LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ԿԱՅԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
1 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2049 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՈՂՈՒԹԵԱ՞Ն ԹԷ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱԿԱՍ

Ընթերցող մը գրել կուտայ թէ միայն Դպրոցասէրը չէ որ ծանր տագնապի մը մատնուած է: Թէ ուրիշ հաստատութիւններ ալ կան, աւելի կամ պակաս անձկութեան մատնուած, — Բարեգործական, Կարմիր Խաչեր, Աղքատախնամ, Հայր. Միութիւններ եւն.:

Մեր աչքէն չէր վրիպած այս իրականութիւնը, երբ մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնէինք Դպրոցասէրի պարագան:

Քանի մը շաբաթ առաջ, առիթ ունեցանք պարզելու «Համատարած Թշուառութիւնը»: Շօշափեցինք բուն իսկ այն խնդիրը որուն մասին կը խօսի ընթերցողը:

Եւ այդ ըրինք ոչ թէ սովորական ճշմարտութիւն մը կրկնելու, այլ մեր ճամբան գտնելու համար:

Մանաւանդ որ, տագնապը, թէեւ յամրընթաց, հետզհետէ աւելի վրդովիչ համեմատութիւններ կ'առնէ:

Ի՞նչ կ'ըսէինք, իբրեւ եզրակացութիւն.

— «Ընդհակառակն, այս տագնապը պէտք է մղէ մեզ աւելի լարելու մեր ճիգերը, աւելի սեղմելու գործակցութեան կապերը: Եւ մանաւանդ, աւելի սրելու մեր հանրային գիտակցութիւնը»: (Յառաջ, 12 Նոյ.):

Ինքնապաշտպանութեան կուռ է — մի՛ խրտչիք այս բառին կրկնութենէն: Ասիկա ուրեմն, մեր պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ոչ թէ վհատիլ ու կծկուիլ, այլ գիտակցօրէն, ուժգնօրէն կազմակերպել պայքարը:

Տագնապը պէտք է բազմապատկէ մեր ճիգերը:

Այլապէս, հիմնովին պիտի սարսին մեր բոլոր հաւաքական ձեռնարկները, եւ մենք պիտի դառնանք վայրերան ականատեսները փլատակներու:

Նոյն իսկ այս տագնապին մէջ, նիւթական կարողութիւնը չէ որ կը պակսի, այլ հոգեկան կորովը:

Պոլիսը Փարիզէն տասն անգամ աւելի դժնդակ պայմաններու մէջ կը գտնուի: Եւ սակայն, մարդիկ ձեռք ձեռքի տալով, խնամատարութիւն կը պահեն, դպրոց եւ եկեղեցի կը հոգան: Նոյն իսկ նոր դպրոց եւ եկեղեցի կը շինեն: (Օրինակ՝ Նարլը Գափու, որ չքաւոր թաղ մըն է):

Զկրկնենք, նորէն, իսկապէս թշուառ գաղթակայաններու պարագան:

Եթէ «յուսահատական» է Փարիզի վիճակը, հապա ի՞նչպէս կը դիմանան ու կը գործեն Յունաստանի, Սուրիոյ, Միջագետքի այնքան դժբախտ, ուժասպառ գաղթակայանները: Առանց հաստատուն եկամուտ, կամ երկու դուռ կալուած ունենալու:

Տասը տարուան ընթացքին, իր անհատական եւ հաւաքական հարստութեան հարիւրին քանի՞ն տուած է Փարիզը, որպէս զի հաւատանք թէ պարպուա՛ծ է արդէն...

Ի՞նչ է տուած, օրինակ, Աբրահամ Ղուկասով մը, որ հարիւր հազարներ կը մսխէ ռուսական գետնի վրայ, բայց կը խուսափի հայկական պարտականութիւններէն: Իր հանգուցեալ եղբօր յիշատակն իսկ մոռացութեան տալով:

Ո՞ր մեծագործ զոհողութեամբ կրնայ պարծիլ Գալուստ Կիւլպէնկեանը, որ իր սիրած Բարեգործականին անգամ լքեց ճակատագրական պահու մը, ոչնչապատում պատրուակներով:

Եւ դեռ ուրիշներ, ոսկի կոյտերու, արժեթուղթերու եւ կալուածներու վրայ թառած կրեսոսներ, որոնց պարբերական փշրանքները հարիւր թերթի մէջ կ'արձանագրուին, տարին քանի մը անգամ...

Բայց թողո՛ւնք «հայ — լայֆ»ը եւ դառնանք խոնարհ խաւերուն: Աշխատաւոր եւ արհեստաւոր ժողովուրդին:

Իսկապէս, այս պատուական զանգուա՞ծն ալ սպառեր է: Ա՛լ կարողութիւն չունի՞ դիմանալու:

Ո՛չ եւ ոչ, բարեկամներ: Մեր լալկան սովորութիւնը չի կրնար պարտկել բուն իրականութիւնը:

Կա՛ն բացարձակ թշուառներ եւ անճարներ:

Կա՛ն հազարաւորներ, որոնք վստահ չեն թէ պիտի կրնա՞ն իրիկունը անկողին մտնել կէս — կուշտ, կէս — անօթի:

Եւ կան որ, իսկապէս մաշած են տարուէ տարի, վեց ամիս աշխատելով եւ վեց ամիս գործազրկութեան նպաստի, բարեկամական աջակցութեան, տոկոսաւոր փոխառութեան ապաւինելով:

Բայց ասոնք հարիւրին 25—30 ալ չեն կազմեր: Նոյն իսկ զեղչելով կիներն ու երախաները, անդին կը մնայ մեծամասնութիւն մը, որուն ձեռքը — ոտքը կը բանի: Որ տուն — տեղ ունի եւ քիչ — շատ հաստատուն վաստակ:

Եթէ կարելի ըլլար վիճակագրութիւն մը կազմել, երեւան պիտի գար որ այդ մեծամասնութեան մեծագոյն մասը շատ ճղճիմ թուանշանով մը կը ներկայանայ, իբրեւ հանրօգուտ աղբիւր:

Այդ մեծամասնութեան մէջ կարելի է համրել առնուազն քսան հազար ձեռքեր որ կրնան ամսական տասը ֆրանք տրամադրել հանրային նպատակներու:

Խոստովանինք, վերջապէս, որ շատ — շատերուն քով տալու կարողութիւնը չէ որ կը պակսի, այլ տալու վարժութիւնը:

Եւ այս՝ կուսակցական կեանքէն մինչեւ բարեսիրականը: Կրթականէն մինչեւ մարզականը:

Առ հասարակ թոյլ ենք, յետադիմական՝ հաւաքական ձեռնարկներու մէջ:

Զունենալով պետական միջոցներ, մեր գործերը կապած ենք բարոյական հիմքերու: Գիտակցութեան եւ բարեհաճութեան:

Երբեմն հրաշքներ կը գործենք, իսկ յաճախ կ'անճրկինք ամէնէն տարրական պարտականութեանց առջեւ:

Օրը օրին կը վճարենք բնակարանի վարձքն ու պետական տուրքը, բայց շատ կը սեպենք խուսափիլ հինգ ֆրանք անդամավճարէն:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՀՄՈՒՏ ԱՂԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ...

Հանգուցեալ Պապը Ալիի սենեկապաններէն Մահմուտ աղա, որ 63 տարի վարած է այդ պաշտօնը, իր յուշերը պատմելով «Սօն Փոսթա» լրագրի թղթակցին, ըսեր է.

— Գաբրիէլ էֆէնտի Նորատունկեանը թրքու թշնամի էր Թուրքին եւ բացէ ի բաց կը դաւաճանէր: Ի՞նչպէս եղաւ որ ամէնէն փափուկ կացութեան մէջ (պալքանեան պատերազմ) անոր յանձնուեցաւ արտաքին նախարարութիւնը:

Ինչպէս կ'երեւայ, սենեկապան Մահմուտ աղան ալ «պէխսայէր» է Պապը Ալիի գործերէն:

Հոգ չէ թէ 63 տարի սենեակ աւլած, գորգ թօթուած ըլլայ:

Մեր գիտցածը՝ Գաբրիէլ էֆէնտին այդ շրջանին այնքան կտրուկ ընթացք բռնած է որ, «Թիւրք օղլու Թիւրք» մը անգամ չպիտի համարձակէր:

Դեռ պատերազմը չպայթած, երբ պուլկարական դեսպանը ծանուցագիր կը ներկայացնէր, Գաբրիէլ էֆէնտին էր որ, կատարեալ արհամարհանքով, կը նամբէր դեսպանը:

Բառ առ բառ չեմ յիշեր իր խօսքերը, բայց գիտեմ որ մէկ իմաստ ունէին անոնք.

— Դուք ո՞վ էք որ...

Եւ Պուլկարները լեցուեցան արդար զայրոյթով:

Իսկ Չէսթըրի ծրագրին առթիւ, դարձեալ Գաբրիէլ էֆէնտին էր որ, իբրեւ Հանրօգուտ շինութեանց նախարար, ճգճգեց, ճգճգեց ... եւ Թուրքը շահեցաւ դատը:

Ափսո՛ս որ այս դրուագները չյիշուեցան 80ամեակի թէյասեղանին առթիւ:

Անպատճառ սեւ կատու մը անցած է Գաբրիէլ էֆէնտիին եւ սենեկապան Մահմուտ աղային միջեւ:

ՎԱՐԱԶ

ԼՈՒՐԵՐ ԿՈՎԿԱՍԷՆ

«Իսթիքլալ», Ադրբէջանի ազգայնական օրկանը, որ կը հրատարակուի Պերլինի մէջ, կը գրէ թէ 120 գիւղացիներ փորձած են թրքական հող մտնել: Այս առթիւ կռիւ մը ծագած է կարմիր զինուորներուն հետ: Փախստականներուն մէկ մասը վիրաւորուած, միւս մասը ետ դարձած է: Միայն 17 հոգի կրցեր են Արփա չայը (Ախուրեան) անցնիլ եւ Թուրքիա մտնել: Թուրքերը գիւղերու մէջ տեղաւորած են փախստականները:

⁂ Միեւնոյն թերթը կը գրէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը հազար ընտանիքներ բռնի տեղահանելով Թուրքեստանէն, փոխադրած է Ադրբէջան, որպէս զի բամպակ մշակեն Մուղանի դաշտին մէջ: Մեծ մասը փախեր են, սնունդի պակասին եւ վատառողջ պայմաններու հետեւանքով:

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Ալէքսանտրէթէն կը տեղեկացնեն թէ գիւղացիները չեն ուզեր վճարել իրենց տուրքերը, առարկելով որ նիւթապէս շատ գէշ վիճակի մէջ կը գտնուին: Գանձիչ պաշտօնեաները շատ անողորմ կը գտնուին եւ կը դիմեն բռնի միջոցներու, առանց նկատի առնելու գիւղացիներու թշուառ վիճակը: Այս ընթացքին իբրեւ հետեւանք, Գարա Աղան գիւղին մէջ Քոսթանթին Սահղ անուն գանձիչ պաշտօնեայ մը, երբ գիւղացիներու արջառները կ'ուզէր գրաւել, յարձակում կրեց գիւղի կիներէն ու աղջիկներէն, որոնք զինուած էին քարերով ու փայտերով:

Դէպք մը պատահած է նաեւ Աշքար գիւղին մէջ եւ գիւղացիներ յարձակում գործած են պաշտօնեայի մը վրայ:

ՍՏԵՐԼԻՆԻ ՆՈՐ ԱՆԿՈՒՄԸ

Ստերլինը կը շարունակէ իյնալ: Առջի օր իջաւ մինչեւ 80.52, — սակ մը որ տեսնուած չէ պատերազմէն ի վեր: Յետոյ քիչ մը բարձրանալով հասաւ 80.90ի:

Տոլարը ամուր է եւ դէպ ի բարձրացում կ'երթայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանքօ-ռուս համաձայնութիւնը

Գրած էինք թէ ստորագրուեցաւ ֆրանքօ-ռուս ոչ – յարձակման դաշինքը: Այս առթիւ ամփոփեցինք նաեւ դաշինքին գլխաւոր տրամադրութիւնները:

Ստորագրութիւնը տեղի ունեցաւ Նոյ. 29ին, Ֆրանսայի արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ: Ֆրանսայի կողմէ ստորագրեց Պ. Էռիօ, իբրեւ արտաքին նախարար, իսկ Մոսկուայի կողմէ՝ դեսպան Տովկալեվսքի: Այս առթիւ, նախարարութեան «Ժամացոյցի Սրահը» վերածուած էր շարժանկարի, ժապաւէնի վրայ առնելու համար ստորագրման արարողութիւնը: Պ. Էռիօ կարճ բանախօսութեամբ մը գոհունակութիւն յայտնեց, որուն պատասխանեց խորհրդային դեսպանը, խաղաղասիրական հաւաստիքներով:

Բուն դաշինքին հետ, ստորագրուեցաւ «Հաշտարար պայմանագիր» մը, որուն համաձայն ինչ վէճ որ ծագի երկու երկիրներուն միջեւ եւ չկարգադրուի դիւանագիտական ճամբով, պիտի յանձնուի հաշտարար յանձնաժողովի մը: Յանձնաժողովին անդամները պիտի ըլլան երկու Ռուսեր եւ երկու Ֆրանսացիներ, իսկ նախագահը՝ ա՛յն երկրէն ուր կը գումարուի ժողովը: Յանձնաժողովը պիտի գումարուի տարին մէկ անգամ: Քննելի հարցերը պիտի հաղորդուին 15 օր առաջ: Գումարումները փոխն ի փոխ պիտի ըլլան Փարիզի եւ Մոսկուայի մէջ: Առաջինը պիտի գումարուի Մոսկուայի մէջ: Որոշումները պէտք է տրուին միաձայնութեամբ: Յանձնաժողովին տեղեկագիրը կրնայ հրատարակուիլ միայն երկու կողմերուն հաւանութեամբ: Եթէ խնդիր մը միաձայնութեամբ չկարգադրուի, կրնայ յետաձգուիլ ուրիշ նստաշրջանի մը: Իւրաքանչիւր երկիր պարտաւոր է իր կարծիքը յայտնել յանձնաժողովի առաջարկներու մասին, մինչեւ երեք ամիս:

Այս առթիւ խորհրդային դեսպանը նամակ մը յանձնեց, որով ֆրանսական կառավարութենէն կը խնդրէ իմացնել Ռումանիոյ, որ պատրաստ է մինչեւ չորս ամիս վերսկսելու բանակցութիւնները, ոչ – յարձակման դաշինք մը կնքելու: Նամակը կ'աւելցնէ թէ՝ խորհրդային կառավարութիւնը անգամ մըն ալ չեշտելով իր խաղաղասիրութիւնը, հաւատարիմ պիտի մնայ բռնութեան չդիմելու քաղաքականութեան, ինչպէս եւ Փարիզի դաշինքին (1928 օգոստ. 27):

Այս յայտարարութիւնը պահանջուած է ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, եւ կ'ակնարկէ Պեսարապիոյ հարցին; որ փակուած է Ռումանիոյ համար, իսկ վիճելի կը մնայ՝ Մոսկուայի համար:

Պատերազմական պարտքերու քննութիւն

ԱՆԳԼԻԱ ՈՐՈՇԵՑ ՎՃԱՐԵԼ

Անգլիական կառավարութիւնը լրացնելով իր պատասխան – ծանուցագիրը, հաղորդեց ամերիկեան կառավարութեան: Թերթերը կը հաստատեն թէ որոշուած է կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, 95 միլիոն տոլար, եթէ Ամերիկա պնդէ: Կ'ըսուի թէ վճարումը պիտի կատարուի ոսկի փոխադրելով: Կասկած չկայ որ այս որոշումը ծանր հետեւանքներ պիտի ունենայ անգլիական հրապարակին համար: Այս մտահոգութեամբ, կը խորհուի աւելցնել Անգլիոյ դրամատան պահեստը: Միւս կողմէ, կը նախատեսուի նուազեցնել ամերիկեան ներածումները:

Ֆրանսական պատասխանը պատրաստ պիտի ըլլար երեկ: Խումբ մը երեսփոխաններ կը պահանջեն անմիջապէս քննութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը: Առջի օր երկու երեսփոխաններ խօսք առին այս մասին, բայց կառավարութիւնը խնդրեց յետաձգել: Եթէ պնդեն, վստահութեան խնդիր պիտի յարուցանէ: Վարչապետը խոստացաւ բացատրութիւններ տալ Ծերակոյտի եւ Երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովներուն առջեւ:

⁂ Երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, Պ. Լուի Մառէն գրել տուաւ թէ համաձայնութիւն գոյացած էր որ Ֆրանսա չվճարէ, եթէ չստանայ Գերմանիայէն: «Եթէ իրաւական կապ չկայ պատերազմական պարտքերուն եւ հատուցումներուն միջեւ, կա՛յ փաստական կապ մը: Լոզանի մէջ, Ամերիկայի ճնշման վրայ էր որ Ֆրանսա արտակարգ զիջումներ ըրաւ որոնք կը դժուարացնեն իր ելմտացոյցին հաւասարակշռութիւնը: Պէտք չէ ճնշումի, սակարկութեան միջոց դարձնել պարտքերը: Վայրկեաններ կան ուր պէտք է «ոչ» ըսել գիտնանք: 1918էն ի վեր Ամերիկայի վճարած ենք տասը միլիառ ֆրանք, այսինքն կէս միլիառ աւելի քան մեր առեւտրական պարտքին գումարը: Պէտք չէ կատարուած իրողութեան առջեւ դնել ժողովը»:

Ելմտական յանձնաժողովի նախագահն ալ խօսք առնելով, խնդրեց որ կառավարութիւնը ո՛ր եւ է որոշում չտայ առանց իր կարծիքն առնելու: Բուռն ծափահարութիւններ յայտնեց նաեւ Պ. Ֆրանքլէն Պույեօն, անմիջական վճարանութիւն պահանջելով:

Գործազրկութիւնը Մեծն Բրիտանիոյ մէջ (?)

Երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ գործազրկութեան մասին, որ հետզհետէ կ'աւելնայ: Տասը երեսփոխաններ խօսք ուզած էին, կրցան արտայայտուիլ միայն երեք հոգի: Ընկերվարական երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ այս ամսու գործազուրկներու թիւը հասած է 254,895ի, մինչդեռ 1931ին 92,157 էր: Կան նաեւ 9965 մասնակի անգործներ: (Այս թիւերը կը պատկանին Սէնի նահանգին, — Փարիզ եւ շրջանը): Եւ այս թիւերը պաշտօնական են. իրականին մէջ գործազուրկներուն թիւը շատ աւելի մեծ է: Բազմաթիւ բանուորներ կ'ապրին իրենց վտիտ խնայողութիւններով, առանց նպաստ խնդրելու. իսկ գործի հրապարակը երթալով տագնապալի կը դառնայ: Տրուած նպաստները անբաւական են: Ընտանիքի հայր մը որ կին մը եւ երկու զաւակներ ունի 16 տարեկանէն վար, շաբաթը կը ստանայ միայն 108 ֆրանք, այրի մը՝ երկու զաւակներով՝ 84 ֆրանք, ամուրի մը՝ 42 ֆրանք:

Այս տեղեկութիւններէն յետոյ, հարցապնդող երեսփոխանը պահանջեց որ կառավարութիւնը դրամ գտնէ նպաստը աւելցնելու եւ մանաւանդ գործ նարելու համար: Եւ որովհետեւ տագնապը համաշխարհային է, առաջարկեց դիմել միջազգային լուծումներու, — միջազգային կազմակերպութեան մը ենթարկել արտադրութիւնը եւ անոր բաշխումը, ջնջել մաքսային պատնէշները, շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան, եւ դպրոցականներու տարիքը բարձրացնել 15ի: Իբրեւ ազգային միջոց, ընկերվարական երեսփոխանը առաջարկեց ընտանիքի տէր մայրերուն ապրուստը ապահովել պետական միջոցներով, եւ անոնց տեղ գործի կանչել այր մարդիկ: (Երկու միլիոն կիներ կ'աշխատին գործարաններու մէջ): Վերջապէս փաստերով հաստատեց թէ մինչ աշխատավարձը պակսած է 15—30 առ 100 համեմատութեամբ, ապրուստը աժանցած է հազիւ հարիւրին 8 համեմատութեամբ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԺԱՆՏԱԽՏԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Անցեալ շաբթու ժանտախտէ վարակուած են այր մը եւ կին մը:

Պէյրութէն վերջ, այժմ ժանտախտի նոր դէպքեր սկսած են պատահիլ նաեւ Լիբանանի միւս գիւղերուն մէջ: Դէպք մը Ֆիատիէի եւ դէպք մըն ալ Շիեանի մէջ պատահած է: Երկու վարակեալներն ալ փոխադրուած են հիւանդանոց:

Քաղաքապետութիւնը սկսած է պատուաստել այդ երկու գիւղերու բնակիչները:

ՏՐՈՑԿԻ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱ՞Յ

Քոփէնհակի թերթերը կը գրեն թէ շուէտական կառավարութիւնը պատրաստ է Տրոցկիի՝ բանախօսութիւն մը կատարել Շուէտի մէջ, պայմանաւ որ Տանիմարքայի ճամբով վերադառնայ: Տանիմարքա մերժած ըլլալով արտօնել անցքը, Տրոցկի որոշեց վերադառնալ Թուրքիա:

ԿԻՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱԿՍԻ՞Ն ...

Անգլիոյ առողջապահական վարչութեան մէկ տեղեկագրին համաձայն, Անգլիոյ կիներուն գերակշիռ թիւը, որ ընկերային մեծ վտանգ մը կը համարուէր քանի մը տարի առաջ, վերջերս իջած է զանցառելի քանակութեան մը: Պատերազմէն առաջ կիներու թիւը այրերէն աւելի էր 13 առ 100 համեմատութեամբ, 1921ին՝ 28 առ 100, իսկ այժմ 4 առ 100էն վար է:

ԱՐԴԷՆ ԳՈՐԾԻ ՍԿՍԱՆ

Թէեւ գինեհատութիւնը տակաւին պաշտօնապէս ջնջուած չէ Մ. Նահանգներուն մէջ, բայց առեւտրականները՝ վստահ ըլլալով խորհրդարանին մեծամասնութեան վրայ, արդէն գին տալ սկսած են: Մինչեւ անգամ կը յայտարարեն թէ պատրաստ են ապրանքը անմիջապէս յանձնելու: Ռումը կը ծախուի 1.50 տոլարի (լիդրը), ուիսքին՝ 2.75ի, քոնեակը՝ 4.25ի, շամփանեան՝ 7.75ի (200 ֆրանք), եւայլն:

ԿՈՐԿՈՒԼՈՎԻ ՄԱՅՐԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐ

Կորկուլովի մայրը, որ 81 տարեկան է, զնդակահարուեցաւ Չեկայի հրամանով, ամբաստանուած ըլլալով թէ հացահատիկ գողցած է հաւաքական տնտեսութեան մը շտեմարանէն:

Թշուառ կինը խոստովանեցաւ գողութիւնը, յայտնելով թէ ստիպուած էր այդպէս ընել, անօթի չմեռնելու համար:

Որովհետեւ մահապատիժ սահմանուած է հաւաքական տնտեսութիւններէն գողութիւն կատարողներուն, որոշուեցաւ գործադրել պատիժը:

ՀՐԷՇԱՅԻՆ ՈՃԻՐ ՄԸ

Լիբանանի Քարաղուն գիւղին մէջ զազանային ոճիր մը գործադրուեցաւ, ընտանեկան վէճի մը պատճառաւ: Էլ Հէյմէնի եւ Տիպ ընտանիքներու միջեւ սահմանի խնդրի մը առթիւ վէճ մը ծագած էր: Գիւղացիները շատ կ'աշխատին հաշտեցնել, սակայն չեն յաջողիր: Մուհամէտ Սախտ Էլ Հէյմէնի ուզածին պէս նոր սահման մը դրած էր եւ աւելի զայրացուցած իր հակառակորդները: Այս վերջինները, սակայն, չհանդուրժելով յարձակած եւ քանդած էին Հէյմէնի դրած սահմանը:

Ասոր վրայ Հէյմէնին եւ իր մարդիկը զինուած յարձակման դիմելով կը սպաննեն Տիպը: Զոհին եղբայրներն ու պարագաները կ'որոշեն վրէժ լուծել եւ զինուած վիճակի մէջ կը յարձակին ոճրագործի տան վրայ: Սակայն այս վերջինը երկու տուն ունէր. երբ անոր առաջին տունը գացին, ոչ ոք պատասխան տուաւ: Ներս մտան եւ քարիւղի թիթեղ մը բանալով կրակի տուին: Ամբողջ տունը մոխիր դարձաւ: Յարձակողները յետոյ ուղղուեցան Հէյմէնին միւս տան վրայ եւ սկսան կրակել, սակայն դարձեալ պատասխան չստանալով հոն ալ քարիւղ թափեցին եւ կրակ տուին: Ասոր վրայ Հէյմէնի կինը դուրս ելաւ եւ շատ աղաչեց, եւ յարձակողներու բարկութիւնը պատճառաւ մարեցաւ եւ քիչ վերջ մեռաւ: Վեց ամսուան յղի էր: Հէյմէնին դուրս ելլել ստիպուեցաւ, բայց իր վրայ տեղացող համազարկ գնդակներու տեղատարափին տակ մարմինը ծակ ծակ եղաւ եւ գետին փռուեցաւ:

ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ԴԷՄՔԵՐ

ԼԷՕ

2.— ԳՈՐԾԸ

Լէոն սկսել է գրել շատ վաղ, գրեթէ դպրոցական նստարանի վրայից: Եւ ամբողջ կեանքում արտադրում էր արագ եւ առատ: «Հարիւրաւոր գրուածքներ ունիմ, որոնք տպուած են», ասում է ինքը:

Այս «հարիւրաւոր գրուածքների» մեծ մասը օրուայ հարցերին նուիրուած յօդուածներ են, որոնք այսօր կենդանի արժէքից զուրկ են եւ կարող են սոսկ պատմական կամ կենսագրական հետաքրքրութիւն ներկայացնել: Մի քանիսը կենդանի են եւ այսօր: Ամբողջութեան մէջ Լէոի թողած գրական ժառանգութիւնը քանակով մեծ է, որակով՝ միջակ, յամենայն դէպս, ոչ – մնայուն:

Լէոի վայելած ժողովրդականութիւնն անցեալում աղբիւնք էր ոչ այնքան նրա գրուածքների ներքին արժէքի, որքան ձեւի այն փաստի, որ Լէոն նախ՝ առաջաւոր բանակի ներկայացուցիչ էր եւ արծարծում էր երիտասարդութեան սրտին մօտիկ գաղափարներ, երկրորդ՝ իր աշխոյժ ու պայքարող, խարազանող ու ազմկայոյզ գրչով խփում էր հասարակութեան հոգու զգայուն լարերին:

«Մշակ»ի խմբագիր Ալ. Քալանթարի անջից, աժգոյն եւ անհամ գրուածքների կողքին՝ Լէոի բուռն խառնուածքով, կծու, յաճախ թունալից կրքով համակուած յօդուածները փնտռւում ու կարդացւում էին, իրենց շուրջը աղմուկ ու վէճ էին յարուցանում:

Լէոն երեւացել է գրականութեան համարեա բոլոր բնագաւառներում. Նա ե՛ւ հրապարակախօս է, ե՛ւ պատմաբան, ե՛ւ քննադատ, ե՛ւ վիպագիր, ե՛ւ լրատու – թղթակից եւ նոյն իսկ թատերագիր: Եւ բոլոր այս ասպարէզներում էլ միջակութեան սահմանից չի բարձրացել: Նրա գրուածքները չեն կարող դիմանալ ո՛չ միայն ժամանակի մաշող ազդեցութեան, այլ եւ սովորական գիտական քննադատութեան:

Թւում է թէ ամէնից մնայուն արժէքներ Լէոն թողած պէտք է լինէր հրապարակախօսութեան ասպարէզում, որովհետեւ նա նախ եւ առաջ հրապարակախօս էր. Նրա գրական – քննադատական, գեղարուեստական և պատմական գործերում էլ իշխողը հրապարակախօսական տարրն է: Եւ սակայն հայ հրապարակախօսութեան մէջ ո՛չ մի նոր խօսք կամ ձեւ չի մտցրել նա: Կուրօրէն, առանց քննական վերաբերումի եւ անկախութեան կրկնում է իր «անմոռանալի ուսուցչի»՝ Գր. Արծրունու գաղափարները, որոնք ոչ այլ ինչ էին, եթէ ոչ ազատախոհութեան (լիբերալիզմի) պատուաստումը հայկական հողի վրայ: Օրը օրին ապրող, դէպքից դէպք մտածող, էկլէկտիկ միտք էր Լէոն՝ զուրկ ինքնուրոյն ստեղծագործական թռիչքից եւ ընկերային ամբողջական աշխարհահայեացքից: Արծրունու մշակականութիւնը որոշ աշխարհահայեացք էր. Լէոն այդ էլ չունէր. իր ուսուցչից նա առել էր միայն արտաքին ձեւը եւ մի շարք տպածոյ, այլ եւս ընդհանուր տեղիք դարձած, յաւուր պատշաճի մտքեր: Այդ պատճառով, երբ հայ կեանքը զգալի չափով շերտաւորուեց, առաջ եկան ընկերային ներհակութիւնների գաղափարական բանաձեւումներ, ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր, մանաւանդ, ազգային – քաղաքական յստակ մտածողութեամբ ու կուռ կազմակերպուածութեամբ, Լէոն չկարողացաւ իր տեղը գտնել եւ որպէս հրապարակախօս կորցրեց նախկին համն ու հոտը: «Հորիզոն»ի եւ, առանձնապէս, վերջին «Մշակ»ի Լէոի մէջ այլ եւս ոչինչ չէր մնացել առաջուայ Լէոյից:

Հիմնական, մնայուն արժէքներ չկան՝ Լէոի գրական արտադրութիւնների մէջ: Նրա վէպերն ու պատկերները, մեծ մասամբ, անճաշակ հրապարակախօսութիւններ են, կամ կենդանութիւնից եւ ներքին անկեղծութիւնից զուրկ երկարապատում նկարագրութիւններ ու ճառեր: Համեմատաբար յաջողուածը «Մելիքի Աղջիկ»ը պատմական մեծ վէպն է, որ եւ թատերախաղի է վերածուած հեղինակի ձեռքով: Վէպի նիւթն է Ղարաբաղի անցեալ կեանքը, որ պատմուած է անվերջ ձգձգումներով եւ արհեստական ու վերամբարձ ոճով:

Աւելի յաջող չէ Լէոն եւ գրական քննադատութեան բնագաւառում: Նրա մի շարք յօդուածները եւ նաեւ «Պատմութիւն Ռուսահայոց Գրականութեան» հատորը, որոնք մի ժամանակ գրական քննադատի համբաւ ստեղծեցին նրան, իրենց էութեամբ բնաւ չէին համապատասխանում այդ համբաւին: Ինչպէս եւ միւս ճիւղերում, գրական քննադատութեան մէջ էլ Լէոն չունէր ղեկավարող աշխարհահայեացք, եթէ չհաշուենք, որոշ չափով, Դոբրոլիւբովեան օգտապաշտական դաւանանքը, որի արձագանքները ռուս գրականութիւնից անցել էին եւ Հայերին: Լէոի գրական գնահատութեան չափանիշը գերազանցապէս անձնական վերաբերումն էր դէպի հեղինակը, մէկ էլ թայֆայական պատկանելութիւնը: Այդ պատճառով, առաջնակարգ գրողներ Լէոի կողմից յայտարարուեցին անշնորհ գրչակներ եւ իրական անշնորհքութիւնները հռչակուեցին որպէս տաղանդներ: Ժամանակը չար խաղ խաղաց գրական քննադատ Լէոի գլխին:

Լէոի մասին խօսելիս, ի հարկէ, գլխաւորապէս հաշուի պէտք է առնել նրա պատմական աշխատութիւնները: Բայց այստեղ էլ անմիջապէս պէտք է ասել, որ նա ինքնուրոյն գիտական ուսումնասիրող չէր եւ պատմական առանձին աշխարհահայեացք կամ դպրոց չունի: Նա նախ եւ առաջ ուրիշի հետազօտութիւնների փաստակներն ու մտքերը հաւաքող, համադրող ու ժողովրդականացնող էր, աւելի կամ պակաս յաջող ծաղկաքաղ անող, կոմպիլատոր: Նրա գրքերը սահմանուած են լայն զանգուածների ընթերցանութեան. գիտական պատմութիւնը նրանցից շատ բան չունի առնելիք: Անգամ աղբիւրների օգտագործման տեսակէտից Լէոին կարելի չէ բացարձակ վստահութեամբ վերաբերուել. Նա շատ է ենթակայական իր պատմական գնահատութիւնների մէջ: Ոգու եւ միտումի տեսակէտից Լէոն հետեւում էր ազգային – յառաջդիմական ուղղութեան եւ իր գրքերով մեծապէս ծառայել է ժողովրդական զանգուածների ազգային – քաղաքական դաստիարակութեան:

Ինչպէս արդէն ասինք, Լէոի պատմական առաջին գործը «Վէ՞պ թէ Պատմութիւն» գրքոյկն է՝ գրուած 1886ին: Այնուհետեւ նրա գրչի տակից լոյս տեսան «Գլաձոր», «Սուրբ Մեսրոպ», «Յովսէփ Կաթողիկոս Արղութեան», «Ստեփաննոս Նազարեանց», «Գրիգոր Արծրունի», «Հայկական Տպագրութիւնը», «Հայոց Պատմութիւն» Ա. հատոր, «Հայկական Հարցի Վաւերագրերը» հատորները եւ մի շարք ուրիշ ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս Ս. Ոսկանի, Մ. Պէշիկթաշլեանի, Մ. Մամուրեանի, հայ ազատագրական շարժման մասին գրած յօդուածները: Այդ բոլորի մէջ, ի հարկէ, ամէնէն մեծ արժէք ներկայացնողը «Հայկական Տպագրութիւնը» երկհատոր աշխատութիւնն է, որ տպագրութեան պատմութիւնը լինելուց աւելի՝ մօտ երկու դարի Հայոց պատմութեան ամփոփումն է: Ճիշդ է, այստեղ էլ Լէոն գրեթէ ոչ մի նոր բան չի տուել, բայց կարողացել է հաւաքել, համադրել ու կենդանի լեզուով պատմել հայ մշակոյթի ու քաղաքականութեան հետաքրքրական եւ մինչեւ այդ լայն շրջաններին անծանօթ դէպքեր:

Այնուհետեւ գալիս են «Գրիգոր Արծրունի» երեք հատորները, որոնք սովորական առումով կենսագրութիւն չեն, այլ մի մոլեռանդ աշակերտի խանդավառ, անզուսպ, չափ ու սահման չճանաչող ջատագովանք իր «անմոռանալի ուսուցչին»: Այս հատորների մէջ Լէոն հաւաքել է ինչ որ կարողացել է Գր. Արծրունու կեանքի ու գործի մասին, բազմաթիւ քաղուածքներ է առաջ բերում նրա յօդուածներից, բայց որ Արծրունու ամբողջական դէմքը յստակ կերպով ներկայացուած լինի, — դժուար է ասել:

Լէոն չի ըմբռնել եւ Յովսէփ Արղութեանին, որի գործունէութիւնը, կատարած դերը ռուսական արքունիքում պէտք ունի դեռ լուսաբանութեան: Լէոի աչքին Արղութեանը անթերի հերոս է եւ նոյն իսկ նրա այնպիսի սխալ ու կործանարար գործը, որպիսին Ղրիմի Հայերի բռնի արտագաղթն էր, Լէոին թւում է գրական ու գովելի:

Որոշ չափով աւելի առարկայական է Լէոն Ստ. Նազարեանցի երկհատոր կենսագրութեան մէջ: Նրան համեմատաբար յաջողւում է պատկերացնել «Հիւսիսափայլ»ի հիմնադրի եւ Միք. Նալբանդեանի գործակցի դէմքը, որոշ չափով նաեւ՝ պատմական շրջանը: Պատճառը մասամբ հասկանալի է. Ստ. Նազարեանցը իր կեանքով, գործով եւ գաղափարներով պարզ եւ դիւրըմբռնելի գործիչ էր. Նրա գործունէութեան դաշտը սահմանափակ էր:

«Հայոց Պատմութիւնը» ստուար հատորի մէջ Լէոն ձեռնարկեց տալ Հայոց համադրական պատմութիւնը սկիզբից մինչեւ մեր օրերը. մի տեսակ նոր Չամչեան: Առաջին հատորը իր մէջ ընդգրկում էր նախապատմութիւնը եւ սկզբնական շրջանի քննական նիւթը: Մի հսկայ աշխատանք, որ պէտք է լինէր Լէոի պատմագրութեան թագն ու պսակը եւ որ սակայն մնաց անկատար: Պատմագիտական քննադատութիւնը կարծիք չյայտնեց նրա մասին: Գիրքը լոյս տեսաւ պատերազմի ընթացքին եւ մնաց անծանօթ արտասահմանի հասարակութեան:

Անհրաժեշտ է յիշել եւ «Հայոց Հարցի Վաւերագրերը» ժողովածուն, հապճեպով եւ յաւուր պատշաճի կազմուած, թերի մի հատոր, որի մէջ սակայն պատահում են Հայոց նորագոյն պատմութեան համար արժէքաւոր նիւթեր:

«Ս. Մեսրոպ»ի եւ «Գլաձորն»ի վրայ կանգ չենք առնում. դրանք ժողովրդական, քարոզչական նպատակով գրուած, պարզ ու հանրամատչելի, փաստաբանական գրքոյկներ են: Չենք կարող զբաղուել եւ Լէոի եւ միւս պատմական ուսումնասիրութիւններով. նրանց մէջ էլ տիրողը նոյն հիմնական յատկութիւններն են, ինչ որ եւ միւս գրուածքների մէջ:

Բոլորովին առանձնայատուկ տեղ է գրաւում Լէոի գործերի մէջ «Անցեալից» հատորը, որ պատմական երկ լինելուց աւելի մարդկային վաւերագիր է՝ ամէնից առաջ Լէո մարդը բնորոշող: Այդ հատորի մասին ժամանակին շատ գրուեց արտասահմանի մամուլում. այսօր, թարմ հողակոյտի առջեւ, անցնինք վրայից լռութեամբ: Յիշենք, թերեւս, Լէոի իր խօսքը. «Երախտայութիւնը հասակի խնդիր չէ. — լինում են ալեւորահեր երեխաներ»: Աւելի ճշգրիտ բնորոշում «Անցեալից» հատորին կարելի չէ տալ…

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՇԱՐԺԻՉ ԵՒ ՄՂԻՉ ՈՒԺԸ

Քաղաքական ո՛ր եւ է գործ յաջողցնելու համար, չի բաւեր միայն հաւատք ու խանդավառութիւն, աշխատանք ու բարեացակամութիւն, նուիրում եւ զոհաբերութիւն: Շա՛տ ու շատ գործերու յաջողութեան առանցքը կը կազմէ դրամը: Ի զուր չէ՛, որ անուանի զինուորականը, ամէն մէկ ձեռնարկի յաջողութիւնը պայմանաւորած էր երեք բանով. — Դրա՛մ, դրա՛մ, նորէ՛ն դրամ:

Կը կարծենք որ, ինչպէս միայն հաւատքով եւ զոհաբերութեան պատրաստակամութեամբ գործ չի վերջանար, նոյնպէս միայն դրամով եւ հարստութեամբ կարելի չէ նպատակ մը գլուխ հանել, երբ անոր չընկերանար խանդավառութիւնն ու նուիրումը:

Մենք շատ կը խօսինք ու կը գրենք մեր ինքնապաշտպանութեան խնդրին համար որ այլ եւս կենսական դարձած է, ու կարելի չէ գլուխը հողին մէջ թաղել: Բայց, այս ինքնապաշտպանութեան հարցը կազմակերպելու եւ ամուր հիմերու վրայ դնելու համար դրամի պէտք կայ, նիւթական զոհողութիւններու:

Դրա՛մ, ինքնապաշտպանութեան համար, կրթական անմխիթար ճակատին վրայ, դրա՛մ, մշակութային խնդիրներու համար, դրա՛մ, ո՛ր եւ է ձեռնարկի յաջողութեան համար, դրա՛մ, իրաւունքներուդ եւ դատիդ հետապնդման համար: Դրա՛մ, արտաքին ճակատին վրայ, թշնամիին դաւերուն ու դաւադրութիւններուն դէմ պայքարելու համար:

Մեր հարուստները, անոնք որ դէթ նիւթապէս պիտի կարենային օգտակար ըլլալ իրենց բազմաչարչար ցեղին, չեն ուզեր գիտնալ իրենց պարտականութիւնը եւ իրենց վիճակուած դերը, այլ սոսկ – խենդ ձեւանալով կ՚անգիտանան ամէ՛ն բան, նոյն իսկ չուզելով յիշել իրենց ազգութիւնը: Հայ հարուստը, շա՛տ քիչ բացառութեամբ, մինչեւ ազգուրացութեան սահմանին իջած է, դրամապէս չօժտելու կամ օգտակար չըլլալու համար իր կարօտ ազգին:

Իսկ մեր աշխատաւոր դասը, որ իր զգացումներով եւ նուիրատուութիւններով աւելի՛ հարուստ է, քան բուն հարուստները, դժբախտաբար տիրող պայմաններուն հետեւանքով չի կրնար իր մտքէն ու սրտէն անցածը, փափաքածը կատարել: Արդարեւ, դիւրին բան չէ, շատ համեստ օրապահիկով մը չարաչար աշխատանքի լծուիլ, տուն ու տեղ պահել, պահպանել: Ցաւոյ ունինք անզօրութիւնը:

Մեր սրտով հարուստ, բայց նիւթական վիճակով աղքատ կամ համեստ դասակարգը ճգնաժամի մէջ կ՚ապրի այս օրերուն: Կը զգայ իր պարտականութիւնը, կ՚ուզէ օգտակար ըլլալ, բայց չի կրնար, ի վիճակի չէ:

Իսկ այն զոհողութիւնները կամ նուիրատուութիւնները որոնք կ՚ըլլան, երկրաշարժի մը, աղէտի մը, կամ ձեռնարկի մը առթիւ, երբեք պէտք չէ ենթադրել տան մեզի թէ, ինքնապաշտպանութեան անսպառ աշխատանքներուն եւ ընելիքներուն համար ալ տեւականօրէն կարելի է բուխ եւ յօժար պահել մեր գաղթական հայրենակիցներու ձեռքերը:

Այսօր, ունինք այնպիսի անձնուէր, ու թանկագին հայրենակիցներ, որոնք, իրենց կեանքը կը զոհեն, իրենց անձը կու տան, բայց ի վիճակի չեն նիւթապէս օգտակար ըլլալու: Եւ այսօրուան սերունդը կարծէք աւելի շատ ընդունակ է ֆիզիքական զոհողութիւններ ընելու, քան թէ դրամական:

Անշուշտ, այս զոհողութիւնները մէկը միւսին հետ կարելի չէ բաղդատել, այնքա՛ն մեծ են ու խորունկ երկուքին տարբերութիւնները: Ու գիտենք թէ՝ դրամով չի գնուիր կեանքը կամ ֆիզիքական զոհաբերութիւնը: Բայց, հայրենակիցը, հաւատարիմ իր ազգին ու պարտականութեան կուտայ ա՛յն, ինչ որ ունի: Ճիշդ է նաեւ թէ՝ իր ունեցած ամէնէն թանկագին ու անփոխարինելի բանն է որ կուտայ, բայց ի՛նչ օգուտ երբ միայն ատով կարելի չէ դարման տանիլ, կարելի չէ գործ տեսնել: Ահա թէ ինչո՛ւ մեր շատ մը առաջարկները չեն իրականանար, կամ եթէ իրականանան, կէս ճամբան կը մնան:

Շարժիչ ու մղիչ ուժն է որ կը պակսի, եւ ա՛յս է որ մեր թեւերը կը կոտրէ յաճախ, դարձնելով մեզ անգործունեայ եւ անպէտ:

Անշուշտ մեր մտքէն չանցնիր որ, առանց կազմակերպութեան, երկնքէն գումար մը, գանձ մը իյնայ, եւ ապա բոլորովինք կազմակերպուինք, այդ դրամով մեր գործերը վարելու համար: Անշուշտ «Յառաջ»ի խմբագիրն ալ «Թիւրիմացութեան» չի վերագրեր մեր մտածումը, յայտարարելով որ, ինքնապաշտպանութեան գործը կազմակերպուելէ յետոյ դրամն ալ ինքնին կը հայթայթուի ու կը գոյանայ:

Երբ նկատի առնենք այսօրուան գաղթաշխարհի վիճակն ու պայմանները, այդ գումարը գոյացնելու ճամբաներն ու ակերը, այն ատեն կարելի է ըսել որ, շատ լուրջ հարց մըն է այս ալ, որ … խօսքով եւ առաջարկներով չի լուծուիր:

Զանազան գաղութներու մէջ, դպրոցներու շինութեան պէտք կայ, որ նորահաս սերունդը չուծանայ, բայց դրամ չկայ: Շատ մը գիւղեր ցրուած հայրենակիցներ ունինք, որոնք հայ խօսքի, հայ գրի կարօտը կը քաշեն, բայց ոչ բարեւագիր մը կրնանք ղրկել եւ ոչ ալ քանի մը գիրք ու թերթ, դրամ չկայ: Մեր դատն ու իրաւունքը պաշտպանելու համար ստիպուած ենք ճամբորդութիւններ ընել ու գործի ձեռնարկել, դրամ չկայ: Ո՛չ միայն մենք մեր դատը չենք կրնար ծանօթացնել օտարներուն, այլ եւ թշնամիին սրսկած թոյնին հակազդելու ուժգին միջոցներէն զրկուած ենք, դրամ չկայ: Այսօր լաւ առիթ մըն է ներկայացած մեզի, որ ուրիշի մը միջոցաւ, մեր դարաւոր ու արիւնարբու թշնամին տկարացնենք, բայց դրամ չկայ:

Անշուշտ, ըսել չեմ ուզեր, ձեռնածալ պիտի նստինք, բայց ինչքա՛ն տարբեր կ՚ըլլար մեր այսօրուան գործունէութեան դաշտը, եթէ մեզի չպակսէր «շարժիչ ու մղիչ ուժը»:

Ի՞նչպէս կարելի է այս «ուժ»ին ճամբաները բանալ ու ստանալ: Կամ, արդեօ՞ք թիւրիմացութեան մէջ ենք եւ կարելի է առանց այդ «շարժիչ ու մղիչ ուժին» ալ աշխատիլ, գործել ու արդիւնքներու հասնիլ:

ՄԱԼԿԱՐԱՑԻ

ԾԻԾԱՂ

— Տօքթօր, հիւանդանոց չգացած 52 քիլօ էի, հոն վրաս գործողութիւն կատարեցին եւ խոշոր մսի կտոր մըն ալ հանեցին փորէս, հիմայ 53 քիլօ եմ ի՞նչպէս կ՚ըլլայ.

— Հիւանդանոցի վիրաբոյժը խոշոր գործիք մը մոռցած ըլլալու է փորիդ մէջ.

***

Ճաղատ մէկը վկայութեան կանչուած էր դատարանի մէջ:

— Երբ վիրաւորեալը տեսայ, գլխուս մազերը տնկուեցան.

— Դատաւորը. մի՛ մոռնաք որ երդում ըրիք շիտակ խօսելու:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ, ՈՐ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

ԽՄԲ.— Գաղթականութեան հարցը ընկերային բարդ խնդիր մըն է, որ շատ քիչ զբաղեցուցած է հայ միտքը: Առանց փորձելու քննել կենդանիներու գաղթին պատճառներն ու օրէնքները, գիտնականները կ՚աշխատին վերլուծել պատմական գաղթերը, զորս կատարեր են կարգ մը ժողովուրդներ: Թելադրելու համար, որ մասնագէտներ ուսումնասիրեն հայ ժողովուրդին գաղթի պատմութիւնը դարերու մէջէն, թարգմանաբար կամ զանազան հեղինակներէ (Քօս, Կոնար) քաղուածաբար պիտի տանք պատմութիւնը իրէական, յունական, իտալական, փրանսական, անգլիական եւ գերմանական գաղթերուն: Իբրեւ նեբածութիւն, ահա հետաքրքրական յօդուած մը, զոր կը հրատարակէ Sciences et Voyages պարբերականը, Լէոն Ապանսուր ստորագրութեամբ եւ հետեւեալ խորագիրով. — ԵԹԷ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ ՄԵԾ ԳԱՂԹԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԸ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՐՁԱԾ ԿԱՐԾՈՒԱԾԷՆ ԱՒԵԼԻ ՅԱՃԱԽԱԿԻ:

Աշխարհի բովանդակ ժողովուրդներէն, — որոնք ներկայիս կ՚ապրին երկրի վրայ, — ոչ մէկը կրնայ պնդել թէ բնիկ է (autochtone, այս բառին այն իմաստով, զոր Յոյները տուած են, — ծնած այն հողին վրայ ուր կ՚ապրի):

Եւրոպացիները, Ասիացիները, Ափրիկեցիները, Ամերիկացիները եւ Ովկէանիացիները, բոլորը բոլորը, շատ քիչ բացառութեամբ, հաստատուած են հեռու իրենց բուն հայրենիքէն:

Իրենց հին նախահայրերը, հասնելէ առաջ հոն ուր հաստատուած են հիմա իրենք, ստիպուեր են անցնիլ հարիւրաւոր յաճախ հազարաւոր մղոններէ, ճամբան ձգելով մաս մը իրենցմէ, մեռած կամ կենդանի:

Ուրեմն, երկրի վրայ ժողովուրդներու եւ ցեղերու ներկայ բաժանումը արդիւնք է երկար եւ յամր գաղթի մը:

Դարեր ու դարեր տեւած են այդ գաղթերը: Հազար ու հազար տարիներ, ինչպէս Ռամսէս Գ. Փարաւոնին մէկ արձանագրութեան մէջ կ՚ըսուի, «ծովերն ու ցամաքները չխաղաղեցան երբեք»: Բաւական երկար ընդհատումներով, այս գաղթերը շարունակուեցան նաեւ Եւրոպայի մէջ նախապատմական դարերէ սկսեալ մինչեւ ԺԴ. դար (Ք. Ե.): Վերջին գաղթերէն մէկն էր Թրքական յառաջխաղացումը դէպի Փոքր Ասիա եւ Եւրոպա, եւ միւսը՝ արաբական գաղթը դէպի Հիւսիսային Ափրիկէ մինչեւ Մարոք:

ԺԶ. դարէն ի վեր, Հին Աշխարհի ցեղագրական քարտէսը գրեթէ այլ եւս կը մնայ անփոփոխ: Ընդհակառակն, Նոր Աշխարհի ցեղագրական քարտէսը հազիւ մէկ դար եղաւ, որ հաստատ կը մնայ, նկատելով որ ամերիկեան յառաջխաղացումը դէպի ծայրագոյն Արեւմուտք դադրեցաւ 1850ի մօտերը:

Սակայն այս կայուն վիճակը աւելի երեւութական է քան իրական: Եւ թէ ժողովուրդներու մեծ գաղթերը, մասնաւորաբար զինուորական եւ աշխարհակալական գաղթերը վերջ գտան, արդի դարուս մէջ ժողովուրդներու տեղափոխութիւնները դարձան կարծուածէն աւելի յաճախակի:

Արդարեւ, դեռ շատ ժամանակ պէտք է, որ բոլոր ժողովուրդները կարենան առ յաւէտ հաստատուիլ հոն ուր կը բնակին ներկայիս:

Փաստը ձեր աչքերուն առջեւ է, դուք ամէն օր կը տեսնէք թէ ինչպէս քաղաքներու եւ գիւղերու շրջակայքը վրան կը զարնեն Պոհեմները, Գնչուները, բոշաները եւ գաղթականները եւ ահա յանկարծ կը ցրուին ու կը մեկնին դէպի նոր հորիզոններ:

Չխօսինք «Թափառական ժողովուրդ»ին մասին: Սակայն գնչուներէն զատ, հետեւելով քարտէսին՝ դուք պիտի տեսնէք ժողովուրդներ, որոնք կը շարունակեն իրենց տեղափոխութիւնը մեր աչքին առջեւ, — այնքան դանդաղ որ հազիւ կը նշմարենք, — խանգարելով երկրիս ցեղագրական քարտէսին պատկերը:

Նախ, ժողովուրդներ կան, որ կը տեղափոխուին՝ մնալով հանդերձ միշտ նոյն երկրին մէջ, տեղ կը փոխեն՝ բայց դուրս չեն ելլեր երկրին սահմաններէն: Անոնց շարժումները կը նմանին ճօճանակի մը ճօճումին, որովհետեւ կը շրջին կարծես առանցքի մը շուրջ: Կամ կը նմանին ովկիանոսներու շարժումին, — մակընթացութենէ յետոյ գծելով տեղատուութիւն մը:

Այս ժողովուրդները անկայուն հաւասարակշռութեան մէջ են, եթէ կարելի է այսպէս ըսել:

Սակայն կան նաեւ ժողովուրդներ, որոնք մեկնելով իրենց ծննդավայր հայրենիքէն, հետզհետէ կը հեռանան առանց վերադառնալու յոյսն ունենալու, ու կանգ կ՚առնեն այն ատեն՝ երբ այլ եւս չեն կրնար երթալ աւելի առաջ կամ կը կարծեն գտած ըլլալ աւետեաց երկիրը:

Այն ժողովուրդները, որոնք կը տեղափոխուին պարբերաբար ընդարձակ երկրի մը սահմաններուն մէջ, կը դասուին «վաչկատուն ցեղեր» անունին տակ:

Երկրի բոլոր ժողովուրդներուն համար՝ վաչկատուն կեանքը շրջան մըն է, ուրկէ անցած են անպայման, հասնելէ առաջ իրենց կեանքի ներկայ ձեւին, — հողագործական կամ ճարտարագործական:

Այդպէս էին Կեդր. եւ Արեւել. Եւրոպայի կարգ մը ժողովուրդները, Գերմանները եւ Սլաւները, որոնց տեղափոխութիւնը երկրին մէկ ծայրէն միւսը չէր վերջանար երբեք, ինչպէս կը նկարագրէին հին պատմիչները: Այս ժողովուրդները, որ վաչկատուն էին, այլ եւս գաղթող դարձան պատմական արշաւանքներու շրջանին: Այդ ժողովուրդներէն՝ Գոթերն ու Վանդալները, մեկնելով սկանտինաւեան թերակղզիէն՝ հասան ու կանգ առին Անտալուզի եւ Թունուզի մէջ:

Այդպէս էին նաեւ Երբայեցիները դեռ Պաղեստին չհաստատուած:

Անշուշտ այսօր ժողովուրդներու մեծ մասին համար փակուած է վաչկատուն կեանքի շրջանը: Այսուհանդերձ այդ շրջանին մէջ կ՚ապրին տակաւին Արաբները (Ալճերիա, Տրիպոլիս, Արաբիա), Սոմալիցիները եւ Տանաքիլցիները (արեւելեան Ափրիկէ), Քըրկըզները (Կեդր. Ասիա, որոնք կեդրոնական Սիպերիայէն կ՚երթան մինչեւ չինական սահմանագլուխը եւ Արալու ծովէն Փամիր), Մոնկոլները, որոնք միակ տէրն են Գոբիի անապատին:

Ներկայ վաչկատուն բոլոր ժողովուրդները կը բնակին, — բաց ի Լապոնացիներէն, որոնք կը մնան Եւրոպայի ծայրագոյն հարաւակողմը, — անապատներու եւ տափաստաններու ընդարձակ գօտիի մը մէջ, որ չեղակի կը գծուէ հիւսիսային կիսագունդը Ատլանտեան ովկիանոսէն մինչեւ Մանչուրիա, անցնելով Սահարայէն, Արաբիայէն, Պարսկաստանէն եւ ռուսական Թուրքեստանէն:

Բոլոր ասոնք խաշնարած են, որ կը տեղափոխուին՝ քշելով իրենց հօտերը, հարաւէն հիւսիս, լեռնէն դաշտ, արօտատեղի գտնելու իրենց անասուններուն: Բոլոր ասոնք վրանաբնակ են, որոնք կը տեղափոխուին յաւիտենապէս՝ առանց կանգ առնելու որ եւ է տեղ:

Բայց եւ այնպէս այս տեղափոխութիւնները չեն խանգարեր երկրին ցեղագրական քարտէսը: Որովհետեւ տարեշրջանն ընելով՝ վաչկատուն ժողովուրդները կը վերադառնան հոն, ուր էին տարի մը առաջ:

Իրական ու մեծ գաղթերն են, որ կարեւոր են:

***

Գաղթային բուն շարժերն են, որ ժողովուրդները, քիչ շատ մեծ բազմութեամբ, կը տանին հաստատելու հեռաւոր երկիրներ:

Արդ, գաղթային այս շարժերը չափազանց շատցած էին ԺԹ. դարուն: Ու կը շարունակուին տակաւին այսօր, թէեւ աւելի նուազ:

Եթէ մարդկային գաղթերը նմանցնենք գետերու կամ հեղեղատներու, որոնք իրենց ջուրը կը թափեն ակունքէն շատ հեռու, այն ատեն պիտի նկատենք որ ինչպէս անցեալին մէջ գոյութիւն ունէին, այնպէս ալ այսօր գոյութիւն ունին հսկայ շտեմարաններ, ուրկից կը հոսին մարդկային ալիքները, առատ եւ յորձանուտ:

Ժողովրդային յորձանքի այս շտեմարանները յաճախ լեռնային շրջաններ են, (ահա թէ ինչու ճիշդ է բաղդատել մարդկային գաղթերը գետերու հոսանքին հետ):

Փաստեր կրնաք գտնել նաեւ Ֆրանսայի մէջ: Մեր երկրին միջին լեռնաշղթան եւ Ալպեանները անցեալին մէջ կատարած են, եւ այսօր ալ որոշ չափով կը կատարեն մարդկային ալիքներ հոսեցնելու այդ դերը:

Մեծ աշխարհագիր Վիտալ տը լա Պլաշ, խօսելով Ֆրանսայի միջին լեռնաշղթային մասին, զայն կ՚անուանէր Ֆրանսայի վանողական բեւեռը, իսկ քարշողական բեւեռ կ՚անուանէր Փարիզեան աւազանը:

(1)

ՍՊԱՅԻՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

■■■

Մեր կուսակցական, Հայրենակցական եւ զանազան միութիւնների կազմակերպած հանդէսները կրում են իրենց ուրոյն յատկանիշները, թէ հանդիսականների դիրքի ու վարքի եւ թէ հանդէսների գեղարուեստական բաժնի եւ գոյացած հասոյթի տեսակէտներից։ Մեծ նշանակութիւն ունին նաեւ հանդէսներ կազմակերպողների անձնական դիրքը, զանազան խաւերի հետ ունեցած կապերը եւ հանդէսի նպատակը։

Նոյնիսկ Հայրենակցական Միութիւնների կազմակերպած հանդէսները խորապէս կրում են իրենց հայրենակցական կնիքը։ Չէ՞ որ Հայաստանի գաւառների մէջ ծնած եւ ապրած մեր ժողովուրդը ընդհանրապէս թէեւ կրում է զուտ հայկական կնիք, բայց մանրամասնութեանց մէջ զանազանւում է իր հնաւ ու կացով, ընդունակութիւններով եւ մտաւոր կարողութիւններով։ Որպէսզի կարելի լինի գաղափար կազմել՝ ենթադրենք փարիզաբնակ մեր հայրենակիցների անհատական եւ հաւաքական կարողութիւնների, կենցաղի եւ հոգեկան եւ մտաւոր պահանջների մասին, պէտք է ներկայ լինել հայկական բոլոր հանդէսներին։ Այդ հանդէսների մէջ է որ կարելի է նշմարել հին ու նոր սերնդի, քաղաքացիի ու գաւառացիի, նախկին եւ այժմեան անհատների ու աշխատաւորների իւրացրած դրական եւ բացասական սովորութիւնները։

Փարիզի Նախկին Սպայից Միութեան անդամների ճնշող մեծամասնութիւնը իրենց կրթութիւնը ստացել են ռուսական միջավայրում։ Նոյնիսկ շատերը ծառայել են ռուսական բանակում եւ ապա հայկական։ Դրանք հարուստ ընտանիքից լինելով ժամանակին փարթամ կեանք են վարել։ Այս է պատճառը որ իրենց յաջողւում է շքեղ պարահանդէսներ կազմակերպելու շնորհիւ փարիզահայ մեծահարուստ պարոնների եւ տիկինների համակրութիւնն ու մասնակցութիւնը ապահովել՝ զգալի հասոյթով։

Այս անգամ տարեկան պարահանդէսը տեղի ունեցաւ ֆրանսական ցամաքային, ծովային եւ սաւառնակային Սպաների Միութեան շքեղ սրահներում, նոյեմբեր 25ի գիշերը։

Պէտք է ասել որ շատ շքեղ էր պարահանդէսը։ Մեծ մասամբ «հայ լայֆ» դասակարգից էին, թէ պարահանդէսի աջակցողները եւ թէ հանդիսականները։ Բուֆէն շատ ճոխ էր, եւ մինչեւ լոյս ահագին սեղաններին շուրջը բազմածներին մատակարարեց ընտիր ուտելիքներ ըմպելիներ։

Գեղարուեստական բաժինը ճոխ եւ չափազանց ուրախ եւ զուարթ անցաւ։ Բացի զոյգ ճազից, հերթով նուագեցին, երգեցին, ու պարեցին, ոչ միայն հրաւիրուածները ինչպէս օրինակ յայտնի երգիչ Հաշիմ խանը (Տարսիկ), ֆրանսական եւ ռուսական երգերով, թառիստ Ժօրժը, երգչուհի Լեալեա Թումանեանը, երկու արտիստներ եւ մի քանի ուրիշ արտիստներ, այլեւ իրենց յօժար մասնակցութեամբ փայլեցրին մեր Սպայից Միութեան հանդէսը՝ առաջնորդութեամբ Տէր Աբրահամեանը եւ ռուսական հրեայ Ռաֆայէլը իրենց նուագախումբերով։ Շատ աւելի հաճելի է ունկնդրել արուեստագէտներին, երբ իրենք են իրենց յօժար կամքով գալիս մասնակցում հանդէսներին եւ խնճոյքներին։ Փարիզի լաւագոյն կաբարէների այս զոյգ նուագախումբերը շատ մեծ վարպետութեամբ երգեցին ու նուագեցին հայկական, ռուսական կտորներ։

Մեր հայլայֆ դասակարգը, որ մեծ մասամբ արդէն օտարացած է, եւ իրեն սիրահար է ձեւացնում եւրոպական երգին եւ նուագին, կարծեմ առանց գեղարուեստական մեծ հաճոյքի չէր, որ լսեց Ռաֆայէլի նուագախումբի «Չէյթունի քայլերգ»ը, եւ մեր յայտնի դերասանուհի Տիկ. Մ. Սուրաբեանի քաղցրահնչուն հայկական երգերը եւ տեսաւ Տիկ. Սուրաբեանի եւ Մուրադբէկի (Հիւսիսային Կովկասից) Կովկասեան աքանչելի պարը։

Գեղարուեստական բաժինը սկսւեց կէս գիշերից յետոյ, եւ տեւեց մի քանի ժամ, այս պատճառով էլ հանդիսականներից շատերը մնացին մինչեւ աքլորականչը, կերան, խմեցին եւ բաւականին դրամ թողեցին Սպայից միութեան հիւանդ եւ կարօտ անդամներին։

Լուսաբացին էր, որ միութեան անդամները, որ ամբողջ գիշերը սպասարկեցին հանդիսականներին, զինուորականներին յատուկ կարգապահութեամբ, բոլորեցին մի երկար սեղանի շուրջ, իրենց մէջ ունենալով Տիկ. Սուրաբեանի եւ ընկ. Սա. Նաւասարդեանի պէս երգիչներին եւ Ժօրժի պէս տաղանդաւոր թառիստին, եւ ստեղծելով հարազատ հայկական մթնոլորտ կազմակերպած եւրոպական պարահանդէսը վերջացրին ընկերական խնճոյքով։

Մեր Սպայից Միութեան սեպուհ պարտականութիւնն է կազմակերպել ընկերական եւ հրապարակային բանախօսութիւններ։ Ռազմական ճակատներում տարած մեր յաղթութիւնների եւ պարտութիւնների, ինչպէս նաեւ անցեալի եւ ներկայի զինուորական տեքնիքի եւ գիտութիւնների մասին, աշխարհիս 4 բոլորը ցրած մեր նախկին պատերազմիկներու պարտքն է իրենց յուշերով եւ աշխատակցութեամբ վերջին յիսնամեայ մեր ռազմական գործունէութիւնը գրի առնել, որպէսզի կարելի լինի կազմել ապագայում մեր ազատագրական շարժման լրիւ պատմութիւնը։

ԲՆՕ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի օր, Շան զ'Էլիզէի գեղեցիկ սրահներուն մէջ տեղի ունեցաւ Փարիզի Հայոց Աղքատախնամին պարանցիկ ցերեկոյթը որ տեւեց մինչեւ կէս գիշեր։ Սրահը ամբողջութեամբ լեցուն էր եւ կը կարծուի թէ նիւթական տեսակէտով հանդէսը տասը հազարին մօտեցող հասոյթ մը պիտի ձգէ ինչ որ գոհացուցիչ պէտք է նկատել ներկայ պայմաններուն մէջ։

Տիկին Գափամաճեան, որուն հովանաւորութեան տակ դրուած էր հանդէսը, նուիրած է երկու հազար ֆրանք, իսկ «Սէվր» վաճառանիշին կողմէ նուիրուած գեղեցիկ «ֆօնօ» մը ամերիկեան ձեւով աճուրդի դրուելով բարձրացաւ 2,500 ֆրանքի եւ մնաց Տիկ. Յրէնկեանի վրայ։ Երկու գեղեցիկ նուագախումբեր փոխն ի փոխ պարի սիրահարները կ'առաջնորդէին ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, իսկ ընթրիքի ընթացքին Տէր Աբրահամեանի ղեկավարութեան տակ նուագախումբը նուագեց ռուսական եղանակներ։ Եղան ընդմիջումներ եւս, որոնցմէ յիշենք երեք Ֆրանսացի արուեստագէտներու բեմական պարերը, Պ. Քանթարճեանի՝ ծանօթ դերասան Վ. Փափազեանի «Համլէթ»ի դերէն մաս մը շատ յաջող կերտումը եւ պարի երիտասարդ ուսուցիչ Պ. Պարգեւ Նազարեանի ցուցադրութիւնը երկու արդիական պարերու — բազօ-տօպլ եւ փօսթօն — որ կատարեց իր տիկնոջ հետ։ Աւելցնենք թէ Տէր եւ Տիկին Պօղոս Խաչէրեանի նախագահութեան տակ դրուած այս հանդէսին փարիզահայ քանի մը ծանօթ դէմքերու բացակայութիւնը նշմարելի էր։

Աղքատախնամը յառաջիկայ փետրուարին կուտայ իր տարեկան պարահանդէսը։

Բ.

Խ. Ս. Հ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է ԾԱԽԵԼ ԿԱԹԸ, ԿԱՐԱԳԸ ԵՒ ՄԻՍԸ

Պրավդա (23 նոյ.) կը հրատարակէ հրամանագիր մը, որ համաձայն կաթի, կարագի եւ մսի վաճառման վրայ դրուած արգելքին, կը պատժէ կարգ մը պաշտօնատարներ, որոնք «չեղած են օրէնքը»։

Այսպէս, ուկրայնական Կոպիլով սովխոզին վարիչը Տալկօ, որ հոկտեմբեր ամսուան մէջ վաճառման հանած էր 568 կենդինար կարագ, հրաժարեցուած եւ դատարանի է յանձնուած։

Նոյն բախտին կ'արժանանայ Լէնինկրատի շրջանին գիւղատնտեսական կայանին վարիչը Գրիգորիեւը, որ հոկտեմբեր ամսուան մէջ վաճառման հանած էր 16,800 լիթր կաթ։

Հրամանագիրը կ'աւելցնէ նոյնպէս, որ Կոպիլով սովխոզը պարտաւոր է 568 կենդինար կարագը եւ Լէնինկրատի գիւղատնտեսական կայանը 16,800 լիթր կաթը մատակարարել կարելով պաշտօնէութեան յատկացուած բաժնէն կամ աւելի կթելով կովերը։

Հրամանագիրը չի մոռնար սպառնալ նաեւ, որ իրենց պաշտօնէն պիտի հրաժարեցուին եւ դատարանի յանձնուին ամէն անոնք, որ կը ծախեն սովխոզներու կարագն ու կաթը։

Սպառնալիքին ծանրութիւնը աւելի եւս հասկնալի կը դառնայ, երբ ըսենք թէ ըստ սովետական բարքերու, ուտելու հաց կը գտնէ ով որ կ'աշխատի։ Իսկ մէկը, որ պաշտօն չունի, անօթի կը մնայ։

ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐԻ ՄԹԵՐՈՒՄԸ

Իզվեստիա (15 նոյ.) կը գրէ թէ գետնախնձորի մթերումը այս տարի կատարուած է 56,2 առ հարիւր համեմատութեամբ միայն։

Ահա ցուցակ մը, որ կը ներկայացնէ մթերման պատկերը.—

Շրջան	տոկոսը
Հիւսիս	29,7
Կարելիոյ հանրապետ.	զէրօ
Լէնինկրատի շրջան	93,4
Զալադնայի շրջան	79,6
Մոսկուայի շրջան	76,3
Իվանովօ – Վօսնէսէնսկ	53,5
Կորքիի շրջան	36,1
Ուրալի շրջան	36,4
Բաշկիրեան հանրապետ.	35,6
Թաթարական հանրապետ.	69,5
Կեդր. Վոլկա	29,6
Սեւ հողերու շրջան	71,3
Ստորին Վոլկա	24,6
Հիւսիս. Կովկաս	65,0
Խրիմի հանրապետ.	52,5
Խազախներու հանրապետ.	45,7
Արեւմտ. Սիպերիա	87,1
Արեւել. Սիպերիա	91,5
Ծայրագոյն Արեւելք	32,9
Խ. Ս. Հ. Մ.	56,2

Ինչո՞ւ մթերման այս ձախողութիւնը։ Պաշտօնական թերթերը կը խոստովանին, որ պատճառներէն մէկն է վակոններու պակասը, միւս կողմէ քննիչ մարմինները կ'ամբաստանեն «օպպորտունիստ» աշխատաւորները որ կը ջանան վիժեցնել հնդամեակը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բրտակաւ գրականութիւն

—··—

Պետական Հրատարակչականը Երեւանի մէջ լոյս ընծայած է քիւրտերէն լեզուով գրական ժողովածու մը։

Ժողովածուն գրի առնուած է կուրմանճի բարբառով։ Հրատարակութեան բուն նախաձեռնողը եւ պատրաստողը եղած է Հայաստանի Բիւրտերու Ընկերակցութիւնը։

Հատորին կողքը զարդարուած է գունաւոր նկարով մը։ Բիւրտերիտասարդ մը սրինգ կը նուագէ եւ իրեն կ'ունկնդրեն երկու քիւրտ գեղուհիներ։ Հեռուն կ'երեւան Թրաքթօրներ՝ լերան ստորոտ։ Նկարիչն է Ս. Գասպարեան։

Ինչպէս յայտնի է, քրտական նոր տառերը վերջնական ձեւ ստացան, գլխաւոր աշխատութեամբ Լաղոյի եւ փրոֆ. Եղիազարեանի։ Ահա այս տառերով տպագրուած է գործը։

Ժողովածուին յառաջաբանը գրի առնուած է քիւրտ բանաստեղծ Ըմինէ Ըվտալ որ բացատրելէ ետք հրատարակութեան նպատակը, այս առաջին երկը կը նկատէ հիմը քրտական մշակոյթին։

Հատորը կը բաղկանայ 36 կտոր արձակ ու չափածոյ գրուածքներէ, մեծ մասով բանաստեղծութիւններ եւ քանի մը պատմուածքներ։

Ադամ Վշտունի ունի երկու պատմուածք եւ քերթուած մը ինքնագիր քիւրտերէն։

Կայ թարգմանութիւնը Ե. Չարենցի մէկ քերթուածին։ Ռուսերէ մըն ալ ունի Օ. Սիսեան։ Մնացեալ բոլոր բանաստեղծութեանց եւ պատմուածքներու հեղինակները քիւրտ գրողներ են։

Իսկ բանաստեղծ Ըղարէ Տըրօ քերթուածով մը գովքը կը հիւսէ Երեւանի։ Ուրիշ մը Շահումեան Ջրանցքին նուիրած է իր ներշնչումը։ Ուրիշ մը պատմուածք մը գրած է Թիֆլիսի կուրմանճիներու կեանքէն։

Մնացեալը գրեթէ ամբողջութեամբ կը շօշափեն շինարարական կեանքի վերաբերող առօրեայ նիւթեր։

Դպրո՛ց, դպրո՛ց, դարձեալ դպրոց

— :-: —

Խորհ. Հայաստանի թղթակիցը կը գրէ.— Խոստովանելով հանդերձ որ կարգ մը նուաճումներ կատարուած են Մարտունիի շրջանին մէջ, դպրոցական շինարարութեան ճակատին վրայ, տակաւին դարմանուած չեն շատ մը թերութիւններ։

Մարտունիի շրջանը, 1931 — 1932 ուսումնական տարեշրջանին կային նախակրթարանի 195 դասարաններ 5662 աշակերտով, 1932 — 1933ին 214 դասարան 8251 աշակերտով։ Դպրոցական ցանցին այս ընդարձակումը պահանջ կը դնէ շինել նոր դպրոցներ եւ պատրաստել ուսուցիչներ։ Ներկայիս անբաւական են թէ շէնքերը եւ թէ ուսուցիչներու թիւը։ Կարգ մը գիւղեր ուշադրութիւն իսկ չեն դարձներ այս հարցին։ Վ. Աղխաման գիւղին մէջ, որ պէտք ունենայ 14 դասարան աշակերտութիւն, ոչ ոք կը մտածէ թէ զոզցուած են դպրոցին պատուհաններուն ապակիները, կամ կոտրած։ Անհրաժեշտ է վերանորոգել դպրոցը։

Կրթական իշխանութիւնը շրջանին դպրոցական շինարարութեան համար գրկած է 3 փակոն ատաղձ, բայց կը մնայ Ելենովկայի նաւահանգիստը։

Ծրագրուած է շրջանին մէջ (Մարտունի եւ Ներքին Գէօզալդարա) շինել երկու տիպար դպրոց։

Այրուբէն սորվելու համար արձանագրուած են չափահասներէն 2000 հոգի։

Ինչպէս ըսինք, քիչ է նաեւ ուսուցիչներուն թիւը։ Հեռուն ինկած այս շրջանը, ըստ կրթական գործավարութեան հրահանգներուն, պիտի ունենար 48 միջնակարգ եւ 10 բարձրագոյն կրթութեան տէր ուսուցիչներ, բայց քանի մը ուսուցիչ միայն կրցած են ղրկել։ Անոնց մեծ մասը թերուսներ են, միջնակարգ վարժարանէ չըրջանաւարտներ չկան։

Ուսուցչուհիներու մեծ պահանջ կայ։ Շրջանը ունի միայն 7 ուսուցչուհի։

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՄՐԱՆՔԻ ԿՐԿՆԱՊԱՏԿՈՒՄ

— :-: —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 նոյ.).

— «Ժողովուրդին համակրանքն ու մօտեցումը մեր կուսակցութեան, դժբախտաբար լաւապէս գնահատուած չէ ընկերներու կողմէ։ Մեր համրանքն ու բարոյական ուժը կրկնապատկուած պիտի ըլլար ներկայիս, եթէ մարմիններ ու ընկերներ առանձին ուշադրութիւն դարձնէին իրենց շրջապատին վրայ, կենսունակ ու անձնուէր տարրերը ասպարէզ անցնելով չարքերէն ներս։

Մեր անտարբերութիւնը դէպի կուսակցութեան համրանքը խոշոր թերութիւն մը դարձած է։ Սեղմուած մեր կուսակցական պատեանին մէջ, կարծես գոհ ենք որ նորեր չեն գար խտացնել շարքերը ու երիտասարդացնել կուսակցութիւնը։

Ամերիկայի, Ֆրանսայի, Սուրիոյ եւ մասամբ միւս երկիրներու մէջ կուսակցական աճումը թէեւ դանդաղ, բայց տեղի կ'ունենայ։

Յունաստանի մէջ սակայն, մենք կեցած ենք հոն՝ ուր էինք 1927ին։ Ճիշդ է որ արտագաղթը (դէպի օտար երկիրներ) մեծագոյն արգելքը եղած է մեր թիւի բարձրացման, ճիշդ է որ 1925 — 1928, Յունաստանի զանազան շրջաններէն արտասահման մեկնած երկու հարիւր ընկերներուն տեղը բռնած են նորեր, նոյնքան ճիշդ է սակայն որ մեր մարմինները անհրաժեշտ աշխատանքն ու ճիգը չեն ըներ կրկնապատկելու ու եռապատկելու համար կուսակցական համրանքը։

Ակնարկն ի վեր, միայն Աթէնքի շրջանին է որ այս ճակատին վրայ նուաճումներ կ'ընէ, թէեւ նեղ սահմանի վրայ։ Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ մէջ կարծես անմիջական կարիք չեն զգար զանգուածային կազմակերպութեան վերածելու կուսակցութիւնը։ Սելանիկէն մինչեւ Քավալա եւ մինչեւ Տէտէ Աղաճ հասնող ուժեր կան, որոնք կը սպասեն որ մեր կուսակցական մարմինները մօտենան եւ քաշեն զիրենք շարքերը։

Ուրիշ թերութիւն մըն ալ, ընկերուհիներու խումբեր չի կազմելու մեր յամառութիւնը։ Աթէնքի շրջանին մէջ կը նշմարուի ուժեղ բեկում մը։ Վերջին մէկ ամսուան մէջ մօտաւորապէս քառասուն ընկերուհիներ կազմակերպուած են։ Այս յաջողութիւնը ցոյց կուտայ թէ գործելու գետինը պատրաստ է ու կը պակսին միայն գործողները։

Ներկայ տարեշրջանը պէտք է ըլլայ հարուածային տարեշրջան մը կուսակցական բոլոր մարմինները իրենց ուշադրութեան առարկայ պէտք է դարձնեն համրանքին բազմապատկումը։ Կուսակցութիւնը պէտք է դառնայ զանգուածներու օճախը։

Իւրաքանչիւր մարմին պէտք է նշանաւոր դարձնէ իր համրանքին կրկնապատկումը մինչեւ յառաջիկայ շրջան։ Ասիկա չի նշանակեր դուռը բաց թողուլ բոլորին առջեւ։ Կուսակցութեան դրօշին տակ հաւաքել անոնք որ ջիղ ու կորով ունին, գործելու եռանդ եւ հոգեկան բարձր տրամադրութիւն»։

ՊՈԼԻԿԱՐՊՈՍ Երեսփ. Ժողովը ջնջեց անձեռնմխելի համգամանքը ուրհամայնավար երեսփոխաններու որոնք բանտարկուած են, անտեսած ըլլալով պետութեան ապահովութեան օրէնքին։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՉԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Զանչանի այս աստիճան թեթեւամտութիւնները առիթ կուտային Գեղամին, որպէսզի ստիպուէր մեղմօրէն վարուիլ անոր հետ։ Շատ անգամ Զանչանի յայտնած միտքերուն կը պատասխանէր ու կ'ուզէր լուրջ ուշադրութեամբ հետեւիլ անոր բոլոր շարժումներուն, վարուիլ այնպէս ինչպէս ժամանակը եւ հարկը կը պահանջէն։

Ինչպէս սովոր էր, Գեղամ խօսեցաւ դասաւանդութենէ մը վերջ ճառ մը կարգապահութեան եւ գաղափարի, հաստատ ու անփոփոխ համոզումի մասին, որ լաւագոյն կերպով տպաւորուեցաւ աշակերտներու մտքին եւ իմացականութեան մէջ...

Բառերը կը հոսէին արագ, յաճախ իրար հրմշտկելով, լեցուն, իմաստալից, շողշողուն ու պերճախօս փաստերով առլի...։ «Բոլոր ազգերու եւ ժողովուրդներու ազատագրական պատմութեան էջերուն մէջ արձանագրուած է կարգապահական հնազանդութեան խիստ օրէնքը, առանց սանց՝ ազգ մը կամ ժողովուրդ մը չի կրնար տիրանալ իր սեփականութիւններուն։ Ուրեմն գաղտնապահութիւն, կարգապահութիւն ու գաղափարի անխախտ համոզումը, կը մարմնացնեն ցեղի մը տոկալու, ապրելու եւ յարատեւելու միայն յատկանիշը։ Երկաթէ կարգապահութեան շնորհիւ միայն կարելի է տիրանալ հոգիներուն եւ ազգերու երազած ազատութեան ու անկախութեանը։ Այս օրը պէտք է ձեզի տայ այդ բարոյական դասը։ Պէտք է ըլլանք կարգապահ, հնազանդ, լուրջ եւ գործունեայ, ժամանակ ամէն բանէ առաջ մտածող, ինքնաքննադատ, այլապէս ժամանակի յարուցած ալիքներու տակ կը կորսուի՛ք»։

Սրահին մէկ անկիւնը քաշուած լուրջ եւ խորհող մարդու մը պէս մտիկ կ'ընէր Զանչան Արութ։ Գիտէր որ այս խօսքերն իրեն համար են, կը զգար որ իր յայտնաբերած միտքերն ու խօսքերը ուսուցիչին մէջ ջղագրգռութիւն մը, յեղաշրջում մը յառաջ բերած են, վերջապէս բան մը կար փոխուած։ Ու ինքնաբերաբար փորձեց երկու խօսք ըսել այս առթիւ, մտածեց, չափեց, ձեւեց մէկ րոպէի մէջ, սակայն յարմար ու տեղին չնկատեց իր դիտողութիւնները ընելու նախընտրեց կուլ տալ, մարսել այդ ծանր ու չափազանց անտանելի եւ վիրաւորիչ խօսքերը, նկատելով որ ժամանակը եւ ապագան պիտի կրնան իրենց արդար ու անողոք վճիռը տալ։

Է.

Աշնանային մռայլ, ցուրտ ու տամուկ վերջալոյսին տակ՝ կողք կողքի՝ Զանչան եւ Արշալոյս, դպրոցական հաճելի խօսակցութիւններով, Տօնոյենց Սրթէն վար կ'իջնէին։ Արշալոյս ամէն օրուան ժպիտն ու շատախօսութիւնը կորսնցուցած կ'երեւէր այդ պահուն, ու ցուրտ տրամադրութիւնով համակուած կը շարունակէր իր ճամբան՝ Զանչանի հետ։ Զանչան անհանդարտ խանդավառ, կը քալէր ու մերթ ընդ մերթ կը քրքջար՝ երբ կը յիշէր դպրոցական պզտիկ դէպքը, կը մտածէր իր համարձակ խօսքերուն համար, յանկարծ, նկատեց որ, Արշալոյսը, մռայլ կնճիռներով ու մելամաղձոտ տրամադրութիւնով լեցուած, երբեք չէր ձայնակցեր իր զուարճութիւններուն։

— Արշալոյս, ինչո՞ւ այդպէս տխրած ես, հարցուց Զանչան։

— Ոչինչ, պատասխանեց Արշալոյս։

Զանչան յանկարծ կռահեց որ, դասաւանդութեան պահուն, «սիրել» բայը խոնարհած ատեն՝ ըսած էր, «կը սիրեմ Արշալոյսը»։ Այդ մասին ներողութիւն խնդրեց Արշալոյսէն։ Զանչան Արութ Վերի-Աղբիւրէն քալեց դէպի տուն։ Սիրոյ պզտիկ երգ մը շրթներուն, կը սուլէր եղանակ մը յարմարցնելով։ Մերթ բառերը յստակօրէն լսելի կ'ընէր. յաճախ կը կորսնցնէր երգին պարզ ու զուարճական եղանակը զայն շփոթելով այլազան երգերու եղանակներուն հետ։

Յանկարծ կը սկսէր արտասանել մտովին լոկ ձեռքի եւ գլուխի շարժումներ ընելով։ Կը սիրէր Պ. Դուրեանի եւ Մեծարենցի գրուածքները։ Աղօթքի մը պէս գոց սորված էր անոնց բանաստեղծութիւններէն շատերը։ Չափազանց սրամիտ էր եւ դիւրին կ'ըմբռնէր։ Դերասանի պէս կ'արտասանէր, դէմքը, ձեռքերն ու յօնքերը հարազատօրէն կ'իւրացնէր, ամէնէն շատ սիրածը Պ. Դուրեանի «Թրքուհին» եւ Մեծարենցի «Սիրերգ»ն էր, քալած ատեն, խօսքի թէ ս ն ն ա անքի միջոցին. անպայման պիտի ըսէր այդ բանաստեղծութիւնները։

Գիշերն անուշ է, գիշերն ճեշտագի՛ն,

Հաշիշով օծուն ու բալասանով...։

Չէ՛ այդ չեղաւ, կ'ըսէր ինքնիրեն։ Ու նորէն կը սկսէր։ Այս անգամ ձայնը ու շարժումները հակափոխած, խրոխտ ու առնական, նոր շեշտ մը ու աւիւն մը աւելցնելով.

Համբոյրներ կուգան ծովէն ու ծովէն,

Համբոյր, լոյսէն՝ որ չորս դիս կը ծաղկի՛,

Այս գիշեր տօն է, հոգւոյս կիրակի,

Համբոյրներ կուգան ծովէն ու ծովէն...։

Կը քալէ։ Յանկարծ նկատեց որ Կարօ ամուն Աղբիւրին պզտիկ աւազանին քով կեցած՝ ջուրին յատակը ինկած իր կայծքարը կը փնտռէ։ Անտեսելով ուզեց յառաջանալ, երբ Կարամուն ջուրին մէջ տեսաւ մարդու ստուերը։

— Էա, էտ դուն էս, Զանչան, խօսեցաւ Կարօ ամուն, — կրկին իր կայծքարին ինկած տեղը նայելով։

— Բարի իրիկուն Կարօ ամու, ես կարծեցի որ Մ'ստօ ամուն է, ատոր համար չուզեցի կենալ։

Կարօ ամուն երբեք մտիկ չըրաւ Զանչանի խօսքերուն, այս անգամ փայտի կտոր մը առնելով սկսաւ խառնշտկել, մինչեւ որ կրցաւ գտնել զայն։

— Էտ ինչ է որ կը փնտռես, Կարօ Ամու, նկատել տուաւ Զանչան։

— Հէ՛յ, չախմախս քարս ինկած էր տէ, էն էր կը փնտռէի, գտայ, խօսեցաւ Կարօ Ամուն, քարը սրբելով թաշկինակին ծայրովը։ Հա՛, ի՞նչ էր պիտի ըսէի, աւելցուց կրկին,— վարժապետին հետ մահապէթդ ինչպէս է։

— Էս օր նորէն ծեծեց, պատասխանեց Զանչան։

— Ինչո՞ւ համար, չար բան մը ըրած ես կինէ, չէ նը ինչ տէի պիտի ծեծեր։

— Չէ՛, բան մը չըրի, քօռնամ բան մը չըրի Կարամու։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂԱՐԻՆԻ

(Շար.)

Անգլիապարսիկ վէճը՝ քարիւղի մասին

Գրեցինք թէ պարսկական կառավարութիւնը ջնջած է Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը: Անգլիոյ ելմտական նախարարութիւնը մեծագոյն բաժնետէրն ըլլալով այս ընկերութեան, դահլիճը մօտերս քննութեան պիտի ենթարկէ խնդիրը: Արտաքին նախարարութեան բարձր պաշտօնատարներէն մէկը յայտարարեց այս առթիւ.

— Եթէ Պարսկաստան պնդէ իր որոշման վրայ, կառավարութիւնը շատ լուրջ պիտի համարէ խնդիրը:

⁂ Այս մենաշնորհը նախապէս տրուած էր 1901ին, ուրիշ անունով, եւ 1909ին փոխանցուեցաւ «Անկլօ – Փըրժիըն Օյլ Քըմփընի» ընկերութեան: Պարսկական կառավարութիւնը վերջերս կ'ուզէր վերաքննել պայմանագիրը, նկատելով որ մեծապէս պակսած է իր ստանալիք եկամուտը: Մանաւանդ որ, այդ եկամուտին վրայ հաշուած էր կարգ մը հանրօգուտ շինութիւններ եւ սպառազինութիւններ: 1930ի ելմտացոյցին մէջ կը նախատեսուէր 8 միլիոն ստեռլին եկամուտ. ուրիշ հաշիւով մը քարիւղէն պիտի ստանար յաւելուածական 1,014,545 ստեռլինի գումար մը: Անցեալ տարի քարիւղին եկամուտը իջած էր 134,700ի: Այս տարուան սկիզբը, ընկերութեան 13,425,000 ստեռլինի սովորական բաժնեթուղթերու 7,500,000ը կը գտնուէր անգլիական կառավարութեան ձեռքը:

Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ խորհրդային իշխանութեան դաւերուն հետեւանքն է մենաշնորհին ջնջումը:

Ց. Հ. Դ. — Փարիզ եւ շրջակաները

ՊԱՆԵԻՕ–ՔԱՇԱՆ «Արծիւ» խումբի դասախօսական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկեր Տիգրան Տէրօեանը բնակարանին մէջ, 9, rue Mme. Curié. Bagneux.

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Յարութիւն Խաչատուրեանի բնակարանը, 30 rue du Parc. Ներկայ կ'ըլլայ Ենթակոմիտէի անդամ ընկեր Խաչիկ Մկրտիչեան:

ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Մուրատ» խումբի դասախօսական ժողովը այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկ. ՀրԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ: Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, rue Nationale, Hôtel de Nimesի առաջին յարկի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց: վարչութեան ընտրութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան Միութեան սրահը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն, ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվար Օտտօի Վռամեան Ենթակոմիտէն ստիպողաբար ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, կայծակ եւ Գայլ վահան խումբերու բոլոր ընկերները այս Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Եազըճեան եւ Զաւակունք եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԹՈՒՄԱԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԾԱՆՕԹ.— մահազդին մէջ սխալմամբ գրուած էր Այրի Տիկին Մկրտիչ Եազըճեան փոխանակ Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Եազըճեանի:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՈՐԹ Տ'ԻԹԱԼԻԻ ՇՐՋԱՆԻ նորաբաց մանկապարտէզի առժամեայ մարմինը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր թաղեցիները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, գպրոցի շէնքին մէջ, 19 rue de Paris, Gentilly.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Գրադարանը փոխադրուած է 63, Րիւ տը լա Րէփիւպլիքէն,49, րիւ Նասիոնալ, Ա. յարկ, Օթէլ Նիմ: Գրադարանը բաց է ամէն երեկոյ 7—9, իսկ Կիրակի առաւօտները ժամը 9—12, կէս օրէ յետոյ 2—5:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռեմ մօրաքրոջս տղան, ընիկ Հաճընցի Աւետիս Աղազարեան Իզմիրի (Փարատիսօ) ամերիկեան գոլէճէն: 1923 Հոկտեմբերի սկիզբը տեսած եմ Մարսէյլ, որ Նիր Իսթ Ռըլիֆի միջոցաւ Յունաստանէն եկած էր: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէներուն.— Garabed Krimian (Tailleur), 109 rue Moncey, Lyon և կամ Vartan Krimian (Concierge), 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire).

6րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Մ. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին կը ներկայացուի՝

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ Հեղինակ՝ Տրէյէր Ռէժիսէօր՝ Ն. Նիկողոսեան

Կը մասնակցին.— Տիկ.ներ Պետրոսեան, Լաթիֆեան, Պ. Պ. Թորոսեան, Կոթիկեան եւ Նիկողոսեան:

Տոմսերու գիները՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Տոմսերը կը ծախուին նաեւ ծանօթ վայրերը)

Հայ Ժողովրդական Թատրոնը

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3ԻՆ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8.30ին

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը ներկայացնէ՝ ԶԱՅԻ ԶԱՄԱՐ

(Դրամ 3 արար՝ Ա. ԱԲԷԼԵԱՆի)

Կը մասնակցին.— Տիկ. Գայեանէ, Օրիորդ Տէր-Թովմասեան, Պ. Պ. Կոթիկեան, Թորոսեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան, Գազանճեան եւայլն.:

Պզտիկներու համար աթոռ չտրամադրուիր:

Տոմսերու գիներն են՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 8ին

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՋՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ

Տեսինի ԱՐԾԻԻ փանֆարը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (Ջութակ):

Փնտռել մասնաւոր յայտագիրը:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ին

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՍԵՔԱՆՏԻՈՅ «Ա. Յ. Գ.» ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Mutualitéի շքեղ սրահին մէջ: 24 rue St. Victor

Կը խօսին՝ Պ. Ա. ՎՏԱՐԱՆԴԻ եւ ՏՈՔԹ. Ա. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան եւ Ե. Գրիգորեան (արտասանութեամբ): Պ. Աբգար (թառով):

Կը հրաւիրուին Սեքատնիոյ եւ Շրջանի հայրենակիցները անխտիր:

Մուտքը ազատ է

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

«Զինապանը հրամանատարին անկողին մտնելու առեն օգներ է անոր եւ վստահութիւն ներշնչելով, պատմեր է այնպիսի բաներ՝ որոնք մեզ պէս խեղճ զինուորները արտօնուած չեն իմանալ: Ինծի՛ է իմացիր որ այս անգամ սխալ չկայ. — ու խնդաց ակռաները ցոյց տալով. — Այս խօսքը ուղղակի վերին հրամանատարի բերանէն է ելած: Հոկտեմբեր 1ին պիտի տեսնես: Ու իր ածիլած գլուխը խորհրդաւոր կերպով շարժելով. — Այս արշաւանքը պատերազմական ամենահսկայ արշաւանքը պիտի ըլլայ եւ Լոնտոնը... փուֆ պիտի ըլլայ»:

Ու իր լայն ձեռքերով դերասանական շարժում մը ըրաւ:

—Կ'ըսեն թէ Մաթին 12 ցէփլինի կը հրամայէ, որոնցմէ երկուքը Պրուկէն պիտի ճամբայ ելլեն, մնացածները Հայրենիքէն: Մինչեւ Ծնունդ տուն պիտի վերադառնանք. հէ՞:

Գոհունակ դէմքով մը ինքնիրեն ժպտեցաւ. յետոյ խօսակցութեան նիւթը փոխելով.

— Եկուր, հոս նստէ. այդքան ամչկոտ մի՛ ըլլար: Մօտս եկուր. համբոյր մը չե՞ս տար:

Յանկարծ գլխ գրկելով սկսաւ երեսներս համբուրել. եւ մինչ կ'աշխատէի ինքզինքս անոր ձեռքերէն ազատել՝ ահա դուռը բացուեցաւ: Յինապետին ուսին վրայէն տեսայ որ սպայ մը մեզ կը դիտէր.

— Աս ի՞նչ կը նշանակէ, պոռաց սպան որոտալից ձայնով մը:

Յինապետը կարծես գարնուած՝ ոտքի ցատկեց եւ յիմարի պէս սպային երեսը նայեցաւ:

— Բարեւի կեցիր երբ կը խօսիմ: Այս կնոջ հետ ի՞նչ կ'ընէիր: Տէ՛ր Աստուած... դո՞ւք, օրիորդ:

Օդանաւային կայանի օրուան հերթապահ սպան էր, որուն ծանօթ էի: Գերմանիոյ կարկառուն օդանաւորդներէն էր, լաւ համբաւ շահած. շատ չէր ըներ տակաւին որ օդային կռուի մը առեն ծանրօրէն վիրաւոր՝ իմ դարմանուած հիւանդանոցը ամիս մը մնացած էր խնամուելու համար:

Բացատրեցի իրեն որ հոս եկած էի բժշկական պիտոյքներ յանձնելու:

— Այս պատահածին համար շատ կը ցաւիմ, օրիորդ. հաճեցէք ինձ հետեւիլ. — եւ դուռը ցոյց. յինապետը ձգելով իր մտածումներուն հետ առանձին:

— Օրիորդ, երկար ժամանակէ ի վեր ձեզ տեսած չեմ: Եթէ լաւ էք տրամադրուած՝ եկէք եւ այս իրիկուն ինծի հետ միասին ընթրելու շնորհն ըրէք: Ինչպէս կը տեսնէք, այսօր հերթապահ եմ, եւ հետեւաբար դատապարտուած հոս առանձին ճաշելու. դէթ մինչեւ ձեզ հանդիպելս այդպէս կը կարծէի:

Դարձաւ եւ ձեռքէս բռնելով.

— Բարի պիտի ըլլաք. այնպէ՞ս չէ, օրիորդ:

— Շատ լաւ, պարոն տեղակալ, ձեզ հետ կ'ընթրեմ. բայց պէտք չէ ուշանամ, ըսի խնդալով:

Արդարեւ ստիպուած էի աճապարել. յինապետի բառերուն մէջ իրականութիւն մը կար անշուշտ: Եթէ հակայական այս արշաւանքը այդքան շուտ պիտի կատարուէր՝ պէտք էր ուրեմն որ ազդարարագիրս կարելի եղածին չափ արագ Լոնտոն հասնէր, հարկ եղած դիմադրութիւնը կազմակերպելու համար:

Օդանաւային կայանէն անցած ատենս ջանացի ամբողջ վայրին մանրամասն պատկերը մտքիս մէջ տեղաւորել: Յանկարծ հարթավայրին եզերքը կարգով շարուած հինգ օդանաւեր ուշադրութիւնս գրաւեցին: Փայտէ նոր hangarի մը շինութիւնները վերջանալու վրայ էին:

Մեքենաները մէկ նստատեղիով սաւառնակներ էին, մարմինը քիչ մը լայն, արագութեան տիպար մը զոր առկէց առաջ բնաւ տեսած չէի:

— Պարոն տեղակալ, կը տեսնեմ որ այստեղ լեցուեր է, ըսի ուրախ ձեւով մը, սաւառնակները ցոյց տալով:

— Ա՛հ, փոքրիկ թռչուններ, օրիորդ, այո. զանոնք ներս առնելու ժամանակ չունեցանք տակաւին: Երէկ չէ առջի իրիկուն յանկարծ՝ առանց կանխորոշ ազդարարութեան, երկինքէն վար իջան: Անոնք ուղղակի գործարանէն կուգան եւ առաջին անգամ մենք կը ստանանք:

«Զանոնք փորձելու գործը հրամատարը ինծ յանձնեց. անոնց օդին մէջ դիմադրականութեան մասին տեղեկագիրս դեռ նոր գրեցի, եւ ձեզ կարող եմ վստահեցնել որ հրաշալի գործ մըն է: Փոքր ու պատուական օդանաւեր են, օրիորդ, պատուական: Մագլցելու համար ժայռի պէս կարծր են. ամենաթեթեւ հպումն անգամ կը զգան, եւ ինչ որ ամենակարեւորն է, Համաձայնականներու օդանաւերէն քառն մղոն աւելի արագ կը թռչին:

«Անիծեալ Անգլիացիները վերջերս ամպերուն մէջ մեծ յաջողութիւններ ունեցան. բայց կարծեմ ժամանակը հասած է այլ եւս որ նոր երգ մը երգեն»:

Պարզ էր որ տեղակալս բաւական հարբած էր, գինքը առաջուընէ կը ճանչնայի արդէն. — ու որոշեցի քաջալերել գինքը այդ գիծէր որ աւելի եւս խմէ:

Իր սենեակին դուռը բանալով, ըսաւ.

— Կը ցաւիմ, օրիորդ, որ առաջնակարգ ընթրիքով մը չպիտի կարողանամ ձեզ պատուել, յամենայն դէպս սակայն առատ ըմպելիք կայ:

Ճաշի միջոցին օդային կայանի մասին ուղղակի հարցում չըրի, այլ կողմնակի դարձուածքներով աշխատեցայ միտքը այդ խնդրին վրայ կեդրոնացնել. այնպէս որ ինքնաբերաբար սկսաւ խօսիլ:

Կայանին մէջ քանի՞ հատ նոր օդանաւ գտնուիլը, անոնց կարողութիւնները եւ ուրիշ կարգ մը օգտակար տեղեկութիւնները շուտով մը իմացայ:

Յետոյ սկսաւ իր մասին խօսիլ: Կը զգար թէ ինք քաջ մէկն էր, որուն իբր ապացոյց սկսաւ անէքդոտներ պատմել ու կրկնութիւններ ընել:

Այս ամբողջ խօսակցութիւններու ընթացքին մէկ բան միայն կատարեալ ուշադրութեամբ մտիկ ըրի, բան մը որ յուսացածէս աւելին էր ապահովաբար:

Որ այդ չարթու ուրբաթ գիշեր ինքը որպէս առաջնորդ՝ թեթեւ օդանաւերով պիտի ուղեկցի ծանր ռմբարձակող օդանաւերուն եւ պիտի ռմբակոծեն Փոփերինկը, անգլիական բոլոր գիծերու բանալին, շրջանի ամենամեծ օդային կայանը: Եւ Գերմանացիի յատուկ լաւատեսութեամբ յայտարարեց որ այդ վայրը հիմնայատակ պիտի ռմբակոծեն:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :–: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՈՒՐԲԱԹ 2 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

2 Decembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2080

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2

Երեւանի վարիչները կը յամառին նոյեմբեր 29էն հաշուել թուական մը որ իրականին մէջ կը սկսի դեկտեմբեր 2էն:

Արդարեւ, 1920 դեկտ. 2ին էր որ Հայաստանի իշխանութիւնը պաշտօնապէս յանձնուեցաւ բոլշեւիկներուն:

Աւելորդ է այստեղ գրի առնել այդ եղերական դէպքին մանրամասնութիւնները:

Անասելի աղէտ մը իր բովանդակ արհաւիրքով թառած էր Հայաստան աշխարհին վրայ: Արտաքին եւ ներքին դաւեր, ձախող պատերազմը՝ Կարսի դուռներուն առջեւ, Եւրոպայի չնական դաւաճանութիւնը եւ Մոսկուայի կարմիր քրքիջը դաշն կապած՝ դըժոխքի մը վերածեր էին նորածին պետութիւնը:

Հարկ էր տեղի տալ, յանուն հայ ժողովուրդի փրկութեան:

Եւ տեղի տուին անոնք որ կը գտնուէին իշխանութեան գլուխ:

Տեղի տուին, ստանալով անհրաժեշտ հաւաստիքները՝ չափաւոր քաղաքականութեան մը: Այլ եւ ուրիշ հաւաստիքներ՝ քաղաքական գետնի վրայ:

Ջերմանոցի մը մէջ խնամուած վարդի մը կեանքն ալ չունեցան այդ բոլորը:

Նորեկները ուզեցին Հայաստան աշխարհը կառավարել այնպէս ինչպէս անծայրածիր Ռուսաստանը:

Հայ գեղջուկի մէջքին — յաճախ վզին — կապած ռուսական կարմիր գօտին, քաշքշեցին զայն, գետնէ գետին զարկին, տըրորեցին, ապստամբութեան մղելու աստիճան:

Ա՛յդ ալ տեղի ունեցաւ — տարերային պոռթկում մը — արիւն հոսեցնելով արդէն ուժասպառ ժողովուրդի մը երակներէն: Մինչեւ որ նորեկներուն վարպետը ինք, Լէնին, հարկադրուեցաւ զգաստութեան կոչ մը ուղղել, եւ նոր մարդիկ մը ղրկել:

Եւ անկէ ի վեր, Երեւանը կը կառավարեն բոլշեւիկները: Տի՛րաբար եւ համաձայն Մոսկուայի տասն անգամ տասնաբանեայ պատուիրանքին:

Շատեր գացին ու եկան, Միասնիկեանէն յետոյ: Եւ իրարու ետեւէ հրապարակէն քշուեցան անոնք որ բուն դաւադիրները եղած էին: Ցառաջապահները՝ Հայաստանի հանրապետութեան տապալման:

Հայաստանը, այսօր, կը գտնուի հայ բոլշեւիկներու ծայրայոյն թեւին ձեռքը:

Խանջեան եւ ընկ. այդ ծայրադաւառը, գիւղատնտեսական չքաւոր երկիրը կը կառավարեն աւելի «բոլշեւիկօրէն», քան կը տեսնենք բուն Ռուսաստանի կամ Ուկրայնայի մէջ:

Ճակատագրուա՛ծ է, — ո՛ր եւ է նոր դաւանանքի մէջ՝ առաջին մոլեռանդ նորընծաները մե՛նք պիտի ըլլանք: Սկսելով՝ Գրիգոր Լուսաւորիչէն:

Եւ աՀաւասիկ տասներկու տարի է որ կարմիր բռնաշապիկ հագեր է Հայաստանը:

Ի՞նչ տուին, բոլշեւիկները, այդ երկար ժամանակամիջոցի ընթացքին:

Ամէնէն առաջ՝ խաղաղութիւն, — պիտի աղաղակեն բարեմիտները:

Ճիշդ է. ոչ մէկ պատերազմ՝ տասներկու տարուան ընթացքին: Որովհետեւ, ամէնէն առաջ, Մոսկուան ինքը կարօտ է խաղաղութեան:

Հայաստանը չունենալով ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն եւ նախաձեռնութեան իրաւունք՝ արտաքին քաղաքականութեան մէջ, ի հարկէ չէր կրնար չեղիլ ճամբէն: Ինչպէս միւս բոլոր «հանրապետութիւնները»:

Ցետոյ, — շինարարութիւն: Ամէնէն լուսաւոր կէտը՝ բոլշեւիկեան քաղաքականութեան: Ինչպէս ամբողջ Ռուսաստանի, նոյնպէս Հայաստանի մէջ:

Մէկդի դնելով բոլոր շռնդալից «ռէքլամ»ները, որոնց դիմացը նոյնքան թերացումներ կը մատնանշուին, արդարութիւնը կը պահանջէ առանց վերապահութեան արձանագրել այս դրական իրողութիւնը, — շինարարութիւն:

Անշուշտ Հայաստանը շատ աւելի պիտի օգտուէր, եթէ ունենար արթուն եւ լայնամիտ վարիչներ, միջավայրին պահանջներուն գիտակից եւ հասուն տարրեր:

Ուրի՛նչ. անժխտելի է վերաշինութեան ճիգը:

Ցետո՞յ, — ներգաղթ (վերջին պահուն):

Այնքան հիմնական եւ ստիպողական պահանջ մըն է ներգաղթը որ, մենք ճարահատ քար կը դնենք մեր սրտին վրայ, չքրքրելու համար այդ անունով սարքուած ողբերգութիւնը:

Թո՛ղ կարելի եղածին չափ նօսրացնեն անճար գաղութները — ամէնէն առաջ անոնք — եւ մենք մեզի կը պահենք մեր «թշնամութիւնը»:

Քաղաքական գետնի վրայ՝ ոչինչ եւ ոչինչ: Ոչ իրաւասութիւն ունին, ոչ ալ մտքէ կ՚անցընեն ո՛ր եւ է ձեռնարկ՝ յանուն Հայկական Դատին:

Եւ ընդհակառակն, մասնաւոր հաճոյք մը կը զգան չնականօրէն ծաղրելով: «Վերջնապէս փակուած» հռչակելով զայն: Ինչպէս կ՚ընեն Թուրքերը:

Իսկ ներքին կազմալուծման «պրոցէս»ը յառաջ կը տարուի տիրաբար:

Համայնացումը իր ծայրայեղական սահմաններուն հասած է Հայաստանի մէջ: Ո՛չ գիւղ, ոչ գիւղացի, այլ միայն հասարակ ճորտեր:

Ստալինը ոչ մէկ տեղ այնքան հաւատարիմ ծառաներ գտած է որքան Երեւանի մէջ:

Թող փլի՛ Տապլվարը — հայկական գիւղը — բայց ողջ մնայ բանաձեւը: Եւ «քեալլագէօզութիւնը»:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՕ–ԽՕ

Նորոյթ է *խօ – խօ*ն:

«Ազդակ»ի ընթերցողուհիներէն մէկը, նկատելով որ Պէյրութի մէջ ալ շատ տարածուած է եոեոյամոլութիւնը, կը հարցնէ թէ.

1— Ե՞րբ հնարուած է *խօ–խօ*ն:

2— Պէյրութի մէջ քանի՞ հոգի *խօ–խօ* կը խաղան, աղջիկնե՞րը աւելի կը խաղան թէ կիները:

3— Ի՞նչպէս կը բացատրէք տարածումը այսքան հասարակ ու տգեղ խաղալիքի մը բոլոր խաւերու մէջ, առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան:

4— Չուանին ծայրը անցուած տախտակէ կլոր անիւը բնագիտութեան ո՞ր օրէնքին համաձայն կ՚իջնէ ու կ՚ելլէ:

«Ազդակ» չի պատասխաներ առաջին հարցումին: Մեր գիտցածովը, Ֆրանսայի գլխատուած վերջին թագաւորին տղան *խօ – խօ* կը խաղար, ինչպէս ցոյց կուտայ պատկեր մը, որ հիմա կը գտնուի Օքսէռիթանգարանին մէջ: Այդ խաղը *էմիկոէդ* կը կոչուէր: Հիմա՝ *խօ – խօ*:

Երկրորդ հարցումին պատասխանելով, «Ազդակ» կը գրէ թէ Պէյրութի մէջ *խօ – խօ* կը խաղայ ամէն մարդ, որովհետեւ շատ աժան է: «Ամէն քայլափոխիդ, ամէն մարդու ձեռքի մէջ: Լակոտներ, բոպիկ ու ցնցոտի հագած լաներ *խօ – խօ* կը խաղան: Տարէցներ, որոնց շատերը 50ը անց, աղջիկներ, կիներ, պատանիներ, երիտասարդներ, վաճառականներ, բժիշկներ, փաստաբաններ, ամէն հասակի եւ տարիքի, ամէն արհեստի, կը խաղան փողոցը, խանութը, սրճարանները, ամէն ժամ: Ուրեմն ամբողջ Պէյրութ *խօ – խօ* կը խաղայ:

Կ՚ըսեն թէ Հալէպ մրցանիշը կը կոտրէ:

Երրորդ հարցումին չի պատասխաներ «Ազդակ»: Մենք կը յիշեցնենք որ հոգեկան հիւանդութիւն մըն է շատերու մօտ, ինչպէս կը գրէր Տոքթ. Քոլօեան:

Չորրորդ հարցումին պատասխանելով, «Ազդակ» կը գրէ.— Տախտակէ փոքրիկ անիւ մըն է *խօ – խօ*ն, մօտ 50 սանթիմ տրամագիծով, արանքը բաց եւ ծայրէն կապուած մօտ մէկ մեդր երկարութեամբ բարակ չուան մը: Բռնէ չուանին մէկ ծայրէն կամ անցուր մատդ եւ սկսէ շարժել»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Պէյրութի *խօ–խօ*ն տարբեր է Փարիզի *խօ – խօ*էն: 50 սանթիմեդր, մօտ *կէս արշըն*: Ուրեմն Պէյրութի մէջ, այր, կին, բժիշկ, լըրագրող իրենց մատներէն կախած են *կէս արշի*նոց *խօ – խօ*ներ ու կը նօնեն զուարճանալով:

Պէյրութցիներուն մատներն ո՛րքան երկար են եղեր որ կրնան նօնել *կէս արշի*նոց *խօ – խօ*ներ:

ԱՐԱԶ

ՊԱՏ ՄԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՒ ԱՌԱՆՑ ՎՆԱՍԻ

Անցեալ շաբթու, Նափոլիի Տոնճաբէնիա եկեղեցիին մէջ նոյնութեամբ տեղափոխուեցաւ պատ մը, որ զարդարուած է պատմական որմանկարներով: Պատին ծանրութիւնն է 70 թոն, իսկ մակերեսը՝ իբր 70 քառակուսի մեդր: Որմանկարները շինուած են 17րդ դարու կիսուն, Ֆրանչէսքօ Սոլիմինանի կողմէ: Պատին տեղափոխման աշխատանքները ամիսներ տեւեցին, իսկ բուն տեղափոխութիւնը հազիւ կէս ժամ: Պատը 20 ոտք դէպ ի ներս տարուեցաւ, շնորհիւ ձեռագործ բեռնազլաններու:

ՑՈՅՑ ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Պուքրէշի մէջ բուռն ցոյցեր տեղի ունեցան պատերազմի դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ: Ցուցարարները անցնելով հունգարական հիւպատոսարանին առջեւէն, քարերով ջարդուփշուր ըրին ապակիները ու բոցավառ քուրջեր նետեցին շէնքէն ներս: Հիւպատոսարանի պաշտօնէութիւնը կառավարութեան պաշտպանութիւնը խնդրեց: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ցուցարարները:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, Լոնտոնի մէջ մեծ յուզում պատճառած է Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջումը: Որովհետեւ ըստ պայմանագրի ջնջումը փոխադարձ համաձայնութեամբ պէտք է ըլլայ, անգլիական կառավարութիւնը կը յուսայ թէ նոր բանակցութիւններով պիտի փակուի վէճը: Եւ արդէն, պարսիկ կառավարութիւնը մենաշնորհը ջնջելով հանդերձ, հրաւիրած է ընկերութիւնը՝ նոր բանակցութիւններ կատարելու եւ նոր պայմանագիր մը կնքելու: Ուրեմն, յոյս կայ որ ուղղակի եւ բարեկամական կարգադրութեամբ մը լուծուի խնդիրը:

Այս առթիւ Թէհրանէն կը գրեն «Թայմզ»ի.—

Քարիւղի գիներու համատարած անկման հետեւանքով, Անգլեւպարսիկ ընկերութեան մենաշնորհէն Պարսկաստանի բաժինը 1931ին իջած էր 306,000 սթերլինի, մինչդեռ 1930ին 1,300,000 սթերլին էր: Այս իրողութիւնը դայրոյթ պատճառեց կառավարութեան եւ Խորհրդարանին: Ընկերութիւնը ուզեց վճարել, բայց կառավարութիւնը մերժեց: Մամուլը արծարծելով խնդիրը, պահանջեց ջնջել մենաշնորհը: Ընկերութիւնը կ՚ամբաստանուէր որ կը շահագործէ Պարսկաստանի բնական հարստութեան մեծ աղբիւր մը եւ կը զլանայ Պարսիկներուն արդար բաժինը: Միեւնոյն քննադատութիւնները կ՚ուղղուէին անգլիական կառավարութեան դէմ, քանի որ բաժնեկից է ընկերութեան: Անցեալ յուլիսին խորհրդարանին մէջ հարցում եղաւ թէ կառավարութիւնը ի՛նչ ընթացք պիտի բռնէ: Արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ ելմտական նախարարը բացակայ ըլլալով, չի կրնար մանրամասն բացատրութիւններ տալ: Աւելցուց թէ կառավարութիւնը չափազանց դժգոհ է մենաշնորհին պայմաններէն: Մենաշնորհը տրուած է այնպիսի ժամանակ մը երբ մարդ չէր կրնար նախատեսել քարիւղի արտադրութեան ապագան: Պարսկաստանի վճարուած բաժինը ոչ համապատասխան է, ոչ ալ արդար: Կառավարութիւնը փորձած է ազդել ընկերութեան վրայ, որպէս զի բարեփոխէ պայմանները, բայց մինչեւ հիմա ո՛ր եւ է արդիւնք ստացած չէ:

Մէկ շաբաթ վերջը, ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ Պարսկաստանի բաժինը հաշուելու մեթոտները կարգադրած է ընկերութիւնը ինք, առանց կառավարութեան հաւանութիւնն ստանալու: Կառավարութիւնը ընդունած է անցեալին մէջ վճարուած բաժինը, բայց այդ պարագան չի պարտադրեր միշտ ընդունիլ ընկերութեան առաջարկած հիմքը: Նախարարը աւելցուց թէ բանակցութիւններ կը կատարուին բարեկամական կարգադրութեան մը համար, եւ եթէ չյաջողին, պիտի հարկադրուին անհաճոյ միջոցներու դիմել, պաշտպանելու համար Պարսկաստանի իրաւունքները: (Այդպէս ալ ըրին, ջնջելով մենաշնորհը):

Պարսիկները կ՚ընդունին որ կառավարութեան բաժինը ելեւէջներ ունենայ տարուէ տարի, բայց իրենց բուն միտքն է բարեփոխել ընկերութեան պայմանները եւ աւելի մեծ հակակշիռ ապահովել ընկերութեան գործառնութեանց վրայ:

Տարակոյս չկայ որ ռուսական քարիւղի մրցակցութիւնն ալ ազդած է կացութեան վրայ:

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնաժողովը առջի օր լուսաբանութիւններ ստացաւ վարչապետէն եւ ելմտական նախարարէն, պարտքերու վճարման հարցին առթիւ: Այս առթիւ խնդրեց որ ժամանակ տան կառավարութեան, վերջացնելու իր բանակցութիւնները: Բոլոր բացատրութիւնները լսելէ յետոյ, յանձնաժողովը որոշեց առ առաւելն մինչեւ դեկտ. 9 յետաձգել հարցապնդումները՝ Երեսփ. Ժողովին մէջ: Պ. Էրիօ յետոյ գնաց արտաքին գործերու յանձնաժողովին եւ այնտեղ ալ բացատրեց թէ ինչո՛ւ յարմար չի դատեր որ հարցապնդումները տեղի ունենան բանակցութեանց ընթացքին: Վարչապետը յանձն առաւ չստորագրել որ եւ է թուղթ, առանց նախապէս առնելու յանձնաժողովին կարծիքը: Այս յանձնաժողովն ալ հաւանեցաւ որ յետաձգուին վիճաբանութիւնները:

⁂ Անգլիատալանտեան «Մաժէսթիք» շոգենաւը առջի օր ճամբայ ելաւ դէպ ի Նիւ Եորք, տանելով 1,987,025 սթերլինի ձոյլ ոսկի, որ տեղաւորուած է 192 սնտուկի մէջ: Միւս կողմէ, ամերիկեան դրամատուն մը 1,140,000 ոսկի տոլար ստացած է, դարձեալ Անգլիայէն: 1,500,000 սթերլինի ուրիշ բեռ մը ոսկի պիտի փոխադրուի «Փարի» շոգենաւով:

Այս փոխադրութեանց առթիւ հարցումներ ուղղուած ըլլալով, ելմտական նախարարը պատասխանեց թէ այդ գումարները կը պատկանին օտար հաստատութեան մը եւ կապ չունին պատերազմական պարտքերու վճարման հետ:

25 աքսորականներ փախան Սիպերիայէն

Քանի մէկ ռուս աքսորականներ առաջնորդութեամբ մը 300 մղոնի վտանգաւոր ճամբորդութիւն մը կատարելէ յետոյ, Ճափոն հասան: Բոլորն ալ փախած էին Վլատիվոսդոքի աքսորավայրէն: Ճափոնական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած էր խորհրդային իշխանութեան յանձնելու փախստականները, բայց տեղի տալով Ճափոն բնակող Ռուսերու աղաչանքին, որոշեց չձերբակալել եւ թոյլ տալ որ հաստատուին Մանչուրիոյ մէջ:

Արիւնալի խռովութիւններ Լեհաստանի մէջ

■■■■■■■■■

Հարիւր Հրեաներ վիրաւորուած

Անցեալ շաբթու լեհ ուսանող մը սպաննուեցաւ Լվովի մէջ (նախկին Լէմպէրկ), հրեայ չարագործներու կողմէ: Այս առթիւ բուռն ընդհարումներ պատահեցան լեհ ազգայնականներուն եւ Հրեաներուն միջեւ: Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ, դադրեցնելով շատ մը հրէական եւ լեհական թերթեր, որոնք գրգռիչ հրատարակութիւններ ըրած էին: Վարշաւայի համալսարանին վերատեսուչը պաշտօնանկ եղաւ եւ ուրիշ միջոցներ ձեռք առնուեցան. բայց անօգուտ:

Նոյ. 30 Թուակիր հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ գրգռութիւնը կը շարունակուի Լեհաստանի համալսարանական կեդրոններուն մէջ: Հակահրէական ցոյցեր կատարուած են գրեթէ ամէն կողմ: Խռովութիւնները ծանր էին մասնաւորապէս Վարշաւայի, Քրաքովիոյ, Վիլնայի եւ Փոզնանի մէջ: Այժմ փակուած են Վարշաւայի եւ Լվովի համալսարանները: Արդէն իսկ աւելի քան հարիւր Հրեաներ վիրաւորուած են եւ խռովութիւնները կը շարունակուին: Զօ–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՇԱԲԱԹԸ ՀԻՆԳ ՕՐ ԵՒ ԵՐԵՍՈՒՆ ԺԱՄ

Ամերիկայի աշխատաւորական դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, նախագահ Կրինի առաջարկով, բանաձեւ մը քուէարկեց որով կը պահանջուի անյապաղ ընդունիլ օրական վեց ժամ աշխատանք եւ շաբաթը հինգ օր: Ուրեմն, շաբաթական 30 ժամ աշխատանք, փոխանակ 48ի: Այս բանաձեւը առաջին անգամ պիտի ներկայացուի ամերիկեան կառավարութեան, երբ խորհրդարանը բացուի:

Պ. Կրին իր ճառին մէջ բացատրեց թէ երկիրը կը գտնուի ծանրակշիռ հարցի մը առջեւ, — կա՛մ կազմալուծել նարտարարուեստը, եւ կամ գործ ճարել անոնց որ կրնան եւ կ՚ուզեն աշխատիլ: Շեշտեց թէ ներկայ պայմաններուն մէջ անկարելի է գործ ճարել 50 միլիոն բանուորներու, շաբաթական 48 ժամ աշխատանքի հիման վըրայ: Պակսեցնելով շաբաթական աշխատանքը, պէտք չէ առիթ էն օգտըւիլ, աշխատավարձքն ալ կրճատելու. ընդհակառակն պէտք է խորհիլ յաւելման մասին:

«ԱՆՕԹԻՆԵՐ»Ը ԴԷՊ Ի ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ

Այսօր – վաղը Ուաշինկթըն կը սպասուին 800 գործազուրկներ, որոնք ճամբայ ելած էին հետիոտն, Նիւ Եորքէն եւ շրջականերէն, 100—200 հոգինոց խումբերով: Ասոնք պիտի միանան ուրիշ 2000 «քալող»ներու հետ որոնք եկած են ուրիշ քաղաքներէ: Ինը զունդեր կազմուած են այսպէս: Բոլորը մէկ ցոյց մը պիտի կատարեն խորհրդարանին առջեւ, որ կը բացուի երկուշաբթի օր: Մասնաւորապէս պիտի պահանջեն ապահովագրութիւն գործազրկութեան դէմ եւ նպաստ՝ ձմրան համար, կանխիկ 50 տոլար՝ իւրաքանչիւր գործազուրկի եւ 10 տոլար ալ՝ ընտանիքի իւրաքանչիւր անդամին համար:

Ոստիկանութիւնը ազդարարած է թէ թոյլ չպիտի տրուի բանակիլ Ուաշինկթընի մէջ, ոչ ալ ուտելիք պիտի հայթայթուի:

« ԶՈՐՈՒԹԵԱՆ » ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Մ. Նահանգներու գինեհատութեան գրասենեակը 7769 ձերբակալութիւն կատարած է հոկտեմբերի ընթացքին: 7143 հոգի դատապարտուած են: Տուգանքներու գումարը կը հասնի 620,000 տոլարի: Անցեալ յունիսէն ի վեր դատապարտեալներու թիւն եղած է 17,402 հոգի: Միւս կողմէ, պետական դատարանները իրենց կարգին դատապարտած են 1922 հոգի: Յունիսէն հոկտեմբեր գանձուած տուգանքներուն գումարն է 1 միլիոն 615,000 տոլար: Պետական դատարաններն ալ իրենց կարգին տուգանք սահմանած են աւելի քան կէս միլիոն տոլար: Վերջապէս, նոյն ժամանակաշրջանին բռնուած են 4683 գաղտնի ինքնաշարժներ կամ նաւեր, 6468 զըտարաններ, 711 գարեջրատուններ, իբր 4,533,400 լիտր գարեջուր եւ 2,266,000 լիտր ոգելից ըմպելի:

ԹՈՒՐԱԹԹԻ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ

Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը կուսակցութեան շարքերէն վտարեց Պ. Թուրաթթին, որ տարիներով ընդհանուր քարտուղար եղած եւ գործօն դեր ունեցած է դէպ ի Հռոմ արշաւին մէջ:

Թուրաթթի ամբաստանուած է թէ անձնական նամակի մը մէջ՝ «ողբալի եւ անթոյլատրելի» արտայայտութիւններ ունեցած է մասնաւորապէս բարձրաստիճան անձի մը հանդէպ: Այս վճիռը մեծ յուզում պատճառեց Հռոմի քաղաքական շրջանակներուն մէջ:

Թուրաթթի միեւնոյն ատեն խմբագիրն էր «Սթամփա» թերթին եւ այդ պաշտօնէն ալ արձակուելով, յիմարանոց մը փոխադրուեցաւ անցեալ տարի: Ֆաշական գերագոյն խորհուրդի վերջին նիստին մէջ, Թուրաթթի անունը մոռացութեան տուին, չնայելով որ խորհուրդին անդամ նշանակուած էր նոյն ինքն Մուսոլինիի հրամանով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԵ.

«ԽԱԼՔ»Ը ԱՄԷՆ ԲԱՆ. — ԲՈԼՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐՀԵԱԼ. — ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄԸ՝ ԳԼՈՒԽԷՆ. — ԿԱԽԱՂԱՆԸ ԿԸ ԹՈՒՑՆԷ ՖԷՍԸ. — ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻՆ. — ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ. — ՀԱԼԱԾԱՆՔ ՈՉ-ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԴԷՄ. — ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ ՏԷՐ ՏԻՐԱԿԱՆ...

Մուսթաֆա Քէմալ այլ եւս բացարձակ տէրն է Թուրքիոյ: Իր միահեծան իշխանութեան տակ կը դողայ ամբողջ ժողովուրդը: Խալքը, որուն նախագահն է ինք, թէ քաղաքական կուսակցութիւն է եւ թէ վարչական հիմնարկութիւն: Ամէնէն հասարակ պաշտօնեայէն մինչեւ օրուան վարչապետը անդամ են անոր: Կուսակցութեան կոմիտէները կը հսկեն տեղական իշխանութեանց վրայ եւ իրենք են ուղղակի պատասխանատու էնկիւրիի կառավարութեան, որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ կուսակցութեան կեդրոնական վարչութիւնը:

Այսպէսով Մ. Քէմալ իր ափին մէջ առած է պետական մեքենան եւ կ՚իշխէ ու կը կառավարէ համաձայն իր հասկացողութեան ու քմահաճոյքներուն: Իր խօսքը պատգամ է Խալքին համար: Ամէն բան իրմով կը սկսի, ամէն բան իրմով կը վերջանայ:

Օրուան նախարարները կը նշանակուին կուսակցութեան կեդրոնական վարչութեան կողմէ: Աւելի ճիշդ՝ «յաւիտենական պաշտօնատարներ» են անոնք քան թէ սովորական իմաստով նախարարներ, քանի որ ընդդիմադիր հոսանք չկայ, տարբեր թեկնածուներ առաջարկելու համար:

Ազգային ժողովի երեսփոխանները նոյնպէս կ՚ընտրուին համաձայն Խալքի պատրաստած ցանկին: Իրաւ է որ ընդհանուր ընտրութիւններ կը կատարուին, բայց ոչ մէկ ընդդիմադիր կը համարձակի դնել իր թեկնածութիւնը ու ժողովուրդը իր քուէն կու տայ Մ. Քէմալի բարեկամներուն:

Շատ լաւ կը վճարուին երեսփոխանները: Բացի իրենց ամսաթոշակէն, կը ստանան բացառիկ գումարներ, անդամակցելով այս կամ այն յանձնախումբին: Իրենց պաշտօնական հանգամանքը որոշ առանձնաշնորհներ կու տայ անոնց, մանաւանդ եթէ կը հետաքրքրուին առեւտրական գործերով: Նիւթական օժանդակութիւն կը ստանան նոյնպէս կուսակցութենէն, ինչպէս նաեւ տարին չորս հինգ ամսուան արձակուրդ:

Այս առանձնաշնորհեալ դիրքին փոխարէն, երեսփոխանները պարտաւոր են բացարձակապէս հնազանդիլ Գազիին եւ քուէարկել միշտ ի նպաստ անկէ ներշնչուած բոլոր օրինագիծերուն:

Մէկ խօսքով, ժողովրդական կուսակցութիւնը կը նմանի զօրաբանակի մը. Ազգային ժողովը ընդհանուր սպայակոյտն է եւ Մ. Քէմալ ընդհանուր հրամանատարը՝ պատասխանատու միայն իրեն: Իսկ Թուրք ժողովուրդը ձայն չունի երկրին վարչութեան մէջ: Երեւոյթները փրկելու համար է միայն որ Մուսթաֆա Քէմալ կը պահէ ժողովրդապետական վարչութեան մը արտաքին ձեւերը: Իրականին մէջ ինք չի հաւատար կառավարութեան մը կամ խորհրդարան մը ունենալու անհրաժեշտութեան:

Իր բացարձակ տիրապետութիւնը հաստատելէ ետք, այլեւս չզբաղիր նոյնիսկ մանրամասնութիւններով: Երեք հոգի կան իր անմիջական հրամաններուն տակ. առաջինը՝ Ձիա Սավֆէթ, ընդհանուր քարտուղարը, ճարպիկ Հրեայ մը որ տեղեակ կը պահէ զինքը կուսակցական անցուդարձերուն. երկրորդը՝ Ֆէվզին, որ բանակին վիճակին մասին տեղեկութիւններ կու տայ իրեն եւ երրորդը՝ Ըսմէթ որ կը տեղեկացնէ Ազգային ժողովին ու դահլիճին ընթացիկ գործերը: Մտահոգութեան ի՞նչ պատճառներ կրնայ ունենալ Մուսթաֆա Քէմալ, երբ իրեն հաւատարիմ են Խալքը, բանակը ու դահլիճը:

***

Հին օրերու ըմբոստ երախան կամ յեղափոխական ու փառասէր երիտասարդը, սանձարձակ իշխանութեան տիրանալէ յետոյ, եղած էր անդուլ ու զօրաւոր բռնապետ մը, անդուլ՝ որովհետեւ մեծ հաւատք ունէր իր անձին ու իր առաքելութեան վրայ:

Իր առաքելութիւնն էր փրկել ու քաղաքակրթել Թուրքիան: Բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդներու շարքին մէջ, իր կոչումին արժանի տեղ մը գրաւէ Թուրքիան, կ՚ըսէ Մ. Քէմալ:

Այս առաջադրութեամբ, Քէմալ կը լծուի նոր աշխատանքի մը, տոգորուած այն հաւատքով զոր ունէր իր ժողովուրդին մասին: Դժուար էր ձեռնարկը, կ՚ըսէ հեղինակը, որովհետեւ Թուրք ժողովուրդը բոլորովին անընդունակ էր յառաջդիմութեան: Տգէտ, թուլամորթ ու յոգնած, ճիգ չէր ըներ երբեք նոր բաներ սորվելու, զարգանալու եւ քաղաքակրթուելու համար: Մուսթաֆա Քէմալ ծանօթ էր այդ իրողութեան ու կը զգար թէ ինք ուսուցիչի դեր պէտք է կատարէր, արդիականացնելու համար հայրենիքը: Յաջողած էր իր գլխաւոր ձեռնարկներուն մէջ — ստեղծած էր հանրապետութիւն մը, բաժնած էր կրօնքը պետութենէն — հիմա պիտի աշխատէր անհետացնել բոլոր այն բաները որոնք ժառանգ մնացած էին Օսմանեան կայսրութեան օրերէն: Պիտի փոխէ ժողովուրդին հոգեբանութիւնը, պիտի փոխէ անոր սովորութիւնները, կեանքի պայմանները, նոյնիսկ տարազը, որպէսզի փրթի օղակը անցեալին եւ ներկային միջեւ: Բարենորոգումը կը սկսի գլուխէն — պիտի վերցնէ ֆէսը «որ տգիտութեան խորհրդանշանն է: Քաղաքակիրթ ազգերը գլխարկ կը գործածեն, Թուրքը ինչո՞վ ետ կը մնայ անոնցմէ...»

Առաջին ազդանշանը կու տան իր անձնապահ գունդին զինուորները, որոնք էնկիւրիէն Չան Գայա կ՚երթեւեկեն գլխարկով: Յետոյ մասնաւոր հրամանագրով գլխարկի գործածութիւնը պարտաւորիչ կը դառնայ բանակին համար:

Սակայն դիւրին բան չէր ընդհանրացնել անոր գործածութիւնը ժողովուրդին մէջ:

Մ. Քէմալ անձամբ պիտի համոզէ ամբոխը այդ մասին: Գլուխը փանամա մը դրած կը պտտի գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք, բացատրելու համար գլխարկին առաւելութիւնները: Ժողովուրդը ապշած կը դիտէ այս աճպարարութիւնը — ո՛չ, իրենք կեաւուր չեն. ֆէսը նուիրական է Թուրքին համար. իրենք գլխարկ չպիտի դնեն:

Մ. Քէմալ կը տեսնէ թէ անուշ — անուշ խօսելով չպիտի կրնայ համոզել ամբոխը որ բուռն կերպով կը մերժէ գլխարկը: Ճարահատ, կը դիմէ խիստ միջոցներու: Ազգային ժողովը «օրէնքէ դուրս» կը հռչակէ ֆէսը, սահմանելով համապատասխան պատիժ որ, Մուսթաֆա Քէմալի բառարանով համարժէք է կախաղանին:

Ահագին իրարանցումի տեղի կու տայ ֆէսին ջնջումը: Կրօնամոլ դասակարգը կը մերժէ միշտ գլխարկին գործածութիւնը «որ արգիլուած է Մարգարէին կողմէ»: Ժողովուրդը կը յարձակի գլխարկաւոր պաշտօնեաներուն վրայ, ոստիկանութիւնը կը գրաւէ ֆէսի խանութները: Ազգային ժողովին մէջ Նուրէտտին փաշա կը քննադատէ նոր օրէնքը: Քէմալ կ՚արտաքսէ զայն ժողովարանէն: Անկախութեան դատարանները դարձեալ գործի վրայ են: Մահ, բանտ, կախաղան Թուրքիոյ չորս կողմը:

Մ. Քէմալ կը յաղթէ դարձեալ, շնորհիւ իր արիւնոտ քաղաքականութեան որ սարսափի մատնած էր ժողովուրդը: Ամբոխը կը համակերպի ու ակամայ կ՚ընդունի գլխարկին գործածութիւնը:

Քէմալ իր յաջողութեան ապացոյցը արտաքին աշխարհին տալու պատրուակով, Մէքքէի իսլամական համաժողովին կը ղրկէ ոտքէն մինչեւ գլուխը եւրոպական տարազ հագած ներկայացուցիչ մը:

Չենք գիտեր թէ Մարգարէի մոլեռանդ երկրպագուներու այդ [illegible] մէջ ինչ տպաւորութիւն յառաջ կը բերէ էնկիւրիի «քաղաքակրթուած» պատգամաւորը, բայց անոր ոտքէ գլուխ վերադարձը փաստ մըն է, կ՚ըսէ Արմսթրոնկ, որ Մուսթաֆա Քէմալ մեծ համբաւ կը վայելէր իսլամական աշխարհին մէջ:

Ֆէսի ջնջումէն անմիջապէս յետոյ, Մ. Քէմալ կը փակէ բոլոր կրօնական հաստատութիւնները, գրաւելով անոնց ինչքերն ու կալուածները: «Կրօնքը անհատական խնդիր մըն է եւ ամէն մարդ ազատ է հետեւելու իր ուզած կրօնքին. տկար մարդոց գործն է ան եւ միակ պատճառը մեր դժբախտութիւններուն», կ՚ըսէ Քէմալ:

Պէտք է չմոռնալ որ եւրոպական շատ մը երկիրներու մէջ ուր պետութիւնն ու եկեղեցին բաժնուած են, այս վերջինը կը պահէ տակաւին իր ուժը, իր իրաւասութիւնները: Տարբեր է, սակայն, կացութիւնը Թուրքիոյ մէջ: Քէմալ Պապէն աւելի պապական, ո՛չ միայն ստեղծած է աշխարհական պետութիւն մը, այլ մանաւանդ քարուքանդ ըրած է կրօնական բոլոր տեսակի հիմնարկութիւնները, նուազագոյնի իջեցնելով կրօնաւոր դասակարգին հեղինակութիւնը Թուրքիոյ քաղաքական ու ազգային գործերուն մէջ:

Մ. Քէմալ հետզհետէ կը յեղաշրջէ Թուրք ժողովուրդի ընկերային կեանքը: Շէրիի օրինագիրքը զամբիւղը նետելէ ետք, կը շինէ նորը, օգտուելով Գերմանիոյ առեւտրական, Իտալիոյ պատժական եւ Զուիցերիոյ քաղաքացիական օրէնքներէն: Զուիցերիական օրէնքները մանաւանդ հիմնովին կ՚այլափոխեն Թուրք կնոջ ու ամուսինին ընկերային վիճակը: Կը ջնջուի բազմակնութիւնը եւ կինը կը դառնայ հաւասար իրաւունքներու տէր քաղաքացի:

Այս բարենորոգումները մէկ գլխաւոր նպատակ ունին Քէմալի համար — ստեղծել Թուրքիա մը Թուրքերուն համար:

«Մեր ուղղութիւնը Ասիոյ եւ Եւրոպայի հանդէպ միեւնոյնն է», կը բացատրէ Քէմալ. պիտի ընդօրինակենք ինչ որ լաւագոյնն է, բայց պիտի պահենք մեր անկախութիւնը: Ամէն բան պիտի դիտենք թրքական ակնոցով եւ պիտի հետապնդենք միայն մեր ազգային շահերը:

Այս առաջադրութեամբ, Քէմալ կ՚աշխատի թրքացնել ամէն ինչ իր հայրենիքին մէջ, սկսելով լեզուէն որ խառնուրդ մըն է արաբերէնի եւ պարսկերէնի: Ըսմէթ ու Ֆէվզի աւելի մոլեռանդ են այդ հարցին մէջ: Ըսմէթ օր մը զուտ թրքերէնով տեղեկագիր մը կը ներկայացնէ Ազգային ժողովին. երեսփոխանները հազիւ թէ կը հասկնան անոր լեզուն:

Թուրքերէնի կը թարգմանուին Թուրանն ու Նոր Կտակարանը: Օտար վարժարանները կը զրկուին կարգ մը իրաւունքներէ. նախնական կրթութիւնը պէտք է սկսի Թուրք վարժարանէն, կը հրամայէ Քէմալ. կ՚արգիլուի կրօնի դասաւանդութիւնը: Կը զեղչուի ոչ — իսլամ ուսուցիչներու թիւը: Նոյն սեղմումները նաեւ առեւտրական կամ այլ ասպարէզներու մէջ: Հետզհետէ կը վտարուին դրամատուներու կամ զանազան առեւտրական հաստատութիւններու ոչ — իսլամ պաշտօնեաները. պարտաւորիչ կը դառնայ Թուրքերէնի գործածութիւնը ամէն տեղ: Ազատ ասպարէզները կը փակուին օտարներուն առջեւ:

Մէկ խօսքով, Մ. Քէմալ կը ստեղծէ մթնոլորտ մը որ անտանելի էր ոչ — Թուրք հասարակութեան համար:

***

Այս անակնկալ յաջողութիւններուն ու իր անսպառ աշխատանքներուն յաջորդող միօրինակութիւնը հետզհետէ ձանձրացուցիչ կը դառնար Մ. Քէմալի համար որ խառնուածքով զինուորական մըն է: Անցած էր ազատագրական պայքարի խանդավառ շրջանը: Որոշ յուսախաբութիւններ ունէր ան, հակառակ իր բազմաթիւ յաղթանակներուն: Հաւատացած էր որ հրամանագրերն ու սպառնալիքները բաւական պիտի ըլլային քաղաքակրթելու համար Թուրք ժողովուրդը մէկ օրէն միւսը:

Մուսթաֆա Քէմալ չէր գիտեր սակայն, կ՚ըսէ Արմսթրոնկ, որ օրէնքները դիւանատուներու մէջ չէ որ կը ծնուին, այլ ժողովուրդին հոգիին մէջ ու կը հետեւին բարեշրջութեան սկզբունքին: Արեւելքցի ժողովուրդ մը որ ապրած էր թշուառութեան եւ յետադէմ պայմաններու մէջ, անընդունակ էր մարսելու իրեն հրամցուած նորութիւնները: Ժողովրդական խանդավառութեան պակասը խոչընդոտ մըն էր իր առջեւ:

Այնպէս որ, Մուսթաֆա Քէմալ աւելի քիչ կը հետաքրքրուէր հիմա պետական գործերով: Յոգնած ու հիւանդ քաշուած էր Չան Գայա, շրջապատուած միայն քանի մը մտերիմներէ ու իր ցնծուհիներէն:

Ըսմէթն էր երկիրը կառավարողը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԼՍԵՑԷ՛Ք...

— :•: —

Ֆրանսայի ամբողջ հայ գաղութը ցնցեցաւ այդ «մարդ»ուն, լրագրող Ալպէր Լոնտրի մահուան առթիւ:

«Գրի ու մտքի» տէր մէկը, որ ծովամոյն կ՚ըլլար ուրիշ շատերու հետ: Ի՞նչ ըսել որ, իր մահէն քանի մը ամիսներ ետք՝ ահաւասիկ մեր աչքերը կը բացուին, կարդալով, այդ լրագրողին աւելի, ստորագրողին անմերժելի լուտանքները հայ ժողովուրդին հանդէպ:

«Յառաջ», անմիջապէս ու արդար ցասումով մը, ընդվզեցաւ այդ մարդուն յետ մահու լոյս տեսած մէկ գրութեանը առիթով, որ իսկապէս ամբարշտութեան մրցանիշ մըն է:

Կարդալով այդ գրութիւնը, կը տարուիմ մտածել թէ՝ այդ մարդը, հաւանաբար մէկն էր անոնցմէ, որոնք թրքական ոսկիներու շլացուցիչ գոյնէն յղփացած, սիրայօժա՛ր ծախեցին իրենց կասկածելի միտքն ու գրիչը:

Այս տխուր իրականութիւնը կը սկսի Սուլթան Համիտի օրերէն: Երբ Անատոլուի մէջ արեան գետեր կը հոսէին, փարիզեան օրկաններ յաճախ կը յեղաշրջէին ամէն ինչ անշուշտ հանդիստ սրտով ու... կանխիկ վճարումով: Այդ գումարները, գործածուած անլուր ու աշխարհահռչակ ոճիրներու փրկագինն էին:

Այո՛, կարմիր Սուլթանը իր խրախճանքներուն կարմիր ծրագրին հետ, կանխաւ, կը լեցնէր քանի մը տոպրակ ոսկի, կանխելու համար «քաղաքակիրթ» «Մարիան»ներու տհաճութիւնը: Այդ օրերէն կը սկսի այդ ոճրապարտ ախորժակը, կը տեւէ դեռ այսօր, ու կրնա՞յ ալ տեւել:

Կրնայ տեւել, որովհետեւ մարդ արարածը դարձաւ՝ եսապաշտիկ ամբարիշտ պատերազմէն յետոյ:

Ալպէր Լոնտր առաջինը չէ որ անպատկառութիւնը կ՚ունենայ հայ ժողովուրդին դէմ գործածելու անբարոյական լեզու մը:

Ցաւագին ու հալածական, Հայ ժողովուրդը այնքան ալ կարելիութիւն չէ ունեցեր այդպիսիներու դէմ ուղղակի չափուելու: Այո՛, եղած են ճիգեր: Ժամանա՛կ է սակայն, եթէ ոչ ուշ, որ մենք ալ սթափինք մեր դատապարտելի թմրութենէն: Միջոցներու մէջ խտրութիւն չդնել՝ անարգութեան սիւնին գամելու համար Ալպէր Լոնտր ու «Մարիան»ները:

Ո՞ր հայ անհատը — նոյն իսկ բոլորովին կարմիր — չվրդովուեցաւ կարդալով այդ լպիրշ ու զզուելի գրուածքը: Ո՞ր Հայը չվիրաւորուեցաւ կարդալով այդ գրութիւնը, որուն կոպիտ ու լրբենի բառերը կ՚ուզէին սրբապղծել ժողովուրդի մը դարաւոր անցեալն ու ներկան:

Բռունցքս ինքնաբերաբար կը սեղմուէր, երբ սկսայ կարդալ «Մարիան»ի թարգմանութիւնը:

Այդքան չնականութի՞ւն: Գլխովին յեղաշրջել իրն ու իրականութիւնը, անմեղը ընել յանցաւոր, զոհը՝ ոճրագործ, ու, անոր հասցէին գործածել նմանը չտեսնուած ճահճային լեզու մը:

Հէ՛յ մարդ, ե՞րբ, եւ ո՞ւր կարդացիր ու ուսումնասիրեցիր երկու ազգերը, ու իրենց անցեալն ու ներկան:

Քու նմաններուդ գրութիւնները, այո՛, կ՚ընդունինք թէ հում մտքեր կը լլկեն, կ՚ընդունինք թէ կը գտնեն, եւ սակայն հոդ իսկ կը լրանայ իրենց գործունէութեան սահմանը: Անդի՞ն, չեն կրնար անցնիլ երբ եւ իցէ: Միւս կողմը գիրք մը կայ, որ ոչ իմ եւ ոչ ալ քու սեփականութիւնը կրնայ ըլլալ, որուն անունն է Ազգերու Պատմութիւն: Հոն քու ու նմաններուդ գրիչները ընդունելի չեն երբեք:

Կրնայիր սեւցնել թերթի մը էջերն ու անունը: Այդքան միայն:

Կը հարցնենք Ալպէր Լոնտրերու, ու իր «մտքի ու գրչի» բարեկամներուն. — Ո՞ւր էիք, ի՞նչ կ՚ընէիք պատերազմի շրջանին: Ի՞նչպէս չիմացաք թէ՝ հազարաւոր Հայեր կային ձեր մէկն [illegible] ճակատին վրայ, առաջին կարգերուն, [illegible] բերանը՝ յանուն «Ազատութեան, Հաւասարութեան ու Եղբայրութեան»:

Մէկ քանի հոգի չէին անոնք «Մարիան», այլ հազարաւոր, նոյն [illegible] տակ: Ինչպէ՞ս թէ չճանչցար զանոնք:

Պատմութեանդ ամենաողբերգական օրերուն, մեծ պատերազմին, երբ թշնամին Փարիզի դռները հասած էր, քու պողոտաներուդ վրայ, սրտիդ վրայ, ո՛վ Մարիան, մեծատառ տպագրութեամբ յայտարարութիւններ կ՚ողջունէին հայկական հերոսամարտը՝ Կովկասի ճակատին վրայ, մինչ անդին, «սուրբ»ը, ար[illegible] իր ժանիքները, կ՚ընէր իր կարելին, Սէտիւլպահրի մէջ ու Տարտանէլի երկայնութեան վրայ [illegible] իր ձեռքը ինկած քու զաւակներդ:

Այսօրուան քու անարգած ժողովուրդիդ ազատատենչ զաւակներն էին, որ դրօշդ, քու պատիւդ բարձրացուցին Արարատի բարձունքը, ազնուութեան մատնելով նոյն իսկ քու զօրականներդ:

Եւ ի՞նչ կ՚ըլլի, ափսո՛ս որ չես գիտեր:

Այս ամէնը եղաւ, քու այնքան կրկնած ազատութեան համար: Ի՞նչպէս, ինչպէ՛ս թէ չգիտցար:

Ուրեմն դեռ երէկի օրհասական պատմութեանդ իսկ անգիտակից, ինչպէ՛ս համարձակեցար գործածելու այդ անարգ լեզուն ժողովուրդի մը հասցէին, որ թէեւ յոգնած ու վիրաւոր եւ սակայն ունի այնքան փառաւոր անցեալ մը:

Կ՚անգիտանայի՞ք այս բոլորը, Լոնտր ու «Մարիան» — ուրեմն յանցաւորներ էք պարզապէս: Իսկ եթէ գիտակցելով հանդերձ այս ճշմարտութիւններուն, գրեցիք ու տպեցիք այդ յիմարաբանութիւնը, երկոյս մեղապարտ էք ու պատասխանատու, երբ կ՚անգիտանաք ձեր քթին տակ եղած իրականութիւնը ու կ՚երթաք «ոջիլ»ներ փնտռելու «սուրբ»ին վրայ:

Ձեր ցնդաբանութիւնները թուղթի յանձնելէ առաջ, Ալպէր Լոնտր ու «Մարիան»ի խմբագիր, պէտք էիք մաքրել Յաղթութեան կամարին տակ մշտապէս վառող լոյսը, որովհետեւ մերինները ինկան ձերիններուն կողքին ու այդ պլպլացող լոյսին տակ հանգչող զինուորը, ո՛վ Մարիան, չես գիտեր, բացարձակապէս չես գիտեր թէ իմ եղբայրս է թէ քուկդ: Անծանօթ է Զինուորը: Գիտնայիք գոնէ այս երկու բառին իմաստը:

Իսկ եթէ կ՚ուզէք սեփականացնել «անծանօթ» բառը, «Մարիան»ի խմբագիրներ, գացէք ու փշրեցէք «Ժան — Կուժոն»ի Հայ կամաւորին յուշարձանը, եթէ կրնաք:

Ինչ խօսք որ, կայ ու պիտի մնայ ան այլ եւս տարիներ ու դարեր, երբ պերճախօս պատասխանը ձեզի ու Ալպէր Լոնտրերու:

Ոչ ոք կրնայ արգիլել ձեզ փառաբանելու «սուրբ»ը, իր թաթերն ու ժանիքները: Պատմեցէք որքան որ կ՚ուզէք:

Գրեցէք ինչ որ կ՚ուզէք, բայց մի համարձակիք ամենայն սառնութեամբ սրբապղծել ժողովուրդի մը մեռելները ու անոնց նուիրական յիշատակը:

Մի՛ համարձակիք մանաւանդ, ուրանալու մարդկային ամէն առաքինութիւն: Ու եթէ չունիք այդ գլուխն ու պարկեշտութիւնը, Հայ ժողովուրդը, թէեւ յոգնաբեկ, հաւաքելով իր ուժը կը պոռայ ձեր երեսին.

— Ամօ՛թ ձեզի, քաղաքակրթութեան [illegible], կեղծաւոր ու անարժան «մշակ»ներ: Հազա՛ր ամօթ:

Ն. Ա. ՀԱՅՈՐԴԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԱՆԿՈՒՄԷ ԱՆԿՈՒՄ

«Այսքան տանջանք թէ մոռանան մեր որդիք,
Թող ողջ աշխարհ կարդայ Հայուն ճակատին»:

Մարթանեանն արդէն հետեւորդներ ունի: Այսպէս պիտի գուշէր Գերման մը, եթէ հետեւէր չեխ մամուլի մէջ երեւցող յօդուածներու, որոնց մէջ Թուրքին ու Թուրքիոյ «փառք ի բարձունս» կ՚ընծայուի՝ հայ անուն մը իբր ստորագրութիւն ունենալով, այն ալ տիտղոսաւոր, հեղինակաւոր, ա լա գերման տոքթորի կամ փրոֆէսորի կրճատումը անունին առջեւ անպակաս:

***

Ամէն ժողովուրդ, ամէն պետութիւն միլիոններ կը ծախսէ իր փրոփականտին համար: Մամուլի ազդեցութիւնը, դէպ ի լաւը թէ դէպ ի վատը, շատ մեծ ըլլալուն, Եւրոպայի մէջ թէ այլուր, ելմտական կամ քաղաքական խմբակներ միլիոններ կը տրամադրեն խմբագրութեանց կամ ազդեցիկ լրաբերներու բերանը գոցելու, կամ ի նպաստ իրենց խօսեցնելու համար:

Թուրքիա շատ լաւ հասկնալով այս ուղղութեամբ կատարուած աշխատանքի կարեւորութիւնը, ճիգ չի խնայեր օտար մամուլի մէջ իրեն նպաստաւոր հրատարակութիւններ ապահովելու: Այդպիսի գրութիւններ աւելի արժէք կը ստանան, երբ ստորագրուած են հայ անուններով: Չէ՞ որ Հայերը Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ անհաշտ թշնամի նկատուած են: Արդ, քանի որ հակառակորդ, թշնամի Հայը, ան ալ տիտղոսաւոր, ակադեմական, ուրեմն ճշմարտութեան բծախնդիր Հայը կը գովէ Թուրքը, ուրեմն Թուրքիան իրապէս փոխուած է: Վկայ՝ Մարթանեանի ցուցահանումը ամերիկացի զօրավարին այցելութեան ճիշդ պահուն, նոյն իսկ օրակարգի փոփոխութեամբ: Վկայ՝ չեխ մամուլի մէջ, փիլիսոփայութեան տոքթոր Հայու մը գոնէ ինծի ծանօթ պարբերական երեք ելոյթները:

Բուն խնդրին անցնելէ առաջ, ըսեմ որ Չեխոսլովաքիան հարուստ երկիր է, շատ արտածում ունի, Թուրքիոյ պէտքին գալիք, նաեւ պատրաստակամ Թուրքիոյ մէջ դրամ զետեղելու, ճարտարարուեստական ձեռնարկներու ձեւին տակ: Յետոյ, իբր նոր ու պզտիկ երկիր, որ չունի քաղաքական աշխարհակալութիւն, Թուրքիոյ համար աւելի ձեռնտու է գործել Չեխոսլովաքիոյ հետ ու անոր դրամն ստանալ, առանց ոտնձգութիւններէ ու քաղաքական նպատակներէ վախ ունենալու, ինչպիսին է, օրինակ, Ֆրանսայի, Անգլիոյ կամ ուրիշ մեծ պետութեան մը պարագան:

Մեզի ամէնուս համար շատ բնական է տեսնել թրքանպաստ յօդուածներ, տեղացիներու կողմէ գրուած: Չենք կրնար սպասել որ ամէն մարդ Հայասէր, Հայու համակիր ըլլայ: Յետոյ իրենց շահերն ունին՝ ու կրնան Թուրքին ամէնէն սեւ կողմն ալ ճերմակ ցոյց տալ: Բայց զազրելի է, երբ այդ գործին կը լծուի Հայը՝ այսքան արիւնէ ու եղեռնէ ետք՝ եթէ նոյն իսկ անհաշիւ վարձատրութիւն կը ստանայ:

Ու մարդ մը՝ որ «հիթիթ», «հաթ», «խալթուշա», «խալթուշուշա», «վարպետ փրոֆ. տոքթ. Հրոզնի» հոլովելէն ու խոնարհելէն ոչ միայն կ՚երեւայ շատ բանասիրական պարբերականներու մէջ գերմաներէն թէ չեխերէն, այլ եւ գիտնալով որ թմբուկի ձայնը հեռուէն անուշ կու գայ՝ «Հանդէս Ամսօրեայ»էն սկսած մինչեւ «Հայրենիք»ին մէջ տեղ կը գտնէ, բանասէր ու տիտղոսեալ տոքթոր փիլիսոփայութեան, որ Փրակայի համալսարանին մէջ «հայերէնի ուսուցանող» է, որ թուրքերէն եւ հայերէն լեզուներու երդուեալ «թարգման»ը, որ դատական երդուեալ «մասնագէտ — փորձագէտ» է ամէն «բանի որ արեւելեան» է (գորգէն սկսած մինչեւ ինչ որ կ՚ուզէք), որ Չեխոսլովաք հանրապետութեան արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի բաժնին մէջ ալ՝ արեւելեան թերթերէն քաղուածաբար Չեխոսլովաքիան հետաքրքրող լուրերը տեղեկագրելու պաշտօնն ունի, երեք առիթներով ուղղակի Թուրքիան մեծցնող՝ արժէքի վերածող, մանաւանդ քաղաքակրթական արժէքի վերածող եթէ ոչ յանցաւոր, առնուազն անպատասխանատու եւ վնասակար քայլեր առաւ:

ա) «Փանորամա» պատկերազարդ պարբերաթերթին մէջ Թուրքը ներկայացուց իբր փորագրութեան, դրուագումի, գեղանկարչութեան վարպետ ժողովուրդ, այն ալ 16—17րդ դարերուն արդէն, օգտուելով պարսիկ արուեստի փայտի ու ոսկրի վրայ կատարուած գործերէ՝ զոր փոխ առեր էր ուրիշ Հայէ մը, առանց դեռ խօսելու այն ծիծաղելիութեան վրայ որով Տիվրիկի Խունուսլի գիւղին պատկերը դնել տալով՝ այդ գիւղը կամ այդ շրջանը դարձուցեր էր Հոճա Նասրէտտինի ծննդավայր եւն.: Իբր բանասէր ինչ կ՚ուզէ թող ընէ: Բայց դրուագումի նման համբերատար ու նուրբ աշխատանքի արուեստ մը [illegible] Թուրքերուն մասնագիտութիւն դարձնել, այն ալ ատեն մը երբ անոնք աշխարհը կ՚աւերէին մինչեւ Վիէննա, եթէ տգիտութեամբ չէ գրուած՝ ուրեմն եղած է դիտումով կամ դրդումով: Ամէն պարագայի մէջ՝ վնասակար:

բ) Արտաքին գործոց նախարարու[illegible]
թեան մամուլի բաժնին մէջ իր ու[illegible]
ցած պաշտօնին գործադրութե[illegible]
մէջ կը պատահի որ կարդայ «Խ[illegible]
գային Հայաստան» թերթին մէջ [illegible] հա–
կաչեխոսլովաք լուր մը: Խնդ[illegible] կը
վերաբերի այս երկրին մէջ [illegible] պատա–
հած դէպքի մը ուր իշխա[illegible]ութիւնը
կոմունիստ գործաւորներ [illegible] չերբակա–
լած թէ պատժած կ՚ըլլայ [illegible] կրնաք ան–
շուշտ երեւակայել թէ Հ[illegible]այ բոլշեւիկ
լրաբերը կամ թարգման[illegible]ը ինչ ածա–
կաններ գործածած կ՚ը[illegible]այ չեխոսլո–
վաք «կապիտալիս[illegible] իմպերիալիստ
ցեց»երուն հասցէին [illegible] Ու մեր տոքթո–

րը կ'ելլէ յօդուածը կը տեղեկագրէ՝ իր ամբողջ հակաչեխ ոգիով, Երեւանի «Խորհ. Հայաստան» թերթը կը գրէ ըսելով:

գ) Նոյ. 10ին (1932), շատ տարածուած ու շատ լուրջ «Նարոտնի Փոլիթիքա» օրաթերթին քաղաքական տնտեսութեան բաժնին մէջ ստորագրած է յօդուած մը, որ կը փառաբանէ նոր Թուրքիոյ տնտեսական վերելքն ու խիստ բարերար տնտեսական քաղաքականութիւնը, շնորհիւ «Կազի Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի»:

Այս չորս բառերու շարքը ամէն պարբերութեան մէջ կրկնուած գետնամած՝ երկիւղածութեամբ հաւատացեալ հայ քրիստոնեային՝ որ ուխտատեղիին մէջ՝ սրբութեան փոշին կը համբուրէ «զօրութեանդ մեռնիմ» բացագանչելով, թերեւս կամ առողջ ըլլալու, կամ լրձնաչուրթն ռունգի մէջ Մարթաեաններէն ու «Եփրատ»ի խմբագիրներէն վար չմնալու համար:

Եթէ ճիշդ է որ տեղիս Թուրք հիւպատոսարանին շրջանակէն՝ համալսարանի տեղացի, Թրքամոլ փրոֆէսորի մը միջնորդութեամբ, առաջարկուեր է ուրիշ հայ փիլիսոփայութեան տոքթորի մը որ իրենց ի նպաստ գրէ, ու այս վերջինը մերժեր է, ուրեմն թուրք շրջանակը մեր այս խաղուչապատիւ խրատուկներն է ձեռք առեր: Այլապէս ամօթաբեր ու անպատիւ այս եղելութները չէին կրկնուէր, քանի որ այստեղի բոլոր Հայերը ընդվզումով սատակեցին զինքն առաջին անգամուն:

Ամէն ազգ իր փրոփականտն առաջ կը տանի: Մենք ենք որ՝ թէեւ աշխարհի ամէն լեզուները խօսող ու գրող մարդիկ ունինք բախտներով, բայց ամէն բան լքած ենք: Ճիշդ է որ մենութեան մտածումն ու կարծիքն ալ շատ են: Այս երկրին մէջ, օրինակ, կրնայ նոյն իսկ անիշխանական կուսակցութիւն կազմուիլ, բայց այն այն պահուն որ այդ կուսակցութիւնը, անոր անհատը, շարքերը, մամուլը երկրին ու հանրութեան շահին վնասող քայլ առնեն, կուգայ ոստիկանութիւնը ու բանտի ու դատի կ'երթան անխտիր բոլոր վնասակար տարրերը: Մենք ոչ ոստիկանութեան, ոչ ալ գործադիր իշխանութեան եւ այլ հանրային ուժերու բարիքն ունինք: Բայց միթէ հանրային ո՞ւժ պէտք է՝ պատժելու համար «Եփրատ»ի անուղղայ խմբագիրներուն անլուր արարքը, կամ բոլոր անոնք՝ որ օգտուելով իրենց այս կամ այն ստացեալ դիրքէն ու առաւելութենէն, իրենց տիրոջմերը չալկած՝ ամէն բան կ'ընեն՝ հաճելու համար հոգեբանութիւնը մինչեւ ոսկորներուն ծուծը ծծուած շան մը՝ որ դարձեալ իր տիրոջմէն շնորհի մը նշանին կը սպասէ: Ա՛հ, եթէ գիտնայիք թէ Թուրքերն իրենք ինչպէս կը զզուին այս խեղճ Հայերէն՝ որոնք իրենց լեզուները դուրս ձգած, շողքէ վազցնելէն իրենց կօշիկները կը լզեն՝ ով գիտէ ինչ դալիր ոսկորի մը համար: Չորս տարի ամէն օր անոնց մէջ ապրած ու աշխատած ըլլալով՝ աղէկ գիտեմ թէ այդ զզուանքին մէջ մինչ բարձր են:

Կուսակցութիւններ ունինք որոնք իբրեւ կազմակերպութիւն իսկ ազգային շահերուն վնասակար քայլեր կ'առնեն. անհատներ՝ որոնք կը մատնեն, ուրիշներ որոնք Հայ անունը կը ստորնացնեն: Եթէ պատիժը հասած է կամ կը հասնի ոմանց, այդ կ'ըլլայ շատ ուշ, երբ արդէն իրենց ցանած չարիքը ծառ եղած, պտուղ տուած կ'ըլլայ: Պէտք է որ՝ փոխանակ ջուր ծեծելու՝ այս ճամբուն վրայ գործնական քայլեր առնուին: Ի՞նչ. մոռցուեցա՞ւ որ միակ Թուրք խմբագիր մը՝ Ալի Քէմալը՝ յանդգնած ըլլալով քէմալական շարժումին դէմ գրելու, քարկոծ մահացուցին: Մենք եթէ քար չունինք, «Եփրատ»ի խմբագրին ու բոլոր նմաններու համար, Սօֆիայէն մինչեւ Փրակա, ուղղակի եւ ամբողջական բարոյական պոյքոթի գէ՞նքն ալ չունինք:

Մեր անհման ժողովուրդը բոլորովին տարբերուած եղաւ իր այս չըլլալիք զաւակներովն իսկ, ու երբ կը խորհիմ «փրոֆէսօր» պէյ Մարթաեաններու, եւ անոնց լուսագրաբներուն վրայ Հալէպէն մինչեւ Փրակա եւ այլուր, միտքս կուգայ մեր անհման ուսուցիչներէն մէկուն այնքան անգին խօսքերէն մէկը.

— «Ծօ՛, պարոն, եթէ կ'ուզես աշխարհի գիտնականներուն գիտնականն եղիր, եթէ ալալաֆազ ես, գիտութիւնդ չարիք պիտի ըլլայ միայն շրջապատիդ»:

Մեր ուսուցչին «ախլաքսըզ» բառն եղածին պէս կը պահեմ, որպէս զի մեր բոլոր ալթայապատիւ թէ խաղուչապատիւները հարցնեն բառին իմաստը նոյն այն Թուրքերուն, որոնց դարչապարը կը լզեն: Ապահով եմ որ այդ Թուրքերն՝ իբրեւ զաւակները «աշխարհին քաղաքակրթութիւն պարգեւող ցեղի» մը, հարցնողներուն գործովն իսկ պիտի բացատրեն բառին ամբողջ տարողութիւնը:

«Մայրդ քար ծնէր, քեզ չծնէր», պիտի ըսէր ստուածօրէն բարի հայ կինը: Բայց «անամօթին երեսն են թըքեր, անձրեւ կուգայ», ըսեր է:

Զզուանքի, գարշանքի նիւթ դարձող այս մեր խաղուչապատիւ «գիտնական»ը, «փիլիսոփայութեան տոքթոր»ը, «բանասէր»ը, «հայ լեզուի» ուսուցիչը, «մասնագէտ – փորձագէտ»ը, «ակադեմական» ծիրանին վրան՝ աւելի գերազանց սահման մը տուած է անամօթութեան ժողովրդական ըմբռնումին: Արդարեւ, ամենօրեայ ուրիշ ստորին գործի մը վրայ ընդվզած, երբ այս տողերը գրողն իրեն կը հարցնէր. «Դուն պատիւ չունի՞ս», տուացաւ հետեւեալ պատասխանը բառ առ բառ. «Պատիւն ի՞նչ է, պատիւը ... եմ»:

Այս Հայերուն նախատինք կարդալը քիչ է, թող ողջ աշխարհը թքնէ: Թքնելն ալ քիչ է, աւելի բան մը:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԴԷՊԻ ՊԵՏԱԿԱՆԱՑՈ՞ՒՄ... ՄԵՆԱՇՆՈՐՀՆԵՐՈՒ ՄԻԱՑՈՒՄԸ

Գրած էինք թէ Էնկիւրի որոշած է մենաշնորհները միացնել: Այժմ, Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Անատոլուի տնօրէնութիւնները հետզհետէ կը միացուին: Կեդրոնացման այս աշխատանքը կը տարուի «հարուածային կարգով»: Ընդհ. տնօրէն Հիւսնի պէյ Սեւ ծովի եզերքներու տնօրէնութեանց մօտ կատարած քննութիւնները վերջացուցած եւ Սվազէն Էնկիւրի մեկնած է: Նախարարութեան հետ այս խնդրի մասին շփում պիտի ունենայ եւ կրկին Սվազ պիտի վերադառնայ: Վերջին ամսուան ընթացքին, Թոքատի, Սվազի, Սամսոնի, Տրապիզոնի, Զոնկուլտաքի եւ Գասթէմունիի տնօրէնութիւնները միացուած են: Կարնոյ եւ Արտուինի ծխախոտի եւ այլ մենաշնորհներուն միացման հրամանը տրուած է: Մենաշնորհներու ընդհ. տնօրէնի օգնականներէն Մխիթար Հիւսնի պէյ մօտերս Պոլիս եւ Անատոլու երթալով միացման գործը պիտի կատարէ: Մալաթիա, Այնթապ, Տիգրանակերտ կը պահեն հին դրութիւնը: Մինչեւ Դեկտեմբեր անոնք եւս պիտի միացուին եւ միացման գործը, այս կերպով, պիտի լրանայ:

ԿԵԴՐՈՆԱՑՄԱՆ ՆՈՅՆ ՃԻԳԸ

Եղած թելադրանքին վրայ, ափիոն արտադրողները եւս վաճառման միութիւն մը կազմեցին: Ներքին կազմակերպութիւնը 6 գլխաւոր եւ 20 երկրորդական շրջանակ ընտրած է: Քարտուղար Հիզամէթտին Ալի պէյ մօտերս քննութիւն մը պիտի կատարէ այդ շրջանակներուն մէջ: Միութիւնը պիտի աշխատի համաշխարհային շուկաներուն մէջ ափիոնի գինը բարձրացնելու:

Էնկիւրի, վերջերս, ընդգրկած է կեդրոնացման այս դրութիւնը: Շոգենաւի տէրերուն ալ նոյնը թելադրեց ու միացուց:

«ԱՐՏԱԾՄԱՆ ՏԸՎԻԶՆԵՐԸ Ի՞ՆՉ Կ'ԸԼԼԱՆ»

«Ինքնապաշտպանութիւն» բաժնին մէջ, «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէկ աշխատակիցը կը գրէ վերեւի խորագրով (21 նոյ.).

— Տըվիզի մեր քաղաքականութեան մէջ, երկար ատենէ ի վեր, շատ տկար կէտ մը կայ: «Ճիւմհուրիյէթ» քանի մը անգամներ պատկան մարմիններուն ուշադիր աչքերը այս շատ կարեւոր թերութեան վրայ հրաւիրել ուզեց, բայց չյաջողեցաւ: Տըվիզի խնդրին շատ կարեւորութիւն կուտանք. բայց, մեր արտածելի ապրանքներով բնաւ չենք շահագրգռուիր: Տրամաբանօրէն՝ արտածման փոխարժէքները որ եւ է ձեւով պէտք է երկիր վերադառնան, բայց եթէ մէկը տըվիզները հոս բերել չուզէ, այսինքն՝ ով որ մեր երկրէն դրամ դուրս հանել ուզէ, արտածումը իրեն համար բաց դուռ մըն է: 100,000 ոսկի տանիլ ուզողը, 100,000 ոսկիի ապրանք արտածելով նպատակին հասած կ'ըլլայ: Որովհետեւ, դրամը ապրանքի ձեւով եթէ ելլէ, մենք չենք հսկեր: Այս ձեւով՝ մեր երկրէն դրամ չելլե՞ր միթէ: Ատոր հաշիւը շատ դիւրին է: Արտածման ապրանքը տըվիզէն տարբերութիւն ունի՞: Այդ պարագային ի՞նչ է այս անտրամաբանութիւնը»:

Երկրորդ ճամբան

Այս խորագրով Եուսուֆ Զիա պէյ կը գրէ.—

1932 տարուան առաջին օրէն մինչեւ օգոստոս վերջ, անցնող ութ ամսուան ընթացքին Թուրքիոյ մէջ գիտէ՞ք քանի գիրք տպագրուեր է, — գիտական, գրական, ընկերային, տնտեսական, պատմական, քաղաքական, մեծ ու պզտիկ՝ ընդամէնը 180 գիրք:

Ուրեմն, ո՛չ միայն չենք կարդար, այլ եւ չենք գրեր...

Ինչո՞ւ չենք կարդար, ինչո՞ւ չենք գրեր: Պատճառը մէջտեղն է. — կարդալուն, գրելուն՝ վտանգ մը ըլլալը գիտնալնուս համար:

Ո՞ր ասպարէզն է որ համբաւն ու հարստութիւնը միասին կը բերէ: Ահա Գարաքէօյի անունի պէօրէքճին... Ահա Պալըք Փազարի անունի սուրճ ծախողը... Ահա Պախչէ Քափուի անունի շաքարավաճառը... Ահա Սիրքէճիի անունի հաւավաճառը... Ահա անունի դերձակները, սափրիչները, ճաշարանապետները, մահալլէպիճիները... Ասոնք բոլորը, իրենց համբաւներուն հիման վրայ, մէկ – մէկ, երկ – երկու, երեքական ափարթման կառուցած են:

Բայց, մեր ո՞ր անունի գիտունը (?), ո՞ր անունի բանաստեղծը, ո՞ր անունի նկարիչը՝ իր համբաւը մեղքի մը նման իր ուսերուն վրայ կրած չէ...

Սիւլէյման Նազիֆին՝ առանց վառարանի ձմեռնային սենեակի մը մէջ, անկուշտ հոգի տալը լսող, Մահմուտ Սատըգին առանց վարագոյրի պատուհաններով, առանց գորգի տախտակամածով, մերկ տան մը մէջ, պետութեան օժանդակութեամբը վերջին օրերը անցընելը գիտցող, Մէհմէտ Րէուֆին՝ պաշտօնական հիւանդանոցի մը անկիւնը աչքերը փակելը լսող սերունդէ մը՝ այս ահազդեցիկ օրինակներուն առջեւ իսկ գրել կարդալու ցանկութիւն սպասելու համար, պէտք է ենթադրել թէ այդ բոլորը՝ լուսանկարի չլուացուած թուղթի մը նկարներուն նման կը թուին:

Գիրք, գրիչ... ի՛նչ զահմէթ, էֆէնտիմ, ի՛նչ զահմէթ... Եկէք խօխօ մը խաղանք:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷԼ. (Յառաջ).— Կրթական եւ կազմակերպչական աշխատանքներու ձախողումը ցաւոտ խնդիր է: Այս միջոցիս կրկին հրապարակ է դրուած, զբաղեցնելով ծնողքներու մտքերը: Քանի մը տարիներ առաջ մեր այնքան թանկագին ժամանակները խլած էր՝ առանց արդիւնք մը ունենալու:

Մտադրութիւն չունիմ անցեալի տխուր փորձերը յիշեցնելու, որ շատ սուղի նստաւ այս գաղութին, ամլութեան եւ քայքայումի մատնելով հանրային ամէն ձեռնարկ, անմիաբանութեան պատճառով:

Կը բաւէ որքան քար անտարբերութիւն ցոյց տուինք վտանգին հանդէպ: Արդէն ունինք երիտասարդութիւն մը 20—21 տարին թեւակոխած, որոնք գնդակ խաղալն ու հեծելանիւ նստիլը ազգասիրութիւն կը կարծեն եւ չունին ուրիշ իտէալ ու ձգտում: Անշուշտ բացառութիւններ կան եւ այսպիսիները շատ բան կը պարտին իրենց ծնողքներուն, որոնք իրենց կոչումին գիտակցութիւնն ունին: Եթէ մնացեալը յամրաբար կը հեռանայ մեզմէ եւ մեր խօսքերը խորթ կը թուին իրենց, ո՞վ է պատասխանատուն:

Մե՛նք, որ չենք կրնար ձեռք ձեռքի տուած գործել՝ զոհելով մեր եսը:

Այն փոթորկալի շրջանէն ի վեր, որ այս գաղութը ունեցաւ, 3—4 տարի է անցեր եւ տակաւին անդրդուելի կը մնանք մեր դիրքերուն վրայ: Վաղուան սերունդը պիտի դատապարտէ մեզ եթէ շարունակենք իրար չհասկնալ:

Ժամանակն է մաքուր ու անկեղծ սրտով աշխատանքի լծուելու ի սէր գաղութի համերաշխութեան եւ մանաւանդ ի սէր նորահաս սերունդի դաստիարակութեան:

Հակառակ այս բոլորին, գիտեմ թէ պիտի գտնուին ոմանք, որ գիտել պիտի տան թէ Բարեգործականը այդ հոգը իր վրայ է վերցուցած: Ոչ, այդպէսով չի փակուիր այս փափուկ հարցը, երկրորդ թէ երրորդ տարին է ինչ Բարեգործականը դասաւանդութիւնները կը շարունակէ: Ոչ մէկ ըսելիք, մեր շնորհակալութիւնը Բարեգործականին, բայց երբ գաղութը չօգտուիր այդ դասընթացքներէն, այն ատեն ի՞նչ պէտք է ընել: Վերջին երկու ժողովները, որ գումարուեցան Բարեգործականի տեղւոյս մասնաճիւղի հրաւէրով, տեսակ մը բողոքի խաղաղ ցոյցեր էին այն դիկտատորական վարչաձեւին դէմ որ դպրոցի հոգաբարձութիւնը ընդգրկած է չուզելով տեղի տալ ժողովրդի բուռն բողոքներուն:

Այն ինչ որ քանի մը տարիներ առաջ մեր ընկերները կը պահանջէին՝ ազատ քուէարկութեամբ ընտրել վարչութիւնները, ու ձախողեցաւ, ներկայիս ժողովուրդը ինքնաբերաբար կը պաշտպանէ ազատ քուէարկութիւնը եւ կը խոստանայ անկէ յետոյ դպրոցի նիւթական ու բարոյական պահանջներուն ընթացք տալ:

Չենք կարծեր որ Բարեգործականի կեդրոնը հակառակի ժողովրդի պահանջներուն եւ չուզէ յարգել անոր կամքը: Ընդհակառակն կը սիրենք յուսալ որ իրենց ներկայացուցիչը դրկելով պիտի աշխատին հարթել թիւրիմացութիւնները:

Սուտ է բացարձակապէս երբ կ'ըսեն թէ այս ժողովուրդը նախկինը մնացած չէ եւ կրթական ձեռնարկները չի քաջալերեր, եթէ սակայն ղեկավարները իր կամքին հակառակ չշարժին եւ առանց դրական արդիւնքի՝ կրկին եւ կրկին դրամ չպահանջեն:

Յուսալով որ վերջի վերջոյ պիտի իրականանան ժողովուրդին պահանջները, եւ պիտի վերածնի Մարսէլի հանրային կեանքը, մեր ընկերները անկեղծօրէն իրենց օժանդակութիւնը չպիտի զլանան, բաւական է որ գաղութը օգտուի եւ նոր սերունդը փրկուի ստոյգ կորուստէ:

Օ. Կարապետեան

ՄԱՄՈՒԼ

Նոր Կաթողիկոսը

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ նոր կաթողիկոսին ընտրութեան առթիւ (23 նոյ.).

— «Նոյ. 12ի ընտրութեամբ Էջմիածինը կ'ունենայ իր անուանական գահակալը, որուն տակէն խլուած է բուն գահը, համազգային քուէն: Սակայն ներելի պիտի չըլլար ասկէ աւելին սպասել երկրի մը մէջ, ուր այնքան կատաղի հալածանք կայ եկեղեցիին ու եկեղեցականին դէմ: Էջմիածինը ըրաւ այն՝ ինչ որ կարող էր ընել եւ ինչ որ իրեն թոյլ տրուեցաւ ընելու: Այս մէկ հատիկ փաստը ինքնին բաւական պիտի ըլլար ժողովուրդի աչքին իր կոչումին վայել բարձրութեան վրայ պահելու այն անձը, որ այսօր գրաւած է բազմադարեան Աթոռ մը:

Մենք թեկնածու չունէինք: Ու մենք ո եւ է ձեւով մասնակից չեղանք նոյ. 12ի ընտրութեանց, հեռուէն թէ մօտէն: Այնուամենայնիւ, այս փաստը մեզ չի զրկեր իրաւունքէ մեր կարծիքը յայտնելու ընտրեալի մասին: Խորէն արքեպ. Մուրադբէկեանը հայ եկեղեցականութեան առաջին դէմքը չէ ու հայ ժողովուրդի առաջին ընտրեալը չէ: Եթէ ընտրութիւնները կատարուէին ազատ պայմաններու մէջ ու կատարուէին բովանդակ հայ ժողովուրդի մասնակցութեամբ՝ թերեւս այլ անձ գրաւէր կաթողիկոսական Աթոռը: Սակայն այսօրուան պայմաններու մէջ աւելի լաւ արդիւնք սպասել — աններելի միամտութիւն պիտի ըլլար: Խորէն արքեպ. Մուրադբէկեան, որ նոյ. 12էն առաջին այլեւս պատմութեան անցաւ իբրեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, հայ եկեղեցականութեան պարկեշտ ու ժողովրդասէր անդամներէն մին եղած է: Իրեն վիճակուեցաւ Տեղակալութեան ծանր բեռը, որ մնաց Գէորգ Ե. կաթողիկոսի մահով: Երեւանի թեմի նախկին առաջնորդը, ձեռք – ձեռքի միաբանութեան հետ, կարողացաւ որոշ «կենցաղաձեւ» մշակել Երեւանի հետ եւ դէթ շուքը պահել բազմադարեան հաստատութեան մը, որուն դէմ ծառայած էին իրենց հունէն ելած բոլոր մութ ու պղտոր ոյժերը: Ու կարողացաւ կեանքի կոչել նաեւ Նոյ. 12ը, դէթ ձեւապէս պահել կարենալու համար ցեղին ամբողջականութիւնը խորհրդանշող տիտղոս մը: Կարելի չէ չըղձալ, որ կեանքը նուազ դաժան ըլլայ իրենց համար, քան եղաւ իր նախորդին հետ: Այս խաւարամած շրջանին, եթէ նորընտիր կաթողիկոսը հոգմակծուելով հանդերձ կարողանայ պահել իր Աթոռն ու տիտղոսին քիչ – շատ վայել դիրքը՝ լաւապէս կատարած կ'ըլլայ իր գործը:»

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

«Բանիմ մեռաւ ցուրտէն»

ՄԱՐՍԷՅԼ, 26 Նոյ.— Այսպէս կ'ըսէր հայ գիւղացին, երբ կը խռովէր իր բարեկամին հետ: «Արշաւ»ի մէջ (19 Նոյ.) ոմն Մշեցի Մուրատ Ալուշեան «գզուանքով» կը հեռանայ Դաշնակցութենէն, երբ թէ Դաշնակցական ընկերները զինք մատնած եւ գործարանէն հեռացուցած են իբրեւ համայնավար: Այդ առասպելական «մատնութեան» մօտէն տեղեակ ըլլալով, պարտք կը համարեմ լուսաբանել: Պ. Մուրատ Աբրօ Սարգիսեան դուք Տէսինի գործարանէն ճամբուեցաք ձեր հրատարակած թռուցիկին համար որով բանուորները կ'ըմբոստացնէիք գործարանին մէջ: Նոյն «մատնող»ներու ընկերները եւ հայրենակիցները Մարսէյլի մէջ, Ա. Ֆ. Սէն Շառլի շաքարի գործարանին մէջ գործ տուին մաքուր ու տանելի, բայց դուք չաշխատեցաք եւ ձգեցիք հեռացաք: Օդային կազի գործարանէն միեւնոյն պատճառաբանութեամբ: Միւսները չեմ հաշուեր: Այս գրածներս հոս հայրենակիցներուն խոստովանած էք հրապարակաւ: Տէսինի մէջ պատճառ եղաք եւ քանի մը հայրենակիցներու ընտանիքով փոխադրուեցաք ագարակներու մէջ աշխատելու: Հակառակ պէտք եղած գործիք ու կենդանիներ տրամադրուելուն, թողուցիք փախաք քայքայելով այդ ընտանիքները:

Տէսինի Տարօն - Տուրուբերան Հայր. Միութենէն եօթը հարիւր ֆրանք առած ու կուլ տուած էք. Մարսէյլի միութենէն ալ վեց հարիւր ֆրանք: Անհատներու հաշիւը չեմ գիտեր:

Լաւ է որ քաշուիք ձեր պատեանին մէջ: Ձեզի չէ ինկած խօսիլ պարկեշտ բանուորութեան անունով, որովհետեւ դուք բանուոր չէք, այլ ծոյլ մակաբոյծ մը: Բարով վայելէք ձեր նոր ընկերները: Որչափ ալ աշխատիք կարմիր - կանաչ ներկուիլ, չպիտի կրնաք տեմնել այն 800-600 ֆրանքները, զորս դատաք միութենէն եւ հայրենակիցներէն:

Ծովասար

Զ. Ո. Մ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Զ. Ո. Միութեան Վիէնի մեր մասնաճիւղէն հասած վերջին նամակէն կ'իմանանք, որ հարթուած է տեղւոյն Ռամկավարներուն եւ մեր մասնաճիւղին միջեւ ծագած անհամաձայնութիւնը: Այնպէս որ Ռամկավար Ակումբը 4 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէն ետք ժամը 2.30ին պիտի տայ իր հանդէսը եւ Վիէնի Զ. Ո. Միութիւնը նոյն Կիրակի երեկոյեան ժամը 7.30ին: Երկու հանդէսներն ալ տեղի պիտի ունենան Ռամկավարներու Ակումբին մէջ:

Այս համաձայնութեամբ, Վիէնի Զ. Ո. Միութեան եւ Ռամկավար Ակումբին միջեւ վերահաստատուի ամէն համերաշխութիւն եւ Զ. Ո. Միութիւնը շուտով ցոյց կուտայ թէ գիտէ գնահատել բարեկամական որ եւ է տրամադրութիւն:

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ.
Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՋԱՆՋԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

— Մութլաղա գէշութիւն մը ըրիր, Գեղամ աղէկ վարժապետ է, Եւրոպա տեսած, շատէն քչէն հասկցող մէկն է: Օրէնք կրօնք գիտցող է, ի՛նչ զայժաթներով բերինք Պալիսէն, գիտե՞ս... է՛հ, էս օրուան դասերնիդ ինչ բան էր:

— Իշտէ էս օրուան դասին համար էր որ ծեծ կերայ, վրայ տուաւ Ջանջան, սրտի դառնութիւնով: «Սիրել» բայը խոնարհած ատեն՝ սխալեր եմ...

— Բայը ինչ է, ծօ՛, միջամտեց Կարամու, բային ալ կը սիրուի՞ միթէ: Բայը ընչպօր գործիք է: Ալ ճան չկայ էտ բաներու մասին դաս կուտայ (քիչ մը բարկացած), հիմակուան դպրոցներն ալ մասխարութիւն է, շուն, կատու, թի, բայ, խազմա, ուրիշ բան չեն սորվեցներ...

— Էտ բայը չէ, Կարամու, էտ ըսած բայդ չէ՛...

Բայը այն է որ, նախադասութեան մէջ բան մը կ'ընէ, գործողութիւնը իր վրայ կը վերջանայ, իրմով կ'ամբողջացուի,— Օրինակի համար՝ «դուն կը սիրես Սուրբիկը» «կը սիրես»ը բայ...

— Ո՛վ, ե՞ս, խենթ ես, կորսնցուցիր կէնէ: Ի՛նչ... օղորմած հոգի Աստուրի մեռնելէն էտքի Սուրբիկին տունը ոտք չեմ դրած...

— Ես չըսի թէ Սուրբիկը կը սիրես, այլ օրինակի համար ըսի: Խօսակցութեան մէջ բան մը որ իմաստ կուտայ՝ ան ալ բային շնորհիւ է,— «Դուն արտը կը վարես» իմաստ ունի, բայց երբոր դուն ըսես թէ՝ «ես արտը...» բան մը չիհասկցուիր:

— Չէ՞ որ բայով ալ բան մը կ'ընես, էռլի օր նոր Ապրիլը գացեր էի, թաղէն մուկ հանելու համար, իշտը էտ բայը չըլլար նը, բան մը չէի կրնար ընել:

— Էտ բայն ու մեկալ գրքի մէջի բայը տարբեր են, երկուքն ալ բան մը կ'ընեն— մէկը աշխատանքի մէջ, միւսը խօսակցութեան ընթացքին, աւելցուց Ջանջան:

— Հա՛... էտ պէս ըսէ՛ս, ա՛յ տղայ...:

Մինչեւ որ բային դերն ու իմաստը հասկցաւ Կարօ Ամուն, պեխերու մազերէն մինչեւ սրունքին՝ քրտինքներու մէջ մնաց: Ջանջան Արութ երբ բաժնուեցաւ Կարօ Ամուէն, մթութիւնը պատած էր արդէն:

— Վայ շան լակոտ, վայ, խօսեցաւ Կարօ Ամուն, էրէկ չուվարները կը չափէր՝ էսօր էկեր ինծի դաս կուտայ —մաշած, հին օրերէն մնացած հայելիշը ափին մէջ արագ-արագ քաշելով ինքն ալ կորսուեցաւ խաւարին մէջ...

Ը.

Վաղուց է, որ դպրոցի ընթացքը կատարեալ յաջողութեամբ աւարտած էր Ջանջան Արութ: Որեւէ գործով մը կը զբաղէր:

Պարապ կը դեգերէր հոս հոն: Որ եւ է ասպարէզի մէջ հիմնական տեսակէտ չունէր, ու չէր ալ ուզեր սեփական գործի մը լծուիլ, կամ արհեստ մը ձեռք ձգել:

— Է՛հ, քանի որ հիմա դպրոցը լմնցուցիր, էսկից վերջն ալ արհեստի մը նայիր, սէնէէթը աղէկ բան է, աղէկ, կը խօսէր Էլմօ Կիրօն:

— Ճիշդ է, արհեստաւոր ըլլալ, առանձին եւ մնայուն գործի մը տիրանալը վաղուց է որ մտադրած եմ, բայց...:

— Ալ բայցը չկայ, տըխաղ էրէ օր բան մի, եանը սէնէէթի մը տէր ըլլիս, օղուլ,— պատասխանեց Կիրօն, օր կ'ըսեմ սէնէէթը աղէկ է նը, աղէկ է, խալխին մուխդաճ չըլլիս, էլին դուռն չի մնաս, քընծ էտի աղէկ բան չկայ...:

— Ալ արհեստ մը պիտի սորվիմ, պատասխանեց Ջանջան:

— Օղորմած հայրդ, — տահա՛ սուրադը աչքիս դէմ է, — օրթալըղէն բան մը կը գտնէր, սանկ գործ մը կ'ընէր, հէչ օր չըլլէր, բամպակ կ'առնէր, սամի չուան կը սուգէր, ու հացին փարան կը ճարէր... Դուն պարապ պաթալ կը պտըտիս... Սէնէէթը աղէկ է, աղէկ օր... ալ չխօսեցաւ Կիրօ ամուն, ծխամորճը վառեց ու շիտակ տուն գնաց: Ջանջան Արութ քիչ մը ոգեւորուած Էլմօ Կիրոյի շիտակ խօսքերէն, բրած օգտակար թելադրանքէն, պահ մը անդրադարձաւ կեանքի մէջ արհեստ մը ընտրելու հարցին շուրջ ու լռեց:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

հերուն մէջ կան հրեայ երեւելիներ։ Վարչական ամբողջ ոստիկանութիւնը շարժման մէջ դրուած է եւ հրէական թաղը կը պաշտպանուի զինուորներու կողմէ։ Դադարման դատապարտուած են հրէական այն թերթերը որ նկարագրած էին խռովութիւնները։

Գերմանական տագնապը միշտ անլոյծ

Պատերազմական նախարար Զօր. Շլայխէր, որուն յանձնուած էր հեղինակաւոր դահլիճ մը կազմել, խորհրդակցութեան հրաւիրեց Հիթլէրը, բայց մերժուեցաւ։ Հիթլէր Մինիխէն ճամբայ ելած էր դէպ ի Պերլին, բայց ուրիշ տեղ գնաց։ Իր կուսակցութիւնը արտակարգ ժողով մը գումարելով, որոշած է ուժ չտալ Շլայխէրի դահլիճին։

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ. Հ. Դ.

ՊԱՆԵԷՕ-ԲԱՇԱՆ «Արծիւ» խումբի դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկեր Տիգրան Տէրօեանի բնակարանին մէջ, 9, rue Mme. Curie. Bagneux։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Յարութիւն Խաչատուրեանի բնակարանը, 30 rue du Parc։ Ներկայ կ'ըլլայ Ենթակոմիտէի անդամ ընկեր Խաչիկ Մկրտիչեան։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Մուրատ» խումբի դասախօսական ժողովը այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ։ Կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ։ Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. rue Nationale, Hôtel de Nimesի առաջին յարկի սրահին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։ Զեկոյց։ վարչութեան ընտրութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի ժողովը այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան Միութեան սրահը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն, ներկայանալ անդամատետրով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվար Օտտօի Վռամեան Ենթակոմիտէն ստիպողաբար ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերու բոլոր ընկերները այս Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԱՎԻՆԵՕՆ-ՍԷՆ-ՍԱԹՈՒՐՆԷՆԻ «Անդրանիկ» խումբի ընկերական դասախօսական ժողովը այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ՝ ընկ. Պ. Հիւսեան։ Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը՝ ընկեր ԿԱԿՈՍԵԱՆ,

ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՕԻ ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին։ Զեկոյց՝ 10րդ Շրջ. Ժողովի։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է։

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Վիէն, Հ. Լ.— 35։
Վիէն, Ս. Մ.— 45։
Վիէն, Ն. Խ.— 30։

Պ. ԼԵՒՈՆ ՋՈՐՄԻՍԵԱՆէ կը խնդրուի հանդիպիլ խմբագրատուն։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՈՐԹ տ'ԻԹԱԼԻԻԵԻ ՇՐՋԱՆԻ նորաբաց մանկապարտէզի առժամեայ մարմինը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր թաղեցիները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի շէնքին մէջ, 19 rue de Paris, Gentilly։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Գրադարանը փոխադրուած է 63, Րիւ տը լա Րէփիւպլիքէն,49, րիւ Նասիոնալ, Ա. յարկ, Օթէլ Նիմ։ Գրադարանը բաց է ամէն երեկոյ 7—9, իսկ Կիրակի առաւօտները ժամը 9—12, կէս օրէ յետոյ 2—5։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

Վաղը Շաբաթ, կէս օրէ վերջ, ժամը 3.30ին քաֆէ վօլթէրի (փլաս տը Լ'Օտէօն) մէջ տեղի կ'ունենայ Հայկական Փոխադարձ Ապահովագրական Միութեան հիմնադիրներու ժողովը, որուն կրնան մասնակցիլ փափաքող ազգայինները։

Օրակարգ.— Վիճաբանութիւն եւ վաւերացում կանոնագրի, ընտրութիւն վարչութեան։

Նախաձեռնող յանձնախումբ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռեմ մօրաքրոջս տղան, ընիկ Հաճընցի Աւետիս Աղազարեան Իզմիրի (Փարատիսօ) ամերիկեան գոլէճէն։ 1925 Հոկտեմբերի սկիզբը տեսած եմ Մարսէյլ, որ Նիր Իսթ Ռըլիֆի միջոցաւ Յունաստանէն եկած էր։ Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէներուն.— Garabed Krimian (Tailleur), 109 rue Moncey, Lyon և կամ Vartan Krimian (Concierge), 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire)։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ուշ ատեն սպային քովէն հեռանալով ուղղակի դէպի հանդիպեցայ եւ տեղեկագիրս գրեցի. իմացնելով ցէփլիններուն Լոնտոնի վրայ կատարելիք արշաւանքն ու Փոփերինկը ռմբակոծելու մտադրութիւնը։

Փոփերինկի ռմբակոծման գիշերը Անգլիացիները Ռիւմպէքի օդակայանին վրայ օդային հսկայ յարձակում մը կատարեցին, — թերեւս Գերմանացիներուն յարձակումը սաղմին մէջ խեղդելու մտքով։ Բայց Անգլիացիները քիչ մը ուշ հասան։ Գերմանական օդանաւերը Ռուլէրսի վրայէն անցած էին արդէն, երբ իրարու հանդիպեցան։ Մեր վերեւ կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ։

Գերմանացիները մթութենէն օգտուելով, անցան անգլիական օդանաւերէն եւ իրենց ճամբան շարունակեցին դէպ ի Փոփերինկ։ Քաղաքը պատրաստուած էր եւ փարոսներով լուսավառուած։ Պաշտպանողական գիծը անմիջապէս գործի լծուեցաւ։ Գերման օդանաւ մը վար ինկաւ. իսկ մնացածները քանի մը հատ ումբանակ նետելով — որոնք մեծ վնաս մը չհասցուցին — հեռացան գացին։

Վերջապէս հասաւ Հոկտեմբեր մէկի իրիկունը. — ցէփլինի արշաւանքին որոշուած ժամը։ Օրերով կը կասկածէի որ մի գուցէ խաղ մը կամ զինուորի տարաձայնութիւնն եղած ըլլայ։

Հոկտեմբեր մէկի իրիկունը, ժամը 5ին սակայն, առաջին անթիւ իսկ ցէփլինի մեքենաներուն ձայնը առի։ Աղետալից այդ ձայնը այլ եւս կասկած չէր վերցներ։ Թէ անոնք մէ՞կ էին թէ երկու, չէի գիտեր, բայց պարզ էր որ ստացած տեղեկութիւններս ճիշդ էին։ Թերեւս համբաւաւոր Մաթին այդ մեքենային մէջ էր, որ անգլիական մութ ծովեզրը այցելութեան կ'երթար, թշուառ բնակչութեան վրայ մահ եւ աւեր սփռելու...

Տարիներ վերջ, զինադադարէ՛ն միայն բախտը ունեցայ իմանալու ինչ որ տեղի ունեցած էր Լոնտոնի վրայ, յետաձգելի այդ գիշերուան մէջ. ուր միաժամանակ Մաթին ալ իր արժանի մահը գտած էր։

Այլ եւս պատմութիւնը թող ըսէ թէ Լոնտոնի պաշտպանութիւնը ի՛նչքան լաւ կազմակերպուած էր, եւ թէ ինչպէս տեղակալ Թէմփըլթ Potter's Barին վրայ ձգեց L 31ը, որ ամբողջութեամբ այրեցաւ...

ԻԲՐԵՒ ԼՐՏԵՍ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻՄ

—·—

ԾԱԾԿԱԳԻՐ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՍ
ՍԵՆԵԱԿԻՍ ՄԷՋ ԿԸ ԳՏՆԵՆ

—·—

«Վիւրթէմպէրկի բանակին զինուոր մը ոստիկանութեան կողմէ ձերբակալուած է գողութեան մը հետեւանքով։ Անոր քով գտնուած առարկաներէն կը հասկցուի որ քաղաքի բնակիչներէն մէկուն կը պատկանին անոնք։

«Ո եւ է մէկը եթէ կը խորհի թէ յիշեալ առարկաներէն մին կը ճանչնայ, թող հաճի դիմել այս գրասենեակը, առաւօտ ժամը 10—12»։

Ըստ երեւոյթին այս անմեղ ազդարարութիւնն էր որ ձերբակալմանս պատճառ դարձաւ եւ Գերմանացիները լրտես ըլլալս իմացան։

1916 նոյեմբեր ամսու մէջ օր մը, կէս օրէ յետոյ զինուորական հրամանատարութեան գրասենեակին դուրսի կողմը տեսայ այս յայտարարութիւնը։ Հրամանատարութեան շէնքը կը գտնուէր Ռուլէրսի Grande Placeին վրայ, գերմանական զինուորական հիւանդանոցին մօտ, ուր երբեմն հիւանդապահուհի կը ծառայէի 1914 օգոստոսէն, — Գերմանացիներու Պելճիքան գրաւած թուականէն ի վեր։

Քանի մը օր առաջ ձեռքիս սակի ժամացոյցս կորսնցուցած էի, եւ այնպիսի պարագաներու տակ որ զայն գտնելու մասին պէտք էր քիչ մը աւելի զգոյշ ըլլալ։ Պարագաները այնպէս բերած էին որ Ռուլէրսի գերմանական զինամթերանոցը քանդէինք։

Բայց ես այնքան վստահ էի, այնքան վստահ, աւա՛ղ, որ այդ գործին մէջ իմ մասնակցութիւնս Գերմանացիներուն կողմէ անյայտ մնացած ըլլալ կը կարծէի։ Ու այս կերպով չափազանց վստահութիւնս ուղղակի ծուղակը իյնալուս պատճառ դարձաւ։

Յաջորդ առաւ ժամը 10ին զինուորական հրամանատարութեան գրասենեակը գացի։ Հրամանատարը լաւ կը ճանչնայի եւ բարեւեց զիս ժպտադէմ։

Երբ այցելութեանս պատճառը իմացաւ, կարծես կենակէն զարնուած.

— Այդպէ՞ս. սակայն ձե՞ր պիտի ըլլար, ըսաւ, պարապ դարակի մը մէջէն պահարան մը հանելով եւ ժամացոյցս սեղանին վրայ դնելով։

Հիմակ կը զարմանամ որ այդ միջոցին այնտեղ ուրիշ առարկայ չտեսայ։

Շնորհակալութիւն յայտնած ատենս ըսաւ.

— Լաւ. ուրախ եմ որ գտնուեցաւ։

Գնումներէս վերջ տուն վերադարձիս տեսայ որ մայրս մտատանջ երեւոյթ մը ունէր։

— Ոստիկանները այս առաւօտ հոս էին, ըսաւ։

— Զի՞ կերակո՞ւր փնտռելու համար։

Մեր սրճարանին խաղաղ պահէ՛ րէն մէկն էր։ Յանկարծ դիմացի սենեակէն ձայն մը լսուեցաւ։ Վա՛խէս սկսայ դողալ։

Հրացաններու ձայներուն փարժուած էի. զինուորներու անզգուշութեան հետեւանքով յաճախ զրան անկիւնէ՜ն վար կ'իյնային անոնք։ Բայց այս ձայնը տարբեր էր։

Ուղղակի սրճարանէն ներս մտան անոնք։ Կրցածիս չափ պաղարիւն պահելով, անոնց մօտ յառաջացայ։ Սրճարանին մէջ կեցած էին սպայ մը վաշտի բանակատեղիէն, երկու զինուորներ եւ ոստիկանապետ մը, սպառազէն եւ սուսերամերկ։

— Օրիորդ, հրաման ունիմ այս կալուածին մէջ ամբողջական խուզարկութիւն մը կատարելու։ Հաճեցէք ձեր բանալիները ինձ յանձնել, ըսաւ սպան կ'ըպտօրէն։

— Ձեր խուզարկութիւնը բան մը մէջտե՛ղ չպիտի հանէ, պարոն, եւ վախնալիք ոչինչ ունիմ եւ կը յուսամ թէ յետագային զիս հանգիստ կը ձգէ՛ք։

Բանալիները տուած ատենս խոնարհեցաւ եւ իր մարդոց հետ անմիջապէս վերի սենեակները բարձրացաւ։

Եթէ մեր կեանքի անցեալ մէկ վայրկեանի մը կամ դէպքի մը վրայ յետադարձ ակնարկ մը նետենք, կը զարմանանք թէ ի՞նչպէս այդ տեսակ մը խալ քայլ մըն ենք առեր։ Այսպիսի մարդկային թերութիւններ կրնան փոխել մեր կեանքի ամբողջ ընթացքը։

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 3 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
3 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2051 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅՆՈ՞ՐՔ Է ԱՐԴԵՕՔ...

Առջի օր, կը հաշուէինք թէ այս գաղութին մէջ կարելի է գտնել առ նուազն քսան հազար ձեռքեր որ կրնան ամսական տասը ֆրանք տրամադրել հանրօգուտ նպատակներու:

Եթէ նոյնիսկ վճարեն հինգական ֆրանք, նորէն կ'ունենանք շօշափելի գումար մը:

Արդ, ներկայ դժնդակ պայմաններուն մէջ, կարելի չէ՞ կանգ առնել այս ծրագրին վրայ:

Բարեգործական, Կարմիր Խաչեր, Աղքատախնամ, Դպրոցասէր, Համազգային եւ նման հաստատութիւններ միանալով, չե՞ն կրնար շարժման մէջ դնել այդ քսան հազարը, իբրեւ եկամուտի տեւական աղբիւր:

Անշուշտ նախապէս բաժնելով եկամուտը: Նախատեսուած 200,000ը կամ 100,000ը վերածելով առ հարիւր համեմատութեանց, համաձայն իրենց բարոյական ուժին եւ նիւթական պահանջներուն:

Առ հասարակ, մեր բոլոր կոչերը կ'ուղղուին միեւնոյն հասցէներուն:

Ան որ կու տայ Աղքատախնամին, կու տայ եւ Կարմիր Խաչերուն, Դպրոցասէրին կամ Բարեգործականին: Իսկ ան որ կորսնցուցեր է տալու սովորութիւնը, կը խուսափի բոլորէն ալ:

Մօտաւորապէս առաջարկուած հիմքն ունէր Հայրենիքի Տուրքը, որ այնքան արդիւնաւոր եղաւ Պոլսոյ մէջ, զինադադարի շրջանին:

Ճիշդ է որ Փարիզը չի կրնար բաղդատուիլ Պոլսոյ հետ: Եւ որովհետեւ մենք նկատի ունինք ամբողջ Ֆրանսահայ գաղութը, աւելի կը դժուարանայ գործադրութիւնը:

Եւ սակայն, ուրիշ բան է դժուարը, ուրիշ բան՝ անկարելին:

Ֆրանսայի բոլոր քաղաքներուն մէջ ալ ունինք ազգային կազմակերպութեան կորիզներ: Մօտաւորապէս գիտենք իւրաքանչիւր վայրի մարդահամարն ալ:

Յետոյ, ամէն տեղի մէջ ալ կան մասնաճիւղեր այս կամ այն հաստատութեանց: Եթէ մէկը չունի, միւսը անոր տեղը կը բռնէ:

Ուրեմն, իւրաքանչիւր հիմնարկութիւն պահելով իր անունը, անկախութիւնը, գործունէութեան ծրագիրը, գործակցութիւն պիտի հաստատէ միայն դրամ ճարելու համար: Պիտի կեդրոնացնէ ճիգերը, կարելի եղածին չափ հաստատուն եկամուտ մը ապահովելու առաջադրութեամբ:

Անցեալ տարի, երբ Հ. Բ. Ը. Մ.ը մէջտեղ դրաւ իր շողշողուն ուղեգիծը, որ կը բաղկանար 31 յօդուածներէ, մենք անուղղակի շօշափեցինք այս խնդիրը:

Մաղելով այդ ուղեգիծը, կ'եզրակացնէինք թէ կան չորս հիմնական աշխատանքներ, —

1. ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ (որբ, այրի, հիւանդ, չքաւոր եւն.):
2. ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ (դպրոց, մարզական շարժում, հրատարակութիւն, մշակոյթ եւն.):
3. ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ (ներգաղթ, վերաշինութիւն եւն.):
4. ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄ (գաղթականներու իրաւական վիճակ, տնտեսական հոգեր եւն.):

Եթէ կարելի ըլլար կեդրոնանալ այսպիսի ծրագրի մը վրայ, ոչ միայն շատ մը վէճեր կը դադրէին, այլ եւ դարման կը գտնէին բազմաթիւ թշուառութիւններ:

Բայց, մեր մէջ «ազգասէրներ» կան որ կը սարսափին ո՛ր եւ է կեդրոնական կազմակերպութենէ:

Վերջ ի վերջոյ ա՛յդ է միակ ելքը, քանի որ կ'երկարաձգուի մեր պանդխտութիւնը:

Տնտեսական պայմաններն իսկ պիտի հարկադրեն այդ ճամբան բռնել:

Ուրիշ խնդիր, եթէ որոշած ենք յամրաբար լուծուիլ եւ փճանալ:

Մեր առաջարկը, առանց խանգարելու այդ ընդհանրական ծրագիրը, միջոց մըն է դիմաւորելու տնտեսական հոգերը:

Փաստ է, վերջապէս, որ պատահականութեան կապուած են մեր շարք մը հանրային կազմակերպութիւնները:

Դպրոցասէրը կը գալարուի անօրինակ տագնապի մը մէջ: Կարմիր Խաչերը հազար հոգ ունին եւ հազիւ տասնին կրնան հասնիլ: Բարեգործականը կը փորձէ եկամուտ ապահովել սովորական կոչերով: Աղքատախնամին աչքը կիրակի օրուան գանձանակին վրայ է:

Եւ այսպէս ամէն տեղ:

Զարժե՞ր գոնէ խորհրդակցութիւն մը կատարել մեր առաջարկած հիման վրայ:

Զենք վիճիր մանրամասնութիւններու մասին:

Մեզի համար էականը՝ սկզբունքն է, — կեդրոնացում ճիգերու: Թէ՛ բարոյական եւ թէ նիւթական:

Հասած ենք այնպիսի շրջանի մը ուր անհատական, անջատ, կղզիացեալ ձեռնարկները այլ եւս չեն կրնար դիմանալ:

Անհրաժեշտ է համախմբուիլ, գործակցութեան, փոխադարձ աջակցութեան ցանցեր հաստատել:

Այդպիսի փորձ մըն է որ կը թելադրենք: Սկսելով տարրականէն:

Եթէ մեր ակնարկած կազմակերպութիւնները շարժման մէջ դնեն իրենց մասնաճիւղերն ու անդամները, ինչո՞ւ անկարելի պիտի դառնայ գործադրութիւնը:

Յաճախ Միութիւններ ձեռք ձեռքի կու տան եւ հանդէսներ կը կազմակերպեն, հասոյթը իրենց միջեւ բաժնելու համար:

Յնո՞րք է, հանդէսի փոխարէն, կազմակերպել անդամավճարի դրութիւնը: Միացեալ ճակատով եւ բազմաթիւ ձեռքերով հաւաքել այն ինչ որ կը հաւաքուի անջատ – անջատ եւ իրար խաչաձեւելով:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԵՍ ԳՐԱԳԷՏ ՉԵՄ ՈՒԶԵՐ»

Էրիկ – կնկան նորօրինակ դատ մը՝ Պերլինի մէջ:

Ամուսինը՝ գրագէտ: Կինը՝ սալոնական:

Կը վիճին, կը հաշտուին: Նորէն կը խռովին: Եւ նախահատ՝ ամուսինը շունչը կ'առնէ դատարան:

— Կ'ուզեմ ձգել կինս, որ պայքար կը մղէ իմ գրականութեանս եւ գիրքերուս դէմ, փոխանակ խրախուսելու:

Նոյնքան... ջախջախիչ փաստեր ունի տիկինը:

— Ես երբ ամուսնացայ քեզի հետ, դեսպանատան պաշտօնեայ էիր: Լայն ասպարէզ ունէիր: Կրնայիր մինչեւ նախարարութեան հասնիլ եւ հանգիստ, փառաւոր կեանք մը կը վարէինք: Ո՞վ բսաւ քեզի որ գրոց – բրոց դառնաս:

Այսքա՞ն միայն:

— Պարոն դատաւոր, այս մարդը խզած է ամուսնական դաշինքը, քանի որ, երբ ամուսնացանք, դիւանագիտական պաշտօնեայ էր: Ինծի չըսաւ թէ կէս ճամբան պիտի մնայ եւ գրագէտ պիտի ըլլայ:

×

Ուրեմն, միայն մեր խաւարեա՜լ ժողովուրդին աղջիկները չեն որ դեսպանցու, նախարարցու, բժիշկ, փաստաբան կամ «փարիքաքոր» կը փնտռեն:

Ահա քաղաքակիրթ Գերմանիոյն ալ՝ նոյն ճամբուն վրայ:

— Քեզի ո՞վ բսաւ որ գրականութիւն ընես, անմի՛տ: Քիչ մըն ալ բասպասէիր եւ դեսպան, նախարար կը դառնայիր...

Իրաւո՛ւնք ունի տիկինը: Աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար որ, փոխանակ վէպ գրելու, դիւանագիտական ծանօթագիր խմբագրէր Պ. գրագէտը:

Անշուշտ գրականութեան մէջ ալ պիտի ձախողի այս մարդը, քանի որ... չէ կրցեր հասկնալ իր կնոջ — ո՛ր եւ է կնոջ — հոգին:

Պիտի ձախողի մանաւանդ անոր համար որ, իր գիրքերը տարածելու համար անգամ պէտք զգացեր է իր կնոջ «ռէքլամ»ին:

Իսկական վարժապետ:

Կարելի՞ է հնազանդութիւն ուխտել այսպիսի տիրացուի մը:

ՎԱՐԱԶ

ՋԵԿՈՅՑ ԿԱԹՈՂ. ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փարիզի պատգամաւոր Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան վերադարձած ըլլալով Էջմիածինէն, այս կիրակի եկեղեցական արարողութեանց աւարտումէն յետոյ, տեղեկութիւններ պիտի տայ կաթողիկոսական ընտրութեան մասին:

ՄԱԿԱՆՈՒՆ ԿԸ ԲԱՇԽԵՆ

Թուրքիոյ մէջ օրինագիծ մը պատրաստուեցաւ, բոլոր Թուրքերուն մականուններ բաշխելու համար:

Բարեփոխեալ մասեր կ'արգիլեն նոյն մականունին մէկէ աւելի ընտանիքներու համար գործածութիւնը: Մականունները թուրքերէն լեզուի կանոններուն պէտք է համապատասխանեն: Կառավարութիւնը ի հարկին մէկ – մէկ մականուն պիտի տայ չունեցողներուն: Օրէնքին հրատարակութենէն վերջ մուխթարները պիտի հսկեն անոր գործադրութեան:

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ԿՌՈՒԻՆ ՄԱՆՉՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Մինչ Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ ճառեր կը խօսին եւ բանաձեւեր կը խմբագրեն, Մանչուրիոյ մասին, Ճափոն կը գործէ զինու զօրութեամբ:

Դեկտ. 1ին, 20,000նոց ճափոնական բանակ մը յարձակողականի սկսաւ չինացի ապստամբներուն դէմ, եւ 130 քիլոմեթր յառաջացաւ 24 ժամուան մէջ:

Ուրեմն, Ճափոն արիւն թափելով, աւելի պիտի ամրապնդէ իր տիրապետութիւնը Մանչուրիոյ վրայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՑԱՒ

6000 ԲԱՌ՝ ԸՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹԷ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՎՃԱՐԵԼ

Անգլիական կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ իր պատասխանը՝ ամերիկեան վերջին ծանուցագրին:

Չափազանց երկար է այս պատասխանը, աւելի քան վեց հազար բառ, եւ կը բաղկանայ տասը գլուխներէ:

Ծանուցագիրը կը բացատրէ թէ՝ պատերազմիկ պետութիւնները սպառած ըլլալով իրենց միջոցները, ստիպուեցան դիմել փոխառութեանց, որոնք աւելի շատ եղան ապրանքի ձեւով: Արդ, եթէ այդ փոխառութիւնները մեծ օգնութիւն ընծայեցին Դաշնակիցներուն, միեւնոյն ատեն մեծ զարկ տուին Մ. Նահանգներու վաճառականութեան: Ամերիկայի արտաքին առեւտուրի հաշուեկշիռը կը ցուցնէ թէ 1915էն 1919 հասոյթի յաւելումը 600 միլիոն տոլարէն բարձրացած է չորս միլիառ տոլարի: Դաշնակիցները տնտեսական ահագին ճիգ թափած ըլլալով, չկրցան անմիջապէս վճարել պարտքերը, բայց 1923—24 համաձայնութիւններ կնքուեցան եւ առժամեայ վիճակ մը հաստատուեցաւ: (Տօըսի ծրագիր): Քանի մը տարի վճարումները շարունակուեցան, կարծուեցաւ թէ կարելի է վերջնական կարգադրութեան մը յանգիլ եւ խմբագրուեցաւ Եընկի ծրագիրը: Հազիւ անոր մելանը չորցած, տագնապը պայթեցաւ, կատարեալ սնանկութեան մը մատնուեցան փոխատուները որոնք հինգ տարիէ ի վեր Եւրոպա կը թափէին իրենց դրամագլուխները եւ մարդիկ սկսան քաշել իրենց դրամները: Ամէն բան վեր ի վայր շրջուեցաւ մանաւանդ 1930—1931ին: Մինչեւ հիմա՝ վճարումներուն հետեւանքը եղաւ, դրամական տեսակէտով, ոսկիին մեծագին անյարմար բաշխումը, որ իր կարգին, տնտեսական գետնի վրայ, յառաջ բերաւ գիներու անկում: Յետոյ, ամէնէն ուղղակի եւ ուշագրաւ հետեւանքներէն մէկն եղաւ ոսկեդրամի դրութեան լքումը՝ Անգլիոյ կողմէ: Եւ վերջապէս, ծանրագոյն հետեւանքներէն մէկն եղաւ խանգարել վաճառականութիւնը եւ ճարտարարուեստութիւնը այնպիսի երկիրներու որոնք պատերազմին չէին մասնակցած եւ կապ չունէին միջազգային պարտքերու հետ:

Ամերիկայի ելմտական նախարարը ինք կը խոստովանէր, 1924ին, թէ միջկառավարական վճարումները անկարելի են, եթէ պարտական պետութիւնները ի գործ չդնեն իրենց վճարման ամբողջ կարողութիւնը: Ոչ միայն այս սկզբունքը չյարգեցին, այլ եւ վճարման կարողութեան սահմանն ալ անցան:

Յատկապէս Անգլիոյ մասին խօսելով, ծանուցագիրը կ'ըսէ թէ ան ամէն պարտաւորութենէ ազատուած չըլլար, եթէ ջնջուէին պատերազմական պարտքերը: Ինչ որ ստանայ Դաշնակիցներէն, պիտի յատկացնէ կատարուած փոխառութեանց, բայց ունի տակաւին ներքին պարտքեր, իբրեւ հետեւանք պատերազմին: Եւ այդ պարտքը աւելցած է ստերլինի անկումով: Անգլիա մինչեւ հիմա վճարած է 75 միլիառ ֆրանք, իսկ իր պարտականներէն հազիւ ատոր կէսը ստացած է: Մ. Նահանգներու եղած ընդհ. պարտքին մէջ Անգլիոյ բաժինն է 40 առ հարիւր, մինչդեռ ինք միայնակը վճարած է Դաշնակիցներու ստացած գումարներուն 80 առ հարիւրը:

Ծանուցագիրը յետոյ իրարու կը կապէ հատուցումներն ու պարտքերը եւ դիտել կու տայ որ եթէ Ամերիկա պնդէ դեկտ. 15ի վճարման վրայ, պիտի խախտի Լօզանի մէջ կնքուած համաձայնութիւնը, ինչպէս եւ այդ առթիւ հաստատուած վստահութիւնը:

Ու վերջապէս, կանգ առնելով դեկտ. 15ի պայմանաժամին վրայ, ծանուցագիրը դիտել կու տայ թէ ներկայ պայմաններուն մէջ անկարելի է օտար դրամ (տոլլար) գնել եւ փոխադրել, իսկ ոսկիով վճարումը մեծապէս պիտի վնասէ Անգլիոյ Դրամատան պահեստին, որ արդէն անբաւական է սեղանաւորական մեծ կեդրոնի մը պահանջներուն: Հետեւաբար, մէկ ելքն է ընդհատել վճարումները եւ բանակցութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը:

⁂ Ֆրանսական պատասխանն ալ ղրկուեցաւ Ուաշինկթըն: Հիմնական կէտերուն մէջ մեծ տարբերութիւն չունին երկու ծանուցագիրները:

Երեսփ. Ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, կարգ մը երեսփոխաններ նորէն առաջարկեցին անմիջապէս վճարանութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը: Բայց Պ. Էռիօ վստահութեան խնդիր հանեց եւ համաձայնեցան որ վճարանութիւնը յետաձգուի դեկտ. 9ին:

Ալէքսանտրէթի սանճագը Թուրքիո՞յ պիտի կցուի

Սուրիոյ «Էլիֆ Պա» թերթին Ալէքսանտրէթի թղթակիցը կը գրէ նոյ. 20 թուականով. —

Ըսի – ըսաւները շատցան հոս Ալէքսանտրէթի Սանճագին Թուրքիոյ կցումին շուրջ: Եւ օրէ օր հաւանական կը նկատուի Թուրքերու ժամանումը: Այս պատճառաւ ժողովուրդին մէջ վհատութիւն կը տիրէ եւ անորոշ վիճակ մը գոյութիւն ունի:

Կարելի չէ առանց զայրոյթի եւ յուզումի յիշել այս պարագան եւ հաշտուիլ նման կարգադրութեան մը հետ: Ալէքսանտրէթ շատ հին ժամանակներէ ի վեր մէկ մասը եղած է Սուրիոյ եւ անոր կարեւոր դուռը: Մանաւանդ որ Ալէքսանտրէթի սանճագը Տաւրոսեան լեռներու բնական սահմանով մը զատուած է Թուրքիայէն եւ ոչ մէկ կապ ունի Թուրքիոյ հետ:

Բաց ի այդ, Ալէքսանտրէթ միակ դուռն է Սուրիոյ առեւտուրին համար եւ ամենաբերրի հողն է: Եթէ Ալէքսանտրէթի սանճագը բաժնուի Սուրիայէն, այս վերջինը կը դադրի գոյութիւն ունենալէ իբրեւ տնտեսական ու քաղաքական Միութիւն:

Սուրիացիները չեն կրնար ազատութիւն ու խաղաղութիւն ձեռք բերել, եթէ այժմէն ամէն միջոց ի գործ դնելով Ալէքսանտրէթի սանճագը չազատեն Թուրքիոյ երախէն:

Ի՞նչ պայմաններով պիտի պարպուի Սուրիան

ԴԱՇՆԱԳՐԻ ՄԸ ՊԱՏՃԷՆԸ ... ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՂԲԻՒՐԷ

Թրքական թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնը՝ ֆրանքեւ-սուրիական դաշնագրի մասին. —

Ամիսէ մը ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի վարիչներու միջեւ: Այս առթիւ պատրաստուած է դաշնագրի նախագիծ մը, զոր վերջերս Սուրիոյ մարզպան Պ. Փոնսօ իր հետ Փարիզ տարած եւ ներկայացուցած է կառավարութեան:

Դաշնագրի նախագիծը հետեւեալ պայմանները կը պարունակէ. —

1) Սուրիոյ մէջ կազմուած է անկախ կառավարութիւն մը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԽՐԱԽՃԱՆՔ ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ

Թէհրանէն կը հեռագրեն նոյ. 30 թուականով. — Ոստիկանութեան հրամանով, Թէհրանը լուսազարդուեցաւ երէկ եւ այս գիշեր, եւ սինեմաները ձրի տրամադրուեցան ժողովուրդին, ի պատիւ Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման: Առջի գիշերուան խրախճանքները խանգարուեցան ձիւնամրրիկին հետեւանքով:

Ամէն ինչ հանդարտ է Ապատանի մէջ, ուր կը գտնուի քարիւղի զտարանը, ինչպէս եւ նաւթահորերուն մէջ, եւ աշխատանքը կը շարունակուի սովորականին պէս: Կառավարութիւնը ուրիշ միջոցներ ձեռք առած չէ: Շահը Մազանտարան պիտի երթայ դեկտեմբեր 6ին, ներկայ ըլլալու համար Թիւրքմէն ձիարշաւին: Այստեղ զրոյց կը շրջի թէ անգլիական կառավարութիւնը ինքը թելադրած է որ ջնջուի քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը, որպէս զի ճամբան հարթուի, արմատական փոփոխութիւններ մտցնելու համար նոր պայմանագրին մէջ:

⁂ Պարսկաստանի ելմտական նախարարը երկար նամակ մը ուղղելով Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան տնօրէնին, կը բացատրէ մենաշնորհին ջնջման պատճառները: Գլխաւոր առարկութիւնը այն է թէ կառավարութիւնը ինքզինքը պարտաւոր չզգար վաւերական համարել մենաշնորհ մը որ տրուած է այնպիսի ատեն մը երբ Պարսկաստան չունէր սահմանադրական կառավարութիւն մը: Կառավարութիւնը երկար սպասեց, որպէս զի ընկերութիւնը բարեացակամութեամբ վերաքննէ մենաշնորհին պայմանները, որոնք պէտք եղածին պէս չեն ապահովեր Պարսկաստանի շահերը: Ընկերութիւնը շարունակ կը խուսափէր բանակցութեան մտնելէ եւ կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ ջնջել մենաշնորհը: Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը պատեհութիւն կ'ընծայէ ընկերութեան, նպաստաւոր պայմաններ առաջարկելու որոնք ապահովեն Պարսկաստանի եւ ոչ թէ միայն ընկերութեան շահերը: Նամակը կը յիշեցնէ մենաշնորհին մէկ յօդուածը որուն համաձայն վէճերը պէտք է կարգադրուին իրաւարարութեամբ:

ՅԱՌԱՋ. — Թերեւս աւելորդ չըլլայ յիշեցնել թէ՝ Ապատանի նաւթահորերուն մէջ (Հարաւ. Պարսկաստան), կ'աշխատին բաւական թիւով հայ բանուորներ, որոնք անորոշութեան մատնուած են:

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԿՌԻՒ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Սուրիական թերթերը կը գրեն. —

Հալէպի սահմանապահ ուժերու վերահսկիչ ենթասպայ Պաժիօն լուր կ'առնէ որ մաքսանենգները Թուրքիայէն Սուրիա փախցնել կ'ուզեն կարգ մը ապրանքներ: Իսկոյն ձիաւորներու ուժ մը առնելով հետը, կը մեկնի հետապնդելու համար զանոնք: Հալէպէն վեց քիլոմեթր հեռու, Պ. Պաժիօն կը հանդիպի մաքսանենգներու խումբին եւ կը հրամայէ անոնց կենալ. սակայն մաքսանենգները դիմադրութիւն ցոյց կու տան եւ կը սկսի ընդհարումը: Մաքսանենգներէն մէկը ստացաւ երեք գնդակ եւ անշունչ գետին փռուեցաւ, սակայն իր ընկերները աւելի բուռն կռիւ մը սկսան: Ենթասպայ Պաժիօն ուսէն ու մէջքէն վիրաւորուեցաւ: Ենթասպային հետեւորդները տեսնելով որ չպիտի կրնան յաջողիլ, վիրաւորը կ'առնեն եւ կը փախչին:

Մաքսանենգները կորսնցուցած են իրենց հետքերը, մինչեւ որ նոր ուժեր հասնին:

Ենթասպային վիճակը շատ ծանր է:

Միեւնոյն օրը, ուրիշ ընդհարում մը տեղի ունեցած է Վերին Ճէզիրէի մէջ: Աւազակներ կ'ուզեն սուրիական սահմանը անցնելով մաքսանենգուած ապրանքներ բերել. սակայն սահմանապահ ուժերը կը դիմադրեն եւ զօրաւոր ընդհարում մը տեղի կ'ունենայ, որու միջոցին կը վիրաւորուին երեք աւազակներ եւ զինուոր մը:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

"ՊԱՐԱՊ ՄՆԱՑՈՂ ԳԼՈՒԽՆԵՐԸ"

Յառաջ, Թուրքիոյ յատուկ բաժնին մէջ, Սամսունէն Ճումհուրիէթի ուղղուած թղթակցութիւն մը արտատպած է: Թղթակցութեան երկրորդ մասը կը վերաբերի տեղւոյն կրթական վիճակին: Այդ թղթակցութիւնը Սամսոնի ու շրջակայքին յատուկ ըլլալով հանդերձ, խօսուն արտայայտութիւնն է ամբողջ Թուրքիոյ կրթական վիճակին: Թղթակցին գնահատումով՝ «հոս (Սամսոնի մէջ, Վ. Ի.) կրթական գործը շատ յառաջացած է»:

Ուրեմն, բաղդատմամբ ուրիշ նահանգներու, Սամսոնը աւելի լաւ կրթական վիճակ ունի:

Արդ, նոյն թղթակիցը կ'ըսէ.— «Կուսակալութեան մէջ 116 վարժարան եւ 205 ուսուցիչ կայ»:

Նախ, հարկ է կենալ այս թիւերուն առջեւ: Ի՞նչ կը պարզեն անոնք: Որ՝ ամէն մէկ դպրոցի, միջին հաշւով, երկու ուսուցիչ չիյնար: Անշուշտ, կան գիւղեր, ուր մէկ ուսուցիչ բաւարար է: 50ը յատկացնենք անոնց: Մնացեալ 66ին կը պատկանին, ուրեմն, 155 հոգի: Այս վարժարաններուն մէջ կան լիսէ, առեւտր. վարժարան, բարձր. նախակրթարան (տե՛ս, Յառաջի մէջ եւս լոյս տեսած «Թուրքիան ինչպէս որ է» թղթակցութիւններու շարքին Սամսոնի բաժինը), անհատական վարժարան եւայլն: Անշուշտ, գիւղաքաղաքներուն մէջ եւս կան ամբողջական նախակրթարան՝ չորս բաժանումով: Իսկ այս հաստատութիւնները 2—3 ուսուցիչով չեն կրնար ըլլալ: Կը հետեւի, ուրեմն, որ կրթական տեսակէտով «շատ յառաջացած» Սամսոնի եւ շրջականերու վարժարանները կամ բաւարար չափով ուսուցիչ չունին եւ կամ իրենց աստիճանները լրացնող բաժանումներն ու կարգերը պակաս են: Բայց թղթակիցը կ'ըսէ, արդէն, որ՝ «Ա. բաժանումներու մէջ 80—90 հոգի խռնուած են»:

Այս վերջինը աւելի հաւանական է: Թուրքիոյ մէջ, առհասարակ, երբ «դպրոց» կ'ըսեն ու զայն կ'աստիճանաւորեն — նախակրթարան, բարձր. նախակրթարան, երկրորդական կամ լիսէ,— զայն չեն ըմբռներ իր ամբողջութեանը մէջ: Հոն, նախակրթարաններու մեծ մասը, գաւառին մէջ անշուշտ, կամ մէկ բաժանում ունին, կամ երկու: Իսկ գիւղերու ճնշիչ մասը ծաղկոց մը ունի, պարզապէս:

Սամսոնը, բաղդատաբար լաւագոյնը, իր թիւերով կը վկայէ այդ պարագան:

Նկատի ունենանք նաեւ այն պարագան, որ «ուսուցիչ» որակուածները եւս աստիճանական նոյն թերութիւնը ունին: Այդ պաշտօնին համար, կրթական անհրաժեշտ սակը ի զօրու չէ Թուրքիոյ մէջ: Ընթերցողը խորապէս կը համոզուի այս մասին, եթէ ձանձրոյթը յանձն առնէ կարդալու Հայրենիք ամսագրի ներկայ տարուան սեպտեմբերի եւ հոկտ.ի թիւերուն մէջ լոյս տեսած մէկ գրութիւնս՝ —«Կրթական եւ մտաւոր գործը Թուրքիոյ մէջ»:

Կրթական տեսակէտով առաւելութիւն վայելող Սամսոնի կուսակալութիւնը ունի եւ ուրիշ «յառաջդիմութիւն մը» — «273000 բնակիչ եւ 32000 ուսման տարիքով տղայ ունի Սամսոնի նահանգը, բայց՝ դպրոց կը յաճախեն միայն 8500 տղաք»— կը շարունակէ թղթակիցը:

Կենանք եւ այս թուանշանին առջեւ: Ուրեմն, Ճումհուրիէթի լաւատեղեակ թղթակցին իսկ խոստովանութեամբ, Թուրքիոյ հանրապետութեան կրթականօրէն յառաջացած նահանգին ուսման տարիք ունեցող տղոց միայն մէկ չորրորդը վարժարան կը յաճախէ: Միւսնե՞րը: Մնացեալ 23,500 նոց բանա՞կը: Վերյիշեցէք, նորէն, այս էջերուն մէջ արտատպուած թղթակցութեանց շարքը, ու դուք զանոնք պիտի գտնէք բոլոր՝ փողոցներն ի վար գլգլացող առուներուն մէջ, դաշտի ճամբաներուն վրայ, մահակը ձեռքին՝ հօտաղին քով, խաներու դուռները, եւ կամ, ապահովաբար, գործատուններու մուրին ու ծուխին խառնուած...:

Եւ ասիկա ծովեզերեայ Սամսոնն է, — 116 դպրոցներով, ուր Հայերէն ու Յոյներէն մնացած շէնքեր կան, որ քթին տակն է Պոլսոյ, իր կաղնին եւ, շրջականներու մէջ, ծխախոտի բերքով նիւթապէս ալ համեմատաբար աւելի լաւ, քան — բաց ի Իզմիրէն ու Ատանայէն — միւս նահանգները: Իսկ այս վերջիններուն վիճակը ինքնին կը հասկցուի, արդէն...:

Անցնող տասը տարիները, հակառակ եղած աղմուկին ու մեծխօսիկութիւններուն, կրթական տեսակէտով նկատելի փոփոխութիւն չբերին Թուրքիոյ մէջ: Նոյն իսկ, դեռ մինչեւ այսօր, այդ ուղղութեամբ որոշ ծրագիր չունի Էնկիւրին: Իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած զինուորական ու քաղաքական, ինչպէս նաեւ՝ ներքին տնտեսական ու ընդդիմադրական ճակատին, Ռամէթի դահլիճը չկրցաւ նորոգել կրթական Թուրքիան: Ինչ որ եղաւ ու կ'ըլլայ Պոլսոյ եւ ուրիշ քանի մը քաղաքներու մէջ, բնաւ չէ թէ կ'ըլլայ Թուրքիոյ մէջ: Նոր գործավարը եւս, որ եկաւ իբրեւ թէ վճռական չեզոքով ու ... «հարուածային կարգով», չըրաւ որ եւ է նոր ծրագիր: Ու հազիւ գրաւած իր աթոռը, գոհացաւ ըսելով. — «Իմ գալէս առաջ ներկայ տարուան պիւտճէն քուէարկուած էր արդէն»...: Ու հիմա, իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուած է հարազատ Թուրքերէնի մը ստեղծման գործին վրայ, զօրաշարժի ենթարկելով մասնաւորապէս ուսուցիչները, որոնք հազիւ կը հասնին կամ կը բաւեն դպրոցական գործերուն, ու, ամիսներով թոշակ չեն ստանար, ինչ որ ցաւոտ կողմերէն մին կը կազմէ Թուրքիոյ կրթական գործին:

Կարելի է անվարան ըսել, որ յառաջիկայ տարի եւս Թուրքիա անկարող պիտի ըլլայ բարեփոխել իր կրթական վիճակը: Որովհետեւ, ոչ ցանկութիւնը ոչ ալ ընդունակութիւնը վճռական դեր կը խաղան այդ գործին մէջ: Էականը դրամն է. պիւտճէն: Իսկ Թուրքիա, այդ կողմէն, անճար է: Անճար է այնքան ատեն, որ իր պիւտճէին կէսը պիտի շարունակէ — ու պիտի շարունակէ, — իր բանակին յատկացնել: Իր հազարաւոր գիւղերն ու քաղաքները դպրոցական շէնքերու կը կարօտին: Ուսուցիչները՝ ամսականի: Իսկ Էնկիւրին ձեռքերը լուաց՝ քուէարկելով գիւղական օրէնքը, որ գիւղացիին կը թողու իր դպրոցին շինութիւնն ու հոգը: Այն գիւղացիին, որ պարտքերու տակ կը խեղդուի, չորս կողմէն «էնթարի»ցու առնելու ի վիճակի չէ եւ ստիպուած է ամէն օր բան մը ծախել իր ունեցածներէն...:

Պիւտճէի չգոյութիւնն էր, դարձեալ, որ նոր գործավարին «կտրուկ» մէկ հրամանը անզօր դարձուց նոյն իսկ Պոլսոյ մէջ: «Յառաջ» արձագանգ եղած էր այն լուրին թէ՝ Բէշիր Կալիպ պէյ Էնկիւրիէն հեռագրով հրահանգած էր Պոլիս՝ «մէկ հատիկ տղայ դուրս չձգել դպրոցներէն՝ տեղ չկայ ըսելով»: Այդ լուրը տուող Եռնուս Նատիի թերթը, սակայն, իր 3 նոյեմբերի թիւին մէջ կը գրէ.

— «... Այս հրահանգը հարիւրաւոր աշակերտներ ուրախացուց: Բայց, գործավարութեան այս հրահանգը երբ Կրթական Տեսչութեան հաղորդուեցաւ, դպրոցները դիմող տղաքը յուսախաբ եղան: Անոնց՝ «տեղ չկայ, չենք կրնար ընդունիլ» ըսեր ու ճամբեր են»...:

Պատճա՞ռ: Դրամ չկայ, որ տեղ եւ ուսուցիչ նային:

Սամսոնի թղթակիցը կը խօսի ուրիշ ցաւէ մըն ալ: Գրքերու պարագայէն: «Ամիսէն աւելի է որ լիսէին դասերը սկսած են, դեռ բոլոր գիրքերը տպացուած չեն»:

Փոյթ չէ: Եավա՜շ, եավա՜շ...:

Այդ ցաւէն կը խօսէր, անցեալները, Է՛ւ. Փէյեամի Սաֆա, յիշելով որ, անցեալ տարի, կարգ մը տեղեր, յունուարին ստացեր են գիրքերը...: Եթէ Սամսոնը այդպէս է, հապա Կարի՞նը, Վա՞նը, Պիթլիսն ու Արտահա՞նը...:

Այս առթիւ յիշեմ որ ներկայ տարեշրջանին համար կարգ մը գիրքեր փոխել ուզեր էին: Օգոստոսին յայտարարուեցաւ՝ որ հեղինակները իրենց գործերը ներկայացնեն: Յայտարարութիւնը, սակայն, տուին Եշ. օր մը, ուրբաթ փակ էին պաշտօնատուները. եւ, Շբ. օր կը լրանար պայմանաժամը...:

Իսկ գիրքերու սղութիւնը ուրիշ պատմութիւն մըն է: Ու՛ հասուն եւ հաւկիթին հէքեաթին նման բան մը, — «շա՞տ սպառի որ աժաննայ, թէ՞ աժաննայ որ շատ սպառի»...:

Եւ այժմ, իրողութիւնը այն է, որ նոր Թուրքիոյ 10րդ տարեդարձի այս օրերուն, Եուսուֆ Զիա, համալսարանի դասախօս մը, իր առաջներէն մէկուն մէջ կը խոստովանէր թէ «չենք կարդար, չենք կարդար... ու գլուխները պարապ կը մնան»:

Հոգ չէ՛. կը բաւէ որ թնդանօթին բերանը լեցուն է: Բայց մանաւանդ, Տոլմա Պաղչէն նախընթացը տասնեակներով քաղաքակրթութիւն ստեղծելու եւ ... գլուխ ուռեցնելու:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԵՐԳԱՂԹԸ

ԻԲՐԵՒ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ

— :-: —

Վերջին տասնամեակի գաղթահայ պատմութիւնը տխուր է այլապէս: Գաղթահայութիւնը իր խոշոր մեծամասնութեամբ տեւականօրէն վտանգուած կը զգայ ինքզինքը, մասնաւորաբար Սուրիոյ, Յունաստանի եւ պալքանեան միւս երկիրներու մէջ: Քաղաքական մեքենայութիւններն ու դաւերը, յայտնի եւ անյայտ հակահայ գրգռութիւնները, տնտեսական տագնապն ու բնական դարձած աղքատութիւնը, անապահով եւ վտանգաւոր վիճակ մը ստեղծեր են մեր ազգակիցներու համար: Մեր մամուլի ամենօրեայ տեղեկութիւնները այս հարցերու շուրջ, պերճախօս են այս տեսակէտէն:

Եթէ անկեղծ եւ ճիշդ են եղեր ցարդ այս ուղղութեամբ եղած հրատարակութիւնները, մեր իսկ թերթերու — մանաւանդ «Յառաջ»ի, «Յուսաբեր»ի եւ «Նոր Օր»ի — վստահաբար կրնանք հանել հետեւեալ եզրակացութիւնը,—

ա) Գաղթահայութիւնը մեր ակնարկած շրջաններէն մէկ մասին մէջ ենթակայ է բացարձակ վտանգի: Պարզ խօսքով, կեանքի ապահովութիւնը գոյութիւն չունի մեր ազգակիցներուն համար: Ուրեմն եւ վտանգ ֆիզիքական գոյութեան դէմ:

բ) Տնտեսական տագնապը իր ծանրութեամբ ինկած է այդ նոր շրջաններու գաղթահայութեան մեծամասնութեան վրայ: Թշուառութիւնը եւ աղքատութիւնը կը հիւծեն ու կը մեռցնեն բազմութիւններ, որոնք զուրկ են որ եւ է իրական եւ լուրջ խնամատարութենէ:

գ) Անգործութիւնը տեւական ըմպելիք մըն է, որմէ մասնաւորաբար հայ փախստականը կը տուժէ ո՛չ միայն նիւթապէս, այլ եւ բարոյապէս:

Աւելի զատ աւելորդ է յիշել եւ կրկնել մանրամասնութիւնները այն սարսռազդեցիկ նկարագրութիւններուն, որոնք կը պատկերացնեն կեանքը Մակեդոնիոյ որբերուն — Յունաստանի եւ Սուրիոյ գաղթակայաններուն:

«Յառաջ»ը եւ մասնաւորաբար իր խմբագիր ընկերը ախոյեանը հանդիսացեր են այս թշուառապատում իրականութեան պատկերացումին:

Բայց այսքանով պէտք չէ որ վերջացնենք. որովհետեւ քաղաքական եւ տնտեսական անապահովութենէն զատ, գաղթահայը ունի նաեւ ուրիշ սպառնալիք մը, — այս անգամ համեմատաբար աւելի ապահով եւ յառաջադէմ երկիրներու մէջ:

Ըսե՞նք որ ապազգայնացման վտանգն է այս սպառնալիքը. թերեւս աւելի ծանր եւ վտանգաւոր մեր ազգային գոյութեան պահպանման տեսակէտէն:

Ես չէ որ պիտի փորձեմ նոր բան մը աւելցնել այս աղաղակող վտանգներու մասին, մանաւանդ, երբ այնքան շատ են այս մասին տեղի ու անտեղի աղմուկները:

Առանց մեր կողմէն որեւէ նոր միտք մը աւելցնելու իրականութեան վրայ, կրկնենք անվերապահօրէն սա ճշմարտութիւնը թէ գաղթահայութիւնը վտանգուած է ծանրօրէն, Սուրիայէն մինչեւ Ամերիկա որքան ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս, նոյնքան եւ աւելի բարոյապէս:

Ասոնք, ինչպէս ըսինք, մեր մամուլի ամենօրեայ մտահոգութիւնները, տագ եւ եզրակացուցած ճշմարտութիւններն են:

Ո՞վ էր, ո՞ր մէկ ուժը եւ միջոցը որ պիտի դէմ կենար այս սպառնալիքին:

Հայ քաղաքական եւ բարեսիրական կազմակերպութիւննե՞րը, օտարնե՞րը, «հայասէր» երկիրնե՞րը կամ վերջապէս Ազգերու Դաշնակցութեան գաղթականական կազմակերպութի՞ւնը:

Ընդունինք վերջապէս որ ո՛չ մէկը, ո՛չ միւսը, ո՛չ մենք եւ ո՛չ օտարները չեն կրնար կամ չեն ուզեր ազատել գաղթահայը իր բազմազան վտանգներէն: Վկայ՝ տասը տարուան փորձը, երբ համեմատաբար աւելի հանդուրժելի էինք, քան ներկայիս եւ սակէ ետք:

Այս բոլորը մէկ յայտարարի վերածելով, բնականօրէն ներգաղթին է որ պիտի դիմենք առանց վերապահութեան, այս անգամ բացառաբար բոլոր հաշիւներու մէջ նախընտրութիւնը տալով օրուան անմիջական պահանջին:

Առաջին պարագային եթէ քաղաքական հեռաւոր հաշիւներն ու նկատումներն էին ձեւակերպողը ներգաղթի պահանջը, հոս արդէն գաղթահայը, իր օրուան սպառնալիքներէն ու դժուարութիւններէն փրկելու մտահոգութիւնն է որ շեշտ կը դնէ ներգաղթը լայն համեմատութեամբ իրականացնելու պահանջին վրայ:

Երկու պարագաներու մէջ ալ, հայ քաղաքական միտքը տակաւին չգտաւ ուրիշ գործնական միջոց մը, ուրիշ ծրագիր մը՝ բանաւոր ու ընդունելի մեր համազգային շահերու տեսակէտէն: Այս ալ ապացոյց չէ՞ որ ներգաղթը կը մնայ միակ իրական, միակ բնական միջոցը, մօտեցնելու համար գաղթահայը իր իրական հայրենիքին, իբրեւ բնական հանգրուանը հասնելու համար ամբողջացած ու վերջնապէս ազատագրուած հայրենիքին...

Ս. ԹԱՓՈՒԼ

ՖՐԱՆՍԱՆ ՊԻՏԻ ՊԱՐՊԷ՞ ՍՈՒՐԻԱՆ

Էտուար Էլսէ, որ ծանօթ է Արեւելքի մէջ իր ճամբորդութիւններով եւ օրագրողի իր պրպտումներով, այս խորագրին տակ «Ժուռնալ»ի մէջ կը քննէ «Փոնսոյի ճամբորդութեան պատճառները» (1 դեկտ.).

— Շրջագայութիւնը, զոր վերջերս կատարեց Փոնսօ, Սուրիոյ ֆրանսական մարզպանը, հետաքրքրութիւն չարթնցուց մեր մէջ:

Ընդհակառակն, մեր բոլոր դրացիները մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւեցան այդ շրջագայութեան:

Նաւ նստելէ առաջ՝ քանի մը շաբաթ իր ներկայութիւնը Դամասկոսի մէջ, մտերմական տեսակցութիւնը, Հռոմի մէջ, Մուսոլինիի հետ, երկար ունկնդրութիւնը, զոր Պապը շնորհեց իրեն, դէպքեր էին որ բաւական ուշադրութիւն գրաւեցին զանազան շրջանակներու մէջ:

Փութով անցնիլը Փարիզէն, ուր հազիւ 24 ժամ մնաց, Ժընեւ մեկնիլը, հանդիպումները զորս ապահովաբար ունեցաւ այնտեղ, յետոյ իր աճապարանքը անմիջապէս ճամբայ ելլելու դէպի իր պաշտօնատեղին, պարագաներ են որ անօթութեան պիտի հրաւիրեն դէպքերուն հետեւող ամէն մարդ, որքան ալ բարեմիտ ըլլան անոնք:

Թերեւս այդ պարագաներէն հետեւցնեն թէ Ֆրանսա կը պատրաստուի հիմնապէս փոխել սուրիական իր քաղաքականութիւնը: Կամ ընդհակառակն տենդագին կ'աշխատի պաշտպանել իր գրաւած դիրքերը:

— Ֆրանսա կ'ուզէ ամբողջապէս կառչիլ հոն ուր է, կ'ըսեն ոմանք:

— Ֆրանսա կը պատրաստուի ձգել հեռանալ, կ'ըսեն ուրիշներ:

Ու միտումնաւոր զանազան կարծիքներ, մինչ շատ պարզ է ճշմարտութիւնը եւ կը բացատրուի քանի մը բառով:

Ահա ճշմարտութիւնը, — Ֆրանսա, որ, ինչպէս Սուրիոյ նոյնպէս այլուր, ուրիշ հոգ չունի բայց միայն յարգանք համաձայնագրերու մասին, չի դադրիր եւ չպիտի դադրի, մինչ այդ համաձայնագրերուն տառին եւ ոգիին մէջ մնալով, գործադրել յանձնառութիւնները զորս ստորագրած է:

***

Ծանօթ է թէ ինչպէս կը գործէ «հոգատարութեանց» դրութիւնը:

Ընդհ. պատերազմէն յետոյ, քանի մը պետական մարդիկ, որոնք խաղաղութեան դաշինքը կնքելու պաշտօնն ունէին, քիչ մը շատ գինովցան իրենց առաքելութեան կարեւորութեամբը: Նոր առաքեալներ կարծեցին իրենքզինքնին եւ հանդիսաւորապէս երդուեցան թէ արդարութիւն պիտի շնորհեն աշխարհի:

Հետեւելով այս գեղեցիկ երդումին, որոշեցին որ ազգային ոչ մէկ ժողովուրդ իրաւունքն ունենայ ճնշելու ուրիշ ժողովուրդ մը: Եւ այսպէս փշրուեցան դարաւոր լուծեր եւ, օրինակի համար, Չեխոսլովաքիա եւ Լեհաստան, որոնք ջնջուած էին, երկար ատենէ ի վեր, քարտէսին վրայէն, յանկարծ վերագտան ազատութիւնը:

Համայնական ազատագրութեան այս վեհանձն ճիգին մէջ, շուտով նշմարուեցաւ որ կարգ մը ժողովուրդներու անմիջական ազատագրութիւնը ամենավնասակար շնորհը պիտի ըլլար իրենց:

Արդարեւ, հեռաւոր երկիրներու մէջ կ'ապրէին ցեղախումբեր, որոնք կիսավայրենի վիճակ մը ունէին: Լաւագոյն մարդկութիւնը մի՞թէ չէր թելադրեր, որ քաղաքակիրթ ազգերը հսկեն, այնքան ժամանակ որքան անհրաժեշտ է, այս ցեղախումբերուն բարեշրջութեան վրայ:

Եւ ահա հարցը կը փոխէր իր ձեւը, առանց փոխելու իր նկարագիրը: Նոյնը չէին տուեալները, թէեւ կը յանգէին նոյն լուծման:

Կարգ մը երկիրներու մէջ կը բնակին ցեղեր՝ մէկը միւսէն տարբեր, գոյութիւն ունին կրօնքներ՝ մէկը միւսէն տարբեր, եւ շահեր՝ մէկը միւսին հակառակ: Օտար տիրապետութիւն մը նոյն իշխանութեան տակ էր առած բոլոր այս այլատարր ցեղերը: Յանուն բարձրագոյն սկզբունքներու՝ արուեստական այս շրջանակը քանդելով, որոշ էր թէ ազատագրուած ժողովուրդներուն համար անհրաժեշտ էր անցնիլ պետական աշկերտութեան շրջան մը, երկար հանգրուան մը նախ քան ազգ դառնալը:

Ասկից զատ, անոնք ստիպուած էին ոչ միայն ստեղծել կառավարական մեքենայ մը, այլ եւ ուժեր գտնել՝ պահպանելու համար խաղաղութիւնը երկրին մէջ եւ պաշտպանելու համար երկրին սահմանները, ի հարկին:

Այսպէս կը ներկայանար հարցը մասնաւորաբար Սուրիոյ համար (որ կը բաղկանայ սահմանակից կարգ մը նահանգներէ, Լիբանան, Ալէվիներու պետութիւն) եւ Միջագետքի համար, որ կը կոչուի Իրաք:

Աշխարհ բերել յետոյ այս նորեկ պետութիւնները, անհրաժեշտ համարուեցաւ փորձ խնամատարներ գտնել անոնց:

Տեսականին մէջ, Ազգերու Դաշնակցութիւնն էր որ ստանձնեց անոնց դաստիարակութիւնը: Բայց գործնականին մէջ, իր անդամներէն ոմանց յանձնեց անոնց հոգատարութիւնը:

Անգլիա ստանձնեց Իրաքի հոգատարութիւնը, եւ Ֆրանսայի տրուեցաւ պաշտօնը հսկելու Սուրիոյ աճումին:

***

Սուղ բան է ինքնահայր ըլլալը: Եւ այնքան ալ հաճոյալի չէ:

13 տարիէ ի վեր կը գտնուինք Սուրիոյ մէջ: Հսկայ գումարներ ծախսեցինք այնտեղ: Եւ շատ արիւն թափեցինք:

Այս ամէնը ձրիաբար: Եւ երբեք օգուտ քաղելու յոյսով:

Հոգատարութեան ենթակայ երկիր մը գաղութ մը չէ երբեք: Ոչ ալ թեւարկեալ երկիր մը (protectorat): Այլ երկիր մըն է պարզապէս, որ կը գտնուի խնամատարութեան տակ եւ հոգատարը յանձն կ'առնէ զայն առաջնորդել մինչեւ չափահասութիւն: Ուրիշ բան չըրինք մենք, մնալով Դամասկոսի, Պէյրութի, Լաթաքիէի եւ Սուէյտայի մէջ, բայց միայն յարգել մեր յանձնառութիւնը:

Այո՛, նախապէս պատրանքներ ունեցանք: Երբ բարձրագոյն մեղի կանչեցին, խանդավառութեամբ երկրին բնակչութիւնը գրեթէ ամբողջովին երբ մեզ կը հրաւիրէր, մենք կարծեցինք թէ այս նորածին պետութիւններուն հետ պիտի կապուէինք փոխադարձաբար նպաստաւոր յարաբերութիւններով:

Տնտեսապէս շուտով հասկցանք մեր սխալը: Անդամատուելով Կիլիկիայէն եւ Մուսուլի շրջակայ հողամասերէն, այսինքն զրկուելով բամպակէն ու քարիւղէն, հոգատարութեան ենթակայ երկիրները չէին ներկայացներ ուրիշ շահ մը, բայց միայն բարոյական:

Բարոյական այդ շահը պաշտպանեցինք մեր կարելի միջոցներով: Ասիկա շատ ալ դիւրին չեղաւ: Խռովահար այս երկիրներուն մէջ, այն որ կը կառավարէ, դժգոհութիւն կը պատճառէ այսօր մէկուն վաղը միւսին, եւ այսպէս կը դառնայ նշաւակ թշնամի նետերու: Մեզմով կ'ներդուրնային երբ հեռու էինք իրենցմէ:

Ով որ բարձր կ'ուզէ պահել իր պատիւը եւ յարգը, թող հեռուները մնայ եւ չերեւի: Միշտ կը շահին բացակաները:

Մենք ստիպուեցանք յաղթահարել կարգ մը արգելքներ: Վերջապէս, դէչ աղէկ կատարեցինք պարտականութիւնը, որ մեր վրայ էր դրուած:

Զանազան խռովութիւններէ յետոյ, երկու տարիէ ի վեր Սուրիա ունի սահմանադրութիւն մը, (կարգը յետոյ պիտի գայ Տիւրզիներուն եւ Ալէվիներուն): Խորհրդարան մը, որուն ընտրութիւնները կանոնաւորութեամբ տեղի ունեցան անցեալ յունիսին, իր նիստերը կը գումարէ Դամասկոսի մէջ: Խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն մը կայ, որ կը թուի թէ կայուն է՝ ամուր պահելու համար կառավարութիւնը:

Այս մարդիկը հիմա կը զգան որ չափահաս են: Եռանդագին կը պնդեն պահանջելով որ ազատագրութիւն շնորհուի իրենց անյապաղ, ինչպէս հոգատար Անգլիա ազատագրեց վերջերս իրենց դրացիները: Մեծ հանդիսութեամբ՝ Իրաք անդամ ընտրուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան:

— Շատ լաւ, կը պատասխանենք այս անհամբերներուն: Շատ ուրախ պիտի ըլլանք ազատելով ձեր դաստիարակութեան հոգէն: Սակայն այդ հարցը կախում չունի միայն ու միայն մեր կամքէն: Ընտանեկան խորհուրդ մը կայ, որ Ազգերու Դաշնակցութիւն կը կոչուի: Եթէ ան կը հաւանի թէ դուք ձեզ կրնաք կառավարել, ի՜նչ աւելի լաւ: Բարի յաջողութի՛ւն:

Սակայն, խնամատարի մեր հաշիւները ներկայացուցած ատեն, դիտել կուտանք որ մեր պաշտպանեալներուն աճման եւ զարգացման վրայ հսկելու նպատակով՝ հիմներ ենք զանազան հաստատութիւններ, որոնց կամ անոնց կամայ կապած ենք նիւթական, քաղաքական եւ բարոյական շահեր: Մենք կ'ուզենք որ պահպանուին այդ շահերը գրաւոր համաձայնութեամբ մը: Այդպէս ըրաւ Անգլիա՝ երբ քաշուեցաւ Իրաքէն: Երբ լքեց հոգատարութիւնը, այն երկրին հետ, որուն աճման համար այնքան մեծ ճիգեր թափեց, կնքեց համաձայնագիր մը, որ իրեն զանազան ապահովութիւններ կուտայ:

***

Եւ շատ բնական է այս: Դժբախտութիւն է, սակայն, որ մարդիկ կան, անմնահաւասարակ բաներն իսկ հրէշային համարելու տրամադիր, երբ խնդիրը Ֆրանսայի մասին է:

Անկախ Սուրիոյ հետ երկու կողմերու համաձայնութեամբ կնքուած դաշինք մը կը թուի թէ նենգամտութիւն է, աշխարհակալութիւն է, ի՜նչ գիտնամ, դեռ ի՜նչ հրէշային է:

— Կը թողուք հոգատարութիւնը, բայց թեւարկութիւն մը կը հաստատէք փոխարէն, կ'ըսեն դժգոհները:

Երբեք նման մեղադրանքներ չեղան Անգլիոյ, երբ Իրաքի հետ կնքեց դաշնագիրը, որ կը ճշդէ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները: Այդ մեղադրանքները շատ անհեթեթ են սակայն:

Հոգատարութիւնը մեզի տուաւ ծանր, տաղտկալի եւ արիւնոտ պարտականութիւններ: Եթէ մօտ կը թուի ժամանակը, երբ մենք իր ճակատագրին պիտի յանձնենք Սուրիան՝ անոնց որ եւ է խղճահարութեան, որոշ է որ մենք պարտաւոր ենք, այնքան ժամանակ, որքան չպիտի ուզէինք, հսկել Ալէվիներու եւ Լիբանանի պետութիւններուն վրայ:

Բայց գէթ իրաւունք ունինք պահանջելու, որ երաշխիք տրուի մեզի թէ պիտի կրնանք աշխատիլ խաղաղութեամբ:

Եթէ դուք հանդիպիք Փոնսոյի, որ մեծ լաւատեղեակ մըն է, ապահովաբար պիտի մերժէ ձեզի խօսիլ այս հարցերուն մասին: Սակայն արգիլուած չէ ենթադրել, որ այս բարդ հարցերը կազմեցին նիւթը այն խօսակցութիւններուն, զորս ան ունեցաւ Մուսոլինիի եւ Պապին հետ, (Սուրիոյ մէջ կաթոլիկները, իբրեւ ազգային փոքրամասնութիւն, կարեւոր դեր մը կը խաղան): Նոյնպէս կասկածէ դուրս է, որ ան խօսակցութիւններ ունեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Հոգատար Յանձնախումբին անդամներուն հետ: Երեք – չորս ամիսէն, կը յուսանք որ հրապարակային առաջարկներու ձեւով ներկայացնեն արդիւնքը այն խօսակցութիւններուն, որ գաղտնի կը մնան տակաւին:

ՏՐՈՅԿԻ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

—..—

Քոփէնհակի մէջ Տրոցկի վերջապէս կատարեց իր դասախօսութիւնը, որուն խօսքը կ'ըլլար քանի մը տարիէ ի վեր:

Խօսեցաւ գերմաներէն:

Նախ շնորհակալութիւն յայտնեց, որ զինք հրաւիրած են դասախօսելու, յետոյ յայտարարեց թէ նպատակ չունի քաղաքականութիւն ընելու, այլ միայն գիտական վերլուծում մը պիտի կատարէ ռուսական յեղափոխութեան մասին, որուն կարգ մը դէպքերը սխալ բացատրուած են:

Տրոցկի կոմունիստ է եւ կոմունիստ կը մնայ: Այս պարագան փաստ մը կը նկատէ ան, որ արդար ըլլայ ռուսական յեղափոխութեան մասին իր քննադատութեան մէջ: Մանաւանդ իբրեւ ականատես:

Թէ ինչու յեղափոխութիւնը ծագեցաւ Ռուսիոյ մէջ եւ ոչ ուրիշ տեղ: Պատասխանը ժողովրդական առած է, որ կ'ըսէ. «Շղթայի մը վրայ տկար օղակն է, որ կը փրթի»: Ռուսիոյ մէջ, իբրեւ խառնատիպ երկիր (pays du type mixte), գոյութիւն ունէին յետամնաց գիւղեր ու ճարտարագործեալ քաղաքներ: Ամէն անգամ որ յեղաշրջում մը տեղի կ'ունենար, կը քանդուէր հանգրուան մը: Ահա հաղորդակցութեանց խնդրին մէջ, կարգ մը շրջաններու մէջ, ուր գոյութիւն չունէին նոյնիսկ խճուղիներ՝

ուղղակի շինեցին երկաթուղիներ։ Նոյն պարագան ճարտարագործութեան մէջ։ Շրջաններ, ուր ճարտարագործութեան նշոյլը չկար, յանկարծ դարձան ճարտարագործական կեդրոններ։

Այսպէս էր, որ կը յեղաշրջուէր Ռուսիա։

Գալով դասակարգերու յեղաշրջման, Տրոցկի յայտնեց թէ կազմուած էր քաղքենի դասակարգը, առանց արմատ արձակելու ժողովուրդին մէջ։ Ընդհակառակն, ռուս ժողովուրդին մէջ, բանուորները յառաջապահը դարձեր էին յեղափոխութեան։

Բանուորներուն կարգին, Ռուսիա հսկայ շտեմարան մըն էր գիւղացիներու։ Ու երբ նկատի ունենանք, որ հողերու բաշխումը չափազանց անարդար էր երկրին մէջ, հասկնալի կը դառնայ թէ ինչու յեղափոխութիւն ծագեցաւ Ռուսիոյ մէջ։

1917ի աշնան գիւղացիները ընդվզում մը ցոյց տուին։ Քաղքենի դասակարգը յօժար էր կատարելու հողային բարեփոխութիւն մը։ Սակայն գիւղացիները կարեւորութիւն չտուին եւ միացան բանուորներուն։ Այս բանուորական շարքերն էին, որ գլուխն անցան գիւղացիական շարժման։ Ու 4 միլիոն բանուորներ, 100 միլիոն գիւղացիներու գլուխն անցած, կազմեցին հսկայ ուժ մը։ Յեղափոխութեան համար գիւղացիները դարձան մարդկային շտեմարաններ, հարստահարուած ազգութիւններն ալ կը կազմէին ուրիշ նոր շտեմարաններ։ Եթէ Ռուսերը 70 միլիոն կը հաշուէին, 90 միլիոնի կը հասնէր թիւը այն ճնշուած ազգութիւններուն, որոնք կ'ապրէին ռուսական սահմաններուն մէջ։

Ահա թէ ինչու քաղքենի դասակարգը որոշ էր, որ պիտի կորսնցնէր կռիւը։

Տրոցկի ըսաւ թէ 1905ին նախատեսած էր դէպքերը, որ տեղի պիտի ունենային Ռուսիոյ մէջ։ Կոմունիստ կուսակցութիւնը եւս մեծ դեր կատարեց ոչ միայն այդ կռիւին ղեկավարութեան, այլ եւ դէպքերու պատրաստութեան մէջ։ 1917ին Լէնին, Ֆինլանտայի մէջ իր աքսորավայրէն, կը յայտարարէր թէ տագնապը հասունցած է։ Եւ Հոկտեմբերին կոմունիստ կուսակցութիւնը նետուեցաւ յեղափոխութեան մէջ։ Եւ քալեց դէպի յաղթանակ, պաղարիւն բայց եռանդագին կամքով։

Այստեղ Տրոցկի կը սկսի պանծացնել յեղափոխութիւնը ու կը քննադատէ անոնք որ կը թերագնահատեն զայն։

Պարիկներու պատմութիւնն է միայն, որ կարճ կը տեւէ։ Եթէ կը չարունակուի յեղափոխութիւնը, պատճառն այն է որ հսկայ յեղաշրջում մը կը կատարուի։ Ոմանք կ'ըսեն թէ յեղափոխութեան ձգած զոհերը աւելի արժէք ունէին քան ինքը յեղափոխութիւնը։ Դժուար է խօսիլ այս մասին։ Այսուհանդերձ, յեղափոխութեան արժէքը իրապէս գնահատելու համար նախ պէտք է սպասել, որովհետեւ ժամանակն կը պահանջուի գործին համար որ կը կատարուի։ Դարեր տեւեց դրամատիրական շրջանը, ու կործանեցաւ ընդհ. պատերազմին։ Սակայն չենք կրնար պահանջել յեղափոխութենէն, որ տասը տարուան մէջ դրախտ մը շինէ երկրի վրայ։ Ինչպէս Հայնէ կ'ըսէր, «խենդերն են որ պատասխանի կը սպասեն»։ Խելացիները կը համբերեն ու կը տեսնեն։ Եւ յետոյ ո՞վ են անոնք, որ կը հարցնեն թէ յեղափոխութեան զոհերը աւելի արժէք կը ներկայացնեն քան ինքը յեղափոխութիւնը։ Անոնք չէ՞ին, սակայն, որ կը պանծացնէին ընդհ. պատերազմը։ Իսկ ո՞վ աւելի կ'արժէր ամերիկեան Անջատման կռիւներուն մէջ, զոհե՞րը թէ գերիներու տէրերը։

Հոկտեմբերին յեղափոխութիւնը հետեւանքներ ունեցաւ, որոնք շատ աւելի խորերը կ'երթան։ Մասնաւորաբար սեփականութեան իրաւունքի հարցին մէջ։ Սակայն պէտք է սպասել ժամանակ մը, որպէսզի պարզուի կացութիւնը։

Խորհրդային Ռուսիոյ տնտեսական զարգացման անդրադառնալով, Տրոցկի ըսաւ որ «եթէ 100 ընդունինք 1913 տարուան տնտեսական ցուցանիշը, 1920ին արդիւնաբերութեան նուազումով՝ ցուցանիշը կ'իջնէ մինչեւ 25, իսկ 1925ին կը դառնայ 74, 1929ին՝ 200, եւ վերջապէս 1930ին՝ 300։

Համայնացումը գրեթէ վերջացած է ճարտարագործութեան մէջ, բայց հաւաքական ճարտարագործութեան կազմակերպութիւնը կը պահանջէ վերադնահատութիւն մը։ Այսուհանդերձ հաւաքական աշխատանքը այնքան հզօր թափով մը կը կատարուի, որ աննախընթաց յաջողութիւն մը արձանագրուած է։

Տրոցկի չմոռցաւ նաեւ խօսիլ մշակութային յեղափոխութեան մասին, կարեւոր համարելով յեղաշրջել նաեւ բարոյական եւ մտաւորական մշակոյթը։

Տրոցկի, վերջացնելու ատեն, յաջողութիւն եւ տեւականութիւն մաղթեց ընկերվարական նոր քաղաքակրթութեան, որուն առաջին հանդրուանն է, ըսաւ, Սովետը։

Բանախօսութենէն յետոյ հնչեց Ինտերնացիոնալը եւ ունկնդիրները մեկնելու արտօնութիւն ստացան այն ատեն, երբ հեռացած էր Տրոցկի։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՐԲԵՐԴԻ ԵՒ ՅԱՐԱԿԻՑ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ

■■■

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 Նոյ.— Երիտասա՛րդ հայրենակիցներ։

Առաջին անգամն է որ Խարբերդցի երիտասարդներս, առանց դաւանանքի եւ յարանուանութեան խտրութեան, ձեռք ձեռքի, կուգանք մէկ սեղանի շուրջ՝ ունենալով մեր առանձին ծրագիր — կանոնագիրը՝ որ բղխած է ներկայ տիրող պայմաններու ազդեցութենէն, եւ կը համապատասխանէ շրջապատին։

Չափազանց համեստ է մեր նպատակը եւ չափազանց յստակ պիտի ըլլայ մեր գործունէութիւնը։ Մեզ հետաքրքրողը նոր սերունդի փրկութեան կենսական գործն է, եւ մեր հետապնդումն ու աշխատանքը պիտի ըլլայ նոր սերունդի փրկութիւնը։ Ուրախ ենք յայտարարելու որ Ա. Բ. խորհրդակցական ժողովներէն վերջ, 40է աւելի երիտասարդներ հաւաքուած են վերոյիշեալ նպատակի շուրջ, բոլորն ալ գիտակից սպառնացող վտանգին, ու պատրաստ զոհաբերելու նիւթապէս և բարոյապէս։ Թէեւ բաւական դժուարին է մեր ձեռնարկը, բայց մենք լիայոյս ենք որ Խարբերդի երիտասարդութիւնը մեզի հետ է եւ նաեւ մեզի հետ պիտի լծուի աշխատանքի, չխնայելով իր նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը։

Բոլոր Խարբերդի եւ յարակից գիւղերու երիտասարդութիւնը կրնայ մասնակցիլ այս Միութեան — կուսակցականը նաեւ չէզոքը։ Մասնաւորաբար այն չէզոք տարրը որ մինչեւ այժմ ինքզինքը հեռու է պահած այս կամ այն կուսակցական կազմակերպութենէն, հիմա կրնայ իր քար անտարբերութիւնը թօթուել, տէր եւ տիրական դառնալով այս Միութեան, եւ, իբրեւ ազգին մէկ զաւակը, կատարել իր ազգային պարտականութիւնը։

Այս ազգային պարտականութիւնն է նոր սերունդի փրկութեան գործը եւ այդ գործը կը պահանջէ աշխատանք. ուժ եւ համերաշխութիւն։ Այդ ուժը ունենալու համար, անխտիր կը դիմենք ամէն մէկ Խարբերդցի երիտասարդի՝ բերելու իր մասնակցութիւնը։

Խարբերդցի՛ երիտասարդ,

Դուն ըլլաս հնչակեան, դաշնակցական, ռամկավար կամ համայնավար, համոզուէ որ այս երիտասարդական շարժումը հեռու պիտի մնայ որ եւ է քաղաքական կազմակերպութեան ազդեցութենէն եւ պիտի ստեղծէ նախ համերաշխութիւն բոլորին միջեւ։

Կը բաւէ, երիտասարդ հայրենակիցներ, յանուն մեր նահատակներուն եւ կորուստի մատնուած սերունդին, թող վերջ գտնեն սին վէճերը՝ որոնց հետեւանքը, տասը տարուան ընթացքին, եղած է պարտութիւն, ամէն ճակատի վրայ։

Նոր սերունդին փրկութիւնը եւ տիրող ներկայ տնտեսական տագնապը կը պահանջեն որ մենք բոլորս միանանք, հաւաքենք մեր ցրուած ուժերը, մէկ մարդու նման սկսինք աշխատիլ, իրարու օգնելով։ Ահա այս միջոցով է որ մենք կը հաւատանք ձեռք բերել յառաջիկայ մեր ձեռնարկներու յաջողութիւնը։

Այս կոչին բուն նպատակը պիտի ըլլայ բոլոր մեր երիտասարդութիւնը հաւաքել այս շարժման շուրջ եւ բոլոր Խարբերդցի եւ յարակից հայրենակիցներէն խնդրել որ իրենց նիւթական եւ բարոյական միջոցներով օժանդակեն այս Միութեան ձեռնարկներուն։ (Կնիք)

«Անուշ»ը Լիոնի մէջ

— :-: —

ԼԻՈՆ, 27 Նոյեմբեր.— Թատրոնի նկարագրութեան առթիւ խուսափած ենք մատնանշել դերասաններու կամ «ամաթէօր»ներու թերութիւնները, եւ քաջալերական խօսքերով փակած խնդիրը։ Բայց պարագաներ կան ուր կարելի չէ անուշի կապել։

«Անուշ»ը Լիոնի մէջ։

Եւ Էմիլ Զօլայի սրահն ենք շաբաթ երեկոյ։ Ըստ յայտարարութեան հանդէսը պիտի սկսէր ժամը 8.30ին։ Ժամանակը շատոնց անցած է, ժողովուրդը անհամբերութեան նշաններ ցոյց կուտայ։ Եւ ներկայացումը կը սկսի ժամը 10ին քառորդ մնացած...։ Կենդանի պատկեր մը Կոմիտաս երգչախումբի օրիորդներուն կողմէ, յաջող եւ յուզիչ, սակայն երկար չի տեւեր։ Վարագոյրը կը գոցուի, եւ երկրորդ վարագոյրին կը սկսի «Անուշ»ի օփերէթը։ Բացի խմբերգներէն ու առաջին վարագոյրի երգչախումբի անդամուհիներու գեղջկական դերէն, ամէն ինչ անհասկնալի է։ Կատարեալ լաբիրինթոս։

«Անուշ»ը կազմակերպողները նըկատի չառի՞ն որ մէկ-երկու փորձով կարելի չէ բեմ հանել այս դժուարին խաղը։ Եթէ գիտէին, ինչո՞ւ համար չյետաձգեցին, որպէսզի դերակատարները աւելի լաւ սորվին իրենց դերերը։

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 12ին։ Ոչ կարգ կար ոչ կանոն, ոչ առաջին եւ ոչ ալ վերջին։ Ժողովուրդը ցրուեցաւ չափազանց դժգոհ։

Մ. Տէր Պետրոսեան

ԿԵԱՆՔԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ՏԷՍԻՆ, 29 Նոյ. (Յառաջ).— Շնորհիւ Հ. Յ. Դ. նորակառոյց ժողովրդային Տան եւ անոր Թատերասրահին, զաղութիս կազմակերպութիւններն ու միութիւնները ազատեցան S. L. S. A.ի եւ սինէմա Նովէլթիի սրահները վարձելու դժուարութիւններէն — վերջինը մինչեւ 500 ֆր. վարձքով։ Յաճախ վարձելն ալ անկարելի կը դառնար զանազան պատճառներով։ Իսկ այժմ երբ Ժողովրդային Տունը տրամադրելի է բոլորին համար, գրեթէ ամէն կիրակի և տօն օրերը պարապ չեն անցնիր։ Տան հանդիսաւոր բացումէն մինչեւ այսօր երեք ներկայացում, մէկ պարահանդէս եւ մէկ հարսանիքի տրամադրուած է սրահը եւ ասկէ վերջն ալ գրեթէ մինչեւ յունուարի կէսը վարձուած է։

Նոյ. 27ին Տէսինի մէջ առաջին անգամ ըլլալով բեմադրուեցաւ բանաստեղծ Յ. Թումանեանի «Անուշ» օփերան, ղեկավարութեամբ դեր. Թրագոշին եւ մասնակցութեամբ «Կոմիտաս» երկսեռ երգչախումբին։

Հակառակ անոր որ խաղի ղեկավարութեան կ'օժանդակէր նաեւ դերասանուհի Տիկ. Ե. Բաղալը՝ «Անուշ»ը չբեմադրուեցաւ այն յաջողութեամբ որուն կը սպասէինք։ Անոնք՝ որ տեսած էին Տէր եւ Տիկին Սուրաբեաններու խաղացած «Անուշ»ը, այս անգամ հիասթափուեցան եւ դժգոհ մեկնեցան։ Անյաջողութեան բուն պատճառը դարձաւ դերերու անյարմար բաշխումն էր։ Եւ եթէ չըլլար ընկ. Ա. Գ. Մելքոնեանի ղեկավարութեամբ՝ «Կոմիտաս» երգչախումբի եւ նուագողներու մասնակցութիւնը, ինչպէս եւ իր տըքնաջան աշխատանքը, կարելի է ըսել որ խաղը պիտի անցնէր բոլորովին անյաջող։ Պ. Վ. Զանտըեան (Սարօ)ի խաղի գլխաւոր առանցքը կը կազմէր, բոլորովին անյարմար էր իր դերին։ Ձեռքերու աւելորդ եւ անյարմար ձեւերով, թշուառութիւնէն կքած մարդու մը տեսքով եւ տարազի անյարմարութեամբ սիրուն եւ «իգիտ» սիրահար մը ըլլալէ շատ ու շատ հեռու էր։ Կ'երգէր այնքան, որքան իր ձայնը կը բաւէր։ Օր. X. նոյնպէս անյարմար էր իբրեւ մայր, իր ձայնի տկարութեան պատճառաւ եւ ներկաները ոչ մէկ բառ հասկցան։ Պ. Թրագօշը (Մօսի) իբրեւ վրէժխնդիր Մօսի, իր դերը տարաւ յաջողութեամբ եւ յուզումով։ Տիկ. Ե. Բաղալ (Անուշ) մինչեւ խելագարութեան տեսարանը յաջող էր, սակայն Է. արարուածին, որ խաղի ամէնէն զգայուն մասն էր, փոխանակ երեւնալու իսկական խելագար Անուշի տեսքով եւ տարազով, ներկայացաւ նորահարսի մը նման։ Պ. Ա. Աւետիսեանը՝ (Անցորդ) եւ Պ. Կ. Քօլամանեանը (ծերուկ հովիւ) յարմար եւ յաջող էին իրենց դերերու մէջ։ Ա. վարագոյրի կենդանի պատկերը (հուրիներու ողբը) յաջող եւ տպաւորիչ էր։

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՂԹԱ՞ՆՔ ԹԷ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Արեւ,» Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթը, ողջունելով նոր կաթողիկոսին ընտրութիւնը, կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ (22 Նոյ.).

— «Ուրախ ենք լսելով որ թէ Գահիրէի եւ թէ Աղեքսանդրիոյ Թաղական ժողովները յառաջիկայ Դեկտեմբեր ամիսը նշանակած են «Էջմիածնի Ամիս», որպէսզի մեր գաղութը իր լուման տայ Էջմիածնի հանգանակութեան համար։ Վստահ ենք որ Նորընտիր Հայրապետին գահակալութեան առթած գոհունակութիւնը պիտի կրկնապատկէ տալու տրամադրութիւնը Մայր Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, որոնք ինչ ալ ըլլայ տնտեսական ներկայ կացութիւնը, իբրեւ պատրուակ պիտի չծառայացնեն «տագնապ»ը, խուսափելու համար հոգեւոր եւ ազգային կրկնակ պարտականութենէ մը։ Էջմիածնի հանդէպ մեր վերաբերումը, սէրը եւ հոգածումը՝ դէպի Մայր Աթոռ, պիտի կազմեն այն կռուանը, զոր Նորընտիր Գահակալը պիտի ունենայ արժեցնելու համար իր կոչումը։

Եգիպտոսի օրինակը պէտք է թելադրական ըլլայ մեր միւս գաղութներուն համար ալ եւ պէտք է ամէն կողմ Դեկտեմբեր ամիսը հռչակուի «Էջմիածնի Ամիս», որուն ընթացքին ոչ միայն նուիրահաւաքութիւններ ըլլան, այլ եկեղեցիի եւ դպրոցի բեմերէն պէտք է բացատրուի Էջմիածնի դերը անցեալին՝ օտար տիրապետութեանց եւ ներկային՝ հայկական իշխանութեան հովանին տակ։

Վստահ ենք նաեւ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը, որ թերեւս շատ դժուարութիւններու յաղթելով կրցաւ ի գլուխ հանել տալ կաթողիկոսական ընտրութիւնը, ինքն ալ իր կողմէ պիտի դիւրացնէ Խորէն կաթողիկոսին պաշտօնավարութիւնը, շարունակելով իր պաշտպանութիւնը՝ Էջմիածնի հաստատութեան վրայ եւ տալով դիւրութիւններ վանքին պարենաւորման եւ այլ կենսական պէտքերուն հայթայթման տեսակէտով։

Երանի՜ թէ կարելի ըլլար նորընտիր Կաթողիկոսին տրամադրութեան տակ դնել նոր Վեհարանը, որ պարագաներու բերումով եւ նկատի ունենալով Հայաստանի բանակին զինուորներուն համար շէնքի պակասը, չկրցաւ ցարդ տրամադրուիլ Էջմիածնին։ Հիմա որ շինարարութիւնը Հայաստանի մէջ տարուէ տարի կ'աւելնայ, թերեւս ժամանակը եկած ըլլայ, որ կաթողիկոսութեան իբրեւ բնակարան շինուած շէնքը յատկացուի իր նպատակին։ Հաւանաբար արտասահմանէն գացած պատգամաւորները բռնած են նոյն խնդրանքը եւ եթէ նիւթական անկարելիութիւն մը չկայ, չենք կարծեր որ Հայաստանի կառավարութիւնը ընդառաջ չերթայ այս փափաքին։

Որովհետեւ Էջմիածինը, ինչ որ ալ ըլլայ, կապ մըն է Հայաստանի հետ՝ արտասահմանի հայութեան համար։ Հայաստանի կառավարութեան վերաբերմունքը հանդէպ Էջմիածնի, մեծապէս պիտի անդրադառնայ արտասահմանի հայութեան վերաբերմունքին վրայ հանդէպ մայր հայրենիքին, եւ ասկէ օգտուողը դարձեալ Հայաստանի ժողովուրդը եւ Հայաստանի կառավարութիւնը պիտի ըլլան»։

Սարոյի եւ Մօսիի զոհեմարտութեան տեսարանը որ տեղի ունեցաւ հայկական «տավուլ - զուռնա»յով, իսկ երգչախումբի հայկական տարազը, ալ ու կանանչ հագուած մեր սիրուն հայուհիներուն երեւալը բեմին վրայ, երգելով Համբարձման վիճակը հանելու համար, իսկապէս յաջող եւ տպաւորիչ էին. եւ ներկաներուն յիշեցուց իրենց հարազատ հայրենիքի թարմ եւ անուշ յիշատակները։

× Նոյեմբեր ամսուան ընթացքին, երեխաներու մէջ կոկորդի հիւանդութիւն ծագած ըլլալով, կառավարութեան հրամանով տեղիս երկու դպրոցներն ալ — (պետական եւ Լիօնէզի) փակուեցան 20 օրուան համար. Նոյեմ. 20էն մինչեւ Դեկտ. 15։

× Ծանօթ «Հօկճի» Արրօն, անցեալները Ֆրանսայէն մեկնեցաւ Հայաստան երթալու համար։ Ինքզինքը խեղճ ձեւացնելով, նախապէս շատ մը միամիտներէ մեծաքանակ դրամներ առած էր իբրեւ փոխ եւ այնպէս մեկնած։ Վերջին պահուն պահանջատէրերը լուր տուին ոստիկանութեան որ վար դնէ ուտող ուրացողը։ Սակայն ուշ էր արդէն։ Այժմ միջնորդներուն օձիքէն բռնած են դրամ տուողները։

Վեհունի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԷՆՍԷՆ,— Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան Վէրսէնի Մանկապարտէզի Վարչութիւնս՝ իր երախտագիտական շնորհակալութիւնները կը յայտնէ յարգելի Տէր եւ Տիկին Վալանթէն Աշճեանի, որ մանկապարտէզին վեց աշակերտներ արձանագրած են։

Նաեւ մասնաւոր երախտագիտութիւն «Յառաջ»ին, մանկապարտէզիս զարգացման բերած իր օժանդակութեան համար։

(Կնիք)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՉԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Նախընտրեց կօշկակար ըլլալ, քանի որ այդ արհեստը կը համապատասխանէր իր ֆիզիքական կարողութեան։ Յանկարծ ինքզինքը երեւակայեց խանութի մէջ նստած՝ հերիւնն ու հուանը ձեռքին կը կարէր ու կարէր, կօշիկներ ամէն ձեւի ու տեսակի։ Իսկ Արշալոյս եկած էր իր կօշիկին չափը տալու... — Չէ, այդ արհեստը լաւ չէ... Ես լպուտ (հալաճ) պիտի ըլլամ։ Նուրբ ու դիւրին գործ։ Ճերմակ ձիւնի պէս սպիտակ բուլանները աղնելու, փրփո՛ւր փրփուր ընելու... Օ՛հ, ինչ լաւ է թակին հանած ձայնը. — Պը՛ք պը՛գ, պը՛ք, պը՛գ...

Լպուտ պիտի ըլլամ, հա։ Աղեղը պիտի շալկէր, փառաւոր գօտին կապած՝ պիտի շրջէր գիւղէ գիւղ, թաղէ թաղ, տունէ տուն։ Պիտի երթար Էմօ Կիրոյի բամպակը աղնելու։ Անշուշտ Արշալոյսին ալ պիտի գար՝ աղնուած բամպակը փաթթելու, քուլա շինելու, ու հպարտ ու գոհ պիտի հնչեցնէ աղեղին ու թակին ձայնը աւելի հզօր, աւելի ազդեցիկ։ Ձմրան իրիկուններ, բամպակ աղնելը, երբ դուրսը, սաստկաշունչ քամին զարհուրելի կերպով կ'ոռնայ երկնքի դէմ, բուխերիկներէն ու երդիքէն ներս խուժելով։

Այն ատեն Չանչան գոհ եւ ինքնավստահ իր բազուկին՝ ժամերով պիտի զարնէր թակը լարին, հաճելի ու գրաւիչ ձայն մը ձգելով սենեակին մէջ, մերթ ալ նայելով Արշալոյսի դէմքին՝ որ լուռ ու անձայն՝ ջերմի մը պէս կը տագնապեցնէր իր ամբողջ էութիւնը...

Այս մտորումներուն մէջ էր տակաւին, երբ անծանօթ ձեռքի մը ծանրութիւնը զգաց իր ուսին վըրայ։ Ետ դարձաւ, նայեցաւ շեշտակի, հինգ քայլ յետոյ միայն ճանչցաւ որ Ծըղըղ-Մկօն էր, իր հին ու կարտած, գունաթափ ապայով, Սուլթան Սիւլէյմանի օրերէն մնացած ծոպաւոր ֆէսով, եւ մանաւանդ նշանաւոր դարձած շալվարով անխուսափելի «թութունի քէսէն» ալ մէջքին ագուցուած։

Այս բոլորը տեսնելէ վերջ, Չանչան նոր զգաց որ հինգ տարի առաջ տեսած էր զայն հեղ մը, Չէթքարի քով, մութ ու անձրեւոտ օր մը...

— Հա՛, էտ դուն ես, Մկամու, խօսեցաւ Չանչան Արութ քունէն նոր արթնցողի մը պէս, աչքերուն թանձր կոպերը բանալով։

— Բարե՛ւ, բարե՛ւ, Չանչան, պատասխանեց Մկամուն։ Ըսի հեղ մը Տէր Պետրոսը հանդիպիմ, վաղուց հոն գացած չէի։ Քէֆդ տեղը չէ, բան մը ունիս։

— Է՛հ, մարդ միշտ միեւնոյնը չըլլար, խորհուրդներ, մտածումներ մարդս կը յեղաշրջեն, կրկնեց Չանչան, տխուր կերպով։ Մենք ալ մարդ ենք, պէտք է մեր ապագան խորհինք, վերջապէս գործ մը, զբաղմունք մը ունենանք, այսպէս պարապ պտտելով բան չըլլար, Մկամու... Էլին դուռը ինչո՞ւ մաշիմ, փառք Աստուծոյ կարողութիւնս տեղն է, քիչ-շատ ձեռքէս որեւէ բան մը կուգայ, ալ ինչո՞ւ իմ անձնական գործս պիտի չունենամ...

— Օր էտպէս է, ա՛լ ինչ բանի կը նայիս, օղորմած հոգի պապըդ քարէն-երկաթէն գործ կը հանէր, դուն ըլ էնոր տղան ես, չէ՞... Տղաս, էս աշխարհքին մէջ սէնէթը (արհեստ) աղէկ բան է... Սէնէթւոր էգիր։ Սէնէթ ունեցողը մինչեւ կէս օր անօթի մնացեր է, պէ սէնէթտուրը՝ տէ իրիկուն... օր սէնէթը աղէկ բան կ'ըսեմ նը, աղէկ է, տղաս, Չանչան... հա...

Կիսատ ձգեց խօսքը, լռեցաւ՝ որովհետեւ ինքն ալ եկեր աշխարհէն կ'անցնի կ'երթայ, առանց արհեստ մը ունենալու։

— Այո՛, այո՛, վճռապէս յայտնեց Չանչան Արութ, ամէն բան պարապ է, գործ, գործ մը, սանկ արհեստ մը սորվիլը անհրաժեշտ է։

Բ.

Օրերը կը սահէին, արագ, անդարձ։

Գիւղական կեանքը ամառնային երկար օրերուն, հաճելի եւ ուրախ տրամադրութիւն մը ստեղծած էր գիւղացիներուն մէջ։

Չանչանի կեանքին մէջ ո՛չ մէկ փոփոխութիւն, գործունէութեան տրամադրութենէն յառաջ եկած չէր տակաւին։ Օրէ օր կը հիւծէր, կը մաշէր ինք իր մէջ, լուռ, ներքին յուզումներուն ու պոռթկացող տենչերուն անձնատուր։ Ո՛չ ոք չէր գիտեր անոր թաքուն պատճառները։ Դարձած էր սակաւախօս։ լռակեաց, աշխատանքի եռանդէն զուրկ, անջիղ, անտրամադիր՝ որեւէ գործ ընելու։ «Պիտի ընեմ, պիտի սորվիմ արհեստ մը», կ'ըսէր ինքնիրեն, բայց գործնականին մէջ ապարդիւն կը մնար։ Ներքին թելադրական ձայնէն մղուած՝ յաճախ կ'առանձնանար, կ'երթար բնութեան գիրկը, դալարագեղ կանաչներու կամ հոսող առուակներու եզերքը, իր տրտմութիւնն հոգիին մրմուռը ողբալու, պատմելու։ Կը սիրէր բարձրանալ լեռներու գագաթէն. բարձր ու երկնասլաց, ուրկէ անդին երկինք եւ երկիր՝ զոյգ սիրահարներու պէս իրար գրկած՝ կ'երջանկանան պահիկ մը։ Չանչանն ալ կ'ուզէր այդպէս ըլլալ, կ'երազէր այդ մենաւորիկ պահերը Արշալոյսի հետ... Ինքն ալ պիտի վայելէր սիրոյ անարատ քաղցրութիւնը, պիտի պատմէր անոր հէքեաթը կեանքին ու սիրոյ, իր խոկումներուն, յորդառատ ըղձանքներուն։ Այս տրամադրութիւններուն տակ, մոռցած էր ամէն ինչ, եւ՛ արհեստ, եւ՛ «սէնէթ» եւ՛ իր գիտութիւնը։

— Տահա բան մը չըրիր, տղայ, — կը խօսէր Կիրօ ամուն։

— Հա՛, պիտի սկսիմ վաղը արհեստիս, բամպակ զզել։ Մինչդեռ, արհեստին վերաբերեալ գործիքներ տակաւին պատրաստ չէին։ Դեռ անփորձ էր ինքը բամպակ զզելու մէջ։ «Պիտի»ներով կը ջանար համոզել դիմացինը։

×

Արշալոյսի հանդէպ ունեցած սէրը, ուժգնօրէն բռնած էր զինքը։ Ամէն պարագայի տակ, աշխատանքի մէջ թէ պարապ ժամանակ, անմիջապէս կը մտաբերէր, կը հրճուէր, կը մխիթարէր իր սրտփացող հոգին, ջանալով սփոփել իր յուսաբեկ սիրտն ու կամքը։

Դարձած էր սիրոյ կատարեալ խենդ մը, հեղհեղէ խենէշ ու անբարեշտ կեանք մը ապրելով։ Փողոցներն ինկած՝ կ'երգէր սիրոյ շունչ բուրող տաղեր ու երգեր։ Երբեմն կը սուլէր, մեղմ, տխո՛ւր եղանակ մը կազմելով։ Ներքնապէս ուժեղ, գրեթէ անդիմադրելի կորով մը զինք կը գգետնէր, կը խորտակէր իր խորհուրդներու ոսկեղէն մեհեանը։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

2) Սուրիա կ'ընդունի այն բոլոր ծախքերը զորս Ֆրանսացիները ըրած են Սուրիոյ մէջ, գրաւման օրէն ի վեր:

3) Բոլոր գիտական խորհրդականներն ու զինուորական ուսուցիչները Ֆրանսացիներէ պիտի ընտրուին:

4) Ֆրանսացիներէ բաղկացեալ ջոկատ մը պիտի պահուի Սուրիոյ մէջ, սահմանները պահպանելու համար:

5) Սուրիա իր մաքսային հասոյթները ցոյց պիտի տայ արտաքին յանձնառութեանց փոխարէն:

6) Առանց Ֆրանսայի հաւանութեան Սուրիա ո եւ է օտար պետութեան հետ դաշնագիր պիտի չկնքէ:

7) Սուրիա իրաւունք պիտի ունենայ օտար պետութեանց մօտ դիւանագիտական ներկայացուցիչներ կարգելու, պայմանաւ որ Ֆրանսայի հաւանութիւնը առնէ:

8) Ներկայ դաշնագրին ստորագրութենէն սկսեալ երեք տարուան ընթացքին, Ֆրանսա պիտի պահանջէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ընդունիլ Սուրիան եւ այս պահանջը իրականացնելու համար ամէն ջանք պիտի թափէ:

Փարիզ եւ շրջակաները

Ց.
Հ. Դ.

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆ «Արծիւ» խումբի դասախօսական ժողովը այսօր, Շաբ. երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկեր Տիգրան Տէրօեանի բնակարանին մէջ, 9, rue Mme. Curie. Bagneux.

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Յարութիւն Խաչատուրեանի բնակարանը, 30 rue du Parc. *Ներկայ կ'ըլլայ Ենթակոմիտէի անդամ ընկեր Խաչիկ Մկրտիչեան:*

ԱՆԻԷՌ-ՊՈԽԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ *Արամ, Մասիս* եւ *Մուրատ* խումբերը վաղը կիրակի երեկոյ, ժամը 8.30ին, Պէքոնի կայարանին դիմացի ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Մուրատ» խումբի դասախօսական ժողովը վաղը, կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ: Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվար Օտտօի Վռամեան Ենթակոմիտէն սախպողաբար ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, կայծակ եւ գայլ վաճան խումբերու բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 6 Դեկտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խաժակ» ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԱՎԻՆԵՕՆ-ՍԷՆ-ՍԱԹՈՒՐՆԷՆի «Անդրանիկ» խումբի ընկերական դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ՝ ընկ. Պ. Հիւսեան: Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը՝ ընկեր ԿԱԿՈՍԵԱՆ,

ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՕԻ ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին: Զեկոյց՝ 10րդ Շրջ. Ժողովի: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է:

Փարիզի Գրական Ակումբ *այս իրիկուն, ժամը 9ին, 131,* rue Cambronne, métro Vaugirard. *Տեղի կ'ունենայ մտքերի փոխանակութիւն՝ «Հինի եւ նորի հարցը արտասահմանեան հայ գրականութեան մէջ» զեկոյցի առթիւ:*

Մուտքը ազատ է:

Դասախօսութիւն

Կ. Պոլսոյ Ազգ. Կեդր. Վարժարանի Նախկին Սանուց Միութեան կողմէ այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Maison de la Mutualitéի L *սրահին մէջ,* 24 rue St. Victor: *Կը դասախօսէ՝ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԻՍԿԻԿԵԱՆ, Լիսանսիէ էս-լէթրը Սորպոնէն, նիւթ ունենալով՝* Պատասխանատուութեան գաղափարը արդի ընկերաբանութեան մէջ:

Մուտքը ազատ է

Պ. Բենիամին Արթինեան, Տիկ. Եսթեր Թորոսեան, Պ. Սահակ Թորոսեան, Պ. Մակար Վարդապետեան, Պ. Բենիամին Վարդապետեան, Պ. Ահարոն Թորոսեան, Պ. Յարութիւն Թորոսեան, Պ. Համբար Վարդապետեան, Պ. Միսաք Հայկէչեան, Պ. Միսաք Արթինեան, Պ. Վարդեվառ Խաչատուրեան, Պ. Հրանդ Մարգարեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, աղջկան, զարմիկին, հարսին, քենիին եւ ազգականուհիին՝

ՏԻԿ. ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ Նոյ. 18ին Սէնթ Անթուանի մէջ, 25 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ, ձգելով 4 տարեկան զաւակ մը:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Նոյ. 20ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատունը:

Սէնթ Անթուան (Մարսէյլ), *30 Նոյ.*

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Թաւրիզ, Գործ.— 1000 ֆր.:
Մարսէյլ, Գործ.— 880:
Մարսէյլ, Յ. Պ.— 140:
Մարսէյլ, Ն. Կ.— 280:
Մարսէյլ, Կ.— 40:
Մարթիկ, Օ. Ք.— 70:
Փէզընա, Ա. Ճ.— 120:

Նոր բաժանորդներ

Վիլմոնպըլ, Կ. Ե. — 35: Սկսանք ղրկել Դեկտ. 1էն:
Սէն Սաթուրնէն, Լ. Օ.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 1էն:
Տիկին Գ.— Սկսանք ղրկել Նոյեմ. 30էն:
Միրամոն, Ռ. Ս.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 1էն:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

վաղը Շաբաթ, կէս օրէ վերջ, ժամը 3.30ին քաֆէ վօլթէրի (փլաս տը լ'Օտէօն) մէջ տեղի կ'ունենայ *Հայկական Փոխադարձ Ապահովագրական Միութեան* հիմնադիրներու ժողովը, որուն կրնան մասնակցիլ փափաքող ազգայինները:

Օրակարգ.— *Վիճաբանութիւն եւ վաւերացում կանոնագրի, ընտրութիւն վարչութեան:*

Նախաձեռնող յանձնախումբ

Հայ Ժողովրդական Թատրոնը

ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8.30ին

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը ներկայացնէ՝ ԶԱՅԻ ԶԱՄԱՐ

(տրամ 3 արար՝ Ա. ԱԲԷԼԵԱՆի)

Կը մասնակցին.— Տիկ. գայեանէ, Օրիորդ Տէր-Թովմասեան, Պ. Պ. կոթիկեան, Թորոսեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան, գազանճեան եւյլն.:

Պզտիկներու համար աթոռ չտրամադրուիր:

Տոմսերու գիներն են՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
ԵՒ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 8ին
ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՁՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ

Տէսինի *ԱՐԾԻԻ* փանֆառը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (*Ջութակ*):

Փնտռել մասնաւոր յայտագիրը:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ին
Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Կը խօսին՝ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ «Ա Յ Գ» ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

տեղի կ'ունենայ վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Mutualitéի շքեղ սրահին մէջ: 24 rue St. Victor

Կը խօսին՝ Պ. Ա. ՎՏԱՐԱՆԴԻ եւ ՏՈՔԹ. Ա. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան եւ Ե. Գրիգորեան (*արտասանութեամբ*): Պ. Աբգար (*Թառով*):

Կը հրաւիրուին Սեբաստիոյ եւ Շրջանի հայրենակիցները անխտիր:

Մուտքը ազատ է

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
4 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2052 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱԿԱՌԱԿ ԲՈԼՈՐ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐՈՒՆ

— «Եւ քանի որ այս բոլորը տեղի կ'ունենան Սփիւռքին մէջ, առանց հաստատուն յենարանի, անընդհատ զարնուելով հարթիչ գլանին, — արդա՞ր է անգամ մ'ըեւս արձանագրել ու փառաբանել մեր երկունքն ու վաստակը: Վերելք մը աննախընթաց եւ ստեղծագործ: Ոչ միայն «Հայրենիք» ամսագրով, այլ եւ ուրիշ բազմազան արտայայտութիւններով: Պարբերական, գիրք, թերթ»:

Այս խօսքերը գրի առինք, անցեալ կիրակի, «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակին առթիւ, որ լրացաւ նոյեմբերին:

Հարկ է անգամ մը եւս կանգ առնել այս լուսաւոր իրականութեան վրայ: Ուշադրութեան յանձնել ոչ միայն երեւցածը, այլ մանաւանդ այն որ չերեւար, չի տեսնուիր: Որ կը վրիպի հասարակ աչքերէն, բայց կա՛յ ու կը տեւէ:

Անգաղտնապահութիւն մը՝ հեղինակին համեստութիւնը վիրաւորելու գնով:

Յ. Օշականն է որ կը պատմէ, անձնական նամակի մը մէջ.

— «Անցեալ օգոստոսէն մինչեւ հոկտեմբեր գրեր եմ տպուելու համար, պատրաստ, 800 էջ «Մնացորդաց», 600 էջ «Պարթեւեան» (նոր վէպ մը), 350 էջ պատմուածք (երեք կտոր): Ամէն մէկ գիրք գրուած է առ նուազն չորս անգամ: 1800×5=9000 էջ: Կը հասկնա՞ս յիմարութիւնը ուրե՛ր կը տանի մարդը: Մարդ իր ամբողջ օրը նուիրէ, չի կրնար տարիէն ընդօրինակել այդ թղթալեռը: Ըրի սակայն: Տասներեք ամիսէն 7ը տղաքը առին. երկուքը՝ հիւանդութիւնը: Օրին՝ դասերս: Ու գիշերնե՛րը ողջ ըլլան: Կարենայի՛ ազատիլ հացի հարցէն, կուտայի ժամանակս ամբողջ, պալզաքեան լայնքով . . .»:

Այս մէկ պարագան — թերեւս ամէնէն եղերականը — բաւական է, գաղափար կազմելու համար միւսներու մասին, հին թէ նոր:

Ո՞վ իմացաւ, ո՞վ հետաքրքրուեցաւ իմանալու թէ՝ ի՛նչ պայմաններու մէջ կ'արտադրեն անոնք որ,ահա տասը տարիէ ի վեր, իրենց տուրքը կուտան գրականութեան եւ գեղարուեստի: Առ հասարակ հայկական մշակոյթին:

Տարբերութիւնը մեծ չէ հիներէն մինչեւ նորերը:

Շատ քիչեր կան որ, իրենց գիրքին կամ խառնուածքին շնորհիւ ապահոված ըլլալով հոսուն աղբիւրներ, կրցած են կապուիլ միայն եւ միայն իրենց կոչումին:

Եւ ասոնք ընդհանրապէս հիներ են:

Միւսները, ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, իրենց երկունքին վրայ, ունեցած են ամենօրեայ հացի քստմնելի մղձաւանջը: Ստիպուած են մտածել նախ այդ մասին, անխնայ սպառելով ե՛ւ կոչում, ե՛ւ ներշնչում ե՛ւ տաղանդ:

Առաջ ալ այդպէս է եղած մեր գրականութեան պատմութիւնը: Նախ արհեստ մը, պաշտօն մը, — յետոյ գրականութիւն եւ դիրք:

Բայց այսօր տասնապատիկ աւելի դառն են պայմանները:

Առաջ, գոնէ, տուն — տեղ ունէինք: Հաստատուն էր ժողովուրդին վիճակը, եւ համախումբ՝ անոր բնակութիւնը:

Այսօր, ցիր ու ցան բազմութեանց կէսը չի գիտեր թէ մինչեւ ո՛ւր փռուած է միւս կէսը:

Եւ գրագէտն ալ, տարուբեր՝ հոսանքին հետ, չի գիտեր թէ ո՛ւր պիտի ըլլայ իր վաղուան կայքը:

Առաջ, ուսուցչութեան կ'ապաւինէր գրագէտը:

Այսօր՝ պատրաստ է հրամանի տակ ծառայել ո՛ր եւ է գործարանի կամ արհեստանոցի մէջ, եւ իրիկունը գլուխը բարձին դնել օտարոտի պանդոկի մը անկիւնը: Շատ մը տեսակէտներով նման՝ այն «ղարիպ»ներուն որ Պոլսոյ խաները կ'ապաստանէին:

Նոյն իսկ անոնք որ մասնագիտութիւն մը, արհեստ մը ունին, դժուա՛ր կ'ապահովեն քիչ – շատ անկախ դիրք:

Եթէ Համաստեղը բացառութիւն եղաւ, անդին առ նուազն երկու տասնեակ ունինք որ հասարակ բանուորութեան դատապարտուած են:

(Բանուորութիւն չէ՞ — գրագէտին համար — դաս տալ նախակրթարանի մէջ, լուր թարգմանել, փորձ կարդալ լրագրական սեղաններու վրայ, գրագիր դառնալ առեւտրականի մը . . .):

Մէկ խօսքով, անհանդուրժելի, ընդվզեցուցիչ, սպառիչ են այն պայմանները ուր կ'արտադրէ գաղթահայ գրագէտը:

Եւ սակայն, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, ոչ տենդը կանգ առած է, ոչ ալ կամքը:

Եւ մենք գիտենք որ, մինչեւ հիմա եղած լաւագոյն հրատարակութեանց առ նուազն մէկ երրորդին չափ ալ պատրաստ ձեռագիր կը գտնուի չատերու բարձին տակ, անձնական դարակի մը անկիւնը կամ խմբագրատան մը գզրոցին մէջ:

Բաղդատեցէք այս պայմանները Երեւան հաստատուած կամ անոր շնորհարաշխ անիւին կապուած «վաստակաւոր»ներու կացութեան հետ, եւ դուք հանեցէք եզրակացութիւնը:

Անշուշտ, միեւնոյն առեն դէմ դիմաց դնելով արժէքներն ալ:

Ժամանակին, մարդիկ ամիրաներ եւ մեկենասներ կը ճարէին, եւ իրենք դառնալով «տրուպ ծառայ», կ'երգէին ու կը թխէին անոնց շուքին տակ:

Այսօր, ոչ իսկ Իզմիրեանց կտակի մը սփոփանքն ունի գաղթահայ տաղանդը, գոնէ ձեռագիրը փրկելու համար:

Ռուս գրագէտը կը մնայ գրագէտ եւ իր գրիչով կ'ապրի շնորհիւ հայ միլիոնատէրին: Իսկ հայ տղան որ գրել գիտէ, պէտք է «ըլթուշ» ընէ, տետրակ բռնէ, առեւտրական նամակներ գրէ կամ «քլիշէ» շինէ, որպէս զի ապրի:

Եւ երբ յաջողեցաւ գիրք մը նետել հրապարակ, պէտք է փառք տայ, եթէ փրկեց տպագրութեան ծախքը:

Այսպէ՛ս է մեր իրականութիւնը:

Եւ սակայն, շատ քիչերը կը բռնեն դասալքութեան ճամբան:

Վկայ՝ վերջին տասը տարուան երկունքն ու վաստակը:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՋՂԱԳՐԱԿԱՆ

Ինծի բսին թէ՝ կը գրէ թուրք գրող մը՝ աշխարհի ամէն կողմերը արձակուած ելեկտրական ձայնի ալիքները կը տարածուին մթնոլորտին մէջ, մեր չորս բոլորը կը շրջապատեն, եւ ռատիօ մտիկ չըրած ատեն անգամ, մեր մարմնէն անցնելով մեր ջիղերը կը խաղցնեն:

Այս լուրը առնելէս ի վեր, կ'ըսէ գրագէտը, հետաքրքրական երեւոյթներ կը պարզուին մէջս:

Նախ իմ մէջ:

Այսպէս, յանկարծ, երբ առանց պատճառի խնդալս բռնէ եւ ջիղերս թուլնան, ինծի այնպէս կուգայ թէ Պ. Ա. Զօպանեան Օմար Խայեամի մասին նորէն սկսած է խօսիլ, ու հարկ պիտի ըլլայ որ Լեւոն Մեսրոպ կոշտ մը օճառ եւ *մօշրըպա* մը ջուր առած կրկին մտնէ «Յառաջ»ի խմբագրատունէն ներս: Բայց, չմոռնա՛յ պարսկական . . . *քէսէն*:

Երբ յանկարծ մէջս ուժգին ցնցումներ զգամ, իրարանցումներ, ջղագրգռութիւն եւ կոտրել – թափելու պահանջ մը, կ'եզրակացնեմ, անմիջապէս, որ աշխարհի որ եւ է մէկ անկիւնը դաշնակցական հանդէս մը տեղի կ'ունենայ եւ ճառ մը կը խօսի ընկեր մը, ու ես իր ձայնի տարածուն ոլորտներուն ենթարկուած եմ . . . :

Երբ խիթ կամ փորի ցաւ ունենամ, ինծի այնպէս կը թուի թէ ռամկավար խմբագիր մը Դաշնակցութեան դէմ յօդուած մըն է գրած, բարձրաձայն կը կարդայ, ու իր ձայնին ստեղծած ալիքները թափանցած են մարմնէս ներս:

Ու երբ, «Յառաջ»ի մէջ երեւցած սա կամ նա գրութիւնս «աչքէ անցուած» ատեն, ականջէս զի՛լ ձայն մը անցնի, ապահով, անկասկած ու վստահ կ'ըլլամ, որ՝ ճիշդ այդ պահուն ուրիշ մէկ ձեռագիրս շարող գրաշարը՝ չափազանց արագ գրուածքէս զայրացած՝ կո՛ւշտ ու կուռ կը . . . քալէ կոր՝ ըսածի՛ս ալ, գրածի՛ս ալ, եւ *խըզը* առած Շ. ին վրայ, «եղբայր, կը գոչէ, քանի հեղ ըսինք, գրէ, թող քիչ մը մաքուր, քիչ, քիչ եւ քիչ մը . . . կարն գրէ սա՝

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԺԱՆՏԱԽՏԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Լիբանանի Մամուլի Տեսչութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը կը տեղեկացնէ թէ նոյ. 14էն մինչեւ 20ը, վեց օրուան ընթացքին պատահած են 7 ժանտախտի եւ մէկ ժանտատենդի դէպքեր: Անցած տարի միեւնոյն շրջանին ութ տարափոխիկ հիւանդութեան դէպքեր պատահած էին: Այս վեց օրուան միջոցին մեռած են 50 հոգի: Անցած տարի 38 էր մեռնողներուն թիւը:

Վատի Ապու Ճէմիլ թաղամասին մէջ ժանտատենդի նոր դէպք մը պատահեցաւ:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Շաբաթէ մը ի վեր գործադուլ հռչակած են Աթէնքի հանրակառքի եւ կազի պաշտօնեաները: Բանթողները քարի կոյտեր դրին թրամուէյի գիծերուն վրայ եւ պառկեցան, որպէս զի կառքերը չկարենան բանիլ: Յետոյ ջարդուփշուր ըրին բանող հանրակառքերուն ապակիները: Այս առթիւ խռովութիւններ ծագեցան: Ոստիկանութիւնը բիրեր եւ ջրհաններ գործածեց, ցուցարարները ցրուելու համար: Փռապաններն ու աղօրեպաններն ալ կը սպառնան գործադուլ հռչակել:

ՏՐՈՑԿԻ Քոփէնհակէն եամբայ ելաւ, Թուրքիա վերադառնալու համար:

Ուրեմն, ամբողջ իր յոգնութիւնը վերջ գտաւ նաւով մը, որուն ամփոփումը հրատարակեր էինք առջի օր:

ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ մէջ ընկղմեցաւ խորհրդային սուզանաւ մը, որ ունէր 18 նաւազներ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՆ ԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ ԻՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

ՊՆԴԵԼՈՎ ԹԷ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՎՃԱՐԵԼ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ հրատարակութեան տուաւ իր պատասխանը, պարտքերու վճարման մասին:

Այս ծանուցագրով, Պ. Էռիօ դիտել կուտայ թէ դեկտ. 15ի վճարման յետաձգումը խնդրելով, օգտուած կ'ըլլայ նախագահ Հուվըրի ծրագրէն: Յետոյ կը յիշեցնէ Լօզանի համաձայնութիւնը որուն հետեւանքով դադրեցաւ գերմանական հատուցումներու վճարումը: Այս պայմաններուն մէջ, արդար չէ՞ որ Մ. Նահանգներն ալ իրենց կարգին յետաձգեն դեկտ. 15ի վճարումը, որովհետեւ թշուառութիւնը եւ գործազրկութիւնը կ'աւելնան ամէն կողմ: Միւս կողմէ, Ֆրանսա Լօզանի համաձայնութիւնը ստորագրած է այն յոյսով որ մօտերս ընդհանուր կարգադրութիւն մը կ'ըլլայ պատերազմական պարտքերու մասին: Վերջապէս, ծանուցագիրը կը պարզէ Ֆրանսայի գանձին ծանր վիճակը: Եթէ ոսկի կը հոսի դէպ ի Ֆրանսա, այդ հետեւանք է աշխարհի բացառիկ կացութեան: Յետոյ, այդ ոսկին չի պատկանիր Ֆրանսայի գանձին, ան հարստութեան տեւական աղբիւր մը չէ Ֆրանսայի համար, այլ գլխաւորաբար՝ ֆրանսական թէ օտար աւանդներու: Անոր բնականոն վերաբաշխումը կարելի պիտի ըլլայ միայն վստահութեան վերահաստատումով: Պարտքերու վճարումը դժուար է, որովհետեւ այս միջոցին, մէկ երկրէն միւսը մեծ քանակութեամբ ոսկի փոխադրել, կը նշանակէ սաստկացնել տիրող քաոսը:

Ծանուցագիրը կը վերջացնէ շեշտելով դեկտ. 15ի վճարումը յետաձգելու եւ պարտքերու խնդիրը նոր քննութեան մը ենթարկելու անհրաժեշտութիւնը, եւ այս առթիւ կոչ մը կ'ուղղէ ամերիկեան ժողովուրդին:

⁂ Լուրի մը համաձայն, Ամերիկա չպիտի պատասխանէ ոչ անգլիական, ոչ ալ ֆրանսական նոր ծանուցագիրներուն:

Երկու պատասխաններն ալ չեն կրցած փոխել ամերիկեան կառավարութեան տրամադրութիւնները:

Անգլիա խիստ միջոցնե՞րու պիտի դիմէ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ՝ կառավարութիւնը արդէն իսկ միջոցներ նախատեսած է Ամերիկայի դէմ: Եթէ նախագահ Հուվըր պնդէ դեկտ. 15ի վըճարման վրայ, Անգլիա պիտի պատասխանէ թէ պատրաստ է վճարելու, եւ պիտի գործադրէ անհրաժեշտ միջոցները, ստերլինը պաշտպանելու եւ երկրին վաճառականութիւնը ապահովելու համար: Ամէն բանէ առաջ պիտի սահմանափակուի ամերիկեան ապրանքներու ներածումը: Այս առաջադրութեամբ, ծանր մաքսատուրքեր պիտի հաստատուին ամերիկեան ապրանքներուն դէմ:

Անգլիական մամուլը առանց բացառութեան կը գնահատէ վերջին ծանուցագիր – պատասխանը, վեր հանելով անոր չափաւոր այլ վճռական շեշտը:

⁂ Այս առթիւ քանի մը թուանշաններ՝ ծանուցագրին սեղանաւորական – տնտեսական մասէն: 1923ին, երբ հաստատուն վիճակի մը վերածուեցաւ Անգլիոյ պատերազմական պարտքը, տարեվճարն էր 33 միլիոն ստերլին, կամ մօտաւորապէս կէսը՝ Անգլիայէն Ամերիկա ղրկուած ապրանքի փոխարժէքին (60 միլիոն ստերլին): 1933էն սկսելով, տարեվճարը ներկայ սակով պիտի դառնայ մօտ 60 միլիոն ստերլին, այնինչ անգլիական արտածումները դէպ ի Ամերիկա՝ այս տարի դժուար թէ անցնին 16 միլիոն ստերլինը: Ամերիկայէն Անգլիա եղած ներածումներն ալ նոյնքան նշանակալից անկում կը ցուցնեն: 1923ին այդ ներածումներուն արժէքն էր 211,000,000 տոլար, մինչ 1932ի առաջին ինը ամիսներուն եղած է 59,000,000: Երկու երկիրներուն միջեւ առեւտուրը 1923էն ի վեր տարեկան 300,000,000էն իջած է 100,000,000 ստերլինի:

⁂ Անգլիական ոսկին ուշագրաւ ելեւէջներ կ'ունենայ ամէն օր: Ուրբաթ օր բարձրացաւ մինչեւ 83.25ի, յետոյ զանազան ելեւէջներով փակուեցաւ 82.40ի: Իսկ տոլարը միշտ հակամէտ է բարձրանալու:

Զօր. Շլայխէր վարչապետ Գերմանիոյ

Լման երկու շաբաթ զանազան փորձեր կատարելէ յետոյ, նախագահ Հինտէնպուրկ պատերազմական նախարարին յանձնեց նոր դահլիճին կազմութիւնը: Զօր. Շլայխէր հաւանեցաւ եւ արդէն իսկ իր աթոռը գրաւած է պաշտօնատան մէջ: Իր գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ վերահաստատել ներքին խաղաղութիւնը: Վարչապետական պաշտօնատունէն հետեւեալ զեկոյցը հաղորդուեցաւ մամուլին. — Նոր դահլիճը պիտի շարունակէ նախորդին քաղաքականութիւնը՝ զինուորական հարցի մասին, քանի որ չէ փոխուած պատերազմական նախարարը: Ուրեմն, պիտի պահանջէ սպառազինութեանց հաւասարութիւն: Գերմանիա չպիտի աւելցնէ իր զինուորական ծախքերը, այլ պիտի վերակազմէ բանակը, միեւնոյն ծախքերով, բայց աւելի կանոնաւոր եւ արդիական: Նոր դահլիճը հակառակ չէ Ֆրանքօ-գերման մերձեցման: «Բայց, ամէն յաջող ամուսնութեան համար անհրաժեշտ է պայմանագիր մը: Ո՞ւր է այն նոտարը որ պիտի խմբագրէ այդ պաշտօնագիրը, առանց վիրաւորելու մէկ եւ միւս կենակցին արժանապատուութիւնը: Իրաւունքներու հաւասարութիւնը, որ պայման է արդի ամուսնութեան համար, անհրաժեշտ է նաեւ միջազգային դաշնագիրներու համար: Երբ հաստատուին այդպիսի պայմանագրի մը հիմքերը, ապայակոյտէ ապայակոյտ խօսակցութիւնները կ'ըլլան մնացեալը: Ֆրանսայի յիշատակարաններուն ճակատը կը գտնուի գեղեցիկ նշանախօսք մը զոր Զօր. Շլայխէրի դահլիճը սիրայօժար պիտի դարձնէ իր արտաքին քաղաքականութեան ծրագիրը, — «Ազատութիւն, Հաւասարութիւն, Եղբայրութիւն»: Առաջին երկուքը առանց առաջինը չըլլանք: Մենք ունինք ազատութիւն, այն օրէն ի վեր որ ֆրանսական զօրքը պարպեց Հռենոսը: Թող ճանչնան հաւասարութիւնն ալ, եւ եղբայրութիւնը ինքնին կուգայ»:

Պարսիկ Մէճլիսը վաւերացուց ջնջումը

Պարսկաստանի Երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան մենաշնորհին ջնջումը: Կառավարութիւնը յայտարարեց թէ պատրաստ է բանակցութիւններ կատարելու, նոր պայմանագրի մը համար:

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԱՆԴՐԴՈՒԵԼԻ ԿԸ ՄՆԱՅ

Վերջին լուրերու համաձայն, ամերիկեան խորհրդարանը, որ կը բացուի երկուշաբթի օր, երբեք տրամադրութիւն չունի յետաձգելու դեկտ. 15ի վճարումը: Այս է ընդհանուր տպաւորութիւնը, անգլիական եւ ֆրանսական ծանուցագիրներու քննութենէն յետոյ: Երեսփոխանները եւ ծերակուտականները չեն ուզեր տեղի տալ, նկատելով որ ելմտացոյցը 750 միլիոն տոլարի բաց մը կը ցուցնէ, երբոր պարտքը կ'աւելնայ եւ ներքին տագնապը սաստկացած է:

ԸՆԴՀ. ՆԵՐՈՒՄ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Սուրիոյ հանրապետութեան նախագահ Մուհամէտ Ալի պէյ Էլ Ապտ ստորագրեց հրամանագիր մը, որով ներում կը շնորհէ այն բոլոր բանտարկեալներուն, որոնք բանտարկուած են 1926ին Պ. Տը Ժուվընէլի կողմէ ստորագրուած հրամանագիր – օրէնքի տրամադրութեան համաձայն: Այդ օրէնքը պատժի ենթակայ կը յայտարարէր առանց արտօնութեան կազմակերպութիւններ հիմնողները և զաւտնի հաւաքոյթներ ընողները: Նմանապէս կը ներուին այն բոլոր բանտարկեալները, որոնք, 1932ին, Պ. Փոնսոյի կողմէ տնօրինուած օրէնքի մը հիման վրայ բանտարկուած էին:

Այս նոր հրովարտակով, ուրեմն, ազատ կ'արձակուին այն բոլոր բանտարկեալները որոնք վերջին ընտրութեանց եւ ցոյցերու միջոցին ձերբակալուած էին: Կ'ենթադրուի որ մօտ 500 ամբաստանեալներ եւ բանտարկեալներ այս հրամանագրով ազատ կ'արձակուին:

ՆՈՐ ԱՒԱՐ ԳՏԱՆ

Թուրք թերթ մը կը գրէ.—

Տարիներէ ի վեր Իզմիրի մէջ գործող օտար ընկերութիւն մը, Իզմիրի գրաւումէն առաջ իր աշխատցուցած հարիւրաւոր թուրք, հայ, յոյն գործաւորներուն դիզուած օրականները եւ բանուորական օգնութեան սնտուկին հազարաւոր ոսկիներու հասնող գումարը իւրացնելով պետական գանձուն չէ յանձնած, եւ հակառակ անհետացած անձերու իրաւունքը պետութեան փոխանցուելու օրէնքին, ընկերութիւնը այդ մասին ո եւ է լուր չէ տուած կառավարութեան: Ելմտական գործավարութիւնը յանձնախումբ մը կազմած է, քննելու համար այս խնդիրը: Բայց ընկերութեան տոմարներուն մէջ այդ մասին ո եւ է արձանագրութիւն գտնուած չըլլալով, քննութիւնները կը խորացուին: Ընկերութեան տնօրէնը յայտնած է թէ նախկին ընկերութիւնը լուծուած է, մինչդեռ «Սօն Փօսթա» կ'ըսէ թէ այդ ընկերութիւնը նախապէս Պելժիոյ հպատակ նոյն ընկերութեան բաժնետէրերն են որ ընդհ. պատերազմին թրքահպատակութիւնը ընդունած են ու զինադադարին ալ դարձեալ նոր անունով մը գործելէ վերջ, Իզմիրի գրաւումէն յետոյ ստացած են նոր անուն մը:

ԿԱՐԴԱԼԸ ՏԱՐԱԾԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Նոր տառերով դեռ կարդալ չսորվող գիւղացիներուն կարդալու հանոյքը քաջալերելու համար, Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը որոշած է գիւղացիներու յատուկ պատկերազարդ թերթ մը հրատարակել: Այս թերթը պիտի տպագրուի: Անկէ զատ գիւղացիներու կարդալու փափաքը աւելցնելու համար գիւղացիներու յատուկ գրադարաններ պիտի հաստատուին: Գիրքերը եւ թերթերը արագ կերպով մինչեւ յետին գիւղերը տարածելու համար թղթատար. օրէնքին մէջ փոփոխութիւններ պիտի ներմուծուին: Լեզուական հետազօտութիւնը բաւական յառաջանալէ յետոյ նախակրթարաններու յատուկ դասագրքեր բուն թուրքերէնով պիտի տպագրուին: Երկրին բոլոր կողմերը կարդալու փափաքը աւելցնելու համար ծրագիր մըն ալ կը պատրաստուի ձայնասփիւռէն, շարժանկարէն եւ ձայնագրէն օգտուելու: Այդ նպատակով շարժուն սինէմաներ եւ գրադարաններ եւս պիտի հաստատուին:

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂԸ ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանանի հանրապետութեան նախագահ Պ. Շարլ Տէպպաս, հրամանագիր մը ստորագրեց, որով կ'արգիլէ վիճակահանութեան եւ բախտախաղի բոլոր տոմսակներուն մուտքն ու առուծախը Լիբանանի մէջ: Յետ այսու ոչ տեղական եւ ոչ ալ օտար «*լօտերիա*»ի տոմսեր պիտի ծախուին: Հակառակողները պիտի պատժուին համաձայն պատժական օրինագրքի մասնաւոր յօդուածին:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

ԻԿՈՆԻՈՅ ԵՒ ՊՈԼՍՈՅ ՍՈՒԼԹԱՆՆԵՐՈՒՆ ՕՐՈՎ

ԽՄԲ. — Ազատ Արուեստագէտներու Միութեան նախաձեռնութեամբ, անցեալ շաբթու Պ. Արմ. Սաքըզեան, որ խորապէս հմուտ անձնաւորութիւն մըն է, Բարեգործականի մատենադարանին մէջ փրանսերէն դասախօսութիւն մը կարդաց այս խորագրով:

Դասախօսը մեզի յանձնած ըլլալով իր ձեռագիրը, կը թարգմանենք նոյնութեամբ:

Հարկ է ուշադրութեամբ կարդալ այս տեսութիւնը, այն պահուն երբ Թուրքերը ամէն ստեղծագործութիւն կը վերագրեն իրենց, ժխտելով ո՛ր եւ է օտար մասնակցութիւն:

Հայերը գեղարուեստական տեսակէտով առաջնակարգ դեր կատարած են Սելճուքներու ինչպէս Օսմանցիներու օրով, որոնք իրարու յաջորդած են Անատոլուի մէջ եւ իրար խառնուած:

Համաձայն ԺԳ. դարու Վենետիկի նշանաւոր ճամբորդին, Մարքօ Փոլօյի վկայութեան, Հայերը եւ Յոյները վաճառականութեամբ եւ ճարտարագործութեամբ կը զբաղէին Թիւրքմէնիստանի մէջ, որոնց գլխաւոր քաղաքներն էին Գոնիա, Սըվազ եւ Կեսարիա, իսկ Թիւրքմէնները կը զբաղէին խաշնարածութեամբ:

Ճարտարապետի յատկութիւնները զորս Հայերը երեւան բերած էին Անիի մէջ, պահպանուեցան մինչեւ մեր օրերը: ԺԳ. դարու վերջերը, Վանայ լճին ափերը, Ախլաթի մէջ շինուեցան իսլամական դամբարաններ, հայկական գրեթէ դասական ոճով: Սըվազի մէջ ալ գոյութիւն ունէր նմանօրինակ դամբարան մը, Շահնա Քումպէթի: Նոյն տարուան առաջին կիսուն շինուած Տիվրիկի մզկիթը, որուն մայր դուռը այնքան ինքնատիպ զարդարանք մը կը ներկայացնէ, նմանապէս հայկական գործ մըն է: Էվլիա Չէլէպի կը հիանայ մարմարագործին երփներանգ գծանկարին վրայ եւ կ'ըսէ թէ ոչ մէկ մզկիթ կրնայ բաղդատուիլ անոր հետ, մէջն ըլլալով Ֆաթիհի կողմէ Աթէնքի մէջ շինուած մզկիթը:

Գոնիայի մէջ կը գտնուին Ինճէ Մինարէլի մէտրէսէն եւ Լարենտայի Դըրան մզկիթը, որոնք հայկական նկարագիր ունին իրենց զարդարանքով եւ երկուքն ալ կը կրեն ստորագրութիւնը Քէլուքի (Kélouk), որ հայկական անուն է, ինչպէս կը խոստովանին Մաքսվան Պէրքէմ եւ Խալիլ Էտհէմ: Մէտրէսէին մինարէն, իր բարձրութեամբ եւ պերճութեամբ Պոլսոյ մինարէներուն նախատիպարն է:

Սէլահէտտին, իսլամական ճարտարապետութեան հեղինակը, կ'ընդունի թէ հայկական նպաստը բաղկացուցիչ մասը կը կազմէ սելճուքեան ճարտարապետութեան:

Քէօփրիւլիւզատէ Մէհմէտ Ֆուատ պէյ կը վկայէ թէ Անատոլուէն քրիստոնեայ նկարիչ մը որ մեծ համբաւ կը վայելէր, Այն - էլ - Տէօվլէ, Սուլթանուհի Կիւրճի խաթունի հրամանով Ճէլալէտտին Րումիի կենդանագիրները շինած էր եւ թէ նոյն շրջանին կ'ապրէր ուրիշ հռչակաւոր հայ նկարիչ մը:

Գալով գորգերուն, Մարքօ Փոլօ կ'ըսէ թէ Հայերը եւ Յոյները աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ եւ ամէնէն նուրբ գորգերը կը շինէին Թիւրքմէններու երկրին մէջ:

Արաբական աղբիւրներ Թուրքերէն խալի (գորգ) բառը կը ստուգաբանեն իբրեւ համառօտագրութիւնը Էրզրում քաղաքի արաբական անունին, Կալիկալա եւ հաւանաբար այդ քաղաքին մէջ հնարուած է հանգուցաւոր գորգը:

Մարքօ Փոլօ կ'ըսէ նաեւ թէ Հայերը եւ Յոյները զանազան գոյներով մետաքսեայ կերպասներ կը շինէին, շատ գեղեցիկ եւ ճոխ եւ մեծ քանակութեամբ:

Անցնելով Թուրքիա, Էվլիա Չէլէպիի մէկ հատուածէն կ'եզրակացնենք թէ Հայերը մեծ տեղ կը գրաւէին իբրեւ ճարտարապետ: 1634ին, նախաթոռութեան վէճի մը առթիւ, որ ծագած էր ճարտարապետին եւ գլխաւոր նուաղապետին միջեւ, այս վերջինը կ'ըսէ թէ ճարտարապետներու ամբողջ արհեստապետութիւնը կը բաղկանայ հայ եւ յոյն սրբապիղծներէ: Այս վիճակը գոյութիւն ունեցած պէտք է ըլլայ նախընթաց դարէն: Մեծ Սինանը, որ առնուած էր Կեսարիայէն, իբրեւ Ենիչէրի, կը պատկանէր հայ ընտանիքի մը, ինչպէս կը հաստատէ Կայսերական Դիւանի մէկ փաստաթուղթը, որ հրատարակուեցաւ Ահմէտ Րէֆիք պէյի կողմէ: Արդարեւ, իր ազգականներուն մէջ կը գտնուի Նշան անուն մէկը:

ԺԸ. դարուն, գլխաւորաբար Ռափայէլ եւ իր աշակերտներն են, հայ կառուցանողները որ Թուրքիա մտցուցած եւ իւրացուցած են ֆրանսական ոճերը, ինչպէս կը հաստատէ Էտհէմ փաշայի «Օսմանեան ճարտարապետութիւնը»: Այդ ոճերը, մանաւանդ Լուի ԺԵ.ինը, յետոյ պիտի տարածուէին ամբողջ Թուրքիոյ մէջ: Անոնցմէ կը գտնենք Պրուսայի, Գոնիայի եւ Կեսարիոյ մէջ: Գործածուելով նաեւ մանր արուեստներու մէջ, այդ ոճերը յառաջ բերին ճշմարիտ վերանորոգում մը, պարսկական զարդանկարչութիւնը սպառած ըլլալով:

ԺԹ. դարուն, Պալեաններ, ճշմարիտ Հարստութիւն մը ճարտարապետներու, Սուլթաններու ծառայութեան մէջ, շինած են Կ. Պոլսոյ գլխաւոր յիշատակարանները, — պալատներ, մզկիթներ եւ «թիւրպէ»ներ (դամբարան): Կարապետ զալֆա, Նիկողոս պէյ եւ Յակոբ պէյ շինած են Տոլմա Պաղչէի պալատը, Չրաղանի պալատը (այրած), Օրթաքէօյի մզկիթը, Սուլթան Մահմուտի դամբարանը, Աք Սէրայի մզկիթը եւն.:

Արբայ Թոռերինի, ԺԸ. դարու հեղինակ մը, կը պատմէ թէ Սուլթաններու կենդանագիր նկարիչները Պարսիկներ էին մինչեւ ԺԶ. դարու վերջը, իսկ միւսները բոլորն ալ հայ նկարիչներ: Նոյնիսկ իրենց անուններով կը յիշէ ԺԸ. դարու նկարիչները, հայրէն որդիները, — Բարսեղ, Ռափայէլ եւ Մանասէ կամ Մինաս: Ռափայէլ, որ երբեք Սուլթաններու նկարիչն էր, մեծ համբաւ կը վայելէր եւ իր գործերէն մաս մը պահուած են Թօփ Գափուի պալատը:

ԺԹ. դարուն, Սուլթան Մահմուտ Բ.ի, Ապտիւլ Մէճիտի եւ Ապտիւլ-Ազիզի փղոսկրի երեք մանրանկարիչները, Ռուբէն Մանաս, Սեպուհ Մանաս եւ Յովսէփ Մանաս, կը պատկանին միեւնոյն ընտանիքին, ինչպէս նախորդ դարու նկարիչները: Լուսանկարիչ արուեստագէտ Վիչէն Ապտուլլահն ալ, ինչպէս կը վկայէ Խալիլ Էտհէմ, Սուլթան Ապտիւլ Ազիզի մանրանկարիչն էր: Այդ հեղինակին վկայութեամբ, Պոլսոյ թանգարանին մէջ կը գտնուին քանի մը մանրանկարներ, ստորագրուած՝ Մախասեաններու կողմէ:

Հայ գծագրիչ մը, Հօճա Պօղոս, կազմած է 31 Սուլթաններու ալպոմը, գունաւոր վիմագրութեամբ: Առաջին անգամ ան ժողովրդականացուցած է այս պատկերագրութիւնը, մեծ յաջողութեամբ:

Հայերը գորգի ամէնէն վարպետ հիւսողներն եղած են Թուրքիոյ մէջ: Սըվազի վարպետ - հիւսողներն էին որ հրաւիրուեցան, երբ հիմնուեցաւ Հէրէքէի աստուի գործարանը: Նմանապէս Հայերը շինած էին, Պանտըրմայի մէջ, հինաւուրց «կէօրտէս»ներու նմանագործութիւնները, որ հիացում կը պատճառէին հնագէտներուն:

Կայ նոյն իսկ յատկապէս հայկական գորգի տեսակ մը, որու մասին գրած եմ «Անահիտ»ի մէջ, 1932ին:

Հայերը միշտ գերազանցած են ասեղնագործութեան մէջ, եւ ժանեակի մանաւոր տեսակ մը, «օյա»ն, «հայկական ժանեակ» կը կոչուի, ինչպէս Ֆրանսայի մէջ: Լէյլա Հանըմ իր «Հարէմի Յիշատակներուն» մէջ կը յիշէ ոսկիէ եւ մարգարիտէ գլխանոց մը զոր իրեն համար գործած էր Սամաթիացի Հայուհի մը, կը գովէ զայն իբրեւ հրաշալիք մը եւ կ'ըսէ թէ իր կեանքին մէջ երբեք չէր տեսած այդքան կատարեալ գործ մը: Այս նուրբ ձեռարուեստներուն հետ, կան շատ ճաշակաւոր հին ասեղնագործութիւններ, ինչպէս Վանի բարձերը եւ «հայկական խճանկարները»:

Հայերը միշտ նախասիրութիւն ունեցած են ոսկերչութեան արուեստին մէջ: Դեռ ԺԶ. դարուն Գերմանացի մը, փոն Կէրլախ, որ Պոլիս կը բնակէր, կը հաստատէ բազմաթիւ հայ ոսկերիչներու գոյութիւնը: ԺԷ. դարուն, Էվլիա Չէլէպիի յիշած չորս փորագրիչներուն, դրուագիչներուն եւ կիտուածանկարիչներուն (արծաթի վրայ) երկուքը Հայեր են: ԺԸ. եւ ԺԹ. դարերուն Կ. Պոլսոյ ոսկերիչներու արհեստապետութիւնը գրեթէ ամբողջովին կը բաղկանար Հայերէ, եւ Սուլթաններուն ոսկերչապետները, քանի մը բացառութիւններէ զատ, կը պատկանին Տիւզեան գերդաստանին, ԺԸ. դարուն եւ ԺԹ. դարու առաջին կիսուն: Պոլսոյ վերջին կիտուածանկարիչներն ալ Հայերը կը մնային:

Համբանք չունին ոսկերչական անանուն արտադրութիւնները, ինչպէս հայելի, հարսանեկան արկղիկ, քրսխտոին (ըղրըղ), «զարֆ» եւն.: Անոնք շինուած են Լուի ԺԵ. ոճով՝ ԺԸ. դարուն, եւ Լուի ԺԶ. ոճով՝ ԺԹ. դարուն: Վանի ոսկերիչները, որոնք իրենց անունները կը փորագրէին իրենց գործերուն վրայ, մասնագէտ դարձեր էին դրուագումի մէջ:

Եթէ հայկական կամ յունական արձանագրութիւններով յախճապակիներ հասած են մեզ ԺԷ. դարէն եւ եթէ այս ճարտարարուեստը մինչեւ վերջին ժամանակներս կը գտնուէր Քէօթահիայի Հայերուն ձեռքը, պէտք չէ հայկական այդ արուեստը նոյնացնել անկման շրջանի վարպետ արտադրութեանց հետ: Թուրքիոյ յախճապակին, որ շատերու կողմէ ամէնէն հինը կը համարուի, պատարագի ըւղաման մըն է, հայկական արձանագրութեամբ — Քէօթահիացի Աբրահամ — որուն թուականը կը համապատասխանէ 1510ի:

Հայերը երբ իրենց ազգային թատրոնը կը ստեղծէին Կ. Պոլսոյ մէջ, անցեալ դարու վերջերը, միեւնոյն ատեն կը հիմնէին թրքական թատրոնը, որուն դերասանները, դերասանուհիները եւ թատերապետները բոլորն ալ Հայեր էին: Թրքական օփէրէթն ալ հիմնուեցաւ Տիգրան Չուխաճեանի երաժշտութեամբ:

Ինչ կը վերաբերի բուն թրքական երաժշտութեան, ԺԸ. դարու վերջերը, Թոռերինի կը յիշէ մասնաւորապէս յոյն Անասթասը եւ հայ Սահեփանը, իբրեւ նոյն շրջանի ամէնէն հռչակաւոր ջութակահարները, ինչպէս եւ Ռափայէլ անուն Հայը զոր կը կոչէ գիտուն երաժիշտ մը: Պոլսէն թղթակից մը, որ մասնաւորապէս իրազեկ է, ինծի կը գրէ թէ երբեք չէ գտնըւած Նիկողոսի պէս երաժիշտ մը: Վերջապէս, թրքական երաժշտութեան խազերուն (նօթա) հնարիչը, վերջին դարուն, եղած է նոյնպէս Հայ մը, հռչակաւոր Պապա Համբարձում մը:

ԱՐՄԵՆԱԿ ՍԱՔԸԶԵԱՆ

ՃՐՈՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ԽՕՍԵՑԷ՛Ք, ՄԻ՛ ԿԱՐԴԱՔ...

Սամուէլ, ա՛յ Սամուէլ ... տունդ չքանդուի ... :

Հաւա՛ր ... կրակ մաղեցիր մեր գլխուն ... պատճառ եղար որ նորերը ... Ա՜խ այս նորերը ... :

Այս միջոցին նման եմ անմիտ գիւղացիին որ իր պարտէզին մէջ խոր փոս մը կը բանայ, վրան խնամով կը ծածկէ, եւ կը սպասէ որ դրացին յաջորդ օրը անոր մէջ իյնայ: Աւա՜ղ, այդ գիւղացին, յիմար եւ մոռացկոտ, կէս ժամ չանցած իր փորած թակարդին վրայ կոխեց եւ բա՜փ ... իր ձեռքով փորած փոսին մէջ ... :

Նման եմ ապաւին որ ձագերու ծաղրին առարկայ դարձաւ:

— Երբ գետնէն քար առնող մէկը տեսնէք, թռէ՛ք, կը խրատէր ան:

— Հապա քարը առաջուց պահած ըլլա՞յ ... :

Եւ քարը պահած էին: Ո՞վ կրնար խելքէ մտքէ անցընել ... ա՜խ այս նորերը:

Բայց պատմեմ որ հասկնաս:

Գիտես որ անգամ եմ «Փարիզի Հայ Համայնադիտական Ակումբին»: Ըսէ՛, Միրզա, «յիմա՛ր, քո ինչ գործն է այս անդամութիւններն» եւ իրաւունք կ'ունենաս:

Կարդացիր նաեւ առաջարկս որ մարդիկ հանդէսներու եւ ժողովներու մէջ կարդան կէս ժամ, ինչ որ պիտի խօսէին երկուքուկէսէն աւելի տեւող կուռ բանախօսութեան մը մէջ:

Արդ, անցեալ գիշեր, դասախօս մը, Խանդաթեան, նիւթ ունենալով «հին եւ նոր ուղեւորներ», կը սկսի.

— Նկատի ունենալով մեր գոյգ Միրզաներու դրած հրապարակային առաջարկը՝ կարդալ քան թէ խօսալ, ահա գրեցի, որպէսզի գի գոնէ մէկն ու մէկը գրանցից ներկայ գտնուի: Տեսնո՞ւմ էք, ի զուր եմ աւելիքը գրելու եմ պատրաստել: Ներկայ չէ գոնէ մէկը այդ անմիտան, եւ խայտառ ... :

Այդ վայրկեանին ներս մտայ եւ Խանդաթեան չարունակեց անայլայլ.

— Այդ խայտառ ... բղէտ Միրզաները, Սամուէլ եւ իր բարեկամը իրապէս սիրելին են մեր գրականութեան, մէկը Փարիզում, միւսը Պարսկաստանում: (Ծափեր):

Մեր զգեստը խմացայ, բայց պիտի չընկայ թէ բանը ինչո՛ւմն էր: Երախտութիւնը կը ճառագայթէր դէմքէս, թէ խմ և թէ քու հաշուիդ: Դարձնելով անշուշտ ծիծաղելի, թէ՛ գիս, թէ՛ քեզ: Այս դեռ ոչի՛նչ ... :

Խանդաթեան իր դասախօսութիւնը փակեց, բանալով վիճաբանութիւնը:

— Հինգ տարի է, եզրակացուց, ի զուր հարց եմ տալիս թէ մեզանում որոնք հին կարաւանին, եւ որոնք նոր կարաւանին ուղեւորներն են: Թէ իբրապէս կա՞յ արդեօք նոր կարաւան: Եթէ կայ, ապա ուրեմն ի՞նչ է նրա բնորոշիչ յատկութիւնը, հարստութիւնը, ուղղութեան նպատակը, ընդունուած հանգրուանները, ուղում եմ տեսնել «էտապ»ները, «մանզիլ»ները: Կը ցաւիմ էս բառի ռուսերէնը չկայ որ սահեմ, իսկ չինարէն չեմ իմանում: Արդ, նոյն հարցերը հիմի կրկին եմ տալիս: Վիճաբանութիւնը բացուած է:

Հազիւ խօսքը վերջացուցած, ուզեցի ցատկեցի յայտնի բանաստեղծ եւ «Բնիր իմ Բալիկ» թերթի հիմնադիր Փայլակեան: Մէկ ոտքը նետեց նախագահական սեղանին, միւսը աթոռի յենարանին: (Վերջին տեղեկացայ որ այդ դիրքը առած է չնմանելու համար «հին»ի մը՝ Պարոնեանի բանաստեղծին, որ նման առթիւ մը մէջ, սեղանին վրայ կեցաւ):

Եւ ... : Ահա այստեղ է սարսափելին ... :

Քու խորհրդովդ, Միրզաջան, թելադրած էի որ մարդիկ գրաւոր ճառ ունին կամ դասախօսեն: Բայց մտքէդ կ'անցնէ՞ր որ գրաւոր ձեւն ալ պիտի հասցնէին ծայրայեղութեան եւ մարդիկ գրաւոր պիտի խօսակցէին, գրաւոր պիտի վիճաբանէին, գրաւոր պիտի ուտէին եւ գրաւոր ... քնանային:

Ներկաներու ապշահար նայուածքին տակ, Փայլակեան թղթածրար մը հանեց գրպանէն եւ սկսաւ կարդալով վիճաբանիլ:

Միրզա՛, վա՛յ ինձ ... եւ վա՛յ քեզ: Ո՞րտեղէն թելադրեցիր այս «պաշտօնական» կարդալը: Եթէ խօսելով վիճաբանէր, թերեւս կէս ժամ տեւէր իր կարծիքին երկայնքը: Հիմա աղէկ դէզ մը թուղթ ձեռքին մէջ, կեցեր է մեր դիմացը: Ալ ուշ էր որ «Յառաջ»ին վազէի եւ հոն առնէի կարդալու մասին «պետութեան» յօդուածս: Իսկ եթէ բոլոր կարծիքները պիտի փոխանակուին կարդալո՞վ ... Միրզա, վայ ինձ, վայ ինձ ... :

Պիտի պոռայի.

— Խօսքս եմ կ'առնեմ: Ի սէր Աստուծոյ խօսեցէք որքան որ կ'ուզէք: Այս ձեւով կրնաք ստեղծել կարդացուած վիճաբանական ժողովներ, որոնք մեծ պահքը զրաւեն: Մի՛ կարդաք, խօսեցէք ... :

Բայց որովհետեւ չկրցայ կարդալով պոռալ, Փայլակեան սկսաւ պոռալով կարդալ.

Փայլակեան. — Կ'ուզեմ ձեզի ապացուցանել թէ ինչ է հինը, ինչ է նորը: Այս մասին մեծ յօդուած մը գրած եմ «Բնիր իմ բալիկ»ի մէջ, որուն աշխատակիցները մէկ-մէկ Պետրոս առաքեալներ եղան: Կը ցաւիմ, մոռցայ այդ յօդուածս բերել որ ամբողջութեամբ կարդայի: (Ունկնդիրներու մէջ յուզում: Խմբագրին՝ մեռնի՛ կարդալ բայց շինողը): Հոդ մի ընէք, սակայն, յաջորդ անգամ չեմ մոռնար (աւելի մեծ յուզում): «Նորը այն է որ

ԹԱՏՐՈՆ

«ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ» (ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ, ԵՐԵՔ ԱՐԱՐ)

Կիրակի ցերեկ, Միւթիւալիթէի ընդարձակ թատերասրահին մէջ դերասան Շահխաթունի ներկայացուց Ռոլէթթայի մէկ թատերախաղը, Բարեկամներ:

×

Նախ գործը:

Ոչինչ կայ այստեղ, որ մատնէ թէ իտալական է խաղը: Անուններ միայն: Ու գործողութիւնը եւս նետուած է միջոցին մէջ: Այսուհանդերձ idée de dominationը, որ կը բաբախէ հերոսին հոգիին մէջ, անմիջապէս կը յիշեցնէ պատմութիւնը լատին ցեղին: Արդարեւ հռովմէական շրջանէն մինչեւ առպագայապաշտութիւն, մինչեւ ներկայ ֆաշական օրերը, Իտալիա դասական երկիրն է աշխարհակալութեան: Այստեղ անհրաժեշտ է խոստովանիլ, որ աշխարհակալութեան ըմբռնումը կը փոխուի շրջանէ շրջան: Երէկ աշխարհակալութիւն կ'անուանէինք ցանկութիւնը տիրապետելու բոլոր ցամաքներուն վրայ: Այսօր աշխարհակալութիւն կ'անուանենք ցանկութիւնը տիրապետելու մարդկային բազմութիւններու վրայ, ժողովուրդներու հոգիին վրայ: Այս ձեւով կուսակցութիւնները կը կազմեն տեսակ մը ձեւափոխութիւնը աշխարհակալական ցանկութիւններուն: Լրագրողի լեզուին մէջ, տարօրինակ պիտի թուի նման բացատրութիւն մը, բայց փիլիսոփայական լեզուի մէջ սովորական ճշմարտութիւն մըն է ըսել այսպէս: Արդարեւ փիլիսոփաները զանազան բացատրութիւններ տուած են տիրապետելու ցանկութեան, որ հոգին իսկ է մարդոց: Թոմաս Հօպս կ'անուանէր իշխանութեան սէր, Տիվէրժիէ մը Հօրան՝ իշխանապետութեան ոգի, Նիչէ՝ «Զօրութեան Կամք» (La volonté du puissance, der Wille zur Macht), Էրնէսթ Սէյյէր՝ պարզապէս աշխարհակալութիւն, Լատինները՝ libido dominandi:

Եւ այս վերջինն է լաւագոյն բացատրութիւնը:

Անիկա, որ փորձեց գրականութիւնը բացատրել զգայարանական - բնախօսական վարդապետութեամբ, տարբեր ձեւով չկրնար մօտենալ անշուշտ պատմութեան:

Արդարեւ պատմութիւնը շրջաններ ունի, երբ կը տիրապետեն մարդկային այս կամ այն զգայարանքները: Եւ ի՞նչ աւելի հետաքրքրական նիւթ, քան վերլուծումը հելլենական քաղաքակրթութեան, Վերածնունդին, ԺԷ. եւ ԺԸ. դարերուն: Ժամանակ մը կարծուեցաւ թէ ֆրոյտիզմը եւ մարքսիզմը, մէկը սեռային գործարանով եւ միւսը ստամոքսով, յաջողեցան բացատրել ամէն բան, թէ այլեւս ըսելիք չունէր մարդկային որոնողմիտքը: Սակայն եթէ հզօր են այդ երկու libidoները, սեռային կամ ստամոքսային, նոյնքան հզօր է ուրիշ passion մը, որ կենդանական նախատարրն է: Այդ կիրքը «յաճախ կը միանայ մարդկային միւս կիրքերուն, խոյանք եւ սրլացք տալու համար մեր գործունէութեան» (Էրնէսթ Սէյյէր): Այդ «կիրքը» կը կոչուի libido dominandi:

Իմ ըմբռնումովս, Ռոլէթթայի թատերախաղին նիւթն է պայքարը երկու libidoներու միջեւ, libido dominandi եւ libido estomacal:

Հերոսը կը փորձէ, իր libido dominandiովը մղուած, սլանալ վե՛ր, խոյանալ բազմութիւններո՛ւ վրայ, սաւառնիլ ամբոխին վերեւ: Հայ՛րտ է, որ իր հետեւորդները բազմացեր են, արդէն 120,000 հոգի: Եւ ան տակաւին կ'երազէ հարիւր հազարնե՛ր աւելցնել իր բանակին, առաջնորդել բանուորներու զանգուածը, տիրել բոլոր հոգիներուն: Մեզ չի հետաքրքրեր ծրագիրն այդ կուսակցութեան: Ցիմար ու սովորական բացատրութիւններ, թէ ազատութիւն, եղբայրութիւն, հաւասարութիւն, աշխատանք կը խոստանայ, — փիլիսոփային է միայն տրուած ծիծաղիլ այս եւ նման բոլոր ծրագիրներուն վրայ:

Հերոսը, Ֆրանչէսքօ Քորնարոլօ, գինով է արդէն իր յաջողութիւններով եւ յաղթանակով: Մինչ իր հակառակորդները կ'աշխատին գրգռել ամբոխը, յարել հերոսին բարեկամները, չահագործելով պատմութիւնը հերոսին ստամոքսի հին հոգերուն:

Եւ այս է արդէն խաղին ամբողջ նիւթը: Ֆրանչէսքօ Քորնարոլոյի բարեկամները կ'ամբաստանեն զինք թէ դրամ ստացած է իր նախկին կնոջմէն, որ հիմա կը պարէ օտար երկիրներու գրօսատուններուն մէջ: Կը լքեն Ֆրանչէսքօ Քորնարոլօն, սակայն ի վարձատրութիւն իր հին ծառայութիւններուն, մեծ գումար մը կը նուիրեն իրեն: Քորնարոլօ կը սիրէ՛ իր աղջիկը, չա՜տ կը սիրէ զայն: Եթէ մինակ ըլլար ինք, որ կը նահանջէ հիմա, թերեւս մերժէր: Բայց ապրի՛լ կ'ուզէ իր աղջկան համար, ապրի՛լ կ'ուզէ եւ իր աղջիկը: Ու կը տկարանայ Ֆրանչէսքօ, կ'առաջարկէ աղջկան, — ընդունի՛լ: Կը մերժէ աղջիկը:

Թատերագիրը, որ կը նկարագրէ կիրքերու այս պայքարը եւ շատ խանդավառ կը թուի բազմութեան ուժին, տիրապետութեան գաղափարին մասին, կարծես չի հաւատար թէ հզօր է այս թաքուն կիրքը: Ու բեմին վրայ, պայքարող կողմերուն վերեւ, կը դնէ մէկը, որ կը ծփայ խաղաղ: Մարինօ կը կոչուի այդ, պայքարի հին մարդ մը, հանդչած մարդ մը, պարտեալ մը: Սկեպտիկ է ան, ու երբ Ֆրանչէսքօ կը գոռայ իր ուժին լիութեանը մէջ, Մարինօ գիտել կուտայ թէ չուտով ստամոքսին հոգը, — դրամը, — պիտի գայ յաղթել, ինչպէս յաղթեր էր իրեն: Մարինօ, որ կը ներկայացնէ նահանջականութիւնը (défaitisme), հեղինակն է կարծես, որ կասկածով կը նայի յաղթանակին: Կասկածով կը նայի գեղեցիկ երազներու ցանկութեան, որովհետեւ գիտէ թէ ստամոքսի հասարակ ու տգեղ հաշիւները պիտի, ի վերջոյ, տկարացնեն պայքարը՝ վարկաբեկելով:

Բայց այս խաղը կարելի է վերլուծել նաեւ ձեւաբանական մեթոտով:

Երկկողմնագոյդ եռանկիւն մըն է հէնքով: Հեղինակը, սկեպտիկ, իրեւեոսը կը բարձրացնէ եռանկեան մէկ երեսէն՝ վար իջեցնելու համար միւս երեսէն: Վերջերս սովորութիւն դարձաւ գործածել բացատրութիւն մը, — grandeur et décadence, — որ շատ կը պատշաճի այս խաղին: Արեւելեան վարդապետութենէ մը կուգայ այս, որ մարդոց կեանքը կը նմանցնէ յարատեւ ելեւէջի մը: Մարդիկ պիտի բարձրանան ու իյնան, — յաւիտենական օրէնքն է այս: Խելացիութի՞ւն է, ուրեմն, բարձրանալ, — սլանալ դէպի նոր քաղաքակրթութիւն: Ռոլէթթա բեմ կը հանէ Տոն Կուէլմօ, որ կ'իջնէ լեռներէն, քաղաքներու աղմուկին անհաղորդ, ու կը հրաւիրէ Ֆրանչէսքօ Քորնարոլոյի սլացքին սիրահար Աննա Սանթէրը՝ վերադառնա՛լ լեռ, դէպի իրենց խաղաղ գիւղը, փոքրիկ ճամբաներու եւ թուփերու մտերմութեան, հեռո՛ւ քաղաքակրթութենէն:

×

Իբրեւ թատերախաղ:

Տկար է գործուածքը: Այո՛, կը ըդանք բաբախումը հռովմէական ոգիին, որ երկար թմրութենէ մը յետոյ ահա քանի մը տարիէ ի վեր կը թափահարէ:

Արծիւն է, որ անհունին եւ հեռաւորութեան կը կանչէ, երբ իտալացի ապագայապաշտները սկսանփառաբանել օդանաւը, մեքենան, շոգեկառքը: Ահա Ռոլէթթա նմանօրէն կ'երգէ ուժը բազմութիւններուն, որ պիտի գան, բայց իր ձայնը արձագանգ չի տար, վասնզի գործողութիւնը դրած է նեղ սենեակի մը մէջ: Ես ամբողջ խաղարկութիւնը պիտի նմանցնէի մենախօսութեան մը: Գլխաւոր հերոսն է միայն, որ կը գոռայ, կը հրճուի, կը ճամարտակէ, կը հեւայ: Ո՞ւր են հակառակորդները, — բեմին ետեւը: Բարեկամնե՞րը, — շուքեր են, որ կ'երեւան բեմին վրայ: Հեղինակը քիչ մը սիրաբանութիւն կը բերէ Աննա Սանթէրով, քիչ մը հին բարոյական Սոփիայով, որոնք մանրամասնութիւններ են, անձ իսկ չեն:

×

Խաղարկութիւնը:

Դերասան Ա. Շահխաթունի, իբրեւ Ֆրանչէսքօ Քորնարոլօ, իբրեւ բանուորական կուսակցութեան մը պետը, որ բազմութեան մը ճակատագիրն ունի իր ձեռքին մէջ, գեղեցիկ էր իր dynamismeով: Ուժի եւ կորովի աղուոր ճառագայթում մը: Վերջապէս իր գինովութեանը մէջ՝ եռեւը բազմութիւն մը ունենալու, հզօր բանակի մը առջեւէն քաղաքէ մը ներս յաղթական մուտք մը գործելու: Առաջին եւ երկրորդ արարներուն մէջ, ան կը ճախրէ յաճախ հպարտ, երբեմն բոլորանուէր: Երրորդ արարին, երբ լքուած է ի սպառ, եւ յիշեցի իր յուսահատութիւնը, իր տխրութիւնը, իր կծկումը սահուր վիշտի մը տակ Հարսանեկան ճայլերգին մէջ:

Լաքքա կը խաղար փոքրիկ դեր մը՝ Տոն Կուէլմօ, բայց ի՜նչ աղուոր ու կենդանի տիպար մը գծեց:

Ա. Գմբէթեան Մարինօն էր, սկեպտիկը, որ պարտուած է եւ փիլիսոփայութեամբ կը նայի աշխարհքի բաներուն վրայ:

Տիկ. Սուրաբեան եւ Օր. Անահիտ, ինչպէս «Բարեկամներ»ը ... բայց թատերախաղին հեղինակը զլացած էր անոնց՝ խաղալու իրենց իրաւունքը:

Բեմը լաւ ներկայացուած էր, մասնաւորաբար շատ տպաւորիչ էր ձայնագիրով (phonographe) ներկայացումը ամբոխին աղմուկին եւ փոթորկին քամիին:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

հին չէ» կ'ըսէ յայտնի Փիւթիւրիզմ ժան կուժօն։ Իսկ մեր մօրը Փիւթիւրիզմ ալ չէ։ Երեւակայեցէ՛ք, մեքենաի դարուն մէջ կ'ապրինք։ Հիմա մեի դարուն մէջ կ'ապրինք։ Հիմա մեքենայով կը կարուի նոյնիսկ «փասքենայով կը կարուի նոյնիսկ «փասոտման»։ Ուրեմն կայ նախա — փասոտմայական, ըսել կ'ուզեմ նախա — մեքենայական եւ յետ — մեքենայական շրջան։ «Ուրիշ շրջան չկայ» վճռած է մէթրը Բասէ։

կը նայիմ նախագահին՝ Վառվառեանի նախագահական երեսին։ Վառվառեան, որ կը նախագահէ իրբեւ նախագահ այս գլխալին, (կրկնութեան հարց չկայ, առաջինը բայ է, երկրորդ՝ իրեն հետ ծնած եւ չուքին պէս մէջն տեղ իրեն հետ մտնող–ելլող տիպար) ինծի կը նետէ չանթահարող անորոշ նայուածք մը, որ կը նշանակէ.

— Անզգա՛մ ․․․ քու պատճառով ․․․ ջհասկնալու կը զարնեմ։

Փայլակեան—(շարունակելով կար – զալ) մեքենայի շրջանին պիտի անհետանան հին ձեւերը, հին ըմբռնումները։ Մարդիկ Փարիզի մէջ առտուան «քրուասան»ը պիտի ուտեն։ Պիտի քաղեն․․․ Չինաստան, կէս օրուան ճաշ ընելու։ Իրիկունը՝ Փարիզ, «Փառի – Սուար»ը աչքէ անցընելու համար։ Ո՞ւր կը մնայ կարօտը, բաժանման ուրախութիւնը, տեսցիններդ կրկին տեսնելու վիշտը։ Զգացումները պիտի հալին, ինչպէս պիտի կորսուին գետերու մրմունջը, վարդին եւ ոսկի հասը, գիւղանկարը, էշը, գոմէշը, կովը, սիրոյ զգացումը, առելութիւնը, փախնու խաւարն, մեկնի մէջն, կորնչին աստեղք, լուսին ․․․ Փարիզն Չին, վը՛ղ՛ղ՛ղ ․․․ վը՛ղ։ Չինէն Փարիզ, վը՛ղ՛ղ՛ղ ․․․ վը՛ղ։ (Ձեռքի յայն շարժումով օդը պատռելով) վը՛ղ՛ղ՛ղ ․․․ վը՛ղ (եւ Վառվառեանի նախագահական ականջը թռցնելով) վը՛ղ՛ղ ․․․ վը՛ղ։

Նախագահ․ — Նո՛ւ, եթէ համեցէք խպել օրուայ նիւթին ․․․։

Փայլակեան․ — Հի՛մա հոդ պիտի գամ։ Պիտի անցնիմ Չինաստանէն, յանդ պիտի առնեմ նախամեքենային վրայ։ Ցետոյ յետ — մեքենային վրայ։ Ցետոյ պիտի գամ նորերու մեծ հայրերուն։ Ցետոյ ․․․ մոռցայ (շարժում), հոդ մի ընէք, յաջորդ անգամ կը բերեմ։ (Աւելի մեծ շարժում)։ Ան ժոռէս կ'ըսէ որ մարդիկ ժամանակ չպիտի ունենան նոյն իսկ մտածելու, ո՛ւր մնաց գրելը։ (Ինքնիրենս՝ ո՛հ, բարի ժամանակներ, արդեօք առջ — բացօք պիտի տեսնե՞մ այդ օրը որ մարդիկ անկարող ըլլան գրելու եւ կարդալու)։ Գրել կա՛րճ, հատո՛ւ, ահա նորը։ Կայծակ Սաղմանասար կ'ըսէ․ «Շատ մը վերջակէտ, գիծել «Ցառաջ»ին։ Ցօղուածի տեղ բառ մը։ Գիրքի տեղ նախադասութիւն։ Վը՛ղ՛ղ՛ղ ․․․ վը՛ղ ․․․

Նախագահ․ — Նո՛ւ, զգուշացէք, սեղանը, ականջս եւ ձեր գլուխը ուռած եմ վտանգուած համարել ․․․։

Փայլակեան․ — Հո՛դ պիտի գամ։ Մեր մէջ Շահէն Արթունեան, զոր գրագէտ չեմ համարեր, ունի կարճ եւ նոր ոճ։ Բայց նոր մըն է։ Անցնինք Փիւթիւրիզմին, որուն համար Մարինէթթի կ'ըսէ ․․․ (անհանգիստ շարժումներ, աղմուկ)։ Եթէ չէք ուզեր, ահա արդէն ըսի թէ ինչ է նորը։ Եթէ հասկնալու կարողութիւնը ունենաք ․․․

Նախագահ․ — Կ'ընդմիջեմ ձեր գեղեցիկ գրուածքը, շնորհակալութիւն։ (Վրան կը նետէ սպաննիչ նայուածք մը, որ կը նշանակէ՝ զահրումար դու

ես պատճառը)։ Խօսքը Օր․ Սիլլային կուտամ։

Օր․ Սիլլա կը յառաջանայ եւ ․․․ ո՛վ զարհուրելի վայրկեան, ո՛վ իմ անտէր, անիծեալ յօդուածս ․․․։ Օրիորդը, «գորսաժ»ին մէջէն, ներկաներու սարսափահար նայուածքին տակ դուրս կը քաշէ ․․․ ի՞նչ, Միրզա, ի՞նչ, գուշակէ։ Դաշո՞յն, պոմպա՞, կա՞զ։ Ա՛խ երանի թէ առոնցմէ մէկն ու մէկը, հազա՛ր երանի եթէ առոնց ամէնը միանգամայն ըլլային ․․․

Թուղթե՛ր ․․․ Միրզաջան ․․․ թը – ուխ – թե՛ր ․․․։

Պիտի հարցնես թէ օրեր առաջ նորերը ինչէ՞ն կը գիտնան թէ ինչ պիտի ըսէ դիմացինը, ինչ ուղղութիւն պիտի առնէ վիճաբանութիւնը։ Ի՞նչպէս գուշակեցին եւ գրեցին իրենց պատասխանը։ Մի հարցներ, «կորպէկոր ըլլիս», Միրզա՛, ուրկէ՞ հանեցիր, ինծի թելադրեցիր կարդացէ՛ք դրութիւնը։

Կարդացէ՞ք ․․․ Ա՛ռ քեզի կարդացէք։ Եւ կը սկսի կարդալ։

Օր․ Սիլլա․ — Շատ կը սխալի Փայլակեան։ Թրօքատէրո սաւմ է․ «Ֆիւթիւրիզմը մեռած է»։ Ձեզ սաւմ եմ որ չկայ հինը։ (Ոտքը գետին զարնելով)։ Ո՞ւր է հինը, հարց եմ տալիս, ո՞ւր է։ Դրանք բոլորը անհետացան, մեռան, կորան, գտէք դրանց կտորուանքը, եթէ կարող էք։ Մեքենան յաղթեղել է էշին և գոմէշին։ Ջը՛խք․․․ Ջը՛խք․․․

Խանգարեան․ — Հապա ի՞նչ եղաւ այն էշը որ ձեր գրչի տակից փախաւ եւ Թոմաս Խանի բակից ձէնը դուրս եկաւ ․․․

Օր․ Սիլլա․ — Աստ՛մ, զը՛նգ ․․․ զը՛նգ ․․․ մեռ՛ո՛ւ ․․․ մեռ՛ո՛ւ ․․․ զը՛նգ ․․․ զը՛նգ։ Նորերս ուրեմն, ջը՛խք ․․․ ջը՛խք ․․․։ Մեր նորերից Շ․ Շամփուրի գրուածքները լիքն են մեքենայի ձայներով․ ուրեմն փաստ է որ նոր է։ Սխալ է Փայլակեան։ Մօտէրնիզմը, հասկանո՞ւմ էք (նախագահական սեղանը ծեծելով հովանոցի երկարութեամբ «նոր» մատիտովը), լըսո՞ւմ էք, գլխներիդ մտնո՞ւմ է, մօտէրնիզմը ոչ թէ Արեւելքից արեւմուտք է գնում, այլ վերադառնում է Արեւելք։ Մեր կօնսիէրժն սաւմ է որ «չատ եմ սիրում արմաւը»։ Ուրիշ սըխալ՝ Փայլակեան սաւմ էր «մեքենան մեռցուց անհատը»։ Ես սաւմ եմ (ոտքը գետին զարնելով) անհատը մեռցո՛ւց մեքենան։

Փայլակեան․ — Ես ըսի որ հիմա օգանաւով մացնու ոչխարներ եւ եզներ կը փոխադրուին կոր, հետեւաբար ․․․

Խանգարեան․ — Ձեր երկուքից ո՞րն ա մօտէրնիզմի ճշմարիտ ․․․։

Նախագահ․ — Նո՛ւ, չի կարելի։ Խօսքը միշտ Օր․ Սիլլային է պատկանում։ Օրիո՛րդ, եթէ կարելի է ձեր խօսքը օրուայ նիւթի հետ կապէիք․․․։

Օր․ Սիլլա․ — Դա հնութիւն ա։ Օրուայ նի՛ւթ, ի՞նչ նիւթ, ո՞ւր է, կա՞յ, չկա՛յ, մեռա՛ւ ․․․ գնա՛ց ․․․։ Հա՛, սաւմ էի Շահէն Արթունեան եւ Օնկարան իրենց գրուածքների մէջ մեքենայի ձայն չեն տալիս, բայց էշի ձայն էլ չեն տալիս, ուրեմն նոր են։ «Մեռած է ակադեմականութիւնը, կաֆէ – կրէմիզմը, Սօրպօնիզմը» սաւմ է Պէռ Լաշէզ։ Իսկ Մարինուն սաւմ է որ մօտէրնիզմը եօթը գլուխ ունի։ Ես համբել եմ տասնըեօթը։ Այդ տասնեօթ գլուխներն են, առաջին․ — (ընդհանուր աղմուկ, Օր․ Թիպս կը մարի, Օնկարան օգնութեան կը փութայ, Բոցաջ եւ Մինաս Արդարեան նօթեր կ'առնեն «Ես»ի համար, կիւր-

նեան այս նիստին մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը շարժի, Օրէն գլուխը վեր կ'առնէ ծայրէ ծայր կարդացած լրագրին վրայէն, Օր․ Կարմիրեան կը ժպտի, Թասօ կուլայ եւն․)։ Քանի որ չէք կարող հասկնալ (մեծ ժխոր) կը վերջացնեմ։ Գիտցէք միայն, մի օր հնութեան դիակների վրայ Զարլսթոն ենք պարելու, եւ ․․․։

Նախագահ․ — Նո՛ւ, ընդմիջում եմ։ Շատ լաւիկն էր ․․․ խօսքը ձեր գրուածքի մասին է, Օրիորդ, յաջորդին կրկին կը շարունակէք (ինծի անըզգա՛մ ․․․)։ Խօսքը Սանսուրեանինն է։

Սանսուրեան (որ գրպանէն թուղթ չի քաշեր, որով ներկաները շունչ կը քաշեն) — Կ'ուզեմ ըսել որ հարցը ըստ էութեան քննուելու վիճակին մէջ մացուելու է։ Դուն կ'ըսես՝ մեքենայ։ Քեզի կ'ըսեմ, ի՞նչ մեքենայ, ի՞նչ էշ։ Հապա ուրեմն դուն որ նախօրօք եւ անցեալին մէջ ականջները տեսար եւ վիզը չտեսար։ Վիզը տեսար եւ փորը չտեսար։ Փորը տեսար եւ պոչը չտեսար։ Պոչը տեսար եւ ․․․

Նախագահ․ — Նո՛ւ, կ'ընդմիջեմ։ Կրնաք շարունակել եթէ աւելի վար չիջնէք։

Սանսուրեանի քովէն աթոռս կը փախցնեմ եւ կ'իյնամ նախագահին մօտ։ Բայց հազիւ տեղաւորուած, ոտքիս սարսափելի հարուած մը։ Նախագահ Վառվառեան ականջս ի վեր՝ «իշտէ աղ քո յիմար յօդուածը «կարդացէք, մի խօսաք»ը տեսա՞ր մի։ Նախագահական աթոռի վրա՞յ եմ թէ կրակի վրայ։ Անզգա՛մ ․․․։ Էս մարդիկը մինչեւ առաւօտ կարդալու են, հասկը-ցա՞ր, կար–դա–լու–են»։ Ստանալով նախագահական նոր հարուած մը, կը նախընտրեմ վերադառնալ Սանսուրեանի մօտ որ կը շարունակէ։

Սանսուրեան․ — Մօտէրնիզմ, այսինքն մօտա։ Նարեկացի կարճ ոճ ունի, նոր մըն է ուրեմն։ Իսկ մօտան նորաձեւութիւնն է։ Կիները միթէ չէ՞ որ առաջ մինչեւ իրենց կրունկը շըջազգեստ կը հագնէին։ Ցետո՞յ՝ Մօտա։ Ժիփը բարձրացաւ մինչեւ սրունք, յետոյ ծունկ, յետոյ ․․․։

Նախագահ․ — Նո՛ւ, ընդմիջում եմ ․․․ մնացէք էդ տեղ եւ մի բարձրանաք ․․․

Սանսուրեան․ — Ընդհակառակն։ Ժիփը սկսաւ իջնել ծունկէն սրունք, սրունքէն կրունկ։ Գալ տարի կրնայ բարձրանալ կրունկէն սրունք, սրունքէն ․․․։

Նախագահ․ — Արգիլուա՛ծ է ․․․։ Արդէն պարոնայք, հինգ վայրկեան է մնացել կէս գիշերին։ Եթէ ուզենաք եւ կամենաք որ վաղը գիշեր ալ շարունակուի ․․․ այո՞, լա՛ւ ուրեմն։ Այժմ չորս բոպէ կը նուիրեմ Միրզա Սամուէլի բարեկամին։

Միրզա Ս․ի բարեկամը․ — Շնորհակալութիւն չորս բոպէին համար։ Շատ իսկ է, որովհետեւ պիտի խօսիմ, չպիտի կարդամ։ «Ղալէթ» ըրի կարդացէք ըսելով։ «Արդ ըլլի», յաջորդ նիստին նախընտրելի է որ ամէնքս ալ խօսինք։ Եւ խօսինք, քիչ մըն ալ օրուան նիւթի մասին, եթէ յարմար կը դատէք, թէեւ քիչ մը չեղած կ'ըլլանք ընդունուած օրէնքէն։ Տարիներով կը ծեծուի այս հարցը թէ մեր մէջ նորը ինչո՞վ կը զանազանուի հինէն։ Ո՞վ է նոր եւ ինչու է նոր։ Ո՞վ է հին եւ ինչու է հին։ Զահրումարը հագուստ կամ կօշիկ ըլլար դիւրին էր ջոկելը, բայց որովհետեւ ոչ մէկն է ոչ միւսը, մնացեր ենք «մաթալ»։ Ահա այսօր այնքան փղշտացի եմ որքան տարիներ առաջ։ Այս նուրբ

հարցին մէջ այնքան բարբարոս ․․․։

Փայլակեան եւ Օր․Սիլլա (բռունցքները բարձրացուցած, վրան վազելով).

— Եւ ցկեանս բարբարոս ալ կը մնաս։ Անկարելի է որ հասկնաս թէ Սինկէր կարի մեքենան ․․․։ Ձեր հասկացողութիւնը մեռ՛ո՛ւել ա, մեռ՛ո՛ւել ․․․ գնա՛ց ռոմանթիզմը, գնա՛ց ․․․ Մաշդի Աբբասն սաւմ է «ռոմանթիզմըն, հասկանո՞ւմ ես, լսո՞ւմ ես ․․․

Նախագահ․ — Իբր նախագահ ժողովը փակուած եմ համարում։

×

Ահա՛, Աղա Սամուէլ, համոզուեցա՞ր թէ երբ քեզ նման մէկ յիմար քար մը գլորէ, ինծի նման քառասուն խելօք զայն չեն կրնար տեղէն շարժել։

Ստիպուած, «Ցառաջ»ի չորրորդ էջը պիտի վարձեմ գալ կիրակի եւ յայտարարեմ չվճարուած պարտքերու խոշոր գիրերով․

— «Ո՛վ հայ կիլէրոններ, հիներ եւ նորեր, Միրզա Սամուէլը նախա–մեքենական շրջանէն մնացած էշ մըն է, Նոյի տապանէն ուղղակի Պարսկաստան փախած։ Մի հաւատաք իր խօսքին։ Ճառեցէք եւ խօսեցէք փոխանակ կարդալու։ Խօսեցէք նոյն իսկ երբ կը վիճաբանիք կամ բարեւ կուտաք։ Խօսեցէ՛ք, մի կարդաք»։

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Գրական Ակումբի 5րդ տարուան Բ. գրական երեկոն նուիրուած էր հայկական դրամագիտութեան։ Դասախօսն էր յայտնի բանասէր Պ. Կ. Բասմաջեան, որ կոկիկ հասարակութեան մը առջեւ, խօսեցաւ մօտ երկու ժամ։

Պ. Կ. Բասմաջեան 1885էն ի վեր, լման 47 տարի է որ անդադար կը պրպտէ ու կը գտէ Հայոց պատմութեան հետ կապուած բազմաթիւ բանասիրական հարցեր։ Իսկական «աշխարհական վանական» մը, քաշուած Փարիզի հեռաւոր լռակեաց մէկ անկիւնը, շրջապատուած իր շատ հարուստ մատենադարանովը, մէկ կողմէ կ'ուսումնասիրէ Ամիրտովլաթի ձեռագիր աշխատութիւնները, միւս կողմէ կը հսկէ ծանօթ գիտնական հանգուցեալ Մորկանի «Դրամագիտութիւն» երեք հատորէ բաղկացած ծանրակեկ անտիպ աշխատութեան սրբագրութեան։ Մօտերս հրապարակ պիտի ելլէ այս գործը եւ անոր յառաջաբանը գրելու պատիւը կը պատկանի Պ. Բասմաջեանին։ Բացառիկ երեւոյթ, քանի որ հայ պատմա-բանասիրական աշխատութիւնները յառաջաբանները առ հասարակ օտար գիտնականներու վստահուած են։

Այս անխոնջ պատմաբանը, ցարդ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուով մօտ ունի 35 հատոր աշխատութիւններ։ Նոյնպէս խմբագրած է իր «Բանասէր» հանդէսը որ սկսաւ լոյս տեսնել 1899ին եւ շարունակուեցաւ անընդհատ տասը տարի։

Անցեալ Շաբաթ իրիկուն, Գրական Ակումբի մէջ Պ. Կ. Բասմաջեան հայկական Դրամագիտութեան եւ ընդհանուր կերպով դրամներու ծագման վրայ խօսելէ ետք, հայ դրամները բաժնեց տասնըմէկ շրջաններու եւ ծանրացաւ իւրաքանչիւրին վրայ, տալով չափազանց հետաքրքրական ծանօթութիւններ։

1.— Նախամեսրոպեան շրջան, 2.— Մեսրոպեան շրջան, 3.— Հռովմէական շրջան, 4.— Պարսկական, 5.— Բիւզանդական, 6.— Արաբական, 7.— Մոնկոլեան, 8.— Սելճուկեան, 9.— Ռուբինեան, 10.— Օսմանեան, 11.— Նոր Շրջան (Հայաստանի Հանրապետութիւն)։

Նախամեսրոպեան շրջանին մէջ կ'ամփոփուին այն դրամները՝ որոնք կոխուած են հայ գիրերու գիւտէն առաջ եւ բուն երկրին մէջ։

Մեսրոպեան շրջանին մէջ կը մտնեն հայ գրոց գիւտէն ետք Հայաստանի մէջ տպուածները յունատառ՝ ինչպէս՝ Տիգրանի եւ Արտաւազդի դրամները։

Հռովմէականին մէջ կ'իյնան Հայաստանի դրաւումէն յետոյ կոխուած լատինատառ դրամները։

Պարսկական շրջանին մէջ՝ Արշակունի եւ Սասանեան Պարսից կողմէ Հայաստանի դրաւումէն ետք տպուածները։

Բիւզանդական շրջանին՝ Բիւզանդիոնի Կայսրերու կողմէ կոխուած այն դրամները, որոնք կապ ունին Հայոց հետ։

Արաբական շրջանին մէջ շատ դրամներ կան, որոնց վրայ արաբական տառերով գրուած է «Արմինիյէ»։

Մոնկոլեան շրջանին՝ Հայաստան Մոնկոլներու տիրապետութեան տակ եղած ժամանակ անոնց կողմէ տպուած դրամներն են։

Սելճուկեան շրջանին՝ Գոնիայի սուլթաններու եւ Հեթում Ա․ Թագաւորին հետ միասին տպուած երկլեզուեան (արաբերէն եւ հայերէն) դրամներն են։

Ռուբինեան շրջանին դրամները ամբողջովին հայատառ են եւ կը կազմեն առաջին ճայատառ դրամները։

Օսմանեան շրջանին մէջ կ'իյնան Հայաստանի զանազան մասերուն մէջ կոխուած օսմանեան դրամները։

Նոր շրջանի դրամներն են Հայաստանի Հանրապետութեան թղթադրամները։

Դասախօսը իր հետ բերած էր հարուստ հաւաքածոյ մը լուսանկարներու, եւ երբ կը ներկայացնէր իւրաքանչիւր շրջանի դրամները՝ ցոյց կուտար նաեւ նմոյշներ։

ՀԱՅԿԱՇԷՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Ֆրանսական թերթ մը կ'ողբայ որ հետզհետէ կը կորսուի ժողովրդական արուեստը։ Գիւղերուն խոլը, արուեստին միմթիք խանդավառութեամբը բաբախուն հոգիներ կ'աշխատէին կենդանի պահել ճարտարութիւնը իրենց մատներուն, մինչ մեքենան կը մտնէ գիւղերէն ներս եւ կը սպաննէ ժողովրդային արուեստի յամեցած աշխատաւորը։

Արդարեւ, արուեստի ի՛նչ ինքնատիպ աշխատանքներ կան, որոնք տեղի կուտան մեքենական ճարտարագործութեան խուժումին առջեւ։ Նոյնիսկ վերջերս գիւղական արուեստագէտներն իսկ սկսած են հետեւիլ քաղքենի արուեստին։

Բլուզօ, որ տնօրէնն է Կալլիէրայի թանգարանին եւ նախաձեռնողը գիւղական ժողովրդական արուեստներու նուիրուած առաջին համագումարին, կը քննէ ժողովրդա-

յին արուեստի շիջման պատճառները եւ այս առթիւ կը գրէ.

— Ժողովրդային արուեստը զարգացման 3 հանգրուաններ ունեցաւ.

1.— Գիւղացիին դանակը կամ գեղջկուհիին ասեղը նախ աշխատեցան զարդարելու համար իրենց ընտանեկան օջախին կահ-կարասիները եւ առարկաները։

Այս հանգրուանի արուեստը Ֆրանսայի մէջ կորսուած է գրեթէ բոլորովին։

2.— Ցետոյ կազմուեցան արհեստանոցներ, նախնական գործիքներով։

Այս հանգրուանի արուեստը կը դիմադրէ տակաւին։

3.— Գիւղական արհեստանոցները միանալով իրարու, սկսան աշխատիլ քաղքենի յաճախորդներու համար գիւղական ոճով։

Այս հանգրուանի արուեստը ըսկսած է կրել քաղքենի արուեստին թափանցումը։

Գիւղական արուեստին շիջումը հետեւանք է բազմաթիւ պատճառներու,— մեքենայի տիրապետութիւնը, զինուորական պարտաւորիչ ծառայութիւն, հաղորդակցութեանց միջոցներու դիւրութիւն։

Ու մինչ գիւղական արուեստը կը շիջի Ֆրանսայի մէջ, ընդհակառակն յարութիւն կ'առնէ, ինչպէս ցոյց կուտան քննութիւնները, Սուրիոյ, Հունգարիոյ, Չեխիոյ մէջ, ուր գիւղական արուեստը կը շփոթուի ազգային արուեստին հետ։

Այսուհանդերձ կարելի է յուսալ, որ գիւղական կամ ժողովրդային արուեստը վերածաղկի նաեւ Ֆրանսայի մէջ, քանի որ բանուորներու թիւը մեծ է ճարտարագործութեան պահանջէն, եւ մեծ թիւով կիներ, աղջիկներ, ծերունիներ անգործ են։ Կարելի է զանոնք գործի լծել, աշխատցնելով տեղական արուեստներու մէջ։

Բլուզօ կը խորհի արհեստանոցներ բանալ բանուկ ճամբաներու երկայնքին, որպէսզի դիւրին ըլլայ քաջալերել գիւղական արուեստը։ Եւ նորէն գիւղերու հովիւները իրենց դանակով փայտէ գեղեցիկ աղամաններ չինեն, բրուտները՝ հրաշալի անօթներ, աղջիկները՝ ժանեակներ, վերջապէս վերածաղկի ժողովուրդին արուեստագէտ հոգին։

Ափսո՛ս, մենք Հայերս ի սպառ կորսնցուցինք գիւղական մեր արուեստները։

ԱՒԵԼՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ՄԸՆ ԱԼ…

Տարեգլուխի մօտաւորութեան առթիւ, կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն՝ ՓԱԿԵԼ ԻՐԵՆՑ ԱՌԿԱԽ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ։

Այս պարագան կը յիշեցնենք յատկապէս անոնց որ մասնաւոր նամակներ ստացած են մէկէ աւելի անգամներ։

Անձ լաւագոյն առիթը —տարեգլուխ— ո՛ր եւ է նոր յետաձգումէ խուսափելու։

1933 յունուարէն այլեւս թերթ չպիտի ստանան անոնք որ առկախ հաշիւներ ունին։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

— Տեսէ՛ք, պարոն սա լերան գագաթին մօտ շատ հին գիւղ մը կայ, ըստ աւանդութեան 5—600 տարուան․ կ'ուզէ՞ք հոն ելլել տեսնելու համար։

— Իմ խելքս գլուխս է, պակասամիտ մարդոց գիւղը այցելել չարժեր, որ գացեր երկաթուղիի կայարանէն այդչափ հեռու հաստատուեր են։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Կեանքիս մէջ բնաւ անփոյթ եղած չեմ. բայց հազիւ երկու մարդոց սանդուղներէն վեր բարձրանալը իմացած, սարսուռ մը զգացի։ Առտուն նախաճաշիկիս լուացարանին եւ պատին վրայի թուղթին մէկ ճեղքուածքին մէջ երկու բարակ եւ ոլորուած թուղթեր — ծածկագիր տեղեկագիր դրած էի։

Վերը խուլ ոտնաձայներ անվերջանալի փնտռտուքի մէջ էին անշուշտ։ Անտարբերութիւնը անտանելի կը դառնար։

Ճեփ – ճերմակ կտրած ու անշարժ սպասեցի, միշտ յուսալով որ անկողիններուն տակի փնտռտուքով պիտի գոհանային։

Վերի աղմուկը յանկարծ դադրեցաւ։ Սանդուղները թնդացնելով սկըսան վար իջնել։ Սպան ներս խուժեց։ Վերաբերումը փոխուած էր։ Վայրի երեւոյթով մը ու յաղթանակէն յոխորտալից, գոչեց․

— Տեսա՞ք, օրիորդ, թէ լուացարա-

նին ետեւ ի՛նչ գտայ։ Անմիջապէս մեզ հետ հրամանատարին գրասենեակը պէտք է գաք, ուր բոլորովին պիտի դատապարտուիք։ Մեր ուզած առենը ձեզ գնդակահարելու բաւական փաստեր ունինք։

Պահակներէն շրջապատուած ու գլխաբաց անցայ փողոցներէն։ Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ եւ այր թէ կին եկան մեր անցքը դիտելու։ Գերման զինուորներ իրենց օթեւաններուն առջեւ հաւաքուած՝ կը հայհոյէին ու կը վիճէին։

Հասանք զինուորական բանտը։ Խըցիկ մը բացուեցաւ․ յետոյ նրբանցքին մէջ զինուորական կօշիկներու ձայներ։

Կոշտ անկողնիս վրայ նստայ։ Լըրտեսութեանս վերջաւորութիւնը այս էր․ առտուն անշուշտ հրացանազարկ պիտի ըլլայի։ Կարծես «պատրաստ» կենալու համար կրունկներու շառաչիւնը եւ զէնքերու շաչիւնը կ'իմանայի։

Ի՞նչպէս ձերբակալուելուս մասին չէի կրնար մտածել։ Ի՞նչ արժէք ունէր։ Կարողութեանս ներածին չափ ծառայած էի հայրենիքիս եւ ․․․ Գերմաններուն․ անոնց հանդէպ ալ պարտականութիւնս կատարած էի․ — ատկէ աւելի չէին կրնար ուրանալ ․․․ Բայց ի՞նչ կ'արժէր․ ի՞նչ կ'արժէր։

Նրբանցքին մէջէն պահակին ոտնաձայնը եկաւ ականջիս․ յամր բայց հաստատ քայլեր։ Ցուրտ էր, միայնակ եւ մութ։ Առտուն պիտի գնդակահարուիմ ․․․

Եւ փղձկելով լացի ․․․

×

Ցաջորդ առտու ձմեռնային արեւի խցիկիս մէջէն դէմքիս վրայ ինկած ճառագայթներէն արթնցայ։ Ցետոյ դուրսը պահակին ձայնը առնելով ստուգումով լեցուեցայ։

Ի վերջոյ խցիկիս դրան վրայի փոքր պատուհանը բացուեցաւ ու մարդերու խօսակցութիւն մը իմացայ։ Գերմանական գաղտնի ոստիկանի մը դէմքը — զոր առաջ մէկ – երկու անգամ տեսեր էի, — ներս ծիկաց ու գլխով բարեւեց։ Պատուհանը դարձեալ գոցուեցաւ։

Քանի մը վայրկեան ետքը պահապանը դուռը բանալով, ամփոփ թէյ եւ ափսէի մը մէջ դրուած անշահ սեւ հացի կտոր մը դրաւ քովս․ դուրս ելաւ եւ դուռը գոցեց։ Մեքենաբար կուլ տուի ճաշս։ Այսպէս երեք օր շարունակուեցաւ։

Չորրորդ օրը առաւօտուն ընդարմացած վիճակէս ուշքի գալով, իմացականութիւնս յստակ կերպով գործել սկսաւ։ Լրջօրէն սկսայ մտածել։

Ինծ համար այլ եւս ազատումի յոյս չէի տեսներ․ բայց որպէսզի անոնց ալ իմ դատով զբաղելու առիթը չտալ։ Չէի գիտեր թէ երկու տարուան գործունէութենէս ո՞րքան բան իմացած էին։ Ինծի հանդէպ գտնուած փաստը արդեօք ժամացոյցս եւ տեղեկագրե՞րս էին միայն։

Ամէն բանէ աւելի, սակայն, որպէսզի գործակիցներս չմատնել, որովհետեւ վստահ էի որ Գերմանները ինծմէ ամէն գաղտնիք կորզելու համար բոլոր միջոցներու պիտի դիմէին։

Անսուաղութիւնը գնդակահարուելէն աւելի լաւ թուեցաւ ինծ։ Ուստի այդ վայրկեանէն սկսեալ՝ որպէսզի ծոմ յայտարարել եւ այդպէսով խնդրին վերջ տալ։

Կէս օրէ յետոյ գաղտնի ոստիկանը խցիկս եկաւ։

— Մէկ – երկու օրէն պիտի մեռնիք, ըսաւ հաճելի սկզբնաւորութիւնով մը, հետեւաբար ճշմարտութիւնը խոստովանեցէք։ Ձեր ընկերները կը ճանչնանք․ անոնք ձեր մեղսակցութիւնը խոստովանեցան արդէն։

Եւ կեցած ինծի նայեցաւ։

Գիտէի որ մարդը կը ստէր․ լուռ մնացի։ Ամբողջ կէս ժամ զիս ծուղակը ձգելու համար ամէն միջոց փորձեց․ նոյն իսկ սպառնաց մայրս ձերբակալել տալ։ Ցետոյ համբերութիւնը սպառած՝ գոչեց բռունցքը երեսիս դնելով․

— Խօսեցէք․ սպաննելս անգամ եթէ գիտնամ, պիտի ստիպեմ որ ամէն բան ըսէք։ Այս գործին մէջ ձեր գործակիցները որո՞նք էին։

Գլուխս թօթվեցի եւ դողդոջ քայլերով գացի անկողնիս վրայ նստայ։ Հրամայեց ոտքի կենալ․ դէմքը գրեթէ իմինիս կը դպչէր։

— Պիտի ըսէ՞ք թէ պիտի ստիպէք զիս տարբեր միջոցներու դիմել։ Մարդիկ, մասնաւորաբար կիներ՝ խօսեցնելու կերպեր շատ ունինք։

Դարձեալ բառ մը չարտասանեցի։ Ասոր վրայ այլ եւս զիս ձգեց եւ բարկութեամբ դուրս ելլելով դուռը գոցեց։ Ասիկա վերջի երրորդ ատենն էր։

Ալ անկէց ետք մէկ վայրկեան անգամ հանգիստ չունեցայ։ Այդ գիշեր ալ նուազն քսան անգամ ներս մտաւ, — բարկացայտ, անիծելով եւ սպառնալով։

Օրերն իրարու կը յաջորդէին։ Ծոմս կը շարունակէի։

Այդ գաղտնի ոստիկանը օրական երեք անգամ եւ ամէն գիշեր քանի մը անգամ անդղի մը պէս վրաս կ'իջնէր։ Երբեմն, իր հանգիստ ընելու պարագային, միւսը որ աւելի հանդարտաբարոյ ոմ մըն էր եւ ձեւերուն մէջ նրբաղ խիստ, զայն կը փոխանորդէր։

Անօթութենէս քունս ալ փախած էր։

Առաջները աչքերս հազիւ բացած՝ գաղտնի ոստիկաններէն մէկը կատաղի աչքերով, վրաս կը յարձակէր, իսկ միւսը ականջիս կը փսփսար։

Կը զգայի որ բոլոր այդ սարսափի ազդեցութեան ներքեւ անպայման պիտի յիմարանայի։

Թարգմ․ Ա․ ՀԱԲԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Փարիզ եւ շրջակայքեր

Յ. Հ. Դ.

ՀՐԱՉԴԱՆ խումբի ժողովը, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ave. des Gobelinsի սրճարանին վերնայարկը: Պարտադիր ներկայութիւն:

ԱՆԻԷՌ - ՊՈԽԱ - ՔՈԼՈՆՊԻ Առժամեայ Մարմինը, ժողովի կը հրաւիրէ *Արամ, Մասիս* եւ *Մուրատ* խումբերը այսօր, կիրակի երեկոյ, ժամը 8.30ին, պէքոնի կայարանին դիմացի ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մուրատ խումբի դասախօսական ժողովը այսօր, կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ: Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 6 Դեկտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խաժակ» ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ «Ա. Յ. Գ.» ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

տեղի կ'ունենայ այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Mutualitéի շքեղ սրահին մէջ: 24 rue St. Victor

Կը խօսին՝ Պ. Ա. ՎՏԱՐԱՆԴԻ եւ ՏՈՔԹ. Ա. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Սեբաստիոյ եւ Շրջանի հայրենակիցները անխտիր:

Մուտքը ազատ է

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

STUDIO RUDOLF *սրահին մէջ*, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Այսօր Կիրակի երեկուն ժամը 8.30ին *կը ներկայացուի՝*

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ *Հեղինակ՝* Տրէյէր *Ռէժիսէօր՝* Ն. Նիկողոսեան

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉ

Maison ALBERT

17, Rue Damesme **Métro: Tolbiac**

ԿԱՆԱՆՑ, ԱՐԱՆՑ ԵՒ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

Հայերու համար մասնաւոր զեղչ եւ կաղանդի առթիւ նուէրներ: Խնամուած եւ մաքուր աշխատանք:

ԿԱՂԱՆԴԻ ԵՒ **ԾՆՈՒՆԴԻ** առթիւ մի՛ մոռնաք գոհարավաճառ - ժամագործ *ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի* հասցէն՝ *264, Fbg. St. Martin, Paris (10e)*: Արժէքաւոր նուէրներ եւ 100էն 10 զեղչ: (*Métro: Louis - Blanc*):

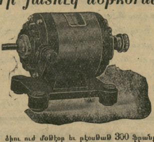
ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանցքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ: Տարրալուծում: 93 Rue d'Angoulème, Métro: Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ: 123 Bld. Sébastopol, մէթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Կարի յատուկ մօթէօրներ

$^1/_{15}$ ձիու ուժ մօթէօր եւ բէօսթամ 300 ֆրանք
$^1/_{8}$ » » » » 350 ֆրանք

Աժան եւ հաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեան վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչը: վճարման դիւրութիւններ: կարի մեքենայի յատուկ լամբ 30 ֆր.

HOVHANESSIAN ingénieur

15 rue de Vienne, Paris (8)

Կ'ընդունինք Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3-5:

Տոքթ. **ԱՍԼԱՆ**

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. Métro Pigalle Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ՉԱԳՐԵԱՆ ԵՒ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

40, RUE D'ABOUKIR

Tel. Louvre 58-75 **Métro: Sentier**

Վաճառատունս մեծաքանակի կողքին փոքրաքանակի ճիւղ մը հաստատած է նոյն գիններով, *մետաքսեղէնի, բուրդեղէնի* եւ *թաւիշի* ամենաճոխ տեսակներու նորոյթի վրայ: Մէկ անգամուան այցելութիւնը կը բաւէ հաստատելու տեղւոյն վրայ մեր ամենանպաստաւոր պայմանները:

ԾԱՆՕԹ.— Գօնֆէքսիոն շինողներու մասնաւոր գին: Գաւառէն եկած ապսպրանքներու շուտով գոհացում կը տրուի:

Հայերու ժամադրավայրը ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշել Հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու դիւրութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trévise *Քոնսոմանթինօփլը Նպարավաճառատան մէջ: Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կարող են օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝*

"CAFE SULTAN„

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulème

Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրոններ

ՉՈՒԱՐԹ ՕՐ ՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ ԺԱՄԱՆԱԾ

ՅԱՅՏՆԻ ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ ՀԱՅԿ ՁՈՒՀԱՃԵԱՆԻ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՆ

ԻՐ ԲՆԱԿԱՆ ՏԱՐԱԶՈՎ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

Սիրուած կատակերգութիւն 3 արար

Ներկայացման երրորդ արարին պիտի պարեն հուրիներ, որոնց պիտի մասնակցի ծանօթ պարուհի SÉNIÉ HANOUM.

ԴԵԿՏ. 11 ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3ԻՆ

Maison de la Mutualité

24, Rue St. Victor **Métro: Maubert Mutualité**

ԳԻՆԵՐԸ՝ Ա. ԿԱՐԳ 15, ԵՐԿՐՈՐԴ՝ 10 ՖՐԱՆՔ

(*Անգործներու համար մասնաւոր տեղ 5 ֆր.*)

Տոմսակները կը ծախուին հետեւեալ հասցէներուն եւ ներկայացման օրը՝ ժամը 12էն Թատրոնի կիցէն:

ՀԱՅԿ ՁՈՒՀԱՃԵԱՆ (Հօճայի դերին մէջ)

Crand Café-Restaurant Bosphore, 74 rue Sedain (11e), Restaurant Hadjian, 4 rue de la Chaussé d'Antin, Epicerie K. Nalbandian, rue Défense (Issy-les-Moulineaux), Coiffeur Stépanian frères, 8 rue Domat (5), Barkèv Kourouyan (Coiffeur), 88, rue Etienne-Dollet (Alfortville), Restaurant Floria, 61, rue Mr. le Prince (6e), Restaurant Aram, 8, rue de la Sorbonne (5e), Maison Vahé Itchkalatzian, 9, rue Jouye-Rouve (2e), Nigoghossian, Café Étoile Bleue, (Arnouville-les-Gonnesses), Méridional, 8 rue de Châteaudun.

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

71 rue du Fbg. St. Martin, Paris (10)

Tél. Botzaris 53-61 Métro Château d'Eau ou Gare de l'Est

Գիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք՝ վեներական ամէն տեսակի հիւանդութիւններ (ջերմամիզութիւն, ֆրանկախտ եւայլն), մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կանացի հիւանդութիւններ:

Բժշկումը կը կատարուի, X անդրմանիշակագոյն ճառագայթներով եւ ելեքտրականութեամբ: Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում:

Կը խնամենք ատամի ամէն տեսակի հիւանդութիւններ: Բուրջոն՝ սկսած 100 ֆրանքէն, պրիճ՝ ամերիկեան սիստէմով:

Արժէքները շատ մատչելի. մասնաւոր զեղչ բանուորներու եւ չքաւորներու:

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 *եւ* 3—8: *Կիրակի եւ տօն օրերը՝* 9—4:

ՏՈՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière. մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ

Տոքթ. ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌ

(Հայերէն կը խօսի)

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ԲԺԻՇԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

I.— 41, Rue des Ecoles, Les Lilas (Seine). Métro: Porte des Lilas. Tél. Villette 08 - 23: *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 14 - 17:

II.— 28, Avenue Marceau, Courbevoie (Seine): *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 10 - 12:

կ'այցելէ եւ կ'ընդունի հիւանդներ ժամադրութեամբ:

ԲՈՒՐԴԵՐ

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար: Միշտ պատրաստ ունինք 50000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ թիւ 2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40 եւ հաստ մանած բուրդ (*grosse laine*): Ամէն տեղէ աժան գին:

Դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Յանձն կ'առնէ կատարել Գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ Գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու:

կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց:

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30, Allemagne.

ԴԵՐՁԱԿԱՏՈՒՆ

ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԵՒ ԵՂԲ.

226, Rue de la Convention, Paris (15)

Մեր յարգելի հայրենակիցներուն կը յայտնենք թէ 100էն 25 զեղչ ըրած ենք մեր գիներուն վրայ, մինչեւ Նոր Տարի:

Հագուստ կամ վերարկու՝ **390 ՖՐԱՆՔԷՆ** սկսեալ:

Օգտուեցէ՛ք առիթէն

ԴԵՐՁԱԿ ԿԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, Paris (9)

Ճոխ մթերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր ու վայելուչ, տնտեսական տագնապին առթիւ հարիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ:

Նոր Տարին կը մօտենայ, փութացէք անգամ մը այցելել՝

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՉԱԼԱՃԵԱՆ

7, Rue de Tracy Tel. Louvre 28-23

(Métro: St. Denis *եւ* Réaumure)

Նոր Տարիի առթիւ ստացած ենք արեւելեան չոր միրգեր, ընտիր օղի եւ թարմ նպարեղէններ:

Փութացէք օգտուիլ առիթէն, բացուիկ զեղչ Նոր Տարիի առթիւ բոլոր ապսպրանքներու վրայ:

Ուշադրութիւն մեր գիներուն՝

1. *Սուրճ*	9	ֆր. Լիվր
2. *Քաշէր պանիր*	8	ֆր. Լիվր
3. *Կեսարիոյ ապուխտ*	12.50	ֆր. Լիվր
4. *Ճերմակ պանիր*	6	ֆր. Լիվր
5. *Ձիթապտուղ*	3	ֆր. Լիվր
6. *Ընտիր օղի*	19	ֆր. Լիթր

Անգամ մը այցելեցէք՝ համոզուելու համար:

Livraison à domicile

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ - ՍՐՃԱՐԱՆ - ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ„

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(*Ցիտուն քայլ* «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, թարմ, մաքուր, աժան եւ կարգով պատրաստուած:

Ամէնյաճախորդ արտօնուած էայցելելու խոհանոցը՝ անձամբ ստուգելու:

Յունական հռչակաւոր *«Ճիպրօ»* օղի տաք ստանդերներով:

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի սինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով:

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՈՒՃԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

Métro St. Michel *կամ* Maubert-Mutualité

Ծախու է *Ալֆորվիլի ամենակեդրոն մէկ վայրին մէջ բնակարանով միասին ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԻ խանութ մը: Ջուր, կազ եւ ելեկտրականութիւն: Պայմաններու համար դիմել փաստաբան Պ. Պէշնաո Վահէի* 94, Rue St. Lazare, *Փարիզ, ամէն օր, ժամը 5-7:*

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare, Paris (9e) Tél. Pigalle 67-69

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 *եւ* 17—19: *Նաեւ ժամադրութեամբ*

Ծախու է *տնտեսական մեկման պատճառաւ կեդրոն թաղամասի մէջ կօշկակարի խանութ մը՝ բոլոր կազմածներով (մեքենայ, գործիք եւայլն.) միասին: Բնակարան՝ 2 սենեակ, խոհանոց: Վարձք՝ 3000 ֆրանք, պայմ՝ 6 տարի: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Տէր Յակոբեանի,* 14, rue Médéah, Paris (14):

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿՆՈՐԷՆ ՏՈՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Գ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մէտայլ ֆրանս. առողջապահ. նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59—54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ Ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ուլթրաձայնեան դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար pneumothoraxի գործողութիւն: Հակահիւծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ բնէածական թելադրական եւ ֆրէօտեան մէթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդամիզային եւ վեներային հիւանդութիւններու համար:

Assurance Socialի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տոքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ սերքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54:

Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

6 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ Թիւ 2053

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԱԲԻՆ ՀԵՏ ԶՈՒԳԸՆԹԱՑ

Փոխանցման փափուկ շրջան մը կ'անցընէ Սուրիան:

Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան կնքումէն ի վեր, աւելի … ու ձեւ կը ստանայ հողատարութեան վերացման խնդիրը:

Սուրիոյ մարզպանը Ժընեւ կը գտնուի այս միջոցին: Եւ, ինչ… կը հաստատեն օրուան հեռագիրները, սովորական տեղեկագիր մը չէ որ ներկայացուցած է, այլ ուղղակի կը շօշափէ հողատարութեան վերացման խնդիրը: Թերեւս դաշնագրի նախագիծն ալ:

Միւս կողմէ, Սուրիոյ արաբական թերթերը կը շարունակեն … լուրեր նետել հրապարակ:

Այսպէս, անցեալ օր, այդ լրագիրներէն մէկը՝ «Էլիֆ Պա», … վրդովումով կ'արձանագրէր թէ «օրէ օր հաւանական կը … Թուրքերու ժամանումը Ալէքսանտրէթ»: (Իսքէնտէ…): Թէ ժողովուրդը վհատութեան մատնուած է: Ու կը բա…

— «Կարելի չէ առանց զայրոյթի եւ յուզումի յիշել այս պարագան եւ … այդպիսի կարգադրութեան մը հետ: Ալէքսանտրէթ շատ հին ժամա… ի վեր մէկ մասը եղած է Սուրիոյ եւ անոր կարեւոր դուռը: Մանա… որ Ալէքսանտրէթի սանճաքը Տաւրոսեան լեռներու բնական սահմանով մը … է Թուրքիայէն եւ ոչ մէկ կապ ունի Թուրքիոյ հետ: Անկէ զատ, Ա… միակ դուռն է Սուրիոյ առեւտուրին համար եւ ամենաքերրի …: Եթէ Ալէքսանտրէթի սանճաքը բաժնուի Սուրիայէն, այս վերջինը կը … գոյութիւն ունենալէ, իբրեւ տնտեսական եւ քաղաքական միութիւն: Սուրիացիները չեն կրնար ազատութիւն եւ խաղաղութիւն ձեռք բերել, … այժմէն ամէն միջոց ի գործ տալով Ալէքսանտրէթի սանճաքը չազատեն … Թուրքիոյ երախէն»:

Անշուշտ կարելի չէ իրարանցումի մատնուիլ, զանազան լուրերով եւ ենթադրութիւններով:

Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը կը շօշափէ կալուածներու … երկաթուղիներու խնդիրը: Ֆրանսա կարեւոր զիջումներ ըրած … երկու խնդիրներուն մէջ ալ, ոչ միայն զոհելով հայկական իրաւունքները, այլ եւ թրքական իշխանութեան յանձնելով հողաշերտ …:

Բայց, նոյնքան ծայրայեղութիւն պիտի ըլլար օրօրուիլ միա… լաւատեսութեամբ:

Կիլիկիոյ պարպումն ալ բախ – բասներով մարմին առաւ:

Ուրեմն, առանց կապուելու յոռետես կամ լաւատես լուրե… ըսենք թէ՝ միշտ ալ հաւանական են անակնկալները՝ քաղաքական կեանքի մէջ: Մանաւանդ «արեւելեան կողմն աշխարհի»:

Մնաց որ, Ֆրանսայի ներկայ կառավարութիւնն ալ միշտ կը … կարելի եղածին չափ կարճ կապել արեւելեան տաղտուկները: Էռիօները, Փօլ Պօնքուռները եւ Ֆրանքլէն Պույեօնները չուտ կը մոռնան Սուրիան, գերմանական ահաւոր մղձաւանջին առջեւ:

Ո՛ր եւ է դեր ունի՞նք մենք, այս անցուդարձին հանդէպ: Այս … այն պատահականութեան դիմաց:

Զրենք դեր, բայց ունինք տարրական պարտականութիւն մը, … բախտին ձգուած է, եթէ ոչ մոռացութեան տրուած:

Կ'ակնարկենք հայ – արաբական յարաբերութեանց:

Ֆրանսան հողային նոր զիջումներ կ'ընէ՞ թէ ոչ. հողատարութիւնը 1933ի՞ն կը վերջանայ թէ հինգ տարիէն,— ասոնք խնդիրներ են որոնց մէջ մենք դեր չունինք:

Բայց, մեր միտքէն չպիտի հանենք հիմնական խնդիր մը, — … եւ է պարագայի մէջ, մեր շահերը կապուած պիտի ըլլան Արաբներու շահերուն: Մենք պիտի քալենք բնիկներուն հետ:

Մենք սովորական իմաստով հիւրեր չենք Սուրիոյ կամ Լիբանանի մէջ, այլ քաղաքացիներ:

Արդ, երբ այդ երկրամասին դէմ ոտնձգութիւն կը կատարուի, երբ թշնամին կը սպառնայ Իսքէնտէրունի կամ Անտիոքի, մենք պիտի ունենանք մէկ հոգ, — Սուրիոյ հողային ամբողջութեան պահպանումը:

Անշուշտ մենք չենք որ պիտի փրկենք վտանգուած գաւառները, եթէ Սուրիոյ կառավարութիւնը կամ կոմիտէն յօժարին Թուրքին յանձնել զանոնք:

Բայց երբ անոնք արդար վրդովումով կը ծառանան այդպիսի պատահականութեան մը դէմ, մենք ալ, իբրեւ քաղաքացիներ, պարտաւոր ենք հաւաքաբար եւ առանց վերապահութեան կանգնիլ անոնց կողքին:

«Հասկնալի է», — պիտի առարկեն բանգէտներ:

Տակաւին շա՛տ բաներ կան որ հասկնալի են եւ անվիճելի: Բայց, երբ կարգը գործի կուգայ, տասը բերան եւ քսան ճակատ … կը բացուին:

Այնպէս որ, թող աւելորդ չհամարուի ուշադրութեան յանձնել … «հասկնալի»ն, ճիշդ այն պահուն երբ փոխանցման փափուկ շրջան մը կ'անցընէ Սուրիան:

Մեր ուղեգիծը պիտի ըլլայ Արաբին հետ զուգընթաց՝ երբ վտանգուած են անոր կենսական շահերը:

Մեր բախտը կապուած է բնիկին հետ: Մեր քայլերը պիտի համապատասխանեն անոր քայլերուն:

Ինչպէս ամէն տեղ, ի սփիւռս աշխարհի:

Այս տեսակէտը խորապէս ըմբռնելէ յետոյ, իրաւասու շրջանակներուն կը մնայ գտնել գործունէութեան ձեւերը, առանց վերապահութեան յայտնելով մեր պատրաստակամութիւնը:

Անգամ մը եւս, — աչքերը դէպ ի Արեւելք:

Բայց ոչ թէ ձեւականօրէն, այլ գործնապէս:

Աչքերը դէպի Արեւելք՝ ամրապնդելու համար կապերը արաբ իշխանութեան եւ ժողովուրդին հետ: Փարատելու համար արտաքին թիւրիմացութիւններ, որ կրնան մոխիր ցանել տալ ճակատագրական պահուն:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄԻՍ» ՄԸ ԵՒՍ ···

Թուրքիան ջուրի եւ··· եկամուտի նամբայ բրին Ամերիկայի ու Եւրոպայի լրագրողները, գրագէտները, մասնագէտները, միսիոնարները ու Միսերը:

Ահա հատ մըն ա՛լ, քանի մը օրեր առաջ:

Լուսանկարի գործիքը ուսէն կախուղը, եւ *քիլօթ* – տափատը ոտքը անցընողը՝ վոսփոր է, իրիկուան՝ թէյասեղանի եւ գիշերը մտերիմ շրջանակի մը հետ··· շփման մէջ:

Յետոյ, շքեղ ինքնաշարժով մը, անց մը Տոլմա Պաղչէ, Այա – Սոֆիա, Մեծ – Շուկան, քանի մը փոխադարձ այցելութիւն, ու ա՛ռ քեզի — «Տպաւորութիւններ քէմալական Թուրքիայէն»:

Ու բանաձեւը միշտ միեւնոյնն է, — «Թուրք կիները, այժմ, փողոցը, իրենց այրերուն հետ քով քովի, առանց քօղի կը շրջին: Այրերը Եւրոպացիներէ տարբերութիւն չունին: Շատ գոհ մնացի· կրկին պիտի այցելեմ, սիրտս հոս կը թողում ու այնպէս կ'երթամ»:

Չենք գիտեր թէ եկող ու գացողները ուրիշ ի՞նչ բաներ կը թողուն ու ինչ բաներ կը տանին:

Իրողութիւնը այն է որ Քէմալը միշտ կը փառաբանուի, յեղափոխութիւնը կը մեծարուի ու Թրքուհին, իր ծարիրած աչքերով ու նկուն մարմնով, զովասանքի առարկայ կը դառնայ:

Իսկ, ըստ երեւոյթին «նպաստաւո՛ր» այս «տպաւորութիւնները» — քաղուած *միայն* Պոլսէն — անգամ մը եւս կուգան ապացուցանելու որ Եւրոպացին նորէն կը շարունակէ խաբել, այն տարբերութեամբ որ առաջ կծու կը խօսէր ու կը «քալէր», այժմ անուշ կը խօսի ու «կը քաշէ»: Եւ, ինչ որ մեզի համար յատկանշական է՝ fo… դին վերցած ըլլալէն, այրերուն հետ քով – քովի քալելէն, գլխարկ կրելէն զատ ուշագրաւ ոչինչ կը գտնեն, ու, իրենց այդ «գնահատանք»ով բսել կ'ուզեն թէ՝ այնքան գէշ գաղափար ունէին Թուրքերու մասին, որ այդ նորութիւնները նկատելով··· ապշահար մնացած են:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Փէշթայի դատարանը վերջերս դատապարտեց տասը անձեր, որոնք մասնակցած էին համայնավարական դաւադրութեան մը: Համալսարանի փրոֆէսէօր Մածա դատապարտուեցաւ վեց ամիս բանտարկութեան, առեւտրական մը՝ չորս տարի եւ երկու ամիս բերդարգելութեան: Միւս ուրամբաստանեալները դատապարտուեցան 3—12 ամիս բանտարկութեան: Միւս կողմէ, համայնավարական նոր բջիջ մը երեւան հանուած ըլլալով, տասը հոգի եւս ձերբակալուեցան:

ԿԱՆՏԻ ՆՈՐԷՆ ԾՈՄ ԿԸ ԲՌՆԷ

Կանտի դեկտ. 3էն սկսաւ ծոմ բռնել, բարկանալով բանտակիցի մը հանդէպ ի գործ դրուած խստութիւններէն: Յետոյ ընդհատեց ծոմը, բայց շատ տկարացած է: Վերջին տասը օրուան միջոցին վեց լիպրա պակսած է:

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԴԷՄ — Պ. Պէրնըրի Շօ, անգլիացի թատերագիր – բանաստեղծը Պաղեստին մեկնեցաւ: Իր մեկնումէն առաջ, երէկ իսկ հրապարակ հանեց նոր գիրք մը, «Սեւամորթուհի մը որ Աստուած կը փնտռէ»: Ինչպէս միշտ, այս գրքին մէջ ալ Պ. Շօ կը շեղի ընկալեալ սովորութիւններէն, եւ գիրքը մեծ գայթակղութիւն պիտի պատճառէ բարեպաշտ շրջանակներու մէջ:

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՑԱԾԱՆԱՒԵՐ եւ երկու թորփիլանաւեր պիտի շինուին Իտալիոյ մէջ, համաձայն Մուսոլինիի հրամանին: Ցածանաւերը պիտի ունենան 7000ական թոն տարողութիւն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐ

Պ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՄԻՒՇԿԷՐՏԱՆԻ ԶԵԿՈՅՑԸ

Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցին պատարագէն ետքը, Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան դասին մէջ կայնած եւ շրջապատուած քահանայից դասէն, շատ զուարթ ասուլիս մը բրաւ, պատմելով թէ ինչպէս գնաց Էջմիածին եւ ինչպէս մասնակցեցաւ կաթողիկոսական ընտրութեան: Պ. Կիւմիւշկէրտան շատ խանդավառուած էր Հայաստանի վերաշինութեան վերելքին ի տես:

Ըսաւ թէ «երկիր մը ուր առաջ *մաշա* իսկ չէին կրնար շինել, հիմա մեքենաներ կը շինեն կոր»· թէ Հայաստանի կառավարութիւնը չէր հետաքրքրուեր կաթողիկոսական ընտրութեան եւ ընտրելիին անձով, եւ *Եւրոպայի Հայ գաղութներուն գոհացում տալու նպատակով* էր որ ուզած էր աջակցիլ այդ ընտրութեան· կառավարութիւնը ինքը թեկնածու չունէր երբեք եւ ձգած էր որ ուզածնին ընտրեն: Խորէն Արքեպիսկոպոսի համար մասնաւոր յարգանք մը ունին, որովհետեւ անիկա իր կորովը ու հաստատամտութիւնը ցոյց տուած է զանազան առիթներով: Ըստ Պ. Կիւմիւշկէրտանի Էջմիածնի շրջանակին մէջ երկու որոշ ընտրելիներ կային, բայց երբ տեսեր են որ Փարիզ Խորէն արքեպիսկոպոսի կողմնակից է, անոնք ալ իրենց քուէները կեդրոնացուցեր են անոր վրայ:

Ինենէեան եպիսկ· որ իր գեկոյցը վերապահած է Մանչէսթրի (իբր իր նամբու ծախքը տուողը) ,առանձին տեսակցութեան մը մէջ բսաւ·—«ԵսՀայաստանի ներկայ վիճակը կը նմանցնեմ աղքատ ուսանողի մը որ հինգ տասը տարի ամէն զրկանքներով կ'աշխատի, *մանսարտ*ի մէջ կը բնակի, ապրելու համար նաշարանի մէջ պնակներ կը լուայ, բայց երբ օր մը վկայականը գրպանը կը դնէ, փառաւոր շէնքի մէջ կը հաստատուի, սպասաւորներ եւ պաշտօնեաներ կ'ունենայ, երջանիկ կ'ապրի»:

Պ. Զօպանեան Հայաստանի մէջ ամէն տեղ նառ կը խօսի:

Ամերիկեան Խորհրդարանը բացուեցաւ երէկ

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԱԿԱՐԳ՝ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐ

Ամերիկեան խորհրդարանը բացուեցաւ երէկ, 5 դեկտեմբեր: Օրակարգը շատ խճողուած է: Նախագահ Հուվըր այսօր պիտի կարդայ իր աւանդական պատգամագիրը, ուշադրութեան յանձնելով պատերազմական պարտքերու խնդիրը եւ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի յետաձգման առաջարկները: Կը կարծուի թէ նախագահը միայն պիտի ներկայացնէ եղած առաջարկները, առանց ուժ տալու անոնց: Բայց հաւանական է որ յանձնարարէ մասնաւոր յանձնախումբի մը քննութեան յանձնել պարտքերու խնդիրը, թէեւ խորհրդարանը տրամադիր չէ ընդունելու այդ առաջարկը: Յետոյ, պիտի առաջարկէ 700 միլիոն տոլարի խնայողութեան ծրագիր մը, որ անբաւական է ելմտացոյցին բացը գոցելու: Հաւանական է որ նոր տուրքեր հաստատուին:

Օրակարգի միւս կարեւոր խնդիրներն են գինեհատութեան օրէնքին բարեփոխումը եւ գործազրկութեան տագնապը:

Խորհրդարանէն դուրս խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին, որպէս զի Եւրոպան կարենայ վճարել դեկտ. 15ի մասնավճարները, առանց նոր տագնապ մը յարուցանելու: Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ պատեհութիւն պիտի ընծայուի փոխառութիւն կնքելու Մ. Նահանգներուն մէջ: Նիւ Եորքի կարեւոր դրամատուները կը թելադրեն որ շարունակուի վճարումներու յետաձգման քաղաքականութիւնը, այլապէս տագնապը պիտի սաստկանայ:

⁂ *«Անօթիներու վաշտերը» Ուաշինկթըն հասան երկրին զանազան մասերէն: Աւելի քան տասը հազար գինուորներ կը հսկեն բարեկարգութեան: Արշաւողները կը սպառնան բռնի գրաւել խորհրդարանի շէնքը: Ցուցարարներուն նախագահը յայտարարեց·*

— Եթէ Հուվըր փորձէ մեզ լռութեան դատապարտել զինուորներով, ջարդ պիտի պատահի եւ խորհրդարանի պողոտան արիւնով պիտի ներկուի:

Շլայխէր կ'առնացնէ իր դիրքը

Զօր. Շլայխէր վերջնապէս կազմած ըլլալով Գերմանիոյ նոր դահլիճը, բանակցութիւններ կը կատարէ զանազան հոսանքներու եւ մանաւորապէս Հիթլէրականներու հետ, որպէս զի դժուարութիւններ չյարուցանեն խորհրդարանին մէջ, որ կը բացուի այսօր, երեքշաբթի: Իբրեւ երեցագոյն անդամ, պիտի նախագահէ Հիթլէրական մը, Զօր. Լիցման, որպէս զի նորէն չառիթուին հրաւիրել համայնավար մը, Տիկին Կլարա Ցէտկինը: Նոր վարչապետը որոշած է յետաձգել կամ ցրուել խորհրդարանը, բայց չուզեր որ առաջին օրէն իսկ անվստահութեան քուէ ստանայ:

Պիսմարքէն ի վեր, առաջին անգամ է որ Գերմանիոյ մէջ վարչապետը այսքան լայն իրաւասութիւններ կ'ունենայ: Արդարեւ, Զօր. Շլայխէր թէ վարչապետ է, թէ պատերազմական նախարար եւ թէ լիազօր Փրուսիոյ:

Սուրիոյ խնդիրը Ժընեւի մէջ

Պ. Փոնսօ, Սուրիոյ մարզպանը, որ Ժընեւ կը գտնուի, հողատարութեանց յանձնախումբին ներկայացուց իր տեղեկագիրը՝ կատարուած աշխատանքներու մասին:

Տեղեկագրէն կ'երեւայ որ, Ֆրանսա կը ձգտի հետզհետէ վերցնել հողատարութիւնը եւ անոր տեղ հաստատել դաշինք մը, նման Իրաքի եւ Անգլիոյ միջեւ կնքուած դաշնագրին: Այս կերպով, Սուրիան ալ շուտով անդամ պիտի դառնայ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Օգտուելով Փոնսոյի ներկայութենէն, ասպարէզ իջած է նաեւ Շէքիպ Ասլան պէյ, Սուրիա – պաղեստինեան կոմիտէին նախագահը, որ Ժընեւ կը գտնուի եւ մինչեւ հիմա բուռն պայքար մղած է Ֆրանսայի հողատարութեան դէմ:

Կարելի՞ չէ արգիլել քիմիական պատերազմը

Զինաթափութեան խորհրդաժողովին կողմէ նշանակուած յատուկ մասնախումբ մը, որ պաշտօն ունի ծրագիր ներկայացնելու քիմիական եւ մանրէական պատերազմի արգիլման մասին, մասնագէտներու ժողովի մը յանձնած էր այս խնդիրը: Մասնագէտներու ժողովը երկար ուսումնասիրութիւններէ յետոյ, ներկայացուց իր տեղեկագիրը, որ կ'եզրակացնէ թէ գործնական միջոցներ չկան արգիլելու քիմիական եւ մանրէական պատերազմը: Այսպէս, չկան յատկապէս քիմիական պատերազմի սահմանուած ռումբեր եւ պայթուցիկներ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ?

Մոսկուայէն կը հեռագրեն. — Գործավարներու խորհուրդը եւ Կեդր. Կոմիտէն հրամանագիր մը հրատարակեցին ,որով Մոսկուայի շրջանիներ թաթարական հանրապետութեան հաւաքական տնտեսութեանց անդամներուն եւ անհատ հողագործներուն իրաւունք կուտան ազատօրէն առեւտուր ընելու ցորենի եւ անոր բոլոր տեսակի արտադրութեանց վրայ: Այս արտօնութիւնը կը տրուի անոր համար որ այդ երկու շրջանները պայմանաժամէն առաջ իրականացուցած են արմտիքի մթերումը եւ ապահոված զարնան սերմնցումն: Կառավարութիւնը այս ձեւով կ'ուզէ գրգռել միւս շրջաններուն եռանդը:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿԸ ՇՂԹԱՅՈՒԻ

Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը նոր օրինագիծ մը պատրաստեց, որ աւելի կը խստացնէ կրօնական միաբանութեանց օրէնքը: Բոլոր կաթոլիկները գրգռուած են: Դժգոհութիւն կը տիրէ նաեւ չափաւոր հանրապետականներուն մէջ:

Նոր օրէնքով, բոլոր կրօնական միաբանութիւններուն կ'արգիլուի կրթարաններ հաստատել ուղղակի կամ անուղղակի: Բացառութիւն պիտի կազմեն միայն դպրոցները: Եկեղեցիներու կամ կրօնական միաբանութեանց պատկանող բոլոր այն շէնքերը որ անհրաժեշտ չեն իբրեւ աղօթավայր, պիտի ծախուին եւ արդիւնքով պետական արժեթուղթեր պիտի գնուին :Բարեսիրական հաստատութիւնները պարտաւոր պիտի ըլլան յայտնելու իրենց եկամուտի բոլոր աղբիւրները, այլապէս պիտի փակուին առժամաբար կամ մշտապէս: Բոլոր կրօնական շէնքերը, եկեղեցիներու յարակից ըլլան թէ ոչ, տուրք պիտի վճարեն:

⁂ Վալիենցիոյ կառավարիչը 500ական ֆրանք տուգանքի դատապարտեց սոխի եւ նարինջի հինգ վաճառականներ որոնք միապետական վիճառանիշեր կը գործածէին:

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ

Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութիւնը բողոքագիր մը յանձնեց Պարսկաստանի ելմտական նախարարին, անընդունելի գտնելով մենաշնորհին ջնջումը: Ընկերութիւնը նկատի առնելով իր կրելիք վնասները, յոյս կը յայտնէ թէ որոշումը ետ պիտի առնուի:

Ինչպէս գրեցինք, Իրանի Երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց մենաշնորհին ջնջումը, այնպէս որ ընկերութեան բողոքը ուշ մնացած է: Միայն թէ՝ կառավարութիւնը պատրաստ է նոր բանակցութիւններ կատարելու:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ զինուորներուն մէջ դժգոհութիւն կը տիրէ, իրենց ընտանիքները երեսի վրայ մնացած, մանաւանդ սնունդի նեղութեան մատնուած ըլլալով: Կառավարութիւնը ստիպողական հրահանգներ ղրկեց բոլոր քաղաքներն ու գիւղերը, որպէս զի քննութիւն կատարուի այդ ընտանիքներուն մէջ:

ԿԵՐԵՆՍԿԻ ճառ մը խօսեցաւ Պերլինի մէջ, ռուս տարագիրներուն համար: Ժողովը չէր ծանուցուած եւ ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, ո՛ր եւ է դէպք չպատահեցաւ: Նախկին վարչապետը յայտարարեց թէ մօտալուտ է խորհրդային իշխանութեան անկումը, որուն պիտի յաջորդէ ճշմարտապէս ազգային կառավարութիւն մը:

ԵՐԿՈՒ ՀՍԿԱՅ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ապսպրեց Համամերիկեան օդանաւային ընկերութիւնը: Իւրաքանչիւրը 50 ճամբորդ պիտի առնէ եւ աւելի արագ թաց եւ մեծ պիտի ըլլայ քան ո՛ր եւ է առեւտրական օդանաւ: Շինութեանց յատակագիծը քննած է գնդ. Լինտպէրկ:

ՉՈՒԻՑԵՐԻՈՅ դաշնակցային խորհուրդը որոշեց արձակել համայնավար պետութեան պաշտօնեաները ու բանուորները: Մինչեւ հիմա 105 համայնավարներ ձերբակալուած են Ժընեւի մէջ, իբրեւ հետեւանք նոյ. 9ի խռովութեանց: Տասը օտարականներ ալ արտաքսուած են:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺՁ.

ԱՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ. — «ԱԽԱՉԱՆ ՄԸ ՇԻՆԵՑԷՔ». — ԻՐ ՇՐՋԱՊԱՏԸ՝ ՑՆԾՈՒՀԻՆԵՐ ԵՒ «ՄՏԵՐԻՄՆԵՐ». — «ԵԹԷ ԱՆ ՄԵՌՆԻ, ՄԵԶ ԿԸ ԿԱԽԵՆ». — ԱՆԱՍՆԱԿԱՆ ԿԵՆՑԱՂ՝ ԲՈԼՈՐԻՆ ՀԵՏ. — ԻՐ ԿԵԱՆՔԸ ՄԻՇՏ ՎՏԱՆԳԻ ՏԱԿ. — ՔԷԼ ԱԼԻՆ ՄՏԵՐԻՄ, ԲԱՅՑ ԵՒ ՓՈՐՁԱՆՔ...

Քառասունեւեօթը տարեկան է Մ. Քէմալ 1928ին: Խորշոմներով ծածկըուած իր դէմքը վայրագ արտայայտութիւն մը ունի շատ անգամ: Նայուածքը ծակող ու սպառնական: Անգոյն մազերը, հետզհետէ աւելի ցանցառ, լայն տեղ կը բանան ճակատին: Ո՜րքան հաղուադէպ է անոր ժպիտը ու կարճատեւ: Վատառողջ է չարունակ. կը տառապի անքնութենէ եւ յուսահատութեան տագնապներ կ'ունենայ յաճախ: Երիկամունքներուն ախտը շատ ազդած է իր վրայ: Աշխոյժ է երբեմն երիտասարդի մը չափ ու երբեմն ալ դողդոջուն՝ հիւանդկախ ծերունիի մը պէս:

Սակայն հակառակ այդ բոլորին անսպառ է իր եռանդն ու աշխատելու կորովը: Եօթը գիշերուան մէջ խմբագրած էր իր համբաւաւոր ճառը որուն ընթերցումը Ազգային Ժողովին առջեւ՝ տեւեց ճիշդ վեց օր:

Մ. Քէմալ երբեմն օրերով դուրս չէր ելլեր Չան Գայայի դղեակէն: Օղին, թղթախաղը եւ իր անխուսափելի ցնծուհիներն ու գոյնզգոյն «մտերիմները» կը գրաւէին իր ժամերը, իր գիշերները: Երբեմն անքնութենէն տժգոյն ու անհանգիստ կը ցատքէր տեղէն, կը նստէր իր ինքնաշարժը ու արեւածագէն շատ առաջ կ'երթար իր նոր ագարակը որ շինել տուած էր հովիտի մը դիրկը: Շատ կը սիրէր ան իր ագարակը. վաղուան բարգաւաճ ու հարուստ հայրենիքին մանրանկարն էր ան իրեն համար:

Կասկած չկայ որ հակառակ իր թերութիւններուն եւ եսասիրութեան Քէմալ հայրենասէր մըն էր, կը գրէ Արմսթրօնկ: Իր ըսածներուն կամ ըրածներուն մեծ մասը անտրամաբանական էին, կեղծ ու յիմար, բայց մեծ էր իր հաւատքը իր գործին ու յաջողութեան մասին:

Դրամի չգոյութիւնը ու մանաւանդ ժողովուրդին թոյլ ու չքաւոր վիճակը մեծ արգելքներ էին անոր առջեւ:

Շատ փոխուած էր Մ. Քէմալ. աւելի նիւթապաշտ էր ու պերճանքի ու ճոխութեան սիրահար: 1921ին կը պարծենար իր աղքատութիւնով. իր ամբողջ ունեցածը տուած էր ազգին եւ չքաւոր էր ու առատաձեռն:

Կծծի եւ ագահ մէկն էր ան հիմա. կը սիրէր հարուստ ըլլալ ու կը դրամէր նոյնիսկ առեւտրական գործերով: Անքնութիւնը գինքը դարձուցած էր աւելի յամառ, անտանելի ու զայրացկոտ: Երախայի պէս էր շատ անգամ:

Օր մը, առտուն կանուխ կ'երթայ իր ագարակը: Տաք էր օդը եւ ջուրի նուազութիւնը զգալի էր ամէն տեղ: «Աւազան մը շինեցէք» կը հրամայէ ան, «եւ անմիջապէս»: Գերմանացի երկրաչափը որ իր գործերը կը տեսնէր ընդհանրապէս, Պոլիս էր այդ օրը. «կանչեցէք, աւազան կ'ուզեմ եւ հիմա կ'ուզեմ»: Երեսունեւվեց ժամ վերջ կը հասնի երկրաչափը. կը սակարկէ անոր հետ Հրեայի պէս: «Ժընեւի լճին պէս աւազան մը շինել տանք փաշա՛», կը թելադրէ մէկը: «Ո՛չ», կ'ըսէ Քէմալ ու կը սկսի հայրենասիրութեան մասին ճառել ագարակին մէջ ներկայ եղողներուն. յետոյ դառնալով Գերմանացիին, կը հրամայէ.

— «Աւազան մը պիտի շինես հիմա Մարմարայի ձեւով. ուշադրութիւն ըրէ՛ որ ատոր ճանը ճիշդ ըլլայ»:

Կը կատարուի հրամանը. ահագին գումար կը ծախսէ Քէմալ այդ քէյֆին համար, թէեւ յատակագծէն դուրս ձգել կու տայ Նիկոմիդիոյ խորշը.քանի մը ոսկի խնայելու համար:

×

Մ. Քէմալ երկու խումբի բաժնած է իր շրջանակը: Մէկ կողմէն Ըսմէթ, Ֆէվզի եւ Ապտիւլ Հալգը՝ ելմտական նախարարը եւ քանի մը ուրիշներ որոնք տեղեակ կը պահեն զինքը քաղաքական ու վարչական գործերուն: Իսկ միւս կողմէն իր ներկուած աղջիկներն ու «անձնական բարեկամները», ուրիշ խօսքով, իր վայելքի ընկերները:

Կը ճանչնանք արդէն իր աղջիկները. իրենց մարմինը վաճառքի հանած անառականոցներու գարշելի էգերն են անոնք: Իսկ իր «անձնական բարեկամները» գրեթէ նոյնչափ զզուելի —փողոցներէն հաւաքուած համբաւաւոր սրիկաներ ու աւազակաբարոյ մարդիկ բոլորն ալ: Անհաւասելի Քէլ Ալին՝ իր սիրելի դասատուն, պարծենկոտ ու հեշտասէր Չէրքէզը որ մեծամոլ դեր կը կատարէ դղեակին մէջ. անհաւասելի անբարոյական ու դաժան լրտեսը մը եւ սա միւսը, սեւամորթ Թուրքը որ վարպետ է հայհոյելու արուեստին մէջ: Այնտեղ են նոյնպէս Ճէմալ անունով զինուորական մը որ օգտակար եղած էր Քէմալին Համիտեան օրերուն. Միւֆիտ Լութֆին, ուրիշ բարեկամ մը Սուրիոյ ճակատէն եւ Նուրին որուն հետ զէնքի ընկերներ եղած էին Տրիպոլիսոյ մէջ:

Որքան կը գուրգուրան այս մարդիկը Մ. Քէմալի վրայ: «Կը վախնամ երբ չի քնանար ու կը խմէ. երբ տժգոյն է իր դէմքը եւ հիւանդկախ. կը վախնամ երբ ճամբորդելու մասին կը խօսի, որովհետեւ առանց անոր մենք չկանք այլեւս: Քնացած ատենը կը հսկեմ իր վրայ որպէսզի ապահով ըլլամ թէ հանգիստ է անիկա. եթէ ան մեռնի Ըսմէթն ու Ֆէվզին մեզ կը կախեն»: Այսպէս կը խօսի իր մտերիմներէն մէկը:

Մուսթաֆա Քէմալ շատ կը սիրէ շողոքորթութիւնը որուն պակասը բարեբախտաբար զգալի չէ Չան Գայայէն ներս: Որքան ուրախ է ան, երբ իր շուրջիններէն սարկօրէն կը չափազանցեն իր փառքը, կը շոյեն իր ինքնասիրութիւնը եւ գերիներու պէս հլու հըլնազանդ կը հպատակին իր հրամաններուն. անոնց պաշտամունքը իր անձին, կը կազդուրէ զինքը իր յուսահատ վայրկեաններուն:

«Աշխարհի եւ պատմութեան ամէնէն մեծ զինուորն է ան», կը բացագանչէ կապիկ մը:

«Արեւն է ան որ փայլ կու տայ աշխարհին ու կը լուսաւորէ մեր կեանքը», կը յարէ աւելի վարպետ շողոքորթ մը:

Մուսթաֆա Քէմալ չի կրնար հանդուրժել որ իր շուրջինները ուրախ զուարթ տրամադրութեան մէջ ըլլան երբ ինք տխուր է: «Եթէ ես խնդամ, դո՛ւք ալ պիտի խնդաք. եթէ ես լամ, դո՛ւք ալ պիտի լաք», հասկցուցած է ան բոլորին:

Չափազանց աղտոտ էր իր մտերիմներուն կենցաղը, բայց ո՛չ Մ. Քէմալի համար որ կը խմէր ու կը գլուրճանար անոնց հետ: Դղեակին դարշահոտ սրահներուն մէջ այդ աւազակաբարոյ մարդոց ստեղծած մթնոլորտը, ամէն իրիկուն, համապատասխան էր իր ճաշակին: Գիշերներ կը լուսցնէր այդ վատահամբաւ աղջիկներուն, այդ արհեստաւոր սրիկաներուն հետ. ի՜նչ երանելի ժամեր կը վայելէր ան մասնակցելով այդ զզուելի ջոլիրին տարփոտ ու անասնական հաճոյքներուն:

Քէմալի ներքին կենցաղին խայտառակութիւնը կամ դղեակին գայթակղեցուցիչ մթնոլորտը գաղտնիք չէր ժողովուրդին համար. առավ իսկ աւելի ժողովրդական էր ան, կ'ըսէ հեղինակը. «Թուրքերը կոպիտ Արեւելքցիներ ըլլալով, շատ լաւ կը հասկնային Քէմալը. իրենց փնտռած մարդն էր ան — անգութ, անառակ, վայրենի ու ախտալի, բայց եւ այնպէս ուժեղ եւ վճռական: Իր մոլութիւնները ազգային մոլութիւններ էին. հեշտասիրութիւնը Թուրք նախահայրերուն ամէնէն հին պարծանքն էր. անոնք կը նախընտրէին անոր կոշտ ու կոպիտ առնականութիւնը՝ Թոյլ ու տնավարի առաքինութիւններէն»:

×

Արմսթրօնկի այս տողերը ջղայնացուցեր են Թուրքիոյ նախկին վարչապետը՝ Րէուֆը եւ խալիտէ էտիպ հանըմի էրիկը՝ Տօքթ. Ատնանը որոնք «Օպզէրվըր»ի մէջ (կիրակի, 27 նոյ.) հրատարակեցին բողոքագիր մը: Այս երկու երեւելիները ուրիշ սրբագրութեան մը կարգին, դիտել կու տան «Գորշ Գայլ»ի հեղինակին թէ իր մատնանշած մոլութիւնները ազգային մոլութիւններ չեն թուրք ժողովուրդին մէջ: Մոլութիւնը կամ առաքինութիւնը ազգային յատկանիշներ չեն ընդհանուր առումով, կը բացատրեն անոնք. «ամէն տեղ աղէկն ալ կայ, գէշն ալ. թերեւս Արմսթրօնկ գէշերուն հանդիպած է. իր վերագրումները համաձայն չեն այն տպաւորութեան զորս ուրիշ պատմագիրներ, ի մէջ այլոց Անգլիացիներ, կրած են թուրք ժողովուրդէն»:

Ի՜նչ խեղճ ու կրակ արդարացում. այդ պատմագիրներն ու այդ Անգլիացիները — խօսքը ձեզի բարեկամ եղողներուն մասին է, Րէուֆ պէյ եւ Ատնան պէյ — երբեք անաչառ չեն եղած: Այնքան վարպետ էք ձեր հայրենիքին երեւելի եւ աներեւոյթ վայելչութեան Եւրոպացիներուն շլացնելու արուեստին մէջ, որ չուտով ձեր ցանցին մէջ կ'իյնան բոլոր այն անպարկեշտները որոնք հիւր կու գան ձեր արիւնոտ հայրենիքը: Այդ վարպետութիւնը արդէն ապացոյցը չէ՞ տար արդեօք ձեր ազգային նկարագրին:

×

Բացատրեցինք մեր նախորդ նամակներուն մէջ թէ Մ. Քէմալ չափազանց կասկածամիտ էր եւ կը վախնար նոյն իսկ իր շուրջիններէն: Վատանգաւոր էր իր դիրքը, կը գրէ Արմսթրօնկ. անապահով կը զգար ինքզինքը Քէմալ եւ արտասովոր միջոցներու դիմած էր ինքնապաշտպանութեան համար:

Հանրատուն մըն էր դղեակը. այդ կիներուն եւ այդ արհեստաւոր մարդոց կենակցութիւնը իր երդիքին տակ տեւական սպառնալիք մըն էր իր կեանքին. վէճ մը, կռիւ մը բաւական էին իրարանցում ստեղծելու համար դղեակէն ներս. պատրուակ կը փնտրուէին իր փողոցի բարեկամները, ատրճանակ մը կամ դաշոյն մը գործածելու համար. ի՜նչ պիտի ըլլար երկիրը եթէ փամփուշտ մը վրիպէր երկու զինուոր կռուողներուն միջեւ եւ ծակէր Քէմալի կուրծքը:

Հետեւեալ դրուագը բաւական պերճախօս է այդ տեսակէտէն:

Իրիկուն մը Մուսթաֆա Քէմալ թուղթ կը խաղար շրջապատուած իրեններէն: Ցանկարծ փոթորիկի նման սրահէն ներս կը մտնէ համբաւաւոր Ալին՝ իր հակառակորդներուն չունեցած քաշող դահիճը, որուն հանդէպ որոշ համակրութիւն ունէր կաղին: Ալի կռուած էր Ըսմէթին հետ որ մերժեր էր պաշտօն տալ կառավարութեան մէջ իրեն եւ իր մէկ բարեկամին: Եկած էր հաւանաբար լուծելու իր վրէժը, որովհետեւ վարչապետը վիրաւորեր էր իր արժանապատուութիւնը: Ըսմէթ երբեք չէր սիրած Քէմալի բարեկամները եւ չէր քաջալերեր զանոնք որ եւ է ձեւով:

Ալի եկած էր խնդրելու Քէմալի միջամտութիւնը. միեւնոյն ժամանակ կը սպառնար Ըսմէթին — եթէ բան մը պատահէր Քէմալին, ինք պիտի մաքրէր Ըսմէթին հաշիւը, կը բացատրէր ան սրահին բազմութեան: Ըսմէթ, հակառակ իր խոլութեան, իմացեր էր այդ սպառնալիքը, բայց չէր համարձակեր սաստել զայն Մ. Քէմալի ներկայութեան:

Գինով է Ալի. ինկած աթոռի մը վրայ կը շարունակէ պարպել քանի մը գաւաթ եւս եւ այդ վիճակին մէջ չի մոռնար տակաւին իր ուզած պաշտօնը պահանջել, այս անգամ ուղղակի Քէմալէն. եւ ի՜նչ հայհոյանքներ Ըսմէթին:

Կը հատնի Քէմալի համբերութիւնը. կը յանդիմանէ իր «սիրելի բարեկամը» որ ձեռքը ատրճանակին տարած կը պատրաստուի կրակելու: Ներկաները կը քաշկռտեն զինքը սրահէն դուրս. ահագին աղմուկ, իրարանցում: «Առէ՛ք ատրճանակը ձեռքէն եւ առանձին ձգեցէք», կը հրամայէ Քէմալ դուռին մէջէն. յետոյ կը յառաջանայ քանի մը քայլ, կուզայ Ալիին քով եւ սուր ու սպառնալից ակնարկ մը կը նետէ անոր աչքերուն, կարծես պիտի յարձակի վրան ու բզքտէ այդ թշուառականը: Ալի սարսափահար կը փախչի:

×

Ալի մէկն է միայն Մուսթաֆա Քէմալի մտերիմ ընկերներէն ու թերեւս լաւագոյնը. իրմէ աւելի վատերը կան դղեակին մէջ:

Այս աւազակաբարոյ մարդոց մտերմութիւնը տեսակ մը գրաւական է Քէմալի համար դղեակէն դուրս գտնուող իր բազմաթիւ հակառակորդներուն դէմ. թիկնապահի դեր կը կատարեն անոնք իր շուրջը. երջանիկ է անոնց հետ եւ ապահով:

Ապահո՞վ է իսկապէս, ո՛չ: Իրաւ է որ Մուսթաֆա Քէմալ պաշտպանուած է իրական թշնամիներէն, սակայն արիւնարբու ոճրագործներու այդ փոհմակը իր դղեակին մէջ յարատեւ սպառնալիք մըն է իր կեանքին. կին, թղթախաղ, օղի ու ատրճանակ տրամադրելի են իր բարեկամներուն օրը քսանըչորս ժամ. չնորհ մը, դաւաճ մը աւելի կամ պակաս կրնան մէկ ժամէն միւսը յեղաշրջել Թուրքիան:

Ու կաղին ծանօթ է այդ իրողութեան:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Դ.

Սիրելի Զապէլ,

Տարուան մէջ ո՛չ մէկ օր այնչափ շատ չեմ յիշեր քեզ, ինչպէս ամէն տարի միեւնոյն օրը, հին անուշ յիշատակներու գուրգուրանքովը: Եւ վստահ եմ որ դուն ալ նոյնը կ'ապրիս ամէն անգամ:

Այսօր առի վերջին նամակդ: Ամբողջ կեանք մըն էր այն, բարդ պատմութեան մը ոգին, որ արագ տողանցը կ'ընէր տասնեւչորս տարիներու:

«Համեմատաբար այս խիստ կարճ ժամանակամիջոցի պատմութեան եւ ապրումներու բարդութիւնները թերեւս տասնեւչորս դարեր իսկ բովանդակած չըլլան իրենց մէջ համարժէք չափ մը», կ'ըսես, եւ երկչոտ ակնարկ մը նետելով մարդկութեան կրած ֆիզիքական թէ բարոյական անընդհատ տառապանքներուն վրայ՝ սարսափահար կը յարես.

— «Ի՞նչպէս կը տոկայ մարդ էակը. արդեօք բթացա՞ծ են զգացումները եւ կամ հիւա՞նդ է»:

Ժպիտի նման դառն կծկում մը կ'ուրուագծուի դէմքիս վրայ: Ճիշդ չէ՞ արդեօք այդ եզրակացութիւնդ եւ կամ հարցման մէջ իսկ չէ՞ բուն ցաւին խորութիւնը:

Ինչո՞ւ սակայն խորհրդածութիւններու այդ անելին մէջ սուզիլ: Սուզէ՛ բոլոր խորհուրդներու խորը, զայն լուսաբանելու բնածին ցանկութեամբ, եթէ ուժը կը զգաս մէջդ, բայց ո՛չ թէ աւելի վնասուած դուրս ելլելու, եւ մեր ունեցած արդէն իսկ քիչ մը շըփոթ եւ խեղճին ալ հօն մաս մը թողած հոս դառնալու համար:

Մի՛ խնդար ըսածիս վրայ: Մեր կարողութեան սահմանին մէջ գտնուածները անխտիր կ'ըմբռնե՞նք ու կ'իրարկե՞նք որ, փափաքինք թափանցել նաեւ մարդկային սովորական մաքի հասողութենէն վեր գաղտնիքներու խորը: Զանոնք լուծելո՞ւ համար, թո՛ղ սիրելիս: Ըստ իս, ընկերային հարցերու էութեան ծոցին մէջ է անոնց լուծումը: Մենք նամակներ միայն կը գրենք իրարու:

Եթէ այդչա՛փ խորանաս ամէն հարցի մէջ եւ ա՛յդ տարիքիդ...: Բայց ի՞նչ կ'ըսեմ, կրնա՞ս խորանալ, ո՛չ, արդէն իսկ մակերեսային հոգեր չեն ունեցածներդ եւ ի զուր մի՛ փախչիր սա տխուր կեանքէն անբաժան քիչ մը արեւէն ու երգերէն: Ան, ամէն բանէ անկախ՝ կը շարունակէ արդէն իր ընթացքը եւ կը տանի մեզ իր հոսանքին հետ: Չնմանելու համար իր հետ խլած տարած չոր տերեւներուն եւ չիւղերուն՝ պղպջակի մը նուիրուած ախհատը այդ հոսանքին հետ կը դիմէ դէպ ի իր լուսաւոր կէտը, մինչ կրաւորական տարրը կը վարուի այդ նոյն հոսանքէն եւ կը քշուի յարդի պէս:

Վարդի թերթը կամ մեռնող ոսկի տերեւը որ անկամ կը տատանի ժամանակի սրընթաց ծփանքին ի վար՝ յիշատակ մը չունի՞: Իր կանանչ եւ առոյգ տերեւներուն մէջ վառ ու գեղեցիկ վարդ մըն էր ան. կեանք ու սէր տուած էր աչքերու եւ երջանկութեան մեծ հմայքը՝ հոգիներու: Սիրոյ գինովութեան խորհրդանիշն էր ան:

Եթէ կը մեռնի հիմա, բայց իր գեղեցկութեան յիշատա՞կը:

Վա՛յ անոր որ յիշատակ մը չունի, որ չի կրնար վերյիշել քաղցր օրեր, մեծ օրեր:

Եւ դուն, Զապէլ, միթէ դուն ալ չէ՞ս ունեցած յիշատակներու ամէնէն գեղեցիկը, ապրումներու ամէնէն խորը: Ինչո՞ւ միայն տխուր գոյները կը տեսնես:

Եթէ լոյսը ճանչցած չըլլայիր, պիտի կրնայի՞ր խաւարի սարսափին ըմբռնել եւ քու մէջդ մղումն զգալ զայն փարատելու:

Կը մոռնա՞ս այն անպատում երանութիւնն որ միասին վայելեցինք այն օրը: Մի՛ ըսեր թէ յուսախաբութիւնն աւելի դառն եղաւ եւ մինչեւ հիմա կը խոցէ ամէնուս սրտերը: Ճիշդ է, սակայն մեր բոլոր ցաւերուն մէջ այն լուսաւոր յիշատակն ալ կը մնայ անջնջելի:

Հոն, մեր պատմական սենեակին մէջ, հո՛ն ուր եղողներէն շատերը դացին անդարձ..., նստած դաս կուտայինք, երբ յանկարծ թնդանօթի արտակարգ որոտներ լսեցինք, դուրսը անսովոր եւ զսպուած ժխոր մը եւ օդին մէջ փփսուքի մը գաղտնի չունչը: Քեզ հետ մէկ շունչով չորրորդ յարկը բարձրացանք, վերնայարկի պատշգամը, ուրկէ Գամուլիքէն մինչեւ Կղզիները ծովային գեղեցիկ տեսարան մը կը պարզուէր, ու պայծառ օդին մէջէն, հեռուն որոշակի կ'երեւային հսկայ մութ զանգուածներ որոնք Կղզիներուն կողմէն կը յառաջանային դէպ ի մեզ, վեհափառ լեռներու նման:

Ոչինչ հասկցանք նախ, բայց երբ ապշահար մեր շուրջը կը դիտէինք, գուշակելով որ անսպասելի նորութիւն մը կը սաւառնէր օդին մէջ, մեր տան եռեւի մեծ չէնքերէն մէկուն պատուհաններէն սկսաւ պարզուիլ ֆրանսական դրօշ մը որ կարծես չորս տարուան խոր քունէ մը կ'արթննար գինովի մը պէս եւ քնաթաթախ աչքերը չէր կրնար բանալ լոյսին:

Իրականութի՞ւն էր թէ երազ: Մեր սիրտը պիտի պայթէր հրճուանքէ մը որ բառ չունէր: Չորս տարի պատերազմի սարսափներու եւ ահեղի անստուգութիւններու մահացնող անձկութիւններէն վերջ, յանկարծ խաւարէն լոյսը կը նետէին մեզ եւ գինովցեր էինք երջանկութենէ:

Ի՜նչ աստուածային է երջանկութիւնը, նոյն իսկ անոնց յիշատակը...:

«Դարձեալ, միեւնոյն օրը, բարձունքի մը վրայ եմ կեցած», խորհեցայ, բարձրադիր եկեղեցիի մը առջեւ տարածուած դարատափի մը երկաթ վանդակորմին կռթնած: Վարը, աչնան երանգներով գեղազարդուած ընդարձակ համայնապատկեր մը, Soissy-ն, Montmorency-ն, Enghien-ը, Deuilը եւն., ցրուած պարտէզներու եւ պարտատուններու պաւիթափին վրայ, տերեւաթափ կամ մշտադալար ծառերու եւ թուփերու մէջ գրկուած իրենց գեղեցիկ վիլլաներովը, հին դղեակներովը, եւ հեռուն հորիզոնին վրայ, մոխրագոյն չղարչներու մէջ պարուրուած՝ ուրուագիծերը Փարիզին, գմբէթը սեւ եւ գիշերը լո՛յս Փարիզին:

Տասնըչորս տարի վերջ, եւ ամէնէն հեռու, օրերով հեռու եւ մինչե՛ւ, եւ ո՞ւր, դեռ մինչեւ ո՞ւր...: Իսկ դո՛ւն ո՞ւր մնացիր, սիրելի՛ Զապէլս, եւ արդեօք ո՞րս աւելի բախտաւոր ենք...:

Ամպոտ ու տրտում օր մը եւ թեթեւ մշուշ մը արցունք կը մաղէ:

«Բախտաւոր մարդկութիւնը այսօր հանդիսաւոր տօնը կը կատարէ Զինադադարի տարեդարձին: Մենք ալ այդ մեծ հաւատքով ողջունեցինք զայն գրկարաց, չգիտնալով որ պատրանքն էր սեղմեր մեր կուրծքին», բսի մտովի քեզ, հեռուէն:

Բայց աչքերս ակամայ դարձին հոն, հեռուն, դէպ ի Արեւելք, մեր տանը, այն բարձր պատշգամին վրայ, դէպ ի քանչելի կապոյտ երկինքն ու ծովը, նկարագեղ ափունքները եւ այն մեծ ու չարժուն զանգուածները...: Գինով երազանքի մը քաղցր չունչը պահ մը դեգերեց շուրջս. կ'ուզէի դէթ լոյսի բարդութեան մը տեւողութեամբ տեսնել զայն կրկներեւոյթի մը պէս եւ ծով մը նկատել վարի համայնապատկերը:

Ցիշատա՛կ մը ապրելու համար:

Կ'ըսեն թէ, ինծ հետ ապրեցար այն մեծ օրուան խրախճանքիր բոյլէն: Հաս ե՞ս: Եւ այս տարի շատ աւելի փնտռեցի քեզ:

Չկրցայ երկար առանձին մնալ խորհուրդս հետ եւ լերան բարձունքին վրայ կառուցուած այդ հին եկեղեցիէն ներս ուզեցի մտնել: Գիխաւոր դուռը գոց էր: Կէս օրն անցած էր: Կողմնակի բաց դրան վրայ ֆրանսական դրօշակը եւ իրենց դրօշակները կը հովէին: Այն կողմը բակին մէջ փոքր աղջիկներ ու մանչեր ծառերէն ինկող եւ օդին մէջ պարող չոր տերեւները հաւաքելու մրցումը կը խաղային, փաղփելով եւ ուրախ քրքիջներով:

Անոնց ներկայութիւնը բաւ որ բընակչութիւն մը կայ հոն: Այնչա՛փ լուռ եւ ամայի էր վայրը այդ ժամուն, որպէս թէ աշխարհէ կտրուած ըլլար:

Տասնեւվեցերորդ դարուն շինուած եւ քանիցս նորոգուած այդ եկեղեցին մեծ դրան ներսը, երկու կողմերը լայն խորշեր կան եւ ձախ կողմի խորշին մէջ երկու դամբաններ, խրախճանքի վրայ մարմարեայ արձաններ մարդահասակ փռուած, մէջտեղը հրեշտակ մը կանգուն եւ թեւերը տարածած երկու ննջող անդրիներուն վերեւ: Մօտերը կախուած սեւ մարմար տախտակներով եւ ճերմակ մարմարի վրայ փորագրուած արձանագրութիւններ պատմութիւնը կ'ընեն հայրենապաշտ ժողովուրդի մը:

1831ին Լեհաստանի ապստամբութեան պարտութենէն վերջ Ֆրանսա ապաստանած լեհ տարագիրներու մէկ յաւերժացած են անոնք, ձօնուած ազատութեան հերոսներուն, եւ հոն, Մօնմօրանսիի բարձունքին վրայ թառած այդ եկեղեցին մէջ հանգչողները ծերակուտական մը եւ զօրավար մըն են:

Զինադադարի տարեդարձին այցի փայլաքանդակ դռներով այդ դարաւոր եկեղեցին մէջ հանգչող դամբաններուն:

Հայրենիքէն տարագիր եւ անոր կարօտովն իրենց աչքերը փակած այս խղճ... շատ ... իւ ... այցի գացի, որ ... պէս յարգանք բոլոր անոնց որ ինկան ազատութեան պայքարի ճամբուն վրայ:

Գրեթէ մէկ դար յետոյ, Հայրենիքը բաղձ ուրիշ ժողովուրդ մը տարագիր կ'ապաստանէր միեւնոյն երկիրը...:

Հիմա ինչպէ՞ս հանգիստ կը ննջեն այդ արձանները:

Անոնց աչքերը փակուեր էին օտարութեան մէջ, բայց ազատութեան հաւատքը ամուր դրոշմուած իրենց հոգիներուն մէջ, հաւատք մը՝ հիմնուած իրենց ժողովուրդին ուժին վրայ:

Եւ հո՛ն, արծիւի այդ բոյնին մէջ սպասեր են անոնք, եւ քանի՜ տարիներ:

Բայց հանգիստ են արդէն իրենց յաւիտենական ննջին մէջ:

Ազա՛տ է անոնց հայրենիքը եւ այդ հերոսներուն հոգիները թեւեր գացեր են սաւառնելու իրենց ազատ ժողովուրդին մէջ, գացեր են անոնց մօտ որոնք իրենց կեանքին գնովն անզէն պահեցին խոհեմ նուիրական ճրագը եւ կատարեցին իրենց նախահայրերուն մեծ ուխտը:

Այլ եւս հոն են անոնք: Իրենց մարմար պատկերները միայն մնացեր են այստեղ, օտարութեան մէջ, պանդուխտի կարօտներուն եւ ցաւերու յուշերովը փոսացած:

×

Ո՞ւր այցի երթամ մերիններուն:

Օտար տարագիրներու դամբաններուն այցի գացի, խունկի եւ աղօթքի սրբավայրի մը մէջ, մերիններուն հանդէպ մեծ ուխտ մը կրկին ողեկոչելու համար:

Եւ կոչելու բոլոր հոգիով:

Այս եկեղեցին դարեր շարունակ թո՛ղ կանգուն մնայ տակաւին, բայց այլ եւս ո՛չ մէկ օտար ցամաք արժանի չըլլայ իր ծոցին մէջ ընդունելու նահատակ բազմութիւնները մեր չարչարուած բեկորներուն:

Շո՛ւտ փախչինք այս ափերէն, որչափ ալ հիւրընկալ ըլլան անոնք, եւ մեր Հայրենի տան մէջ գտնենք ամէն հանգիստ ու անդորր:

Եւ հո՛ն միայն տօնենք մեր իրական Զինադադարը եւ մեր բուն խաղաղութիւնը:

ԱՆԱՀԻՏ

ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԵՐՍԷՆ ԵՒ ԴՈՒՐՍԷՆ

Ներգաղթի ձեւանրպուած ու բանաձեւուած պահանջը 1921էն ասդին կը գտնենք ամէն օր եւ ամէն առիթով կրկնուած բոլոր գաղութներու կողմէ:

«Բացէք դռները» կարգախօսը դարձաւ եւ խորհրդանիշը այս այլապէս օգտակար եւ բովանդակալից պահանջին: Մեր՝ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան ձայնը այս պահանջին մէջ եղաւ աւելի ուժեղ եւ վճռական — հակառակ ամէն կարգի բանսարկութեանց եւ տգեղ դաւերու: Խւ մանաւանդ անկեղծ ու առանց դանազան մութ ու կողմնակի հաշիւներու:

Եւ սակայն, հակառակ այս բոլորին, Հայաստանի վարիչները, մասնաւորաբար այս խնդրին մէջ չփութացին տեղի տալ: Եւ առ հասարակ որ եւ է փութկոտութիւն ալ ցոյց չտուին, ներգաղթը գործնականացնելու մասին: Աւելին ըլլալով, անոնք որոշ ժամանակ մը — 1924-25 — կարծես թէ ճիշդ հակառակ ուղղութեամբ է որ գործնական քայլեր առին:

Ներգաղթի փոխարէն որդեգրեցին արտագաղթի վնասակար եւ կործանարար քաղաքականութիւնը: Ոչ միայն քաջալերեցին արտագաղթը, այլ եւ բռնի միջոցներով Հայաստանէն հազարաւոր որբեր տեղափոխեցին Խորհրդային Միութեան դանազան շրջանները: Սօչիի շրջանը խոշոր թիւ մը կը ներկայացնէ Հայաստանէ արտագաղթողներուն:

Տակաւին սատով ալ չէր բաւական նաեւ Հայաստանի կառավարութեան վտանգաւոր քաղաքականութիւնը այս կարեւոր խնդրին մասին:

Երբ ան զանազան ծիծաղելի պատճառաբանութիւններով կ'ուզէր արդարացնել արտագաղթի իր քաղաքականութիւնը, գլխաւորաբար որբերու եւ հայկական հոծ բնակչութիւն ունեցող գաւառներու հանդէպ նոյն ատեն աններեւակայելի «լայն

նաարտութեամբ» եւ ծայրայեղօրէն «ձախ» ու ախտավարակ հոգեբանութեամբ կը հիւրընկալէր թաթար եւ թուրք բնակչութիւնը, հարեւան երկիրներէն: Այս քաղաքականութիւնը այն արդիւնքը տուաւ, որ Հայաստանի հայ բնակչութեան մէկ կարեւոր մասը հեռացաւ Հայաստանէն, իսկ տոր փոխարէն Հայաստանը «վերանձնօրէն» տեղ տուաւ աւելի քան ութսուն հազար թրքութեան:

Ու ասիկա այն օրերուն, երբ Թուրքիան կը խորհէր Թուրք նոր տարրերու վերաբնակութեամբ կենդանացնել իր համատարած ամայութիւնը:

Մինչ տարագիր եւ թափառական հայութիւնը արիւն կու կուտար, անկիւն մը մուրալով իր հայրենի երկրին մէջ:

Ոչ ոք արդարացուց բոլշեւիկեան այս անիծապարտ քաղաքականութիւնը, բարեկամ թէ հակառակորդ:

Եթէ ուրիշները զսպեցին իրենց զայրոյթն ու ցաւը, այս մասին, մենք Դաշնակցականներս, օգտագործեցինք այս առիթը իր բոլոր հնարաւորութիւններով:

Մեր պաշտօնական ժողովներն ու զանազան ձեռնարկները մոռացութեան չտուին բոլշեւիկեան այս անձոռնի խաղը: Մեր մամուլը — ի պատիւ իրեն — ուժգնութեամբ եւ պայլրջութեամբ խարազանեց այս փտակար քաղաքականութիւնը, կրկնելով ու առաջադրելով ներգաղթի պահանջը արտագաղթի տեղ:

Ոչ ոք մեր կուսակցական շարքերէն, մասնաւորաբար մեր կուսակցական մամուլէն, «խաղ» կամ «անօգուտ պայքար» կընկատէր մեր այդ օրերու կեցուածքը ներգաղթի մասին: Երէկ ինչպէս եւ այսօր, կը թուի ընդհակառակն, որ մեր կուսակցութեան վերջին տասնամեայ շրջանի աշխատանքներու մէջ առանձին կարեւոր տեղ մը պէտք է տալ մեր այս ուղղութեան, իբրեւ դրական երեւոյթ:

Առանց ընկրկելու ակնյայտնի դժուարութիւններու դէմ, եւ առանց ազդուելու ձախորդ պայմաններէն, մեր գիծը մնաց իր հիմնական ուղղութեան վրայ, որպէս արտայայտութիւնը հայ հաւաքական կամքին, պահանջը Հ. Յ. Դաշնակցու-

Ներգաղթի մեր պահանջին դէմ ցցուող այս խոչընդոտը մինակ չէր իր տեսակին մէջ: Ուրիշ բազմաթիւ դժուարութիւններ ալ կը մատնանշուէին, գլխաւորաբար միջտ Հայաստանէն:

Խորհրդ. իշխանութիւնները մեր պահանջին կը հակադրէին երկրի աղքատութիւնը, սակաւահողութիւնը, բընակարանային տագնապը: Արդար կամ ոչ, լուրջ պատճառաբանութիւններ էին ասոնք եւ բաւական ուժեղ զէնքեր պայքարելու համար ներգաղթի պահանջին դէմ:

Նոյնքան զօրաւոր բացասական ազդակ մըն էր ներգաղթին դէմ խորհրդային վարչաձեւը: Եթէ համայնավար վարդապետութեան այս այլանդակուած գործնականը դժուարամարսելի է հայութեան համար ընդհանրապէս, գերազանցապէս անմարսելի է արեւմտահայութեան համար:

Դաշնակցութիւնը գնահատելով սակայն այն իրական դժուարութիւնները, որոնք կրնային յառաջ գալ այս գետնի վրայ, «բացէք դռները» պահանջին միացուց միշտ ողջմիտ եւ արդար քննադատութիւնը:

Ան իր մամուլով եւ հրապարակային այլ արտայայտութիւններով փորձեց լայնօրէն ծանօթեցնել Հայաստանը, այնպէս ինչպէս որ կը ներկայանար, իր բոլոր լաւ ու գէշ գծերովը, գլխաւորաբար երկու կարեւոր նկատումներով. —

ա) Քննադատութեան ճամբով ազդել համայնավար իշխանութեան ծայրայեղութիւններու վրայ, սանձել անոնց անպատասխանատու արարքներն ու քայլերը:

բ) Իրական հայրենասիրութեամբ, մղել գաղթահայը դէպ ի Հայաստան — ոչ թէ ամէն ինչ վարդագոյն ներկայացնելով, այլ իր իրական պատկերովը: Գաղթահայը իր հայեացքը դէպ ի Հայաստան ուղղելով, պէտք էր որ ճանչնար զայն իր բոլոր դժուարութիւններովը, ծանր ու յաճախ ընդվզեցուցիչ այլ արտայայտութիւններովը: Այս ձեւի ծանօթացումը պէտք էր ծառայէր գաղթահայութեան ներքին գիտակցական կապին, եւ ոչ թէ զգացական տրամադրութիւններու խորացման:

Ընդհանուր ձեւով այսօր կրնանք ըսել թէ մեր աշխատանքը այս ուղղութեամբ կարեւոր նուաճումներ է կատարած: Դաշնակցական հրապարակագրութիւնն ու բեմը կրցած են ներկայացնել Հայաստանը իր իրական գծերուն մէջ, առանց կոյր եւ վնասակար «հայրենասիրութեան»:

Մեր այս աշխատանքին հետեւանքով այսօր իրաւունք ունինք պնդելու եւ յայտարարելու, որ ոչ մէկ գաղթահայ կրնայ ինքզինք անտեղեակ նկատել Հայաստանի իրական կացութեան: Աւելին ըլլալով, կրնանք պնդել, որ այսօր ամէն մարդ գիտէ մեր երկրի բոլոր դժուարութիւնները, յաճախ մանրամասնուած գոյներով:

Ամփոփելով այս ամէնը, մենք իրաւունք ունինք կրկնելու թէ՝

Ներգաղթի պահանջը իր առաջին իսկ օրէն եղած է մեզի համար որպէս քաղաքական կարեւոր պահանջ մը, որու շուրջ համախմբուած կը նկատենք գաղթահայութիւնը իր ճնշիչ մեծամասնութեան մէջ:

Այս պահանջին հետ, մենք չափազանց իրատեսութեամբ ծանօթացեր ենք Հայաստանի ներքին եւ արտաքին բոլոր դժուարութիւններուն, հակառակ բոլոր գիտումնաւոր վարդագոյն նկարագրութիւններուն եւ խոստումներուն:

Որով, ներգաղթի հակառակ տրամադրութիւնները, երեւան եկած՝ համեմատաբար փոքր դժուարութիւններէ, պէտք չէ որ արդարացուին Հայաստանի պայմաններուն անծանօթութեան պատճառաբանութեամբ: Մենք կամովին ու գիտակցաբար ընտրեցինք ներգաղթի քաղաքականութիւնը, նըկատի ունենալով մեր անմիջական պայմաններէն յառաջ եկած պահանջներու հետ նաեւ հայկական դատի ապագան:

Այս պայքարին մէջ մեր դէմ գտանք համայնավար կուսակցութեան հակառակ քաղաքականութիւնը, որ սակայն ոչ միայն չազդեց մեր վրայ, այլ եւ աւելի քան ուժգնութեամբ մղեց մեզ «բացէք դռները» պահանջը կրկնելու:

«Բացէք դռները» կրկնեցինք տարիներ շարունակ, թոյլ տալու համար որ գաղթահայն ալ իր տեղն ունենայ հայ երկրին մէջ, որ ան եւս իր տեղացի եղբօր հետ մասնակից ըլլայ որքան երկրի վերաշինութեան, նոյնքան եւ այդ ճամբուն անխուսափելի բոլոր զոհողութիւններուն եւ դժուարութիւններուն:

Հայրենիքին մէջ, փոխանակ անկէ դուրս, մենք զրկանքն ու տառապանքը նախընտրեցինք, եւ այս գիտակցութեամբ ալ կրկնեցինք շարունակաբար — «բացէք դռները»:

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ՏԱՆՈԹ.— Այս շարքի առաջին մասին մէջ (30 Նոյ.), Գ. էջ, վերէն վար 18րդ տող, «կը մեռցնէր» պիտի ըլլայ՝ կը ԽՏԱՑՆԷՐ:

36,000 ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ ՁԵԶ ԿԸ ՆԱՅԻՆ

— . —

(ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ)

Ներկայ դեկտեմբեր ամսուան առաջին կիրակիէն սկսեալ, ամբողջ մէկ ամիս, Հայկ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան ղեկավարութեամբ, պիտի կատարուի «Մշակոյթի Կիրակի»ի նըւիրահաւաքութիւնը, Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ, յօգուտ Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ նպաստաւորուած և ղեկավարուելիք շուրջ 100 կրթական հաստատութեանց եւ ազգ. մշակոյթի ձեռնարկներու:

Հայրենակիցնե՛ր,

Մի՛ մոռնաք որ, Սուրիա, Յունաստան, Պուլկարիա ապաստանած հայութեան ծոցին մէջ 30,000 հայ մանուկներ, 6—16 տարեկան կ'ուսանին ու կը դաստիարակուին եղկելի պայմաններու մէջ: Հասնի՛նք անոնց փրկութեան: Սատարե՛նք մեր գաղթահայ վարժարաններու կրթական մակարդակին բարձրացման:

Մասնակցելով «Մշակոյթի Կիրակի»ի հանգանակութեան, մենք սատարած պիտի ըլլանք օտար ափերու վրայ հազարաւոր հայ տաղանդներու բողբոջումին եւ ուռճացումին, հզօր նկարագիրներու զարգացումին, եւ ազգին ու հայրենիքին բարգաւաճման ու փառաւորման սպասարկու կենսախայտ սերունդի մը գոյաւորումին:

Չմոռնանք նաեւ որ միայն Ֆրանսայի մէջ շուրջ 6000 մանուկներ 6—16 տարեկան, հայ լեզուի կարօտը կը քաշեն: Հաւաքաբար միջոցներ ստեղծենք որպէս զի Եւրոպայի գաղութներուն մէջ ալ հայ լեզուն, ազգ. գիտակցութիւնն ու հայրենանուէր տրամադրութիւնները մշտավառ փոխանցուին սերունդէ սերունդ, ինչ որ պիտի իրականանայ գլխաւորաբար հայ լեզուի եւ ազգային պատմութեան դասընթացքներուն ընդհանրացումով:

Մասնակցելով «Մշակոյթի Կիրակի»ի հանգանակութեան, բարեգործութենէ վեր բան մը ըրած պիտի ըլլանք: Կատարած պիտի ըլլանք ճշմարտապէս քաղաքացիական պարտականութիւն մը, դիւրացնելով գաղթահայութեան անեղծ պահպանումը, յարատեւ զարգացումն ու բարձրացումը:

Կատարենք մեր պարտականութիւնը:

Հ. Բ. Ը. Միութեան
Փարիզի Մասնաժողով

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ այն բարիացակամ ընթերցողին որ պարբերաբար «Ծիծաղներ» կը հաւաքէ ու կը ղրկէ, առանց անունը յայտնելու:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱԼՈՒԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ

— . —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Իբրեւ միութեանս հիմնադիր եւ վեց տարուան անդամ եւ քարտուղար, կը հարկադրուիմ հրապարակաւ կոչ ուղղել միութեան սրտցաւ այն անդամներուն որոնք հիմնադրութենէն մինչեւ վերջ հաւատարմօրէն գործեցին եւ որ վերջերս զանազան պատճառներով լքեցին ու հեռացան:

Պիտի խնդրէի որ գան բոլորուիլ Միութեանս շուրջ, շարունակելու համար մեր գործը միեւնոյն ծրագիր — կանոնագրով: Նաեւ կը հրաւիրեմ վարչական կազմը որ գան խորհրդակցութեան մը համար Պ. Միսաք Ամիրխանեանի սրճարանին ներքնասրահը.

1.— Կարգադրելու համար գրքերու եւ գրադարանի հարցը: 100 կտորէ աւելի արժէքաւոր գիրքեր մէջտեղը մնացած կը կորսուին եւ կը փտին: 2.— Գոյքերու հարցը: 3.— Վարչական փոփոխութիւն: Ընթացիկ հարցեր: Եւայլն...:

Միութեան մը կազմալուծման պատասխանատուութեան, ըստ միութեանս որ եւ է ազգօգուտ եւ բարենպատակ ծրագիր — կանոնագրի ԺԳ.րդ յօդուածին:

Եթէ միութիւնը շարունակէ անտարբեր մնալ եւ հաշիւ չպահանջէ. իբրեւ վարիչ քարտուղար պիտի ստիպուիմ մօտս եղած գոյքերը անձամբ տնօրինել: Ի հարկէ միշտ նկատի ունենալով ծրագիր—կանոնագիրը: Կարծեմ լաւագոյնն է այս դաան եւ յուսալքումի օրերուն նորէն բոլորուիլ տաքուկ վառարանի մը շուրջհոգեկան և մտային սնունդ հայթայթել: Սթափինք: Շարժումը կեանք է:

Միսաք Ա. Խրալեան

ԽՕՍՔԷՆ ԳՈՐԾԻ

— . —

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, 30 Նոյ. (ցառաջ).— Շուտով պատմութեան կը յանձնենք 1932ը, իր այնքան սեւ պատկերներով,

Բայց ուրախառիթ լուր մը: Տարին բոլորովին չկոխկրտած նորակազմ Կարմիր Խաչը, հրապարակ կուգայ: Դրած էր արդէն.

— Ես՝ այն հաւատքը ունիմ որ Կարմիր Խաչը իր երիտասարդ անդամուհիներով մեծ մղում պիտի տայ հայկական դաստիարակութեան: Արդէն՝ խօսքէն գործի անցան հպարտօրէն: Ապրի՛ք:

Դաստիարակութի՛ւն, որո՞ւն համար:

— Սա՛, օտարին պարտէզին մէջ, օտար լեզուով սնունդ ստացող, սեւաչեայ պզտիկներուն որ ամէն բանէ առաջ, հայերէն այբ, բէն, գիմ, ճանչնալ կ'ուզեն, հայերէն կարդալ կ'ուզեն, երգել կ'ուզեն, գարնան աղուոր ծիծեռնակներու նման, մեր այս ու այն հանգէսներու բեմերէն թռչիլ կ'ուզեն:

Այս բոլորը, ո՞վ պիտի տայ, կամ ո՞վ պիտի տար, որպէսզի անոնք թեւ ունենային թռչելու, եւ մեր տարագիր սրտերը ուրախութեան արցունքներով լեցնելու:

Եթէ չըլլար Հայ Կարմիր Խաչը...

Մասնաճիւղին ատենապետուհին՝ Տիկին Գույումճեանը եւ ընկ. Ա. Տ. Տէմիրճեանը, իրենց հանգիստի ժամերը ի սպաս դնելով աշխատանքի լծուած են, յանուն հայ գիրին եւ հայ մանուկներու փրկութեան:

Ես անձնապէս տեսայ, քսանեւհինգ մանուկներու եւ պատանիներու մէկէնմէկ մուտքը, դէպի Կըրթասիրացին սրահը, ուր իւրաքանչիւրը թեւաւոր աղաւնիի պէս սրահին աթոռներու վրայ թառեցաւ: Ի՛նչ հրճուանք, բոլորը կ'աղաղակէին, հայերէ՛ն, հայերէ՛ն:

Արդ, դո՛ւք սիրելի եւ ազնիւ հայրեր եւ մայրեր, պիտի ուզէի՞ք որ այս քսանեւհինգ գոյնզգոյն թռչունները այս ձմրան մօտալուտ ցուրտին, դո՛ւրս վռնտուին, ու մսին մեր մայրենի քաղցր լեզուի կարօտէն:

Պիտի ուզէի՞ք:

Արթնցէ՛ք բոլորդ ձեր անտարբերութեան վնասակար քունէն, ձեռք կարկառեցէ՛ք Հայ Կարմիր Խաչին, թէ նիւթապէս, թէ բարոյապէս, որպէսզի ան աւելի լայն միջոցներ ունենայ, տարբեր ցաւերու եւ վէրքերու եւս դարման գտնելու:

Ս. Վրիժապահ

ՄԱՄՈՒԼ

«Սուրիա եւ Մենք»

— :-: —

Այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Թիֆլիսի «Մշակ»ը կը շեշտէ (15 Նոյ.).

— «Այս է անունը այն գրքոյկին, որ վերջերս շրջաբերութեան դրուած է Գահիրէի մէջ (Եգիպտոս), հայերէն տառերով, Ա. Նիկոլ ստորագրութեամբ:

Եգիպտոսի «Արեւ»Ռամկավար թերթը մէկէ աւելի անդրադարձումներով կը գրէ թէ Ա. Նիկոլը յայտնի մանկավարժ, բանաստեղծ եւ գրագէտ Պ. Նիկոլ Աղբալեանն է: Եգիպտոսի «Յուսաբեր» թերթը դատապարտելէ ետք «Արեւ»ի այդ անհեռատես եւ ոճրածին վերագրումները, ցոյց կուտայ թէ այդ խաղը սարքուած է Էնկիւրիի մէջ:

Էնկիւրին տեսնելով որ 120—150,000 Հայեր Սուրիոյ մէջ աշխատանքի լծուած, տուն տեղ եղած են Կիլիկեան բնաշխարհին մօտ, եւ ստեղծած սեփական տնտեսութիւն, անոր մէջ տեսած է ու կը տեսնէ քաղաքական վըտանգաւոր խաղեր: Արդ, կանխելու համար իր երեւակայութեան մէջ գոյութիւն ունեցող արհաւիրքը, փորձած է Հայու մը անունին տակ հրապարակ նետել դաւադրական ու չինծու գրքոյկ մը:

«Սուրիա եւ Մենք» գիրքը նպատակ ունի գրգռել միմիայն Սուրիոյ Արաբները Հայերուն դէմ: Այդ գիրքը կը գրէ.— «Ահա այսօր Սուրիոյ մէջ տեսնուած հայկական գոյութիւնը ուրիշ բան չէ բայց եթէ հռչակաւոր Արտաշէս գերդաստանին փառքերը»:

Ի՞նչ անկում է այս:

Ո՛րքան ստրկութիւն: Վասակները, Վեստ Սարգիսները եւ Եասեանները չատ անձնան, չատ փոքր կը մնան այդ անձերը մատուցութեամբ առջեւ: Թշնամին՝ դրսէն, թշնամին՝ ներսէն, թշնամին՝ հայրենիքին մէջ, թշնամին՝ գաղութներու եւ հիւրընկալ երկիրներու մէջ կը գործէ ու ծրագիրները կը մշակէ սփ մը հայութիւն ալ հնձելու, իսկ մենք կը քնանանք անփոյթ անտարբերութեամբ, ծոյլ ծոյլ բաղձանքներ փափսելով միմիայն...:

Ո՞ր հայ ձեռքն էր որ սիրտ բրաւ գրել բանդուած Եւրոպական սուրբ տաճարը ապացուցելու: Ո՞ր մէկ ատրկային մատներն էին որ գծեցին այնքան գիւային խօսքեր, արիւնի, ջարդերու, հարի մատնելու հարիւրաւոր անդամ մահեր, հալածանքներ, աքսորուած բազմութիւններ, որոնք հիւրընկալ երկրի մը մէջ հազիւ կարողացան ապաքինել իրենց արիւնոտ վէրքերը:

Թուրքն կ'ակնկալի ամէն ստորնութիւն, դիւանագիտական ու գիտական ամէն տեսակ սադրանքներ. բայց տեսնել թէ հայ թերթ մը, այն ալ հայ քաղաքական կուսակցութեան մը օրկանը, ապիկարութեամբ եւ կուսակցամոլութեամբ տարուած Թուրքին կը ձայնակցի, այդ ընդվզեցուցիչ է, մտահոգիչ է եւ յաչնող:

«Արեւ» այնքան պարզամիտ ու ապիկար չի կրնար ըլլալ որ չի տեսնել թէ Էնկիւրիի կողմէ եւ Քէմալական գործակալներու ձեռքով յղացուած ու տարածուած քաղաքական խաղ մըն է ան: Ի՞նչ է նպատակը ուրեմն երբ «Արեւ» ալ գիտ մը ըրած պէս երկար բարակ կը հրատարակէ այդ վտանգաւոր հրատարակութիւնները, եւ կարծես մեղադրելի աթոռն վրայ դնելով Ա. Նիկոլ անունին տակ ծածկուած երեւակայական անձը, իր սլաքները կ'ուղղէ մէկուն մը որ տարբեր է հատուածով եւ կուսակցական բրբռնումներով»:

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆ ՍԱՆԹՈՒՐՆԷՆԻ ՄԷՋ

■■■

ՍԷՆ ՍԱԹՈՒՐՆԷՆ, 29 Նոյ. (Յառաջ) — Այս գիւղը Ավինեօնէն տասը քիլոմեթր հեռու, ընդարձակ տարածութեան մը վրայ, ունի զանազան գործարաններ թուղթի, իւղի եւն.: Այս տեղ ալ բաւական թիւով Հայեր կան որ հաստատուած են 1926էն ի վեր: Մեծ մասը թուղթի գործարաններն կ'աշխատին: Ամէնքն ալ գոհ են իրենց վիճակէն: Երիկ մարդոց օրականը 16էն մինչեւ 24 ֆրանք է, իսկ կիները կտորի վրայ կ'աշխատին: Գործատէրը ամէն գործաւորի ձրի տուն եւ պարտէզի համար հող տրամադրած է: Ուրիշ ամիս առաջ Վալանսէն եւ Սէն Շամոնէն եկած բաւական թիւով Հայեր հոս գործ առին: Հակառակ տնտեսական տագնապին, մինչեւ հիմա ոչ մէկ գործաւոր արձակուած է: Իմանալով որ հոս գործ կայ, շարան շարան կուգան գործ ուզելու: Գործատէրը տեսաւ որ ամէն օր հինգով տասնով դուռ կը զարնեն, ուստի ազդ մը փակցուց, յայտնելով թէ օտարականներուն համար գործ չկայ: Ասոր վրայ երթեւեկը դադրեցաւ:

25—30 երիտասարդներ ունի գաղութը, բայց ոչ մէկ կազմակերպու- Գործատէրը ընդհանուր գործաւորի վրայ ձգուած է: 25 — 30 պզտիկներ ալ ֆրանսական դպրոց կը յաճախեն: Փորձեցինք Ազգ. Միութիւն մը կազմել, բայց անօգուտ: Քով քովի եկանք 9 Դաշնակցական եւ համակիր երիտասարդներ եւ կազմեցինք խումբ մը «Անդրանիկ», աջակցութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէին:

Լ. Օվիկեան

ՍՈՒՐԲԻԿ ՀԱՆԸՄ ԻՐ ԱՄՈՒՍՆԻՆ

— Այդ ի՞նչ վիճակ է, գլուխդ արխան մէջ, վրադ գլուխդ պատռտած, որո՞ւ հետ կռիւ բրիր, արդեօք ա՞ն ինչ վիճակի է:

— Անոր ալ զաւազանը կոտրեցաւ:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Այս բոլորէն վերջ՝ դուրս կը թափէր բառերու հեղեղ մը, մելամաղձոտ, տժգոյն, անիմաստ խօսքեր՝ բռնի ճիգի մը տակ իրարու յարմարցուած:

Շրթներուն վրայ հնացած երգ մը կար, կցկտուր, տաք ու բաբախուն խօսքերով: Արեւածագէն առաջ, զով ու պայծառ առաւօտ մը դուրս ելած, «Առաւօտ Արշալոյսին, ինչ մամ կուգաս պարտիզում»ը կ'երգէր: Ոչ ոք կարեւորութիւն կուտար երգին անձոռնի եղանակին: Շատեր գիտէին օր Ջանջանն է, անոր կոշտ ու տհաճ ձայնը: Յետոյ ընդհատելով երգին շարունակութիւնը, կը սկսէր բարձր ձայնով մենախօսել: «Ա՛խ, Կիրամու, Կիրամու, սիրտս կ'այրի, հոգիս կը պղպջայ, մինչեւ ե՞րբ ես հալումաշ ըլլամ դրանդ սեմին: Ճամբաները մաշեցան ոտքերուս տակ, ղեշերները քանս կորսնցուած՝ ցրեկներն ալ խելացնոր՝ կը շրջիմ աջու ձախ: Ա՛խ, Կիրամու, դանդաղով մը սիրտս ճեղքէ՛, ճեղքէ՛, ու տես թէ ինչեր կան, ինչե՛ր... Սիրոյ կայծ մը կայ հոն, վայելքի քաղցր իրականութիւն մը: Վախնամ թէ սիրոյ ցաւէն մեռնիմ, կորսուիմ աշխարհէ երեսէն... Ես բաժնուեցայ կեանքիս հաւատարիմ ընկեր՝ Կուրժէէն, ուրացայ անոր գոյութիւնը, ատեցի անոր հետ անցուցած օրերս, քու թանկագին աղջկանդ համար, բայց աւա՛ղ...»:

— Ծօ՛, Ջանջան, հերիք չէ՞, գեռ շատ պիտի խօսի՞ս, պոռաց վերէն, Փուլիկ Խայօն:

Ջանջան Արութ անծանօթ ձայնին վրայ պահ մը ընդհատեց մենախօսութիւնը, ու լուռ, գրեթէ անձայն քայլերով յառաջացաւ դէպի Վերի-Աղբիւր:

— Ի՞նչ կը խօսէիր էտպէս վերէն վարէն, ձայնեց դիմացէն Մարէ պաճին, որ կուժը ջուր լեցնելով զբաղած էր:

— Ա՛խ, Մարէ պաճի, էս սիրտս, էս սիրտս կ'ըսես թէ կրա՛կ կայ... Կը վառի՛, կը վառի՛, բոցը դուրս չի գար... Երանի՛ թէ դպրոց գացած, Արշալոյսը տեսած չըլլայի: Ի՛նչ չափ մեծացեր, գեղեցկացեր է... Էտ ինչ աչքեր, ի՛նչ յօնքեր ունի, կարծես Աստուած եօթն օր եօթը գիշեր իր հետ է խաղցեր: Հապա բերա՞նը... վարդի կոկոնի պէս կարմրեր է...

Մարէ պաճին լուռ ու ջերմեռանդ հաւատացեալի մը պէս քարացած մտիկ կ'ընէր Ջանչանի խօսքերը, կը կարծէր թէ ան նորէն ամէն օրուան պէս խենդութեան նոպաներու է բռնուած:

— Եթէ թեթեւ ժպիտ մը ստանայ իր դէմքին վրայ, շարունակեց Ջանչան, ակռաները կը փայլին մեծ ու թանկագին փողոսկրի պէս ձիւնասպիտակ... Ես վառեցայ, այրեցայ այդ գեղեցկութեան վրայ...:

— Քանի օր էտպէս է, փախցուր, պատասխանեց Մարէ պաճին, երկար սպասումէ վերջ:

Ջանչան պահ մը ինկաւ անել մտքերու մէջ:

— Կ'ըսեն որ Ջանչանը հարուստ չէ, ո՞վ աղջիկ կուտայ անոր, շարունակեց Մարէ պաճին:

— Ո՞վ կ'ըսէ, Մարէ պաճի:

— Ձե՞ս գիտեր, Ջանչան, գեղն գեղով կը զրուցեն:

Երկար չխօսեցաւ Մարէ պաճին, լեցուն կուժը, ուսին նետեց ու թեթեւ մը հեռացաւ:

ԺԳ.

Կեանքը սովորականին պէս կը զարթնուր գիւղին մէջ: Ամբողջ գիւղը դաշտային աշխատանքի էր լծուած: Ցորեններու հսկայ դէզեր կը բարձրանային խոզաններու մէջ, ինչպէս ամպերու երկար կարաւանը երկինքի վրայ: Մաղուորին ու սալտորին երգի փշրանքները կը լսուէին ամէն կողմէ: Բոցանուտ արեւը կրակ կը թափէր դաշտի եւ ճամբաներու փոշիին մէջ: Դպրոցական արձակուրդը վաղուց սկսած էր արդէն, ու դպրոցականներէն շատերը կ'օգնէին իրենց հօր կամ մօր աշխատանքներուն, որոնք ծանրաբեռնուած էին կալ ու կալի այդ օրերուն:

Արշալոյս իր հօր մէկ հատիկ աղջիկ զաւակն էր:

Օժտուած բարի եւ առաքինի շնորհներով ու որդիական կատարեալ հնազանդութեամբ, կ'օգնէր հօրը գրեթէ բոլոր աշխատանքներուն, անոր ցաւին ու տրտմունակ հոգիին, բեկրանքի ու հրճուանքի շէնշող պահերուն բաժնեկից ըլլալով: Հայրը, Էլմօ Կիրօն, գիւղին մէջ յայտնի դէմք մըն էր. անոր մօտ ամէն ոք իր յարգանքն ու մեծարանքը ունէր: Պատուի տէր, թշուառին ու անկեալին, զրկուածին ու հարստահարուողին, մուրացիկին ու հարուստին վիճակէն հասկցող մէկն էր: Իր ապրած կեանքի ընթացքին, ուրիշի հաւուն «քըշտ» ըսած չէր, բայց երբ իր իրաւունքը յափշտակէին կամ արժանապատուութեան դէմ որեւէ խնդիր յարուցուէր՝ հոն պէտք էր արիւն թափել:

Այլ խօսքով՝ պատուախնդիր մարդ էր Կիրամուն:

Տան մէջ կատարեալ միակութիւն կը տիրէր: Էլմօ Կիրօն իր մշակներով կ'աշխատէր՝ կալին մէջ:

Միայն Արշալոյսն էր որ, խարխուլ, գրեթէ փլչելու մօտ «քէօշկ»ին վրայ նստած՝ փոքրիկն Վահանի շապիկը կը կարկտէր ու կ'երգէր մեղմ ու ուրախ եղանակ մը:

Մեր դրանը խնկի ծառ,գիւլիւմ ջան,
Ձեր դրանը խնկի ծառ,գիւլիւմ ջան,
Ոսկի պլպուլ վրէն Թառ, գիւլիւմ ջա՛ն,
Երթար ու գար շորոր տար, սիրուն ջան,
Էն իմ եարին բարեւ տար, գիւլիւս ջան...

Արշալոյս բռնկած սիրոյ խանդէն, կ'երգէր աւելի աշխոյժ ու եռանդագին: Ձայնը կը ծաւալէր, կ'արձագանգէր սենեակի պարապութեանը մէջ, յուսաբեկ թռչունի մը պէս զարնուելով պատէ պատ: Կարե ասեղը իր ջերմավառ մատներուն տակ արագօրէն կը սուրար: Անցնող վայրկեանները իրեն համար երկար տարիներ կը թուէին:

Մեծ անձկութեամբ կը սպասէր բոպէներու անակնկալ յայտնութեան: Կուրծքին տակ բան մը կը խլրտէր, կը զգար որ բան մը փոխուած է իր ներսիդին, ու պահ մը կը տարուէր սիրոյ հովերգութեան ծփանքէն: Ներքին անդիմադրելի ուժեղ ցանկութիւն մը կը զգար, կ'ուզէր որ մէկը գայ, խօսի իրեն հետ, պզտիկ, աղուոր, հաճելի ու օգտակար նիւթերու շուրջ: Անկասկաս մտիկ պիտի ընէին զինքը, պիտի բանար իր հոգւոյն ծալքերը մաերիմ շունչի մը տակ ու պիտի խօսէր մեղմ, զգոյշ, ծանր ու տպաւորիչ բառեր... Մթութեան մէջ պլպլացող ճրագին նման տակաւ առ տակաւ իր սիրտը կը հատնէր:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Հետեւաբար, կարելի չէ արգիլել անոնց շինութիւնը: Գալով քիմիական նիւթերուն, անոնց մէջ կան որ միայն եւ միայն քիմիական պատերազմի յատուկ են, ինչպէս «իփէրիթ»ը: Բայց, անոր արգիլումը մեծ խոչընդոտ մը չէ քիմիական պատերազմին պատրաստութեան համար: Այդ նիւթերը դիւրաւ եւ արագութեամբ կրնան ճարուիլ ճարտարագործութեան միջոցաւ, օգտուելով նախանիւթերէն եւ բաղկացուցիչ տարրերէ որ կը գտնուին վաճառականութեան մէջ: Գալով այն բազմաթիւ նիւթերուն որոնք թէ խաղաղասիրական եւ թէ զինուորական նպատակներու կը ծառայեն, տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ «անհնար է գործնապէս արգիլել անոնց շինութիւնը, ներածումը եւ արտածումը»: Յետոյ, մեծ արժէք չունի արգիլել զինուորներու քիմիական մարզանքը, որովհետեւ դիւրին է անմիջապէս վարժեցնել, երբ որոշուի քիմիական պատերազմ մղել: Հետեւաբար, մասնախումբը կը ցաւի որ չի կրնար գործնական միջոցներ առաջարկել, քիմիական պատերազմին պատրաստութիւնը արգիլելու համար: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ ալ ըլլայ խաղաղութեան ատեն, անկարելի չէ քիմիական ճարտարագործութիւնը վերածել պատերազմական ճարտարարուեստի, երբ սկսին թշնամութիւնները: Ո՛ր եւ է հակակշիռ կրնայ ուշացնել քիմիական պատերազմին երեւումը, եւ ոչ թէ արգիլել:

Աթէնքի գործադուլը եւ ուրիշ խռովութիւններ

Շաբաթ օր վերջացաւ Աթէնքի հանրակառքերու գործադուլը: Մինչեւ այս վախճանը, ծանր ընդհարումներ պատահեցան բանուորներուն եւ ոստիկաններուն միջեւ: Միեւնոյն ատեն, առեւտրական եւ պետական պաշտօնեաներն ալ իրենց գանգատները ներկայացուցին կառավարութեան, որ միջոցներ ձեռք առած է, ամէն պատահականութեան առջեւ պատրաստ գտնուելու համար: Վենիզելոս յայտարարութիւն մը ուղղելով մամուլին, կը յայտնէ թէ իր կուսակցութիւնը առանց վերապահութեան ուժ պիտի տայ բոլոր այն միջոցներուն որ կը ձգտին պահպանել պետութեան հեղինակութիւնը:

⁂ Երկու համայնավար երեսփոխաններ ձերբակալուեցան, գործադուլի դրդած ըլլալով բանուորները: Ուրիշ մըն ալ ձերբակալուած էր 15 օր առաջ, արգիլուած զէնք գործածելուն համար: Ուրիշ չորս հոգի ալ բանտը կը գտնուէին, երբ ընտրուեցան (25 սեպտ.): Համայնավար երեսփոխաններու թիւն է 10: Ընդհ. դատախազը հրամայեց ձերբակալել 14 ստորադաս պաշտօնեաներէ բաղկացեալ մարմին մը, որ կը փորձէր գործադուլի մղել իր պաշտօնակիցները: Գործադուլի ընթացքին Աթէնքի հանրակառքերու երթեւեկը ապահովեցին օդանաւորդ աշակերտներ:

Ազգ. տնտեսութեան նախարարը օրինագիծ մը պատրաստած է, որուն համաձայն մէկ տեսակ հաց պիտի շինուի ամբողջ Յունաստանի համար: Այս հացը պիտի խառնուի չամիչով եւ գործածութիւնը պարտաւորիչ պիտի ըլլայ: Խիստ պատիժներու պիտի դատապարտուին այն հացագործները որ չեն համակերպիր նոր օրէնքին:

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ. Հ. Դ.

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ *ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԳՈԼՈՆՊԻ* բոլոր ընկերները Société Savantes D. սրահին մէջ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: *ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ:* Մուտքին պիտի հսկեն կոմիտէներուն ներկայացուցիչները:

ՀՐԱԶԴԱՆ խումբի ժողովը, այս երեկոյ ժամը *8.30ին, 32,* Ave. des Gobelinsի սրճարանին վերնայարկը: Պարտադիր ներկայութիւն:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խաժակ» ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԻՈՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը վաղը, Չորեքշաբթի երեկոյ, ժամը *8.30*ին ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼԻՈՆԻ «Զաւարեան» խումբի ժողովը *8* դեկտ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼԻՈՆԻ «Ռոստոմ» խումբի ժողովը *9* դեկտ. Ուրբաթ երեկոյ, ժամը *8.30*ին ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻ

Հալէպէն Պ. Պօղոս Ղուկասէն նամակ ունի Պ. Ա. Փանոսեան: Դիմել *Յառաջ*ի վարչութեան:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆԷԻ

Մէկ բան միայն զիս հանդարտեցուց: Ընկերներս ապահով եղած պէտք է ըլլային, այլապէս այս դաշտին ոստիկանները զիս հարցափորձելու մէջ այդքան առաջ չպիտի երթային:

Հինգ շաբաթներ այսպէս անցան: Այդ ժամանակամիջոցին մեծ մասը հիւանդանոցը անցուցի, ծոմս ու երրորդ կարգի չարչարանքս զիս բոլորովին ուժաթափ ըրած էին:

Օր մըն ալ Կանտի զինուորական մեծ բանտը փոխադրուեցայ: Հոս բացարձակ խաւար կը տիրէր: Խորհեցայ որ մահուան մէկ քայլ աւելի մօտեցած էի:

Չորրորդ օրն էր արդէն, երբ խցիկիս մէջ տեղակալ մը երեւցաւ եւ դուռը ետեւէն գոցուեցաւ: Ձեռքին մէջ կարգ մը թուղթեր ունէր:

Ոտքի ելլելով սկսայ անոր նայիլ:

— Նստեցէք, օրիորդ, ըսաւ մեղմութեամբ, եւ կարճ դադարէ մը յետոյ.

— Գրաւեալ վայրերու ընդհ. հրամանատարութեան կարգադրութեամբ, մէկ շաբթուան ընթացքին զինուորական ընդհանուր դատարանին առջեւ պիտի դատուիք: Ես ձեզի պաշտպան փաստաբան – սպայ նշանակուած եմ, օրիորդ:

— Ես պաշտպան փաստաբանի պէտք չունիմ: Դատիս պաշտպանութիւնը կը մերժեմ: Ըսէք ինծի, տեղակալ, իմ վրայ ծանրացած յանցանքը ի՞նչ է եւ ի՞նչպէս ձեռք անցուած է:

— Լաւ. ըսեմ ձեզի: Դէպքը որ ձեր ձերբակալումին պատճառ դարձաւ, հետեւեալն է. — Ռուլըրսի փողոցներէն անցնող զինուոր մը, օր մը տեսաւ որ խումբ մը դպրոցական տղաք գետինը, իրենց դրած ծակի մը չուրջ կը խաղային: Այդ վայրէն վրայ առաջները զինուորական մթերանոց մը կը գտնուէր, որ վերջերս խորհրդաւոր պարագաներու տակ այրեցաւ: Այս ծակը, ըստ երեւոյթին մասնաւոր կափարիչով մը գոցուած էր: Անոր տակը գաղտնի անցք մը կար որ դէպ ի Ռուլըրսի հիւանդանոցը կ'առաջնորդէր, եւ ուրտեղ դուրս ելլելու անցք մըն ալ կար: Հոդ՝ ձեռքի ոսկիէ ժամացոյց մը գտնուած էր եւ որովհետեւ անոր վրայի սկզբնատառերը նոյն հիւանդանոցին մէջ ծառայող հիւանդապահուհիի մը անուան սկզբնատառերն էին, այսինքն ձերինը, օրիորդ, ձեր վրայ կասկած ծագեցաւ: Բայց կրնայ ըլլալ որ ժամացոյցը ուրիշի մը պատկանի:

«Դուք գիտէք թէ այդ ժամացոյցին տէրը ստուգելու համար իշխանութիւնները ի՛նչ քայլեր առին»:

Գլուխս ծանրօրէն շարժեցի:

«Ցիմար, յիմա՛ր, ի՛նչպէս պահանջեցիր այդ ժամացոյցը», հարցուցի ես ինծի:

— Եթէ չէք կարծեր որ կրնամ ձեզ օգտակար ըլլալ՝ կը մեկնիմ, օրիորդ, աւելցուց սպան: Ինչ որ ըրիք, կը հաւատամ որ ձեր հայրենիքին օգտին համար ըրիք: Բարի յաջողութիւն կը մաղթեմ, օրիորդ:

Խոնարհելով դուրս ելաւ: Ես դարձեալ մնացի խորհուրդներուս հետ մինակ:

ՄԱՀՈՒԱՆ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻՄ

— . —

«ԻԲՐԵՒ ԼՐՏԵՍ
ՊԻՏԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԻՔ»

— . —

«Լրտեսին ճակատագիրը մահ է»:

Ասո՛նք եղան միակ մխիթարիչ խօսքերը Կանտի զինուորական բանտի դաժանադէմ պահակ կնոջ, հինգշաբթի առտու կանուխ մը սեւ հաց ու թէյ բերած միջոցին:

Արթնցայ, աւելի քան ուրախ՝ որ վերջապէս բոլոր այս տխուր իրադարձութիւնները վերջ պիտի գտնէին: Գիտէի որ դատավարութիւնը լոկ ձեւակերպութիւն մը պիտի ըլլար, թէ՝ մահուան պիտի դատապարտուէի: Ուստի եթէ պիտի գնդակահարուիմ, թող շուտ վերջանայ, առանց երկար ատեն մըտածելու:

Ժամը 10ի առեններն էր: Խցիկիս առջեւ ոտնաձայներ լսեցի. դուռը բացուեցաւ:

— Օրիորդ, մեզ հետեւեցէք:

Գերման սպայ մը առջեւս կեցած էր անոր ետեւ երկու զոյգ զինուորներ, իրենց աչքերը ետեւ դարձուցած, անուշադիր:

Անցքին մէջէն, քարէ սանդուղներէն վեր բարձրանալով, վայրկեանի մը մէջ ինքզինքս գտայ ուժ սպայի առջեւ, որոնք երկար սեղանի մը չուրջ նստած էին. սեղանին մէջտեղը բազմած էր իններորդ սպան, նախագահը:

Դատաւորներս աչքէ անցուցի: Զօրանցքի դացողի պէս մաքուր հագուած էին. երկու երիտասարդ սպաներ ուշադրութիւնս գրաւեցին, որոնց մէկը ակնոց ունէր:

Երկու ուրիշ սպաներ երկար սեղանէն հինգ քայլի չափ հեռու նստած էին: Ետեւս հրամայական կարճ արարողութիւնը վերջացաւ. ու երբ զիս բերող պահակները սրահէն հեռացան՝ այս սպաներէն մէկը ոտքի կանգնեցաւ:

Ձայնչը բացուած էր: Ոտքի ելլողը ընդհանուր դատախազն էր:

Անոր ամբողջ խօսակցութեան ընթացքին ինծի այնպէս կը թուէր թէ երազ կը տեսնէի: Ամէն բան սուտ կուգար: Նո՛յն իսկ հիմա չեմ կրնար հաւատալ թէ մահուան դատապարտուելու գացած էի:

Դատախազը կարճահասակ, շատ ինքնատիպ մէկն էր. պղպջատանման գորշ աչքերով եւ դէմք մը՝ շուրջ գունաթափ եւ զզուելի:

Զայրոյթով սկսաւ զիս դատապարտել, իբրեւ պատասխանատու իր հարիւրաւոր զէնքի ընկերներուն մահուան. եւ վերջաւորութեան, երբ դատարանէն մահապատիժս կը պահանջէր, ըսաւ.

— Մարթա Քնօքէրթ, թէեւ Պելժիոյ հպատակ, բայց իբրեւ Գերմանիոյ կայսերական կառավարութեան սահմաններուն մէջ գտնուող անձ մը, Գերմանիոյ զինուորական պատժական օրինագրքին դէմ գործած է: Ինչպէս Գերմանացիները, նոյնպէս եւ բոլոր օտար հպատակները այս օրէնքին ենթակայ են: Իր յանցանքը մատնութիւնն է որուն պատիժն է մահ:

Շուրջս նայեցայ: Գութի կամ կարեկցութեան ոչ մէկ հետք տեսայ. եւ որ տարօրինակն է, միայն սպիտակահեր, մաքուր երեւոյթով ծերունի զօրավարը, դատարանին նախագահը՝ առանց զինուորական շքանշաններու, աւելի համակրելի թուեցաւ ինծի:

Ընդհանուր դատախազը սկսաւ շարունակել իր բարկաճայթ ձայնով.

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

7 Decembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2054 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՒ-ՄՈՒԹ ԱՄՊԵՐ...

Մէկ շաբաթէն միւսը, աւելի մռայլ պատկեր մը կը ներկայացնէ քաղաքական հորիզոնը:

Մռայլ՝ բոլոր այն խնդիրներուն մէջ որ սեղանի վրայ են, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա:

Արդէն իսկ դատապարտուած է զինաթափութեան խորհրդաժողովը, եթէ անակնկալ մը չպատահի:

Անցեալ շաբթու եւ մինչեւ երէկ, չորս պետութեանց ներկայացուցիչները գլուխ գլխի տուին Ժընեւի մէջ, ճամբան հարթելու համար:

Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց յատուկ ծրագիրները ներկայացուցած ըլլալով, օգնութեան կանչեցին Մ. Նահանգներու պատուիրակն ալ, որպէս զի միջին ճամբայ մը գտնէ:

Խօսակցութիւնները տեղի ունեցան առանձնասենեակներու մէջ, եւ շարունակուեցան ճաշասեղաններու վրայ: Ամերիկեան պատուիրակը մէջտեղ դրաւ ծրագիր մը որ փոխանակ փութացնելու կամ դիւրացնելու, աւելի կը դժուարացնէ խորհրդաժողովին գումարումը:

Իսկ հինգերորդ պետութիւնը, Գերմանիան, որուն ընթացքէն կախում ունի խորհրդաժողովին բախտը, կը շարունակէ ձեռնպահ մնալ, հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն:

Լման տասնեւհինգ օր դահլիճի տագնապ ունենալով հանդերձ, Գերմանիան չտկարացաւ այս ճամբուն վրայ: Իսկ հիմա որ իր վարչապետն է Զօր. Շլայխէր, սպառազինութեանց հաւասարութեան ամէնէն թունդ ջատագովը, անշուշտ աւելի բարձր պիտի խօսի:

Նախընթաց օր Պ. Մաքտօնալտ ճաշի հրաւիրած էր նախարարը, անուշ-անուշ ըմպելու եւ ... համոզելու համար:

Լուրերը կ՚ըսեն թէ Գերմանիոյ ներկայացուցիչը ոչ միայն չէ արտասանած ո՛ր եւ է բարենշան խօսք, այլ եւ զարմանք յայտնած է որ ամերիկեան ծրագրէն կը ճառեն, փոխանակ ուղղակի պատասխան տալու Գերմանիոյ պահանջին:

Կը նշանակէ թէ Գերմանիան վերջ ի վերջոյ ինքնագլուխ պիտի գործադրէ ինչ որ խօսած կամ գրի առած է մինչեւ հիմա:

Հետեւա՞նքը,— աւելի թանձրացնել մթնոլորտ մը որ արդէն անշնչելի դարձած է:

Գերմանիան չուզեր փախցնել թանկագին պատեհութիւնը: Ան գիտէ որ, ոչ միայն ճեղքեր բացուած են դաշնակիցներու ճակատին վրայ, այլ եւ նոր փորձանք մը կը սպառնայ անոնց, պատերազմական պարտքերու հարցին առթիւ:

Ամերիկան մերժեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խնդրած յետաձգումը, եւ դեկտ. 15ի վճարումները պիտի կատարուին, աւելի կամ պակաս մեղմացուցիչ պայմաններով:

Բայց այդ վճարումը ինքնին դուռ պիտի բանայ նորագոյն բարդութեանց:

Նախ որ, տակնուվրայ պիտի ըլլայ միջազգային տնտեսական-սեղանաւորական հրապարակը:

Մասնաւորապէս Անգլիան վճարումը պիտի կատարէ ակռաները կճրտելով, եւ փոխադարձ միջոցներու պիտի դիմէ Մ. Նահանգներուն դէմ, իր դրամը եւ առեւտուրը պաշտպանելու համար:

Յետոյ, դեկտ. 15ի վճարումը կատարած ատեն, Մեծն Բրիտանիա պիտի մերժէ 1933 Յունիս 15ի մասնավճարը, մինչեւ որ նոր քննութեան մը չենթարկուի պարտքերու յետաձգման, կրճատման կամ ջնջման խնդիրը:

Մնաց որ, քիչ մը ամէն տեղ, հանրային կարծիքը խորապէս վրդովուած է Մ. Նահանգներու չոր մերժումէն:

Ամէն տեղ ալ, Ամերիկան կը նմանցնեն Շայլոքի մը, որ կ՚ուզէ քամել Եւրոպայի երակները:

Ֆրանսայի պաշտօնական թերթերը պաղարիւն են տակաւին: Բայց ահաւասիկ լուրջ թերթ մը, «Ժուռնալ տէ Տէպա», որ Պ. Հուվըրի երեսին կը նետէ իր մէկ խօսքը, արտասանուած՝ երբ դեռ նախագահ չէր.

— «Ամերիկան հարուստ է, բարգաւաճ եւ հզօր՝ իբրեւ հետեւանք պատերազմին: Մենք առասպելական միլիոններ շահեցանք, որոնք մեծ մասով կազմուած են Եւրոպայի արցունքներէն եւ թշուառութենէն: Այն դրամը որ մեզի եկաւ այդ աղբիւրէն, մեզի չի պատկանիր: Մենք անոր աւանդապահները չենք: Եւ եթէ Մ. Նահանգները ժխտեն այս ճշմարտութիւնը, խստօրէն պիտի պատժուին իրենց եսասիրութեան համար»:

Մէկ խօսքով, Ֆրանսան իր մէկուկէս միլիոն մեռելներուն արիւնը կը յիշեցնէ: Իսկ Մեծն Բրիտանիան, աւելի գործնական, թուանշաններով կ՚ապացուցանէ թէ իր հարկատուները քամելով է որ կը վճարէ պատերազմական պարտքերը:

Այս խնդիրը, իր բարդ հանգամանքով, աւելի ծանրակշիռ է քան զինաթափութեան խորհրդաժողովին գումարումը կամ ձախողումը:

Ծանրակշիռ՝ ոչ միայն տնտեսական, այլ եւ քաղաքական տեսակէտով:

Յիշենք միայն մէկ պարագայ,— Մ. Նահանգները կը մերժեն իրենց առնելիքներու խնդիրը կապել գերմանական հատուցումներու հետ: Իսկ Եւրոպան երկու խնդիրները չի բաժներ իրարմէ:

Հետեւաբար, գերմանական հատուցումներու հարցը, որ թաղուած էր Լօզանի մէջ, նորէն պիտի արթնցուի, եթէ Ամերիկան պնդէ իր պահանջին վրայ, առանց ո՛ր եւէ վերաքննութեան:

Ուրիշ խօսքով, նորէն Վերսայլի դաշնագիրն է որ սեղանի վրայ պիտի դրուի, դէմ դիմաց հանելով Ֆրանսան եւ Գերմանիան:

Իսկ այս պարագան՝ սեւ-մութ ամպերու մէկ մասն է տակաւին...:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՔԼԻՇԷ»Ն

—:-:—

Մեծ ժողովուրդներու հարուստ մամուլին ամենօրեայ այս հիւրը դեռ անհաշտ է մեր թերթերուն հետ: Ոմանց՝ բոլորովին անծանօթ, նոյնիսկ: Գիրը՝ սիւնակներուն մէջ, ու երեւակայութիւնը՝ մեր գանկերէն ներս դեռ ստիպուած են փոխարինել զայն:

Նախագահը՝ Սպիտակ Տանը համար, թաւալգլոր անկումը շոգեկառքի մը՝ անդունդն ի վար, Էռիօն՝ իր ծըխամորճով, Պէրնար Շօն՝ իր ցցուն մազմզուքով, փիճառը իր օդաչուով՝ տեղ չունին մեր թերթերէն ներս:

Երբեմն, միայն, երբ յամին 1932ին «Վեհափառ»ը կ՚ընտրուի, երբ յուշարձան մը կը ծրագրուի Անդրանիկին, կամ, «արեւելքցի ու խարդախամիտ» հայ մը կը հերոսանայ՝ Եւրոպայի մայրաքաղաքներէն մէկուն մէջ, մեր խմբագրութիւնները ճար ճարակ կ՚ընեն ու «քլիշէ»ն կը դնեն, մեր ժողովուրդին ճանչցնելու համար ... ինքզինքը:

Նկարուն այս «քլիշէ»ներու զըրկանքին փոխարէն, մենք թերթեր ունինք, որոնք հարուստ են, սակայն, նկարագրութեան ... «քլիշէ»ներով:

Փառաբանա՞նք է, ծեծա՞նք, կամ տպաւորութի՞ւն,— «քլիշէ»ն պատրաստ է: Բանաձեւը պատրաստ է: Ու խմբագրողը, մեխանիքայ քլիշէներու գզրոցին տեղ, բացա՛ծ է, արդէն, իր ոսկրեայ դարակը՝ «քլիշէ» եղած խօսքերը առնելու համար:

Ինչ որ յատկանշանական է, մինչ թէքնիքին բրածը կը մաշի ժամանակէն, մերոնց քլիշէները կը դիմանա՛ն դարերուն, բարքերուն, ըմբռնումներուն՝ Գումգափուի հարսնեւորէն մինչեւ Բարեգործականի տնօրէնին կամակոր ... ենկուռութեամբը վախճանուած:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

25,000 ՀՈԳԻ ԱՆՕԹԻ ԵՆ ՔԱՎԱԼԱՅԻ ՄԷՋ

Քավալայէն կը հաղորդեն թէ, քանուորական դասակարգը, տիրող սաստիկ անգործութեան հետեւանքով ողբալի կացութեան մը մատնուած է: Անօթութիւնն ու թշուառութիւնը կը ճնշեն Քավալայի բնակչութեան մեծագոյն մասին վրայ:

Բացարձակապէս անհրաժեշտ դարձած է հանրային ճաշարաններուն վերաբացումը: Նախապատրաստական արձանագրութիւններ կը կատարուին: Ցարդ արձանագրուած են 6500 ընտանիքներ՝ այսինքն, մօտաւորապէս 25,000 հոգի, որոնց, օրական գէթ մէկ ժում կերակուր տալու համար, հսկայական գումարներու պահանջ կայ:

Քաղաքապետական խորհուրդը, քննելով այս ծանրակշիռ կացութիւնը, որոշած է պարտաւորիչ եւ միանուագ տուրք մը սահմանել բոլոր առեւտրականներուն, արհեստաւորներուն եւ պաշտօնեաներուն վրայ: Տուրքի քանակութիւնը պիտի տատանի 50էն մինչեւ 15,000 տրախմիի միջեւ: Այս տուրքին հասոյթը, որ պիտի յատկացուի հանրային ճաշարաններու սպասարկութեան, կը կարծուի թէ մէկուկէս միլիոն տրախմիի պիտի հասնի:

ՈՐՁԱՏՈՒՄԸ ՕՐԷՆՔՈՎ

Գերմանիոյ բժիշկներու ընկերակցութիւնը խնդրեց ներքին նախարարէն՝ կարելի եղածին չափ շուտով օրինագիծ մը ներկայացնել, որպէս զի որձատումը (ամլացում) օրինական դառնայ որոշ պարագաներու մէջ:

ԲԱԶՄԱԿՆՈՒԹԻՒՆԸ պիտի արգիլուի Չինաստանի մէջ, համաձայն նոր օրինագրքի մը: Այս կարգադրութեամբ, չորս միլիոն կիներ բացը պիտի մնան:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ կ՚աւելնայ Անգլիոյ մէջ: Համաձայն վերջին տեղեկագրին, Նոյ. 21ին գործազուրկներու թիւն էր 2,799,806, ինչ որ կը նշանակէ 52,800 աւելի՝ հոկտ. 24ի վրայ, եւ 184,691 աւելի՝ բաղդատելով անցեալ տարուան նոյն ժամանակամիջոցին հետ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ ԿԸ ԹԱՂՈՒԻ՞

Ժընեւի մէջ խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին չորս պետութեանց միջեւ, ելք մը գտնելու եւ Գերմանիան զինաթափութեան խորհրդաժողովին տանելու համար:

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի պատուիրակները երկարօրէն քննեցին ամերիկեան պատուիրակին ծրագիրը, որ կը ձգտէր յետաձգել Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքի խնդիրը:

Վերջին լուրերու համաձայն, Գերմանիոյ պատուիրակը, ծանօթանալով ամերիկեան ծրագրին, յայտարարած է թէ ինք հրաւիրուած էր հաւասարութեան խնդիրը քննելու, եւ ոչ թէ Ամերիկայի առաջարկները լսելու: Երէկ վերջնական որոշում պիտի տրուէր: Հաւանական չէ որ Գերմանիան տեղի տայ: Այն ատեն, կը մնայ յետաձգել զինաթափութեան խորհրդաժողովը, մինչեւ որ մթնոլորտը պարզուի:

Պերլինի մէջ շատ յոռետես են Ժընեւի խորհրդակցութեանց արդիւնքի մասին եւ հիմակուընէ կը յայտարարեն թէ տեղի չպիտի տան: Եթէ զինաթափութեան խորհրդաժողովը ձախողի, Գերմանիան պիտի վերստանայ իր ազատութիւնը, վերակազմելով իր բանակը:

⁂ Ամերիկեան ծրագիրը կը թելադրէր պայմանագիր մը կնքել, արձանագրելով տասը ամսուան ընթացքին ճշդուած կէտերը,— արգիլել՝ օդային ռմբակոծութիւնները, ծանր հրետանին, հրասայլերը, սահմանափակել զինուորական ելմտացոյցը, արգիլել քիմիական եւ մանրէական պատերազմը, հակակշիռ հաստատել եւ վերջապէս կազմել զինաթափութեան մնայուն յանձնաժողով մը, որ պիտի գործէ մինչեւ 1936: Այս թուականէն յետոյ կարելի է հրաւիրել զինաթափութեան խորհրդաժողովը, որ պիտի քննէ սպառազինութեանց հաւասարութեան (Գերմանիա) եւ ապահովութեան (Ֆրանսա) խնդիրները:

Ոչ Անգլիան տրամադիր է ընդունելու այս ծրագիրը, ոչ ալ մանաւանդ Ֆրանսան:

Բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ ձախողման դատապարտուած է զինաթափութեան խորհրդաժողովը:

Նորէն մերժուեցաւ խմելու իրաւունքը

ԲԱԶԿԱՏԱՐԱԾ ԿԱՂՕԹԷԻՆ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ...

Մ. Նահանգներու խորհրդարանը, որ վերաբացուեցաւ երկուշաբթի օր, իր առաջին ժողովին մէջ իսկ զբաղեցաւ «թաց» ու «չոր»ի հարցով, եւ 144ի դէմ 271 ձայնով մերժեց ջնջել գինեհատութեան օրէնքը: Վիճաբանութեան ժամանակ տրուած էր միայն 40 վայրկեան: Քանի մը երեսփոխաններ առաջարկեցին 2-3 ժամ, բայց մերժուեցաւ: Բայց, իբրեւ զիջում, որոշուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ տպել այն ճառերը որ ... պիտի արտասանուէին: Օրէնքը փոխելու համար, անհրաժեշտ էր 2)3ի մեծամասնութիւն: Բայց այս քուէարկութիւնը չի նշանակեր թէ միանգամ ընդմիշտ թաղուած է գինեհատութեան օրէնքին ջնջումը: Ներկայ խորհրդարանին շրջանը կը լրանայ յառաջիկայ մարտին, իսկ նոր խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն կը կազմեն «թաց»երը, եթէ ոչ թացիկները:

⁂ Ինչպէս ուրիշ պարագաներու մէջ, այս առթիւ ալ տեղի ունեցան իսկ եւ իսկ ամերիկեան այլանդակութիւններ: Մինչ խորհրդարանը կը քննէր խնդիրը, հարիւրաւոր կիներ ծունկի եկած էին շէնքին առջեւ եւ կ՚աղօթէին Աստուծոյ որ թոյլ չտայ ջնջել գինեհատութեան օրէնքը: Աւելի մոլեռանդներ կ՚ուխտէին սուգ պահել մինչեւ իրենց մահը, եթէ կրկին արտօնուէր ոգելից ըմպելիներու գործածութիւնը: Հոգեւոր հովիւներ, խորհրդարանի բարձրավանդակներուն կոթնած, ճառեր կը խօսէին եւ Աստուծոյ անէծքով կը սպառնային այն երեսփոխաններուն որոնք գինեհատութիւնը ջնջելու ամբարշտութիւնը պիտի գործէին: «Աւելի լաւ է մեռնիլ քան ոգելից ըմպելին ընդունիլ», կ՚աղաղակէր երեսփոխան մը: Իսկ ուրիշներ կը պոռային.

— Գարեջուր կ՚ուզենք, գարեջուր...

Գրիգոր ինքզինքը խեղդե՞ց թէ սպաննուեցաւ

Երկուշաբթի առտու ժամը 8ին, երբ երկու կիներ հեծելանիւ նստած կ՚անցնէին Փիւթոյի կամուրջէն, տեսան որ մարդ մը փռուած է գետինը եւ ո՛ր եւ է շարժում չ՚ըներ: Անմիջապէս լուր տուին ոստիկանատան, որ օգնութեան փութաց: Մարդը վէրք մը ունէր ձախ քունքին վրայ ուրկէ քիչ մը արիւն հոսած էր. իսկ վիզէն ամուր կապուած էր փողկապ մը: Անմիջապէս լուր տրուեցաւ ոստիկանութեան, որ հաստատեց թէ անծանօթը կը կոչուի Գրիգոր Հաճի Անտոնեան, ծնած՝ 1899ին, Էնկիւրիի մէջ եւ նոր ֆրանսական հպատակ դարձած: Կը բնակէր Փիւթօ եւ անգործ էր երկար ատենէ ի վեր:

Անտոնեան ձերբակալուած էր կիրակի օր, Բլիեանքուրի մէջ գողութեան համար, բայց յետոյ արձակուած, երկուշաբթի առտու ոստիկանութիւն ներկայանալու պայմանով: Աշխատանքի արկածի մը հետեւանքով, կէս աշխատավարձ կը ստանար եւ մօտերս 7000 ֆրանքի հատուցման մը կը սպասէր: Իր բնակած պանդոկին մէջ լաւ տեղեկութիւններ չտուին իր վարքուբարքի մասին: Խման էր եւ անձնատուր՝ Փարիզի չուայտութեանց: Քանի մը օր առաջ երկտող մը գրած էր ազգականի մը, աղքատ ֆրանսերէնով, ուր կ՚ըսէր թէ ձանձրացած է կեանքէն, ամէն հաճոյք վայելած է 20,000 ֆրանք ծախսելով, եւ ա՛լ չուզեր ապրիլ:

Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ անձնասպան եղած է, փողկապը վզին կապելով եւ ցուրտէն սառելով: Բայց ոստիկանութիւնը կը կասկածի նաեւ ոճիրէ մը:

Տօքթ. Փօլ, որուն յանձնուած է Գրիգորի դիազննութիւնը, յայտարարեց թէ, առանց դիակը տեսած ըլլալու, կրնայ ըսել թէ կարելի է անձնասպան ըլլալ փողկապով մը:

Խանութները փակեցին բողոքելով տուրքերուն դէմ

Փարիզի արուարձաններէն Տրանսիի խանութպանները, հարիւրին 98 պատասխանելով իրենց սէնտիքայի կոչին, խանութները փակեցին երկուշաբթի օր եւ փակ պիտի պահեն մինչեւ ուրբաթ: Բացառութիւն կը կազմեն միայն հացագործները: Այս որոշումը տրուած է իբրեւ բողոք տուրքերու ծանրութեան դէմ: Անեւտրական մը կը պատմէ.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—·—

Աթէնքէն կը գրեն թէ ելմտացոյցի բացը կարենալ գոցելու համար, կառավարութիւնը որոշած նոր տուրքեր սահմանել:

Այսպէս, կալուածային տուրքի եւ արհեստատուրքի դրութեանց մէջ մտցուելիք փոփոխութիւններէն զատ, կ՚իմացուի թէ նոր տուրք պիտի հաստատուի նաեւ ծխախոտին վրայ: Համաձայն մշակուած ծրագրին, որ արդէն իսկ հաղորդուած է սիկարէթի գործարանատէրներուն, այս նոր տուրքը պիտի կիրարկուի հետեւեալ կերպով.—

Անկէ վերջը 40 տուփ սիկարէթի պարունակութիւնը պիտի դրուի 50 տուփերու մէջ: Այսպէս, 22 սիկարէթոց իւրաքանչիւր տուփ պիտի ունենայ երկու սիկարէթ պակաս եւ այս համեմատութեամբ պիտի պակսեցուին նաեւ փոքրիկ տուփերու պարունակութիւնները:

Սիկարէթի գործարանատէրները թելադրած են սակայն կառավարութեան, որ չկիրարկէ իր ծրագիրը, որովհետեւ ատիկա, հասոյթները աւելցնելու տեղ պիտի պակսեցնէ զանոնք, քանի որ այդպէսով սիկարէթի սպառումն է որ պիտի պակսի:

Հակառակ այս խորհուրդներուն, կառավարութիւնը կը յամառի իր տեսակէտին մէջ, որովհետեւ կը կարծէ որ խիստ միջոցներով կարելի է կուրծք տալ ներկայ տագնապալի տնտեսական վիճակին:

ՏՐՈՑԿԻԻ ՉԱՐՉԱՐԱՆՔՆԵՐԸ

Տրոցկի Անվերս հասաւ կիրակի օր: Խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին եւ ոստիկաններ կը հսկէին քարափին վրայ: Ոչ մէկը կրցաւ մօտենալ նաւուն եւ ոչ ալ Տրոցկիի հետեւորդներուն թոյլ տրուեցաւ ցամաք ելլել: Նաւը Տէնմէրկ մեկնեցաւ կէս օրին: Տրոցկի ուղղակի Պոլիս պիտի վերադառնայ:

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ

—·—

Շաբաթ առտու անձնասպան եղաւ Քոմէտի Ֆրանսէզի տաղանդաւոր դերասանուհիներէն օր. Մարսէլ Ռօմէ:

Ջղային հիւանդութեան մը մատնըւած ըլլալով, երկար ատենէ ի վեր ճաշուած էր ասպարէզէն եւ կը դարմանուէր վէզինէի հիւանդանոցին մէջ: Վերջերս վիճակը բաւական բարւոքած էր եւ կը յուսար ելլել հիւանդանոցէն: Ուրբաթէն շաբաթ լուսնալու գիշերը դերասանուհին որ առանձին սենեակ մը եւ հիւանդապահուհի մը ունէր, կը փախչի առանց լուր տալու, բոլոր դուռները բաց թողլով եւ միայն առնելով դրամը, թուղթերը եւ թերթ պայուսակ մը: Հիւանդանոցին արտաքինդուռը կղպուած էր: Դժբախտ արուեստագիտուհին մագլցելով 1.60 մէթր բարձրութեամբ երկաթ փեղկը, կը ցատկէ ցեխին մէջ եւ օգտուելով մութէն, կ՚երթայ Շարթր: Հասնելով Սէնի կամուրջին վրայ, վրայէն կը նետէ վերարկուն, շրջազգեստը, մուճակները, եւ «ֆօնդինէզօն»ով կը նետուի գետը: Հեռուէն տիկին մը տեսած եւ անմիջապէս լուր տուած էր, բայց ուշ էր:

Օր. Մարսէլ ուրիշ անգամ ալ անձնասպանութիւն փորձած էր, պատուհանէն վար նետուելու պատրաստուելով:

Շատ գնահատուած էր իր խաղարկութիւնը ոչ միայն իբրեւ դերասանուհի, այլ եւ իբրեւ շարժանկարի աստղ:

ՈՒՍԱՆՆԵՑԱՆ ԼԷՆԻՆԻ ՀԱՄԱՐ

—·—

Պեկրատի ոստիկանութիւնը ձերբակալեց Եուկօսլավիոյ գերիշապաշտներու երեք յայտնի պարագլուխները, որոնք ամբաստանուած են թէ համայնավարական քարոզութիւն կ՚ընէին եւ կանոնատէին ապահովութեան օրէնքին դէմ: Անոնց մէկը Փավլիչ, փիլիսոփայութեան վկայական առած է Փարիզէն, երկրորդը, Իվանովիչ, իրաւաբանութիւն ուսանած է, իսկ երրորդը, Ճիվանովիչ, նկարիչ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸ ՈՐ ՏԱՌԱՊԱԾ Է ՄԵԶԻ ՊԷՍ

ՉԵԽԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ.— ԱՆՈՆՔ ԱԼ ԿՐԱԾ ԵՆ ՕՏԱՐ ԼՈՒԾԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԸ.— ԱՆՈՆՔ ԱԼ ՈՒՆԵՑԵՐ ԵՆ ՕՏԱՐԱՑՄԱՆ ՎՏԱՆԳԸ.— ԻՍԿ ԱՅՍՕՐ ՈՒՆԻՆ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ» ՄԸ ՈՐ ՀՐԱՇՔՆԵՐ ԿԸ ԳՈՐԾԷ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ...

Տարօրինակ եւ ուշագրաւ է նմանութիւնը որ գոյութիւն ունի հայ եւ չեխ ժողովուրդներուն պատմական զարգացման մէջ:

Մեզի նման, անոնք ալ, դարերով կորսնցուցած իրենց անկախութիւնը, ապրեր են հպատակ օտարին եւ դատապարտուած օտար շահերու ծառայելու:

Եթէ մեր ազնուականութիւնը իր դասակարգ կորսուած է՝ մարելով Բիւզանդիոնի, Հունգարիոյ կամ Լեհաստանի մէջ թէ այլուր, Չեխերն ալ կորսնցուցած են իրենց ազնուականութիւնն իբր դասակարգ, որովհետեւ այս վերջինը ժամանակին հետ ու ազնուականի յատուկ գիւրութեամբ գերմանացեր է, թողլով մասի վրայ հաչուելիք անուններ, ինչպէս մեր մէջ:

Այնպէս որ՝ հին աշխարհին մէջ եթէ կան երկու ազգեր՝ որոնք լիովին իրապէս ռամկավարացած են, այդ ալ Հայերն ու Չեխերն են:

Մեզի պէս անոնք ալ կազմած են հպատակ — բաղկացուցիչ տարրը այլացեղ, այլալեզու խառնիճաղանճ կայսրութեան մը:

Եթէ մենք նկատուեր ենք օսմ. ասիական կայսրութեան ամէնէն ժրաջան, ամէնէն գործունեայ եւ ստեղծագործ տարրը, Չեխերն ալ եղած են ամէնէն աշխատունակ, շինարար, գործունեայ, ժիր տարրը աւստրիական կայսրութեան, եւ իրենց բնակած հողամասը շուտով դարձեր է ճարտարարուեստով եւ առեւտուրով հարուստ հողամասն ամբողջ այդ կայսրութեան: Ասով իսկ, ինչպէս մեր քրտինքին արդիւնքը տուրքի, կաշառքի ու կողոպուտի ձեւով գացեր է լեցնելու տիրողներուն գանձարանը, նոյնպէս չեխ հողամասն եղած է ամէնէն կարեւոր հարկատուն Վիէննայի արքունիքին:

Աւելին: Եթէ Հայերս կը դաւանինք եղած ըլլալ Արեւելքի մէջ ամէնէն քաղաքակրթուած տարր մը ու ջահակիր արեւմուտքի մշակոյթին, Չեխերն, իրապէս, սլաւ ցեղախումբին ամէնէն աւելի քաղաքակրթուած տարրն են՝ ու անոր ամէնէն արեւմտեան հատուածը:

Եթէ Հայերս եղած ենք դպրոցասէր ու գրապաշտ, նոյնն են եւ Չեխերը... Նոյնիսկ այս նմանութիւնը կը հասնի մինչեւ անթիւ թերթերու պարբերականներ ունենալուն մէջ:

Մեր երկիրը տարաբախտ եղած է իր դիրքով, իբր անցքի ու միացման գիծ Ասիոյ եւ Եւրոպայի միջեւ, Հիւսիսի եւ Հարաւի միջեւ, որով նաեւ հայութեան հետ կապ չունեցող կռիւներու մէջ իսկ ռոտնակոխ, չեխ երկիրն ալ՝ աւելի փոքր չափանիշով՝ նոյն դիրքն ունի Եւրոպայի սրտին վրայ, ու քանիցս թատր եղած իրեն բոլորովին օտար արշաւանքներու: Օրինակ, երեսնամեայ պատերազմներու ելքին՝ չեխ երկիրն ունեցած է այն աւեր ու անապատ վիճակը զոր Հայաստանն ունեցեր է 11 — 12 դարերու սելճուք — Թուրք հորդաներու անցքերէն ետք, նմանութիւնները, մեր ու անոնց ճակատագրին միջեւ, հոս կանգ չեն առներ: Ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս մեր մայր հողին վրայ ունէինք շրջաններ ուր Հայը փոքրամասնութիւն կը կազմէր, օտար Թուրքին, Թաթարին, Քիւրտին մեր հողին վրայ բնակութիւն հաստատելովը, Չեխիոյ մէջ ալ՝ շատ ընդարձակ եւ կարեւոր շրջաններ կան՝ ուր Չեխը մնացեր է փոքրամասնութեան մէջ՝ եկած հոն տեղ գրաւած Գերմաններուն համեմատութեամբ, ու առը իբր հետեւանք մեզի նման անոնք ալ ունեցած են օտարախօսի խնդիր, փոքրամասն շրջաններու չեխութեան պահպանման խնդիր եւն. եւն.:

Նոյնիսկ անոնք ալ մեզ նման ֆրանսասէր ու ռուսասէր են եղած, նոյնիսկ անոնք ալ հաւատացեր են «Բեռլին»ին բերելիք փրկութեան: Մեր Լուսիննեաններուն դէմ անոնք ալ ունեցեր են ֆրանսական տունէ թագաւորներ:

Բայց երկու բանով անոնք տարբեր են մենէ: Նախ՝ չեն գաղթեր մեզի պէս, այնքան դիւրութեամբ եւ այնպէս զանգուածային ելքերով, ու ապա, իրենց հպատակ վիճակին տեւողութեան ընթացքին, չարունակ, չեխ երիտասարդները եղեր են զինուոր կայսրութեան բանակին, որով զէնքի ինքնապաշտպանութեան աւանդութիւնը պահպանուեր է, մինչդեռ մեր երկրին մէջ հարստացող իսկ Հայը կորսնցուցեր էր այն փրկարար բնազդը՝ թէ դիզուած հարստութիւնը խմս մնալու համար՝ պէտք է որ ունենամ նաեւ ուրիշ հարստութիւն մը, զայն պահպանող միջոցը, զէնք ու զինավարժութիւն:

×

Այսօրուան նիւթս կը շօշափէ, սակայն, բազմաթիւ նմանութեան եզրերէն մէկը միայն: Այսինքն փոքրամասնութեան մէջ մնացող Չեխերուն սերունդէ սերունդ պահպանումը:

×

Մեզի տիրողները կ'ուզէին մեզ հատցնել՝ ջարդով, բռնի թրքացումով, մեր կիներու խլումով, մեր ազգ անգիտակից տարիքի մէջ թրքացումով: Աւստրիական կայսրութեան մէջ ալ՝ տիրող Հապսպուրկներու տունը վարեր է գերմանացման քաղաքականութիւն՝ իբր ամէնէն հաւատարիմ գործակալ համագերմանութեան: Մեր մէջ եթէ բռնութիւնն ու տանջանքը կը գործէին՝ իբր միջոց, հոս մշակոյթի մը զէնքերը եւ մեծ պետութեան մը կազմին վարչական ամբողջ ճամբաները: Եւ որովհետեւ կառավարութիւնն իր ամբողջ ուժով միշտ կողմ կանգներ է Գերմանին ու գերմաներէնին, ազնուականութեան գերմանացումէն ետք ժողովուրդն ալ անվրդով չէ կրցեր մնալ, թէեւ գոնէ օրինապէս Չեխերը պահեր են իրենց համալսարանը, դպրոցները, նաեւ իրենց երկրին տեղական խորհրդարանն (ազգ. ժողով) ունենալու իրաւունքը եւայլն:

Հետզհետէ ամբողջ թաղեր, գիւղեր վախէ ու շահէ դրդուած իրենց տղաքը գերման դպրոցներ ղրկել սկսեր են, ուր միայն հակաչեխ ու հակասլաւ դաստիարակութիւն մը անոնց կուտար ուրացողի մասնայատուկ դաժանութիւնը կեանքին մէջ: Ճիշդ ինչպէս որ մենք քիչ բան քաշած չենք մենէ դարձած Թուրքերու ձեռքով: Այստեղ է որ սկսեր ու շարունակուեր է, ու մինչեւ օրս ալ կը գործէ մասնաւոր շարժում մը՝ որուն նպատակն ու ձգտումը ուղղակի այն են ինչ որ այսօր դրուած են հայութեան առջեւ, եւ որոնց իրագործումը իբր նպատակ ընդգրկեր է՝ վերջապէս ու քարերախտաբար մարմին առած Համազգայինը — չթողուլ որ կորսուի սերունդը, իլ շրջապատէն կլանուի, ձուլուի:

Ուղղակի անհատական — մասնաւոր ձեռնարկ եղող այս շարժումը պաշտօնապէս սկիզբ կ'առնէ 1890ի առեններ, երբ զուտ մասնաւոր — անհատական իրաւունքի ու օրէնքի ենթակայ ընկերակցութիւն, առանց հանրային իրաւունքի ու հանրային որ եւ է մարմնի, կազմակերպութեան հետ կապ ունենալու, կը հագնի «Մաթիցէ Շքոլսքա» (Matice skolska) անունը: Եթէ տառացի թարգմանենք, պիտի նշանակէր= «մայր դպրոցական», Դպրոցի մայր: Հիմնադիրները ոչ ամիրա եղած են, ոչ հարուստ, ոչ աղա, ոչ փաշա, այլ աշխատաւոր, արհեստաւոր ու պաշտօնեայ Չեխեր:

×

Մաթիցէ Շքոլսքային անդամներու թիւր այժմ արդէն միլիոնով կը հաշուեն: Ան դարձած է զուտ ժողովրդական ու ժողովուրդի սրտին մօտ շարժում: Կը մատակարարէ պատկառելի տարեկան պիւտճէ մը (աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն տոլար), եւ ի վիճակի է ուսուցիչ ու դպրոց պահելու նոյնիսկ այնպիսի տեղեր ուր, գերման հոծ բնակչութեան քովն ի վեր միայն 5-6 չեխ ընտանիք, չեխ պզտիկ գոյութիւն ունի:

Հրաշք մեզի համար, քանի որ Պերլինի թէ Ցուիտաունի, Սուրիոյ մէջ կամ այլուր, ունինք մեր տարագիրներու բազմութիւնները, ուր մեր տղաքը կեր են օտար դպրոցի, յաւէտ կորսուած:

×

Ինչպէս կարելի է եղեր այսպիսի հրաշք գործել:

Ըսի որ «Մաթիցէ Շքոլսքա»յի անդամները միլիոններով կը հաշուեն: Այսինքն իսկապէս ժողովրդականկազմակերպութիւն մը դարձած է ան: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ չէ սպասեր որ Բարեգործականը բանայ, կամ այսինչ մեծահարուստը կտակ ընէ կամ նուէր տայ: Ցարատեւ փոփոխականի եւ նըպատակին բացառութեան քովն ի վեր, ամբողջ տարուան անդամավճար որոշուեր է ամէնէն յետին վաստակաւորին մատչելի գումար մը: Այսօրուան արժէքով՝ Մաթիցէ Շքոլսքայի տարեկան անդամավճարի սակն է մօտ 75 սէնթ, ուրեմն ոչ իսկ մէկ տոլար: Աւելին կայ, երեւակայեցէք սրճարաններու մեծ սրահներ՝ ուր իրիկունը ամբոխը՝ խումբ խումբ, զոյգ զոյգ կը հաւաքուի, զուարճանալու, նուագելու, կարդալու, շաղակրատելու, ու ահա շրջան կ'ընէ կնքուած գանձանակ մը, վրան «Մաթիցէ Շքոլսքա» անունը կամ սկզբնատառերը: Ո՞ր ճէնթլմէնը պիտի դժկամակի բան մը ձըգելու հոն, մանաւանդ տիկիններու եւ օրիորդներու ներկայութեան: Հանրային վայրերու մէջ, ամենուրեք նման գանձանակներ կը շրջին լուր թէ կիրակի ու տօն օրերուն: Արդիւնքը դուք հաշուեցէք: Միլիոններու 75 սէնթնոց անդամավճարը կ'ընէ միլիոններով տոլար, իսկ մեծ թիւով նետուած 5 ու 10 սէնթնոցները կ'ընեն հարիւր հազարներ:

Ուրիշ ժողովրդական միջոց մը: Ցայտնի է որ այսօր, ամենուրեք, նամակի վրայ կպցուած դրոշմները կը կնքուին մեքենայով: Ահա թէ ինչու Թղթատարական միջազգային միութիւնը կը յանձնարարէ որ միշտ դըրոշմաթուղթերը փակցուին պահարաններուն վերի աջ կողմի անկիւնին մօտ: Արդ, անթիւ են անոնք որ պիտի ուզէին իրենց նամակին տալ աւելի եւս գաղտնի, անձնական հանգամանք ու կնքել նամակին ետեւի կողմը, կամ կնքելու երկար բարակ տարաուէքն ապահովելու համար հոն փակցնել նամակադրոշմ մը: «Մաթիցէ Շքոլսքա»ն գոհացում կուտայ այս փափաքին: Նամակին աւելի գոց ու մտերմիկ հանգամանք տալու փափաքը, թղթատարական վարչութեան յանձնարարութիւնը միաժամանակ գոհացած կ'ըլլան գործածելով անոր հրապարակ հանած դրոշմաթուղթերը: Այս վերջինները շատ աժան են, 10 հալերնոց եւ 20հալերնոց, արդ մէկ սէնթը կ'արժէ 33 հալեր, որով թէ մէկը, թէ միւսը ոչ իսկ մէկ սէնթ կ'արժէ, ոչ ալ երկու տեսակը միասին: Դրոշմներուն տպագրութիւնը ոչ միայն գեղարուեստական է ու խնամոտ, այլ եւ միշտ ազգասիրական — հրահանգիչ: Տպաք որ հակառակ շրջապատի հալածանքին չեխ կը մնան, մեծ ուսուցիչներու դէմքեր, կամ ազգ. պատմութեան պատահարներ, կամ երկրին ամէնէն գեղեցիկ տեսարանները, կամ մայրեր որ իրենց չեխ ուսուցիչ կը փընտռեն եւայլն: Մեր «համազգային»ին համար անօգուտ չըլլար գիտնալ թէ 1931 — 32 շրջանին «Մաթիցէ Շքոլսքա»յի այդ չնչին գնով ծախու հանած դրոշմներու զուտ հասոյթը (տպագրութիւն, ուրիշ ծախքեր հանելէ ետք) երկու միլիոն 570 հազար քուրոն եղեր է, տոլարի հաշուով աւելի քան 78,000 տոլար:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

(Մնացեալը յաջորդով)

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ ՍՆԱՆԿ ԵՆ

Նիւ Եորքի քաղաքապետական խորհուրդը 3,500,000 տոլար փոխարկեց, իբրեւ գործազրկութեան նպաստ, բայց անմիջապէս յուր առաւ այն դրամատուներէն որոնցմէ փոխառութիւն պիտի կնքէր, թէ մէկ տոլար իսկ չեն կրնար տալ: Այս մերժումին վրայ, որոշուեցաւ կրճատումներ կատարել պաշտօնէութեան մէջ: Քննիչ յանձնախումբին տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ 1922էն 1929 հարիւրին 53—90 աւելցած են քաղաքին զանազան պաշտօնատուներու ծախքերը, իսկ հարիւրին 87 թոշակները:

Ֆիլատելփիոյ քաղաքապետական խորհուրդը որոշեց 1922ի մակարդակին վերածել ծախքերը, գոցելու համար 20 միլիոն տոլարի բացը: Այս առթիւ պիտի նամբուին քանի մը հարիւր պաշտօնեաներ: Իբր 23,000 պաշտօնեաներ թոշակ չեն ստացած նոյ. 15էն ի վեր, սնտուկը դրամ մնացած չըլլալով:

Շիքակոյի քաղաքապետական խորհուրդն ալ միլիոնաւոր տոլար պարտք ունի քաղաքին 14,000 ուսուցիչներուն եւ ոստիկաններուն, հրշէջներուն եւ ուրիշ պաշտօնեաներու:

ԾԻԾԱՂ

Պարոն Յակոբ արձանագործին տապանաքար մը կ'ապսպրէր, իր կնոջ գերեզմանին համար, խնդրելով անմոռանալի ցաւ պատճառեց եւլն ըսելով.

— Ուրեմն քարին վրայ արձանագրեմ «անմոռանալի» բառն ալ:

— Ոչ, բարեկամ. ամէն բառին ակնոջ մի տար, քարին վրայ տեղ չի մնար: Դուն միայն անունը եւ մահուան թուականը գրէ, կը բաւէ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

— :-: —

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Սպիտակ աղաւնին վերադարձաւ վերջապէս ու նորէն տարածեց իր թեւերը Պուքրէշի Հայերուն գլխուն:

Բարի եկաւ, հազար բարով:

Փոխէ այդպէս ցոյց կուտան արտաքին երեւոյթները: Ո՜րքան պիտի ուզէինք որ այլեւս չերթար, մնար միշտ մեր քով առաջուան պէս ու մենք մոռնալով հին քէներն ու կիրքերը, նուիրուէինք մեր շինարար աշխատանքին եւ փոխանակ մեր ակռաները իրար դէմ կճրտելու, մեր զէնքերը ուղղէինք ուրիշ կողմ — հասարակաց թշնամիին դէմ, ճերմակ ջարդին դէմ որ դամոկլեան սուրի մը պէս կախուած է մեր գլխին ու կը սպառնայ անվերջ:

Արդարեւ, Պուքրէշի երկուքի բաժնուած Հայերը հաշտուեցան եւ ցնծութիւն է ամէն կողմ:

Կը յիշեն անշուշտ ընթերցողները թէ ինչ ցաւալի վիճակի հասած էր մեր գաղութը անվերջանալի վէճերու եւ երկպառակութեանց երեսէն: Քանի մը անձեր էին որ կազմակերպեցին այս խառնակ վիճակը ու իւղ կը լեցնէին կիրքերուն վրայ: Անոնք շատ քիչ կը շահագրգռուէին թէ գաղութը այս ձեւով ուր կ'երթայ:

Բարեբախտաբար շուտ սթափեցաւ ժողովուրդը եւ տեսաւ թէ իր գործը որու հետ է:

Հաշտութեան բանակցութիւնները սկսան եկեղեցիին մէջ պատահած ամօթալի եւ ցաւալի դէպքէն անմիջապէս յետոյ: Այլեւս կարելի չէր շարունակել այսպէս, պէտք էր վերջ մը տալ չտեսնուած համեմատութիւններ առած այս երկպառակութեան:

Ջիջումները, այո՛, եղան փոխադարձաբար: Իւրաքանչիւր կողմ իր կարելին ըրաւ որպէս զի վերջ գտնէ այս ներքին պայքարը որ մեր ուժերը ջլատելէ զատ ուրիշ բանի չէր ծառայեր: Խոհեմութիւն էր որ վերջապէս յաղթանակեց:

Ալ հիմաՊուքրէշի մէջ «պլօքճի»ն ու Դաշնակը իրարու ծուռ չեն նայիր ու չեն հայհոյեր: Երբ իրարու հանդիպին, կը բարեւեն սիրալիր, ձեռք կը սեղմեն ու երբ խօսին ազգին գործերուն մասին, ամէնէն առաջ գաղութի ընդհանուր շահերն է որ նկատի ունին:

Է՛հ, այո՛, նորէն կան մարդիկ, բուն խառնակիչները թիւով 2–3, որոնք չէին ուզեր որ խնդիրը այսպէս վերջանար: Անոնք կ'ուզէին որ մենք իրար ուտէինք անվերջ, մինչեւ որ հատնէինք ու իրենք ալ հանգիստ սրտով քաշուէին անկիւն մը:

Ո՜ւր չկան որ այսպիսի տիպարներ:

Հիմա ամէն մարդ կը սպասէ պատգ. բացառիկ ժողովին, ուր բոլոր վիճելի խնդիրները պիտի քննուին: Անոր տրուած որոշումը յարգելի պիտի ըլլայ բոլորին համար:

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Կ'արժէր որ իսկապէս բացառիկ հանդիսաւորութեամբ տօնուէր այս միութեան տասնամեակը, բացառիկ այն պատճառաւ որ տասը տարի առնըւազն այս միութիւնը իր ամբողջ ուժն ու կորովը փառնեց հայ նորահաս սերունդին մարմինն ու հոգին դաստիարակելու համար: Այն ալ օտար ափերու վրայ:

Ուրիշ ազգերու համար տասը տարին ոչինչ է: Անոնք հարիւրամեակներ կը տօնեն, բայց մեզ պէս աստանդական ու գիր ու ցան ժողովուրդի մը համար տասը տարին բացառիկ նշանակութիւն ունի:

Կիրակի, 27 նոյեմբերին, Լիտերթաֆիի չքեղ սրահներուն մէջ հաւաքուած հասարակութիւնը, եկաւ իր հըրճուանքն ու հիացումը յայտնելու իր յարգանքի խօսքն ըսելու այս միութեան, որու դերը եւ կատարելիք գործը մեր ժողովուրդի ճակատագրին համար՝ բացառապէս անհրաժեշտ է:

Հոս ալ Հ. Մ. Ը. Մ.ը քանի մը տարիէ ի վեր տկար շրջան մը կանցընէ ու այս իբրեւ հետեւանք քանի մը այսպէս կոչուած, ղեկավարներու անըրջահայեաց վերաբերմունքին՝ հանդէպ միութեան անդամներուն, անդամներ որոնք արդէն մաղէ թելերով կապուած են Հ. Մ. Ը. Մ.ի, փոքրիկ մաքրագործում մը միութեան ղեկավար շրջանակին մէջ եւ վստահ եմ որ ան նորէն առաջուան թափը պիտի առնէ: Շատ է թիւը անոնց, որ խրտչելով կոպիտ եւ ոչ–եղբայրական վերաբերմունքէ, հեռացած են միութեան շարքերէն ու կը զլանան իրենց աջակցութիւնը եւ կամ շատ վերապահ կը շարժին:

Ուրիշ գիտողութիւն մը,— Հ. Մ. Ը. Մ.ը ըլլալով հանդերձ մարզական, պէտք չէ զլանայ հայ պատանին դաստիարակել ազգային ու տոհմիկ սկզբունքներով, բան մը որ երկար ժամանակէ ի վեր այստեղի ղեկավարներուն մտատանջութեան առարկան ըլլալէ դադրած է:

Պէտք է հասկնանք, վերջապէս թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը դեր մը ունի հայ ժողովուրդի քաղաքական ազատագրութեան փշոտ ճամբուն վրայ — գոնէ այս առաջադրութիւններով ու մտահոգութիւններով է որ ճամբայ ելան միութեան հիմնադիրները: Ժամանակի ընթացքին պատահական մարդիկ հասնելով Հ. Մ. Ը. Մ.ի ղեկավարութեան գլուխը, մոռցան կամ շատ քիչ զբաղեցան այս այնքան կենսական խնդիրով, շատեր անգիտակցաբար, քըշուած հոսանքէն, իսկ ուրիշներ յետին միտումներով: Մեծ եղաւ չեխոսլովաք Սօքօլներու դերը այդ ժողովուրդի ճակատագրին մէջ: Մեծ պէտք է ըլլայ նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի դերը մեր ժողովուրդի ազատագրական պայքարին մէջ: Այս պարագան լաւ պէտք է հասկնան Հ. Մ. Ը. Մ.ի ղեկավարները, եթէ կ'ուզեն որ Միութիւնը իսկապէս դեր մը ունենայ հայ կեանքին մէջ ու արդարացնէ իր գոյութիւնը:

Հանդէսը որ տասնամեակի առթիւ կազմակերպուած էր, չունեցաւ ըսպասուած յաջողութիւնը: Ամբողջ գործը ձգուած էր մէկ – երկու ժրաջան անդամներու ուսին: Եղան, սովորականին պէս — քանի մը արտասանութիւններ արբեններու կողմէ — քանի մը հատ ալ կենդանի պատկերներ: Հանդէսին ներկայ էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ռումանիոյ շրջանի պատուոյ նախագահ հայազգի Պ. Թրանքու – Եաշ, նախկին նախարար, որ խօսք առնելով գրուատեց Հ. Մ. Ը. Մ.ի կատարած գործերը եւ ուրախ զգաց որ իրեն առիթը տրուեցաւ ներկայ ըլլալու արենակից ժողովուրդին մէկ հանդէսին: Հասարակութիւնը բուռն երկարատեւ ծափերով իր գոհունակութիւնը յայտնեց յարգելի նախագահին:

«ԱՐԱԶ»Ը ԵՐԿՕՐԵԱՅ

Մօտ տարիէ մը ի վեր հոս կը հրատարակուի «Արազ»ը, Ռումանահայ գաղութին անկեղծ զգացումները արտայայտող այս թերթը, նախ շաբաթը մէկ անգամ: Շուտով, սակայն, իր գտած խանդավառ ընդունելութեան իբր հետեւանք, հրատարակիչները վերածեցին զայն շաբաթը երկու անգամ. իսկ նոր տարիէն սկսեալ պիտի հրատարակուի շաբաթը երեք անգամ:

«Արազ»ը միակ լուրջ թերթն է որ ունեցած է երբեւիցէ Ռումանահայ գաղութը ու այդ իսկ պատճառաւ ժողովուրդի քաջալերութեան արժանացաւ: Երկօրեայի վերածելու պարագան աւոր լաւագոյն ապացոյցն է:

«Արազ»ը եղաւ այն թերթը որ անանց յետին մաքերու ի դերեւ հանեց զանազան հակառակորդներու խաղերը մեր գաղութին գլխուն ու կը շարունակէ իր արթուն պահակի դերը անայլայլ:

Քիչ ժամանակուան մէջ «Արազ»ի շուրջ հաւաքուեցաւ Պուքրէշի մտաւորական ընտրանին: Երիտասարդ ուժեր փարեցան անոր. ու իրենց տուած աջակցութեամբ «Արազ»ը դարձուցին հետաքրքրական եւ օգտակար հրատարակութիւն մը:

Կը մաղթենք որ «Արազ» վերածուի ամենօրեայի, մեծ պակաս մը լրացնելով Ռումանահայ գաղութին մէջ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Մեր գաղութը շատ քիչ անգամ առիթը ունեցած է հիւրասիրելու վաստակաւոր հայ դերասաններ:

Մարութեանէ ետքը ոչ մէկ դերասան ձանձրոյթը յանձն առաւ անգամ մը մեր կողմերը գալու: Մենք որ մնացած ենք իսկական թատերական կեանքէ: Հոս ալ երբեմն կուգան դերասանի նմանող մարդիկ, որոնք չունեցող յայտարարութիւններ ընելով ու կորզելով ժողովուրդի դրամը կը հեռանան:

Զաւրիաստի Ռումանիա այցելելու լուրը խանդավառութիւն ստեղծեց այստեղի թատերասէր հասարակութեան մէջ եւ անհամբեր կը սպասուի անոր առաջին ներկայացման:

Վստահ ենք որ Զաւրիաստ, մեր անզուգական կատակերգակը, խանդավառ ընդունելութիւն պիտի գտնէ հոս:

Կ'իմանամ թէ «Րաֆֆի» միութիւնը իր նորակառոյց ընդարձակ սրահը պիտի դնէ երիտասարդ դերասանին տրամադրութեան տակ, անմիջապէս որ շինութեան վերջին աշխատանքները աւարտին ու տեղի ունենայ բացումը (հաւանաբար դեկտ. 11ին):

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ԱՒՍՏՐԻԱ ԸՆԴԴԷՄ ԱՆԳԼԻՈՅ

Ֆութպոլի միջազգային մեծագոյն մրցումը

(ԱՅՍՕՐ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7ԻՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ)

Բրիտանացիները(*) իբր ֆութպոլի խաղին հիմնադիրները, անոր ներկայ օրէնքները հնարողները, աշխարհի մէջ ճանչցուած են այս համաշխարհային խաղին վարպետները, լաւագոյն խաղացողները: Իրենք են որ արտածած են, կամ հոն ուսանելու գացող օտարներ են որ իրենց երկիրը ներմուծած են ֆութպոլը: Մէկ խօսքով, ներկայիս մեծ յաջողութիւններ ունեցող երկիրներու խաղին կառուցման մէջ բրիտանացի մարզիչները մեծ դեր կատարած են:

Ֆութպոլին օրէնքները ամէն տեղ միեւնոյնն են, սակայն ազգէ ազգ, միջավայրէ միջավայր զայն խաղալու ոչ թէ ձեւը, այլ ըմբռնումը կը տարբերի: Սկովտիացիները որոնք հիւսիսային, այսինքն պաղ (արիւն) ժողովուրդ մըն են, հիմնադիրներն են խաղակերպի մը որ ճանչցուած է իրենց անունով և որ ֆութպոլի խաղը վերլուծած–կամ աւելի ճիշդը դրած է չափագիտական գետնի մը վրայ: Գնդակը կ'երթայ մէկ խաղացողէն միւսը առանց ճիգի, խաղացողները գրեթէ չեն վազեր դէպի գնդակը, այլ այս վերջինն է որ իրենց կուգայ կարծես: Դանդաղ են խաղացողները —կամ գոնէ այդ տպաւորութիւնը կուտան – բայց ոչ գնդակը, քանի զայն իրարու կը ղրկեն ոչ թէ հպելով՝ այլ ուժգին զարնելով: Ուրիշ խօսքով իրենց իւրաքանչիւր փասը շիւթ մըն է, ինչ որ կը նշանակէ թէ գնդակը խիստ արագ կ'ընթանայ: Հետեւաբար, որքան մեծ պէտք է ըլլայ խաղացողներուն արժանիքը, որ կայծակի մը արագութեամբ եկող գնդակը անմիջապէս կը կեցնեն, իրենց ընելիքը կ'որոշեն, կը չուարեցնեն իրենց հակառակորդը եւ կը ղրկեն գնդակը իրենց այն խաղակցին որ ամէնէն նպաստաւոր դիրքին մէջ կը գտնուի: Նոյնիսկ վերջապահները (պէք) գնդակը հեռուն չեն ղրկեր, այլ կուտան իրենց առջեւ գտնուող ընկերոջ մը:

Անգլիացիներու խաղը մեծ տարբերութիւն չունի Սկովտիացիներու խաղէն, ինչ որ հասկնալի է: Բայց անոնք աւելի դիւրաշարժ են եւ աւելի վարպետ՝ թաքթիքի տեսակէտով: Իրենց մօտէ այնպէս, որ հակառակորդըօրէնքին սահմանին մէջ ուսով հրելու (երբ գնդակին տէր է) դրութիւնը լայնօրէն կը գործադրուի: Անգլիացիներու եւ Սկովտիացիներու ազգային խումբերուն միջեւ կատարուած մրցումները անգամ մը առաջիններուն, ուրիշ անգամ մը Սկովտիացիներու յաղթանակով կը վերջանան, առանց որոշ գերակշռութեան մը: Ուրիշ խօսքով ուրեմն, այդ երկու դպրոցները իրար կը լրացնեն:

Լատին ցեղին պատկանողները՝ իրենց աշխարհագրական դիրքի՞ն թէ բնատուր տաքարիւնութեան շնորհիւ ֆութպոլը կը խաղան տարբեր կերպով: Իտալացիներն են որ այս դպրոցին լաւագոյն ներկայացուցիչները՝ Սպանիացիներուն հետ: Իրենց խաղը լաւ թէքնիքի մը վրայ հիմնուած ըլլալով հանդերձ, շնորհիւ իրենց շափազանց արագաշարժութիւն է որ տարած ենյաղթանակներ նոյնիսկ մեծ փորձառութիւն ունեցող խումբերու վրայ: Արագութիւն մը եւ մեծ դիւրաշարժութիւն մը որ հակառակորդը կը շուարեցնեն եւ կը խանգարեն անոր խաղը: Հոս Ֆրանսայի մէջ, փորձով տեսած ենք թէ ինչպէս այդ ընդունակութիւնները երբեմն նժարին դէպի այս կողմ հակելուն կը ծառայեն: Ճիշդ է թէ այս գնացքով խաղի մը մէջ խաղացողը երկու կամ երեք անգամ աւելի ճիգ եւ ուժ կը վատնէ քան անգլիական դպրոցին մէջ՝ ուր աւելորդ ամէն վազք կամ ճիգ զանց կ'առնուին: Ըսուեցաւ թէ Ուրուկուայցիները որ 1924ին եւ 1928ին երկու անգամ Միջ. Ողիմպիականներու ֆութպոլի ախոյեանութիւնը շահեցան — ի բացակայութեան Բրիտանացիներու եւ Աւստրիացիներու— վերեւ յիշուած երկու խաղակերպը իւրացուցած էին եւ հե-

(*) Հոս փակագիծ մը բանալ անհրաժեշտ է բացատրելու համար թէ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ մարզական տեսակէտով նախանձելի անկախութիւն մը կը պահեն Անգլիացիները, Սկովտիացիները, Իռլանտացիները եւ Կալլէսցիները, հետեւաբար անգլիացի բացատրութիւնով պէտք չէ հասկնալ ամբողջ Մեծն Բրիտանիան, այլ անոր մէկ մասը:

ուսւարար կատարեալ ֆութպոլը ի-րենք է որ կը խաղային։ Ճիշդ չէ այդ պնդումը, մինչեւ որ Աւստրիա յաջողի յաղթել Անգլիոյ, որուն դէմ երբեք չէ մրցած։

Ըսինք թէ Բրիտանացիները աշխարհի մէջ ընդունուած էին իբր այս համաշխարհային խաղին իրական վարպետները, եւ իրենց գերակշռութիւնը ոչ մէկ վէճ կը վերցնէր մինչեւ այն ատեն երբ իրենց ազգային խումբերը սկսան պարտութիւններ կրել Եւրոպայի մէջ. Անգլիոյ եւ Սկովտիոյ ազգային ներկայացուցչական խումբերը քանի մը տարիէ ի վեր պարտութիւններ կրեցին Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Սպանիոյ, Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ։ Ուրիշ անգամ ըսած եմ թէ ինչպէս այս կարգի մրցումները իբր տարեկան զբօսապտոյտի առիթ մը նկատուելով Բրիտանացիներու կողմէ, անոնց արդիւնքները կարելի չէր իբր ճշմարտութեան պատկերը ընդունիլ, մանաւանդ որ անոնք ֆութպոլի եղանակին Անգլիոյ մէջ փակումէն յետոյ է որ տեղի կ'ունենային, Մայիսին միայն— քանի որ Սեպտեմբերէն Ապրիլ Բրիտանական բոլոր խումբերը զբաղած են իրենց ախոյեանութեան կամ բաժակի մրցումներով եւ ոչ մէկ թուական ազատ ունին. նոյնիսկ Անգլիոյ եւ իր դրացիներուն (Սկովտիա, Իրլանտա եւ Կալլէս) ազգային խումբերուն միջեւ կատարուած մրցումները ընդհանրապէս չորեքշաբթի օրերը տեղի կ'ունենան, շաբաթ օրերը վերապահուած ըլլալով պաշտօնական միջխմբային խաղերուն, իսկ կիրակին ալ ըլլալով բացարձակ հանգիստի օր մը։

Ուրեմն, հակառակ եւրոպական խումբերուն կողմէ տարուած յաղթանակներուն՝ ճիշդ չէր բրիտանական գերակշռութիւնը խախտուած նկատել։ Ըսինք թէ ինչու։ Մեծ վարպետներուն հաւասարած ըլլալու համար պէտք էր Ա.—իրենց դէմ մրցիլ ֆութպոլի եղանակին ընթացքին եւ ոչ թէ վերջը եւ Բ.— իրենց հողին վրայ իսկ վերանորոգել Եւրոպայի մէջ ձեռք բերուած յաջողութիւնները։ Բայց ինչպէ՞ս։

Չէր բաւեր պատրաստ ըլլալ Անգլիոյ մէջ իսկ մրցելու իրենց դէմ։ Մեծապէս պահպանողական այս ազգը, պահպանողական էր նաեւ ֆութպոլի մէջ, այսինքն հեռու՝ ֆութպոլի մէջ մեծ յառաջդիմութիւններ ունեցած ազգերուն գոյութիւնը ընդունելէ։ Ինք կ'ապրէր կատարեալ մեկուսացման մը մէջ։ Կարեւորութիւն չէր տար յոխորտանքով եղած մարտահրաւէրներուն։ Սակայն բրիտանական խումբերուն Եւրոպայի մէջ կրած անյաջողութիւնները, որքան ալ մեղմացուցիչ պարագաներով շրջապատուած ըլլային— ոտքի հանեցին հանրային կարծիքը եւ մանաւանդ մարզական մամուլը, եւ տարիներ տեւող ստիպումներէ վերջ ֆութպոլֆէտէրէշընը որոշած ըլլալ կը թուի ամէն տարի տարբեր օտար ազգային ներկայացուցչական խումբ մը ընդունիլ Անգլիոյ մէջ իսկ, ֆութպոլի եղանակին ընթացքին— եւ ոչ թէ վերջը։ Այսպէս անցեալ տարի Սպանիա էր որ գնաց Լոնտոնի մէջ 0—7ով ծանր պարտութիւն մը կրելու, այս տարի Աւստրիա է որ ընդունուած է։ Իսկ յառաջիկայ տարուան համար Հունգարիոյ խօսքը կ'ըլլայ։

Այսօր (7 դեկտ.) է որ ուրեմն տեղի կ'ունենայ Լոնտոնի մէջ Աւստրիա — Անգլիա մրցումը։ Թէ ինչո՞ւ Աւստրիան ընդունուեցաւ եւ ոչ ուրիշ երկիր մը. — Նախ անոր համար որ ան 1931ին Սկովտիոյ ազգային խումբը Վիէննայի մէջ պարտութեան մատնած էր 5—0ով, եւ յետոյ Աւստրիա երկու տարիէ ի վեր ոչ մէկ պարտութիւն կրած է եւ շահած է կեդրոնական Եւրոպայի ազգային ներկայացուցչական խումբերուն միջեւ կատարուած մրցահանդէսը՝ իր ետին ձգելով Իտալիան, Հունգարիան, Չեխօսլավիան եւ Զուիցերիան, ինչ որ աննշան յաջողութիւն մը չէ. ան յաղթած է Գերմանիոյ՝ 6—0ով, Զուիցերիոյ 8—1ով, Իտալիոյ 2—1ով, Հունգարիոյ 8—2ով, Շուէտի 4—3ով, եւ հաւասար մնացած անգամ մը Հունգարիոյ եւ անգամ մըն ալ Չեխօսլավիոյ հետ։ Աւստրիա ոմանց կողմէ կը նկատուի Եւրոպայի ախոյեան խումբը եւ իր կողմէ Անգլիոյ դէմ տարուած յաղթանակի մը փայլը պիտի տարածուի նաեւ ուրիշ երկիրներու վրայ։ Ահա թէ ինչու այսօրուան մրցումը կը նկատուի շատ մեծ եւ բարեւոր դէպք մը, որուն համար ամիսներէ ի վեր կը խօսուի ֆութպոլի միջազգային շրջանակներուն մէջ։ Աւստրիոյ մէջ այսօրուան մրցումը օրուան խնդիր է երկար ատենէ ի վեր։ Եթէ պատահի որ Վիէննացիները յաղթեն Անգլիացիներուն, վերադարձին անոնք պիտի ընդունուին իբր ազգային հերոսներ։ Այսօր հոն ամբողջ կեանքը, տնտեսական ու հանրային գրեթէ դադրած է, սպասելով անհեւլին տալիք լուրերուն։

Բայց միայն Աւստրիոյ մէջ չէ որ այսօրուան մրցումը անսովոր հետաքրքրութիւն մը արթնցուցած է, ոչ ալ միայն Անգլիոյ մէջ՝ ուր հարիւր հազար հոգի պարունակող մրցավայրին մէջ շաբաթներէ ի վեր տեղ մը իսկ մնացած չէ —այլ եւ տարբեր երկիրներու մէջ՝ ինչպէս Ֆրանսա, Պելճիքա, Հոլանտա, Գերմանիա, եւն., եւն., ուրկէ մասնաւոր կառաւններ ճամբայ ելած են, 36 ժամ տեւող արագ ճամբորդութիւններ կազմակերպուած են հարիւրաւոր ֆութպոլի սիրահարներու թոյլ տալու համար դիտելու այս մրցումը։ Կան նաեւ մեծ խումբեր (Ֆրանսայի մէջ՝ Ռուան, Պելճիքայի մէջ՝ Անվէրս, Հոլանտայի մէջ Այաքս) որոնք իրենց խաղացողները Լոնտոն կը տանին դասի մը ներկայ գտնուիլ տալու համար, որովհետեւ այնպէս կ'ենթադրուի թէ Անգլիացիներու եւ Աւստրիացիներուն այս օրուան մարտնչումը իր տեսակին մէջ հիանալի բան մը պիտի ըլլայ, թէքնիք տեսակէտով։

Աւստրիոյ խումբը, կազմուած Հիւկօ Մայցլի կողմէ — որ ֆութպոլին «Մուսոլինին» է հոն— ոչ մէկ քննադատութեան առարկայ է, մինչ Անգլիոյ մէջ շատ գոհ չեն իրենց խումբին կազմութենէն։ Անցեալները Փարիզցիները հմայող «Արսէնալ»ի խաղացողներէն միայն մէկհոգի առնուած է։ Միւս կողմէ իրաւ է թէ մեծարժէք խաղացողներու անսպառ շտեմարան մը ունին Անգլիացիները եւ կրնան միեւնոյն օրը համարժէք քանի մը խումբ մէջտեղ հանել։

Աւստրիացիները եթէ յոյս մը ունին այսօրուան մրցումին յաղթական դուրս գալու, չեն ըսեր։ 2 կամ 3 կօլով պարտութիւն մը մեզ համար պատուաբեր պիտի ըլլայ կ'ըսեն, եւ ասիկա ընդհանուր կարծիքն է, որովհետեւ եթէ թէքնիքի տեսակէտով իրենց հակառակորդներէն գերակշիռ իսկ ըլլան, կան տարբեր տուեալներ որ կ'ազդեն մրցումի մը արդիւնքին վրայ, ինչպէս խաղավայրը, կլիմայի տարբերութիւնը, մթնոլորտը, հանդիսատեսները։ Ամէն պարագայի մէջ, Աւստրիոյ խումբին համբաւաւոր յառաջապահներու գիծը պիտի կրնայ, կը կարծենք, մէկէ աւելի անգամներ խորտակել Անգլիոյ խումբին պաշտպանողականը։

Ժ. ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆ

Եղբայրական Աջակցութիւն «Դպրոցասէր»ին

—.—

... խմբագիր «Յառաջ»ի,

ՌԸԹԷՆ, 3 դեկտ.— Թէեւ հայաշատ կեդրոններէն հեռու, Ռըթէլի շատ փոքր հայ գաղութը, իր պայմաններու ներած չափով մասնակցած է ազգօգուտ զանազան ձեռնարկներու եւ մասնաւոր գուրգուրանք է ցոյց տուած կրթական գործերու վերաբերեալ օգնութեան կոչերուն։

Անկէ առաջ, «Յառաջ»ի մէկ խմբագրականին պատասխանելով, Ռըթէլի հայութիւնը ինքզինք «Համազգային»ի մասնաճիւղ յայտարարեց ու կանոնաւորաբար կը վճարէ իր ամսավճարները։ Այս անգամ ալ, նորէն «Յառաջ»ի սրտցաւ զոյգ խմբագրականներուն ընդառաջելով, «Համազգային»ի Ռըթէլի մասնաճիւղը ստանձնեց նաեւ «Դպրոցասէր»ին օգնելու պարտականութիւնը՝ մնայուն անդամ արձանագրուելով խմբակին։ Առ այդ ներփակ «Յառաջ»ին կը յղենք 160 ֆր.ի մանդափոխ մը, որմէ 30 ֆր. իբրեւ դեկտեմբերի ամսավճար եւ 130 ֆր.՝ փոխարժէքը 26 վիճակահանութեան տոմսերու։

Ռըթէլի հայերը իրենց համեստ մասնակցութեան գիտակցութիւնը ունին եւ իրենց ղրկած քանի մը ֆրանքներով ազգային «մեծ պարտականութիւն» մը կատարած ըլլալու յաւակնութիւնը չեն սնուցաներ։ Այսուհանդերձ «Յառաջ»ի կոչին — ներկա՛յ, կը պատասխանեն «Յառաջ»ի միջոցով, յուսալով որ ուրիշներ ալ իրենց օրինակին պիտի հետեւին, «Դպրոցասէր»ի պէս կարեւոր հաստատութիւն մը կանգուն պահելու հաստատ կամքով։

Ս. Սիսլեան

X

... խմբագիր «Յառաջ»ի,

ՄԻԼԱՆ, 2 դեկտ.— Օրը օրին հետեւելով «Յառաջ»ի լուրերուն, ցաւով կը տեղեկանանք «Դպրոցասէր»ի տաղնապալից նիւթական վիճակին։ Վստահ ենք սակայն որ բոլոր գիտակից հայրենակիցներու օժանդակութեամբ, լաւագոյն միջոց մը գտնելը պիտի չուշանայ։

Շատ գովելի կը գտնենք «Դպրոցասէր»ի ձեռնարկած երկու ծրագիրները։ Առաջինը՝ քսան հազար տոմսերու (իւրաքանչիւրը 5 ֆրանքի) վաճառումը, իսկ երկրորդը՝ ամսական բաժանորդներ ճարել։ Այս երկու ծրագիրներուն ալ կատարեալ յաջողութիւն մաղթելով հանդերձ, պիտի բաղձայինք կարելին ընել այս երկրորդ ծրագրին յաջողութեան, մինչեւ իսկ եթէ պէտք ըլլայ զոհել առաջին ծրագիրը, քանզի վստահ ենք թէ ճարելով բաւականաչափ տեւական եւ պարտաճանաչ բաժանորդներ, աւելի ապահով եւ արմատական միջոցը գտած պիտի ըլլանք, որուն շնորհիւ «Դպրոցասէր»ը պիտի ունենար իր տարեկան որոշ պիւտճէն։

Կատարելապէս գաղափարակից ըլլալով ձեր 26 եւ 30 նոյ. խմբագրականներուն, կը կարծենք թէ հայ հասարակութիւնը, մանաւանդ «Հայ Կինը» անմիջապէս գործի պէտք է ձեռնարկէ, յաջողցնելու համար «Դպրոցասէր»ի երկրորդ ծրագիրը։

Ինչպէս կը շեշտէիք ձեր 26 նոյ. խմբագրականով, ըլլալով մէկը այն հազարաւոր ընտանիքներէն, որոնք ընդ առաջ պիտի գան իրենց նուիրատուութիւններով, կը ներփակենք մեր փոքր լուման (60 ֆր.ի չէքով) եւ կը խնդրենք որ այնիւ ըլլայիք զայն յանձնելու «Դպրոցասէր»ի վարչութեան, իբր մեր վեցամսեայ բաժանորդագրութիւնը։

Այս առթիւ պիտի թելադրէինք«Յառաջ»ի մէջ բանալ «Դպրոցասէր»ի ամսական բաժանորդագրութեան ցանկ մը, մտածելով թէ՛ այսպէսով բոլոր գաղթահայութիւնը, միշտ աչքի առջեւ ունենալով նոյն ցանկը եւ մօտէն տեղեկանալով հարցի նուիրականութեան ու կարեւորութեան, կը փութացնէ իր նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը։

Անշուշտ, ամէն հայ ընտանիք եւ անհատ, նկատի առնելով մօտ երկու հարիւր կարօտեալ փոքրիկներուն ազգային հոգիովդաստիարակութիւնը ու նաեւ «Դպրոցասէր»ի ազգին մատուցած զանազան օգուտները, պիտի չի գլանայ իր կարելիովը աջակցելու չտեսնելու համար մեր ազգային այնքան կարեւոր հաստատութեան կործանումը եւ մեր փոքրիկներուն կրելիք թշուառութիւնը։ Յաջողցնելով «Դպրոցասէր»ի ամսական բաժանորդագրութեան ծրագիրը,, ո՛չ միայն պիտի փրկենք «Դպրոցասէր»ը, այլ եւ անգամ մը եւս պիտի հաստատենք թէ՛ հայ ժողովուրդի կամքին եւ յարատեւ աշխատանքին առջեւ ո՛չ մէկ ծրագիր կրնայ ձախողիլ։

ԽՄԲ.— Կը խնդրուի Դպրոցասէրի վարչութենէն՝ ստանալ այդ գումարները, համապատասխան ընկալագրով։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հինգ երիտասարդներ մկրտուեցան

—.—

ՎԻԷՆ, 5 դեկտ. (Յառաջ). — Անցած ամսու հինգ երիտասարդներ միացան տեղական կոմիտէին։ (Մէկ երկուքը նախկին ընկերներ որ չէին կրնար յաճախել ժողովներուն)։

Նորեկները օրինական քննութենէն յետոյ նոյ. 26ին իրենց երդումը կատարեցին։ Իրենց ձեռքերը բարձրացնելով դէպի Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշը, միաբերան կրկնեցին.— Կ'երդնունք մեր պատւին, կեանքին եւ Աստծու վրայ՝ հաւատարիմ մնալ այս դրօշին, մինչեւ անոր գաղափարի իրականացումը։

Այս արարողութենէն վերջ խօսք առաւ ընկ. Աշոտ Իսահակեան որ բացատրեց Դաշնակցութեան սկզբունքը եւ գործելակերպը։ Այս բացատրութիւններէն վերջ, դառնալով նորեկ ընկերներուն, շեշտեց. — Դաշնակցութիւնը երկաթէ կարգապահութիւն կը պահանջէ, պարզ ընկերներէն մինչեւ դեկավարութիւնը ու գերագոյն ժողովը։

Դաշնակցութիւնը շատ դաժան է իր ընկերներու հանդէպ, ձեր նիւթականէն մինչեւ ձեր կեանքը կը պահանջէ, եթէ հարկ ըլլայ։ Դաշնակցութեան մէջ եսերը, անհատական շահերը եւ զանազան «թայֆա»ներ, գոյութիւն չեն կրնար ունենալ։ Իւրաքանչիւր դաշնակցական, անհատ թէ խումբ կամ որ և է մարմին պարտաւոր է ենթարկուիլ Գերագոյն Ժողովի կամքին։

Այս հինգ ընկերներէն զատ ուրիշ քանի մը երիտասարդներ եւս փափաք յայտնած են միանալու մեր շարքերուն եւ կը սպասեն Կոմիտէին կարգադրութեան։ Բոլորն ալ վրեժը իրենց աչքերուն մէջ, 20-25 տարեկան երիտասարդներ են, որոնք խումբ խումբ կը դիմեն դէպի հայ ժողովուրդի մեծ կուսակցութիւնը։

Անմիտներ բոլոր աշխարհի, միացէք, Դաշնակցութիւնը կը քայքայուի...։

Պ. Մանուկեան

ՄԱՄՈՒԼ

Նոր Կաթողիկոսը

▪▪▪

Թեհրանի Ալիքը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Նոր կաթողիկոսին ընտրութեան առթիւ (24 Նոյ.).

— «Խորէն արքեպիսկոպոս Մուրադբէգեանն է, հայութեան հանրածանօթ բարձր հոգեւորականներից մէկը՝ Երեւանի նախկին բազմամեայ գործունեայ Առաջնորդն ու կաթողիկոսական տեղակալը։

1915—16ի դժնդակ տարիներին, երբ բազմահազար Թրքահայ գաղթականութիւնը, խուճապի ենթարկուած, հազիւ ազատուած թրքական անլուր հալածանքներից, սովահար, մերկ, անապաստան լցուել էր Էջմիածնի ու Երեւանի գաւառները, Երեւանի Առաջնորդն էր, որ մի հազուագիւտ եռանդով ու ջերմ հոգատարութեամբ օգնութեան ձեռք կարկառեց թշուառ հայ փախստականներին։

Այդ ծանր օրերին Խորէն արքեպիսկոպոսը հանգիստ չունէր։ Երեւանի Առաջնորդարանն էր հայ գաղթականական հասարակական մարմինների օժանդակողը, խորհրդատուն ու խրախուսողը։

Երեւանի Առաջնորդարանի հայաշունչ ու մարդասիրական մթնոլորտում էին նախադծւում, դարբնւում ու ընթացք առնում գաղթականական բարդ ու դժուարին գործին վերաբերեալ ձեռնարկներն ու անելիքները։

Ահա այդ պատմական օրերին էր, որ Խորէն արքեպիսկոպոսի համազգային ժողովրդականութեան հիմնաքարերը դրուեցին։

Ապա կաթողիկոսական տեղակալի փափուկ պաշտօնի ներկայ պայմաններում այնքա՛ն յաջող վարելն ու կաթողիկոսական ընտրութիւնների յաջողացնելը՝ — արդէն իսկ անհերքելի փաստեր են նրա հեռատեսութեան, խելացի ու ճկուն բնաւորութեան։

Նա եղաւ մէկը մեր փոքրաթիւ բարձրաստիճան հոգեւորականներից, որ չգնաց Մագիստրոսների, Ղլըտճեանների, Մալըմեանների, Զօհրաբեանների ուղիով ու չի զոհաբերեց ազգային գերագոյն արժէքներն իր անձնական նեղ փառամոլութեան...։

Չի պատկանելով երբեք որեւէ քաղաքական կուսակցութեան, հոսանքի, խմբակցութեան, միշտ հետապնդելով միմիայն հայ ժողովրդի ու Հայաստանի գերագոյն շահերը, նա մնաց նոյն խոհուն հոգեւորականն նաեւ Խ. իշխանութեան ժամանակ՝ նրա իւրայատուկ քաղաքական ու ընկերային կարգերով»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՆՈՅ. 29»Ը ԿԸ ԽԱՆԳԱՐՈՒԻ

—.—

ՏԵՍԻՆ, 4 դեկտ. (Յառաջ).— Շատերու նման ես ալ փորձութիւնը ունեցայ խաբուելու եւ երէկ երեկոյեան գացի սինէմա— Նովէլթիի սրահը, լսելու եւ տեսնելու համար «Արշալոյս— Մահարի»ի հեղինակը, որուն անունը խոշոր տառերով գրուած էր յայտարարութեան մը վրայ, «Հօկճի»ներու կողմէ, նոյ. 29ի տօնին առթիւ։

Օրուան նախագահը հանդէսը բանալով, յայտնեց որ «վերջին պահուն իմացանք թէ՝ քաղաքացի ընկ. Իսահակեանը հիւանդ է եւ չի կրնար ո՛չ մի տեղ բանախօսութեան երթալ, իր փոխարէն պիտի խօսի Լինցի մը»։

Գեղարուեստական անհամ բաժինէն յետոյ, վերջի պահուն տեղւոյն վրայ կազմուած հաւաքածոյ մը— բեմ ելաւ ոմն Արզումանեան, որ սկսաւ իր սովորական թութակից մաղձը թափել հայ ազգայնական կուսակցութեան հասցէին, քննադատել եւրոպական դրամատիրութիւնը, իտալական ֆաշիզմը, Սպանիոյ եւ Լեհաստանի յեղափոխութիւնները, որոնք չեն կարող նմանիլ ռուսական հոկտեմբերեան մեծ յեղափոխութեան, որուն արդիւնքը կը վայելէ այսօր մեր խորհրդային Հայաստանը։ Ճիշդ է որ նոյ. «29ը հայ ժողովուրդի ազատագրման թուական չէ, բայց թուականն է դրամատիրական կարգերու տակ կեղեքուող հայ բանւորութեան»։

Սակայն խօսքը կոկորդը մնաց, երբ այդ պահուն սրահի տէրը – Ֆրանսացի – գինքը բեմէն վար բերաւ եւ հանդէսը փակեց, ըսելով թէ «հոս փոլիթիքայի տեղ չէ»։ Դուրս ելլելու ատեն տեսանք որ նախապէս սրահը այցելող եւ մեկնող ոստիկաններ դրան վրայ կը սպասեն։

Առաջին անգամ չէ այս խայտառակութիւնը, բայց ո՞վ է զգաստացողը։

Վեհունի

Գիւղացի մը կը տեսնէ որ մէկը ծառէն կախուած է, չուանը կուրծքէն անցուցած,

— Ադ ի՞նչ է, ինչո՞ւ կախուեր ես։

— Անձնասպան ըլլալու միտք ունիմ։

— Անձնասպան ըլլալու համար չուանը վիզէն կ'անցընեն։

— Այդ փորձը ըրի, բայց շնչառութիւնս կանգնեցաւ։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Կուրծքին արագ բաբախումը կը մատնէր մօտալուտ յայտնութիւններ. կը զգար թէ լռութեան մէջ մէկը կայ որ գինքը կը լրտեսէ։ Ու տարուած զարմանազան խորհրդածութիւններէ, կը մնար գլխիկոր՝ թօշնած վարդի պէս։ Դուրսը խլրտացող աղմուկներէն ընդոստ վեր ցատկեց, չորսդին նայեցաւ ու կրկին նստաւ իր տեղը։

— «Կը սիրեմ Արշալոյսը՝ կը սիրեմ Տիրուհին, կը սիրէ Սուրբիկը»— կը խոնարհէր Զանչան, տակաւին գոնէն ներս չմտած։

— Աստուա՛ծ իմ, Զանչանը հո՞ս... բացագանչեց Արշալոյս նուաղկոտ ձայնով մը։

— Այո՛, իմ հոգեհատորս, եկայ գէթ վերջին անգամ քու սիրափայլ դէմքիդ շողը երեւակայութեանս պաստառին վրայ ուրուագծելու, ինձ հետ դէպի անծանօթ հեռուները տանելու... իմ սրբ ու չուառական կեանքս ունի շատ մը յղի անակնկալներ՝ որոնք ժամանակի եւ տարիներու ընթացքին պիտի ծնին օրոշ կամ տարտամ նպատակներ իմ քայլերուս առջեւ...

— Զգո՛յշ, Զանչան, մարդ չիմանայ, Աստուած վկայ հայրս կոտոր կոտոր կ'ընէ զիս, խօսեցաւ Արշալոյս, ձեռքի շալիկը կամաց մը վար ձգելով։

— Օ՛ սիրելիս, բնաւ մի տարակուսիր այդ մասին, ո՛չ ոք չի լսեր մեր սիրոյ հարազատ մրմունջները։ Թեզի կը բանամ մտածումիս ու հոգւոյս գոց դռները։

Զունիմ ցաւակից ընկեր մը, որ թեւերը յայն բացած գուրգուրար վրաս։

Արշալոյս պահ մը յուզուեցաւ Զանչանի խօսքերէն ու յետոյ ճիգ մը ըրաւ իր հոգւոյն փլուզումը վերաշինելու։

— Ես քեզ սիրեցի այն օրերուն, երբ դուն քու համարձակ ու խնդումերես կատակներովդ մեր դպրոցին սրահը կ'ոգեւորէիր։ Տարիներ են անցեր այդ օրերու վրայէն ու ես, դեռ քու սէրդ անմար ու անեղծ կը պահեմ կուրծքիս տակ, լուռ ու առանձնական պահերուն, քեզմով կը հովահրեմ սրտիս ջերմութիւնը...

Այո՛ քեզ կը սիրեմ մեծ ու խորունկ սէրով, տաք ու անվերապահ համակրանքով։

Ու սիրոյ ճնշիչ լռութեան մէջ արտասուքի երկու խոշոր կաթիլներ գլտորեցան այտերէն, մարգարիտի պէս։ Երկար «ա՛խ» մը քաշեց ներսէն ու ամփոփուեցաւ։

— Բնաւ մի տխրիր իմ սիրունիկս, մենք պիտի ունենանք երջանիկ ապագայ մը։ Կեանքի թաւալումը ունի իր զանազան անակնկալները։

Սիրատենչ պապակով բաժնուեցան իրարմէ, համբոյրներու առատ շռայլումով։

X

Ամբողջ գիւղը ամառնային տենդագին աշխատանքի մէջ էր։ Մայրամուտի պահուն, երբ արեւը կը կորսուէր լեռներու ետին, աղուոր ու տպաւորիչ տեսք մը թողլով մեր աչքերուն դիմաց, հեռուէն, ճերմակ ու ոլորուն ճամբաներէ կը լսուէր միօրինակ ու խլացուցիչ ճռինչը ցորենի սայլերու, կանչը հեղահամբոյր աղջիկներու։ Ամառնային այդ պահուն, երբ պահ մը հոգին կը վերանայ այս նիւթական աշխարհէն ու արտի կեանքը այլազան հովեր կը զգենու, —օ՜հ, ինչ հրաշալի ստեղծագործութիւն մայր բնութեան եւ ի՜նչ ակնախտիղ գիւղանկարներ։

ԺԱ.

— Բարեւ Սուլթան, ուսկի՞ց կու գաս էսպէս։

— Աստծու բարին, հիչ, Մուրատէնց տունէն. խօսեցաւ Սուլթան։

— Ինչ կայ որ։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, կինէ էն խենդ Զանչանին մէսէլէն...

— Ինչո՞ւ, ինչ է ըրեր։

— Էլմօ Կիրօյենց տունէն էլլէլը տեսեր են։

— Բա վո՞վ և տեսեր։

— Էսթերին բանը, գեղմի գեղով կը կալաճեն...,

Ու այսպէս ամէն անկիւնէ կը լսուէին զանազան աւելցուած ու յերիւրածոյ խօսակցութիւններ՝ յաճախ սուտ, զռեհիկ ու չափազանցուած կերպով։ Էլմօ Կիրօն ալ լսած էր պատմութիւնները, հասկցած էր ամէն ինչ, սակայն լուռ համբերութեամբ մը կը սպասէր դէպքերու տրամաբանական վախճանին։ Օրերը կ'անցնին միապաղաղ, նոյն հնացած պատմութիւններով, առանց որ եւ է հիմնական փոփոխութիւն կամ նորութիւն բերելու։ Երգի մը պէս կը կրկնուէր հինը, եղածը աւելի չափազանցուած, ուռուցիկ խօսքերով համեմուած։

Ականջալուր կը սպասէր ամէն օր, սիրտը կը հատնէր անորոշ ու տարտամ կարծիքներու բեռան տակ։

Միշտ կը յուսար որ իրողութիւնը անպայման օր մը երեւան կ'ելլէ, սուտերն ու յերիւրածոյ կեղծիքները կարճատեւ կ'ըլլան, ժամանակը ամէն ինչ կը լուսաբանէ։ Աւելի շատ կը հետաքրքրուէր Արշալոյսի նիստ ու կացով, շարժուձեւերով, գաղտնի կը հետեւէր անոր ներքին եւ արտաքին գործերուն, բայց տակաւին որ եւ է արատ, կատարուած իրողութիւն չէր նշմարեր անոր վրայ։ Սրտին ու երակներուն արագ բաբախումը, ունեցած կանխակալ կարծիքները, կը հատցնէին իր համբերութեան չափն ու կշիռը։ Ամէն անգամ կը վճռէր որ իր այս միտքը աղջկան յայտնէ, ըսէ, պատմէ գիւղին մէջ շրջան ըրած զրոյցներն ու եղելութիւնները, սակայն կը զսպէր իր յամառ համբերութիւնը, կը ջանար մեղմել ըմբոստացող հոգիին ձայնն ու խղճմտանքը։ Ու կ'ենթադրէր որ, այս բոլոր զրոյցները չար նախանձի արդիւնք են, զրպարտութիւններ են, հիւսուած իր աղջկան շուրջ... բայց համբերեց ու սպասեց...

ԺԲ.

Մութ ու խոնաւ սենեակի մը խորը, կարմիր գինիի սեղանին շուրջ հաւաքուած կը խօսէին Միլօն, Մարէ պաճին ու թաղական Գիգօն։

— Որ չէ՛ կ'ըսեմ նը, չէ է Միլօ, էս տահա աղջիկս չեմ կարգեր, — կը խօսէր Էլմօ Կիրօն, կէս գինով։

— Տղան խելացի, գիր-կարդալ գիտցող, պօյը, պօսը տեղը մէկն է, ալ ինչո՞ւ չտաս, — խօսեցաւ թաղական Գիգօն ծանր այլ լեցունկեկ բառերով։

— Դուն տղան վաժատուն զրիր, գրել-կարդալ ուսուցիր, հիմա ըլ նազ կ'ընես, — կրկնեց Մարէ պաճին։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

— Արտօնագրի տուրքը, որ Փարիզի մէջ 2000 ֆրանք է 4000 ֆր. վարձքի համար, մեզի կը նստի 4500 ֆրանքի, որուն 800ը միայն պետութեան կամ նահանգին գանձը կը մտնէ: Տասը հազար ֆրանք վարձքի համար մեզմէ մէկը պարտաւոր է վճարել 13,000 ֆրանք, մինչդեռ Իսի-լէ-Մուլինոյի մէջ 18,000 ֆրանք վարձքի դիմաց կը վճարեն 3000 ֆրանք:

Քաղաքապետութիւնն ալ իր կարգին կը գանգատի թէ՝ արուարձանին բնակչութիւնը 4500էն (1914) 55,000ի բարձրացած ըլլալով, ստիպուած են հասոյթի աղբիւրներ գտնել:

Ցոյցին կը մասնակցին 1200է աւելի խանութպաններ:

Թուրքիոյ օդանաւային համագումարը

Թուրքիոյ օդանաւային համագումարը բացուեցաւ անցեալ չարթու: Վարչապետ Ըսմէթ փաշա այս առթիւ ճառ մը խօսելով, չեշտեց օդանաւերու անհրաժեշտութիւնը: «Վերջին երկու տարուան մէջ Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ օդային ուժերը կարեւոր աւերներ առաջ բերած են ու ամէն կողմ օդանաւային ռազմափորձեր տեղի կ'ունենան, օդային սպառազէն տորմիղներով: Ցաւալիկայ պատերազմներուն մէջ մեծ դեր պիտի կատարեն սաւառնակները, որոնց դիմադրել պէտք է: Անհրաժեշտ է նաեւ պաշտպանել անոնց դէմ մեր ժողովուրդը, քանի որ Եւրոպայի մէջ սկսած է այդ գործունէութիւնն ալ: Իւրաքանչիւր քաղաքացի պէտք է գիտնայ ինքզինքը պաշտպանելու ձեւը, օդանաւային անակնկալ յարձակման դէմ: Չէնքնկեցութեան համաժողովին յաջողութիւնը փափաքելով հանդերձ, անհրաժեշտ է նկատի առնել օդանաւին դերը: Մեր մէջ ազգին ջանքերով յառաջ գացած է օդանաւորդութիւնը: Օդանաւային միութեան հիմնուելէն, այսինքն եօթը տարիէ ի վեր, ժողովուրդը 40 միլիոն ոսկիի մօտ դրամ տուած է օդանաւի համար: Օդանաւը միեւնոյն ատեն քաղաքակրթութեան միջոց մըն է եւ Թուրք օդանաւորդը պարտաւոր է իր գիտութիւնն ու արուեստը ցոյց տալ: Հակառակ բոլոր միութեանց հասոյթի նուազման, օդանաւային միութեան հասոյթը չէ պակսած: Ասիկա ժողովուրդին հետաքրքրութեան ապացոյցն է»:

Յ. **Փարիզ եւ արուարձաններ**

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ *ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԳՈԼՈՆՊԻ* կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: *ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ:*

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խաժակ» ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԻՈՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այսօր, Չորեքշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼԻՈՆԻ «Զաւարեան» խումբի ժողովը վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼԻՈՆԻ «Ռոստոմ» խումբի ժողովը 9 դեկտ. Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով:

Կարեւոր

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան 1933ի *ԳՈՅԱՄԱՐՏ* օրացոյցի Ա. տպագրութիւնը սպառած ըլլալով, Բ. տպագրութեան ձեռնարկած ենք, որ լոյս պիտի տեսնէ դեկտ. 24ին: Փութացէք այժմէն ապսպրել մեր հասցէին N. Gagossian, 49, rue Nationale, Marseille:

ԲՈԼՈՐ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐԸ, ԴԻՒՐՈՒՍՈՅՑ ՄԵԹՈՏՈՎ

ՊԱՐԳԵՒ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆ

Ա. մրցանակ փարիզի փրոֆէսէօրներու 1932ի միջազգային մրցումէն

(Չորս անգամ վկայեալ)

ԿՈՒՏԱՑ... *ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԴԱՍԵՐ ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ*

ԵՒ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ

ԱՄԷՆ ՇԱԲԱԹ, ԺԱՄԸ 21էն 24

21, rue l'Odéon, Paris (V) Ընտիր ճազ: Մուտք՝ 7 ֆրանք:

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿ Կ'ԵԼԼԷ

«ԿԱՎՌՕՇ»Ի 1933Ի ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Բացարձակապէս «օրիժինալ» եւ ծայրէ ծայր զուարթ հատոր մը

Ի ՊԱՏԻՒ «ԿԱՎՌՕՇ»Ի 25ԱՄԵԱԿԻՆ

ԳԻՆ՝ 30 ՖՐԱՆՔ

Կավռօշէն փանթէզիստ օրացոյցով

կեդրոնատեղի *Կավռօշ*, 208bis, rue Lafayette, *Paris (10e)*

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՄԱԳԻՐ

Հ. ԱՐՍԷՆ ՍՈՒՔՐԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ (1882 – 1932)

տեղի պիտի ունենայ Salle des Sociétés Savantesի մէջ
28, Rue SERPENTE, PARIS

Այս Հինգշաբթի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Կը նախագահէ՝ Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ծ. Վ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Բացման խօսք՝ ՏՕՔԹ. Պ. ՔՕԼՕԼԵԱՆ, Հ. Սուքրեանի գրած Հայ Բժշկական Պատմութիւնը՝ Գրագէտ բժիշկներ, ՏՕՔԹ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ: Փակման խօսք՝ նախագահին կողմէ:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ **ԺՕՐԺ ՍԻՆԱՆԵԱՆԻ**

10 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Salle des Concerts du Conservatoire

2bis, Rue du Conservatoire - Paris

(Métro: Poissonnière կամ **St. Denis)**

Լօկաթէլլի, Լալօ, Ֆիւրլանի (*Mélodies orientales* առաջին անգամ փարիզի մէջ), Տիրան Ալիքսանեանի (*Կռունկը*), Զաքարեան, Ժ. Սինանեան, Թարթինի, Փիէրնէ, Լէոկար Մանաս (*Sonate en mi majeure*), փականինի *եւայլն*

ԳԻՆԵՐԸ 5 — 30 ՖՐԱՆՔ

ԿԱՂԱՆԴԻ *ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...*

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Դ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԶԱՀԱՆ ՃՈՒ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ *10,000* երազներու ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը:

կը բովանդակէ նաեւ՝ *ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ:*

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ-Սամուէլ, *51*, rue Mr. le Prince, Paris (*6*): Գ. Տէրիկեան, *13*, rue des Dominicaines, Marseille: Լ. Ճերահեան, *27*, rue des Dominicaines, Marseille: *Կամ ուղղակի հրատարակիչին*՝ Արամ Ժամկոչեան, *299*, rue de Lyon, Marseille:

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kléber: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ:

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Առնովիլի *Արարատ* երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի իրիկունները, խորհրդարանին մէջ: Ալֆորվիլի *Բիւրակն* երգչախմբի փորձերը՝ երեքշաբթի իրիկունները Ակումբին մէջ:

*Սիփան*ի երգչախումբի փորձերը Միւթիւալիթէի սրահին մէջ, Ուրբաթ իրիկունները: կը պատրաստուինք *Անուշ*ի եւ *Սիփան*ի հանդէսին համար: Անդամ-անդամուհիներու մասնակցութիւնը անհրաժեշտ է: Անդամագրուիլ փափաքողները կրնան դիմել փորձերու իրիկունները:

ԱԶԴ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Պետական Հայ Կարմիր Խաչի Օգն. մասնաճիւղը որոշած է Փարիզի եւ շրջակայ հայաշատ կեդրոններուն մէջ բժշկական ամսական դասախօսութիւններ սարքել Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան անդամներու կողմէ:

Այն Թաղերը, որոնք կը փափաքին ունենալ նման դասախօսութիւններ, կրնան դիմել ուղղակի Պետ. Հ. Կարմիր Խաչի կեդրոնը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8):

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած՝

Հ. Յ. Դ. ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ՝ ընկ. Ս. ՉԷԼԷՊԵԱՆԻ և մասնակցութեամբ՝ Տիկ. ՍՕՆԱՅԻ եւ Տիկ. ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ:

կը ներկայացուի Պ. ԴՈՒՐԵԱՆԻ

ՍԵՒ ՀՈՂԵՐԸ

կամ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԱՆԿՈՒՄԸ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը *8.30*ին

Հ. Յ. Դ. թատերասրահին մէջ:

Գիներ՝ 5 և 4 ֆրանք

Սրահին ջերմութիւնը ապահովուած է

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Թրիէսթէ, Վ. Յ.— 50:
Շարվիէօ, Թիւր.— 96:
Տէսին, Թր.— 60:
Մարսէյլ, Թէմ. 100:

Նոր բաժանորդ

Սէն Թ'Ուէն, Կիւ.— 35 ֆր.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 3էն:

"ՅՈՒՍԱԲԵՐ,, ԳՐԱՏՈՒՆ

4 Շարա Քամէլ («Յուսաբեր»ի շէնքին մէջ)

«*Յուսաբեր*» *Գրատունը* նոր հիմնարկութիւն մըն է թէ իր նպատակով եւ թէ իր գործերու եղանակով:

«*Յուսաբեր*» *Գրատունը* իր նպատակով կ'առաջադրէ ձեռնարկել հրատարակութեանը այնպիսի գործերու, որոնք կապ ունին հայ ժողովուրդի հետ, ընդգրկելով անոր բովանդակ կեանքը, իր ստեղծագործ արտայայտութիւններով:

«*Յուսաբեր*» *Գրատունը* իր գործելու եղանակով կը ձգտի յանախորդը գոհ ձգել՝ արագ եւ խղճամիտ գործառնութեամբ եւ գիներու չափաւորութեամբ:

«*Յուսաբեր*» *Գրատունը*, շնորհիւ իր ունեցած բազմազան կապերուն Եւրոպայի, Ամերիկայի եւ այլ տեղերու գրատուններուն եւ հրատարակչական ընկերութիւններուն հետ, կ'ըլլայ Եգիպտոսի միակ կեդրոնատեղին հայ մտքի եւ արուեստի լաւագոյն հրատարակութիւններուն համար:

«*Յուսաբեր*» *Գրատունը* ունի արդէն դասագիրքերու եւ մանկապատանեկան յատուկ գիրքերու պատրաստ մթերք մը, նաեւ շուտով կը ստանայ արտասահմանէն նոր հրատարակութիւններ, որոնց անունները կուտանք յաջորդաբար:

ԿԱՆԽԻԿ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ «Յուսաբեր» Գրատան հիմնական պայմանն է:

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ ԶԵՂՉ («*Յուսաբեր*» *Գրատան* գրացանկը մօտ ատենէն:

Ուշադրութիւն մեր հասցէին.— **Librairie «HOUSSAPER», B. P. 868—Le Caire (Egypte).**

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ

ՍԵՒ ԼԵՌԻՆ ՄԱՐԴԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՎԷՊ

Բ. տպ. Աթէնք, 1932, էջ *343* գին՝ *20* ֆրանք

Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ՖՐԱՆՍ.— ՀԱՅ ԲԱՌԱՐԱՆ

Լաթակազմ, *1200* էջ գին *75* ֆրանք

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

510 էջ, բազմաթիւ նկարներ Գին՝ 40 ֆրանք

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆԻ

ԴԷՊԻ ԿԱԽԱՂԱՆԸ

Թուրքիոյ խորերը մնացած հայ բեկորներու յուզիչ պատմութիւնը
877 էջ, պատկերազարդ, *Գին՝ 75 ֆրանք*

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ, 1933

Նոր տարիի ամէնէն ճոխ տարեգիրքը

Բազմաթիւ նկարներով եւ աննախընթաց բովանդակութեամբ

գին *30* ֆրանք եւ *1.50* տոլար

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1933

Հրատ. Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան

40է աւելի ազգ. գործիչներու նկարներով *Գին 5.50 ֆրանք*

Դիմել ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 *rue Monsieur-le-Prince, Paris* (*6*):

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը: Ընդարձակ գրացուցակը կը ղրկուի փափաքողներուն:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ :: :: :: :: :: :: ::	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա :: :: :: ::	250 »	130 »	—
Ամերիկա :: :: :: :: :: :: :: :: ::	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ :: :: :: :: :: :: :: ::	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

8 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2055 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌՈՒԱԿՆԵՐ՝ ԿԱԹԻԼ – ԿԱԹԻԼ

Ճիշդ ժամանակին հասաւ նոր աշխատակցի մը թղթակցութիւնը՝ Փրակայէն:

Թղթակցութիւն մը որ առիթ կուտայ կրկին արծարծելու հիմնական խնդիր մը.— Մեր հանրային հաստատութեանց փրկութիւնը՝ ժողովրդական միջոցներով:

Ո՛րքան հրահանգիչ իրողութիւններ այդ յօդուածին մէջ, որուն առաջին մասը հրատարակուեցաւ երէկ, իսկ վերջինը լոյս կը տեսնէ այսօր:

Ուրեմն, Չեխերն ալ, որ ունեցած են իրենց գերութեան եւ հալածանքի օրերը՝ հզօր կայսրութեան մը, նախկին Աւստրիա–Հունգարիոյ լուծին տակ, 1890էն ի վեր կը պահեն սքանչելի կազմակերպութիւն մը, «Մաթիցէ Շքոլսքա»— Մայր Դպրոցի:

Այդ կազմակերպութիւնը սկիզբ առած է շատ համեստ պայմաններու մէջ, իբրեւ մասնաւոր ձեռնարկ: Իսկ այսօր արդէն կը համրէ միլիոնաւոր անդամներ եւ տարեկան եկամտացոյցը կ՚անցնի մէկուկէս միլիոն տոլարը:

— «Հիմնադիրները ոչ ամիրա եղած են, ոչ հարուստ, ոչ ալ փաշա, այլ աշխատաւոր, արհեստաւոր ու պաշտօնեայ Չեխեր»:

Կազմակերպութեան գլխաւոր նպատակն է եղած՝ սերունդէ սերունդ պահպանումը չեխ ժողովուրդին, հայրենիքին մէջ եւ հայրենիքէն դուրս:

Ան իր փրկարար բազուկը երկարած է ամէն ուր որ չեխական համրանք մը գտեր է, նոյն իսկ 5–6 ընտանիք: Հայրենիքի գերմանախօս բազմութեան մէջ խրած թէ ի սփիւռս աշխարհի:

Ինչպէս իր հիմնարկութիւնը, իր տարեկան անդամավճարն ալ եղած է չափազանց համեստ,– 75 սէնթ (օրուան սակով՝ 20 ֆր.):

Մէկ խօսքով, «Մաթիցէ Շքոլսքա»ն կանգուն մնացած է եւ հրաշքներ գործած է, իր անդամավճարներով:

Ունեցած է եկամուտի ուրիշ աղբիւրներ ալ, ինչպէս կը նկարագրէ մեր աշխատակիցը: Բայցատոնք յաւելուածական, օժանդակ միջոցներ են: Բուն հիմքը՝ անդամավճարն է եղած եւ այդպէս ալ կը մնայ:

Արդ, պահելով բոլոր համեմատութիւնները, անկարելի՞ է կանգ առնել գործունէութեան այս ձեւին վրայ:

Դեկտեմբեր 3ին, ճիշդ այս հարցը դրած էինք, աչքի առջեւ ունենալով Դպրոցասէրի եւ ուրիշ հաստատութեանց յարաճուն տագնապը:

— «Բարեգործական, Կարմիր խաչեր, Աղքատախնամ, Դպրոցասէր, Համազգային եւ նման հաստատութիւններ միանալով, չե՞ն կրնար շարժման դնել այդ քսան հազարը իբրեւ եկամուտի տեւական աղբիւր:

Անշուշտ նախապէս բաժնելով եկամուտը: Նախատեսուած 200,000 կամ 100,000 փրանքը վերածելով առ հարիւր համեմատութեանց, համաձայն իրենց բարոյական ուժին եւ նիւթական պահանջներուն:

«... Հասած ենք այնպիսի շրջանի մը ուր՝ անհատական, անջատ, կղզիացեալ ձեռնարկները այլ եւս չեն կրնար դիմանալ:

«Անհրաժեշտ է համախմբուիլ, գործակցութեան, փոխադարձ աջակցութեան ցանցեր հաստատել»:

Այս ծրագիրը առաջարկած ատեն, մենք նկատի ունէինք նախ մեր գաղութը: Վաթսուն հազարի վրայ կը հաշուէինք առ նուազն քսան հազար հոգի, որ կրնային ամսական հինգ–տասը փրանք յատկացնել հանրօգուտ ձեռնարկներու:

Աչքի առջեւ ունեցանք Ֆրանսան ոչ թէ իբրեւ բացառութիւն, այլ իբրեւ օրինակ: Ինքնին հասկնալի է որ նոյն ծրագիրը կրնայ փորձուիլ ամէն տեղ:

Ուրեմն, անգամ մըն ալ կը հարցնենք,– ցնո՞րք է այս:

Եղերական համեմատութիւններ չտանք մեր այսօրուան կացութեան:

Ո՛րքան ալ ցրուած, կեդրոնական կապէ մը զրկուած ըլլանք, ունինք բազմաթիւ եւ բազմազան ազդակներ, գործնական եղանակներ եւ միացման կէտեր:

Ցետոյ, վերացական սկզբունք մը չէ որ մէջտեղ կը դնենք, այլ կը մատնանշենք հաստատութիւններ որոնք արդէն հրապարակի վրայ են եւ ունին իրենց յատուկ ցանցերը:

Ունինք ազգային գոյնզգոյն կեդրոններ եւ բազմաթիւ թերթեր, որոնք շարժման մէջ կը դնեն ցիրուցան զանգուածները:

Ունինք, վերջապէս, կենդանի օրինակներ, անդամավճարով պահուած հաստատութիւններ, այսօր աւելի համատարած:

Ի՞նչպէս պահուեցան Միացեալն ու Ազգանուէրը: Ի՞նչպէս կը պահուին, այսօր, քաղաքական կուսակցութիւնները, Հայր. Միութիւնները եւ ուրիշ այնքան կազմակերպութիւններ:

Մեր առաջարկած դրութեամբ, միակ նորութիւնը պիտի ըլլայ տասը ձեռքով դիմել հազար, տասը հազար, հարիւր հազար հոգիի, փոխանակ մէկ ձեռքով յիսուն դուռ զարնելու, ուրիշով մը՝ հարիւր, երրորդով մը՝ հարիւր յիսուն եւն.:

Մատնանշուած հաստատութիւնները բոլորն ալ կը խօսին ժողովուրդի սիրոյն:

Բայց, անոնց ամէն մէկը իրեն յատուկ հասարակութիւն մը ունի: Մէկը միւսով չի հետաքրքրուիր: Ոչ դիմողը, ոչ ալ տուողը:

Եւ այդ բոլոր «հասարակութիւնները» համախմբելով, ողորմելի փոքրամասնութիւն մը միայն կ՚ելլէ, իբրեւ հանրօգուտ ազդակ: Մնացեալը, մեծամասնութիւնը կը մնայ անմասն, եթէ ոչ անտեղեակ:

Մեր միտքն է՝ կարելի եղածին չափ շատ մարդիկ շարժման մէջ դնել, եւ կազմել եկամուտի համատարած առուներ: Կաթիլ, կաթիլ, բայց միշտ հոսուն:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏՐՈՑԿԻԻ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

— :-: —

Դժուա՛ր է ճշդել,– Տրոցկիի կարմիր ընկերնե՞րը աւելի «մարդավարի» շարժեցան իրեն հանդէպ, թէ Եւրոպայի դեղին քաղքենիները:

Երբ աքսորի դատապարտուեցաւ, ոչ մէկ երկիր յանձն առաւ հիւրընկալել, բացի «ընկեր» Թուրքիայէն:

Տրոցկին հիւանդ է եւ կ՚ուզէր Եւրոպայի ջերմուկները երթալ:

Մերժեցին բոլորն ալ, Ֆրանսայէն մինչեւ Չեխօսլովաքիա, ուր կը գտնուի Քարլովայան (նախկին Քարլսպատ):

Տրոցկի դասախօսելու հրաւիրուած էր Քոփէնհակ, ընկերավարական – թշնամի – երիտասարդութեան կողմէ:

Ամբողջ ոդիսական մը՝ իր ճամբորդութիւնը Պոլսէն մինչեւ Տանըմարքա:

Խեղճը անցագիր չունէր եւ թուրքերը տուին թուղթի կտոր մը:

Երբ Պիրէոն հասաւ, ցոյցեր կազմակերպեր էին ե՛ւ համակիրները ե՛ւ թշնամիները: Բայց, ոստիկանութիւնը կը հսկէր, եւ Տրոցկի խցիկէն դուրս չելաւ:

Նափոլիի մէջ՝ նոյնպէս: Երբ Մարսէյլի ջուրերը հասաւ, յայտնի եւ գաղտնի ոստիկաններ կը սպասէին քարափը: Ինչպէս եւ ցուցարարներ,– թէ՛ բարեկամ, թէ՛ թշնամի:

Բայց Ֆրանսայի Ապահովութեան տեսչութիւնը խաղի բերաւ բոլորն ալ:

Առտուն կանուխ, դեռ շոգենաւը քարափ չհասած, մակոյկով մը դուրս հանեց Տէր եւ Տիկին Տրոցկին եւ չորս հետեւորդները, ցամաք հանեց անծանօթ անկիւն մը, եւ ինքնաշարժի մը մէջ թխելով, քշեց Լիոն:

Լիոնի կայարանին մէջ, Տրոցկի բսպասեց Փարիզի շոգեկառքին, միշտ ընդ հսկողութեամբ:

Հազիւ Փարիզ հասած, ոստիկաններ վակոնէն հանեցին «վտանգաւոր» խումբը եւ կապոցի մը պէս նետելով ինքնաշարժին մէջ, քշեցին դէպի Հիւսիսային կայարան, եւ գաղտնօրէն տեղաւորեցին վակոնին մէջ:

Չերկարեմ: Տրոցկի միշտ միեւնոյն «պաշտպանողական» արարողութեամբ հասաւ Քոփէնհակ, տեղաւորուեցաւ անծանօթ շէնքի մը մէջ, դասախօսութիւնը կատարեց ընդ հսկողութեամբ:

Ուզեց Շուէտ եւ Նորվեկիա երթալ, բայց մերժեցին, եւ Անվէրսի ճամբով –միշտ ընդ հսկողութեամբ– հասաւ – Տէօնքէրք, անկէ՝ Փարիզ:

Հազիւ մէկ շոգեկառքէն ելած, պատրաստ ոստիկաններ առաջնորդեցին դէպի Մարսէյլի կառախումբը: Անկէ՝ գիշերանց շոգենաւ, որ դէպի Պոլիս ճամբայ կ՚ելլէ այս առտու:

Անշուշտ Կարմիր Բանակի հիմնադիրը գիրք մըն ալ այս մասին պիտի գրէ, Իշխանաց կղզիներէն, ակամայ կրկնելով հակայեղափոխական խօսք մը.

— Աւա՛ղ փառացս անցաւորի...:

ՎԱՐԱԶ

16 ՏԱՐԵԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻ ՄԸ ԶԱՐԴ ՈՒ ՓՇՈՒՐ ԵՂԱՒ

—..—

Տասնըվեց տարեկան Իտալուհի մը, Կապի Անճէլինի, որ օդանաւով ճամբայ ելած էր դէպի Հնդկաստան, վար ինկաւ թանձր մշուշի մը հետեւանքով եւ ջարդուփշուր եղաւ: Օրիորդը դեկտեմբեր 3ին Պէնկազիէն ճամբայ ելած էր ուղեկցութեամբ զինուորական օդանաւի մը եւ Գահիրէ կը սպասուէր երեքշաբթի օր: Զինուորական օդանաւին մեքենավարը աչքէ կորսնցուց օրիորդին օդանաւը, թանձր մշուշին հետեւանքով, եւ ճամբան շարունակելով մինչեւ Թոպրուք, իզուր սպասեց: Անմիջապէս խուզարկութիւններ կատարուեցան եւ դեկտ. 5ին միայն տեղացի հետազօտիչներ Վատի Կէլտայի մէջ գտան օդանաւին բեկորները եւ օրիորդին դիակը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Դեկտ. 15ի պարտքերը պիտի վճարուին

Պ. ՀՈՒՎԸՐ ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔՈՎ ՓԱԿԵՑ ԽՆԴԻՐԸ...

Մ. Նահանգներու խորհրդարանի առջի օրուան նիստին մէջ, նախագահ Հուվըր կարդաց իր պատգամը՝ ընդհանուր կացութեան մասին: Ինչպէս կը սպասուէր, թեթեւ ակնարկ մը նետեց պատերազմական պարտքերու յետաձգման հարցի մասին եւ անցաւ ուրիշ խնդիրներու: Ցայտնեց թէ եւրոպական կառավարութիւնները խնդրած էին ընդհատել դեկտ. 15ի վճարումները, բայց, «մեր կառավարութիւնը տեղեկացուց թէ չենք կրնար ընդունիլ եւ ես իմ կողմէ յայտարարեցի թէ պիտի յանձնարարեմ խորհրդարանին՝ միջոցներ գտնել, դիւրացնելու համար փոխանակութեան դժուարութիւնները, երբ հարկ ըլլայ»:

Ցետոյ ընդհանուր խօսքեր ըրաւ տնտեսական տագնապի գինաթափութեան եւն. մասին, իսկ յատկապէս ծանրանալով Մ. Նահանգներու տնտեսական կացութեան վրայ, ըսաւ թէ ծախքերը պիտի կրճատուին մինչեւ 830 միլիոն տոլար, հանրօգուտ շինութիւնները յառաջ պիտի տարուին եւ պիտի պահպանուի շաբաթը հինգ օր աշխատելու դրութիւնը, որ հաստատուեցաւ անցեալ տարի: Ցետոյ պարզեց ամերիկեան դրամատուներու ծանր կացութիւնը:

— «Դրամատուներու հարիւրին 10ուկէսը սնանկացաւ 1931ին, մինչդեռ տնտեսական ուրիշ ձախողած ձեռնարկներու համեմատութիւնը հազիւ հարիւրին 1ուկէս է: 1930 յունուար 1էն ի վեր 4665 դրամատուներ որոնց աւանդներու գումարը կը հասնի 3,300,000 տոլարի, դադրեցուցած են իրենց վճարումները: Խոր քննութիւններ բացուած են եւ կը կարծենք թէ կարելի պիտի ըլլայ դարման մը գտնել: Անգլիան աւելի ծանրօրէն ազդուեցաւ տագնապէն, բայց ոչ մէկ դրամատուն սնանկացաւ: Կը նշանակէ թէ մեր սեղանաւորական դրութեան ձախողումը հետեւանք է իր իսկ յօրինուածքին»:

⁂ Խորհրդարանը յետաձգեց իր նիստերը: Վերաբացման՝ Պ. Հուվըր պիտի կարդայ երկրորդ պատգամագիր մը, յատկապէս շօշափելով պարտքերու խնդիրը եւ մասնաւորապէս անգլիական ծանուցագիրը: Ֆրանսականը նկատի չպիտի առնուի, որովհետեւ տիրող կարծիքն այն է թէ Ֆրանսա կրնայ վճարել առանց դժուարութեան, քանի որ ոսկիի պահեստ ունի եւ տնտեսապէս ալ՝ բարգաւաճ կացութիւն:

⁂ Անգլիոյ վարչապետը եւ ելմտական նախարարը Փարիզ կը գտնուին երկու օրէ ի վեր, եւ կը խորհրդակցին Ֆրանսական կառավարութեան հետ, դեկտ. 15ի վճարումներուն համար: Ազգայնական թերթերը գոհ չեն այս «Միացեալ ճակատ»էն եւ գրել կուտան թէ եթէ Անգլիան վճարէ իսկ, Ֆրանսան պատճառներ ունի չվճարելու:

⁂ Վաղը, ուրբաթ, Ֆրանսայի երեսփ. ժողովը վիճաբանութեան պիտի ենթարկէ պարտքերու խնդիրը: Պ. Էռիօ որոշած է վստահութեան խնդիր յարուցանել, եթէ աննպաստ որոշում տրուի:

Նոր դիւրութիւններ պիտի տրուին Իրաքի 40,000 Ասորիներուն

Ժընեւէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի (5 դեկտ.).— Այսօր Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը քննեց Իրաքի 40,000 ասորի փախստականներուն տեղաւորման խնդիրը: Նուրի փաշա էս Սայիտ, Իրաքի ներկայացուցիչը, յայտարարեց թէ՝ մինչեւ հիմա կարելի չէ եղած գլուխ հանել տեղաւորումը, քանի որ Ասորիները կ՚ուզէին համախումբ բնակիլ Մուսուլի նահանգին մէկ լեռնային շրջանին մէջ, բայց կառավարութիւնը կը յուսայ յառաջիկայ ամրան գործադրել Հոգատարութեանց Յանձնաժողովին յանձնարարութիւնները և տեղաւորում ապահովել տակաւին առանց հողի մնացած բազմաթիւ Ասորիներու համար, հող տանելով որ բոլորովին ցիրուցան չըլլան ընտանիքները: Իրաք հակառակ ըլլալով հանդերձ վարչական ինքնօրինութիւն տալու Ասորիներուն, առարկութիւն չունի որ անոնք տեղաւորուին իրենց ծննդավայրին մէջ կամ Իրաքի մօտ ո՛ր եւ է երկրի մէջ: Կառավարութիւնը որոշած է ապահովել Իրաքի բոլոր բնակիչներուն բարօրութիւնը եւ անդորրութիւնը:

Սըր Ճօն Սայմըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, հարցուց թէ ի՞նչ են եղած առաջարկները եւ շեշտեց թէ Ասորիները տարիներով պատսպարուած, կերակրուած եւ զգեստաւորուած են անգլիական կառավարութեան ծախքով, թէեւ Մեծն Բրիտանիա պատասխանատու չէ եղած որ անոնք պատերազմին մասնակցին Դաշնակիցներու կողքին:

Անգլիական ծանուցագիր մը Պարսկաստանի

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ հարցապնդումներ եղան Անգլօ-պարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ: Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը պատասխանեց թէ կառավարութիւնը օրը օրին տեղեկութիւն ստացած է, թէ մենաշնորհը վերջնապէս տրուած էր 60 տարուան համար, սկսելով 1901էն, առանց ջնջում նախատեսելու: Դեկտ. 2ին Թեհրանի անգլիական դեսպանը կառավարութեան հրահանգով բողոք մը ներկայացուց, յայտնելով թէ ի հարկին օրինական միջոցներու պիտի դիմէ, պաշտպանելու համար իրենց «արդար եւ անվիճելի շահերը»: Միեւնոյն ատեն հաղորդուեցաւ թէ թոյլ չպիտի տրուի ո՛ր եւ է վնաս հասցնել ընկերութեան շահերուն եւ գոյքերուն:

Այս յայտարարութենէն վերջը, ուրիշ երեսփոխաններ ալ հարցումներ ուղղեցին, իմանալու համար կառավարութեան միտքը:

Պարենաւորման տագնապը Խ. Միութեան մէջ

Երկու նոր հրամանագիրներ հրատարակուեցան Մոսկուայի մէջ, պարենաւորման նոր դրութեան մասին: Մէկ հրամանագիրը գործարաններու վարիչներուն կը յանձնէ ճարտարագործական բանուորներու ուտեստի բաշխումը զոր մինչեւ հիմա կը կատարէին բանուորները իրենք: Միեւնոյն ատեն իրաւունք կուտայ խստութեանց դիմելու գործէ փախչողներուն դէմ, կտրելով յանցաւորներուն ուտեստը: Մահապատժի պիտի ենթարկուին անոնք որ կը փորձեն գործածել պատժուած բանուորներու սնունդի տոմսերը:

Երկրորդ հրամանագրով —ինչպէս գրած էինք արդէն— Մոսկուայի շրջանի եւ Թաթարական հանրապետութեան բոլոր գիւղացիներուն իրաւունք կը տրուի անմիջապէս ազատ շուկայի մէջ ծախելու իրենց ցորենը, ալիւրը եւ հացը, առանց սպասելու մինչեւ յունուար: Թէեւ գրուեցաւ որ իբրեւ վարձատրութիւն եղած է այս շնորհը, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ բուն պատճառը այն է որ սնունդի նեղութիւնը ծայրագոյն չափերու հասած է Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ, ուր մարդիկ ստիպուած են պոչ բռնել յաճախ 10—12 ժամ, եւ նոյնիսկ այդ պարագային ստիպուած են ձեռնունայն վերադառնալ, իրենց յատուկ խանութին մթերքը սպառած ըլլալով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Փարիզի Անդրէասի եւ շրջանի (Շապին Գարահիսար) Հայրենակցական միութիւնը 200 փրանք կը նուիրէ Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան համար:

Շինութեան յանձնախումբէն կը խնդրուի ստանալ համապատասխան ընկալագրով:

Խռովայոյզ վիճակ Ցունաստանի մէջ

—..—

ԿԱՐՄԻՐ ՎՏԱՆԳ ?

Աթէնքէն կը հեռագրեն դեկտ. 6 թուականով.— Փոխադրութեանց պաշտօնեաներու գործադուլը տարածուեցաւ Յունաստանի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, հոսանքին հետ քաշելով մասնաւորապէս ազօրեպաններր, փռապանները եւ հիւսուածեղէնի բանուորները:

⁂ Երէկ ընդհարումներ պատահեցան բանթողներուն եւ ոստիկանութեան միջեւ: Հացթուխ մը սպանուեցաւ, իսկ ուրիշ քանի մը հոգի ալ ծանրապէս վիրաւորուեցան: Բանթողները կրակ բրին հանրակառքերուն եւ ապահովութեան տնօրէնին վրայ: Ոստիկանութիւնը պատասխանեց զինակ պարպելով օդին մէջ: Խռովութիւնները վերսկան համալսարանին մէջ, համայնավար եւ ազգայնական ուսանողներու միջեւ: Երկաթուղիի պաշտօնեաներն ալ կը պատրաստուին գործադուլ հռչակելու: Պետական պաշտօնեաներու գործադիր մարմինը, որ ձերբակալուած էր, ուրշեց ծոմ պահել:

Վարչապետ Պ. Ցալտարիս մինչեւ այսօր ժամը 6 պայմանաժամ տուաւ, աշխատանքները վերսկսելու: Անսաստողները պիտի կորսնցնեն իրենց գործը: Ներքին նախարար Պ. Մէթաքսաս յայտարարեց.

— Կը գտնուինք համայնավարական շարժումի մը առջեւ զոր կառավարութիւնը պիտի զսպէ ուժգնօրէն:

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀՈՂԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒՆ

Հողագործութեան անկման հետեւանքով, Եգիպտոսի այն հողագործները որ փոխ դրամ առած էին դրամատուներէ, չէին կրնար վճարել իրենց պարտքերը, որով գրաւումի կ՚ենթարկուէին իրենց կալուածները: Այս վիճակը այնքան ծանրացած է որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ միջամտել: Բանակցութիւններ կը կատարուին Քրէտի Ֆոնսիէ Էժիփսիէնի, կալուածական եւն. դրամատուներուն հետ, հողագործները փրկելու համար: Կառավարութիւնը յանձն կ՚առնէ վճարել փոխառութեանց յետնեալ վճարները, իսկ դրամատուները 30 տարի պիտի երկարաձգեն գրաւի պայմանաժամը եւ հարիւրին 9էն 5%ի պիտի զեղչեն տոկոսը:

Դրամատուներուն պահանջը վճարելու համար, կառավարութիւնը կը խորհի 3,000,000 եգիպ. ոսկիի գանձատոմս հանել: Այս կարգադրութիւնը առժամապէս պիտի թեթեւցնէ կացութիւնը, բայց կասկածելի է որ երեք միլիոն ոսկին բաւէ, որովհետեւ յետնեալ պարտքերը այդ գումարը կ՚անցնեն, իսկ այս տարուան հաշիւը առանձին գումար մը կը կազմէ:

ՊԱՂՏԱՏ–ՀԱՅՖԱ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

Սուրիոյ մարզպանութեան շրջանակներուն մէջ կը հաստատուի այն լուրը թէ Պաղտատ – Հայֆա երկաթուղիի շինութեան աշխատանքները պիտի յետաձգուին ուրիշ թուականի մը: Այս յետաձգումին պատճառը Վարչական խորհուրդի անդամներուն մէջ ծագած անհամաձայնութիւնն է գծի առեւտրական կարեւորութեան մասին:

Շինութեան ծախքերը պիտի հասնին 12 միլիոն սթերլինի: Ու տնօրէնները վստահ չեն որ ճամբորդներու երթեւեկը մէկ կողմէ Պարսկաստանի եւ Իրաքի եւ միւս կողմէ Սուրիոյ եւ Պաղեստինի միջեւ զուտ հարիւրին մէկ շահ մը պիտի ապահովէ, տարեկան կանոնաւոր ծախքերը հանելէ յետոյ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸ ՈՐ ՏԱՌԱՊԱԾ Է ՄԵԶԻ ՊԷՍ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Դեռ ուրիշ գործնական եւ ժողովրդական միջոց մը մեծ հասոյթ կը բերէ «Մաթիցէ Շքոլսքա»յին, առանց բերան ծռելու հարուստի ու բարեգործի: Մեծ տօներու առթիւ կը կատարեն հանգանակութիւններ: Փողոցները, սրճարաններն ու գինետունները, ամէն տեղ երիտասարդներ ու օրիորդներ դրամ կը ժողվեն կնքուած գանձանակներով, ի հարկին նաեւ ծաղիկ կամ ուրիշ զարդանիշ մը բաժնելով: Բայց այդ տղաքն ու աղջիկները որպէս զի աւելի եռանդով աշխատին ու արդիւնքը բազմապատկուի, «Մաթիցէ Շքոլսքա»ն՝ անոնց աշխատանքը կը վարձատրէ, անոնց բաժին կը հանէ հաւաքուած գումարէն տաս առ հարիւր: Դարձեալ չեն պակասեր առեւտրական տուներ (մանաւանդ շէն սթօրներ» երբեմն կ՚ունենան «Մաթիցէ Շքոլսքա»յի շաբաթ: Այսինքն կը բանան մէկ շաբաթ տեւելիք մրցահրաւէր մը, թէ թերթերու մէջ, թէ տեղին վրայ կը յայտարարեն որ ամբողջ շարժումին զուտ շահը յատկացուած է «Մաթիցէ Շքոլսքա»յի նպատակներուն: Այդ շաբթուն կատարելիք իր գնումները ո եւ է չեխ կին կ՚երթայ ընելու այդ վաճառատունէն, ճիշդ ինչպէս ո եւ է գիտակից հայ մայր պիտի ընէր, եթէ օր մը նման ազդ մը կարդար «Հայրենիք»ի մէջ, թէ այս ինչ հայ վաճառատունը իր այս ինչ օրուան կամ շաբթուան զուտ շահը «Համազգային»ին պիտի յատկացնէ: Այսպիսի պարագաներու մէջ՝ նման ձեռնարկ մը շատ բարեբար ռէքլամ է խնդրոյ առարկայ վաճառատան ի նպաստ:

Դարձեալ խիստ գործնական հասոյթի միջոց մըն է հետեւեալը.— Յայտնի է որ Նոր Տարուան, Ծնունդի կամ ուրիշ մեծ տօներուն առթիւ իրար քարտով մը շնորհաւորելու սովորութիւնը գոյութիւն ունի քրիստոնեայ երկիրներու մէջ: «Մաթիցէ»ն կը ցրուէ առաջուընէ ամէն տուն տրցակ մը շատ սիրուն ու շինիչ պարունակութեամբ շնորհաւորութեան քարթեր, պահարանի մը մէջ, հետը մօնէ օռտր մը, ու պզտիկ կոչ մը, որ նաեւ կը յայտնէ թէ՝ ով որ չուզեր գնել, կրնայ քարդերը նորէն փոստով «Մաթիցէ»ին դարձնել: Բայց որովհետեւ քարդերը սիրուն, գինը՝ դուրսը գնուելիքներէն աժան է, ամէն մարդ անոնց օրտռով գումարը նամակատուն կը ձգէ:

Նոր ու նպատակայարմար միջոց մը եւս,— «Մաթիցէ»ն կը պատրաստէ գեղեցիկ պիտակներ (էթիքէթ) որոնցմով վաճառատուները ցուցադրած ապրանքներու գինը կը նշանակեն: Պիտակները սիրուն են, իրենց գինը վաճառատան համար աւելի ձեռնտու քան եթէ սովորական հայթայթիչը ստանային: Աւելին՝ այս պիտակներու գործածութիւնն վաճառատան համար նպաստաւոր ռէքլամ է: Կրնաք երեւակայել սպառումն ու հասոյթը երբ աչքի առջեւ բերէք այն պարագան որ այսօր ո եւ է իր գործը գիտցող վաճառատուն ոչ մէկ ապրանք կը ցուցադրէ առանց գինը նշանակելու:

Այսօր իսկ, երբ Չեխերը պատմութեան մէջ քիչ անգամ գտնուած բախտաւորութեամբ մը — քանի որ իրենց երկիրն ոչ պատերազմի թատր եղաւ, ոչ հոն ծառ մը փճացաւ, ոչ ալ տուն մը փլաւ— իրենց անկախութեան վերատիրացած են, «Մաթիցէ Շքոլսքա»ն կը գործէ միշտ նոյն թափով, թէեւ կրթական նախարարութիւնն ու կառավարութիւնը այլ եւս Չեխին համար են: Պատճառը պարզ է, հինգ տղու համար կառավարութիւն մը չի կրնար պիւտճէ յատկացնել ու վարժարան պահել, ու այդ հինգ տղաքը գերմանացումէ ազատելու գործը միշտ կը տանի «Մաթիցէ»ն, իսկ այդ պէտքն ու գործը կայ ու կը մնայ, որովհետեւ հանրապետութեան մանաւանդ սահմանամերձ հիւսիսի ու արեւմուտքի շրջաններու հոծ գերման բնակչութեան մէջ սփռուած չեխ պաշտօնեաներու, գործի մարդոց, կամ գիւղացիներու տղաքը շատ փոքրաթիւ են՝ կառավարական միջոցով չեխ պահելու համար:

Հնդկաստանէն մինչեւ Պրազիլիա, Հապէշիստանէն մինչեւ Քանատա, խումբ խումբ տարտղնուած Հայերը վաղը մերը չեն: Զանոնք վաղն ալ մերը պահելու ճիգով կազմուած Համազգայինը այդ գեղեցիկ նպատակին իրականացման կրնայ հասնիլ՝ յիշուած դրութեամբ ժողովրդականացումով մը: Այդ պարագային, բոլոր Հայերն անոր անդամը կը դառնան, որովհետեւ անոնցմէ միայն չնչին գոհողութիւններ պիտի պահանջուէին իբր անդամավճար: Քանինե՛ր հազար անմիտ ծախսեր կ՚ընեն որոնց գումարը նման անդամավճարի մը հարիւրապատիկը կ՚անցնի: Նման ժողովրդականացում մը կը բերէ լայն նիւթական միջոց, որով եւ գործի աւելի մեծ չափ ու կարելիութիւն: Այլապէս, սպասելով բարեգործի, հարուստի ու բարեգործականի, մեծ գործը կը մնայ ակար լծակներու վրայ, կամ կը սահմանափակուի կամ կը վիժի:

Այդպիսի ժողովրդականացում մը կարելի է: Յիշուած միջոցներու կիրարկումին առնթեր համահայ մամուլի մասնակցութիւնը, փրոփականտը անհրաժեշտ է. մինչեւ մեր թերթերուն մէջ ամբողջ տարուան ընթացքին մինակ մէկ կամ երկու անգամ «Համազգային»ին յիշատակութիւնը կ՚ըլլայ: Հոս, ծաղկուն, բարգաւաճ ու քանդումէ զերծ մնացած այս հանրապետութեան մէջ, պետական միջոցներու զուգահեռ իր պարտականութիւնը շարունակող «Մաթիցէ»ին համար ամէն լուրջ թերթի մէջ մասնաւոր սիւնակ կայ, որ օրը օրին կը խօսուի, կը խօսուի ու կը գրուի գործին վրայ, զայն կենդանի կը պահեն հազար ու մէկ ձեւերով:

Վերջացնելէ առաջ անօգուտ չէ նաեւ յիշել որ մեզի բախտակից այս ժողովուրդը «Մաթիցէ»ին առնթեր ունի ուրիշ յար ու նման կազմակերպութիւն մըն ալ «Սփօլէք Քօմէնսքի» (ընկերակցութիւն Քօմէնսքի):

Քօմէնսքի իսկական անունն է արդիական մանկավարժութեան ամէնէն հին հիմնադիրներէն մէկուն, զոր աշխարհը կը ճանչնայ իր անունին լատին Ա. Քամինիուս ձեւին տակ:

Ըսի որ Չեխերը միշտ տարբեր են անով որ զանգուածաբար իրենց երկիրը չեն ձգած ու հեռացած:

Բայց իբր ամէնէն գործունեայ տարր նախկին հսկայ կայսրութեան, եւ իբրեւ այդ կայսրութեան ճարտարարուեստին ու առեւտուրին ամէնէն աւելի նպաստող տարր, անոնցմէ շատ մեծ թիւ մը գործի ու պաշտօնի բերումով հաստատուեր են Վիեննա, ուրիշ մեծ աւստրիական քաղաքներ, նաեւ Պերլին եւ այլուր, ինչպէս մենք Պոլիս, Իզմիր, եւն.:

Արդ Քօմէնսքի ընկերակցութիւնը որ կը գործէ բոլորովին նման միջոցներով, ինչպէս «Մաթիցէ»ն, իր գործունէութեան իբր կալուած ունի արտասահմանի Չեխ տղոց պահպանումը: Այլապէս ոչ նպատակի, ոչ ալ պիւտճէ հայթայթելու միջոցներուն մէջ տարբերութիւն կայ: Եթէ «Մաթիցէ»ին դպրոցները հանրապետութեան հողերուն վրայ սակայն այլալեզու բնակիչներու ոչ տարտղնուած Չեխ տղաքը կը դաստիարակեն, «Քօմէնսքի»ն դպրոց, ուսուցիչ ու ազգային ոգի կը պահէ Վիեննայի մէջ, հարիւր հազարներով Թրիէսթէ, կամ Ամերիկա գտնուող աւելի կամ պակաս թուով չեխ գաղութներուն մատաղ սերունդին մէջ:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԾԻԾԱՂ

Սարգիս աղա իր զաւկին.

— Ալ ձանձրացայ քու վիճակէդ, այդ զեղխութեան եւ ծուլութեան մէջ ապրելէդ, ալ քեզի տալիք դրամ չունիմ, ինձ համար դուն մեռած ես:

— Շատ լաւ, հայր, այն ժամանակ յուղարկաւորութեանս դրամը տուր:

×

Պայտար Գէորգ սոսկալի խմող էր: Օղին ջուրի գաւաթով կը խմէր.

— Շատ լաւ, Գէորգ աղա, կը խըմես ու կը խմես, բայց ի՞նչու աչքերդ կը գոցես խմած միջոցիդ:

— Երբ գաւաթը կը տեսնեմ, ջուրը կը յիշեմ եւ չեմ ուզեր անարատ օղիիս հետ ջուր խառնել:

×

— Ձեր հիւանդութիւնը շատ ծանր է եւ վտանգաւոր: Ամուսնացա՞ծ էք:

— Ոչ, տօքթօր:

— Բարեբախտութիւն մը կնոջ համար:

— Բայց տօքթօր, ես ինծի համար կանչեցի ձեզ, ո՛չ թէ անգոյ կնոջս համար:

— Քեզի համար կանչեցիր, բայց քեզ ալ ուրիշ տեղէ կանչելու վրայ են:

— Մենք երեք եղբայր ենք. երկուքը՝ ապուշ, մէկը՝ խելացի:

— Ի՞նչ կ՚ըսես: Կը հաճի՞ս ինծի ներկայացնել եղբայրդ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

ՉՈՐՍ ԲԱՆԱԽՕՍՆԵՐ ԿԸ ՊԱՐԶԵՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 25 Նոյ. (Յապաղած).— Նոյ. 12ի իրիկունը՝ խուռներամ բազմութիւն մը խանդավառօրէն բռնած էր «Ժողովրդային Տան» ընդարձակ սրահները:

Բեմը կը զարդարէին հայկական, ֆրանսական եւ լիբանանեան դրօշները: Ճակատի վրայ զետեղուած էին Քրիստափորի, Ռոստոմի եւ Զաւարեանի մեծադիր նկարները: Բեմին խորքը՝ ելեկտրական լոյսերու ճրագումին տակ կը տեսնուէր Դաշնակցութեան զինանշանը:

Պատկերը խրախուսիչ էր: Ուրախութիւն եւ ժպիտ դէմքերու վրայ: Դաշնակցական երիտասարդութիւնը եկած է տօնելու կուսակցութեան 42րդ տարեդարձը, իսկ անկուսակցականները՝ լսելու Դաշնակցութեան խօսքը:

Կը նախագահէր Աւետիք Սահակեան (Հայր Աբրահամ) որ Հայաստանի Խորհրդարանի անդրանիկ նախագահն եղած է: Բուռն եւ երկարատեւ ծափահարութեանց մէջ հանդէսը բանալով, առաջարկեց յոտնկայս յարգել յիշատակը Դաշնակցութեան հիմնադիրներուն եւ անթիւ ու անհամար զոհերուն: Սրահը լուռ ոտքի կեցաւ:

— «Այսօր տօնում ենք Դաշնակցութեան 42րդ տարեդարձը: Ցանկալի է ժողովուրդի եւ մեզ համար, այս տօնը տօնել հայրենիքում. մենք կը հաւատանք թէ Դաշնակցութիւնը արժանի կը լինի դրան: Հին սերունդը կ՚երթայ, նորը կուգայ եւ այդ նորը կը տեսնէ լաւ ու երջանիկ օրեր:

Երիտասարդնե՛ր, մեր կուսակցութիւնը հիմնուած օրից մինչեւ այսօր իր կատարած աշխատանքները ձեզ կը փոխանցէ: Մինչեւ Դաշնակցութեան ծնունդը, հայ ժողովուրդը ստրուկ էր, քանի մը պետութիւններու լուծին տակ: Մեր պաշտելի հիմնադիրները ամէն դժուարութեան յաղթելով, կազմեցին ուժեղ կուսակցութիւն, որուն նպատակն էր ստեղծել հաւաքական ազգ, գիտակից ու ազատ: Դաշնակցութիւնը սորվեցուց հայ ժողովուրդին զէնք գործածել եւ մտածել ինքնապաշտպանութեան մասին:

Ժողովուրդը շուտով հասկցաւ թէ բազուկի ուժը միակն է, որ կարող է ապահովել իր գոյութիւնը: Ասկէ յետոյ է որ ժողովուրդը իր ծոցէն հանեց Գէորգ Չաւուշներ, Սերոբներ եւ միւս բազմաթիւ հերոսները: Յետոյ մենք ունեցանք մեր պատմութեան շրջանի էջերէն՝ Պանք Օթոմանը, Խանասորի արշաւանքը: Ու ամէնէն վերջ, Վանի հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի գոյամարտերը, որոնց մէջ Հայը կռուեցաւ ոչ թէ ինքնապաշտպանութեան, այլ հայրենիքի փրկութեան համար:

Դժբախտաբար շուտով կորսնցուցինք Հայաստանը, իրականութիւնը դարձեալ երազ դարձաւ ու մենք թափառականի ցուպը մեր ձեռքը՝ դարձեալ ինկանք արտասահման:

Մեր հակառակորդները թէեւ տէր են մեր հայրենիքին, բայց անկախութեան գաղափարը վառ կը մնայ ժողովուրդի հոգւոյն:

Տարագիր հայութիւնը այլ եւս համոզուած է որ պէտք է ազատ կեանք եւ հայրենիք ունենալ: Գլուխ հանգչեցնելու համար, անհրաժեշտ է ունենալ սեփական քարի կտոր: Ատիկա կարելի է միայն անկախ Հայաստանում: Մենք չենք յուսահատած, հայրենիքի գաղափարը ամրօրէն դրոշմըւած է մեր մէջ, այն գիտակից համոզումով, որ առանց սեփական հայրենիքի, չկայ ոչ պատմութիւն, ոչ գրականութիւն, ոչ յառաջդիմութիւն եւ ոչ ալ ազգահաւաքում:

Երիտասարդնե՛ր, Դաշնակցութիւնը ձեզ է յանձնում Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի աւանդը: Դուք զինուորներ էք, կուսակցութեան յոյսը ձեր վրայ է, դուք ժառանգորդներն էք գործի մը, որ ծանր պարտականութիւն կը դնէ ձեր վրայ»:

Բեմ բարձրացաւ ընկեր Գասպար Իփէքեան: Խօսեցաւ խանդավառ ու խրախուսիչ:

Ընկերը սահմանաւորելով իր նիւթը, ըսաւ, որ ինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան անցեալ ու ընդարձակ պատմութիւնը պիտի չտայ եւ ոչ ալ անոր ապագայ գործունէութեան մասին գործնական առաջարկներ պիտի ընէ: Այլ կը կեդրոնանայ, միայն այն գործունէութեան վրայ, զոր Դաշնակցութիւնը ունեցած է հայ ժողովուրդի անմիջական դրկիցներուն եւ այլ բախտակից ժողովուրդներու հետ:

— «Ահա ձեզ, ընկերներ, Ռուսաստանը: Հայութիւնը յանձին Հ. Յ. Դաշնակցութեան, կռուեցաւ, պայքարեցաւ ռուս ժողովուրդի կողքին, ռուսական ճնշիչ իրաւակարգի դէմ: Տապալեցան այդ կարգերը, եկաւ Ռուսաստանի յեղափոխութիւնը եւ լքեց մեզ: Չուզեցին հաշուի առնել այն հազարաւոր կամաւորները, որոնք արիւն թափեցին ռուս զինուորի կողքին, ռուսական զէնքի յաջողութեան համար: Հաշուի չառին նոյն իսկ այն յեղափոխական աջակցութիւնը, զոր Դաշնակցութիւնը ցոյց տուաւ ռուսական յեղափոխութեանը: Եւ մեր հողերը յանձնեցին մեր դաժան թշնամուն՝ Թուրքիոյ:

«Բարձրացաւ պարսկական յեղափոխութիւնը: Դաշնակցութիւնը պարսիկ յեղափոխականներու հետ էր այս անգամ: Մեր անձնուէր ընկերներով, մեր ռազմամթերքով ու պաշարով կռուեցանք պարսիկ ազատականներու կողքին եւ տապալեցան պարսկական հին կարգերը: Կ՚ուզէինք որ պարսիկ ժողովուրդը ազատագրուի:

Ձեզ յայտնի է, ընկերներ, թէ ինչպէս մեր լեգէոնականները համաշխարհային պատերազմի ընթացքին կռուեցան դաշնակից զօրաբանակներու շարքերուն մէջ, անոնց զէնքի յաջողութեան համար: Հեռաւոր երկիրներէ համախմբուած հայ երիտասարդութիւնը հերոսութիւններ ցուցադրեց, Հայաստանի ազատագրութիւնը միշտ աչքի առջեւ ունենալով:

Ձեզ օրինակ նաեւ Պալքանեան պատերազմը, որ մղուեցաւ արիւնարբու Թուրքիոյ դէմ: Հայ զինուորներն այս անգամ ալ կռուեցան, պարտութեան մատնելով Թուրքիան: Եւ պարտուեցան Թուրքերը, քշուեցան Պալքանեան թերակղզին: Ու այսպէս, ուր կռիւ է եղած, Ռուսաստան, Պարսկաստան, Պալքանները եւ այլուր, մասնակցած է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, միշտ այն հեռանկարներով, որ կը պայքարի ոչ միայն հայ ժողովուրդի, այլ եւ բոլոր ճնշուած ժողովուրդներու ազատութեան համար: Մեր կուսակցութիւնը չէ խնայած իր արիւնը ազատագրական ճամբուն վրայ:

Եւ հետեւանքը —մենք այսօր դարձեալ հասած չենք մեր նպատակին, հաստատուած չէ հայ ժողովուրդի անկախութիւնը, ամբողջացած չեն մեր հողերը, համախմբուած չէ հայութիւնը մեր հողերուն վրայ: Մեր հայրենիքի մէկ մասը Թուրքիոյ գերիշխանութեան տակ է, իսկ միւս մասը գրաւուած է Ռուսերուն կողմէ: Թէ Ռուսաստանը եւ թէ եւրոպական պետութիւնները բնաւ հաշուի չառին այն զոհողութիւնները, որ ըրաւ մեր ժողովուրդը: Անոնք ընդհակառակն, սակարկեցին Հայոց արիւնը միջազգային խորհրդաժողովներու մէջ եւ փոխանակեցին զայն քարիւղով, զանազան մութ ու անյայտ շահեր հետապնդելով: Իւրաքանչիւր կառավարութիւն աշխատեցաւ մեծ պատառ թռցնել ընդհանուր աւարէն եւ մեզ լքեցին բոլորը՝ առանց բացառութեան:

Անցեալ դառն փորձը ունինք մեր առջեւ: Թուեցինք այս փաստերը դառնացած, խորին կսկիծով, որպէսզի մեր ապագայ գործունէութեան ընթացքին մեր յոյսը ուրիշներու վրայ չդնենք, այլ մեր վրայ, չափենք մեր ուժերը, կչռենք, պատրաստուինք եւ գտնենք գործունէութեան այնպիսի ուղիներ, որ կարողանանք ապահովել մեր ժողովուրդին գերագոյն շահը եւ յաջողութեամբ պսակուի Հայոց ազատագրական շարժումը»:

Ապա տեղիս երիտասարդներու «Պոհէմական» նուագախումբը՝ նուագեց «Մեր Հայրենիք»ը, զոր ներկաները ունկնդրեցին յոտնկայս: Մէջ ընդ մէջ հանդէսի տեւողութեան ընթացքին, «Մայր Արաքսի»ն, «Տալուորիկ»ը, «Յառաջ նահատակ»ը, «Պանք Օթոման»ը:

Օր. Զեփիւռ Ապէլ իր մելանոյշ սոլոներով փայլ կուտար հանդէսին: Անակնկալ մը եղաւ Պարսկաստանէն քաղաքս նոր հասած ծանօթ երգչուհի Տիկին Աղաբաբեանի ներկայութիւնը: Ներկաներու բուռն բաղձանքին վրայ, տիկինը շնորհալի ձայնով երգեց «Յարյանդ մարմանդ»ը եւ պարսկերէն երգ մը:

Յուզիչ շեշտերով եւ մաքուր առոգանութեամբ արտասանեցին Օր. Ա. Գալուստեան «Սուրիս կայծերուն առջեւ»ը եւ Ընկ. Գ. Պօյաճեան «Յոյսին համար»ը: Ընկ. Կ. Պատուհասեան գեղեցկօրէն երգեց «Ծովը յոգնած»ը:

Յետոյ նախագահը խօսքը տուաւ Ընկ. Նիկոլ Աղբալեանին:

Ծանօթ դէմք է: Բոլորը գիտեն որ բանախօսելու համար չէ որ բեմ կ՚ելլէ, այլ ճշմարտութիւններ պարզելու:

Ընկեր Ն. Աղբալեան կը խօսի: Ժողովուրդը շունչը բռնած կը հետեւի իր խօսքերուն, որոնք ցայտաղբիւրէ վազող ջուրերու պէս ջինջ են: Տանթէական շունչ մը բեմին վրայ:

(Խմբ. Թղթակցութիւնը երկար ըլլալով, ընկ. Աղբալեանի ճառը յետաձգեցինք վաղուան):

Հանդէսին ներկայ էր նաեւ Սուրիոյ խորհրդարանի անդամ ընկ. Մովսէս Տէր Գալուստեանը, որ նախագահի եւ ժողովուրդի փափաքին վրայ, խօսք առաւ եւ պատմական օրինակներով բացատրեց մեր երիտասարդ սերունդի հայրենասիրական առողջ բնազդը: Այդ բնազդի մղումով է, որ հայ երիտասարդութիւնը կը համախմբուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշին տակ, կը մարզուի, կը կոփուի, իբրեւ հայրենիքի զինուորներ:

Յիշեց թէ՝ ինչպէս պատերազմի օրերուն հայ լեգէոնականները կը մարզուէին Կիպրոսի մէջ: Անոնցմէ ոմանք միշտ կը տրտնջային թէ՝ իրենք կռուելու եկած են եւ ոչ թէ մարզանքի: Վերջապէս հասաւ կռուի ժամն ալ: Եւ առաջին դասալիքները եղան մարզանքէն դժգոհները: Մեր կուսակցութիւնը հիմա այդ մարզանքի շրջանը կ՚անցնէ: Մենք կը տեսնենք, ժամանակին փախուստը անոնց որ ներկայիս կը քրթմնջեն եւ գործ կը պահանջեն: Դաշնակցութիւնը, ըսաւ ընկերը, հայ ժողովուրդի արթուն պահակն է: Այդ պահակին վրայ հիմա հաչողներ կան: Կուգայ ժամանակը երբ մեր կուսակցութիւնը կ՚ազատագրէ հայ ժողովուրդը եւ այդ հաչողներն ալ: Պէտք է տոկալ, մարզուիլ, ամրապնդուիլ եւ պատրաստ ըլլալ այն օրերուն համար, երբ շեփորը կը հնչէ:

Ներկայ խուռն բազմութիւնը ջերմ ծափերով իր գոհունակութիւնը յայտնեց հանդէսին բոլոր մասնակցողներուն:

«Մշակ բանուոր» քայլերգով փակուեցաւ տօնակատարութիւնը:

ՀԱՅ ՏՂԱՅ

ԶՐՈՅՑ ԵՂԲՕՐՍ ՀՈԳԻԻՆ ՀԵՏ

— :•: —

ՆՈՒԷՐ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Իմ անմահ, կտրիճ, անվախ ու խիզախ եղբայր, կենդանութեանդ շատ եմ խօսեր քեզ հետ, խրատեր, թելադրեր, յուսադրեր ու քաջալերեր եմ քեզ: Իսկ այսօր, որ դուն չկաս, թոյլ տուր որ խօսիմ քու հոգիիդ հետ, պատմեմ թէ ի՞նչպէս թաղեցին քեզ, եւ ի՞նչպէս քու անկեղծ ու կեղծաւոր բարեկամները լացին ու խնդացին:

Դուն քաջ գիտէիր թէ, դառն է ապրիլ ներկայ պայմաններուն տակ, անգլուխ, անհայրենիք, մանաւանդ անգործ: Դուն կը զգայիր ու կը տեսնէիր թէ մեզի նման հազարաւորներ կը ծխելին այս փարթամ քաղաքներու սալայատակներուն վրայ, գործարաններու եւ սրճարաններու մէջ, մոլութեանց ու սայթաքումի ճամբուն վրայ: Եւ դուն, իմ անգին եղբայր, այդ հազարաւորներու մէջէն, ոչ առաջինն ես եւ ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլաս: Քանի այսպէս կը մնանք լքուած երկրէն ներս, ու դուրս գտնուող մեր բոլոր մեծաւորներու կողմէ, քանի չունինք հարազատ հայրենիքի մէջ, հարազատ երդիք մը, պիտի թօռմինք դեռ չծաղկած, թոքախտով, արկածով այլասերումով:

Սակայն քու մահուանդ անօրինակ էր եւ անխուսափելի, ոչ միայն ծնողքիդ եւ եղբայրներուդ համար, այլ՝ ամէն անոնց, որոնք քեզ ճանչցած են քիչ մը մօտէն, լսած են քու կարճ եւ ազդու խօսքերը, տեսած են պարթեւ հասակդ ու տիրական քալուածքդ, ու մանաւանդ նայուածքը՝ անուշ աչքերուդ որոնք ուրախութեան եւ խինդոյքի պահուն, գրաւիչ եւ խօսուն էին, իսկ վիճաբանութեան ու բարկութեան վայրկեաններու, խայթիչ եւ տիրական:

Հապա ընկերասիրութի՞ւնդ ու ազգասիրութի՞ւնդ, անսահման էր եւ անբացատրելի: Ու անոր համար է որ անսաստեցիր ինձ, Տէսինի Դաշնակցութեան տան առջեւ: Դեռ աչքիս առջեւն է մահաբեր ինքնաշարժը, որուն մէջ նստած սեւ ու գռուզ մազերդ հովին՝ վերջին անգամ բարովդ ըսիր ձեռքս սեղմելով:

... Եւ օր մը վերջ քու սիրած բարեկամներդ քեզ կը ձգեն մահուան անկողինը...

Դէպքէն վերջ անհուն ցաւով գալարուեցար ու տոկացիր, քան վեց ժամ սպասելով քու մայրիկին որ պէտք էր գար քեզ համբուրէր ու օրհնէր, եղբայրներուդ, որոնք պէտք է արիւն տային տկարացող քու մեծ սրտին, կամ լսէին երկու անկեղծ խօսք դէպքի մասին:

Սպասեցիր դուն անհամբեր ու յուսահատ, մեղադրելով մեզ բոլորս, փակեցիր աչքերդ սիրուն, կայծկլտուն:

Քու այդ անկեղծ բարեկամներդ, մահդ միայն դուժեցին, մեզ զրկելով անշնչացած մարմինդ իսկ տեսնելէ: Այո, մենք զրկուեցանք քու գլուխը գրկելով, փակ աչքերդ համբուրելէ:

Գիտցիր նաեւ որ արկածի մանրամասնութիւնները ոչ ոք գիտէ բացի այդ երկուքէն, որոնք՝ ոչ մէկ վէրք ստացած են, քեզ հետ մէկտեղ ինքնաշարժին մէջ ըլլալով:

Փառայեղ էր քու թաղումդ եւ ազգային: Դպրոցն այն օրը փակուեցաւ, Սէն–Ժէրոմը ցնցուեցաւ: Աշակերտներ, պատանիներ, մարդիկներ, Դաշնակցական, Հօկ, Ռամկավար՝ արցունքոտ աչքերով ու գլխիկոր, կը հետեւէին սնտուկի մը, որ ուսամբարձ շրջեցաւ ամբողջ գիւղը:

Այդ սնտուկը միայն տեսանք, որուն մէջ, կ՚ըսէին թէ դուն ես ննջած: Սնտուկ մը, թարմ ու ճերմակ ծաղիկներով զարդարուած:

Թաղումէդ վերջ, հեռագիրներ ու նամակներ, ընկերներէդ եւ մարզական միութենէն որոնք կ՚ըսեն.—

«Մկրտիչը, անգամ մը միայն տեսանք հոս մեր մարզատօնին առթիւ, մարդիկի մը վայել, բնական համեստութիւն մըն էր ինք: Ան մարզադաշտ կ՚ելլէր ոչ թէ ցուցադրութեան համար, այլ՝ մարզական ոգիով եւ գործին ունեցած գիտակցութիւնովը՝ որուն պակասը խիստ զգալի է մեր մէջ:»

Եւ յետոյ ուրիշ մարզասէր մը, որ աւելի մօտէն կը ճանչնայ քու արիհոգին.

— «Սա միջոցիս որ ընտանիքներն ու ազգերը գերազանցապէս կը տառապին գաղթականի կեանքի ճնշումէն, ուր ամէն հայ անհատ քառապատիկ արժէք ունի, ո՞ւր կը մնայ Մկրտիչի պէս կտրիճի մը կորուստը: Անոր գոյութիւնը կեանք եւ մխիթարութիւն կը սփռէր իր շուրջը»:

Ու ահա մէկը, մաքուր Դաշնակցականներէն, ուզելով հաւատք ու կորով ներշնչել ինձ, կ՚ըսէ.

— «Ես այն հաւատքը ունիմ, որ քու տոհմին բնաւորութիւնը չընկճուիր այս թանկագին ու անդարմանելի կորուստին առջեւ եւ նոյն հաւատքով ու կրկնակի եռանդով կը շարունակես այն գործը, որուն նուիրուած էք սիրելի եղբօրդ հետ միասին:»

Այո՛, ես պարտիմ շարունակել ոչ միայն իմ գործը, այլ՝ քուկդ ալ միասին: Ես կը յիշեմ քու երդումդ: Ձեռքդ դնելով ատրճանակիդ վրայ ուխտեցիր վրէժ լուծել քեզ այսպէս թափառական դարձնող ցեղէն, ու կեանքդ գնով իրականացնել կուսակցութեանդ ծրագիրը:

Ուխտդ մնաց ուխտ մեզ՝ ողջ մնացողներուս համար, ու ինձ պէս շատեր քու ընկերներէն, կրկնեցին եւ թարմացուցին իրենց խոստումը սրբազան:

Ու ես, այսօր նստած գերեզմանաքարիդ վրայ, արցունքոտ փունջ մը վարդ նուիրելով քեզ, կ՚ուզեմ քու հոգին տալ նոր սերունդին, ըսելով.

— Եղէք Մկրտիչի պէս կորովի եւ համարձակ, մարզասէր, ընկերասէր, ու ազգասէր, բայց մի՛ ըլլաք պարզամիտ, լաւ ճանչցէք ձեր ընկերները, ու գիտցէք զանազանել չարն ու բարին:

Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Զօրավար Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան ի նպաստ կազմակերպուած ցերեկոյթին կարգադիր յանձնախումբը կուգայ իր խորին շնորհակալութիւնները յայտնել ազգօգուտ թերթիդ՝ այս ձեռնարկին յաջողութեան համար իր ցոյց տուած անվերապահ խանդավառ վերաբերումին առթիւ:

Պարտականութիւն է մեզ համար նաեւ շնորհակալութիւններ յայտնել ազնիւ բարերար Պ. Արմենակ Համբարձումեանի, որուն նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնները վայելեցինք եւ որուն շնորհիւ հանդէսը անցաւ շքեղ եւ արդիւնաւոր:

Պարտաւոր ենք նաեւ այս ձեռնարկը ժողովուրդին սեփականութիւնը դարձնել, բայց նկատելով որ նուիրատուութիւնները տակաւին կը շարունակուին եւ ամէն օր կը ստանանք նոր նուէրներ, ստիպուած ենք տալ զանոնք յառաջիկային:

(Կնիք)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Զորագէսի շինութիւնը աւարտած

Խորհ. Հայաստան կը գրէ թէ նոյ. 15ին կատարուած է նորաշէն Զորագէս ջրաելեկտրակայանին բացումը: Այս առթիւ տեղի ունեցած են հանդիսութիւններ: Ներկայ էին Անդրկովկասի կառավարութեան ներկայացուցիչները եւ 3000 ժողովուրդ: Խօսած են ճարտարագէտ Աստուածրեան, Անանեան, Մախարաձէ, Կիսիլով, Խանճեան, Սուլթանով, Նիկոլայեւ: Կարդացուած են հասած ողջոյնները Կալինինէն, Միկոյեանէն, Մուսաբեկովէն:

Զորագէսը մկրտուեցաւ Ստալինի անունով:

Նոյն օրն իսկ Զորագէսին ելեկտրական հոսանքը հաղորդուեցաւ Ալլահվերտիի հանքերուն:

⁂ Լոռիի շրջանին մէջ փոքրիկ գետ մըն է Զորագէսը, որ կը գտնուի Երեւանէն 300 քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ: Այս գետակին վրայ ելեկտրակայան մը հիմնելու ծրագիրը մշակուեցաւ առաջին անգամ 1927ին: Ըստ ծրագրի, պիտի ունենար 31 հազար ձիու ուժ: 1928ին կը ձեռնարկուի գործնական աշխատանքի, երբ միայն կը հասկցուի թէ որքան ծանր ու դժուարին աշխատանքի մը լծուած է կառավարութիւնը: Խիստ կլիման եւ վայրերի բնութիւնը արգելք կ'ըլլային աշխատանքներուն: Եւ կը ձախողի առջին քայլը: 1928ին գարնան՝ կը յորդի գետը եւ կը քշէ կը տանի ժամանակաւոր կամուրջը: Պահ մը յուսահատութիւն կը տիրէ, բայց կը վերսկսին աշխատանքները եւ 4 տարուան յամառ ճիգերէ վերջ կ'աւարտի ելեկտրակայանին շինութիւնը, Դեբեդի նեղ ու խոր կիրճին մէջ, Քոլագերան կայարանէն երկուքէս քիլոմէթր հեռու:

Ջրաելեկտրակայանը տարեկան պիտի հայթայթէ 86 միլիոն քիլովաթ ուժ: Առ այժմ այդ ուժէն պիտի օգտուին Ալլահվէրտիի հանքերը եւ յետոյ Ղարաքիլիսէի ելեկտրաքիմիական գործարանը, որ դեռ կը շինուի:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Նոյեմբերի երկրորդ կէսին լրացաւ Մարիէտտա Շահինեանի գրական գործունէութեան քսանըհինգամեակը: Մոսկուայի գրական կազմակերպութիւնները, Իզվեստիայի խմբագրութեան հետ, մտադիր են կատարել յոբելեանը: Տիկին Շահինեան ռուսերէն կը գրէ:

⁂ Խորհ. Հայաստանի 15 նոյեմբերի թիւով քանի մը տողով կը հաղորդէ կաթողիկոսական ընտրութիւնը: Ու նոյն թիւով կ'աւելցնէ.—

Դիլիջանէն Ռուբէն Սարգսեան հրաժարած է իր քահանայական կոչումէն:

Ապարանի շրջանի Քարվանսարայ գիւղէն Հեյլի Նեմօ հրաժարած է կրօնական իր կոչումէն:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տարուէ տարի կ'աւելնայ, կը գրէ Խորհ. Հայաստան, թիւը ազգային փոքրամասնութեանց դպրոցներուն:

Այս տարի Հայաստանի բոլոր շրջաններուն մէջ բացուած են նախակրթարաններ: 18 ռուսական դպրոց (3005 աշակերտ), 221 թրքական դպրոց (12,134 աշակերտ), ասորական 2 դպրոց (84 աշակերտ), յունական 1 դպրոց (87 աշակերտ), քրտական 34 դպրոց (1836 աշակերտ), խառն 70 դպրոցներ (11,917 աշակերտ): Այս վերջին կարգէ են հայ-ռուսական, հայ-քրտական, թուրք-ռուսական դպրոցները:

Բացուած են նաեւ երկրորդական վարժարաններ: 4 ռուսական (379 աշակերտ), 18 թրքական (746 աշակերտ), 1 ասորական (30 աշակերտ), 1 քրտական (55 աշակերտ), 16 խառն (3509 աշակերտ):

Դպրոց կ'ուզեն

Այս տարի կարելի չեղաւ սեպտեմբեր 1ին բանալ Հայաստանի բոլոր նախակրթարանները, հակառակ վերէն տրուած բոլոր հրահանգներուն: Ու տակաւին ալ կան շրջաններ, որոնք կը գանգատին թէ դպրոց չունին... որ բանան:

Անցեալ անգամ ներկայացուցեր էինք կարգ մը շրջաններու տրտունջը, առնելով Խ. Հայաստան թերթէն: Մասնաւորաբար Մարտունիի շրջանն էր, որ աննախանձելի վիճակ մը կը ներկայացնէր: Երեւանի թերթերը դարձեալ խօսելով Մարտունիի շրջանի դպրոցական գործին թերութիւններուն մասին, պատասխանատուութեան կը կանչեն գիւղական խորհուրդները:

Այսպէս Զոլախաչ, Ալիղուլի, Ալուչալու, Վ. Քէօլաղռան, Վ. Գէօզէլդարա գիւղերը դպրոց կ'ուզեն: Որովհետեւ Ալիղուլի գիւղին դպրոցին մէկ սենեակը ախոռ շինած է գիւղական խորհուրդը, իսկ միւս սենեակներուն այս կամ այն անկիւնը կը ծառայէ իբրեւ ... արտաքնոց, որ բաց է եւ մատչելի բոլորին համար, կը գրէ Խ. Հայաստանի թղթակիցը: Իսկ Ալուչալու, Վ. Քէօլաղռան գիւղերուն դպրոցները յանձնուած են իրենց տէրերուն, գրասեղանները փոխադրուած են գիւղական խորհուրդին գրասենեակը... առ ի ցուցադրութիւն: Զոլախաչի դպրոցը անտէր ձգուած ըլլալով, շէնքը փճացած է, գրասեղաններն ալ ... հիւր գացած են գիւղացիներուն տուները: Վերջերս, կ'ըսէ Խ. Հայաստանի թղթակիցը, գրասեղան մը գտնուեցաւ ունեւոր գիւղացիի մը տունէն:

Ու եթէ կան գիւղեր, որ դպրոց ունին, ուսուցչութիւնը զրկուած է վարձատրութենէ, որպէս զի տաքնայ: Ահա թէ ինչո՛ւ ուսուցիչները կը հեռանան գիւղերէն:

Նոյն կացութիւնը Ապարանի շրջանին մէջ: Ղարաբուլաղի դպրոցին մէկ սենեակը դարձած է գիւղատնտեսութեան գրասենեակ, միւսը՝ բուժական, երրորդը՝ գիշերելու տեղ բժիշկներուն համար: Ու երբ դպրոց կը պահանջուի աշակերտութեան համար, գիւղական խորհուրդի նախագահը կ'ըսէ.— Սպասեցէք, հօ՛, դպրոցը չփախաւ:

Նոյն պատկերը Ածընկալ, Սաչլի, Ջամրլի գիւղերուն մէջ:

Մասնագէտներ կը պահանջեն

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ աշխատանքի գործավարը յայտարարութիւն մը ընելով ներկայացուց այն դժուարութիւնները, որոնց հանդիպած են սովետական ծրագիրները: Մասնաւորաբար նոր մասնագէտներ պատրաստելու հարցն է, որ մտահոգութիւն կը պատճառէ իշխանութեան: Նորեր չեն հասնիր, եւ նոր պատրաստուածները իրենց պաշտօնին բարձրութեան համապատասխան չեն:

Տնտեսական կեանքի զարգացումը, երկրին աճող պահանջները կը թելադրեն գործի լծել մեծ թիւով մասնագէտներ բոլոր ասպարէզներու մէջ: Առողջապահական գործավարութիւնը կը պահանջէ 75,000 բժիշկներ ու հիւանդապահներ, կրթական գործավարութիւնը՝ 200,000 ուսուցիչներ, առեւտրական հաստատութիւնները՝ 65,000 պաշտօնեաներ, փոխադրական միջոցներու վարչութիւնը 125-000 կառավարիչներ:

Տեսնուած ըլլալով որ կարգ մը հաստատութիւններ մեծ թիւով աշխատողներ ունին առանց երբեք համապատասխան չափով մը օգտուելու անոնցմէ, հրահանգ տրուած է սթափել անվարժներուն, ստանձնելով ծախքերը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՋՈՄ»Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ, 4 դեկ.— ՋՈՄերու կազմակերպած հանդէսը տեղի ունեցաւ շաբաթ իրիկուն, Գ. Թաղալեանի սրահին մէջ: Սրահը լեցուած էր առաւելապէս երիտասարդներով, լսելու համար ՋՈՄերու երկու անխոնջ ընկերներու դասախօսութիւնները:

Ընկ. Վարդան Զալլըեան իրեն ուղղուած հրաւէրին պատասխանելով ստանձնած էր օրուան նախագահութիւնը: Նախ հակիրճ բառերով վեր հանեց ՋՈՄերու կատարած աշխատանքը: Թէեւս ՋՈՄերը հանդիպած են խարխափումներու, բայց անշեղ կը քալեն իրենց ճանապարհէն: Հանդէսին բացումը կատարուեցաւ «Արծիւ» ֆանֆարին կողմէ «Մեր հայրենիք»ով, եւ գեղարուեստական բաժինը կատարուեցաւ բաւական յաջող, եղան արտասանութիւններ, երգեր, նուագներ:

Օրուան առաջին բանախօսն էր ընկ. Շ. Նարդունի: Միութեան մասին պահ մը խօսելէ յետոյ, անդրադարձաւ մեր ազգային ներկայ կացութեան, որ կը ներկայացնէ, ըսաւ, երեք հոգեբանական վիճակներ, 1.— Յարձակողականութիւն (offensivisme), 2.—Նահանջողականութիւն (défaitisme) եւ 3.— Պաշտպանողականութիւն (defensivisme):

Յարձակողականները, որ կը բաղկանան երիտասարդներէ եւ արկածախնդիր հիւանդներէ, կը շարժին ներքին մղումներով, հիւանդագին բնախօսութեամբ մը: Անոնք հերոս ըլլալ կ'ուզեն, երեւալ: Ու կ'ըսեն. «Ազգը կը կործանի, երթանք զարնենք Թուրքը»: Մեր պատմութեան մասին իրենց գիտցածը կը բաղկանայ ամբոխավարներու քանի մը խօսքերէն, Թուրքը այսպէս ըսաւ, այնպէս ըրաւ: Այս մարդոց համար, կարծես աշխարհի վրայ միայն Հայերն ու Թուրքերը կան: Ընկեր Նարդունի յայտարարեց թէ հայկական դատը միայն ու միայն Հայուն եւ Թուրքին միջեւ կարգադրուելիք խնդիր մը չէ: Ու ցոյց տուաւ աշխարհակալ երեք մեծ պետութիւններու մրցակցութիւնը, որուն զոհերը կը մնանք: Hypochondriaqueներու պէս՝ շարունակ չտրտնջանք մենք մեզմէ, ամէն բանի մեղքը մեր մէջ փնտռելով ու ողբալով: Ճանչնա՛նք մեր թշնամիները եւ կշռենք մեր ուժը:

Նահանջականները կը բաղկանան մտաւորականներէ եւ վաճառականներէ: Ջախջախուած է անոնց հոգին: Յուսահատած են ամէն բանէ, ու թէեւ չեն սիրեր պայքարը, բայց կը պայքարին վարակելով սերունդները իրենց հոգեկան հիւանդութեամբ: Անոնց դէմ իբրեւ հակազդեցութիւն յառաջ եկան յարձակողականները: Երկուքն ալ վնասակար վիճակներ են:

Պաշտպանողականները զգացումի եւ մտածումի հաւասարակշռութիւնն ունին: Անոնք իրատեսներ են, կ'աշխատին վերագնահատել ոչ միայն իրենց ուժերը, այլեւ թշնամին: Ու կը հաւատան թէ, մեր այս կացութեան մէջ, փրկութեան միակ միջոցը պաշտպանողական գիծ մը ստեղծելն է: Պաշտպանել ինքզինք եւ դիմադրել՝ կը նշանակէ կռուիլ ու տեւել: Մեր պարտքն է ուրեմն դիմանալու պայքար մղել: Եւ ատոր համար առաջարկեց բարձրացնել հայ ժողովուրդին տնտեսական դիմադրական կարողութիւնը:

Մեր սխալները ոչինչ կ'արժեն մեր անկումին մէջ, մեր անկումին գլխաւոր պատասխանատուները մեծ պետութեանց շահերն եղան: Բայց այսուհետեւ չենք ուզեր պատասխանատու ըլլալ՝ աշխատանք չտանելով տնտեսական գետնի վրայ: Կազմակերպել գաղութները: Անհրաժեշտ է գաղութը: Առանց գաղութի՝ կը կորսնցնենք Երեւանն ալ: Գաղութն է, որ balancer պիտի ընէ Արարատեան ժողովուրդին գոյութիւնը: Այսպէս եղած է մեր պատմութիւնը սկիզբէն ի վեր: Եւ գաղութը կազմակերպելու համար առաջարկեց ստեղծել տնտեսական վանքեր՝ ապարակներ, ինչպէս կ'ընէ ռուս գաղութը: Դէմ արտայայտուեցաւ սփիւռքան տնտեսութեան գաղափարին, որ կորուստի կը մատնէ գաղութը: Ստեղծել գաղութներու մէջ հաւաքական տնտեսութեան ձեռնարկներ, իբրեւ պայքար ձուլման դէմ, իբրեւ դարման օտար երկրի չկապուելու, իբրեւ պայքար գործազրկութեան դէմ, եւ վերջապէս դիմադրելու լաւագոյն միջոց մինչեւ որ հնչէ ժամը:

Ու այստեղ յարձակեցաւ Բարեգործականի վրայ, որ միակ պատասխանատուն պիտի ըլլայ՝ եթէ կործանի կամ կորսուի գաղութը: Այս մարմինն է, որ անշարժ կը պահէ հայ ժողովուրդին հարստութիւնը, փոխանակ աշխատցնելու տնտեսական գետնի վրայ, ողորմութեամբ կը զբաղի, թողլով որ գաղութը մեռնի տնտեսապէս:

Երկրորդ բանախօսն էր Պ. Ա. Շահխաթունի, որ օրինակ մը բերելով, ըսաւ.— Պատերազմի ընթացքին ձի մը ծերանալով ինկած էր պառաւ կնոջ մը ձեռքը: Երբ օր մը ձին ծանր կերպով բեռնաւորուած տուն կը վերադառնար՝ կը լսէ զինուորական փողի մը ձայնը: Եւ հակառակ իր յոգնութեան ու ծերութեան՝ ձին կը սթափի, կը սլէ ականջները եւ կարծես կ'երիտասարդանայ...: Ես ալ արուեստագէտ մըն եմ, որ ծառայեր եմ հայրենիքիս: Իսկ այսօր ինկած եմ օտար սենեակի մէջ: Բայց երբ ՋՈՄերը ձայն կուտան, սրում եմ ականջներս եւ ժամեննում նրանց: Իմ կուսակցութիւնը ՋՈՄերու Միութիւնն է, չէ՞ որ ես ալ կորսնցուցեր եմ իմ հայրենիքս, ես ալ իրենց պէս որբ եմ: ՋՈՄերը ունին մէկ իտէալ, որ Հայրենիքի գաղափարն է: Երբ օրը գայ, պիտի բռնեն Թուրքին օձիքէն ու պիտի ըսեն,— Տո՛ւր իմ իրաւունքս:

Պ. Ա. Շահխաթունի երկու արտասանութիւն ալ ըրաւ, այնքան յուզիչ, այնքան բնական. որ ձայնը մեղմացուցած ժամանակ ահագին սրահին մէջ ձայնի շշուկ մը իսկ չէր լսուեր ու ժողովուրդը խանդավառօրէն կը ծափահարէր մեր անմահ արուեստագէտը:

Հանդէսը փակուեցաւ ֆանֆարի «Մշակ Բանուոր»ով:

Մ. Տէր Պետրոսեան

ՄԱՄՈՒԼ

Պայքար ձրի ընթերցանութեան դէմ

■■■

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ պարզելով ձրի ընթերցանութեան չարիքները, կը թելադրէ (20 նոյ.)

—«Աւելորդ չենք նկատեր քանի մը դիտողութիւններ ընել ձրի ընթերցանութեան վատթար սովորութեան մը բայ, որուն վերացումը անհրաժեշտ է՝ ոչ միայն «Հայրենիք» օրաթերթի եւ ամսագրի, այլեւ մեր ամբողջ մամուլի պահպանման ու զարգացման համար:

Պէտք է, որ մեր բոլոր հայրենակիցներն ալ վերջապէս հասկնան, թէ մեր թերթերը կը հրատարակուին ահագին նիւթական եւ բարոյական զոհողութիւններով: Հետեւաբար, ամէն մարդ որ կ'օգտուի անոնցմէ, պարտաւոր է գէթ այնքան մը փոխհատուցում ընել, որ հնարաւորութիւն տուած ըլլայ տնտեսական այս անօրինակ դժուարութեանց մէջ շարունակելու մեր թերթերու հրատարակութեան ազգօգուտ գործը:

Մեր պահանջածը մասնաւորապէս շատ համեստ, շատ պզտիկ բան մըն է միայն, այն՝ որ զոյգ «Հայրենիք»ներու ամէն ընթերցող բաժանորդ գրուի և ձրիաբար չօգտուի իր դրացիին կամ բարեկամին թերթէն: Համոզուած ենք, որ օրական 2 սէնթ մեր օրաթերթին եւ ամսական 35ական սէնթ ամսագրին համար վճարելը այնքան ալ դժուարին բան մը չէ զանոնք կարդացողներուն համար: Պէտք է, որ ամէն խղճմիտ եւ հայրենասէր հայ ընթերցող վարժուի վերջապէս մեր թերթերէն ստացած բարոյական իր անգնահատելի անունդին փոխարէն՝ գէթ պզտիկ դրամական զոհողութիւն մը ընելու:

Անհրաժեշտ է, որ մեր բոլոր գաղութներու մէջ այսուհետեւ կազմակերպուած պայքար մղուի ձրի ընթերցանութեան քայքայիչ երեւոյթին դէմ զոր շատեր անմեղ բան մը կարծելով՝ կը քաջալերեն, առանց գիտնալու, թէ տուող իրենց սիրուած թերթերու հրատարակութեան, պահպանման եւ զարգացման գործը չափազանց կը դժուարացնեն եւ երբեմն նոյնիսկ անոնց փակման պատճառ կը դառնան:

Մեր այս դիտողութիւնները կը վերաբերին ոչ միայն մեր թերթերը ձրիաբար կարդացողներուն, այլ եւ մեր այն բաժանորդներուն, որոնք իրենց ստացած թերթերը ամիսներով, երբեմն եւ տարիներով ձրիաբար կը տրամադրեն իրենց դրացիներուն, բարեկամներուն կամ ազգականներուն, առանց աշխատանք թափելու որ անոնք եւս բաժանորդագրուին: Մեր դիտողութիւնները չեն վերաբերիր միայն այն բաժանորդներուն, որոնք կարճ ժամանակի մը համար սիրայօժար կերպով իրենցստացած թերթերը կուտան իրենց ծանօթներուն կամ բարեկամներուն այն նպատակով, որ անոնք կենդանի գաղափար մը կազմելով մեր թերթերու բովանդակութեան մասին՝ անմիջապէս բաժանորդ գրուին զոյգ «Հայրենիք»ներուն»:

Կեանքը Ռընաժի մէջ

ՌԸՆԱԺ, 5 դեկտ. (Յառաջ).— Այս օդաւէտ գիւղաքաղաքը կը գտնուի Լիոնի եւ Կրընօպլի երկաթուղիի գծին վրայ: Ունի երեք արհեստական մետաքսի, մէկ թուղթի եւ մէկ երկաթի գործարաններ: Թուղթի եւ մետաքսի գործարանները թէեւ տագնապէն ազդուեցան, բայց գործաւոր չարձակեցին: Միայն աշխատանքի ժամերը կրճատեցին:

Բայց այս տարուան մարտէն սկսեալ այս գործարաններու գործերը հետզհետէ բացուեցան, եւ մայիս ամսուն արդէն սկսան շաբաթը վեց օր լրիւ աշխատցնել օրը 9 ժամ: Երկաթի գործարանը ուր կ'աշխատին մեր հայրենակիցները, շատ դէշ ազդուած է գործադրկութենէն: Բոլոր գործաւորները դուրս մէջ են: Կ'աշխատին շաբաթը 4 օր, օրը 7 ժամ: Մեր փոքրաթիւ գաղութն ալ չորս անգործներ ունի յունուար 10էն իվեր: Այս անգործ չորս Հայերուն մէջ կան որ ծանրաբեռնուած են 2 — 3 փոքրիկներով: Կառավարութենէն նպաստ չեն ստանար: Ի՞նչ պիտի ըլլայ անոնց վիճակը: Ո՞ւր երթան եւ ո՞րու դիմեն: Փարիզի ազդաներ, ի՞նչ կը մտածէք այս մասին:

Ռիւի մէջ Հայեր չունինք, բայց կան բախտակից Ռուսեր 60-70 հոգի: Բոլորն ալ կ'աշխատին թուղթի գործարանը: Իրենց մէջ ալ կան 10 անգործներ: Կառավարութենէն նպաստ չեն ստանար: Գրալէս գիւղաւանին մէջ ունինք չորս տուն Հայեր, բոլորն ալ կ'աշխատին մետաքսի եւ կօշիկի գործարանները: Անգործ չունին եւ իրենց վիճակը լաւ է:

Վահան Խաչատուրեան

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՎԻԷՆ.— Պալ-Ազիւրէն.— Ձեր հարցուցած անձն է Տիվրիկի Խուրնավուլ գիւղէն Նշան Մարտիրոսեան, որուն մասին սիրով կ'ունենանք ուրիշ մանրամասնութիւններ տալու...

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (11)

ՋԱՆՋԱՆ ԱՐՈՒԹ X

— :-: —

Տղին հալէն, վախտէն, խելքէն, բոլոր անցուդարձէն տեղեակ էր, աղջիկդ տուր տէ՛ թող էրթըն շայվին, նէթըմ են... նէթըմ, խօսեցաւ Միլօն, քիչ մը համոզկեր շեշտով:

— Չէ՛, չէ՛ պատասխանեց Էլմօ Կիրօն, զինիի փարչը քաշելով, Թաղմոր (մինչեւ) Վահանս չժմնէ, իմ գործերուս ձեռք՛ չտայ, աղջկանս կարգուիլ չկայ:

— Կիրօ, էյլըկով աղջիկդ տո՛ւր, առօք փառօք հարսնիք մը էնինք: Վրայ տուաւ Թաղական Գիզօն:

— Օ՛խ, ի՛նչ ըլ անուշ է այս մուպարէկ զինին, — պատասխանեց Էլմօ Կիրօն. ջանալով մոռցնել անոնց պահանջները, խմէ՛ Միլօ, խմեցէք Մարէ, Գիզօ. էս զինին վերի էգուն խաղողէն է:

— Հա Էլմօ, հա. խմենք էս հեղն ըլ Ջանջանին ու Արշալոյսին կենացը, — ըսաւ Մարէ պաճին: Ու զինիի գաւաթները կը շխկային սեղանին վրայ, գլուխները տաք ու երեսները կարմրաւուն, դեռ կ'ուզէին ճնկել կենաց զինին:

— Աղջի Արշօ, ձայնեց Էլմօ Կիրօն:

— Ի՞նչ կայ, հայրիկ խօսեցաւ Արշալոյս ներսէն:

— Գինի... գինիին փար... չը... բեր... բե՛ր... կրկնեց Կիրամուն:

— Չէ՛, ալ հերիք է Կիրօ, — միջամտեց Թաղական Գիզօն:

Գինիի զօրաւոր ազդեցութեան տակ, Էլմօ Կիրօն աղջիկը տալու հաւանութիւն յայտնեց:

X

— Ես օր գիտեմ, էս բանը էռաջուց եղած էր, Մնտօ, կը խօսէր Ծըզըղ-Մըկօն, փողոցին մէկ ծածուկ անկիւնը:

— Ես ըլ էտպէս թէ՛համին կ'էնիմ, Մկօ, — չիւնքի Կիրօն աղջիկը հէր հալ չէր տար, մութլախա՛ բան մը կայ:

— Է՛հ, հիմա աղջիկը տուած է, հարցուց Մնտօն, հետաքրքիր:

— Եա՛, — պատասխանեց Մկամուն, — Միլօն, Գիզօն, Մարէ պաճին աղջիկ ուզել էին գացեր էռջի օր, խօսքը մէջերնիս՝ Մնտօ, խմեր, խմեր սառխօշ էղեր են, սօնա ինչպէս կ'ըլլի, Կիրօյի բերնէն կը փըստնէ, ու կ'ըսէ, «հայտէ աղջիկս տուի գնաց»:

—. Է՛հ, հարսնիքը ե՞ր պիտոր էնին:

— Չիտեմ, զար կալը կուտը հանեն, էնկուց վերջ հարսնիքը կ'էնեն, — պատասխանեց Խլիկ Մնտօն:

Երկու խօսակիցները կամաց մը հեռացան անկիւնէն:

Գիւղացիները բոլորն ալ գիտէին որ Ջանջանը նշանուած է, Կիրօյի տան վրայ պիտի երթայ:

— Խէրլին ըլլի նշանածդ, խօսեցաւ Կիրամուն:

— Բարով մնաս, պատասխանեց Ջանջան համեստութեամբ:

— Ըրիր չըրիր, մուրատիդ հասար, Ջանջան, լսելովս տան վրայ պիտոր էրթըս եղեր, աւելցուց Կարօ Ամուն:

— Չէ, Կարամու չէ, սուտ կը խօսին էտ ըսողները, ես ինծի, իմ պապենական տանս մէջ պիտի բնակիմ:

— Հա, օղուլ, հա, ինչո՞ւ լուսահոգի պապուդ օճախը մարի, աղէկ կ'ընես, աղէկ, ինչո՞ւ էրթըս Կիրօյի դուռը մաշէս, մշակներուն հետ պապար բանիս, դու քու մալիդ մէջ, քու գործիդ նայէ քընծ էտի աղէկը չկայ,— կը խօսէր Կարամուն, քիչ մը նախանձոտ կերպով:

— Ես ալ այդպէս մտադրած եմ, պատասխանեց Ջանջան:

— Է՛հ: հարսնիքը ե՞րբ պիտի էնես:

— Դեռ յայտնի չէ հիմա՛, Կարամու, նայինք աներհայրը երբ պիտի որոշէ:

— Հա՛ օղուլ, հա՛, դուն քու մալիդ. քու... կը խօսէր նորէն Կարամուն, մաշած համրիչի ուլունքները ձեռքին մէջ դարձնելով:

Հեռ մը նայիս, փողոցին մէկ անկիւնէն ուրիշ մը կը խօսէր Ջանջանին հետ:

— Ջանջանը ալ մարդու սըրա է մտեր, մեծցեր էր, քիթը բարձր կը բռնէ:

— Հարկաւ, էտպէս պէտք է ընէ, կը պատասխանէր երկրորդ խօսակիցը:

— Մեզ ալ հարսնիքի պիտի կանչէ՞ս, Ջանջան, ձայնեց Եղնօ պաճին, գիւղին ամէնէն սակաւախօս կիներէն:

— Օր հարսնիքը էնեմ, էն առաջ քեզ պիտի կանչեմ, կը խօսէր Ջանջան, ուրախ տրամադրութիւնով լեցուած:

Ամէն անկիւնէ կը լսուէին զանազան խօսակցութիւններ Ջանջանի մասին:

Ջանջան առաջուան փոփոխամիտ տղան չէր այլ եւս: Իր միտքը հետզհետէ կը յղաշըրջուէր: Նոր ու հիմնական տեսակէտներ տեղ կը բռնէին իր դանկին տակ: Ինքն ալ, վերջապէս, կ'ըմբռնէր թէ ներքնապէս ու արտաքնապէս փոփոխութիւն մը կրած է, լուրջ ու հասուն մտածողութիւնը արմատապէս ընդունած, ապագայի տխուր կամ խանդավառ եւ երջանիկ հեռանկարը ի մտի ունենալով: Ու կը զգար որ, ամէն ինչ փոփոխակի է, անցողակի: Մէկ բան միայն իրեն զարմանք պատճառած էր: — Յաճախ անդրադարձումներ կ'ունենար թէ ի՞նչ է գաղտնիքը ամուսնութեան: Սերունդներ եկեր ու անցեր են աշխարհի վրայէն, ծեր, երիտասարդ կամ դեռատի: Ո՛չ ոք տակաւին չէ կրցեր լուծել ամուսնական կեանքի գաղտնիքը, առեղծուածը: Իր ըմբռնումով, ամուսնութիւնը միայն հեշտանքի ու կիրքի յագեցումն է, հաճոյանք, հեշտասիրութիւն... ուրիշ ոչինչ: Կարդացեր էր շատ մը փիլիսոփայական գիրքեր, ընտանեկան - բարոյականի մասին խօսող զանազան ուսումնասիրութիւններ, բայց իր ցանկութիւններուն զոհացում չէր գտեր տակաւին: Բնական օրէնք մըն է, որուն մարդիկ կը համակերպին: Վերջի վերջոյ ինքն ալ կուգար այն համոզիչ եզրակացութեան թէ առանց ամուսնութեան մարդ էակին համար կեանքը անապատ մըն է: Պէտք է այդ անապատին մէջ ստեղծել դալարագեղ ովասիս մը, իր բոլոր օգտակար ու հաճելի հրաշալիքներով: Այս ընդհանուր անդրադարձումէն յետոյ, պահ մըն ալ կը հետաքրքրուէր իր ապագայ ամուսնական կեանքով: Պիտի ամուսնանամ, տուն տեղ պիտի ըլլամ, կ'ըսէր յաճախ ինքնիրեն: Երախաներ պիտի ունենամ, — Սուրէն, Մուշեղ (հօր անունը) Անահիտ անուններով պիտի մկրտեմ զանոնք:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Ց. Փարիզ եւ գաւառներ

Հ. Յ. Դ.

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԿՈԼՈՆՊԻ կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ:

ՊԷԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Fbg. du Temple: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Կոմիտէին ընդհ. ընկերական ժողովը, այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼԱՆՍԻԻ եւ ՌԸՆԱԺԻ ենթակոմիտէներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ իրենց հաւաքատեղին: Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Խողեանի գերձակատան մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎԸ

Լիոնի «Ռոստոմ» խումբի ժողովը վաղը, Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով:

Պ. Մարգ և Օր. Էլիզ Պաքրճեան, Տէր եւ Տիկ. Մ. Սիմաւոնեան, Այրի Տիկ. Կ. Սիմաւոնեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Արթինեան եւ Զաւակունք, Պ. Գոնչէկիւլեան, Այրի Տիկ. Պարտիզպանեան եւ Զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Գ. Երիցեան եւ Զաւակունք, Պ. Աբրահամեան, Այրի Տիկ. Չավուշեան եւ Զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Սիրապեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկ. Մ. Պաքրճեան և Զաւակունք, Տէր և Տիկ. Թ. Ունճեան եւ Զաւակունք, Տէր և Տիկ. Բաբաշեան ցաւօք սրտի կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, աներհօր, փեսին, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏՕՔԹ. ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՔՐՃԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 6 Դեկտ. la Garenneի իր բնակարանին մէջ՝ 2, rue Jules-Ferry:

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր, Հինգշաբթի առաւօտ, ժամը 11.30ին իր բնակարանին մէջ եւ մարմինը պիտիամփոփուի la Garenneի գերեզմանատունը:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kléber: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Կարեւոր

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան 1933ի ԳՈՅԱՄԱՐՏ օրացոյցի Ա. տպագրութիւնը սպառած ըլլալով, Բ. տպագրութեան ձեռնարկած ենք, որ լոյս պիտի տեսնէ դեկտ. 24ին: Փութացէք այժմէն ապսպրել մեր հասցէին N. Gagossian, 49, rue Nationale, Marseille:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— «Իբրեւ եղբայրակցութիւն ամբաստանեալին յանցանքները պիտի ապացուցանեմ: Իր վտանգաւոր դերը խաղաղ պաշտօնեայ հրեշտակի մը վերարկուին տակ, ու իր սադայելական ծրագիրները իրագործելու համար Ռուլըրսի զինուորական հիւանդանոցին մէջ ծառայութեան մտաւ: Ասկէ աւելի մեծ պաշտպանութիւն կրնա՞ր ըլլալ: Գթութեան գործ մը. անշուշտ այդպիսի մէկէ մը կարելի չէ կասկածիլ:

«Նկատեցէք սակայն որ, այս կինը մի՛շտ ալ ճակատին մօտերը ծառայած է: Ճակատը ուր ամենաթարմ եւ ամենակենսական լուրերը պիտի հայթայթէր:

«Իր ծննդավայր Ուէսթրուզպէք գիւղէն հեռանալով եւ լաւ գիտնալով զինուորական ժամադրութիւններու հսկայական առաւելութիւնները, յաջողեցաւ իր ծնողքը Ռուլըրսի «Քաւիյօն» սրճարանին սեփականատէր դարձնել:

«Պաշտօնեայ հրեշտակին դերին տակ ծպտուած, տեղի ի՞նչ աւելի յարմար ընտրութիւն կրնար ընել այս կինը՝ որ հրապուրիչ է ու ճարպիկ, քաղելու եւ տարածելու համար զինուորական տեղեկութիւնները: Այսպիսիներու ներկայութեան մարդիկ անշուշտ գաղտնիքներ դուրս կուտան:

«Կասկած չկայ որ սկիզբէն իսկ այս կինը վտանգաւոր եւ անխոնջ լրտես մը եղած է եւ մեր հայրենասէր զինակից ընկերներու մահուան պատճառ դարձած:

«Մերձակայ չէզոք պետութենէ մը գաղտնի հասած անթել ծածկագիրէ մը յայտնի կ'ըլլայ որ գաղտնի տեղեկութիւններու հեղինակը կամ աղբիւրն է «Լ» — այն միեւնոյն սկզբնատառը որ տեսնուեցաւ դատապարտեալի ննջասենեակէն գտնուած ծածկագիր տեղեկագրին տակ: Այնքան խորամանկ է որ բանտին մէջ եղած միջոցին ոչ մէկ թուղթ ստորագրեց, եւ միշտ մերժեց յայտնել թէ այդ տեղեկագրերը ո՞ւր պիտի երթան:

Պահ մը լռութենէ յետոյ շարունակեց.

— «Չի համարձակիր ըսել, բայց վկաներ պիտի կանչեմ որոնք իր ոճրապարտ յանցանքները պիտի խոստովանին: Ասոնք վտանգաւոր եւ ճակատագրական ժամանակներ են. պետութիւնն ու խրամներուն մէջ կռուող մեր ընկերներուն կեանքերը պէ՛տք է պաշտպանուին. եւ սեռի զգացում կամ կնոջականութիւն չպէտք է թուլացնեն մեր կամքն ու որոշումը:

«Արդարութեան առեւնին առջեւ կեցող այս ոճրագործին մէկ պատիժ միայն կայ — Մահ»:

Երբ ան նստաւ, սրահին մէջ կատարեալ լռութիւն տիրեց: Նախագահը առջեւի թուղթերուն վրայ նայեցաւ. յետոյ խօսքը ինծի ուղղելով.

— Շատ ծանր կերպով ամբաստանուած էք, օրիորդ Մարթա Քնօքէրթ: Ի՞նչ պատասխան ունիք:

— Ըսելիք ոչինչ ունիմ, պատասխանեցի Ֆլամերէն լեզուով, որովհետեւ ամբողջ դատավարութեան ընթացքին մերժեցի գերմաներէն խօսիլ:

— Թշնամիին տեղեկութիւններ հաղորդելու համար ձեր գործակիցները որո՞նք էին: Ռուլըրսի մէջ որո՞ւ հետ աշխատեցաք: Ճի՞շդ է թէ շատ հանրածանօթ լրտեսի մը — Լիւսէլ Տէլտոնքի — հետ գործակցած էք:

Այս բոլոր հարցումներուն գլուխս միայն շարժեցի:

— Խօսեցէք, ըսաւ նախագահը, այսպէս լուռ մնալով ձեր իսկ դատին կը վնասէք. դատարանին առջեւ անանկեղծօրէն արտայայտուեցէք:

Դարձեալ առջեւի թղթածրարին նայելով եւ խօսքը ինծի ուղղելով.

— Այս անթել ծածկագիրը կրնա՞ք լուսաբանել. կամ կրնա՞ք ըսել թէ՝ հեղինակը «Լ» ո՞վ է. գո՞ւք էք:

Դարձեալ լուռ մնացի:

Յետոյ նախագահը ընդհանուր դատախազին դառնալով, ըսաւ,— վկաները կանչեցէք:

Առաջին վկան վաշտի կեդրոնատեղիէն սպայ մըն էր... այն սպան որ զիս ձերբակալած էր:

— Ռուլըրսի վաշտէն գաղտնի գործակալ: Վերջերս ինծի հրամայուած էր կանոնաւորաբար այդ շրջանէն թշնամիին հասած գաղտնի տեղեկութիւններուն վրայ ուշադրութիւն դարձնել: Առաջին առթիւ քանի մը շաբաթ վերջ կարգ մը ծածկագիր լուրեր ձեռք անցուցի: Բայց այս լրատուները մերժեցին խօսիլ:

«Ծածկագրերը կարդացուելէ յետոյ յայտնի եղաւ որ անոնք ստորագրուած էին L գիրով: Նախ մտածեցի թէ անոր հեղինակը կին մըն էր եւ ծանօթ թշնամի գործակալ մը, Լիւսէլ Տէլտոնք, որուն հետքը այս կողմերը չէ տեսնուած, բայց որուն անունը մեր թղթածրարին մէջ է անցուած իբրեւ չափազանց վտանգաւոր կին մը: Ասոր վրայ փորձեցի կեղծ լուրեր ղրկել: Արդիւնքն այն եղաւ որ տեղեկագիր ղրկողը Լիւսէլ Տէլտոնքը չէր կրնար եղած ըլլալ:

Յաջորդ քայլս եղաւ Լիւսէլ Տէլտոնքի խնդիրին նախնական տեղեկագրերը քննել, իր ընկերներու մասին տեղեկութիւններ ստանալու համար: Տեսայ որ Մարթա Քնօքէրթ, որ Ռուլըրսի գերմանական հիւանդանոցին մէջ կը ծառայէր, անոր հետ գործակցած է, թէեւ այդ մասին ուղղակի փաստ չկար եւ որուն վարքի մասին իշխանութիւնները նպաստաւոր տեղեկութիւններ տուած էին:

Մարթա Քնօքէրթին խորհրդաւոր L-ը ըլլալը բացարձակապէս չհասկցայ»:

Յետոյ մանրամասնօրէն սկսաւ պատմել ժամացոյցիս ներքնուղիին մօտերը գտնուիլը, ուր զինուորական մթերանոցին քանդումը ծրագրուած եւ գործադրուած էր. յետոյ նկարագրեց սենեակիս խուզարկութիւնը եւ հոն գտնուած երկու ծածկագիր տեղեկագրերը, ստորագրուած «L» գիրով:

Պահ մը դադար տիրեց. յետոյ թուղթերու խշրտիւն եւ կողմնակի փսփսուք: Ննջասենեակէս գտնուած երկու ծածկագիրերս ձեռքէ ձեռք կ'անցընէին:

Նախագահը ինծի նայելով մեղմ կերպով ըսաւ.

— Այս տոմսերուն վրայի գրուածքը ձեր ձեռագի՞րն է:

Ու սկսաւ ձեռքերը բանալ — գոցել:

Դարձեալ մերժեցի պատասխանել:

Ու յետոյ.

— Իմ խօսելուս ի՞նչ պէտք կայ, գոչեցի յուզումս զսպելով: Այս տեսակ... մարդու մը վկայութեան հաւ՞ նորհիւ իմ յանցապարտութեանս մասին շատ մը ապացոյցներ լսեցիք... Այս սրահը մտնելէ առաջ արդէն գիտէի թէ դատապարտուած եմ. ուստի հանդիսաւոր այս կատակերգութիւնը խաղալու պէտք չկար: Ո՛չ այս դատավարութիւնը եւ ոչ ալ անոր տուած վճիռը կ'ընդունիմ:

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԷԼԵԱՆ
(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 9 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
9 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2056 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՊԱՐԱՊ ՎԱԽՏԻ ԽԱՂԱԼԻ՞Ք», ԹԷ...

Այսօր արտատպած ենք «Պայքար»ի մէկ խմբագրականին ամփոփումը, հիմնական, կենսական հարցի մը մասին։

Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, բացատրելով թէ Արեւելքի խնդիրը փակուած չէ, եւ, ընդհակառակն, «հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը», կը հարցնէ սրտառուչ միամտութեամբ մը.

— «Մեզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով։ Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպատակ ու անխորհուրդ կերպով պիտի գործե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ, թէ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք որ եւ է պատահականութեան հանդէպ։

Ասիկա մահու եւ կենաց խնդիր մըն է արտասահմանի հայութեան համար»։ (*«Պայքար»*, 22 *նոյ.*)։

Բարի՛ առաքեցար, խնամի՛ «Պայքար»։

Եւ կարծես խղճահարելով, ռամկավար պաշտօնաթերթը դիտել կուտայ.

— «Երբ մենք այս տեսակ խնդիրներու մասին խօսինք, ոմանք մեզ կը հարցնեն թէ ի՞նչ պէտք է ընել, որ եւ է ծրագիր կամ առաջարկ ունի՞նք։ Կը փութանք պատասխանել։ Ծրագրի ու գործի մասին խորհելու համար, առաջին ու ամէնէն էական պայմանն է միտքերու հանդարտութիւն ու խաղաղութիւն»։

«Շիտակ խօսքին ո՞վ ի՛նչ կ'ըսէ», պիտի բացականչէր հայ գիւղացին։

«Պայքար»ի ակնարկած «ոմանք»ը մենք ենք։ Ամբողջ Դաշնակցութիւնը։

Արդարեւ, ամէն անգամ որ ռամկավարները «անկորնչելի իրաւունքներ»էն կամ՝ «Մեծ Տեսիլք»էն կը ճառեն, միշտ ալ կը հարցնենք.

— Այդ բոլորը լաւ։ Բայց, իբրեւ գործնական քաղաքականութիւն, ի՛նչ կ'առաջարկէք։ Ունի՞ք ո՛ր եւ է ծրագիր, գործնական առաջարկ։

Եւ այս՝ ոչ միայն հրապարակաւ, թերթէ թերթ, այլ երբ պատեհութիւն ունեցած ենք խօսելու գլուխ գլխի, կանանչ կամ կլոր սեղանի մը շուրջը։

Այսօր, դարձեալ միեւնոյն հարցումը կ'ուղղենք, հաւատալով որ ռամկավարներն ալ, վերջապէս, կը խոստովանին թէ անել է այս ճամբան։ Թէ յիմար կոյսերու վիճակին պիտի մատնուինք, «եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով»։

Եւ հարցումը, այս անգամ, կ'ուղղենք մասնաւոր ուժգնութեամբ։ Շեշտակի։

Որովհետեւ — գաղտնիք չէ — 1931 օգոստոսէն սկսելով, վե՞ց թէ ութ ամիս գլուխ գլխի խօսակցութիւններ տեղի ունեցած են Դաշնակցութեան եւ ռամկավար-ազատական կեդր. վարչութեան միջեւ, ճիշդ այն հարցերու մասին որոնց քովէն քսուելով կ'անցնի «Պայքար»ը։ Նոյն իսկ բանաձեւեր մշակուած են։

Արդի՞ւնքը, — Թող «Պայքար»ը եւ իր պաշտօնակիցները բարի ըլլան հարցնելու իրենց կեդր. վարչութեան։

Այդ խօսակցութեանց ընթացքին, մոռացութեան չէ տրուած ո՛ր եւ է խնդիր, գաղութներէն մինչեւ Հայաստան եւ Հայկական Դատ։

Եւ, ինչո՞ւ չըսել, սրտաբաց մէջտեղ դրուած են բոլոր ցաւերն ու դառնութիւնները։

Արդի՞ւնքը, — Նորէն կը յանձնարարենք հարցնել «ձեռնհաս իշխանութեան»։

Ու մինչ կը սպասուէր որ մթնոլորտը նօսրանայ, պայծառանայ, մենք ռամկավար մամուլին մէջ կը տեսնենք միեւնոյն գրգռիչ մեղադրանքները՝ Դաշնակցութեան դէմ։

Միայն իրենց պաշտօնաթերթին, «Ապագայ»ի վերջին վեց ամսուան հաւաքածոն կը բաւէ, ջուրը ձգելու զանազան պատրուակներ կամ չքմեղանքներ։

Ահա նոյն ինքն «Պայքար»ը, իր այդ խմբագրականով.

— «Իսկ ներկայ Հայաստանի դէմ որոշ հոսանքի մը կողմէ մղուած աննպատակ ու քինախնդիր պայքարը, այնպիսի շփոթութիւն ու մթնոլորտ մը ստեղծած է, որու մէջ անկարելի է որ եւ է լուրջ ծրագրի ու գործի մասին խորհիլ»։

Կը նշանակէ թէ՝ Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթը կա՛մ «պէխապէր» է անցուդարձէն, եւ կամ իրենց ապիկարութեան մեղքը կ'ուզէ պարտկել պատռտած թմբուկներով։

Վերջ տուէք այս խեղկատակութեան, պարոններ։

Երեւանը ինք պէտք եղածէն աւելի ուժ եւ միջոցներ ունի, ճակատելու համար մեր «անիմաստ ու քինախնդիր» պայքարին դէմ, եւ չի կարօտիր ռամկավարներու հաճոյակատար ծառայութեան։ Մինչեւ անգամ կ'արհամարհէ զայն։

Արդէն լրացաւ տասը տարին։ Եւ, ինչքան ալ ձեզի հաճոյք պատճառէ այդ անճոռնի յանկերգը — «անիմաստ ու քինախնդիր պայքար» — այլ եւս արգահատանք, նոյն իսկ ծիծաղ կը շարժէ։

Հազար քարի զարնէք ձեր գլուխը, դուք չպիտի կրնաք ապացուցանել թէ «անիմաստ» է այն պայքարը որ կը մղուի Երեւանի անպարտկելի, բարբարոսական չարիքներուն դէմ։ (Բարիքներն ալ չենք ծածկած)։

Եւ, հազար աղբիւրէ ջուր բերելով, դուք պիտի չկրնաք հաստատել սա զզուելի որակումը, — «քինախնդիր»։

Դուք եթէ լուրջ հայրենասիրութիւնը կը շփոթէք դերասանութեան եւ կեղծիքին հետ, իրաւունք չունիք միեւնոյնը պահանջելու մեզմէ։

Բայց, թողո՛ւնք այս բոլորը եւ հարցնենք.

— «Պայքար»ն ու իր պաշտօնակիցները իսկապէս լուրջ մտահոգութեա՞մբ է որ կը հարցնեն. «Ի՞նչ պիտի ընենք»։ Թէ՞, պարզապէս իբրեւ «պարապ վախտի խաղալիք»։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ԳՐԱՇԱՐԸ...ԿԸ ՑՈՐԱՆԶԷ

Ի՜նչ գիտեր, ի՜նչ գիտեր կը հնարեն գրաշարները, ձեռագիր շարած ատեն։

Եւ յաճախ ալ՝ ի՜նչ փորձանքներ։

Պէտք է տպարան մը գտնուիլ, տեսնել նոր շարուած, սրբագրութենէ չանցած ո՛ր եւ է ձեռագիր, համոզուելու համար։

Դուն կը գրես՝ *խստացուց*, Պ. գրաշարը կը շարէ՝ *խորացուց*։

Ուրիշ ատեն կը գրես՝ *խտացուց*։ Ան կը շարէ՝ *խստացուց*։

Աշխատակից մը, որուն ձեռագիրը կրնայ մրցիլ բժշկագրի մը հետ, առջի օր կը գանգատէր թէ մեռցուցեր են իր գրութիւնը։

Գրած է եղեր՝ «գաղափարը խտացուց»։

Պ. գրաշարը, անշուշտ խորապէ՜ս թափանցելով իմաստին, շարեր է, — «գաղափարը ՄԵՌՑՈՒՑ»։

Երէկ, նորահրաշ գիւտի մը հանդիպեցայ «Յառաջ»ի մէջ։

Յաճախ օտար տառերով բառեր կը գտնուին ձեռագրի մը մէջ։

Գրաշարը, որպէս զի չստիպուի փոխել շարող մեքենան, կամ պրպտել օտար տառերու արկղիկը, ինքն իրեն որոշում կուտայ օտար բառը կարդալ... հայեվար։

Յաճախ կը յարմարի այս նարպիկութիւնը։ Բայց երբեմն ալ կը դառնայ... Բարեկենդան։

Մանաւանդ, եթէ սրբագրիչը անծանօթ ըլլայ օտար լեզուի հնչիւնին։ Կամ փախցնէ աչքէն։

Այս փորձանքին հանդիպած էր, երէկ, Փրակայի աշխատակցին յօդուածը (Բ. էջ, Ա. սիւնակ)։

Թղթակիցը գրած է **chain-store**ներ = «չէյն սթոր»ներ։ Գրաշարը շարած է, ֆրանսերէնի հետեւողութեամբ, «շէն սթոռ»ներ։

Թղթակիցը գրած է «**money-order**» = «մընի օրտըր»։ Գրաշարը, միշտ ֆրանսերէն հեգելով, շարեր է... «մօնէ օռտր»։

Բայց, շատ չտեսնենք այս չարատանջ աշխատաւորներուն մեղքը։

Այստեղ, Փարիզի մէջ, Ֆրանսացիները անգլիերէն բոլոր բառերը կը կարդան ֆրանսերէն հնչումով։

Եւ **Singer**ը (Սինկըր) կը դառնայ *Սէնժէ*, **High-life**ը՝ (հայ-լայֆ) *հիկ-լիֆ*։ Լորտ Պայրընի անունով կոչուած փողոցը՝ «Պիռօն» (**Byron**), «Փարամաունթ»ը՝ *«Փարամուն»*, «սկաուտ»ը՝ *«սկուտ»* եւն.։

ՎԱՀԷ

ՀԻՆ ՏԱՌԵՐՈՎ «ԽԱՖԹԱ» ՄԸ

Մալաթիայէն կը գրեն «Միլլիյէթ»ի. — Ամէն տեղ եղածին պէս, հոս ալ, նոյ. 25ի ուրբաթ օրը, Մալաթիոյ ամէնէն մեծ եւ նշանաւոր Եէնի Թաշ մեծ մզկիթին մէջ «էզան»ը, «քութպէ»ն եւ «գամէթ»ը թուրքերէն կարդացուեցան։

Նոյն օրը իրիկունը մինարէի դրան վրայ արաբական խոշոր տառերով «խաֆթա» մը կախուած էր։

Քննութիւն բացուելով, ձերբակալուեցաւ գուշակ մը, Պաղտատցի Շէյխ Հանի Օսման էֆ. եւ հաստատուեցաւ թէ «խաֆթա»ն գրողը այդ Հանի Օսմանն է։ Ասոր վրայ յիշեալը դատական իշխանութեան յանձնուած եւ ձերբակալման հրամանագիր հանուած է իրեն դէմ։ Ընդհ. դատախազ Ռադըպ պէյ չէ արտօնած որ այս վնասակար մարդը դրկուի բանտ, ուր կը գտնուին աւելի քան 500 բանտարկեալներ եւ դրկուած է Սարայ թաղին մէջ գտնուած երկրորդ բանտը, Իսմայիլ էֆ. Մէսնիտը, ուր կը գտնուին 70 հոգի։ Քննութիւնները կը շարունակուին։

ՎՐԷԺ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅԷՆ

Սոֆիայի սերպիական դեսպանը ծանուցագիր մը յանձնելով պուլկարական կառավարութեան, յայտնեց թէ իբրեւ հատուցում սահմանագլուխի վրայ պատահած դէպքերուն, առժամապէս թոյլ չպիտի տայ որ պուլկար հպատակները մշակեն սերպիական սահմանին մէջ գտնուած իրենց հողերը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՈՒՌՆ ԴԷՊՔԵՐ ԳԵՐՄԱՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Քանի մը հոգի ծանրապէս կը վիրաւորուին

Անսովոր դէպքեր պատահեցան Գերմանիոյ Երեսփ. Ժողովի դեկտ. 7ի նիստին մէջ։ Հիթլէրականները օրինագիծ մը առաջարկած էին, ճշդելու համար թէ ո՛վ պիտի վարէ հանրապետութեան նախագահութիւնը, եթէ բուն նախագահը մեռնի կամ հրաժարի։ Համայնավար երեսփոխան մը անդադար կը խանգարէր նախագահը (հիթլէրական). այն աստիճան որ, փոխ-նախագահը ստիպուեցաւ քանի մը անգամ միջամտել։ Ցանկարծ համայնավարները սկսան պոռալ, — «Անկցի՛ Հինտէնպուրկ»։ Ընկերվարներու սրահին մէջ ալ մէկը ձայնակցեցաւ։ Բարապանները պահանջեցին որ դուրս ելլէ։ Համայնավարները կը շարունակէին պոռալ. — «Անկցի՛ Հինտէնպուրկ»։ Ձայնակցող ընկերվարն ալ կը շարունակէր աղմկել։ Ուրիշ ընկերվարներ օձիքէն բռնելով դուրս հանեցին։

Վարը, բուն ժողովասրահին մէջ ժխորը կը շարունակուէր։ Համայնավարները անխնայ կը նախատէին Հինտէնպուրկը եւ փոխ-նախագահը պահ մը ընդհատեց նիստը, երբ դուրս հանուած ընկերվարը նորէն երեւալով, պոռաց ստենտորեան ձայնով մը, — «Անկցի՛ Հինտէնպուրկ»։ Վարէն ալ անդադար կը ձայնակցէին։ Այն ատեն, 20—30 հիթլէրականներ խոյացան դէպ ի ընկերվարներու բաժինը, դաս մը տալու համար խռովարար անծանօթին։ Համայնավար երեսփոխաններն ալ խուժեցին անոնց ետեւէն։ Եւ տեղի ունեցաւ աննկարագրելին։ Բոլորը իրար խառնուած, սկսան լուտանքներ արձակել, իրարու երեսին թքնել։ Կաղամարներ, մոխրամաններ, սեղանի եւ աթոռի ոտքեր, վերջապէս ինչ որ կար ձեռքի տակ՝ աջ ու ձախ կը նետուէին։ Քանի մը հոգի հեռախօսի գործիքները քաշելով նետեցին իրենց հակառակորդներուն վրայ։ Ջարդուփշուր եղաւ նոյն իսկ մեծ հայելի մը։ Կեդրոնական նրբանցքին մէջ 40—50 հիթլէրականներ կոկորդ կոկորդի բռնուած էին նոյնքան համայնավարներու հետ։ Ծանր սեղան մը այնքան բարձր նետուեցաւ որ, ջարդուփշուր ըրաւ ճեղնաջահ մը, եւ ինկաւ հիթլէրական երեսփոխանի մը գլխուն, խոր վէրք մը բանալով։ Երկու գաղտնի ոստիկաններ ալ, որոնք եկեր էին բարեկարգութիւնը վերահաստատելու, ծանր վէրքեր ստացան։

Նիստը վերաբացուելէ յետոյ, վիճաբանութիւնները շարունակուեցան եւ ժողովը քուէարկեց հիթլէրականներուն բանաձեւը որ կ'ըսէ. — Եթէ հանրապետութեան նախագահը չկարենայ կատարել իր պաշտօնը, զայն փոխանորդաբար կը վարէ Լայփցիկի Գերագոյն Ատեանին նախագահը։

Այս կարգադրութեամբ, ազգայնականները այլ եւս չեն կրնար իշխանութեան գլուխ բերել Կայս. գերդաստանին մէկ անդամը, ինչպէս ծրագրած են։

Անգլիա կը պահանջէ որ ներուին խնդրեն

Անգլիական կառավարութիւնը պահանջեց խորհրդային իշխանութենէն՝ ներում խնդրել «Իզվեստիա» պաշտօնաթերթի նոյ. 13ի թիւին մէջ հրատարակուած գրութեան մը համար, որ Մեծն Բրիտանիան կ'ամբաստանէր թէ իր գործակալներուն հրահանգած է ի հարկին կեղծ փաստաթուղթեր շինել, ապացուցանելու համար Գ. Միջազգայինի եւ խորհրդային կառավարութեան գործակցութիւնը։

Այս առթիւ վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ։ Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը յայտարարեց թէ Գ. Միջազգայինը վերջերս հրահանգներ ղրկած էր Անգլիոյ եւ Հնդկաստանի համայնավար կուսակցութեանց, առաջինին պատուիրելով նոր բջիջներ կազմել, իսկ երկրորդին՝ ուժ տալ՝ տուրքերը չվճարելու շարժումին։ Մոսկուայի անգլ. դեսպանը տեղեկագիր մը ղրկած էր այս հրահանգներու մասին, եւ երբ դիտողութիւն եղաւ, «Իզվեստիա»ն այդ յօդուածը հրատարակեց։ Անգլիա վերջին անգամ ըլլալով կ'ազդարարէ որ Մոսկուա դադրեցնէ այս կարգի հրատարակութիւններն ու արարքները, որպէս զի կարելի ըլլայ վերահաստատել առեւտրական յարաբերութիւնները։

Պարտքերու խնդիրը

Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովը երկուշաբթի օրուան յետաձգեց ծրագրուած վիճաբանութիւնը՝ պարտքերու վճարման մասին։ Պ. Էռիօ չուզեց որ բացատրութիւններ պիտի տայ խորհրդարանի արտաքին եւ ելմտական յանձնաժողովներուն առջեւ։

Պ. Մաքտոնալտ եւ Անգլիոյ ելմտական նախարարը Փարիզ կը գտնուին տակաւին, խորհրդակցելու համար այս փշոտ հարցի մասին։ Արդիւնքը գաղտնի կը պահուի։

Դեկտ. 15ին Ֆրանսայի վճարելիք գումարն է 19,261,000 *տոլար։ Կառավարութիւնը չորս ձեւեր ունի աչքի առջեւ, այս հարցի մասին, — 1. Չվճարել դեկտ. 15ին. — 2. Վճարել առանց վերապահութեան. — 3. Վճարել վերապահումներով. — 4. Գումարը յանձնել Պալի Միջազգային դրամատան, իբրեւ աւանդ, մինչեւ որ համաձայնութիւն գոյանայ։ Չորս պարագաներուն ալ, կառավարութիւնը ստիպուած է նկատի առնել թէ՛ երկրին վիճակը եւ թէ միջազգային պայմանները։*

Զինաթափութեան քննուկը

Ժընեւի մէջ խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին չորս պետութեանց միջեւ, բանաձեւ մը գտնելու եւ Գերմանիան գոհացնելու համար։ Ֆրանսա սեղանի վրայ դրած է նոր բանաձեւ մը, որուն համամտութիւն յայտնած են Անգլիա, Ամերիկա եւ Իտալիա։ Բանաձեւը կ'ըսէ. — Զինաթափութեան խորհրդաժողովին նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ Գերմանիոյ եւ հաշտութեան դաշնագիրներով զինաթափ եղած միւս պետութիւններուն տալ հաւասար իրաւունքներ, այնպիսի կարգ ու սարքի մը մէջ որ ապահովէ հաւասար ապահովութիւն՝ բոլորին համար։

Ուրեմն, հաւասար իրաւունքներ բոլորին՝ հաւասար ապահովութեամբ։

Գերմանիոյ ներկայացուցիչը վերջնական պատասխան չէ տուած այս մասին, եւ հրահանգներ կը սպասէ իր կառավարութենէն։ Իրազեկներ կը պնդեն թէ այս բանաձեւն ալ գոհացում չի տար Գերմանիոյ, եւ եթէ բանակցութիւնները ձախողին, Պերլին ինքզինքը ազատ կը զգայ վերակազմելու իր բանակը։ Այս հարցին առթիւ, թերթերը կը յիշեն վարչապետ եւ պատերազմական նա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՈՉ ԹԷ «ԱԼԼԱՀ», ԱՅԼ «ԹԱՆՐԻ»

Պոլսէն կը գրեն անգլ. թերթերու. — Կառավարութեան հրամանով, «Ալլահ» (Աստուած) բառին տեղ այսուհետեւ պիտի գործածուի թրքական «Թանրի» բառը։ Յառաջիկայ Ռամազանէն սկսելով, «էզան»ը եւ իսլամական հաւատամքը պիտի արտասանուին ոչ թէ արաբերէն, այլ թուրքերէն։ «Ալլահ ու էքպէր»ի տեղ պիտի ըսուի «Թանրի ուլուտըր»։

Էվգաֆի տեսչութիւնը, որ վերահսկիչն է բոլոր մզկիթներուն, եւ այժմ կցուած է կառավարութեան, ժողովի հրաւիրած է խումբ մը «հաֆըզ»ներ, որպէս զի նոր բանաձեւին վարժեցնեն «մուէզզին»ները։

ՌՈՒՍԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՈՒԺԸ Կ'ԱՃԻ ԱՆԸՆԴՀԱՏ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ իտալացի զօր. Նոպիլէ շինութեանց վարիչ նշանակուած է օդանաւերու նոր տորմիղի մը, որ պիտի բաղկանայ 22—25 կտորէ։ Ինը հատը շինուած են արդէն։

Խորհրդային իշխանութիւնը մեծ եռանդով կը զարգացնէ օդանաւային փոխադրութիւններու ցանցը։ 1922ին օդային գիծերու երկայնութիւնն էր 1200 քիլոմեդր, 1928ին բարձրացաւ 11,442ի, 1929ին՝ 17,542ի, 1930ին՝ 29,281ի, իսկ 1931ին՝ 35,531 քիլոմեդրի։ Միւս կողմէ, տարուէ տարի կ'աւելնան առեւտրական, ճամբորդի եւ բեռներու փոխադրութիւնները։ Այսպէս, 1922ին օդանաւերով կտրուած ճամբան կը հասնէր 134,000 քիլոմեդրի, 1928ին բարձրացաւ 2 միլիոն 497,700ի, 1929ին՝ 3,561,900ի, 1930ին՝ 4,879,400ի եւ 1931ին՝ 6 միլիոն 115,000ի։ Միեւնոյն շրջանին, ճամբորդներու թիւը եղաւ 270,932, 11,985, 14,875 եւ 22,455։ Իսկ փոխադրուած ապրանքներու ծանրութիւնը՝ 13,700, 247,988, 287,556 359,559 եւ 662,724 քիլօ։

1932ին, քաղաքային օդանաւորդութիւնը նոր ոստում մը ունեցաւ, որուն շնորհիւ տարուան վերջը գիծերուն երկայնութիւնը պիտի հասնի 50—55,000 քիլոմեդրի, թռիչքներու երկայնութիւնը՝ 10,000,000ի, ճամբորդներու թիւը՝ 40,000ի, իսկ ապրանքներու ծանրութիւնը՝ 2 միլիոնի (մէջն ըլլալով թղթատարը)։ Օդային գիծերու երկայնութեան տեսակէտով, Խ. Միութիւնը երկրորդն է աշխարհի մէջ, առաջինն ըլլալով Մ. Նահանգները։

Հնգամեայ ծրագիրը քաղաքային օդանաւորդութեան համար նախատեսած էր 108 միլիոն ռուբլիի գումար մը։ Իրականին մէջ, առաջին չորս տարիներուն գոյացած է 300 միլիոն ռուբլի։

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԳՈՐԾԱԴՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ըստ ֆրանքեւթուրք վերջին համաձայնութեան, Թուրքերու եւ Սուրիացիներու կալուածներուն կարգադրութեան համար Սուրիոյ մարզպանութեան մէջ կազմուած է առանձին գրասենեակ մը։ Այս գրասենեակի պետն է Պ. Քրիզար որ հին ու նոր բոլոր թուղթերն ու թղթակցութիւնները ստացաւ Պ. Ճէնարտիէն։

Այս գրասենեակը պիտի զբաղի հետեւեալ խնդիրներով.—

1.— Կալուածներու շուրջ գոյացած համաձայնագրի գործադրութիւնը։

2.— Ֆրանքեւթուրք համաձայնագրի մէջ յիշուած յօդուածներու շուրջ բացատրութիւններ պիտի տայ այն Սուրիացիներուն ու Լիբանանցիներուն, որոնք կը շահագրգռուին այդ խնդրով։

3.— Սեփականատէրերը մեռած կալուածներու ժառանգութեան խնդիրը։ (Թուրքիա՞ թէ՝ Սուրիա տէր պիտի դառնայ նման կալուածներուն)։

Անցեալ շաբթու թրքական հպատակութիւնը ընդունող Սուրիացիներէն 12 հոգի դիմում կատարած են այս գրասենեակը։

Էնկիւրիի մէջ ալ բացուած է առանձին գրասենեակ մը, միեւնոյն նպատակով։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԷ.

Մ. ՔԵՄԱԼ ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ ՎԵՐ.— ՏԱՌԵՐՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ.— ՄՈՌՑԷ՛Ք ԱՐԱԲԵՐԷՆԸ.— ԽԱՂԻ ՄԷՋ ԱԼ ԲԱԽՏԱԽՈՐ.— ԱՐՈՒԵՍՏ ՄԵՐԿՈՒԹԵԱՆ.— Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻՆ «ԺԻԿՈԼՕ»ՆԵՐԸ.— ԽՈՒԼ ՊԱՅՔԱՐ ԸՍՄԷԹԻ ԴԷՄ.

Մուսթաֆա Քէմալ սկսած էր ձանձրանալ այլ եւս Ջան–Գայայի միօրինակութենէն: Կ՚ուզէր ճամբորդել. կ՚ուզէր նոր կեանք, նոր մարդիկ տեսնել:

Հիւանդ էր չարունակ եւ սակայն կը խմէր միշտ: Ալքօլամոլութիւնը իր դրոշմը դրած էր անոր դէմքին վրայ: Երկու անգամ մարած էր պրոֆ բարախումէ: Բժիշկները օդափոխութեան մը անհրաժեշտութիւնը զգացուցած էին իրեն, արգիլելով խմելը:

Աւելին կար: Մուսթաֆա Քէմալ կը տեսնէր որ կորուած էր կապը իր եւ ժողովուրդին միջեւ: Հիմա քիչ կը զբաղէր պետական գործերով: Հետզհետէ պիտի մոռցուէր իր անունը: Ըսողներ կային նոյն իսկ որ խամաճիկ մըն էր այլ եւս եւ Ըսմէթ եւ միւս գործավարները խլած էին իշխանութիւնը անոր ձեռքէն:

Եւ յանկարծ, կը սթափի Քէմալ: Ոչ մէկը իրաւունք ունի գրաւելու իր դիրքը: Ինքն է ամենազօր իշխանը Թուրքիոյ, ինքն է կեդրոնը ամէն բանի: Մուսթաֆա Քէմալ ամէն բանէ վեր:

Այնպէս որ, իր գոյութեան ապացոյցը տալու եւ ժողովուրդին ուշադրութիւնը իր վրայ դարձնելու նպատակով, կ՚որոշէ երթալ Պոլիս՝ ըղըրդացին բարենորոգումի մը ծրագիրը իր մտքին մէջ:

Ի՞նչ էր այդ բարենորոգումը: Մուսթաֆա Քէմալ պիտի փոխէր թրքական տառերը, պիտի յեղաշրջէր միտքը Թուրքիոյ մէջ:

Ժողովուրդին հազիւ հարիւրին տասը կարդալ – գրել գիտէր Քէմալի հայրենիքին մէջ, կը գրէ Արմսթրօնկ: Արաբական տառերը մատչելի էին միայն մտաւորական ու կրօնաւոր դասակարգին: Եւրոպական գրականութիւնը փակուած էր ժողովուրդին առջեւ, իսկ Արեւմուտքը բոլորովին անծանօթ էր Թուրք գրականութեան ու լեզուին: Շատ քիչ թիւով Թուրքեր կը սորվէին օտար լեզուները:

Մուսթաֆա Քէմալ պիտի բարեկարգէր Թուրքիան այդ տեսակէտէն: Ամէն մարդ դպրոց պիտի երթայ, ամէն մարդ պիտի սորվի ու զարգանայ:

Քէմալ սկսած էր չափաւորել իր գինովութիւնը, իր խաղամոլութիւնը: Շատ չէր զբաղեր հիմա իր ներկըւած աղջիկներով: Մասնագէտներու օժանդակութեամբ սկսած էր ուսումնասիրել եւրոպական լեզուներու այբուբենը: 1924ին պոլշեւիկները լատին տառերը սորվեցուցած էին Կեդրոնական Ասիոյ կարգ մը ցեղերուն: Քէմալ պիտի հետեւէր անոնց օրինակին:

1928ին ամրան, Մուսթաֆա Քէմալ կը հասնի Պոլիս, տասը տարուան բացակայութենէ յետոյ: Ի՛նչ փառայեղ ընդունելութիւն Վոսփորի գեղածիծաղ ափերուն վրայ:

Իր շքախումբով կը հաստատուի Տօլմա Պաղչէի սուլթանական պալատին մէջ ու կը սպասէ լաւագոյն պատեհութիւններու, հրապարակելու համար այս նոր բարենորոգման ծրագիրը:

Ընդունելութիւն մը կը սարքուի պալատին մէջ: Կը հրաւիրուին բոլոր երեւելիները – երեսփոխան, պաշտօնատար, կրօնաւոր, լրագրող, մտաւորական, ուսուցիչ, վաճառական եւ բարձր դասակարգին պատկանող տիկիններ:

Սրահին մէկ անկիւնը կը բարձրանայ պատուանդան մը: Սեղանին շուրջ նստած են գործավարները, Ազգային Ժողովի նախագահը եւ ինքը՝ Քէմալ: Գրատախտակ մը կայ անոր քովը եւ քանի մը կաւիճի կտորներ:

Քէմալ ոտքի կ՚ելլէ յանկարծ ու կը խօսի ճառ մը, բացատրելով լատինական տառերու եւ արաբականին տարբերութիւնը: Դասատուի մը պէս ցոյց կուտայ գրատախտակին վրայ բաղդատութիւնը այդ երկու սիստէմներուն: Բազմութենէն կը կանչէ երկու հոգի եւ գրել կուտայ անոնց թուրքերէն բառեր՝ լատիներէն տառերով: Ի՛նչպէս կը հեգնէ Քէմալ անոնց անճարակութիւնը ու կատակելով կը խնդացնէ բոլորը:

Ուշադրութեամբ կը հետեւին իր խօսքերուն, իր նիւթին որ հետաքրքրական չէ շատերուն համար, ոչ իսկ տանելի այդ հեղձուցիչ տաքին: Բայց ո՞վ պիտի համարձակէր հարեւանցի ունկնդրել Կազիին:

Երեւելիներու այդ բազմութիւնը առանց վարանումի, առանց որ եւ է գիտողութեան կը հաւանի տառերու փոփոխութեան: Մնացածը դիւրին էր Քէմալի համար:

Կազին կը պտտի երկրին մէկ ծայրէն միւսը, միասին առած գրատախտակն ու կաւիճը: Դասընթացքներ կը հաստատուին Պոլսէն մինչեւ Անատոլուի յետին գիւղերը եւ ժողովուրդը կը սկսի հեգնել նոր այբուբենը: Սրճարաններու կամ մզկիթներու պատերուն տակ հաւաքուած, Թուրք ամբոխը լատիներէն տառերը կը սորվի: Ստիպուած է սորվիլ, որովհետեւ Մուսթաֆա Քէմալի խօսքը պատգամ է:

Պատիժ կը սահմանուի թերացողներուն, — պաշտօնէ եւ հպատակութենէ զրկում, աքսոր, բանտ:

Այո՛, Մէհմէտ աղան, Հասան պէյը կամ Նաթիւէ հանըմը լատիներէն տառերով պէտք է գրեն իրենց անունը … Կեցցէ՛ քաղաքակրթութիւնը:

Քէմալ օրուան մարդն է դարձեալ: Ըսինք թէ չափաւորած էր իր գեղխ կեանքը, բայց ո՛չ տեւականօրէն: Կարեւոր աշխատանքներու առեն երեսի վրայ կը թողուր իր աղջիկները, սակայն անոնցմէ եկած հեշտանքը մոռցնել տալու չափ ալ տկար չէր իր յիշողութիւնը: Ջան–Գայա թէ Վոսփոր միեւնոյն էին իրեն համար: Վայելքը անպակաս էր, ո՛ւր ալ երթար:

Տօլմա Պաղչէի այդ պաշտօնական ընդունելութեան գիշերը Քէմալ ճաշի հրաւիրած էր երկու օտար դիւանագէտներ: Այնտեղ էին իր ծանօթ «մտերիմներն» ու հոմանուհիները: Ալքօլ, կին ու թղթախաղ մինչեւ արշալոյս: Քէմալ, բախտաւոր նոյն իսկ խաղի մէջ, ահագին գումար մը շահած էր: Թղթադրամներու առատ դէզ մը կը բարձրանար իր առջեւ: Կը վայլէ՞ր իր դիրքին, իր անունին դրպանել այդ դրամները:

Քէմալ արհամարհանքով անդին կը հրէ դէզը—«առէ՛ք մէջէն ձեր կորսնցուցածները», կ՚ըսէ իր խաղընկերներուն, Արեւելքցի իշխանաւորի մը յատուկ շէշտ մը տալով իր բառերուն:

Տառերուն փոփոխութիւնը բաւական չէր արդիացնելու համար Թուրքիան: Քէմալ պիտի բարեկարգէ դեռ շատ մը բաներ: Գրականութեան կապուած է նաեւ արուեստը: Պէտք է քաջալերել զայն:

Քէմալ առաջին առիթով իր արձանը շինել կուտայ: Երկսեռ վարժարան մը կը հաստատէ Էնկիւրիի մէջ, մերկութեան արուեստին զարկ տալու համար: Կ՚ընդհանրացնէ եւրոպական եւ պարահանդէսները: Վիէննական վալսերն ու խափշիկներու ֆօքս–թրօթը ա՛լ անհրաժեշտութիւն են քաղաքակրթուած Թուրքին համար: Քէմալի համոզումով պարը քաղաքակրթութեան չափանիշն է: Ամէն մարդ պէտք է պարէ: Կը հաստատուին պարի դասընթացքներ «ուր լաւ ընտանիքներու տղաքներ կը պատրաստուէին յաջող ժիկօլօներ ըլլալու արհեստին»:

Մ. Քէմալ որդեգրած էր կարգ մը որբուհիներ: Զար լեզուներ տարբեր նպատակներ կը վերագրեն այդ «հայրենասիրական» ժեստին: Քէմալ ո՛չ միայն հրապարակէն քշած էր արեւելեան երգերը այլ եւ արեւելեան պարը՝ «զէյպէկ»ը որ այլ եւս չէր պատշաճեր Էնկիւրիի քաղաքակրթըւա՛ծ հասարակութեան:

Որքա՛ն բարկացեր էր Քէմալ օր մը, տեսնելով որ եւրոպական պետութեան մը ներկայացուցիչը պարել չէր գիտեր: «Ուրեմն, Եւրոպան իր քթին կը խնդար, այդ անճարակը Էնկիւրի ղրկելով…»:

×

Քէմալի սրտին մօտ էր Թրքուհիներու վերջնական ազատագրութեան հարցը: Շատոնց ջնջած էր չարշաֆն ու նամէհրամը: Թրքուհին կը հագուէր քրիստոնեայ կիներուն պէս, կը մասնակցէր թաղապետական ընտրութեանց եւ անդամ էր նոյն իսկ խալքին: Բոլոր ազատ ասպարէզները բաց էին անոր առջեւ — բժիշկ, փաստաբան, դատաւոր: Իր քրոջը՝ Մաքպուլէի եւ որդեգիր աղջիկներէն մէկուն ջանքերով օրինագիծ մը քուէարկել տուած էր Ազգային Ժողովին մէջ՝ անչափահաս երախաներու դատախազութեան մասին: Գինետուները, վաճառքաւ սրճարանները եւ որոշ շարժանկարներ արգիլուած էին անոնց համար: Տարին մէկ չարաթ դպրոցական երախաները՝ իրենք պիտի կառավարէին երկիրը:

Օրուան մարդն էր Կազին, ինչպէս յիշեցինք քիչ առաջ: Սակայն խուլ շարժումներ տեղի կ՚ունենային պետական շրջանակներէն ներս:

Ըսմէթ աստիճանաբար կը տարածէր իր տիրապետութիւնը վարչական գործերուն մէջ: Իրականին մէջ ինքն էր գործադիր իշխանութիւնը:

— «Ըսմէթ չունէր ո՛չ Մուսթաֆա Քէմալի ուղեղը, ո՛չ ալ անոր տաղանդը: Շատ մը բաներու մէջ չափազանց տխմար սխալներ գործած էր որոնցմէ կրնար խուսափիլ խելք ու փորձառութիւն ունեցող մէկը: Խօսք մտիկ չէր ըներ: Խրատը ընդդիմութիւն էր իրեն համար: Մեծ հաւատք ունէր իր կարողութեան վրայ. ծայրայեղ ազգայնամոլ մըն էր ու կ՚ատէր բոլոր օտարականները, բայց բացարձակօրէն պարկեշտ էր եւ յարատեւող, յամառ ու կամքի տէր, ինչպէս Մ. Քէմալ: Ըսմէթի տեսակէտով, Մ. Քէմալ պետութեան ներկայացուցիչն էր, իսկ ինք գործադիր իշխանութիւնը: «Կազին պետութիւնը կը ներկայացնէ. երկիրը վարողը կառավարութիւնն է», կ՚ըսէր Ըսմէթ: Ու Մ. Քէմալ կը պատասխանէր. «Ես եմ կառավարողը»:

Արմսթրօնկ կը պատմէ որ շատ անգամներ անոնք կը կռուէին իրարու հետ ու Ֆէվզին հաշտարարի դեր կը կատարէր: 1930ի ամրան Մ. Քէմալ հրաման կ՚ընէ որ կառավարութիւնը առժամաբար փոխադրուի Պոլիս: Ըսմէթ կը հակառակի: Մ. Քէմալ հրաման կ՚ընէ որ օտար երկիրներէ վերադարձող իր ներկայացուցիչները ղեկուցում տան ուղղակի իրեն: Ըսմէթ կը հրահանգէ որ անոնք նախ ներկայանան պատկանեալ գործավարութեանց: Մ. Քէմալ կրթական նախարար նշանակել կ՚ուզէ իր ծանօթներէն մէկը:—Ո՛չ, կ՚ըսէ Ըսմէթ ու պաշտօնի կը յանձնէ անուս եւ գիւղացի մէկու մը: Մուսթաֆա Քէմալ կը պահանջէ որ ամէն տեղեկագիր ուղարկուի իրեն անձամբ: Ըսմէթ կը պնդէ որ ամէն խնդիր պէտք է անցնի նախ իր բովէն:

Քէմալի «մտերիմները» խաղ կը լեցնեն կրակին վրայ ու կը սկսին միջամտել քաղաքական ու վարչական խնդիրներու: Ըսմէթ չափազանց դժգոհ է այդ վիճակէն:

Իսկ Քէմալ ինքզինքը կ՚ուտէ այս ընդդիմութեան համար: Կատղած է մանաւանդ անոր համար որ, չի կրնար չարժիլ առանց Ըսմէթին:

Ի՞նչպէս պիտի լուծէ Քէմալ այս երկսայրի կացութիւնը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԱԼ ՁԵՆ ԱԺԻՐ

Հռոմէն կը հաղորդեն թէ երկրին բոլոր թերթերը ահազանգ կը հնչեցնեն, յայտարարելով որ չաճիր ժողովուրդը։ Մինչեւ հիմա Իտալիան պատրանքն ունէր թէ շատ կ՚աճի։ Վերջին վիճակագրութիւնները, ընդհակառակն, կը հաստատեն, որ աճում չկայ երբեք։ Ու թերթերը կը հրաւիրեն պետութիւնը, որ պայքարի այս վտանգին դէմ, դպրոցներով, քարոզութիւններով, վերջապէս ամէն կարգի միջոցներով, եւ պատժելով անոնք որ կը կործանեն ընտանիքը։ Ու կ՚առաջարկեն վարձատրել բազմանդամ ընտանիքները, տուգանքի դատապարտել ամուրիները։ Եթէ, կ՚ըսեն, Երրայեցիները ամուլները եւ ամուրիները կը դատապարտէին կրօնական օրէնքներով, եթէ Սպարտացիները տուրքէ զերծ կը համարէին հինգ զաւկի տէր ծնողքները, եթէ Աթենացիները քաղաքացիական իրաւունքներէ կը զրկէին անզաւակ քաղաքացիները, նոյնպէս այսօր ալ պէտք է նման կարգադրութիւններու դիմել, որպէսզի անեղծ մնայ ընտանիքը եւ աճի ժողովուրդը։

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.— Ահա ամփոփումը այն ճառին զոր արտասանած է ընկ. Ն. Աղբալեան Պէյրութի մէջ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ եւ որուն ընկաբագրութիւնը հրատարակած էինք երէկ:

— «Դաշնակցութեան 42ամեակն է, որ կը տօնենք եւ դեռ պիտի տօնենք յետագային ալ: Դաշնակցութեան պատմութիւնը՝ Հայոց պատմութիւնն է վերջին 40 տարուան ընթացքին: Դաշնակցութեան պատմութիւնն ու Հայոց պատմութիւնը իրարմէ զատել կարելի չէ: Այդ ժամանակի ընթացքին մեր պատմական բոլոր դէպքերը կատարուած են կամ մեր կուսակցութեան նախաձեռնութեամբ եւ կամ առնուազն անոր գործօն մասնակցութեամբ: Այդ գործունէութիւնը բազմակողմանի է: Դաշնակցութիւնը գործեր է կատարած բոլոր ասպարէզներու մէջ՝ յեղափոխական, հրապարակագրական, գրական, կրթական – մշակութային եւ նոյն իսկ զատական: Հայ ժողովուրդը իր դատը յանձնած էր Դաշնակցութեան: Մեր կուսակցութիւնը 42 տարի գործելուց յետոյ էլ կենդանի է եւ դեռ գործեր ունի կատարելիք:

Ի՞նչ է իր յարատեւութեան գաղտնիքը: — Իր հիմնական գաղափարը, է հետապնդումն ընկերվար կարգերի՝ ազատ Հայրենիքի մէջ: Այս գաղափարը ինքնին տեւական է, որովհետեւ չկան ոչ ընկերվար կարգեր եւ ոչ ալ ունինք ազատ Հայրենիք: Մեր այս հիմնական գաղափարն իր մէջ ամփոփում է երկու էական կէտեր՝ ընկերվարութիւն եւ ազատ Հայրենիք: Մէկ կամ միւս գաղափարի գերակշռութիւնը մեզ համար ընդունելի չէ: Բայց կայ մեզանից դուրս գերակշռութեան հարց: Հայրենի՞ք թէ ընկերվարութիւն: Նրանք որ ասում են «Հայրենիք» եւ ժխտում են ընկերվարութիւնը՝ քաղքենի են. նրանք, որ ասում են «ընկերվարութիւն» եւ բացասում են Հայրենիքը – միջազգայնական են: Դրանց միութիւնը՝ ազգային – ընկերվար՝ մեր կուսակցութիւնն է: Միայն ընկերվար սողները — անջատուած են, մեծամասնական են. Նրանք ազգ եւ Հայրենիք ստորադասած են ընկերվարութեան: Միայն հայրենիք սողները անկազմակերպ են, մութ է նրանց միտքը: Մթամիտ բազմութիւն է՝ գաղափարի պարզութիւն չունի:

Կայ նաեւ պատմա–եկեղեցա–ծխական ազգասիրութիւն՝ անկերպարան: Մէկ տարրը միայն որոշ է, արմաշական հոգեւորականութեան գլխաւորութեամբ: Նրա ըմբռնումով ազգը եկեղեցի է: Միւսները՝ աջով ձախը ջնջող: Այդ տեղ են մեր կուսակցութեան բոլոր անկաշառ հակառակորդները: Կաշառուածներու մասին չէ մեր խօսքը որոնք հաշիւ չեն:

Այս խումբի իտէալը ներկայ Եւրոպան է, որի դժգոհ տարրը նրա համար աննշան է: Նրա համար ժողովուրդը հօտ է, չփոթի զէնք: Ինքն է ազգը: Այս տարրը ապագան չի տեսնում: Նրա համար մարդկութեան իտէալը ստորադաս է իր շահին: Այս խումբի լաւագոյն մասը հակած է դէպի Դաշնակցութիւնը, որի ծրագրի մէջ դեռ տեսնում է հայրենիքը, բայց մերժում է ընկերվարութիւնը: Կուսակցութեան ծրագիրը մեզ համար ուղեկից է, իսկ իր համար աւելորդ բեռ: Նա փորձում է տէր կանգնել կուսակցութեանը, որովհետեւ գործած է նրա դրօշակի տակ, իբր ուղեկից, բայց ոչ ղեկավար: Սրանք պարկեշտ ու գործօն Հայեր են՝ քաղքենի մտայնութեամբ:

Բաւ չէ գաղափարը: Դաշնակցութիւնը կազմակերպութիւն է, որ հետամուտ է գաղափարի իրացման: Ոչ թէ գաղափարի, այլ կազմակերպութեան տօնն է այս: Կազմակերպութեան առիթով է խօսում գաղափարի մասին: Կազմակերպութիւնը պահուած է կարգապահութեամբ: Ուր կարգապահութիւն չկայ — կազմակերպութիւն չկայ: Հետեւապէս՝ ըլլայ կայ հանրային գործ: Մինչեւ իսկ անհատական գործ: Կարգապահութիւնը անձնականի ստորադասումն է հետապնդած նպատակին: Այնտեղ ուր անձի շահն ու գործիքն է գլուխ բարձրացնում, չի կարող կազմակերպութիւն լինել, որովհետեւ անձնական շահ ամէն ոք ունի, ուստի բախումն անխուսափելի է: Պայքար խումբերի, անձերի, հետեւանքը՝ թուլացում, քայքայում, չքացում: Միայն կամաւոր ու գիտակից զոհողութիւնն է, որ գործեր է փրկում: Ոչ այս ու այն անձի օգտին զոհ, որ բերում է դառնութիւն, այլ հանուր նպատակի համար, որ ստեղծում է ոգեւորութիւն և անձնուիրութիւն: Այս է ոգին Դաշնակցութեան: Ուստի յարատեւած է: Գաղափարը կանգուն պահած է կազմակերպութիւնը եւ սա՝ գաղափարը: Բանաւոր ու գրաւոր խօսքը ստեղծած է որոշ մտայնութիւն, կարծիք, վերաբերում, գործ եւ կատարած է Հայոց պատմութիւնը:

Այսօր երկու ուժեղ կազմակերպութիւն կայ, հին ու նոր — եկեղեցի դարաւոր եւ Դաշնակցութիւն քառասնամեայ: Երկու մտայնութիւն կայ՝ կրօնա-բարոյական եւ քաղաքական-ընկերային: Մէկը անհատի բարոյական աշխարհին եւ անձի փրկութեան հետամուտ, միւսը՝ անհատի քաղաքական արժէքին եւ ազգի փրկութեանը հետամուտ: Բարեպաշտ ու առաքինի հայ ունենալ՝ մէկի իտէալն է: Մէկը անհատական անձնիշխանութիւն՝ մեղքի եւ փորձութեան մէջ. միւսը՝ ազգային իշխանութիւն՝ հանրային ըստեղծագործութեան մէջ: Մէկի իտէալը սուրբ է. միւսինը՝ հանրութեան ընկերվար անդամը:

Ազատ, առողջ եւ ընկերվար հայութիւն իր հայրենիքում, այս է մեր իտէալը, որ նոր է եւ աշխարհիկ:

Բարեպաշտ հայութիւն — այս է եկեղեցու իտէալը, որ հին է եւ անբաւարար:

Մենք ձգտում ենք աշխարհիկ տարրի գիտակցութեան եւ ղեկավարութեան: Նրանք՝ հոգեւոր տարրի: Պարզ է թէ ինչո՞ւ հետամուտ են քայքայելու մեզ. որովհետեւ մենք ազգային ենք, հայրենապաշտ եւ նայում ենք դէպի ընկերվար ապագան: Նրանք ազգային են, կրօնածխական իմաստով եւ նայում են դէպի բարեպաշտ անցեալը. իսկ քաղքենին՝ եսական է եւ շահախնդիր: Նա մտածող չէ մարդկութեան ապագային եւ եթէ երբեմն հայրենիք է ուսում՝ անսանձ շահագործում է երազում այնտեղ: Մենք աշխատաւորի կուսակցութիւն ենք,

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Եթէ կը կարծէք որ Գերմանիոյ զէնքի ուժը կրնայ ջլատել ոտնահարուած պելժ ազգին բարոյական կորովը՝ չարաչար կը սխալիք, պարոններ: Պէտք է ձերբակալէք, բանտարկէք եւ սպաննէք այր թէ կին, անգամ երախաները, որոնք Պելճիքայի մէջ ազատութեան ոգիովը ծնած են»:

Եւ բարկութեամբ շարունակեցի.

— Ես ինքզինքս կը նկատեմ իբրեւ պատերազմի դաշտին վրայ կռուող զինուոր մը, հասարակ պատերազմիկի մը իրաւունքներով, դէմ յանդիման ասպատակողի մը որ կ՚աւերէ ու կը կողոպտէ եւ որ իրեն յարմար օրէնքներ կը դնէ: Դուք Գերմանացի էք, ես Պելճիքացի: Դուք ընկճող էք, ես ընկճուած. հետեւաբար շատ բնական է որ իմ հայրենիքիս մէջ ես կարելի եղած բոլոր միջոցներս գործածեմ, նուաճելու համար ատանկ զզուելի մեքենայ մը որ կը փորձէ մեր ամենասիրելի հայրենիքը ոտքի տակ առնել: Թէեւ այս դատավարութիւնը զաղտնի պահուած է, ինչպէս պիտի զաղտնի պահէք ն՚ւ գերեզմանս, բայց երբե՛ք չկարծէք որ իմ մահս առանց ուշադրութեան պիտի անցնի, որովհետեւ ինչպէս որ արեգակին վաղն առտու ծագելուն վստահ եմ, այնպէս ալ մահուանս վրէժը հազար անգամ աւելի լուծուելուն բնաւ կասկած չունիմ:

Կեցցէ՛ Պելճիքան: Կեցցե՛ն Համաձայնականները:

Դատարանը թնդաց բարկացայտ բացագանչութիւններով եւ նախագահը կիսով չափ ոտքի ելաւ: Մտատանջ՝ երկու բարձրաստիճան սպաներուն հետ խորհրդակցեցաւ եւ ոտքի ելլելով խօսքը հանրութեան ուղղեց.

— Դատարանս չորս օր վերջ իր վճիռը պիտի հաղորդէ: Տարէք բանտարկեալը եւ սրահէն հեռացէք, հրամայեց:

Գերման բանտապահուհիս ինծի ըսաւ թէ յիմարութիւն ըրած էի. թէ ամէն յանցանք պէտք է ընդունէի եւ անոնց գութը հայցէի:

Այս տեսակ դատարանի մը գթութեան ապաւինի՛լ: Դատավարութեան ամբողջ ընթացքին անոնց դէմքերուն վրայ կարեկցութեան հետքն անգամ չնշմարեցի:

Ու հիմակ արգելափակուած եմ խըցիկիս շատ մռայլ պատերուն մէջ, եւ կը սպասեմ այն քանի մը կարճ բառերուն, որոնք զիս հրացանաձիգ խումբի մը հետ դէմ առ դէմ պիտի բերեն:

Սպասումի վերջին չորս օրերը աւելի դէշ էին: Վճիռին հաղորդուելո՛ւն սպասել… Կարծես քաւարանն էի:

Ամէն առտու խցիկիս երկաթ ձողերուն մէջէն արեգակը կը դիտէի: Բաւասունեւութ ժամուան կեանք մը ունիմ: Յաջորդ առտու միայն քանիեւչո՞րս պիտի մնայ:

Հակառակ ատոր, սակայն, կերայ, քնացայ եւ գործեցի: Մարդկային էակ մը այսքան վաղաժամ եւ գաղտագողի, տեսութենէ պիտի հեռացուի եւ ժմրան այս անձրեւին տխուր հողին տակ պիտի թաղուի…

Վերջապէս գերման սպան կարգ մը զինուորներով եկաւ: Դուռը բացուեցաւ. սպան քաղաքավարի բարեւելով, ըսաւ.

— Պատրաստուեցէք, օրիորդ, ձեր վճիռն իմանալու: Քաջութի՛ն:

Կարծես երազի մէջ ըլլար, դարձեալ առաջնորդուեցայ այն սենեակը, ուր դարեր առաջ դատավարութիւնս տեղի էր ունեցած: Նախագահը, աւելի փոքր սեղանի մը առջեւ, դատարանին երկու բարձրաստիճան սպաներուն հետ նստած էր: Զինուորները հեռացան եւ մահաշուք լռութիւն տիրեց:

Նախագահը յամրաբար ոտքի ելլելով, ձեռքը թուղթ մը առաւ եւ խօսքը ինծի ուղղեց.

— Մարդկային էակ մը դատապարտելը սարսափելի բան է, մանաւանդ երբ դատապարտեալը կին մըն է. բայց դուք ամիսներ տեւող ձեր վտանգաւոր գործունէութիւնով իմ շատ մը հայրենակիցներուս մահուան պատճառ դարձաք: Դատարանին վճիռը այն է որ դուք մահուամբ պիտի պատժուիք: Վճիռին գործադրութեան վայրը եւ թուականը յետոյ պիտի որոշուի:

Սպայ մը, որ մինչեւ այդ վայրկեանը բարեւի էր կեցած, սենեակը ղըրդացնելու աստիճան ուժգին պոռաց.

— Դատավճիռը, յանուն Կայսերական Վեհափառութեան, պատուի առէ՛ք:

Հաստատ քայլերով խցիկս վերադարձայ: Ինծի այնպէս կը թուէր թէ ես ուրիշ մէկն էի որ մահուան դատապարտուած կնոջ մը դէմքը կը դիտէի, դաժան պահակներով պաշարուած:

Ողբերգական զանգը վերջացած էր…:

ՌԱԶՄԱԴԱՇՏԻՆ ՎՐԱՅ

—·—

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԱՊԱԳԱՅ ԱՄՈՒՍԻՆԻՍ ՀԵՏ

—·—

Մահուան դատապարտութեան տակ ապրիլը արտակարգ ու սարսափելի բան է: Հակառակ ատոր, սակայն, վճիռին հաղորդուելու եւ գործադրութեան կարճ ժամանակամիջոցին կարծեմ շատ վախ չզգացի:

Կեանքս կ՚անցնէր արտասուելից օրերով, փետրուարի տխուր անձրեւով, խցիկս բերուած ողորմելի ճաշով եւ օրհնաբեր քունով:

Գերմանացի երէց մը, ազնիւ մարդ, ինծի այցելեց: Անոր ներկայութեան մարդերէն եւ Աստուծմէ ներողութիւն խնդրեցի: Երէցը ուրիշ անգամ մը անսպասելիօրէն դարձեալ մօտս եկաւ:

— Զաւակս, բնաւ չեմ փափաքիր ձեզ սին յոյսերով օրօրել, բայց կարծեմ մահապատիժէն խուսափելու հաւանականութիւններ կան:

Անորոշ ու տարտամ կերպով անոր նայեցայ: Մահուընէ ազատիլս բնաւ մտքէս չէր անցուցած: Դատավարութեանս ընթացքին պատերազմական ատեանի սպաներուն եւ անոր նախագահի դէմքերուն վրայ պողպատեայ ստոնասրտութիւն միայն նշմարած էի: Անոնց զերագասներէն ալ յետաձգման շնորհը չէի սպասեր:

Միտքս, որ քարի պէս սառած էր՝ սկսաւ ցաւատանջօրէն գործել, շարժիլ ու մտածել ձկարող է պատահիլ»ներով:

— Հանդարտեցէք, զաւակս, դզուշացուց երէցը:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

ազգային կրօնը եւ եսականի բըռունցքը:

Բարեպաշտ Հայը կարող է ամէն տեղ ապրիլ եւ եսական Հայը ամէն տեղ շահիլ: Միայն ազատ Հայն է, որ տեղ չունի, որովհետեւ հայրենիք չունի, ուր կարենայ ազատ եւ ընկերվար կեանք ստեղծել: Ուստի մենք ենք ազատ հայրենիքի գաղափարի կրօղը: Թուլացնել այս կազմակերպութիւնը, կը նշանակէ վտանգել հայրենիքի գաղափարը, ստեղծել փոխիացած բարեպաշտ հայութիւն կամ աշխարհատարած առեւտրական, այսինքն դառնալ ջէպի ետ, 18, 17, 16, 15րդ դարերը:

Միայն ընկերվար հայրենիքի գաղափարն է որ բարձր է եւ լայն: Նա ազգային չէ, որովհետեւ ձգտում է ընկերվար կարգերի ․աշխարհական չէ, զի ինք ամփոփ է եւ իրաւարար: Աշխարհին ընդունում է որպէս ընկերվար Դաշնակցութիւն:

Այս կազմակերպութիւնը անհրաժեշտ է հայութեան եւ շահ մարդկութեան: Նա ապրած է իր գաղափարով եւ կարգապահութեամբ: Այս երկու սիւները պէտք է անխախտ մնան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Զ. Ռ. Մ.ի հանդէսը

— :-: —

ՎԻԷՆ, 5 դեկտ. (Յառաջ).— ԶՌՄի Վիէնի մասնաճիւղը, օգտուելով իրենց կեդրոն. վարչութեան նախագահ Շ. Նարդունիի, եւ յայտնի դերասան Շահխաթունիի այցելութենէն, կազմակերպած էր գեղարուեստական հանդէս մը, որ տեղի ունեցաւ կիրակի երեկոյեան ժամը 8ին, ռամկավարներու սրահին մէջ:

ԶՌՄի Վիէնի մասնաճիւղը, այս վերջին 2—3 տարուան ընթացքին, ամէնէն փայլուն հանդէսն էր որ կազմակերպած էր: Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին դերասան Շահխաթունի, երգչուհի-դերասանուհի Տիկին Բաղալ եւ ջութակահար ընկ. Ա. Մելքոնեան (Լիոնէն):

Հակառակ անոր որ նոյն օրը կէսօրէն վերջ ժամը 3ին ռամկավարներու բանախօսութիւնը տեղի ունեցած էր, եւ կիրակի գիշերը անյարմար ժամանակ է Վիէնի համար, գիտակից հասարակութիւնը խուռներամ փութացած էր սրահ: Մինչեւ անգամ քաղաքը եւ Խոտրէզէն գտնուող հայրենակիցներ, (հանդէսի վայրէն 3 քիլոմեթր հեռու), եկած էին իրենց ընտանիքներով, գիշերը ոտքով վերադառնալու պայմանաւ, եւ հակառակ տնձրեւոտ օդին:

ԶՌՄի անդամներէն, Ս. Գալուստեան, իբրեւ նախագահ, հանդէսը բանալով, հրաւիրեց փոքրիկներու երգչախումբը, որ երգեց «Մեր Հայրենիք»ը: Հանդիսականները ունկնդրեցին յոտնկայս: Յետոյ, քանի մը խօսքերով բացատրեց հաւաքոյթին նպատակը, եւ ցաւ յայտնեց որ Տէսինի «Արծիւ» ֆանֆառի խումբը չկրցաւ իր մասնակցութիւնը բերել, հանդէսին անյարմար ժամու մը տեղի ունենալուն պատճառաւ:

Ընկ. Շ. Նարդունիի ճառէն կ'ամփոփեմ.

— Խանդավառութիւն սփռելով մեր ճամբուն վրայ, երէկուընէ ի վեր կը շրջինք Լիոնէն Վալանս, Վալանսէն Վիէն եւ գիշերս կը մեկնինք Փարիզ: Մէկ հանդէսէն միւսը, մէկ սրահէն միւսը, թեւածելով մեր գաղթական եւ աշխատաւոր բազմութիւններուն վրայ: Մէկ հանդէսը չաւարտած՝ անցանք միւսին: Լիոնի ծափահարութիւնները չդադրած, մեր ականջներուն կը հասնէին Վալանսի ծափահարութիւնները: Այս առտու, երբ կ'արթննայինք Լիոնի մէկ պանդոկին մէջ, Շահխաթունի կը տարածէր ձեռքերը ու կ'ըսէր.— «Ի՞նչ երջանիկ եմ, որ դարձեալ կը գտնուիմ, հեռու Փարիզէն»: Արդարեւ հրճուանք կը պատճառէր մեզի ժողովուրդը, որ կը տեսնէինք մեր առջեւ, զոհաբեր եւ անկեղծ: Վալանսի բեմին վրայ՝ խայտալով կ'ըսէր Շահխաթունի. «Ես, յոգնաբեկ արուեստագէտ, ահա կ'երիտասարդանամ ու կ'ոգեւորուիմ՝ կանգնելով հայ բեմի վրայ»: Եւ յիշեցի Արշակ Բ. մեր թագաւորը, որ պահ մը ընկճուելէ յետոյ Պարսից թագաւորին առջեւ, երբ կը կոխէ ափ մը հայկական հողի վրայ, կը խայտայ Հայու արիւնը և կը յոխորտայ դարձեալ: Մենք, ձանձրացած եւ յուսաբեկ երիտասարդներս, յանկարծ կը զօտեպնդուինք՝ երբ կը կանգնինք հայ ժողովուրդին բազուկներուն վրայ: Եկեր ենք այցի ձեզի, հայ ժողովուրդ, որպէսզի դուն եւս կոխես մեր բազուկներուն վրայ եւ յոխորտաս Արշակ Բ. նման, հոգ չէ թէ տարագիր եւ գերեվարեալ:

Մեր պայքարը այսօր այս է միայն: Զօտեպնդել ժողովուրդը, դարմանել հիւանդութիւնը, որ կը խաթարէ հայ ժողովուրդին դիմադրական կարողութիւնը: Դիմադրել, — այս է օրուան նշանաբանը: Դիմադրել եւ սպասել: Որովհետեւ ոչ ոք պատերազմ կ'ընէ մեզի համար, եւ ոչ ոք կը խղէ ներկայ կեղծ հաշտութեան վիճակը՝ հակառակ մեր բոլոր տենչութիւններուն եւ ճարտարութիւններուն: Հետեւաբար հիւանդներ կը համարեմ բոլոր անոնք, որ նիզակ կը ճօճեն թուղթի վրայ, եւ իրենց կազմախօսական ու բնախօսական թերութիւններէն մեկնելով՝ աժան քննադատութիւններ կ'ընեն օրն ի բուն: Զերծ է Զ. Ռ. Միութիւնը այս հիւանդութիւններէն,ատոր համար է, որ իր օրկանը չզբաղեցաւ երբեք ոչ համայնավար, ոչ Դաշնակցական քաղաքական գործունէութեան քննադատութեամբ: Վտանգի գիտէ թէ մենք զոհերն ենք մեծ պետութեանց մրցակցութիւններուն, որոնք կը վարագուրուին երբեմն սուտ վարդապետութիւններով: Ֆրանսական աշխարհակալութիւնը իրեն վարագոյր ընտրած էր ռոմանթիզմը, համաշխարհային դրամատէրներու վերջին ընդհ. պատերազմը իրեն վարագոյր ընտրած էր ուիլսընիզմը, ռուսական աշխարհակալութիւնը իրեն վարագոյր ընտրած է համաշխարհային յեղափոխութիւնը, բոլշեւիզմ անունով:

Այս աշխարհակալութեան մրցակցութեան մէջ, մեր լաւագոյն դիրքն է սպասել որ պայթի փոթորիկը: Պիտի ըլլա՞յ պատերազմը,— իրենց փորը շատ լեցուցած աշխարհակալներն են, որ մարսողութեան համար հիմա խաղաղութիւն կ'երգեն,— ու երբ ծագի պատերազմը, այն ատեն, հայ ժողովուրդ, մեզի կը մնայ ըսել.— կամ վրան, կամ տակը: Այլեւս չենք ուզեր որ թափառական մնանք: Անբարոյացուցիչ է տարագրութիւնը: Մայքըլ Արլէնէն աւելի դառն՝ պիտի նեղանանք, որ մեռած չենք, ինկած չենք քաշքառ, եթէ նորէն մեզի չտրուի մեր օջախը: Ու մինչեւ որ հնչէ զինուորական փողը, կազմակերպուի՛նք, ոչ թէ նօսրացնենք գաղութը, այլ ստուարացնենք եւ զօրացնենք: Զոհ չերթանք հայ գաղութը տկարացնելու աշխարհակալութեան փորձերուն: Քանի հայ գաղութ կայ, մեր դատը հզօր սպառնալիք մըն է անիրաւողներուն դէմ, եւ կռուան մը՝ Երեւանի գոյութեան համար: Կազմակերպենք գաղութները,— ատոր երիտասարդական մէկ փորձն է, որ կը կատարէ ԶՌՄը:

Յետոյ խօսեցաւ Պ. Շահխաթունի.

— «Զինուորական վարժարան կ'երթայի հեռաւոր հիւսիսի մէջ, կորուած հայրենի եւ մայրենի շրջապատէս: Շաբաթ երեկոները կը ճառագայթէր հոգիս, որովհետեւ կը մեկնէի օտար վարժարանէն երթալու համար մերիններուն մօտ: Ու կը տխրէր հոգիս կիրակի երեկոյ, երբ պարտաւոր էի վերադառնալ օտար ընկերներուս մօտ, վարժարան: Կիրակի երեկոյ է հիմա, ու տխուր եմ, որովհետեւ պիտի ձգեմ ձեզ, իմ քոյրերս, իմ ազնիւ հայրենակիցներս, ու պիտի երթամ Փարիզ, օտարներու մէջ: Երէկուընէ ի վեր հրճուանքի մէջ էի, որ միշտ հայերէն կը լսէի, հայ երգեր մտիկ կ'ընէի, Հայու խոշոր աչքերը կը դիտէի, վաղը նորէն կարօտը պիտի ունենամ բոլոր այս տեսածներուս: Երախտապարտ եմ ձեզի, որ մեզի առիթ կուտաք գաւառացիի ձեր անկեղծ ծոցին մէջ եռանդ եւ ուժ ստանալու: Երանի՛ թէ միշտ նման առիթներ ունենայի: Ձեր հայրենի աւանդութիւններով տաքցած այս մթնոլորտը մեզ կը փրկէ, ինչպէս ձեզ կը փրկեն մեր արուեստագէտներուն շնորհալի ձիրքերը: Ուրեմն այնպէս ընենք որ չրաժնուինք իրարմէ, սեղմենք իրար, Հայե՛ր»:

Գեղարուեստական բաժինի մասնակցողները, բոլորն ալ, յայտնի եւ կարող ուժեր էին: Ընկ. Յ. Մաթոսեան, որ նշանաւոր է Վիէնի մէջ իր արտասանութիւններով, շատ յաջող կերպով արտասանեց ընկ. Ա. Ահարոնեանի «Հայրենիքդ իմ, ներիր ինձ»ը: Ընկ. Ա. Մելքոնեան նոյնպէս յաջողապէս, սրահի խոր լռութեան մէջ, ջութակով նուագեց «Կիլիկիա»ն եւ «Հայաստան»ը: Տիկ. Բաղալ, երկու անգամ բեմ բարձրանալով երգեց չորս գեղեցիկ կտորներ.—«Տլէ եաման», «Մի լար, բլբուլ», «Մանիշակ» եւ Կոմիտասի «Գարուն»ը: Երկու գեղեցիկ արտասանութիւններ ըրաւ Պ. Շահխաթունի: Եւ բոլորն ալ արժանացան բուռն ծափերու:

Ժամը տասնեւ կէսն էր արդէն: Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնելով հանդիսականներուն, փակեց հանդէսը: Ժողովուրդը գոհ սրտով մեկնեցաւ սրահէն:

× Ինչպէս ըսի, միեւնոյն օրը ռամկավարները եւս ունէին բանախօսութիւն մը: Բանախօսն էր, Պ. Հրաչ Երուանդ: Շաբաթներ առաջ յայտարարուած էր թէ պիտի խօսի ռամկավարութեան, պաժուաութեան եւայլնի մասին: Բայց սրահին մէջ ժողովուրդը անակնկալի եկաւ, տեսնելով որ Խ. Հայաստանի 12երորդ տարեդարձնէ որ կը տօնուի: (Հօկճիններէն աւելի ճարպիկ շարժեցան, անոնցմէ առաջ տօնելով): Հանդիսականները ապշած էին:

Բանախօսը Լիոնի մէջ խօսած էր 40-50, իսկ Ցէսինի մէջ՝ 20-25 մարդոց ներկայութեամբ: (Առաջինը ունի չորս հազար, երկրորդը՝ երեք հազար ժողովուրդ): Այնպէս որ երբ Վիէնի մէջ 100-150 հոգի կը տեսնէ, որուն կէսը Դաշնակցականներ կամ համակիրներ էին, ոտքը գետնէն կը կտրի եւ բերնին եկածը դուրս կու տայ: Այս տարուան ընթացքին երրորդ թէ չորրորդ անգամն էր որ մաքոքի նման կը շրջէր գաւառները, բայց ի զո՛ւր: Երիտասարդութիւնը շատոնց գտած է իր ճամբան:

Գալ-Աղբիւր

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը

Անցեալ շաբթու, Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահը, Տոքթ. Քօլօլեան, իր բնակարանին մէջ գինեսեղանի հրաւիրեց Միութեան անդամ բժիշկները, խորհրդակցութիւն մը ունենալու համար նոր ծրագիրներու մասին:

Փրփրուն շամփանեայով, կարկանդակով ու պտուղով հարուստ սեղանի մը շուրջ, զուարթ ու մտերմական խօսակցութեան մը հետ, միտքերու փոխանակութիւն կատարուեցաւ բժշկական-առողջապահական ժողովրդային դասախօսութեանց շարքի մը կազմակերպման մասին:

Այն ձեւով, որ այդ դասախօսութիւնները ամեն առաջ տեղի ունենան Փարիզի մէջ, պիտի կատարուին այսուհետեւ Փարիզի արուարձաններուն մէջ: Արնուվիլ, Ալֆորվիլ եւ Պանեօ արուարձաններու հայ գաղութին կողմէ խնդրուած ըլլալով իրենց տրամադրած սրահներուն մէջ առողջապահական պարբերական դասախօսութիւններ տալ, Տոքթ. Քօլօլեան յայտնեց թէ Փարիզի Տիկնանց Միութեան Կարմիր Խաչը կը ստանձնէ դասախօսներ ղրկել, եւ առաջին առթիւ Արնուվիլ կը ղրկէ Տոքթ. Շ. Այվազեանը՝ խօսելու բժշկական նիւթի մը մասին, Պ. Սեդրակ Քարեանը՝ Կարմիր Խաչին ծրագիրներու եւ կատարած գերին մասին: Դասախօսութեան կը նախագահէ Պ. Յակոբ Պոյաճեան:

Յետոյ խորհրդակցութիւնը շարունակուեցաւ Բժշկ. Միութեան յառաջիկայ շրջանի գործին մասին, քննուեցաւ Մ'ութեան տեղեկագիր ամսաթերթը զարգացնելու հարցը, եւ ճշդուեցաւ Բժշկ. Միութեան Փարիզի մէջ տալիք դասախօսութիւններուն շարքը:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Վերջերս Ամերիկայի մէջ մեռաւ Ընկ. Բարոյեան: Նախ քան իր աչքերը փակելը, մեր տարաբախտ ընկերը խորունկ հառաչ մը արձակած է որ օտարութեան մէջ կը մեռնի: Յետոյ կազմած է իր կտակը — 100 տոլար Հ. Յ. Դաշնակցութեան Վեթերաններու ֆոնտին, 100 տոլար ալ Հայ Կարմիր Խաչին:

Յետոյ, ընկերը, տեսնելով որ անզօր է հայրենի հողը դրկելու, մահուան անկողնին մէջ լալագին խնդրած է իր կնոջմէն ու ընկերներէն, որ գինքը թաղեն՝ իր կուրծքին վրայ դրած «Հայրենիք» թերթը, զոր իր ամբողջ կեանքի ընթացքին սիրած է հոգեւին: Բարոյեան այնուհետեւ կը փակէ իր աչքերը. իսկ ընկերները սիրով ու երկիւղածութեամբ կը կատարեն անոր վերջին խնդրանքն ու կտակը:

ՄԱՄՈՒԼ

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸՆԵՆՔ

— :-: —

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն օրկանը, կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Ո՞վ կրնայ ըսել թէ ներկայ կացութիւնն ու պայմանները ամուր ու հաստատուն են ու պիտի չփոխուին երբեք: Ակնարկ մը նետեցէք Միջին Արեւելքի յիսուն կամ քսանեւհինգ տարի առաջուան քարտէսին վրայ. ո՞վ կրնար մտքէ անցընել թէ այսքան մեծ ու արմատական փոփոխութիւններ պիտի ըլլան: Կարե՞լի է գտնել մէկը, մինչեւ անգամ Թուրքիոյ վերածնութեան ամէնէն ամուր հաւատացող մը, որ կարենայ ըսել թէ Արեւելեան խնդիրը միանգամ ընդ միշտ փակուած է Լօզանի Դաշնագրով ու ամենեւին պիտի չվերաբացուի, թէ Թուրքիոյ մէջ ներքին խնդիրներ, փոփոխութիւններ պիտի չպատահին: Այսպիսի ենթադրութիւն մը պատմութեան դէմ հակասութիւն ու ինքնին անհեթեթ չէ՞:

Ոչ ոք, ոչ մէկ ույժ՝ Քէմալական «յեղաշրջում» կամ Ըմէ թական եւայլ հնարամտութիւններ, չեն կրնար կասեցնել դէպքերու բնական ու պատմական ընթացքը: Արեւելեան խնդիրը, որ փակուած կը համարուի այսօր, հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը, ինչպէս անկէ առաջ քանիցս փակեալ հռչակուած է հանդիսաւորապէս եւ միշտ վերաբացուած է:

Հարկ չկայ այս մասին երկար խորհրդածութեանց ու գուշակութիւններու: Մեզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով: Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպատակ ու անխորհուրդ կերպով պիտի գործե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ, թէ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք գէթ պատահականութեան հանդէպ:

Ասիկա մահու եւ կենաց խնդիր մըն է արտասահմանի Հայութեան համար:

Երբ մենք այս տեսակ խնդիրներու մասին խօսինք, ոմանք մեզ կը հարցնեն թէ ի՞նչ պէտք է ընել, ունէ՞ք ծրագիր կամ առաջարկ ունի՞նք: Կը փութանք պատասխանել: Ծրագրի ու գործի մասին խորհելու համար առաջին ու ամէնէն էական պայմանն է մտքերու համդարտութիւն ու խաղաղութիւն: Այսօր դժուար է գտնել հայ գաղութ մը, անկիւն մը, ուր եկեղեցիի, դպրոցի, թաղականի ու միութեան խնդիր ու պայքար չյուզուի, եւ այն տարրերու կողմէ, որոնք ամէնէն բարձր կը պոռան ազգային իրաւունքներու պաշտպանութեան անունով: Յետոյ, ամէն օր այս դժբախտ ժողովուրդին գլխուն կը զարնուին իր գործած ու չգործած մեղքերը եւ ամէն կողմէ ու ամէն տեսակ վտանգներու ահազանգը, ջղագրգիռ վիճակի մը մատնած է հայութիւնը, իսկ ներկայ Հայաստանի դէմ որոշ հոսանքի մը կողմէ մղուած անիմաստ ու քինախնդիր պայքարը, այնպիսի չփոթութիւն ու մթնոլորտ մը ստեղծած է, որու մէջ անկարելի է ունէ լուրջ ծրագրի ու գործի մասին խորհիլ:

Հերիք այս ջղագրգռութիւնը, թող հանդարտին ու խաղաղին միտքերը, որպէսզի կարենանք մեր գլխուն ճարը խորհիլ»:

ԽՄԲ. — Կարդալ այսօրուան խմբագրականը:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Կրկին եւ կրկին կը խնդրենք Պարսկաստանի մեր զանազան քաղաքներու բաժանորդներէն՝ փութացնել իրենց բաժնեգինները, ուղղակի մեզի, կամ Թաւրիզ, ընդհ. գործակալ *ԽԱԶԻԿ ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆԻ* մօտ: (Տարեկան բաժնեգինը հաշուելով 200 ֆրանսական ֆրանք):

Իսկ յատկապէս Թեհրանի գործակալին եւ բաժանորդներուն կը յանձնարարենք փակել իրենց հաշիւները, որոնք չափազանց ձգձգուեցան: Մեր ներկայացուցիչին իրաւունք տուած ենք տեղին վրայ կարգադրել բոլոր անկախ հաշիւները:

1933 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1ԷՆ ԱՆԽՏԻՐ ՊԻՏԻ ԴԱԴՐԵՑՆԵՆՔ ԲՈԼՈՐ ՊԱՐՏԱԶԱՆՑ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԹԵՐԹԵՐԸ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի ենթաշրջանի սկաուտական գործադիր Մարմինը ընտրուած է հետեւեալ կերպով.

Խմբապետներ.— Ս. Սերոբեան՝ ատենապետ, Դ. Յովհաննէսեան՝ փոխ ատենապետ, Վ. Մանուկեան՝ ատենադպիր, Վ. Խանճեան՝ փոխ ատենադպիր, Ե. Անտիլեան եւ Զ. Հանէսեան՝ խորհրդականներ:

Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէն ու կազմակերպութիւններէն որ եւ է սկաուտական խնդրոյ մը համար դիմել միայն Գործադիր Մարմնի ատենապետին առնուազն 15 օր առաջ:

Հասցէ.— V. Manoukian, 6 rue Gérard Toutin, Deuil (S. et. O).

ՅԱՌԱՋի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ՉԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Տունին մեծը ինքը պիտի ըլլար, պիտի հրամայէր, բարկանար երբեմն, ու նոյն իսկ պիտի ծեծէր տունին անդամները, եթէ երբեք իր խօսքը մտիկ չընէին, իր պատուէրները չգործադրէին: Տունին ամբողջ հոգը պիտի տանէր, դաշտի աշխատանքին պիտի նայէր, զաւակները ուսումնական պիտի ընէր: Ու «պիտի, պիտի»ներու երկար շարք մը գանկին տակ, կը յուսար թէ օր մը զանոնք պիտի իրականացնէր անկասկած...: Ու կը քալէր ակամայ, ուղեղը կը ճաթէր կարծես զանազան խոհերու ճնշման տակ, լուռ ու անխօս կը յառաջանար: Յանկարծ կզգայ որ Մարտօյենց բարտիներուն է մօտեցեր: Կանգ առաւ, դիտեց շրջապատը, հեռուն, մշուշոտ հորիզոնները նեղ ու անսահման, բարտիներուն հասակը երկնասլաց: Տերեւներու խարշափման ձայն մը լսեց, ինքզինքը հաւաքեց ու երբ կը պատրաստուէր առուակին միւս ափը ցատքելու եւ ձայնին ուղղութեամբ յառաջանալու, կրկին նոյն ձայնը շշնչոցը դպաւ ականջին, այս անգամ աւելի յստակ, աւելի բացորոշ:

Դարձաւ դէպի պարտէզին աջ կողմը, կաղամախիներէն անդին, ծառախիտ եւ ծածուկ անկիւնը, տեսաւ վարդենիներու շարժիլը: Մօտեցաւ գաղտնաբար, կը քալէր մատներուն վրայ, անձայն, անշշուկ, ներքին հեւքն ու շունչը ամուր զսպած, սրտին զարկերակը կը բաբախէր արագ ու ուժգին: Աղջիկ մըն էր, իրեն համար կարծես թէ անծանօթուհի մը: Բայց երբ աւելի մօտեցաւ, ու ձեռքը կամաց մը անոր ուսերուն դրաւ, այն ատեն միայն ճանչցաւ:

Արշալոյսն էր: որ հեռուէն հեռու Ջանչանի քայլերուն ուղեկցելով, գաղտագողի անկէ առաջ եկեր էր Մարտօյենց պարտէզին վարդերը հաւաքելու:

— Վա՜յ, դուն հո՞ս, բացականչեց Ջանչան, իր աչքերուն չհաւատալով:

Արշալոյս յանկարծակիի եկած մարդու մը պէս տժգունեցաւ, այլայլեցաւ պահ մը, սոսկալով ձեռքի մեղմ ու զգոյշ հպումէն:

— Այո՛, Ջանչան, եկայ վարդի փունջեր հաւաքելու, պատասխանեց Արշալոյս, քեզի նուէր տալու համար:

Ու տուաւ պզտիկ ու հոտաւէտ վարդ մը, որ դեռ կոկոնի կը նմանէր:

— Շնորհակալ եմ. սիրելիս, պատասխանեց Ջանչան, երբ դուն հոս ես, այդ վաղանցուկ վարդերը ինծի համար անարժէք են: Բայց երբ դուն կուտաս զայն, ես սիրով կ'ընդունիմ:

Վարդը առաւ, հոտոտեց, յետոյ համբուրեց ու այտերուն քսեց:

— Տես, Արշալոյս, որքան լաւ կը հոտի, դեռ աղէկ բացուած չէ, կոկոն է: Մեզի նման:

— Այո, խօսեցաւ Արշալոյս, ու գլուխը հակեց կուրծքին վրայ:

Պահ մը լռութիւն տիրեց զոյգ երկչոտ սիրահարներուն միջեւ:

— Արշալոյս, խօսեցաւ Ջանչան, հայրդ ի՞նչ որոշեր է, ե՞րբ պիտի ըլլայ մեր հարսանիքը:

— Բան մը չեմ գիտեր այդ մասին, պատասխանեց Արշալոյս, միայն սա չափ գիտեմ որ մինչեւ կալերը չվերնան, դաշտային աշխատանքները չվերջանան, հարսնիք ընելու մտադրութիւն չունենար հայրս:

Ջանչան աւելի մօտեցաւ, ձախ ձեռքով բռնեց Արշալոյսի աջ ձեռքը, յետոյ աջ ձեռքն ալ նետեց անոր ծոծրակին ետեւի կողմէն ու գրկեց զայն իր կաշմբուռն բազուկներուն մէջ ու ըսաւ՝

— Բայց մինչե՞ւ երբ այսպէս սպասենք: Հաւատա, գիշերները յաճախ անքուն կը լուսցնեմ: Շարունակ քեզ կ'երազեմ: Փափուկ ու առատ վարսերդ, որոնք, տես, չարաճճի ոստումներով վար կը կախուին ուսերէդ:

Աւելի պինդ գրկեց, առաւ իր լայն թեւերուն մէջ մանուկի մը պէս, ու համբուրեց առատ, տաք ու կրքոտ համբոյրով, այտերէն, մազերէն ու ծոծրակէն...:

— Չէ՛, ա՛լ կը բաւէ, Ջանչան, խօսեցաւ Արշալոյս դժկամակ ձեւով մը:

Արշալոյսի այտերը վարդի նման կարմրած էին համբոյրներու տակ: Ու բաժնուեցան իրարմէ:

— Արշալոյս, վաղը նորէն... վաղը... հասկցա՞ր, կը խօսէր Ջանչան, երբ այլեւս բաւական հեռացած էին: Արշալոյս վրան գլուխը շտկեց, չորս դին նայեցաւ, վարդի փունջերը ձեռքը՝ կամաց մը հեռացաւ փոքրիկ ձորամէջէն:

Իսկ Ջանչան՝ Ս. Թառոսունքի բլրակէն անցաւ Զաթալ-Աղբիւր: Երբ գիւղ մտաւ, արեւը մարը մտեր էր արդէն:

ԺԳ.

Արշալոյսին հետ յաճախակի հանդիպումները գաղտնաբար, անոր կանացի զգացումներն ու սիրոյ տաք վերաբերումը՝ Ջանչանի վրայ խոր տպաւորութիւն թողած էին: Ջանչան արտասովոր բան մը կը զգար իր կուրծքին տակ, նորութիւն մը տեղ կը բռնէր իր մտածումին մէջ: Ժամերն ու վայրկեանները դարձեր էին տեսակ մը «հազար ու մէկ գիշերներ», երկար ու տաղտկալի:

Ու կ'ենթադրէր որ ներքին սուր ցաւ մը գինքը օրէ օր կը տկարացնէ: Բոցի մը պէս կ'այրէր ներաշխարհը, ինչպէս հրոյ ճարակ դարձած տուն մը: Պահ մը կ'անդրադառնար որ իր ամբողջ էութիւնը ենթարկուած է սիրոյ այդ այրող, խանձող հուրին...: Հազար անգամ կը չափչփէր, կը մտածէր խորապէս, աւելի կարճ ու կտրուկ միջոց մը, հնարք մը ստեղծելու, — ամուսնութիւնը, հարսնիքը փութացնելու, բայց եւ այնպէս կը մնար զարմանաղան մտքերու բաւիղին մէջ, անորոշ, տարտամ ու մթին խորհուրդներու ճամբուն վրայ: Ամէն անգամ որ կ'ուզէր քիչիկ մը ինքզինքը մխիթարել, լեցուն, հաւատաւոր եւ ուռուցիկ բառերով, խաբել իր երեւակայութիւնը, բան մը սակայն, ներքին ուժեղ ու անդիմադրելի պոռթկում մը ծայր կուտար անակնկալօրէն ու կը փոշիացնէր իր ենթադրութիւններն ու տրամաբանական դարձած յոյսերու տաճարը...: Ու գիտէր որ օրերը ծանր ու արտասովոր երեւոյթի մը պատրանքը կ'առնէին հետզհետէ: Ճամբան տակաւ առ տակաւ կը մօտենար իր վախճանին, ուր պէտք էր այլ եւս կանգ առնել:

Այդ օրերուն բուռն փափաք մը կը զգար ընթերցանութեամբ զբաղիլ,— սիրոյ շունչ բուրող հաճելի գրքերով ու զանազան պարբերականներով:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

խարար Զօր. Շլայխէրի մէկ խօսքը. — «Ամէն պարագայի մէջ»։ Այսինքն, նոր կառավարութիւնը «ամէն պարագայի մէջ» պէտք է ապահովէ եւ պիտի ապահովէ Գերմանիոյ պաշտպանութիւնը։

ԱՅՍ ՄԷԿԸ Կ'ԱՆՑՆԷ՞Ր ՁԵՐ ՄԻՏՔԷՆ...

Պուլոնեի մէջ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց հրէշ մայր մը, որ չարաչար մեռցուցած է իր երեք տարեկան զաւակը։

Չարաչար, բայց ի՞նչպէս...

Պզտիկը, Փիէռ Նիս, միշտ կը խոշտանգուէր եւ մանկապարտէզին մէջ միակ երախան էր որ չէր խնդար։ Առջի օր, տղեկը աղտոտած էր զգեստը։ Հրէշ մայրը վայրագօրէն վրան խոյանալով, ծեծեց, հագուստները հանեց եւ պաղ ջուրին մէջ խօթեց, որպէս զի... մաքրէ։ Ջուրին մէջ, չփեց կոպիտ խոզանակով մը եւ սեւ օճառով։ Երբ ջուրէն հանեց, տղեկը կիսովին մեռած էր ցուրտէն, ցաւէն եւ սարսափէն։ Մայրը յետոյ մերկ երախան դրաւ կիզիչ ջերմարաշխի մը վրայ (radiateur), ամուր մը կապեց եւ դուրս ելաւ։ Անմեղ երախան ժամերով մնաց զարհուրելի ցաւէն։ Մարդ — մարդասանք չկար տունին մէջ։ Իբրեւ հետեւանք, երեք օր տառապելէ յետոյ մեռաւ, ծանրապէս այրած ըլլալով յետոյքէն եւ սրունքներէն։

Հրէշ մայրը, 22 տարեկան եւ հայրը, 27 տարեկան, նախ ուրացան ամէն բան, բայց յետոյ խոստովանեցան։

ԱՆԳԼԻԱ ՅԱՂԹԵՑ ԱՒՍՏՐԻՈՅ

Դեկտ. 7ին տեղի ունեցաւ ֆութպոլի մեծ մրցումը, որու մասին լայնօրէն գրած էր մեր մարզական աշխատակիցը։

Անգլիական խումբը յաղթեց աւստրիական խումբին, 3ի դէմ 4 նշանակէտով։

Մարզական մասնագէտները դիտել կուտան թէ Անգլիացիները երկու նշանակէտները շահեցան բախտի բերումով, եւ թէ անգլիական գերազանցութիւնը լրջօրէն վտանգի տակ է։ Մրցումին ներկայ էին 42,000 հանդիսականներ։

ՀԱ՞Յ ԷՐ ԱՐԴԵՕՔ

Չորեքշաբթի օր, առեւտրական վէճի մը հետեւանքով, Վէրնոնի մէջ Ֆրանսացի մը սպաննեց Պոլսեցի Ժորժ Վառեանը։ Թերթերը կը գրեն թէ այս մարդը Թուրք էր, ինչ որ կը նշանակէ Թրքահպատակ, եւ խաբած էր Ֆրանսացին, առեւտրական պայմանագրի մը առթիւ։ Մարդասպանը, էտուար Ֆրանսուա, կը յայտարարէ թէ «Թուրք»ը իր գրասենեակը եկած էր, բայց փոխանակ ո՛ր եւ է զիջում ընելու, արհամարհեց եւ կոկորդին փարեցաւ, ինք ալ ատրճանակը քաշելով, գետին փռեց։

Փարիզ եւ գաւառներ

Յ. Հ. Դ.

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ *ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԸ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԿՈԼՈՆՊԻ* կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ. 28 rue Serpente. մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ *ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ։*

ՊԷԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ, երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Fbg. du Temple։ *Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։*

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Կոմիտէին ընդհ. ընկերական ժողովը, վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԼԱՆՍԷԻ եւ ՌԸՆԱԺԻ ենթակոմիտէներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ իրենց հաւաքատեղին։ Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէն։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ խումբի ընկերական ժողովը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 5ին Օթէլ Թէրմինիւսի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Խողեանի դերձակատան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԼԻՈՆԻ «Ռոստոմ» խումբի ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի Քրիստափոր, Ապառաժ, Ռոստոմ *խումբերու բոլոր ընկերները, այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Խաժակ ակումբին մէջ։*

Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի եւ Ռոստոմ ենթակոմիտէի հաւաքական դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան Գրադարան-ընթերցասրահին մէջ, 49 Rue Nationale։ *Կը դասախօսէ՝* ընկ. Ազգին Մարտիրոսեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սէն Մարկըրիտի Համազասպ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ ընկ. Ճիւսեան,

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Կարտանի ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։ Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Ճիւսեան։

Իսկ Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Պատանեկան Միութեան բացման հանդէսը։ Կը խօսի ընկ. Պ. Ճիւսեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ասօ խումբի դասախօսական ժողովը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 6ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ՝ ընկ. Ստեփան Միլտոնեան։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kléber։ *Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ։*

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Առնովիլի *Արարատ* երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի իրիկունները, խորհրդարանին մէջ։ Ալֆորվիլի *Բիւրակն* երգչախմբի փորձերը՝ երեքշաբթի իրիկունները Ակումբին մէջ։

*Սիփան*ի երգչախումբի փորձերը միւթիւալիթէի սրահին մէջ, Ուրբաթ իրիկունները։ Կը պատրաստուինք *Անուշ*ի եւ *Սիփան*ի հանդէսին համար։ Անդամ-անդամուհիներու մասնակցութիւնը անհրաժեշտ է։ Անդամագրուիլ փափաքողները կրնան դիմել փորձերու իրիկունները։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝
Հ. Յ. Դ. ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ
Ղեկավարութեամբ՝ ընկ. Ս. ՉԷԼԷՊԵԱՆԻ և մասնակցութեամբ՝ Տիկ. ՍՕՆԱՅի եւ Տիկ. ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի։
կը ներկայացուի Պ. ԴՈՒՐԵԱՆԻ
ՍԵՒ ՀՈՂԵՐԸ
կամ
ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԱՆԿՈՒՄԸ
Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին
Հ. Յ. Դ. Թատերասրահին մէջ։
Գիներ՝ 5 և 4 ֆրանք
սրահին ջերմութիւնը ապահովուած է

Տօնական օրերու ձեր գնումները վերապահեցէ՛ք
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ
ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ
Դեկտեմբեր 23, 24 եւ 25ին, Ուրբաթ, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը
9bis rue Vineuse, Métro: Passy, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիքներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով։
ՊԻՒՖԷ, ԺԱՄԸ 5—7, ՊԱՐԵՐ

Հրապարակային հանդէս

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Վաղը Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին Grande Salle des Horticulteurs, *84* rue de Grenelle, *Métro*: *Bac*, Tram *14, 19, 20*

Կը բանախօսէ Հայաստանէն նոր վերադարձած և Կաթողիկոսական ընտրութեան Փարիզի պատգամաւոր Պ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՄԻՒՇԿԷՐՏԱՆ

Նիւթ ունենալով «ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ, պիտի ցուցադրուին Հայաստանի նորագոյն պատկերներ։

Տոմսերը պիտի ծախուին հանդէսին օրը Ա. կարգ 15 ֆր., Բ. կարգ 10 ֆրանք, ուսանողաց 5 ֆրանք։ Զուտ հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի ներգաղթին։

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

17 *Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին* Emile Zola *սրահին մէջ*
Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի **ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ**
կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի **ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ**
Մասնակցութեամբ տեղական եւ Մարսէյլի կարող ուժերու
ԳԻՆԵՐԸ 7, 5, եւ 4 ՖՐԱՆՔ

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ Դեկտ. 18ին, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ։

Հարսանիքի տեսարանին Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼ կը պարէ Կովկասեան պարեր։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԺՕՐԺ ՍԻՆԱՆԵԱՆԻ
ՎԱՂԸ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ
Salle des Concerts du Conservatoire
2bis, Rue du Conservatoire - Paris
(Métro: Poissonnière կամ **St. Denis)**

Լօքաթէլլի, Լալօ, Ֆիւրլանի (*Mélodies orientales* առաջին անգամ Փարիզի մէջ), Տիրան Ալիքսանեանի (*Կռունկը*), Զաքարեան, Ժ. Սինանեան, Թարթինի, Փիէրնէ, Էտկար Մանաս (*Sonate en mi majeure*), Փականինի *եւլն։*

ԳԻՆԵՐԸ 5 — 30 ՖՐԱՆՔ

ԿԱՂԱՆԴԻ *ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...*

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ
ԵՐԱԶԱՀԱՆ ձու ու **ԸՆԴԱՐՁԱԿ**
(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ *10,000* երազներու ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը։

կը բովանդակէ նաեւ՝ *ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ։*

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ-Սամուէլ, *51*, rue Mr. le Prince, Paris *(6)*։ Գ. Տէրիկեան, *13*, rue des Dominicaines, Marseille։ Լ. Ճերահեան, 27, rue des Dominicaines, Marseille։ *Կամ ուղղակի հրատարակիչին՝* Արամ Ժամկոչեան, *299*, rue de Lyon, Marseille։

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ընկեր Ս. Միլտոնեան, եղբայրը՝ Յակոբ, ծնողքն ու բոլոր ազգականները, իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն՝ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի, Լիոնի եւ Կրընոպլի կոմիտէներուն, Սէն-Ժէրոմի «Վրէժ» խումբին եւ քաղաքանութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի շրջանի վարչութեան և Մարսէյլի մասնաճիւղին, Հ. Երաժշտական միութեան, Հ. Լսարանական Միութեան, Լասիօթայի ընկերներուն, Կ. Սասունիի, Ա. Իսահակեանի, Աշոտ Արծրունիի, Կարօ Ուշաքլեանի, Կ. Մոմջեանի, Կ. Մալաքեանի, Գ. Պօյաճեանի, Ս. Առաքելեանի, «Յառաջ»ի եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ նամակով ու ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի եղբօր ու որդւոյն

ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 23 տարեկանին, 1 Նոյ. երեքշաբթի առաւօտ Ավինեօնի հիւանդանոցին մէջ, ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 4 Նոյ. ուրբաթ, Սէն-Ժէրոմի մէջ։

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Պորտօ, Գործ.— 314։
Թալիւէն, Տիկ. Գ.— 35։
Պօքէռ, Քաջ.— 35։
Կրընոպլը, Մ. Թ.— Սկսանք դրկել Դեկտ. 6էն։
Լիոն, Գործ.— 268։
Լիոն, Օր. Մ. Ա.— 70։
Պրինեալ, Ե. Կ.— 35։
Ռոման, Գործ.— 220։
Լիոն, Հ. Թ.— 100։
Սէն Ռամպար, Պ. Տ.— 50։
Սէն Շամոն, Գործ.— 133.35։

Նոր բաժանորդներ

Հուլի, Մկր.— 35։ Սկսանք դրկել Դեկտ. 5էն։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ **104** լայնածաւալ էջեր (**17 × 28** մեծութիւն)։ Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը։ Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ, Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան — Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ **155** հետաքրքրական տեսարաններ, կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ **41** մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց Ժ. Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ **1918** ազատագրեալ Հայաստանը, Ուիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը։

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի **341** թուականէն մինչեւ **1931** Հայաստանի մէջ պատահած **70** բուռն երկրաշարժները (**17**ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ։

Ամէն Հայու նշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը զգացող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ **10** ֆր., Ամերիկա՝ **70** սէնթ եւ այլուր՝ **12** *ֆրանս.* փրանք։ Կ'ընդունուին նաեւ *մի միայն* Ֆրանս., Պելժ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ *հաւասար արժէք*ով։

Դիմել հեղինակին՝ **BABESSIAN** (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել *որոշ եւ անսխալ*) **1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - ROI (Seine) — France**. Փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ *ապառիկ* յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր։

6 օրինակ գնողին **1** օրինակ նուէր կը տրուի։ Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 10 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

10 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2057

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՄԷԿ ՃԱԿԱՏ՝ ԱՒԵԼԻ ԲԱՆ ԵՐԲԵՔ

Անգամ մը եւս դէմ դիմաց՝ «Պայքար»ին եւ բոլոր ռամկավար թերթերուն հետ:

Որովհետեւ, իսկապէս լուրջ հարց մըն է որ կ'արծարծուի:

Եթէ նոյն իսկ Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթը հարցը մէջտեղ նետած ըլլայ իբրեւ «պարապ վախտի խաղալիք», կ'արժէ նորէն քրքրել:

Գոնէ «ի պէտս զարգացելոց»:

Քաղաքագիտութեան դասեր չտանք իրարու: Ճիշդ է. ոչ միայն արեւելեան հարցը «հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը», այլ եւ ամբողջ աշխարհը կը գտնուի նոր փոթորիկի մը սպառնալիքին տակ:

Մութ՛ յլ է հեռանկարը, ո՛ր տեսակէտէն ալ քննենք, — քաղաքական, տնտեսական, յեղափոխական:

Հաշտութեան դաշնագիրները ուրիշ բանի չծառայեցին, եթէ ոչ նոր հանգոյցներ ստեղծելու, որոնց օղակներուն տակ ի զո՛ւր կը ճչան, կը գալարուին ե՛ւ ազգերը ե՛ւ պետութիւնները:

Ահա զինաթափութեան հարց, պատերազմական պարտքերու թնճուկ, տնտեսական տագնապ, — բոլորն ալ պայթուցիկ, ծփուն ականներ՝ խաղաղութեան ճամբուն վրայ:

Ահա բոլշեւիզմ, ֆաշականութիւն, հիթլէրականութիւն: Նոյնքան հրավառ նիւթեր, պատրաստ՝ կրակի տալու հաստատուած կարգ ու սարքը:

Եւ յարաճուն, սպառնագին, ծաւալուն ցասումը հալածական, իրաւազուրկ ժողովուրդներու, որոնք ազդանշանի մը, աջէն կամ ձախէն գլորած քարի մը կը սպասեն, ոտքի ելլելու համար:

Ու մեր կացութիւնը՝ անանուն:

Այս բոլորը ի հարկէ կը պահանջեն կազմակերպութիւն, պատրաստութիւն եւ ծրագիր:

Այո՛, «մեզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատահութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով: Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպատակ ու անխորհուրդ կերպով պիտի գործե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ, թէ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք որ եւ է պատահականութեան հանդէպ»:

Ժամանա՛կն է որ տանք բացորոշ պատասխանը՝ այս հարցումին: Այս «մահու եւ կենաց» հարցին:

×

Եթէ չենք սխալիր, ռամկավարները, իբրեւ ողջամի՛տ քաղաքագէտներ, այս կարգի բոլոր հարցերուն լուծումը վստահած են Հայաստանի կառավարութեան:

Պետութիւն ունինք, անոր կ'իյնայ «պատշաճը տնօրինել»:

Ա՛յս է, երկու բառով, անոնց գործնական քաղաքականութիւնը:

Ըսել չենք ուզեր թէ կ'արհամարհեն ուրիշ — միջազգային — ազդակներ:

Բայց, ահա տասը տարիէ ի վեր բռնած են ճամբայ մը որ մէկ իմաստ ունի, — Անելիք չունինք:

«Պայքար»ի խմբագրականը ազդանշա՞նն է նոր տեսակէտի մը, թէ ազգասիրական մարզանք:

Շա՛տ պիտի ուզէինք որ առաջինն ըլլար:

Աւելորդ է վէճի բռնուիլ Երեւանի մասին:

Ան, եթէ իսկապէս պետական իշխանութիւն ըլլար, ազատ եւ անկախ, անշուշտ ամէնէն իրական եւ տիրական դերը պիտի կատարէր, պատեհ ժամուն:

Բայց, ան չունի քաղաքական ո՛ր եւ է իրաւասութիւն:

Աւելին ըլլալով, ան կը մերժէ ճանչնալ ո՛ր եւ է Հայկական Դատ, իբրեւ «բուրժուա – նացիոնալիստական կոնցեպցիա»:

Հակառակ այս անողոք իրականութեան, մենք ալ կ'ընդունինք թէ Երեւանը կրնայ գործօն դեր կատարել այս կամ այն պարագային, իր կռնակն ունենալով Մոսկուան:

Բայց այս պարագան, այս անորոշ հեռանկարը բաւակա՞ն է, "ոպէս զի մենք ձեռնածալ նստինք, բաղկատարած աղօթելով եւ անոր իմաստութեան ու շնորհին ապաւինելով:

«Դարձեալ առանց ծրագրի եւ անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպատակ ու անխորհուրդ պիտի գործե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ»:

Ո՛չ, «Պայքար», ո՛չ: Պէտք է ե՛ւ ծրագիր ունենանք, ե՛ւ պատրաստ գտնուինք:

Աղէտէ աղէտ գլորուեցանք, յաճախ գործելով «վայրկեանի տպաւորութեան տակ»:

Աններելի յանցանք է, եթէ այս անգամ ալ աչքերը գոց փոխ խնանք:

Իսկ ծրագիր ունենալու եւ պատրաստ գտնուելու համար, անհրաժեշտ է, ամէն բանէ առաջ, մ ի ա ց ե ա լ ճ ա կ ա տ:

Պիտի մոռնա՛նք — պէ՛տք է որ մոռնանք — հին ու նոր կիրքեր, կուշտ կապած քինախնդրութիւններ, եւ գլուխ գլխի պիտի տանք, որպէս զի գտնենք անակնկալի մը չմատնուինք, ճակատագրական պահուն: Երբ «նոր պատահութիւններ ներկայանան»:

Միացեալ ճակատ՝ ամէն բանի մէջ, բայց մանաւանդ ա՛յս հիմնական հարցին հանդէպ:

Ո՛չ մեր լրագրական պայքարը, ոչ այս կամ այն գաղութին բանկայի կռիւը, ոչ դրօշակի կամ «Մեր Հայրենիք»ի արհեստական վէճերը, ոչ մեր եւ ձեր վերաբերումը Երեւանի հանդէպ չպիտի մթագնեն մեր հայեացքը՝ այս մահու եւ կենաց խնդրին առջեւ:

Համաձա՞յն էք այս հիմնական տեսակէտին:

Եւ եթէ համաձայն էք, ինչո՞ւ չէք հարցներ ձեր կեդրոնին, թէ «բանը ինչո՛ւմն է»:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի՞ՆՉ ԸՍԵԼ Կ'ՈՒԶԵՍ, ԿԱՎՌՕ՛Շ

—·—

Ատենէ մը ի վեր, հո՛վ մը կը փչէ «Կավռօշ»էն:

Հով մը պաղզաւակ եւ մոլորեցուցիչ:

Խօսքս երգիծական բաժնի մասին չէ:

«Կավռօշ»ը յաճախ տեղ կուտայ լուրջ գրութիւններու, քաղաքականութիւն խաղալով:

Արդ, ատենէ մը ի վեր այլանդակ հով մը կը փչէ այդ լուրջ սիւնակներէն:

«Կավռօշ» զուրգուրանքով եւ ջերմ յանձնարարականներով «տեսութիւններ» կը սահեցնէ եւ տեղ կուտայ այնպիսի գրութեանց, որոնք ոչ միայն յօնքի մը մէկ մազը չեն կրնար շտկել, այլ եւ երկու աչքը մէկէն հանելու կը ծառայեն:

Նոյ. 20ին, «Կավռօշ»ի մէջ լայնօրէն տեղաւորուած էր ինքնահաւան շողոքորթ մը, Արթաքի Ճէպէլի, որ ուրիշ երկու Հայերու հետ տիրաբար կատարեց թուրք լեզուական համագումարին զաւեշտական բաժինը:

Այդ փախուկը, շողիքները բերնին՝ կը պատմէր. (միշտ ալ խօսքը արտասահմանի Հայերուն ուղղելով).

— «Երբ խօսքս աւարտեցի, ուսուցիչ մը՝ Նուրի Օկուզ, ձեռքս սեղմեց. եւ բարձր ձայնով ըսաւ. «Պիզ գարտէշլէրիզ...»: Բոլոր Թուրքերուն սրտէն կը խօսէր անիկա. «Եղբա՛յր ենք մենք». այս խօսքին մէջ կը խտանայ Թուրքին դէպ ի Հայը տածած զգացումներուն արտայայտութիւնը: Եւ գիտենք որ երբեք կեղծաւոր չէ Թուրքը»:

«Կավռօշ»ի վերջին թիւին մէջ (11 դեկտ.), նորէն նոյն շողոքորթը, շնդալից կոչականով մը, — «Լսէ՛, հայ ժողովուրդ»:

— «Ուրեմն Թուրքիոյ Հայոց պատրիարքութիւնը լիքիտէ՞ *պիտի ընենք:*

«Այո՛, աւելորդ օրգան մըն է ան:

« ... Երբ Պատրիարքարանի նման անձնական սապատ մը մեր համայնքային օրկանիզմին վրայ կը կրենք դեռ ու ազգ. Սահմանադրութիւն ըսուած կանոնադրութեան — իբրեւ աղատարար գօտիի մը — կառչած կը մնանք, լայիք *սկզբունքները ժխտած չե՞նք ըլլար»:*

Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, Կավռօ՛շ:

Տօքթ. Գասապեաններու ձայնատուր խողովա՞կն ես դուն, թէ Փարիզ հաստատուած ազատ խմբագիր:

«Թէսլի՞մ» ըլլանք: Եղած – չեղածը Թուրքի՞ն յանձնենք, անոր ոտքին փոշիները համբուրենք եւ ոսկոր մը կրծելու ազատութի՞ւն ստանանք:

Ինչո՞ւ բաց չես խօսիր եւ «կը սրսկես»...

ՎԱՐԱԶ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՀԱՄԱՐ

—·—

Բարեգործականի դրասենեակէն կը հաղորդեն.—

Ներգաղթի հինգերորդ կարաւանին մեկնումը, 1150 գաղթականներով, որոշուած ըլլալով ներկայ ամսուան ընթացքին, գաղթականներուն ծախքերուն համար ժընեւի Նանսէնեան Միջ. Օֆիսին ղրկեցինք 400 անգլ. ոսկի: Ասկէ զատ, Միութեան ծախքով պիտի փոխադրուին Ֆրանսայէն 50 գաղթականներ, որոնց 17ը Հապուսցի: Սոյն գաղթականները Մարսէյլէն իրենց հետ պիտի տանին նաեւ Մինաս Չերազի աճիւնը, որ Մարսէյլի մէջ դիակիզուելով, տուփի մը մէջ ամփոփուած է եւ պիտի թաղուի Նուպարաշէնի մէջ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ ելմտացոյցի յանձնաժողովը թելադրած է ծախել այն արձանները եւ գեղարուեստական հնութիւնները որոնցմէ քանի մը օրինակներ կը գտնուին: Արդիւնքը պիտի յատկացուի բացը գոցելու: Կը կարծուի թէ քանի մը հարիւր միլիոն տրախմի պիտի գոյանայ այս վաճառումէն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Մոսկուա մերժեց ներում խնդրել

Ինչպէս գրած էինք, անգլիական կառավարութիւնը պահանջած էր որ խորհրդային իշխանութիւնը ներում խնդրէ, «Իզվեստիա» պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած անուանարկիչ գրութեան մը առթիւ:

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը մերժած է այդ պահանջը, յայտարարելով թէ չի կրնար ստանձնել լրագրական յօդուածներու պատասխանատուութիւնը: Կ'աւելցնէ թէ «Իզվեստիա»ն կը հրատարակուի խմբագրական մարմնի մը կողմէ որոնք խորհրդային իշխանութեան պաշտօնեաները չեն:

Բրիտանական մամուլը այս առթիւ դիտել կուտայ թէ՝ եկած է ժամանակը որ կառավարութիւնը վճռական ընթացք բռնէ Մոսկուայի հանդէպ: Կը բացատրէ թէ խորհր. կառավարութիւնը եւ Գ. Միջազգայինը միեւնոյն բաներն են եւ կը գտնուին միեւնոյն կոմիտէներուն իշխանութեան տակ: «Մոսկուայի կառավարութեան կ'իյնայ ապացուցանել թէ կ'ուզէ՞ բարեկամական յարաբերութիւններ պահել մեզի հետ թէ ոչ»:

Ամերիկայի երկրորդ ծանուցագիրը նոյնքան ժխտական է

ՄԱՆՐ – ՄԱՆՐ ԿԸ ՀԱՇՈՒԵՆ ԻՐԵՆՑ ԱՌԱԾՆ ՈՒ ՏՈՒԱԾԸ

Երէկ հրատարակուեցաւ ամերիկեան կառավարութեան պատասխանը՝ անգլիական երկրորդ ծանուցագրին:

Նոյնքան ժխտական է այս պատասխանը, որ կը բաղկանայ 1500 բառէ եւ ստորագրուած է արտաքին նախարար Պ. Սթիմսընի կողմէ: Իմաստը շատ պարզ է, — «Նախ վճարեցէք, յետոյ կը վիճինք»: Ծանուցագիրը կ'ընդունի թէ պատերազմական պարտքերու բեռը ծանրացած է, իբրեւ հետեւանք տնտեսական տագնապին, բայց կը մերժէ անոնց ջնջումը: Եթէ պարտքերը քննութեան ենթարկուին, պէտք է հաւուցման ուրիշ շօշափելի ձեւեր գտնել, ասպարէզ տալու համար ամերիկեան շուկային, երկրագործութեան եւ աշխատանքի արտադրութեանց: Ամերիկայի տեսակէտով, պատերազմական պարտքերու խնդիրը սերտօրէն կապուած է զինաթափութեան հարցին եւ զինարշաւին հետ որ մեծագումար ծախքեր կը հարկադրէ: Գալով Անգլիոյ այն դիտողութեան թէ պատերազմական պարտքերու բեռը պատճառ եղած է համաշխարհային տագնապին, ամերիկեան ծանուցագիրը դիտել կուտայ թէ փոխ տրուած գումարներուն առ նուազն մէկ երրորդը յատկացուած է մթերքներու գնման (ուտեստ, ծխախոտ եւն.) որոնք պատերազմէն յետոյ ծախուած են շահակից կառավարութեանց կողմէ եւ հնչուն դրամի վերածուելով, այդ պետութեանց սնտուկները լեցուած են...

Ծանուցագիրը վճռապէս կը հերքէ այն պնդումը թէ Լօզանի համաձայնութեան մէջ, ամերիկ. կառավարութիւնը լռելեայն ընդունած էր թէ պարտքերու խնդիրը եւ հատուցումներու հարցը սերտօրէն կապուած են իրարու հետ: Անգլ. կառավարութիւնը, յառաջ քշելով վճարման դժուարութիւնները, կը մոռնայ թէ ամերիկացի շրջիկները 1924էն 1930 Եւրոպայի մէջ ծախսած են երեք միլիառ 300 միլիոն տոլար: Միեւնոյն շրջանին, գաղթականները Եւրոպա ղրկած են մէկ միլիառ 495 միլիոն տոլար: Հետեւաբար, Ամերիկան աւելի մեծ գումար հայթայթած է, քան այն մէկ միլիառ 173 միլիոն տոլարի գումարը որ վճարուած է նոյն ժամանակաշրջանին, պատերազմական պարտքերու փոխարէն: Գալով այն առարկութեան թէ Ամերիկան պատերազմական պարտքերու միջոցաւ քաշած է աշխարհի ոսկին, նոյնպէս վիճելի է: Երբ վճարումները սկսան, Ամերիկայի ոսկիի պահեստն էր իբր չորս միլիառ 28 միլիոն տոլար. իսկ այսօր՝ չորս միլիառ 338 միլիոն տոլար: Իսկ այս գումարին մէկ մասը օտար առնելիք է, որ կապ չունի պարտքերու վճարման հետ: Աշխարհի ոսկիի պահեստին անարդար բաշխման պատասխանատուն Եւրոպան է, որուն պահեստը երեք միլիառ 18 միլիոն տոլարէն (1924) բարձրացած է 6 միլիառ 963 միլիոն տոլարի: Միեւնոյն ատեն ծանուցագիրը կը յիշեցնէ թէ՝ Ամերիկան վերահաստատեց նորէն հարիւրին 5էն 3ուկէսի իջեցուց Անգլիոյ պարտքերու տոկոսը:

Ուրիշ բազմաթիւ առարկութիւններէ յետոյ, ամերիկեան ծանուցագիրը յոյս կը յայտնէ թէ խորհրդարանը դիւրութիւններ պիտի ընծայէ դեկտ. 15ի վճարման ձեւի մասին, որպէս զի տագնապ մը չծագի ոսկիի փոխադրութեան հետեւանքով:

Անգլիա պիտի վճարէ, իսկ Ֆրանսա՞

Հինգշաբթի օր, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետները եւ ելմտական նախարարները չորսուկէս ժամ խորհրդակցութիւն կատարեցին Փարիզի անգլիական դեսպանատան մէջ, դեկտ. 15ի վճարումներու մասին:

Եզրակացութիւնը այն է թէ երկու երկիրները համախորհուրդ պիտի գործեն պարտքերու հարցին մէջ, բայց իւրաքանչիւրը ազատ պիտի ըլլայ իր դիրքը ճշդելու դեկտ. 15ի պայմանաժամուն առթիւ:

Անգլիա որոշած է վճարել եւ պիտի վճարէ ոսկիով: Լոնտոնի մէջ հաշիւ կ'ընեն թէ ստեռլինը աւելի քիչ պիտի ազդուի ոսկեդրամի պահեստին նուազումով, քան եթէ տոլար գնուի: Այս վճարումը վերջինը պիտի ըլլայ, համաձայն 1923ին կնքուած պայմանագրին: Իսկ այնուհետե՞ւ, — նոր քննութիւն պիտի պահանջէ:

Ֆրանսա տակաւին վերջնական որոշում չէ տուած, սպասելով խորհրդարանին վճռաբանութեանց (երկուշաբթի):

Ֆրանսան ալ իր ծանուցագրին պատասխանը ստացաւ Ամերիկայէն:

Գերմանիա միշտ կը հարցնէ

Նոր քար մը՝ զինաթափութեան ճամբուն վրայ:

Իբրեւ պատասխան Ժընեւի մէջ, չորս մեծ պետութիւններու միջեւ կատարուած խորհրդակցութեանց եւ առաջարկուած բանաձեւին, գերմանական ներկայացուցիչը երկու մանուածապատ հարցումներ ուղղեց որոնք աւելի կը բարդացնեն սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը: Առաջին հարցումը այն է թէ՝ յառաջիկայ խորհրդակցութեանց ընթացքին, հաւասարութեան սկզբունքը պիտի կիրարկուի՞ ամէն տեսակէտով, հետեւաբար, հաւասարութիւնը իբրեւ մեկնակէտ պիտի ծառայէ՞ զինաթափութեան խորհրդաժողովին, զինաթափ եղած պետութեանց համար:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ՞ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹԵՄԻՆ

—·—

Պուքրէշի «Արազ»ին մէջ կը կարդանք (4 դեկտ.) —

Թեմական խորհուրդը ասկէ առաջ դիմած էր Դաւանութեանց նախարարութեան, խնդրելով որ, ինչպէս ուրիշ դաւանանքներու համար՝ նոյնպէս ալ ի նպաստ հայ եկեղեցիին գումար մը նախատեսուի պետութեան յառաջիկայ տարուան պիւտճէին մէջ: Թեմական խորհուրդը իր դիմումին մէջ կը յիշէր որ թէեւ հայ – լուսաւորչական թեմին նանաչման օրէնքին մէջ կ'ակնարկուի թէ պետութիւնը պարտաւոր չէ որ եւ է նպաստ տալու նորակազմ թեմին, բայց հայ թեմական իշխանութիւնները պայմանական կերպով հրաժարած չէ այդ նպաստէն, այսինքն Քիշնեւի յարքունիս գրաւուած թեմական կալուածներուն յետադարձումը տեսակ մը պայման նկատած են ,պետութեան վրայ ուրիշ կերպով բեռ չըլլալու համար:

Թեմական խորհուրդի այս դիմումը յանձնուած ըլլալով դաւանութեանց նախարարութեան ընդհանուր քննչութեան եւ իրաւաբանական մարմնին քննութեանը, սոյն երկու մարմիններն ալ օրինաւոր եւ հիմնաւոր գտած են Թեմական խորհուրդի դիմումը, նկատելով որ հայ – լուսաւորչական թեմի նանաչման օրէնքին այդ չորրորդ յօդուածը որով պետութիւնը պարտաւոր չի նկատուիր նպաստ տալու հայ թեմին, ոչ միայն հակառակ է դաւանութեանց օրէնքի բացորոշ տրամադրութիւններուն, այլ նոյն իսկ Սահմանադրութեան՝ որ պարտաւոր կը կացուցանէ պետութիւնը իր բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը ընծայելու օրէնքով նանչցուած բոլոր դաւանանքներուն:

Թեմական խորհուրդի դիմումը, հետեւաբար, յղուած է պիւտճէի յանձնաժողովին, որուն կ'իյնայ խորհիլ հնարաւորութեանց մասին:

Աւելցնենք այս առթիւ որ Թեմական խորհուրդը պետութենէն խնդրած է տարեկան 2,400,000 լէյի նպաստ մը, կարենալ հայթայթելու համար թեմին կեդրոնական պաշտօնէութեան, եւ հայ եկեղեցիներու քահանաներուն ու դպիրներուն ռոճիկը, այդ առթիւ ներկայացնելով թոշակներու նախագիծ մը՝ որ յարեւմանն է միւս դաւանանքներու պիւտճէին մէջ նշանակուած գումարներուն, պահելով ամէն համեմատութիւն:

«ԻՆՉՈ՞Ի ՉԵՆ ԳԱՐ»

—·—

Այս խորագրին տակ, Պոլսոյ «Ազ–չամ»ը կը գրէ.

— «Լուր կը տրուի թէ այս տարի Պոլիս ուրիշ տարիներէ նուազ զբօսաշրջիկներ պիտի գան: Միջերկրականի նաւահանգիստները հանդիպելիք զբօսաշրջիկի 200 շոգենաւերէն հազիւ 8—10ը մեր նաւահանգիստը պիտի հանդիպին: Մինչդեռ այս 200 շոգենաւին բոլորն ալ Փիրէա պիտի հանդիպին»:

Այս լուրը երէկուան թերթերուն մէջ կարդացինք: Պատճառը խիստ պարզ է: Պոլիս եկող զբօսաշրջիկները, քաղաք մտնել ելլելու համար իրենց կրած դժուարութեանց պատճառաւ, կը զզջան իրենց եկած ըլլալուն եւ գալիքին համար ,եւ ասկէ կը փախչին, անգամ մըն ալ հոս ոտք չկոխելու համար երդում ընելով:

Այո՛, կը փախչին, եւ իրենց գացած տեղերն ալ բոլորին կը պատմեն այս զարմանահրաշ դժուարութիւնները. «Ամա՜ն, կ'ըսեն, Թուրքիա մի՛ երթաք»:

Մինչդեռ, բոլորովին հակառակը, Փիրէա եւ Աթէնք մտնելը այնքան դիւրին է որ, այս տարի Միջերկրական գալիք 200 շոգենաւերուն բոլորն ալ պիտի հանդիպին հոն...

Վստահ ենք որ, երբ շարունակէ այս վիճակը, այսինքն Պոլիս քաղաքը ոտք կոխելը այնպիսի տառապանք մը ըլլայ, որ քաղաքակիրթ մարդոց զզուանք առթէ, յառաջիկայ տարի ուր շոգենաւ ալ չպիտի գոյ հոս:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԸ.

ՖԷԹՀԻՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ. — «ԲՈԼՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԻՐԹ ԱԶԳԵՐԸ ՍԵՐԱԾ ԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ». — ԱԴԱՄՆ ՈՒ ԵՒԱՆ ԱԼ ԹՈՒՐՔ ԵՆ. — ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — ԿՌԻՒ՝ ԻԶՄԻՐԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ. — ՔԷԼ ԱԼԻՆ ԿԸ ՄԻՋԱՄՏԷ ···

Մուսթաֆա Քէմալի եւ Ըսմէթի անհամաձայնութիւնները կը յանգին աւելի զօրաւոր պայքարի մը որ, ինչպէս պիտի տեսնենք, պիտի ունենայ դաւեշտական վախճան մը: 1930ի ամրան Փարիզի դեսպանը, Ֆէթհի պէյ նամակ մը կը գրէ Կազիին, որուն մէջ կը բացատրէ թէ Թուրքիա Ըսմէթի վարչութեան տակ կը քալէ դէպի անդունդ: Պետական գանձը պարապ է, պաշտօնէութիւնը կանոնաւոր չի վճարուիր, կառավարութիւնը կորսնցուցած է իր ժողովրդականութիւնը եւայլն: Նամակէն քանի մը օր վերջ կը հասնի դեսպանը: Քէմալ Եալովայի ջերմուկները գացած էր ամառուան արձակուրդի համար: Այնտեղ հրաւիրած էր նաեւ Պոլսոյ «ընտրեալ դասակարգին» մէնծ – աղաները եւ զանոնք հիւրասիրելու համար պարահանդէս մը սարքած էր Ֆէթհիի եկած օրը:

Քէմալ շատ ուրախ – զուարթ էր այդ իրիկունը — օղին, շամփանեան, ու պարը փոխած էին իր այլապէս մռայլ տրամադրութիւնները:

Հիւրերուն մեկնումէն ետք, իր քով կը կանչէ Ըսմէթը, Ֆէթհին եւ քանի մը ուրիշ երեւելիներ, մտերմական խօսակցութեան մը համար: Արտասովոր ոգեւորութեամբ կը բացատրէ անոնց թէ բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները սերած են Թուրանեան կամ Թրքական արիւնէն: Սխալ է, կ'ըսէ, գիտուններուն այն տեսութիւնը թէ Թուրքերը ծագումով աւելի մօտիկ են Ճափոնական կամ չինական ցեղերուն· ինք հաստատած է որ անհեթեթ են բոլոր այդ տեսութիւնները: Եւ ի՜նչ հեգնանքով կը խօսի այդ գիտուններուն մասին: Անգլիացիները Թրքական ծագում ունին, որովհետեւ Kent բառը (Անգլիոյ հարաւ – արեւելեան նահանգներէն մէկը) յառաջ եկած է Թուրքերէն Քէնթ – Քէնթ-էն, նոյնպէս Անգլիոյ Ouse գետը իր անունը առած է Սեւ Ծովու եզերքը ապրող Էօզ ցեղէն: Ֆրանսացիները, Գերմանացիները եւ նոյնիսկ Ամերիկացիները ծագումով Թուրք են կ'ըսէ Մուսթաֆա Քէմալ(*):

Ներկաները լռութեամբ մտիկ կ'ընեն զինքը եւ կը հաւատան իր ըսածներուն: Կարելի չէր հակաճառել իրեն հետ: Արմսթրօնկ գիտել կուտայ թէ Մուսթաֆա Քէմալ կը մոռնար երբեմն որ ինք մաս կը կազմէ այս աշխարհին: Բնական էր իր այդ ինքնավստահ կեցուածքը, քանի որ «ինք առանձին էր այն պատուանդանին վրայ որուն շուրջը բոլորուած երախտապարտ ու հմայուած ժողովուրդ մը այլանդակ շողոքորթութիւնով խունկ կը ծխէր իր առջեւ»:

Պատգամ էր իր խօսքը, բայց ինչպէս շատ մը պատգամներ, պարապ ու անիմէջ: Ոչնչութիւն էր մանաւանդ իր այդ գիշերուան պատգամը:

Այս մտերմական խօսակցութեան ընթացքին ներկաները կը շօշափեն նաեւ քաղաքական խնդիրներ: Քննադատութիւն, քիչ մը վէճ, քիչ մը գանգատ, եւ կը տաքնայ մթնոլորտը:

— «Ի՞նչու այս խնդիրները Ազգային Ժողովին առջեւ չէք բերեր», կը հարցնէ յանկարծ Քէմալ:

—«Կառավարութիւնը չի թոյլատրեր որ եւ է վիճաբանութիւն Ազգային Ժողովէն ներս կամ դուրս», կը պատասխանեն ոմանք:

Քէմալ բացատրութիւն կը պահանջէ Ըսմէթէն որ լուռ նստած էր:

— Քաղաքականութեան մասին խօսելու տեղը չէ հոս, կ'ըսէ Ըսմէթ, քննադատութեանց կամ հարցապնդումներու կը պատասխանեմ միայն Ազգային Ժողովին մէջ: Ֆէթհին կամ ուրիշ որ եւ է մէկը թող կազմակերպէն սահմանադրական ընդդիմութիւն մը եւ կռուին ինծի հետ»:

Ըսմէթ քէն բռած կը մեկնի հաւաքոյթէն: Խօսակցութիւնը կը շարունակուի անոր բացակայութեան:

Գաղտնիք մը չէ այլեւս Մ. Քէմալի համար ժողովրդական խաւերու դժգոհութիւնը տիրող վարչութենէն: Աւելի լաւ. ուրեմն առիթը եկած է թօթուելու համար Ըսմէթը, որ սկսած է կօշիկէն վեր բարձրանալ: Քէմալ պիտի հիմնէ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը — Ազատական – Հանրապետական կուսակցութիւնը: Այդ ձեւով՝ խորհրդարանական կառավարութեան մը դիմակին տակ պիտի նուիրագործէ միանգամ ընդմիշտ Խալքի տիրապետութիւնը ու փառաւոր դաս մը պիտի տայ Ըսմէթին: Այս դաւեշտը պիտի բեմադրէ ինքը՝ Քէմալ: Այս քաղաքական մեքենայութիւնը բացառիկ պատեհութիւն մը պիտի ըլլայ մանաւանդ փորձելու համար Թուրք ժողովուրդին պետական հասունութիւնը:

Թուլամորթ ժողովուրդի մը գլխուն վրայ նստած, Մ. Քէմալ ուսուցիչի դեր կը կատարէր 1924էն ի վեր: Հաւատք ունէր ան իր հայրենակիցներուն վրայ ընդհանրապէս, բայց համոզուած չէր տակաւին անոնց վարչական կարողութեան ու քաղաքական ուժին: Երբ իրեն կը հարցնէին թէ ի՞նչ պէտք կար խորհրդարանական ընտրութեանց, քանի որ միայն իր թեկնածուները պիտի ընտրուէին միշտ, Քէմալ կը պատասխանէր որ այդ ընտրութիւններուն նպատակն էր վարժեցնել ամբոխը քուէ տալու գործին եւ անոր մանրամասնութիւններուն, որպէս զի երբ ատենը գար, ժողովուրդը ինք իր միջոցներով ընտրէր իր վարիչները:

Սքանչելի՜ արդարացում իսկապէս:

×

Կը հիմնուի, ուրեմն, Հանրապետական – Ազատական կուսակցութիւնը, որուն առաջին անդամներն են 10—12 երեսփոխաններ ինչպէս նաեւ Ֆէթհին, Մ. Քէմալի քոյրը՝ Մաքպուլէն եւ երեք հոգի իր մտերիմներէն: Քէմալ առանց վարանումի կը հասկցնէ թէ ժողովուրդը կրնայ անդամակցիլ կուսակցութեան:

Մուսթաֆա Քէմալ մէկ կողմէն կ'ուսումնասիրէ Անգլիոյ քաղաքական կուսակցութիւններու ներքին կազմակերպութիւնը եւ խորհրդարանական սիստեմը, միւս կողմէ դաս կուտայ Ըսմէթին ու Ֆէթհիին:

Ի՞նչ էր այդ դասը: Ահաւասիկ. —

Ազգային Ժողովին մէջ կամ անկէ դուրս՝ երկրին մէկ ծայրէն միւսը, Ըսմէթի եւ Ֆէթհիի կուսակիցները պիտի յարձակին իրարու վրայ:

Խորհրդարանին մէջ այդ երկու ճակատները կրնան իրարու հայհոյել իրենց ուզածին չափ, բայց դուրսը պիտի մնան իրարու բարեկամ, պիտի ճաշեն իրարու հետ: Չէ՞ որ երկուքն ալ կ'աշխատին հայրենիքի փառքին համար:

Պատրաստ է Մուսթաֆա Քէմալ: Զաւեշտին առաջին արարուածը կը սկսի Իզմիրի մէջ: Այնտեղ է Ֆէթհին, ազդանշանը տալու համար: Բայց ենթադրուածին չափ ալ դիւրին չէր ձեռնարկը: Ժողովուրդը ընդդիմութիւն ցոյց կուտայ Ֆէթհիին: Կը ձերբակալեն իր համախոհները, թոյլ չեն տար անոր որ խօսի:

Մուսթաֆա Քէմալ կուգայ Իզմիր, Ըսմէթի ընկերակցութեամբ, որպէս զի անձամբ հսկէ անցուդարձին: Կը հրամայէ անմիջապէս որ ազատ ձգեն Ֆէթհին եւ նոյն իսկ դիւրութիւններ տան անոր: Քէմալ զաւեշտը ամբողջացնելու համար, կը հաւաքէ վարձուած բազմութիւն մը, որպէս զի ծափահարեն Ֆէթհին իր բանախօսութեան ընթացքին:

Ապշած են ամբոխն ու պետական պաշտօնէութիւնը: Անհաւատալի է եղելութը: Կառավարութիւնը ի՞նչպէս կը թոյլատրէ այս սարքուած ընդդիմութիւնը. աճայի՜պ··· Ո՛չ, իրենք պիտի լռեցնեն այդ ըմբոստները:

Եւ կը սկսի ծեծկուքը Իզմիրի փողոցներուն մէջ: Կռիւ, հայհոյութիւն, բանտ:

Մուսթաֆա Քէմալ կը դիտէ՜···

×

Երկրորդ արարը տեղի կ'ունենայ Էնկիւրի՝ Ազգային Ժողովին մէջ, Քէմալի ներկայութեան:

Առաջին անգամ խօսք կ'առնեն ընդդիմադիրները: Ահաւասիկ, կ'ըսեն անոնք, վեց տարի է որ Խալքը կը կառավարէ երկիրը եւ ստեղծած է կացութիւն մը որ իսկապէս եղերական է. տնտեսական քայքայումը կը սպառնայ հայրենիքին. հասոյթները կը նուազին, ծախքերը անհամեմատօրէն աւելի բարձր են. կառավարութիւնը շինել կուտայ երկաթուղիներ որոնց պէտք չկայ: Մենաշնորհներ հաստատուած են՝ կառավարութեան անդամներուն անհատական շահերը գոհացնելու համար. արտածում չկայ. թղթադրամը կ'իյնայ: Երկիրը օտար դրամագլուխի պէտք ունի, բայց ո՛չ ոք կը վստահի մեզի, շնորհիւ Ըսմէթի օտարականներու դէմ ունեցած առեւութեան:

Ժողովուրդը դժգոհ է Ըսմէթի անձնիշխան ու անճարակ վարչութենէն: Մէկ խօսքով, Թուրքիա կեցած է անդունդին եզերքը:

Նոյն թափով կը պատասխանէ Ըսմէթ եղած մեղադրանքներուն եւ փոթորիկ մը կը պայթի Ազգային Ժողովին մէջ: Նորէն կռիւ, նորէն հայհոյութիւն, նորէն ծեծ երեսփոխաններուն միջեւ:

Այս թոհուբոհին մէջէն յանկարծ ոտքի կը ցատքէ Մ. Քէմալի սրտագին բարեկամը՝ դատաւոր Քէլ Ալին:

— Այս ի՞նչ դաւադրութիւն է, կը պոռայ. ահա՛ Մոնտրոսի դաշնագիրը ստորագրող մարդը՝ Ֆէթհին եւ ահա Լոզանի դաշնագիրը ստորագրողը՝ Ըսմէթը: Ա՛լ ինչ կը վարանիք ձեր ընտրութիւնը ընելու համար այս եղկելի դաւաճանին եւ իրական հայրենասէրին միջեւ: Երբ Ֆէթհի վարչապետ էր, Քիւրտերը ապստամբեցան. Ըսմէթի օրով ջախջախեցինք այդ ապստամբութիւնը»:

×

Ըսմէթ եւ Ֆէթհի սքանչելի կերպով կը կատարեն իրենց յանձնուած դերերը ու թեւ թեւի, խաղալով – խնդալով կը մեկնին սրահէն, ինչպէս պիտի ընէին, օրինակ, Մաքտօնըլտ ու Լոյտ Ճօրճ···

Իրենց կուսակիցները կը շարունակեն, սակայն, ծեծկուքը, ըմբշամարտը — ապտակ, բռունցք, նոյն իսկ ատրճանակ:

Մուսթաֆա Քէմալ նախագահական աթոռին մէջ բազմած, կը դիտէ՜···

Տարբեր արդիւնք կը սպասէր ան իր ձեռքով սարքուած այս կատակերգութենէն, բայց հոգ չէ, քանի որ շիտակ ճամբուն վրայ է ան եւ ուշ կամ կանուխ պիտի գտնէ իրական հակառակորդները:

Ինչպէս յիշեցինք, Քէմալ գիտէ թէ տարր մը կայ երկրին մէջ որ դժգոհ է Խալքի կամ Ըսմէթի վարչութենէն: Իր գլխաւոր նպատակն էր զգացնել այդ բանը Ըսմէթին որպէս զի ան չափաւորէր իր յաւակնութիւններն ու ինքնավստահ կեցուածքը: Եւ յաջողեցաւ մասամբ:

Ինչ կը վերաբերի Խալքի տիրապետութեան, սպասեցէք, Մուսթաֆա Քէմալ պիտի փրկէ անոր վտանգուած արժանապատուութիւնը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) Այս շրջըրթութեան ատեն պերճալսօս մէկ օրինակը կարդացի Տէյլի Թէլէկրաֆի մէջ, քանի մը օր առաջ: Թերթին թղթակիցը խօսելով Տօլմա Պաղչէի համաժողովին մասին, զարմանքով կը յիշէ թուրք գիտուններու այն տեսութիւնը թէ Ադամ եւ Եւա թուրք էին··· որովհետեւ առաջինը թուրքերէն կը նշանակէ մարդ, իսկ երկրորդը տուն (ատամ վէ էվ)···

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Անզարմանալի դարձան ինքնաշարժի արկածները: Հետզհետէ կը շատնայ թիւը անոնց, որ զոհ կ'երթան ճամբու այս հրէշին:

Ամէն շաբաթ վիճակագրութիւն մը եւ ահազանգ մը թէ զոհերու թիւը կը շատնայ՝ բաղդատմամբ նախընթաց շաբթուան զոհերու թիւին:

Ֆրանսա 1926ին ինքնաշարժին զոհ տուած էր 2,089 հոգի: 1927ին՝ 2,284 հոգի: 1928ին՝ 2,859 հոգի: 1929ին՝ 3,589 հոգի: 1930ին՝ 3,936 հոգի: 1931ին՝ 4,061 հոգի: Վեց տարուան մէջ 18,818 հոգի: Ասոնք միայն մեռածներն են: Կայ նաեւ վիրաւորներու բանակը:

Անգլիոյ մէջ այդ վեց տարուան ընթացքին ինքնաշարժի տակ մեռած են 38,045 հոգի, ու խորհիլ, որ Անգլիոյ ճամբաները աւելի մաքուր են, աւելի կանոնաւոր:

Դարման մը գտնելու համար այս «չարդ»ին, մասնագիտական քննութիւններ կատարուեցան, համագումար տեղի ունեցաւ, «ճամբու օրինագիրքեր» մշակուեցան, արգելութեան վրայ արգելքներ դրուեցան, բայց եւ այնպէս օգուտ չըրաւ:

Ծիծաղ է որ, շնորհիւ այդ կարգադրութիւններուն, զոհերու թիւը պակսեցաւ եթէ համեմատութեան դնենք կառքերու հետ: Այսպէս, 1926ին Ֆրանսա ունէր 974,428 ինքնաշարժ: Եւ նոյն տարին՝ մահերու համեմատութիւնն էր՝ 10,000 կառքի դէմ 21 մահ: 1931ին Ֆրանսա ունէր 2,177,552 ինքնաշարժ: Ու նոյն տարին՝ մահերու համեմատութիւնը կ'իջնէ (միշտ 10 հազար կառքի դէմ) 19ի:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻՔԱՅԷՆ

ՊԵԼՃԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—·—

ՊՐԻՒՍԷԼ, 5 Դեկտ.— Երեք չորս շաբաթէ ի վեր յաջորդաբար մղուած տենդագին պայքարէ մը յետոյ, աւարտեցան Պելճիոյ թաղապետական, երեսփոխանական, ծերակուտական եւ գաւառական ժողովներուն ընտրութիւնները, կաթոլիկ եւ ընկերվարական կուսակցութիւններուն յաղթանակով:

Կէս դարէ ի վեր Պելճիոյ մէջ չէր տեսնուած ընտրական այսպիսի կատաղի պայքար մը: Ամէն կուսակցութիւն շարժման մէջ դրած էր իր տրամադրելի բոլոր ուժերը, եւ միթինկներով ու փրոփականտի ամէն տեսակ միջոցներով ջանք թափած՝ կարելի եղածին չափ մեծ թիւով քուէ շահելու համար:

Կաթոլիկ կուսակցութիւնը, որ պահպանողական ու կրօնամոլ տարրերու խմբակցութիւն մը եւ Պելճիոյ բնակչութեան դրամատէր ու հարուստ դասակարգը կը ներկայացնէ, երկար տարիներէ ի վեր մեծամասնութիւն կազմելով խորհրդարանին մէջ, կը վարէ երկրին ճակատագիրը:

Այս պահպանողական կուսակցութեան դէմ դիրք բռնած են ձախակողմեան տարրերը, որոնց մէջ ընկերվարական կուսակցութիւնը պատկառելի ուժ մը կը ներկայացնէ, իր ծոցին մէջ համրելով գործաւորներու ահագին բանակ մը:

Այս երկու կուսակցութիւններուն միջեւ չափաւորողի դերը կը կատարէ ազատական կուսակցութիւնը, բաղկացած ազատամիտ ու քաղքենի տարրերէ, որոնք թէեւ թիւով բաղդատաբար քիչ են, սակայն անոնց մասնակցութեամբ է որ կը կազմուին դաշինքները, բերելով իրենց գործակցութիւնը տիրող խոշոր կուսակցութեան, կաթոլիկ կամ ընկերվարական:

Այս երեք կարեւոր կուսակցութիւններէն զատ կան նաեւ «Ֆրոնթիսթ»ներ եւ բոլշեւիկներ, որոնց թիւը խիստ աննշան է,

Աւելի կամ նուազ չափով ամէնուն ծանօթ ըլլալով պահպանողական, ընկերվարական եւ ազատական կուսակցութիւններու ընդգրկած սկզբունքներն ու կատարած դերերը քաղաքական եւ ընկերական մարզերու մէջ, աւելորդ կը նկատենք անդրադառնալ այդ նիւթին վրայ: Սակայն մասնաւորելով մեր խօսքը Պելճիոյ համար, ըսենք թէ կան հարցեր, որոնք կը լուծուին ազատական եւ ընկերվարական կուսակցութիւններուն գործակցութեամբ, ինչպէս Ֆլաման եւ վալոն լեզուներուն հարցը, կաթոլիկ վարժարաններուն տրուած պետական նպաստի խնդիրը, եւայլն, եւ հարցեր՝ որոնց լուծումը ապահովելու համար անհրաժեշտ է ազատականներու եւ կաթոլիկներու գործակցութիւնը մասնաւորապէս ընկերային խնդիրներու շուրջ:

Պելճիա, հակառակ զարգացած եւ քաղաքակրթական բարձր մակարդակի վրայ գտնուած ըլլալուն, թէեւ կաթոլիկ երկիր մըն է: Կրօնական այդ մոլեռանդութիւնը խոր արմատ ձգած է ժողովուրդին մէջ Սպանիացիներուն տիրապետութեան օրէն սկսեալ: Երկար դարերէ ի վեր պետութիւն եւ կրօնք անբաժան ըլլալով իրարմէ, կղերական դասակարգը նիւթապէս ու բարոյապէս նպաստաւորուած եւ առաւելակէտ դիրք մը գրաւած է երկրին տնտեսական ու քաղաքական կեանքին մէջ: Այդ առաւելութիւններուն շնորհիւ, կրօնական հաստատութիւններն ու վարժարանները, որոնք մեծ թիւ մը կը կազմեն շնորհիւ Ֆրանսայէն եւ Սպանիայէն վտարուած կաթոլիկ կրօնական միաբանութիւններուն, ժամանակի ընթացքին մէջ պատրաստած են սերունդ մը, որ եղած է պահպանողական ու մոլեռանդ կաթոլիկ:

Անցնող կառավարութիւնը, բաղկացած կաթոլիկ ու ազատական տարրերէ, աւելի կամ նուազ պատասխանատու ըլլալով պետական պիւտճէին անձուկ վիճակին, ինչպէս նաեւ երկրին մէջ տիրող տնտեսական տագնապին ու անկէ առաջ եկած ծայրայեղ անգործութեան, ժամանակէն առաջ ստիպուեցաւ հրաժարիլ եւ տեղի տալ նախարարական հրաժարումով: Այս անորոշ կացութիւնը փարատելու համար էր որ որոշուեցաւ փութացնել խորհրդարանական ընտրութիւնները, հին պայմանաժամը տակաւին աւարտած չըլլալով: Միջանկեալ ըսենք թէ Պելճիոյ մէջ ընտրութիւնները կը կատարուին ընդհանուր քուէարկութեամբ, եւ կիները կը մասնակցին միայն թաղապետական ընտրութիւններուն:

Ահաւասիկ երեսփոխանական վերջին ընտրութիւններուն արդիւնքը.—

Կաթոլիկ նախապէս 76 երեսփոխան, շահ 3 աթոռ = 79:

Ընկերվարական՝ նախապէս 70 երեսփոխան, շահ 3 աթոռ = 73:

Ազատական՝ նախապէս 28 երեսփոխան, կորուստ 4 աթոռ = 24:

Ֆրօնթիստ՝ նախապէս 12 երեսփոխան, կորուստ 4 աթոռ = 8:

Բոլշեւիկ՝ նախապէս 1 երեսփոխան, շահ 2 աթոռ = 3:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԹԱՒՐԻԶԻ ՇՈՒԿԱՆ

—·—

ԹԱՒՐԻԶ, 23 Նոյ. (ցառաջ).— Երկու ամսից աւելի է ինչ, Թաւրիզի առեւտրական շուկան՝ գորգի եւ հում նիւթերի — թոյլ վիճակում կը գտնուի:

Դրա պատճառը պիտի փնտռել արտասահմանի զանազան շուկաներում աւելի առաջ արտադրուած ապրանքներու կուտակման եւ մասնաւորաբար կարմիրներու կողմէ պարբերաբար աժան ապրանքներ ծախելու, այսինքն «տըմփիկ»ի մէջ:

Օրինակ, վերցնենք սաւզայի առեւտուրը: Ըստ տեղում ստացուած տեղեկութեանց, Համբուրգում շատ աժան գներով սաւզա են ծախած՝ հարիւր քիլօն, որ մի ժամանակ 12-14 դոլար արժէր, ծախուած է 3-4 դոլարով, իսկ այդքանը Թաւրիզ-Համբուրգ ճանապարհածախսի ծախքերէն քիչ մը աւելի է: Ասոր հետեւանքով էլ, տեղիս մի շարք վաճառականներ լուրջ կորուստներ կ'ունենան: Ասով մէկտեղ սաւզայի գները թէ Մարաղայում, թէ Ուրմիայում եւ թէ տեղումս զգալի անկում չեն ունեցած, գլխաւորաբար անոր համար, որ այս տարի սաւզան, ցրտերի պատճառաւ քիչ բերք տուած է եւ համեմատաբար եղած պահանջներին հազիւ կարողանայ բաւարարել:

Պարսկական սաւզան, ինչպէս տեղական ուրիշ մրգեր էլ կը յայտնեն, միշտ ունի իր պահանջը Եւրոպայի մէջ եւ դիւրաւ կը մրցի Թուրքիոյ եւ այլ շրջանների սաւզայի հետ:

Գալով պարսկական գորգի առեւտուրին, ոչ մի զգալի փոփոխութիւն այս երկու ամսուայ մէջ: Ակնկալուած բարեփոխութիւնները տակաւին չզգացուեցան: Ամերիկան տնտեսական տագնապին եւ վերջերս էլ նախագահական ընտրութեան պատճառով, տակաւին տուած չէ պէտք եղած պահանջը, բայց կը յուսացուի, որ յառաջիկային գործերը կը բարւոքին եւ նորէն կը վերսկսի կանոնաւոր պահանջը պարսկական գորգերի:

Ամերիկեան տնտեսական տագնապը եւ Հուվըրի օրօք ընդունուած մաքսային սակացոյցը հարաւային Պարսկաստանի, մասնաւորաբար Սուլթանապատի շուկայի «Սարուխ» տեսակի գորգերին աւելի պահանջ տուած էր, բայց Ատրպատականի շուկայի գորգի արտադրութեան պահանջը թուլացուցած էր: Վերջին օրերս աշխուժութիւն է զգացւում գորգի գնումների մէջ, իսկ եթէ Ամերիկան իր սակացոյցը թէկուզ փոքր տոկոսով պակսեցնելու լինի, այն ժամանակ Ատրպատականի գորգի շուկան նախկին վիճակը կը գտնէ:

Շարք մը գորգի վաճառականներ մեծ յոյսեր ունին, որ Ռուզվելտի ընտրութեամբ սակացոյցի խնդիրը փոփոխութեան կ'ենթարկուի:

Ատրպատականի գորգի, մասնաւորաբար Թաւրիզ տեսակի ապրանքների գոյները եւ որակը աւելի բարձրացնելու համար, Կենտրոնի (Թեհրանի) կարգադրութեամբ Թաւրիզի քաղաքապետը յատուկ մասնագէտներ իր մօտ հրաւիրելով խորհրդակցութիւններ կատարած է: Արդէն մարդիկ են նշանակուած թէ տեղումս եւ թէ շրջաններում, գորգ գործողների վրայ հսկելու:

Ըստ տեղական թերթերի, Ստոքհոլմի մէջ պարսկական գորգերի, մասնաւորաբար Ատրպատականի ցուցադրութիւն է տեղի ունեցել եւ մեծ սպառում ու յաջողութիւն է գտած: Գորգ գնողներ այժմ շուկայում կան Եւրոպայի զանազան քաղաքներէ, մասնաւորաբար Լոնտոնի, Պոլսի, Համպուրկի, Ստոքհոլմի, Ցիւրիխի շուկաների, ինչպէս նաեւ Սուրիայի եւ Եգիպտոսի համար:

Վերջին տարիներս Սուրիան բաւական մեծ քանակութեամբ գնումներ կը կատարէ Թաւրիզ միջակ տեսակի գորգերի: Լոնտոնի շուկայի համար գնողներից աչքի է ընկնում Եզովբոս Պէնլեան առեւտրական տունը, որ թէ այստեղ իր ներկայացուցիչ Պ. Յակոբ Ամէնճեանի միջոցով եւ թէ հարաւային Պարսկաստանի շուկաներում քիչ ընդհատումներով տնտեսական այս տագնապի շրջանին իր ամսական գնումները շարունակաբար կատարած է, երբ օտար աւելի մեծ ֆիրմաներ երեք տարուց ի վեր դադրեցուցած են իրենց գնումները:

Լոնտոնի յայտնի «Սթանտարտ Կարպետ» ընկերութիւնը իր մասնաճիւղը երկու տարուց աւելի է հաշուեյարդարի է ենթարկած: Իսկ O. S. M. մեծ ընկերութիւնը որ ճիւղեր ունի ամէն տեղ, բացի իր սեփական «դազգահ»ներով պատրաստած գորգերէն — որ տարէց-տարի նոյնպէս կրճատման ենթարկած է — շուկայէն առձեռն գնումներ գրեթէ կատարած չէ: Կասաւելի Եղբայրներ ընկերութիւնը իր «դազգահ»ներով պատրաստուող գորգերը եւ թէ շուկայում կատարւող գնումները դադրեցուցած է, ուրիշ ամերիկեան յայտնի ֆիրմաներու նման:

× Օտար դրամներու արժէքը համապատասխանում է դրսի շուկաների նիւէջներին: Տոլարն ու ֆրանքը իրենց արժէքը պահում են ամփոփոխ, իսկ ստերլինը ինչպէս եւրոպական սակարաններում, նոյնպէս եւ այստեղ ունեցաւ նիւէջներ եւ տողերս գրելու պահուն 107-108 ռէալի շուրջն էր· ֆրանքը 119 ռ. տոլարը 30 ռէալ:

ՂԱԼԻՑԵԱՆ

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆ.— Խրձական վարչաձեւին կատարած կարեւոր գործերու շարքին, պէտք է յիշել նաեւ Մուսոլինիի «բնակարաններու քաղաքականութիւնը», որ ընկերային տեսակէտով մեծ իմաստ ունի:

Զինադադարին, Իտալիոյ բնակարաններու թիւը կը գտնենք անբաւական ժողովուրդի կարիքներուն, եւ վարձքերը տարապայման գումարներու հասած:

Մուսոլինի իր քաղաքականութեամբ կը հետապնդէ երկու նպատակ: Տալ՝ քաղաքացիներուն առողջ եւ աժան վարձքով բնակարաններ: Խնդրին կատարեալ եւ արմատական լուծումը լի է դժուարութիւններով, որոնք անցեալին գրեթէ անյաղթելի կը նկատուէին:

Խրձականութիւնը կը լծուի աշխատանքի լրջութեամբ ու յամառութեամբ:

Դիտելով այս օր ձեռք բերուած արդիւնքը, չէ կարելի չհեռանալ կատարուած գործին վրայ:

Ի՞նչպէս կատարուեցաւ այս գործը:

Նախ տասը հազար բնակչութիւնը անցնող քաղաքապետութիւնները հրաւէր կը ստանան պատրաստելու իրենց քաղաքին կանոնաւորիչ յատակագիծը: Այս աշխատանքը կը կատարուի ճարտարագէտներէ ու ճարտարապետներէ որոնք ծանօթ են իբր մասնագէտ այս նիւթին եւ որոնց այսօր urbanista անունը կը տրուի: Ասոնց շարքին իբր եւրոպական համբաւ ունեցողներ կարող ենք յիշել Բիաչենթինին, Պրացինին, Ճիօվաննոնին, Ասդիէրին, Բօրթալուփփին եւ Մօրփուրկօն, առաջին երկուքը իտալական Ակադեմիայի անդամ, իսկ երրորդը Հռոմի ճարտարապետական վարժարանին տնօրէնը:

Յատակագիծերու վաւերացումէն յետոյ, քաղաքապետութիւնները կը գնեն այն շէնքերը որոնց քանդումը նախատեսուած է ըստ նոր յատակագծին ու կը սկսին բանալ նոր ճամբաներ, հրապարակներ ու հանրային պարտէզներ, լայնցնելով ու մեծցնելով հիները: Այս աշխատանքին զուգընթաց մեծ թափով կը սկսին նոր շէնքերու կառուցումը: Պետութիւնը իր հաշւոյն կը կառուցանէ պետական նոր շէնքեր (նամակատուն, հեռագրատուն, երկաթուղիի կայարան, դատարան, զօրանոց եւն.) եւ ասոնց կողքին իր պաշտօնեաներուն համար բնակարաններ: Նոյն աշխատանքը կը կատարեն նաեւ քաղաքապետութիւնները, իսկ դրամատէրերը նախաձեռնութիւնը կ'առնեն բնակչութեան պահանջները գոհացնելու: Այս վերջինները հաճոյքով կը տրամադրեն իրենց դրամը այսպիսի շահաբեր գոր-

...ծի մը, քաջալերուած մասնաւորապէս այն օրէնքէն որ նոր կառուցուած շէնքերը 25 տարուան համար ազատ կը հռչակէ պետական տուրքերէն։

Շնորհիւ այս քաղաքականութեան, այսօր Միլանոյի մէջ 4500—3200 լիրէթի տարեկան վարձքով, արդի բոլոր յարմարութիւններն ունեցող երեք սենեակնոց յարկաբաժին մը ամենամեծ դիւրութեամբ կարելի է գտնել։

Նկատելով որ կառուցուած շէնքերը իրենց վարձքով մատչելի չեն բանուոր ժողովուրդին, Մուսոլինի կը կազմէ ամէն քաղաքի մէջ մասնաւոր հաստատութիւն մը, որուն պարտականութիւն կուտայ աժան ու առողջապահական տեսակէտով գոհացուցիչ բնակարաններ շինել։ Պատրաստուած ծրագիրները կը յաջողին շնորհիւ քաղաքապետութիւններու ու դրամատուններու աջակցութեան։ Առաջինները ձրի կը տրամադրեն պէտք եղած հողը, իսկ դրամատուները չնչին տոկոսով մը՝ անհրաժեշտ դրամագլուխը։

Իտալական ամէն քաղաք այսօր շրջապատուած է նոր նոր թաղերով, որոնք կառուցուած են շնորհիւ վերոյիշեալ հաստատութիւններուն, եւ ուր տարեկան 1200—1500 լիրէթի վարձքով մը կարելի է երկու սենեակէ եւ խոհանոցէ բաղկացած յարկաբաժին մը գտնել բոլոր յարմարութիւններով։ Առատ ջուրը, բաղնիքը, ելեկտրական լոյսը, այսօր այլ եւս աւելորդ զարդ մը չեն նկատուիր։

Տասը տարուան ընթացքին, միայն դրամատէրներու նախաձեռնութեամբ շինուած են երեք միլիոն սենեակ, որ կը ներկայացնեն միջին հաշուով 30 միլիառ լիրէթի շարժում մը։

Այս հսկայ գործը բաց ի ընկերային արժէքէն, շատ բարերար ազդեցութիւն ունեցած է երկրին ճարտարարուեստին վրայ։

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ

ՍԻԱՄԱՆԹՕ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

(Դասախօսութիւն Համազգայինի Ընկ.)

— :-: —

ՊԷՅՐՈՒԹ, 27 Նոյ. (Յառաջ). — «Համազգային» Ընկերութեան Խնամակալ Մարմնի ջանքերով, ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս դասախօսութիւններու շարք մը բացուած է։

Նոյ. 19ի շաբաթ երեկոյեան, Հայ Ճեմարանի սրահին մէջ առաջին դասախօսութիւնը կարդաց մարմնի ատենապետը՝ ընկ. Գասպար Իփէքեան՝ Սիամանթոյի մասին։

Յարգոյ դասախօսը մտերիմ ընկերն է եղած հայ մեծանուն բանաստեղծին։ Առոր շնորհիւ յաջողապէս ներկայացուց Սիամանթոյի կեանքը, ընդհանուր գծերը եւ բանաստեղծի հոգեկան խոր ապրումները։

Սիամանթօն — Ատոմ Եարճանեան ծնած է 1878ին Ակնի մէջ։ Տասնըչորս տարեկանին Պոլիս երթալով, երկու տարի աշակերտած է Գում Գափուի Մէրճանեան վարժարանը։ Յետոյ փոխադրուած է Պէրպէրեան վարժարանը, ուր ուսած է մինչեւ բարձրագոյն դասարանը։ 1896ին Պոլսէն մեկնած է Եգիպտոս եւ կարճ ժամանակ մնալէ յետոյ, անցած է Ժընեւ, ծաղկաբուծութիւն սորվելու համար։ Այնուհետեւ Փարիզ երեք տարի հետեւած է Սորպոնի համալսարանի գրական ճիւղին։ Յետագային Պոլիս վերադառնալով, 1909ին Պոլսէն մեկնած է Պոսթըն եւ աշխատած «Հայրենիք»ի խմբագրութեան մէջ։

Ընկեր դասախօսը այս հակիրճ կենսագրականը տալէ յետոյ, նկարագրեց նիւթական այն աննախանձելի կացութիւնը, որ ունեցած է հայ տաղանդաւոր բանաստեղծը՝ իր կեանքի ընթացքին։ Ազդած է այդ Սիամանթոյի վրայ առաւելապէս այն պատճառով, որ Թոքերը տկար էին։

Ատոմ Եարճանեան — Սիամանթօն, այդ «դալկադէմ, ճերմակ, փղոսկրէ կարծես կերտած» բանաստեղծը գրական գործունէութիւնը սկսած է «Կոտորած» քերթուածով, որ տպագրուած է Սուրէն Պարթեւեանի «Վաղուան Ձայն»ի մէջ։ Յաջորդաբար աշխատակցած է «Անահիտ»ի, «Դրօշակ»ի, «Ռազմիկ»ի, «Բանբեր»ի, «Շիրակ»ի, «Ալիք»ի, «Նոր Հանդէս»ի, «Ազատամարտ»ի, «Հայրենիք»ի եւն.։

«Դիւցազնօրէն»ը՝ Սիամանթօի բանաստեղծութիւններու առաջին հաւաքածոն, հրատարակուած է 1901ին։ 1905—1908 հրատարակուած է «Հայորդիներ»ու շարքը։ Այնուհետեւ հրատարակուած են «Կարմիր լուրեր բարեկամէս»ը, (Մատենաշար Ազդակ), «Հայրենի հրաւէր»ը եւն.։

Սիամանթօի բանաստեղծութիւններէն մաս մը թարգմանուած ու հրատարակուած են օտար լեզուներով՝ ֆրանսերէն եւ անգլիերէն։

Կենսագրականի հետ զուգընթաց, ընկ. Գ. Իփէքեան պատմեց յուշեր Սիամանթոյի կեանքէն։

Դասախօսութեան երկրորդ մասը նուիրուած էր Սիամանթոյի բանաստեղծութեան վերլուծման։ Ընկ. Գ. Իփէքեանը շեշտեց անոր քաղաքական դաւանանքը, վրէժխնդրութեան ոգին, հայրենասիրութիւնը, հայրենիքի կարօտը, հայրենիքի ազատագրութիւնը դաժան թշնամիէն։ Առանձնապէս կանգ առաւ այն կէտին վրայ, որ Սիամանթօն ընդգրկած է հայկական իրականութիւնը, երգած է հայ ժողովուրդի տառապանքը. ատտուածացուցած է կռիւը եւ կռուողները, յեղափոխականները եւ պաշտած է հայ ժողովուրդի ազատագրական շարժումը, որուն նուիրաբերած է իր կեանքը։ Սիամանթօն ալ, ինչպէս մեր ընտրանին, նահատակուած է 1915ի ընդհանուր տարագրութեան ճամբուն վրայ։

Դասախօսութեան ընթացքին ընկեր դասախօսը մէջ ընդ մէջ կարդաց Սիամանթոյի կտորներէն։ Ընկ. Իփէքեանի աշխատանքը խնամուած էր։

Հայ Ճեմարանի երկսեռ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ իրենց ուսուցիչ եւ ծանօթ երգահան Պ. Համբարձում Պէրպէրեանի, յաջողօրէն երգեց Բ. Կանաչեանի «Տլլիօ» եւ Ա. Մանուկեանի «Տիլպէր ջան» խմբերգները։ Մելանոյշ ձայնով մեներգեց Օր. Զեփիւռ Ալպէլ։ Յուզիչ շեշտերով Սիամանթոյէն կտոր մը կարդաց Պ. Տիրան Աճէմեան։ Մաքուր առոգանութեամբ արտասանեցին՝ Հայ Ճեմարանի աշակերտուհիներէն Օր.Ներ Հ. Իփէքեան, Ա. Պէրպէրեան եւ Ա. Գալուստեան։

ՀԱՅ ՏՂԱՅ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կարմիր Խաչի հանդէսը

—·—

ՆԻՍ, 7 Դեկտ. (Յառաջ). — Անցեալ Շաբաթ իրիկուն տեղի ունեցաւ Հ. Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղի հանդէսը որ կը գերազանցէր մինչեւ հիմա եղած հաւաքոյթները։

Որոշուած ժամանակէն առաջ ժողովուրդը խռնուած էր հանդիսավայրը։ Բազմութիւնը փակած էր անցուդարձը։ Բացումը կատարեց Տիկ. Ս. Պէրպէրեան (օրուան նախագահը Տիկին Համբարձումեան կամքէ անկախ պատճառով մը կը բացակայէր)։ Հնչեց «Մեր Հայրենիք»ը դաշնակի ընկերակցութեամբ սիրայօժար մասնակցութեամբ մանկապարտիզպանուհի Օր. Մառիի։ Արտասանութիւն մը փոքրիկն Զօրեանէ, պարերգ մը փոքրիկներէ՝ Ժամկոչեանէ եւ Թորիկեանէ։ Արտասանութիւն մը Օր. Գուռնարիլեանէ, մեներգ մը «Մանէ ճախարակ» Տիկ. Իբրանոսեանէ, արտասանութիւն մը Օր. Գայսերլեանէ, ինչպէս նաեւ զաւեշտ մը Պ. Հափեանէ եւ Տիկ. Իբրանոսեանէ։ Իսկ հայկական հին տարազներով հայկական պարերը այնքան լաւ խաղացին Հ.Կ. Խաչի անդամուհիները որ ժողովուրդին պահանջովը կրկնեցին։

Մայր Արաքսիի կենդանի պատկերի դերին մէջ Օր. Ա. Գայսէրլեան արժեցուց։ Արտասանութիւն մը Տիկ. Ս. Համբարձումեանէ «Հայաստան»ին. ուրիշ զաւեշտ մը «Գրիգը»ը Տիկ. Իբրանոսեանի եւ Պ. Մեսրոպեանի կողմէ։ Կովկասի պար մըն ալ Օր. Ժամկոչեանէ։ Դերակատարները բոլորը իրենց դերերուն մէջ յաջող էին, մանաւանդ որ մեծ մասը առաջին անգամ բեմին վրայ կ'ելլէր։ Հայկական պարերը սորվեցնելու աշխատանքը տարած է Տիկին Իբրանոսեան, Հ. Կ. Խաչի ատենապետուհին, որ իր վարձատրութիւնը ստացաւ ջերմ գնահատանքի արժանանալով։ Կովկասեան պարը հանդէսին աղ ու պղպեղն էր։

Օրուան բանախօսը ընկեր Պ. Թիւլպէնտճեան բացատրեց Կարմիր Խաչին դերը եւ ներկաները հրաւիրեց որ ուժ տան անոր։

Ամէնէն վերջ բեմադրուեցաւ Հ. Կ. Խաչի կենդանի պատկերը, մասնակցութեամբ Տիկ.Ներ՝ Մեսրոպեանի, Իբրանոսեանի եւ Զօրեանի։ Սեղանի ծածկոց մը աճուրդի դրուեցաւ եւ հասոյթ գոյացաւ 251 ֆր.։

Հանդէսը վերջանալուն սկսաւ պարը որ տեւեց մինչեւ կէս գիշերէ վերջ։ Ժողովուրդը այնքան գոհ մնաց որ չէր ուզեր բաժնուիլ տաք մթնոլորտէն։ Փափաքելի էր որ Հ. Կ. Խաչի Վարչութիւնը միշտ անպակաս ընէ այս կարգի հանդէսները։

Ընդհանուր հասոյթ.— Տոմսակներէ գոյացած՝ 1100։ Նուէրներ.— Տիկին Քէօլէեանէ՝ 100, Պ. Գավաֆեանէ՝ 50, Հ. Մ. Մ. Վարչութենէ՝ 20, Պիւֆէէն գոյացած՝ 87.30, Աճուրդէն գոյացած՝ 251 ֆրանք։ Ընդհ. գումար՝ 1608.30 ֆր.։

Վ. Պէրպէրեան

Յ. Գ.— Կ. Խաչի ատենապետուհի Տիկ. Ժամկոչեան հիւանդ ըլլալով կը բացակայէր, եւ սակայն իր անկողնին մէջ իսկ, մինչեւ վերջը բոլոր կարգադրութեանց հսկած է որպէսզի յաջող անցնի հանդէսը։

ՏԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ

Les Dernières Nouvelles de Strasbourg (1 դեկտ. թիւով) կը գրէ.—

Palais des Fêtesի մէջ տրուած ժողովրդական նուագոյթին (concert), Օր. Նինա Շէրիտճեան (Ժընև) ընտիր դաշնակահարուհին տրուած էր իր նուագով հաւասարապէս բաժնելու երեկոյթին յայտագիրը։ Արդարեւ յայտագրին չորս թիւերէն երկուքը կատարեց այս արժէքաւոր արուեստագիտուհին։

Օր.Նինա Շէրիտճեանի ոճը կը մատնէ անժխտելի դասական ամբողջական դաստիարակութիւն մը։ Կը թուի թէ անկեղծութիւնն է իր արուեստին առաջին տարրը։ Օր. Նինա Շէրիտճեան գիտցաւ իր լրութեան հասցնել, ստրճանաւորման որոշ ըմբռնումով մը, César Franckի հռչակալի variations symphoniquesը։ Զգայուն, նրբերանգ եւ չափազանց արտայայտիչ էր նուագումը այդ եղանակին, որ միսթիք հմայք մը ունի եւ անկորնչելի բուրում մը։

Լիցի Fantaisie Hongroiseը նուագելով, դաշնակահարուհին գիտցաւ արժեցնել իր խառնուածքին ուժգնութիւնը, երանգներու իր գիտութիւնը։ Եւ իր բարձրաթռիչ mécanismeը հրաշք գործեց՝ երբ հասաւ վերջին պարին։ Երկար ծափահարութիւններու արժանացաւ Օր. Նինա Շէրիտճեան եւ քանիցս բեմ հրաւիրուեցաւ։ Նոյն իսկ քանի մը հոգի չափազանցեցին իրենց հիացման մէջ, — խանդավառութիւնը լաւ է, բայց չափազանցութիւնը յաճախ դէշ ճաշակ մը կը մատնէ։

Le Journal d'Alsace et de Lorraine, նոյն թիւով կը գրէ.—

Գովենք առանց վերապահութեան Օր. Շէրիտճեանը, Ժընեւցի այս երիտասարդ դաշնակահարուհին, ծագումով Հայ, որ ամբողջական mécanismeով մը եւ իրական երաժշտականութեամբ նուագեց Լիցի գեղեցիկ Fantaisie Hongroiseը, ինչպէս նաեւ Ֆրանքի Variations symphoniquesը։ Հասարակութիւնը, հմայուելով դաշնակահարուհին թարմութենէն եւ տաղանդէն, ցոյց տուաւ իր ամէնէն գգուական վերաբերումը հանդէպ Օր. Նինա Շէրիտճեանի։

ԽՄԲ.— Սթրազպուրկէն փրոֆ. Ալիքսանեան (Գիտութեանց Կաճառ) մեզի կը տեղեկացնէ թէ ուրիշ բազմաթիւ թերթեր ալ, գերմաներէն, մեծ գովեստով կ'արտայայտուին հայ դաշնակահարուհիին տաղանդին մասին։ Օր. Նինա Շէրիտճեան աղջիկն է փրոֆ. Շէրիտճեանի, որ, ինչպէս գրած ենք, վերջերս դասախօս նշանակուեցաւ Ժընեւի բժշկական համալսարանին։ Տաղանդաւոր դաշնակահարուհիին մայրն ալ նոյնպէս դասախօս է նշանակուած Ժընեւի Երաժշտանոցին։

ՄԱՄՈՒԼ

ՖՐԱՆՔԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

— :-: —

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը բացատրէ խմբագրականի մը մէջ (24 նոյ.).

— «Ֆրանքօ-Թրքական այս դաշնագրով հայ ժողովուրդը կը ստանայ երկրորդ ամենամեծ եւ անդարմանելի հարուածը զինադադարէն վերջ։ Առաջինը — Ֆրանքլէն - Պույեօնի կնքած դաշնագիրը — ամբողջ կիլիկեհայութիւնը անտուն ու անհայրենիք թափառական դարձուց, իսկ այս երկրորդը Թրքահայութիւնը կը զրկէ իր բազմամիլիոն ոսկիներ արժող սեփական կալուածէն եւ կ'արդարացնէ Թրքական աւարը։ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ տարիներէ ի վեր շարունակուող բանակցութեանց միջոցին, որքան գիտենք, Ֆրանսացի պատուիրակները չէին հրաժարեր հայապատկան կալուածներու կարգադրութեան իրաւունքէն եւ կը պնդէին որ Լօզանի դաշնագրի տրամադրութեանց համաձայն հովանաւորեալ երկիրներ ապաստանող Հայերը ընդունած են սուրիական հպատակութիւնը եւ կը նկատուին տեղացիներ, հետեւաբար կարելի չէ աննկատ թողուլ անոնց Թուրքիա ունեցած կալուածներու խնդիրը։

Թուրք պատուիրակները, սակայն, չէին ուզեր բանակցութեանց միջոցին Հայերու խօսքը ընել։ Ինչպէս կը հասկցուի ներկայ դաշնագրէն, Ֆրանսացի պատուիրակները, որոնք դեռ մինչեւ տարի մը առաջ արդար եւ իրաւացի կը նկատէին հայապատկան կալուածներու կարգադրութիւնը եւ անզիջող կը մնային, տեղի տուած են թրքական պահանջքին առջեւ եւ բոլորովին ջնջած հայկական կալուածներու խնդիրը իրենց օրակարգէն, համաձայն Թուրք պատուիրակներու եւ կառավարութեան փափաքին։ Նոյն իսկ խօսքն իսկ չէ եղած եկեղեցապատկան կալուածներու, որոնց մասին այնքան մեծ հաւաստիքներ կը տրուէին մեզ մինչեւ վերջ։

Այս դաշնագրով, սակայն, լուծուած կարծել կալուածներու խնդիրը, սխալ է։ Յետ պատերազմեան դաշնագիրներու ուժն ու արժէքը ծանօթ է բոլորին, մանաւանդ երբ ստորագրող կողմերէն մէկը Թուրքիան է։ Առոր բազմաթիւ ապացոյցները ցոյց տուաւ քէմալական կառավարութիւնը, չյարգելով իր խոստումն ու ստորագրութիւնը։ Որոշ է որ ֆրանսական կառավարութիւնը այս երկու դաշնագիրներու մէջ ալ ցոյց տուած է շատ մեծ զիջողութիւններ. անծանօթ է մեզ թէ՝ ուրիշ համաձայնութիւններ, յայտնի կամ գաղտնի, կնքուա՞ծ են երկու կառավարութեանց միջեւ եւ ի՞նչ պայմաններով։ Ֆրանսայի հանդէպ ուրիշ պարտաւորութիւններ ստանձնա՞ծ է Թուրքիան։ Այս ենթադրութիւնները ճիշդ ըլլան թէ սխալ, մէկ բան յայտնի է որ Ֆրանսա շատ վեհանձն եւ առատաձեռն գտնուած է Թուրքիոյ հանդէպ եւ լիուլի գոհացուցած անոր պահանջները։

Այս երկու դաշնագրով վերջացած չեն Ֆրանքօ-Թրքական բանակցութիւնները։ Դեռ խօսակցութիւնները կը շարունակուին ամենակարեւոր խնդրի մը լուծման, Թուրքօ-սուրիական սահմանի գծման շուրջ։ Եթէ ճիշդ են տարաձայնութիւնները, Թուրք կառավարութիւնը նոյն անզիջող յամառութեամբ կը պնդէ Ալէքսանտրէթի սանճաքին Թուրքիոյ կցման համար։ Թուրք մամուլը կատարուած իրողութիւն կը նկատէ Ալէքսանտրէթի կցումը։ Ամէն պարագայի տակ մօտ ատենէն կը լուծուի նաեւ այդ խնդիրը, Թուրքօ-Ֆրանսական համաձայնութիւնը կատարեալ դարձնելու համար»։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ՉԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Երբեմն ալ կը տարուէր բանաստեղծական հովերով։ Երեւակայութիւնը թռիչք կ'առնէր յանկարծուկը սկսէր ճախրել բարձրագոյն ոլորտներու մէջ։ Ու կը սկսէր գրել, տափակութիւններով լեցուն կտորներ, մեծ դժուարութեամբ իրարու յարմարցուած, նոյն իսկ ոտանաւորներ, որոնց մէջ բառն ու անխուսափելի ածականները վարձակալներու պէս դրուած էին իրենց տեղը։ Իր մշակած գրական սեռը կը նմանէր այն մարդուն, որուն հագուստները ձեւ ու անյարմար միօրինակութիւն մը ունին։ Անմիջապէս կը զգաս որ կեղծ են այդ հանդերձները, ու անվայել։

Յաճախ իր գրած զմայլելի՛ քերթուածները կը բաղդատէր Պ. Դուրեանի գրուածքներուն, ու ինքը նոյնպէս կը զգար ու կը հաւատար թէ Դուրեանին հաւասար արժէք մըն է, գրական անսպառ արտադրող, անխոնջ քերթող... Ու կը կարդար Դուրեանի բանաստեղծութիւնները իր գրութեան հետ համեմատելով:

Երեկոյ է. բոցավառ է հորիզոն,
կառք մը կ'անցնի դագաղի պէս
յամրընթաց,
Դեղուհի մը ընկողմանած տրոփէ
հոն,
վերջալոյսի աղջիկ մ'է սա, ո՛վ
Աստուա՛ծ,
եթէ նայի՝ կ'ըսես— «հիմա կը մարի»։

Բիչ մը խոր շունչ առնելէ յետոյ, կը պատրաստուէր իր չնաշխարհիկ քերթուածը կարդալու։ Կը հազար, կոկորդը լաւ մը կը մաքրէր, մէկ քանի հեղ վիզը աջ ու ձախ կը ծռէր, ու ձեռքերը կուրծքին վրայ ծալլած՝ ճիշդ Ռ. Զարդարեանի նկարին պէս եւ կը սկսէր բարձր ու ուժեղ ձայնով արտասանել իր ինքնատիպ քերթուածը...

Ամէն անգամ երբ կուգամ
Սիրոյ վայրն այդ պաշտելի,
վարդ ու դալար փռուած չորս դի,
Ու դուն հակած կը փրցնես վարդ
շուշան
կարծես թէ իմ հոգիիս պարտէզն
ըլլայ ան,
— Հէ՛յ աղջի՛կ, անզգամ...»

Այն ատեն միայն տարբերութիւնը կը հասկնար իր եւ Դուրեանի գրութեան, երբ նկատի կ'առնէր որ՝ ո՛րեւէ թերթ կամ պարբերական չեն հիւրընկալեր իրեն գրութիւնները, ու կ'իյնար փետրաթափ։ Հիասթափուելով իր շատ մը շողշողուն ծրագիրներուն մէջ անգամ, Դեռ կը յուսար եւ հաւատար թէ ապագային պիտի գնահատուին իր ճիգն ու եռանդը հայ գրականութեան ասպարէզին մէջ։

Ծանրածանր օրերու տպաւորութեամբ հաւաքուած, դարձեալ կը խոկար զանազան վիճելի խնդիրներու շուրջ, կը ջանար հնարաւոր միջոցներ որոնել, կարենալ դուրս գալու համար մտքերու այդ ծանրակշիռ ու լաբիւրինթոսային վիճակէն։

×

Աշնան լիութեան օրերն էին։ Ծառերու կատարէն դեղնորակ տերեւները կ'իյնային խորշակահար։ Արեւի փշուր մը ճառագայթը օրհնութիւն էր։ Պաղ ու զարհուրելի քամին կը վժա՛ր սաղարթներու մէջէն։ Բուք ու անձրեւ...։ Փոքրիկ ու ցած կրպակի մը տակ հնակարկատութիւն կ'ընէր։ Գոհունակութեան անհուն ժպիտ մը կը ցոլար իր դէմքին վրայ։ Արտասովոր եռուզեռ մը կար իր հոգւոյն մէջ։ Մերթ կը քաշէր թելը հերիւնի ծակէն՝ տեսակ մը մրմունջ հանելով, մերթ ալ կը նայէր հեռուն, հանդիպակաց լեռներուն ու ժայռերուն, դիտելով խելագար քամիին զարհուրելի ոռնոցները,— ո՜ւյ, ո՛ւյ...։

Թեթեւ ուրախութիւն մը զինքը կը գգուէր, կը հրճուեցնէր մանկան մը պէս։ Յետոյ ծանր ու տպաւորիչ լռութիւն մը կը պարփակէր իր ամբողջ էութիւնը։

Իր բոլոր ուրախութիւններն ու տխրութիւնները կարճատեւ կ'ըլլային։ Ասուպի մը պէս կ'անցնէին իր հոգիին երկինքէն։ Այս բոլորը սակայն, չէին վհատեցներ զինքը, աւելի քան երբեք հաստատ ու վճռական կը սպասէր իր լաւագոյն օրերուն որ «պիտի գան, պիտի գան անպայման», ինչպէս կ'արտասանէր ինքը յաճախ։ Ցուրտ ու մելամաղձոտ այդ օրերուն ամէն ոք իր աշխատանքին մէջ էր։ Կալերուն մէջ, հոս հոն դեռ կը մնային յարդի եւ ցախի դէզեր, խուրձեր,— դանդաղ եւ տնտնացող մարդոց պէս։ Ծոյլ մեղկութիւն մը, ներքին թմրութիւն մը կը ստիպէր զիրենք որպէսզի ըլլայ դաշտային կամ տնային գործերու մէջ ամէնէն յետամնացն ու ուշ լրացնողը։ Շատ քիչ կը խառնուէր գիւղացիներու աշխատանքներուն, երբեմն միայն կ'երթար իր աներհայրին ձեռք տալու, գործերու առատ ժամանակ։ Նշանուելէն ի վեր երկու անգամ միայն գացեր էր իր նշանածին տունը։ Ներքին ամօթանք մը կը զգար։ Ու կարծես որ մէկը պիտի յանդիմանէ զինքը։

Հովը կը սուլէր աւելի ուժգին, աւելի զարհուրելի։ Մելամաղձոտ տրտմութիւն մը բռներ էր իր հոգին։ Ու բան մը աներեւոյթ կը չարչարէր իր էութիւնը։ Հետզհետէ խորանալով ու ծաւալելով իր հոգիի պարապութեանը մէջ, սարսուռ ու յուզում կ'ազդէր իրեն։ Հովն հեշտօրօր կը խաղար բարտիներու մէջ, կապոյտ լճակի երեսին վրայ, թեթեւ խռովք մը թողլով հոն...։

ԺԴ.

Դեկտեմբերի ցուրտ ու անձրեւախառն օր մըն էր։ Մինչեւ ոսկորին մէջ թափանցող հով մը կը պտտուտքէր դուրսը, երդիքներէն ու պատուհաններէն իր վժժոցը թափելով...։ Փոքրիկ վտակ մը կը վազէր գիւղին ստորոտէն։

Պապենական հինաւուրց յարկին տակ, քանի մը ճրագներու պլպլացող լոյսերուն ներքեւ՝ Չանչանի հարսնիքն էր, որ կը կատարուէր բացառիկ կերպով։ Հոն էին գիւղին ծերն ու երիտասարդը, կին ու աղջիկ. թաղական ու տիրացու, Ռէսն ու քահանան, բոլոր, բոլոր գիւղը մէկ տան մէջ հաւաքուած՝ Չանչանի հարսնիքը կը կատարէին։

— Ես կը խմեմ էս բաժակը Չանչանին կենացը, կը մաղթեմ մէկ բարձի վրայ ծերանան, իրարու մուխաթ ըլլին, ցաւ ու չոռ չտայ Տէրը...

Հարսնեւորները, ամէ՛նքը, ամէ՛նքը կը պոռային։

— Բա՛, մեղա՛յ, խսեղ ըլ իրարու իւլմիշ կուզան։

— Հա, անսա, հա՛.., կը խօսէին հարսնեւորները...

— Ես գիտեմ օր կրակի պէս կը վառէին էրկուքն ալ,— կը խօսէր ուրիշ մը։

— Խմէ՛, խմէ՛, կարմիր գինին թժա հարսին ու փեսին կենացը,— կը խօսէր Միլօ Ամուն։

— Հա Միլօ՛, հա՛։ խմենք գինին Չանչանի եւ Արշալոյսի արեւշատութեան համար, մաղթելով որ էլմօ Կիրօյի աղջիկը գեղին մէջ է՛ն առաջին հարսը ըլլի։ Սեւերես չձգէ Կիրօն։

— Բաղդաւոր է Չանչան, բախտաւոր են գիւղացիները, որ էնոր մէ՛նծ, փառաւոր հարսնիքը կը վայելեն։

— Խմենք ու խաղանք թա՛լոս, կը խօսէր ու կը ցատքոտէր Ծըղըզ Մկօն։

Ուրախութեան ու խանդավառութեան մթնոլորտին մէջ կը շարունակուէր հարսնիքը մինչեւ առաւօտ...։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(ՎԵՐՋ)

Ծերուկ կինը.— Բժիշկը կ'ըսէ թէ առնուազն քսան քիլօ պէտք է կորսնցնես։

Նիհար կինը.— Լաւ, ի՞նչ միջոց ձեռք առիր։

Ծերուկը.— Ամէն օր կ'երթամ, ու կը մարզիմ։

Նիհարը.— Մինչեւ հիմա ի՞նչ կորսնցուցիր։

Գերուկը.— Վեր վար՝ 1500 ֆր.։

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ. Հ. Դ.

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ *ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԳՈԼՈՆՊԻ* կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente. *մէթրօ* Օտէօն եւ Սէն Միշէլ, վաղը կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: *ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ:*

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Կոմիտէին ընդհ. ընկերական ժողովը, այսօր Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼԱՆՍԷԻ եւ ՌԸՆԱԺԻ ենթակոմիտէներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ իրենց հաւաքատեղին: Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէն:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ խումբի ընկերական ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 5ին Օթէլ Թէրմինիւսի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

ՍԷՆ - ժԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Խողեանի գերձակատան մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎԸ

ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի Քրիստափոր, Ապառաժ, Ռոստոմ *խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Խաժակ ակումբին մէջ:*

Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի եւ Ռոստոմ ենթակոմիտէի հաւաքական դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան Գրադարան-ընթերցասրահին մէջ, 49 Rue Nationale: *Կը դասախօսէ՝ ընկ.* Ազգին Մարտիրոսեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սէն Մարկրիտ Համազասպ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Հիւսնան,

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Կարտանի ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Հիւսեան:

Իսկ Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Պատանեկան Միութեան բացման հանդէսը: Կը խօսի ընկ. Պ. Հիւսեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սատօ խումբի դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 6ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ՝ ընկ. Ստեփան Միլտոնեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքավայրը, 49 rue Nationale.

Դաշնակահարուհի *Օր. ՃԱՄՊԱԶ կազմակերպած է ցերեկոյթ մը վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին,* Maison Gabriel Gaveau*ի մէջ,* 57 Ave. de Malakoff, *մէթրօ* Victor Hugo: *Պիտի նուագէ իր փոքրիկ աշակերտները:*

Հրապարակային հանդէս

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Այսօր Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին Grande Salle des Horticulteurs, *84* rue de Grenelle, *Métro:* Bac, Tram. *14, 19, 20*

Կը բանախօսէ Հայաստանէն նոր վերադարձած և Կաթողիկոսական ընտրութեան Փարիզի պատգամաւոր Պ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՄԻՒՇԿԷՐՏԱՆ

Նիւթ ունենալով «ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ, պիտի ցուցադրուին Հայաստանի նորագոյն պատկերներ:

Տոմսերը պիտի ծախուին հանդէսին օրը Ա. կարգ 15 ֆր., Բ. կարգ 10 ֆրանք, ուսանողաց 5 ֆրանք: Զուտ հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի ներգաղթին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Մարգ եւ Օր. Էլիզ Պաքրճեան եւ իրենց պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ՏՕՔԹ. ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՔՐՃԵԱՆի պատահական մահուան առթիւ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kléber: *Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անդամ - անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ:*

ՆԱՒԱԿԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Գործ.— 815.35:

Մարսէյլ, Գ. Պ.— 280:

Մարսէյլ Ո.— 140:

Բլէսմօն, Եագ.— 70:

Լա Սիօթա, Գործ.— 65:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(29)**

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ինքնաբուխ խնդուքս զսպելու համար, բոլոր ուժս գործածեցի, եւ նըկատեցի որ բանտի հրամանատարին թեւերը ջղայնացած կերպով կը պատռէին: Երէցը քանի մը յուսադրիչ խօսքեր ընելով մեկնեցաւ: Անկողնիս վրայ նստուեցայ եւ աշխատեցայ միտքըս ամփոփել:

Երէցը ճիշդ կ'ըսէր: Գեղեցիկ մըտածում որ ինծի ջերմութիւն պարգեւեց, որովհետեւ վճիռիս յետաձգման մասին մինչեւ պաշտօնապէս յայտարարուիլը եթէ բան մը չլսէի, թերեւս խելագարուէի:

Յաջորդ առտու դարձեալ միեւնոյն գործողութիւնները կատարուեցան, բայց այս անգամ տարբեր իմաստով մը: Դարձեալ ոտնաձայներ եւ զէնքերու չաչիւն սալայատակին վրայ:

Խցիկիս դուռը դարձեալ բացուեցաւ եւ զիս դատարան առաջնորդող սպան երեւցաւ ու ժպտալից ըսաւ.

— Հաճեցէք մեզ հետեւիլ, օրիորդ, դատարանը ձեզ կը սպասէ:

Կարճ անցքէն դարձեալ դէպ ի քարէ սանդուղները, նրբանցքը եւ ահա այն սրահը ուր մէկ երկու օր առաջ դատապարտուեցայ, ու լեցուն ... նոյն անգամ հոն միայն երկու սպաներ կային: Վախս չուտով փարատեցաւ:

Պաշտօնական չեշտով մը նախագահը դարձեալ կարդաց վճիռս, որով մահուան կը դատապարտուէի:

«Մահուան դատապարտուիլ» բառերը լսած միջոցիս, սարսափը զիս դարձեալ պատեց:

Յետոյ նախագահը ինծի դառնալով ըսաւ.

— Գիտէ՞ք թէ ինչ պիտի ըսեմ: Գըրաւեալ շրջաններու ընդհանուր հրամանատարը շնորհը ըրած է ձեր մահուան դատապարտութեան վճիռը ցկեանս բանտարկութեան վերածելու: Այս կարգադրութիւնը եղած է անոր համար որ ձեր գնահատելի գործունէութիւններուն համար Երկաթ Խաչի պատուանշանը ստացած էք. նմանապէս Ռուլըրսի իշխանութիւնները մասնաւորաբար ի նպաստ ձեզի արտայայտուած են: Ըսելիք բան մը ունի՞ք:

Գլխով ըրի: Այդ վայրկեանին բառ մը անգամ չէի կրնար արտասանել: Զիս սրահէն դուրս հանեցին: Խնդիրը վերջացած էր: Թէեւ մահուընէ այնքան չուտով ազատուելուս այնքան ալ չուրախացայ զիս:

Ցկեանս բանտարկութեա՜ն դատապարտուած էի:

Սկսայ այդ ուղղութեամբ մտածել: Թէեւ առանձնացած տխուր տարիներու ընթացքին այդ մասին մտածելու շատ ժամանակ պիտի ունենայի: Բայց այս պահուն ամբողջ էութիւնս արադաշարժ էր եղած:

Անպայման օր մը Գերմանացիները պիտի պարտուին, անոնք չէին կրնար պատերազմը շահիլ, *եւ եթէ նոյն իսկ ժամանակ գտնեն զիս Գերմանիոյ մըթին բերդերէն մէկին մէջ տեղափոխելու, ես դարձեալ քաղաքական բանտարկեալ մը կը մնայի եւ հետեւաբար վրէժխնդիր Համաձայնականներու մանրազնին հարցաքննութեան պիտի ենթարկուէի:*

Ուրեմն սկսայ ձանձրանալի կեանք մը անցընել. երկաթեայ վարչաձեւ մը, առանց գութի եւ զգացումի, բայց յուսալից՝ շուտափոյթ փրկութեանս համար:

Առտուն կանուխ արթննալով, սկըսայ խցիկս մաքրել: Յետոյ բերին առտուան թէյս, սեւ թթու հացի կտոր մը, Աստուած միայն գիտէ թէ ինչով պատրաստուած:

Փախուստի փորձ մը ընելու ծրագիրն անգամ չունեցայ. այնքա՜ն յոգնած էի: Մեր ամենօրեայ ճաշը գըլխաւորաբար կը բաղկանար ճակնդեղէ եւ լուբիայէ պատրաստուած թանձր ապուրէ մը. որովհետեւ անգլիական պաշարումը կեդրոնական Եւրոպան խեղդած էր: Գետնախնձորը պերճանք կը համարուէր:

Թէյն ու սուրճը եւ անխուսափելի սեւ թթու հացը զիս այնպէս մը ըրին որ սկսայ գիրնալ, թէեւ շատ տկար էի: Իմացայ որ Գերմանացիները մեր խմելիքին մէջ քափուր կը դնեն, որ մարմնին ծանրանալուն կը նպաստէ եղեր:

Շաբաթներ եւ ամիսներ կը սահէին: Ժամանակը արեւին դիրքէն կը հասկնայի. իսկ եղանակը տաքէն ու պաղէն: Շարունակ ապագայիս խորհուրդներովը կը չարչարուէի. փայլուն յոյսերս փոխադրուած էին ծանր յուսահատութիւններու նոպաներով:

Յաճախ հոգիս տխրօրէն կը բողոքէր. «Ո՛վ Աստուած, մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ե՞րբ»: Սիրտս ձանձրոյթէս ու նեղութենէս կը պայթէր:

Բանտարկեալներու պատմութիւններ կան, որոնց համեմատ իբր թէ անոնք առնէտներու, մինչեւ իսկ սարդերուն հետ կ'ընտելանան. շատ ճիշդ է: Ես գիտեմ տակա, որովհետեւ բանտին մէջ իմ բարեկամս ալ առնէտ մըն էր:

Առաջները կը քաշուէր, քանի մը ամիսէն սակայն սկսաւ ափիս մէջէն ուտել: Մորթէ արարած մը, փոքրիկ աչքերով, զորս չուրջը կը դարձնէր կասկածանքով: Ու երբ օր մըն ալ չեկաւ, յուսահատօրէն լացի: Հաւանաբար սպաննուած էր, վասն զի զինքը անգամ մըն ալ չտեսայ:

Սիրտ մաշեցնող կեանքս սովորականին պէս կ'անցնէր: Կը խորհէի որ մենք բանտարկեալներս՝ կորսուածներու լեգէոնն էինք: Մարդ արարածը ասկէց աւելի ծանր տանջանք չի կրնար ունենալ:

Տարիներ վերջ — գէթ ինծի այդպէս թուեցաւ — առտու մը եկեղեցիի զանգակներու ղօղանջէն արթնցայ: Բակը, ուր առաջ լռութիւն կը տիրէր, այդ օրը ջղագրգիռ ձայներով լեցուած էր: Օդին մէջ տարօրինակ ու անըմբռնելի խրախճանք մը կար:

Միտքիս մէջ լոյսի նշոյլ մը ցոլաց, ջղային սարսուռ մը զիս պատեց: Ձայները աւելի կը բարձրանային: Զանգակները կը ղօղանջէին անընդհատ:

Բանտին նրբանցքին առջեւ ոտնաձայներ: Դուռներուն փականքները բացուեցան եւ տեսայ վեց զինուորներ, որոնք կանգնած էին իրենց աչքերը լայն բացած ու հերարձակ:

— Պատերազմը վերջացաւ: Ազա՛տ էք. ազա՛տ, գոչեցին անոնք, ու դուռը դարձեալ գոցելով հեռացան:

Դէպ ի դուռը խոյացայ: Ո՛չ. փակուած էր: Պատերազմը վերջացած էր թէեւ, բայց ես տակաւին բանտարկեալ մըն էի:

Արդեօք Գերմանիա՞ն շահեցաւ պատերազմը: Փարիզ գացի՞ն: Ո՛չ, կ'ըսէր բնազդս: Այդպէս չէր կրնար եղած ըլլալ: Ցիմարացուցիչ բան է սակայն, բանէ մը լուր չունենալ. կարելին ու անկարելին իրար խառնել:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
11 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2058 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԵԼ ՃԱԿԱՏԸ

— Մէկ ճակատ՝ աւելի քան երբեք:

Ի՞նչ կը նշանակէ այս:

Բառերն անգամ իրենց բուն իմաստը կորսնցուցած են մեր մէջ: Ինչպէս ամէն ժողովուրդի մէջ: (Փարիզի թերթերը սկսած են վիճաբանիլ թէ ի՛նչ կը նշանակէ «զինաթափութիւն» բառը···):

Մէջտեղն է մեր դրած նիւթը. — Հայկական Դատ:

Ուրեմն, մէկ ճակատ՝ այդ հիմնական հարցին մէջ: Ուրիշ ամէն բան ստորադասելով անոր:

Բայց, «Հայկական Դատ»ն անգամ զանազան իմաստներ ունի մեր մէջ:

Երեւանցիներուն համար, շատոնց թաղուած, պատմութեան անցած է այդ խնդիրը:

Անոնք ոչ միայն չեն ընդունիր այդպիսի պահանջ, այլ եւ կը ծաղրեն զայն, հազիւ բառը լսած:

Նուրբ «դիւանագիտութի՞ւն» է: «Խորհուրդ խորի՞ն»:

Երանի՜ հոգիով աղքատներուն:

Հարցը այն է որ, Երեւանը երբեք չէ զբաղած այդ հարցով, եւ ուժգին պայքար կը մղէ բոլոր անոնց դէմ որ այդպիսի հարցեր կը յուզեն:

Ժամանակին հետ, կրնա՞յ փոխուիլ այդ գիծը:

Հաւանական է: Քաղաքականութեան մէջ անշարժ, անփոփոխ բան չկայ:

Քաղաքականութիւնը անիւ մըն է որ անդադար կը թաւալի: Գլան մը, աւելի ճիշդ՝ լողքար մը, որ միշտ ճամբայ կը փոխէ:

Ներկայ պայմաններուն մէջ, Երեւանը երբեք չի կրնար զբաղիլ Հայկական Դատով: Իրաւունք, ուժ չունի զբաղելու: Ինքն ալ յայտարարած է բարձրաձայն:

Երեւանը կապուած է Մոսկուայի չարժանիւին: Իսկ Մոսկուան, ինչպէս 1918ին, այսօր ալ թանկագին կը համարէ հարեւան Թուրքիոյ զինակցութիւնը: Առ նուազն բարեկամութիւնը:

Մոսկուան գիտէ որ խառնակ է աշխարհը: Հրաբուխի վրայ: Ուրեմն անհրաժեշտ՝ հարեւան երկիրներու բարեկամութիւնը: Գոնէ բարեացակամ չէզոքութիւնը:

Աշխա՜րհ է. նոր պատերազմի մը պարագային, Թուրքիան կրնայ իր ճակատագիրը կապել ուրիշ աշխարհակալ պետութեան մը, եւ դառնալ Ռուսաստանի դէմ:

Մոսկուան չի կրնար պաղարիւնով դիտել այդպիսի պատահականութիւն մը:

Հետեւաբար, դէմ է այն բոլոր պահանջներուն եւ ձեռնարկներուն որ կը վնասեն հարեւան Թուրքիոյ: Հայկական Դատէն մինչեւ քրտականը:

Եւ, ընդհակառակն, ամէն ստորնութեան կը դիմանի, Թուրքիան հրապուրելու, զայն իր կողքին պահելու համար:

Անշուշտ Ռուսաստանն ալ իր շահերն ունի, եւ երբեք չպիտի հանդուրժէ Թուրքիոյ զօրացման, որ կրնայ փորձանքներ բանալ իր իսկ գլխուն, աջակցութեամբ արեւմտեան պետութեան մը:

Բայց, այսօրուան եւ երկար ժամանակի համար, որոշ է իր ճամբան: Հաստատ եւ անյեղլի:

Ուրեմն, ո՞րն է այն ազդակը որ պիտի հետապնդէ Հայկական Դատը:

Եւ յետոյ, ի՞նչ կը նշանակեն այդ երկու բառերը, — Հայկական Դատ:

Միտք չունինք ակադեմական բանավէճ մը սարքելու: Ոչ ալ ասպարէզ բանալու գոյնզգոյն բանդիտութեանց:

Պարզապէս արթնութեան կոչ մըն է որ կ'ուղղենք:

Միշտ ալ կատարած ենք այդ պարտականութիւնը:

Բայց, այսօր աւելի քան երբեք ստիպողական կը համարենք յիշեցնել: Կրկին եւ կրկին:

Որովհետեւ, փոթորիկներ կը պատրաստուին: Եւ, այսպէս կոչուած արեւելեան խնդիրը «հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը»:

Արդ, մենք հողային պահանջներ ունինք Թուրքիայէն: Եւ անոր հետ կապուած բազմաթիւ խնդիրներ: Մէկ խօսքով՝ արեան դատ: Հատուցում:

Ի՞նչպէս պիտի ձեւակերպենք այդ պահանջը, «եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով»:

Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ, — Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան, մօտաւորապէս պատկերացնելով հողային տարածութիւնն ալ:

Այնքան հող, որ նոր հայրենիքը կարենայ ապրիլ իբրեւ ազատ պետութիւն, համախմբելով ցիրուցան բազմութիւնները եւ ապահովելով իր աշխարհագրական, տնտեսական, ռազմական պահանջները:

Այդ պահանջը իրականացնելու համար ալ, ունի որոշ բանաձեւեր, վաւերացուած՝ իր ընդհ. ժողովներէն:

Բանաձեւեր՝ որոնք աշխատանքի բազմազան ձեւեր կը պարտադրեն:

Ի՞նչ կ'ըսեն ռամկավարները:

Անոնք ալ չեն ժխտեր Հայկական Դատը:

Բայց, չունին թանձրացեալ բանաձեւ եւ գործունէութեան յատակ ծրագիր: Նոյն իսկ նախահաշիւ՝ այս գործին համար:

Անոնք Հայկական Դատը կ'ըմբռնեն իբրեւ «անկորնչելի իրաւունքներ»: Աւելի բանաստեղծական բառով մը՝ «Մեծ Տեսիլք»:

Բայց չունին գործնական ուղեգիծ՝ զայն հետապնդելու համար:

Հնչակեաններու մասին չենք խօսիր, որովհետեւ անոնք բաժնուած ըլլալով զանազան խմբակներու, ապահովաբար իրենք ալ չեն գիտեր թէ ո՛րն է իրենց տիրական, հարազատ ուղեգիծը:

Արդ, երբ կ'ըսենք մէկ ճակատ՝ պէտք է նախ այս հիմնական կէտի մասին համաձայնինք:

Զէ՞ որ ռամկավար «Պայքար»ն ալ կը հարցնէ. — «Դարձեալ առանց ծրագրի եւ անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը»:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉԵ՞Ր ԸՆԵԼ ԿՈՒՏԱՅ ՔԱՐԻՒՂԸ

Մեծն Բրիտանիան խռոված է այն օրէն ի վեր որ Պարսկաստան ջնջեց Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը:

Օրը օրին տեղեկութիւններ՝ թերթերու մէջ: Շաբաթը քանի մը անգամ յայտարարութիւն՝ խորհրդարանի բեմէն:

Եւ ահաւասիկ երկրորդ ծանուցագիրը, աւելի վճռական:

Պարսկաստան պաղարիւնով կը բացատրէ թէ իրաւունք ունէր ջնջելու մենաշնորհը, եւ պատրաստ է նոր բանակցութիւններ կատարելու:

Մէկլիսն ալ միաձայնութեամբ հաստատած է կառավարութեան որոշումը:

Անօգուտ: Լոնտոն կը պահանջէ ետ առնել ջնջումը: Յարգել իր «արդար իրաւունքները»:

Այսպէ՛ս է աշխարհը:

Երբ քարիւղի հորեր կան, կարելի՞ է խաղաղութեան եւ բարեկամութեան մասին մտածել···

Մեծ պատերազմէն տարիներ առաջ, Ֆրանսան ալ այսպիսի խնդիր մը ունեցաւ Թուրքիոյ հետ:

Երկու հպատակներ, Լօռանտօ եւ Թիւպինի, քանի մը հարիւր հազար ոսկի առնելիք ունէին:

Սուլթանը չէր ուզեր վճարել: Սպառնալիք, վերջնագիր: Եւ առտու մը Միջերկրականի ֆրանսական նաւաբաժինը գրաւեց Միտիլլին, ցամաք հանեց զինուորները, եւ սկսաւ գանձել մաքսատան հասոյթները, ի հաշիւ առնելիքին:

Անշուշտ պայմանները փոխուած են հիմա: Այսօրուան Իրանը ոչ սուլթանական Թուրքիա է, ոչ ալ կը նմանի երէկուան հլու – հպատակ Պարսկաստանին:

Եւ սակայն, քարիւղը անդիմադրելի է եւ ամենակարող:

Հարիւր հազար մարդ ջարդուէր, մարդիկ այսքան իրար չպիտի անցնէին:

Նոյն իսկ ամօթ պիտի սեպէին ծանուցագիր խմբագրել այդպիսի «աննշան» դէպքերու համար:

Բայց քարի՛ւղը, վեհափառ Քարիւղը շարժման մէջ կը դնէ ոչ միայն թուղթը, այլ եւ փամփուշտը···

ՎԱՐԱԶ

ՆՈՐԷՆ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻ ՄԸ···

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ Փրոթոկէրովի կուսակիցներէն Տէրմէնճիեւ: որ ձերբակալուած էր Մակեդոնացի երեսփոխան Ֆիլիփովը վիրաւորած եւ անոր պահակը սպաննած ըլլալուն համար, բանտին մէջ սպաննուեցաւ Անեէվ անուն Մակեդոնացիի մը կողմէ: Այս վերջինը վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր, զէնք գողցած ըլլալուն համար:

— · —

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ նոյ. 30ին հասած էր 5,358,000ի, ինչ որ կը ներշանակէ 92,000 յաւելում նոյ. 15էն ի վեր: Գերման քաղաքներու համագումարը իր կարգին կը հաշուէ 2 միլիոն 600,000 գործազուրկներ որոնք նպաստ չեն ստանար, հետեւաբար դուրս կը մնան պաշտօնական ցանկէն:

ԷՏԻՐՆԷԷՆ ՊՈԼԻՍ ասֆալթէ խճուղի մը պիտի շինուի, 150 մղոն երկայնութեամբ, աջակցութեամբ ինքնաշարժի անգլիական ընկերութեան մը: Իր տեսակին մէջ առաջին ճամբան պիտի ըլլայ այս, Թուրքիոյ համար:

ՎԱՃԱՌԱՄԱՐՏԻՆ ԴԷՄ (տըմփինկ) պայքարելու համար, օրինագիծ մը ներկայացուեցաւ Ֆրանսայի Երեսփ. ժողովին: Օրինագծին համաձայն, կառավարութիւնը պիտի կրնայ արժէքին վրայ 50 առ հարիւր մաքսատուրք հաստատել ո՛ր եւ է օտար ապրանքի դէմ եւ ուրիշ միջոցներ ձեռք առնել, ներածումը սահմանափակելու համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պարտքերու խնդիրը կնճռոտեցաւ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԻՐՔԸ ԱՆՈՐՈՇ Է ՏԱԿԱՒԻՆ

Ուրբաթ օր, վարչապետ Պ. Էրիօ ներկայանալով Երեսփ. ժողովի եւ Ծերակոյտի ելմտական եւ արտաքին գործերու յանձնաժողովներուն, երկար բացատրութիւններ տուաւ պատերազմական պարտքերու վճարման մասին, որ փափուկ հանգամանք ստացած է, իբրեւ հետեւանք Ամերիկայի ժխտական ընթացքին: Իր զեկոյցը լրացուց ելմտական նախարարը: Երկուքն ալ զանազան առաջարկներ դրին դեկտ. 15ի վճարման մասին, բայց չըսին թէ ո՛ր առաջարկը պիտի ներկայացնեն Երեսփ. ժողովին, որ յատկապէս այս հարցով պիտի զբաղի վաղը, երկուշաբթի: Բայց, տրուած բացատրութիւններէն երեւան եկաւ որ, կառավարութիւնը կ'ուզէ կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, որոշ վերապահումներով:

Իրիկուան դէմ, ռումբի մը պէս՝ պայթեցաւ նոր լրողութիւն մը:

Երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնաժողովը 26 ձայնով եւ 9 ձեռնպահներով կը մերժէր դեկտ. 15ի վճարման սկզբունքն անգամ: Իսկ արտաքին գործերու յանձնաժողովը 2ի դէմ 25 ձայնով կը մերժէր ո՛ր եւ է վճարում՝ նոյն իսկ վերապահումով, համաձայն անգլիական տեսակէտին: Բայց, աւելի դիւանագէտ, բաց դուռ մը կը ձգէր: 3ի դէմ 21 ձայնով կ'ընդունէր վճարման սկզբունքը, եթէ վերապահումները միակողմանի չըլլան. այսինքն, եթէ Մ. Նահանգները նախապէս ընդունին միջազգային խորհրդաժողովի մը գումարումը:

Երէկ առտու երկու յանձնաժողովները խառն նիստ մը գումարեցին, միացեալ բանաձեւ մը քուէարկելու համար:

Ամերիկա Ֆրանսայի դիմումն ալ մերժեց

Կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ Մ. Նահանգներու երկրորդ ծանուցագիրը՝ իբրեւ պատասխան Ֆրանսական երկրորդ ծանուցագրին:

Այս պաշտօնագիրն ալ, աւելի կարճ, կը պահանջէ վճարել դեկտ. 15ի պարտքը, միեւնոյն ատեն տրամադրութիւն յայտնելով խորհրդարանին առաջարկելու որ քննութեան ենթարկէ մէջտեղ դրուած տնտեսական խնդիրները: Բայց այդ քննութիւնը չի նշանակեր պարտքերու ջնջում: Այդպիսի քննութեան մը ատեն, անհրաժեշտ է չօշափելի հատուցումներ գտնել, շուկայ եւ ասպարէզ բանալու համար ամերիկեան արտադրութեանց: (Այս պայմանը դրուած է նաեւ անգլիական ծանուցագրին մէջ):

Ծանուցագիրը կը կրկնէ թէ Ամերիկացիներու աչքին՝ սերտ առնչութիւն ունին պարտքերու խնդիրը եւ զինաթափութիւնը, քանի որ զինարշաւը անընդհատ նոր բեռներ կը բարդէ ամբողջ աշխարհի շալակին: Ընդունելով հանդերձ կարգ մը դժուարութիւններ, ամերիկեան կառավարութիւնը Ֆրանսայի համար ծանր բեռ մը չի նկատեր դեկտ. 15ի վճարումը եւ կը յիշեցնէ թէ անոր վճարումով, նպաստաւոր կացութիւն մը պիտի ստեղծուի յետագայ քննութեան մը համար:

⁂ Ինչպէս գրած էինք, Անգլիա որոշած է վճարել: Այս առթիւ նոր ծանուցագիր մը պիտի ղրկէ Ամերիկայի, բացատրելով թէ ո՛րքան անհրաժեշտ է նոր քննութեան մը ենթարկել պարտքերու խնդիրը: Միեւնոյն ատեն, պիտի յայտնէ թէ կարելի չէ անջատել պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիրները, ինչպէս կը պնդէ Ուաշինկթըն:

Անգլիոյ մէջ ալ կը պահանջեն որ Երեսփ. ժողովի քննութեան ենթարկուի պարտքերու խնդիրը, բայց կառավարութիւնը կ'ուզէ յետաձգել մինչեւ դեկտեմբեր 15:

Հաւասարութեան խնդիրն ալ բարդացաւ

Գրած էինք թէ չորս պետութեանց ներկայացուցած բանաձեւին առթիւ, գերմանական ներկայացուցիչը երկու ուշագրաւ հարցումներ ուղղած է, որպէս զի կարենայ վերջնական պատասխան տալ: Այս հարցումներուն առթիւ, միւսները բացատրութիւններ պահանջեցին «իրաւունքներու հաւասարութիւն» բացատրութեան մասին:

Գերմանական ներկայացուցիչը իբրեւ պատասխան յանձնեց յուշագիր մը, որ մեծ տարբերութիւն չունի անցեալ օգոստ. 29ի ծանուցագրէն եւ ուր Գերմանիա կը պարզէ թէ ինչ կը հասկնայ ապառազինութեանց հաւասարութիւն ըսելով:

Բայց յուշագիրը կը պարունակէ քանի մը ուշագրաւ կէտեր: Այսպէս, կը պահանջէ որ Ֆրանսա յայտարարէ թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին նպատակներէն մէկն է Գերմանիոյ եւ զինաթափ եղած միւս պետութիւններուն տալ իրաւունքներու հաւասարութիւն, բոլորին ապահովութիւնը ամրացնող կարգ ու սարքի մը մէջ: Յետոյ, Գերմանիա այնպէս կ'ըմբռնէ թէ հաւասարութիւնը բոլոր տեսակէտներով գործնական ձեւ պիտի ստանայ յառաջիկայ պայմանագրին մէջ եւ պիտի դառնայ մեկնակէտ՝ խորհրդաժողովին ապագայ վիճաբանութեանց համար:

Մէկ խօսքով, Գերմանիա կը պահանջէ ջնջել Վերսայլի դաշնագրին 5րդ հատուածը (զինաթափութիւն), եւ Գերմանիոյ նոր յանձնառութիւնները արձանագրել նոր պայմանագրին մէջ, ինչպէս միւս պետութեանց համար: Գերմանիա ո՛ր եւ է բացառութիւն չընդունիր ոչ իրեն, ոչ ալ իր զինակիցներուն համար:

Պ. Մաքտօնըլտ երբ տեղեկացաւ յուշագրին, յայտարարեց թէ չեն կրնար ըստ էութեան զբաղիլ դրուած խնդիրներով, որոնց քննութիւնը կ'իյնայ զինաթափութեան խորհրդաժողովին: Իսկ Փօլ Պոնքուր, Ֆրանսայի առաջին պատուիրակը դիտել տուաւ.

— Մեզի համար իրաւունքներու հաւասարութիւնը զինաթափութեան խորհրդաժողովին նպատակներէն մէկն է, եւ ոչ թէ անոր մեկնակէտը: Նոյնպէս, ապահովութեան կազմակերպումը առաջադրուած նպատակ մըն է, եւ ոչ թէ նախապայման՝ խորհրդաժողովին մասնակցելու: Եթէ Գերմանիոյ պատուիրակին պէս տրամաբանէինք, պէտք էր նախ քաշուէինք վիճաբանութիւններէն, սպասելով որ պետութիւնները ապահովեն մեզի համար անհրաժեշտ դրութեան մը կիրարկումը:

Եւ խնդիրը մնաց առկախ···

Անգլեւպարսիկ վէճը

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովի հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարութեան խորհրդականը յայտարարեց թէ նոր ծանուցագիր մը ուղղած

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ ԱԼ ԿԱՊԱՆՔԻ ՏԱԿ

Սօֆիայէն կը գրեն.— Գաղտնի խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենան Ազգերու Դաշնակցութեան ելմտական խորհրդական Շառօնի եւ վարչապետ Մուշանովի միջեւ, Պուլկարիոյ վրայ ելմտական հակակշիռ հաստատելու համար: Թէեւ արդիւնքը գաղտնի կը պահեն, բայց կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը բացարձակապէս կը մերժէ հակակշիռը: Պ. Շառօն միջին բանաձեւ մը գտած է, որուն համաձայն յարգելով հանդերձ պետութեան արժանապատուութիւնը, ազդու բարենորոգումներ պիտի կատարեն Պուլկարիոյ ելմտական վարչութեան, տուրքերու հաւաքման եւ ծախսերու կրճատման վրայ: Մինչեւ հիմա կատարուած բանակցութիւնները արդիւնք տուած չըլլալով, Ազգերու Դաշնակցութիւնը յատուկ պատուիրակութիւն մը ղրկած է, որ քննութիւն պիտի կատարէ տեղին վրայ: Պատուիրակութիւնը կը պնդէ ելմտական հակակշիռին վրայ, քանի որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը յանձնառութիւններ ունի Պուլկարիոյ փոխատուներուն հանդէպ: Այս տնօրինութիւնները անհրաժեշտ դատուած են նաեւ անոր համար որ, Պուլկարիոյ ազգ. դրամատան խորհրդականը (յանուն Ազգերու Դաշնակցութեան) աննպաստ տեղեկագիր մը գրած է, որուն ուժ կուտան անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները: Ասոնք հրահանգ տուած են Սօֆիայի իրենց դեսպաններուն որ ծանուցագիր մը յանձնեն պուլկարական կառավարութեան: Իտալիա տակաւին կը վարանի: Պուլկարական կառավարութիւնը իր յոյսը դրած է բոլոր ընդդիմադիրներուն եւ հանրային կարծիքին վրայ:

Կարմիր շնորհ մը եւս

«ԴՐԱՄԸ ՏՈՒՐ, ԵԼԻՐ ԳՆԱ»

Խորհրդային կառավարութիւնը որոշեց դիւրութիւններ տալ անոնց որ կ'ուզեն փրկանքով բանտէն ազատել իրենց կարգ մը ազգականները կամ տեղափոխել արտասահման: Ներկայիս խորհրդային քաղաքացիներու համար փրկանքի գինն է 500 տոլար կամ անոր համարժէքը՝ օտար դրամով, բաց ի երկաթուղիի տոմսակէն: Այն ընչազուրկները որ կ'ուզեն հեռանալ խորհրդային երկրէն, այս գումարին կէսը կը վճարեն, միշտ օտար դրամով:

Փրկանքի այս առեւտուրը երկար ատենէ ի վեր կը գործադրուէր Չեկային կողմէ, եւ ժամանակ մը կարեւոր աղբիւր էր օտար դրամի: Չեկան պարզապէս կը ձերբակալէ այնպիսի մարդիկ որ արտասահմանի մէջ ազգական ունին կամ կրնան օտար դրամ բերել տալ, եւ, առանց որ եւ է յանցանքով ամբաստանելու, կը նշանակէ վճարելի փրկանքը, եւ բանտարկուած կը պահէ, մինչեւ որ փրկանքը վճարուի: մէջ նարուած օտար դրամ է, երբեմն մէջ նարուած օտար դրամէ, երբեմն ալ՝ դուրսէն եկած չէք: Կարգ մը պարագաներու մէջ հազարաւոր տոլարի փրկանք կը վճարուի արտասահմանի մէջ, խորհրդային մասնաւոր գործակալներու: Այսպիսի բոլոր պարագաներուն մէջ Չեկան յարգած է իր խոստումը, դրամին ստացումէն յետոյ արձակելով կալանաւորը:

Նոր կարգադրութիւնը կը վերաբերի մասնաւորապէս բանտարկուած խորհրդային քաղաքացիներու, բայց նաեւ ազատ մարդոց: Կառավարութիւնը 15 հասցէներու ցանկ մը հրատարակած է, որոնց դիմելով կարելի է մանրամասնութիւններ ստանալ ազգականներ ազատելու համար բուն Ռուսաստանէն, Ուկրայնայէն, Սպիտակ Ռուսիայէն, Խրիմէն, Կովկասէն կամ Սիպերիայէն: Գիները միեւնոյնն են բոլոր տեղերուն համար, համաձայն պրոլետար կամ ոչ – պրոլետար ծագումին. իսկ երկաթուղիի ծախքերը կը տարբերին հեռաւորութեան համեմատ:

«ԳԱՒԱԹ ՄԸ ՋՈՒՐԻ ԲԱՐԻՔՆ ԻՍԿ ՉԻ ՄՈՌՑՈՒԻՐ»

Դեկտ. 8ին լրացաւ ծննդեան հարիւրամեակը Նորվեկիոյ մէկ զաւկին, Պիրընսոնի, որուն գործերը համաշխարհային գրականութեան անցած են այլ եւս: Մեր գրական հանդէսներուն կ'իյնայ անդրադառնալ անոր գործին:

Այս տողերուն նպատակն է հաղորդել թէ ինչպէս մեզի բախտակից, այլ հիմա մեծ չափ ու շուտ բախտաւոր երկիր մը կը յարգէ յիշատակը այն բոլոր օտար բարեկամներուն, որոնք արդարութեան ու պաշտպանութեան նպաստ մը բերած են իր սեւ օրերուն:

×

Օրէ օր աւելի խորացող մեր հեղգութիւնը, անհոգութիւնը, ոչ միայն մեզի նոր բարեկամներ շինելէ հեռու է, այլ եղածներն ալ կը պաղեցնէ, ու վաղը՝ հաղուադէպ այդ եղածներուն մահը պիտի թողու հայ ցաւին ու դատին համար անապատ ու անարձագանգ մտաւորականութիւն մը՝ միջազգային բոլոր մարզերուն մէջ: Լաւ է, յուսադրիչ է, ուրախացնող, որ մենք մեզի միայն վստահելու, սեփական ուժի ու արժէքի միայն հաւատալու դարձ մը կ'ունենանք վերջապէս: Թերեւս փրկարար դարձ մը: Բայց ատոր երբեք վնաս չէ բարեկամութիւնը ամէն ազգի մարդերու՝ որոնց ձայնըն ու միտքը կշիռ ունին աշխարհի գործերուն մէջ: Ընդհակառակն, նըման բարեկամութիւններու յենած, մեր դարձը աւելի դիւրին ու աւելի շուտ կրնայ իր փրկարար դերը կատարել:

Չեխոսլովաքիան այսօր՝ բարի նախանձ առթող լուծումովն իր դատին, ազատ ու անկախ հանրապետութիւն է, 1918 հոկտ. 28էն ի վեր: Կայարաններու, պողոտաներու, կամուրջներու, հրապարակներու կամ հանրային պարտէզներու անուններ, մէկիկ-մէկիկ հասնող սերունդներուն ականջին տեւապէս կը ներփողեն յիշատակը բոլոր այն անձերուն՝ որոնք թէեւ օտար երկրի զաւակ՝ իրական հասկացողութիւնն ունեցան այս երկրի ցաւերուն:

Աւելին, ամերիկացի Ուիլսընի կամ ֆրանսացի Ernest Denisի արձանները՝ անպայման որ ազնիւ կայծ մըն են նոր բարեկամութիւններու. որովհետեւ, չէ՞ որ ամէն մարդ փառասէր է, կ'ուզէ պատմութեան անցնիլ, ու երբ միջոցն արդար դատ մըն է....:

Մենք հեռու ենք արձան կանգնելու կամ պողոտայ ու կայարան մկրտելու հնարաւորութենէն: Լաւ. ի՞նչ բան կ'արգիլէ, սակայն, հոգեբուխ յարգանքի, պզտիկ այլ գրաւիչ ուշադրութիւններու ընծայումը:

1907ին է որ Պիրընսոն աշխարհին իր առաջին խօսքը կ'ըսէ ի նպաստ այս երկրի գործերուն. քանի մը բառ պատմութիւն անհրաժեշտ է, բացատրելու ազատութիւնն իր ժեսթին:

×

Չեխերն ու Սլովաքները կը կազմեն այս հանրապետութիւնը, ուրկէ՝ Չեխոսլովաքիա անունը: Դուրսէն երկու տարբեր ազգեր պիտի թուէին: Իրականին մէջ անոնք իրարու մէջ այնպէս են ինչպէս Հայն ու Վաչիկը, Սեբաստիոյ կամ Զէյթունի հայութիւնը, կամ Մնձուրի, Երիզայի հայութեան դէմ՝ Տէրսիմի քրտացած հայութիւնը, չմոռնալով սակայն որ Չեխն ու Սլովաքը կը խօսին նոյն լեզուն՝ կարգ մը հնչական փոփոխականներով: Ու մինչ Չեխերուն լեզուն աւելի երկար մշակումի շրջան մը ապրեր անցեր է, Սլովաքներունը՝ քիչ մշակուած ու աւելի անհնչեղական մնացած է, նաեւ անով որ Սլովաքիան առաւելապէս լեռնային շրջան է, բաղդատած հանրապետութեան միւս շրջաններուն հետ:

Իբր թէ գոյութիւն ունեցող տարբերութեան մէջ դեր ունի նաեւ կրօնական ազդակը: Չեխերը ամէնէն հին աւետարանականներն են՝ բաղում ձեւերով: Չէ՞ որ իրենք տուած են Լութերէն առաջ, Եան Հուսը՝ որ ծառացաւ պաշտօնական կաթոլիկ եկեղեցիին խաթարումներուն դէմ: Սլովաքները սակայն հաւատացող կաթոլիկներ են մեծ մասով: Անշուշտ որ այս պզտիկ գիծերը չարաչար օգտագործուած են աւստրեհունգար իշխանութեանց կողմէ, միշտ ի վնաս ե՛ւ Չեխին ե՛ւ Սլովաքին. — Բաժանեա զի տիրեսցես — հետեւանքը մինչեւ օրս զգալի է:

1848էն ետք՝ Հապսպուրկները, միշտ գործիք գերմանացումի, երկար ատեն, քանի մը տասնեակ տարիներ, գերմանացումի չափ պիրկ քաղաքականութիւն մը կը գործադրեն կայսրութեան ժողովուրդներուն հանդէպ, առանց խնայելու Հունգարներուն: Այս վերջինները ամէն գնով կը դիմադրեն, յենլով իրենց պատմական — պետական իրաւունքներուն, եւն.: Հունգարները գերմանացնելու այս ճիգէն կը ծնի Հունգարներու վերջնական բաժանումը, Աւստրեհունգար կայսրութեան երկիշխան վարչաձեւը (dualisme), ըստ որու մինակ միապետին անձով ու արտաքին յարաբերութեան օրկաններով է Հունգարիան ենթակայ է Վիէննայի, այլապէս կը կազմէ ուղղակի առանձինն պետութիւն, սեփական օրէնսդրութեամբ: Այս բաժանումին մէջ, Սլովաքներու բնակած լեռնաշրջանը կ'իյնայ Հունգարներուն: Ասոնք ալ իրենց կարգին կը սկսին մշակութային հալածանքի ենթարկել Սլովաքները: Հունգարացնելու այս ճիգը մինչեւ հոն կը հասնի որ ինը հարիւրի ատենները Սլովաքներուն կ'արգիլեն սեփական լեզուով դպրոց եւ ուսուցում, դատարանէ ու պաշտօնատունէ շատոնց զայն վտարած ըլլալով արդէն, իսկ եկեղեցիներու մէջ միշտ լատիներէնը պահած ըլլալով:

Այսպիսի պահու մըն է որ Պիրընսոն, սլովաք գրագէտ — իրաւաբանի մը հանդիպելով եւ անոր բարեկամանալով եւ լուսաբանուելով, միջազգային մամուլին կը գրէ պարսաւ մը՝ վայել իր հռչակին ու հաշտ իր խղճին, ուր կը յիշեցնէ Մաճառներուն՝ իրենց իսկ բռնած ճամբան՝ գերմանացումի դէմ ու ապա, մինչեւ իր մահը չի դադրիր դատափետելէ ժողովուրդները ապազգայնացնելու ձգտող ամէն բռնութիւն, կեդր. Եւրոպայի մէջ մասնաւորապէս, եւ առ հասարակ ամենուրեք:

×

Ամբողջ Նորվեկիա կը պանծացնէ Պիրընսոնի յիշատակը դեկտ 1—8 տեւելիք տօնակատարութիւններով, որոնց գլուխն ու փակումը եղաւ դեկտ. 8ի օրը: Այդ օրուան հրաւիրուած էին բոլոր սկանտինաւեան երկիրները, մինչդեռ Սկանտինաւիայէն դուրս մեծ ու փոքր պետութիւններէն միայն ու միայն Չեխոսլովաքիան է հրաւիրուած: Պատճա՞ռը: Որովհետեւ այս երկիրն իր անկախութիւնը գտնելով՝ իր ազատութեան հասնելու գինովութեան մէջ ու մինչեւ օրս չէ մոռցած երախտիքը Պիրընսոնի ու իր ազնուական նմաններուն: Անոնց բերած նըպաստը անցած է հանրապետութեան պատմութեան դասագրքերուն մէջ:

Չեխոսլովաքիան սակայն չբաւականացաւ պատուիրակութիւն ղրկելով: Ամբողջ հանրապետութեան մէջ դեկտեմբեր 4—8 հռչակուած են Պիրընսոնի Օր: Բոլոր դպրոցներու մէջ բացատրուեցաւ Պիրընսոնի գրականութիւնը, արժանիքները, ազդեցութիւնը, ու մանաւանդ իր այս երկրին բերած ազնիւ նպաստը: Հանրապետութեան գլխաւոր քաղաքներու կարեւոր թատրոնները ներկայացուցին Պիրընսոնի խաղերը:

Դեկտ. 8ի օրը Չեխոսլովաք անթելը ամբողջապէս ծառայեց երկիրը կապելու ուղղակի Օսլոյի, ու մասնակից, ականջալուր ընելու հոն, Պիրընսոնի հայրենիքին մէջ կատարուած պաշտօնական հանդիսակատարութեանց: Փըրակայի ժողովրդային Տան սրահներուն մէջ՝ կրթական նախարարին նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ պաշտօնական երեկոյթ, Նորվեկիոյ ու Չեխոսլովաքիոյ ազգ. քայլերգներով:

Պէ՞տք է աւելցնել հետեւեալը: Այն սլովաք երիտասարդը, որ, այդ օրերուն Վիէննայի համալսարանի ուսանող, կը թարգմանէ Պիրընսոնի յօդուածներուն առաջինը, անոր պարսաւը Հունգարներուն, ու այդ իսկ պատճառով կը դատուի, կը բանտարկուի, կը զրկուի ակադեմական իրաւունքներէ, այսօր չեխոսլովաք Հանրապետութեան ներկայացուցիչն է Պիրընսոնի հայրենիքին մայրաքաղաքը:

Աւելորդ է անշուշտ ըսել նաեւ թէ չեխ ու սլովաք մամուլը ամէն օր գրեց, թարգմանեց, ու տպեց գործերն ու պատկերները իրենց այս բարեկամին, որուն գործերն ամբողջութեամբ շատոնց թարգմանուած են հոս:

×

Ու կը խորհիմ, հայ հանդէսի մը մէջ կարդացած ըլլալով, թէ «Տրապիզոնցի Անթառամ»ին հեղինակը ուղղակի զարմացեր է որ հայ գրագէտներէն ու վարիչներէն ոչ իսկ հետաքրքրութեան ու քաջալերութեան խօսք լսեր է, ո՞ւր մնաց շնորհակալութիւն:

Լա՛ւ է որ մեր ուժերուն միայն վստահինք: Բայց, անտես առնել կամ թերագնահատել օտար իրական բարեկամութիւններու արժէքը, մանաւանդ մեր պատմութեան այս պահուն, պիտի նշանակէր հետզհետէ նոր զէնքեր տալ մեր թշնամիներուն ձեռքը:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԶՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՆԱՂԱՐԷԽԱՆԱ

Սիրելի Սամուէլ.— Կը ներես որ վերջին նամակէդ քանի մը տող արտագրեմ, «Յառաջ»ի ընթերցողներուն գաղափար տալու համար ոճիդ բարձրութեանը վրայ:

«Թէ որ մեզ հարցնելու լինես, ապրում ենք իշխարի կեանքով: Կեր — գործիր — քնիր, քնիր — գործիր — կեր: Շատ բաղդ ունէք, էլի՛, ընկել էք Փարիզ: Զրոյցներդ կարդալիս, մերոնց հետ հռհռում ենք ու ասում. «Տե՛ս, ոնց սեւացնում ա Փարիզն որ չլինի մենք էլ գնանք: Ուզում ա Փրանքի ջիլօն մենակն ուտի: Ա՛յ տունդ չքանդուի...»:

Ղորթն ասած, էապէս էինք մտածում մինչեւ էս քանի օրը, երբ մարդակերպ մի բան մեր քաղաքից անցկացաւ: Խօսք ու զրոյց: Դու մի ասեր ռամկավար է եղել: Պարսկահայերս շատ էինք լսել, բայց չէինք տեսել հայի էս տեսակն: Էնքան էլ վատը չէր: Եթէ մի քիչ յաւել բրդոտ լինէր, արժէր երկու թիմէն, իբրեւ ազուէս: Պոչը դրինք ատամների մէջն ու էնպէ՛ս քշեցինք: Մի տեսնէիր, սակայն, ոնց էր փչում Դաշնակների դէմ...: Բայց ազբէրջան, խօստովանա՛նք, քեզ մի բան ասե՞մ: Էն օրից որ էս «նիմունա»ն տեսել ենք, մեր միտքը ծուել ա: Փարիզն էլ քեզ, դրախտն էլ, մէջի հուրի — փէրիքն էլ քեզ: Յաւել լաւ ա մնանք էս անտէր չօլերի մէջ, քան քո լուսացնցուղի տակ Աստուծոյ օրն թամաշա անենք դրա նմանների երեսին: Թերեւս ուղարկուած «նիմունա»ն վատն էր: Ասա իրենց, լաւն ուղարկեն, եթէ ունեն:

«Նաղարէխանաի մասին հարցրել ես: Այժմ չկայ մեր քաղաքում: Ասում են դադարել են ուրիշ տեղրանք էլ: Ինչի՞ ես հարց տալիս: Չլինի՞ ուզում ես մի հատ շինել Փարիզում: Աբերջա՛ն, չես ամաչո՞ւմ, մեզնից գողացար խայեամպաղն և Փարամուշխանան, հիմի էլ ուզում ես թռցնել մեր նաղարէխանա՞ն: Ի՛նչ շուտիկն են Փարիզի Հայերը: Մեզ նմաններն տկլորելու համար էսքանն էլ շատ ա: Ա՛յ ձեր էդ Փարիզն էլ, նրա ջաղլիկ...»:

Չեմ շարունակեր: Բոլորովին պիտի փոխուէր տպաւորութիւնը զոր քու մասիդ կազմել տուած էի «Յառաջ»ի ընթերցողներուն, իբրեւ մարդավարի մարդ:

Գալով Նաղարախանային, քանի մը շունչ «ղայլան» քաշէ մինչեւ իրենց բացատրեմ այդ բառին նշանակութիւնը:

Պարսկական շատ մը քաղաքներու մէջ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր դեռ մնացած է արեւին ծագումը եւ մայրամուտը ողջունելու սովորութիւնը «ի ձայն փողոյ, թմբկի, սրնգի եւ ամենայն ազգաց արուեստականաց»: Արեւապաշտութենէն մնացած տարաշխարհիկ ծէս մը, զոր կը կատարեն քանի մը մարդիկ, թառած քաղաքին վրայ իշխող կամարի մը կամ քաղաքադրան դարպասին վրայ: Այդ կամարը կը կոչուի նաղարէխանա:

Վերջալոյսէն քիչ առաջ կրնաք կենալ անոր մօտ եւ տեսնել վերը թառած նուագածուները, ծպտուած այլանդակօրէն, իւրաքանչիւրին ձեռքը նախապատմական շեփոր մը, երկար փողեր, ծնծղաներ եւ թմբուկներ: Լաւագոյն է, սակայն, այդ շնաշխարհիկ տեսարանը դիտելով բաւականանալ, եւ հեռանալ նուագախումբը փչել չսկսած: Վա՛յ ձեզի եթէ նաղարէխանային մօտը գտնուեցաք արեւին կարմրած գունդը հորիզոնէն ի վար գլորելու դժբախտ վայրկեանին:

Շեփորներու, ծնծղաներու, ահաւոր թմբուկին եւ փողերու խժալուր ճչցը եւ գոռոցը վերէն վրադ կը թափի, բոլոր ջիղերդ փրցնող «քաքօֆօնի»ով: Իւրաքանչիւր փողահար կը ջանայ գերազանցել եւ խեղդել քովինին ձայնը, այտերը տարապայմանօրէն ուռեցուցած, աչքերը կոպիճներէն դուրս, արտադրելով ճիչ մը որ պէտք է զատուի ամէնէն եւ ուղեղներու մէջ մխուի անտեսանելի նիզակի մը նման:

Այս միջանկեալէն ետք, Միրզաջան, որ քեզի համար նորութիւն չէ, դառնանք մեր զրոյցին:

Որքա՜ն կը սխալիս կարծելով թէ մարդիկ պէտք ունին Փարիզի մէջ նաղարէխանա հիմնելու:

Քանի որ գրեր ես ձեր պարտէզէն անցած ազուէսի մասին, ստիպուած եմ խօսքդ լրացնել եւ նկարագրել մեր կողմերու նաղարէխանան զոր հիմնած են մեր ռամկավար աչքի – լոյսերը:

Ջերմինին նման «մոսալլա» մըն է ռամկավարներու նաղարէխանան: Երկու սիւներու վրայ կեցած կամար մը: Սիւներէն մէկը «վերակազմուած» հընութիւն մըն է, միւսը «ռամիկ» ոճին հարազատ նմոյշը: Այդ է պատճառը որ ամբողջ շէնքը երբեմն մէկ, երբեմն միւս ոտքին վրայ հակած է ինչպէս ծերացած հաւ:

Այդ կամարին վրայ թառելու համար մարդիկ պէտք է ի ծնէ ժառանգած ըլլան «լուրջ»բառով շինուած բոլոր տխողոսաւոր բարդութիւնները՝ «լրջամիտ», «լրջախոհ», «լրջակեր», «լրջաճաշակ», «լրջաշուրթն», «լրջալորձունք» եւն.:

Այս մարդիկը, աղա Միրզա, հակառակ որ գետնամած կը պաշտեն ազնուաչքութիւնը, կը սոսկան անցեալէն, կ'ուրանան պատմութիւնը, խըղուած են ներկայէն եւ կը ջանան սընունդ գտնել մշուշապատ «ապագայ»ի փշրանքներուն մէջ: Ջերմինին նըման արեւապաշտ են, միայն թէ կ'երկրպագեն Եգիպտոսի ոսկերուխ «արեւ»ին, զոր վերջերս յաջողեցաւ ըլլալ ա՛ն, որ իրենց մէջ ամէնէն արժէքաւորն էր, եթէ ոչ ուրիշ յատկութիւնով, գոնէ իր ֆիզիքական արտաքին նմանութիւնովը Եգիպտացի Ղպտիներուն:

Վերջապէս, ինչ երկարեմ ու «դաւլէ»դ տանիմ, սիրելի Սամ, ռամկավար նաղարէխանային վրայ թառած մարդիկը համբաւաւոր են իբրեւ մէկ-մէկ քաջ – Նազար, երբ հարցը բաց դուներ խորտակելու մէջ է ... պարհուրելի «պայքար»ով:

Այս հակիրճ բայց թանկարժէք տեղեկութիւններէն յետոյ, քեզի կը մընայ իրիկուն մը կենալ ատոնց նաղարախանային առջեւ:

Քաջութի՛ւն...

Ահա կը սկսի իրենց նուագախումբը, գերազանցելով Ջերմինին իր զիլ ձայներով, անկապ ճիչերով, օդով ուռած այտերով եւ գլուխներով, դուրս ինկած, ծակ — աչք աչքերով, անիմաստ եւ իրար հակասող կանչերով...:

Արդէն, այս նուագախումբին մէջ մահացու մեղք է որ եւ է առիթով միեւնոյն ձայնը արտաբերել ընկերոջ մը հետ: Ա՛լ ո՞ւր մնաց իրենցմէ դուրս նուագողը: Իսկ մինչեւ հիմա ոչ ոք մեղանչած է այս կանոնին դէմ: Ու երեւակայել որ միամիտներ կան դեռ հաւատացող, թէ կարելի է այդ անկապ ճիչերը ներդաշնակել, համաձայնեցնել, եւ միաձայն նուագել:

Չէ, Միրզա, իմ կարծիքովս այդ խեղօքները աւելի քիչ եռանդ եւ ժամանակ պիտի վատնէին եթէ փորձէին ուղտին չարլըթօն պարել տալ, կամ Թէրզիպաշեանին... խմբագիր ըլլալու արուեստը սորվեցնել:

Դեռ նոր միտքս ինկաւ: Այս նաղարախանային ղեկավարն է...: Բայց ա-

ԽՈՐԹ ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԱԿ

«ՄԱՐՇԷՃԻ»

— :-: —

— Trois paires pour cent sous! Approchez-vous, mesdames!

Յակոբ վերջին մասը ցուցամատովը ուժգին կը շեշտէ պարապին մէջ, իրանը կէս մեզը դէպ ի առաջ նետած, ութսունըհինգ սանթիմաննոց անկիւնով մը, եւ գլուխը մէկ աջ, մէկ ձախ ճօճելով:

Չորեքշաբթի է օրը: Դեկտեմբերի դաժանօրէն ցուրտ առաւօտ մը: Ջերմաչափի նայելու պէտք չկայ: Զէրոյէն շա՛տ վար ըլլալու է, քանի որ կը մսի Յակոբ, վերարկուին լայն օձիքը ականջներուն, ոտքերը փայտէ կօշիկներուն մէջ եւ սոխի պէս հագուած:

Յակոբ անընդհատ կը փչէ տասը մատներուն եւ միաժամանակ ու յաջորդաբար, ձախը աջին ետեւէն, ոտքերովը գետինը կը ծեծէ, թելադրելու համար մեզի, կարծես, պատկերը ձիուն, որ կը վրնջէ եւ աղբին մէջ փոսեր կը բանայ, պայտերուն տակ, երբ կ'ուշանայ իր գարին:

Գո՛րծ ըլլար գոնէ: Քանի մը զոյգ ծախէր գոնէ: Քառասուն ֆրանքի գանձում չըրաւ տակաւին: Ճիշդ է թէ, առ հասարակ, չորեքշաբթին մեռած օր մըն է իրենց համար, ու դեկտեմբերի առաջին երեք շաբաթները մեծ բան մը յուսալու չէ: Եւ մի մոռնաք համայնակուլ տագնապը:

Ու նկատելի է որ «մատամ»ները հիմա քանի մը հեղ կը կարկտեն նոյն գուլպան: Յետպատերազմեան ճոխութիւնը ասանկ բան չէր ճանչցած: Այսօր սակայն, բացառապէս, թմրած եւ իրենք զիրենք իրենց վերմակներուն տակ մոռցած ըլլային կարծես...

— Bas de laine! Deux francs quatre vingt quinze la paire...!

Պէտք չէ ցոյց տալ անցորդներուն որ պարապ էք: Բանով մը զբաղելու է: Ի հարկին կարելի է բանալ, երկարել, ճմրթկել գուլպաները, անմիջապէս յետոյ վերստին ծալլելու համար: Կարելի է տուփերը հիւսիսէն հարաւ, արեւելքէն արեւմուտք տեղափոխել:

Բայց մանաւանդ բնաւ չկարդալ: Օրուան թերթին անգամ աչք մը չնետել, երբ «մարշէ» կ'ընէք: Նախնական այս դասերը Կեսարացի Գասպարէն առած էր Յակոբ, եւ այսօր, չորս տարի յետոյ, հլու աշակերտի մը նըման որ իր պարտականութիւնները կէտ առ կէտ կը կատարէ, հաւատարիմ կը մնայ ան, կիրարկումին անոնց, «մարշէճի»ութեան առաջին գիտելիքներուն:

×

Այս որքա՜ն արագ են վազեր չորս տարիները: Դեռ երէկ ըլլար կարծես: Լաւ կը յիշէ Յակոբ: Աշնանամուտ էր: Երկու ձեռք փոխնորդին ծրարը անութին տակ, թղթապանակը եւ դրամապանակը պարապ, Փարիզ կը հասնէր՝ անծանօթը եւ անորոշը իրեն կռուան:

Բոլորովին ալ վհատ եւ անյոյս չէր սակայն: Հեռուէն հեռու լսեր էր իր ուսուցչին, Պարոն Գասպարին յաջողութիւններուն մասին: Ի՞նչ փոյթ, եթէ հրապարակի լեզուն ջնջած է «Պարոն»ը, կանչելու համար «Կեսարացի Գասպար» պարզապէս:

Բերանները կը հաւաստէին եւ կը վաւերացնէին թէ կէս միլիոն մը կը բռնէ ան ներկայիս, Կեսարացի Գասպար, վարժապետ «փարչասը»ն, որ շատերուն, բայց մասնաւորապէս ասպարէզի մարդոց ծիծաղին, ծաղրին եւ արգահատանքին արժանի եղած էր, երբ եօթը տարի առաջ, պայուսակ մը գուլպայով «մարշէճի»ութեան ելած էր:

Առաջին օրն իսկ, Յակոբ կը գտնէր իր ուսուցչին հասցէն, շնորհիւ քնարերգակ եւ երգիծաբան վիպասանին, որ վաղեմի բարեկամն է եղեր՝ ուսուցիչ — գրագէտ Կեսարացի Գասպարին:

Ան էր: Իր ուսուցիչը: Գրեթէ անփոփոխ: Տարիները կարծես թէ բնաւ չեն բանած անոր վրայ: Քանի մը թել սպիտակ նետած են մազերուն, դէպ ի ականջները: Ու այդչափ: Դառնօրէն ժպտադէմն է մնացեր ան: Ծունկին՝ դէզ մը հարիւրնոց: Ու ձեռքին՝ մատիտ մը: Տիկինը մետաքս գուլպաներուն գիները կը գնդասեղէր:

Ուսուցիչը համբուրելէ վերջ նախկին աշակերտը, ճշտակի, կտրուկ եւ վճռական՝

— «Մարշէճի»ութիւն ըրէ, սիրելիս: Գուլպայ ծախէ: Ջատատանիս: Եւ ուրիշ բանի ետեւէ չըլլաս: Քեզ կը ճանչնամ: Լուրջ ես: Կորովի: Աշխատասէր: Յարատեւ: Հաշիւդ գիտցող: Կամքի տէր: Ու կը կրկնեմ, լուրջ ես: Դուն պիտի յաջողիս: Սկսէ այս գործին: Ու գիտցիր որ ուրիշի մը այսպէս պիտի չխօսէի:

Ու երկիւղած եւ խանդավառ վերացումով մը, ուսուցիչը կը համբուրէ զոյգ մը գուլպայ, եւ աւելի բարձրաձայն այս հեղ՝

— Ոսկի է, ծօ՛, աւիկա: Հաց է, հա՛ց: Ուրկէ՞ կ'ուտենք որ մեր «պիֆթէք»ը: Մի՛ վարանիր: Ես կ'օգնեմ: Կը սորվեցնեմ քեզի: Եկուր ինծի հետ «մարշէ»ներս: Քանի մը օրէն քեզ տեղեակ կ'ընեմ ամէն ինչի: Դրամականը թող չմտահոգէ քեզ: Կրնաս ինծի կռթնիլ:

Աշակերտը սրտատրոփ մտիկ կ'ընէր:

Ու դարձեալ ուսուցիչը՝

— Ի՞նչ. պիտի քաշուի՞ս: Պիտի ամչնա՞ս: Մի՛ մոռնար որ խոշոր — խոշոր ծրարներ պիտի չալկես: Կ'ընե՞ս: Մէկզի հպարտութիւնը, սին արժանապատուութիւնը:

Ինչո՞ւ պիտի ամչնար Յակոբ: Չէ՞ որ աքսորի երեք տարիներուն, շաբաթը անգամ մը, կանոնաւորաբար, իր «խանըմ»ին «պօղչա»ն բաղնիք տարած էր: Ի՞նչ է որ պիտի չկրէ:

Շաբաթ մը յետոյ, Յակոբ իր երկու «մարշէ»ները ունէր արդէն, շնորհիւ իր ուսուցչին: Շաբաթ մը աշկերտութիւն բաւական եղած էր, որպէս զի Յակոբ սորվէր՝ ծախելը, գնելը, «փօսթիչ» ընելը: Որպէս զի ճանչնար ապրանքը, սերտէր գոյները: Որպէս զի զանազանէր բուրդը բամպակէն, մետաքսը դերձանէն:

— Ա՛խ, Յակոբ, եթէ քու ֆրանսերէնդ ունենայի... քանի մը միլիոնին դրամ չէի ըներ այսօր, կը սիրէր կրկնել Կեսարացի Գասպար:

Շաբաթ մը ամբողջ, ամէն առաւօտուն, աշակերտը ուսուցչին հետքին՝ վազեր էր, Պուրժէ, Մօնմօրանսի, Քլիշի:

— Պուրժէի «մարշէ»ն ուրիշ է, Յակոբ: Գիտե՞ս ինչու: Հը՛... օդանաւորդները հոս՝ Փարիզի լաւագոյն բոզերը կը պահեն իբրեւ հոմանուհի: Իսկ այս գինե՞րը: Դեռ շա՛տ միամիտ ես, տղաս: Այդ կիները քսանըհինգնոց գուլպային յիսուն կը վճարեն: Քանի մը զոյգ գուլպայ ծախեցի՞ր ատոնց, կը տեսնես որ ահագին «ռըսէթ» ըրեր ես: Հինգ ֆրանքնոց «թափօնաթ»ներով ի՞նչ կ'ըլլայ որ:

Ու երբ հանրակառքը Մօնմօրանսի կը բարձրանար՝

— Գիտես հարկաւ, Յակոբ, որ Ժան Ժագ Ռուսօ, հոս, այս գեղեցիկ բնութեան ծոցը գրեց իր «Քօնթրա սօսիալ»ը: Ձգէ սա թերթը եւ քիչ մը շուրջդ դիտէ: Տե՛ս, ի՛նչ գեղեցիկ դղեակներ:

Ու կ'անցնին օրերը, շաբաթները, ամիսները եւ տարիները: Ու արդարեւ, ինչպէս որ նախատեսած էր ուսուցիչը, կը յաջողի Յակոբ:

Երկու տարուան մէջ կը շտկէ մէջքը: Կ'ամուսնանայ: Կը շինէ տուն մը Սարսէլի մէջ, որուն երկուորեակները՝ Հայկակ եւ Հայկուհի, Յակոբի ձագուկներն են:

Յակոբ երախտամոռ մը չէ: Չի կրնար ուրանալ: Իր ուսուցչին, Կեսարացի Գասպարին կը պարտի բոլորը, բոլորը: Ամուսնութիւնը: Ձագուկները: Տունը: Դրամը: Վարկը: Եւ «մարշէճի»ութիւնը:

×

— Des socquettes pour bébé...!

Ու Յակոբ քիթին տակէն կ'աւելցնէ.

—Rien à faire, այսօր: Pas de chance.

Եւ կը սկսի ապրանքները դանդաղօրէն տեղաւորել կառքին մէջ, չափելով մէկտեղ ժամանակը որ չորս տարուան արժէք կը ներկայացնէ: Չորս տարի՛: Թափուր են այդ տարիները, ինչպէս թափուր է այսօր Յակոբի հոգին, հակառակ իր նիւթական յաջողութեանց:

Կը քաշքշէ պարզապէս գոյութիւնը, ինչպէս սովոր է քաշքշելու, չորս տարիէ ի վեր, լայնքին եւ երկայնքին, գուլպաները, երբ կ'ուզէ ապացուցանել գնելու տրամադիր եւ անտրամադիր «մատամ»ներուն որ հաստատուն են եւ նուրբ են, ազնիւ են, առաջին ընտրութիւն են անոնք, իր ծախած գուլպաները:

Երջանիկ չէ Յակոբ: Ու անմխիթար է: Որովհետեւ ուրկէ՛ ուր ինկած է:

Հինգ տարի մանկավարժութիւն, հոգեբանութիւն եւ իմաստասիրութիւն ուսանիլ: Սորվիլ ուսուցանելու նորագոյն եւ լաւագոյն մեթոտները: Խանդավառուիլ, վերանալ անոնցմով: «Ուսուցումը հիմնաւորել տղուն հոգեբանութեան վրայ» նիւթը մշակել: Զայն իբր թեզ պաշտպանել գիտուններու հոյլին առջեւ: Երազել, երազե՛լ որ պիտի գաղութներու մէջ, գլխուն հաւաքէ ուսուցիչները, անոնց փոխանցէ համալսարանէն ստացածները, որպէս զի բարձրանայ հայ ուսուցչութեան մակարդակը, որպէս զի բացուին նոր մանկապարտէզներ արդիական հիմունքներով, որպէս զի վերջապէս, «վարժապետ» բառը թօթափէ իր հայկական իմաստը: Զրկուած ըլլալ կաւիճի ճերմակ փոշին ծըծելու, աշակերտներու տաք շունչը ըմբոշխնելու վայելքէն: Կորսնցնել խցիկի մը անշուք սեղանին գիրքերը, լաւագոյն բարեկամները կեանքին:

Ու ամէնուն, ամէնուն հաւասարիքովը համոզուած ըլլալ որ ինք, Յակոբը միմիայն կոչուած ուսուցչութեան, իր այդ սիրական ասպարէզին, կեանքին անողոք հանգամանքներովը հարկադրուի ապաւինիլ «մարշէճի»ութեան նորակերտ եւ եռալեզու այս բառին, — «մարշէ»ն՝ ֆրանսերէն, «ճի»ն՝ թուրքերէն եւ «ութիւն»ը հայերէն:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ հասած անօթութեան վաշտերը արտօնութիւն ստացան թափօր մը կազմելու քաղաքին մէջ, պայմանաւ որ դուրս չելլեն ոստիկանական շղթայէն: Ցուցարարները գոհացան թափօր կազմելով եւ պոռալով — «Գործերէն առաջ հաց կ'ուզենք»:

ժլորդ է անունը տալ, պէտք է գուշակած ըլլաս : Բառեր կան որ հող տիրող «քաքոֆոնի»ն եւ փայլուն իւրերանկ անհասկացողութիւնը իր այսօրուան հրաշալի արուեստի բարձրութեան հասած է շնորհիւ մեր Արշակին :

Հաւանական : Կը տեսնէ՞ս, աղաջան, «մոտերնիզմ»ի հով կը փչէ գրչէս՝ բառ մը եւ վերջակէտ : Օր կուգայ որ այդ մէկ բառն ալ երկուքի բաժնեմ եւ գրեմ՝ հաւանակ : Ան : «Փոխանակ՝ «հաւանական»ի որ գրելու ռոմանթիք ձեւն է» կը պնդէ «մոտերնիսթ» բանաստեղծ Ադամթանգեղոս :

Բի՛ Հաւանական, որովհետեւ պէտք չէ մոռնալ նաեւ մեր Արշակի նախորդը՝ «սարաֆ» – բանաստեղծ, քերթող – հայհոյող, «ճշմարտախօս» – հրապարակագիր, վաշխագէտ – պատմագէտ, անհասկնալի – հայախօս մեծվանեցին, որ քիչ աշխատանք չթափեց ամկավար ճաղարախաճան տիպար անմանաձայնութեան ակադեմիի վերածելու համար : Մինչեւ այն ատենուան որ հիմա, երբ իրիկուան ճաղարէն կը սկսի, այդ կամարէն կը լսես չեփոր մը որ կը ճչայ · «վրէ՛ժ . . . հաշիւ Թուրքէն . . .» եւ ուրիշ մը՝ «լեզու գտնենք, ձեռքը պագնենք հաճիին» : Կամ՝ «ո՛վ մենծ Տեսիլք . . . ո՛վ իմս Հայաստան» եւ

«Ո՛վ երջանիկ Իւսկիւտար, ես քեզի
թող չեմ խտար
Այնպէս սիրով կապուեցայ, բաժնուելուս ճար չիկայ» :

Կամ՝ «զաղան . . . բարբարոս» եւ սիրասուն «անբարեացակամը» եւն . :

Հասկցա՞ր, Միրզա, եւայլն :

Որովհետեւ առանց այս փրկարար վերջաբանին ստիպուած էի խօսիլ այն նուագածուներու մասին որոնք ականջ խուլցնելու համար չեն վարանիր իրենց «արեւ»աղարձային կոչերուն խառնել պղտոր աղբիւրներէ իրենց ուղեղին մէջ մտած սուրիական կոծերը, քրքելով, աւելցնելով, ցուցակագրելով, մատնանշելով, ցուցանիշով եւ մասամբ նորին . . . :

Ժամանակին հայ լեզուին մէջ մէկ բառ կար այդ արարքին բոլոր ստորոգելիները որակող : Բայց այնքան գործածեցին այդ մէկ բառը, որ հիմա երբ պէտքը կը ներկայանայ այդ մէկ բառը դուրս բերելու եւ դեղագործի պիտակի նման փակցնելու Թունաւոր շիշին վրայ, կը մնանք «մաթալ» :

Այդ խարազանող բառը մաշած եւ իր արժէքը կորսնցուցած է այլ եւս : Նաղարախաճաի միւս փողահարներուն եւ թմբկահարներուն կ՚իյնայ կա՛մ նոր բառ մը կերտել իրենց ընկերոջ արարքը որակող կամ դիմել վճռական միջոցին՝ կից մը եւ իրենց ճաղարախաճաէն վար, թաւալգլո՛ր . . . :

×

Հասկցա՞ր հիմա, աղա Սամիլէլ, թէ պէտք չունինք ոչ ձեր քաղաքի ճաղարէխաճան թողնելու, ոչ ալ Փարիզի մէջ անոր նմանը կանգնելու :

Ինչ որ կայ լիուլի կը բաւէ, բան մըն ալ աւելի, գլուխ տանելու եւ զզուելի դարձնելու համար աշխարհի, բայց մանաւանդ հայ կեանքի բոլոր ճաղարէխաճանները :

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊԻՈՐՆՍԹԻԷՐՆԷ ՊԻՈՐՆՍՈՆ

— :-: —

Նորվեկիա Դեկտեմբեր 8ին մեծ հանդիսութիւններով տօնեց ծննդեան հարիւրամեակը իր մեծ զաւկին, որ կը կոչուի Պիորնսթիէրնէ Պիորնսոն։

Ծնած է 1832ին, Կվիկնէ։ Զաւակն է պատուելիի մը։ Մանկութիւնը անցուց խաղաղ գիւղի մը մէջ, ներշնչուելով ու լեցուելով Նորվեկեան հրաշալի բնանկարներուն հովուերգական, յաճախ վայրի տպաւորութիւններով։ Շրջապատուած էր գիւղացիներէն, որոնց կը պատմէր սակա (սկանտինաւեան դիցաբանական աւանդութիւններ)։

1850ին գնաց Քրիսթիանիա, միջնակարգ կրթութիւն ստացաւ. այնտեղ եւ նետուեցաւ այն վէճերուն մէջ, որոնք երկուքի կը բաժնէին իր հայրենակիցները։ Միանա՞լ թէ չմիանալ Շուէտի հետ։ Պիորնսոն միացման կողմն էր, թէեւ յետագային առաջինը պիտի ըլլար, որ պիտի աշխատէր խզել այդ միացումը։ Վերջապէս պայքարի իր այդ շրջանին էր, որ Պիորնսոն պաշտպանեց մայրենի լեզուին ու թատրոնին անկախութիւնը, ազատագրելով դանիական լեզուին ու թատրոնին ազդեցութենէն, որ կը տիրապետէր տակաւին, թէեւ Նորվեկիա շատո՜նց (1814) բաժնուած էր Տանըմարքայէն։ Եւ վերջապէս Պիորնսոն կռուեցաւ ռոմանթիզմին դէմ, թատրոնը տանելու համար դէպի հոգեբանական հարցերու վերլուծում մը։ Այստեղ իրեն կը միանար Իպսէն, թէեւ ռոմանթիզմով տարուած էր քիչ մը այս վերջինը։

Հետզհետէ հասունցաւ Պիորնսոն, եւ անուն շինեց ոչ միայն իբրեւ թատերագիր, վիպագիր, բանաստեղծ, այլ եւ հռետոր, հրապարակագիր եւ քաղաքական դէմք։

Հայրենասիրութեան իր պարզուկ վարդապետութենէն քալեց մինչեւ համասկանտինաւեան վարդապետութիւնը, ողջունելով նոյնիսկ համագերմանականութիւնը։ Իր առաջին երգերը կը փառաբանէին հայրենի հողը։ Այդ երգերով Պիորնսոն կը զգուշացնէր Նորվեկիացիները հեռուներու արկածախնդրութենէն։ Ու ցոյց կուտար թէ ի՛նչքան գեղեցիկ է եւ հերոսային ամէնօրեայ ճիգը, զոր կը թափին Նորվեկիոյ գիւղացիները իրենց հողերուն վրայ։ Զափազանց ժողովրդականութիւն շահեցան այդ երգերը,— երկի՛ր մը կայ անտեղ, յաւիտենական ծիւներուն մօտիկ...։ կամ ժողովո՛ւրդ մը կայ, որ կեանքի կռիւ կը մղէ անդադար.... եւ կամ Այո՛, մենք կը սիրենք այս հողը..., (այս վերջինը ազգային քայլերգ դարձած է հիմա)։ Բանաստեղծութիւններէ զատ, համաշխարհային համբաւ ունին իր վէպերն ու թատերախաղերը,— յիշենք՝ սնանկութիւն մը, Թագաւորը, Նոր ամուսնացեալները, Ուժերէն վեր, Աշխարհագրութիւն եւ սէր, Զկնորսին աղջիկը, եւ ուրիշ գործեր։ Առաջին առթիւ, այս սեռի իր գործերուն մէջ կը պիղծէր անցեալը, ետքն է որ սկսաւ ներկայացնել արդիական հարցերը։

Հռետոր, սովոր էր խօսելու յանուն արդարութեան։ Այդպէս է որ պաշտպանեց դատը Սլովաքներուն, զորս կը հարստահարէին Մաճարները։ Այդպէս է որ համակրանք ցոյց տուաւ Լեհերուն, Ռութենացիներուն եւ ճնշուած փոքր ժողովուրդներուն։

Հայերս կը ճանչնանք գինքը շնորհիւ տիկին Ինկա Նալպանտեանի, թանկագին սրտով այս Նորվեկուհիին, որ Ազատամարտի մէջ խօսեցաւ Պիորնսոնի մասին։ Ազատամարտ հրատարակած էր նաեւ Պիորնսոնի լուսանկարը,— գլուխը ետեւ ցցած, ճակատը պայծառ, դեկավարի տիրապետող աչքերով։ Արդարեւ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր ու գիտէր ինքզինք պարտադրել ամէնուն։ Իր գործերէն եղած են հայերէն հատուկտոր թարգմանութիւններ։

Մեռաւ 26 Ապրիլ 1910ին Փարիզի մէջ։

Ամառուընէ ի վեր Նորվեկիա նուիրուած էր Պիորնսոնի յիշատակին պանծացման։ Թատրոնները միայն Պիորնսոն կը խաղային։ Իսկ 8 Դեկտեմբերին, Ազգային Թատրոնը ներկայացուց «Երբ նոր գինին կը խմորուի», եւ միւս Թատրոնները՝ «Ուժերէն վեր» (որ կը համարուի իր գլուխ գործոցը, որուն Իպսէն չկրցաւ հաւասարիլ, ըստ ոմանց), և «Թագաւորին եղբայրները» (ողբերգութիւն մը, որ նոր գտնուեցաւ իր թուղթերուն մէջէն), եւ «Սիկուրտ Եորսալֆարը (որ խաղցուեցաւ բացօթեայ, ամառը)։ Այս խաղերը բեմ կը հանէր իր որդին՝ Պիորն Պիորնսոն։ Իսկ իր աղջիկներէն մին՝ Տիկ. Սիկուրտ Իպսէն նուագոյթներու մէջ երգեց հօրը եղանակաւորած բանաստեղծութիւնները։ Տիկ. Պիորնսոն, այժմ 98 տարեկան, իր տանը մէջ կը հետեւէր այս հանդիսութիւններու ազմուկին։

Կառավարութիւնը ցուցահանդէս մըն ալ սարքած էր, ներկայացնելու համար Պիորնսոնի ձեռագիրները ու նամակները։

Նորվեկիա այս վերջին տարիներուն երկրորդ անգամն է, որ կը պանծայ իր մեծ զաւակներով, — արդարեւ երէկ էր որ կը տօնէր Իպսէնի յիշատակը, արուեստագէտ մը աւելի մեծ՝ իր ստեղծագործութիւններուն խորութեամբ։

ՄԱՂԲԱՆՔ

■■■

Մուզուիմ, սուզելով
Եւ քեզ անխռով,
Նոյն լայն ջուրերուն
Ծըփուն, փըրփըրուն
Ծոցին մէջ մաքուր
Հեշտանքով մ՚անլուր:

Ցուզուիմ, յուզելով
Եւ քեզ իմ սիրով,
Նոյն այդ ջուրերուն
Նըման սըրսըփուն
Աղուոր դողերով
Գիրգ գգուանքներով:

Սիրուիմ, սիրելով
Եւ քեզ գըրգանքով,
Ջուրերու ձայնին
Նուագարանին
Անեղծ ճըպոտով
Երգուած երգով:

Լուանամ, լոյս տալով
Եւ քեզ այս սիրով,
Ու բոցն հեշտանքի
Մեր աչքէն կաթի
Ու մարգարտանայ
Մեր խորքն անխընայ:

Նոր արեւշաղախ
Աշխարհն այս խաղաղ.
Ըլլայ արփաւէտ
Տարիներ յաւէտ,
Նոյն իսկ սպիտակ
Մեր շիրիմին տակ:

Փարիզ ՆԱԶԵՆԻ

ԼՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ

Այս մրցոյթս վիճաբանութիւն մը կը կատարուի Փարիզի երաժշտական պարբերականներուն մէջ այն մասին թէ պէ՞տք է ծափահարել նուագոյթներու պահուն :

Ընդհանրապէս ընդունուած է ծափահարել՝ երբ կ՚աւարտի երաժշտութիւնը :

Վիճաբանողները հարցը կը բաժնեն այսպէս · — Որոշելու համար թէ ունկնդիրները ի՞նչպէս պէտք է արտայայտեն իրենց գնահատութիւնը, երկիւղած լռութեա՞մբ թէ ծափահարութեամբ, անհրաժեշտ է ճշդել նուագին նկարագիրը :

Եթէ կրօնական գործ մըն է, այն ատեն պէտք է թողուլ որ աւարտի նուագը, որպէս զի չայլայլի երկիւղած յուզումը ունկնդիրին հոգիին մէջ։ Դարձեալ, եթէ հին գործ մըն է, որուն հեղինակը այլ եւս չի սպասեր որ եւ է խանդավառ արտայայտութիւն, ձգել որ աւարտի : Նոր գործերն են, որ կը պահանջեն ունկնդիրին գնահատութիւնը, նոյն իսկ նուագման պահուն : Եւ սակայն կան, որ կը թողուն ծափահարել համաձայն ունկնդիրին impulsionին :

Վակնէր բոլորովին դէմ էր ծափահարութիւններուն : Եւ 7 Հոկտ . 1791ին նամակի մը մէջ կը գրէր թէ շատ ուրախացաւ որ երկիւղած լռութիւն մը տարածեց իր երաժշտութիւնը :

«Լուռ ծափահարութիւնը» մեծագոյն գնահատութիւնն է կ՚ըսէր ան :

Կարդացէ՛ք եւ Տարածեցէ՛ք
«ՅԱՌԱՋ»ը

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՄՊՐՈՍՑԻՆԵՐԸ ՁԵՆ ԼՌԱՑՈՒԻՐ

Միլլիյէթի թղթակիցը կը գրէ Իմպրոսէն (23 Նոյ.) թուակիրով.—

Այս կղզին Թուրքերը գրաւեցին Քանունի Սուլթան Սիւլէյմանի օրով, Հոռդոս կղզիին հետ։ Պալքանեան պատերազմին Յոյներուն ձեռքն անցաւ, իսկ ընդհ. պատերազմին Անգլիացիները ռազմախարիսխ շինեցին։ «Եավուզ» եւ «Միտիլլի» զըրահաւորները դուրս կ՚ելլեն Նեղուցներէն, Թուզու նաւահանգիստին մէջ կ՚ընկղմեն երկու անգլիական նաւեր, մեծ վնաս կը հասցնեն նաեւ անգլիական ռազմախարիսխին։ Երբ Անգլիացիները լքեցին Սէտիւլ Պահրը, Թուրք բանակը հեռարձակ թնդանօթներ տեղաւորեց Սէտիւլ Պահրի մէջ եւ ռմբակոծեց Իմպրոսը։ Այս պատճառով Անգլիացիները իրենց ռազմախարիսխը փոխադրեցին Մուտրոս։

Ամէն տարի անգլիական պատերազմական նաւերը անգամ մը կուգան այցելել Իմպրոս կղզին, որ հիմա կը գտնուի Թրքական գերիշխանութեան տակ :

Քայմաքամը նոր կառավարատուն մը շինել տուաւ, ճամբաներ բացաւ, ամբողջ կղզին ունի հիմա հինգ դպրոց : Կեդրոնի դպրոցին մէջ աշակերտներէն 126ը մանչ են, 116ը աղջիկ :Գիւղի դպրոցներուն ուսուցիչները քրիստոնեաներ են : Դասաւանդութիւնները յունարէն կը կատարուին : Դպրոցին ծախքերը ժողովուրդն է որ կը հոգայ : Եգիպտոսէն, Ամերիկայէն, Աւստրալիայէն հայրենակիցներ դրամ կը ղրկեն դպրոցին :

Ամբողջ կղզիին բնակչութեան 10 առ հարիւրը միայն Թուրքերէն կը խօսի : Ցաւալի է, որ ծնողքները իրենց զաւակներուն ալ կ՚ուզեն յունարէն լեզու սորվեցնել դպրոցներուն մէջ :

Ժողովուրդը աղէտ է եւ մոլեռանդ : Գիշերները ձէթ կը վառեն, քնանալու ժամանակը երբ գայ՝ կը փչեն ու կը պառկին : Կիրակի գիշերները գերեզմանին մէջ եւ տօնական օրեր իրենց տան մէջ ճրագալոյց կ՚ընեն :

Բաղնիք չունին : Ժողովուրդը սովորութիւն չունի լուացուելու : Յոյները, վախնալով որ մկրտութեան իւղը կը սրբուի, ծնունդէն մինչեւ մահ այլ եւս ջուր չեն մտներ : Երիտասարդները օտար երկիր կը մեկնին, աղջիկներն ալ Պոլիս կ՚երթան սպասուհի ըլլալու : Ժողովուրդը ոչ մէկ նորութիւն կը սիրէ, վախնալով որ նոր նոր տուրքեր կը դրուին :

ԵՕԹԸ ՏԱՐԵԿԱՆԻՆ ԾԵՐԱՑԱԾ ՏՂԱՆ

..1829 մարտ 14ին, Սթէֆօրտշայտի մէջ (Անգլիա) ծնաւ Չարլզ Չարլզուըրթ, որ չորս տարեկանին տիրացաւ չափահասութեան եւ ունեցաւ մազմօրուք · իսկ եօթը տարեկան հասակին մէջ՝ 80 տարեկան ծերունիի կերպարանքն ստացաւ ու մեռաւ :

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՕՐԸ ՖԻԼԻՊԷԻ ՄԷՋ

—·—

ՖԻԼԻՊԷ (Յառաջ).— Քանի մը տարիէ ի վեր, Պատգմ. Ժողովի որոշման համաձայն, Նոյեմբերի վերջերը կը տօնուի Պուլկարիոյ մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Օրը։ Ֆիլիպէի մասնաճիւղը այս առթիւ կազմակերպած էր ցերեկոյթ մը՝ «Թրաքեիսքա Եունաք»ի սրահին մէջ։ Ընդարձակ սրահը ծայրէ ի ծայր լեցուն էր։ Բացումը կատարուեցաւ Միութեան երկսեռ երգչախումբին կողմէ, որ երգեց «Մեր Հայրենիք»ը եւ պուլկ. ազգ. քայլերգը։ Պարիկները ըրին շրջանակով մարզանքներ։ Եղան՝ մեներգ, արտասանութիւն, իսկ մարզիկներու կողմէ բուրգեր եւ ազատ մարզանքներ՝ սկաուտներու կողմէ։ Բանախօսեց Երջ. Վարչութեան անդամ Պ. Ներսէս Աստուածատուրեան, շեշտելով այն դերը որ վիճակած է այս ընդարձակ ու համահայկական միութեան։ Յետոյ ներկայացուեցաւ «Անտառին մէջ» խաղը, սկաուտներու կեանքէ։

■■■

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԵՐԳԻՉ ՄԸ

ՖԻԼԻՊԷ, 28 Նոյեմբեր (Յառաջ).— Բնիկ Ֆիլիպէցի Պ. Էմմանուէլ Փափազեան տարի մը առաջ մեկնած էր Միլանօ, մարզելու համար իր ձայնը։ Երէկ երգահանդէս մը տուաւ Զինուորական Ակումբին մէջ։ Ֆիլիպէն հաւաքած էր իր «ընտրանի»ն. հայեր եւ օտարներ՝ բաւական թիւով։ Անշուշտ Պ. Է. Փափազեան յանդուգն փորձ մը կ՚ընէր, ու ներկաները գիտէին թէ իր արուեստը կատարելագործած երգիչ մը չէ անոր Այսուհանդերձ, ներկայացաւ իբրեւ քնարական թէնոր մեզի տուաւ փնքոյշ ու թաւշեայ ձայն մը, ոչ ուժով։ Իր յայտագրին մէջ կ՚երեւէին իտալերէն երգեր, ինչպէս եւ պուլկարերէն եւ ազգային երգեր։ Պ. Է. Փափազեան դեռ շատ երիտասարդ է ու իր ձայնը, զգալի մարզումին հետ զոր երեւան բերաւ երէկ գիշեր, հետզհետէ պիտի ունենայ ապահովաբար, ուժգնութիւն մը, որուն ակնկալութեանը համար իրաւունք ունի ինք՝ իբրեւ դեռ քսանամեայ երգիչ մը։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Երիտասարդ եւ շնորհալի դաշնակահարուհին, Օր. Ծամպազ, որ այսօր նուագոյթ մը կուտայ Փարիզի մէջ, անդամ ընտրուած է Union des Femmes Artistes Musiciennesի եւ Concours Internationalի :

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անստորագիր գրութիւնները նըկատի չեն առնուիր:

Խմբագրութիւնը միշտ ալ կրնայ գաղտնի պահել ո՛ր եւ է անուն, եթէ պայման դրուի:

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՀԱՄԱԶԳԵՍՏՈՎ ԱՂՋԻԿՆԵՐ (Madchen in uniform)

■■■■■■■■■

Շարժանկարի արուեստը իր փոխանցման շրջանին մէջ ըլլալով, ստիպուած ենք յաճախ անդրադարձումներ եւ խորհրդածութիւններ ընել, ամէն անգամ որ որեւէ արժէքաւոր ժապաւէնի մը մասին կը խօսինք: Շարժանկարը հաճոյքի կամ ժամանցի չի ծառայեր միայն։ Ներկայիս անոր դերը ընկերային է: Մեծերուն դպրոցն է ան։ Այս պարագան շատ լաւ ըմբռնած են Ռուսերը եւ Գերմանները: Եւ իրապէս արժէք ներկայացնող ժապաւէններ տեսանք որոնց մէկն է «Համազգեստով Աղջիկները»։

Ճշմարիտ եւ իսկական շարժական պատկեր մըն է այս, այնքան բնական եւ մարդկային որ մեծ յոյսեր կը ներշնչէ շարժանկարի ապագայի մասին։ Ահա ժապաւէնի նիւթ մը որ յատուկ է այս նոր արուեստին։ Թէ բեմայարդարը եւ թէ խաղարկութիւնը նկատի առած են շարժական պատկերի ոգին եւ կատարելապէս յաջողած:

Յատկանշական է որ, ազդուելով շարժանկարի աննախընթաց յաջողութենէն, միեւնոյն նիւթը թատերգութեան վերածուեցաւ եւ խաղցուեցաւ, փարիզեան յառաջապահ թատրոններէն մէկուն մէջ։ Արդիւնքը բացարձակապէս անյաջող եղաւ։ Բոլոր քննադատներն ալ միեւնոյն կարծիքը ունեցան թէ այս գործը բեմական արուեստին համապատասխան չէ: Ուրեմն անգամ մը եւս զգացին բոլոր շարժանկարի վարպետները թէ բեմ եւ ժապաւէն, տարբեր եւ ինքնուրոյն արուեստներ են, իրարմէ անջատ նպատակներ կը հետապնդեն, ուրեմն տարբեր պահանջներ ունին։

Քննադատներէն մէկը վերջերս ծանր յօդուած մը գրեց ամերիկեան շարժանկարին դէմ, առարկելով թէ շնորհիւ իրենց անհաշուելի միխումներուն, շարժանկարը իր նպատակէն շեղեցաւ, հարստութեան մէջ խեղդեցին արուեստին ոգին, այսինքն բնականութիւնը։ «Les Annalles»ի մէջ Ժօրժ Տիւհամէլ իր միեւնոյն գաղափարը կը պաշտպանէ։

Յետոյ տպաւորութիւն ձգելու մարմաջը. — Պոռոտ պատկերաւորում մը, խօլական վազք մը դէպի այլանդակ maquillageը, մանաւանդ ամէն բան խոշորացոյցով զգալու եւ ապրելու «անոպիզմ»ը տարին շարժանկարը դէպի անստուգութիւն։

Ճիշդ է որ խօսուն շարժանկարը յեղաշրջեց հինը եւ անկինաքարը դրաւ նոր արուեստին, որուն պահանջները գոհացնելու համար, ամէն տեղ արուեստագէտները կը փնտռեն իրական շարժանկարի ստեղծագործումը։ Ճիշդ է Ժ. Տիւհամէլի գրածը թէ «մարդիկ կը յոգնին ամէն բանէ, բացի մարդկային ոգի կրող արուեստէն» եւ արդէն մարդկայինը ունկնդիրին համար հոգեկան պահանջ է։ Անսխալական եղած է դարերու ընթացքին ամէն տեսակ ստեղծագործութիւններու մէջ եւ արուեստի մաս կազմած է մարդկային շունչը որ բնաւ յուսախաբ չըներ :

Շարժանկարին՝ ինչպէս արուեստի բոլոր մարզերուն մէջ բարձրագոյն օրէնքն է վերապահութիւն, համեստութիւն եւ ամօթխածութիւն։ Դժբախտաբար մինչեւ հիմա շարժանկարին մէջ կը պակսէր այս խեղճ երրորդութիւնը։ Հօլիվուտը մանաւանդ հեռանալով Բնութենէն, մեզ տարաւ դէպի կեղծ անբնականութիւն, շողշողուն cartonnageը, մեզմէ մեծցուց ամէն պարզութիւն, գլխու պտոյտ տուող ճոխութիւնը, աւելորդ ցուցամոլութիւնը մեծ հարուած տուին այս արուեստին որ ունենալով տարբեր տուեալներ, կը կարօտէր աւելի խնամքի, բնական արդուզարդի եւ գիտակից բեմայարդարութեան:

«Համազգեստով Աղջիկները» գերմանական ժապաւէն մըն է, որուն մեծագոյն արժանիքը թէ բեմական եւ թէ խաղարկութեան բնականութիւնն է, այսինքն իսկական շարժանկար մը: Այս գործին մէջ ժպիտները բռնազբօսիկ չեն. ոչ ալ արցունքները կլիսէրինի կեղծ կաթիլներ։

Մանուէլա Մայնհարտիս, 14 տարեկան անուշիկ որբուհի մը, մօրաքրոջին առաջնորդութեամբ կը մտնէ գիշերօթիկ դպրոց մը։

Տնօրէնուհին, խիստ եւ անգութ կին մը, ինքն իրեն միակ սկզբունք դրած է վարժեցնել աշակերտուհիները զինուորական կեանքի ու պատրաստել ապագայ չարքաշ մայրեր գերման բանակին համար։ Հոգ չէ թէ խեղճ աղջիկները զրկուած մայրական գուրգուրանքէն, ընտանեկան հանգիստ կեանքէ, պահանջ կը զգան պատանի հոգիներու յատուկ հազորդական ջերմութիւններու։

Ուսուցչուհիներէն մէկը, Օրիորդ Պէրնպուրկ շատ լաւ կ՚ըմբռնէ այս նուրբ էակներուն սլացիկ խանդավառութիւնը եւ իր գուրգուրոտ վերաբերումով կը գրաւէ բոլորն ալ եւ կը դառնայ անոնց միակ սիրոյ առարկան։

Տնօրէնուհին կը հակառակի Օր. Պէրնպուրկի մանկավարժական ձգտումներուն, զանոնք խստօրէն կը քննադատէ եւ կը պահանջէ վերապահութիւն ու լրջութիւն, որպէսզի յարգուին եւ վախ ազդեն։ Պայքար, ուրեմն, երկու հակոտնեայ բարքերու եւ նկարագիրներու միջեւ:

Մանուէլա այս խիստ եւ անկարեկից մթնոլորտիր մէջ կը տառապի, եւ իր քնքուշ հոգիին բովանդակ խանդոտ զգայականութեամբ կը տարուի Օր. Պէրնպուրկով եւ կը բռնկի անկարելի եւ խորունկ երազանքներով։ Օր. Պէրնպուրկ ամէն երեկոյ կը համբուրէ իր աշակերտուհիները ննջարանին մէջ եւ երբ կը հասնի Մանուէլային, արդէն խեղճ աղջիկը անհամբեր եւ սրտատրոփ կը փաթթուի եւ ուղղակի շրթունքներէն կը համբուրուին տենդագին....։

Դպրոցին մէջ ներկայացում մը կը տրուի, Շիլլէրի մէկ գործը։ Մանուէլա իր մանչու դերին մէջ հիանալի է եւ կանխահաս։ Իր բնական եւ անկեղծ խաղարկութիւնը խանդավառ ծափեր կը խլէ բոլորէն, մանաւանդ ընկերուհիները գինք կ՚ողջագուրեն, ձեռամբարձ կը տանին խնջոյքի սրահը, կը խմեն մրգօղին որ զօրաւոր է: Մանուէլա կը գինովնայ։ Բեմին վրայ զսպուած էր։ Թէեւ իր ներքին յորդառատ ապրումները զգալի էին. սակայն կը բացուի, հոգիին կապերը քակուած կը խօսի, կը ճառէ, կը խոստովանի իր մըրկահար եւ մշտահոս գուրգուրանքը Օր. Պէրնպուրկի հանդէպ, իր կրակոտ սէրը հանդէպ իր ուսուցչուհիին եւ հպարտ է որ ինքն ալ սիրուած է անկէ։ Օրիորդ Պէրնպուրկիօք մը, իր շապիկը նուէր տուած ըլլալը Մանուէլային, լուրջ փաստ է չէ՞ միթէ։ Մանուէլա աներկիւղ հրճուանքով կը խոստովանի այս բոլորը։ Տնօրէնուհին կը կատղի անարգական միջադէպին համար: Մանուէլա կը մարի կ՚իյնայ. զայն հանգստարան կ՚առաջնորդեն։ Տնօրէնուհին գերադրուած է Մանուէլայի անտաշ զգացումներէն, անոր երեսին կը նետէ ահաւոր զգուանքը իր դասական բարոյականին եւ կ՚արգիլէ միւս աղջիկներուն անոր հետ խօսիլ, զայն ներկայացնելով իբրեւ միքրոպ մը:

Մանուէլա կը մնայ միայնակ ու լքուած. կը խորհի իր տխուր ճակատագրին վրայ, կը նախընտրէ մեռնիլ քան թէ հեռու մնալ Օր. Պէրնպուրկէն որ կը սիրէր ենթագիտակցական այնպիսի սէրով մը որուն ուժգնութենէն կը սարսռար իր ազգային հոգին։

Մանուէլա մատնուածասրսափելի յուզումներու, կը բարձրանայ սանդուղներէն վեր եւ կը նետուի պարապին մէջ։ Ընկերուհիները իրարանցումի մատնուած, ճիշդ ատենին կը հասնին կը հասնին եւ կ՚ազատեն յուսահատ Մանուէլան։

Տնօրէնուհին գլխիկոր, զաւազանին կոթնած, կը հեռանայ ուսուցչուհիներուն եւ «Համազգեստաւոր աղջիկներուն» սարսափահար նայուածքներուն տակ եւ առաջին անգամ ըլլալով կը կորսնցնէ իր հըպարտ խստութիւնը եւ արհամարհական կեցուածքը:

Դժուար է լաւագոյն կերպով ներկայացնել այս ժապաւէնը, որուն նիւթը հոգեբանական բարդ նրբութիւններ ունի։ Պատանի հոգիներու ալեկոծումը պատկերացուած է հոն այնքան յաջող ապրումներով։ Կեանքի այն շրջանն է ուր մարմնական սէրը անգիտակից բռնկումներ կ՚ունենայ եւ կը խառնուի հոգեկան խորհրդաւոր թռիչքներու։

Սովորութիւն դարձած է նման նիւթեր ֆրէօյտիզմով բացատրել, բայց որքան բիւրեղացած անբծութեամբ արտայայտուած է այս գործին մէջ, ձգելով ունկնդիրին վրայ ամենախոր տպաւորութիւն։

Դերակատարները անթերի բնականութեամբ տարին մինչեւ վերջը։ Մէկ երկուքէն զատ բոլորն ալ սիրողներ են։

Ահա՛ ժապաւէն մը որ կ՚արժէ տեսնել։ Իսկական շարժանկար մը որ գերման ստեղծագործութեան փառքը հիւսեց, գրեթէ ամէն երկրի մէջ, տալով այս նորագոյն արուեստին իսկական գոյն եւ արժէք։

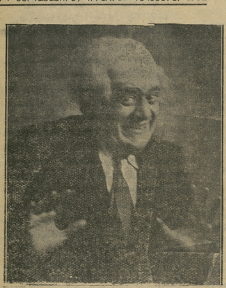
ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

է Պարսկաստանի, Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ: Եթէ մինչեւ դեկտ. 15 եա չառնուի որոշումը, Անգլիա խնդիրը պիտի յանձնէ Լահէի դատական ատեանին, եւ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, իր շահերը պաշտպանելու համար: Խորհրդականը աւելցուց թէ կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէ յարմար դատած միջոցները ձեռք առնել: Աշխատաւորական երեսփոխան մը հարցուց թէ «յարմար դատած միջոցները» կը նշանակե՞ն նաեւ զինեալ գործողութիւն: Խորհրդականը յայտարարեց թէ չի կրնար պատասխանել թէական հարցումներու:

*** Պարսկաստան կարճ ծանուցագրով մը լուսաբանութիւններ կուտայ մենաշնորհի ջնջման մասին, շեշտելով որ քանիցս դիտել տուած է թէ այդ մենաշնորհին պայմանները չեն համապատասխաներ երկրին օրինաւոր շահերուն եւ թէ գոհ չէ ընկերութեան ընթացքէն: Ծանուցագիրը կ'աւելցնէ թէ կառավարութիւնը ինքզինքը պատասխանատու չի նկատեր ընկերութեան կրելիք վնասներուն համար, եւ պատրաստ է նոր բանակցութիւններ կատարելու:

Անգլ. կառավարութիւնը «բոլորովին անգոհացուցիչ» համարելով այս պատասխանը, ղրկած է երկրորդ ծանուցագիրը, որուն ամփոփումը տուինք վերը:

7ՐԴ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Mét. Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

18 Դեկտ. կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ կը ներկայացուի

«ՓՕԹԱՇԵԻ ՓԵՐԼԱՄՈՒՏՐ» Թարգ. Յ. ԳԱՐԻԲԵԱՆԻ

Մօնթէկիւ կլասի ծիծաղաւոր գօմէտին (3 արար)

3   ժ ա մ   ա ն ը ն դ հ ա տ   ծ ի ծ ա ղ

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. Նիկողոսեան   Հերթ. բեմ. Ս. Թորոսեան

Կը մասնակցին՝ տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ, Օրիորդներ՝ Մելինէ, Պետրոսեան, Պ. Պ. Անտոնեան, Գազանճեան, Գմբէթեան, Թորոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Մեծատուրեան, Նիկողոսեան, Պերճիկ, Սրապեան, եւայլն:

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ՝ 3 եւ 5 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերը նախօրօք կը ծախուին Հրանտ-Սամուէլ գրատունը, Ճաշարան Ֆլօրիա եւ սովորական վայրերը:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՓԱՅԼՈՒՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՕՐ. Ա Ն Ա Հ Ի Տ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

18 Դեկտ. 1932 կիրակի գիշեր ժամը 9ին

Salle des Saciétés Savantesի մէջ

8 Rue Danton   Metro St. Michel et Odéon

կը ներկայացուի աննախընթաց պատրաստութեամբ

Գերմանացի ծանօթ թատերագիր ՄԱՔՍ ՏՐԷՀԷՐԻ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Տ ո ւ ն   ե ր ե ք   ա ր ա ր

եւ

ՍՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

կատակերգ. մէկ արար   ՀԱՆՐԻ ՊՕՐՏՕԻ

Կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿ. ՔՆԱՐ, Պ. Պ. Լ. ՅԱՐՈՒԹ, ԼԱՔՔԱ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, եւն.

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ.— 15, 10 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Տ ո մ ս ե ր ը   ա մ է ն   տ ե ղ   ե ւ   « Կ ա վ ո ց » ի   մ օ տ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

13 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2059 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԻՃԵԼԻՆ ԵՒ ԱՆՎԻՃԵԼԻՆ

Ուրեմն, որպէս զի անպատրաստ չգտնուինք նոր դէպքերու հանդէպ, պէտք ունինք որոշ ծրագիր։ Ինչպէս նաեւ՝ ուղեգիծ մը սիստեմատիկ աշխատանքի։

Որքան գիտենք, ռամկավարները ունին երազներ ու իղձեր— «Մեծ Տեսիլք» — բայց չունին ծրագիր գործնական աշխատանքի։

Ոչ իսկ բանաձեւ ու նախահաշիւ՝ ի նպաստ Հայկական Դատին։

Անշուշտ, ո եւ է մէկը իրաւունք չունի պահանջելու որ անոնք ալ ընդունին Դաշնակցութեան հանգամանքը, եւ գործեն միեւնոյն մեթոտներով։

Տեսակէտները միշտ ալ ազատ են, հոսանքէ հոսանք։

Բայց, իբրեւ հաւաքականութիւն, ունինք հիմնական խնդիր մը, որու մասին տեսակէտի ազատութիւնը կը նշանակէ խուսափում՝ աշխատանքէ։

Ի՞նչ է այդ խնդիրը։

— Գլուխ գլխի խորհուրդ եւ ձեռք ձեռքի աշխատանք՝ չկորսնցնելու համար նոր նուաճումներ։

Մենք հրաշքի հաւատացողներէն չենք։

Բայց գիտենք որ, ինչքան շատ ուժ ունենանք, ինչքան աւելի կապուինք հաւաքական եւ տեւական աշխատանքի, այնքան աւելի կը հարթենք ճամբան, այս օրուան եւ վաղուան համար։

Վէճ ունի՞նք մեր դատին էութեան մասին։

Ոչ — բացի բոլշեւիկներէն։

Վիճելին՝ դատը ձեւակերպելու եղանակն է։ Եւ զայն հետապնդելու մեթոտը։

Արդ, ժամանակն է որ այդ մասին ալ հասկացողութեան մը գան մեր բոլոր հոսանքները։

Ի՞նչ պիտի պատասխանենք մենք մեզի եւ ուրիշին, «եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով»։

Չենք ժխտեր։ Քաղաքական փոթորիկներու ընթացքին, կրնանք շատ մը անակնկալներու հանդիպիլ։

Դէպքեր կրնան ծագիլ անկախ մեր կամքէն եւ հակառակ մեր բոլոր նախատեսութեանց։

Ինչ որ ալ ըլլայ, մենք պիտի ունենանք մեր հիմնական ծրագիրը։ Այլ եւ աշխատանքի նախագիծ եւ նախահաշիւ։

Բոլորը կեդրոնացած՝ մէկ ուղղութեամբ, — հարթել ճամբան՝ Հայկական Դատի լուծման։

Մեր «Միացեալ»ը եւ ռամկավարներուն «Տեսիլք»ը այստեղ չպիտի ժխտեն իրար, այլ գործնական աշխատանք պիտի թելադրեն, իբրեւ հեռանկար։ Եթէ կ՚ուզէք, իբրեւ նուազագոյն պահանջ։

Եթէ աշխատանքի տեսակները կը տարբերին, այդ չի նշանակեր թէ նպատակներն ալ պիտի տարբերին, կամ պիտի խաչաձեւեն իրար։

Այլապէս, կը դառնանք ոչ թէ քաղաքական հոսանք, այլ հօտ։ կամ «աշիրէթ»։

Տասը տարի ունինք մեր ետին։ Այլեւս կորսնցուցած ենք չքմեղանքի ո՛ր եւ է պատրուակ։

«Պայքար»ը, ո՛րեւէ ծրագրի մասին խորհելու համար, կը պահանջէ «միտքերու հանդարտութիւն եւ խաղաղութիւն»։

Այդ երանելի օրն ալ կուգայ միմիայն ա՛յս տեսակ հասկացողութեամբ եւ գործակցութեամբ, ոչ թէ սպասելով որ Հոգին Սուրբը իր շնորհները թափէ գաղութներուն վերեւ։

Տասը տարի վիճեցանք Երեւանի մասին, եւ այսօր դիրքերը ճշդուած են։

Ինչ փոփոխութիւններ ալ կատարուին, Դաշնակցութիւնը կը մնայ գաղափարական հակառակորդ։ Ընդդիմադիր։ Առանց ո՛րեւէ գործնական շարժումի։

Իսկ ռամկավարները ուխտած են միայ «անկաշառ բարեկամ» (բացառութիւն մը զոր ամէնէն առաջ Երեւանցիները կը ծաղրեն)։

Այս հիմնական տեսակէտէն դուրս, չկայ տարբերութիւն ներգաղթի, վերաշինութեան, մշակոյթի զարգացման եւն. մասին։

Ոչ վիճինք այս մասին, ոչ ալ հարցնենք թէ ո՛վ ի՛նչ տուած, օգնած է Հայաստանի։

Որովհետեւ, դժբախտաբար հաւասարութիւն մը պիտի դառնար այդ յանկերգը։ Ոչ միայն անօգուտ, այլ եւ գրգռիչ։

Դաշնակցութիւնը կրնայ ներկայացնել վերջին տասը տարիներու ընթացքին ընծայած նիւթական աջակցութիւնը։ Հոդ չէ թէ բացառիկ պարագաներու մէջ տրուած։

Իսկ եթէ ուրիշ բանով չկարենայ պարծիլ, կրնայ փաստերով եւ թուանշաններով պատմել թէ ի՛նչպէս եղաւ որ Երեւանի թրքախառն, իրար հալածողող բնակչութեամբ նահանգը դարձաւ Հայաստան։ Ժողովրդական բառով մը՝ Հայնոց։ Երկիր մը, ուր նորեկները պատրաստ ժողովուրդ գտան կառավարելու, առանց օտար՝ թշնամի զանգուածի մը սպառնալիքին։

Այնպէս որ, աւելորդ է ջուր ծեծել այս գետնին վրայ։

Թող իւրաքանչիւր կուսակցութեան ընդհ. ժողով ինք դատէ իր վարած քաղաքականութեան չարն ու բարին։

Իսկ երբ որոշումները կը տրուին եւ հիմնական տեսակէտները յայտնի են, բոլոր հոսանքներուն ալ պարտականութիւնը պիտի ըլլայ գտնել միջոցներ՝ հասարակաց հարցերը հաւաքաբար հետապնդելու։

Այդ հարցերուն հարցն է Հայկական Դատը, որ կը նշանակէ ոչ միայն ամբողջացում Հայաստանի, այլ եւ փրկութիւն գաղութներու։

Եւ քանի որ արտաքին ազդակներն ալ վճռական դեր պիտի ունենան այդ հարցին լուծման մէջ, մենք, ամէն ժամանակէ աւելի, պարտաւոր ենք արթուն կենալ, մէկ ճակատ կազմել, եւ պատրաստ գտնուիլ։

Մէկ խօսքով՝ գործել անընդհատ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ...

Պոլսոյ ազնուապետական թաղը, Բերա, տէրտէր մը ունի — ամէն մեղքիս վրայ աւազերէց — որ տարիներէ ի վեր իր վրայ խօսիլ կուտայ։ Ցանկալի տարին քանի մը անգամ։

Վաթսունըհինգ տարեկան մարդ է Տէր Սահակը։ Ունի ամուսնացած զաւակներ ալ։ Եւ սակայն...

Անցեալ տարի, խոստովանանքի պահուն, ահ ու սարսափի մատնած էր բարեպաշտ կին մը, փիլոնազարդ խայտառակութեամբ։

Այս տարի, երեւի շատ աւելի ծանր յանցանք մը գործած է (թերթերը կը վախնան պատմել) եւ մասնաւոր ատեան մը Պատրիարքին նախագահութեամբ գումարուելով, հետեւեալ տրակոնեան վճիռը արձակած է․—

1․ *Հինգ տարի դադրեցնել քահանայագործելէ։*

2․ *Զեղչել նկատել անոր տրուած աւագութեան տիտղոսը, լանջախաչ եւ ծաղկեայ փիլոն կրելու արտօնութիւնները եւ աթոռակալի պաշտօնը։*

3․ *Պարտաւորել զինքը այս հինգ տարուան շրջանին ամէն առաւօտ եւ երեկոյ ժամերգութեանց ատեն անխափան ներկայ գտնուիլ Բերայի Ս․ Յարութիւն եկեղեցիին պահարանը եւ ապաշխարել։*

Վճռագիրը կ՚ըսէ թէ բուն պատիժը ապարէզէն քշելն էր։ Կարգալուծութիւն։ Բայց տէրտէրը իր մեղքերը խոստովանած եւ լալագին ներում խնդրած ըլլալով, դատաւորները այս պատիժը սահմանած են։

Չեմ գիտեր բարեպաշտներ ի՛նչ կը խորհին այս վճիռին համար։

Եթէ ես ըլլայի դատաւոր, տէրտէրին աջ ձեռքը կապելով ուրիշ թշուառականի մը՝ Գուսան «վարդապետ»ի ձախ ձեռքին, երկուքը մէկ կը ղրկէի Մարմարայի ամայի կղզին — Ինսիզ Ատա —, ուր թէ շունբրուն աղ կուտային, եւ թէ մարդկազմութեան դաս։

ՎԱՐԱԶ

Մանրամասնութիւններ ԿԱԹՈՂ․ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պոլսոյ «Նոր Լոյս»ը թղթակցութիւն մը ստացած ըլլալով էջմիածինէն, կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները (7 դեկտ․)․—

Ընտրութեան կը մասնակցէին 80 պատգամաւորներ, որոնց մէջ կային Հայաստանի եւ Կովկասի ներկայացուցիչները, պետական պաշտօնատարներ, բժիշկներ, իրաւագէտներ, մտաւորականներ․ իսկ արտասահմանէն միայն վեց պատգամաւորներ, (մէկը՝ եկեղեցական)։ Նախնական քուէարկութեան մէջ տեղապահ Խորէն արք․ ստացաւ 51 քուէ, Մեսրոպ արք․ (Մագիստրոս) 12 քուէ, Մաթէոս արք․ 10, Բագարատ արք․ 2, Գարեգին արք․ 2, Թորգոմ պատրիարք 1։ Այս քուէարկութենէն յետոյ, Մեսրոպ արք․ ետ առաւ իր թեկնածութիւնը, որով թեկնածու մնացին Խորէն եւ Մաթէոս արք․ները։ Վերջնական քուէարկութեան առաջինը ստացաւ 60 քուէ, երկրորդը՝ 19։ Որով Խորէն արք․ հռչակուեցաւ կաթողիկոս։

Յաջորդ օրը կատարուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդին ընտրութիւնը։ Անդամ ընտրուեցան Մեսրոպ, Մաթէոս, Գարեգին եւ Գէորգ արք․ները։ Սակայն Մեսրոպ եւ Մաթէոս արք․ները հրաժարական տուին եւ անոնց տեղ ընտրուեցան Արտակ եւ Արսէն (Ղլտճեան) եպիսկոպոսները։ Պիտի ընտրուին նաեւ երկու աշխարհական անդամներ։

Վանքը նիւթապէս խեղճ վիճակի մէջ է։

ՆՈՐ ՄԱՔՍԱԳՈՐԾՈՒՄ

Համայնավար կուսակցութեան 16րդ համագումարը որոշեց 1933ին ձեռնարկել շարքերու մաքրագործման։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՍԵՂՄԷ

Յունական թերթերը կը ծանուցանեն թէ կառավարութիւնը որոշած է աւելի սահմանափակել օտար ապրանքներու ներածումը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անգլիա եւ Ֆրանսա համախորհուրդ որոշեցին վճարել Դեկտ. 15ի պարտքերը

ԲԱՅՑ, ՈՐՈՇ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒՄՆԵՐՈՎ

Իբրեւ արդիւնք Փարիզի մէջ կատարուած խորհրդակցութեանց, Ֆրանսան ալ որոշեց վճարել դեկտ․ 15ի պարտքը։

Ինչպէս գրած էինք, Երեսփ․ Ժողովին ելմտական եւ արտաքին գործերու յանձնաժողովները հակասական բանաձեւեր քուէարկած էին։ Շաբաթ եւ կիրակի օր նախարարական խորհուրդը երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ, միաձայնութեամբ որոշեց կատարել դեկտ․ 15ի վճարումը, բայց որոշ վերապահումներով։ Երէկ այս որոշումը հաղորդուեցաւ Երեսփ․ Ժողովին, որ շատ փոթորկալի նիստ մը ունեցաւ։

Պէտք է խոստովանիլ որ կառավարութիւնը իսկապէս անելի մատնուած է։ Հանրային կարծիքը հակառակ է վճարման, քանի որ դադրած են գերմանական հատուցումները։ Իսկ Ամերիկայի պնդումը եւ Անգլիոյ զիջումը այլապէս կ՚ազդեն կառավարութեան վրայ, որ կը զգուշանայ միջազգային բարդութիւններէ։

Նախկին պատերազմիկներու դաշնակցութիւնը կիրակի օր մեծ ժողով մը գումարեց Փարիզի մէջ, բողոքելու համար դեկտ․ 15ի վճարման դէմ։ Այս առթիւ խօսք առին միութեան ընդհ․ քարտուղարը եւ ուրիշներ, որոնք բոլորն ալ դիտել տուին թէ՝ Ամերիկան ինք պատճառ եղած ըլլալով գերմանական հատուցումներու դադարման, իրաւունք չունի իր առնելիքները պահանջելու։

Ճառերէն յետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ եւ մասնաւոր պատուիրակութեան մը միջոցաւ յանձնուեցաւ վարչապետին, որ արդէն այդ հարցով կը զբաղէր։ Բանաձեւը, յանուն 3,500,000 նախկին պատերազմիկներու եւ պատերազմի զոհերու, կրկնելով իր բողոքը, կը յայտարարէ թէ պիտի շարունակէ պայքարը ամբողջ երկրին մէջ, պարտքի մը դէմ որուն վճարումը աւերեալ երկիրներու ուսերուն պիտի բեռցնէ պատերազմին ամբողջ տնտեսական բեռը։

Պ․ Էռիօ ընդունելով պատուիրակութիւնը, յայտարարեց թէ ինքն ալ կ՚ըմբռնէ գործին ամբողջ էութիւնը եւ ժամանակին մաքառած է պարտքերու վաւերացման դէմ, բայց հիմա կառավարութեան գլուխն ըլլալով, հարկադրուած է ուրիշ անկիւնէ մը դիտել դրուած ստորագրութիւնները։

Ինչպէ՞ս պիտի վճարէ Անգլիա

Անգլիական կառավարութիւնը եւ Ամերիկայի ուղղած նոր ծանուցագրին մէջ կը յայտնէ թէ՝ պատրաստ է վճարելու դեկտ․ 15ի գումարը․ բայց, ոչ թէ իբրեւ վերսկսում 1923ի համաձայնութեամբ որոշուած տարեվճարներուն, այլ իբրեւ թերհաշիւ՝ վերջնական վճարման վրայ։ Ծանուցագիրը կրկին եւ կրկին կը յիշեցնէ թէ անհրաժեշտ է նոր քննութեան մը ենթարկել պարտքերու խնդիրը, ինչպէս թելադրած է Մ․ Նահանգներու նախագահն ալ։ «Կառավարութենէ կառավարութիւն պատերազմական պարտքերու վճարման այս դրութիւնը՝ այնպէս ինչպէս գոյութիւն ունէր նախագահ Հուվըրի նախաձեռնութենէն առաջ (1931 յունիս 20), չի կրնար շարունակուիլ առանց աղէտ մը յառաջ բերելու։ Բրիտանական կառավարութիւնը այս անգամ կը վճարէ, որովհետեւ ժամանակ չկար բանակցութիւն կատարելու եւ ամերիկեան կառավարութիւնը յայտարարեց թէ այդ վճարումով պիտի դիւրանայ ամբողջ պարտքերու հարցին դոհացուցիչ քննութիւնը»։ Ծանուցագիրը ընդունելով վճարման այս ձեւին բացառիկ հանգամանքը, կրկին եւ կրկին կը յիշեցնէ թէ անհրաժեշտ է բանակցութեան սկսիլ մօտ ժամանակի մը մէջ, համաձայնութեան մը յանգելու համար յառաջիկայ յունիս 15ի պայմանաժամէն առաջ, «որպէս զի կարելի ըլլայ կանխել կառավարութեանց միջեւ կնքուած բոլոր համաձայնութեանց ընդհանուր փլուզումը»։

Ամերիկա անմիջապէս պատասխանեց այս ծանուցագրին։

⁂ *Տոլար չգնելու համար, Անգլիա որոշեց հետեւեալ ձեւով կատարել դեկտ․ 15ի վճարումը․ — Անգլիոյ Դրամատունը կառավարութեան անունով պիտի զատէ եւ մէկդի պիտի դնէ որոշ քանակութեամբ ձոյլ ոսկի, ի հրաման Մ․ Նահանգներու Դաշնակցային Պահեստի Դրամատան, որ զայն պիտի ընդունի յանուն ամերիկեան կառավարութեան։ Ձոյլերը մաս – մաս Ամերիկա պիտի փոխադրուին կամ պիտի մնան ի պահ, մինչեւ որ հաղորդուի Մ․ Նահանգներու որոշումը։*

ԱՄԵՐԻԿԱ ԴԱՐՁԵԱԼ ՄԵՐԺԵՑ

Ամերիկեան կառավարութիւնը անմիջապէս պատասխանելով անգլիական ծանուցագրին, յայտնեց թէ չի կրնար իբրեւ թերհաշիւ ընդունիլ դեկտ․ 15ի վճարումը (95 միլիոն տոլար), այլ կը համարէ իբրեւ շարունակութիւնը նախկին համաձայնութեան։ Այս պատասխանը տրուած է այն պատճառաբանութեամբ թէ միայն խորհրդարանը իրաւունք ունի բարեփոխելու 1923ի համաձայնութիւնը եւ թէ պայմանաւոր վճարում մը ապօրէն է։

Անշուշտ ֆրանսական ծանուցագրին ալ միեւնոյն պատասխանը պիտի տրուի։

Սպառազինութեանց հաւասարութեան վէճը հարթուեցաւ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ

Շաբաթ օր կարելի եղաւ միջին բանաձեւ մը գտնել, սպառազինութեանց հաւասարութեան մասին։ Հինգ պետութիւններ, — Անգլիա, Ամերիկա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Գերմանիա ստորագրեցին համաձայնագիրը, որուն շնորհիւ Գերմանիան յանձն առաւ մասնակցիլ զինաթափութեան խորհրդաժողովին։

Ստորագրութենէն յետոյ, հետեւեալ զեկոյցը հաղորդուեցաւ մամուլին․—

1) Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ կառավարութիւնները յայտարարեցին թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին իբրեւ ուղեցոյց ծառայելիք սկզբունքներէն մէկը պէտք է ըլլայ իրաւունքներու հաւասարութիւն տալ Գերմանիոյ, ինչպէս եւ դաշնագրով զինաթափ եղած միւս պետութեանց, բոլոր ազգերուն ապահովութիւնը ամրապնդող կարգ ու սարքի մը մէջ եւ թէ այս սկզբունքը պէտք է արտայայտուի խորհրդաժողովին եզրակացութիւններն ամփոփող պայմանագրին մէջ։ Այս յայտարարութիւնը կը նշանակէ թէ բոլոր պետութիւններու սպառազինութեանց կրճատումները պէտք է արձանագրուին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ․ էջ)

Անգլօ-պարսիկ վէճը

Թեհրանէն կը հեռագրեն թէ մամուլը կը շարունակէ խստօրէն քննադատել անգլիական կառավարութեան ընթացքը, Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան վէճին առթիւ։

Շահը արքունի ժողով մը հրաւիրած է, խորհրդակցելու համար։ Կը վախցուի որ անգլիական գործակալներ ըմբոստութեան մղեն ցեղախումբերը այն շրջաններուն մէջ ուր անգլիական ընկերութիւնը շահեր ունի։ Խորհրդակցութիւն կատարուեցաւ նաեւ ելմտական նախարարութեան գերման խորհրդականներուն հետ։ Երբ ժողովը վերջացաւ, բազմութիւնը ծափահարեց նախարարները։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Դեկտ․ 3ի տեղեկագրին համաձայն, նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 256,575, որոնց 192,857ը այր եւ 63,718ը կին։

Նախընթաց շաբթու այս թիւն էր 255,411։ Ուրեմն, մէկ շաբաթէն միւսը աւելցած են 1164 գործազուրկներ։ Անցեալ տարի միեւնոյն շաբթուն գործազուրկներու թիւն էր 104,280, ուրեմն այս տարի աւելցած են 152 հազար 295 հոգի։

Դեկտ․ 3ին Սէնի նահանգին (Փարիզ եւ շրջանը) գործազուրկներու թիւն էր 142,648։ Նախընթաց շաբթու այս թիւն էր 143,161։ Ուրեմն, մէկ շաբաթէն միւսը պակսած են 513 հոգի։

Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակաշրջանին Սէնի նահանգին նպաստընկալ գործազուրկներուն թիւն էր 64,338։ Ուրեմն, մէկ տարիէն միւսը՝ 78,310 գործազուրկներ աւելցած են դեկտեմբերի առաջին շաբթուն։

Աւելորդ է յիշեցնել թէ այս թիւերը պաշտօնական հաշիւներէ քաղուած են եւ իրականութենէն շատ վար կը մնան, քանի որ հարիւր հազարներ կա՛մ նպաստ չեն ստանար կամ լման չեն աշխատիր։

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԵՑ

Ուրբաթ օր, Փարիզի գործազուրկները թափօրներ կազմեցին քաղաքէն դուրս, պահանջելով գործ կամ հաց։ Կազմակերպիչները որոշած ըլլալով նոր ցոյց մը կատարել բուն քաղաքին հրապարակներուն վրայ, ոստիկանութիւնը արգիլեց։

Արգիլուեցաւ նաեւ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի (արքայական) մէկ ցոյցը՝ խորհրդարանին առջեւ, պարտքերու վճարման առթիւ։ Ցուցարարները անսաստած ըլլալով արգելքին, ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ։

ՍՈՒՐՃԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ

Պրազիլիոյ կառավարութիւնը հրամանագրով մը արգիլեց սուրճի մշակութիւնը, երեք տարուան համար։

Բերքը չափազանց շատ ըլլալով, գիները ինկած են։ Վերջերս մեծաքանակ մթերք փճացնելու ստիպուեցան։

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

Շաբաթ առտու ռումբ մը պայթեցաւ Գահիրէի մէջ, Եգիպտոսի անգլ․ մարզպանին պաշտօնատան պարտէզի պատուհանին առջեւ։ Անձի կորուստ չկայ, իսկ նիւթական վնասները աննշան են։ Այս մահափորձը կը յիշեցնէ նախկին մարզպան Սըր Լի Սթէքի սպանութիւնը 1924ին։ Արդի մարզպանը այդ պաշտօնը կը վարէ 1929էն ի վեր եւ շատ բարեկամներ ունի Եգիպտոսի զանազան կուսակցութեան մէջ։

ԱՄԷՆ ՕՐ ՄԷԿ ՀԱՏ...

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ առջի օր անծանօթ մը ատրճանակով բռնաբարեց Մակեդոնացի Յանտարովը որ կը պատկանէր Փրոթոկէրովի խմբակին։ Մարդասպանը յաջողեցաւ փախչիլ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԹ.

ԴԺԳՈՀՈՒԹԵԱՆ ԱԼԻՔԸ. — ԿՂՊՈՒԱԾ ԲԵՐԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ. — «ՈՒՏԵԼԻՔ ՏՈՒԷՔ». — ՆՈՐԷՆ ՀԱՅԵՐԸ... — ՄԷՆԷՄԷՆԻ ԴԷՊՔԸ ԵՒ ՎԱՅՐԱԳ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԽԱԼՔԻ ԶՏՈՒՄԸ. — ԹՈՒՐՔ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԿԸ ԳԵՐԱԶԱՆՑԷ ԲՈԼՈՐԸ...

Ազգային ժողովին խրարանցումը ազդանշանն էր ընդհանուր դժգոհութեան, որ հետզհետէ կը ծաւալէր ու կը զարգանար ժողովրդական խաւերուն մէջ: Զապուած եւ խուլ հակառակութիւն մը օրուան վարչութեան դէմ որ պատրուակ կը սպասէր պայթելու համար: Մ. Քէմալի խորամանկութիւնը պիտի ստեղծէր այդ պատրուակը:

Թուրքիա կը պատրաստուէր թաղապետական ընտրութեանց: Ֆէթհիի շարժումը անուղղակի քաջալերելու նպատակով, Մ. Քէմալ յանկարծ կը ջնջէ գրաքննութիւնը որ գոյութիւն ունէր տասը տարիէ ի վեր եւ կ'արտօնէ խօսքի ազատութիւնը: Կը հրամայէ նոյն իսկ որ ամէն քաղաքացի ազատ է իր քուէն տալու իր ուզած թեկնածուին:

Կարծես Մ. Քէմալ եռացող ջուրին վրայէն վերցուց կափարիչը, կը գրէ Արմսթրոնկ:

Դժգոհներու թիւը կը սկսի աճիլ ամէն օր. առաջ գանգատներ կը փսփսային հոս – հոն. հիմա աւելի բարձր կը խօսին: Թերթերը համարձակ յօդուածներ կը հրատարակեն կառավարութեան դէմ, հաւաքոյթներ կը կազմակերպուին: Ոստիկանութիւնը չի կրնար միջամտել: Ամէն մարդ ըսելիք մը, գանգատ մը ունի: Թուրք ժողովուրդը՝ տասը տարուան լռութեան յաջորդող այս անսպասելի ազատութենէն յետոյ դարձած էր շղթայազերծ բազմութիւն մը, որ բուռն կիրքով կ'արտայայտէր իր ատելութիւնը օրուան վարչութեան դէմ: Ոտքի է ամբողջ Թուրք ազգը, առանց դասակարգի խտրութեան:

Առեւտրականներն ու խանութպանները կը գանգատին թէ ո՛չ դրամ կայ հրապարակին վրայ, ո՛չ ալ վարկ՝ շնորհիւ Ըմէթի վնասակար քաղաքականութեան: Պետական մենաշնորհները չեն նպաստեր վաճառականութեան, իսկ տուրքերու յաւելումը մեծ խոչընդոտ մըն է առեւտուրի զարգացման դէմ. պետական պաշտօնեաները ամէն ատենէ աւելի անպարկեշտ են: Առաջ գոնէ մարդ գիտէր թէ ո՞ր պաշտօնեային պէտք էր տալ կաշառքը. հիմա պարզ առեւտրականը ստիպուած էր նիւթապէս գոհացնել տասնեակներով պաշտօնեաներ, գործ մը յաջողցնելու համար: Ի՞նչպէս կրնան մաքառիլ անոնք ներկայ օրէնքներուն եւ այդ անտանելի պաշտօնէութեան հետ:

Տարբեր չէ կացութիւնը նաւատէրերուն եւ արտածումով զբաղողներուն համար — ծովային օրէնսդրութիւնը իր անիմաստ սեղմումներուն պատճառաւ, պիտի փութացնէ անոնց կործանումը. մաքսային եւ անցագրային պաշտօնէութիւնը անպարկեշտ է եւ անձեռնհաս. օտար նաւեր կը խուսափին մտնել Թրքական նաւահանգիստներէն ներս, որովհետեւ կը վախնան զանազան դժուարութիւններէ, ինչպէս նաեւ գողութենէ ու գրաւումէ: Պոլսոյ, Իզմիրի եւ Տրապիզոնի նաւահանգիստները պարապ են այսօր եւ Աթէնքն է որ կը կատարէ անոնց դերը:

Նոյն գանգատները նաեւ դրամատուներէն ու զանազան խոշոր հաստատութիւններէն — հասոյթները կը նուազին, օտար դրամագլուխը կը հեռանայ երկրէն. փոխառութիւն ընել կարելի չէ, որքան ատեն որ պաշտօնի վրայ է ստահակ Ըմէթը որ նոյն իսկ կը մերժէ վճարել Թուրքիոյ հին պարտքերը: Պետական պաշտօնէութիւնը դժգոհ է, որովհետեւ կանոնաւոր չստանար իր թոշակը:

Ամէնէն աւելի դժգոհ է գիւղացին: Կառավարութիւնը ինչե՜ր խոստացած էր իրեն — դրամ, հացահատիկ, նոր ճամբաներ, մեքենաներ, ուսում. ո՛չ մէկ խոստում չէ յարգուած. տուրքերը չափազանց բարձր են եւ հարկահաւաքները անգութ:

Օգուտը ի՞նչ է, կը հարցնէ գիւղացին, հանրապետութեան, նոր տարազին, նոր կենցաղին, նոր այբուբենին, երբ ինք անօթի է եւ իր ոչխարն ու կովը աւելի լաւ կ'ապրին քան ինք: Արտերս՝ պարապ, հողս՝ ցամաք, ի՞նչ ընեմ այդ նոր գաղափարները, ուտելիք տուէք ինծի, կը պոռայ գիւղացին:

Առանձին դասակարգ մըն են նաեւ կիները այս շարժումին մէջ: Ազատագրուած են անոնք, այո՛, բայց ի՞նչ կ'արժէ այդ ազատութիւնը, երբ ամէն բան աւելի սուղ է հիմա — սնունդ, հագուստ, վառելանիւթ, վարձք: Աւելի լաւ չէ՞ր Սուլթաններուն օրով:

Մէկ խօսքով, Թուրքիոյ բոլոր դժգոհ տարրերը՝ առեւտրականն ու դրամատէրը, գիւղացին ու պաշտօնեան, բարենորոգումներու թշնամի Թուրքն ու շէրիաթ-ճի կրօնամոլը, բոլորը, բոլորը կը հաւաքուին «բարեմիտ, թոյլ եւ հեզահամբոյր» Ֆէթհիի շուրջը որ գործիք մըն էր պարզապէս Մ. Քէմալի ձեռքին մէջ, ծանօթ կատակերգութիւնը յաջողցնելու համար:

X

Անկասկած վտանգաւոր էր կացութիւնը: Մինչեւ հիմա ժողովուրդը խորունկ հաւատք ունէր Կազիին վրայ: Որքան ատեն որ կար ան, ամէն բան կրնար կարգադրուիլ:

Սակայն ամբոխին հոգեբանութիւնը սկսած էր յեղաշրջուիլ: Այդ պաշտամունքը, այդ կոյր հաւատքը Մուսթաֆա Քէմալի անձին հանդէպ, շատ բան կորսնցուցած էր կարծես իր զօրութենէն: Եթէ փշրուէր ան, պիտի փշրուէր նաեւ Թուրք հանրապետութիւնը. ապառաժն էր ան որուն վրայ կանգնած էր հայրենիքին ապագան:

Մամուլը սկսած էր յարձակիլ Ըմէթի վրայ: Մ. Քէմալի անունը որ սրբութիւն էր առաջ, խառնուած էր վարչապետին դէմ ուղղուած մեղադրանքներուն: Մահափորձեր կատարուած էին անոր դէմ: Ծանր խռովութիւններ պատահած էին զանազան տեղեր: Գործադուլ հռչակած էին Իզմիրի Թութի բանուորները: Ըմբոստութիւն մը պայթած էր Թուրքիոյ հարաւային սահմանին վրայ որուն մէջ մաս ունէին Հայ յեղափոխականները... (Ո՞վ տուած է այս տեղեկութիւնը Արմսթրոնկին որ, ինչպէս կը տեսնէք, առիթը չի փախցներ կծելու համար Հայ ժողովուրդը):

Նոր ապստամբութիւն մը սարքած էին Քիւրտերը. Սալիհ փաշայի 15,000-նոց բանակը չէր կրցած զսպել ապստամբները որոնք հուր ու սրի կը մատնէին իրենց ճամբուն վրայ:

Ըմբոստացած էին գիւղացիները եւ չէին վճարեր տուրքերը. իսկ Իթթիհատի մնացորդներն ու կրօնաւորները լծուած էին խլրդային աշխատանքի՝ վերականգնելու համար հին վարչաձեւը: Անհաւատարմութիւն մը նշմարելի էր նաեւ պետական պաշտօնէութեան մօտ:

Այս դժնդակ կացութիւնը կը յանգի Մէնէմէնի ըմբոստութեան, 1930ի դեկտեմբերին:

Շէյխ Մէհմէտ անունով տէրվիշ մը առիթէն օգտուելով ինքզինք կը հռչակէ «Մէհտի», այսինքն առաքեալ մը որ եկած է փրկելու համար Թուրք ժողովուրդը Մուսթաֆա Քէմալի անօրէն իշխանութենէն: Միթինկ մը կը կազմակերպէ ան քաղաքին գլխաւոր հրապարակին վրայ եւ կը պարզէ իր տեսակէտները ջղագրգիռ բազմութեան:

Թուրք սպայ մը կը փորձէ վար քաշել Շէյխը պատուանդանէն: Ամբոխը կը յարձակի անոր վրայ եւ մոլեռանդ շէյխը կտրուած գերանդի մը ձեռքը՝ կը սկսի կամաց կամաց սղոցել երիտասարդ սպային գլուխը: Բազմութիւնը կը ծափահարէ: Ոստիկանները կը միջամտեն, բայց ծեծ կ'ուտեն կատղած ամբոխէն: Կառավարիչը կը կանչէ հեծելազօրքի 43րդ գունդը: Զինուորները կը մերժեն կրակել ըմբոստներուն վրայ:

Ապստամբութիւնը կը ծաւալի երկրին ամէն կողմը — Գոնիա, Ատալիա, Պրուսա, Էրզրում, Սըվաս: Քիւրտերը կատաղի կռիւ կը մղեն Մ. Քէմալի բանակներուն դէմ. «Կոյր մարդուն պատերազմական ատեանը» անունով դատարան մը հիմնած են անոնք ուր «կը դատեն» գերի բռնուած Թուրքերը եւ յետոյ կը սպաննեն վայրագօրէն:

Կարճ. Թուրքիա եւ հանրապետութիւնը վտանգի մէջ են:

X

Մուսթաֆա Քէմալ կը տեսնէ վտանգը: Ո՛չ, Թուրք ժողովուրդը տակաւին պէտք եղած պատրաստութիւնը չունի ինքզինքը կառավարելու համար. շա՜տ կանուխ է դեռ:

Մէկդի կը շպրտէ ան իր ցնծուհիները, թղթախաղը, օղին ու ոտքի է դարձեալ: Էնկիւրիի «Գորշ Գայլը» ցոյց պիտի տայ իր ակռաները անգամ մը եւս: Իշխանն է ան վայրենի ու նախնական ժողովուրդի մը. նոյնքան վայրագ ու անգութ պիտի ըլլայ նաեւ ինք:

Քէմալ պատերազմական վիճակ կը յայտարարէ անմիջապէս, կը վերահաստատէ խիստ գրաքննութիւն մը եւ կ'արգիլէ Ազատ Խօսքը:

Կը պատժէ կառավարութեան դէմ գրող խմբագիրները: Կը հաշտուի Ըմէթի՝ այդ անգութ, յամառ, խստապահանջ զինուորականին հետ, որովհետեւ պէտք ունէր անոր:

Ուժեղ զօրաբանակ մը կը ղրկէ Քիւրտերուն դէմ եւ կախել կու տայ ապստամբութեան հեղինակները: Կը ջախջախէ հարաւային սահմանագլուխի ըմբոստները եւ «երկրէն կ'արտաքսէ իր ձեռք անցուցած Հայերը»: Խիստ միջոցներ ձեռք կ'առնէ համայնավարներուն դէմ եւ կը պատժէ Իզմիրի ապստամբները: Կամուրջին գլուխը կախաղան կը բարձրացնէ մահափորձին հեղինակները: Կը ձերբակալէ Պոլսոյ Տէրվիշներուն շէյխը՝ ութսուն տարեկան ծերունի մը որ իր հետեւորդներուն հետ, կը պատժուի մահաչուք եռատանիին վրայ: Մէնէմէնի շարժման քանդուած ղեկավարները վայրագօրէն կը ջարդուին Մ. Քէմալի հրամանով:

X

Խաղաղութի՜ւն ամենուրեք...

Ամբողջ Թուրք ժողովուրդը Մ. Քէմալի ափին մէջն է դարձեալ: Բանակը, ոստիկանութիւնը, պաշտօնէութիւնը, ամբոխ մեծով – պզտիկով իրենց գլխուն վրայ կը զգան անոր բռունցքը:

Մ. Քէմալ ամենազօր տէրն է Թուրք հայրենիքին եւ միակ հերոսը զոր կը պաշտեն կոյր հաւատքով ու երկիւղածութեամբ:

Ինք անձամբ պիտի կառավարէ երկիրը: Ա՛լ տարակոյս չունի այդ մասին:

Աւելորդ կը գտնէ այլ եւս ընդդիմադիր կուսակցութեան մը գոյութիւնը եւ կը լուծէ զայն: Ֆէթհի, որ յիմարօրէն պատճառ եղած էր այդ շարժման, կամացուկ մը կը քաշուի քաղաքական ասպարէզէն, խուսափելու համար կարգ մը վտանգներէ:

Քէմալ կը կազմակերպէ Խալքը որ պետական – վարչական օրկան մը չէ միայն, այլ ժողովուրդը քաղաքականօրէն դաստիարակելու միջոց մը: Կ'երիտասարդացնէ կուսակցութիւնը, վտարելով ծերացած եւ թուլամորթ անդամները որոնք երեսփոխաններ էին միեւնոյն ատեն:

Նոր ընտրութեանց ձեռնարկելով, երեսփոխան կը նշանակէ ինքնուրոյն չափ գիւղացիներ, արհեստաւորներ ու խանութպաններ ինչպէս նաեւ տասնեակ անկախներ որոնք իրաւունք պիտի ունենային քննադատելու կառավարութիւնը՝ համաձայն, անշուշտ, իր հրահանգներուն:

«Ժողովուրդը թող չզբաղի քաղաքականութիւնով», կ'ըսէր Քէմալ 1932ի գարնան. «երկրագործութեամբ եւ առեւտուրով թող զբաղի ան. ես պիտի իշխեմ 10—15 տարի եւս. անկէ վերջ թերեւս պիտի ազատ ձգեմ զինքը, որպէս զի արտայայտուի ուզածին պէս»:

X

Մ. Քէմալ ժամանակագրական սըխալ մը՝ տարերային կատաղի ուժ մըն է, կը գրէ հեղինակը: Իր զինուորական հանճարով ու անգութ վճռականութիւնով, որոնք չեն ճանչնար զգացումներու, հաւատարմութեան եւ բարոյական սկզբունքներու տկարութիւնը, ան կրնար ըլլալ Թիմուրլէնկ մը կամ Ճինկիզ խան մը: Մեծ է ան, որովհետեւ մեծ է իր հաւատքը «Թուրք ժողովուրդին սքանչելի ապագային մասին»:

— «Ճանչցած եմ բոլոր ազգերը, կ'ըսէ Քէմալ, ուսումնասիրած եմ բոլորն ալ, հո՛ն ուր ժողովուրդի մը նկարագիրը երեւան կու գայ ամէնէն աւելի — պատերազմի դաշտին վրայ, կրակին տակ, մահուան հետ ճակատ ճակատի. բայց երդում կ'ընեմ, իմ ժողովուրդս, որ մեր ազգին հոգեկան զօրութիւնը կը գերազանցէ բոլոր միւս ժողովուրդներունը»:

Ամբարտաւան շեշտ մը՝ նաեւ իր հետեւեալ խօսքերուն մէջ.

— Ձեռքէն բռնած պիտի առաջնորդեմ ժողովուրդս, մինչեւ որ ան ապահով դնէ իր քայլերը ու սորվի ճամբան. այն ատեն կ'աւարտի իմ գործս:

Մ. Քէմալ մենատէրն է Թուրքիոյ, որպէս զի Թուրքիան մենատէր չունենայ, — կ'եզրակացնէ Արմսթրոնկ իր վերջաբանին մէջ:

X

Ինչպէս տեսանք, Grey Wolfը կենսագրութիւնն է Մուսթաֆա Քէմալի եւ հարեւանցի պատմութիւնը Թուրքիոյ վերջին երեսնամեակին: Գիրքը հետաքրքրական է իր ամբողջութեան մէջ: Թէեւ ճիգ մը ըրած է հեղինակը անկողմնակալ երեւալու համար: Եւ սակայն, անվերապահ հիացում ունի Քէմալի տաղանդին ու գործին մասին: Քէմալի ախտաւոր նկարագիրը մանրամասնութիւն է անոր համար: Արմսթրոնկ անգլիացի է եւ թրքասէր:

Ամէնէն ուշագրաւն այն է որ Թուրքիոյ քաղաքական պատմութեան նուիրուած այս աշխատութեան մէջ, հեղինակը բացարձակօրէն լուռ է հայկական հարցին մասին: Գիտումնաւո՞ր է արդեօք այդ դանցառութիւնը: Հաւանաբար, որովհետեւ անկարելի է խօսիլ Թուրքիոյ վրայ ու մոռնալ հայ ժողովուրդի դատը: Արմսթրոնկ՝ հարազատ Եւրոպացի՝ աչքերն ու ականջները փակած է, որպէս զի չտեսնէ Հայը ու չլսէ անոր անունը: Business is business...

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(Վերջ)

ՄԻՇՏ ՆՈՅՆ ՊԱՀԱՆՋԸ

— :-: —

Տարիներ անցան, մեր պահանջը ներգաղթի մասին մնաց միշտ պահանջ: Նկատ ատեն մը սակայն — շուրջ մէկուկէս տարի առաջ երբ Հայաստանի կառավարութիւնը հնարաւորութիւն գտաւ թոյլատրել արտասահմանէն տասը հազար հայ աշխատաւորներու մուտքը Խ. Հայաստան:

Քննելով այս որոշման բոլոր ներքին դրդիչներն ու մութ ծալքերը, բնականաբար չէինք կրնար ամբողջապէս գոհունակութեամբ ընդունիլ եղած կարգադրութիւնը: Գլխաւորաբար մեզի համար անհանդուրժելի էր այն օտարոտի վերաբերմունքը, որ կար այդ ընդհանուր կարգադրութեան մէջ: Օտարոտի այն իմաստով, որ արտասահմանի հայ աշխատաւորն էր որ կ'արտօնուէր մտնել Հայաստան, եւ ոչ Հայը: Աւելի ճիշդը, գործարանի մը տեսչութեան ընդունելութեան յայտարարութեան էր նման եղած կարգադրութիւնը, փոխանակ երկրի մը կառավարութեան կոչն ըլլալու իր տարագիր ու հալածական եղբայրներուն:

Առով հանդերձ, բարիօք նկատեցինք քար դնել մեր սրտին վրայ եւ գոհանալ եղածով, իբրեւ բարիք մը: Նոյնիսկ, հակառակ ծանուցուած սահմանափակ թիւին, ու հաւատաքննական ստուգումներուն:

Վերջին անգամ պարապ սեպեցինք կրկին ու կրկին յիշեցնել եւ կրկնել Հայաստանի ներքին կացութիւնը, ընկերային ու քաղաքական խորթ պայմաններն ու միջավայրը, եւ այն անխուսափելի «նորութիւնները», որոնք կրնային առաջին օրէն նկատելի դառնալ բոլորին:

Այդ օրերուն պէտք է ընդունինք, սակայն, որ «խանդավառութիւնը» վարակեր էր բոլորը, բոլոր խաւերն եւ հոսանքները: Առիթը պէտք չէր փախցնել: Պէտք էր օգտուիլ պատեհութենէն, փրկել տասը հազար Հայ, ի գին բոլոր զոհողութիւններուն:

Եւ մանաւանդ, առաջին առիթով պէտք էր փրկել Մակեդոնիոյ որբերը, որոնց թշուառութիւնը աննկարագրելի է:

Մնացեալը յայտնի է բոլորին:

Գիտենք որ այս ձեռնարկին մէջ, գաղթահայութիւնը ցոյց չտուաւ իր օժանդակութեան անհրաժեշտ բաժինը: Գիտենք որ խորհրդային իշխանութիւնն ու իր արտասահմանեան մանկլաւիկները ոգեւորուեցան ո՛չ այնքան տասը հազարի փրկութեան գործով, որքան այդ առիթով ի նպաստ իրենց յառաջ եկած տրամադրութիւններով:

Դաշնակցութիւնը այդ պատրանքով մէկ անգամէն զգետնելու իրենց կոյր մոլուցքին մէջ, անոնք այնքան զինովցան, որ ի վերջոյ չկրցան պէտք եղածին պէս օգտագործել նոր տրամադրութիւնները:

Այս բոլորէն դուրս եւ այս բոլո-

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Ե.

Սիրելի՛ Գոհար,

Աչքերուդ մէջ չարաճճի ժպիտդ կը տեսնեմ հեռուէն, ամէն անգամ որ գրած նամակներս կը կարդաս:

Հակառակ փոթորկոտ եւ տառապալից կեանքիդ, միշտ ալ պահեցիր հոգեկան սրամիտ եւ զուարթ գիծ մը: Արուեստագէտի բնածին հոգիդ ներդաշնակօրէն կ'ընթանար կենսուրախ մանկութեան մը հետ, զօրովոլ դեղուն մթնոլորտի մը մէջ:

Քեզ համար եւս արեւոտ երկինք մը պիտի բացուի, սիրելի՛ քոյր: Վստահ եմ այս մասին, բայց ինչ որ մեծ գրաւած եմ մէջդ՝ քու անընկճելի կորովդ է, դիմադրական այդ ուժդ:

Գիտեմ, դարձեալ սրտիդ խորէն պիտի խնդաս այն ծիծաղովդ որ մութ երկինքիդ մէջ անմռունչ արեւ մը կը մնայ միշտ, եւ պիտի ըսես թէ ինչո՞ւ այս տողերը կը գրեմ եւ ի՞նչ կապ ունին գիրքերու մասին տուած հարցիդ հետ: Բայց կարելի՞ է ո եւ է երեւոյթ կամ գործարանաւորութիւն գտնել, որ առանձին կեանքով մը միայն ապրէր, բոլորովին անկախ զինք շրջապատող իրերէն եւ երեւոյթներէն:

X

«Գիրքերու օգտակարութիւնն եւ անոնց ազդեցութիւնը մեր վրայ», — այս նիւթի մասին խօսակցութիւններ ունեցեր էք ձեր մէջը, փափաքելով իմ կարծիքս ալ իմանալ: Կը կատարեմ ահա խոստումս:

Տեղեակ չեմ ձեր եզրակացութիւններուն եւ գուցէ կրկնութիւն մը պիտի ըլլան ինչ որ պիտի գրեմ:

Նկատի կ'առնէք անշուշտ գիրքերու ընտրութեան մէջ ընթերցողին տարիքի հարցը ըստ օգտակարութեան միայն: «Ըստ օգտակարութեան» կ'ըսեմ՝ որովհետեւ երբեմն մեծերն ալ փոքրերու հրճուանքով կը կարդան մանկական վէպերն ու հէքեաթները, մենք փոքրերս ոչինչ կը հասկնանք մեծերու յատկացուածներէն:

Նոր չէ գիրքերու օգտակարութեան անվիճելիութիւնը: Զմասնաւորենք անոնց պատճառած չարիքները որոնք ինքնին կը հասկցուին, երբ միայն օգուտներու մասին կը խօսուի:

Երեւակայեցէ՛ք մարդկութեան վիճակը եթէ մինչեւ հիմա առանց անոնց մնացած ըլլար: Եթէ դարերու գրահեղեղը հազիւ կրցաւ այս վիճակին հասցնել մեզ, այս ողորմելի՛ վիճակին, եւ ուրկէ ազատելու համար խելագար թափով մը շարունակ կը դիմենք դէպի լաւագոյնը, հապա՛ եթէ չըլլար գիրն ու գրականութիւնը:

Թողունք սակայն ենթադրական դժբախտութիւններն ալ, ներկան բաւական է իր ծանր հոգերով...

Շատ բան կը սորվեցնեն մեզ գիրքերը, գրել կարդալ սկսած օրէն մինչեւ վերջը: Բացի անհրաժեշտ գիտելիքներէն անոնցմով կը ծանօթանանք բոլոր աշխարհներուն, ամէն միջավայրերուն, քաղաքակրթեալ թէ վայրենի ժողովուրդներուն եւ իրենց բարքերուն, ազգերու, քաղաքակրթութեան եւ գեղարուեստի պատմութեան, բոլոր գիտութիւններուն եւայլն:

Ամենագէտ եւ ամէնէն համբերատար ուսուցիչներն են անոնք եւ մշտահոս աղբիւրներ:

Քսան տարիէն աւելի է շարժանկարն ալ դպրոց մը, գիրք մըն է, իրական, կենդանի եւ պատկերալից: Անուրանալի է անոր օգտակարութիւնը եւ մեծ հիացումի արժանի, իբրեւ միշտ գիտական կատարելագործութեան դիմող նորութիւն: Բայց այն տարբեր սեռ է, այն բեմն է կեանքի եւ զանազան գիրքերու, մինչ վերջինները մեզ հետ են, մեր տանը մէջ, մեր քովիկը, ուր որ ալ ըլլանք, մեր անբաժան մտերիմը, մեր հաւատարիմ բարեկամը:

Ձէ՞ որ բարեկամութիւնն ալ յարաբերական է եւ ամէն մարդ իր նմանն իրեն արժանի կը գտնէ եւ կը փնտռէ զայն:

Ամէն ընթերցող իր ճաշակին համաձայն գործեր կ'որոնէ եւ կամ իր կոչման եւ ուսումնասիրած ճիւղին համապատասխան գրուածքներ:

Եւ մարդկային միտքը կ'ամբարէ անվերջ եւ ամէն անգամ կը զգայ որ բան մը կ'աւելնայ իր էութեանը մէջ: Եթէ լուրջ վէպ մըն է կարդացածը, կ'ապրի անոր բոլոր անձնաւորութիւնները, սէրերը, կարօտները եւ ցաւերը, կ'ապրի հերոսին բոլոր հոգեբանութիւնը եւ թերեւս շատ աւելի հզօր՝ քան հեղինակը կրցած է պատկերացնել: Ունելով նոյնանալ բոլոր գեղեցկութիւններուն եւ մեծութիւններուն՝ կ'անհետին այլ եւս իրական կեանքի միջակութիւնները եւ այս վերացումով միայն կը սաւառնի ամէն իրականութեան վերեւ:

Պահ մը վերջ սակայն եթէ բնականօրէն իջնէ այդ երազանքէն եւ կրկին տեսնէ իրական կեանքը, իր, եւ եթէ հիասթափումը տխուր ալ ըլլայ՝ բայց այդ գեղեցիկ զգացումներու ապրումը, հոգիներու մեծութեան ստթած հպարտութիւնը շատ բան թողած են իր մէջը, երբ անոնք իր հոգւոյն ճամբէն շատոնց անցած գացած են արդէն: Ժամանակը եւ յարատեւ ընթերցումը միշտ աւելի կը կերպարանաւորեն ու կը խորացնեն այդ անջնջելի դրոշմները, կ'ամբողջացնէ նկարագիրը եւ կը կազմուի մարդը:

Մասնաւորաբար երիտասարդ տարիքի ապրումներ են ասոնք:

Այս բոլորը սակայն կը կատարուին ոչ միայն գիրքերու լուրջ ընտրանքովը, այլ թէ ո՞վ է ընթերցողը: Մի՞թէ ամէն ընթերցող կարող է բան մը իւրացնել նոյնիսկ ամէնէն չնչին գրուածքներէն, եթէ այսպէս ըլլար՝ մէկ մէկ աստուածներ պիտի դառնայինք, ոչ մէկ չարիք գոյութիւն պիտի ունենար երկրի վրայ ու երեւակայեալ դրախտը պիտի ապրէինք:

Ոճրագործները եւ մարդասպաններն ալ չե՞ն կարդար լաւ գիրքեր: Միլիոնաւոր մարդոց կեանքին հետ խաղացող դիւանագէտնե՞րն ալ չեն կարդար: Ձէ՞ որ այս վերջինները ամէնէն աւելի կը վայելեն գիտութեան, գեղարուեստի եւ բնութեան հրաշալիքներն ու բարիքները, ինչպէս ամէն հարուստ:

Նոյնպէս անհամար մարդիկ չե՞ն կարդար ամէն օր, պարզ ժամանցի համար, առանց ո եւ է խորհրդածութեան, առանց տեսնելու...:

Հայ տիկին մը կը ճանչնամ որ երկու օտար լեզուով բազմաթիւ գիրքեր կարդացած է եւ շարունակ կը կարդայ, նոյնպէս եւ լուրջ օրաթերթեր եւ ամսագրեր, բայց երբեք չէ դադրած միշտ փառամոլ, շահախնդիր եւ չար ըլլալէ եւ ընդհակառակն աւելի վարպետօրէն իւրացուցած է այն բոլոր նրբութիւնները որով կիները գիտեն դրաւիչ դառնալ եւ աւելի լաւ կեղծել:

Կան նաեւ Հայ տիկիններ որոնք հազիւ քանի մը գիրք կարդացած են եւ բնաւ յաւակնութիւնը չունին ուսեալ ըլլալու, բայց մարմնացումն են այն բոլոր հիանալի կատարելութիւններուն որոնք գիրքերու նիւթ կը կազմեն: Սքանչելի կին եւ մայր են եւ ընտանեկան երջանկութիւն պահպանման բծախնդրութեան հետ՝ կը ջատագովեն բոլոր յառաջդիմական ձգտումները եւ յաճախ իրենք են որ կը ստանձնեն նախաձեռնութիւնը, միշտ աւելի կատարելագործուելու եռանդով:

Այսպէս արին եւ խառնուածք ունեցողներու համար է ահա գիրքերու օգտակարութիւնը — մասնագիտական գիրքերու մասին չէ խօսքս —, եթէ ոչ չարաշահութեան ալ կրնան նպաստել անոնք: Ինչպէս որ օձը մեղր չի կրնար քաղել վարդէն, անհատն ալ իր ներքին մարդուն համաձայն կը վերաբերուի ամէն բանի, ինչպէս եւ ամէն մարդու հետ:

Սիրելի՛ քոյր, կրցա՞ր այժմ ըմբռնել թէ ինչո՞ւ խառնուածքի հարցով մը սկսաւ նամակս:

Գիրքերու օգուտը կախում ունի մարդու հոգեկան արժէքներէն եւ ոչ թէ միայն իմացականութենէն, նոյնիսկ եթէ շատ սուր ըլլայ ան:

Ու քեզ նմանները միայն կրնան իրական օգուտ մը քաղել անոնցմէ, ինչպէս կեանքի ամէն դասերէ: Եւ ի՛նչ հպարտութեամբ կը խոստովանիմ որ քիչ չեն այդպիսիները: Եթէ կեանքի նեղութիւններուն եւ փորձութիւններուն առջեւ անխորտակելի թումբ մը կը մնան ձեր հոգիները, նման այն հսկայ ժայռերուն որոնք դարեր շարունակ կեցած են ծովերու ափին եւ ամեհի կոհակներու փրփրադէզ կատաղութիւնն ի զուր կը ծեծեն անոնց կուրծքը, բայց անոնք կը մնան անսասան, աւելի մաքրագործուած ու յղկուած նայելով երկինքին եւ հպարտ ծիծաղով կը բարեւեն արեւը երբ ան կրկին երեւայ ամպերուն մէջէն:

Ուրեմն, ամէն բանէ առաջ ուժեղ դաստիարակութիւն մը եւ ուժեղ նկարագիր մը պէտք է կազմել, եւ եթէ նոյն իսկ ժառանգական ըլլայ ան՝ միշտ ալ պէտք ունի կրթութեան եւ ժամանակի ոգւոյն եւ պահանջին հետ յառաջանալու ճիւղին: Եւ ուժեղ նկարագիրը ազնիւ ալ է:

Իսկ այս բոլորը գիրքերէն անկախ եւ գիրքերուն հետ միանգամայն:

ԱՆԱՀԻՏ

...րէն անկախ, մեզի շահագրգռող խնդիրը կը մնար իրական աշխատանքը: Խականը մեզի համար այն էր որ գաղթահայութիւնէն որոշ թիւ մը որ վերջապէս երկիր պիտի մտնէ, ու հետեւաբար որքան շատ, որքան շուտ, այնքան աւելի լաւ:

Մէջտեղ նետուած ծրագրի գործադրութիւնը չզարմացուց մեզ: Զարմացուց նոյնպէս այն իրողութիւնը, որ «քանի մը ամսէն տասը հազար»ի փոխադրութիւնը չվերջացաւ մէկուկէս տարիէն: Եւ առանց տասը հազարի հասնելու:

Զարմացան եւ սրտնեղացան առաջին մեկնողները, աւելի ճիշդ՝ մեկնելու պատրաստուողները:

Սրտնեղեցան զանդաղ գործադրութիւններէն, մինչ առաջին կարաւանով մեկնողները արդէն իրենց «հիասթափութիւններով» հարուստ տեղեկագիրները կը ծանուցանէին թելադրելով «իրենց տեղէն չշարժիլ»:

Եւ սակայն, նորէն մեկնումի պահանջը կրկնեցին ու կը կրկնեն տակաւին, անշուշտ միշտ իրենց ներկայ անտանելի պայմաններէն թելադրուած: Հոս է, այս անելին առջեւ է որ կը տարբերին կարծիքներն ու տրամադրութիւնները: Ո՞վ է արդարը եւ ուղիղ ճամբան բռնողը, Հայաստան մեկնո՞ղը, մեկնող ու փախչո՞ղը, թէ՞ մնացողը:

Բոլոր երեւոյթին բոլորն ալ, — համաձայն մեր մամուլի մէկ մասին, որոնց մէջ է նաեւ «Յառաջ»ը: Որովհետեւ, բոլորին ալ համակիր է, բոլորին ալ պաշտպան:

Այսպէս օրինակ, «Յառաջ»ը ոչ մէկ ձեւով տեղի կուտայ ներգաղթի հիմնական պահանջին, ան խստօրէն կը դատապարտէ նոյնպէս ներգաղթի կազմակերպիչներու դանդաղութիւնը: Իսկ Վերջերս ահազանգ է արձակեր Հայաստան ներգաղթող եւ անկէ փախուստ տուողներու (կարաւաններու) թշուառութեան մասին:

Չե՞ն սխալուիր «Յառաջ»ն եւ այն միւս օրկանները, իրենց այս ուղղութեան մէջ: Հարցում մը որու լուծման համար պէտք է նկատի ունենալ նախ մեր ազգային, աւելի ճիշդը գաղթահայ իրական կեանքը եւ ապա մեր կուսակցութեան սահմանած քաղաքականութիւնը, որմէ դուրս չենք կրնար նայիլ որեւէ առարկութեամբ:

Բայց այս հարցերու լուծման համար թող ներողամիտ ըլլայ մեր ընկեր խմբագիրը եթէ քիչ մը աւելի պարզ եւ անվերապահ ճշտենք մեր առաջադրած խնդիրներու քննութեան ընթացքին:

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

Սիպիլի յոբելեանը Ֆիլիպէի մէջ

ՖԻԼԻՊԷ, 5 դեկտ. (Յառաջ) — Անկէ առաջ յանձնախումբ մը կազմուեցաւ՝ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներէն՝ տօնելու համար Սիպիլի յոբելեանը: Եղած կարգադրութեան համաձայն, յոբելեանը տօնուեցաւ երէկ, «Թրաքիոքի Եունաք»ի սրահին մէջ, հովանաւորութեամբ Երուանդ եպսկ. Փէրտահճեանի, որ բացումը կատարեց եւ դրուատիքը ըրաւ բանաստեղծուհիին ու «Ազգանուէր Հայուհեաց»ի հիմնադրուհիին: Մխիթարեան վարժարանի տնօրէն Հ. Հ. Ոսկեան ներկայացուց Սիպիլի կեանքը: Օր. Հ. Ժամագործեան յաջողապէս արտասանեց «Ողջո՜յն Հայ Լեզուին»ը:

Քուարթէթէ մը վերջ Պ. Պ. Թորգոմ Մէջիկեան եւ Գեղամ Շարոյեան ընթերցումներ ըրին յոբելեարէն: Յետոյ, Պ. Յ. Աղասեան կարդաց խըննամուած ու խտացուած ուսումնասիրութիւն մը՝ «Գրագիտուհիին ու հանրային գործիչ»ի մասին: Բուռն ծափերու արժանացան՝ Օր. Ե. Պօղոսեան իր երգով (Կարմիր Վարդը), եւ փոքրիկ ջութակահարը՝ Ստեփան Խանճեան: Ի վերջոյ, Տիկին Թ. Նազարէթեան կարդաց Սիպիլի մէկ ճառը:

⁂ Նոյն օրը Սիպիլի յոբելեանը տօնուեցաւ նաեւ Սօֆիայի մէջ, Ալխանա Ֆրանսէզի սրահը, բոլոր մշակութային միութիւններու մասնակցութեամբ:

ՅԱՌԱՋ.— Իսկ Փարիզի մէ՞ջ: Որեւէ կապ չունի՞նք Սիպիլի հետ...

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՐՏԱՆ, 5 դեկտ. (Յառաջ) — Կիրակի կէս օրէ վերջ տեղի ունեցաւ Պիվէնի (Կարտան) Կրթասիրաց Միութեան դպրոցական հանդէսը: Ժամանակէն առաջ, սրահը լեցուած էր խուռներամ բազմութեամբ, այնպէս որ սրահին մէջ շարժելու տեղ չէր մնացած: Հանդէսին բացումը կատարեց ուսուցչուհի Օր. Ա. Փափազեան: Մարսէյլէն երիտասարդ ջութակահար Պ. Սուրէն Փափազեանը նուագեց «Մ'արսէյէզ»ը: Յետոյ եղան զանազան արտասանութիւններ, մենախօսութիւններ եւ տրամախօսութիւններ՝ դպրոցի սանսանուհիներու կողմէ: Բոլորն ալ յաջողապէս սորված էին իրենց բաժինները: Ուսուցչուհին հակիրճ կերպով բացատրեց «ուսում» եւ «դաստիարակութիւն» բառերուն իմաստը եւ շեշտեց որ ուսումէն աւելի անհրաժեշտ է նոր սերունդը կրթել, դաստիարակել բարոյապէս, անոնց սորվեցնելով լաւագոյն նկարագրի մը բոլոր յատկութիւնները: «Կան մարդիկ, որոնք մտաւորապէս հարուստ զարգացում ունին, լեզուագէտ են, բայց նկարագրի եւ ազգային կրթութեան եւ դաստիարակութեան տեսակէտէ թերի»: Մէջբերումներ ըրաւ ռուսական եւ անգլիական ազգերու կեանքէն ու սովորոյթներէն ու բարոյական նկարագրի յատկանիշներէն:

Թելադրեց իրացնել մեծ ժողովուրդներու հոգեկան ու բարոյական յատկութիւնները եւ հաւաքաբար լծուիլ ազգային-կրթական գործին, որ միակ նեցուկն է նորահաս սերունդի ազգապահպանման:

Հանդէսի ընթացքին ջութակահար Պ. Ս. Փափազեանը (ուսուցչուհիին եղբայրը) նուագեց «Բամ Փորոտան»ը եւ «Լոեց Ամպերը» գնահատելի կարողութեամբ: Դպրոցականներու կողմէ բեմադրուեցաւ «Տղատ Թաղաւորի դարձը» ողբերգութիւնը:

Այսքան դժուարին խաղարկութեան մը յաջողութիւնը կը պարտինք ուսուցչուհիին տքնաջան աշխատանքին: Օր. Ա. Փափազեան կարող մանկավարժուհի մըն է, որուն երեք ամսուան պաշտօնավարութենէն մեծապէս օգտուած է գաղութը: Կը մաղթենք աւելի մեծ յաջողութիւններ:

Միջնարարին քարոզ մը խօսեցաւ Պալաքեան եպսկ., շօշափելով նոր սերունդին փրկութեան հարցը: «Կրթական վառարաններն են որ կրնան մեր տարագիր նոր սերունդը հայ շունչով թրծել, մեծցնել ազգային մաքուր նկարագրով: Մեր ժողովուրդի թերութիւնը այն է, որ չի կրնար հաւաքաբար աշխատանք տանիլ, կրթական եւ ազգային խնդիրներու վերաբերմամբ, բայց եւ այնպէս տաղնապի եւ ցաւատանջ վայրկեաններու կարող է մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնիլ եւ կռուիլ թշնամիին դէմ: Այս փաստը մենք տեսանք 1918ի պատմական ճակատամարտներուն, երբ մեր թշնամին մեր վրայ կը ծառանար, այդ ժամանակ խտրութիւն չկար կուսակցական եւ յարանուանական»:

Յետոյ Կրթասիրացի կողմէ աճուրդի դրուեցաւ Ս. Մեսրոպի նկարը եւ ձեռագործ բարձ մը, որ բարձրացաւ 215 ֆրանքի, եւ շահեցաւ Տիկին Աղաւնի Թումասեան:

Հանդէսը վերջացաւ քրքջալեր կատակախաղով մը:

Լեւոն Գէղունի

Յ. Գ.— Հօկերու կողմէ ներկայացուեցաւ «Երկիր Նայիրի» շարժանկարը Խորհ. Հայաստանի իրական եւ շինարարական աշխատանքները ցուցադրելէ աւելի, աճպարարական խաղի մը տպաւորութիւնը կը թողու դիտողի մը համար: Նախ ցոյց տուաւ «Դաշնակցական» Հանրապետութիւնը, սարսափներ, սով ու համաճարակ, թշուառութիւն...: Բոլորն ալ կեղծուած: Յետոյ խորհրդային վերելքի աշխատանքներ, Շիրակի Ջրանցքին կառուցումը, շէնքերու շինութիւնը եւ Լենինականի հիւսուածեղէնի գործարանը:

ԾԻԾԱՂ

Ամերիկացի նոր ամուսնացած զոյգ մը, լերան մը վերելքը ընելու ժամանակ, ամուսինը կը գլտորի եւ ձորը կ'իյնայ: Ձորը ձիւնոտ ըլլալուն, ազատարարներուն միջոցաւ կ'ազատի:

— Կինս ալ ազատեցէք, պարոններ:

— Պարոն, ձեր կինը, լերան վրայ է, միայն դուք ինկած էք:

— Վա՜յ, ըսել է ինծ հետեւած չէ կինս: Շատ լաւ:

Երբ իրար կը գտնեն այր եւ կին.

— Ինծի նայէ, տիկին, դուք մեր ամուսնացած օրը խօսք տուիք ամէն տեղ ամէն ժամանակ ինծի հետեւելու. հիմա կը տեսնեմ որ ձեր խօսքը դրժած էք: Ուրեմն պէտք է ամուսնալուծուինք:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԱՆԳԼԻԱ — ԱՒՍՏՐԻԱ ՄՐՑՈՒՄԷՆ ՎԵՐՋ

Անցեալ չորեքշաբթի օրուան մրցումը որուն մասին խօսած էինք «Յառաջ»ի մէջ, ունեցաւ սպասուած մեծ յաջողութիւնն ու հետաքրքրականութիւնը: Միայն արդիւնքն է որ նախատեսութեանց չհամապատասխանեց, քանի որ ամէնէն լաւատեսներն անգամ երկու «կօլ»ի տարբերութիւն մը կը տեսնէին ի նպաստ Անգլիոյ, մինչ վերջնական արդիւնքը եղաւ 3ի դէմ 4 եւ հաւանական էր որ 4ով 4ի հասնէր, եթէ մրցումը քանի մը վայրկեան եւս շարունակուէր, այնքան Աւստրիացիներու յարձակողականները նեղը դրած էին Անգլիացիներու պաշտպանողական գիծը:

Ըսած էինք թէ մեր կարծիքով Աւստրիացիներու յառաջապահներու համբաւաւոր գիծը պիտի կրնար մէկէ աւելի անգամներ խորտակել Անգլիացիներու պաշտպանողականը. ինչ որ պատահեցաւ:

Եթէ Աւստրիացիները մրցումը սկըսէին այնպէս ինչպէս երկրորդ խաղամասին խաղացին, հաւանական է որ արդիւնքը աւելի նպաստաւոր ըլլար իրենց: Բայց երբ մրցումը սկսաւ, անոնք քիչ մը մրցման կարեւորութենէն եւ մրցավայրին մթնոլորտէն տպաւորուածի տպաւորութիւնը ունէին եւ իրենց բերդապահը, նշանաւոր Հիտէն — արհեստով հացագործ եւ ֆութպոլիստ, որովհետեւ Աւստրիոյ մէջ «փրոֆէսիոնէլ» մը չի կրնար ապրիլ միայն գնդակ խաղալով ինչպէս Անգլիոյ մէջ — եւ վերջապահները սխալ սըխալի վրայ գործեցին. Տէվիտ ձէք, «Արսէնալ»ի համբաւաւոր խաղացողը իր 'բոլոր ճարտարութիւնը մէջտեղ հանելով անգլիական յառաջապահներու գիծը մեծ գնացք մը ունեցաւ եւ երբ առաջին խաղամասը վերջացաւ՝ տեղացիները առաւելութիւնը կը պահէին զերոյի դէմ 2ով: Դադարին Եօրքի դուքսը խաղավայր իջնելով, քաներկու խաղացողներուն ձեռքերը սեղմեց եւ մրցումը վերսկսաւ Աւստրիացիներու յարձակողականով, որոնք յաջողեցան նշանակէտ մը շահիլ: Անգլիացիները փոխադարձեցին եւ արդիւնքը եղաւ 1—3, բայց Աւստրիացիները աւելի վստահութեամբ կը խաղային եւ շահեցան նշանակէտ մը եւս, ինչ որ կ'ընէր 2—3: Անգլիական պաշտպանողականը գրեթէ չուարած էր եւ միջնապահներու գիծը ժամանակ չունէր մտածելու իր յառաջապահներուն մասին, սակայն զգալով վտանգը, անոնք յարձակողականի անցան եւ արդիւնքը եղաւ 2—4 ի նպաստ իրենց: Հաւասար մնալու աւստրիական յոյսերը ի դերեւ կ'ելլէին, բայց անոնք չյուսահատեցան եւ դարձեալ յարձակելով յաջողեցան նշանակէտ մը եւս շահիլ մրցումին վերջաւորութենէն քանի մը վայրկեան առաջ:

Հակառակ արդիւնքին, պէտք չէ կարծել թէ անգլիական յաղթանակը բախտի բերումով ձեռք բերուած է: Անգլիացիներն է որ խաղին լաւագոյն երեւոյթները ստեղծած են, իրենք է որ լաւագոյն թէքնիքը եւ թակթիքը ունեցած են եւ իրենց յաղթանակը ամէն կերպով օրինաւոր է: Տարբեր թէ Աւստրիացիները Հիտէնի, Սինտէլարի եւ Կշվիլտի պէս փայլուն խաղացողներու շնորհիւ յաջողեցան հաւասարիլ Անգլիացիներուն: Այս վերջինները այլ եւս չպիտի արհամարհեն իրենց Եւրոպացի հակառակորդները եւ պիտի ընդունին թէ իրենց գերակշռութիւնը լրջօրէն վտանգուած է: Իրաւ է թէ դեռ կան Սկովտիացիները որոնք այս տարի թերեւս Անգլիացիներէն աւելի զօրաւոր են: Բրիտանացիներուն առաւելութիւնը պիտի մնայ մեծամէջ խաղացողներու քանակին մէջ, որովհետեւ եթէ Աւստրիացիները մեծ խումբ մը հանած էին դէպի. 7ին, չէին կրնար քանի մը համարժէք խաղացողներ եւս գտնել, մինչ Անգլիոյ մէջ, ինչպէս ըսած էինք, անոնք բազմաթիւ են:

Աւստրիացիները կրնան հպարտ ըլլալ թէ արժանաւորապէս ներկայացուցին աշակերտներուն խաղը մեծ վարպետներուն առջեւ, անոնց հաւասարելու սահմանին:

Ժ. Ե.

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՒԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

Այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, «Ասպարէզ» կը շեշտէ (18 նոյ.).

— «Կար ժամանակ մը, որ Թուրք ղեկավարները իրենց երկրի սահմաններուն մէջ միայն, դաւերով թէ բացայայտ զէնքերով, յարձակողական ճակատ կազմած էին մեզի դէմ: Թուրքիայէն դուրս հայ գաղութներու մէջ անոնք համարձակութիւն չունէին դիմելու յարձակողականի: Սակայն այժմ, արդէն բացայայտ է որ անոնք բուռն յարձակողականի սկսած են, թէ դուրսը, մասնաւորապէս Թուրքիոյ սահմանամերձ հայ գաղութներուն մէջ:

Այս երեւոյթը արդիւնքն է մեր ապիկարութեան եւ պառակտեալ վիճակին:

Թուրք ղեկավարները, անոնց գործակալները եւ բազմաթիւ վարձկանները կ'օգտագործեն մեր պառակտեալ վիճակը եւ հրապարակ կը բերեն նորանոր զէնքեր: Ու որքան աւելի շարունակուի մեր պառակտումը, այնքան աւելի պիտի բազմանան Թուրքիոյ յարձակողական զէնքերը մեզի դէմ:

Այս ողբալի կացութեան հետեւանքով Թուրքիոյ ձեռքին մէջ գործիք կը դառնան նաեւ կարգ մը հայանուն սրիկաներ, երկրորդ տպագրութիւնը Հմայեակ Արամեանցներու, Յարութիւն Մկրտիչեաններու, Եասեաններու եւ Հիտայէթներու: Եթէ այս վերջինները իրենց չարագործութիւնները կը կատարէին միշտ սարսափի մը տակ, որովհետեւ գիտէին թէ ահարեկիչը օր մը պիտի ցցուէր իրենց դիմաց, միւսները կը գործեն արձակ ու համարձակ, առանց քաշուելու, որովհետեւ նախկիններու վախը չունին: Անոնք նոյն իսկ կը պաշտպանուին արտասահմանի հայութեան մէկ մասին կողմէ:

Այս սրիկաները այնքան առաջ գացած են որ, մամուլի մէջ անգամ մեզի ծաղրելու համարձակութիւնը կ'ունենան:

Անոնցմէ մէկն, Սամուէլ Թումաճեան անունով պարոնիկ մը, Հմայեակ Արամեանցի գաղափարական ընկերը, Պոլսոյ «Վաքըթ» Թուրք թերթին հոկտեմբեր 12ի համարին մէջ կը հրատարակէ յօդուած մը, ուր կ'ըսէ.—

«...Ներկայիս իրար չճանչցող հինգ տասը հայ ազգ գոյութիւն ունի:

«1. Հայաստանի Հայերը, 2. «Դաշնակցութեան» Հայերը, 3. «Ռամկավար» Հայերը, 4. «Հնչակ» Հայերը, 5. «Բարեգործական» Հայերը, 6. Դաշնակներու դէմ ըմբոստացած Եւրոպայի պիւրոյին Հայերը, 7. «Գրիգորեան», այսինքն հայ եկեղեցիին կապուած Հայերը, 8. «Կաթոլիկ»ները, 9. «Բողոքական»ները եւայլն:

Ու ապէ յետոյ խորհուրդ կուտայ մեզի չզբաղիլ քաղաքականութեամբ, քանի որ չենք գիտեր թէ ո՞ր ազգին համար ինչ կը պահանջենք: Կը թելադրէ որ բոլորս ալ «Կոչնակ»ի նման ընդունինք թէ «արդիական Թուրքիա մը կայ, եւ Թուրքիան հին Թուրքիան չէ»:

Լրբութեան օրինակ մըն է միայն ասիկա, որուն նման զարշանքներ ամէն օր կը փռուին Թուրք թերթերու վըրայ, հայանուն կամ կէս հայանուն ստորագրութիւններով՝ արձակ ու համարձակ:

Այս վատանուն սրիկաները չենք շըփոթեր Թուրքիա մնացած հայ զանգուածին հետ: Զանոնք կ'արձանագրենք միայն իրենց զզուելի անուններով:

Անշուշտ ասոնց տարբերակները կը գտնուին նաեւ արտասահմանի մէջ, Թուրքիոյ կամ անոր դաշնակցին իրբեւ վարձկաններ, որոնք բոլորն ալ, ներսը կամ դուրսը, համարձակութիւն կ'առնեն մեր անտարբերութենէն եւ պառակտումի ոգիէն:

Այս երեւոյթները ապացոյցներ են որ Թուրք ղեկավարներու դաւերը լաւ արդիւնքներ կուտան թէ ներսը՝ Թուրքիոյ մէջ եւ թէ դուրսը՝ հայ գաղութներուն մէջ»:

ԾԻԾԱՂ

— Հայրիկ, մարդիկ երբ մեռնին, ի՞նչ կ'ըլլան:

— Ի՞նչ պիտի ըլլան, տղաս, հողին տակ կը փտին, փոշի կը դառնան:

— Ուրեմն Արաբները ածուխի փոշի՞ կ'ըլլան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

...Սոսկալի է արդարեւ, երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր վարժուած ենք այլ եւս անակնկալին: Պատրանքը մեր իրականութիւնն է դրեթէ: Ոչ մեր դատողութիւնը կ'ընդվզի անհաւանականին դէմ, ոչ մեր զգայնութիւնը ճիգ մը կ'ընէ տիրապետելու մեր ներքին անյարակցութեան: Կ'երթանք, աւելի ճիշդը, կը տարուինք այսպէս պատահարներու ուղղութեամբ, հովէն քշուող ուղտափուշերուն նման: Անընդունակ՝ զարմանալու կամ տարակուսելու: Անճարակ նաեւ՝ մեր հաւատքին կամ հաշիւներուն մէջ...

(Ահա թէ ինչո՞ւ վարձու սենեակ մըն է մեր հոգին, ուր կ'ապաստանին խենդեր, բոպիկ հանճարներ, անանկ իմաստուններ, վերջապէս բոլոր անոնք, որ ոչինչ ունին վճարելիք, այսուհանդերձ ամէն այցէ վերջ, ծուէն ծուէն, մաս մը կը տանին հիւրընկալ խուցին պատերէն, հիմքերէն, մեր հոգիէն... ինչո՞ւ զարմանալ եթէ խարխուլ ենք, անհաստատ. եթէ մեր ոտքին տակէն կը փախի մեր անցեալը, մեր ապագան...):

Եւ ահա թէ ինչո՞ւ, ամենեւին ապշութեան ամենաթեթեւ զգայութիւնը չունեցայ, երբ ճեպընթացը, մթին փապուղիէն դուրս ելած պահուն, դիմացս, այո՛, ճիշդ դիմացս, տեսայ Զինքը...:

Հեռաւոր պատահար մը չէ սակայն ինչ որ կը պատմեմ: Կը զգամ որ երեւակայութիւնը խարդախ է ու վերին սահմանի ճարպիկ: Ան գիտէ գեղեցկացնելու, թարմացնելու զաղտնիքը: Կիներ, որ անցեալին մէջ մաս կազմեցին մեր կեանքին, անոր կրակը կը դիմեն անհետացնելու իրենց դէմքի խորշոմները...: Ո՛հ, երեւակայութի՛ւն, քու դիւային հայելիներուդ առջեւ ի՛նչ համեմատութիւններու կը վերածուին դէպքերը. կ'երկարին, կը կարճնան, անհեթեթ կորութիւններով կը խեղաթիւրուին ու մենք կը մնանք կեղծոնը, առանց գիտնալու թէ պէտք է խնդա՞լ թէ լալ, հաւատա՞լ թէ տարակուսիլ... (Թէեւ իրենց եղերուն մէջ, ծիծաղն ու արցունքը, սուտն ու պատրանքը այնքա՛ն մօտ են իրարու, այնքան շփոթուած իրարմով...)

Ապա ուրեմն բաղեղին նման անող, ինծ պարուրող յիշատակ մը պատմելու փորձը չէ ասիկա. ամենեւին. մտաւոր անցեալի ճամբորդական հանդիպում մը պարզապէս... Բացառի՞կ, անհաւանական զուգադիպութի՞ւն մը արդեօք... Թերեւս... բայց ես կրնամ համբել օրերը. կը վերակենդանացնեմ դիպուածը իր մանրամասնութիւններով. կը տեսնեմ տակաւին Զինքը, դիմացս, այնպէս ինչպէս երեւակայած էի շատ հեղ, կեանքի եւ իմաստի նոյն գիծերով, նոյն խորհուրդներով, որոնցմէ զուրկ չէր կրնար ըլլալ Ան բնաւ, բնա՛ւ...

Խառնափնթոր սեղանիս կամ ներքին քասիս առջեւ որքա՛ն ինքզինքս մտերիմ, բնական ու անխուսափելի կը գտնեմ, որքան կ'ըմբռնեմ ինքզինքս, կը շօշափեմ, կ'իւրացնեմ, նոյնքան ալ այն հանդիպումը ճակատագրական կը թուի ինծ, պա՛րզ, ինչպէս բնականը, բնական՝ ինչպէս ներքին տրամաբանութիւնս...

Այո, վերջացող Սեպտեմբերին, Կիրակի առաւօտ մըն էր: Նիսէն կ'իջնէի Մարսիլիա...:

Թէեւ այդ առտուան, կամ աւելի ճիշդ այդ ամիսներուն ցնորապատկերը մեղսակցութիւն մը չունի կեանքիս այդ դրուագին մէջ, բայց անհնար է ինծ զատել այդ օրուան ժամերը իրարմէ: Ամէնէն օտարոտի ու անկայուն երեւոյթները կուգան կը կառչին, կը թնճկուին իմ զուտ անձնական ապրումներուս. ասիկա կեանքիս օրէնքն եղած է միշտ, եթէ ոչ անէծքը...

Ուրեմն կը թուէր ինծ այդ պահուն թէ ճեպընթացը կանգ առած է տեղ մը ու շուրջս կը հոսի առաւօտը: Կապոյտ մշուշներու ծովու մը վրայ թողած էի ինքզինքս կարծէք նաւակի մը օրօրումին... ապունգին նման որ կը ծծէ ջուրը, ես թաթաւած էի մինչեւ յետին խորշերս քնարական տարօրէն տրամադրութեամբ...: Ինչ որ շօշափելի չէր, կը լուծուէր, մերձաւորը՝ կը խուսափէր...: Հաւանաբար գիշերային անքնութիւնս, զարթօնքի ընդարմացումը, կամ մշուշապատ իրականութիւնը շուրջս, զիս դրած էին վերին սահմանի ինքնամոռաց, ինքնամոռաց վիճակի մը մէջ... զգայումներս կը շփոթէի տպաւորութիւններուս հետ. ու չէի կրնար տարորոշել իրարմէ մտածումներս արտաքին ձեւերէն, երեւոյթներէն...:

Ահա ծովի պատառ մը ձախիս. բայց մշո՞ւշ է, երա՞զ թէ երանգ: Ո՞ւր կը սկսի երկինքը...: Հեռո՛ւն, ահա լեռներ՝ հեզուկ ձեւերով, թրթռուն, հովի նման.... Վերջապէս ահա մարդկային ափը՝ կարմիր կղմինտրներու տակ... կիսախուփ արտեւանունքիս հիւսկէնին վրայ տեսարաններ կը բանուին, տեսարաններ կը քակուին, թեթեւ, անմիջական, յաջորդական...: Լուսեղէն, ղունավառ զոյգ մը կը կախուի վար, վար, կ'երերտկայ պահ մը ներքին ալիքներուս վրայ ու յետոյ, հօ՛փ, կը ցնդի, կ'անհետանայ, ոչինչ կը թողու իրմէն...

Այդ զգայախաբ թմրութեա՞ն անձնատուր էի արդեօք, երբ մթին փապուղիէն հազիւ դուրս ելած, (բայց ո՛ւր էր, Աստուած իմ, այդ փապուղին... որքա՞ն տեւած էր այդ խաւարպնացութիւնը...) յանկարծ դիմացս գտայ, այո, ինքն իսկ:

Յանկա՞րծ... կը խաբուիմ ապահովաբար այս պահուս: Այն աւեն իր անսպասելի ներկայութիւնը ինծ թուեցաւ բոլորովին բնական. աչքերս հազիւ շփելու պէտքը զգացի, այնքան համոզուած էի թէ մենք կը ճամբորդենք արդէն երկա՛ր, երկար ատենէ ի վեր... հետեւաբար չուզեցի իսկ գիտնալ թէ ո՞ւր կրնար բարձրացած ըլլալ անիկա այս գնացքով, ե՞րբ կրնար գրաւած ըլլալ այս տեղը, պատուհանին մօտ, ճիշդ դիմացս...:

Արտաքինն անգամ զիս յանկարծակիի բերելու բնոյթը չունեցաւ երբեք: Կրնա՞ր անիկա տարբեր ըլլալ, տարբեր՝ իր դէմագծով, պաճուճանքով, ու այն անբացատրելի ցոլացումով, որ քիչ մը ամէն ոք կը կրէ իր շուրջ...: Անիկա յար եւ նման Ան էր, զոր կրնայի ըմբռնել կամ երբեւիցէ երեւակայել...

(Շար.)

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

նախատեսուած պայմանագրին մէջ: Բացորոշապէս հասկնալի է որ իրաւունքներու այդպիսի հաւասարութեան կիրարկման եղանակները պիտի քննուին խորհրդաժողովին մէջ:

2) Այս յայտարարութեան հիման վրայ, Գերմանիա հաղորդեց թէ պատրաստ է վերագրաւելու իր տեղը զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ:

3) Մեծն Բրիտանիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ կառավարութիւնները պատրաստ են հանդիսաւորապէս եւ բոլոր եւրոպական պետութեանց հետ վերստին յայտարարելու թէ՝ ո՛չ մէկ պարագայի մէջ չպիտի փորձեն բռնի ուժով լուծել ո՛ր եւ է վէճ, ներկայ թէ ապագայ, իրենց միջեւ: Այս յայտարարութիւնը պիտի ըլլայ առանց կաշկանդելու ապահովութեան հարցին ամբողջական վինարանութիւնը:

4) Մ. Նահանգներու, Մեծն Բրիտանիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հինգ կառավարութիւնները կը յայտարարեն թէ վճռած են գործակցիլ, զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ, միւս մասնակցող պետութեանց հետ, անյապաղ մշակելու համար պայմանագիր մը որ յառաջ պիտի բերէ սպառազինութեանց շօշափելի սահմանափակում մը, յառաջիկային նոր կրճատումներ կատարելու առաջադրութեամբ:

Ց.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավընիւ Կոպըլէն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տէսլին, Գործ.— 300:
Վիէն, Մ. Մ.— 35:
Վիէն, Գ. Ա.— 35:
Շաթու, Թ. Պ.— 70:
Փորթլէնտ, Տէր Ա.— 5 տոլար:
Փավիյեօն սու Պուա, Մաթ.— 50:
Լա Պօքքա, Տայ.— 10:
Ալֆորվիլ, Տօքթ. Ք.— 140:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Պ. Պետրոս Պալըքճեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գավուքճեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Կ. Կիւլպէնկեան (Լոնտոն), Տէր եւ Տիկին Յ. Շահպէնտէրեան (Մանչեսթր), Տէր եւ Տիկին Գ. Շահպէնտէրեան (Մանչեսթր), Տէր եւ Տիկին Վ. Պալըքճեան, Այրի Տիկին Է. Պալըքճեան, Այրի Տիկին Գ. Պալըքճեան, Այրի Տիկին Գ. Պալըքճեան, (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Գ. Կիւլպէնկեան (Նիւ Եորք), Պ. Ա. Կիւլպէնկեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Ունճեան (Լոնտոն), Տէր եւ Տիկին Յ. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Յ. Դանիէլեան (Աղեքսանդրիա), Պ. Գ. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Ե. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր և Տիկ. Տօքթ. Քէշիշեան (Պոլիս), Տօքթ. Յ. Քէշիշեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Ե. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Քէշիշեան (Պոլիս), Տօքթ. Յ. Քէշիշեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Ա. Սարգիսեան (Հալէպ), Պ. Ս. Սալէրեան ինչպէս նաեւ Գավուքճեան, Քէհեաեան, Ասատուրեան, Պալեան ընտանիքները եւ զաւակները եւ իրենց պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, զոքանչին, մեծ մօր, քրոջը եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ

ՄԱՐԻԶԱ ՊԱԼԸՔՃԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 72 տարեկան հասակին մէջ, դեկտ. 9ին Ուրբաթ օր, իր բնակարանին մէջ, **9ter Rue Allée Jardin Anglais, Le Raincy**:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը, Չորեքշաբթի առաւօտ, ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, **15 Rue Jean Goujon**: Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի **Père Lachaise**ի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կըխնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Յուսահատութենէս լացի ու աղբացի, դրան զարկի ուժաթափ, յետոյ անկողնիս վրայ ինկայ ընկճուած:

Ժամ մը վերջ մարդիկ վերադառնալով, բանտին խըրաքանչիւր դրան փականքները բացին: Դուրս խուժեցինք. կէս — խելագար մարդեր ու կիներ եւ խառնուեցանք Գերմանիոյ ցամաքային եւ ծովային զինուորներուն: Ամէն ոք կը վազէր: Ոչ մէկը զէնք ունէր: Քաղաքին մէկ անկիւնէն հրաձգի պայթիւն մը լսուեցաւ: Կը նշանակէր որ դիրք բռնած էին:

Կատարեալ քաոս էր: Զինուորներ եւ քաղաքացիներ ամէն կողմէ կը վազէին. խումբեր՝ փողոցի անկիւններուն մէջ կը պարէին ու կը պոռային. կէս զինով մարդիկ սրճարանները աւարի կուտային եւ ըմպելիի տակառները փողոց կը հանէին:

Բանտի կոշտ զգեստիս ոչ ոք ուշադրութիւն դարձուց: Միակ մտածումս էր փախչիլ, պահուըտիլ: Պահուըտիլ ուր որ ալ ըլլար:

Կանտի փողոցներէն աննպատակ վազեցի. յետոյ քաղաքէն դուրս ելայ եւ իյնալով, ելլելով, լալով ու հեւկեւալով ճամբաս շարունակեցի: Սկիզբները ինծի հետ շատեր ճամբայ ելան, բայց վերջը ես առանձին մնացի:

Եռեէս տարօրինակ լեզուով ձայներ իմացայ: Յետոյ անգլիական խօսակցութիւն ըլլալը հասկցայ: Պողպատէ գլխանոցներով մարդիկ, խաքի գոյն զգեստ հագած, ճամբէն կը յառաջանային: Տեսայ ուրիշ խումբ մը որ ճամբուն միւս եզերքը, դաշտերուն մէջէն կը քալէր: Անգլիական յառաջապահ խումբն էր:

Եռեւս դառնալով կատաղի կերպով անոնց մօտ յառաջացայ: Ցեխով թաթխուած զինուորները կարծելով որ իրենց վրայ պիտի յարձակիմ՝ ապշահար կանգ առին: Ամէնէն մօտս գտնուող զինուորին թեւերուն մէջ ինկայ, որ զէնքը վար ձգած միջոցին քիչ մնաց սուինը ինծի մխուէր: Ուղեղս բզզիւններով լեցուած էր:

— Սպայ մը, սպայ մը, գոչեցի ու ինքզինքս գտայ:

Ենթասպայ մը գլխ նատեցուց:

— Ես Բրիտանական Գաղտնի Գործակալութեան կը պատկանիմ, մրմնջեցի: Երկու տարի առաջ ձերբակալուեցայ: Ատկից ի վեր բանտն էի: Դըրամ չունիմ, բան մը չունիմ... Ծնողներս Թուլըրս կը բնակին: Զիս հոն տանելու միջոց մը չէ՞ք կրնար գտնել:

— Օրիորդ, նախ պէտք է բան մը խմէք դուք, պիտի կազդուրուիք, ըսելով ուիսքիի շիշ մը երկարեց:

Անմիջապէս դէպ ի Կանտ վերադարձուցին զիս...

Մեծ երջանկութիւնները մեծ դժբախտութիւններու չափ կսկծալի կ'ըլլան: Ազատութեանս օրերուն սիրտըս ուրախութենէն կը խեղդուէր:

Պելժ ձայները ինծի աւելի անուշ կը թուէին: Վերջապէս ապահով բարեկամներուս մէջն էի:

Թուլըրս վերադարձիս, մեր ինքնաշարժը հօրս սրճարանին աւերակներուն առջեւ կեցաւ: Թուլըրսը որքա՜ն փոխուած էր. Աստուա՛ծ իմ: 1916ին թողած ժամանակս բաղդատաբար նըւազ աւերուած էր: Հիմա տանիքաւոր տուն գրեթէ չէր մնացած:

Բանդումը սոսկալի էր եղած:

Փոխան գերման դէմքերու, հիմա փողոցներուն մէջ կը տեսնուէին երկնակապոյտ համազգեստը Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի զինուորներուն խաքին:

Թուլըրսի գրեթէ բոլոր բնակչութիւնը, որ մինչեւ պատերազմին վերջանալը մառաններուն մէջ էր պահուըտած՝ դուռին առջեւ համախմբըւած էր, զիս դիմաւորելու համար. այնպէս որ մեծ դժուարութիւնով կարողացայ մօրս մօտ յառաջանալ: Զափազանց յուզուած, զիս դուրսէն դիմաւորելու էր եկեր:

— Փառք քեզ, Տէ՛ր, գոչեց, լալով ու խնդալով միաժամանակ: Իմացանք թէ գնդակահարուած ես, թէ Գերմանիա աքսորուած ես եւ բանտին մէջ մեռած ես եւն.:

Յետոյ բոլոր եղբայրներուս պատերազմէն ողջ վերադարձը իմացայ, որ կատարեալ հրաշք մը թուեցաւ ինծի. թէեւ երկու կրտսերները մշտապէս խեղանդամ պիտի մնային:

Ամէն օր նոր անակնկալ մը կ'ունենայինք. — Բարեկամներ որոնց սուգը օրերով պահած էին իբրեւ կորսըւած, տուն կը վերադառնային հրաշքով մը ազատուած:

Որքա՜ն յիշեցինք «Գանթին Մա»ն, գերմանական հիւանդանոցի վեհանձն հրամանատարը, Թիւ 63ը, դժբախտ Ֆաշիւկէլը եւ մնացեալ բոլորը, բարեկամ թէ թշնամի, որոնց մասին յուշերուս մէջ խօսեցանք:

Գիւղին բնակիչներէն բոլորը դարձեալ հոն վերադարձան: Անոնք կուգային երկաթուղիով կամ հետիոտն եւ կամ էշերով. ունեցած չունեցածնին կռնակներուն վրայ բարձած: Համաձայնական իշխանութիւնները անոնցմէ շատերուն օգնեցին՝ կառք եւ ինքնաշարժ տրամադրելով. իսկ ծեր կիներու կապոցները զինուորները ուրախութեամբ իրենց ուսերուն վրայ կրեցին:

Ընտանիքներ իրենց աւերակ տուներուն առջեւ տխուր մը կանգնած մնացին. վայրկեան մը յետոյ սակայն դարձեալ ուրախ էին, եւ երգելու պատրաստ:

Ամենազօր Գերմանիան ծունկի գալու չափ ջախջախուած եւ իր բանակն ալ հեռացած էր: «Գրաւեալ Շրջաններ»ը Պելճիքա եղան դարձեալ:

Բայց ամէն պարագայի, միշտ ալ պիտի յիշեմ այն կարգ մը ազնիւ պաշտօնեաները, ինչ դասակարգի ալ պատկանին անոնք — որոնք գորշ ալիքին հետ եկան:

Գերմանական բանտային կեանքը աչքերս լըջօրէն տկարացուցած էր. այնպէս որ ամիսներով բժշկական խընամքի տակ մնացի. այլապէս վախ կար թէ կուրանայի:

Բրիտանական Գաղտնի Գործակալութենէն ինծի ղրկեցին ազատ արձակմանս թուղթերը եւ բանտին մէջ գտնուած միջոցիս դանձելի մնացած ամսականներս: Ինծի հաղորդուեցաւ նաեւ որ Սըր Տըկլըս Հէյկի կողմէ պաշտօնական յիշատակութեան եմ արժանացած եւ անգլիական շքանշան մըն ալ պիտի ստանամ: Ֆրանսական եւ պելժ կառավարութիւններն ալ ինձ պատուեցին Պատուոյ Լեգէոնով նըշաններով:

Ուէսթրուզպէքի մեր հինաւուրց տունը պիտի վերաշինուէր. ուստի անոր աւերակներուն ուխտի գացի: Աղիւս աղիւսի վրայ չէր մնացած: Նըշանատախտակ մը միայն վերադարձող ուխտաւորներուն կ'իմացնէր որ «ասիկա Ուէսթրուզպէք գիւղն է»:

Ժպտուն մարդերն ու բացատանները, ուր մեր մանկութիւնը անցուցած էինք, անապատային երեւոյթ մը ստացած էին:

Խումբ մը անգլիացի զինուորներ ճամբուն եզերքը կը հանգչէին. երիտասարդ սպայ մը, տեսնելով որ հոն կեցած մնացած էի՝ մօտս գալու մեղմ ձայնով մը հարցուց թէ ժամանակին այդտեղ բնակա՞ծ էի:

Այդ երիտասարդ սպան քիչ ատենէն ամուսինս եղաւ...

Մէկ տարուան ընթացքին Ուէսթրուզպէք մեր հին տունին տեղը արդէն նորը կանգնած էր. ու նոր պարտէզին ծաղիկները կ'աճէին ուրախ ու գեղեցիկ ինչպէս 1914ին:

Պատերազմը վերջացած ու հետը ինձ համար երջանկութիւն էր բերած...

Թարգմ. Ա. ՀԱՄԲԷԼԵԱՆ

(ՎԵՐՋ)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ :: :: :: :: :: :: ::	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա :: :: :: ::	250 »	130 »	—
Ամերիկա :: :: :: :: :: :: :: :: ::	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ :: :: :: :: :: :: :: ::	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

14 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2060

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«Մ. ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Երէկ հրատարակեցինք վերջինը՝ այս յօդուածաշարքին: Խտացումը՝ անգլերէն հատորի մը որ կոչուած է մեզ աղմուկ հանելու:

Այդքան լայն տեղ տալով այս հրատարակութեան, մեր նպատակն էր ոչ թէ «արեւելեան» հետաքրքրութիւններ գոհացնել, այլ երեւան հանել նոր Թուրքիոյ յաջողութեան գլխաւոր գաղտնիքը:

Արդարեւ, Արմսթրոնկի գրքին սկիզբէն մինչեւ վերջը, ինչ որ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն կը գրաւէ, այդ կէտն է:

Մեզի համար երկրորդական են հեղինակին համոզումներն ու տեսութիւնները:

Պ. Արմսթրոնկ հիացող մըն է Մ. Քէմալի, եւ Թուրքիոյ վերածնութեան: Եւ միշտ ալ ամբաստանող դիրք մը բռնած է «հպատակ» ժողովուրդներու, մասնաւորապէս Հայերու հանդէպ:

Քանի մը տարի առաջ, ուրիշ գիրք մը հրատարակեց, — «Վերածնեալ Թուրքիան եւ Սուրիան»: Ուղեւորի տպաւորութիւններ, ուր նորէն առիթը գտած էր գռեհկօրէն սեւցնելու, վարկաբեկելու հայ ժողովուրդին մնացորդները:

Բայց թողունք այդ բոլորը եւ պրպտենք ինչ որ հրահանգիչ է «Գորշ Գայլ»ին մէջ. (Պօզ Քուրթ):

Փաստերու եւ մանրամասնութիւններու տեսակէտով, չափազանց հարուստ է Պ. Արմսթրոնկի գիրքը: Փաստեր, որոնք վէպի մը տպաւորութիւնը կը ձգեն, եւ սակայն մեծագոյն մասով կը համապատասխանեն բուն իրականութեան:

Հեղինակը վարած ըլլալով դիւանագիտական պաշտօններ, ամէն դիւրութիւն կը վայելէր յետին մանրամասնութիւններն իմանալու եւ ստուգելու:

Քանի մը անգամ ճամբորդած է դէպ ի Թուրքիա: Իսկ բրիտանական Գաղտնի Գործակալութեան եւ օտար դեսպանատուներու տեղեկագիրները, ինչպէս եւ ականատեսներու պատմութիւնները անշուշտ որ անմատչելի չեն եղած իրեն:

Մնաց որ, կան բուն իսկ Թրքական աղբիւրները, Մ. Քէմալի անմիջական շրջապատէն: Փախստական մեբիւններն ու «ընկերուհիները»: Կամ անոնց յուշերը:

Այնպէս որ, աւելորդ է վիճիլ վաւերականութեան մասին:

Եւ յետոյ, բազմաթիւ դէպքեր դեռ երէկուան պատմութիւն են:

Բայց, կրկնենք, այդ բոլորէն վեր, մեզի համար էականը այն հոլովոյթն է որ յանդեցաւ քէմալական յաղթանակին եւ զոր այնքան պատկերալից դրուագներով կը նկարագրէ հեղինակը:

Մ. Քէմալ ասպարէզ կ'իջնէ երբ Թուրքիան անդունդին ափն էր հասած: Պարտութիւն, տնտեսական քայքայում, օտար գրաւում եւ ընդհանուր յուսաբեկութիւն:

Մռա՜յլ է հեռանկարը, բայց «Գորշ Գայլը» — այս պարագային Թուրքիոյ ոգին — կը գտնէ ափ մը հաւատաւորներ, եւ կուտայ ճակատագրական որոշումներ:

Ինքնահաւան, իշխանատենչ, անբարոյական, թաթխուած՝ արեւելեան բոլոր մոլութեանց մէջ, — այս մարդը կանգ չառներ ո՛ր եւ է խոչընդոտի առջեւ: Համոզելով, սպառնալով, կազմակերպելով, մարմին կուտայ ուժի մը որ կը դառնայ աղբիւր վերանորոգման եւ յաղթանակի:

Անշուշտ, արտաքին ազդակներն ալ կ'օգնեն:

Առանց կարմիր — կանանչ զինակցութեան եւ միւսներու՝ դեղին — ճերմակ աշխարհակալներու դիւային խաղերուն, դժուա՛ր թէ էնկիւրէն կարենար յոխորտալ այսօրուան կեցուածքով:

Եւ սակայն, ի՞նչ կ'արժեն արտաքին ազդակները, երբ դուն չունիս ուղեղին եւ ուխտ, չունիս կամք ու հաւատք: Երբ ծրագիրներ կ'որոճաս, բայց պատրաստ չես: Երբ գոհարներ կը թափես, բայց մոմխաներու կամ ժայռերու կը հանդիպիս:

Հակառակ մեր բոլոր ամբաստանութեան, պէտք է խոստովանինք թէ Թուրքը գերազանցեց մեզ, այս տեսակէտէն:

Աւելի մռայլ, աւելի ահաւոր է եղած մեր ազատագրական պայքարը: Կատարեալ դիւցազնամարտ:

Պահելով բոլոր համեմատութիւնները, կրնա՞նք պարծիլ մեր գիտակցութեան պայծառութեամբ եւ հաւաքական կամեցողութեամբ:

Ճակատագրական վայրկեաններու մէջ, ծանրակշիռ վրիպումներ չե՞նք ունեցած մեր ակադեմական վէճերով, ձեռնպահութեամբ, դասալքութեամբ, ազգի — ազգի խաչաձեւումներով կամ ճամարտակութիւններով: Մինչ թշնամին կը գործէր:

Այսօր իսկ, երբ քիչ — շատ բնականոն վիճակ ունինք, եւ խորապէս ցնցուած ենք աննախընթաց վերիվայրումներէն, նոյն անկերպարան կերպարանքը չե՞նք ներկայացներ:

Ունի՞նք պայծառ տեսութիւն՝ գոնէ հիմնական հարցերու մասին:

Ունի՞նք ուխտ, գոնէ եղածը պահելու, եթէ անկարող ենք նոր նուաճումներ կատարելու:

Միայն գաղութներու հոգեկան վիճակը աչքի առջեւ բերելով, կրնանք առանց դժուարութեան տալ այս հարցերուն պատասխանը:

Լման տասը տարի, չկրցանք լեզու գտնել տարրական հարցի մը, գաղութներու փրկութեան մասին:

Եւ բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ՝ տակաւին տասը տարի ալ պիտի շարունակենք ջուր ծեծել, արիւն պղտորել, իմաստութիւն ծախել, — բայց մատ մատի չզարնել:

Այո, չունինք Թուրքիոյ հնարաւորութիւնները, բայց աչք ու մի՞տք ալ չունինք:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑ

—·—

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Իզմիրի «Էսնաֆ եւ Էհալի» դրամատունը օրացոյց մը պատրաստած է, փոխելով ամիսներու անունները:

Այսպէս, նոյեմբերը մկրտած է «Ճումհուրիյէթ այը» (հանրապետութեան ամիս), յունուարը՝ «Կազի այը» (Կազիին ամիսը) եւն.:

Հրատարակուած լուրէն կ'երեւի որ թուրք դրամատունը չէ կրցած թրքացնել տարուան 12 ամիսները:

Թէեւ զրկուա՛ծ՝ թուրք հայրենակցութենէ, կը փութամ օգնութեան հասնիլ Իզմիրի դրամատան:

Ու կ'առաջարկեմ թրքացնել ոչ միայն ամիսները, այլ եւ տարիները եւ տարուան եղանակները:

Այսպէս, յուլիսը (1908) կարելի է կոչել «Իթթիհատ այը»: Մարտը (1909) «շէրիաթ այը»: Մայիսը (1915) «Թէհճիր այը» (Տեղահանութեան ամիս): Օգոստոսը (1924) «Լոզան այը» :Փետրուարը (1925) «Քիւրտ այը» (ապստամբութիւն Շէյխ Սայիտի): Սեպտեմբերը (1925) «Տաք աղան այը» (կախաղանի ամիս): Եւն.:

Ինչո՞ւ գարունը չմկրտել «էշգըյա մէվսիմի», ամառը՝ «ասպրըմ ֆէսէրիմ մէվսիմի», ձմեռը՝ «էմվալը մէթրուքէ մէվսիմի» (լքեալ գոյքերու եղանակ), աշունը՝ «թալան մէվսիմի»:

Միայն 1908էն ասդին պատահած դէպքերը յիշելով, Իզմիրի դրամատունը կրնայ թրքացնել ոչ միայն ամիսները, տարուան եղանակները եւ շաբթուան օրերը, այլ եւ փառքի ու պարծանքի արձանագրութիւններով օծել տարուան 365 օրերը:

ՎԱՐԱԶ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ «ՊԻՏԻ»ՆԵՐԸ

—·—

Թուրքիոյ կրթական գործավարը հետեւեալ յայտարարութիւնը բրած է. —

« Ցարդ ժողովրդական վարժարաններէն 2 միլիոն 400,000 հոգի վկայական ստացած են: Ուսման տարիք ունեցող երիտասարդութեան հազիւ հարիւրին 15ը դպրոց կը յաճախէ: Պիտի աշխատինք որ դպրոցական ուսման ծրագիրը այնքան խճողուած չըլլան, որպէս զի տղաք խրտչին ուսումէ: Ուսուցիչներու թիւը պակաս ըլլալով ամէն գիւղի բաւարարութիւն չեն կրնար տալ: Միջնակարգ վարժարաններէ շրջանաւարտներուն վկայագիր տալով կը խորհինք անոնք գիւղերու մէջ ուսուցիչ անուանել: Այս կերպով գիւղերու հանրային կարգ մը գործերն ալ անոնք կրնան վարել, բայց պայման է որ այդ ուսուցիչին ապրուստը եւն. գիւղէն հոգացուի: Մեր ձեռքն եղած ուսուցիչներուն, չորս ամիս մէկ գիւղին մէջ եւ չորս ամիս ալ ուրիշ գիւղի մը մէջ պաշտօնավարել պիտի տանք:

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ

Կրէկոր Շթրազէր, Գերմանիոյ հիթլէրականներուն քաղաքական վարիչը, հրաժարական տուաւ, չհանդուրժելով Հիթլէրի քմահաճոյքներուն: Ուրիշներ ալ քաշուեցան եւ կուսակցութիւնը ծանր տագնապ մը կ'անցրնէ այժմ: Հիթլէր որոշեց ինք ստանձնել կառավարութեան քաղաքական ղեկավարութիւնը: Այս առթիւ, կոչ մը հրատարակեց իր սովորական ճոռոմաբանութեամբ, — «Ցնոր տնօրինութիւն պիտի վարեմ իմ կուսակցութեանս քաղաքականութիւնը: Ինծի օգնական կը նշանակեմ նախկին զօրավար Լէյը: Դեկտ. 14ին պիտի հաղորդեմ նոր ուղեգիծը, աւելցնելու համար ազգային — ընկերվարական շարժման գործունէութեան ուժը»:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ՝ ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Կիրակի օր հարսնիք մը տեղի ունեցաւ օդանաւի մէջ, Մատրիտի օդանաւային կայանին վերեւ: Փեսան էր օդանաւորդ Քոփիանօ: Այս առթիւ հարսը հռչակուեցաւ «օդանաւի թագուհի»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ինչպէս պիտի լուծուի պարտքերու խնդիրը

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ԿԸ ՎԻՃԱԲԱՆԻ ԵՐԿՈՒ ՕՐԷ Ի ՎԵՐ

ԷՌԻՕ ԱՌԱՋԱՐԿԵՑ ՎՃԱՐԵԼ, ՎԵՐԱՊԱՀՈՒՄՆԵՐՈՎ

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը միշտ կը մնայ առկախ, թէեւ վաղը վերջին օրն է (15 դեկտ.):

Երէկ գրած էինք թէ՝ իբրեւ պատասխան Անգլիոյ վերջին ծանուցագրին, ամերիկեան կառավարութիւնը վճռապէս կը մերժէ իբրեւ առհաշիւ ընդունիլ 95 միլիոն տոլարի գումարը:

Ամերիկայի այս մերժողական պատասխանը տրուեցաւ անսովոր արագութեամբ: Ուաշինկթընի անգլիական դեսպանը հազիւ յանձնած էր ծանուցագիրը, երբ Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը անմիջապէս պաշտօնատուն երթալով, խմբագրել եւ հեռագրել տուաւ պատասխանը: Հազիւ հինգ ժամ անցած էր ծանուցագրին ստացման եւ պատասխանին առաքման միջեւ:

Հակառակ այս ժխտական պատասխանին, իրազեկներ կը հաւատան թէ Մ. Նահանգներուն մէջ ալ հետզհետէ կը ծաւալի պարտքերու վերաքննութեան տեսակէտը: Կառավարութիւնը ստիպուած էր ժխտական պատասխան տալ, որովհետեւ չէր կրնար խախտել սահմանադրութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի Ամերիկայի աճապարանքին, դարձեալ իրազեկներ կը բացատրեն թէ ստիպուած էր այդպէս շարժիլ, որպէս զի Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին որոշումէն առաջ, յայտնի ըլլար ամերիկեան կառավարութեան տեսակէտը:

Ֆրանսա եւ Անգլիա միեւնոյն տեսակէտն ունին այս հարցին մէջ, եւ կ'ըսուի թէ պիտի պնդեն վերապահումներու մասին, հակառակ Ամերիկայի ժխտական պատասխանին: Ամերիկեան ծանուցագրին ժամանումէն անմիջապէս յետոյ, Պ. Էռիօ Կաէ տը Լիոնի կայարանը փութալով, խորհրդակցեցաւ Պ. Մաքտոնըլտի հետ, որ Ժընեւէն կուգար: Իսկ երկու օրէ ի վեր Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետները հեռախօսով տեղեկութիւններ կը հաղորդեն փոխադարձաբար, իրենց բռնելիք ընթացքի մասին: Հաւանական է որ Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ ալ հարցապնդումներ տեղի ունենան այսօր, չորեքշաբթի: Թէեւ կառավարութիւնը չուզեր կաշկանդուիլ:

⁂ Երկուշաբթի օր, Պ. Էռիօ լայն բացատրութիւններ տուաւ Երեսփ. Ժողովին մէջ, կատարուած բանակցութեանց մասին, շեշտելով դեկտ. 15ի վճարումը կատարելու անհրաժեշտութեան վրայ, բայց միեւնոյն ատեն առաջարկելով որոշ վերապահումներ:

Վարչապետը նախ համառօտ ակնարկ մը նետեց անցեալին վրայ: Յիշեց թէ Ամերիկան թանկագին ծառայութիւններ մատոյց պատերազմի ամէնէն տագնապալի շրջանին եւ թէ 75,000 Ամերիկացիներ մեռան ռազմադաշտին վրայ: Բայց, պատերազմէն ի վեր, թիւրիմացութիւններ ծագեցան Մ. Նահանգներուն եւ մեր միջեւ, սկսելով հաշտութեան դաշնագրէն: Ամերիկան չվաւերացուց դաշնագիրը: Յետոյ, Ամերիկան մերժեց անդամակցիլ Ազգերու Դաշնակցութեան: 1929ին համաձայնութիւն գոյացաւ պարտքերու վճարման մասին, եւ այդ օրէն մեզի համար բացորոշ էր թէ իրարու հետ կապուած են պատերազմական պարտքերը եւ հատուցումները: Յետոյ, Ամերիկայի պահանջով, հաստատուեցաւ Եանկի ծրագիրը: Յետոյ, նախագահ Հուվըրի պահանջով, յետաձգուեցան վճարումները, փլուզումէ փրկելու համար Գերմանիան:

Ինչ ստացած եւ վճարած է Ֆրանսա

Իր ճառին սկիզբէն մինչեւ վերջը, Պ. Էռիօ ուզեց ապացուցանել թէ բոլոր կարգադրութեանց մէջ, հատուցումները եւ պարտքերը միշտ իրարու կապուած են: Այս առթիւ, յիշեց նաեւ շարք մը թուանշաններ: Ամերիկա Ֆրանսայի փոխ տուած է, պատերազմի ընթացքին, 1970 միլիոն տոլար, իսկ զինադադարէն յետոյ՝ 1027 միլիոն: Ապրանքներու գինն է 400 միլիոն տոլար: 1926ի համաձայնութեամբ, Ֆրանսայի պարտքը նշանակուեցաւ 4025 միլիոն տոլար, այսինքն իբր 100 միլիառ ֆրանք: Այս պարտքին փոխարէն, Ֆրանսա վճարած է, համաձայնութենէն առաջ՝ 400 միլիոն տոլար. համաձայնութենէն յետոյ՝ 87 միլիոն: Ֆրանսա Անգլիոյ կը պարտի 653,127,000 ստեռլին, որ սակը 125 հաշուելով կ'ընէ 81 միլիառ ֆրանք: Արդէն վճարած է 287 միլիոն տոլար: Գալով դեկտ. 15ի պայմանաժամին, Ֆրանսա պիտի վճարէ 19,261,000 տոլար, Անգլիա՝ 95,550,000, Իտալիա՝ 1,245,000, Պելճիքա՝ 2, 125,000 տոլար: Պելճիքա տակաւին որոշում տուած չէ, իսկ Իտալիան պիտի վճարէ, նոր համաձայնութիւն մը պահանջելով 1933 յունիս 15ի մասնավճարին համար:

Ի՞նչ պիտի ընէ Ֆրանսան: Երեք տեսակ լուծումներ կան աչքի առջեւ: 1. Վճարել՝ առանց վերապահութեան: Կառավարութիւնը չընդունիր այդ տեսակէտը: 2. Պարզապէս մերժել դեկտ. 15ի վճարումը: Կառավարութիւնը այդ ալ չի կրնար ընդունիլ: Ծայրագոյն անխոհեմութիւն պիտի ըլլար 500 միլիոն ֆրանքի համար վտանգել կարգադրութիւն մը որ սահմանուած է 60 տարուան համար, մանաւանդ որ տակաւին մեր առջեւ չունինք վերջնապէս հաստատուած իշխանութիւն մը: (Կ'ակնարկէ Մ. Նահանգներու նախագահական փոփոխութեան): Յետոյ, պէտք է նկատի առնենք թէ ինչեր կրնան պատահիլ Մ. Նահանգներուն մէջ, եթէ մերժենք յարգել մեր ստորագրութիւնը: «Այնտեղ սարսափելի նախապաշարումներ կան մեզի հանդէպ, անպատկառ մամուլ մը եւ գարշելի մարդիկ որոնց ազդեցութեան դէմ պէտք է պայքարիլ: Կուտակուած նախապաշարումները չծանրացնենք ոսկիի վէճերով: Եթէ վճարելու մերժումը քանդէ գոյացած համաձայնութիւնը, նորէն պիտի իյնանք սարսափելի վէճի մը մէջ որ եօթը տարի տեւեց»: Կը մնայ երրորդ լուծումը, — վճարել՝ վերապահումներով: Կառավարութիւնը ա՛յդ կ'առաջարկէ ժողովին: Ֆրանսա պէտք է յարգէ իր ստորագրութիւնը, դնելով որոշ պայմաններ:

Այս ճառէն յետոյ, վիճաբանութիւնները յետաձգուեցան յաջորդ օրուան (երէկ): Իսկ Պ. Էռիօ ժողովի նստաւ ելմտական եւ արտաքին յանձնաժողովներուն հետ եւ ժողովի հրաւիրեց դահլիճը, որոշելու համար վերապահումները:

Երեսփ. ժողովը երէկ ցերեկ ձեռնարկեց ընդհանուր վիճաբանութեանց, եւ շարունակեց մինչեւ առտու: Բուռն արտայայտութիւններ եղան այս առթիւ:

⁂ Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա պիտի պնդէ իր դրած վերապահումներու մասին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՆՈՑ. 29»Ը ԾԵԾՈՎ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ

ՎԻԷՆ, 12 դեկտ. (Յառաջ). — Դեկտեմբեր 11ին, երէկ, կիրակի օր կէսօրէն վերջ, Սէրքըլ Կաթոլիկ սրահին մէջ, Հօկ. — Հնչակ — ռամկավար հաւաքուած, պիտի տօնէին Նոյ. 29ը որուն նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր Հօկի քանի մը հոգինոց մասնաճիւղը:

Որոշուած էր ողջոյնի խօսք տալ երկու Հայր. Միութիւններու ներկայացուցիչներուն: Երկուքն ալ թաւթիւք հնչակեաններ էին:

Առաջինը՝ փախուկ մը, կը հրաւիրուի բեմ, բայց փոխանակ իր ողջոյնի խօսքը ընելու, ձեռքը բռնած հակադաշնակցական թերթ մը, կը սկսի լուտանքներ թափել Դաշնակցութեան հասցէին:

Օրուան նախագահը անտեղի կը գտնէ եղածը: Մարդուկը նորէն խօսք կ'ուզէ, բայց կը պատասխանուի թէ հոս վիճաբանական ժողով չէ: Բեմ կը բարձրանայ երկրորդը, նոյնպէս թաւթիւք հնչակ մը, եւ կը հրամայէ, որ նախագահը եւն. բոլորն ալ վար իջնեն բեմէն որպէս զի ինք խօսի: Կը պատասխանուի թէ իրաւունք չունի այդպիսի պայման դնելու, քանի որ բեմը Հօկին կը պատկանի: Կրկին կը հրամայէ: Այս անգամ թեւէն բռնելով բեմէն վար կ'իջեցնեն: Մինչ այդ, արդէն սրահին մէջ բանակռիւ սկսած էր Հօկերու եւ Հնչակներու միջեւ: Հետզհետէ կը տաքնայ բանակռիւը եւ կը վերածուի զուր ու դնբոցի: Ներկաները կը սկսին սրահէն հեռանալ. եւ իրենք ալ հանդէսը վերջացած համարելով կը մեկնին:

Օրուան բանախօսը — Լիոնէն բերուած Աստիփաղարցի ապտալ մը — առանց իր պարտականութիւնը կատարելու գլխիկոր կը վերադառնայ, եւ, այսպիսով կը վերջանայ Նոյ. 29ի «տօնակատարութիւնը»:

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ 1·75

Ցորենին գինը ինկած ըլլալով, հացին քիլոն որ 1·80 էր, այսօրուընէ սկսեալ պիտի ծախուի 1·75ի:

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՎԻԼՀԷԼՄ Բ.Ի ԴԷՄ ?

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Վիլհէլմ Բ.ի բնակած դղեակի մէկ աշտարակին մէջ (Հոլանտա) բռնուեցաւ մարդ մը, ձեռքը ատրճանակով եւ դաշոյնով: Քննութիւն կատարելով, հաստատուեցաւ թէ անծանօթը քանի մը օրէ ի վեր եկած էր:

ԿԻՆ ՄԸ՝ 180,000 ՖՐԱՆՔԻ ԱԴԱՄԱՆԴՈՎ

Ֆրանքեսպեյժ սահմանին վրայ ձերբակալուեցաւ կին մը, որ վրան պահած էր 180,000 ֆրանք արժողութեամբ ադամանդ: Անվէրսէն կուգար: Կը կարծուի թէ ադամանդի միջնորդ է Անվէրսի եւ Ամսթէրտամի գործարանատիրոջ մը հաշուոյն: Ադամանդները վար դրուեցան, իսկ տիկինը բանտ առաջնորդուեցաւ:

ՃԱՓՈՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ, ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՄԵՐԺԷ

Չինացի զօրավար մը եւ բազմաթիւ զինուորներ Մանճուրիայէն Սիպերիա ապաստանած ըլլալով, ճափոնական կառավարութիւնը պահանջեց իրեն յանձնել բոլորն ալ: Պ. Քարախան, արտաքին գործերու փոխ — գործավարը, նախ պատասխանեց թէ պիտի քննէ խնդիրը, իսկ երկրորդ ծանուցագրով մը բացարձակապէս մերժեց:

ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՎՃԱՐՄԱՆ ԴԷՄ

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին անդամներէն 34 հոգի բանաձեւ մը առաջարկեցին, պարտքերու վճարման դէմ:

Տնտեսական փրկութեան կոմիտէն հեռագիր մը ուղղեց Պ.Էռիոյի, յայտնելով թէ անկարելի է տոկալ տուրքերու յաւելման եւ առեւտուրի ջլատման որ յառաջ պիտի գան պարտքերու վճարման հետեւանքով:

Ուրիշ բազմաթիւ միութիւններ ալ նոյնիմաստ հեռագիրներ եւ հանրագրութիւններ կը տեղացնեն:

Իսկ նախկին պատերազմիկներու Միութիւն մը առջի օր ծաղկեպսակ մը դրաւ Ամերիկայի անծանօթ զինուորի գերեզմանին վրայ, հետեւեալ մակագրութեամբ.

— «Դուն չուզեցիր այս բանը...»:

ԱՐԵՒԵԼՔԸ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ԴԷՄ

3.— ԱՐԱԲԻԱ ԸՆԴԴԷՄ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

Հայերին մնում է վաղօրօք օգուտ քաղել իւրեանց դրութիւնից:
Մ. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

Եթէ Արաբիա դիրք բռնեց Եւրոպայի դէմ, շատ կարեւոր պատճառներէն մէկն էր նաեւ սիոնական շարժումը:

Մոսկուայի ակնոցով, ինչպէս Ֆրանսա կ'օգտագործէ Հայերը՝ զանոնք տեղաւորելով եւ, այսպէս, տեղ գրաւելով Սուրիոյ մէջ, այնպէս ալ Անգլիա կ'օգտագործէ Հրեաները՝ զանոնք տեղաւորելով եւ, այսպէս, տեղ գրաւելով Պաղեստինի մէջ: Որոշ է թէ Մոսկուա ի՞նչ նպատակներու կը վերագրէ Հայոց տեղաւորումը Սուրիոյ մէջ Ֆրանսացիներու կողմէ եւ Հրեաներուն տեղաւորումը Պաղեստինի մէջ ւելով Պաղեստինի մէջ: Որոշ է թէ ինչո՞ւ փորի ցաւ կը զգայ Մոսկուա՝ տեսնելով որ Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ կը զօրանան եւրոպական երկու աշխարհակալ պետութիւններ: Բայց մեր յօդուածաշարքին այս գլուխին մէջ մեր պարտականութիւնն է խօսիլ միայն այն ընդվզումին մասին, զոր ցոյց կու տան Արաբները հանդէպ Եւրոպայի, մասնաւորապէս Անգլիոյ, զայն համարելով սիոնական շարժման միակ հրահրիչը: Ըսենք միայն թէ Մոսկուա աղուոր առիթ մը գտաւ կրակը խառնելու:

Մօրիս Միւրէ խստութեամբ կը քննադատէ անգլիական այդ քաղաքականութիւնը, որ պատճառ դարձաւ Արաբներուն ըմբոստութեան, ի մեծ ուրախութիւն Ռուսերուն: «Սիոնական փորձը, զոր Մեծն Բրիտանիա կատարեց Պաղեստինի մէջ, մէկն է այն շատ ծանր սխալներէն, զորս գործեց ան վերջին տարիներուս: Լորտ Պալֆուրի նման արժէքաւոր պետական մարդ մը ի՞նչպէս իր անունը կապեց այդ յիմար ձեռնարկին»: Եթէ Անգլիա յիմարաբար ուզեց Հրեաները տեղաւորել Պաղեստինի մէջ, ուր Արաբները բնակչութեան 93 առ հարիւրը կը կազմէին, կատարելու համար էր խոստում մը, զոր տուած էր պատերազմի ընթացքին: Յաղթելու համար Գերմանիոյ, Անգլիա պարտաւորուած էր դիմել ամէն միջոցի եւ յենակներու: Եթէ պէտք ունեցաւ Հիճազի Արաբներուն օժանդակութեան, նոյնքան եւ թերեւս աւելի անհրաժեշտ էր իրեն համար ելմտական աշխարհի թագաւորներուն— Հրեաներուն— ծառայութիւնը: Կ'արժէ՞ր, սակայն, կը հարցնէ Մօրիս Միւրէ, այսքան սուղ գնել որ եւ է ծառայութիւն: Արաբական հարցը արդէն իսկ բարդ էր եւ վտանգաւոր՝ աւելի բարդացնելը:

Պատմենք թէ ի՛նչպէս ծագեցաւ այս հարցը:

2 նոյեմբեր 1917ին, պատասխանելով Լորտ Ռոչիլտի մէկ հարցումին, Լորտ Պալֆուր կը յայտարարէ.

— Բրիտանական կառավարութիւնը հաճոյ աչքով կը դիտէ հրեայ ժողովուրդին տեղաւորումը Պաղեստինի մէջ եւ իր կարելին պիտի ընէ՝ օգնելու համար անոնց, այն վերապահութեամբ միայն, որ ոչինչ կատարուի որ վնասէ Պաղեստինի ոչ – հրեայ հաւաքականութեան քաղաքացիական եւ կրօնական իրաւունքներուն, ոչ ալ այն իրաւունքներուն եւ քաղաքական կանոնադրութիւններուն, զորս Հրեաները կը վայելեն ուրիշ երկիրներու մէջ»:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս խոստումը շատ ու շատ կը հակասէր Արաբներուն խոստացուած անկախութեան: Ճիշդ է թէ Անգլիա, ընդհ. պատերազմի շփոթութեան մէջ, երբեք ժլատ չգտնուեցաւ, ընդհակառակն աջ ու ձախ եւ շատ վեհանձնաբար խոստումներ շռայլեց: Եկաւ խոստումներու գործադրութեան ժամանակը: Եւ Անգլիա պարտաւորուեցաւ, ի հեճուկս Արաբներուն, Աւետեաց Երկիր փոխադրել հրեայ գաղթականներու հսկայ զանգուած մը, բերելով կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայէն: Ուրիշ աւելի մեծ սխալ մըն ալ այն եղաւ, որ, Լօյտ Ճորճի կողմէ, Պաղեստինի մարզպան նշանակուեցաւ Հէրպըրթ Սամուէլ, Հրեայ մը իր ծագումով, սիոնիստ մը իր ուղեղով: Կրնա՞ր միթէ անաչառ ըլլալ այս մարզպանը: Ոչ միայն աչօք բացօք կողմնակալութիւն ցոյց տուաւ Հրեաներուն, այլ եւ քիչ մը երես տուաւ հրէական ընկերվարական ցանկութիւններուն:

Ո՞վ էին այդ Հրեաները, — գերմանացած գաղթականներ, Թշնամի Աստուծոյ, որոնք աւելի ընկերվարական էին քան Հրեայ: Իրենց ծրագիրներով եւ աշխատանքով, ամէն օր կը գրգռէին Արաբները, որոնք Լոնտոն կը ղրկէին պատուիրակութիւն պատուիրակութեան վրայ, ներկայացնելու իրենց բողոքը: Բայց ո՞վ մտիկ կ'ընէր, Լոնտոնի մէջ, անոնց բողոքը: Զուղեցին իսկ լսել: Լորտ Պալֆուրին վիճակեցաւ, 1925ին կատարած իր ճամբորդութեան առթիւ, խիստ ցոյցերուն մէջէն նշմարել Արաբներուն սպառնալիքը: Այսուհանդերձ Լոնտոն չյօժարեցաւ առնել քայլ մը ետ: Եւ սիոնականները շարունակեցին վիրաւորել Արաբներուն հոգին: Sir Alfred Mondը չէ՞ր, որ կը յայտարարէր. — «Պաղեստինը շատ աւելի միջերկրականեան երկիր մըն է քան արեւելեան: Պաղեստին էապէս ճերմակ ցեղի մարդոց երկիր մըն է»: Կը մնայ պատերազմ յայտարարել Արաբներուն դէմ: Ձեռնոց էր որ կը նետէին սիոնականները, եւ Արաբները ի վերջոյ վերցուցին ձեռնոցը:

Այդ օրէն ասդին թշնամութիւնը սիոնականներուն եւ Անգլիացիներուն դէմ նուիրական զգացում մըն է Արաբներուն հոգւոյն մէջ: Այդ օրէն ասդին Արաբները ատելութեամբ կը նային Եւրոպայի:

Եւ, ինչպէս ըսինք, մութին մէջ կանգնած՝ կայ մէկը, որ կը հրահրէ ատելութիւնը: Մոսկուա Պաղեստին ղրկեց իր մարդիկը սիոնականի պատմուճանով՝ Արաբները գրգռելու համար... սիոնականներուն եւ Անգլիացիներուն դէմ: Արդարեւ, Հրեաները որ կը գաղթէին Եւրոպայէն դէպ ի սիոնական օջախը, վարակուած էին բոլշեւիկեան գաղափարներով: Ռուսերուն կը մնար օգտուիլ այս պատեհութենէն՝ հարուածելու համար Անգլիան իր սեփական զէնքով: Ո՛չ, Մոսկուա չի կրնար հանգիստ քնանալ, քանի կը զօրանայ Անգլիան արեւելքի սահմաններուն վրայ: Ոչ թէ միայն անոր համար որ Մոսկուա կ'աշխատի դայթեցնել Անգլիոյ ոտքերը Հնդկաստանէն, այլ եւ անոր համար, որ Ռուսիա տակաւին կ'երազէ «տաք ծով» իջնել: Ասոր համար չէ՞ր, որ Անգլիա գրաւեց Կիպրոս կղզին, — հաւասարակշռելու նպատակով Ռուսիոյ վայրէջքը դէպ ի հարաւ – արեւմուտք: Հիմա ուրիշ հոգեր ալ կան, — երկու աշխարհակալները իրարմէ կը վախնան ու իրար կը լրտեսեն՝ պաշտպանելու համար քարիւղի իրենց հորերը, մէկը իր Բագուն, միւսը իր Մուսուլը:

Եւ երկու աշխարհակալները կ'աշխատին արաբական եւ հրէական խըռովութիւններով, — Արաբն ու Հրեան գզուըտելով, — վնասել իրարու, ինչպէս ժամանակ մը ըրին Արարատէն մինչեւ Տաւրոս՝ գզուըտելով Հայն ու Թուրքը:

Եթէ Անգլիա տակաւին խիղճ կը թուի առ ոչինչ համարելով արաբական ըմբոստութիւնը, կը թուի Մոսկուա սատանայօրէն կը ժպտի՝ տեսնելով Արաբները, որ կը կանգնին Եւրոպայի դէմ ու ժանիք կը սրեն:

Ատեն է, որ վերջին եւ չորրորդ գլուխով մը քննենք մեր դիրքը այն պայքարին մէջ, որ արեւելք կը բանայ արեւմուտքի դէմ. —Հայերը ընդդէմ ... որո՞ւ (Եւրոպայի՞ թէ Ասիոյ):

Ամէնէն կարեւոր գլուխն է այս մեր յօդուածաշարքին:

ԱԶԱՏԱՆԻ

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ ԱԼ...

Աւստրիոյ ֆաշականները որոշեցին հանրաքուէ կատարել, պահանջելով 1. Դիկտատուրա հաստատել. — 2. Ջնջել բոլոր կուսակցութիւնները, ազգային խորհուրդը եւ Վիեննայի քաղաքապետական խորհուրդը. — 3. Հրաւիրել կայսերական խորհուրդ մը, դիկտատորութեան միջոցաւ եւ մասնակցութեամբ քաղաքներու արհեստապետութեանց. — 4. Քաղաքական ազդեցութիւններէ ազատ պահել գործադիր իշխանութիւնը, դպրոցները եւ սէնտիքաները. — 5. Պարտաւորիչ եւ ընդհանուր զինուորութիւն հռչակել. — 6. Մահապատիժ հաստատել. — 7. Աւստրիան ֆաշական պետութեան վերածել:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Շաբաթ, դեկտ. 10ին, տեղի ունեցաւ Բարեգործականի կազմակերպած բանախօսութիւնը Հայաստանի մասին: Դժբախտաբար շատ քիչ բազմութիւն էր եկած ունկնդրելու Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանին: Մի երկու տասնեակ Բարեգործականի անդամներ, նոյնքան էլ Հօկի անդամներ եւ մի քանի պատահական հետաքրքրուողներ: Սրահի երեք քառորդին աւելին դատարկ էր:

Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանը, որ Հայաստան էր գնացել կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ, վերադարձել է շատ խանդավառ տրամադրութիւններով: Իր դեկուցումը բանախօսը կարդաց գրաւոր, ուր ներկայացրեց «Հայաստան ինչպէս որ է»:

Թէեւ համայնավարութիւնը հակառակ է հայրենիքի գաղափարին, բայց ըստ Պ. Կիւմիւշկէրտանի, հայ համայնավարներն աւելի քան հայրենասէրներ են եւ Հայաստանի մէջ կը տիրէ ազգային ոգին: Ծննդաբարութիւնն ուժեղ թափով առաջ կը տարուի եւ այդ տեսակէտից Խորհրդային Միութեան մէջ Հայաստանն առաջին տեղը կը գրաւէ: Երկիրն ունի իր սեփական բանակը, համալսարանում կը դասախօսեն հայերէն լեզուով եւ, առ հասարակ, ժողովուրդը շատ գոհ է իր վիճակէն: Եթէ 25 — 30 տարի էլ այսպէս շարունակուի, ապա Հայաստանն ինքնաբաւ կը դառնայ թէ տնտեսապէս եւ թէ ֆիզիքապէս:

Պ. բանախօսը ներկայ է եղած Խորհրդային 15ամեակի առթիւ կազմակերպած զօրահանդէսին եւ Զորագէսի կայանի բացմանը: Նրան շատ յուզել է այն, որ Ազրբէջանցի Մուսաբէկովն իր ողջոյնի ճառը վերջացրել է Հայերէն բացականչութեամբ՝ «Կեցցէ՛ Հայաստան»... Նոյնպէս յուզուել է յարգելի բանախօսը, երբ Թուրքիոյ ներկայացուցչի առջեւից շարան – շարան անցել է հայկական կարմիր բանակը եւ ինքն աշխատել է թափանցել Թուրքի հոգու մէջ եւ իմանալ, թէ ի՞նչ կ'ապրէր ան այդ վայրկեանին... Պ. Կիւմիւշկէրտանին յուզել են նաեւ հայկական երգերը, հայ կենցաղը եւ այն, թէ ի՛նչպէս ժողովուրդը կը համբուրէր Նորընտիր կաթողիկոսի քղանցքը:

Որպէս թերութիւն, Պ. բանախօսը մատնանշեց այն, որ Հայաստանի վարիչներն իրենց ուժերէն վեր տնտեսական ձեռնարկների կառուցման կը դիմեն եւ այդ ասպարէզում կը գործեն առանց մեթոտի ու հաշուի: Երկրորդ բացասական երեւոյթն այն է որ ժողովուրդը կ'ապրի սոսկալի աղտոտ պայմաններում. եւ ատոր յանցանքը ոչ թէ տիրող կարգերին կամ իշխանութեանն է, այլ բուն ժողովրդինը, որն անուղղայ է եւ բնածին աղտոտ...

Անաչառ դառնալու համար, Պ. բանախօսը քննադատեց նաեւ բուրժուական կարգերը եւ առանձնապէս մեղադրեց արտասահմանեան հայ բուրժուազիային, որ հարկ եղած չափով չեն հետաքրքրւում Հայաստանով եւ պէտք եղած օգնութիւնը չեն հասցնում երկրին:

Պ. Կիւմիւշկէրտանն իր հետ բերած է փոքրիկ ծրարներով Հայաստանի հող եւ քարեր, որոնք բանախօսութիւնից յետոյ աճուրդի դրուեցին՝ ի նպաստ Ներգաղթի: (Գոյացաւ 7000 ֆրանք):

Հայաստան վերադարձած գաղթականութեան մասին ոչինչ չյայտնեց: Միայն հաղորդեց, որ Նուպարաշէնի վրայ կ'աշխատին Յունաստանէն եկած 200 Հայեր:

Ի հարկէ, այդ զեկուցումով չբացուեց Հայաստանի իրական կացութիւնը: Դա պատշաճ ոճով կազմուած «բարեկամ»ի տեղեկագիր էր: Խորհրդային մամուլին հետեւողը շատ աւելի բազմակողմանի իրազեկ է Հայաստանի կացութեանը, քան մի քանի օրով հոն այցելած ո եւ է մէկը: Բայց Պ. Կիւմիւշկէրտանի զեկուցումը հետաքրքրական է մի այլ տեսակէտից:

Պ. բանախօսը ներկայացուցիչն է ու արտայայտիչը հայ քաղքենի դասակարգի: Եւ նրա տպաւորութիւններն ու մեկնաբանման ձեւը ներկայ Հայաստանին ուշագրաւ է այդ տեսակէտից:

Նախ եւ առաջ, բոլոր տեսակի Կիւմիւշկէրտանները ոչ միայն յստակ գաղափարը չունին երկրի ներկայ կացութեան մասին, այլ եւ հեռաւոր ծանօթութիւնն անգամ չունին Հայաստանի ու հայ ժողովրդի մօտակայ անցեալի մասին: Այդ երեւաց, երբ բանախօսը փորձում էր «ներկայ Հայաստանը դիտել անցեալի լոյսի տակ»: Պ. բանախօսն իր համախոհներով այն կարծիքին են, որ անցեալում Հայաստանը եղած է աւերակների մի կոյտ, որ այնտեղ ոչ մշակոյթ է եղած, ոչ արդիւնաբերութիւն եւ ոչ էլ տնտեսական որ եւ է ըստեղծագործութիւն: Հետեւաբար, ինչ որ կայ, խորհրդ. իշխանութեանն ենք պարտ: Անբով լսեց... հայերէն դասախօսրահը գրգռեց ծափերից, երբ բանախօսը յայտարարեց, թէ համալսարանում իր ականջներով լսեց... հայերէն դասախօսութիւն: Մէկ համալսարան, որ հիմնուել է խորհրդային կարգերից շատ առաջ եւ շատ բնական է, որ Հայը պէտք է հայերէն խօսի:

Երկրորդ, Պ. Կիւմիւշկէրտանի գլխում մի կատարեալ շփոթ է տիրում համայնավարական սկզբունքների, հայրենիքի գաղափարի, ազգերի եղբայրութեան եւ այլնի շուրջ: Դրա համար էլ նա հայ համայնավարի մէջ միաժամանակ տեսնում է եւ հայրենասէրը եւ ազգային ոգով տոգորուածը եւ համայնավար միջազգայնական սկզբունքներ իրականացնողը: «Ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ միջազգային» համայնավարական նշանաբանը, Պ. Կիւմիւշկէրտանի գլխի մէջ ձեւափոխւում է՝ հակառակ իմաստը ստանալով:

Երրորդ, նկատելի է, որ Պ. Կիւմիւշկէրտանի պատկանած դասակարգի եւ բուն ժողովրդի մէջ որ եւ է ներքին կապ գոյութիւն չունի: Հայ ժողովուրդը դրանց համար միայն հայ երգը երգող, կաթողիկոսի քղանցքը համբուրող եւ «անուղղայ աղտոտ» մէկ զանգուած է: Դրամատէր դասակարգի համար աշխատաւոր ժողովուրդը միշտ հանդիսացել է շահագործման մէկ աղբիւր եւ դրա համար է որ նրանք կամ չեն նկատում եւ կամ շատ բնական են համարում այն վայրագ շահագործումը, որին ենթակայ է Հայաստանի աշխատաւորութիւնը հնգամեակի եւ կոլխոզացման քաղաքականութեան հետեւանքով: Իսկ եթէ ժողովուրդի մէջ դժգոհ տարրեր կան, ապա դրանք «անցեալի չահերը կը փնտռեն» եւ եթէ աղտոտ ու վատ պայմաններում կ'ապրին, յանցանքն իրենցն է: Խորհրդային իշխանութեան վրայ հիացող հայ բուրժուան այլ կերպ մտածել չէր կարող:

Հայ ժողովուրդն «անուղղայ աղտոտ է»... Անգամ մեր թշնամիների բերանից նման զազրելի ամբաստանութիւն չէինք լսած: Արդեօք, Պ. Կիւմիւշկէրտանը հետաքրքրուե՞ց, թէ ժողովուրդը լուացուելու օճառ, փոխելու սպիտակեղէն, մաքուր հագուստ հագնելու հնարաւորութիւն ունի՞: Փոխանակ «աղտոտութեան» պատճառները որոնելու, խղճի ամենայն հանգստութեամբ, Պ. Կիւմիւշկէրտանը զրպարտում է մի անմեղ ժողովուրդ:

Բաւական չէ միայն սալոնական հայրենասիրութիւն խաղալ: Պէտք է նաեւ սիրել այդ հայրենիքը եւ որ գլխաւորն է ըմբռնել հայրենիքի մէջ ապրող ժողովրդի տառապանքը:

Ա. Ա.

ԾԻԾԱՂ

ՍԱԼՈՄՈՆԸ՝ ՏՂՈՒՆ

— Տղա՛ս, հիմա եթէ 10,000 ֆրանք տամ քեզի ի՞նչ կ'ընես:

— Կը համրեմ թէ ճի՞շդ է:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹՐԱԿԻԱՅԷՆ

ՉՔԱՒՈՐ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ ԵՒ ԻՐ ՃԻԳԵՐԸ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՔՍԱՆԹԻ.— Թրակիոյ նախկին այս ազնուական ծխախոտի վաճառաշահ քաղաքին այժմ միայն շուքը մնացած է: Տնտեսական տագնապը անճանաչելի դարձուցած է այս քաղաքը, նախկին ոգեւորութեան հետքը անգամ չէ մնացած:

Տնտեսական տագնապի բերումով, Յունաստանի մէջ Քսանթին է որ ամէնէն աւելի ազդուած է, սկսեալ գիւղացիէն մինչեւ խանութպանները եւ հասարակ արհեստաւորները: Նոյն իսկ ծխախոտի վաճառականները որոնք 4—5 տարիներէ ի վեր անելի մատնուած են: Եւ այսօր մատի վրայ համրուած վաճառականներ միայն կրնան հաւասարակշռել իրենց սեփական գործը:

Քսանթիի հասոյթի գլխաւոր աղբիւրը եղած է միշտ ծխախոտի բերքը: Տարիներու ընթացքին գիները իջնալով, աշխատաւորներու օրավարձքերն ալ կրճատուեցան եւ տագնապը դարձաւ համատարած: Իսկ այս տարի հասած է ամենասուր աստիճանի, Յունաստանի նիւթական ընդհ. կացութիւնն ալ ծանրացած ըլլալով:

Մօտաւորապէս տասը տարի առաջ 7—8000 ծխախոտի գործաւորներ հաշուող այս բարգաւաճեալ քաղաքը այժմ հազիւ 3000 բանուորներ կրնայ համրել (որոնց 50ը հայ), որոնք հինգ տարիէ ի վեր նախկին օրավարձքերու կէսը կը ստանան (միջին հաշուով 50 տրախմի) եւ տարուան ընթացքին հազիւ 6—7 ամիս աշխատանք կրնան գտնել: Այս պայմաններուն մէջ անշուշտ չեն կրնար իրենց ապրուստը ապահովել: Բանուորներու օգնութեան սնտուկը, անգործ բանուորներու՝ ձմրան երեք ամիսներուն (ամիսը 20 օրական հաշուելով) տրուած նպաստը այս տարի իջեցուցած են օրական 10 տրախմիի, (անցեալ տարուան 30 տրախմիի փոխան): Այս չնչին գումարով անկարելի է որ ապրուի ո եւ է անհատ: Բոլոր գործարանները դատապարտուած են անօթութեան:

Նոյն վիճակի մէջ է գիւղացին, որուն միակ բերքը եւ ապրուստի միջոցը ծխախոտը ըլլալով, այժմ, իր բերքէն ստացած գումարով չի կրնար նոյն իսկ փակել դրամատան փոխառութիւնն ու տոկոսները եւ պարտական կը մնայ վաճառականներուն: Երբ այս է իրականութիւնը, եւ առեւտուրը շղթայ մըն է, վաճառականը չկարենայ գանձել իր պահանջքները գիւղացիներէ եւ գործաւորներէ, բնականօրէն ինքն ալ կը մատնուի նեղ կացութեան եւ չի կրնար կատարել իր յանձնառութիւնները:

Այս տարի թէեւ բերքի որակը շատ լաւ եղած է եւ բաղդատելով անցեալ տարուան գիներուն հետ, յուսալի է որ կրկնապատիկ արժէք ունենայ, սակայն ամառուան չոր եղանակի բերմամբ հազիւ կէս քանակը ստանալուն գիւղացին դարձեալ չպիտի կարենայ հաւասարակշռել իր նիւթականը եւ գործաւորը աւելի կարճ միջոց մը գործ պիտի կրնայ գտնել: Ուրեմն այս երկուքը նեղ կացութեան մատնուելով, վաճառական ու արհեստաւորներն ալ դատապարտուած են անելի մատնուիլ:

Տարիներ տեւող տնտեսական այս տագնապը շատ աւերներ գործած է: Վաճառականներէն շատեր սնանկացած են: Այժմ «մորաթորիոմ»ի օրէնքը ի զօրու ըլլալով, շատ մը խանութպաններ կրնան ժամանակ մը տեւականացնել եւ պահպանել: Եթէ ջնջուի «մորաթորիոմ»ը, ծագելիք տագնապը անկարելի է նախատեսել եւ նկարագրել. շատ մը վաճառականներ դատապարտուած են դադրեցնելու իրենց գործը:

Առեւտրականներու ծանր կացութեան կարեւորագոյն պատճառներէն մէկն ալ Յունաստանի դրամի արժեզրկումն է: Ձեռքի ապրանքը նոյն համեմատութեամբ չի կրնար վաճառել աւելի գինով, որովհետեւ աղքատութիւն կը տիրէ ժողովուրդի ամբողջ խաւերու մէջ, եւ ինք ստիպուած է օտար դրամով գնուած ապրանքի փոխարժէքը աւելի տրախմիով վճարել: Երկրորդ պատճառ մըն է ապառիկի դրութիւնը: Պայմանաժամով գնումները խսպառ վերցած են Յունաստանի մէջ: Ահա այս է Քսանթիի տնտեսական վիճակը որ երբեք բարելաւուելու յոյս մը չի ներշնչեր:

X

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

Քսանթիի հայ գաղութը, որ տարիներու ընթացքին իբր տիպար եւ օրինակելի համերաշխ վիճակ մը կը ներկայացնէր, այս տարի վարիչ մարմնի անհեռատես եւ կամայական ընթացքին հետեւանքով մատնուեցաւ պառակտումի: Ժողովուրդը երկու հատուածի բաժնուած է, ի վնաս գաղութի յառաջդիմութեան:

Այս տիպար գաղութը տիրող համերաշխութեան շնորհիւ կրցած է գաղթականութեան հաստատուելէն (1922) վերջ շինել սեփական եկեղեցին եւ դպրոցը եւ կ'ապահովէր պիւտճէն մինչեւ վերջերս: Դժբախտաբար ամէն բան խանգարուած է հիմա:

Ազգ. մարմինը նախ, ապրիլեան սգահանդէսին, եռագոյն դրօշի հանդէպ ունեցաւ դատապարտելի ընթացք մը, դժգոհ ձգելով հասարակութիւնը: Երկրորդ, տարեվերջի ուսուցչական կազմի ընտրութեան առթիւ, «Ազգ. պիւտճէն» առաջ քշելով, եւ առանց որ եւ է զեղչ առաջարկելու արձակեց կարող եւ անձնուէր ուսուցչուհի մը, որ ծնողներէ եւ աշակերտութենէ սիրուած եւ տարիներով ազգ. վարժարանի մէջ բեղմնաւոր շրջան մը բոլորած է: Ժողովուրդէն պատուիրակութիւն մը թելադրեց դարմանել եղած սխալ կարգադրութիւնը, միշտ նկատի առնելով պիւտճէն, սակայն մարդիկը անդրդուելի մնացին, որովհետեւ այդ ուսուցչուհին... դաշնակցականի մը տիկինն է:

Իբրեւ հետեւանք, ծնողներու խնդրանքին վրայ, ուսուցչուհին կը դիմէ կառավարութեան ու ունեցած վաւերաթուղթերուն շնորհիւ կը ստանայ մանկապարտէզ բանալու արտօնագիր: Եւ այսօր Քսանթին կ'ունենայ երկրորդ տիպար մանկապարտէզ մը, գոհացուցիչ աշակերտներով:

Ծնողներէ շատեր տեսնելով որ ուսուցչական կազմին տկարութեամբ վարժարանի մակարդակը իջած է, սկսած են յունական դպրոց ղրկել իրենց զաւակները: Դպրոցական թոշակներու նուազումով եւ դժգոհ հայրենակիցներու ձեռնպահութեամբ, պիւտճէին մուտքը կը սահմանափակուի ի վնաս ազգ. հաստատութիւններու գոյութեան:

Ժողովուրդին այս դժգոհութեանց ի պատասխան, գիտէ՞ք ինչ կը պատասխանէ վերին մարմինը. — «Ո՛ղջ ըլլան Մըսըրեան Եղբայրները եւ Բարեգործականը»: Կ'ըմբռնէք խեղկատակութիւնը: Փոխանակ համերաշխութեան տեւականացման աշխատելու ու ժողովուրդը սիրաշահելու, բարերարներու անունները կ'օգտագործեն, պառակտումը աւելի խորացնելու համար:

Մըսըրեան Եղբայրները գաղութին ամենամեծ բարիքը կ'ընեն տարիներէ ի վեր, ամսական երեք հազար տրախմի տրամադրելով դպրոցի պիւտճէին: Նոյնպէս Բարեգործականը անցեալ տարի 20 անգլիական տրամադրած է: Բայց գիտե՞ն թէ իրենց օժանդակութիւնները ի՞նչ կիրքերու գոհացում, ինչպիսի երկպառակութիւններու առիթ կը ստեղծեն: Քսանթիի Ազգ. վարժարանը շնորհիւ նուիրատուութիւններու եւ ժողովուրդին լումաներու, փոխանակ շրջանին առաջին դպրոցը ըլլալու, ամէնէն տկար ուսուցչական կազմով կը քաշքշէ իր գոյութիւնը եւ չի կրնար հաւասարակշռել պիւտճէն:

Բարերարները երբ եւ իցէ հետաքրքրուա՞ծ են թէ իրենց նպաստները ի՛նչ քմահաճոյքներու կը ծառայեն:

Յաջորդով՝ Միութիւններու մասին:

ԱՆՑՈՐԴ

ԾԻԾԱՂ

Հասարակաց միզարաններ չկան Լոնտոնի մէջ: Ու Ֆրանսացին, որ սովոր է, Փարիզ եւ այլուր, ամէն քայլափոխի, տեղ մը գտնել ջուր թափելու, անտանելի վիճակի մը կը մատնուի օր մը, երբ Լոնտոն կ'այցելէ: Տե՛ղ մը, տե՛ղ մը, ի զուր սակայն, եւ պաղ քրտինքը կը հոսի մարմնէն: Յանկարծ Ֆրանսացիի սրամտութեամբ կը վազէ դեղարան մը.

— Մէզիս մէջ ալպիւմին կը նայի՞ք:

Անօթ մը կուտան իրեն: Հրաշալի զգայնութեամբ մը կը պարպէ իր նեղութիւնը:

— Ալպիւմին չունիք:

Այն պահն նոյնքան հրաշալի զգայնութեամբ մը դուրս կ'ելլէ դեղարանէն:

X

— Դասախօսութեան գացի կ'ըսես. տարօրինա՛կ բան. ո՞ր դասախօսութիւնը առտուան մինչեւ 4ը կը տեւէ:

— Այո՛, սիրելի կինս... դասախօսը շատ գէշ կերպով կակազող մըն էր...:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՀԱ ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ

— :-: —

Փոքր գաղութի մը անօրինակ ճիգը

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ).— Սէն-Ժէրոմ բաւական մեծ գիւղ մըն է եւ նշանաւոր իր Ս. Ժէրոմ մեծ եկեղեցիով եւ Թաղային մեծ դպրոցով, որուն կողքին կառուցուեցաւ նոր մը, աղջկանց յատուկ, որուն շաբաթ մը առաջ կատարուեցաւ բացումը բաւական աղմկալից: Խօսուեցան ճառեր կառավարութեան եւ քաղաքապետարանի ներկայացուցիչներուն կողմէ, եւ շեշտուեցաւ թէ 3—4 տարի վերջ այս երկու դպրոցներն ալ անբաւարար պիտի ըլլան:

Ինչո՞ւ այս բոլորը, որովհետեւ Սէն Ժէրոմի ընդարձակ եւ ամայի մէկ հողամասը հայկական սիրուն գիւղ մըն է եղած եւ անոնց 70ի մօտ պզտիկներուն նոր դպրոց կառուցանել եւ նոր պաշտօնեաներ բերել անհրաժեշտ էր:

Քիչ անդին, հայկական թաղին մէջ, բարակ ու կարմիր աղիւսէ պզտիկ սրահէն ներս, 80 պզտիկներ իրար հրմշտկելով հայ երգը կ'երգեն, մայրենի լեզուն կը թոթովեն, աքնելով ճանչնալ Մեսրոպեան տառերը:

Այս աշակերտներուն թիւը շուտով պիտի բարձրանայ 100—150, եթէ շէնքը ընդարձակուի եւ խնկական դպրոցի յատուկ առաւելութիւններով օժտուի: Բայց ի՞նչպէս, ո՞րկէ ճարել դրամը: Քառասուն հազարի գնուած հողին եւ շէնքին 32 հազար հազիւ կարելի եղաւ վճարել, իսկ այսօր 8000 ֆրանքը պարտք է հողատիրոջ: Թաղականութեան օժանդակ Տիկնանց միութիւնը կազմակերպուած է, պատրաստելով գործադրկութիւնը: Թաղականութիւնը, ընդհանուր ժողովի մը մէջ, բացատրելով դպրոցին անձկական վիճակը, աշակերտներու յատութեան եւ շէնքի պզտիկութեան պատճառաւ, եւ յայտնելով պետաճէի անհաւասարակշռութիւնն ու պարտքի վճարման անկանոնութիւնները, կը ներկայացնէ իր հաւաքական հրաժարականը: Ժողովականները կը մերժեն հրաժարականը. եւ առանց մոռնալու հողատիրոջ պարտքը, կ'որոշեն շէնքը ընդարձակել եւ կ'ընտրեն յանձնախումբ մը, որ անմիջապէս ժողովին մէջ կը հանգանակէ 3000 ֆրանք:

Այսօր չորրորդ շաբաթն է որ կը շարունակուի հանգանակութիւնը, որ կը մօտենայ 15000 ֆրանքի:

Յանձնախումբը, որ իրաւունք ունէր եղած շէնքը միայն ընդարձակելու տեսնելով ժողովուրդին խանդավառութիւնն ու զոհաբերութիւնը, կ'որոշէ 8 մէթր լայնքով եւ 14 մէթր երկայնքով բոլորովին նոր շէնք մը կառուցանել, առանց մոռնալու հինին, որ պիտի գործածուի իբր ժողովասրահ:

Որոշումէն երկու օր յետոյ, Կիրակի մը, 13 Նոյեմբերին, հիմերը փորուած են արդէն ու առաջնորդը հրաւիրուած հիմնաքարերը օծելու: Խանդավառութիւնը կը կրկնապատկուի, եւ օծուելիք քարերու կնքահայրութեանց կը գոյանայ 1830 ֆրանք: Փորձառու, եւ ազնիւ հայրենակից մը, Հաճի Մաքսուտ Կոստանեան նոր կառուցուելիք մատուռ-մանկապարտէզի այս շէնքը շատ պզտիկ կը գտնէ ու դեռ հիմերու աշխատանքը չլրացած, կ'առաջարկէ երկու մէթր եւս երկայնքին մեծցնել: Յանձնախումբը կը վարանի, բայց գործի մարդը ուրագը գետին զարնելով երկայնութիւնը կ'աւելցնէ 16.30ի, եւ իր նախապէս ըրած նուիրատուութեան վրայ կ'աւելցնէ 1000 ֆրանք եւս: Նուիրատուութիւնը շարունակելով, կը գոյանայ 2000 ֆրանք:

Որմնադիրներն ու բոլոր աշխատաւորները թաղեցի հայրենակիցներ, որոնք շաբթուան մէջ պարապ ժամերուն, իսկ կիրակիները ամբողջ օրը, կ'աշխատին անօրինակ ոգեւորութեամբ: Եթէ «Յառաջ»ի ընկեր խմբագիրը տեսնէր, երեք խմբագրականներ պիտի նուիրէր, դաս տալու համար Փարիզի պէյէֆէնտիներուն: Յառաջիկայ Կիրակի կը գոցուի շէնքին տանիքը ու կը մնան ներսի աշխատանքները, որուն համար անձկանօք կը սպասէ գիւղին հոգեւոր հովիւը, Շաւարշ քահանայ Թէրզեան որ հակառակ չնչին իր ամսաթոշակին, ամէն զոհողութիւն կ'ընծայէ, ժողովուրդին ֆիզիքական եւ նիւթական:

Կարելի չէ անտեսել նաեւ Եղիա եւ Օննիկ Ժամկոչեանի եղբայրներու ու Կարապետ Եսայեանի ըստանձնած ծանր աշխատանքները: Անոնք իրենց քսակը լայն բանալէ զատ ամէն օր շէնքին պատերուն վրայ են, կ'աշխատին սրտանց ու կը բաղձան օր առաջ լրացած տեսնել այս նուիրական գործը:

Հոս չեմ ուզեր անուններու շարքը երկարել, յանձնախումբի պարտականութիւնն է բոլոր նուիրատուներու անուանացանկը հրատարակել առանձին, որպէսզի արար աշխարհ իմանայ թէ այս գործազրկութեան տագնապի օրերուն պզտիկ գիւղի մը աշխատաւոր ժողովուրդը կրցաւ հսկայ գործ մը գլուխ հանել:

Այո՛, պէտք է գիտնան բոլոր մեծաւորները եւ չյանդգնին խաղալ այս խոնարհ խաւերու զգացումներուն հետ:

Ս. Միլտոնեան

ԲԱՆՒՈՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՇԱՍԻ ՄԷՋ

ՇԱՍ (Յառաջ).— Այս գաղութը կ'ապրի ամփոփ միջավայրի մը մէջ: Բոլորն ալ կ'աշխատին խոշոր երկաթագործարանին մէջ, որ ունի հետեւեալ բաժանումները. — Ա) Ձուլարան մը, ուր կ'աշխատին մօտ 150 գործաւոր: Բ) Կիրի բաժինը: Գ) Պէնզինի արհեստանոցը: Այստեղ օտարականներ չեն բանեցներ, վտանգի պատճառով:

Բուն մետաղագործարանին մէջ 80 հոգի կ'աշխատին եւ գործին դժուարութեան պատճառաւ գոհացուցիչ օրական կը ստանան, մօտ 35 ֆրանք: Ամէնէն պարզ գործաւորին օրավարձքն է 17 ֆր. իսկ միջինին 25 ֆրանք:

Ամբողջ գործարանին մէջ 600 բանուորներ կ'աշխատին, մէջն ըլլալով կիները, որոնց տրուած են դիւրին գործեր, բայց քաղաքի մէջ աշխատող էրիկ մարդոց գործէն շատ դժուար: Եկիսները այս գործարանին մէջ աշխատող բանուորներու թիւը կը հասնէր 850ի բայց վերջերս գործերը նուազեցան եւ գործարանատէրը սկսաւ կրճատել: Հարիւր յիսուն հոգի ճամբուեցան զանազան պատճառներով, իսկ մնացած 100 գործաւորները դժգոհ՝ իրենց օրականներէն, մեկնեցան իրենց երկիրները: Աշխատանքի ժամերը շատ անկանոն են: Բոլոր բաժանումներուն համար սահմանուած են որոշ ժամեր: Կայ խումբ մը որ կ'աշխատի առաւօտեան ժամը 5էն մինչեւ մէկ. երկրորդ մը՝ 6էն 2, եւ ուրիշ մը՝ 1էն տասը, վերջապէս գիշերուան ժամը տասէն մինչեւ առաւօտեան 6: Անոնք որ ցերեկը կ'աշխատին, բախտաւոր կը սեպուին, որովհետեւ անոնց կիրակին ազատ է, իսկ միւսները գրեթէ ամիսը անգամ մը կրնան կիրակի ունենալ: Եթէ օր մը բացակայ ըլլան, միւս օրմը կը ճամբուին: Բոլոր բանուորները միեւնոյն չափով չեն գործեր: Կան որ շաբաթը երեք օր կ'աշխատին, ուրիշներ 5օր եւ օրականն 7ժամ: Երրորդ բաժանումի գործաւորները լման աշխատելէ զատ, յաւելուածական ժամեր ալ կը բանին: Գործազրկութենէն առաջ այնպէս չէր:

Նշան

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ԹԱԳՈՒՀԻ՞ ԹԷ...

«Ճումհուրիէթ», որ Թուրքիոյ գեղեցկութեան մրցումը յաջողցուց, կրկին ձեռնարկած է նոր գեղեցկուհիի մը ընտրութեան: Այս առթիւ, «Բէօրօղլու»ի մէջ, խմբագիր Պիւրհան Ճահիտ պէյ կը գրէ.

— «Թուրք աղջիկ, քեզի հազար ոսկի պիտի տան, նկարդ թերթերուն մէջ պիտի դնեն, բայց անկէ վերջ քեզ օրճարաններուն մէջ, «կազինօ»ներուն մէջ, սեղաններուն վրայ հանելով՝ սրունքներդ, զիստերդ, իրանդ, բազուկներդ հանրութեան ցոյց պիտի տան: Այս տեսարանին ի փառս, օղիներ, գինիներ պիտի խմուին եւ, եթէ թագուհի ըլլաս, կրկէսներու փիղերուն նման քեզ քաղաքէ քաղաք պիտի պտտցնեն, հասարակութեան պիտի ցուցադրեն եւ քու միջոցաւդ դրամ պիտի շահին: Եթէ իբրեւ նմոյշ գիտդ, սրբունքդ հանրութիւններուն ցոյց տալով ասոր անոր քսակը լեցնել չես ուզեր, ասանկ բարոյական անորոշ մրցումներու մի մասնակցիր»:

«Ճումհուրիէթ», որ անգամ մը գտո՛ւ ինկաւ Պիւրհան Ճահիտի հետ՝ Քէրիման Հալիս հանըմի ընտրութեան առեն, փրփրած է կրկին, ու, ի պատասխան, արտատպած է Կազիին, Ըամէթ փաշայի եւ Թ. Բիւշտի պէյի գրութիւնները՝ Քէրիմանի մասին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

—..—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 6 Դեկտ. (Յառաջ).— Դեկտեմբեր 3ին, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շրջ. Վարչութեան կազմակերպած սկաուտական հանդէսը: Բեմին ճակատը զարդարուած էին հայկական եւ սկաուտական դրօշները, մէկ մէկ սկաուտ պահակով:

Նախագահ Պ. Յ. Գոչունեան յայտարարեց գրաւոր ճառով մը, մանրամասնօրէն իրենց տարած աշխատանքը: Երեւան եկաւ որ Մարսէյլ իր շրջականներով ունի հարիւր յիսուն սկաուտ եւ քսանեւհինգ արենուշ: Յետոյ կոչ ուղղելով հանդիսականներուն եւ ծնողներուն, յոյս յայտնեց թէ մօտ օրէն պիտի կրկնապատկուի այս թիւը, եթէ մեր նիւթական միջոցները ներեն: Հանդէսին կը մասնակցէին Սէն Լու, Պուլվառ Օտտօ եւ քաղաքը: Առաջին մասը ներկայացուցին Սէն Լուի սկաուտները: Բոլորն ալ կոկիկ ու մաքուր հագուած էին: Վարագոյրը բացուելուն տողանցք մը կատարեցին ժողովրդի ծափերու տակ: Եղան արտասանութիւններ, սկաուտներու եւ արենուշներու կողմէ, որոնցմէ փոքրիկն Երանուհի Բարթամեան կրկին ծափերով արտասանեց Եղիշէ Չարենցի «Իմ Հայաստան»ը: Երգեց Օր. Ֆ. Կարապետեան «Թող չերգէ պլպուլ Մշոյ սարերում»: Խ. Դաւիթեան երգեց գեղջկական երգեր: Սէն Լուի սկաուտներու կողմէ կատարուեցաւ գիշերային բանակումի տեսարան մը: Բեմի խորքէն կ'երգէր Օր. Կարապետեան «Կըռունկ մեր աշխարհէն»: Այդ միջոցին օրուան պահակը վրանի դուռը կը խօսէր իր երկու ընկերներուն հետ: — Լռութիւն, եղբայրներ մեր պարտականութիւնն է բանել ամէն մէկ հայ տղայ, եւ անոր սորվեցնել այնպէս ինչպէս հայ սկաուտիզմը կը պահանջէ, քանի որ սկաուտ ենք եւ կը սիրենք մեր բոլոր եղբայրները: Այն ատեն է որ մեր եղբայրութիւնը յայտնի կ'ըլլայ մեր ճակատաբաց պարտականութեան մէջ»: Յետոյ առաւօտեան զարթնումի փողը հնչեց, մայրը իր տղուն դրօշ մը տալով կը ղրկէր իր պարտականութեան գլուխը: Փոխխմբապետ Պ. Կիրակոս Յարութեան սկաուտները կարգի շարելով խօսեցաւ հետեւեալը.— «Մեր պարտականութիւնն է մնալ միշտ հաւատարիմ Աստուծոյ եւ հայրենիքին: Մեր հայրերը երբ մեռան, իրենց դահիճներուն ըսին. «սպաննեցէք եւ այս ձորերը լեցուցէք, բայց մեր սերունդը կը լուծէ մեր վրէժը անպայման»: Սիրելիներ դուք էք հայ ազգին յոյսը, մեծցէք, բայց հայ մեծցէք:

Յետոյ տեղի ունեցան երկու բանախօսութիւններ: Պուլվառ Օտտոյի խումբը իր խմբապետ Գ. Պօղոսեանի եւ խմբապետուհի Օր. Բէշիշեանի առաջնորդութեամբ, տողանցք մը կատարելով, ներկայացուցին փոքրիկ զաւեշտ մը, — «Գող սիրտը դող»: Մասնակցողները փոքրիկներ, յաջող էին: Կէս ժամ անընդհատ խնդացուցին հանդիսականները: Հանդէսը փակուելէ առաջ, Նիսի առաջնորդ խմբապետը շարժանկարի միջոցաւ ցոյց տուաւ Նիսի եւ Մարսէյլի բանակումները կատարուած Փարիզի սկաուտներու կողմէ:

Հակառակ երեք շաբաթ հանդէսի մասին եղած յայտարարութեան, Հօկը պարտք սեպած էր այդ օրը Սէն Լուի մէջ տօնել Խ. Հայաստանի տարեդարձը, բայց ժողովուրդի մեծագոյն մասը լեցուցած էր մեր սրահը: Հանդէսը փակուեցաւ կէս գիշերին: Հանդիսականները մեկնեցան ուրախ տրամադրութեամբ: Մօտէն ծանօթ ըլլալով մեր մարզական միութեան, պարտք կը զգամ հոս յայտնելու թէ Սէն Լուի այս յաջողութեան մէջ մեծ բաժին ունի նաեւ շրջանային խմբապետ Պ. Մ. Փափազեան:

Ծովասար

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

—..—

Հայրենիքի գաղափարին նուիրուած խմբագրականի մը մէջ, «Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (3 դեկտ.).

— «Ու հոս է միակ բացառութիւնը այն տարօրինակ երեւոյթին, թէ ինչպէս ռուսահայութիւնը, ապրելով բուն Հայաստանի մէջ, զայն երբեք իբրեւ հայրենիք չզգաց եւ երբեք իբրեւ հայրենիք չսիրեց: Ու երբ կարօտը զգաց հայրենի հողի՝ իր մէկուկէս միլիոն հայեացքները յառեց դէպ ի սրբացած Հայոց Աշխարհը, — դէպ ի Վան, Տարօն, Կարին, Նեմրութ ու Սիփան, Եփրատ ու Տիգրիս, ուր ցեղը արեան կը թաթխէր ու այս արեան ուժով կ'արարչագործէր հայ հայրենիքը, հայ ազգն ու հայ պատմութիւնը:

Այս հրաշքն է ահա, որ կը կատարուի այսօր նաեւ սահմանէն ասդին:

Կը վերածնի հայրենիքը նաեւ Արարատի փէշերուն իբրեւ ոգի, իբրեւ կենդանի գաղափար, իբրեւ ցեղային հզօր ու անմարելի իտէալ:

Ու դարձեալ նոյն խնկելի հեղուկին ուժով: Երակ բացած՝ ցեղը իր սեփական արիւնով կ'ոռոգէ հայ հողերը, հայ սիրտերն ու հայ պատմութեան էջերը՝ մոխիրներու տակէն, հակառակ բռնաւորի ճիգին, նոր ու լուսեղէն հայրենիք մը վերակերտելու համար:

Հայաստանի աքսորականներէն մէկը, — անկուսակցական Հայ մը — որ մաշած է Չեկայի զնտանները, իր պարզ եւ անպաճոյճ լեզուով այսպէս կը պատկերէր այն խմորումները, որ այժմ տեղի կ'ունենան Հայաստանի մէջ.

«Պատերը (բանտերու) ծածկուած էին զանազան հայրենասիրական գրութիւններով եւ երգերով, որովհետեւ իւրաքանչիւր աքսորեալ իր պարտքն էր համարել յետնորդին մի յիշատակ թողնել: Ի միջի այլոց, կային եռանկիւններով քերուած հետեւեալ մակագրութիւնները. —

«Մենք այսօր տանջւում ենք, որ վաղը Հայաստանը եւ հայ ժողովուրդը այլ եւս չտանջւեն օտարների լծի տակ: Կեցցէ՛ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը»:

«Դաշնակցականը նա է, ով որ իր կեանքը եւ արիւնը ողջակիզում է Հայաստանի ազատութեան, անկախութեան, միութեան գաղափարին. եւ թող ապրե՛ն այդ գաղափարի դրօշակակիրները»:

«Թող կատաղի՛ կարմիր բորենին, թող կոտրէ՛ եւ հալածէ Դաշնակցականներին, միեւնոյն է, նա նստած է հրաբուխի վրայ, որ մի օր պիտի ժայթքի, եւ այն ժամանակ մոխիրների միջից Փիւնիկի պէս պիտի ծնի անկախ Հայաստանը»:

«Դաշնակցականը իր զէնքերը վար չի դնի, մինչեւ որ Մեծ Լերան գագաթին չծածանի մեր նուիրական Եռագոյն Կուռքը»:

Ու իր այս ցնցող տողերը Հայաստանի փախստականը կ'եզրափակէր այսպէս.

«Այսպէս գրում է այն սերունդը, որ օրօրոցից դաստիարակուել է լենինեան ուխտարանով եւ մկրտուել է բոլշեւիկեան աւազաններում...»:

Ու այսօր, երբ կը տօնուի Դաշնակցութեան 42ամեակը, ի՞նչ աւելի մեծ ապացոյց անոր արդար գոյութեան — քան այս ցնցող փաստերը:

Նոր հայրենիք կը կերտուի Արարատի փէշերուն...»:

ՑԵՂ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ԿՈՐՍՈՒԻ

—..—

Ֆրանսացի երկու ազգագիրներ, վերադառնալով Վերին Կույանի իրենց հետախուզական արշաւանքէն, հետաքրքրական տեղեկութիւններ կուտան ցեղախումբի մը մասին, զոր կ'անուանեն Indiens Emérillons: Հազիւ 60 հոգի կը կազմեն հիմա այս մարդիկը, որոնք նուազած են միջազգակցական ամուսնութիւններու պատճառաւ հետզհետէ այլասերելով: Ընդհանրապէս մերկ են, եւ չափազանց ծոյլ: Օրը իրիկուն կ'ընեն կախօրրաններու մէջ, ուր կ'անցընեն նաեւ գիշերը: Կը հաւատան միակ Աստուծոյ մը, զոր կը կոչեն Ուտաքալա: Ամէն տարի, երբ կը հասնի մանիոքի հունձքի շրջանը, տեղի կ'ունենայ Մեծն Քաշիվիի տօնը: Պարուհիները, շնորհիւ հմայիչի մը, զոր կ'անուանեն «Պայվաքնիտ», տեսակ մը յուշարար իրենց կատարելիք ծիսական շարժումներուն, գեղեցիկ պար մը կը դառնան:

Այս ցեղախումբը ունի նաեւ ինքնայատուկ արուեստ մը, — կողովագործութեան, զինագործութեան, քանդակագործութեան եւ գոյնզգոյն փետուրներով պատրաստուած զանազան զարդերու շինութեան մէջ ինքնատպութիւն ցոյց կուտան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (2)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Մի սպասէք սակայն որ փորձեմ թանձրացնել իր գիծերը, անձնաւորել տպաւորութիւնս: Ո՛չ, ատիկա անկարելի է. մեր բաժանումէն ի վեր, ի զուր կը ջանամ գիծերու մէջ պարփակել իր դէմքին, մարմնին յիշողութիւնը: Ան կը խուսափի կամ կը յորդի այդ գիծերէն...:

Թերեւս երեւոյթի մը զոհը պիտի նկատէք զիս: Ձեզ իսկ փորձեր մտնել ձեզ. բայց իր շօշափելի ձեւական իրողութենէն շատ աւելի հզօր ու տպաւորիչ, մանաւանդ իր արտայայտութիւնն էր, իր հմայքը, որ լոյսի մը նման կը ծաւալէր իրմէ, կ'ողողէր զինքը:

Անփոփ էակ մը վերջապէս. մարդկօրէն խօսելու համար, այո՛, հնաւանդ ծերունի մը...

Եթէ երբեմն ոգեկոչած էք նահապետական, աստուածաշնչական տեսիլներ, այն ատեն դժուար չպիտի ըլլայ տեսնել զինքը: Ես վաղուց, մանկութեան օրերէս գիտցած էի սպասել իրեն, վստահ էի որ ժամանակներու խորէն, դամբաններու ետեւէն յայտնուող դէմք մը պիտի ըլլար ան, անդրմարդկային այդ էակը, որ ահա այսպէս պիտի գար նստելու, անխօս ու տիրական, պատուհանին մօտ, ճիշդ դիմացս:

Առաջին տպաւորութիւնը, զոր զգացի իր ներկայութեան, էութեանս մէջ տարածուեցաւ ամոքումի մը նման: Արձակուրդի վերջին օրերուս որքա՛ն յոգնած, ջղագրգիռ կը զգայի ինքզինքս: Քօթ տ'Ազիւրի զարավերջիկ ափերու տեսարանը զիս ծանրաբեռնած էր մաղձով, արգահատանքով: Ջղաւանքը, ընդվզումը կը խմորուէին ներսիդիս: Սեղմ ակռաներուս տակ կը պայթէին բառեր, լուտանքներ:

Անեւոր ուղեկիցիս ներկայութիւնը ապրիլի շունչին նման քշեց տարաւ թոքերուս, լեարդիս մէջ կուտակուած դառնութիւնը: Աւելի մօտ զգացի ինքզինքս միայն, հարազատ իմաստութիւն մը, որ կը բաւէր լիովին ինծ, կրնար զիս ապրեցնել խորապէս:

Ի՜նչ հակասութիւն էր սակայն ինք ու միջերկրականեան նուաղկոտ ափերուն վրայ: Անհնար էր բացատրել իր գոյութիւնը սա շոգեպինդ գնացքին, սա կաշեպատ բազմոցին վրայ... Վերջապէս ո՞րկէ ուր... գրեթէ նոյնքան արտառոց, որքան Պետրոս առաքեալի մը յայտնութիւնը «տանսինկ»ի մը էլեկտրոններուն տակ, կամ անապատին լռութիւնը յանկարծ առկախ՝ ոստաններու խաժամուժին վերեւ...:

Ժամանակակից ոչի՛նչ, ոչի՛նչ ունէր վրան: Գիսախառն բաշը կը շրջանակէր ճակատը, այտերը, ծնօտը ու ալիք ու ալիք կը հոսէր կուրծքին ի վար. դէմքը՝ Ռոտէնի մէկ մարմարը՝ խայթուած՝ արեւէն ու տէրունական շունչով կենդանացած: Չկրցայ բնորոշել աչքերը, որոնց նայելու ուժը չունեցայ. թող որ անոնք լեցուն էին անհպելի, ծաւալուն ակնարկներով...

Ո՞վ, բայց ո՞վ կրնար ըլլալ Ինք... Այս հարցումը անձկութեան մը նման կը բզզար ականջիս, կը տարածուէր ջիղերուս երկայնքին, թէեւ կ'ենթադրէի հասկնալ, ճանչնալ զինքը... դէթ կը սպասէի թաքուն յայտնատեսութեան մը:

Բոպիկ էր ան. սրունքները մերկ. ափին, մատներուն վրայ հետքերը կային աշխատանքի, տառապանքի. զատասկն ու կայծքարը պատառոտած էին իր մորթը. ճամբաներու փոշին կախուած էր արտեւանունքէն. իր մերկութիւնը ծածկած էր ան. հնաւանդ այն պարեգօտով, սպիտակ ու ծալծալ, զոր կը կրէին երբեմն արքաներ, մարգարէներ, որդին մարդոյ ու մա՛րդն ինքն իսկ:

Նստած էինք ուրեմն դէմ դիմաց. մեր յարկաբաժինը մնացեր էր պարապ. ճամբորդներ խուսափած էին մօտենալ այդ անբացատրելի օտարականին: Միջնորմին ետեւէն կ'իմանայինք ուրիշներուն սուլիչը, քրքիջը, բայց անիկա, գրեթէ անհաղորդ այս առօրեայ աղմուկին, տեսակ մը վերացած՝ նիւթական այս պատկերէն, կը նայէր հեռուն, հորիզոնէն անդին. իր անդորրութիւնը մեր դրացիներուն թոհուբոհին շուրջ կը տարածուէր նոյնքան անբռնաբարելի, որքան ծովուն ու սարերուն համայնապատկերը մեր գնացքին շուրջ...

Յետոյ անիկա բացաւ մախաղը, զոր հաւանաբար կրած ըլլալու էր ան երկար ատեն, ուսընթանութ:

«Ահա հովիւը» ըսի իրովի:

Ու մարդերու անսեղուկ հետաքրքրութեամբ աչքիս պոչով սկսայ դիտել զինքը. ի՞նչ կրնայ հանել անիկա սա մուրացիկի տոպրակէն. իր ծերունիխանօթութիւնը յագեցնելու համար բաղա՞րջ ունի, նշխա՞ր թէ խեչերանք...

Բայց ինչ որ հանեց, ինչ որ տեսայ տակաւին իր պարկին մէջ, չզարմացուց զիս բնաւ. միթէ՞ ան կրնար մտածել հացի կամ ջուրի մասին...: Անցելաբոյր մատեաններու, պապիրոսեայ գլաններու հաւաքածոյ մը դիզուած էր մախաղին մէջ. դուրս հանեց մագաղաթեայ հատոր մը: Չէի խաբուած: Ճանչցայ անմիջապէս երկաթագիր այդ տառերը. ոսկեզենիկ բարբառին բառերը սկսան նշուլել աչքիս առջեւ, ցոլանալ զանկէս ներս: Ի՛նչ փոյթ թէ ի՞նչ կը կարդար անիկա: Խունկի բոյր կը բարձրանար այդ էջերէն. խորաններու ծանրագին շղարշներու նման բաղձայն ու ձայնաւոր պատկերներ կը փռուէին մեր յափշտակութեան առջեւ...

Ան խորասոյզ թաղուեցաւ իր ընթերցումին մէջ: Մախաղը բաց կը մնար իր գիրկը: Կիսաբաց էջերու վրայ տեսայ նկարներ՝ աւերակներու. յատակագիծը՝ կաթողիկէ տաճարներու. կարծէք մասունքը ճարտարապետութեան մը, որ ոչ եւս է... հնամաշ պապիրոսի մը անկիւնէն կարդացի.

... Ո՛ տայր զծուխ ծխանի...

Ու գրքի մը կաշեպատ կողքին ուշադրութիւնս գրաւեց հասցէ մը, գողգոջուն ձեռագրով մը գրուած, ճիշդ նման այն գիրերուն, զորս կը կարդայի երբեմն մեր ընտանեկան կտակարանի լուսանցքներուն: Պարզ հասցէ մը, «Շարանթօն, Փարիզ...»:

Ալ չկրցայ համբերել:

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

500 արքայական ուսանողներ ձերբակալուեցան

Ինչպէս գրած էինք, արքայականները ցոյց մը կազմակերպած էին Երեսփ. Ժողովին դէմ, պարոտքերու վճարման առթիւ: Ոստիկանութիւնը արգիլած էր, բայց ուսանողները նկատի չէին առած: Սէն Միշէլէն մինչեւ Երեսփ. Ժողովին առջեւ բոլոր անցքերը բռնուած էին: Նախ 4—500 ուսանողներ, մեծ մասով արքայական, թափօր մը կազմեցին Իրաւագիտական վարժարանին առջեւ, եւ իջան դէպ ի Սէն Միշէլ, պոռալով.

— Անկցի՜ն պարտքերը: Ոչ մէկ սու Ամերիկայի: Անկցի՜ Էռիօն:

Ոստիկանները ճամբան խափանած ըլլալով, ընդհարումներ պատահեցան եւ առաջին առթիւ 40—50 հոգի ձերբակալուեցան: Սոլֆերինոյի փողոցին անկիւնը, ոստիկանական նոր չղթայ մը դիմաւորեց ուսանողները, որոնք փորձեցին հատ-հատ սողոսկիլ, անարգական բացագանչութիւններ արձակելով Մ. Նահանգներուն եւ Էռիոյի դահլիճին դէմ: Ցուցարարները քանի կը մօտենային Երեսփ. Ժողովին, ոստիկանները այնքան կը խստացնէին հետապնդումը: Իրիկուան ժամը 6·30ին բաւական բուռն հրմշտուքներ տեղի ունեցան եւ ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ խափանել ցոյցը: Զանազան ընդհարումներու ընթացքին, աւելի քան 400 ձերբակալութիւններ կատարուեցան: Կալանաւորներուն մէջ կային «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագիրները: Իրիկունը ուշ ատեն նոր ցոյց մը տեղի ունեցաւ Երեսփ. Ժողովին առջեւ, եւ այս առթիւ ալ 60 հոգի ձերբակալուեցան: Անշուշտ բոլորն ալ պիտի արձակուին:

Պալքանները աջակցութիւն կը խնդրեն

Ռումանական կառավարութիւնը որոշեց վերսկսիլ բանակցութիւնները Ազգերու Դաշնակցութեան ելմտական յանձնախումբին հետ, փոխառութիւն մը ստանալու համար: Անցեալ հոկտեմբեր 6ին համաձայնութիւն մը գոյացած էր այս մասին, բայց ռումանական կառավարութիւնը անընդունելի գտաւ դրուած պայմանները, քանի որ օտար հակակշիռ կը հաստատուէր կառավարութեան գլխուն: Անկէ ի վեր Ռումանիոյ տնտեսական կացութիւնը աւելի ծանրացած ըլլալով, այժմ նոր պատուիրակութիւն մը պիտի ղրկուի, բանակցութիւնները վերսկսելու համար:

Ինչպէս գրած էինք, Պուլկարիոյ մէջ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը ինք պատուիրակութիւն մը ղրկած է, քննութիւններ կատարելու, ելմտական հակակշիռ հաստատելու եւ... փոխ տրուած դրամներուն տոկոսները ապահովելու համար:

Պուլկարիոյ Թագաւորը ճառ մը խօսելով, չեշտեց թէ տաժանելի է երկրին ելմտական եւ տնտեսական վիճակը, բայց կը յուսայ որ դարման մը պիտի գտնուի:

Յ.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավընիւ Կոպըլէն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներկայանալ անդամատոմսով:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԷ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, գրադարան-ընթերցարանին մէջ, 49, բիւ Նասիոնալ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Պատ. Միութեան Գրադարանին մէջ, 49, բիւ Նասիոնալ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Հրապարակային դասախօսութիւն Շավիլի մէջ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, մանկապարտէզի սրահին մէջ

Կը խօսի՝ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ՝ «ՆԵՐԳԱՂԹԸ եւ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Մուտքը ազատ է:

Պարահանդէս Անկէնի մէջ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

21 Յունուար Շաբաթ օր

Կը խնդրուի միութիւններէն եւ մասնաւորապէս պարասէրներէն նկատի ունենալ սոյն թուականը:

«ՍԻՓԱՆ»ի ընկերա-ճամակրական ճաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ 18 դեկտեմբեր կիրակի, ժամը 4ին Միթիւալիթէի 2րդ յարկը:

Պիտի խօսի դերասան Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Մեր մեծ դերասանուհի Տիկ. ՍԻՐԱՆՈՅՇի մասին

Խմբերգ, նուագ, արտասանութիւն: Ջուարճալի խաղեր, ճայկական եւ եւրոպական պարեր: Կը հրաւիրուին «Արարատ» եւ «Բիւրակն» երգչախումբերու անդամները:

Մուտքը ազատ է բոլոր ճամակիրներու ճամար:

Տախքի համար 2 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՏՈՐ Ա.

Հիմնադրութենէն մինչեւ Օսմ. Սահմանադրութիւն (1890—1908)

Շուրջ 500 մեծադիր էջ 80 պատկերներ

Գրեց՝ Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

Գին՝ Ֆրանսա, Սուրիա, Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան 40 ֆր.: Ուրիշ երկիրներ՝ 50 ֆր. կամ 2 տոլար: Դիմել՝ L. Tadévossianի, դրօշակի հասցէով, 71 Ave. Kléber, Փարիզ (16):

Կը ծախուի նաեւ Յառաջի խմբագրատունը: Ապսպրանքները կանխիկ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երիցուհի Հետիէ Միսաի Խաչերեան, կը փնտռէ իր քեռորդին՝ Ռուսդալեցի Օհան Բէլօհանեան, որ ծնած է 1903ին Այնթապի Էյնէշ գիւղը, հօր անուն՝ Աւետիս Բէլօհանեան, մօր անուն՝ Մարիամ: 1925ին եկած է Ֆրանսա: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Père Hagop Boyadjian, Poste Restante, Valence, Drôme:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մաններ. հիւանդութիւն եւ վարփսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

15 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2061 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԼՈՒՐԵՐՈՒ ԱՌԱՏՈՒԹԵԱՆ պատճառով, յետաձգուած է այսօրուան խմբագրականը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ԳԻՇԵՐԸ ԼՈՒՍՑՆԵԼՈՎ

ոտքէն տապալեց իր պարտքերը

ԷՌԻՈՅԻ ԴԱՀԼԻՃԸ ԻՆԿԱՒ 187Ի ԴԷՄ 402 ՁԱՅՆՈՎ

Ինչպէս գրած էինք, Երեսփ. ժողովը երեքշաբթի կէս օրէն յետոյ նիստ գումարելով, շարունակեց մինչեւ չորեքշաբթի առտու, փոթորկալի մթնոլորտի մը մէջ:

Ժողովէն առաջ, ելմտական եւ արտաքին գործերու յանձնաժողովները քննութեան ենթարկած եւ մերժած էին կառավարութեան առաջարկը, որ կը թելադրէր կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, մասնաւոր վերապահումներով: Երկու յանձնաժողովները կ'առաջարկէին յետաձգել վճարումը, եւ նոր բանակցութիւն պահանջել:

Ինչպէս Անգլիա, Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ վճարումը պիտի կատարէր իբրեւ առհաւատչեայ, պահանջելով վերաքննութիւն, այլապէս չպիտի կրնար վճարել այսուհետեւ: Ելմտական յանձնաժողովը այս առաջարկը մերժեց 22 ձայնով եւ 9 ձեռնպահութեամբ. իսկ արտաքին գործերու յանձնաժողովը՝ 9ի դէմ 28 ձայնով: Յետոյ երկու յանձնաժողովները խառն ժողով գումարելով, որոշեցին յետաձգում առաջարկել: Այս բանաձեւին վրայ էր որ տեղի ունեցան վիճաբանութիւնները: Պ. Էռիօ ուժգնօրէն պաշտպանեց իր տեսակէտը, պարզելով յետաձգման անպատեհութիւնները: Ընդհ. տեղեկաբերը ներկայացուց բանաձեւը, որ կը հրաւիրէ կառավարութիւնը՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ միւս պարտականներուն հետ խորհրդաժողով մը հրաւիրել տալ, քննելու համար բոլոր միջազգային յանձնառութիւնները: Այս խորհրդաժողովը պիտի գործէ համախորհուրդ՝ տնտեսական համագումարին, որ պաշտօն ունի ճշդելու աշխարհի դրամական վիճակը եւ վերահաստատելու վարկը:

Այս բանաձեւը ողջունուեցաւ բուռն ծափերով, այն աստիճան որ Պ. Էռիօ ըսմ բարձրացաւ եւ զարմանք յայտնեց որ կառավարութեան բանաձեւին խօսքը չըլլար: Հարկ եղաւ կարդալ այդ բանաձեւը, որմէ յետոյ խօսք առաւ Պ. Ֆրանքլէն Պույեօն:

— «Կը պաղատիմ որ ժողովը միաձայն բանաձեւ մը քուէարկէ, պատրաստուելու համար այն բիրտ ճակատամարտին որ պիտի սկսի վաղը:

— Ճակատամարտ չէ, վէճ մըն է, դիտել տուաւ ընկերվարական երեսփոխան մը:

Մասնաւորապէս յուզումնալից էր գիշերուան նիստը: Շատեր կը նախատեսէին դահլիճին անկումը, մանաւանդ որ կառավարութիւնը վստահութեան խնդիր դրած էր: Ընկերվարականները եւ ուրիշ խմբակցութիններ նախապէս որոշած էին մերժել դեկտ. 15ի վճարումը: Բայց երկու կողմերն ալ ուժգնօրէն մաքառեցան մինչեւ վերջը: Երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ չվճարելով պիտի խզենք անգլօ-ֆրանսական ճակատը եւ Ֆրանսան կղզիացման պիտի դատապարտուի:

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ Պ. Էռիօ, իր դիրքաւոր ճիգը թափելով: Յայտարարեց թէ վստահութեան խնդիր պիտի դնէ:

— 480 միլիոն ֆրանքի համար կ'արժէ՞ փակել բանակցութեան դուռները: Հարիւր միլիառ պարտք ունինք Ամերիկայի, ութսուն միլիառ՝ Անգլիոյ: Պէտք է կշռել հետեւանքները: Ենթադրենք թէ իմ կառավարութիւնս տապալեցաւ: Ի՞նչ պիտի ըլլայ ելքը: Իր գործին համար մտահոգ մարդու մը անձկութեամբն որ կ'ըսեմ — զգուշացէ՛ք: Ի՞նչ պիտի ընէք: Ֆրանսան պիտի կղզիացնէք: Իտալիան որոշած է վճարել. Պելժիան չի վճարեր առարկելով իր տնտեսական դժուարութիւնները: Ֆրանսան չի կրնար այդպիսի առարկութիւններ ընել: Երբ Անգլիան վճարէ Ամերիկայի, կը կարծէ՞ք թէ անգլ. կառավարութիւնը աւելի երկար պայմանաժամ պիտի շնորհէ Ֆրանսայի: Եթէ վաղը Ամերիկան առանձին առաջարկներ ընէ Ֆրանսայի, անջատելով Անգլիայէն, ես ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն չեմ ստանձներ: Դուք 480 միլիոն ֆրանքի համար պիտի խզէք անգլօ-ֆրանսական ճակատը: Աշխարհի ազատութիւնը կը պահանջէ որ այս երկու երկիրները զուգընթաց երթան:

Պ. Էռիօ կը զգար թէ դահլիճին տապալումը անխուսափելի է, բայց ուզեց ժողովին վրայ ազդել ճարտասանական տեղատարափով մը: Խռովիչ էին իր վերջին խօսքերը.

— Ես դուռ չեմ ուզեր, ոչ իսկ համակրանք:

Անմիջապէս ձեռնարկուեցաւ քուէարկութեան, երկու բանաձեւերու վրայ: Առտուան ժամը 5.20 էր, երբ նախագահը հաղորդեց քուէարկութեան արդիւնքը, — 187ի դէմ 420 ձայնով կը մերժուէր կառավարութեան ընդունած բանաձեւը:

Նախարարները անմիջապէս քաշուեցան, եւ Պ. Էռիօ Էլիզէի պալատը երթալով, յանձնեց դահլիճին հրաժարականը:

Ամերիկա կ'ընդունի Անգլիոյ վճարումը

Ամերիկեան կառավարութիւնը հեռագրեց թէ կ'ընդունի Անգլիոյ այսօրուան վճարումը (95 միլիոն տոլար), առանց պայմանի կամ վերապահութեան:

Որոշուեցաւ չպատասխանել Անգլիոյ վերջին ծանուցագրին, աւելի չբարդացնելու համար խնդիրը:

Մ. Նահանգներու երեսփ. ժողովին մէջ, անկախ երեսփոխան մը պահանջեց դատի ենթարկել նախագահ Հուվըրը, ամբաստանելով թէ դաւադրած է Հինտէնպուրկի հետ, թէ ապօրէն եւ գաղտնի համաձայնութիւններ կնքած է եւրոպական պետութեանց հետ, թէ պարտքերու վճարման յետաձգում հնչակած է, անցնելով իր իրաւասութեան սահմանները եւն.: Բանաձեւը մերժուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, սակայն իրազեկներ կը պնդեն թէ այս հարցի մասին վերջին խօսքը չէ ըսուած տակաւին:

*** *Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին որոշումը ծանր տպաւորութիւն գործեց Ամերիկայի մէջ:*

ԶԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՈՃԻՐ ՄԸ ԹԱՒՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԵՐԿՈՒ ԱՆԾԱՆՕԹՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՆՆԵՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԸ (ՎԱՐԴԱՆՈՎ) ԵՒ ԿԸ ՓՈՐՁԵՆ ԽԵՂԴԵԼ ԱՆՈՐ ԱՂՋԻԿԸ

ԹԱՒՐԻԶ, 30 նոյ. (*Յառաջ*) — Նոյ. 28ի գիշերը ժամը 3.30ին երկու անծանօթներ կը մտնեն Յարութիւն Վարդանեանի (Վարդանով) բնակարանը: Վարդանեանի հաւատարիմ շունը անմիջապէս միջանցքէն կ'իմանայ կասկածելի մարդոց մուտքը եւ կը սկսի բոլոր ուժով հաչել: Անծանօթները փայտով կը զարնեն շան գլխուն: Խեղճ կենդանին ուշաթափ կ'իյնայ գետին, եւ այլ եւս ձայն չի հաներ: Ոճրագործները վեր կ'ելլեն եւ Վարդանեանի ննջարանի դուռը տեղէն կը հանեն: Շան հաչոցէն եւ դրան թխթխկոցէն հայր ու աղջիկ կ'արթննան, բայց չեն հասկնար թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ: Ոճրագործները դիմակներով եւ լապտեր մը բռնած, ներս կը մտնեն:

Վարդանեանը «օգնութի՜ւն, օգնութի՜ւն» կ'աղաղակէ: Ոճրագործները քանի մը անգամ դանակով գլխուն կը զարնեն ու գետին կը գլորեն: Այդ վայրկեանին փոքր աղջիկը, Վարդանուշ, 26 տարեկան, իր ննջարանէն օգնութեան կը հասնի: Ոճրագործները այս անգամ, աղջիկը կը բռնեն եւ պարան մը փաթթելով վզին՝ կը ձգեն խեղդելու նպատակով: Աղջիկը շատ ճարպիկօրէն եւ աղօտ լոյսէն օգտուելով, ձեռքը կը դնէ պարանին տակ: Ոճրագործները չեն տեսներ այդ եւ պարանին երկու ծայրերէն ուժգնօրէն կը քաշեն եւ կարծելով թէ աղջիկը արդէն խեղդուած է, կը ձգեն գետին եւ քանի մը անգամ ալ դանակով թեւին կը զարնեն: Միւս աղջիկը կիսախելագար վիճակի մէջ ըլլալով անցուդարձէն տեղեկութիւն չունենար:

Հայրը արեան մէջ շաղախուած կը շարժի: Ոճրագործները մօտ երեսուն տեղէ դանակով եւ երկաթի կտորով կը ծակոտեն խեղճ մարդուն մարմինը:

Իրենց գործը վերջացած համարելով, ոճրագործները տան ճրագը կը վառեն եւ կը սկսին դարակներն ու աղջկան պայուսակները քրքրել: Ճրագը վառուած ատեն ոճրագործներէն մէկուն դիմակը կ'իյնայ, այդ բոպէին Վարդանեանի աղջիկը կիսախեղդ վիճակի մէջ կը ճանչնայ զայն:

Երբ ոճրագործները հանգիստ կը զբաղէին իրենց թալանի գործով, աղջիկը կամացուկ վզի պարանը կ'արձակէ եւ շատ զգուշութեամբ սողալով, բաց դուռնէն կ'ելլէ միջանցքը եւ կ'աշխատի փողոցի դուռնէն փախչիլ, սակայն տեսնելով որ փողոցի դրան ետեւը քարեր շարուած են ոճրագործներուն կողմէ, կ'անցնի դէպ ի փողոց նայող փոքրիկ սենեակը: Յետոյ, պատուհանէն, քանի մը մեդր բարձրութենէ փողոց կը նետուի եւ վիրաւոր եւ արիւնլուայ Փահլաւի Պառաժի անկիւնի կը վազէ, պահականոցէն օգնութեան կանչելու:

Բոպիկ եւ գիշերուան ներմակեղէնով, աղջիկը մինչեւ՝ անկիւն կը հասնի եւ կը վերադառնայ մէկ ժամէն, ընկերակցութեամբ ոստիկանի մը որ զինքը կ'առաջնորդէ հարեւան Հայու մը տունը: Առտուն կը փոխադրուի Բժ. Յ. Մելիքեանի բնակարանը, ուր կը դարմանուի:

Իսկոյն հայկական թաղամասի ոստիկաններն ու պաշտօնեաները կը հասնին եւ լուր կուտան կեդրոնին: Ատրպատականի ոստիկանապետը, Ապահովութեան տեսուչը, ուրիշ պաշտօնեաներ դէպքի վայրը գալով, արձանագրութիւն կը կազմեն ու բնակարանը կը կնքեն:

Խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, ոճրագործները գտնելու համար: Կասկած չկայ թէ երկուքն ալ պիտի բռնուին, քանի որ Վարդանեանի աղջիկը ոճրագործներէն մէկը ճանչցած է:

Ո՞Վ ԷՐ ՍՊԱՆԵԱԼԸ

Յարութիւն Վարդանեան Ագուլիսի շրջանէն է, բայց երկար տարիներ Պարսկաստան կ'ապրէր: Մօտ 65 տարեկան էր: Նախ քան համաշխարհային պատերազմը, եղած է Թաւրիզի ցարական հիւպատոսարանի հեռագրիչ եւ միաժամանակ տնտեսական մասի կառավարիչ:

Թաւրիզ — Ռուսաստան միացնող հեռագրագիծը թէեւ պարսկական կառավարութեան կը պատկանէր, բայց օրական մէկ ժամ միշտ կը յատկացուէր ռուսական հիւպատոսին:

Երբ բոլշեւիկները տիրացան Ռուսաստանին, Յարութիւն Վարդանեան քաշուեցաւ իր պաշտօնէն եւ սկսաւ մասնաւոր առեւտուրով զբաղիլ: Միեւնոյն ատեն գրավաճառանոց մը բանալով, ֆրանսերէն, գերմաներէն եւ անգլերէն քիչ քանակութեամբ ալ ռուսերէն ու հայերէն թերթեր եւ գիրքեր կը ծախէր: Իր պատեհանին մէջ քաշուած մարդ էր: Հայ, պարսիկ, ռուս եւ Եւրոպացիներ, բոլորն ալ կը ճանչնային:

*** Նամակս թղթատարին յանձնած ատեն իմացայ թէ ոճրագործներէն մէկը ձերբակալուած է:

Տակառ միջադէպ մը Թուրքիոյ եւ Եգիպտոսի միջեւ

Մ. ՔԷՄԱԼ ՀԱՆԵԼ ԿՈՒՏԱՅ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՖԷՍԸ

Շաբաթներ առաջ, միջադէպ մը ծագած էր Մ. Քէմալի եւ Էնգիւրիի եգիպտական դեսպանին միջեւ: Առաջին անգամ անգլիական թերթ մը հաղորդեց լուրը, եւ լռութիւն տիրեց: Եգիպտոսի թերթերը բացին ամբողջ վարագոյրը, եւ այժմ ծանուցագիրներ կը փոխանակուին:

Դէպքը հետեւեալն է, համաձայն Ռիւթէրի հեռագրին.—

Վերջերս պաշտօնական ընդունելութիւն մը տեղի կ'ունենայ Էնգիւրիի մէջ: Հիւրերէն մէկն էր Համզա պէյ, Եգիպտոսի դեսպանը, որ դրած էր երկար ֆէս մը, իբրեւ պաշտօնական տարազ: Որովհետեւ Հանրապետական Թուրքիոյ մէջ արգիլուած է ֆէսը, Մ. Քէմալ կը հրամայէ որ Համզա պէյ հանէ ֆէսը: Եգիպտական դեսպանը կը մերժէ: Այս առթիւ բուռն միջադէպ մը կը ծագի, եւ դեսպանը կ'առնէ կը քալէ, խնդիրը հաղորդելով իր կառավարութեան, որ անմիջապէս բողոքագիր մը կը ղրկէ եւ ներում կը պահանջէ:

Թուրք թերթերը, որոնք մինչեւ հիմա լուռ էին, սկսած են իրենց սիրած եղանակով պատմել միջադէպը: Իբրեւ թէ դեսպանը... տաքէն նեղուելով, Մ. Քէմալէն արտօնութիւն խնդրած է ֆէսը հանելու, եւն.:

Թուրքիա իր կարգին ծանուցագիր մը ուղղեց Եգիպտոսի կառավարութեան, բացատրելով թէ արժանապատուութեան խնդիր հանելու պատճառ չկայ եւ եղածն իսկ կարելի չէ միջադէպ համարել:

Բայց եւ այնպէս, մեծ ջղագրգռութիւն կը տիրէ թէ Թուրքիոյ եւ թէ մանաւանդ Եգիպտոսի մէջ:

Թրքական պատասխանը շատ չափաւոր է, կ'ըսուի թէ Մ. Քէմալ միջադէպէն յետոյ հասկնալով իր սխալը, ներողութիւն խնդրած է, բայց դեսպանը բաւական չէ սեպած:

Վերջին լուրերու համաձայն, մեծ ջղագրգռութիւն կը տիրէ Թուրքիոյ մէջ: Խալքի խորհրդարանական խմբակցութիւնը յուզումնալից նիստ մը ունեցած է:

Դատական նախորդ գործավար Մահմուտ Էսատ պէյ բուռն ճառ մը խօսած է, մասնաւորապէս պարսաւելով այն պարագան թէ Եգիպտոսի թերթերը իրենց հրատարակութեանց մէջ խառնած են նաեւ «Մեծ Պետին անունը: Անոր բարձր անունը եւ ղեկավարութիւնը հայրենիքին եւ ազգին ոչ միայն այսօրուան, այլ գալիք սերունդներուն ալ սեփականութիւնն են»:

Պատասխան — ծանուցագիրը, ըսելէ յետոյ թէ մէջտեղը արդէն ո եւ է միջադէպ չկայ, մասնաւորապէս կը շեշտէ թէ պետութիւն մը իրաւունք ունի ազգային եւ միջազգային կեանքի պատշաճութեանց համաձայն կատարել իր փրոթոքոլը:

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ եգիպտացի խառնակիչներուն Թուրքիոյ մասին ըրած գրգռութիւնները երկար ատենէ ի վեր սկսած են: Այսպէս, դիտմամբ մրցումի հրապարակէն դուրս նետեցին Թրքական ծխախոտը եւ մաքսային մասնաւոր սակացոյցներով միլիոնաւոր ոսկիի վնաս պատճառեցին Թրքական առեւտուրին: Ի միջի այլոց դրութիւն մը հնարեցին, որով Թուրքիայէն գացած պտուղի նմոյշները նախ կը քննեն որոշ պաշտօնատան մը միջոցաւ եւ պտուղները այնքան կը սպասցնեն շոգենաւին մէջ որ անոնք փտին:

Թուրքիա նոյն իսկ չկրցաւ միւս պետութեանց նման օգտուիլ քաբիթիւլասիոններէն: Ընդհանուր համոզումը այն է թէ ատենը եկած — եւ նոյնիսկ անցած է — հաշուեյարդարի ենթարկելու սիստեմատիկ գրգռութեան այն քաղաքականութիւնը որ Եգիպտոսի մէջ կը շարունակուի Թուրք առեւտուրին եւ յարաբերութեանց դէմ:

Նոր ցոյցեր պարտքերու վճարման դէմ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Երեքշաբթի իրիկուն նոր ցոյցեր տեղի ունեցան երեսփ. ժողովին շրջակաները, պարտքերու վճարման դէմ: Ժամը 4ին 700 ազգայնական եւ արքայական ուսանողներ Սէն Միշէլէն ճամբայ ելլելով, ուղղուեցան դէպի երեսփ. ժողով: Ուրիշ 500 հոգինոց թափոր մը կը յառաջանար տարբեր ուղղութեամբ: Բոլորն ալ կ'անարգէին Էռիօն եւ կը պոռային — «Ո՛չ մէկ սու»: Ոստիկանութիւնը բռնած էր բոլոր ճամբաները: Առաջին ընդհարումը պատահեցաւ ժամը 6ին: Ուսանողները խափանեցին անցուդարձը, խորտակելով հանրակառքերու ապակիները: Ծանր ընդհարում մը պատահեցաւ Սէն Ժէրմէնի պողոտային վրայ: Ցուցարարները հանելով ծառերու շուրջը պատեղուած երկաթները, աջ ու ձախ նետեցին: Ծանր հարուածներ փոխանակուեցան: Շատ մը ծառեր արմատախիլ եղան: Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան եւ շատեր վիրաւորուեցան, ոմանք բաւական ծանր: Ուրիշ փողոցի մը մէջ, սրճարանէ մը չիշեր նետուեցան ոստիկաններուն վրայ: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի վարիչ մարմինին անդամները, որոնք յետոյ ազատ արձակուեցան: Խռովութիւնները շարունակուեցան մինչեւ ժամը 8: Երկու հարիւր երեսունը չորս երիտասարդներ ձերբակալուելով ոստիկանատուն առաջնորդուեցան: Երեքը բանտարկուեցան, բռնութեան դիմած եւ ոստիկանութիւնը նախատած ըլլալով: Անդորրութիւնը վերահաստատուեցաւ ժամը 8.15ին: Բազմաթիւ վիրաւորներ դեղարան առաջնորդուեցան, իսկ հինգ ոստիկաններ՝ հիւանդանոց: Մէկը շատ ծանր վէրք մը ստացած էր գլուխէն:

Գիշերուան ժամը 10ին, խռովութիւնները վերսկսան: Հինգ հարիւր ուսանողներ Սէն Ժէրմէնի պողոտային վրայ թափելով, շարունակեցին ցոյցերը մինչեւ ուշ ատեն:

Յունաստանի Խնամատարութեան նախարարը Աթէնքի գաղթակայաններուն մէջ

Յունաստանի խնամատարութեան նախարար Պ. Քոճամանիս անցեալ շաբթու այցելելով Ֆիքսի գաղթակայանը, լսած է ժողովուրդին տրտունջները:

Այս այցելութեան առթիւ «Նոր Օր» կը գրէ.—

Նախարարը ամբողջ մէկ ժամ պտտեցաւ Ֆիքսի նեղ ճամբաները, մօտէն տեսնելու համար գաղթականներու բնակավայրերը ու անվերապահօրէն յայտնեց իր տպաւորութիւնը.

— «Տասը տարիներ անցած են եւ դեռ այսպիսի վայրերու մէջ ձգուած են մարդիկ, ասիկա քաղաքակիրթ ազգի մը գործը պէտք չէ ըլլայ»:

Նախարարը, նոյն ատեն ուզեց լսել վէճերը Ֆիքսի յոյն սիլոգոսին, որ երկու մասի բաժնուած էր: Պ. Արամ Կայծակի առաջարկով ժողովի հաւաքավայր կ'ընդունուի «Վասպուրական Ակումբ»ի սրահը: Սիլլոգոսի երկու հարիւրի մօտ անդամները կը հաւաքուին:

Թէր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, յայտնի կ'ըլլայ որ Սիլլոգոսի նախկին վարչութիւնը դիմումներ կատարած է նախկին նախարար Պ. Եասոնիտիսին, Հայերը տեղահանելու գաղթակայանէն եւ այդ ուղղութեամբ քայլեր ալ առնուած էին: Ժողովին ներկայ յոյն գաղթականները առ հասարակ կը պախարակեն սիլլոգոսի նախկին վարչութեան այդ արարքը: Պ. Արամ Կայծակ խօսք առնելով կը պարզէ հայ գաղթականներու վիճակը:

Պ. Քոճամանիս լսելէ յետոյ գաղթակայանի կարիքները, ներկաներու յայտնած զանազան կարծիքները, մասնաւորապէս Հայերու մասին ըսաւ.

— «Չեմ գիտեր թէ Սիլլոգոսի վարչութիւնը, ինչ կարգադրութիւններ ըրած է Պ. Եասոնիտիսի հետ Ֆիքսի հայ գաղթականներու մասին: Ոչ միայն ես, այլ ամբողջ յոյն ժողովուրդը կը նկատէ Հայերը մեզի համար զոհուած տարր մը որ Փոքր Ասիայէն Յունաստան ապաստանեցան: Ուրախ եմ որ համաձայն չէ նաեւ գաղթակայանի յոյն ժողովուրդը այդ տեսակ անխիղճ որոշումներու: Իմ կառավարութեանս անունով կը խօսիմ ու ինչքան ատեն որ Հայերը կ'ուզեն մնալ Յունաստան, կը վայելեն ու պէտք է որ վայելեն այն իրաւունքները ինչ որ կը վայելէք դուք: Իսկ անոնք որ կ'ուզեն մեկնիլ, դարձեալ մեր կառավարութեան աջակցութեամբ ու կարգադրութեամբ պիտի մեկնին ոչ թէ դժգոհ այլ գոհ տպաւորութեան տակ: Կը թելադրեմ ձեզի ըլլալ սիրով իրարու հետ: Կարելին պիտի ընեմ գոհ ձգելու Ֆիքսի ժողովուրդը»:

Պ. Նախարարը խոստացաւ հետեւեալ անմիջական կարգադրութիւնները ընել. — Փողոցներու մէջ ջուրի հինգ նոր ծորակներ հաստատել, երկու մեծ արտաքնոցներ կառուցանել, ճամբաներ շինել տալ: Անոնք որ սեփական տուներ ունին կայարանէն դուրս, ըլլան հայ կամ յոյն, պիտի հարկադրուին ձգելու կայանի տուները աղքատ ժողովուրդին:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆԵՐՍԷՆ ԵՒ ԴՈՒՐՍԷՆ

ՖՐԱՆՔԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

Թրքական ճակատին վրայ վերջին օրերու ամէնէն կարեւոր դէպքն է ֆրանքեւթուրք համաձայնագրին ստորագրութիւնը Էնկիւրիի մէջ հոկտ. 27ին:

Այս համաձայնագիրը նոյեմբեր 18ին Էնկիւրիի, նոյեմբեր 20ին ալ Պէյրութի մէջ հրատարակուեցաւ: Դեկտեմբեր 1ին Փարիզի մէջ Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահին կողմէ վաւերացուեցաւ: Էնկիւրիի Ազգային Մեծ Ժողովին կողմէ եւս վաւերացուելէ վերջ գործադրելի է:

Համաձայնագիրը կը բաղկանայ երկու մասէ: Առաջին մասը կը վերաբերի կալուածական խնդրին. երկրորդը՝ երկաթուղիի վէճին:

Կալուածական խնդիրը մասնաւորաբար կը հետաքրքրէր մեր հայրենակիցները, որոնցմէ շատեր Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են տարիներէ ի վեր եւ իրենց այդ հանգամանքով կը յուսային տէր դառնալ Թուրքիոյ մէջ իրենց «լքած» գոյքերուն:

Այս մասին պաշտօնական շրջանակներէ հաւաստիքներ ալ պակաս չէին: Մոռցուած չէ անշուշտ որ, քանի մը տարի առաջ Սուրիոյ եւ Լիբանանի հայ ազգային իշխանութիւնները թերթերու մէջ հրատարակուած շրջաբերականով մը կոչ կ՚ուղղէին բոլոր սուրիական կամ լիբանանեան հայ քաղաքացիներուն՝ մինչեւ որոշ թուական մը մանրամասնութիւններ հաղորդել Թուրքիոյ մէջ իրենց ունեցած կալուածներուն մասին: Երբ այդ շրջաբերականը կը հրատարակէին — Հալէպի «Եփրատ»ը մասնաւոր «Յաւելուած» մը լոյս ընծայած էր այս առթիւ — ազգային իշխանութիւնները որոշ խոստումներ եւ յոյսեր ունէին անշուշտ, նման այն խոստումներուն, որոնք շռայլուած էին մեր զանազան վարիչ մարմիններուն՝ Մեծ Պատերազմի ընթացքին, մանաւանդ մղելու համար Հայերը որ կամաւոր արձանագրուին Դաշնակիցներուն հաշւոյն — Հայկական Լեգէոն եւն.:

Այս խոստումներէն տարուած, բազմաթիւ հայրենակիցներ փութացին լեցնել այս առթիւ հրապարակ հանուած Հարցարանները. ու քիչ չէր թիւը անոնց, որոնք փայլուն հեռանկարներէ շլացած, իրենց կարողութենէն վեր ծախքերու ենթարկուեցան, պաշտպան փաստաբաններու եւ սմսարներու աջակցութեան ապաւինելով՝ լաւատես յոյսերով:

Մինչեւ վերջին օրերը պաշտօնական շրջանակներէ լաւատես հաւաստիքներ պակաս չէին: Շատեր կը կարծէին թէ՝ այնքան յուսախաբութիւններէ եւ անիրաւութիւններէ վերջ, գոնէ կալուածական այս ոչ-ծանրակշիռ խնդրին մէջ, Հայերը գոհացում պիտի ստանան: Սակայն իրատեսները շատոնց արդէն կորսնցուցած են ամէն յոյս օտար պաշտպանութենէ — «Ո՛չ եղբարք, ո՛չ, օտարներէն չկայ յոյս»: Հոկտեմբեր 27ի համաձայնագիրը իրաւունք տուաւ այս վերջին դասակարգին: Հայկական շահերը սակարկութեան առարկայ ըլլալէ վերջ բանակցութեանց ընթացքին, զոհուեցան ուրիշ շատ աւելի կարեւոր նկատումներու: Հիասթափութիւնը կատարեալ է հիմա այս ճակատին վրայ եւս:

Եւ դեռ հրապարակի վրայ շրջող զրոյցներ աւելի անակնկալ եւ աւելի խոր հիասթափումներ վերապահած են մեզի:

Այն տպաւորութիւնը կայ թէ՝ 1932 հոկտեմբեր 27ի Էնկիւրիի Ֆրանքեւթուրք համաձայնագիրը երկրորդ տպագրութիւնն է 1921 հոկտեմբեր 20ի Էնկիւրիի միւս տխրահռչակ համաձայնագրին, որուն հետեւանքները ծանօթ են բոլորին (Կիլիկիոյ պարպում, քէմալական իշխանութեան ճանաչում եւն.):

Ո՛րքան ստոյգ են շրջող զրոյցները, մօտիկ ապագան ցոյց պիտի տայ: Էնկիւրիի նոր համաձայնագիրը գաղտնի յօդուածներ ունի՞, չի գիտցուիր: Թրքական «Ալզաս – Լօրէնը» (Իսքէնտէրուն — Անտիոք շրջանը) այնքան անփառունակ ձեւով պիտի կցուի՞ Թուրքիոյ, որ իր 732,000 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեան վրայ (Ֆրանսայի մէկուկէս անգամը) 14 միլիոն բնակիչ միայն ունի (Ֆրանսայի մէկ լուրջ պատճառ կայ ներկայիս.սածով: Այսպիսի կցումի մը համար ո՛չ մէկ լուրջ պատճառ կայ ներկայիս.սակայն մօտիկ անցեալի բազմաթիւ փորձերը ցոյց տուին թէ քաղաքականութեան մէջ ամէն բան յուսալի է եւ ո՛չ մէկ արտառոց երեւոյթ անակնկալ պէտք է նկատուի:

Անդրադառնալով կալուածական խնդրին, հոկտ. 27ի համաձայնագիրը երկու գլուխէ կը բաղկանայ: Առաջինը (յօդուած 1—3) կը վերաբերի Սուրիոյ եւ Լիբանանի թրքապատկան կալուածներուն: Այս բաժինը մեզ չի հետաքրքրեր: Երկրորդ գլուխը (յօդուած 4—15) կը վերաբերի Սուրիացիներու եւ Լիբանանցիներու Թուրքիոյ մէջ ունեցած գոյքերուն:

Ըստ համաձայնագրի, Թուրքիոյ մէջ իրենց գրաւուած գոյքերը պիտի կրնան վերստանալ.

ա) Անոնք, որ ըստ Էնկիւրիի 1926 մայիս 30ի համաձայնագրին, սուրիական կամ լիբանանեան հպատակութիւնը ընտրած են:

բ) Անոնք, որ 1914 հոկտեմբեր 30ին (Թուրքիոյ Մեծ Պատերազմին մասնակցութեան թուականը) Սուրիոյ կամ Լիբանանի մէջ հաստատուած (établi) ըլլալով, Լօզանի դաշնագրին 30րդ յօդուածին համաձայն Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են:

գ) Անոնք, որ Սուրիա կամ Լիբանան ծնած են, կամ որոնց հայրը հոն ծնած է, եւ որոնք այդ երկիրները կը բնակէին Լօզանի դաշնագրին վաւերացումէն առ նուազն մէկ տարի առաջ, եթէ սակայն անոնք Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են՝ համաձայն յիշեալ դաշնագրի 30րդ յօդուածին:

դ) Անոնք, որ Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընտրած են՝ Լօզանի դաշնագրին 32րդ եւ 34րդ յօդուածներուն համաձայն:

Այս չորս դասակարգին մէջ մտնող անձերը համաձայնագրի վաւերացումէն մինչեւ մէկ տարի պիտի կրնան վերադառնալ Թուրքիոյ մէջ իրենց ունեցած այն անշարժ կալուածները, որոնք գրաւուած են կա՛մ հպատակութեան ընտրութիւն կատարելէ վերջ եւ կամ Լօզանի դաշնագրին գործադրուած ատենը: Բաց ի կալուածներէն, պիտի ստանան նաեւ գրաւման թուականէն ի վեր անոնցմէ գանձուած վարձքերուն գումարը:

Եթէ վերադարձուելիք կալուածները հաշուեյարդարի ենթարկուած են, կամ պետութեան կողմէ գրաւուած ըլլալով անկարելի կ՚ըլլայ վերադարձնել զանոնք, կալուածատէրերը պիտի ստանան անոնց փոխարժէքը, գրաւուած թուականին արժէքի հաշիւով:

Զանազան յօդուածներ կը ճշդեն դատական այն եղանակները, որոնց պիտի դիմեն արժէքի նշանակման են.ի դէմ առարկութիւն ունեցող կալուածատէրերը:

Համաձայնագրին կցուած են փրանսական դեսպան կոմս տը Շամպրէօնի եւ արտաքին գործոց նախարար Թէվֆիք Րիւշտի պէյի միջեւ փոխանակուած կարգ մը նամակներ, որոնք զանազան վերապահումներ կ՚ընեն համաձայնագրի որոշ կէտերու մասին կամ լուսաբանութիւններ կուտան:

Էնկիւրիի նոր համաձայնագրին մանրակրկիտ քննութիւնը ցոյց կուտայ թէ՝ կողմերը մասնաւոր խնամք տարած են անոր յօդուածներու խմբագրութեան, թոյլ չտալու համար որ ո եւ է Հայ օգտուի անոր տրամադրութիւններէն: Վերեւ յիշուած չորս դասակարգի մարդոց մէջ դժուար թէ կարելի ըլլայ գտնել ո եւ է Հայ: Սուրիական կամ լիբանանեան հպատակ ըլլալը առաւելութիւն մը չի ներկայացներ այդ ուղղութեամբ:

«Լքեալ գոյքեր»ու մասին Ազգերու Դաշնակցութեան ձեռնարկին ձախողութենէն վերջ, ահա՛ անյաջողութեան կ՚ենթարկուին նաեւ Ֆրանսայի ջանքերը՝ Էնկիւրիի վարիչներուն մօտ: Ճիշդ է թէ քաղաքականութեան մէջ ներելի չէ մարգարէութիւն եւ գուշակութիւն ընել, սակայն քանի տարիները սահին, այնքան կը դժուարանայ «լքեալ» գոյքերը վերստանալու հարցը: Ու մենք կը յամառինք մեր այս մասին յոռետեսութեան մէջ:

Համաձայնագրի երկրորդ խնդրին՝ երկաթուղիի վէճին մէջ ալ կարգադրութիւնը եղած է ի նպաստ Թուրքերուն:

1921ին Ֆրանքլէն – Պույեոնի ստորագրած համաձայնագրէն վերջ, քէմալական Թուրքիա այս երկրորդ կարեւոր յաղթանակն է որ կը տանի ֆրանսական ճակատին վրայ:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՆՈՐ ՁԵՒԻ "ՇԱՆԹԱԺ"Ը

Բոլշեւիկեան իշխանութեան առաջին օրերից մի չտեսնուած արտագաղթ սկսեց դէպ ի օտար երկիրները: Եղաւ մի ժամանակ (1924 թէ 25 թիւին) որ խորհրդային իշխանութիւնը մի ստուար խումբ ռուս յայտնի մտաւորականների բռնի արտաքսեց Ռուսիայի սահմաններից: Եթէ չեմ սխալւում 1926 թուականից է որ արտագաղթը արգիլուեցաւ եւ խորհրդային իշխանութիւնը իր ընդարձակ երկրի բոլոր սահմանները սաստիկ ամրացնելով, գաղտնի երթեւեկը դադարեց, եւ միմիայն երբեմն յանդուգն անհատներ փորձում են իրենց կեանքի գնով փախչիլ «խորհրդային դրախտ»ից, որոնցից մեծամասնութիւնը դժբախտաբար սահմանագծի վրայ ընկնում է չեկիստների ծուղակը, եւ քչերին միայն յաջողւում անվտանգ փախչիլ եւ ազատուել: Այս մասին բազմաթիւ փաստեր գիտենք Հայաստանից փախչողների պատմածներից:

Բոլշեւիկները շատ լաւ գիտէին, որ եթէ չարունակեն արտօնել բոլոր արտասահման մեկնողներին, շնորհիւ իրենց ստեղծած դժոխային պայմանների, տարուէ տարի երկիրը դատարկուէր, որով իրենք կը մատնուէին շատ ծանր կացութեան: Նոյնպէս դիւրին էր խորհրդային իշխանութեան սկզբի տարիներին նաեւ ներգաղթը, բայց արտագաղթի արգիլման հետ միասին արգիլուեցաւ նաեւ ներգաղթը: Դէպ ի Հայաստան տեղի ունեցող մի քանի տասնեակ հազար մեր արեւմտահայ հայրենակիցների ներգաղթն ունի իր ուրոյն պատճառները, որոնց մասին կանգ չեմ առնելու:

Մեզ բոլորիս էլ յայտնի է որ վերջին մեծ վերիվայրումների պատճառով բաւական մեծ թիւով հայ ընտանիքների անդամների մի մասը արտասահմանի մէջ է գտնւում. իսկ միւս մասը Հայաստանում եւ կամ խորհրդային հարեւան երկիրներում: Գիտենք թէ որքան փորձեր են կատարել դիմելով պատշաճ մարմիններին, խորհրդային երկրում եղածներին մի կերպ արտասահման բերել եւ կամ արտասահմանից վերադառնալ դէպ ի խորհրդային երկիր իրենց հարազատների մօտ եւ չեն յաջողել:

Նոյնը եւ խորհրդային երկրի բոլոր ժողովուրդների եւ արտասահմանի իրենց հարազատների մի տեղ հաւաքուելու ցաւոտ պատմութիւնը:

Խորհրդային երկիրը դարձել է մի մեծ բանտ, կամ բերդ, պատերազմական վիճակի մէջ, որտեղ ապրողների մեծ մասը ենթակայ են ամէն տեսակ հալածանքի եւ քաղցի, որոնց կարելի է փոքրիկ գումարով դրամ ուղարկել արտասահմանից եւ որոշ տեսակի մթերք եւ հագուստ:

Վերջերս էլ բոլշեւիկները Ռուսիայի եւ Կովկասի բոլոր գլխաւոր վայրերի մէջ յատուկ խանութների մէջ իրենց հպատակ տեղական ժողովրդին ամէն տեսակ ապրանք են ծախում միմիայն տոլարով... Որքա՜ն պէտք է պատուազրկութիւնից զուրկ լինի եւ սնանկացած մի կառավարութիւն, որ իրեն հպատակներին բաց թողած մթերքի արժէքի պահանջէ օտար պետութեան դրամով: Եւ, քանի որ խորհրդային հպատակները (մեղք է նրանց «քաղաքացի» յորջորջել) իրենց հոգէառ կառավարութիւնից բազմիցս անգամ թալանուել են, ուստի միակ միջոցն է մնացել ձեռք մեկնել արտասահման գտնուող իրենց հարազատներին, մի քանի տոլար փոխադրելու «Տորգսին» կոչուած հաստատութեան հասցէին, որ կարողանան առանց տեւրի, մի քանի անհրաժեշտ բաներ գնելու:

Բոլշեւիկները մինչեւ հիմա հազար ու մի միջոցներով շատ փորձեր կատարեցին եւրոպական եւ ամերիկեան հարուստ պետութիւններից մեծաքանակ գումարներ կորզել՝ փոխառութեան անուան տակ, բայց չյաջողեցան: Մի շարք պետութիւնների երաշխաւորութեամբ տեղական վաճառականներից կարողացան միմիայն ապրանք ստանալ ապառիկ, մի որոշ ժամանակամիջոցում վճարելու պայմանով:

Բոլշեւիկները անսատ գողերի պէս դարերով ամբարած հնագոյական թանկարժէք իրերը, որ պատկանում էին ռուս պետութեան, զանազան կազմակերպութիւնների եւ ունեւոր անհատների, սկսած կանացի զարդերից մինչեւ թանգարանի մեծարժէք նկարներն ու զանազան իրեր, շարունակում են ծախել «գիշատիչ բուրժուաներին»:

Հիմա էլ բոլշեւիկները մի նոր եկամուտի աղբիւր են գտել: Իրենց պաշտօնեաներից կազմուած «ինտուրիստ» կոչուած մարմինը խոստանում է խորհրդային իշխանութեան առաջ միջնորդել խորհրդային այն հպատակների համար, որոնք կ՚ուզեն արտասահման մեկնիլ, պայմանով որ այդ մարմնին կանխաւ վճարեն աշխատաւորները 6000ական ֆրանք (500 ռուբլի), եւ միւս դասակարգերին պատկանողները 12,000 ական ֆրանք (1000 ռուբլի): Իբր թէ այս մեծաքանակ գումարները պահանջւում են անցագրային ծախքի համար: Մի՞թէ աւազակախումբերը այսպէս չեն վարւում իրենց գերիների հետ: Նրանք գոնէ բացէ ի բաց յայտնում են որ մարդագլուխ պէտք է վճարել որպէս փրկանք այսքան գումար:

Խորհրդային իշխանութիւնը՝ անմահ Օտեանին ասելով «Մի քիչ փող է պէտք», որը օտար պետութիւններից չյաջողուելու պատճառով, ստիպուած է իրեն հպատակներից եւ սրանց արտասահմանի հարազատներից եւ ազգականներից կորզել: Մի՞թէ չանդաժ չէ բոլշեւիկների այս նոր ելոյթը:

Բոլշեւիկները շատ լաւ գիտեն, որ բազմաթիւ խորհրդային հպատակներ արտասահմանում ունեն ունեւոր ազգականներ, որոնց համար դժուար չէ վեց կամ տասներկու հազար վճարել, որպէս զի կարելի լինի ընդմիշտ ազատել իրենց ազգականին խորհրդային դժոխքից: Առանձնապէս մեծ յոյս ունեն Հրեաների եւ «Մենոնիտների» (Ռուսիայում ծնուած Գերմանացիներ) վրայ, որոնք հարուստ հարազատներ եւ ազգականներ ունեն արտասահմանում:

Ինչ խօսք որ Հայեր էլ կը գտնուին, որոնք փոխանակ շարունակ խորհրդային երկրի մէջ ապրող իրայիններին դրամ եւ մթերք ուղարկելու, միանգամից մի վեց կամ 12 հազար ֆրանք, փրկագին վճարելով եւ ճամբու ծախքն ու վիզայի դժուարին գործը յաջողելով, կատարած կը լինեն մարդկային մեծ պարտականութիւն: Բաց ի դրամականից, վիզայի կնճռոտ հարցն է, որ Նանսէնեան անցագրի տէր մեր հայրենակիցների համար շատ դժուար է լինելու յաջողելը:

Պատերազմին Թիւրքերը իրենց մօտ գերի եղած Հայերին ազատ արձակելու համար մարդագլուխ մէկ ոսկի (թրքական) էին պահանջում. բոլշեւիկները իրենց մօտ եղած գերիների համար փրկագին են պահանջում վեց կամ 12 հազար ֆրանք:

Եթէ բոլշեւիկներին յաջողուի ենթադրենք մօտիկ ապագայում, մի տասը հազարի փրկագինը կորզել, որ մեծ մասամբ կը լինեն ոչ-աշխատաւորներից, ահաւասիկ հարիւր միլիոնի չափ մի գումար, որ ներկայ տնտեսական տագնապի ժամանակ նոյն իսկ մեծ պետութիւնների համար չշափիելի գումար է:

Պէտք է ուրախ լինել, որ եթէ ոչ գինու զօրութեամբ, գոնէ ամենակարող դրամի միջոցով մի որոշ թիւով մարդկանց յաջողուելու է ազատուել բոլշեւիկեան դժոխքից:

ԲԵՆՕ

«ՀՐԱ՛ՇՔ»

ՊՐԻՒՍԷԼ, 10 դեկտ.— Այս օրերս տեղական թերթերը մեծ աղմուկ հանեցին տարօրինակ միջադէպի մը մասին, որ տեղի ունեցաւ Պելժիոյ Նամիւռ նահանգին Պօրէնկ գիւղին մէջ եւ ցոյց կուտայ տեղացի կաթոլիկ ժողովուրդին կրօնական մոլեռանդութիւնն ու դիւրահաւանութիւնը:

Պատմենք դէպքը: Պօրէնկ գիւղին մէջ կաթոլիկներու յատուկ վանական դպրոց մը կայ, ուր կը գտնուի հրաշագործ քարայր մը: Կ՚ըսուի թէ այդ քարայրին մէջ Ս. Կոյսը կը յայտնուի հինգ փոքրիկ աշակերտներու: Ամէն օր, իրիկուան ժամը 6ին, Ս. Կոյսը ճերմակ զգեստաւորուած, կապոյտ գօտիով եւ ոսկեզօծ լուսապսակով կը խօսակցի այդ տղոց հետ, որոնք կը գտնուին տեսակ մը զգայախաբութեան վիճակի մը մէջ: Այս երեւակայական յայտնութիւնը կը բաւէ մոլեռանդելու միամիտները, որոնք գունդագունդ կը դիմեն դէպ ի հրաշագործ քարայրը, լսելու համար այդ առանձնաշնորհեալ տղոց խօսակցութիւնները:

Անցեալ հինգշաբթի, Անարատ Յղութեան օրը, տեղի պիտի ունենար Ս. Կոյսին կողմէ ծանուցուած Հրաշքը, որով գիւղէն անդամալոյծ տղայ մը պիտի բժշկուէր եւ կոյրի մը աչքերը պիտի բացուէին:

Հրաշքին լուրը բերնէ բերան տարածուելով, գաւառին չորս կողմերէն 15,000է աւելի բազմութիւն մը հո՛ն կը խուժէ, ոմանք հետիոտն, ուրիշներ կառքերով, ինքնաշարժներով եւ ամէն տեսակ փոխադրական միջոցներով:

Ժամը 6ին, հինգ փոքրիկ բանդագուշակները կը ներկայանան Ռօշըֆօրի ճամբուն վրայ, որ անանցանելի դարձած էր ժողովուրդին հոծ բազմութեան պատճառաւ, եւ աղօթքներով ու հոկումներով կը սկսին յառաջանալ դէպ ի հրաշագործ քարայրը:

Ահա՛ թէ ի՛նչ կը պատմէ ականատես մը, այդ առթիւ պատահած անցուդարձերու մասին:

Ժամը 6ը հինգ վայրկեան անցած էր, երբ փոքրիկն Ալպէր կը գոչէ. — «Ահա՛ Ս. Կոյսը, ո՛րքան գեղեցիկ է»: — Տեսիլքը կը կրկնուի նախորդ օրուան պէս: Աղօթքներն ու գովաբանական մաղթանքները կը սկսին ծայր տալ. ամէն մարդ յուզուած, վերացած եւ մտքի յափշտակութեան մատնուած է եւ անհամբեր կը սպասէ հրաշքին: Աւելի լաւ տեսնելու համար, շատեր ծառերու վրայ կը մագլցին: Չորս բժիշկներ, հաւատացեալներուն առջեւ կեցած, կը քննեն հինգ մանուկները, որոնք հիպնոսական վիճակի մը մատնուած էին. անոնց աչքերը կը խոցեն զմելիի մը ծայրով եւ ձեռքերը կը վառեն լուցկիներով, առանց սակայն առաջ բերելու որ եւ է հակազդեցութիւն: Առաջին աղօթասացութիւնը հազիւ թէ աւարտած էր, երբ տղաք կ՚ըսեն թէ Ս. Կոյսը աներեւութացած է, առանց բժշկելու անդամալոյծները եւ բանալու կոյրերուն աչքերը: Այն ատեն բազմութեան մէջէն հիւանդներ կը սկսին լալ, ողբալ եւ բարձրաձայն աղաղակել. — «Ո՛վ Ս. Կոյս, բժշկէ մեզ»: Բայց հակառակ ամէն կողմէ եղած աղաչանքներուն եւ արձակուած պաղատական կոչերուն, Ս. Կոյսը չի յայտնուիր, մեծ յուսախաբութիւն պատճառելով պարզամիտներուն:

— «Հրա՜շք, հրա՜շք», կը պոռան ամէն կողմէ, սակայն անոնց աղաղակները կը մնան «ձայն բարբառոյ յանապատի»...:

Խուժանը յուսախաբ կը ցրուի, եւ այդ ժխորին ու իրարանցումին մէջ բազմաթիւ տղաք, կիներ, ծերեր ու հիւանդներ ոտնակոխ կ՚ըլլան, տեղի տալով խառնաշփոթութիւններու եւ ոստիկանական լուրջ միջամտութեան:

Ահա՛ թէ ի՛նչպէս կը վերջանայ հրաշքի այս խեղկատակութիւնը: Կ՚իմանանք թէ տեղական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է, արգիլելու համար կրկնութիւնը մոլեռանդական այսպիսի ցոյցերու:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԱԶԳ ԵՒ ԼԵԶՈՒ

Երկու օր առաջ Ուսուցչապետ Կ. Աղաջանեան Musée Socialի սրահին մէջ մի չափազանց ուշագրաւ գիտական հանրամատչելի զրոյց արեց, նիւթ ունենալով «Լեզուն՝ որպէս արտայայտիչ անհատական եւ ազգային հոգեբանութեան»:

Լեզւի տեխնիկի գիտական շատ հակիրճ վերլուծումից եւ պատմաբանական քանի մը ընտրոշ օրինակներից յետոյ՝ դասախօսն անցաւ պարզելու այն խորհրդաւոր կապակցութիւնը, որ կայ հոգու եւ անհատի ու ցեղի խառնուածքի միջեւ:

Մասնաւոր հաճոյք է ունկնդրել հայազգի գիտունին որի համար ըստ երեւոյթին մարդկային հոգին իր բազմազան ու բարդ շարժումներով մի բաց, գունագեղ, ու հարուստ դաշտ է, գիտականօրէն մտերիմ: Նա խօսում է խանդավառուած, որպէս սիրահար գիտութեան:

Այսպէս հոգեկան յօյզերի ու տիեզերական ռիթմի կապակցութիւնը, լեզւի եւ մարդու ներքնաշխարհի եւ ցեղային խառնուածքի փոխ-յարաբերութիւնները եւ խորհրդաւոր փոխ-ազդեցութիւնները հայազգի ուսուցչապետի շրթունքներում դարձան մի կատարեալ պօէմ, որ տարաբախտաբար ժամանակի սղութեան պատճառով թերի մնաց:

Իր հակիրճ ու ժլատ խօսքերից եւս պարզ էր, որ լեզուն ազգ է, եւ երկուսը միասին տիեզերական չքնաղ ռիթմի շքեղ արտայայտութիւն, եւ թէ առանց լեզւի ազգ չի կարող լինել, այլ լեւանտէնների անհայրենիք մի խումբ:

Մեր այս տրտում ու անիրաւ օրերում, երբ ցեղային պայքարի մէջ անգթօրէն ոտքի տակ են գնում թոյլերը, երբ հզօրներն իրենց լեզուն եւ ազգային յատկանիշները ճգնում են պարտադրել «սրբազան կատարելութիւնով», լաւ է, որ ազգային լեզւի արժէքն ու աստւածային իմաստը դրւի գիտութեան գրանիտէ պատւանդանի վրայ: Լաւ է, որպէսզի այլասերումի անարի ճամբին օտարամոլ ու ճղճիմ Հայը չփորձի իր սարկամիտ թուլամորթութիւնը թշւառ սոփեստութիւններով սքօղել: Ազգային լեզուն աստուածային ծագում ունի եւ նրա տեղ չի կարող բռնել որ եւ է օտար լեզու, առանց տիեզերական ստեղծագործ ռիթմը խախտելու:

Հայազգի գիտունը շնորհիւ իր աղու եւ վարակիչ ձայնի, իր խօսքի եւ առոգանութեան հրապուրիչ շեշտի եւ մանաւանդ վարպետի իր դաշն, պաղարիւն հանդարտութեան, կարողանում է գիտական ամենաչոր նիւթն իսկ գրաւիչ դարձնել եւ ունկնդիրներին յափշտակել:

Ա.

ԹԱՏՐՈՆ

"17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐ"

Հայ ժողովրդական թատրոնը Դեկտեմբեր 4ի Կիրակի գիշերը ներկայացուց Մաքս Տրէյէրի «17 Տարեկանները», թարգմանութեամբ Լ. Նայիրցիի:

Երկու խօսք խաղի մասին:

Դէպքը կ՚անցնի գերմանական խաղաղ գիւղի մը կալուածին մէջ: Ահա Շլէտտոմներու հաւեսօտ ընտանիքը. ծերունի պապ մը, նախկին զինուորական՝ հեծելազօրքի բանակէն, կայտառ, զուարթ եւ կատակող, որու միակ հաճոյքը կը կազմէ որսորդութիւնը: Իր որդին, Վէրնէր, մեծ մանուկ մը արուեստագէտ հոգիով, որ անհուն սէր մը ունի դէպի նկարչութիւնը եւ երաժշտութիւնը եւ որ եղած է նոյնպէս զինուորական, բայց այժմ քաշուած աշխարհի ժխորէն ընտանեկան խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ, իր հոգիին անդորրութիւնը կը փնտռէ. իր կինը Աննա Մարի անսահման զուրգուրանք մը ունի ամուսինին հանդէպ, զուրգուրանք մը, որ երբեմն նոյն իսկ մայրական սիրոյ մը բնո՛յթը կը ստանայ: Պատանի Ֆրէտրիկը (Վէրնէրի միակ որդին) մօտակայ քաղաքի մը զինուորական վարժարանի աշակերտ է, որպէս արժանի ժառանգը Շլէտտոմներու եւ շարունակողը տոհմի զինուորական ասպարէզին: Եւ ահա որը ազգականուհի մը, 17 տարեկան աղջնակ մը, որ Ֆրէտրիկի խորթ մօրաքոյրն է, եւ որ նոյնպէս ընտանիքէն հեռու քաղաքի մը գիշերօթիկ վարժարանի մը մէջ կը գտնուի:

Տօնական արձակուրդի օրեր են: Ֆրէտրիկ եւ Էրիկա տուն կուգան իրենց ծնողքի մօտ: Ողեւորութիւնը անսահման է: Երկու երիտասարդ հոգիները, երկար բացակայութենէ մը յետոյ, կարօտագին եւ անզուսպ սէր մը ունին Վէրնէրի հանդէպ, որ իրենց պէս մանուկ հոգի մը ունի եւ որ այլ է քան Աննա Մարին, որ մայր է, տնտես եւ կառավարող մայր՝ բայց ոչ ընկեր:

Միւս կողմէ Պատանի Ֆրէտրիկ կը սիրէ Էրիկան: Իր առաջին սէրն է ան, իր «Կապոյտ Թռչունը»: Բայց Էրիկան անտարբեր է Ֆրէտրիկին եւ ընդհակառակն անզուսպ սէր մը ունի դէպի Վէրնէրը, որ հակառակ իր անհամեմատ մեծ տարիքին, ինկած էր անոր ազդեցութեան տակ:

Հունձքի տօնի առթիւ տան մէջ մեծ ուրախութիւն է, պար երգ, երաժշտութիւն: Ֆրէտրիկ պարտէզին բոլոր ծաղիկները քաղած է Էրիկային նուիրելու համար, ու ահա յանկարծ տրամը...: Ծիծաղը կը փոխուի դառն արցունքի, երբ Ֆրէտրիկ պատահմամբ ականատես կ՚ըլլայ Էրիկայի եւ իր հօր գիրկընդխառնումին... Հարուածը այնքան ուժեղ է Ֆրէտրիկի համար, որ այլեւս անկարող տանելու իր հոգեկան վիշտը՝ անձնասպանութեան կը դիմէ, խընայած ըլլալու համար միեւնոյն ժամանակ Շլէտտոմներու տոհմի պատմութեան մէջ ամօթալի արարք մը, գործուած՝ հօր մը կողմէ հանդէպ իր սիրած որդւոյն:

Դերակատարներէն Ս. Թորոսեան շատ ճիշդ կրցաւ արտայայտել զուարթ եւ անփոյթ ծերունի Շլէտտոմի տիպարը, զինուորականի յատուկ այն հոգեբանութեամբ, որուն համար լաւ ճաշ մը եւ կուշտ ծիծաղ մը շատ աւելի կ՚արժեն քան աշխարհի բոլոր միացած բաները:

Ն. Նիկողոսեան Վէրնէրի պատասխանատու դերին մէջ յաջողեցաւ տալ արուեստագէտ մարդը, մեծ մանուկի մը հոգեբանութեամբ եւ

Ա. Կոթիկեան տաղանդաւոր

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Անդամական արտակարգ ընդհ. ժողով

—..—

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն արտակարգ ընդհ. ժողովի էր հրաւիրած Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները: Երկու հարիւրէն աւելի ընկերներու խուռներամ բազմութիւն մը պատասխանած էր այդ հրաւէրին: Ներկայ էին Բիւրոյի, Կ. Կ.ի, Փարիզի եւ արուարձաններու կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները:

Ժողովը բացաւ ընկ. Գ. Բալայեան:

— «Ընկերնե՛ր, ինչպէս կը տեսնէք չափազանց խրախուսիչ ու մխիթարական է մեր այսօրուան արտակարգ ընդհ. ժողովի պատկերը, սակայն որքան խրախուսիչ, նոյնքան տխուր է այն հանգամանքը, որ երկար ժամանակէ ի վեր նման ժողովներ տեղի չունեցան, ուրկէ զի այսպիսի ջերմ ընկերական մթնոլորտի մէջ խօսէինք մեր ներքին ցաւերու, մեր կուսակցական ու կազմակերպական խնդիրներու մասին: Կ. Կ.ը հրաւիրելով այս ժողովը պարտք կը զգայ զեկուցումներ տալու քանի մը կարեւոր խնդիրներու շուրջ»:

Ապա ընկ. Բալայեան յիշեց թէ, որքան սրտաշարժ բան մը կայ այս զինուորական կարգապահութեամբ եւ ընկերներու խիտ շարքերով ներկայութեան մէջ:

— «Այսօր այս ժողովին մէջ կարծես կը շնչեմ շունչը Դաշնակցութեան, շունչը դաշնակցական ասպարէզներու եւ դաշնակցական աւանդութեանց, շունչը մեր բոլոր հերոսներու՝ Արամներու, Զաւրիէններու, Դումաններու եւ Մուրատներու, եւ վերջապէս, շունչը մեր անմահ հիմնադիրներու Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի»:

Եւ հրաւիրեց ոտքի կանգնիլ վայրկեան մը, անոնց բոլորի յիշատակը յարգելու համար:

Այնուհետեւ, ընկ. Վահան Համբարձումեան զեկուցում տուաւ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Եւրոպայի անցեալ եւ ներկայ կազմակերպական վիճակի մասին»:

Ընկ. Համբարձումեան սկսաւ 1919-էն եւ աստիճանաբար դէպքերու քննութեամբ հասաւ մինչեւ 1932, անգոյն խմբակի մը «շարժումը»: Փաստերով, թիւերով եւ մէջբերումներով ցոյց տուաւ որ այս երեւոյթը ո՛չ գաղափարախօսութիւն ունի եւ ոչ բովանդակութիւն: «Թուղթէ ամրոց մըն է անոնց օրկանին իւրաքանչիւր թիւր կտապանաքար մը՝ իրենցպաշտպանած դատին ու անձին համար: Անկարելի եւ աններելի է որ մարդիկ կանգնին հակադաշնակցական գետնի վրայ դաշնակցական խօսք բնելու համար: Դաշնակցական խօսքն ու գործը ունի դաշնակցական ներքին խողովակ եւ ներքին լուծում: Ուղղամիտ մարդիկ նախ պէտք է բռնեն այդ դուռը: Եւ այս շարժման տակէն բաց ի Դաշնակցութեան շունչէն, ամէն բանի հոտ կուգայ...»:

Եւ եզրակացուց, ծանրանալով իրենց «քեալլագէօզութեան» ու հակասական մտքերու ճոռոմ լաբիւրինթոսին վրայ.

— «Այս «շարժումը» դաշնակցական չէ այսօր. դաշնակցական չի կրնար ըլլալ եւ վաղը»:

Երկրորդ զեկուցաբերն էր ընկ. Կարօ Սասունի, «Դաշնակցութեան դերն ու ընելիքը գաղութներու մէջ» նիւթի մասին:

Ընկ. Սասունի անդրադառնալով մեր 700,000 տարագիր բազմութեան քաղաքական պահանջներուն, գաղթահայ միացեալ ճակատի կազմութեան եւ նոր սերունդի բաղձանքներուն մասին, ըսաւ.

— «Մեր տարագիր բազմութեան մէջ հայրենիքի ձեւակերպուած պահանջը խիստ որոշ ու մէկին տրուած է: Մենք երէկ մեր պահանջները կ'ուղղէինք Սասունէն, Վանէն, Տարօնէն եւ Կարինէն՝ երէկուան Թուրքիային, այսօր՝ Եւրոպայէն, Եգիպտոսէն, Ամերիկայէն, Սուրիոյէն եւ Պալքաններէն մեր պահանջները կ'ուղղենք այսօրուան Թուրքիային, մինչեւ որ վերջնականապէս վերատանք մեր իրաւունքները»:

Ընկ. Սասունի կանգ առաւ նաեւ մտայնութեան մը վրայ, որ հետզհետէ կը վարակէ մեր ընկերներու միտքն ալ: «Մենք Մուսոլինի մը, Կանտի մը, Լէնին մը, Հիթլէր մը կ'ուզենք» կ'ըսեն, այս կացութենէն դուրս գալու համար: Ընկերնե՛ր, անոնք իրենց միլիոնաւոր ժողովուրդով եւ միահամուռ հայրենիքին մէջ տակաւին չեն կրնար ընել այն, ինչ որ Դաշնակցութիւնը կրնար ընել իր յեղափոխական վճռականութեամբ: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եթէ Կանտիի նման երեք հարիւր միլիոն մարդ ունենար իր ետին, փոխանակ ծոմ պահել տալու, տասն անգամ Հնդկաստանի անկախութիւնը ստեղծած կ'ըլլար: Հայ իրականութեան մէջ ե՛ւ Կանտին ե՛ւ Մուսոլինին, ե՛ւ Լէնինը ե՛ւ Հիթլէրը Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է»:

Նախագահի եւ երկու զեկուցաբերներու խօսքերը յաճախ կ'ընդմիջուէին բուռն ծափերով:

Խօսք առին ընկերներ Ջամալեան, Բժ. Նորայր, Զօրմեխեան, Ամբակում, Յովհաննիսեան, Արամ, Տէր-Յակոբեան, Սաքօ Յակոբեան եւ ուրիշներ: Ժամանակի սղութեան պատճառով շատ ընկերներ չկրցան արտայայտուիլ:

Կեդր. Կոմիտէն գոհացում տալու համար ընկերներու ջերմ խնդրանքին, որոշած է երկու ամիսը մէկ անգամ նման ժողովներ հրաւիրել:

Ժողովը վերջացաւ ժամը 6ին: Բոլոր ընկերները բարձր եւ խանդավառ տրամադրութեամբ ցրուեցան, իրենց հետ տանելով այդ ժողովի դաշնակցական եղբայրական մթնոլորտը:

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ

անխոնջ արուեստագէտ է: Իր ստանձնած Մրէտրիկի դժուարին դերը կատարեց անսպասելի յաջողութեամբ, յուզումի մատնելով ներկաները:

Տիկին Լիւսի, բարի կնոջ, Աննա-Մարի, դերին մէջ դրաւ գովելի խանդավառութիւն մը:

Բայց յատկանշական էր Տիկին Լաթիֆեան Էրիկայի դժուարագոյն դերին մէջ, որ առանցքն է ամբողջ Թատերախաղին: Ան անհամեմատ կերպով յաջող էր, եղան պահեր ուր ինքզինքը գերազանցեց:

Սրահը լեփ-լեցուն էր, նոյնիսկ ոտքի վրայ մարդիկ կային: Ասիկա ապացոյց մըն է որ Հայ ժողովրդական թատրոնը խորապէս արժանացած է ժողովրդի գնահատանքին:

Ներկաները մեկնեցան շատ լաւ տպաւորութեան տակ:

ԲԷՆ-ՀՈՒՐ

ՀԵՂՁՈՒՑԻՉ ԿԱԶԵՐՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԴԷՄ

—..—

20,000 ՀՈԳԻ ԴԱՍ Կ'ԱՌՆԵՆ

Վերջերս ստեղծուեցաւ «Ազգային Պաշտպանութեան Կամաւորներ» անունով Միութիւն մը, որուն կ'անդամակցին Ֆրանսուհիները՝ սորվելու համար թէ ի՛նչպէս պէտք է գործածել կազի դիմակները, ի՛նչպէս պէտք է կռուիլ հեղձուցիչ կազերու դէմ, եւ ի՛նչպէս պէտք է օգնել կազով շնչահեղձներուն, որպէս զի զօրեն հաւանական պատերազմի մը պահուն, հեղձուցիչ կազերով յարձակման մը դէմ:

Արդէն իսկ 20 հազար Ֆրանսուհիներ անդամ արձանագրուած են այս Միութեան եւ մասնաճիւղեր հիմնուած են Ֆրանսայի 72 կարեւոր քաղաքներուն մէջ: Ու Փարիզի մէջ կանոնաւոր դասընթացքներ բացուած են այս «կամաւորներուն» համար, յիշենք դասընթացքները, որ բացուած են Փասթէօրի հաստատութեան, Միւզէ Սօսիալի, Օթօմօպիլ Գլիւպի եւ Պանք տը Ֆրանսի մէջ:

Հակառակ այն վախին, թէ խուճապ կը ստեղծէ նման դասընթացքներու բացումը, ժողովուրդը պարզինով կը հետեւի այս դասախօսութիւններուն:

Մասնագէտ դասախօսներ նախ հիմնական ծանօթութիւններ կուտան զանազան հեղձուցիչ կազերու մասին, կը բացատրեն անոնց կատարած ազդեցութիւնը մարդկային մարմինին մէջ, յետոյ կը սորվեցնեն թէ ի՛նչ կազմութիւն ունի դիմակը, ի՛նչպէս կը գործածուի (գլուխն անցընել եւ գլուխէն հանել՝ առանց աւրելու), եւ վերջապէս ի՛նչ ձեւով պէտք է դարմանել կազով շնչահեղձութեան զոհերը, ի՛նչպէս կը կատարուի արուեստական շնչառութիւնը: Բոլոր այս ծանօթութիւնները կը տրուին հինգ դասով եւ քանի մը գործնական փորձերով:

Միութիւնը, իր հիւանդապահները պատրաստելէ յետոյ, պիտի աշխատի կազմակերպել հաւաքական ինքնապաշտպանութեան պայքարը ոչ միայն հեղձուցիչ կազերու, այլ եւ հրձիգ կազազումբերու դէմ:

Երբ փորձ հիւանդապահներու թիւը բաւական շատնայ, Փարիզի բոլոր թաղամասերուն մէջ պիտի կազմուին խմբակներ, որոնք, բժիշկի մը, սպայի մը, դեղագործի մը, եւ վկայեալ հիւանդապահներու հսկողութեան տակ, պիտի ժողովուրդին ծանօթացնեն կազերու դէմ ինքնապաշտպանութեան պայքարը:

Թերթերը կը գրեն, որ ամէն երկրի մէջ անդադին կ'աշխատին նման բազմաթիւ Միութիւններ, անկախ Կարմիր Խաչէն: Այսպէս միայն Գերմանիոյ մէջ կը գործեն 2800 խմբակներ, որոնց կ'անդամակցին մէկ միլիոն 200 հազար կիներ, բոլորն ալ փորձ հիւանդապահներ հեղձուցիչ կազերու դէմ պայքարի:

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»

Ստացանք Բ. հատորին 1, 2, 3 եւ 4 պրակները, — «Արիւնի ճամբով»:

Սիպիլի յոբելեանը Սօֆիայի մէջ

—..—

Սօֆիայէն կը գրեն մեզի.— Անցեալ կիրակի օր, Ալիանս Ֆրանսէզի սրահին մէջ տօնուեցաւ մեծանուն գրագիտուհի Տիկ. Զ. Ասատուրի (Սիպիլ) յոբելեանը, նախաձեռնութեամբ Պոլսահայերու միութեան և մասնակցութեամբ մշակութային միութիւններու: Բացումը կատարեց միութեան նախագահը՝ Պ. Ե. Յակոբեան: Պ. Գ. Մեսրոպ խօսեցաւ Սիպիլի հանրային գործունէութեան մասին, իսկ Պ. Ա. Սեւան վերլուծեց անոր գրականութիւնը: Յայտագրին իրենց բաժինը բերին Տիկին Ռ. Քէրէստէճեան՝ դաշնակով, Օր. Ա. Փարաւազեան՝ երգով, Տիկին Մ. Քէսէճեան՝ արտասանութեամբ:

«Քարա Մուրզա» երգչախումբը երգեց «Երեւան բաղ եմ արել», «Ռոմանս» եւայլն: Երգեց նաեւ Պ. Կ. Փէչէեան «Անոյշ» օփէրայէն կտոր մը:

Ի վերջոյ կարդացուեցաւ ողջոյնի նամակ մը՝ Սօֆիայի հայութեան կողմէ՝ ուղղուած Սիպիլի:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայ Երգին համար

— :-: —

75 ՀՈԳԻ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ժամանակին գրեր էի թէ Քէօթահիոյ Հայր. Միութեան նախաձեռնութեամբ, կազմուած երգչախումբը, նկատելով հայ երգի ու երաժշտութեան տարածման անհրաժեշտութիւնը, չուզեց ցրուիլ ու կազմեց Միութիւն մը, որ իր տեսակին մէջ եզակի բացում մը կատարելէ վերջ, կը պատրաստուի տալ իր տարեկան մեծ համերգը, այս անգամ 75 երկսեռ երգիչներով:

Կոմիտաս վարդապետի արժանաւոր աշակերտը, Վարդան Սարգսեան, Պրիւքսէլէն մասնաւոր հրաւիրուած, երկու ամիս է կը մարզէ խումբը, որուն անդամները իրենց գործերը լքելով, կը վնասուին նիւթապէս եւ շատ անգամ կը զրկուին առօրեայ սնունդէն, փորձերուն բացակայ չըլլալու համար:

Անվերապահօրէն կարելի է ըսել թէ, արդի գաղթահայ երիտասարդութիւնը հայերէն երգել չի գիտեր, եւ նոյն իսկ ամէնէն սովորական երգերուն թէ՛ եղանակները եւ թէ բառերը կ'աղճատէ: Տաճարներ կանգնեցուցին այս փառահեղ պողոտաներուն վրայ, մատուռներ կը շինենք արուարձաններուն մէջ, սակայն չունինք ոչ երգեցիկ դպիրներ, ոչ ալ դպրապետներ: Տօնական օրերուն երբ եկեղեցի կ'երթաս, քիչ մը խոկալու եւ աղօթելու համար, կը տեսնես տասնեակ մը պզտիկներ եւ 2—3 տիրացուներ, հայկական հին ձայնագրութեան տետրակ մը բռնած: Չեն երգեր, այլ կը պոռան, այնպէս որ կը ստիպուիս ականջներդ գոցելով դուրս փախչիլ: Եւ յետոյ պատարագիչ քահանան կամ եպիսկոպոսը կը սկսի ժողովուրդը մեղադրել թէ՝ անհաւատ դարձած է, չուզեր լսել շարականները:

Անհրաժեշտ է նախ հայ երգն ու երաժշտութիւնը ճանչցնել իր իսկական գոյնով, յետոյ, շարունակական համերգներով եւ դասախօսութիւններով սիրցնել զայն մանաւանդ նոր սերունդին:

Երբ, գաղթահայը սիրէ ու ճանչնայ իր երգը, շատ հեշտ է զայն տարածել եւ սիրցնել օտարին:

Կոմիտաս մեծ դժուարութիւններ կրեց, եւրոպական ոստաններու մէջ կազմակերպած իր համերգներուն առթիւ, որովհետեւ այն օրերուն «գաղթահայ» բառը գոյութիւն չունէր հայ լրագրութեան մէջ, եւ ինքը առանձին կրնար հայ երաժշտութեան ներկայացուցիչ հանդիսանալ: Իսկ այսօր, տասնեակ հազարներով Եւրոպայի սրտին վրայ նստած, անտարբերութեամբ կը դիտենք թուլցումը հայ երգին եւ կը ձգենք որ Սարգսեաններու նման տաղանդներ խամրին տնտեսական գրասենեակներուն մէջ:

Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութիւնը իր 75 երկսեռ անդամներով յանդուգն քայլ մը կ'առնէ, այս տնտեսական տագնապի օրերուն 5—6000 ֆրանքի ծախք մը ընելով համերգին յաջողութեան համար:

Երգչախումբը պիտի երգէ քառաձայն, հնգաձայն եւ երբեմն ալ վեց ձայնով նոր երգեր, — աշխատանքի, գեղջկական, կրօնական ու ազգային, որոնց կարգին պիտի լսենք նաեւ մեր անզուգական եւ շնորհալի երգչուհին, Օր. Հայկանուշ Թորոսեանը:

Թանկագին պատեհութիւն մը՝ Մարսիլիոյ ժողովուրդին, մանաւանդ երիտասարդութեան համար:

Ս. Միլտոնեան

ՄԱՄՈՒԼ

Ներգաղթ եւ արտագաղթ

—..—

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (19 Նոյ.).

— «Գաղափարապաշտ, մաքուր եւ հերոսական սերունդ մը կար, որ «Վաթան», «Վաթան» կանչելով կը մեռնէր հայրենի ջուրի, հողի, օդի ու երկինքի համար: Այդպէս չէ հիմա. ժողովուրդը հաց եւ հանգիստ կ'ուզէ: Իրական հայրենասիրութիւնը որ մեզ վարակած է նախնիքներու աւանդութիւններով, ժողովուրդին անհաս է. ան իրապաշտ է եւ գործնական հայրենասիրութենէ եթէ ոչ աւելի գոնէ անոր հաւասար զանգուածներուն հաց, լոյս եւ ազատութիւն պէտք է:

Սովեթները այս երեքէն եւ ոչ մէկը ունին, ու չենք զարմանար, երբ համայն Ռուսիոյ ժողովուրդը կը փախչի խմբերով, ինքզինքը յանձնելով Տնեպերի եւ Արաքսի կատաղի ալիքներուն, հաշուի չառնելով կարմիր պահակազօրքի գնդակն ու սուրը:

Մենք չենք արդարացներ մասնաւորապէս հայ արտագաղթողները, անոնք նոյնքան յանցաւոր են, որքան իրենց ճնշողներն ու հալածիչները:

Քիչ մը համբերութիւն, տոկունութիւն եւ կեանքի պայմաններուն յարմարուելու ցանկութիւն՝ յանուն հայ հայրենիքի, եւ Հայաստանի կեանքը այնքան անտանելի չպիտի թուէր: Չէ՞ որ հոն կ'ապրի հայութեան մեծագոյն կէսը, թէեւ աղի արցունքով, տառապանքները կրճտելով. սակայն միշտ լաւագոյն ապագայի յոյսով:

Այս արտագաղթողներէն շատերը ինչե՞ր չըրին Խորհրդային դրախտը մտնելու համար, դարձան հօկճի, համայնավար գործակալ եւ գործիք, խոստումներ սերմանեցին Յունաստանի մէջ եւ այլուր, մեր ազգային աւանդութիւնները ոտքի տակ առին, նոյնիսկ չվախցան արիւն թափելէ, մեր կանխազգուշական մերկացումները յայտարարեցին չկամութիւն եւ խառնակչութիւն, ու հիմա յետ կուգան գլխիկոր, ոտաբոպիկ, տասը օր քալելով մերկ, տկլոր ու ծարաւ, նախընտրելով Եւրոպայի լերկ պողոտաները, Հայաստանի ջուրէն ու հողէն: Անշուշտ անոնք զոհեր են, բայց ոչ այնքան միամիտ ու բարեմիտ, եւ արդարանալի արարքներով:

Ներգաղթողները, որ Հայաստանի մէկ ծայրէն կը մտնեն եւ միւսէն դուրս կուգան, նոյնիսկ կեանքերնին վտանգելու վճռականութեամբ, երկու վատ գործ կ'ընեն. նախ՝ գէշ օրինակ կը ծառայեն երկիր մնացողներուն եւ յետոյ՝ յայտնապէս վատթարագոյն քարոզչութիւն կ'ընեն գաղութներու մէջ, նոր ներգաղթողները շուարումի եւ յուսահատութեան մատնելով:

Չենք ուզեր մտնել խնդրի մանրագնին քննութեան մէջ, միայն ըսենք ու կրկնենք երիցս տասնեակ անգամ, որ քանի մը հազար հոգի Հայաստան ընդունելու թմբկահարութիւնը որքան մեծ էր ու խռովայոյզ, այնքան չնչին ու կսկծալի է անոր արդիւնքը:

Ու սովետական բոլոր գործերը այսպէս «Վիթխարի» են թուղթի վրայ, բայց իրականին մէջ զէրօ:

Ցաւալի է, բայց ճշմարտութիւն»:

ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ»ԻՆ

... խմբագիր Յառաջի

ՄՈՆՓԼԻԷ, 12 Դեկտ.— Հայ թերթերում կարդալով Դպրոցասէրի կոչը, Մոնփէլիէի Հայերս որոշեցինք մենք ալ մեր կարգին մեր պարտականութիւնը կատարել, ու եղբայրական աջակցութիւն մը ընել:

Եւ հակառակ տնտեսական տագնապին, մեր հայրենակիցները, բոլորն ալ մասնակցեցան առանց բացառութեան:

Ահա ցանկը մասնակցողներուն.— Գ. Սամաթարեան 50 ֆր. Գ. Պաճաքսըզեան, Բօշօեան եղբարք 30ական ֆրանք: Ա. Մարգարեան, Մ. Ճուհարիկեան, Ուստանօղ մը, Հ. Մինասեան, Յ. Գասպարեան, Խ. 20ական ֆրանք: Մ. Բ., Ա. Պետօեան, Ս. Պետօեան, Տ. Փէշէքչեան, Գ. Պոյաճեան 10ական ֆրանք: Յ. Յակոբեան 5 ֆրանք: Գումար՝ 285 ֆրանք:

ԽՄԲ.— Կը խնդրուի Դպրոցասէրի վարչութենէն այս գումարը ստանալ՝ համապատասխան ընկալագրով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (3)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

— Ներեցէք, հայր... ըսի, շըրթունքս մօտեցնելով իր ձեռքերուն... ներեցէք որ կ'ուզեմ աւելին գիտնալ... ներեցէք որ մտածումս չի լսեր, ինչ որ կ'աղաղակէ սիրտս... Ո՞վ էք դուք...:

Անիկա վեր առաւ իր ակնարկը մատեանէն ու տարածեց վրաս. կարծէք կը նայէր սրբակրօն պատկերի մը. իր ակնարկը ծանր էր, անթարթ, յաւերժական. մանկութեանս օրերուն ապշումով դիտած էի աստուածամօր պատկերներ, որոնց աչքերը միշտ յառած կը մնային ինծի, որ կողմէն, որ անկիւնէն նայէի իրենց: Բայց այն հին, լուռ ակնարկը, տարիներ վերջ, ահա անգամ մըն ալ դիմացս... կը սուզուէր ոսկորներէս ներս, պիտի պարուրէր զիս ուր որ ալ ըլլայի...: Ու այդ համար, մունջ ակնարկը կարծէք կ'ըսէր ինծի.

«Ինչպէ՞ս..., Դեռ չճանչցա՞ր զիս... Տակաւին պէտք կը զգաս հարցնելո՞ւ...»:

Ու այդ ակնարկը, սակայն, հակառակ իր խոր յստակութեան, մըթին առեղծուածի մը նման թառեցաւ վրաս. միտքեր՝ խուճապահար սկսան փախիլ ճակատիս ետին. բառեր՝ փուշերու նման՝ կառչեցան կոկորդիս...

Շփոթահար, խոնարհեցան կոպերս:

Բարեբախտաբար նոյն պահուն վայրաշարժ մը սուլեց: Անիւները ճռնչեցին մեր կրունկներուն տակ: Պատեր, գերաններ, կամարներ կը դողային. կը թնդային մեր շուրջ: Շարժում, աճապարանք՝ մինորդներու ետեւէն: Ժամանակներու փութկոտ իրարանցում մը գնացքի երկայնքին...

Ֆը՛շշ... Ֆը...շ...շ...՛շ:

Ու շոգեկառքը կանգ առաւ Մարսիլիոյ կայարանը:

Պարկը՝ ուսընթանութ, ցուպը՝ ձեռքը, ան խայտաբղէտ ամբոխէն անցաւ բոպիկ, տարագիր Աստուծոյ մը երեւոյթով: Տեղի կուտային, կը քաշուէին մարդիկ իր առջեւէն:

Իր սպիտակ վեհութիւնը կը շլացնէր անոնց աչքը, ընդհանուր իրարանցումին քովէն կը քալէր ան ինչպէս մէկը որ ժամադրութիւն մը չունի, ոչ ալ վախը՝ իր ժամը կորսնցնելու. ստուերի նման կը հետեւէի իր քայլերուն:

Զարմիտ քծիծաղը իրենց շրթունքին, աղջիկներ կը մրմնջէին մեր ետեւէն.

— Տեսէք, տեսէք ծերուկը ու իր մանկլաւիկը...

— Արեւելեան սուլթան մը ապահովաբար... ու մէկն ալ իր հըտպիտը...

— Ոչ, ոչ... Սուրբ Պետրոս որ երկնքի գանձերը գողցած է:

— ... Ու Մօնթէ Քառլօ պիտի երթայ խաղալու...

— Ահա «երեւոյթ» մը, ցուցանք մը վերջապէս... ո՞ր «սիրք»ին մաս կը կազմէ արդեօք:

Մեր ետեւէն, տարէց ու խոհուն, ֆրանսացի հայրենասէր մը բարձրաձայն կը խորհրդածէր ասկաւէն:

— «Խե՛ղճ Ֆրանսա... ափերդ բացեր ես բոլոր խլեակներու առջեւ. քեզի կուգան անհայրենիք ժողովուրդներ ու գահազուրկ թագաւորներ... Ահաւասիկ մէկն ալ անոնցմէ, սա ծերուկը.. Կայա՞ն ես թէ գեհեն, Ֆրանսա... Ինչո՞ւ թոյլ կուտաս որ քու քառեակ գետերուդ մէջ գան լուալու իրենց աղտոտ շորերը..· ու ճգնաժամի սա օրերուն, ի՞նչ օգուտ մեզի սա տարագիր, բոպիկ արքաներէն...»:

×

Ուղեկիցս մախաղին մէջ ամփոփեց իր մագաղաթները, շրջուն իր մատենագրութիւնը. բազմութեան ետեւէն վար իջանք:

Կայարանը լեցուն էր կիրակիով. ու շէնշող աղմուկին մէջ կը կորսուէին բոլոր խորհրդածութիւնները, քծիծաղները...

Դուրս ելանք Սէն Շարլի կայարանէն:

Ուղեկիցս կանգ առաւ պահ մը հոյակերտ, բազմաստիճան սանդուխին գագաթը. չկրցայ հասկնալ թէ ի՞նչ բան կը գրաւէր զինքը. լայն պողոտային խաժամո՞ւժը. Նօթր-Տամ տը լա Կարտի վերամբարձ ուրուապատկե՞րը, ծխնելոյզներու, բլուրներու վրայ մաղուող կապոյտ մուխի՞ը...

— Ո՞ր պանդոկը մտադիր էք իջնել, հարց տուի իրեն:

Ան թեւերը բացաւ, նայեցաւ ինծ չքաւոր մարդու մը ակնարկով.

— Ձե՞ս ըմբռներ, ա՛յ յիմար, —ըսել կ'ուզէր ան— որ ոչ ոսկի ունիմ, ոչ արծաթ. մախաղիս մէջ տեսար արդէն ամբողջ ունեցածս ու նաեւ չունեցածս. երկրաւոր գանձերէն չէ՞ որ անբաժին մնացեր եմ ես... ո՞ր սեղանաւորը պիտի ուզէ թղթադրամի վերածել մագաղաթներս... հեռու, երիտասարդ բարեկամ, վարձու սենեակներէ, վճարովի անկողիններէ:

Այն ատեն, ներշնչումով, ըմբռնեցի անմիջապէս թէ ո՞ւր կրնար հանգչիլ այս հովիւը, որ կորսնցուցած ըլլալ կը թուէր իր ոչխարները, անոնց արօտատեղիները, եւ փարախին ճամբան...

«Երթա՛նք, ըսի, Պուլվառ Օթ-Թոյի արեւելեան գաղթակայանը...»

Ծերուկը, ձեռքը հանգչեցնելով ուսիս ու միասին վար իջանք սանդուխներէն դէպի քաղաք:

Անկիւնադարձին, ոստիկան մը կասկածանքով մեզի մօտեցաւ. զինքը կանխեցի սակայն:

Ահա Արեւելքէն եկած տարագիր մը, որ հայրենակիցներ կը փնտռէ, կը հաճի՞ք մեզ ցոյց տալ անտերունջներուն գաղթակայանը...:

— Անցէք այս ուղղութեամբ, պատասխանեց ոստիկանը. (ապահովաբար իր կիրակնօրեայ հանգիստը չէր ուզեր վրդովել անշահ պեւուրի մը քննութեամբ). շարունակեցէք մինչեւ Էքսի հրապարակը. հոն ձեզի կը մնայ այլեւս առնել թիւ 26 հանրակառքը:

Անցանք ապա ուրեմն Էքսի հրապարակը:

Ճանչցա՞ծ էք երբեք այս վայրը, մէկը Մարսիլիայի ամենաբանուկ կեդրոններէն, սիրտը՝ աշխատաւորական թաղամասերուն:

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Ց. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավրնիւ Կոպըլէն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԼ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Գրադարան - ընթերցարանին մէջ, 49, բիւ Նասիոնալ։ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Պատ. Միութեան Գրադարանին մէջ, 49, բիւ Նասիոնալ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Պետրոս Պալըքճեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գավուքճեան եւ պարագաները իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՄԱՐԻԱՄ ՊԱԼԸՔՃԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երիցունի Հետիկ Մխսի Խաչերեան, կը փնտռէ իր քեռորդին՝ Ռուտվալեցի Օհան Քէլօհանեան, որ ծնած է 1903ին Այնթապի Էյնէշ գիւղը, հօր անուն՝ Ստեփան Քէլօհանեան, մօր անուն՝ Մարիամ։ 1925ին եկած է Ֆրանսա։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Père Hagop Boyadjian, Poste Restante, Valence, Drôme։

Հրապարակային դասախօսութիւն Շավիլի մէջ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, մանկապարտէզի սրահին մէջ

կը խօսի՝ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ՝ «ՆԵՐԳԱՂԹԸ եւ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Մուտքը ազատ է։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

18 Դեկտ. 1932 Կիրակի գիշեր ժամը 9ին

Salle des Saciétés Savantesի մէջ
8 Rue Danton — Metro St. Michel et Odéon

կը ներկայացուի աննախընթաց պատրաստութեամբ
Գերմանացի ծանօթ թատերագիր ՄԱՔՍ ՏՐԷՀԷՐԻ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Տ ռ ա մ   ե ր ե ք   ա ր ա ր
եւ
ՍՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

կատակերգ. մէկ արար — ՀԱՆՐԻ ՊՈՐՏՕԻ

կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿ. ՔՆԱՐ, Պ. Պ. Լ. ՅԱՐՈՒԹ, ԼԱՔՔԱ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, եւն.

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ.— 15, 10 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերը ամէն տեղ եւ «Կավռօշ»ի մօտ

«ՍԻՓԱՆ»ի ընկերա - համակրական հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ 18 դեկտեմբեր կիրակի, ժամը 4ին Միւթիւալիթէի 2րդ յարկը։

Պիտի խօսի դերասան Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Մեր մեծ դերասանուհի Տիկ. ՍԻՐԱՆՈՅՇի մասին

խմբերգ, նուագ, արտասանութիւն։ Զուարճալի խաղեր, հայկական եւ եւրոպական պարեր։ կը հրաւիրուին «Արարատ» եւ «Բիւրակն» երգչախումբերու անդամները։ Մուտքը ազատ է բոլոր համակիրներու համար։

Ծախքի համար 2 ֆրանք։

Հայ «Տրամ-Օփերէթ» խումբը
ղեկավարութեամբ
Ս. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆԻ
մասնակցութեամբ
"ՍԻՓԱՆ"
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Հայկական մեծ օփերա
ՅՈՎ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ
ԱՆՈՒՇ
օփերա 4 արար 6 պատկեր

8 Յունուար Կիրակի ցերեկ
ժամը ճիշդ 2.45ին
Maison de la Mutualité
ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Métro: Maubert - Mutualité

Տոմսերը այժմէն կը ծախուին սովորական տեղերը

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Emile Zola սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ

կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի **ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ**

Մասնակցութեամբ տեղական եւ Մարսէյլի կարող ուժերու

ԳԻՆԵՐԸ 7, 5, եւ 4 ՖՐԱՆՔ

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ Դեկտ. 18ին, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ։

Հարսանիքի տեսարանին Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼ կը պարէ Կովկասեան պարեր։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՐԵՐՈՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԼԷՅԼԱ ՊԵՏՐ - ԽԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

17 Դեկտ. Շաբաթ կէսօրէն ետքը ժամը 4ին

Théâtre de l'Avenue, 5 rue de Colisée

Իշխանուհի Պետր-Խան նոր է հասած Միլանէն, ուր Scala de Milanoի մէջ մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց Սաբայի Թագուհին։

ՉՐՈՑՑԻ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի
Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8·30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ
Bld. Carnot, No. 1

Ընթերցանութիւն եւ զրոյց Սասունցի Դաւիթի մասին
Կը խօսին՝ Տ· ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ, Տ· ՀՌ· ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ եւ ուրիշներ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 16 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

16 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2062 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻԼԻՈՆՆԵՐՈՒ ԱՆԷԾՔԸ

Դըրըգալին դէպքեր՝ մէկ օրէն միւսը։

Դէպքեր՝ որ աւելորդ անգամ մըն ալ կ'ապացուցանեն թէ պատերազմի դաշնագիրները դատապարտուած են ամլութեան։ Կամ, եթէ գործադրուին ամէն գնով, հետեւանքը աղէտ է եւ փլուզում։

Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովը պոռթկաց գիշերային ժողովի մը մէջ, դիմադրելով իրատես վարչապետի մը ճարտասանական բոլոր փորձերուն։

Դեկտ. 15ի պայմանաժամէն մէկ օր առաջ, մերժեց կառավարութեան բանաձեւը։ Եւ հիմա Հանրապետութեան Նախագահը մարդ կը փնտռէ, ելք մը գտնելու համար սեղմուած անելէն։

Կասկած չկայ որ, Երեսփ. Ժողովը աւելի շատ ցոյց մը կատարել ուզեց, քան քաղաքական գործ մը։

Եւ, վայրերան չեն անոնք որ, Ֆրանսայի կըզկիցումը կը նախատեսեն, դեկտ. 14ի քուէարկութենէն յետոյ։

Արդարեւ, Պ. Էռիոյի բոլոր ճիգը կը ձգտէր մէկ նպատակի,— չբաժնուիլ Անգլիայէն։

Առաջին անգամ Անգլիան էր որ խնդրեց վճարման յետաձգում, առաջարկելով նոր քննութեան մը ենթարկել պատերազմական պարտքերու խնդիրը։

Ֆրանսան ալ հետեւեցաւ այդ ճամբուն։ Ան ալ պայմանաւոր վճարում առաջարկեց։ Ու մինչ Անգլիան իր չորս ծանուցագիրներուն ոգին անխախտ պահելով հանդերձ վճարեց, Ֆրանսան մնաց կէս ճամբան։

Եւ աճապարիկ մատնուած լուրջ անելի մը, որուն հետեւանքները դժուար է նախատեսել։

Սողյդ է մէկ բան, — Ամերիկան տարբեր դիրք պիտի բռնէ Անգլիոյ հանդէպ, որ վճարեց, եւ տարբեր՝ Ֆրանսայի եւ միւսներուն հանդէպ որ մերժեցին վճարել։

Այսպէս կամ այնպէս, ահա իր ամբողջ լայնքով եւ խորութեամբ մէջտեղ կը դրուի պատերազմական պարտքերու խնդիրը, որ անէծքի մը պէս կը հալածէ բոլոր ժողովուրդները, յաղթական թէ պարտեալ։

Միեւնոյն ատեն պիտի արծարծուի, անշուշտ, գերմանական հատուցումներու հարցը, որ թաղուեցաւ Լոզանի համաձայնութեամբ եւ որ սերտ կապ ունի պարտքերու թնճուկին հետ, հակառակ Ամերիկայի առարկութեան։

Համաձայն 1932 նոյեմբեր 25ին կազմուած հաշիւի մը, Եւրոպան Մ. Նահանգներուն կը պարտի 22 միլիառ 188 միլիոն տոլար կամ 560 միլիառ ֆրանք։ (Դրամագլուխ եւ տոկոս)։

Ասոր դիմաց վճարուած է միայն մէկ միլիառ 868 միլիոն տոլար (հարիւրին 8·3)։ Կը մնայ՝ 20 միլիառ 321 միլիոն։

Այս անըմբռնելի գումարին մէջ Անգլիան կը բռնէ առաջին տեղը, — 9840 միլիոն տոլար։ Յետոյ կուգան, — Ֆրանսա՝ 6361 միլիոն, Իտալիա՝ 2381 միլիոն, Պելժիա՝ 701 միլիոն, Լեհաստան՝ 418 միլիոն, Չեխոսլովաքիա՝ 296 միլիոն, Ռումանիա՝ 120 միլիոն, Եուկոսլավիա՝ 94 միլիոն եւն.։

Դեկտ. 15ին Անգլիան պիտի վճարէր 95,550,000 տոլար (վճարեց), Ֆրանսան՝ 19,261,000 (մերժեց), Պելժիան՝ 2,125,000 (նոյնպէս), Իտալիան՝ 1,245,000 (վճարեց), Լեհաստանը՝ 4 միլիոն 427,980 (մերժեց)։ Ընդամէնը 11 պետութիւններ պարտաւոր էին վճարումներ կատարելու, դրամագլուխի կամ տոկոսի վրայ։

Հասարակ ընթերցողին համար գոց գիրքեր են այս թուանշանները։ Եւ անհրաժեշտ չէ մտնել անոնց մանրամասնութեանց մէջ։

Միայն անոնց ահագնութիւնը աչքի առջեւ ունենալով, կրնանք ըմբռնել տագնապին ահաւոր հանգամանքը։

Եթէ Անգլիան եւ Իտալիան վճարեցին եւ միւսները մերժեցին, այդ չի նշանակեր թէ տագնապը կորսնցուցած է իր սուր հանգամանքը։

Ընդհակառակն։ Ինչպէս ըսինք, Անգլիան դեկտ. 15ի վճարումը կատարած է պայմանաւոր, իսկ Իտալիան միեւնոյն առարկութիւնները պիտի ընէ յառաջիկայ պայմանաժամուն, 1933 յունիս 15։ Այդպէս ալ յայտարարուեցաւ Մերակոյտին մէջ։

Ուրեմն, ամբողջ խնդիրը բաց կը մնայ։ Իսկ լուծման բանալին գտնուի Մ. Նահանգներու նոր նախագահին եւ խորհրդարանին ձեռքը։

Երկուքն ալ պաշտօնի կ'անցնին 1933 մարտ 4ին, եւ կարելի չէ ո'ր եւ է բարուքում սպասել այս փոխանցման շրջանին։

Այս կացութեան պատճառաւ էր որ Անգլիան ուզեց կարճ կապել, իսկ Պ. Էռիօ ի զուր փորձեց համոզել Երեսփ. Ժողովը։

Ամերիկան բոլորովին հակառակ չէ վերաքննութեան։ Հուվըր, որ եւ է պատասխանատուութիւն չստանձնելով հանդերձ, տրամադրութիւն կը յայտնէր խորհրդարանին ուշադրութեան յանձնելու այդ պարագան։

Իսկ նոր նախագահը եւ խորհրդարանը անշուշտ աւելի յառաջ պիտի երթան, քանի որ ամբողջ Եւրոպան ունին իրենց դիմացը։

Բուն դժուարութիւնը՝ պատերազմական պարտքերու եւ գերմանական հատուցումներու կապակցութեան խնդիրն է։

Ամերիկան կ'ուզէ անջատել երկու հարցերը։ Բայց, իր կատարած գործերն իսկ ուրիշ բան կ'ապացուցանեն։ (Հուվըրի առաջարկած մորաթորիոմը, Լոզանի համաձայնութիւն եւն.)։

Եւրոպայի մէջ, նոյն իսկ յաղթականներուն համար հասունցած խնդիր է պարտքերու վերաքննութիւնը՝ մինչեւ ջնջում։

Եւ բուն ելքն ալ այդ է։ Ինչ որ կը նշանակէ նաեւ վերաքննութիւն դաշնագիրներու։

Սպառա՞ծ է ժողովուրդներու համբերութիւնը։

Միլիոնաւոր զանգուածներ են որ կը պոռթկան ի դիմաց ռազմադաշտին վրայ ինկած միլիոններու (մարդ), եւ ընդդէմ անոնց ոսկորներուն վրայ դիզուած միլիոններու (դրամ)։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍՏԱԼԻՆԱԽՏ

Արքաները սովորութիւն ունին իրենց անուններով կոչելու ինչ որ կը շինուի ժողովուրդին քրտինքով։

Թուրքիոյ մէջ՝ համրանք չունէին «Համիտիէ» կոչուած գիւղերը, քաղաքները, կամուրջները, պողոտաները կամ «նամի»ները։

Ցարական Ռուսաստանի մէջ ալ, սահման չունէին «ցար»ով կազմուած կամ ցարին անունով կոչուած բառերը, — Ցարիկրատ, Ցարսկոյէ, Ցարիցին, Ալեքսանդրապոլ, Պետրոկրատ, Պետրպաւլովսք, Եկատերինոտար եւայլն։

Բան փոխուա՞ծ է, կարմիր յեղափոխութենէն ի վեր։

Ընդհակառակն։ Բառարան մը կրնան կազմել «Լէնին»ի անունով հաստատուած քաղաքները, գիւղերը, ջրանցքները, գործարանները, օդանաւերը եւն.։

Լէնինը մեռաւ, — բայց ո՞ղջ մնայ Ստալինը։ Իսկ եւ իսկ արեւելեան սատրապ մը։

Չի բաւեր անծայրածիր Ռուսաստանը, եւ հասած տեղդ Ստալին կը պոռան։

Այն ալ, առանց սպասելու որ... մեռնի։

Բոլշեւիկ վարիչները այս տեսակէտէն քար կը հանեն քաղքենի միապետներուն։

Իսկ Երեւանի կարմրուկ տիրացուները ալ, որ իրենց կարգին կոտրած են կապկութեան, ստրկամտութեան եւ յոռեգուշութեան փառաբանութեան մրցանիշը, առիթ չեն փախցներ, օրուան իշխանաւորը պանծացնելու։

«Ալեքսանդրապոլ»ը ցարական էր։ Պէտք էր փոխել։ Եւ դարձուցին «Լէնինական»։

Քիւրտ — Թուրքի անուններով այնքան գիւղեր կան Հայաստանի մէջ, անոնոնի, բարբարոս, խառնածայն (Ղուրդուղուլու, Շամլուղ, Աղուդի — Վաղուդի, Համզաչիման, Զօրան — Տէրէ, Քէօրփալուղ, Այնալու, Զամբլու, Մահմուդջուխ, Ջինջիրլու, Իմանշալու)։

Ոչինչ։ Այդ բոլորը կը պահեն անվթար։ Բայց, պարտք կը սեպեն «Ստալին» հոլովել ամէն տեղ։

Ահա վերջինը, — Ձորագետի ելեկտրակայանը — որ նոր բացուեցաւ — եւ ռուսերէնի հետեւողութեամբ կը կոչուէր «Ձորագէս», վերածեր են... «Ստալին»ի։

Ի՞նչ մեղք ունէր «Ձորագետ»ը (կամ «Դեբետ»ը)։ Հապա Լոռի՞ն։

Կապիկնե՛ր, կապիկնե՛ր։

ՎԱՐԱԶ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լոնտոնի պարսկական դեսպանատունը կը հերքէ այն լուրերը թէ խըռովութիւններ ծագած են հարաւային Պարսկաստանի մէջ։ Կատարեալ ապահովութիւն կը տիրէ երկրին ամէն կողմը։

Ինչպէս կ'երեւայ, շահակիցներ կ'ուզեն պղտորել միտքերը, Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ։

ԲԱՄՊԱԿՈՎ Կ'ՕԳՆԵՆ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ

Մ. Նահանգներու Երեսփ. Ժողովին որոշումով, Կարմիր Խաչին պիտի տրուի 329,000 հակ անվաճառ բամպակ, օգտագործելու համար, ի նըպաստ գործազուրկներուն։ Կարմիր Խաչի նախագահը յայտարարած էր թէ կրնայ օգտագործել մինչեւ երկու միլիոն հակ, քանի որ 4,238,000 ընտանիքներ զրկուած են հագուստ — կապուստէ։

Կարմիր խաչը ասկէ առաջ ալ ալիւր ստացած ըլլալով, բաժնած է 4 միլիոն 488,000 ընտանիքներու։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄԷ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԵՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Հանրապետութեան նախագահը կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, նոր դահլիճին կազմութեան համար։ Երէկ իրարու ետեւէ իր քով հրաւիրեց նախկին նախարարներ եւ կուսակցապետներ։ Ամէնէն աւելի աչքի առջեւ ունի Էռիօն, բայց վերջինը կը մերժէ։

Երեսփ. Ժողովին բանաձեւը՝ պարտքերու յետաձգման մասին՝ ծանր տպաւորութիւն գործեց Ամերիկայի մէջ, ուր կ'ծու խօսքեր կ'ուղղուին Ֆրանսայի հասցէին։ Մերակուտական մը ըսած է թէ Գերմանիա մինակը չէ որ քուրջի կտորի տեղ կը դնէ իր ստորագրած թուղթերը։ Ուրիշ մը Ֆրանսայի երեսին կը զարնէ իր ապերախտութիւնը։ Վախ կայ որ Ամերիկա վրէժխնդրական միջոցներու դիմէ, արգիլելով Ֆրանսայի եւ ուրիշ պարտազանց պետութեանց արժեթուղթերուն մուտքն ու վաճառումը։ Իսկ աւելի հաւանական է որ Ամերիկա խտրութիւններ դնէ Ֆրանսայի հանդէպ, երբ բանակցութիւններ կատարուին պարտքերու վերաքննութեան մասին։

Չորեքշաբթի օր, Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ ելմտական նախարարը յայտարարութիւններ ըրաւ դեկտ. 15ի վճարման մասին, փափկօրէն մեղադրելով Պ. Հուվըրը։ Կը կարծենք թէ, ըսաւ Պ. Չէմպըրլէյն, մեր դեկտ. 1ի ծանուցագիրը պիտի համոզէ Ամերիկայի ժողովուրդը՝ դեկտ. 15ի վճարումները ընդհատելու անհրաժեշտութեան մասին։ Բայց եւ այնպէս որոշեցինք վճարել, որովհետեւ Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան կողմէ վրիպում մը՝ համաշխարհային ցնցում յառաջ պիտի բերէր։ Սակայն, վճարելով հանդերձ, յառաջիկայ բանակցութեանց մէջ պիտի պնդենք թէ անկարելի է պահել նախկին կարգադրութիւնը։ Մեր վճարումը պիտի կատարուի ոսկիով։ Այս գործողութիւնը անշուշտ պիտի տկարացնէ Անգլիոյ Դրամատան պահեստը եւ կը կարծեմ թէ հարկ պիտի ըլլայ բարձրացնել զեղչի սակը։

Յետոյ խօսք առաւ Պ. Չըրչիլ, որ գնահատելով տրուած որոշումը, ուժգնօրէն քննադատեց կառավարութիւնը որ ճակատ կազմած է Ֆրանսայի հետ։ Եւ տրամաբանօրէն, գոհունակութիւն յայտնեց Էռիոյի դահլիճին անկման համար։ Իսկ Լոյտ Ճորճ բանաւոր դատեց Ֆրանսայի ընթացքը եւ դիտել տուաւ թէ Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովն ալ այդ ընթացքը պիտի բռնէր, եթէ կառավարութիւնը հաւանէր վճարանութեան ենթարկել խնդիրը։

Անխնայ մաքրագործում կարմիր շարքերու

Գրած էինք թէ համայնավար կուսակցութեան յառաջիկայ համագումարը պիտի կատարէ նոր զտում՝ շարքերուն մէջ։

Նոր լուրերու համաձայն, այս մաքրագործումը — երրորդը — պիտի ըլլայ շատ խիստ եւ ամենակարեւորը։ Խորհրդային մամուլը լայնօրէն կը զբաղի այս հարցով։ Առաջին ընդհանուր զտումը կատարուեցաւ 1921ին, տնտեսական նոր քաղաքականութեան հաստատումէն յետոյ։ Այն ատեն անդամներու իբր մէկ երրորդը վտարուեցան։ Երկրորդը, որ տեղի ունեցաւ 1929ին, հնգամեայ ծրագրի հաստատումէն յետոյ, այնքան խիստ չէր։

Համայնավար կուսակցութեան անդամներուն թիւն է երեք միլիոն։ Խորհրդային մամուլը կծու խօսքեր դրի կ'առնէ անվստահելի անդամներու, մասնաւորապէս անոնց հանդէպ որ գիւղացիներու մէջ կ'աշխատին։ Դիտել կուտայ թէ դասակարգային անխնայ թշնամիներ սողոսկած են կուսակցութեան բջիջներուն մէջ, կազմալուծելու համար եւ թէ բազմաթիւ անդամներ դարձած են դաւաճաններ, գործակցելով Սպիտակ Ռուսերու կազմակերպութեանց եւ ուրիշ հակախորհրդային գործակալներու հետ, Ուկրայնայի մէջ եւ այլուր։ Այս մարդոց դաւաճանութեան հետեւանքով է որ ձախողեցաւ հողագործական ծրագիրներու գործադրութիւնը։ Պաշտօնաթերթ «Պրաւդա»ն կ'ազդարարէ թէ մաքրագործումը պէտք է ըլլայ ամբողջական եւ անողորմ, եւ միայն «անսահմանօրէն հաւատարիմ» համայնավարները պէտք է արտօնուին պահելու իրենց անդամակցութիւնը. այնպիսիներ որոնք ամէն բանէ վեր կը դասեն կուսակցութեան շահերը։

Այս տնօրինութիւնները կ'ապացուցանեն թէ խոր դժգոհութիւն կը տիրէ կուսակցութեան ծոցին մէջ։ Զտման առթիւ, հաւատարմութեան փորձեր պիտի կատարուին կարգապահական ատեաններու առջեւ։

Պարսկաստան պատասխանելով Անգլիոյ

ԱՆԻՐԱՒ ԿԸ ԳՏՆԷ ԱՆՈՐ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Պարսկական կառավարութիւնը պատասխանելով անգլիական վերջին ծանուցագրին, անիրաւ կը գտնէ անոր պահանջները՝ Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ։ Կառավարութիւնը դժգոհ է մանաւանդ անոր համար որ, Անգլիա կը սպառնայ Լահէյի Գերագոյն Ատեանին յանձնել վէճը. մինչդեռ այդ Ատեանը իրաւունք չունի դատելու պարսկական կառավարութեան եւ առեւտրական ընկերութեան մը միջեւ ծագած վէճը։

Պարսկական ծանուցագիրը հետեւեալ պատճառներով կը բացատրէ մենաշնորհին ջնջումը.—

1. Մենաշնորհը ձեռք բերուած է ճնշումով. — 2. Պարսկաստանի վճարուած բաժինը արդար չէ. — 3. Կառավարութիւնը արտօնուած չէ հակակշիռ ի գործ դնելու. — 4. Պատերազմի շրջանին Պարսկաստան ստացած չէ իրեն ինկած բաժինը. — 5. Ընկերութիւնը մերժած է եկամուտի տուրք վճարել. — 6. Ընկերութիւնը տարապայման ծախքեր ըրած է արտասահմանի մէջ, ի վնաս Պարսկաստանի քարիւղի շահերուն. — 7. Քարիւղին գինը շատ սուղ է Պարսկաստանի մէջ. — 8. Ընկերութիւնը չէ յաջողած ամբողջովին շահագործել Պարսկաստանի քարիւղի հորերը եւ Պարսկաստանէն դուրս բարդուած է կացութիւնը. — 9. Ընկերութիւնը անցեալ ամառ մերժեց պատուիրակ մը ղրկել, բանակցելու համար։

Այս բոլորը լիովին կ'արդարացնեն մենաշնորհին ջնջումը եւ կառավարութիւնը պատճառ չի տեսներ ետ առնելու իր որոշումը։ Յետոյ, կառավարութիւնը կը մերժէ ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել ընկերութեան վնասներուն համար։ Եւ անկարելի կը գտնէ բանակցութեան մտնել ընկերութեան հետ, քանի որ Անգլիա սպառնալից դիրք մը բռնած է։ Պարսկաստան ցաւալի կը գտնէ որ անգլիական կառավարութիւնը կը շարունակէ քաջալերել ընկերութեան ընդդիմութիւնը, ճնշում բանեցնելով պարսկական կառավարութեան վրայ։ Պարսկաստան այս ընթացքը անհամապատասխան կը գտնէ ուղ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ԳԻՒՏԸ

Սօֆիայի պուլկարերէն «Պատկերազարդ Շաբաթաթերթ»ը իր վերջին թիւին (11 դեկտ.) կը խօսի նոր գիւտի մը մասին, որուն հեղինակն է պուլկարահայ երիտասարդ մը՝ Պ. Հենրիկ Անդր. Ցակոբեան, որ երկու տարի առաջ աւարտած է Վենետիկի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը։

Պ. Հ. Ցակոբեանի կատարած գիւտը օդապայլ մըն է որ շարժման մէջ կը դրուի հեծնողին ոտքերուն ուժովը։ Մեքենային կառուցուածքը հիմնուած է լծակներու դրութեան (Արքիմեդէսի սկզբունքին) վրայ։ Ուժը եւ կառքին օդին մէջ մնալը կ'ապահովուին երկու պտուտակներով, որոնք մէկ վայրկեանի մէջ 1000—2200 շրջան կը կատարեն։ Այս կառքին կարողութիւնը, համաձայն տեսական հաշիւներու, 12 ձիու ուժի կը հասնի։ Կառքը կոչուած է «Օդային Երկանիւ»։

Ֆրանսական տուն մը առաջարկած է գնել մեքենային յատակագիծը։

Այս առթիւ, «Պատկերազարդ Շաբաթաթերթ»ը հրատարակած է հնարիչին ու օդապայլին նկարները։

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՑԱՆԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏ

ՖԻԼԻՊԷ, 11 դեկտ. (Յառաջ).— Պ. Դ. Շահվերդեան ներգաղթի կեդրոնական մարմին մը կազմած էր Սօֆիայի մէջ։ Այս մարմինը հրատարակեց ցանկը այն ազգայիններուն, որոնց մեկնումը որոշուած է։

Այդ ցանկին համաձայն, Սօֆիայէն կը մեկնին 14 ընտանիք՝ 56 անձ, Պուրկազէն 11 ընտանիք՝ 190 անձ, Ռուսճուքէն՝ 10 ընտանիք՝ 38 անձ, Այթօսէն 32 ընտանիք՝ 130 անձ, Սլիվէնէն 7 ընտանիք՝ 32 անձ, Սթ. Զակորայէն 8 ընտանիք՝ 40 անձ, Ֆիլիպէէն 93 ընտանիք 402 անձ, Վառնայէն 13 ընտանիք 38 անձ։ Գումար՝ 228 ընտանիք՝ 926 անձ։

ՄԻՇՏ ԳՈՐԾԻ ՎՐԱՅ

Տրիպոլիէն (Սուրիա) կը գրեն «Ազդակ»ի.—

Հանգուցեալ Վ. Վարդապետեանի ներագործութեամբ դատապարտուած Հայ մը, արապանը Նիկողոս, նոյ. 30ին արաբերէն եւ հայերէն տառերով համայնավարական թռուցիկներ գրուած ատեն ձերբակալուելով բանտ առաջնորդուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ։

Ճիշդ է թէ հոս զանազան լեզուներով նոյն ուղղութեամբ թռուցիկներ յանախակի հրապարակ կ'ելլեն, բայց երբեք հայերէն տառերով։ Այս առաջին անգամ է որ Տրիպոլսոյ մէջ հայ համայնավարներ մուտք կը գործեն կացութիւնը վրդովելու համար։ Ինչպէս Սուրիոյ եւ Լիբանանի բոլոր քաղաքներուն մէջ տեղացիներու եւ Հայերու յարաբերութեանց կապը անքակտելի եւ խիստ բարեկամական է, նոյնն եւ աւելին է Տրիպոլսոյ մէջ։ Որքան ալ ներագործ թէ դաւաճան, կաշառակեր Հայեր ուզեն տեղացի ժողովուրդին մտայնութիւնը փոխել, պիտի չյաջողին, որովհետեւ լաւ համոզուած են թէ հայ ժողովուրդը երբեք համայնավար չէ եւ չըլլար։

ԿԱՐԳԸ ՈՉԽԱՐՆԵՐՈՒՆ ԵԿԱՒ

Սուրիական սահմանին վրայ թուրք զինուորներ գրաւած են 8000 ոչխարներ, որոնք Սուրիացիներու կը պատկանին։ Անոնք կ'առարկեն որ այդ ոչխարները առանց արտօնութեան թրքական հող կը մտնէին։ Ոչխարները գրաւելէ եւ հրապարակաւ ծախելէ վերջ, հովիւները բանտարկուած են։

«Մարտին» թերթը կը գրէ թէ ուրիշ հօտ մըն ալ թրքական սահմանը անցած է Ալիանի շրջանին մէջ։ Թուրքերը 6000 ոչխարէ բաղկացած այս երկրորդ հօտն ալ գրաւելով հրապարակաւ ծախած են։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

25 ֆրանք յանձնած է մեզ Մ. Ս. Մ. (Պոնտի)։

Կը խնդրուի ստանալ նախապէս արձանագրուած 200 ֆրանքին հետ։

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29 ԹԷ՞ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2

Հօկը եւ համայնավարները փարիզահայ բուրժուազիայի հետ միասին այսօր տօնում են Հայաստանի խորհրդայնացման 12րդ տարեդարձը:

Այսօրուայ հանդէսին պիտի փառաբանեն խորհրդային կարգերը, տնտեսական նուաճումները եւ հայհոյանքներ ու սպառնալիք պիտի ուղղեն հակառակորդների եւ, առաջին հերթին, Դաշնակցութեան հասցէին:

Մենք արդէն առիթն ունեցանք խօսելու խորհրդային տնտեսական «նուաճումների» մասին գիւղատնտեսութեան ասպարէզում, որ Հայաստանի ազգային տնտեսութեան հիմքն է կազմում («Յառաջ», նոյ. 16): Երբ մի երկրի տնտեսութեան ամէնէն կարեւոր եւ խոշորագոյն հատուածը դաժան վէժ անկման շրջանն է ապրում, ապա էլ ո՞ր նուաճումների մասին է խօսքը:

Մի կողմ թողնելով Հայաստանի ներկայ կացութիւնը, որի մասին մեր մամուլն օրը օրին տեղեկութիւններ է հաղորդում, սոյն յօդուածով մեր նպատակն է պատմական մէկ ճշդում կատարել:

Հայաստանի խորհրդայնացման պաշտօնական թուականը համայնավարները համարում են 1920 թ. նոյ. 29ը եւ այդ օրն էլ տօնում է տարեդարձը: Դաշնակցական հրապարակագրութիւնը ժխտելով այդ թուականը, Հայաստանի խորհրդայնացման օր ընդունում է դեկտեմբեր 2ը: Ո՞րն է ճիշդ:

Նախ, ո՞րտեղից է առաջանում այս երեք օրուայ տարբերութիւնը:

Պատճառները շատ աւելի խոր են, քան թւում է առաջին հայեացքից. Որովհետեւ, խնդիրը միայն նրանում չէ, թէ երեք օր ուշ կամ շուտ է խորհրդայնացել Հայաստանը կամ թէ ո՞ր ակտն է աւելի պատմական արժէք ներկայացնում՝ Կասեանի Ցեղկոմի նոյ. 29ի դեկլարացիա՞ն Իջեւանում, թէ Լեգրանի ստորագրած դեկտ. 2ի պայմանագիրը՝ Երեւանում:

Այլ ամբողջ խնդիրը նրանումն է, թէ ի՛նչպէս եւ ինչո՞ւ խորհրդայնացաւ Հայաստանը:

Կանգնելով նոյ. 29ի թուականի վրայ, համայնավարների նպատակն է ապացուցանել, թէ Հայաստանի խորհրդայնացումը տեղի ունեցաւ ոչ թէ դուրսի ուժերի ճնշման տակ, այլ երկրի աշխատաւոր տարրերի ըմբոստութեան եւ իշխանութիւնը նրանց իրենց ձեռքն առնելու հետեւանքով: Այս անհրաժեշտ է, որպէսզի մի հաստատուէին իրենց կողմից եղած բոլոր մեղադրանքները հանրապետական կառավարութեան «քնութիւնների ու աւերածութիւնների» մասին եւ երկրորդ, որ երբ թէ յեղափոխական աշխատաւորութիւնն ամբողջովին իրենց հետ է եղած եւ, հետեւաբար, ընդդէմ Դաշնակցութեան: Առանց այս փաստերի, համայնավար պատմութեան համար Հայաստանի խորհրդայնացման թուականը կորցնում է իր պատմական նշանակութիւնը:

Ճի՞շդ է, արդեօք, որ Հայաստանի խորհրդայնացումը տեղի է ունեցել երկրի ներքին յեղափոխական ուժերի ճնշման տակ: Այս հարցումին պատասխանը մենք գտնում ենք Ալ. Մեասնիկեանի Հայաստանի խորհուրդների առաջին համագումարում տուած զեկուցման մէջ.

— «Ասում են, թէ ճա (Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը, Ա. Ա.) ինչ կառավարութիւն է, որի գլխին Ռուսաստանի Կարմիր Բանակն է կանգնած, բայց ո՞վ կ'ուրանայ, որ մենք ենք նրան կանչել, որովհետեւ միմիայն մեր սեփական ուժերով իսկոյն ազատագրուել չէինք կարող»: (Համագումարի արձանագրութիւն, էջ 20):

Նման մէկ հեղինակաւոր վկայութիւն արդէն ցոյց է տալիս, թէ ո՛րքան է Հայաստանը խորհրդայնացել ներսէն:

Երկրորդ, պատմականօրէն անհերքելի փաստ է, որ խորհրդային Ռուսիոյ ներկայացուցիչ Լեգրանի եւ հանրապետական կառավարութեան միջեւ պայմանագիր ստորագրուել է դեկտ. 2ին: Տրամաբանական հարց է առաջանում, — Եթէ երկիրը խորհրդայնացած էր եւ իշխանութիւնն էլ գտնւում էր Իջեւանի Ցեղկոմի ձեռքին, ապա ի՞նչպէս է որ խորհրդային ներկայացուցիչը բանակցութիւններ է վարում տապալուած եւ գոյութիւն չունեցող մի կառավարութեան հետ: Այն էլ այնպիսի մէկ լուրջ բանակցութիւն, որի հետեւանքով ստորագրուած պայմանագրութեան 6րդ կէտի համաձայն սահմանւում էր խառն կառավարութիւն՝ երկու դաշնակցականների մասնակցութեամբ եւ 8րդ կէտի համաձայն, մինչեւ Ցեղկոմի կազմուելը երկրի իշխանութիւնը յանձնւում է դաշնակցական Դրօին:

Կամ այն է, որ հայ բոլշեւիկները պէտք է չճանաչեն Լեգրանի լիազօրութիւնն ու անվաւեր համարեն նրա կնքած համաձայնագիրը, կամ թէ ընդունեն, որ Հայաստանի խորհրդայնացումը տեղի է ունեցել դեկտ. 2ին եւ հանրապետական կառավարութիւնը ինքն է, որ հարկադրուած զիջել է իշխանութիւնը: Բայց քանի որ առաջինն անել չեն կարող, մնում է ընդունել երկրորդը: Տարբեր խնդիր է, թէ ի՛նչպէս կը դասաւորուէին դէպքերը, եթէ դաշնակցական կառավարութիւնը տեղի չտար եւ զէնքի դիմէր պաշտպանելու հանրապետական կարգերը: Այս խնդրով ներկայիս չպիտի զբաղուինք, թէեւ Փետրուար 18ին տեղի ունեցած դէպքերը բաւականին լոյս են սփռում նաեւ այս հարցի վրայ...

Այսպիսով, գոնէ մեզ համար ապացուցուած է, որ Հայաստանի խորհրդայնացումը — աւելի ճիշդ իշխանութեան փոխանցումը — տեղի է ունեցել 1920 թ. դեկտ. 2ին եւ, երկրորդ, որ այդ յեղաշրջումը կատարուել է ոչ թէ «աշխատաւորութեան յեղափոխական ընդվզումով», այլ դէպքերի հարկադրանքի տակ եւ ռուս բանակի գործօն միջամտութեամբ:

Բայց ռուս բանակի միջամտութիւնը չէ եղած միայն որպէս օգնութիւն հայ բոլշեւիկներին, այլ ռուս կարմիր բանակը հետապնդել է մէկ յատուկ քաղաքականութիւն, որ բխել է Մոսկուայի ընդհանուր ծրագրից: Եւ անկախ նոյ. 29ից ու «հայ աշխատաւորութեան ընդվզումից», Մոսկուան վաղուց արդէն որոշած էր Հայաստանը խորհրդայնացնել եւ, այդպիսով, բանալ Արեւելքի դռները:

1920 թ., երբ քաղաքացիական կռիւներից բոլշեւիկները դուրս եկան յաղթական, Մոսկուայի ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացաւ դէպ ի Արեւելք: Ըստ Լէնինի, եւրոպական եւ ամերիկեան դրամատիրութեան հարուածելու համար անհրաժեշտ է զրկել նրան գաղութներից եւ Արեւելքում ունեցած գերիշխանութիւնից, որ հնարաւոր է գաղութների եւ արեւելեան ժողովուրդների ազգային - յեղափոխական պայքարի ճանապարհով: Արեւելքում մղուած պայքարի յաջողութեան դէպքում, թուլացած դրամատիրութիւնն այլեւս չիդիմանար արեւմտեան պրոլետարիատի յեղափոխական գրոհին: Իսկ այս ծրագիրը հնարաւոր է իրականացնել այն դէպքում, եթէ Թուրքիան յանձն առնի Արեւելքի ազգային — ազատագրական շարժման քաղաքական եւ գաղափարական ղեկավարութիւնը:

Տուեալ պայմաններում Թուրքիան աւելի գործօն դարձնելու համար, պէտք է որ նա ուժեղ եւ անկախ պետութիւն լինի եւ զերծ մնայ արեւմտեան պետութիւնների միջամտութիւններից: Իսկ այդ միջամտութիւնները վերացնելու համար, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ էր մէջտեղից վերցնել Հայկական Հարցը: Այս վերջինը հնարաւոր է միայն այն դէպքում, եթէ կովկասեան Հայաստանը «կապուի ռուս իրականութեան հետ», ուրիշ խօսքով՝ խորհրդայնանայ:

Այդ ուղղութեամբ թուրք — խորհրդային բանակցութիւններ սկսուած են 1920 թ. ամառը: Թէ ի՛նչ որոշումներ են տրուած այդ բանակցութիւնների ընթացքին, յայտնի չէն: Բայց որպէս հետեւանք տեղի ունեցաւ նոյն տարուայ աշնանը Կարաբէքիրի բանակի արշաւանքը Հայաստանի վրայ եւ ապա խորհրդային Ռուսիոյ եւ Քեմալի միջեւ կնքուեցին 1921 թ. մարտ 16ի Մոսկուայի եւ հոկտեմբեր 13ի Կարսի դաշնագրերը, որոնցմով Թուրքիան վերջնականապէս ազատագրւում էր Հայկական Դատի սպառնալիքից:

Այսպէս, 1920 թ. դեկտեմբեր 2ի Լեգրանի ստորագրած պայմանագրով, Ռուսաստանի քաղաքական ծրագրի առաջին մասը կարելի է իրականացած համարել: Հայաստանը խորհրդայնացաւ, Հայկական Հարցը ղոհուեց եւ Արեւելքի դռները բացուեցին Կոմինտերնի առջեւ: Ինչ վերաբերւում է ծրագրի երկրորդ մասին, այն է՝ Թուրքիոյ աջակցութեամբ Արեւմուտքի գերիշխանը փոխել Արեւելքում, — մնաց որպէս ցնորական մէկ երազ Մոսկուայի համար:

Այդ բոլոր սադրանքներից ու դաւերից միակ տուժողը եղաւ Հայաստանը: Եւ հայ բոլշեւիկները համակերպեցան այդ կացութեան: Մի կացութիւն, որն իր վերջնական ձեւակերպումն առաւ 1920 թ. դեկտ. 2ի Ռուսաստանի լիազօր ներկայացուցչի ստորագրած ակտով:

Այս առթիւ վերջին խօսքը տանք բոլշեւիկ պատմաբան Բորեանին, որն իր «Հայաստան, Միջազգային Դիւանագիտութիւն եւ Խորհրդային Միութիւն» գրքի երկրորդ հատորի մէջ գրում է.

— «Եթէ հայ աշխատաւորութեան շահերը պահանջում էին գործադրել Խորհրդ. Ռուսիոյ հետ կնքուած համաձայնագիրը, ապա Ռուսաստանի արեւելեան քաղաքականութիւնն ընդհանրապէս պահանջում էր բաւարարել Թրքական «երիտասարդ» դրամատիրութեան աշխարհակալական — բռնագրաւող բնազդներին, ի հաշիւ հայ ազգի՝ յանուն աշխարհակալութեան խորտակման Արեւելքում եւ, հետեւաբար, յանուն արեւմտեան պրոլետարիատի ազատագրման: Նման պայմաններում հասարակական — քաղաքական հողի վրայ բախում տեղի ունեցաւ հայ ազգի ընդհանուր շահերի եւ միջազգային պրոլետարիատի ազատագրման միջեւ: Հայ ազգի շահերը տեղի տուին պրոլետարիատի ազատագրման ընդհանուր շահերի առաջ: Խնդիրն այդ ձեւով էր դրուած պատմութեան առջեւ եւ այդպէս էլ լուծում ստացաւ»: (էջ 299):

ԱՇՈՏ – ԱՐԾՐՈՒՆԻ

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

— :-: —

Այս բանաստեղծութիւնը արտագրութիւնն է ողբացեալ բանաստեղծ Յ. Թումանեանի, լեցուն՝ տոհմիկ բարքերով:

Համբարձման գիշեր է պայծառ ու աստղազարդ: Լոռեցի խաշնարածներ արօտավայրերն (եայլա) են ելած ու ցիրուցան վրաններ զարկած արօտներու լայնքին ու երկայնքին: Լուսնակ գիշեր է. սարալանջերէն ու ձորամէջերէն հուրերնու կանչեր կը լսուին՝ որոնք իրարու հրաւէրներ կ'ընեն հաւաքուելու եւ ողբալու համար փաղամեռ սէրը երկու երիտասարդ հովիւներու՝ որ պիտի վերջանայ ողբերգութեամբ: Նախերգանք պատկերն է այս:

Ցերեկ է. հովիւ (Սարօ)մը երգը կը լսուի մերձակայ սարէն որ սէր կ'արտայայտէ: Վրանին ներքեւ են մայր մը եւ աղջիկ մը: Անուշն է այս աղջիկը, անհանգիստ է ան, որովհետեւ հովիւ Սարոյին երգը գինք կը խռովէ, ներս դուրս կը չարժի, արժանանալով թէ Սարոյին եւ թէ իր մօր կշտամբանքներուն:

Ահա գիւղի աղջիկները կուժերը ուսերուն՝ աղբիւր կ'երթան: Անուշ եւ արտօնութիւն առնելով մօրմէն՝ աղբիւր կ'երթայ աղջիկներու հետ: Հոն Անուշ եւ Սարօ հանդիպում կ'ունենան, տրտունջ Անուշի կողմէ, իսկ չքմեղանք Սարոյէն: Ցանկարծ կը լսուի նանիի կանչն ու վայնասունը: Անուշ վշտացած ու դժգոհ կուժը կը վերցնէ ու տուն կը դառնայ, իսկ Սարօն կը վերադառնայ իր ոչխարներուն քով:

Համբարձման տօնին ամէն կողմէ «ջան գիւլիւմներ» կը լսուին, երիտասարդ աղջիկներ կը հաւաքուին վիճակ հանելու, ինչ որ սովորական է: Ներկայ են «Եայլայ»ի աղջիկները: Հոն է նաեւ Անուշը, հերթով առարկաները կը հանուին «երգելով, գովելով իգիդ (կտրիճ) եարերը»: Բայց «սեւաբախտ» է Անուշ, «սեւ վիճակ բաժին կ'իյնայ», իր սիրած տղի «ջիկեարին գիւլլա պէտք է դիպչի»: Անուշ կը սկսի լալ, ընկերուհիները կը ջանան համոզել ըսելով թէ սուտ բան է, բայց Անուշ նախապաշարուած է ու չէր հաւատար իր ընկերուհիներուն, կը մնայ հաստատ իր «ըմբռնումին վրայ», մինչ խումբը կը ցրուի, վերջ տալով ուրախ ու զուարթ վիճակահանութեան դառնացած տրամադրութեամբ:

Տխուր պատկերացում մը կայ: Մանիշակ երազին մէջ տեսած է՝ որ Սարոյի ոչխարները մութ ու սեւ ձորի մը մէջ խաղ են կանչած, իսկ Սարոյի նանը (մայրը) «պղուխ» առած ու պար է եկած անոնց առջեւը: Վարդիչաղ կը մեկնաբանէ երազին իմաստը «զարի զցելով» եւ կը յայտնէ թէ ահա «Սարօն սեւ ճամբէն ինկաւ (այսինքն դէպ ի մահ կ'երթայ)»: Մանիշակ յափշտակուած երազի մեկնութենէն, ցաւակցական խօսքեր կ'ընէ որ «Աստուած խնայէ իր անբախտ նանին»:

Խրախճանքի օր մը ահա, — գիւղացիներ «տավուլ – զուռնայ»ի առջեւ կը պարեն: Առ հասարակ գիւղական սովորութիւն է որ խրախճանքի մը ընթացքին գիւղի երիտասարդներ իրենց արիութիւնը ցոյց պէտք է տան՝ եւ այդ տեղի կ'ունենայ գօտեմարտութեամբ (կիւլէշ): Ահա կը քաշեն ու կը քաշկռտեն եւ մէջտեղ կը հանեն Սարօն եւ Մօսին (Անուշի եղբայրը): Գօտեմարտը կը սկսի: Հոն են գեղի աղջիկները, կինէրը, մէկ խօսքով, «ողջ գիւղը»: Գօտեմարտի պահուն Սարոյի աչքը Անուշը կը տեսնէ եւ ահա զարձուածքով մը Մօսին գետին կը նետէ: Դժգոհութիւններ կը ծագին եւ կ'առաջարկուի «նորից բռնել». բայց Սարօ կը հեռանայ եւ հասարակութիւնը կը ցրուի: Պատուաբեկ Մօսին կ'առանձնանայ եւ պահ մը կ'անդրադառնայ պատահարին շուրջ, կը գտնէ թէ «լաւ է որ մեռնի կամ տանը մնայ եւ իլիկ պտտուի՝ քան թէ առէկ վերջ երեւալ կանանց»: Այս սրտնեղութեամբ Անուշը կը բռնէ եւ իբրեւ Սարոյին փոխ – վրէժ՝ կը ստիպէ որ այլ եւս Սարօն չսիրէ: Սպառնութեան սպառնալիքով կ'առաջարկէ երդում ընել: Անուշ սարսափած տեղի կուտայ, Սարոյին «չսիրել» ձեւացնելով:

Մօսիի սպառնալիքէն պրծած Անուշը՝ հնարաւորութիւն կ'ունենայ Սարոյին հետ տեսնուելու եւ Անուշ ու Սարօ կը փախչին: Երկու սիրահարներու փախուստը «ողջ գիւղը» կ'իմանայ եւ վայնասունն ու բամբասանքը կը սկսին: Գիւղացիները կը հաւաքուին, ծերուկ հովիւ մը, որ տեսած է գիշերային փախուստը (առանց գիտնալու թէ ովքեր էին), կը պատմէ խռնուած հասարակութեան: Այս միջոցին վրայ կը հասնին երկու դեղացիներ որոնք գացած էին փախչողները գտնելու: Ձեռնունայն են անոնք եւ կը յայտնեն թէ «հալալ է տղին այդ իգիտութիւն, ահա թէ ինչպէս կը փախցնեն աղջիկ»: Անչուշտ Մօսի եւս սաբերը կ'իյնայ, Սարոյէն իր ընտանեկան պատուոյն վրէժը լուծելու:

Այս բոլորէն յետոյ, օր մը Անուշ հնձւոր կիներու հետ տուն կը վերադառնայ: Անշուշտ կ'արժանանայ հօրը լուտանքին եւ բուռն կշտամբանքին: Բայց հոն է գիւղի երէցը (քահանան): Կը միջամտէ եւ կը յորդորէ Անուշը՝ որ սէրը խոստովանի, որպէս զի զիրենք պսակէ: Միւս կողմէ դարձեալ Սարօն մնացած է առանց Անուշին և սարերն ինկած «Անդիմա՛ն» սէրը կը բերէ դայն դարձեալ մերձակայ սարերը: Մօսին վրայ կը հասնի եւ Սարօն կը սպաննէ: «Ողջ գիւղը» իրար կ'անցնի, մէկը ջուր կ'աղաղակէ, ուրիշ մը կը հարցնէ թէ ո՞վ սպաննուեցաւ կամ ո՞վ էր սպաննողը, ձայներ կը լսուին որ Անուշը կը կանչէն եւ կը ստեղծուի սպաննութեան մը յաջորդող շատ բնական տեսարան մը:

Վերջապէս Անուշի սիրած ու երազած «իգիդ» եարը սպաննուեցաւ եւ Անուշ մնաց առանձին: Ահա ան դարձեալ կուժը ուսին աղբիւր կ'երթայ, լալով ու անկապ երգեր երգելով: Անցորդ մը կ'իմանայ, ափսոսալով կը յորդորէ եւ կը թելադրէ որ երթայ «նոր սէր ընէ»: Անուշ իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ անցորդին: Խելագարութիւնը կը սաստկանայ: Իրեն այնպէս կը թուի թէ ղազաղ մը կ'անցնի, ապա հարսնիք մը առանց հարսի ու փեսայի: Կը լսուի աներեւոյթ ձայն մը որ կը հրաւիրէ Անուշը իր եարին մօտ տանելու: Անուշ կ'երդէ մինչ անկայ: Նորէն կը լսուի նանիի կանչը: Խելագարութեան ծայրայեղ նոպայ մը եւ Անուշ ջուրը կը նետուի: Գետին փրփուրին հետ կը լսուի հուրիներու ողբը որ կ'երթայ ու կը հասնի Համբարձման աստղածորան գիշերուան մէջ:

X

Ուրեմն, այս ամբողջութենէն հանուած է երաժշտական թատերգութիւն մը զոր «Անուշ Օփերա» կ'անուանեն: Անցեալ տարի Փարիզի մեր երաժշտագէտներէն ոմանք այս ուղղութեամբ գրեցին՝ թերութիւններու մասին շատ մը ճշմարիտ նկատողութիւններ ընելով: Ահա մէկը.

— «Իբր կառուցուածք եթէ կ'ուզուի Անուշին «օփերա» անունը տալ, հարկ է որ ան ունենար իր բացման նուագը (ouverture), միջնարարներու նուագը, պէտք էր բեմի վրայ հանդիպէին ու երգէին Սարօն, Անուշը, Մայրը եւ Մօսին. այս վերջինը՝ իր հակառակորդի դերին մէջ մինչ. եւ կազմէին դասականօրէն ընդունուած Soprano, Alto, Ténor եւ Baryton քառեակը (Quartet): (Ա. Պարթեւեան, «Յառաջ», 15 նոյ. 1931):

Ցանկութիւնս է չի կրկնել չեշտըւած ու գրուած թերութիւնները, մանաւանդ որ Պ. Պարթեւեանի չեշտած վերջին պարագան Յ. Թումանեանի բանաստեղծութեան մէջ եւս կը պակսի:

Նպատակս է խօսիլ այն աչքի զարնող նիւթերու մասին՝ որոնք զանց առնուած են կամ գէշ դասաւորուած «լիպրետօ»ն կազմելու պահուն եւ որոնց պահպանումն ու լաւ դասաւորումը հնարաւորութիւն պիտի տար խաղացողին խաղարկութեան օգնելու, իսկ երկրորդին՝ խաղը որոշ չափով հասկնալու եւ գոհ սրտով և մեկնելու:

Մինչեւ հիմա խնծի անծանօթ էր Անուշ օփերայի ամբողջութիւնը, բայց Լիոնի մէջ «Անուշ»ը բեմադրելու առթիւ հնարաւորութիւն ունեցայ լրիւ ծանօթանալու թէ լիպրետոյին եւ թէ երաժշտութեան (երգուած ու գրի առնուած, ճապաղ դասաւորումով մը): Ըստ դեր. Թրաքօշի, ինչ որ ինք ունի հարիւրին 90 հարազատ է, համեմատած Երաժ. Ա. Տիգրանեանի «Անուշ»ին: Մանաւանդ որ կը յայտարարէ թէ ներկայ եղած է և քանիցս, երբ «Անուշ»ը բեմադրուած է Կովկասի մէջ Երաժ. Ա. Տիգրանեանի հսկողութեամբ եւ ղեկավարութեամբ:

Ես հաւատալով Պ. Թրաքօշի, հարկ կը զգամ ներկայացնել լիպրետօն եւ երաժշտութիւնը այնպէս ինչպէս որ է, չմոռնալով յիշել թէ այս գործը հրապարակ հանուած է աւելի 21 տարի առաջ (1911): Չմոռնալով նաեւ՝ որ եթէ ոչ լիպրետօն? գոնէ երաժշտութիւնը բերնէ բերան որոշ չափով եղած է գերան: Ի հարկ է այս պարագաները պատճառներ չեն ենթադրելու՝ որ եթէ մէկը ակնարկ մը նետէ mélodieներուն վրայ, չի կրնար որոշ գաղափար կազմել անոնց թերութիւններուն կամ պարզութեանց մասին:

Թող ներէ Երաժ. Ա. Տիգրանեան այս տողերը գրելու, երբ արդէն Հայաստանի կառավարութիւնը հրահանգած է վերամշակել «Անուշ»ը, որուն շատ մը թերութիւններ ունենալու պարագան անվիճելի կը դառնայ:

Ա. Գ. ՄԷԼՔՈՆԵԱՆ

"ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ ՎԵՐ, ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՀԱՄԱՐ»

—··—

Նախորդ յօդուածով անհրաժեշտ կը գտնէի հայ երիտասարդութեան կազմակերպութիւնը մէկ դրօշի տակ, յանուն Հայրենիքի:

Այդ մասին երկու կարծիք չկայ: Կասկածէ դուրս է որ, երիտասարդ հայութեան կազմակերպումը, գաղթահայ պահանջներուն համար, իմ ակնարկած ձեւով հրաշքներ պիտի գործէ:

Անցեալ յօդուածով խնքնարդարացուցիչ պատճառներ ցոյց տուած էի, — Ա) Հայրենիքին անտարբերութիւնը գաղթահայութեան հանդէպ — անշուշտ մեր հասկցած ձեւով — Բ) Զանազան անուններով եւ չողչողուն ծրագիրներով մէջտեղ նետուած բազմաթիւ Միութեանց սահմանափակ եւ ամուլ գործունէութիւնը:

Այս բոլորը անբաւական են մեր ազգային գոյութիւնը ապահովելու. ընդհակառակն միտքերը տարտղնուած, ապակեդրոնացած կը պահեն, սահմանափակուած հորիզոնով:

Ուրեմն, պէտք չէ այդ կարգի նոր Միութիւններ կազմակերպել: Ընդհակառակն հրապարակը պէտք է մաքրել եւ շատերը մէկ անունի վերածել: Ուժերու եւ աշխատանքի համադրում:

Ինչպէս կը մատնանշէր «Յառաջ»— սա Հայրենակցական անուններով գործող գիւղերն ու քաղաքները պէտք է միանան նահանգէ նահանգ, փոխանակ մասնիկներու բաժնուելու:

Ի՞նչ տարբերութիւն գիւղին եւ քաղաքին միջեւ: Ի՞նչու «մեր գիւղը, ձեր քաղաքը»:

Այս առթիւ անցեալ տարի «Յառաջ»ի Մարսէյլի թղթակիցը մեծ համբերութեամբ կազմած էր հոս գործող Միութիւններու ելեւմուտքը եւ բազդատական ցուցակը, պարզելով տրխուր պատկեր մը:

Ինչո՞ւ քառասուն հազարին — տարեկան, ենթադրական — քսան հազարը, մինչեւ իսկ 10—15 հազարը տալ օտարին, երբ այնքան պահանջներ ունինք:

Այո՛, շատ դժուար է, չըսելու համար անկարելի, մարդկային — մասնաւորաբար հայկական — սնափառութիւնը ջնջել: Դժուար է յանուն ազգի, «մէկը ամէնուն, ամէնը մէկուն» գեղեցիկ սկզբունքը ներմուծել եւ դոհել անհատական կամ տեղական եսասիրութիւնը: Դժբախտաբար մեր ցեղին ամէնէն յոռի, տգեղ յատկանիշն է այդ: Երեքի դէմ՝ երկու ունեցա՞ւ, բաւական է, ինքն ալ կրնայ հրամայել, ըլլալ Նախագահ, ատենապետ են...:

Բայց ատենն է որ մէկդի նետենք այդ սնափառութիւնները, երբ անդունդին ծայրն ենք հասեր:

Ի՞նչ մեծութիւն կը գտնենք երեքուկէս հոգինոց միութեան մը ատենապետի հանգամանքին մէջ:

Ո՛հ, էջեր, էջեր կարելի է լեցնել այս հիւանդութեան մասին: Չեմ ուզեր սպառել «Յառաջ»ի խմբագրին համբերութիւնը եւ բարեացակամութիւնը:

Աւելի յոռետեսներ կը պատճառաբանեն թէ մեր Հայրենի Հողին վրայ չենք, որով առաջարկուած ընդհ. կազմակերպութիւնը արմատ չի բռներ, թէ գերման երիտասարդութիւնը եթէ կը կազմակերպուի, պետութեան կը կռթնի. հող ունի եւ օժանդակ: Նմանապէս Իտալիա, Թուրքիա են...:

Բայց հակառակ մեր տարագրութեան, ո՞վ է մեզ կաշկանդողը: Ո՞վ է մեզ արգիլողը մեր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ, երբ կառավարութեան դէմ չենք գործեր, կարմիր – կանանչ մարզանքներ չենք կատարեր: Ուղիղ եւ հաւատարիմ մեր կեցուածքով կրնանք հետապնդել մեր ծրագիր – նպատակները:

Եզրակացնելով, աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է հայ երիտասարդութիւնը կազմակերպել մէկ անունով եւ մէկ դրօշի տակ, յանուն գաղութներու եւ մասնաւորապէս նոր սերունդի փրկութեան: Ասով ծառայած կ'ըլլանք եւ մեր անբախտ Հայրենիքին:

Գործ շատ կայ, պարարտ հող, առատ սերմնցու, ու պայմաններ՝ ձեռնտու: Մշակն է պակաս:

1931ին հրատարակուած ֆրանսերէն աշխարհագրութեան դասագիրք մը Հայերու մասին շատ անպատուաբեր ձեւով կ'արտայայտուի, չփոթելով կամ Հայ եւ Քիւրտ մէկ համարելով: Հայաստանի բնակչութեան կէսը Քիւրտ է, կ'ըսէ: Ու երկու երեք պատկերներ զետեղած է իբր նմոյշ, մէկը՝ Արաքսը սիրուն հովիտներով, երկուքը՝ Հայաստանի գիւղեր, գետնափոր տնակներ, բոպիկ եւ բոշայական տարազով, իսկ միւսը սեւ վրաններ՝ չուոնով — կատուով:

Անդին Լաուսի մէջ իսկ վիրաւորիչ ձեւով կը ներկայանանք:

Ահա այս մասին ալ հայ երիտասարդական ընդհ. Միութիւնը պէտք է պայքարի, քանի որ «ուսումնական», տխրօրինաւոր մեր գիտուններ հանդարտ սրտով կը յօրանջեն: Պէտք է տեղացիներու հետ մերձենալ, չխման մէջ մտնել, ծանօթացնել մեր պատմութիւնը:

Ի՞նչ կ'ընեն մեր ուսումնական համալսարանականները ոստաններու մէջ: Անոնք որ, ամէն մեղքիս վրայ, յատկութիւնը ունին վաղուան սերունդը կազմելու:

Օն անդր, յառա՛ջ: Դէպ ի գո՛րծ: Ամրակուռ կազմերով եւ ընդարձակուելով:

Կ. ՓՕԼԻԿԵԱՆ

Մարսէյլ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՁԵՌՔ ԱՌՆՈՒԵԼԻՔ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

—··—

«Հաքիմիէթը Միլլիէ»ի խմբագիր Ֆալիհ Րըֆքը, այս խորագրին տակ կը գրէ.—

«... Ամէն կողմ քաղաքական, տնտեսական եւ նիւթական տագնապէն գետին տապալած պետութիւններ կը տեսնենք: Տագնապը դեռ եւս այնքան ուժով չէ հարուածած մեր երկիրը: Բայց, եթէ ճիշդ ատենին միջոցներ ձեռք չառնենք, ճիշդ ատենին միջոցներ ձեռք չառնողներու վիճակին պիտի մատնուինք: Մեր դրամը եւ պիւտճէն ամէն տեսակ զոհողութեամբ պէտք է պահպանել: Միջոցներուն գլխաւորն է այդ: Ասոր համար մեր որոշումները, իրենց իրական պտուղները կրնան տալ միայն այն ատեն, երբ ամէն ոք իրեն ինկած զոհողութեան բաժինը իւրացնէ: Եթէ ամէն ոք ուզէ որ պետութենէն ստացած իր ամսականին, վճարումին, եւ կամ որ եւ է շահուն չդպին, եթէ ամէն ոք իրեն ինկած զոհողութեան ընդդիմանայ, պետութիւնը հնարաւորութիւն չունենար իր պարտականութիւնը կատարելու,

Միայն «պետութիւնը պէտք է տայ» մտածելու չէ, այլ եւ պէտք է հարց տալ թէ՝ «պետութիւնը կը՞նա՞յ տալ»: Եթէ սոփիզղութիւնները աչքի առջեւ չունենանք եւ պնդենք որ պետութիւնը անպատճառ վճարէ, զայն կը մղենք գէշ միջոցներու, օրինակ՝ դրամին արժէքը իջեցնելու: Դրամի արժեզրկման անմիջապէս կը յաջորդէ սղութիւնը: Ո՛չ մենք կառավարութենէն կ'ուզենք հեռատեսութիւն եւ կորով:

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ՆՈՐ ՃԱՌԸ

Միլքիէի շրջանաւարտները տօնեցին իրենց դպրոցին 56րդ տարեդարձը Էնկիւրիի Անգարապալաս պանդոկին մէջ: Այդ առթիւ Ըսմէթ փաշա ճառ մը խօսելով ըսաւ ի մէջ այլոց.

— «... Ընկերնե՛ր, Թուրքիա մէկ դարէ ի վեր անտեսուեցաւ Աշխար

շատ յառաջացաւ։ Մեր նպատակն է շահիլ՝ վերջին 150 տարիներու ընթացքին աշխարհի շահած միջոցը, ու պիտի շահինք։ Մենք՝ վարչական գործերուն պատասխանատուներս եւ դուք՝ հայրենիքին ծառայելու կոչուած մեր երիտասարդ ընկերները, Թուրքիոյ ընելիք գործերը չէք կրնար թուել, անոնք չեն համրուիր։ Ամէն գետնի վրայ՝ յաջողութիւնը պայման է։ Մեր՝ տարէցներու շահած յաջողութիւնները այնքան մեծ են որ գլխու պտոյտ կու տան։ Այս յաջողութիւնը մեր անձերուն համար հպարտութեան առիթ մը չէն։ Մեր ճիգն է ամէն տարի յառաջդիմել եւ դարերու տարբերութիւնը չքացնել։ Ա՛յս ալ դիւրին չէ։ Դուք ես, երիտասարդներ, ինչ գնով ալ ըլլայ, անվերջ ճիգով մը աշխատեցէք եւ յառաջ նետուեցէք։ Այն օրերը զորս մենք ապրեցանք՝ մեր գլուխն ունենալով Կազին, դժուարութիւններով լեցուն էին։ Բայց մեր հաւատքը ամէն տեսակ դժուարութիւն յաղթահարող ուժ մըն է»։

«ՊՏՈՒՂ ԿԵՐԷՔ»

Վերջերս արտածման նուազումին պատճառաւ, Թուրքիոյ պտղատնական շրջանակներն ու մամուլը նոր բանաձեւ մը մէջտեղ դրած են,— Պտուղ կերէք։ Նոյն իսկ յօդուածներով, վերտառութիւններով ու կոչերով սկսած են բացատրել պտուղին օգտակարութիւնները։

Վարչապետութիւնը եւս, բոլոր հաստատութիւններուն, եւ բանակին ղրկած է շրջաբերական հրահանգ մը, որուն մէջ կ'ըսէ.

— «Մեր արտածելի նիւթերուն երկրէն ներս սպառումը աւելցնելու, բերքը չդիզելու, գինը չկոտրելու, եւ յաջորդ տարուան պատրաստ ապրանք չփախցնելու համար՝ բանակը, ոստիկան զինուորութիւնը, հիւանդանոցները, զինուորական եւ քաղաքային գիշերօթիկ վարժարանները իրենց պէտքերուն համար մասնաւորապէս չամիչ, կաղին, թուզ, ձիթապտուղ եւ այլ բերքերու կարեւորութիւն տալու են»։

ՈՍԿԻ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

Վերջերս, Կաղզուանի եւ Արաքսի շրջակայքը ոսկիի մեծ հանք մը գտնուած ըլլալու մասին գրեցին Թուրք թերթերը։ Այս լուրին վրայ Էնկիւրի իրար է անցած ու հետազօտիչ մարմիններ է հանած երկրին զանազան կողմերը՝ նոր հանքեր գտնելու համար։ Շահակիցները կ'ըսեն թէ՝ Անատոլուի շատ մը տեղերը արծաթի մեծ հանքեր կան, բայց դրամի պակասէն չեն շահագործուիր։ Դրամատէր խմբակ մը պիտի ձեռնարկէ շահագործումի։

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

Բնակարանի տագնապը

Փարիզի Քաղաքապետութեան վերջին ժողովը զբաղեցաւ բնակարանային հարցով։ Ֆրանսուա Լաթուր ներկայացուց կատարուած աշխատանքներուն պատկերը։ 28 հազար 676ի կը հասնին այն բնակարանները, որոնք շինուած են ու դեռ կը շինուին «Աժան Բնակութիւն» անունին տակ։ Իսկ «Միջին վարձքով բնակութիւն» անունին տակ կը շինուին կամ արդէն շինուած են 20 հազար բնակարաններ։ Քանդումի պատճառով իրենց բնակարաններէն դուրս հանուած ընտանիքներու համար կը շինուին 10 հազար 700 բնակարաններ։

Ներկայիս «միջին վարձքով բնակութեան» յատկացուած բնակարանները կը գոհացնեն պահանջը։ Գալով «աժան բնակութեան» յատկացուած բնակարաններուն, անհրաժեշտ է վերաքննութիւն մը կատարել մշակուած ծրագրին մէջ։ Միւս կողմէ այդ կարգի բնակարաններուն շինութիւնը պէտք է դանդաղեցնել այլ եւս։ Տարեկան երեք հազար բնակարանի շինութեան բաւական է։

Այսպէս ուրեմն, Փարիզի Քաղաքապետութեան բնակարանային շինութեանց քաղաքականութիւնը կը մտնէ նոր հանգրուանի մը մէջ, թերեւս վերջին հանգրուանը։ «Միջին վարձքով բնակութեան» յատկացուած բնակարանները սուղ կը թուին վարձակալներուն. այդ պատճառով պարապ կը մնան տակաւին։ Միւս կողմէ Քաղաքապետութիւնն ալ չի կրնար աւելի աժան վարձք նշանակել, քանի որ կատարուած ծախքերը չեն գոցեր։ Այսպէս է, որ շինուած բնակարաններուն հարիւրին երեսունը, այսինքն 1559ը պարապ կը մնան։ Գալով մենակեացներուն սենեակներուն, պարապ կը մնան հարիւրին 25ը, այսինքն պատրաստ 2399 սենեակներէն 491ը։ Այս կացութիւնն ալ ծանր է արդարեւ։

Միւս կողմէ, բնակարանային շինութեանց դադրեցումով, Քաղաքապետութիւնը կը գտնուի ուրիշ բեռի մը տակ։ Եթէ շինութեանց պիտոյքէն իւրաքանչիւր հարիւր միլիոն ֆրանք գործ կը հայթայթէ 2200 բանուորի ամբողջ 15 ամիս, նոյն թիւով բանուորներու գործազրկութեան պարագային Քաղաքապետութիւնը կը ստիպուի վճարել 12 միլիոն ֆրանք նպաստ։

Երկսայրի սուր մըն ալ այս,— եթէ շինուին նոր բնակարաններ, վարձակալները չեն մօտենար սուղ գտնելով, բայց եթէ քաղաքապետութիւնը աւելի աժան վարձք մը նշանակէ, կ'ենթարկուի աւելի մեծ ծախքերու։ Կարեւոր խնդիր մըն ալ այն, որ մայրաքաղաքին շուրջ գօտիի ձեւով փաղանգատուներու խիտ շարքին բարձրացումը երբեք չի համապատասխաներ քաղաքաշինութեան արդիական օրէնքներուն։ Այնպէս որ կը թելադրուի, նոր բնակարան շինելու պարագային, շինել ոչ թէ միայն պարիսպներէն դուրս, այլ եւ բաւական հեռու, պայմանաւ որ ստեղծուին աժան եւ արագ փոխադրութեան միջոցներ։ Այդ նոր բնակարանները օժտուած պիտի ըլլան պարտէզներով։ Վերջապէս, Փարիզ պէտք է նօսրանայ՝ ընդարձակուելով։

Մտաւորականները թշուառութեան մէջ

Տնտեսական տագնապի այս օրերուն, Փարիզ կը ներկայացնէ թշուառութեան այնպիսի պարագաներ, որոնք երեւակայութենէ վեր են։

Մասնաւորաբար թշուառ մտաւորականներու պարագան։ Ասոնց օգնութեան համար, Փարիզի ազնուական դասակարգը կազմած է նպաստամատոյց մարմին մը, որ սա նշանաբանն ունի,— Որպէս զի ապրի միտքը։

Այս կազմակերպութեան գլուխն է կանգնած կոմս Մարքիզէ տը Լոմոն, եւ իր շուրջն է հաւաքած կոմսեր, իշխաններ եւ հարուստներ։ Կազմակերպութեան նախագահն է իշխանուհի Ֆօսինեի – Լիւսէնժ։

Կազմակերպութիւնը անշուշտ նկատի ունի միայն Ֆրանսացի թշուառները։ Գաղափար մը տալու համար Փարիզի թշուառ մտաւորականներուն վիճակին մասին, ահա տեղեկութիւններ, որ քաղուած են նոյն կազմակերպութեան շրջանակներէն։

Անգործ մտաւորականներու օգնութեան այս մարմինը սնունդ ու բնակարան կը հայթայթէ բժիշկներու, գիտնականներու, գրագէտներու, նկարիչներու, երաժիշտներու, որոնք կ'ապրին ծայր աստիճան թշուառութեան մէջ։ Շատեր սու մը չունին իրենց գրպանին մէջ եւ կուգան հասարակաց ապուրը խմելու եւ գիշերելու հասարակաց ապաստանին մէջ։ Շատեր կ'ամչնան խոստովանելու իրենց վիճակը, եւ աշխատանք կը խնդրեն, բայց երբ գործ չկայ ու քիչ մը տեղեկութիւն կը խնդրուի իրենց ապրած կեանքին մասին, կը յայտնուի որ ծանր թշուառութեան մը մատնուած են։ Երեւոյթները փրկելու համար, նպաստամատոյց մարմինը 1 ֆրանք կը գանձէ այս թշուառներէն օրական տրուած ապուրին եւ գիշերուան իրենց բնակութեան փոխարէն։ Եւ կան որ, այդ 1 ֆրանքն ալ չունին։ Նպաստամատոյցն է, այն ատեն, որ կը վճարէ։

Նպաստամատոյցը ունի հինգ ճաշարաններ, որոնք հաստատուած են Փարիզի զանազան թաղերուն մէջ։ Շուտով պիտի բացուին նաեւ ուրիշ ճաշարաններ։ Նպաստամատոյցը ունի նաեւ հասարակաց քանի մը ապաստաններ, բայց երբեմն իր նպաստընկալները կը զետեղէ տուներու մէջ, յանձն առնելով վճարել անոնց վարձքը։

Կոմս Մարքիզէ տը Լոմոն կը պատմէ թէ իրենց նպաստընկալներէն բժիշկ մը ծառայութեան մտած էր նպարավաճառի մը մօտ եւ ձեռքի կառքով պարէն կը տանէր տուները։ Տաղանդաւոր երաժիշտ մը ստիպուեր էր նուագելու բնակարաններու բակերուն մէջ, ի խնդիր պատուհաններէն նետուած սուի մը։ Հիմա ձմեռ է եւ մարդիկ կը վարանին բանալ պատուհանները եւ երաժիշտը, տեսնելով որ օրականը չի կրնար հանել այլ եւս, յօժարեցաւ սենեակ մաքրել պանդոկներուն մէջ։

Ֆրանսական Նպաստամատոյցը, որ կ'աշխատի դրամ, սնունդ եւ բնակարան հայթայթել այս թշուառներուն, այլ եւ գործ գտնել անոնց, միւս կողմէ կը խորհի օժանդակել տարբեր ձեւերով, այսպէս ցուցահանդէսներ սարքելով թշուառ նկարիչներու գործերէն, եւայլն։ Որովհետեւ երբեմն «օգնելու եղանակը այնքան կ'արժէ, որքան տրուած օգնութիւնը»։

Հ. Արսէն Սուքրեանի մասին

— :-: —

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը, սկսելով իր հրապարակային դասախօսութիւնները, անցեալ շաբաթ Սոսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ անոնց բացումը կատարեց յիշատակի երեկոյթով մը, որ նուիրուած էր Հ. Արսէն Սուքրեանի։

Պէտք էր, որ աւելի բազմութիւն ըլլար, որովհետեւ այս բանախօսութիւնը չէր կատարուէր բժիշկներուն եւ Վենետիկի Միաբանութեան անդամներուն համար, որոնք մեծ թիւ մը կը կազմէին ունկնդիրներուն մէջ, այլ մանաւանդ ժողովուրդին համար, անոր ծանօթացնելու նպատակով իր մէկ տաղանդաւոր զաւակը, որ Հ. Արսէն Սուքրեանն է։

Կը նախագահէր Հ. Յովհաննէս Ծ. Վ. Թորոսեան։ Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահը, Տօքթ. Քօլօլեան, իր բացման ճառին մէջ յայտնեց թէ ինչո՛ւ Հայ Բժշկ. Միութիւնը երեկոյ մը կը նուիրէ կղերականի մը.— Հինէն ի վեր կապ մը կայ բժշկական եւ կղերական դասերուն միջեւ։ Եթէ բժիշկն է, որ կը զբաղի ֆիզիքական ցաւերու դարմանումով, կղերականն է, որ կ'աշխատի հոգեկան ցաւերու ամոքումով։ Բայց Հ. Արսէն Սուքրեան մէկն է եղած նաեւ անոնցմէ, որոնք սիրած են բժշկութիւնը, յոգնած են հայ բժշկութեան պատմութեան ուսումնասիրութեան համար։ Ահա թէ ինչո՛ւ նման արժէքաւոր մտաւորականի մը յիշատակը պանծացնելու ատեն յարմար նկատեցինք երեկոյին նախագահութիւնը յանձնել Վենետիկեան Միաբանութեան հայրերուն։

Յետոյ խօսեցաւ Տօքթ. Վահրամ Թորգոմեան։ Խնամուած դասախօսութիւն մըն էր, որ կարդաց Հ. Արսէն Սուքրեանի կեանքին ու գործին մասին։ Ու շատերուս համար յայտնութիւն մը եղաւ Հ. Արսէն Սուքրեանի տաղանդը։ Արդարեւ մեծ արժէք կը ներկայացնէ այս Վենետիկեանը իր կատարած բազմակողմանի ուսումնասիրութիւններով։ Ափսոս որ շատ երիտասարդ է մեռած (1832)։

Աստրական ծագում էր Սուքրեան, ու գիտէր բազմաթիւ լեզուներ, հին եւ նոր հայերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն, գերմաներէն։ Թանկագին աշխատութիւն մը պիտի մնայ իր պրպտումը հայ բժշկութեան պատմութեան մասին։ Յիշենք նաեւ իր մատենագրական աշխատութիւնները, մանաւանդ իր մէկ գործը Խորենացիի աշխարհագրութեան մասին։

Փակման խօսքին մէջ, նախագահը, Հ. Յովհաննէս Ծ. Վ. Թորոսեան, որ աշակերտն է եղած Հ. Արսէն Սուքրեանի, հետաքրքրական տեղեկութիւններ տուաւ անոր կեանքին ու գործին մասին։

Երեկոյթէն յետոյ, բժիշկները ու հիւրերը առաջնորդուեցան Սոսիէթէ Սավանթի ներքեւի ճաշարանը, գինեձօնի մը շուրջ, եւ բաժակներ առաջարկուեցան Հայ Բժշկ. Միութեան յառաջդիմութեան համար։

Ն.

ՄԱՄՈՒԼ

Խրիմեան Հայրիկ

—..—

Խրիմեանի մահուան 25ամեակին առթիւ, Աթէնքի «Նոր Օր»ն ալ բացառիկ թիւ մը հրատարակած է։

Հատուած մը՝ խմբագրականէն (11 դեկտ.).

— «Խրիմեան միտքի մեծ պատրաստութիւն չունէր։ Ոչ ալ հմտութիւն։ Իր ծագումին պէս համեստ էր մտքի պաշարն ալ։ Բայց հարուստ էր հոգիով ու զգացումներով, բնազդով ու խորութիւնով։

Ան հայ ժողովուրդն էր։ Անկէ՝ անսահման սէրն ու յարգանքը իր անձին հանդէպ։

Իր ժամանակին մեծագոյն քաղաքական գործիչը եղաւ։ Ճանչցաւ Եւրոպան, գնաց Պերլին, ներկայացաւ Վեհաժողովին, աղերսագին թախանձեց, արտասուեց, արցունքներով պատկերացուց հայ ժողովուրդին անպատմելի ողբերգութիւնը ու երբ յուսախաբ վերադարձաւ, երկու բառով, իր ձախողած առաքելութեան եզրակացութիւնը տուաւ.

— Իրաւունքը արցունքով ձեռք չի բերուիր, այլ յարատեւ կռիւով ու զէնքով։ Ափսոս որ իր փորձառութեան եզրակացութիւնը չխանդավառեց ժամանակակից երիտասարդութիւնը, որ աւելի տարուած էր պահպանողական հակումներով։

Որքա՜ն տարբեր պիտի ըլլար հայ կեանքին ներկայ պատկերը, եթէ բովանդակ Հայութիւնը 1880ական թուականներուն, իբրեւ անժխտելի ճշմարտութիւն ընդունած ըլլար կեանքի փորձառութենէն բղխող Հայրիկի դասը։

Իրաւունքը արցունքով ձեռք չի բերուիր, այլ յարատեւ կռիւով ու զէնքով։ Տակաւին այսօր ալ ճշմարտութիւն է ասիկա։ Եւ սակայն, այսօր ալ հայ ժողովուրդի պահպանողական ու ստրկամիտ հոսանքները կը ժխտեն այդ ճշմարտութիւնը ու հայ ժողովուրդի ազատագրութիւնը կը յուսան ձեռք բերել անարիւն միջոցներով։

Խրիմեան իր ժամանակին հոգեւոր յեղափոխականը եղաւ։ Ճիշդ է որ զէնքի ու ռումբի մարդ չեղաւ, հեռու ապրեցաւ լեռներէն, բայց նոյնքան ճիշդ է որ նորազարթ հայ յեղափոխութեան պլպլացող ճրագին իւղի առաջին կաթիլը տուողը ինք եղաւ։ Հայ յեղափոխութիւնը ներշնչուեցաւ իր խօսքերէն, իր յօդուածներէն։ Հայ յեղափոխականը տպաւորուեցաւ անոր անձին հմայքէն։

Րաֆֆիէն միասին, հայ յեղափոխութեան սերմացանը դարձաւ իր խօսքն ու շունչը տարածելով Թրքահայաստանի մէջ։ Խրիմեան միայն զէնքին ու կռուին ջատագովը չեղաւ։ Ան չի մոռցաւ կրթութեան եւ դաստիարակութեան կատարելիք փրկութեան գործը խաւարապատ Հայաստանի մէջ։ Հայ գիրին ու գրականութեան տարածումը եղաւ իր մեծագոյն փափաքներէն մին։ Կռիւը առանց գիրի ու խօսքի օժանդակութեան. սպասուած արդիւնքը լիովին չի տար Մեծ Ծերունին հասկցած էր այս ճշմարտութիւնը եւ մեծ եռանդով սպասարկեց այդ ճշմարտութեան, հայ ժողովուրդին մէջ արթնցնելով գիտակցութիւնը»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ

Միութեան վերջին ընդհանուր ժողովին կողմէ ընտրուած վարչութիւնը որ կը բաղկանայ հետեւեալներէն, Պ. Պ. Վ. Թէքքեան (ատենապետ), Գ. Ֆէնէրճեան (ատենադպիր), Տօքթ. Յ. Արթինեան (գանձապետ), Խ. Արապեան, Յ. Գույումճեան, Ա. Զաքրեան եւ Ա. Զօպանեան, որոշած է ներկայ եղանակին կազմակերպել ուսումնական դասախօսութեանց շարք մը, ինչպէս նաեւ զանազան բանախօսութիւններ եւ հաւաքոյթներ, որոնց նպատակն է Միութիւնը օգտակար ընծայել թէ իր անդամներուն եւ թէ ուսումնասէր երիտասարդութեան եւ ժողովուրդին։

Յառաջիկային պիտի ծանուցուին ծրագրուած բանախօսութեանց, ընկերային թէյասեղանի մը, ինչպէս նաեւ տարեկան հացկերոյթին թուականը եւ մանրամասնութիւնները։

Կը խնդրուի Ֆրանսայի եւ արտասահմանի բոլոր նախկին Կեդրոնականցիներէն յարաբերութեան մտնել Կ. Վ. Ն. Ս. Միութեան վարչութեան հետ (Գ. Ֆէնէրճեան, 46 րիւ տէ գ'Էքոլ, Փարիզ 5րդ), հաղորդելով իրենց հասցէները եւ կամ, եթէ արդէն կ'անդամակցին Միութեան, իրենց ծանօթ եւ մինչեւ հիմա Միութենէն հեռու մնացած ընկերներու հասցէները, որպէսզի իրենց ղրկուին Միութեան ծրագիրկանոնագիրը եւ հրաւէրները։

Վարչութիւն

Զ. Ռ. Մ.Ի ԱՐՇԱՒԱՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Նախընթաց շաբթու, Զ. Ռ. Միութեան Ֆրանսայի գաւառի մասնաճիւղերուն հրաւէրով, դերասան Ա. Շահխաթունի եւ Կեդրոնի լիազօրը Շ. Նարդունի արշաւ մը կատարեցին դէպի Լիոն եւ Վիէն եւ 24 ժամուան մէջ երեք գեղարուեստական հանդէսներ տալով վերադարձան Փարիզ։ Այս արշաւը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց ինչպէս մեր ընկերներուն, նոյնպէս հայ գաղթական ժողովուրդին մէջ։ Լիոնի մէջ երեք նոր ընկերներ եւ Վիէնի մէջ մէկ նոր ընկեր անդամ արձանագրուեցան Զ. Ռ. Մ.ի։

Այս յաջողութենէն խանդավառուած, ծրագրուած է պարբերաբար արշաւներ կատարել դէպի գաւառ, ամէն անգամուն նոր մտաւորականներ ու արուեստագէտներ տանելու համար գաւառի մեր հանդէսներուն։ Առաջին այս առթիւ Զ. Ռ. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ արուեստագէտներ Շահխաթունիի, Տիկ. Ե. Բագալի, Ա. Մելքոնեանի, որոնք մեր հանդէսներուն յաջողութեան համար յանձն առին ամէն զոհողութիւն։

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ.

Մարկոս աղա շատ ագահ մարդ մըն էր։ Տղուն նոր կօշիկ առած ըլլալով, ըսաւ.

— Տղաս, քայլերդ խոշոր առ որ կօշիկներդ շուտ չհիննան։

— Հայրիկ, ես քեզի բան մը ըսե՞մ, ինծի շալակդ առ որով երբեք կօշիկներս չեն հիննար։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (4)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ.. ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՑ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Տեսած էք թերեւս յաղթական կամարանցքը, հրապարակին կեդրոնը, որ իր քարեղէն խորհուրդը կը բարձրացնէ տխուր, մրածածուկ շէնքերու դիմաց. պիշ պիշ կը նայի անփառունակ փողոցներն ի վար, կապոյտ պլուզաւոր զօրաւորներու հսկանքին. ի՞նչ գործ ունի այս անք կոթողը առօրեայ հոգերով զբաղուած այս քաղաքամասին վրա..։

Բայց այսօր Կիրակի է. արեւը զուարթ լոյսով կը լուայ քիթը կախ տուներու ճակատը. հանրակառքերը կը թաւալին, լեցուն՝ մարդկային ողկոյզներով։ Մենք կը սպասենք յաղթական կամարին տակ. անցեալի պատին կռթնած, ի՛նչ հրապուրիչ է դիտել եօթներորդ օրը մեր շուրջ. խարակի մը նման մեկուսացած կը թուինք ըլլալ մարդկային ալիքներէն. սա հնօրեայ պատերը մեզ կը զատեն, կը հեռացնեն ներկայէն. կը դիտեմ քովընտի սա տարօրէն մարդը, որու ընկերացած եմ չգիտեմ ինչո՞ւ. անցելաբոյր սա գմբեթարդին նման իմ մտածումս, ինձմէ անդին կ'անցի եւ սակայն անհնար է ինձ լքել զինքը։

Բայց ահա թիւ 26ը։

— «Աճապարենք, կ'ըսեմ իրեն. (շուարած եմ թէ ինչպէ՞ս կոչել պէտք է զինքը). փութա՛նք, Տէր... Ահա կառք մը, ո՛ր խճողում չկայ...։

Ու կը սկսի այսպէս տենդագին թաւալում մը. դէպի քաղաքին մէկ ծայրը. կը մխրճինք փոշեծածուկ, կեղտոտ տեսարաններէ ներս. անկարելի կ'ըլլայ թօթափել միօրինակ, գրեթէ անյոյս կեանքերու տեսլապատկերը։

Ահաւասիկ վերջապէս Պուլվառ Օտոս։

Հարցնելու պէտք չկայ։ Անկարելի է չճանչնալ հայեցի դիմագիծերը։ Կը հետեւինք անոնց քայլերուն։ Ճամբան կ'իջնէ վար, կ'անցնի շէնքերու ետեւէն. չփոթ տարածութիւնը կը ձգուի մինչեւ դիմացի զուարթ բլուրները։

Ու մեր աջին ահա գաղթակայանը։

Ցեխոտ, ճահճանման պողոտայի մը ափին պոհեմական կարաւան մը, որ խրած է տիղմին մէջ ու զզուեր է ալ քալելէ։ Ճշմարիտ գիւղաքեկութիւն մը։ Թիթեղապատ, թղթեղածածուկ տնակներ տասնեակներով՝ կռթներ են իրարու, վար չիյնալու համար։ Խրճիթներ՝ ոմանք կաղ, կամ հաշմանդամ, ոմանք կոյր, կամ անդամալոյծ։ Ամէնքը հիւանդ, յօդախտաւոր, զառամ տնակներ, գուլուլուեր են հոն, կկզեր են կուշտ կուշտի, քիթ քթի։ Քէնոտեր են քաղաքին՝ որ կռնակ դարձուցեր է իրենց. իրենց ճղրոտ աչքերը վեր չեն առներ դիմացի բլուրներուն, որովհետեւ մխրճեր են իրարու քուրջերուն մէջ...

Փոս մը կը զատէ մեզ հայկական ու պատուական այդ գլգլեակներէն։ Չենք համարձակիր այլ եւս առաջ երթալ, անցնիլ տախտակէ խրխլած կամրջակը, որ հիւղաւանը կը փորձէ կապել աշխարհին..

Երեւակայութիւնս՝ չպիտի կարենար հաւատալ այդ պարտութեան։ Ո՞ր յուսավրէպ վրձինին տակէն փախած էին սա գորշ գոյները, սա ժանգը, տեղ մը, բորբոսը.. Անկումէ անկում, մինչեւ այս պատկերազարդ թշուառութի՞ւնը... Այս համակերպութի՞ւնը որ տարիներէ ի վեր չիմաշեր, չվրդովուիր...

Բարի կիրակին իր ոսկեփոշին ցաներ էր սակայն թիթեղներուն ժանգին վրայ։ Դռներու առջեւ խատուտիկ մանուկներ ծաղկեր են, օդը լեցուն է իրենց զուարթ, հնչուն բոյրերով։ Մարդերու փշրանքը՝ ատոնք, որ կ'աճին այնպէս ինչպէս հինգ նկանակներու մնացորդները՝ լերան քարոզէն յետոյ։ Օդը լեցուն է սոխածի, տապակի ու ճենճերու բոյրերով։ Տեղ տեղ կը բարձրանար կապոյտ ծուխը բացօդեայ օճախներուն։ Կիրակի միջօրէն այսպէս մուխի, բոյրի, ճիչերու զուարթ ծուէններով կը փորձէր պարտկել անդարմանելի, ցաւոտ եղկելութիւնը։ Բայց ես, այդ զուարթ պահէն անդին կը տեսնէի հիւղաւանը՝ գորշ երկինքներու, անձրեւներու տակ, հովերուն դիմաց, անգործութեան իրիկուններուն, անյոյս զարթօնքներուն։ Կը տեսնէի լի օրերու, անվաղորդայն տարիներու զահավէժին վրայ։ Կը զգայի թիթեղներու փետախտը, տախտակներու ծիւրոյթը, մարդոց տերեւաթափը, ու արիւնը, արիւնը՝ որ կը ցամքի ու կը զալկանայ... Կիրակի միջօրէ՛, ինչպէ՛ս արեւոտ ժպիտդ եւս կրնաս ծածկել ժամանակի ժանիքները որոնք կը կրծեն, առնէտներու նման, այս իրերն ու այս մարդիկ...

Կը նայիմ ծերուկ ուղեկիցիս երեսին, ընկճում. յուսախաբութիւն... սեւ շղարշներ կախուած՝ իր դաշկինակին պատերէն, անորոշ մտածումին ստուերը մթագներ է իր դէմքը։

«Ճանչցա՞ր այս մարդիկը, տէր.. ուզեցի հարցնել իրեն. այս մեծերը, որոնք մոռցեր են իրենց անցեալը, ու սա փոքրերը, որ ոչինչ պիտի գիտնան այդ անցքը երեկէն...։»

— Ողբամ, երիցս ողբամ զքեզ, ժողովուրդ Հայոց... հանուրց հիւսիսականաց վեհագոյն...» Կը հեծեծէր ան իր լռութեան խորքէն։

Այդ պահուն բոպիկ տղայ մը սուրաց մեր քովէն, անցաւ կամրջակը ու բաց դռներուն երեսին պոռաց.

— «Յառա՛ջ»...

Մարդիկ դուրս ելան։ Թերթերը թռան ձեռքէ ձեռք..

Տեղ մը բարձրացաւ ուրիշ ձայն մըն ալ.

— Սպասեցէք «Արշալոյս»ին...

Ու այդ կանչերը, ճիչերը կը թռէին, կը տիրապետէին հիւղաւանին ինչպէս աքլորին երգը՝ աղբակոյտին վրայ։ Այդ կանչերը նման էին յետին դրօշակին, որ կը ծածանի տակաւին ընկղմած նաւու մը կայմին ծայրը. Ջրերէն դուրս... կը շաչէին այդ գիլ, շառաչուն բառերը ժանգոտ թիթեղներուն վրա...։ Հովը կը քշքշէ, կը ծուատէ յետին դրօշակը ընկղմեալ կայմին ճիշդ ծայրը...

Ստուերները կը թանձրանային ուղեկիցիս ճակատին վրայ։ Ստուերները ձեւը ունէին մտածումներու, որոնք կասկածներ էին միանգամայն. ու անստուգութիւններ։ Այդ ստուերները բառեր էին կարծէք, ծնած՝ վրդով հոգիի մը ալիքներէն։

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ղամտութեան եւ ստիպուած է Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ուշադրութեան յանձնել բրիտանական կառավարութեան սպառնալիքներն ու ճնշումը։

Մուսոլինի կը սպառնայ...

Քանի մը շաբաթ առաջ, սահմանամերձ քաղաքի մը մէջ, Եուկոսլավիոյ բնակիչները քանդեր էին հռոմէական յիշատակարաններ։

Այս դէպքը մեծ յուզում պատճառեց ամբողջ Իտալիոյ մէջ եւ բուռն ցոյցեր կատարուեցան։ Պարիի մէջ ուսանողները խուլական դրօշ պարզեցին Եուկոսլավիոյ հիւպատոսարանին վրայ. Զարայի մէջ ջարդուփշուր ըրին հիւպատոսարանին ապակիները։

Առջի օր աւելի բուռն ցոյց մը տեղի ունեցաւ Հռոմի մէջ։ Երկու երեք հազար ուսանողներ փողոցէ փողոց Թափօր կազմելով, համախմբուեցան Վենեցիա Հրապարակը եւ պատշգամ հրաւիրեցին Մուսոլինին, որ երեւցաւ եւ յորդոր մը ուղղեց։ Ուսանողները նորէն Թափօր կազմելով ուղղուեցան դէպ ի Եուկոսլավիոյ դեսպանատունը, որ պաշտպանուած էր ոստիկանութեան կողմէ։ Ցուցարարները պոռացին – կանչեցին, Թշնամական խօսքեր արտասանեցին Սերպերուն դէմ եւ յետոյ ցիրուցան եղան։

Յաջորդ օրը, չորեքշաբթի, Մուսոլինի Ծերակոյտին մէջ յուզեց այս խնդիրը եւ սպառնալից ակնարկներ ուղղեց.

— Ինչ որ տեղի ունեցաւ Եուկոսլավիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ, պէտք է նկատել ախտանշան մը որ կը շարունակէ արտայայտել, զանազան ձեւերով, բայց յարատեւօրէն, դրացի ազգին Թշնամութիւնը հանդէպ Իտալիոյ։ Պատահած դէպքերուն իրական պատասխանատուները պէտք է փնտռել կարգ մը տարրերու մէջ որ կը գրգուեն դրացի պետութեան վարիչ դասերը, ատելութիւն եւ զրպարտութիւն սերմանելով Իտալիոյ դէմ։ Բայց ոչ նուազ ծանր պատասխանատուութիւններ կ'իյնան ուրիշ տարրերու, պիտի ըսեմ՝ եւրոպական տարրերու վրայ, որոնք ի զուր կը յուսան խռովել մեր պաղարիւնը, գրգռազին պայքար մը բանալով։ Պաշտօնական բողոքներուն հետ, փաշական երիտասարդութեան սլացքը, ամբողջ Իտալիոյ ժողովուրդին յուզումը եւ վերջապէս այս բարձր ժողովին մէջ Թնդացող խօսքերը ունին իրենց խոր նշանակութիւնը որոնց վրայ Եւրոպայի ուշադրութիւնը կը հրաւիրուի։ Տալմացիոյ պատմական առիծները քանդուեցան, բայց անգամ մը քանդուելէ յետոյ, այսօր աւելի քան երբեք խորհրդանիշան մը եւ ստոյգ վկայական մըն են անոնք։ Միայն յետամնաց եւ անկիրթ մարդիկը կրնան հաւատալ Թէ քարերէն վրէժ լուծելով կը ջնջուի պատմութիւնը։

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավրնիւ Կոպըլէն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» եւ «Իշխան» Ենթակոմիտէներու խառն դասախօսական ժողովը վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ (49, րիւ Նասիոնալ)։ Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ազգին։

ՍԷՆ - ԺԷՐՕՄԻ «Վրէժ» խումբի ընկերներու դասախօսական ժողովը այս Կիրակի ժամը 2.30ին, իրենց հաւաքավայրին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Պ. Շիւսեան։

ՊՈՒԼՎԱՐ - OSSO «Վռամեան» Ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը այս Կիրակի, ժամը 6ին, իրենց հաւաքատեղիին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ազգին։

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆ «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը այս Կիրակի իրիկուն, ժամը 6.30ին, «Օթէլ Թէրմինիւս»ի սրահին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Ստ. Միլտոնեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Պատ. Միութեան Գրադարանին մէջ, 49, րիւ Նասիոնալ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Տէսինի բոլոր ընկերները այս Կիրակի ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Յան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Հրապարակային դասախօսութիւն Շավիլի մէջ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի

վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, մանկապարտէզի սրահին մէջ

Կը խօսի՝ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ՝ «ՆԵՐԴԱՂԹԸ եւ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Մուտքը ազատ է։

Փարիզի Գրական Ակումբ այս իրիկուն, ժամը 9ին, 131, rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Պ. Չիթունիէ, «Սրուանձտեանցի մահուան քառասնամեակը»։ Մուտքը ազատ է։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՆՆՈՅՈԻՒ Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը այս Կիրակի ժամը 2ին, 119 ավընիւ տ'Իթալիի մէջ։ Մէթրօ Մեզոն Պլանշ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, 30 rue Servient, Café Bar de la Préfectureի ներքնասրահը։ Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ։ Օրակարգ՝ հանդէսի հաշուետուութիւն եւ ընթացիկ հարցեր։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ընկեր եւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Միսաք Միրզէ, Լիոն.— «Ալիք»ի հասցէն է, 22 Ave. Ala-ed-Dovleh, Téhéran (Perse)։

ՍՏԱՑԱՆՔ

Իսի լէ Մուլինօ, Ն. Դ.— 125 ֆր.։
Ալֆորվիլ, Գ. Յ.— 100։
Ալֆորվիլ, Փ. Ո.— 100։
Ալֆորվիլ, Մ. Փ.— 140։
Նէօյեի սիւր Սէն, Իշխ. Ա.— 35։
Բէմփէր, Բ. Գ.— 140։
Ժուայեէօզ, Ս. Մ.— 70։
Թարար, Գ. Յ.— 35։
Մարսէյլ, Ե. Փ.— 35։
Չինսաու, Գաճ.— 100։
Բիշնէվ, Աբր.— 150։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

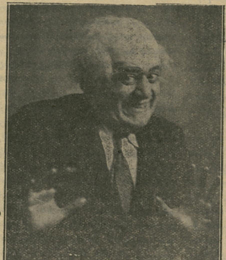
Լիոն, Մ. Պ.— 35։ Սկսանք ղրկել Դեկտ. 14էն։

Փարիզ (15) Վ. Ա.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 14էն։

Հալէպ, Ս. Ե. Միութ.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 1էն։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

7ՐԴ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (փօթաշ)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երիցուհի Հետիէ Մխսի Խաչերեան, կը փնտռէ իր քեռորդին՝ Ռուսգալեցի Օհան Բէլօհանեան, որ ծնած է 1903ին Այնթապի Էյնէշ գիւղը, հօր անուն՝ Աւետիս Բէլօհանեան, մօր անուն՝ Մարիամ։ 1925ին եկած է Ֆրանսա։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Père Hagop Boyadjian, Poste Restante, Valence, Drôme.

— Եղիսաբէթ Տօնիկեան կը փնտռէ իր քոյրը Կիւլիզար Փօլաթեան (Իյոէցի, Եոզկաթ) որ տարի մը առաջ Փօն տ'Օպնա կը գտնուէր։ Իմացնել՝ Elisabeth Donikian, 15 rue Tustal, Bordeaux, (Gironde).

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ջիղեր. հիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

ՉՐՈՅՑԻ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի
Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ
Bld. Carnot, No. 1

Ընթերցանութիւն եւ զրոյց Սասունցի Դաւիթի մասին
Կը խօսին՝ Տ. ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ, Տ. ՀՌ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ եւ ուրիշներ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՐԵՐՈՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԼԷՅԼԱ ՊԵՏՐ – ԽԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

Վաղը Շաբաթ կէսօրէն ետքը ժամը 4ին

Théâtre de l'Avenue, 5 rue de Colisée

Իշխանուհին Պետր-Խան նոր է հասած Միլանէն, ուր Scala de Milanoի մէջ մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց Սաբայի Թագուհին։

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ԳԻՐՔ ՄԸ ՆՈՒԻՐԷ
ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ ԱԶԳԱԿԱՆԻԴ

Նուէրի համար ամէն տեսակ հայերէն եւ ֆրանսերէն գրքերու ճոխ մթերք, Տարեցոյցներ, Օրացոյցներ, Հայաստանի եւ արտասահմանի նոր հրատարակութիւններ՝ գրական և գեղարուեստական։ Պահանջեցէք մեր Ընդարձակ գրացուցակը։

Վարձու կը տրուին վիպական գրքեր, ամսական 10 ֆրանքով

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 rue Monsieur-le-Prince, Paris, (6). Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը։

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 17 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
17 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2063 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԱՆԻ՜ ՀՈԳԻՈՎ ԱՂՔԱՏՆԵՐՈՒՆ

Հարսնի՛ք ունին ռամկավարները: Արեւելեան խրախճանք՝ յարակից բոլոր մանրամասնութիւններով:

Կը պակսի, միայն, «տաւուլ–զուռնա»ն:

Եթէ Վան կամ Երեւան գտնուէինք, անշուշտ այդ ալ պիտի ընէին, պար բռնելով տունէ տուն: Փողոցէ փողոց:

Բայց ոչինչ: Այդ պակասը մասնագիտօրէն կը լրացնէ իրենց Եգիպտոսի խեղկատակը:

Արդարեւ, այս միջոցին «քէյֆ» չի հաւասարիր «Արեւ»ի «քէյֆ»ին:

— Դաշնակցութիւնը ճեղքուեցաւ... Ահա կը փլի... Պար բռնեցէ՛ք, հէ՛յ տղաք: Շատը գնաց, քիչը մնաց... Հուռռա՜...

Խեղճերը այնքան կարօտ են սփոփանքի, որ աչք ու ականջ կտրած են, որպէս զի չըլլա՛յ թէ փախցնեն ո՛ր եւ է սեւ լուր՝ Դաշնակցութեան մասին:

Հասարակ արկած մը, աջէն կամ ձախէն արձակուած փսփսուք մը բաւական է, որպէս զի խայտայ իրենց բորբոս հոգին:

Ամէնէն անճոռնի, գարշելի հէքեաթն իսկ չող կուտայ իրենց խաւարակուռ մտքին:

Իրենց չարախինդ, բժոտ աչքերը կը տեսնեն միայն պատահական «ճեղք»ը: Բայց չե՛ն տեսներ ուրիշ բան:

Չեն ըմբռներ ծաւալումը յարաճուն եւ անօրինակ: Եւ, անշուշտ արկածալի:

Կը տեսնեն անհատները: Չեն տեսներ բազմութիւնները:

Սոսիէթէ Սավանթի D սրահը — իրենց ջուրի ճամբան — կէս առ կէս պարապ կը մնայ, ամէն անգամ որ հրապարակային հանդէս մը կը սարքեն ռամկավարները:

Իսկ այս կիրակի՝ ասեղ ձգելու տեղ չկար, միայն եւ միայն Փարիզի Դաշնակցականներուն ընկերական ժողովին համար:

Անշուշտ «փլուզում»ն է որ կը սպառնայ...

— Հուռռա՜, շատը գնաց, քիչը մնաց... Հե՛ղ մըն ալ, հե՛ղ մըն ալ, ա՜յ տղաք...

Բայց, ուրի՛շ բան էր մեր ըսելիքը:

«Ապագայ», ռամկավարներուն կեդրոնական պաշտօնաթերթը, որ Փարիզի մէջ կը խմբագրուի, խրախճանքի մէջ է այլապէս հետաքրքրական առիթով մը:

Փարիզէն հարուստ մը պատահարար Երեւան կ'երթայ ու կը վերադառնայ խանդավառ տպաւորութեամբ: Հազիւ մէկ շաբաթ մնալով:

Ոտքը գետնէն կտրած, ռամկավար պաշտօնաթերթը կը սկսի խմբագրականներու շարք մը, ապացուցանելու համար թէ իրենց կուսակցութիւնը ամէնէն ուշիմ, ամէնէն իրատես եւ հայրենասիրական դիրքը բռնած է Երեւանի հանդէպ, տասը տարիէ ի վեր:

Բարի վայելում: **Un sot trouve toujours un autre sot qui l'admire.**

Մեր գործը չէ խառնուիլ որ եւ է ինքնագովութեան կամ իրերագովութեան:

Բայց, մենք իրաւունք ունինք հրապարակաւ բացատրութեան հրաւիրելու, երբ մարդիկ, յանուն այդ սնափառութեան, կը խեղաթիւրեն դէպքերը եւ կը զրպարտեն ուրիշները: Միշտ միեւնոյն պատմութիւնը պատմելով:

Դեկտ. 14ի խմբագրականին մէջ — առաջինը — ռամկավար պաշտօնաթերթը, պարզելով վերջին տասնամեակի դէպքերը, տեղ մը կը սահեցնէ հետեւեալ նախադասութիւնը.

— «Հայ տարագիր բազմութիւններու հետ արտասահման կը փոխադրուէին նաեւ հայկական երկու քաղաքական կազմակերպութիւնները: Արեւելահայ փոքր զանգուածին հետ՝ Հայաստանէն՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, իսկ արեւմտահայ խոշորագոյն զանգուածին հետ՝ Թուրքիայէն՝ Ռամկ. Ազատ. կուսակցութիւնը»:

Մեր հասկցած հայերէնով, կը նշանակէ թէ ինչ որ Դաշնակցութիւն կը կոչենք արտասահմանի մէջ, եկած է Հայաստանէն, «արեւելահայ փոքր զանգուածին հետ», իսկ ռամկավարութիւնը կը ներկայացնէ «արեւմտահայ խոշոր զանգուածը»:

Ուրիշ խօսքով, Դաշնակցութիւնը Երեւանի մէկ պարտէզէն հանուելով, թաղարի մը մէջ դրուեցաւ եւ փոխադրուեցաւ արտասահման, իր փոքրաթիւ պարտիզպաններով: Առանց որ եւ է կապ ունենալու «արեւմտահայ խոշորագոյն զանգուածին հետ»: Եւ ուրեմն կայութեան տէր կը մնայ «ռամկ. ազատ. կուսակցութիւնը»:

Որովհետեւ աւելի լուրջ հարց մը կայ մեր առջեւ, առ այժմ կը բաւէ ռամկավար սրամտութեան մուտքի տետրակին մէջ արձանագրել այս չքնաղ զուարճալիքը:

Եկածը կաղանդ է եւ Ծնունդ: Ինչո՞ւ զրկել մեռասաններորդ ժամու մխիթարանքէ մը...

Նոյն խմբագրականին մէջ, ռամկավար պաշտօնաթերթը պարզելով Դաշնակցութեան քաղաքականութիւնը Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան հանդէպ, կը հռչակէ զայն «գործօն» թշնամութիւն:

— «Միացեալ եւ անկախ Հայաստանի դրօշը գաղութահայութեան աչքին շողացնելով հետապնդեց Հայաստանի մէջ դաւադրական – ապստամբական գործունէութիւն»:

Քիչ մը անդին.

— «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավարները տարիներով փայփայեցին Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներսէն ու դուրսէն պայթեցնելու եւ գաղութահայութիւնը խորհ. Հայաստանէն հեռացնելու իրենց ծրագիրները»:

Ինչպէս կը տեսնէք, ռամկավար պաշտօնաթերթը այնքան իրազեկ է ու վճռական, որ բառերը իրարու ետեւէ կը շարէ առանց վերապահութեան: Խօսքն իսկ չըներ ոչ 1921ի դաշնակ – ռամկավար համաձայնութեան, ոչ ալ 1931ի խօսակցութեանց, որոնք բոլորովին ուրիշ բան կ'ըսեն:

Բայց հարկ է առանձին խօսիլ այդ մասին: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՆԱՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պ. Կիւմիւշկէրտան Խորհրդային Հայաստանէն վերադառնալով, հրապարակային զեկուցում մը տուաւ իր տեսածներու եւ լսածներու մասին:

Շատ լաւ: Ամէն մէկ թարմ կապ որ արտասահմանի քաղքենի եւ անտարբեր տարրերը պիտի կրնայ կապել Հայաստանի հետ՝ օգտակար կը նկատենք: Մարդիկ վարժուած են մետաքսէ նուրբ թելերու, որ կապի մը պատրանքը տայ, բայց իրենց մէջքը չսեղմէ:

Այսքանը լաւ:

Բայց ո՞րտեղէն հանեցին սա *մանանայ*ի պատմութիւնը, յուսալքիչ ու քաղքենի:

Հայաստանի հողի փշրանքներ եւ քարի կտորներ: Մանանայ Հայաստան:

Ազգն ու հայրենիքը մանանայի տեղ դնող սա ազգասէրները փոխանակ մըտածելու որ ամբողջ հայրենիք մը տրուի այս ցիրուցան բազմութեան, կամ՝ սա 700,000էն աւելի բազմութիւնը հայրենիքին վերադարձուի, Հայաստանի հողի եւ քարի փոքրիկ ծրարներ իրենց հետ կը բերեն, հրապարակային ժողովին անուրդի դնելու:

Երկու ապազգայնացած թեւերը հոս իրար կը գտնեն: Քաղքենին եւ համայնավարը, այո՛, համաձայն են Հայաստանը *մանանայ*ի վերածելու: Փշրանք: Ամբողջութիւնն ու մեծութիւնը փշրելու համար:

Բայց հայ ժողովուրդի կէսէն աւելին դուրս է իր հայրենիքէն, եւ կը բաղձայ հայրենիք ունենալ եւ ոչ թէ փշրանք:

Թուրք – թաթարական արշաւանքներէն յետոյ, երբ Անին կործանեցաւ, ու հետզհետէ հայութիւնը տարագրութեան դժնդակ ճամբան բռնեց, կորսնցուց հայրենիք վերադառնալու իր յոյսը, Հայաստանի հողէն ու քարէն փշրանքներ բերաւ օտարութեան մէջ, որպէս մանանայ, ու այդ մանանային հետ ինքն ալ հալեցաւ անհետ:

Հիմա, հայ համայնավարներն ու քաղքենի խայտաբղետ տարրերը ներկայ Հայաստանն ու ցրուած հայութիւնը կ'ուզեն ետ տանիլ եւ հասցնել թաթար – մոնկոլական օրերուն:

Մանանայի թշուառութիւն...

ՐԻՎԱՐԷՑ

ՖՐԱՆՔԵԽՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՎԱՐՉԱՁԵՒ? ԼԱԹԱՔԻՈՅ, ՃԷՊԷԼԸ ՏՐՈՒԶԻ ԵՒ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՄԱՐ

Արաբական թերթերը կը գրեն.—

Ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը պիտի կնքուի մինչեւ 6 ամիս: Սուրիա մինչեւ չորս տարի պիտի մասնակցի Ազգերու Դաշնակցութեան, եթէ ներքին խառնակութիւններ չպատահին: Պ. Փոնսօ դաշնագրի շուրջ համաձայնութիւն գոյացնելու համար Սուրիացիներու հետ ընդունած է անգլեւիրաք դաշնագրի հիմերը: Միայն թէ ներկայ հովանաւորեալ երկիրները ամբողջութեամբ այդ դաշնագրին ենթակայ չեն ըլլար. Ալեվիներու երկիրը, Ճէպէլը Տրիւզ եւ Լիբանան կը մնան հովանաւորութեան տակ. իսկ Ալէքսանտրէթի սանճագը մասնաւոր վարչաձեւի մը պիտի ենթարկուի:

Պ. Փոնսօ ժամեր տեւող խօսակցութիւններ ունեցաւ էմիր Շէքիպ Արսլանի եւ Իհսան պէյ Ճապրիի հետ: Խորհրդակցութեան աւարտումէն վերջ, արաբ ներկայացուցիչները շատ յոռետես էին:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆԸ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Անգլիական ոսկին, որ աննախընթաց անկումի մը հասած էր անցեալ շաբթու, սկսած է բարձրանալ վերջերս: Առջի օր Փարիզի մէջ բացուեցաւ 84.13ի, յետոյ բարձրացաւ մինչեւ 84.525ի եւ կանգ առաւ 84.28ի վրայ: Տոլարն ալ հասաւ 25.62ի:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Էռիօ մերժեց, Շօթան պիտի յաջողի՞

Հանրապետութեան նախագահը շարունակելով իր խորհրդակցութիւնները, առջի օր Պ. Էռիոյի առաջարկեց նոր դահլիճին կազմութիւնը: Պ. Էռիօ մերժեց: Ասոր վրայ, նոյն առաջարկը եղաւ Պ. Շօթանի, որ ներքին նախարար էր հրաժարեալ դահլիճին մէջ:

Ամերիկա 125 միլիոն տոլար ստացաւ Դեկտ. 15ին

ՏԱՍՆԸՄԷԿ ՊԱՐՏԱԿԱՆՆԵՐԷՆ ՀԻՆԳԸ ՉՎՃԱՐԵՑԻՆ

Դեկտ. 15ին ամերիկեան կառավարութիւնը Եւրոպայի պարտականներէն ստացաւ 125 միլիոն տոլար: Անգլիա վճարեց 19,623,831 ստերլին կամ 95 միլիոն 550,000 տոլար (2438 միլիառ ֆրանք), ձոյլ ոսկիով: Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ 19,623,831 ստերլինի ձոյլ ոսկի ծախուեցաւ, կատարելու համար այս վճարումը: Գործողութիւնը կատարեց Մ. Նահանգներու «Ֆէտըրէլ Ռիզըրվ Պէնք»ը, որ պակասը լրացուցած ըլլալով, կրնայ ուզած ատենը պահանջել որ Ամերիկա փոխադրուի Անգլիոյ դրամատան մէջ իր հաշուին վար դրուած ձոյլ ոսկին: Վճարման այս գործողութիւնը միայն գրչի շարժումով մը չկատարուեցաւ: Աւելի քան հարիւր ձոյլ ոսկի փոխադրուեցան դրամատան մասնաւոր մէկ նկուղը, եւ դրոշմուեցան ամերիկեան դրամատան անունով: Արդէն սկսած են կապոցներու վերածել եւ սնտուկներու մէջ տեղաւորել թանկագին մետաղը, Ամերիկա փոխադրելու համար:

Անգլիոյ հետ միաժամանակ վճարեցին Իտալիա (1,250,000), Չեխոսլովաքիա, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Ֆինլանտա: Բոլոր վճարումներուն գումարը կը հասնի 125 միլիոն տոլարի: Իսկ չվճարեցին Ֆրանսա, Պելժիա, Լեհաստան, Էսթոնիա եւ Հունգարիա, որոնց համագումար պարտքն է 25 միլիոն տոլար:

Վերջին լուրերու համաձայն, Ամերիկայի մէջ տիրող կարծիքն այն է թէ Ֆրանսան աւելի շատ ինքն իրեն վնասեց, քան Մ. Նահանգներուն: Անգլիոյ վճարումը ստանալէ յետոյ, Մ. Նահանգներու ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը պիտի շարունակէ բնականոն յարաբերութիւններ պահել թերացող պետութեանց հետ: Եւ աւելցուց.— «Բան մը չենք կրնար ընել Ֆրանսայի եւ միւս պետութեանց դէմ որոնք թերացան եւ որոնց ընթացքին հետեւանքը պիտի ըլլայ աւելցնել մեր ելմտացոյցին բացը: Ռուսիա երբեք չվճարեց իր պարտքերը՝ բազմաթիւ երկիրներու, եւ սակայն բովանդակ աշխարհ կը շարունակէ գործել Խորհրդային Միութեան հետ»:

Տպաւորութիւնները հակասական են ամերիկեան խորհրդարանի շրջանակներուն մէջ: Շատեր ուրախ են որ Ֆրանսան մերժեց վճարել, որովհետեւ այս ընթացքը պատճառ պիտի ըլլայ բանալու երեսփոխաններուն աչքերը: Բարեմիտներ կը խորհին առիթէն օգտուիլ, պարտքերու կրճատում առաջարկելու համար: Ուրիշներ, ընդհակառակն, կը պահանջեն անմիջապէս կրճատել Անգլիոյ պարտքը, բայց ոչ իսկ նկատի առնել Ֆրանսայի վերաքննութեան խնդրանքը, մինչեւ որ Ֆրանսա առանց այլ եւ այլի վճարէ դեկտ. 15ի գումարը:

Ռամկավար ծերակուտական մը բանաձեւ մը ներկայացուց որով կ'առաջարկէ հինգ հազար տոլար վիզայի տուրք պահանջել այն Ամերիկացիներէն որ կ'ուզեն Ֆրանսա եւ միւս պարտազանց երկիրները երթալ, պտոյտի համար: Ուրիշ խօսքով, պոյքոթ:

1320 հոգի ձերբակալուեցան ցոյցի մը առթիւ

Հինգշաբթի օր համայնավարները ցոյց մը կազմակերպած էին Օփերայի հրապարակը, բողոքելով պաշտօնեաներու թոշակներուն կրճատման դէմ: Ոստիկանութիւնը սկիզբէն իսկ արգիլած էր. բայց կազմակերպիչները մտիկ չըրին: Մինչ բազմութիւնը կը համախմբուէր, ոստիկանները կ'ազդարարէին որ ցրուին: Անսաստողը կը ձերբակալուէր: Այնպէս որ, շատ չանցած 1320ի հասաւ կալանաւորներուն թիւը: «Փօփիւլէռ»ի թղթակիցը, որ ներկայ էր իր պաշտօնին բերումով, խոշտանգող ոստիկաններուն թիւը կ'առնէր, երբ իր կարգին խոշտանգուեցաւ: Իրիկուան ժամը 6.30ին կալանաւորներուն թիւը այնքան մեծ էր որ, ոստիկանութիւնը պարպեց հանդիպած օթօպիւսները, որպէս զի կարենայ փոխադրել: Շատ քիչեր վար դրուեցան: Այս վերջիններուն մէջ կը գտնուէին հինգ օտարականներ, որոնց թուղթերը անկանոն են:

Գերմանիա միշտ կը պահանջէ

Զօր. Շլայխէր, Գերմանիոյ վարչապետը, առջի օր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ որ ամէն կողմ հաղորդուեցաւ ձայնարձակով: Պարզելով կառավարութեան ծրագիրը, յայտարարեց թէ իրենց առաջին գործը պիտի ըլլայ աշխատանք ճարել: Յայտնեց թէ նոր տուրք չպիտի հաստատուի, ինչ որ յառաջդիմութիւն մըն է նախորդ շրջաններուն վրայ: Յետոյ պատմեց թէ հազարաւոր նամակներ ստացած է հայրերէ եւ մայրերէ որոնք կը խնդրեն վերահաստատել պարտաւորիչ զինուորութիւնը: «Երիտասարդութեան համար չկայ լաւագոյն դպրոց քան պարտաւորիչ զինուորութիւնը եւ ես ալ միշտ համաձայն եղած եմ այդ ծրագրին»:

Անցնելով արտաքին քաղաքականութեան, վարչապետը յայտարարեց.

— Զինաթափութեան խնդիրը շօշափած ատենս, միշտ ալ կրկնած եմ թէ պատրաստ ենք խաւաքարտէ զէնքերով զինելու մեր զօրագունդերը, եթէ մեր դրացիներն ալ այդպէս ընեն: Ասիկա վերազինում չի նշանակեր. բայց, աւելցուցած եմ թէ գերման ժողովուրդը թոյլ չպիտի տայ որ իր կոկորդը կտրեն առանց ինքնապաշտպանութեան: Իր բանակը պէտք է նոյն ապահովութիւնը ընծայէ ինչ որ կը վայելեն միւս պետութիւնները: Համոզուած եմ թէ մեծ քայլ մը առինք Ժընեւի համաձայնութեամբ: Զինաթափութեան ճակատագիրը կապուած է Ազգերու Դաշնակցութեան հետ, իսկ մեր գործակցութիւնը այդ հաստատութեան հետ՝ կախում պիտի ունենայ զինաթափութեան ծրագրի բախտէն: Մենք կ'ուզենք ազգերու շարքին մէջ գրաւել ազատ եւ հաւասարազօր ժողովուրդի մը տեղը»:

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

Պարսկաստանէն առաջ, Անգլիա Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին հաղորդեց Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան վէճը, պահանջելով անմիջական քննութիւն: Այս առթիւ ղրկած ծանուցագրին մէջ, անգլ. կառավարութիւնը դիտել կուտայ թէ վէճը կրնայ յանգիլ երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութեանց խզման. հետեւաբար պէտք է քննուի համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 15րդ յօդուածին: Եւ յոյս կը յայտնէ թէ Ա. Դ. խորհուրդը պիտի կրնայ խնդիրը քննել դեկտ. 19—20ին:

Զուիցերիոյ պարսկական դեսպանատունն ալ հրահանգ ստացաւ դիմելու Ազգերու Դաշնակցութեան:

ԱՆՍՈՎՈՐ ԱՐԿԱԾ ՄԸ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՓՐԿԵՑ ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՀԱՅԸ

Անցեալ շաբթու, երեք ինքնաշարժներ Պէյրութէն Պաղտատ կը մեկնէին առաջնորդութեամբ Մահմուտ Պալիքի որ կը վարէր առաջին կառքը: Երկրորդը կը վարէր վարիչ Ահմէտ Էլ Պէյրութին եւ երրորդը Կարապետ անունով վարիչ մը:

Կարաւանը երբ անցած էր Փալմիրայէն, երրորդ ինքնաշարժին քառուչուն պայթեցաւ: Առաջին երկու կառքերը լուր չունեցան եւ շարունակեցին իրենց ճամբան:

Երբ կառքը նորոգուեցաւ, Կարապետ ճամբայ ելաւ, բայց կորսնցնելով միւս ինքնաշարժներուն հետքը, կորսուեցաւ անապատին մէջ: Չորեքշաբթի իրիկուն Կարապետ կանգ առաւ: Ինքնաշարժին պէնզինը լրացած էր: Ու սկսաւ սարսափելի տռամը: Չկար ո՛չ կերակուր, ո՛չ ալ ջուր:

Հինգշաբթի արշալոյսին, ցուրտէն սառած, անօթի եւ ծարաւ, վարիչ Կարապետն ու իր երկու ճամբորդները որոշեցին քալել երեք տարբեր ուղղութեամբ օգնութիւն փնտռելու համար:

Այսպէս, իւրաքանչիւրը կ'երթար դէպ ի իր ճակատագիրը:

Շաբաթ օր, ուժասպառ անօթութենէ եւ ծարաւէ, Կարապետ փռուեցաւ գետինը, սպասելով մահուան:

Դժբախտ վարիչը ինքզինքը կորսուած կը նկատէր, երբ շարժիչի մը ձայնը զինքը սթափեցուց: Օդանաւ մը կ'անցնէր երկնքէն:

Կարապետ ուժերը հաւաքելով ոտքի ելաւ եւ յուսահատօրէն շարժեց իր թեւերը, առանց սակայն հաւատալու որ հազար մեղրէ աւելի բարձրութեամբ թռչող օդանաւէն զինքը պիտի կրնային տեսնել:

Օդանաւը կը շարունակէր իր ճամբան: Կարապետ, որ կրցած էր վայրկեան մը ոտքի ելլել, ինկաւ դարձեալ գետին, թեւերը տարածած:

Այս պարագան զինքը փրկեց: Օդանաւորդը տեսաւ արդարեւ Կարապետին մարմինը խաչաձեւ գետնին վրայ:

Օդանաւորդն ու անցորդները անմիջապէս ըմբռնեցին տռամը եւ օդանաւը վար իջաւ: Օդանաւը կուգար Պաղտատէն: Կարապետ պատմեց իր ողիսականը: Բայց ի՞նչպէս տանիլ յաւելեալ ճամբորդ մը. օդանաւին մէջ աւելորդ տեղ չկար: Դիպուածը կարգադրեց ամէն բան:

Հեռուէն զինուորական զրահապատ ինքնաշարժներ կ'անցնէին: Երբ տեսան որ արկած մը պատահեցաւ, անմիջապէս մօտեցան:

Զինուորականները իրենց մօտ առին Կարապետը ու օդանաւը կատարեց իր թռիչքը: Անկէ յետոյ փնտռեցին կորսուած ինքնաշարժն ու երկու ճամբորդները: Ինքնաշարժը գտնուեցաւ օդանաւի իջած տեղէն 60 քիլոմեթր հեռաւորութեան մը վրայ: Բայց ճամբորդները չկային:

Զինուորականները շարունակեցին իրենց խուզարկութիւնները իրիկունը, լուսարձակներու լոյսով: Ի զուր:

Բայց կիրակի, գտնուեցան երկու ճամբորդներուն դիակները: Դժբախտները մեռած էին անօթութենէ ու ծարաւէ:

ԾԱՆՐ ՏԱԳՆԱՊ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յունաստանի Դրամատան խորհրդական Պ. Ֆիլէնոն շատ լուրջ յայտարարութիւններ ըրաւ դրամատան պահեստի (օտար դրամ) մասին: Իրականին մէջ, ըսաւ, ոչ թէ 12 միլիոն, այլ 6 միլիոն տոլար կայ, մնացեալ վեց միլիոնը ենթադրական է, եթէ արտաքին պարտքի տոկոսներուն 30 առ հարիւրը վճարուի: Մէկ ամիս յետոյ, դրամատան մէջ օտար դրամ չպիտի մնայ եւ պետութեան անմիջական պահանջները չպիտի հոգացուին: Պ. Ֆիլէնոնի այս յայտարարութիւնը խոր տպաւորութիւն թողած է քաղաքական շրջանակներուն եւ հանրային կարծիքին վրայ եւ մաս մը թերթեր կառավարութեան կը թելադրեն տոկոսներու վճարումը յետաձգել:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

ՀԱՍԱ՞Ծ Է ԴՐԱՄԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽՃԱՆԸ

Ա.

1929էն ի վեր Եւրոպայի ուշադրութիւնը գրաւեց «Նիւ Եորք Իվնինկ Փոսթ»ի տնտեսագէտ աշխատակից – լրաբերը, Պ. Ր. Նիքըրպոքը, իր պըտոյտներովը Հին Աշխարհի մէջ ու մանաւանդ Հին Աշխարհի նոր կեանք ըստեղծելու կոչուած մասին, խորհրդային Միութեան մէջ: 1929ի մեծ մասը հոն անցընելէ ետք հրապարակ հանեց ուշագրաւ դիտողութիւններով հարուստ հատոր մը. «Խորհրդային հնգամեակին յառաջդիմութիւնը. — Կարմիր առեւտուրի սպառնալիքը»: (Progress of the Soviet Five Year Plan. The red trade menace):

Երկու տարի վերջ դարձեալ երկար ատեն, ու խորհրդային Միութեան մինչեւ խորերը թափառելէ ետք՝ անցած տարուան ամառը լոյս ընծայեց նոր գիրք մը, — «Խորհրդային առեւտուրն ու համաշխարհային տագնապը. — Պայքար կարմիր առեւտուրի սպառնալիքին դէմ» (The Soviet trade and the World depression. Fighting the red trade menace):

Ապա Եւրոպայի զանազան երկիրները ուսումնասիրելէ ետք, վերջերս մամուլին յանձնեց երրորդ գիրք մը. — «Եւրոպա պիտի կարենա՞յ ապաքինիլ» կամ «Եւրոպա պիտի կարենա՞յ ինքզինք գտնել» (Will Europe recover?):

Ու նախընթաց իրիկուն՝ վերջարանի, «հուսկ բանք» ձեւով ժամեր տեւող բանախօսութիւն մը տուաւ Փրակայի քաղաքային մատենադարանի մեծ սրահին մէջ: Այս բանախօսութիւնն տեսակ մը խտացումն էր այն բոլորին զոր ըսած ու գրած է իր գիրքերուն մէջ: Միեւնոյն ատեն անոնց այսինչ կամ այնինչ կէտերուն սրբագրութիւնը, փոփոխութիւնը ու եզրակացութիւնը կատարելու փորձ մը:

Իր գիրքերուն — որոնք ամէն լեզուի թարգմանուեցան անմիջապէս–յարուցած հետաքրքրութեան համարժէք չափով մը՝ իր բանախօսութիւնն ալ դէպք մը դարձաւ: Շօշափուած նիւթերուն հետ ուղղակի կապ ու շահ ունեցող ճարտարարուեստավարիչներու, կուսակցութեանց առաջնորդներու, պետական մարդերու, ուսուցիչներու, ուսանողներու բազմութիւն մը վճարովի ու սուղ այս բանախօսութեան եկած էր: Հայեցի ոճով՝ ասեղ ձգելու տեղ իսկ չկար:

Նիքըրպոքրի մտքերուն հետեւելու ու զանոնք ներկայացնելու նպատակով գրուած այս տողերուն մէջ, պիտի հարկ ըլլայ մտցնել տարբեր թէ իր գիրքերէն եւ թէ իր բանախօսութենէն, այլապէս՝ այս թղթակցութիւնը հեռու պիտի ըլլար ամբողջութիւն մը կազմելէ:

×

Երեք գիրքերու անուններուն յարուցած գաղափարներուն իբր չորրորդ օղակ՝ կատարուած բանախօսութեան պաշտօնական վերնագիր ընտրուած էր, ազդերուն մէջ, «Եւրոպա, Ամերիկա, Ռուսիա»: Աւելի նպատակայարմար պիտի ըլլար բանախօսութեան իբր նիւթ ներկայացնել հետեւեալ հարցը. «Աշխարհի դրամատիրական կարգուսարքը կը գտնուի՞ իսկապէս համայնավարական յեղափոխութեան մը առջեւ, կամ կա՞յ անմիջական վտանգ այդ կարգուսարքին համար»:

Աշխարհի մամուլին հետեւող մը այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ արդի կարգուսարքը իսկապէս իր կործանումի նախօրեակը կ'ապրի, թէ մէկ օրէն միւսը աշխարհի միւս մասերուն մէջ ալ կրնայ տեղի ունենալ այն որ խորհրդային Միութեան սահմաններուն մէջ տեղի կ'ունենայ 1917էն մինչեւ այսօր: Ու, ըստ երեւոյթին, այդ տպաւորութիւնը, այդ վախը կ'արդարանայ իւրաքանչիւր երկրի բազմամիլիոն անգործ զանգուածներու գոյութեամբը: Արդարեւ, եթէ կայ տարր մը որ շահ պիտի ունենար կարգուսարքի փոփոխութենէն, ուղղակի անգործ եւ ուստի դժգոհ այդ բազմութիւնն է: Աշխարհի գլխուն կախուած նման սպառնալիքի մը առթած մտավախութիւնը կ'աւելնայ անով որ գոյութիւն ունի, 15 տարիէ ի վեր, ոչ – դրամատիրական խորհրդային Միութիւնը, ձեւով մը իբր փաստ թէ այս փորձն ատակ է կեանքի:

Բայց երբ մարդ ճամբորդէ Եւրոպա, Ամերիկա թէ Ռուսիա, մամուլի ստեղծած տպաւորութիւններուն հակառակ ապրումներ կ'ունենայ: Նախ, ամենուրեք, դրամատիրական երկիրներուն մէջ, անգործ յետին աշխատաւորն իր նուազագոյն ապրուստն ունի, իբր արդիւնք ընկերային ապահովագրութեան կամ հոն, ուր այդ չկայ, պետական նպաստի: Աւելին. կեանքի անհրաժեշտ իրերու գիները իյնած են, յաճախ շատ աչքի զարնող չափով, եթէ համեմատենք այդ գիները՝ տակաւին աշխատելու բախտն ունեցող աշխատաւորներու միջին վարձատրութեան հետ: Մինչդեռ համայնավար Միութեան մէջ, աշխատաւորներով ու աշխատաւորներու համար կազմուած այդ երկրին մէջ՝ թէեւ անգործ չկայ, բայց գործաւորը, աշխատող մարդը անհամեմատ թշուառ է, բաղդատելով դրամատիրական երկրացի իր անգործ եղբայրակցին հետ: Հակասական այս իրողութիւններուն ու տպաւորութեանց ամբողջ առեղծուածը կ'աւելնայ, երբ մարդ կը տեղեկանայ թէ՝ մինչդեռ դրամատիրական երկիրներն իրարու ետեւէ դադրեցուցին կամ կը դադրեցնեն վճարումն իրենց պարտքերուն, կատարումն իրենց յանձնառութեանց, նոր ճիգերու ու թշուառութեան այդ երկիրը՝ խորհրդային Միութիւնը, մինչեւ օրս կը վճարէ՝ պայմանաժամին՝ իր ապսպրած մեքենաներն ու ապրանքները:

Կանգ առնենք նախ այս կէտին վըրայ: Խորհրդային Միութիւնը կը վըճարէ, ու պիտի վճարէ միշտ, այնքան ատեն որ պէտք ունի նոր մեքենաներու, նոր վայրաշարժներու, նոր նիւթերու: Այդ լայնատարած ու մեծ երկիրը կ'ուզէ հասնիլ այնպիսի վիճակի մը, ուր այլ եւս պատճառ պիտի չունենայ վախնալու որ եւ է արտաքին յարձակումէ: Երկրին տարածութիւնը, կլիմայական, հողային պայմանները, բնական հարստութիւնը, կը լըրացնեն այդպիսի վիճակի մը հասնելու բոլոր նախապայմանները: Ուրեմն գործի: Նիքըրպոքը՝ որ առնուազն լաւատեսութեամբ ու գնահատանքի հակումով կը նայի համայնավարութեան գրական արդիւնքներուն՝ կ'ըսէ թէ սկսուած գործը առնուազն յարգանքի արժանի է: Արդարեւ, ինք առաջինն է որ երբեմն մինչեւ հեգնութիւն հասնող սրութիւնով քննադատեց գործին թերիներուն պատճառները: Իր գիրքերը լեցուն են պատկերներովն այն ողորմելի վիճակին՝ որ կ'անդամալուծէ փոխադրութիւնը: Յաճախ գործարանին աշխատանքը կանգ կ'առնէ՝ միլիոններով դրամագլուխ կ'ամլանայ՝ որովհետեւ ամենափոքր նիւթ մը՝ օրինակ իւղ՝ մեքենաներուն համար, հակառակ ատենին ապսպրուելուն՝ ճամբան կը մնայ, չիգար: Ո եւ է երգիծաբան՝ տաղանդաւոր երգիծաբան, սիրով պիտի ստորագրէր իր այն էջերը, ուր ան կը նկարագրէ իր ճամբորդութիւններէն մէկը՝ խորհրդային ճեպընթացով, քիչ մը դէպ ի երկրին աւելի ներսերը: Ան է որ կը չեշտէ նաեւ ամէնէն խոցելի ուրիշ կէտ մը. — որակեալ աշխատաւորի ահաւոր պակասը այդ հորիզոններուն վրայ: Դատեցէք ամէնէն արդիական գործարանի մը կացութիւնը՝ երբ իր աշխատաւորներուն 90 առ հարիւրը անիւն ինչ է չեն գիտեր ու նոր կը տեսնեն զայն գործարանին մէջ, նոր շփում կ'ունենան անոր հետ: — Կամ գործարաններ, մեր օրերու արհեստագիտութեան վերջին կատարելութիւններով օժտուած, ուր մեքենական ամբողջ սարքեր կը փճացուին՝ զայն գործածել չգիտցող վարպետի, վարիչի թէ գործավարի անճարակութենէն. կամ միլիոններու շահարկումին կոչուած գործարաններ՝ ուր տակաւին ոչ հաշուակալութիւն, ոչ նախահաշիւ, ոչ վիճակագրութիւն կայ, ու եթէ կայ, պարզապէս եղծուած ու կեղծըւած խեղկատակութիւն է:

Բայց այս բոլորը պիտի անցնին, ինչպէս ամէն նոր փորձերու թերիները՝ որոնք անխուսափելի են բոլոր նոր վարչաձեւերուն համար: Իրողութիւն մը կայ ու կը մնայ. — անծայրածիր երկիր մը, ուր առաջ ճամբայ ու հաղորդակցութիւն, անիւ ու մեքենայ՝ միմիայն հոս հոն կարելի էր գտնել՝ կեդրոնին մօտ, ուր լոյս ու շարժում չկար, այլ կրաւորական, ճակատագրապաշտ ամբոխներու բուսական կեանքը, հապա թէ՝ տիրող դասին կամ դասերուն հրամանին տակ խոնարհելու ու բարձրանալու ծփումը ցոյց տուող, այս երկրին մէջ այսօր կը շինուին, հեւ հեւ, ճամբայ, երկաթուղի, ոռոգման միջոցներ, գործարաններ: Լոյսը, ջուրի ուժին, ճերմակ ածուխի այդ անսպառ միջոցին օգտագործումով, լոյսին հետ շարժում մը հետզհետէ կը սկսի տիրել տափաստաններուն եւ աւաններուն: Արդ, այդ աշխատանքները տեղի կ'ունենան մեր օրերուն, քսաներորդ դարուն, ճարտարագիտութեան ամէն ճիւղերուն ամէնէն վերջին կատարելագործումները բերելով շինուող գործարաններուն: Չէ՞ որ այդ կառուցումները, շէնք ըլլան անոնք թէ մեքենայի սարքում, կը կատարուին առաւելապէս Ամերիկայէն ու Գերմանիայէն վարձուած, առատօրէն վարձատրուած, յաճախ ալ անուն հանած ճարտարագէտներու ձեռքով: Ամերիկան ու Գերմանիան արհեստագիտութեան արդի ծաղկումին ամէնէն աւելի սատարող բեւեռները չե՞ն ու չէ՞ որ այդ մեքենաները, նիւթերը, գործարաններու բազմատեսակ կազմածները, բառնաբարձերն ու վայրաշարժները, բոլորը կ'ապսպրուին Ամերիկայի, Գերմանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Ֆրանսայի, Անգլիոյ պատմական դարձած հաստատութիւններուն մօտ: Կը կարծէ՞ք որ այդ մեծ հաստատութիւններն այնքան յիմար առեւտրականներ ըլլան՝ որ յանձնէին դէշ մեքենաներ, փճացած նիւթեր ու չգործելիք կազմածներ: Ու չէ՞ որ խորհրդային Միութեան նորահաստատ քաղաքներուն, նորահաստատ գործատեղիներուն մէջ, ամերիկացի ու գերմանացի վարպետներ՝ նախարարական վարձատրութիւններով՝ վար կը դրուին որպէս զի անիւ ու մեքենայ չտեսած ամբոխներէն պատրաստեն տեղացի վարպետներու փաղանգներ:

Արդ, ժամանակը բոլոր ճիգերուն ամէնէն մեծ դաշնակիցն է. Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը՝ զոր մեծ բառով մկրտեց պատմութիւնը՝ աւելի քան 30 տարի ցնցում տուաւ Ֆրանսայի թէ աշխարհին: Ու բոլոր փճացումներուն, բոլոր թերիներուն, բոլոր կամայական ու ակամայ վատնումներուն քովն ի վեր ու անոնց վըրայով գործը կը քալէ: Վաղը՝ լոյսն ու վայրաշարժը, մեքենան ու ելեկտրական հոսանքը պիտի ընեն իրենց ընելիքը: Ասոր կը հաւատան թէ երկրին օրուան վարիչները եւ թէ այն օտարներն որ լծուած են գործին: Անշուշտ ոչ շուտ, քանի որ երկիրն անծայրածիր է ու այդ Միութեան ճամբու ու երկաթ գծի պէտքը շատ մեծ: Հնգամեակին պիտի յաջորդեն շատ հնգամեակներ: Ու երբ դիտել կուտաք աշխատաւորներու պետութեան վարիչներուն այս աշխատաւոր զանգըւածներու անպատում վիճակը, անոնք, առանց դարձդարձիկ ոճի, կ'ըսեն. «Այսօրուան այս սերունդը, եթէ խնայենք, վաղը կորսուած է»: Նիքըրպոքը իր կողմէն կ'աւելցնէ թէ արդարեւ այսպիսի մեծ զրկանքներ են՝ կամաւոր մարտիրոսացումները, որոնք պատրաստած են պատմութեան մեծ երեսները, ու զայն կը բաղդատէ այն ինքնամատոյց զոհաբերման հետ՝ որ յատկանշական եղաւ քրիստոնէութեան առաջին դարերուն, սերպ «հայդուկ»ներուն, յոյն փալիքարիներուն եւ հայ յեղափոխականներուն:

Բանախօսը վեր կը հանէ կէտ մը որ իր երկրորդ գիրքին մէջ արդէն ուշադրութիւն գրաւած էր: Իր թափառումներուն մէջ, իր շփումներուն ու խօսակցութիւններուն ատեն, իր դիտողութիւններուն իբր արդիւնք հասեր է այն տպաւորութեան ու համոզումին թէ մինչեւ ծրագրուած առաջին հանգրուանին իրագործումը խորհրդային Միութեան բուն վարիչները երկու բանէ շատ կը վախնան: Առաջին՝ պատերազմէ, երկրորդ՝ ընդհանուր պոյքոթէ մը: Խորհրդային Միութեան դէմ մղուած, սկսուած ո եւ է պատերազմ, ըստ իրենց, պիտի նշանակէր անդառնալի կորուստը իրենց ռէժիմին, որովհետեւ չեն հաւատար ուրիշ երկիրներու զանգուածներուն, չեն հաւատար թէ ուրիշ երկիրներու ընչազուրկները պիտի օգտուէին առիթէն կամ չկռուելու առաջին ընկերվարական «հայրենիք»ին դէմ, կամ իրականացնելու համար համաշխարհային յեղափոխութիւնը: Իսկ աւելի շատ կը վախնան իրենց դէմ ձեռք առնուելիք ընդհանուր պոյքոթէ մը, որովհետեւ եթէ այդպիսի շարժում մը իրականանար, այլ եւս պիտի չկրնային ստանալ հնգամեակին անհրաժեշտ մեքենայ, կազմած կամ փոխադրական միջոցներու նիւթերն ու վայրաշարժները: Ասիկա պիտի նշանակէր ամէնէն մեծ հարուածը, քանի որ միայն հնգամեակի ու յաջորդական հնգամեակներու իրականացումն է որ պիտի բերէ իրական համայնավարացումը Միութեան բնակչութեան: Արդարեւ մինչեւ այժմ պարտադրուած թշուառութիւնն ու զրկանքը վաղը պիտի փոխարինուին ծաղկումով, բարօրութեամբ ու պիտի գայ իբր հետեւանք բնակչութեան իսկական յարումը բարօրութիւնն ու բարգաւաճութիւն բերող կարգուսարքին:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԻՆՉՈ՞Ի ԵՒ Ի՞ՆՉ ՅՈՅՍՈՎ ԿԸ ՓԱԽՉԻՆ

Ուչի ուչով կարդալով այն բոլոր տեղեկութիւնները որոնք հաղորդըւած են մեր մամուլին, ուղղակի փախստականներու թէ մասնաւոր թղթակիցներու կողմէ, անձնապէս ոչինչ գտած եմ արտակարգ եւ տարօրինակ Հայաստանի համար:

Փախուստի տուն տուող պատճառները չեմ գտներ արդար եւ հիմնաւոր, միշտ նկատի ունենալով, որ այդ պատճառները նոր եւ յատկապէս գաղթականներու համար չէր որ յառաջ եկան: Ասոնք, այդ բոլոր յիշուած պատճառները Հայաստանի համար հին են, բոլշեւիկեան իշխանութեան հետ ծնած:

«Անհանդուրժելի եւ անտանելի» այդ կացութիւնը գոյութիւն ունի 1921էն ասդին, եւ այդ կացութեան մէջ կ'ապրի ու կը շնչէ տակաւին մէկ միլիոն ժողովուրդ:

Մեկնող եւ անկէ փախուստ տուող գաղթահայը իրաւունք չունի իրեն համար բոլորովին նոր եւ արտակարգ կացութիւն մը պահանջելու: Ան դեռ չմեկնած գիտէր, որ իր յոյսերը չեն կրնար իրական դառնալ հոն: Ան գիտէր նոյնպէս, որ Հայաստանի մէջ պիտի ստիպուէր որոշ չափով կապանքի տակ առնել իր անձնական ազատութիւնը, տեղի տալով տիրող հոսանքի միատարր իշխանութեան:

Աշխատանքով եւ աշխատաւորին տրուած արտօնութիւններով էր, որ գաղթահայը Հայաստանի մէջ պիտի ապահովէր իր գոյութիւնը, ենթարկուելով անտարակոյս հաստատուած բոլոր կարգերուն:

Դժուարութիւններու նախնական շըրջանին, մինչեւ վերջնական տեղաւորումն ու դասաւորումը կրնային կըրկնապատկուիլ անտարակոյս: Այս ալ անսպասելի չէր, այլ բնական ամէն մէկ խելքը գլուխ մարդու համար:

Իրականութիւնը, սակայն, կուգայ փաստելու հակառակը: Փախչողները ենթադրեր են աւելի նպաստաւոր պայմաններ, Հայաստան ոտք կոխած առաջին օրէն:

Ճիշդ այս պատճառով ալ, անոնց մէջ հիասթափութիւնը սկսեր է իր աւերը գործել, երբ Պաթումէն Հայաստան փոխադրուեր են եղեր «բեռնատար» գնացքներով… Երբ Հայաստանի մէջ առաջին առթիւ առաջնորդըւած են հանրակացարանները… երբ, վերջապէս, հնարաւորութիւն չեն գըտեր իրենց ուզածը գտնելու եւ գնելու պետական համագործակցական խանութներէն, վիշտ է պատճառած մեր ազգակիցներուն, որ այդ խանութները մերժեր են իրենց ապրանք տալ առանց տոմսերու: Եւ երբ այս բոլոր նեղութիւններէն ետք կը թելադրուի ալ չդժգոհիլ ու չխօսիլ եղածներու մասին, ինքնին պարզ է թէ ոչինչ կը մնար ընել այլ եւս, եթէ ո՛չ բռնել փախուստի ճամբան, դէպ ի անստոյգ կեանքը:

Ընդունինք, որ Չեկան եւս իր ահաւոր դէմքը ցոյց տուած է բուրժուական երկիրներէն տեղափոխուած մեր ազգակիցներուն:

Եւ ըսենք ու ընդունինք որ այս բոլորը իրապէս ճնշիչ են, խեղդող ու ընդվզեցուցիչ:

Թող ներուի մեզ, սակայն, եթէ այս բոլորէն ետք ունինք քանի մը դիտողութիւններ:

Նորութիւննե՞ր էին այս բոլորը մեր վերապրող սերունդին համար: Նո՞ր է որ հայութիւնը իր գոյութեան պայքարի մէջ կը հանդիպի այս եւ նման դժուարութիւններու: Նո՞ր է, որ զանազան «ընդվզեցուցիչ» պայմաններու կը դատապարտուինք, նոյն իսկ ի խնդիր օրուան հացի:

Չէ՞ որ գաղթակայաններու կեանքը, չարունակական տեղափոխութիւններն ու գաղթը երկրէ երկիր, Մակեդոնիոյ ծխախոտի շրջաններու մէջ հայ որբերու տարապայման աշխատանքները, եւ վերջապէս նոյն իսկ այստեղ, ագարակներու աշխատանքը ոչ նուազ «ընդվզեցնող» իրականութիւններ են:

Եթէ հարկ ըլլայ այս ուղղութեամբ մեր պատմութեան համար նիւթեր գտնել, վստահաբար կրնանք ըսել, որ մեր «Յառաջ»ը չափազանց հարուստ է եւ անմրցելի՝ իր նկարագրութիւններովը: Բայց ի՞նչ է եղեր այդ բոլորի հանդէպ մեր դիրքը, մեր թելադրանքը:

Չեմ ժխտեր, որ եթէ «Յառաջ»ը օրը օրին փաստեր է հաւաքեր մեր ներկայ ցաւալի իրականութենէն, բոլորովին լուռ նկարագրողի դերի մէջ միայն եղած չէ երբեք: Ան կռուեր է ուժգնօրէն բոլոր չարիքներուն դէմ, չէ խնայած ոչ իսկ բարեկամին ու ընկերոջ: Դեռ աւելին ըլլալով, չարիքը խափանելու, մեղմելու նախանձախնդրութեամբ, ան ի հարկին գործնական ծրագիրներ է թելադրեր, եւ իր կողմէն նախաձեռնարկ է եղեր շօշափելի եւ փրկարար աշխատանքներու:

Այս բոլորէն յետոյ, ի՞նչ է եղեր, սակայն, վերջնական թելադրանքը, իրական դեղատոմսը, թշուառ եւ դժբախտ իրականութեան մասին:

— Բացէք դուռները, կամկար փրկիչներ Հայոց աշխարհի:

Այս ցաւոտ արտայայտութեան մէջ է որ հայ միտքը գտեր է միակ ելքը, միակ ճամբան, բոլոր դժբախտութիւնները թաղելու, բոլոր դժգոհութեան աղբիւրները ցամքեցնելու համար:

«Յառաջ»ի բանաձեւը մասնաւորաբար շատ պարզ է եղեր նման պարագաներու մէջ:

Ան խարազանած է անմիջական բոլոր մեղսակիցները, բոլոր գործօնները, որոնք պատասխանատու են այս կամ այն շրջանի գաղթահայութեան դժուարին կացութեան, Մակեդոնիոյ եւ այս երկրի ագարակներու մէջ օրական մինչեւ 16—18 ժամ արիւն – քրտինքով իրենց օրը սեւցնող որբերու ճակատագրին: Բայց վերջը վերջը այս բոլորին՝ եղեր է ներգաղթի պահանջը: Միակ ելքը:

Իսկ մինչ այդ վերջնական ելքը, բոլորը մէկ բերան համբերութեան, համակերպելու, հնազանդելու եւ տոկալու յորդոր են արտասաներ բոլոր թշուառներուն, բոլոր անտէր ու անտիրական զանգուածներուն, եւ վաճառքի հանուած որբերուն:

Այս բոլորը անշուշտ հաճոյքով եւ սրտի թեթեւութեամբ չէ որ տեղի են ունեցեր: Խորապէս կը զգամ տառապանքը բոլոր անոնց որ ընդվզեցուցիչ իրականութեան դէմ, սանձելով իրենց իսկ նուիրական զայրոյթն ու վրդովումը, յաճախ իրենց իսկ սեփական ըմբռնումներուն եւ կամքին հակառակ թելադրեր են հաշտուիլ իրականութեան հետ, որքան ալ ծանր եղած ըլլան անոնք:

Որովհետեւ գիտեմ թէ տարբեր կերպ թելադրել՝ պիտի հաւասարէր արկածախնդրութեան, մեր ներկայ շրջապատին ու պայմաններուն մէջ:

Հոս ինչպէս եւ բոլոր նման պարագաներուն միակ մտահոգութիւնը գաղթահայ բեկորներու պահպանումն է եղեր, գուրգուրանքը հանդէպ հայ հաւաքականութեան, հայրենիքի ու ազգութեան ամենակարեւոր տարրին:

Այս բոլորէն ետք, կը հարցնեմ, — ինչու այս ակնարկուած բոլոր կացութիւններու համար անհրաժեշտ նկատուած համբերատարութիւնը, համակերպումի, գոնէ որոշ ժամանակի մը համար չպիտի ունենայ գաղթահայը, իր երկրին մէջ, իր եղբայրներուն քով:

Պարզ խօսքով, օտարին եւ օտարութեան մէջ ամէն բանի հանդուրժող Հայը, ինչո՞ւ քիչ մըն ալ պիտի չհանդուրժէ Հայաստանի մէջ, ճիշդ այնպէս ինչպէս հանդուրժեր է մէկ միլիոն հայութիւնը: Անո՞ր համար արդեօք որ գաղթահայը աւելի նպաստաւոր եւ լաւ պայմաններու մէջ էր օտարութեան եւ օտար հողին վրայ:

Եւ վերջապէս ինչո՞ւ ան մէկ միլիոն հայութեան ապրած պայմաններէն դժգոհ, իրաւունք պիտի տայ իրեն փախուստի դիմելու, իբրեւ նորեկ մը, եւ հետեւաբար նուազ տառապած քան վաղուց հաստատուած եւ տեղացի Հայը:

Ի՞նչ կ'ըլլար, եթէ ամէն մէկը ընտրէր այդ ճամբան: Ի՞նչ ելքի եւ արդիւնքի պիտի հասնէինք, եթէ հայութիւնը լքէր այսպէս իր երկիրը, չհանդուրժելով առժամեայ դժուարութեանց:

Ո՞վ էր որ պիտի արդարացնէր այդպիսի աղէտաւոր քայլ մը: Եւ կամ ո՞վ է որ կը թելադրէ փախուստը հայ գիւղացիին, հայ քաղաքացիին ու մտաւորականին:

Այս կարգի թելադրողներն ու հըրահանգիչները տակաւին ծանօթ չեն մեզի: Եւ ճիշդ այս է պատճառը որ կը վրդովինք, երբ համեմատաբար աննշան թիւով փախստականներու խնդիրը այնքան ողբերգական ձեւով կը պարզուի մեր մամուլին մէջ:

Ուրիշ կէտ մըն ալ, փակելու համար այս մասը:

«Յառաջ»ի խմբագրականի, «օրը օրին»ի, գաւառական թղթակցութիւններու սիւնակները, մասնաւորաբար վերջին շրջանին մեր օրուան կեանքի ամենազարհուրելի ողբերգութեան արձանագրութիւնները կը կազմեն:

Ինչով ալ վերջանայ այս թշուառապատում իրականութիւնը, ակներեւ է թէ կը հալին, կը հիւծին ու կը մաշին այս ժողովուրդի հազարաւոր բեկորները: Կը փճանան անզգալաբար եւ ստորինաբար, առանց սուրի եւ արիւնի, իբրեւ զոհեր օրուան տնտեսական տագնապին, քաղաքային ու ընկերային աննախընթաց տակնուվրայութիւններուն եւ յարաճուն փոթորիկներու:

Կը կորսուին ֆիզիքապէս, չդիմանալով սպառիչ տաժանքներու: Կը կորսուին իբրեւ բարոյական արժէք, մասնաւորաբար նորեկները, մանուկներն ու պատանիները, եւ անգամ չարին ու բարիի գիտակցութիւնն ունեցող երիտասարդութիւնը:

Ու տակաւին ոչ մէկ դիւէ փորձեց այս նորօրինակ կոտորածի հաշուեկշիռը կազմել: Ոչ մէկը կրցաւ հաշուել մեր օրական զոհերու թիւը — օտար ափերուն վրայ, իբրեւ հետեւանք յիշուած չարիքներուն:

Ինչ որ ալ ըլլայ հաշուեկշիռը այս չպատրաստուած հաշուին, կասկած չկայ թէ մեր թուի համեմատութեամբ մեծ է զոհերու համեմատութիւնը:

Եթէ այս ձեւով փորձենք հաշուել բոլշեւիկեան զոհերը, ուրիշ խօսքով հայ ժողովուրդի զոհերը Հայաստանի մէջ, իբրեւ արդիւնք օրուան իշխանութեան քստմնելի եւ վայրենի քաղաքականութեան, դժուար թէ անոնց թիւը աւելի բարձր ըլլայ գաղթահայութեան տուած զոհերու թիւէն:

Ասոր փաստը Հայաստանի այսօրուան բնակչութեան թիւն է, որ յամենայն դէպս չի նուազիր եւ կ'աճի:

Այս ալ պատճառ մը չէ՞ դատապարտելու փախստականները, որոնք չհանդուրժելով Հայաստանին, կը դիմեն դէպ ի արտասահման:

Եթէ իւրաքանչիւր Հայաստան գացող անգամ մը լրջութեամբ քննէր իր ապրած պայմաններու հետ նաեւ այն պայմանները որ կան երկրին մէջ, եւ եթէ խորհէր վերջապէս որ զոհաբերութիւն պէտք է հայրենիքի բարգաւաճման համար, անտարակոյս կը հանդուրժէր, կը համակերպէր ու կը կենար, ինչպէս հանդուրժեր եւ կրցեր են իր մէկ միլիոն եղբայրները:

Ան ի վերջոյ պէտք էր կտրէր իր յոյսերը արտասահմանէն, եւ մանաւանդ հայկական կազմակերպութիւններէն:

Մեր մամուլը կրնար եւ կրնայ ըստեղծել այս վիճակը:

Ասոր համար զգացումէն աւելի, մեզ պէտք է առաջնորդէ մեր առաջադրած նպատակը, ներգաղթի իրականացումը:

Եթէ ընդունինք որ իւրաքանչիւր քաղաքական գործի արդիւնաւորման համար անհրաժեշտ է զոհաբերութիւն, ապա ուրեմն գիտակցաբար պէտք է ընդունինք ներգաղթի գործողութիւններու ընթացքին այս անխուսափելի դժուարութիւնները—արձանագրելով զանոնք ի հաշիւ մեր քաղաքական պայքարին:

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Արեւադարձային բուսաշխարհեան հեռանկարներ

—.—

Քաղելով Ա. Շելկովնիկեանի մէկ կարեւոր ուսումնասիրութենէն, գրեր էինք թէ Հայաստանի կլիման ու հողը ի՛նչ հեռանկարներ կը ներկայացնեն արեւադարձային բուսաշխարհեան մարզին մէջ: Երբ գիւղատնտեսութեան հողերը հետզհետէ կը գրաւեն քաղաքական ամէն կարգի հոսանքներու ծրագիրները, վերջապէս երբ հիմա երկիրներու քաղաքական դեկը կը դառնայ համաձայն տնտեսական պահանջներու, պէտք է գնահատել ամէն աշխատանք, որ երկիրը կ'առաջնորդէ գիւղատնտեսութեան զարգացման մէջ: Ռուսիա տնտեսապէս ինքնաբաւ դառնալու, օրինակի համար՝ նոյն իսկ արեւադարձային բուսական արտադրութիւններն իսկ ներսէն հայթայթելու ճիգին մէջ, շարունակ հարցարաններ կը ղրկէ իր հեռաւոր «հանրապետութիւններուն», գտնելու համար հում նիւթերը զորս ստիպուած է ներածել: Օրինակ երկրին տնտեսական կեանքին մէջ մեծ դեր կը կատարեն հասարակ խցանածառը (auercus suber). որ խցան կուտայ, բոյսեր, որ դեղ կը հայթայթեն, աղաղը (tannin), որ խաղախորդութեան մէջ կը գործածուի, եթերատու բոյսերը, որ ազնիւ իւղեր կուտան անուշահոտութեանց պատրաստութեան եւ հրուշակագործութեան համար:

Տնտեսական այս ճամբուն վրայ՝ Հայաստան, կ'ըսէ Շելկովնիկեան, ունի

ամէն յարմարութիւն եւ կլիմայական բոլոր գօտիները, սկսելով Արաքսի տաք հովիտէն մինչեւ Արագածի յաւիտենական ձիւնը: Մասնաւորապէս Հայաստանի դաշտային գօտին միամեայ արեւադարձային բոյսերու մշակութեան շատ յարմար գօտի մը կը կազմէ: Բրինձը, ծխախոտը, գենագերչակը, լուֆան, պամբան եւ բամպակը հրաշալի կ'աճին այդ գօտիին մէջ: Վերջապէս այդ գօտիին մէջ խաղողը առատ շաքար կը պարունակէ եւ բարկ գինի կուտայ, թէեւ կը պահանջէ որթատունկերը պաշտպանել ցուրտէն, ինչ որ շատ դիւրին է եւ հայ գիւղացին կը կատարէ վազերը թաղելով հողին մէջ:

Վերջապէս Արաքսի հովիտին, Երեւանի մօտիկ Մարգարա գիւղէն մինչեւ Արազդայան, կարելի է մըշակել միամեայ բոյսեր: Սակայն կարելի է մշակել նաեւ բազմամեայ քնքուշ բոյսերը իբրեւ միամեայ, ամեն փոխադրելով զանոնք ջերմածուներու մէջ եւ գարնան՝ ճիւղատելով եւ տնկելով անոնց ոստերը: Այս մեթոտը կը գործադրուի կոնկինիի վրայ, որ այսպէս կուտայ հատուէտ իւղ մը, վարդի իւղին արժէքով: Պաթումի ծովափը քանի մը հարիւր հեկտար այսպէս կը մշակեն կոնկինին: Եթէ նոյն այս մեթոտը գործադրուի Հայաստանի մէջ, մեծ հեռանկարներ կը բացուին: Որովհետեւ Հայաստանի արեւին լիառատ ջերմութիւնը կը նպաստէ եթերական իւղերուն կուտակման:

Եւ սակայն Հայաստանի մէջ կայ գօտի մը, զոր կարելի է դասել ցամաքային արեւադարձ շրջաններուն կարգը: Այդ գօտին իր կլիմայական պայմաններով մօտ է արեւելեան Անդրկովկասի ամենատաք շրջաններուն: Այդ գօտին է Մեղրիի շրջանին ցած մասը: Գիւղատնտեսական Թանգարանին եւ Բուսաբանական Պարտէզին կողմէ ղրկուած արշաւախումբը Մեղրիի շրջանին մէջ, Արաքսի ափերուն վրայ երեւան հանեց կարգ մը արեւադարձային վայրի բոյսեր, ինչպէս վայրի նուռ, վայրի թուզ, վայրի պիստակ, սպարակ (սումախ), վայրի յունաբ, ալ չենք խօսիր վայրի խաղողի եւ սօսիի մասին, որոնք այնքան տարածուած են այդ շրջանին մէջ:

Ուստի, արեւադարձային կարգ մը բոյսեր ընտելացնելու տեսն, պէտք է օգտուիլ Մեղրիի շրջանին յարմարութիւններէն: Կլիմայով, Մեղրիի շրջանին մօտ, թէեւ նուազ յարմար, ուրիշ շրջաններ ալ կան, ինչպէս Ախտալայէն դէպի հիւսիս ինկած վայրերը (Սադախլուի կայարանին շրջակայքը), Դարալագեազի գաւառին հարաւային մասը, Զանգեզուրի շրջանին որոշ մասերը, Բազարչայի եւ Ղափանի մերձակայքը:

Սակայն, բացի օտարերկրեայ բոյսերու ընտելացման հարցերէն, կայ ոչ նուազ կարեւոր հարց մըն ալ,— սեփական բուսական հարստութիւններու օգտագործումը: Հայաստանի բուսականութեան մէջ կան ամէն կարգի ներկայացուցիչներ, որոնք կուտան արժէքաւոր հում նիւթեր:

Գիւղատնտեսական Թանգարանը կոչած է ճշդել բոլոր այդ բոյսերը:

Մէկիկ մէկիկ կը խօսինք, յաջորդաբար, այդ բոյսերուն մասին, ո-

րոնք տնտեսական մեծ հեռանկարներ կը ներկայացնեն յօգուտ մեր երկրին:

Ե՞րբ կը վերջանայ Երեւանի Ժողով. տունը

—..—

Ժողովրդային տունը, որ կը շինուի ներկայիս Երեւանի մէջ, պիտի ունենայ երկու մասեր, ծառայելու համար իբրեւ ամառնային եւ ձմեռնային թատրոն:

Ամառնային թատրոնը պիտի ունենայ 2000 աթոռ, իսկ ձմեռնայինը՝ 1500 աթոռ: Այդ երկու թատրոններուն պիտի ծառայէ մէկ բեմ, որ ելեկտրաշարժ մեքենայով մը պիտի կարենայ իջնել ու բարձրանալ, կամ դառնալ իր առանցքին վրայ: Այսպէս կարելի է արագութեամբ փոխել բեմայարդարութեան ձեւերը եւ կրճատել միջնարարները: Եթէ այլ թատրոններու մէջ մէկ ներկայացումը կը տեւէ 4 ժամ, այս նոր թատրոնին մէջ պիտի տեւէ 2 ժամ: Պարագայ մը, որ առիթ կը ստեղծէ երկու ներկայացում տալու մէկ օրուան մէջ: Բեմը այնպիսի յարմարութիւններ պիտի ունենայ, որ ի հարկին կարելի ըլլայ բեմ հանել ինքնաշարժներ, ամէն տեսակ կառքեր կամ ցոյց տալ զօրահանդէսներ, միթինկներ:

Թատրոնին շինութիւնները ըսկսան 1929ին: Դժբախտաբար շատ դանդաղ կ'ընթանան աշխատանքները: Այնպէս որ դժուար թէ լրանայ 1933ի դեկտեմբերին, ինչպէս ծրագրուած էր: Թերացման գլխաւոր պատճառն է նիւթերու եւ բանուորներու պակասը:

Ըստ ծրագրի, այս տարի, յունուարէն մինչեւ սեպտեմբեր պէտք է աշխատէին շարունակ 600 բանուոր, մինչդեռ յուլիս-օգոստոս ամիսներուն կ'աշխատէին 150—170 բանուոր, սեպտեմբերին՝ 250 բանուոր: Մեծ պահանջ կայ մանաւանդ մասնագէտ բանուորներու: Ցաւոյ ցաւալի է տեսնել, որ բանուորները շարունակ գործ կը ձգեն ու կը մեկնին: Այս տարի ութ ամսուան մէջ աշխատելու եկած են 430 հոգի, եւ մեկնած են 475 հոգի: Պէտք է գիտել, որ եթէ բանուորները կը ձգեն իրենց գործը ու կը մեկնին, պատճառներէն գլխաւորն է բնակարանի պակասը եւ սնունդի հարցը: Ճիշդ է, որ ամառուան եղանակն ալ կ'ազդէ գործալքութեան վրայ, երբ շատ բանուորներ կը նախընտրեն լծուիլ գիւղատնտեսութեան:

Հիմա, որ լրացած է գիւղատնտեսութեան եղանակը, ամէն օր բանուոր կը ներկայանայ աշխատելու համար: Ցաւոյ քիչ թէ շատ բարելաւուած է սնունդի հարցը: Կայ մասնաւոր ճաշարան մը, որ կուտայ օրական 900 ճաշ: Ճաշը լաւ է եւ 2—3 տեսակ:

Ու հիմա երբ բանուորները քիչ թէ շատ կը բաւեն, աշխատանքի թերութեան միակ պատճառը կը համարուի շինութեան գէշ ղեկավարումը, մեքենական սխալ տնօրինութիւնը: Այս ընթացքով դըժուար թէ թատրոնը պատրաստ ըլլայ մէկ տարիէն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան բացման հանդէսը

— :•: —

ԿԱՐՏԱՆ, 12 դեկտ. (Յառաջ). — 1932 նոյ. 13ին, Կարտանի մէջ կազմուեցաւ Հ. Յ. Պատանեկան Միութիւնը՝ ափ մը պատանիներէ:

Դաշնակցութեան խօսքին ու շունչին կարօտ տարագիր երիտասարդութիւնն ու պատանիները, հետզհետէ կը համախմբուին իր դրօշին տակ, իրենց անհատական աշխատանքն ու եռանդը խառնելով ընդհանրական աշխատանքին: Այսօր, աւելի քան երբեք, նորահաս պատանիներն ու չափահասները պէտք ունին Դաշնակցութեան խօսքին ու պատգամին, անոր գաղափարին ու հայրենանուէր ձգտումներուն: Ու Դաշնակցութիւնն ալ փոխադարձաբար կարիք կը զգայ նոր սերունդի հոգիին ու մտածողութեան յանձնել հայ ժողովուրդի անստոյգ ու տարագիր վիճակը:

Այս վառվռուն ու վրիժապաշտ տղաքը, որ կուգան Դաշնակցութեան յեղափոխական դրօշին տակ, ընդունելով հանդերձ բոլոր կէտերն ու ծրագրային գործադրութիւնները, տեսակ մը ինքնանուէր փափաք կ'ունենան, կը թեւաւորուին մեր յեղափոխական պատմութեան ամէնէն յուզիչ ու սարսռազդեցիկ դրուագներով: Այս տղաքը ծներ ու մեծցեր են տառապանքի ու սարկութեան լուծին տակ, տեսեր են թշուառութեան ու աղեխարշ վիճակի բոլոր դժուարութիւնները, բայց կրկին չեն վհատեր, չեն խառնուեր լուսացնցուղ պողոտաներու վրայ ապրող այլազգիներու հետ, որովհետեւ իրենց սիրտն ու հոգին տրոփեր է միշտ հայրենիքի ու հայ ժողովուրդի դժբախտ վիճակով, ցաւով ու զրկանքով: Ու կ'ուզեն որ ապրիլեան սարսափներու նախօրեակին եաթաղանահար իրենց սիրելիներուն արդար կտակակատարն ու աւանդապահը ըլլան: Կ'ուզեն որ իրենց գոյութեամբն իսկ որոշ գործունէութիւն մը ունենան:

Ահա թէ ինչո՞ւ համար է որ այս տղաքը կը քալեն Դաշնակցութեան հրաշունչ ձայնին ու հաւատամքին, ահա թէ ինչո՞ւ պէտք ունին Յեղափոխական կուսակցութեան մը պատգամներուն ու թելադրանքին, խօսքին, շեշտին ու շունչին, արդար ու ազնիւ ձգտումներուն, ոգորումներուն: Եւ Դաշնակցութիւնը պարտաւոր է հարազատ հօր մը նման գուրգուրալ այս տղաքներուն վրայ, խընամք տանիլ անոնց մտքին ու հոգիին, ուշքն ու ուշադրութիւնը աւելի ու աւելի դարձնելու մեր պատմութեան ու հայ ժողովուրդի դատին ու հետապնդման վրայ: Պարտաւոր է խօսիլ, զրուցել այս տղաքներուն, խրատել, փորձառութեան դասեր տալ, խանդավառելով անոնց հոգեկան տրամադրութիւններն ու աշխուժացման թափը:

Այս մտադրութեամբ էր որ դեկտ. 11ի կիրակին, խուռն ու երիտասարդ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Հ. Յ. Դ. Տունը, իր քաջալերանքի խօսքն ու խրախուսանքը տալու մեր սիրելի պատանիներուն:

Սրահի դրան վրայ ու բեմին աջ ու ձախ կողմերը կը ծածանէր մեր տարագիր եռագոյնը, Ֆրանսականին կողքին: Ու վերէն կախուած էր մեր

Օր. ԲՑՐՈՒՀ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ
եւ
ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՌՆԱՃԵԱՆ
Նշանուած
10 դեկտ. 1932 Մարսէյլ

Յեղափոխական մարգարէին՝ անմահն Քրիստափորի մեծադիր նկարը: Հ. Յ. Դ. Կարտանի ենթակոմիտէի կողմէ բեմ բարձրացաւ ընկ. Լ. Գայաճանեան, բացման խօսքը ըսելու: Ընկերը, նախ շեշտեց պատանեկան միութիւններու օգտակարութիւններն ու կատարած դերը հանրային ու ազգային ասպարէզի մէջ: Ըսաւ որ, 1924էն ի վեր գոյութիւն ունի պատանեկան միութիւններու ցանց մը՝ Սուրիոյ, Յունաստանի, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի զանազան քաղաքներու և գիւղերու մէջ: Ետոյ նկարագրեց թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ պատանեկան միութիւնները կը նմանին հօր եւ որդիներու, որոնք իրար կը լրացնեն:

Պատանիներէ կազմուած երգչախումբը երգեց «Մեր Հայրենիք»ը: Գեղարուեստական բաժնի կը մասնակցէին, ընկերներ՝ Գ. Զատրճեան, Յ. Տօնապետեան (պատանիներ), Կ. Նաւոեան, Օր. Մ. Գալայճեան՝ արտասանութիւններով: Երգչախումբը հետզհետէ երգեց «Դաշնակցական խումբ», «Վէրքերով լի» եւ «Մենք անկեղծ զինուոր ենք» երգերը: Քաջալերանքի քանի մը խօսքեր ըսաւ Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան ներկայացուցիչ ընկ. Մ. Ատանալեան, որ թելադրեց չյուսահատիլ, այլ գործել եռանդուն, ջանալով շատցնել Միութեան անդամներուն թիւը:

Օրուան բանախօսը, ընկ. Պ. Հիւսեան, բացատրեց «պատանի» եւ «չափահաս» ու «երիտասարդ» բառերուն նշանակութիւնը, շեշտեց պատանեկան միութիւններու կատարած դերը: «Պէտք է որ նոր սերունդին, պատանի սերունդին սորվեցնենք մեր ազգային յեղափոխական պատմութիւնը, ազատ ապրելու եւ տեւելու բնական օրէնքը: Դաշնակցութիւնը առաջ ալ ունէր այսպիսի միութիւններ, որոնք կը կոչուէին «ուսանողական», «աշակերտական միութիւններ» եւ կը գործէին միեւնոյն ձգտումներով: «Պէտք է որ մենք ներկայիս աւելի քան երբեք հետաքրքրուինք այս սերունդով, յետպատերազմեան շրջանէն հասակ առած կրակուրց պատանիներով: Ֆաշական Իտալիան, ազգայնական Գերմանիան այսօր աւելի քան երբեք կը զբաղին նոր սերունդով, այժմէն իսկ զանոնք կը վարժեցնեն ազգային, հայրենասիրական խնդիրներու: Դաշնակցութիւնն ալ այդ աչքով ու նոյն հաւատքով կը նայի այս սերունդին վրայ, զայն դարձնելով իր գուրգուրանքին ու մտածողութեանը առարկան: Ու կը սպասենք, որ այս սերունդը արժեցնէ իր դերն ու կոչումը, ու ապագային տայ իր հունձքը»:

Պատանեկան Միութեան կողմէ աճուրդի դրուեցաւ աքաղաղ մը, որ բարձրացաւ 176 ֆրանքի: Շահեցաւ Զապէլ Գասպարեան: Պատանիներու կողմէ ներկայացուեցաւ «Երկու անվարտիներ»ը, քրքջալից զաւեշտը: Կը մասնակցէին ընկերներ՝ Շ. Բրուտեան, Յ. Տօնապետեան, Տ. Տօնապետեան ու Գ. Զատրճեան: Յաջող էին:

Հանդէսէն վերջ ամփոփ դասախօսութիւն մը կատարեց ընկ. Հիւսեան: Ընդհանրապէս ծանրանալով կուսակ-

ՄԱՄՈՒԼ

Հայ մամուլին դերը

—..—

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 նոյ.).

— «Մեր բոլոր կազմակերպութիւնները աւելի կամ պակաս չափով մամուլի վրայ կը կրթնին կամ մամուլէն կ'օգտուին՝ իրենց գործը առաջ տանելու համար: Ոչ միայն քաղաքական կուսակցութիւնները, որոնց օրկաններն են մեր թերթերը մեծ մասամբ, այլեւ Բարեգործական ընկերութիւնը իր ճիւղերով, Կարմիր Խաչերը, Հայրենակցական Միութիւնները, մինչեւ իսկ եկեղեցիները մամուլի միջոցով համակիրներ կը շահին, մամուլի միջոցով տեղեակ կը պահեն հասարակութիւնը իրենց գործունէութեան մասին եւ, վերջապէս, մամուլի միջոցով կը յաջողին նիւթական եւ բարոյական օգնութիւն ապահովել իրենց բազմազան ձեռնարկներուն համար:

Առանձնապէս քաղաքական կազմակերպութիւնները բացարձակօրէն անկարող պիտի ըլլային իրենց գոյութիւնը պահել եւ իրենց նպատակները հետապնդել, եթէ իրենց պայքարի առաջին գծին վրայ չունենային իրենց թերթերը:

Մեր հակառակորդները՝ Ռամկավարները, Բոլշեւիկները, Հնչակեանները այնքան լաւ կը զգան այս պարագան, որ տարիներէ ի վեր չեն վարանած իրենց կուսակցական գրեթէ բոլոր եկամուտները ծախսել իրենց կուսակցական թերթերը պահելու վրայ: Եւ պէտք է ըսել, թէ այդ թերթերը, որ ընթերցողներու եւ բաժանորդներու համեմատաբար պզտիկ թիւ մը ունին, բաւականին կարեւոր գումարներ կլլած են եւ կը կլլեն ամէն տարի իրենց կուսակցութենէն՝ իրենց գոյութիւնը կարենալ պահելու համար:

Աւելի նպաստաւոր վիճակի մէջ եղած է Դաշնակցական մամուլը, որ ընթերցողներու եւ բաժանորդներու անհամեմատ աւելի մեծ բազմութիւն մը ունենալով՝ միշտ աւելի նուազ չափով պէտք է ունեցած իր կուսակցութեան նիւթական ուղղակի օժանդակութեան:

Այսուհանդերձ որոշ է, թէ հայկական աննպաստ պայմաններու մէջ, ուր մեր թերթերու սպառումը լաւագոյն պարագային իսկ խիստ սահմանափակ է եւ հեռաւոր չափով իսկ չի կրնար համեմատուիլ մեզմէ աւելի մեծ ու քաղաքակիրթ ազգերու հետ, մեր մամուլը իր գոյութիւնը պահելու համար՝ պէտք ունի նիւթական ուղղակի թէ անուղղակի նպաստներու՝ հանրային կազմակերպութեանց թէ մասնաւոր անձանց կողմէն:

Ժամանակին Կովկասի մէջ մեր թերթերը կը պահուէին մեծահարուստ Հայերու օժանդակութեամբ: Այսօր արտասահմանի մէջ հասկնալի պատճառներով մենք չենք կրնար ակնկալել, որ մեծահարուստ Հայեր պահեն մամուլը: Այդ պարտականութիւնը կ'իյնայ ամբողջ հայ հասարակութեան վրայ:

Ոչ միայն հասարակութեան անդամները առանձինն, այլ մեր բոլոր կազմակերպութիւնները, որոնք կ'օգտուին մեր մամուլէն, պէտք է որոշ նիւթական եւ բարոյական զոհողութիւններ ընեն ի նպաստ մեր թերթերուն՝ անոնց գոյութիւնն ու ազգանուէր ու ազգաշէն գործը ապահովելու համար»:

ցական ներքին խնդիրներու վրայ, պարզեց կանոնագրի կարգ մը կէտերը: Թելադրեց ըլլալ կարգապահ, մընալ կուսակցութեան աւանդներուն ու ծրագրային գործադրութեանց հաւատարիմ: Մեր շարքերուն միացաւ հին ընկեր մը: Կան ուրիշներ ալ, որոնք այժմէն իսկ պատրաստակամութիւն յայտնած են մեր շարքերուն միանալու: Կուսակցական կեանքը իր բնական ճամբուն մէջ է:

Լեւոն Գեղունի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

"Վահագն" եւ "Աքիլլէս" դէմ դիմաց

—..—

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի օր Դեկտեմբեր 11, տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբին մրցումը ընդդէմ յունական Ա. խումբին.

Դաշտը լեցուն էր հետաքրքիրներու եւ մարզասէրներու հոծ բազմութեամբ: Հոն փութացած էին քաղաքի եւ արուարձաններուն Հայերը, իրենց արի արանց զաւակներուն խաղն ու յաղթանակը տեսնելու եւ կազդուրուելու հոգեպէս: Նախ քան խաղը շատերս թերահաւատ էինք:

Յոյները հպարտ են եւ կը յոխորտան: Քաջալերուած են իրենց ցեղակից Մարսէյլի մէկ հարուստէն, որ խոստացած է երեք հազար ֆրանք եւ մէկ մէկ ոսկի մէտալ իւրաքանչիւրին, երբ յաղթեն Հայերուն: Խաղի մէջ պարտուիլ յոյն մարզիկը զարձնալ ապահովուած է իր հարուստներէն: Որով կը մնայ իրենց ամէն կարելին ի գործ դնել յաղթանակը տանելու համար:

Հայ մարզիկը ատոնց եւ ոչ մէկը ունի: Պիտի խաղայ միշտ զգուշութեամբ որ չվնասուի: Սակայն եւ այնպէս մերիններն ալ օրաշէն են, ոգեւորուած, վասն զի Մարսէյլի հայ հարուստներն ալ խոստացած են 1000ական ֆրանք եւ մէկ մէկ ադամանդակուռ մէտալ, եթէ յաղթուէին Յոյներէն.

Ահա մեր մարզիկները.— Երեւանեան, Պէքմէզեան, Պազրճեան, Թէքէեան, Գէորգեան, Սարաֆեան, Շէրիկեան, Պէյլէրեան, Կօլքիւփէրեան, Քէչէճեան եւ Տէր Մինասեան: Բացի 3էն մնացեալները 16-20 տարեկան են: — Իսկ Յոյներունը բոլորն ալ 25էն վեր:

Խաղը սկսելէն տասը վայրկեան վերջ, մեր տղաքներէն մէկը դուրս հանուեցաւ, եւ մինչեւ խաղին լրանալը, մերոնք 10ով, իսկ Յոյները 11 հոգիով խաղացին:

Մասնագէտ չեմ որ խաղին մանրամասնութիւնները գրեմ: Այսչափ կրնամ ըսել որ մեր տղաքը արժանացան օտար մասնագէտներու գնահատման, իրենց կանոնաւոր խաղարկութեան համար, վերջապէս «Վահագն» յաղթեց «Աքիլլէս»ին դէմ 2 նշանակէտով:

Պէտք է խոստովանիլ որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ներկայ Վարչութիւնը, յանձին Պ. Պ. Համբարձումեանի, Գոչունեանի, Արզումանեանի, Մ. Փափազեանի, Ստ. Էրզրումեանի, Լուսարարեանի եւ Պ. Դանիէլեանի ամիսներէ ի վեր թափած ջանքերուն շնորհիւ է որ կարգ ու կանոն մտցուց: Այսօրուան այս անսպասելի յաղթանակն ալ ատոր արդիւնքն է: Պատերազմի դաշտին վրայ կարգապահ եւ իր զօրավարին հրամանին անսացող զինուորն է որ կը տանի յաղթանակը:

Ապրի՛ք Վահագնի սերունդ: Ապրի՛ք հայ տղաք: Կեցցէ՛ Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ իր վարիչ-անդամները: Ուժ տալ Հ. Մ. Ը. Մ.ին՝ կը նշանակէ ուժ տալ նոր սերունդին եւ փրկել զայն:

Փրկենք մեր սերունդը, ուժ տալով Հ. Մ. Ը. Մ.ին,

Գ. Ս. Ծ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (5)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ.. ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՑ ԱՌԱՍՊԵԼ)

«Յառա՛ջ»... բայց դէպի ո՞ւր... «Արշա՛ւ», դէպի ո՞ր փրկութիւնը...:

Անեղներու, խոլխորտաներու ուղղութեա՞ն մը այս ամէնը... թէ անտեսանելի դրան մը... բայց որու ոտքերը պիտի քալեն. ո՞ր ուսերը պիտի տանին տապանակ ուխտին:

«Կարծէք զի՛ս, զիս կը հրաւիրեն այդ կանչերը, — կը խորհէր ծերուկը: Բայց ի՞նչ կրնայ ընել զառամ հովիւը, երբ հօտը կը քնանայ եւ գամբռները իրար կը պատառոտեն...»:

Որքան ատեն կանգ առինք, չգիտեմ:

Այն ատեն ըսի ուղեկցիս:

— «Զուր է հոս սպասատան փնտռել. այս մարդիկ հազիւ իրենց հասակին բաւելու չափ երդիք մը ունին. ոտքերը՝ դուրս կը մնան իրենց վերմակներէն... Իրենց սանն ու կաթսան նուազ մեծ քան իրենց ստամոքսը, ու տե՛ս, տե՛ս, Տէ՛ր, իրենց պատառը չի կրնար իսկ լեցնել իրենց բերանը...: Աւելորդ է ու անարդար, որ վրդովենք իրենց կիրակնօրեայ հանգիստը...»:

Ուղեկիցս յետին ակնարկ մը նետեց հիւղաւանին. չկրցայ որոշել թէ օրհնութեան հե՞ւք մըն էր անիկա թէ անէծքի, գութի՞ թէ ցասումի. աղջո՞յն մըն էր թէ հրաժեշտ մը...:

Կրնկադարձ բաժնուեցանք:

— «Վերադառնա՛նք քաղաք. ըսի իրեն: Ես գիտեմ փողոց մը, ուր հիւրասէր դռներ չպիտի պակսին մեր առջեւ...»:

. . . .

Իջանք կրկին քաղաքին կեդրոնը:

Փողոցները ամայացած էին մասամբ. միջօրէն նստեր էր քիւերուն տակ. բայց միջերկրականեան թաւմշուշը սկսեր էր թեւածել քաղաքին վրայ. արեւը նախ դեղնեցաւ, դժգունեցաւ. անարիւն հիւծախտաւորի մը դէմքը մնաց երկնքին վըրայ. երբեմն կը հալէր բոլորովին, ու մերթընդմերթ կը հազար, ու կը թքնէր...

Տարտամ ակնկալութիւն մըն էր, սակայն որ զիս առաջնորդած էր քաղաք: Հիւրասէր դռները, հայեցի բաց, սրտաբաց դռները կը յուսայի գտնել Ռիւ տէ Տօմինիքէն: Մարսիլիոյ մէջ կրնա՞յ կորսուիլ Հայ մը, մանաւանդ պատկառելի ալեւոր մը, որքան ժամանակ որ գոյութիւն ունի այդ փողոցը, հայկական Գանըպիէռը...

Կէս օրը անցեր էր արդէն, երբ մըտանք Տօմինիքեան փողոցը: Երկար անցք մը, որու աջէն ու ձախէն կը գտուին քովընտի ճամբաներ: Փողոցներու բաւիղի մը մէջ կորսուած ըլլալու տպաւորութիւնը ունեցանք պահ մը, բարեբախտաբար դռներէն դուրս, պատերէն վար կը սողոսկէր մթնոլորտ մը, որ այնքան ընտանի էր մեզի, այնքան վաղածանօթ: «Տեղական» հոտը սկսանք շնչել. պղպեղի, ապուխտի, ապուրի բոյրերուն տարօրէն խառնուրդն է հոտը, որ քիթը կը խտղտէ, կը փնտռտացնէ. բայց չէք դադրիր շնչելէ այդ սխտորի ու համեմի բարկ ու ծանր հոտը... Ու կը բաւէ այդ հոտին հետեւիլ մէկ շոշորթը զգալ: Անմիջապէս ձեր շուրջը կը բուսնին մարդիկ: Աստուծոյ մատը ցուրենի գոյնով կը ներկէ դէմքերը. ածուխ մը կը վառէ կոպերուն տակ. սեւ սեւ թնճուկները կը հիւսէ ճակատներու շուրջ... Նոյնիսկ փակեցէք ձեր աչքերը, ու պիտի տեսնէք անպայման առկախ լարեր՝ պատուհաններէն վար, ու նախշուն, խորտիկ կնիկներ, որոնք կաթ կը քամեն ու սուրճի գաւաթներու մէջ մարդիկ կը կարդեն, զանձեր կը գտնեն...

Արդարեւ կը քալենք միասին ծերուկն ու ես: Ամէն դէմք ծանօթ ըլլալ կը թուի ինծի: Կեանքիս նախկին հանդիպումները հոս ժամադրուած են կարծէք: Կ'ուզեմ ժպտիլ աջիս, ձախիս. սեղմել ամէնուն ձեռքը. բայց հոս նպարավաճառը իր ձմերուկները կարգի դնելու զբաղուած է. անդին սրճարանին մէջ մարդիկ նարտէն, խաղաթղթէն անդին, իրենց քիթէն անդին չեն տեսներ ոչինչ. չեն տեսներ սա պատկառազդու ծերուկը որ կը քալէ քովս ի վեր..

Որո՞ւ երթալ, ո՞ր դուռը ափ առնել, կը հարցնեմ ինքնիրենս: Կանգ առած ենք փողոցին կեդրոնը: Կը նայիմ վեր վար: Փակ պատուհաններէն գութ կը հայցեմ: Կը փորձեմ պոռալ ու ըսել.

— «Է՛հ, մեզի նայեցէք... չէ՞ք տեսներ որ կը ճանչնանք ձեզ, ձեզ ամէնդ... հեռուէն, մեր աշխարհէն եկած հաւճիրակներ... չէ՞ք տեսներ որ մենք ալ քոչուորներ ենք ձեզի նման... Դուռ մը բացէք, հրաւէր մը ուղղեցէք մեզ... ահա կեցած ենք ձեր փողոցին կեդրոնը, շրջուն երգեցիկներու կը նմանինք: Լուռ ենք թէեւ, բայց բացէք ձեր պատուհանները, բացէք ձեր ականջները: Ահա երաժշտութիւնը, ահա նուագը, ահա սա ծերուկին երեւոյթը, որ երգ մըն է... Հէ՛յ դռներու առջեւ խաղացող Հայու մանուկներ, չէ՞ք լսեր մեզ...»:

Ու մանուկները արդարեւ ուշադրութիւն ըրին մեզի: Դոնէ դունձայն մը փրթաւ դէմ դիմաց: Տեսակ մը քրքիջ...

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»

Ստացանք Բ. հատորին 1, 2, 3 եւ 4 պրակները, — «Սիլինի ճամբով»:

Յ.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այսօր, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավընիւ Կոպըլէն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներկայանալ անդամատետրով:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» եւ «Իշխան» Ենթակոմիտէներու խառն դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ (49, բիւ Նասիոնալ): Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ագգին:

ՍԷՆ-ԺԷՐՕՄԻ «Վրէժ» խումբի ընկերներու դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի ժամը 2.30ին, իրենց հաւաքավայրին մէջ: Կը դասախօսէ ընկեր Պ. Հիւսեան:

ՊՈՒԼՎԱՐ-OSSO «Վռամեան» Ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի, ժամը 6ին, իրենց հաւաքատեղիին մէջ: Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ագգին:

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուն, ժամը 6.30ին, «Օթէլ Թէրմինիւս»ի սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկեր Ստ. Միլտոնեան:

■■■■■■■■■

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Տէսինի բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի դասախօսութիւնը:

Փարիզի Գրական Ակումբ այս իրիկուն, ժամը 9ին, 131, rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Պ. Չիթունիէ, «Սրուանձտեանցի ժահուան քառասնամեակը»: Մուտքը ազատ է:

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Emile Zola սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ

կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի **ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ**

Մասնակցութեամբ տեղական եւ Մարսէյլի կարող ուժերու

ԳԻՆԵՐԸ 7, 5, եւ 4 ՖՐԱՆՔ

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ վաղը, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ:

Հարսանիքի տեսարանին Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼ կը պարէ Կովկասեան պարեր:

ՋՐՈՑՅԻ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ

Bld. Carnot, No. 1

Ընթերցանութիւն եւ զրոյց Սասունցի Դաւիթի մասին

կը խօսին՝ Տ. ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ, Տ. ՀՌ. ՈՒԶՈՒՆՆԵԱՆ եւ ուրիշներ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

Սկաուտական հանդէս

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ: 8 նորընծայ սկաուտներու երդման արարողութիւն, այս Կիրակի, ժամը ճիշդ 2.30ին «Հայ Ակումբ»ի սրահին մէջ, 1, Bl. 'Garnot: Կը ներկայացուի «Պաշտօնս խումբալ է»: Կը մասնակցի «Բիւրակն» երկսեռ երկչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Սաքօ Յակոբեանի: Մուտքը՝ ազատ է:

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ հմտաբանմօթ երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԷՆ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

24 Դեկs. Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — 25 Դեկs. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է:

կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ:

7ՐԴ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (Փօթաշ)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Mét. Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Վաղը կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ կը ներկայացուի

ՓՕԹԱՇ ԵՒ ՓԵՐԼԱՄՈՒՏՐ

Թարգմ. Յ. ՂԱՐԻԲԵԱՆ

Մօնթէկիւ կլասի ծիծաղաշատ զաւեշտին (3 արար)

3 ժամ անընդհատ ծիծաղ

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. Նիկողոսեան Հերթ. բեմադիր Ս. Թորոսեան

Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ, Օրիորդներ Մելինէ, Գէորգեան, Պ. Պ. Անտոնեան, Գազանճեան, Թորոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Մեծատուրեան, Նիկողոսեան, Պերճիկ, Սրապեան եւ Սանճագ:

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ՝ 3 եւ 5 ՖՐԱՆՔ

(Սահմանափակ թիւով բեմերէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Տոմսերը նախօրօք կը ծախուին Հրանտ-Սամուէլ գրատունը, Ճաշարան Ֆլօրիա եւ սովորական վայրերը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՆՈՋՈՐԻ Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը վաղը, Կիրակի ժամը 2ին, 119 ավընիւ տ'Իթալիի մէջ, Մէթրօ Մեզօն Պլանշ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ընկեր եւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է, կարեւոր օրակարգ:

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ

ԼԱՔՔԱ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Վաղը գիշեր ժամը 9ին

Salle des Sociétés Savantesի մէջ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

18 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2064

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՑՆԴԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ռամկավարները ի զուր կը ճգնին պարտկել իրենց հոգեկան թշուառութիւնը, պարբերաբար նորոգելով քնարեր հէքեաթներ:

Քաղաքական խմբակցութիւն մը, որքան ալ քինախնդրութեամբ լեցուած ըլլայ ուրիշ կուսակցութեան մը դէմ, պարտաւոր է ճիշդ ներկայացնել դէպքերը: Մանաւանդ երբ ամբաստանութիւններ դրի կ'առնէ:

Գիտենք. ամբոխավարութիւնն ալ քաղաքական պայքարի միջոց մըն է: Բայց, ամէնէն ճարպիկ ձեւովն ալ, հազիւ մինչեւ կէսօր կը տեւէ: Ոչ թէ տասը տարի անընդհատ:

Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը վերջին տասը տարիներու պատմութիւնն է որ կը քրքրէ: Ան վճիռներ կ'արձակէ առանց ետ-առաջ նայելու:

Արդ, մենք իրաւունք ունինք պահանջելու, որ ապացուցանէ իր մեղադրանքները՝ Դաշնակցութեան «դաւադրական-ապստամբական գործունէութեան» մասին:

Ան պարտաւոր է ապացուցանել միւս, աւելի զօրաւոր մեղադրանքը, — «Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներսէն ու դուրսէն պայթեցնելու եւ գաղութահայութիւնը Հայաստանէն հեռացնելու ծրագիրները»:

«Ապագայ» այս բառերը տեղաւորած է իր խմբագրականին մէջ: Եւ որովհետեւ պաշտօնաթերթն է Ա. Ա. կուսակցութեան կեդր. վարչութեան, ուրեմն անոր համոզումներն է որ կ'արտայայտէ:

Ո՞ւր են այդ համոզման փաստերը:

Ռամկավար պաշտօնաթերթը իր վերլուծման մէջ դուրս կը ձգէ 1921 փետր. 18ը, որ տարերային պոռթկում էր, թէեւ իրեն համար՝ «կրկին իշխանութեան հասնելու փորձ»:

Չենք վիճիր վերջին կէտի մասին, որովհետեւ դէպքը ոչ միայն լուսաբանուած է պէտք եղածէն աւելի, այլ եւ ոսկի տառերով արձանագրուած... ռամկավարներու պատմութեան եւ մամուլին մէջ:

Եթէ իրենք մոռցած են իրենց գործօն մասնակցութիւնը (երկու վաշտով), Երեւանի մէջ ռամկավարներ եւ ուրիշ ականատեսներ կան, որ կրնան յիշեցնել: Կա՛ն փաստացի հրատարակութիւնները՝ Պոլսոյ իրենց օրկանին՝ «Ժողովուրդի Ձայն»ին, եւ ձեռագիր կամ տպագիր վկայութիւնները՝ իրենց ընկեր-թղթակցին, Գ. Ռուբինեանի, որ յետոյ գնդակահարուեցաւ Թիֆլիսի մէջ, ուր ղրկուած էր «մասնաւոր առաքելութեամբ»:

Ուրեմն, համաժողովրդական, համակուսակցական այդ պոռթկումէն անդին, որո՞նք են այն դէպքերը, որ պիտի ապացուցանէին Դաշնակցութեան «դաւադրական-ապստամբական գործունէութիւնը»: Անոր «Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներսէն եւ դուրսէն պայթեցնելու ծրագիրները»:

Դաշնակցութիւնը անշո՛ւշտ ծրագիրներ ունի Հայաստանի մասին: Ունի որոշ տեսակէտ եւ քաղաքականութիւն:

Նոյնինքն ռամկավար կեդրոնին անդամները շատ բան գիտեն այդ մասին: Գիտեն բուն իսկ աղբիւրէն:

Դաշնակցութեան համար հիմնական, կենսական խնդիր է ներկայ Հայաստանի չարն ու բարին:

Երբ ուրիշները, ռամկավարներն ալ միասին, կը ծաղրէին մանրանկար հայրենիքը իբրեւ «ափ մը հող», Դաշնակցութիւնն էր որ ծառացաւ եւ զայն հռչակեց իբրեւ կորիզ, խարիսխ, մեկնակէտ կամ յենակէտ:

Եւ այս՝ ոչ միայն երբ Երեւան կը գտնուէր, այլ եւ երբ կորսնցուց ե՛ւ իշխանութիւնը ե՛ւ հողը:

Դաշնակցութիւնը արիւն եւ վաստակ ունի այդ հրաշքին, թանկագին կորիզին ստեղծման մէջ, եւ գոնէ... ռամկավարներուն չափ հայրենասիրութիւն, զայն մոխիրի չվերածելու համար:

Արդ, ո՞ր խելագար Դաշնակցականը ծրագիրներ պիտի որոճար, «ներսէն եւ դուրսէն պայթեցնելու» համար այսօրուան միակ լուսաւոր իրականութիւնը: Իրականութիւն մը ուր Դաշնակցութիւնը, երկրի ժողովուրդին հետ, ամէնէն տիրական դերը կատարած է, ամէնէն ճակատագրական պահերուն: Մինչ ուրիշներ Թիֆլիսէն կ'ողջունէին երկուքը...

Ռամկավար գինին կրնայ քացախ դառնալ, բայց չի կրնար պատմութիւնը վեր ի վայր շրջել, սուտը իրականութեան վերածելով:

Ռամկավարները գիտե՞ն թէ ի՛նչ դիրք բռնեց յեղափոխական Դաշնակցութիւնը, երբ, 1927—28, բռնօրէն, վայրենօրէն զինաթափ կ'ըլլար Զանգեզուրը, եւ հարիւրաւորներ լեռներն ապաստաներ էին, չզրկուելու համար իրենց պաշտպան սուրբէն՝ ատրճանակէն կամ հրացանէն:

Լսա՞ծ են Դաշնակցութեան բռնած դիրքը՝ 1929—30ին, երբ, հայկական գիւղերու բռնի համայնացման, Ստալինի մատնանշած «քեալլագէօզութեանց» հետեւանքով, դարձեալ սարերը կը բարձրանային ուրիշ հարիւրաւորներ եւ մանաւանդ Արագածի Սասունցիները:

Մենք պարտաւոր չենք մանրամասնութիւններ դրի առնելու, բայց իրենք պարտաւոր են մէջտեղ դնելու իրենց փաստերը, երբ հայրենասէրի յաւակնութիւններ կը սնուցանեն:

Ա՛յդ կը պահանջէ տարրական պարկեշտութիւնը ոչ միայն կուսակցութեան մը, այլ եւ սովորական անհատի մը համար:

Ծա՛նր է բառը, — ցնդաբանութիւն: Բայց արդա՛ր:

Ի՞նչպէս կարելի է խնայել խմբակցութեան մը, որ լման տասը տարի կը լրտեսէ Դաշնակցութեան քաղաքականութիւնը, որ բարեկի մը հոտառութեամբ կը հետեւի անոր յետին քայլերուն, եւ սակայն, կը շարունակէ զառանցել:

Շ.

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերէն արտաքսուած խմբակ մը, իր սնունդն առնելով կասկածելի մթնոլորտէ մը, անցեալ սեպտեմբերէն ի վեր, պղտոր միտումներով, կը շարունակէ այլանդակ սուտեր, խեղաթիւրումներ եւ գրգռիչ բանսարկութիւններ հրատարակել Դաշնակցութեան քաղաքականութեան եւ գործունէութեան մասին:

Ժամանակին պաշտօնական ազդով մը հաղորդած ըլլալով նոյն խմբակին հակակուսակցական արարքները, որ եւ է պատասխանի անարժան կը համարենք այդ հրատարակութիւնները:

Սակայն անոնց յերիւրանքները վերջերս անցնելով ամէն չափ ու սահման, յանգած են գռեհիկ «պրովակասիոն»ի մը, նիւթ ունենալով երկու շինծու խնդիրներ — «Գործակցութիւն *Պրոմեթէ*ի հետ» կամ «Թրքասիրական քաղաքականութիւն» եւ «զինեալ ապստամբութիւն Հայաստանի մէջ»:

Այս երկու խնդիրները յստակօրէն ձեւակերպուած ըլլալով կուսակցութեան Գերագոյն Մարմնին համար, կը յայտարարենք. —

1.— Բացարձակապէս չարամիտ խեղաթիւրում է եւ առասպել «Պրոմեթէ»ի հետ «գործակցութիւն»ը կամ «թրքասիրական քաղաքականութիւն»ը: Առաջին օրէն իսկ, «Պրոմեթէ»ի դիմագիծը պարզ եղած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյին համար եւ հետեւաբար՝ ո՛ր եւ է պատրանք չունենալով անոնց հետապնդած քաղաքականութեան մասին, ան բռնած է այն դիրքը, որ կը համապատասխանէ Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի շահերուն: Իսկ Հ. Յ. Դ. 11րդ Ընդհ. Ժողովը լայնօրէն քննելով այդ շրջանի գործունէութիւնը, յայտնած է իր հաւանութիւնը:

11րդ Ընդհ. Ժողովէն յետոյ եւս, Հ. Յ. Դ. Բիւրոն հետեւած է այն քաղաքականութեան, զոր ձեւակերպած էր կուսակցութեան Համաժողովը յատուկ բանաձեւով մը եւ որուն արտայայտիչն է եղած դաշնակցական մամուլը:

2.— Նոյնքան այլանդակ յերիւրանք մըն է Հայաստանի ներկայ իշխանութեան դէմ «զինեալ ապստամբութեան» պատմութիւնը՝ հրապարակ նետուած միեւնոյն չարամիտ նպատակներով:

Հ. Յ. Դ. Բիւրոն, խորապէս գիտակից Հայաստանի իրական շահերուն, երբեք չէր կրնար ո՛ր եւ է ապստամբութեան ձեռնարկել կամ խրախուսել:

15 դեկտ. 1932

Հ. Յ. Դ. ԲԻՒՐՕ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Շօթան ձախողեցաւ. իսկ Ֆօն Պօնքո՞ւռ

Պ. Շօթան, հրաժարեալ դահլիճին ներքին նախարարը, որուն յանձնուած էր նոր դահլիճին կազմութիւնը, ուրբաթ մինչեւ իրիկուն զանազան դիմումներ եւ խորհրդակցութիւններ կատարելէ յետոյ, մերժեց կազմել նոր դահլիճը:

Հանրապետութեան նախագահը այս անգամ հրաւիրեց Պ. Ֆօն Պօնքուռը (նախկին ընկերվարական), որ փորձեր կը կատարէ:

Անգլօ-պարսիկ վէճը — Թեհրան միշտ անդուր

Թէհրանէն կը հեռագրեն թէ չորեքշաբթի օր երկար վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Մէճլիսին մէջ, Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ: Արտաքին նախարարը յայտարարեց.

— Պարսկաստանի տեսակէտը սխալ մեկնուած է անգլիական եւ օտար մամուլին մէջ: Քարիւղը կը պատկանի Պարսկաստանի եւ երբեք պատճառ չկայ որ այս երկիրը աչքերը գոցէ մենաշնորհի մը մասին որ արուեր է ապականած վարչութեան մը կողմէ: Պարսկաստան իր իրաւունքները կը պահանջէ եւ մտադրած է արժեցնել զանոնք ամէն պարագայի մէջ:

Շատ մը երեսփոխաններ ալ խօսք առնելով, յայտարարեցին թէ կը ցաւին Անգլիոյ բռնած ընթացքին համար եւ չեն կրնար հասկնալ թէ Անգլիա ինչո՛ւ կը միջամտէ Իրանի եւ քարիւղի ընկերութեան միջեւ ծագած վէճին:

⁂ Փարիզի պարսկական դեսպանը տեղեկացուց Ազգերու Դաշնակցութեան թէ իր կառավարութիւնը անհրաժեշտ ժամանակը չունի, մասնագէտներ ղրկելու համար Ժընեւ, երկուշաբթի օր: «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ կացութիւնը չէ խանգարուած Աբատանի մէջ, ուր կը գտնուի քարիւղի ընկերութեան կեդրոնը եւ թէ աշխատանքները կը շարունակուին սովորականին պէս: «Հօքինս» յածանաւը, որ արեւելեան Հնդկաստանի հրամանատարին դրօշը պարզած է, խարիսխ ձգած է Պահրէյնի մէջ: Պարսկական նոր տորմիղը, որ կը բաղկանայ Իտալիոյ մէջ շինուած վեց թնդանօթակիրներէ, չի կրնար տեղէն շարժիլ, քարիւղ չունենալով:

⁂ Խորհրդային թերթերը ուշադրութեամբ կը հետեւին անգլօ-պարսիկ վէճին զարգացման: «Պրաւդա» գիտել կուտայ թէ Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութիւնը կարեւոր օղակներէն մէկն է Անգլիոյ նուաճողական եւ զինուորական քաղաքականութեան: Մենաշնորհին կնքահայրն եղաւ, 1903ին, Անգլիոյ ծովային նախարարութիւնը եւ անգլիական կառավարութիւնը սկիզբէն մինչեւ հիմա մօտիկ յարաբերութիւն պահեց անոր հետ: Հետեւաբար, մենաշնորհին ջնջումը միջազգային քաղաքական նշանակութիւն ունի. մանաւանդ անոր համար որ այս միջոցին Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու յարաբերութիւնները լարուած են, իբրեւ հետեւանք պատերազմական պարտքերուն: Իսկ «Իզվեսթիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, կը գրէ թէ Պարսկաստան դիրք բռնած է Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքական եւ զինուորական ուժին դէմ: Եւ այս՝ շնորհիւ այն իրողութեան որ «բրիտանական կայսրութիւնը, համաշխարհային տնտեսական տագնապի հարուածներուն տակ, այլ եւս չի կրնար խաղալ իր նախկին դերը աշխարհի մէջ: Անկախ կատարուելիք բանակցութեանց արդիւնքէն, անգլօ-պարսիկ վէճը ծանր ճեղք մըն է Անգլիոյ գաղթային քաղաքականութեան մէջ, եւ անոր անդրադարձումները արեւելեան երկիրներու մէջ՝ անշուշտ պիտի նպաստեն խորացնելու ճարճատումները բրիտանական կայսրութեան արդէն կազմալուծուող շէնքին մէջ»:

ԱՄԵՐԻԿԱ ՍԿՍԱՒ ՄԵՂՄԱՆԱԼ

Վերջին լուրերու համաձայն, որոշ մեղմացում կը նշմարուի Մ. Նահանգներուն մէջ, Ֆրանսայի հանդէպ: Այժմ աչքի առջեւ ունենալով Երեսփ. ժողովին վիճաբանութեանց բնագիրը, Ամերիկացիները հաւանական կը գտնեն բանակցութեանց վերսկսումը: Ամերիկեան Ծերակոյտին առջի օրուան նիստին մէջ, պարտքերու մասին առաջին ճառը պիտի խօսէր ծերակուտական Հարիսըն, բայց յայտարարեց թէ «կարգ մը նոր պարագաներ երեւցած ըլլալով, նախընտրելի է յետաձգել վիճաբանութիւնները»: Նոյն յայտարարութիւնն ըրին ուրիշ երկու ծերակուտականներ»: Եւ յետաձգուեցան վիճաբանութիւնները: Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ուաշինկթընի Ֆրանսական դեսպանին հետ, ինչ որ բարենշան կը համարուի: Թէեւ արդիւնքը գաղտնի կը պահուի, բայց կը հաւաստեն թէ տեսակցութիւնը շատ սիրալիր եղած է եւ յոյս կայ որ բանակցութիւնները վերսկսին: Ամերիկեան կառավարութիւնը չուզեր բարդացնել կացութիւնը:

ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐԺՈՒԵՑԱՒ

Գրած էինք թէ Իրաքի Ասորիները դիմած են Ազգերու Դաշնակցութեան, մասնաւոր իրաւունքներ պահանջելով:

Այս առթիւ, Ժընեւէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի, դեկտ. 15 թուականով.—

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը որոշում մը քուէարկեց, իւրացնելով Հոգատարութեանց Յանձնաժողովին տեսակէտը, որ կ'ըսէ թէ չի կրնար ընդունուիլ Ասորիներուն խնդրանքը՝ վարչական ինքնավարութիւն հաստատելու Իրաքի սահմաններուն մէջ:

Խորհուրդը միեւնոյն ատեն «գոհունակութեամբ արձանագրեց» Իրաքի կառավարութեան մտադրութիւնը՝ «Իրաքէն դուրս օտար մասնագէտ մը ընտրելու մասին, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ սահմանաւոր ժամանակաշրջանի մը համար օգնել իրենց, տեղաւորելու Իրաքի բոլոր հողազուրկ բնակիչները, մէջն ըլլալով Ասորիները, եւ գլուխ հանելու Իրաքի Ասորիներուն տեղաւորման ծրագիրը յարմար պայմաններու մէջ, եւ կարելի եղածին չափ միատարր խմբաւորումներով, պայմանաւ որ չվնասուին ներկայ բնակչութեան իրաւունքները»:

Եթէ այս միջոցները չբաւեն կատարելապէս լուծելու խնդիրը, եւ գտնուին Ասորիներ որ չեն ուզեր կամ չեն կրնար հաստատուիլ Իրաքի մէջ, Ա. Դ. խորհուրդը Իրաքի կառավարութեան կը թողու ձեռք առնել բոլոր կարելի միջոցները, դիւրացնելու համար այդ կարգի Ասորիներու այլուր տեղաւորումը:

Հինգ շոգենաւեր պիտի փոխադրեն ոսկին

Անգլիոյ դրամատունը պատրաստած ըլլալով պարտքերու համար վար դրուած ձոյլ ոսկիները, կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, զանոնք Ամերիկա փոխադրելու համար: Բոլոր սնտուկները պիտի ապահովագրուին սովորական պայմաններով, բայց աւելի ապահով ըլլալու համար, բեռները պիտի բաժնուին անգլիական հինգ անդրատլանտեան շոգենաւերու մէջ: Առաջինը, «Մաժէսթիք» ճամբայ կ'ելլէ չորեքշաբթի օր. երկրորդը՝ Ծնունդի խթումին, երրորդը՝ դեկտ. 28ին:

Պաշարման վիճակ Արժանթինի մէջ

Պուէնոս Այրէսէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հաստատելու արտօնութիւն ստանալէ յետոյ, ձերբակալել տուաւ երկու նախկին նախագահները, Իրիկոյեն եւ Ալվէար եւ ուրիշ բազմաթիւ ծանօթ անձեր: Կ'ըսուի թէ բոլորն ալ պիտի աքսորուին: Իրիկոյենի կուսակիցներէն մէկուն տան մէջ ռումբ մը պայթած ըլլալով, երեւան հանուեցաւ խոշոր դաւադրութիւն մը, որուն նպատակն էր սպաննել կառավարութեան բոլոր անդամները եւ շէնքեր օդը հանել, խուճապ ստեղծելու համար:

Ողողումներ հարաւային Ֆրանսայի մէջ

Գետերու յորդումին հետեւանքով, ահեղի ողողումներ պատահեցան հարաւային Ֆրանսայի մէջ: (Լանկըտոքի շրջան): Մոնփէլիէէն կը հեռագրեն թէ անդադար անձրեւ կը տեղայ: Բազմաթիւ գործարաններ ողողուած են: Բաղաքը լոյսէ զրկուած է երկու օրէ ի վեր: Պէզիէռի Ս. Յակոբ եկեղեցիին կամարին մէկ մասը փլաւ ջուրերու ճնշումին տակ: Երկու նամբորդներ որոնք ինքնաշարժ նստած էին, մութին մէջ կորսուելով, ստիպուեցան լքել իրենց կառքերը:

Ամբողջ Օտի հովիտը լիճի մը վերածուած է: Տասներկու օրէ ի վեր անդադար անձրեւ կը տեղայ: Կարգ մը գիւղերու բնակիչները կէս առ կէս պարպուած են: Ամբողջ այգիներ փճացած են:

Ո՞ՒՐ ՊԻՏԻ ՅԱՆԳԻ ...

Սօֆիայէն կը հեռագրեն.— Փրոթոկէրովի խմբակէն Մակեդոնացի մը, Խրիսթօ Զէկանսկի, պաշտօնեայ Քըրճալըի կառավարչութեան մէջ, հինգշաբթի օր սպաննուեցաւ Միխայլովի կուսակիցներէն չորս անծանօթներու կողմէ: որոնք միեւնոյն ատեն վիրաւորեցին դատաւոր Ուրումովը: Մարդասպաններէն մէկը, որ բռնուած է Խասքովոյի շրջակաները, յայտարարեց թէ սպանութիւնը կատարեց Մակեդոնական կոմիտէին հրամանով:

ԼԻԲԱՆԱՆ Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՀՈԳԱՅ ԻՐ ԾԱԽՔԵՐԸ

Սուրիոյ մարզպանութիւնը Լիբանանի կառավարութեան վերադարձուցած է 1933ի ելմտացոյցը, առանց հաստատելու: Ելեւմտական խորհրդականը, մուտքի բաժնին մէջ կարգ մը դիտողութիւններ արձանագրած է:

Կառավարութիւնը ելմտացոյցի բաժնին մէջ արձանագրած է 400,000 ոսկիի հասոյթ մը մաքսատունէն: Կը յուսացուէր որ մարզպանութիւնը պիտի տրամադրէր այդ գումարը, հաւասարակշռութիւն գոյացնելու համար: Սակայն մարզպանութիւնը չընդունիր 400,000 ոսկի տրամադրելու առաջարկը եւ կը թելադրէ առանձին նամակով մը թէ՝ հազիւ 200,000 ոսկի կրնայ տրամադրել 1933 տարուան համար: Ու այդ 200,000 ոսկիի պակասը լրացնելու համար, մարզպանութիւնը կ'առաջարկէ աւելցնել տասանորդը եւ տուրքերը:

ԵՂԲԱՅՐ ԵՂԲՕՐ ԴԷՄ՝ ԵՒ 3,870,000 ՖՐԱՆՔ

Երկու գրագէտ եղբայրներ, Մաքս եւ Ալէքս Ֆիշըր, որոնք շատ մը գիրքեր գրած են միասին, վերջերս գժտուելով, դատարան ինկած էին: Ալէքս Ֆիշըր դատ բացած էր իր եղբօրը եւ Ֆլամարիօն դրատան դէմ: Առջի օր տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը, եւ Ալէքս շահեցաւ դատը, ստանալով 3,870,000 ֆր. հատուցում:

Հայոց ազգի բոլոր գրագէտները միանալով, քանի՞ տարիէն կրնան... եբաղել այսպիսի գումար մը:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՆՈԹԵՐ

Կ'եւլէի Սէն Միշէլէն վեր։ Փարիզի կիրակի մըն էր, ուր ոչ արեւ կար, ոչ անձրեւ, ոչ հով, ոչ փոշի, ոչ որ եւ է գոյն, եւ ուր լոյսերը շուտով կը վառեն, դարման մը տանելու համար անթափանցելի գորշին։

Քալած ատենս կը նայէի «քաֆէ»ներէն ներս։ Հայ տղաքը ողկոյզներու պէս կախուած էին սեղաններուն շուրջ, յաւիտենական «քաֆէ քրէմ»ներու առջեւ, որ յաճախ անօթութիւնը անյաջող կերպով կը ծածկէ, որ օրուան տարաժամերուն հետ գոյն կը փոխէ բաժակներուն մէջ, եւ որ վերջ ի վերջոյ կ'առնէ ճիշդ դուրսի, Փարիզի անթափանցելի եւ անյաղթելի գորշին համը եւ երանգը...

Անոնց կեանքերուն եւ մնացող յիշատակներուն մէջ միեւնոյն ցաւագին ձեւով անշուշտ իրարու կապուած եւ իրար խառնուած պիտի մնան Փարիզի գորշը, եւ անոր յաւիտենական «քաֆէ»ներուն մէջ անյագ կուլ տրուած, կամ ժամերու երկայնքին վրայ չափուած դանդաղութեամբ մը կաթիլ կաթիլ խմուած անողորմ «քաֆէ քրէմ»ները...

Ցանկարծ տեսայ որ պուլվարին վերէն կ'իջնէր ան, իմ երիտասարդ բանաստեղծ բարեկամս։ Տժգոյն, ակնարկը պիշ, բերանը ծռած։ Ակռաները կոտրելու չափ սեղմած ըլլալու էր...

Թեւէն բռնեցի։ Զգացի որ խոյս տուած էր նոր «քաֆէ քրէմ»է մը, եւ այս անգամ թաւալգլոր կ'իջնէր Սէն Միշէլէն վար, դարձեալ վեր ելլելու առիթը ստեղծելու համար ինքն իրեն։ Եւ այսպէս անընդհատ, մինչեւ որ հասնէր ժամը մեռնելու շատ նմանող քունին...

Գործ չունէր, եւ անօթի էր Փարիզի այս մայթերուն վրայ։ Ըսաւ թէ դիմած էր ամէն տեղ։ Եւ հիմա այլեւս չէր ալ դիմեր։ Միայն կը վախնար երթալու Սէն Միշէլին մինչեւ ամէնէն վարի ծայրը, հոն ուր Սէնը կը թաւալի հրաւիրող կշռոյթով մը...

Եւ պատմեց թէ ինչպէս երբ քիչ մը հաց գտնէր ուտելու, եւ կտոր մը թողուր սենեակը գիշերուան համար, վերադարձին կը գտնէր որ Փարիզի անհամար ժրաջան մրջիւնները, կարծես բոլորը խօսք մէկ ըրած, հաւաքուած էին հայ բանաստեղծին այդ կտոր մը հացին վրայ, ու կը լափէին անյագութեամբ...

Ուրեմն դիմած էր մեր բոլոր ազգային հաստատութիւններուն եւ մերժած էին, որովհետեւ անիկա ոչ որբ էր, ոչ հիւանդ, ոչ մեռել, եւ ոչ ալ թշուառութեան ամենավերջին ընդունուած ձեւը՝ գործազուրկ։

Այլ անիկա մտաւորական մըն էր, բանաստեղծ մը, խենդ մը...

Եւ աւելցուցած էին, երազի մը ետեւէն նայելու տժգոյն ժպիտով մը, թէ ատեն մը — շատ կարճ — Փարիզի մէջ գոյութիւն ունեցած էր Մտաւորականներու Ֆոնտ մը, բայց ատիկայ խպաւ ջնջած էին՝ բոլոր գոյութիւն ունեցող ֆոնտերուն մէջէն իբրեւ ամէնէն անպէտը։

Եւ երեսը նայած էին բանաստեղծին իբրեւ ներկայացուցիչը անծանօթ եւ անօգուտ դասակարգի մը, որ կը համարձակէր քալել փորձել այս աշխարհին վրայէն՝ երազային հսկայի մը թեւերով...

×

Անշուշտ որ անհուն թշուառութեան անունով պիտի խօսուի եւ տնտեսական տագնապի պատրուակով։ Բայց եւ այնպէս, մեր ազգին մէջ սակայն սովորական կերպը եղած է միշտ։ Մեր մէջ մտաւորականներուն եւ արուեստագէտներուն համար անօթի մեռնիլը միշտ օրէնք եւ տաղանդի հոմանիշ եղած է։

Բոլոր ազգերուն մէջ այս բանով մեզի ամէնէն շատ կրնան մօտենալ միայն Ֆրանսացիները, որոնք դեռ վերջերս հիւանդանոցի մը անկիւնը թշուառութեան մէջ մեռցուցին իրենց ազգային փառաւոր երգչուհին՝ Մարի Տէլնան, յետոյ լալու եւ շնորհալից թաղում մը ընելու համար։ Եւ անցեալ տարի տակաւին, կը տօնէին չքեղ կերպով տարեդարձը բանաստեղծ Մօրիս Տէօպէլին՝ անօթութենէ անձնասպանութեան։ Եւ գիրք մըն ալ մէջտեղ կուգար. — «Maurice Deubel, Roi de la Chimerie»...

Գաղտնիք մը չէ որ մենք բոլոր ժամանակներու մէջ հաւաքուած ենք միայն թշուառութեան շուրջ, եւ բարեգործութիւնը միայն կը կազմէ մեր ազգային գործունէութեան գլխաւոր առանցքը։ Դպրոցներով զբաղիլը անգամ շատ նոր երեւոյթ մըն է մեր մէջ։

Որբ, հիւանդ, մեռել, գերեզմանատունի պատի կոխ եւ հազարաւոր ոսկիներ քար մը հոս կամ հոն դնելու համար...

Բայց ես օր մը չեմ տեսեր որ մեր խանդավառութիւնը եւ ուժերը մէջտեղ գան տօնելու համար երիտասարդ, եւ իր կեանքին բովանդակ պոռթկումին մէջ ծաղկած ստեղծագործ մտաւոր ուժ մը։

Մեր մտաւորականները հազարումէկ չարչարանքով եւ կարծես չարչարանքէն մտրակուած, կը ստեղծագործեն ու կը քալեն կեանքն ի վար։ Եւ երբ արդէն կը հասնին վերջին վարագոյրին, այնտեղ, երբեմն, կը սպասէ մահուան հետ, Ցոբելինական յանձնախումբ մը...

Եւ մտաւորականի մը Ցոբելեանը այլեւս կարծես դարձած է մեր մէջ չարաբաստիկ աղաղակող նշան մը։ Մինչեւ հիմա շատ քիչերը ազատած են ատկէ։ Մաղթելի է որ ասկէ յետոյ Ցոբելինական յանձնախումբերը գոնէ ձանձրոյթը առնեն բաւական մը հեռանալ այդ դժխեմ վարագոյրէն, ազատողներուն թիւը աւելցնելու համար...

×

Այսօր բովանդակ աշխարհը մեր ազգը կը ճանչնայ երկու բանով — ջարդերով եւ դոհարավաճառներով։

Բայց եւ այնպէս, երբ պէտք ըլլայ մեզի իր բարձրացումի կարողութեան մէջ ներկայացնել մեր ազգը, մենք անշուշտ ոչ որբանոցներուն որբերով է որ պիտի ներկայանանք, եւ ոչ ալ Rue Lafayetteի արկղներուն մէջ իրարու վրայ եւ իրարու մէջ փայլող եւ քնացող ադամանդներով։

Այլ մենք իրարու ետեւէ դուրս պիտի քաշենք իրենց գերեզմաններէն, իրենց լքումէն, իրենց թշուառութենէն մեր բոլոր ատեններու գրագէտները եւ արուեստագէտները։ Ան ատեն է անշուշտ որ մենք մեր վրայ պիտի կրնանք նայիլ, եւ ուրիշները նայիլ տալ մեր վրայ՝ առանց խղճացնելու։ Մենք ան ատենը միայն պահ մը պիտի գուրգուրանք մեր մտաւոր ազնուականութեան վրայ — միակ ազնուականութեան։ Բայց յետոյ աւելի ուժգին ձեւով մը լքելու համար զայն...

×

Առնելով միայն գրականութիւնը, եթէ մեր մէջ վիպագրութիւնը միշտ վիճելի եղած է, բաց ի քանի մը շատ գեղարուեստական նմուշներէ, եւ դաւառական գրականութեան քանի մը իրական վարպետներէ, բայց մեր ազգը կը կրէ անշուշտ ամէնաբարձր բանաստեղծական ոգին եւ ձիրքը։

Եւ սկսելով Գողթան երգերէն, ժողովրդական բանաստեղծութենէն, մինչեւ մեր ամենավերջին բանաստեղծները, անցնելով Սիամանթոյին հզօր եւ մրրկային դիւցազներգութենէն մինչեւ Ինտրայի բարդ եւ հաղուագիւտ տէքստը, մենք կը հանդիպինք, մեր հրաշալի լեզուովը կերտուած եւ առավ խսկ աւելի գեղեցիկ, համաշխարհային ամէնէն քնքոյշ եւ ամէնէն ուժեղ բանաստեղծութեան գեղեցկագոյն նմոյշներուն։

Մեր ազգին բարձրագոյն բեմը՝ իր դահազուրկ ու չճանչցուած դաւակներուն թեւերովը կառուցուած...

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

— :•: —

Առաջին յօդուածով ամփոփեցի «Անուշ»ի նիւթը:

Այժմ քննենք «Լիպրետտօ»ն:

Նախերգանք՝ հուրիներու ողբը: Ասոր կը յաջորդէ Սարոյի երգը: Անուշ արտօնութիւն կ'ուզէ երթալու «Սարի լանջին աւլուկ քաղելու», հայրը կը սաստէ Անուշը թէ «չոբաններու հետ գործ չունի»: Լաւ, բայց տարօրինակ է երբ դեռ աղջիկներու երգը չլսուած, Անուշ կը խնդրէ հօրմէն «կուժը առնել եւ աղբիւրը գնալ աղջիկների հետ»: Անուշի խօսքը աւարտելէ յետոյ կը լսուի խմբերգը, փոխանակ նախապէս լսուելու, պատշաճ էր որ խմբերգին հետ զուգընթաց խնդրէր այդ արտօնութիւնը եւ խառնուելով իր ընկերուհիներուն, աղբիւրը երթար:

Ահա Անուշ աղբիւրի մօտն է։ Սարօն կը մտնէ: Զոյգ սիրահարներու խօսակցութիւնը կը սկսի: Կուգայ պահ մը որ Սարօն կը դրուի անել կացութեան մէջ: Արտայայտուելու ոչինչ ունի, պէտք է սպասէ որ Անուշ երգը վերջացնէ: Կը մնայ ձեռքերը իրար շփել, մանաւանդ երկարէ «Ասում են ուրին», լայն ու տարածուն երաժշտութեամբ:

Արդեօք տեղին չէ՞ր որ այդ կտորը դրուէր տեսակցութեան սկիզբը եւ Սարօն մտնէր այն պահուն, երբ կ'ըսէ «թէ եարը եարին ո՛նց է մոռանում»: Անշուշտ աւելի բնական է, որովհետեւ սպասումը ձանձրանալի դարձած է Անուշի համար, երբ Սարօն կ'ուշանայ, եւ այդ տրտունջն է որ կ'արտայայտէ երգը: Երեւակայեցէք այս խօսքերը կ'ըսուին երբ արդէն Սարօ եւ Անուշ դէմ դէմի են, եւ այս անճահ դասաւորումը պատճառ կ'ըլլայ որ Սարօն ստիպուած կարգ մը ձեռքի անտեղի շարժումներ ընէ (երբ արդէն պարզ սիրող մըն է) եւ խաղի բնոյթն ալ հիմնովին շրջուի:

Համբարձման տեսարանն է. աղջիկներ վիճակ կը հանեն: Անուշին սեւ վիճակ կ'ելլէ: Երգ ու պար կը խանգարուին: Անուշ սարսափէն կուլայ, ընկերուհիները կը ջանան համոզել. ոչ մէկ տեղատուութիւն: Բայց պէտք է սպասէ՝ որ խումբը աւարտէ իր ըսելիքը, ապա հերթը իրեն գայ: Պէտք է իր մէջ պոռթկումը (եթէ խաղին բնական կողմը պէտք է վերցնել) զսպէ: Ոչ մէկ արտայայտութիւն իր չհամոզուելուն: Չէ՞ որ «Սուտ բանի քուրիկը» անպայման իր ժխտական անդրադարձ արտայայտութիւնը պիտի ունենար Անուշի հոգիին մէջ եւ պիտի արտայայտուէր եւ հիւսուէր խմբերգին հետ, ոչ թէ քառեակ առ [illegible] լով անկանոն երեւոյթը որ խորքով շատ բնական է: Մանաւանդ երբ Անուշ չի համոզուիր եւ այդ հոգեկան բեկումն ու ընդդիմութիւնը կը շարունակէ իրեն սեւ վիճակ իյնալէն մինչեւ աղջիկներու ցրուիլը:

Զանց առնուած է Հանելուկի եւ Վարդիշաղի սիպար խօսակցութիւնը, չեմ գիտեր ինչ նկատումներով: Արդեօք չէ՞ր պատկերացներ մարդկային, մանաւանդ Լոռեցի հայ կնոջ հասկացողութիւնը դէպի երազը, կամ անյարժա՞ր էր: Ո՛չ. քանի որ Յովհ. Թումանեան իր բանաստեղծութիւնը գրելու պահուն ուզած է աւանդութիւնները նոյնութեամբ ներկայացնել, երբ կապ ունի Սարոյի սպանութեան հետ, հոգ չէ թէ առանց այդ երազին ալ տեղի պիտի ունենար սպանութիւնը:

Թերի է նաեւ երբ Մօսի Անուշին կը սպառնայ մահուան գնով: Այս չափազանց ցնցող տեսարանին, ահուդողի կամ սարսափի որ եւ է շշուկ կամ ճիչ պէտք չէ հանէ Անուշ, կամ Անուշի աղաչանքին հետ զուգընթաց Մօսի կատաղութեան արտայայտութիւն չպիտի ընէ: Սպառնական պէտք է ըլլան մինչեւ մէկին կամ միւսին խօսքն աւարտելը: Ուրիշ ոչինչ:

Մօսին կը հեռանայ, Սարօն կը մտնէ եւ օրը ցորեկով Անուշը կը փախցնէ: Ծիծաղելի է: Ոչ թէ վրաններ զարնուած եայլայի մը, այլ կառուցուած տուներով գիւղի մը մէջ, լոյս աչքով հաւ մը իսկ կարելի չէ փախցնել: Այդ գործողութիւնը պէտք է ըլլայ գիշերով: Ապացոյց որ ծերուկ հովիւը կը կը յայտնէ թէ գիշերով փախաւ:

Ինչ կը վերաբերի Մօսիի բերնին մէջ դրուած «վայ լէ՛լէ՛»ներուն, անտեղի են «Նամուս»ը արտաւորուած ցասկոտ երիտասարդի մը օխակալութիւնը արտայայտելու համար:

Չկայ Անուշի վերադարձը հայրենական տուն, ոչ ալ հայրը իր շատ մը ծանր կշտամբանքներով (մէկ կողմ թողունք քահանան եւ տարօրինակ պէտք է թուի տեսնել՝ որ Սարօն դարձեալ թափառական, խենդ սիրահար, միշտ սէրէն վիրաւոր (չէ՞ որ Անուշը տարաւ, ինչ դարդ ունի այլեւս), կ'երգէ սարէ սար: Արդեօք կը համեմատի՞: Չէ՞ որ Անուշի փախուստը եւ տուն վերադառնալը առիթ կուտան Սարոյին՝ դարձեալ սարերը իյնալու, մինչեւ իսկ մեռնիլ կորչիլ յօժարելու, (մեռնիմ կորչիմ անկիւման էս աշխարքից բեզարած, Ա՛խ, կը մեռնիմ ամա նա վայ թէ յանկարծ իմանայ): Ուրեմն Անուշը Սարոյէն զատուած է, բայց ո՞ւր գնաց: Հանդիսատեսներուն համար այս կէտը կը մնայ մութ: Ուրեմն ակներեւ թերութիւն է կրճատել Անուշի տուն վերադառնալը:

Սարոյի երգն աւարտած է: Մօսին հրացանը կ'որոտայ, Սարօ գետին կը թաւալի: Սպանութեան յաջորդող գիւղացիներու հարահրոցը ջնջուած է: Այս պարագան իր հետ կը տանի դէպքէն վերջ տեղի ունեցած ընդհանուր շարժումը՝ որ թերեւս չթուլացնելով հանդերձ խաղին թափը, կրնար շարժում ստեղծել բեմի վրայ եւ ույժ տալ կատարուած ողբերգութեան:

Սպաննուած է Սարօն: Անուշը անոր գերեզմանին վրայ կ'արտասուէ: Անցորդը կ'անցնի եւ ծայրէ ի ծայր կ'երգէ չորս քառեակ եւ գիւղացի աղջիկը (Անուշը) անմիջապէս կը պատասխանէ երախտագիտական խօսքերով: Այս պարագան Անուշին համարձակ աղջկան երեւոյթ կուտայ, ինչ որ բնական չէ: Պահ մը պէտք է մտածել որ արդէն ընկճուած է ան, յուսահատ, սրտնեղ, սգաւոր, եւ ասոր վրայ աւելցուցէք որ գեղացի աղջիկ է: Հոգեբանօրէն ո՞րքան ճիշդ է, որ այսպիսի ենթակայի մը ուղղուած խօսքին անծանօթի մը կողմէ անմիջապէս պատասխանուի: Պէտք էր կիսուէր անցորդի երգը, խաղին երեւոյթը քիչ մը փոխելու եւ Անուշը յետագայ շարունակական երգերէն գոնէ քիչ մը ազատելու համար: Վերցուած է աններեւոյթ ձայնը եւ Նանիի վերջին կանչը (չէ՞ որ ըստ Նանիին Անուշ աղբիւրը գնաց), միշտ ուժ տալով՝ որ Անուշ միայն պատնէշին վրայ առանձին եւ ստեղծէ «միօրինակութիւն»: Տեսիլք տեսնելէ վերջ, Ջուրը կը նետուի, յետոյ կը լսուի «Աղջի անսասուած»ը, ապա «Վո՛ւշ վո՛ւշ»ը եւ խաղի թափը կոտրուած կ'իջնէ վարագոյրը:

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Աւելորդ կը համարիմ բացարձակ հայկականութիւն փնտռելու «Անուշ»ի երաժշտութեան մէջ, քանի որ հայկական ըսելով, մենք առհասարակ հիմ կ'առնենք մեր գեղջուկ երգերը, եւ զուտ հայկականութեամբ ալ օփերա մը կարելի չէ կազմել, երբ ենթակայ նիւթը (Լիպրետտօն) կրնայ իր մէջ շատ մը մտքեր արտայայտող անցքեր ունենալ: Այս պարագային զերծ չէ Անուշը: Ճիշդ է որ ան գիւղական հիմ ունի. բայց եւ այնպէս ունի տռամաթիք անցքեր, զորս կարելի է արտայայտել համապատասխան accordներով: Գիտէք որ ըստ մեծ վարպետներու accordները կոչուած են որ եւ է միտք կամ նկարագիր արտայայտելու — վիշտ, թախիծ, խինդ, ծիծաղ, բերկրանք եւլն.: Այս տեսակէտէն «Անուշ»ի երաժշտութիւնը խեղճ է եւ ոչնչութիւն, բացի քանի մը եղանակներէ, — «Աղջի անսասուած», «Ամպի տակից», «Համբարձում եկաւ» «Աղջի բախտաւոր», «Նամար, Սարօն» եւ «Պարերգը» որ զուռնայի motifի մը բնոյթն ունի (հաւանաբար վերցուած ժողովրդային motifներէ):

Այս եղանակները զողտրիկ են, բայց իրենց պարզութեամբ եւ յաճախակի կրկնութիւններով երգի վերջաւորութեան թանապուրի համ կուտան: Իսկ մնացածը շատ հեռու կը մնայ արժէք ներկայացնելէ: Զգացումներու արտայայտութիւնները եւ շերտաւորումները երաժշտականօրէն եւս, թերի են: Զեմ ծանրանար մանրամասն վերլուծում ընելու բոլոր անցքերուն, որովհետեւ չարժեր:

Գոնէ վերջին վարագոյրի երաժշտութիւնը ըլլար ուժեղ, ընդունակ՝ խելագարի մը ջղային նոպաները ցցուն եւ ուժգնօրէն արտայայտելու: Այս ալ կը պակսի ծայրայեղ խելագարութեամբ ջուրը նետուող Անուշի շրթներուն վրայ

ԱՉԵՐՈՒԴ ԴԷՄ ՅԱՆԴԻՄԱՆ

Անմեղութիւնն ըսպիտակ, աչերս վաղուց ըզգեցած,
Եւ արծըթուն գետակին, եղեմազարդ կանաչին,
Եւ լուսնակին ու լոյսին գինովութիւնն ըզգացած՝
Աչերուդ դէմ յանդիման - աչերս վայրկեան մը վառին:

Ըզգալ խորունկն անսահմա՜ն, սարսուռն անուշ երազին,
Աչուըներուդ հըրայրքին մէջ կալուկապ եւ անխօս.
Ըմպել ալի՛ք առ ալի՛ք պաճն որ տակաւ կը քակուի,
Խընկամանէն հոգիիդ ու կ'ըլլայ գե՛տ մ'յորդահոս...

Ալեակն ինչպէս ծովափին՝ յետոյ հակիլ երկիւղած,
Երանութեան ջըրվիժում, տեսնել դիմակս հին փռուած.
Ինչպէս ամրան լուսընկան՝ լըճակին վրայ ոսկեվարս...:

Ապա թողուլ որ աչերդ դաշտն աչերուս դեռ անվար,
Արգասաբեր եւ յուռթի խորն աւելի՛ ակօսեն,
Մինչեւ ծիլըն արօրին մարգարիտներ դուրս ցայտե՜ն...:

Աղեքսանդրապոլիս
(Յունաստան)

ՎԱՐԴԳԷՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՁՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՈՒՐ "ԱՆ" ԿԸ ՃԱՌԷ...

ԾԱՆՕԹ. — 1. Ստորեւ Սամուէլ Յորդանանեանի նամակը, ամբողջութեամբ, կամ գրեթէ։ Խնդրած էի մեր Միրզայէն Արաքսը անցնիլ եւ անպատճառ ձեռք բերել մէկը Վարսակ Զորբանեանի այն ճառերէն զորս սովի նըման ցանելու վրայ է եղեր Հայաստան հասնելէն ի վեր։ Միրզան իր վրայ դրուած պարտականութիւնը ահա կը կատարէ ոչ միայն անթերի այլ եւ անթելի հաւատարմութեամբ։ Ստիպուած եմ, սակայն, իր նամակէն ջնջել կարգ մը մասեր որոնք, իրապաշտ դպրոցին պատկանելով, պիտի կրնային իմ շնորհալի «նոր» բարեկամուհիիս՝ Տիկին Լափալիսի գեր - արդիական դիւրազգածութիւնը կսմթել։ Ստիպուած եմ նաեւ, քիչ մը փոխել Միրզային բարբառը որ հետզհետէ սկսած է մօտենալ մեր Գառնիկի շան – խայերէնին։

2. Նամակին մէջ յիշուած Մօլլա Դուրսունն գիւղը էջմիածնի մօտ խոպան եւ քարքրոտ աւան մըն է։ Երեւանցիները իրարու կամ օտարին միամտութիւնը քաշքշելու համար հնարած են «Մօլլա Դուրսունցի», «Մօլլա Դուրսունի համալսարան» եւ նման բացատրութիւններ։

3. Միրզա Սամուէլ զիս կը պատուէ խանութեան տիտղոսով։ Մէնակ։ Չկարծէք սակայն որ բրածը բացառիկ շնորհ է, կամ կը վիրաւորէ համեստութիւնս։ Իրանի երջանիկ երկրին մէջ խան կրնան կոչուիլ վէզիրէն մինչեւ ջորեպանը, ինչպէս Թուրքիոյ մէջ Աղա կրնան կոչուիլ Մուսթաֆայէն մինչեւ այն չորցած մարդիկը որ մարդկային երկու սեռերուն միջեւ կը տատանին։ Պարսկաստանի մէջ մէկ ձի ունէի որ եօթը ձիադարման ունենալ, ամէնն ալ... խան։ Ճիշդ հակառակը Փարիզին ուր մէկ խան եօթը ձի կ'ունենայ ընդհանրապէս։

4... Բայց լաւ է մնացածը ինքնիրենին գուշակէք։ Հակառակ պարագային այսօրուան մեր զրոյցը կրնայ փոխուիլ «Հ. Ամսօրեայ»ի յօդուածներուն՝ երկու տող, տակերնին գիծ մը եւ գրեթէ ամբողջ երեսը ծանօթութիւն։

×

Իմ ազիզ ընկեր
Միրզա Լեւոն խան Մեսրոպ

Հայաստանից այսօր եմ հասել։ Քո խնդրածը հետս եմ բերել եւ նամակատուն կը յանձնեմ, պայմանաւ որ խօսքդ յարգես եւ չհրատարակես։ Ես տեղից ինձ հետ վերցրել էի մեր «քաջալ» վարժապետին, որ աւելի հասկացող մարդ է քան ես։ Ցետոյ՝ Երեւանում ազգականներ ունի, իմ «միսիա»ի յաջողութեան համար օգտակար։

Հասնելուց իմ առաջի հոգը եղաւ գետնից մի քար վերցնել եւ նուիրել ձեր Փարիզի պատգամաւորին։

— Երախտապարտ եմ, մօն շէռ, ասաց յուզուելով։

— Ոչի՛նչ, ասացի։ Եւ քաջալերուած, երկու ափ էլ հող լցրի գրպանը։

— Կը յուզէք կոր զիս, մօն վիէօ, ասաց լալով։

— Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, լաց մի լինիք, մօն փըթի, մեր պարտականութիւնն ա։ Վաղն առաւօտ ձեզ երկու քար էլ կտամ։ Դեռ մի քանիսը կը ճարուի, հող էլ կը ճարուի, հակառակ անգամ Դաշնակների քարոզած սակաւահողութեան։ Մի՛ լայ, մի՛ լայ, մօն զուզու, արտիկ – տուֆ էլ կտամ...։

Ընկաւ վզիս եւ երկուսով գլորւանք գետին։

Չեմ խօսում ընտրութեան մասին, քանի որ չես ուզում որ խօսեմ։ Ինքդ ես իմանում, կը փոշմանես։

Երկու օր ման գալուց յետոյ գտայ Վարսակ Զորբանեանի հետքը։ Ասում էին ճանապարհին մի տեղ մոռացել էր խելքը, ստիպուեր է վերադառնալ եւ գտնել ու յետոյ կրկին շարունակել ճամբան։ Որով ընտրութիւնը վերջանալէ մի ամիս յետոյ հասաւ։ (Բնական է ա'յդպէս մի խելք գտնելու համար մի ամսուայ փնտռտուք շատ չէ)։ Բայց որովհետեւ իր վրայ մեծ փող էր ծախսած Փարիզի Աղքատախնամն, հետեւաբար պնդեց եւ քուէի դարտակ տուփին մէջ գցեց իր քուէն... անշուշտ յաջորդ ընտրութեան համար։

Արդ ըլլի իմ ազիզ խանին, «քաջալ» վարժապետը մի կերպ տեղեկացաւ թէ քո բարեկամը այսինչ օրը ճառ է խօսելու էջմիածնի մօտ։ Մօլլա Դուրսունի գիւղի համալսարանում։ Մի՛ սաս, քո շան բախտը բանեց։ «Քաջալ»ի հօրքուրը, Սուսան բաջին այդ գիւղն է ապրում, իջանք նրա մօտ։

Ծառահանդէսը սարքուած էր գիւղի եկեղեցում։ Համալսարանի շէնքը դեռ չէր աւարտած, որովհետեւ դեռ չէր սկսուած։ Իսկ եկեղեցին անսասուած «Սօցխոզջորփոր»ներու լիկան վերածել է մամուլներու եւ սարդերու ոստայնի մի գեղեցիկ «միւզէխանա»յի։ Բացատրաբար տրամադրելի Փարիզէն եկած ճառախօսներու։

Գիտեմ, ուզում ես շուտ վերջացնեմ եւ խօսամ ճառի մասին որ «ան» խօսել ա։ «Հիմա հոգ պիտի գամ», ինչպէս ասում էք ինքներդ, կէս ժամ մի հարցի շուրջ տարվիշի նման պտոյտ գալուց յետոյ։ Բայց գալուց առաջ գոնէ ասեմ թէ ովքեր ներկայ էին։

Նախագահ՝ յատկապէս Փարիզից Մօլլա Դուրսունի հանդէսին բերուած, Անդրէ Սահածեան։ (Ի դէպ՝ լաւ էր ջաղացել։ Խօսելիս միշտ գետինն էր թամաշա անում։ Ասում են սա քար չի փնտռում այլ... տոլար)։

Վարսաք Զորբանեան՝ մէկ ուսը շատ ա սիրում վեր է բռնում, միւսին չի սիրում վար է գցում։ Խօսալիս աչերն չի զատում վերեւից կախուած սարդի ոստայններից եւ նրանց մէջ բռնուած ճանճերից։ Ասում էին ուխտել ա միրուքին ձեռք չտալ, չլուալ ոչ երեսը ոչ խիղճը, եւ հագուստին ճարպը չգործածել փլաւի համար, մինչեւ յաջորդ ընտրութիւն։ Խօսում ա իրաքանչիւր բառի վերջի վանկին խփելով, ինչպէս Շիրազցի իշապաններն ամէն քայլափոխի ուժգին թակում են անտէրի վերջի մասին։ Խնդրում եմ իր ճառը կարդալիս արտասանես է՛ղ չեշտով եւ բոլոր «ր» գրերն փոխես «ռ»ի, որ նազաթն իմանաս իր հրաշալի խօսքերին՝ «խորհրդաւո՛րր... հիաննալի՛... զմայլելի՛...»։

Սրանց հետ բեմին վրայ էին Գիլլակէօզվայեան, Եղիա Բարենց, Հարազատ Վերջչունի, (հարցն էն ա թէ ի՞նչ ունի բանաստեղծի նմանող այս մարդակերպն) եւ Զուրան։ Այս վերջինի կօշիկներն այլակերպ մաշած, հազարումի անգամ խմբագրատան չէմքից մտած – ելած, ընդունուած – արտաքսուած լինելուց։

Իմ շուրջ, բեմի շատ մօտ, նստել էին Սուսան բաջին, «քաջալ» վարժապետը, Սուսանի տղէն՝ հարուածային–պրոլետդրող Հինենց, ուղեկից քուրդ ջարվատար Սախօ, եօլտաշ Ուզուն Հասան եւն.։ Ամէնքի ձեռքը (բաց ի Սուսան բաջուց որ գուլպայ էր հիւսում) մատիտ եւ «Խոր. Խայ»ի վերջի թիւը, լուսանցքները հարուածային կարգով սեւացնելու պատրաստ։

Ահա եկել եմ ճառին։

×

ՎԱՐՍԱԿ ԶՈՐԲԱՆԵԱՆ (Սեղանին առաջ հինգ վայրկեան լուռ, մի սարդի ոստայն թամաշա անելուց յետոյ յանկարծ բղաւում է) — Ողջո՜յն ձեզ...

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻՆ (Գուլպայ հիւսելուց դադարելով, քաջալ վարժապետ ականջին) — Էսի սարկաւա՞գ ա թէ վարդապետ։ (Ցետոյ երեսը գաղտուկ խաչակնքելով) — Օշնա ի տէ՛ր...։

Վ. ԶՈՐԲԱՆԵԱՆ — Ողջո՜յն ձեզ, Օ՜ հրաշալի երկինքին (Սուսան բաջի՝ Օշնա ի տէ՛ր...) հողին, ջուրին, քարին, արտիկ – տուֆին, լուրխայրին, ծաղիկին, դդումին, չողգամին, վարդին, սոխակին ցիմէնդին, կոյսին, ելեկտրակայանին, հանրա... կացարանին, կառուցումին, ճահիճներուն, ձուկին, հաւին, խոզին, ողջո՛յն, ողջո՛յն...։ (Սուսան բաջին յուզուած՝ օշնա ի տէ՛ր... օշնա ի տէր... Ջարվատար Սախօ՝ հալա մի շունչ քաշիր, ա՛յ մարդ, խօ քուրդ չես...) Ողջո՛յն Մօլլա Դուրսունին

դրուած են օրօրոցի երգի նման մեղեդիներ, թոյլ ու մեղկ՝ Ներկայ օտարական մը, Անուշը աւելի շատ պատարագի մը պիտի նմանցնէ քան օփերայի մը:

Ըսեմ որ մեզի հասած Անուշը երբ եւ իցէ օփերա կարելի չէ կոչել իր այդ կազմուածքով եւ երաժշտութեամբ: Կ'իմանամ թէ varianteներ ունի: Օրինակ, դերասան Ա. ունի իր varianteը, համաձայն իր բեմական հասկացողութեան, դերասան Բ. ուրիշ մը եւ դերասանուհի եւ դերասան Գ. տարբեր variante մը: Պահ մը ընդունինք թէ լաւ է, բայց երբ փոփոխութիւն կը մտցուի խաղի մը մէջ, հարկ է որ խաղի ամբողջութիւնը արտայայտող բոլոր մասնիկները պաշտպանուին, ապա թէ ոչ երբ յօնքը շինելու տեղ աչքը կը հանեն:

Ցանկալի է որ այս բոլոր varianteները հաւաքուին կամ արգիլուին հեղինակի (եթէ կ'ուզէք հեղինակներու Տիգրանեան — Պաղտասարեան) կողմէ, առանց փոխարէն լիակատար եւ օփերայի կոչումին գոնէ արժանի ու խնամուած երաժշտութեամբ երգ մը հրապարակ հանուի ու խաղցուի հեղինակի բնագրով, որպէս զի վերջ գտնեն տեղի եւ անտեղի շատ մը յարձակումներն ու բոլ բառերը հեղինակներու հասցէին: Այլապէս, «Անուշ»ը ամէն բեմադրուելուն նոր անունով մը պիտի մկրտուի:

Ինչ կը վերաբերի այն թղթակիցներուն, որոնք առանց ծանօթանալու նիւթին, կ'ենթադրեն թէ անօրինակ օփերա մը (անօրինակ բառը կը գործածենք չափելով մեծ վարպետներու գլուխ - գործոցներու հետ) բեմի վրայ «լաբիւրինթոս»ի կը վերածուի, չեմ ուզեր պաշտպանել խաղցողները, բայց նախ հարկ է ճշդել գործին արժէքը (մեր խօսքը Ց. Թումանեանի բանաստեղծութեան մասին չէ) եւ ըստ այնմ հիմնաւորել կարծիքները խաղարկութեան մասին:

Ահա վերոյիշեալ սահմաններու մէջ է պարփակուած մինչ ցարդ խօսուած «Անուշ»ը (չեմ կարծեր որ միւս varianteները տարբեր առաւելութիւններ ունենան իբրեւ երաժշտութիւն, թերեւս տարբեր դասաւորումներ միայն ունենան, իսկ կրճատումները կը մնան նոյնը): Անոնք որ կ'երթան տեսնելու եւ լսելու «Անուշ»ը, պատրանքներ պէտք չէ ունենան, երբ ամբողջ երաժշտութիւնը՝ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ 15—20 փոքրիկ էջերու մէջ կը պարփակուի:

Սպասենք վերամշակուած «Անուշ»ին:

Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ո՞վ է Արմսթրոնկ

ՈՐ ԳՐԵՑ Մ. ՔԷՄԱԼԻ ԿԵԱՆՔԸ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ՓՐՓՈՒՐ ԿԸ ՏԵՂԱՅ

ԽՄԲ. — Թուրքերէն թերթերը կրակ կը տեղան Հ. Արմսթրոնկի վրայ, որուն վերջին գրքին, «Գորշ Գայլ»ի (Պոզքուրթ) վերլուծումը հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ, 19 յօդուածներով:

«Ազչամ»ի մէջ Նէճմէտտին Սատըգ պէյ այդ գիրքը կարդալէ վերջ անոր մէջ կը տեսնէ թաքնուած չարամտութիւն մը «Մեծ Կազի»ին անձին հանդէպ, եւ անդրադառնալով հեղինակին քննութեան կ'ըսէ թէ, Հարօլտ Արմսթրոնկ զինադադարի ընթացքին աշխատած է Պոլիսը գրաւող անգլիական բանակին տեղեկատու ճիւղին պետ հազարապետ Պէնէթի հետ, «որ թուրք ազգասէրները անտանելի դժուարութեանց ու կեղեքումներու ենթարկող դաւադիր, ներգամիտ աղտոտ դէմք մըն է, ու շատեր Պոլսոյ մէջ կը ճանչնան զինքը:

«Բերայի մէջ զեղխութիւն ու ախտաւոր զգայնութեանց անձնատուր, խաղամոլ, պարտազանց ու արկածախնդիր կեանք մը կը վարէր: Այդ սեւ օրերուն Պոլսոյ միջավայրը զեխումի մտնելու համար փնտռած ու գտած է իրեն պէս սարքին մարդիկ որոնց մէջ Սաիտ Մոլլայի հետ մտերմանալով «Անգլիասէր Թուրքերու» միութիւնը կազմել տուած ու Սաիտ Մոլլան ալ իշխանութեան գլուխ բերել տուած է:

«Բերայի մէջ անոր վարած արկածալից կեանքին նկարագրութիւնը ուրիշ առթիւ վերապահելով, ըսենք միայն թէ ան չունի նաեւ բուն Անգլիացիներուն չէզոքութիւնը: Ան՝ զինադադարի ընթացքին Անգլիացիներն ալ ամօթահար ձգած է իր աղտոտ գործերով: Եթէ կը զիջանինք պատասխանել իրեն, պատճառն այն է որ իր գիրքը որ մեզի համար նուիրական նիւթ մը կը շօշափէ, շատ խօսուեցաւ անգլիական մամուլին մէջ: Այս հեղինակը Թուրքերը չի սիրեր, հինէն ի վեր թշնամի է անոնց եւ տարիներէ ի վեր գործած է Կազի փաշային դէմ:

«Իր գրքին մէջ Թուրքերը միշտ «նախնական վայրի ցեղախումբ» մը որակող այդ Անգլիացին, տեսնելով որ չկրնար կրնայ աչքերը խտխտացնող գործերը ուրանալ, այս անգամ յերիւրած է այդ գործերը ստեղծող Մեծ Կազիին անձնական կեանքին մասին լկտի ստախօսութիւններ: Իր գրքին մէջ կ'ըսէ թէ «Հանրային կեանքին մէջ, իր պարտականութեան վրայ ամբողջ այս մեծ գործերը կատարող մարդը իր անձնական կեանքին մէջ թունաւոր է, խիստ է, խստաբարոյ է եւ կախած է իր հակառակորդները»: Անարժան հեղինակը գրքին մէջ դրած է նաեւ Կազիին պատկերը... Բայց ի՛նչ պատկեր... Անոր քնքոյշ ու տաղանդաւոր դէմքը այնքան այլափոխած է որ անգլիական «Սընտէյ Թայմըզ» թերթը կը գրէ. «Գրքին կողքին վրայի նկարը կը բաւէ մարդուս երակներուն մէջ սառեցնելու համար արիւնը: Եթէ Մուսթաֆա Քէմալ փաշա իսկապէս կը նմանի այս սարսափելի պատկերին, այն ատեն ոչ միայն մութին, այլ ցերեկուան լոյսին իսկ մարդ կը վախնայ անոր դէմ ելլել...»:

«Այդ նկարը ոչ լուսանկար մը եւ ոչ ալ ծաղրանկար մըն է: Արսէն Լիւփէնի եւ նման ոճրային վէպերուն կողքը զարդարող խորհրդապատկերներուն պէս, նպատակ ունի միայն ծախել տալու գիրքը:

«Արմսթրոնկ, որ արդէն չի կրնար իր գրքին մէջ չխոստովանիլ, թէ, Կազի փաշան աշխարհի ամէնէն մեծ մարդըն է, կը ձգտի անոր անձնական կեանքը ներկայացնել երեւակայական գռեհիկ արկածախնդրերու ձեւով, շահագործելով «չլսուած» բաներ կարդալու համար ընթերցողներուն ունեցած տրամադրութիւնը: Կողքին սարսափազդու նկարը, գրքին արդահատելի նպատակին ապացոյցն է: «Օպսէրվըր» անգլիական թերթն ալ կը գրէ այս առթիւ. «Այս գիրքը իրական պատմութենէ մը աւելի, կը յիշեցնէ շոնդալից շարժանկարի մը նիւթը»:

«Անգլիացի հեղինակին այս յերիւրածոյ գրքին սուտերը, պէտք հաստատենք պատմական փաստերով: Գիրքը իր էութեան մէջ ո եւ է արժէք չի ներկայացներ, որովհետեւ զինուորական յաղթանակներէն, քաղաքական ու ընկերային յեղաշրջումներէն դուրս, Կազիին անձնական կեանքին, նկարագրին, բարոյականին մասին գրածները ո եւ է վաւերական տուեալներու չեն յենուր: Այս առթիւ անգլիական «Սընտէյ Ռիֆէրի» թերթն ալ բառ առ բառ կը գրէ. «Պ. Արմսթրոնկ շարժանկարէն կապկպուած, առասպելական պատմութեան մը դրութիւնը ընդգրկած է»: Իսկ «Սընտէյ Թայմըզ» կը գրէ. «Պ. Արմսթրոնկ կարծես թէ ձեռքը առած փոքր միքրոֆոն մը հետապնդեր է Մուսթաֆա Քէմալ փաշան պանդոկի սենեակներուն մէջ, նոյն իսկ լսելով անոր մանաւոր խօսակցութիւնները...: Այս գիրքը պատմաբաններուն իբր աղբիւր չի կրնար ծառայել»:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Խռովահար սերունդը

Շատ ենք գրած ֆրանսացի ու գերմանացի նոր սերունդին հոգեկան խռովքներուն մասին, քաղելով զանազան ուսումնասիրութիւններէ: Այդ քաղուածքը անոր համար, որ նոյն այդ խռովքը կը յիշեցնէ հայ նոր սերունդին հոգեկան վիճակը:

Ահա դարձեալ ուրիշ մը, Տանիէլ-Ռոփ, La Revue des Deux Mondesի մէջ կ'ուսումնասիրէ ֆրանսական նորահաս սերունդին խռովկոծ հոգին: Եւ խռովքի սերունդ կ'անուանէ երիտասարդութիւնը, որ հասեր է մինչեւ 1932, որ գրաւեր է արդէն, եթէ ոչ քաղաքական, գէթ գրական հրապարակը:

Ատիկա այն սերունդն է, որ տանջուած է, տեսեր է ուրիշներուն տանջուիլը, կրեր է հազարումէկ զրկանք, քալեր է պատերազմի օրերու սարսափին մէջէն, վկան է դարձեր քաղաքական աշխարհներու փլուզումին, լսեր ու հաւաքեր է ընկերային յեղափոխական տեսակէտներ, հետզհետէ կորսնցուցեր է իր վստահութիւնն ու յարգանքը քաղաքական եւ ընկերային կարգերու մասին, պակսեր է հաւատքը մնայուն գեղեցկութիւններու հանդէպ, — ու կը վժժա՛յ հիմա իր ուղեղը: Ու խորհեցէք, որ արագ, շատ արագ պատահեցան փոփոխութիւնները եւ նոր սերունդը չկրցաւ ամփոփուիլ, քննել ու գտնել, ընդհակառակն առաւ ինչ որ տրուեցաւ առանց իւրացնելու:

Բարոյական եւ իմացական խըռովք մը, որ փոխուեցաւ անձկութեան, ստեղծեց ճաշակ մը անհատութեան մասին, ու սնոպիզմը բռնեց հոգիները: Անոնց դժգոհ հոգին սկսաւ փնտռել տարաշխարհիկ բաներ, աշխարհաքաղաքացիական տեսակէտներ, ծարաւ ունեցան հեռուներուն եւ անծանօթ երկիրներուն, ուզեցին ինքնատիպ ըլլալ ամէն գնով, կամ հոգեկան տենդ ունեցան, կրօնական դարձեր կատարեցին:

Տանիէլ-Ռոփ, պատկերացնելէ յետոյ նոր սերունդին խռովկոծ հոգին, յանկարծ ոստում մը կը կատարէ դէպի ետ, ըսելու համար թէ նոյն պատկերը կը ներկայացնէր նաեւ հին սերունդը, այն որ դուրս ելաւ 1870ի աղէտներէն: Արդարեւ, 1890ին կամ 1900ին, գրական սերունդը կը ներկայացնէր երկու յատկանիշ, — բարոյական խռովք եւ գործելու ծարաւ մը: Ազգային նահանջի եւ ողբերգութեան այդ սերունդը վարակուած էր հիւանդագին դժգոհութեամբ մը ամէն բանի մասին, յարգանքի պակասով մը գոյութիւն ունեցող կարգերու եւ բարոյական ըմբռնումներու մասին:

Նոյն հիւանդագին ընդվզումը ռոմանթիք սերունդին մէջ: Ընկերային տակնուվրայութիւնը խախտեր էր, հիմէ՛ն, անոնց իմացական եւ բարոյական կեցուածքը:

Արմատախիլ մարդկութեան մը պատկերը կը ներկայացնեն, գրեթէ միշտ, սերունդները, որ հրապարակ կուգան հրմշտկելով: Անգամ մը, որ տեղ ըրին իրենց, կը խաղաղի խռովքը, կը հանդչի ու կը նստի բարձրացած ալիքը: Տեղ ընելու կռիւի հարց մըն է սերունդի հարցը, կ'եզրակացնէ Տանիէլ-Ռոփ: Ու կ'աւելցնէ. — Տեսէ՛ք, խռովկոծ նոր սերունդն ալ, հիմա, 1932ին, արդէն ցոյց կուտայ խաղաղելու եւ հանդչելու նշաններ, իսկ իր ետեւը կը նշմարուի նոր սերունդ մը, — պատերազմին մէջ ծնածներն են անոնք, որ եթէ պատերազմ չըրին, տանջուեցան ճակատ տարուած պատանիներուն չափ:

Անտրէ-Ժիտն ալ կ'երգէ երկիր համայնավարը

Անտրէ Ժիտ, որ կը սիրէ ինքնատըպութիւնը, տարօրինակը, հիւանդագինը, վերջապէս ինչ որ զարմանք կը պատճառէ կամ գայթակղութիւն, — չէ՞ որ այսպէս պէտք է նկարագրել ախտանշանները «դարու ցաւին», — La Nouvelle Revue Françaiseի մէջ կը հրատարակէ Pages du journal, ուր հիմա կը գովերգէ Ռուսիան, երկիր համայնավար. —

Սպանիոյ յեղափոխութիւնը, Վատիկանի պայքարը Ֆաշիզմի դէմ, Գերմանիոյ ելմտական անձկագին տագնապը եւ վերջապէս Ռուսիոյ արտակարգ ճիգերը, երեւոյթներ են որ զիս կը բաժնեն գրականութենէն: Երկու օրուան մէջ, դեռ նոր լափեցի Նիքըրպօքըրի (Knickerbocker) գիրքը, որ գրուած է Հնգամեայ Ծրագրին մասին:

Կէս ժամ սողալով իջնելու համար գետնածուխի հորերուն մէջ, որ վերելակ չունին: Կէս ժամ դուրս ելլելու համար այդ հորերէն: Հինգ ժամ աշխատանք, մէջք ծռելով խեղդիչ մթնոլորտի մը մէջ: Յոգնաբեկ գեղջկուհիները կը լքեն իրենց գործը ու կը հեռանան, բայց նորեր կուգան խանդավառ, երիտասարդներ, որոնց հոգին կազմուած է նոր բարոյականով, միշտ ջանադիր այն յեղափոխութեան, որ ցոյց կը տրուի իրենց: Պարտադիր է այդ աշխատանքը, որուն կ'երթան երջանկօրէն: Ա՜խ, որքա՜ն կը հասկնամ եւ կ'ըմբռնեմ իրենց երջանկութիւնը:

Կ'ուզէի պոռալ, բարձրաձայն պոռալ թէ որքա՛ն համակրանք ունիմ Ռուսիոյ մասին: Ես կ'ուզէի, որ լըսէին իմ աղաղակս, եւ կ'ուզէի, որ նշանակութիւն ստանար իմ ճիչս: Կ'ուզէի ապրիլ այնքան, որ տեսնէի այդ վիթխարի ճիգին յաջողութիւնը: Կ'ուզէի տեսնել այդ յաջողութիւնը, զոր կը մաղթեմ հոգիիս խորէն, ու կ'ուզէի կարենալ աշխատիլ այդ յաջողութեան համար: Տեսնել ինչ որ կրնայ տալ Պետութիւն մը, որ կրօնք չունի, ընկերութիւն մը, որ պատուար չունի: Վասն զի յառաջդիմութեան ամենավատ թշնամիներն են ընտանիքը եւ կրօնքը:

Վէճ բանաստեղծութեան մասին

Դարձեալ վէճ բանաստեղծութեան մասին: Ֆրանսական պարբերականները կ'ողբան նորէն, — սովորութի՞ւն դարձաւ, — թէ կը մեռնի՛ բանաստեղծութիւնը: Ոմանք (Վալէրի եւ Ցէրէմ) կը վիճին յանգին մասին, — աւելորդ մանրամասնութիւն: Բայց կան ուրիշներ ալ (Սէպաստիէն-Շարլ Լըքոնթ եւ Էրնէստ Փրէվօ), որ կը կռուին բանաստեղծութեան նկարագրին մասին:

Բանաստեղծութիւնը խառնուած չէ ժողովուրդին կամ հասարակութեան, ահա թէ ինչո՛ւ կը մեռնի, կ'ըսէ մէկ կողմը: Եւ հինէն ի վեր, բանաստեղծութիւնը մերժած է կամ արհամարհած vulgum pecusը: Ընտրեալներն են, որ բարձր պահած եւ սնուցած են քերթողական մուսան: Ո՛չ, կը պոռան հակառակ կողմէն, բանաստեղծութիւնը միշտ եւ շարունակ ապրած է ժողովուրդին հետ, հասարակութեան մէջ: Միջին դարու ամբողջ բանաստեղծութիւնը ժողովուրդն էր, որ տուաւ: Յիշեցէ՛ք, կ'ըսեն, chanson de gesteները, վիպերգութիւնները, աշուղական երգերը: ԺԶ. դարու բանաստեղծութիւնն ալ, դարձեալ, ժողովուրդն էր, որ տուաւ: Յիշեցէ՛ք, կ'ըսեն, Ռոնսարը: Վերջապէս ԺԷ. դարու բանաստեղծութիւնն ալ կը մատնէ ժողովուրդին verbeը, որ կ'երթար կենդանացնելու եւ թարմացնելու մուսային քնարը:

Բայց եթէ հիմա կը փնտռէք Պեգազ'ը, լուսնակ գիշերը, կարկաչահոս առուն, սօսափող անտառը, մելամաղձոտ լճակը, այո՛, չկան, սակայն կենդանի է ու կ'ապրի՛ բանաստեղծութիւնը: Նոր բանաստեղծութեան Պեգասը (ձի) մեքենան է հիմա:

Ճշդում մը այստեղ, — ցուցափեղկերու ընթերցողները յաճախ կը շփոթեն հարցը, երբ կը խօսուի մեքենային մասին: Մեքենան կար, հինէն ի վեր: Նոյն իսկ հիւցում կ'ազդէ մեքենական հին ճարտարարուեստը: Ինչ որ հիմա գրականութեան մէջ մեքենայ կը կոչուի՝ ելեկտրականութիւնն է, որ կ'արտադրէ մեքենաշարժը (moteur), շարժելու համար հսկայ մեքենաներ: Այսինքն արագութիւնը, կշռոյթը: Արագութեան ոգին է, կը կերպարանափոխէ աշխարհը, եւ տարածութեան ու գնդուածի գաղափարը, զոր արտայայտեց պահ մը աստղական եւ եգիպտական արուեստը, նորէն կը յաճախէ արդի միտքը: Վերջապէս շնորհիւ այդ արագութեան եւ ուժին, կը շինուին հսկայ փաղանգատուներ, գործարաններ, ու քանի կը փոխուի աշխարհը իր դիմագիծով, բանաստեղծ կ'ընտելանայ երկրի ճարտարապետութեան, ու կ'երգէ աղերսը, որ կայ իր հոգիին, զգայարանական մեքենաներու իր կեանքին եւ աշխարհի, գործարանական մեքենաներու կեանքին միջեւ: Ասով կը յեղաշրջուի քերթողական արուեստն ալ, ելեկտրականութեան կշռոյթը, բիրտ եւ արագ շեշտը կը մտնէ նախադասութենէն ներս: Հետեւաբար մեքենային ազդեցութիւնն է մարդկային լեզուին եւ զգայնութեան արագ եւ բիրտ կշռոյթը: Ու եթէ ձեւը կ'ազդէ նաեւ խորքին վրայ, այն ատեն մարդն ու իր արուեստը կ'իյնան ելեկտրականութեան տիրապետութեան տակ: Այսպէս է, որ հիմա շատեր, շփոթութեան տեղի չտալու համար, արդի դարը կ'անուանեն ոչ թէ մեքենայի, այլ ելեկտրականութեան դար:

Ելեկտրականութեան այս դարն է, որ հետզհետէ կը ստեղծէ իր արուեստը եւ իր ինքնատիպ բանաստեղծութիւնը:

Բանաստեղծութիւնը մեռաւ, այո՛, բայց հին բանաստեղծութիւնն էր, սակայն ահա կը սկսի վերածնունդ մը բանաստեղծութեան, որ երգն է կամ ծաղիկը ելեկտրականութեան:

(ձայն մը որ շատ էր նման Օր. Սիլլայի ձայնին՝ մեռել ա մեռե՛լ...) իր հոյակապ, անզուգական, անդերազանցելի համալսարանին, զոր դեռ չեմ տեսած, արուեստից, գիտութեանց, խոյանքի, մարդանքի, փորհարիքի, Թռիչքի, Թռուցեալների, լուսոյ մե՛ծ տաճարին... (Սուսան բաջին հոնքուր հոնքուր լալով՝ Ասված ձէնդ լսի, տիրացու, մեր տաճարն էլ լուս իջնի, մեռնեմ դրա զօրութանը):

ՀԻՆԵՆՑ (Զայրացած, մօրը ականջին) — Ինչ յիմար յիմար դուրս ես տալիս: Սա խօ տիրացու չի, սարկաւագ չի: Փարիզից թաժա եկած հօս – հօս ա: Մոլլա Դուրսունի վերայ բանաստեղծութիւն ա շինել: Ձես թողնում հասկանամ ինչ ա ասում: Կարծում ես պատարագ է անո՞ւմ: Հա՛ օչնա տէր, հա՛ օչնա տէր...: Առանց դրան էլ լեզուն չի հասկացւում, լըռի՛ր է՛...: Թէ իմանայ իրան տիրացու ես շինել, մէկ էլ գովեստ չի գրի իր «տաֆթար»ի մէջ ինձ համար...:

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻ (Քիթը սրբում է ազմուկով եւ սկսում է գուլպան հիւսել) — Ինչ իմանամ, բալաջա՛ն, ասում էր օխչո՛ւմ, օխչո՛ւմ, ես էլ չե՞մ ասի՝ օչնա ի տէ՛ր, օչնա...

ՆԱԽԱԳԱՀ — Լռութի՛ւն...

ՎԱՐՍԱԿ ԶՈՐԲԱՆԵԱՆ (Ոգեւորուած, միրուքը ցնցելով) — Այո՛, եկած եմ, կ'ըսեմ, կարօտիս անյագ, անյատակ յատակը ծակ, անվերջ ու անշէջ փափաքը առնելու, ուրբ, արբաղնասուրբ, գերասրբաղնասուրբ հայրենիքէս, քանզի, ո՛հ, կը մեկնիմ կոր վաղը ութը տասնըվեցի, այո՛ կ'ըսեմ ութը տասնըվեցի անգութ, անագորոյն, անխիղճ թրէնով որ զիս բաժնելով, հեռացնելով, իմ պաշտելի, դիւթական, զմայլելի, զքանչելի, խորհրդաւոր, խորհրդային... (հարուածային ծափերու տեղատարափ: Անպէտիկ Սահածեան նախանձից գունաթափւում է գլխի ընկնելով որ իր տոլարները կիսուելու են: Բայց հէնց այդ միջոցին ինչ որ փայլուն բան նշմարելով գետնի վրայ, կամա՛ց խոնարհելով առնում, եւ ժպտելով գրպանն է խրում: Ծափերու անձրեւ: Գեյլակէօզվայեան փիլիսոփան անձրեւանոց է բաց անում: Ծափեր: Բարեկից կատղած ատրճանակին ձեռք է տալիս: Ծափեր: Զուրբան մտովի նոր պլան է շինում խմբագրատունը մի անգամ եւս յարձակմամբ գրաւելու համար: Ծափեր, ծափեր, ծափեր...):

ՔՈՒՐԴ ՍԱԽՕ (Շուրջիններին) — Գիժուել է՞ք..., ինչի՞ էք ծափում...

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻ — Քե՛զ ինչ... անհաւատ քուրդ, քե՛զ ինչ: Սա մեր մոլլան ա, ծափում ենք, քե՛զ ինչ...

ՔԱՋԱԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏ (Սախօին) — Որ քեզ ասում ենք էշ ե՛ս...: Ախր չես հասկանո՞ւմ, գիտուն մարդ ա, բառարանը անգիր արած կարդում ա, ծախում ենք, քե՛զ ինչ...:

ՀԻՆԵՆՑ — Հա՛ վարժապետ, մտովըս անցնում էր, Աճառեանի բառարանից անգիր է արել ամբողջ էջեր, սա հրա՛շք է... հանճար է, մեր մեծագոյն տաղանդն է Զորբանեան: (Մտովի՝ ինձանից յետոյ):

Անսասանելի «սօցխոզջորփոր»ներու լիկայի կարգադրութեամբ ծափերը տեւում են 12 վայրկեան: Հազիւ դադրած շարունակում է՝

ԶՈՐԲԱՆԵԱՆ — Մեկնելով հոսկէ, հո՛ն պիտի հասնիմ: Հո՛ն, ուր ապագայ ծափերը ձրի են, ափէրիթիֆները ձրի են, կերակուրները ձրի են, պնակները ձրի են, լըեւը ձրի է, Բարեգործականի ամսականը ձրի է, խելքերը ցրիւ են (յանկարծ կատաղելով) նոր - հարուստներու սեղաններու երազանքին մտալլկիչ եւ ստամոքսայոյզ յաճախանքով, հո՛ն, որ սակայն, ուա՛ղ, ափսո՛ս, զարհուրելի, սոսկալի, սարսափելի, սարսռազդեցիկ... (Եօլտաշ Ուզուն Հասան, Հինենցի ականջին՝ արմատական բառարանի «ս» գրին հասել ա, իմամ Ալիին մի ոչխար մատաղ երբ «ֆ»ին հասնի՛ նա, Ալի...) սեւախորհուրդ, սեւսիրտ, սեւահոգի Դաշնակները, որոնք այնքան անարգօրէն, անխիղճօրէն, անհաշտօրէն, անշեղօրէն... (Եօլտաշ Ուզուն Հասան քուրդ Սախօին, յուսահատ ձայնով՝ «ս»ին վերադարձաւ, Սախօ՛, մի մատաղ էլ դու խոստացիր, հա՛ իմամ Բզա...) ահաւոր, անասելի ախտավարակումով դաւաթահայ երիտասարդութիւնը իրենց ետեւէն քաշելով, քարոզելով, քաղաքականօրէն, քաղաքացիականօրէն...

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻ (Ուրախ՝ քաջալ վարժապետի ականջին) — Գուլպայիս մի թաթը վերջացրել եմ: Ասա՛, Դաշնակներին գովում ա, չէ՞...: Միրուքին մատա՛ղ...:

×

Աբեղջան, ինչ երկարեմ, այս նախագահութիւնը տեւեց մի ամբողջ ժամ: Մի ժամ մի նախադասութիւն, ոչ մի վերջակէտ: Ասում են Փարիզի բոլոր վերջակէտները գրաւել է «Յառաջ»ը, զո՞րթ ա: Աստծու սիրուն սըրան էլ տուէք մի քանիսը, մեռանք, է՛...:

Այդ մէկ ժամուայ միջոցին նախագահը մտովի ինչ որ տոլարի կիսուելու հաշիւն էր անում, Զուրան իր պլանը վերջացրեց: Սուսան բաջին գուլպայի միւս թաթը թամամեց: Բարենց մի նոր հատոր էր գրելու եթէ թուղթ ունենար: Ղուկասի հարսը մի երեխայ ծնաւ: Ուզուն Հասան ամբողջ Ղուրանը երկու անգամ մտովի անցաւ: Քաջալ վարժապետը, որ էս քանի օրը մի քիչ կարմրել էր, չորս հարիւր անգամ ականջիս ասաց թէ երբ ենք գառնալու Պարսկաստան:

Մի ժամից յետոյ կրկին 12 վայրկեան ծափ, «սօցխոզջորփոր»ներու լիկայի հրամանաւ:

Յետոյ Վարսակ Զորբանեան էլի խօսաց երկու նախադասութիւն, այսինքն երկու ժամ: Սկսեց «ա» գրից: Եօլտաշ Հասան յուշաթափուեց, Սախօ նրան դուրս տարաւ: Ասում են երկուքն էլ անցել են չին. սահմանը: Զուրանը պահեստի վեց պլան շինեց մի շաբթուայ մէջ խմբագրատուն վեց անգամ մտնելու եւ վեց անգամ վըտարուելու հեռանկարով: Բարենց անձնասպան եղաւ: Ղուկասի հարսի երեխէն բաւականին մեծացաւ, ծափ էր տալիս, վերջի ժամին չորս ոտի վրայ ման էր գալիս եւ Զորբանեանին մտիկ տալով բղաւում էր՝ ... քա – քա – քա – քա...:

Միայն վերջաւորութեանը մի վատ բան պատահեց: Սուսան բաջին յանկարծ գլխի ընկաւ թէ Զորբանեան ոչ թէ գովում, այլ հայհոյում է Դաշնակներին: Մի խոժոռ նայեց տղին որ ծափ էր տալիս: Յետոյ մի քիչ յաւել խոժոռ, յետոյ ա՛լ աւելի... ու յանկարծ, շրա՛խք... խեղճ Հինենցի վըզակոթին...:

— Քոռանա՛ս, շան լակոտ, բղաւում էր Սուսան բաջին, էդ կարդացուրկ սարկաւագին հաւանում ես, հա՞, ծափում ես, հա՞, լուս – հաւատըդ ուրանում ես, հա՞...:

Եւ ամէն մի «հա՞»ի հետ տուր որ կտաս...:

Ո՞վ ա ճօրաթ անում Սուսան բաջու ձեռը քաշե՞լ: Չէ՞ որ Մոլլա Դուրսունի կոլխոզուհիների պետն ա, հարուածային կարգով, բայց ի՛նչ հարուած, խեղճ Հինե՛նց...:

Ճառահանդէսը եղաւ փլաւի շըջըւած կաթսայ: Մեր զմանուկն չէր ճանաչում: Սուսան բաջին խուժեց բեմ: Անպէտիկ Սահածեան գետնին մտիկ տալով կամա՛ց դուրս պրծաւ: Մէկ էլ տեսանք սարկաւագի միրուքը Սուսանի ձեռին: Քաջալի հետ նետուեցինք, ազատեցինք ձեր բանաստեղծին:

Բայց բեմից վար քաշելէ առաջ, Սուսան բաջին ոտով ամուր խփեց Զորբանեանի ոտին:

— Դէ, հիմի կը գնաս քո Փարիզը, պոռում էր Սուսան բաջին, ոտիդ մի մասը կը թողնես քո սիրած հայրենիքում... տէ գնա հիմի... տիրացու քաջա՛լ...:

Ինկալէս, իմ ազիզ Լեւոնջան, յաջորդ օրն ոտի մի մաս, ստեղծուելուց մինչ հիմա անլուայ, բեմի վրայից վերցրինք եւ ուղարկեցինք անսասանելի «սօցխոզջորփոր»երի լիկայի «միւզէխանան»: Լիկան մի թուղթ կպցրեց վրէն, գրուած «Աստուած վկայ սա մարդի ոտի մասն է»:

Նոյն օրը քաջալ վարժապետի հետ ճամբայ ընկանք Պարսկաստան:

Նամակդ մի ուշացնի:

Քո անձնուէր

ՄԻՐԶԱ ՍԱՄՈՒԷԼ ՅՈՐԴԱՆԱՆԵԱՆ

"ՇԻՐԱԿ"

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ — **Importation directe**

26 rue de Trévise, Métro: Cadet, Tél. Prov. 38—63

ՄԻԱԿ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄՈՎ ՀՈՏՈՎ **DUBEK** *ԹԱՐՄ ՍՈՒՐՃԻ*

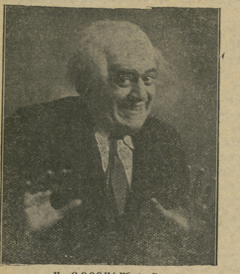
ծ ո խ մ թ ե ր ա ն ո ց   ա ր ե ւ ե լ ե ա ն ե ւ ե ւ ր ո պ ա կ ա ն

ամէն տեսակ ընտիր նպարեղէններու: Նոր տարիի եւ ծնունդի առթիւ

կանխաւ ստացած ենք ամէն տեսակ ընտիր չոր միրգեր: Արագ եւ ուշադիր սպասարկութիւն

20% զեղչ տնտեսական տագնապին պատճառաւ   փութացէք օգտուիլ, Livraison à domicile

7րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (փոթաշ)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Mét. Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

այսօր կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ կը ներկայացուի

ՓՈԹԱՇ ԵՒ ՓԵՐԼԱՄՈՒՏՐ

Թարգմ. Յ. ՂԱՐԻԲԵԱՆ

Մօնթէկիւ կլասի ծիծաղաշարժ գոմէտին (3 արար)

3 ժամ անընդհատ ծիծաղ

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. Նիկողոսեան *Հերթ. բեմադիր* Ս. Թորոսեան

Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Եւսիկ, Օրիորդներ Մելինէ, Պետրոսեան, Պ. Պ. Անտոնեան, Գազանճեան, Թորոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Մեծատուրեան, Նիկողոսեան, Պերճիկ, Սրապեան եւ Սանճագ:

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ՝ 3 եւ 5 ՖՐԱՆՔ

(Սահմանափակ թիւով ընզէրվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Այսօր կիրակի գիշեր ժամը 9ին

Salle des Sociétés Savantes*ի մէջ*

8 Rue Danton   Metro St. Michel et Odéon

կը ներկայացուի աննախընթաց պատրաստութեամբ

Գերմանացի ծանօթ թատերագիր ՄԱՔՍ ՏՐԷՀԷՐԻ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Տ ո ա մ ե ր ե ք ա ր ա ր

եւ

ՍՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

կատակերգ. մէկ արար   ՀԱՆՐԻ ՊՕՐՏՕԻ

Կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿ. ՔՆԱՐ, Պ. Պ. Լ. ՅԱՐՈՒԹ, ԼԱՔՔԱ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, եւն.

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ.— 15, 10 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Ստիպողական

ԿՈՒԶՈՒԻՆ գործաւորուհիներ, Օրքօքօի, Փիլ բասէի եւ Գօնֆէքսիօն ձեռմակեղէնի համար: Անմիջապէս դիմել Տիկ. Պապիկեանի, 53 rue de Belleville, *Paris (19):*

Նոր Տարին կը մօտենայ, փութացէք անգամ մը այցելել՝

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՀԱԼԱՃԵԱՆ

7, Rue de Tracy Tel. Louvre 28-23

(Métro: St. Denis եւ Réaumure)

Նոր Տարիի առթիւ ստացած ենք արեւելեան չոր միրգեր, ընտիր օղի եւ թարմ նպարեղէններ:

Փութացէք օգտուիլ առիթէն, բացառիկ զեղչ Նոր Տարիի առթիւ բոլոր ապսպրանքներու վրայ:

Ուշադրութիւն՝ մեր գիներուն՝

1. Սուրճ	9	*Ֆր. Լիվր*
2. Բաշէր պանիր	8	*Ֆր. Լիվր*
3. Կեսարիոյ ապուխտ	12.50	*Ֆր. Լիվր*
4. Ճերմակ պանիր	6	*Ֆր. Լիվր*
5. Ձիթապտուղ	3	*Ֆր. Լիվր*
6. Ընտիր օղի	19	*Ֆր. Լիթր*

Անգամ մը այցելեցէք՝ համոզուելու համար:

Livraison à domicile

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ԳՏՆԵՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

CHEZ JOSEPH

91 Rue Moncey

Պանդոկ ամէն յարմարութիւններով

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ժններ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔՈՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՈՒՃԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

Métro St. Michel *կամ* Maubert-Mutualité

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière.   մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ

ԲՈՒՐԴԵՐ

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար:

Միշտ պատրաստ ունինք *50000* քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ թիւ *2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40* եւ հաստ մանած բուրդ *(grosse laine)*: Ամէն տեղէ աժան գին:

դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

J U R I S C O N S U L T E

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare, Paris (9e)   Tél. Pigalle 67-69

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ ուղղակի եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17—19: Նաեւ ժամադրութեամբ

ՉԱԳՐԵԱՆ ԵՒ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

40, RUE D'ABOUKIR

Tel. Louvre 58-75   Métro: Sentier

Վաճառատունս մեծաքանակի կողքին փոքրաքանակի ճիւղ մը հաստատած է նոյն գիներով, *մետաքսեղէնի, բրդեղէնի* եւ *թաւիշի* ամենաձոխ տեսակներու նորոյթի վրայ: Մէկ անգամուան այցելութիւնը կը բաւէ հաստատելու տեղոյն վրայ մեր անմրցելի պայմանները:

ԾԱՆՕԹ.— Գօնֆէքսիօն շինողներու մասնաւոր գին: Գաւառէն եկած ապսպրանքներու շուտով ղրկացում կը տրուի:

Հայ «Տրամ-Օփերէթ» խումբը

Ղեկավարութեամբ

Ս. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆԻ

Մասնակցութեամբ

"ՍԻՓԱՆ"

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Հայկական մեծ օփերա

ՅՈՎ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ԱՆՈՒՇ

Օփերա *4* արար *6* պատկեր

8 Յունուար Կիրակի ցերեկ

ժամը ճիշդ 2.45ին

Maison de la Mutualité

ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Métro: Maubert - Mutualité

Տ ո մ ս ե ր ը ա յ ժ մ է ն կ ը ծ ա խ ո ւ ի ն ս ո վ ո ր ա կ ա ն տ ե ղ ե ր ը

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ **CONSTANTINOPLE**

ԹԻԻԹԻԻՆՃԵԱՆ ԵՒ ՓԱՆՈՍԵԱՆ ԸՆԿ.

37 Rue Trévise, Métro Cadet   Tél. Taitbout 56—96

Յատկապէս ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ եւ ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ ստացած ենք արեւելեան միրգեր եւ ամէն տեսակ նպարեղէններ

Մասնաւորապէս զարկ տուած ըլլալով արեւելեան սուրճի առեւտուրին, յատկապէս կը յանձնարարենք մեր ԱՆԽԱՌՆ ԵՒ ԸՆՏԻՐ ՍՈՒՐՃԸ: Կը վաճառենք մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ՝ անմրցելի գիներով եւ մաքուր սպասարկութեամբ:

L i v r a i s o n   à   d o m i c i l e

ՀԱՅԱԳՈՐԾ ԵՒ ԱՆՈՒՇԱՎԱՃԱՌ

ՍՏԵՓԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

75 Ave. de Verdun, Issy-les-Moulineaux, Seine, France, Tél. 166 Issy

Փնտռեցէք բոլոր նպարավաճառներուն մօտ մեր համեղ ՍԻՄԻԹՆԵՐԸ, որոնք իրենց թարմութիւնը կը պահեն մինչեւ 1 ամիս:

Մասնաւոր յանձնարարութեանց վրայ, մեր արդիական փուռին մէջ կը պատրաստենք՝ Լահմէճիւն, չէօրէք, պուղաչա եւ ամէն տեսակ եւրոպական եւ արեւելեան անուշեղէններ:

Կ'ընդունինք ապսպրանքներ գաւառներէ եւ արտասահմանէ:

Արագ առաքում: 3 քիլօէն սկսեալ ապսպրանքները կը յանձնենք բնակարան:

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ

հ ի ւ ա ն դ ու թ ե ա ն ց

34 Bld. de Clichy, Paris.   Métro Pigalle   Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Հրաւէր բոլոր փափկանաշակներուն

Ճաշարան Գ Ա Ռ Լ Օ

34 Rue St. Lazare, *Paris (9)*

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

ՄԻ ՄՈՌՆԱՔ այցելել նոր տարւոյ եւ տօներու առթիւ

Հանրածանօթ Պոլսեցի ժամագործ-ոսկերիչ

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆԻ

(MAISON E. CHARLES) *Հիմնուած* 1869

29 rue Mathis,   Métro Crimée

Tél. Nord 56-97   Tram. 50 եւ 52, Autobus AY եւ AV

Կը գտնուին ամէն քսակի մատչելի, գրպանի, թեւի, շղթայի, *պատի եւ զարթուցիչ ժամացոյցներ, զոհարեղէններ եւ տնական սպասներ,* 100ին 10էն մինչեւ 20 իրական զեղչ *եւ Նոր տարւոյ առթիւ սիրուն նուէրներ:*

Խղճամիտ *նորոգութիւն ժամացոյցներու:* Չափաւոր գիներով *նորոգութիւն, շինութիւն եւ փոփոխութիւն գոհարեղէններու:*

Կը գնենք *պլաթին, ոսկի, արծաթ եւ թանկագին քարեր:*

Կիրակի օրերը *եւս* բաց է *վաճառատունը:*

ԾԱԽՈՒ Է *նպարավաճառի խանութ մը* Bois-Colombes*ի բազմամարդ փողոցի մը մէջ, շատ սիրուն* installation. *միասին յարկաբաժին մը՝ 3 սենեակ, խոհանոց, տարեկան վարձք՝ 2500 ֆրանք: Մանրամասնութեանց համար դիմել Հ. Աբէլեանի,* 226, rue Lafayette: *Մէթրօ՝* Louis-Blanc: *Հեռախօս՝* Botzaris 89-06 *եւ* 95-79:

Ծախու է *ստիպողական մեկնումի պատճառաւ կեդրոն թաղամասի մէջ կօշկակարի խանութ մը՝ բոլոր կազմածներով (մեքենայ, գործիք եւայլն.) միասին: Բնակարան՝ 2 սենեակ, խոհանոց: Վարձք՝ 3000 ֆրանք, պայմ՝ 6 տարի: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Տէր Յակոբեանի,* 14 rue Medeah, *Paris (14):*

Տօքթ. Լ. ՏԷԼԼ'ԱՄՈՌ

(Հայերէն կը խօսի)

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ԲԺԻՇԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

I.— 41, Rue des Ecoles, Les Lilas (Seine). Métro: Porte des Lilas. Tél. Villette 08 - 23: *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 14 - 17:

II.— 28, Avenue Marceau, Courbevoie (Seine): *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 10 - 12:

կ'այցելէ եւ կ'ընդունի հիւանդներ ժամադրութեամբ:

Նոր Տարիի առթիւ նուէր մը

ՄԻ ՄՏԱԾԷՔ ԹԷ ԻՆՉ ՆՈՒԷՐ ՊԻՏԻ ՏԱՔ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Ուղղակի դիմեցէք Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ

26, rue Lesage, Paris (19)   Métro: Belleville

Tél. Ménil. 61 - 85

Ուր պիտի գտնէք ամէն տեսակի *հայերէն, յունարէն* եւ *թուրքերէն* նոր ստացուած փլաքներ:

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ՆՈՒԻՐԷ

T. S. F. PHONOS SEVA

ՖՕՆՕՆԵՐ 150 *ՖՐԱՆՔԷՆ ՍԿՍԵԱԼ*

206, RUE LAFAYETTE, PARIS (10)

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉ

Maison ALBERT

17, Rue Damesme   Métro: Tolbiac

ԿԱՆԱՆՑ, ԱՐԱՆՑ ԵՒ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

Հայերու համար մասնաւոր զեղչ եւ կաղանդի առթիւ նուէրներ:

Խնամուած եւ մաքուր աշխատանք:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ   Հեռաձայն Danton 52- 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ԴԵՐՁԱԿ   ԿԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, *մէթրօ* Cadet   Paris (9)

Ճոխ մթերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր ու վայելուչ, տնտեսական տագնապին առթիւ հարիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

20 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2065

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Անցեալ օգոստոսին, «Պրոմեթէ», «Կովկասի ժողովուրդներու ազգային պաշտպանութեան օրկանը», ուրախութեամբ կ'աւետէր թէ «չուտով պիտի ստորագրուի» Համագաշնակցութեան դաշինք մը՝ Կովկասի ժողովուրդներուն միջեւ։

— «Այս դաշինքին նախագիծը, որ կազմուած է մեթոտիկ պատրաստութեամբ եւ լուրջ քննութեամբ, արդէն իսկ ընդունուած է Կովկասի ժողովուրդներու իրաւասու օրկաններուն կողմէ. իր ստորագրութիւնը օրերու խնդիր է միայն»։ (Յօդուածագիրը՝ Միր Եագուպ)։

«Պրոմեթէ»ի յաջորդ համարներուն մէջ հրատարակուեցան ակադեմական տեսութիւններ՝ այս մասին եւ Համագաշնակցութեան կազմական կանոնագիրը. բայց ոչ բուն դաշինքը, որ մինչեւ այսօր ալ գաղտնիք է։

Այդ առթիւ գրուած խմբագրականի մը մէջ (1 *սեպտ.*), *դիտել կուտայինք.*

— «Ինչպէս կ'երեւայ, «բաներ մը կը դառնան», որոնց մասին ստոյգ տեղեկութիւններ կը պակսին։

«Ամէն թիւրիմացութիւն հարթելու համար, ըսենք թէ ինչ որ կովկասեան ժողովուրդներ կը կոչեն, նշանակուած է թերթին վրայ, — Վրաստան, Ատրպէյճան եւ Հիւսիսային Կովկաս, որոնց միացած են, յետոյ, Ուկրայնան եւ Թուրքեստանը։

«Հայերը կը մնան անջատ։ Կովկասեան Կոմիտէին անդամները վերջին տարիներու ընթացքին բազմաթիւ փորձեր կատարած են Հայերն ալ իրենց ետեւէն քաշելու, ուղղակի կամ անուղղակի բանակցելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ։ Բայց ապարդիւն։ Դաշնակցութիւնը, այս ճակատին վրայ, ունի բացորոշ բանաձեւ մը, որ թոյլ չի տար նաւարկել պղտոր ջուրերու մէջ։

«Կը նշանակէ թէ «կովկասեան դաշինքը» պիտի ստորագրուի, դուրս ձգելով Հայերը։ Պիտի ստորագրուի, դառնալով տեսակ մը ճնշումի միջոց։

«… Հասարակ մահկանացուներու լեզուով, Դաշինքին հեղինակները եղած – չեղածը կ'ամփոփեն Կովկասի մէջ, կը ձգտին ապահովել անոր անկախութիւնը՝ ռուսական լուծէն, եւ դատ չունին Թուրքիոյ դէմ ոչ իրենց, ոչ ալ ուրիշներուն համար։

«… Մեզի կը մնայ ըսել — բարի վայելում, անխախտ պահելով ինչպէս մեր տեսակէտը, նոյնպէս մեր գործելու ազատութիւնը։

«Կզգիացո՞ւմ է այս։ Բայց լաւագոյն է կզգիանալ եւ ուրիշ ելք փնտռել, քան մխրճուիլ ջրապտոյտի մը մէջ որ երեւութապէս անվնաս կը թուի, մինչ իրականին մէջ կը սպառնայ տապանաքար մը եւս դնել մեր դատին վրայ»։ («*Յառաջ*», 1 *սեպտ.*)։

×

Ինչպէս ըսինք, մինչեւ այսօր չէ հրատարակուած դաշինքին բնագիրը։

Հրատարակութիւնն ալ մեծ յայտնութիւն մը չպիտի ըլլար, քանի որ գիտենք տիրապետող միտքը։

Միայն «Պրոմեթէ»ի տեսութիւնները՝ այդ մասին՝ բաւական են արթնցնելու ամէնէն բարեմիտն ալ։

Բայց ինչո՞ւ կը յապաղի հրատարակութիւնը, քանի որ «ստորագրութիւնը օրերու խնդիր է միայն», անցեալ օգոստոսէն ի վեր։

Կ'ուզեն գաղտնի՞ պահել։ Իսկ «Պրոմեթէ»ի հաւաքածո՞ն…

Որքան կրցանք ստուգել, այլ եւս գոյութիւն չունի կովկասեան նախկին ճակատը, — այնպէս ինչպէս կ'երազէր «Պրոմեթէ»ի խմբակը։

Քանի մը թեւերու բաժնուած են Վրացիները, որոնք այնքան ջերմութեամբ յարած էին «Կովկասի անկախութեան Կոմիտէ»ին։

Թեւերէն մէկը, առաջնորդութեամբ Վրաստանի Հանրապետութեան նախկին նախագահ Ժորտանիայի, կը շարունակէ մնալ հաւատարիմ՝ «Պրոմեթէ»ին։

Ուրիշ խօսքով՝ Ժառանգորդը այդ խմբակին հիմնադիրներէն Բամիշվիլիի, որ սպաննուեցաւ Փարիզի մէջ։

Միւսները բռնած են «որոնումներու» ճամբան։ Նոյնքան զօրաւոր տարրերով։

Ազէրիներն ալ բաժնուած են երկու թեւերու։ Նաեւ Լեռնականները։

Ուրեմն, «Պրոմեթէ»ն չղթայուած է ոչ թէ միացեալ, ներդաշնակ օղակներով, այլ հակամարտ հանգոյցներով։

Օրկանը կը մնայ, բայց դաշինքը դեռ ի լինելութեան է։ Եթէ ոչ վիժած։

Եւ ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ առաջին օրէն իսկ (1926), *երբ Բամիշվիլիներ եւ Րէսուլզատէներ «Պրոմեթէ»ի դաւը կը սարքէին Պոլսոյ մէջ։*

Եօթը տարի առաջ ալ, ինչպէս այսօր, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունեցած է մէկ տեսակէտ, մէկ բանաձեւ՝ այս դաւադրութեան հանդէպ։ Եւ ահաւասիկ արդիւնքը, — ծրագրին հեղինակները իրենք մատնուած են դառն յուսախաբութեան մը, թէեւ իրենց կողքին ունին նորազատ պետութիւն մը (քրիստոնեայ), որ կ'օգնէ ոչ միայն բարոյապէս, այլ եւ նիւթապէս։

Կովկասի ժողովուրդները չեն կրնար փրկուիլ կռնակ տալով Թուրքիոյ։

Իսկ մասնաւորապէս Վրաստանը ի զուր իր ճակատագիրը կը բաժնէ Հայաստանէն, մոռացութեան տալով ե՛ւ պատմութիւնը ե՛ւ աշխարհագրութիւնը։

Ինչ որ Հայերու գլխուն եկաւ, պիտի գայ եւ Վրացիներու գլխուն, եթէ յամառին «Պրոմեթէ» խաղալ, «եօ – եօ» խաղալու պէս։

Նոր ելք, նոր բանաձեւ։ Այլապէս «Պրոմեթէ»ները կը կայծկլտան, բայց Կովկասի ժողովուրդները կը մնան չղթայուած։

Դաշնակցութիւնը տարիներով բացատրած, մանրած եւ բոլորին մատչելի դարձուցած է այդ ելքը։

Եւ կը հաւատայ թէ՝ ուշ – կանուխ միւսներն ալ պիտի յանգին նոյն ելքին։

Ուրիշ խնդիր, եթէ վճռած են ինքնասպանութեան դիմել։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՔՈՒՐ ԳՐԵԼ…

Սիրելի աշխատակից,

Կը հարցնես թէ ինչպէ՞ս պայմա՞ն է մաքուր գրել թերթին ուղղուած ո՛ր եւ է ձեռագիր։

Այո՛ եւ այո՛, սիրելի աշխատակից։ Նախ որ, խմբագիրները ստիպուած են աչքէ անցընել բոլոր ձեռագիրները։

Արդ, ձեռագիրներ կը հասնին որոնց հեղինակները իրենք դժուա՛ր թէ կարենան կարդալ… երկու օր յետոյ։

Աշխարհի ամէնէն համբերատար կամ ճարպիկ գրաշարն ալ, վերջը վերջը, կ'ըմբոստանայ խառն ի խուռն, չսանտրուած մազերու պէս իրար խառնուած, ճանճիտոտիկ, ձայնաւորները կուլ տրուած, քմահաճ ձեռագիրներէն։ Եւ կը շարէ… իր ուզածին պէս։ Յաճախ այնպիսի գիտեր ընելով որ սրբագրիչն ալ կը խաբուի։

Սխալ շարուած բառ մը անպատճառ անիմաստ չըլլար, բայց կուտայ բոլորովին ուրիշ իմաստ։

Դուն կը գրես «բանաձեւ», — գրաշարը կը շարէ «բանակ»։

Անշուշտ սրբագրիչն ալ պատասխանատու է։

Բայց, ան ալ մարդ է եւ սխալական։ Կրնայ ապացուցանել թէ սխալ շարուած բառը… կը համապատասխանէ իմաստին։

Իսկ երբ անուն է…

*ՅԱՌԱՋ*ը տողաշարով կը շարուի։ Մէկ ստորակէտի սխալը սրբագրելու համար, հարկ է նետել շարուած տողը եւ նորէն շարել։

Եւրոպական թերթերու մէջ մեքենագիր կուտան տողաշարին ձեռագիրները։

Մեր մէջ, գրողը ինք դրամ չստանար — կամ կը ստանայ չնչին բան մը։ Ո՞ւր կը մնայ որ… մեքենագիր օրիորդ մը վարձէ։

ՎԱՐԱԶ

ՔԱՋԱՐԻ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻՆ

Տիկին Էմի Մոլիսըն, յանդուգն օդանաւորդուհին որ Լոնտոնէն Բարեյուսոյ Հրուանդանը թռած էր, կոտրելով իր ամուսնին մրցանիշը, Լոնտոն դարձաւ կիրակի կէս օրին։ Բարեյոյսէն ճամբայ ելած էր դեկտ. 11ին։ Հակառակ զարհուրելի դժուարութեանց որոնք պատճառ եղան քանի մը անգամ վար իջնելու Ափրիկէի մէջ եւ շաբաթ իրիկուն Պուռժէի մէջ (Փարիզ), տիկինը յաջողեցաւ Քէյփթաուն – Լոնտոն հեռաւորութիւնը կտրել 7 օրէն եօթը ժամէն եւ հինգ վայրկեանէն։ Ասով կտրած կ'ըլլայ ուրիշ օդանաւորդի մը մրցանիշը, քանի որ 1930ին այդ միեւնոյն ճամբան կտրուած էր իննուկէս օրէն։

Կիրակի առտու կանուխ, ժամը 6ին, օդանաւորդուհին արթնցաւ, բաղնիք մտաւ եւ պատրաստուեցաւ ճամբան շարունակելու դէպ ի Լոնտոն։ Լրագրողներ եւ լուսանկարիչներ իրմէ առաջ արթնցալով, կը հետեւէին բոլոր շարժումներուն։ Ժամը 10·20ին ճամբայ ելաւ Փարիզէն եւ Լոնտոնի կայանը հասաւ ժամը 12·05ին, դիմաւորուելով անհամար բազմութեան մը կողմէ։ Ոստիկանութիւնը չէր կրնար զսպել ժողովուրդը։ Առաջին դիմաւորողն եղաւ, անշուշտ, իր ամուսինը։

Տեսակցութեան մը ընթացքին, յայտնեց թէ օդանաւորդութիւնը արգելք չէ սիրելու իր ամուսինը եւ ընտանեկան յարկը։ «Ի հարկէ, եթէ զաւակներ ունենամ — եւ ինչո՞ւ չունենամ երկու, նոյն իսկ երեք հատ — անշուշտ պիտի վարուիմ այնպէս ինչպէս բոլոր մայրիկները»։

—·—

ՀԱԼԷՊԻ ազգ. վարժարանի տնօրէն Պ. Մ. Էպլիղաթեան Ապահովութեան տեսչութենէն հրաման ստացած է մեկնելու Սուրիայէն։ Առաջնորդարանը խնդրած է վերցնել արգելքը։

× Ոստիկանապետ Պ. Կ. Ծաղկունի, որուն վրայ մահափորձ մը կատարուած էր վերջերս, փոխադրուեցաւ Իսքէնտէրուն, իր նախկին պաշտօնին մէջ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պ. ՓՕԼ ՊՈՆՔՈՒՌ ԿԱԶՄԵՑ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

Պ. Փօլ Պոնքուռ, որ պատերազմական նախարար էր Էռիոյի դահլիճին մէջ, յաջողեցաւ կազմել նոր դահլիճը, կիրակի օր, երկար տքնութիւններէ յետոյ։

Դահլիճին 29 նախարարներէն եւ խորհրդականներէն 18ը արմատական – ընկերվարականներ են։ 19ը անդամ էին նախորդ դահլիճին։ Հինգ նախարարներ եւ հինգ խորհրդականներ (փոխ – նախարար) նոր են։ Պ. Պոնքուռ վարչապետութեան հետ ստանձնած է նաեւ արտաքին նախարարութիւնը։ Պ. Փէնլըվէ կը մնայ օդանաւային նախարար։ Շօթան, որ չէր յաջողած, նոր դահլիճին մէջ ստանձնած է ներքին նախարարութիւնը։

Նոր վարչապետին ամէնէն տաժանելի գործն եղաւ գտնել ելմտական նախարար մը, քանի որ 12 միլիառ ֆրանքի բաց մը ունի ելմտացոյցը։ Նախ առաջարկեց Պանք տը Ֆրանսի փոխ – տնօրէն Պ. Ռիսթի, բայց մերժելուն վրայ, առաջարկեց Պ. Շէռոնի, միացնելով ելմտական եւ ելմտացոյցի նախարարութիւնները։ Պ. Շէռոն, զոր «Հայր Գասպար» կը կոչեն Փարիզի մէջ, մեծ հեղինակութիւն է ելմտական գործերու մէջ եւ հինգերորդ անգամն է որ ելմտական նախարար կ'ըլլայ։ Կը կարծուի թէ նոր նախարարը բոլորովին նոր ծրագիր մը պիտի ներկայացնէ, ելեւմուտքը հաւասարակշռելու համար։

Նոր դահլիճը խորհրդարանին պիտի ներկայանայ հինգշաբթի օր։

Նոր դահլիճը, որ կը յաջորդէ Էռիոյի երրորդ նախարարութեան (1932 *յունիս* 14), 91*րդ դահլիճն է երրորդ հանրապետութեան եւ երկրորդը՝ նոր* (15*րդ*) *խորհրդարանին։*

Թուրքիա–Պարսիկ բարեկամութեան դաշինքը

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անատոլուի Գործակալութիւնը հրատարակեց Թուրքիոյ եւ Իրանի միջեւ վերջերս ստորագրուած ոչ – յարձակումի եւ բարեկամութեան դաշնագիրներուն պատճէնները։

Քաղաքական դաշնագիրը 8 *յօդուածներէ կը բաղկանայ եւ հետեւեալ պարունակութիւնը ունի.—*

Յօդ. 1.— *Կողմերէն մէկը երբ մէկ կամ քանի մը պետութեանց կողմէ զինուորական յարձակման ենթարկուի, միւս կողմը կը խոստանայ չէզոք մնալ։*

Յօդ. 2.— *Պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն ո եւ է պատճառով չյարձակիլ իրարու վրայ, եւ երրորդ պետութեանց հետ չկնքել քաղաքական, տնտեսական կամ ելմտական որ եւ է զինակցութիւն կամ համաձայնութիւն, որ ուղղուած ըլլայ միւս կողմին ցամաքային եւ կամ ծովային ապահովութեան դէմ։ Անկէ զատ, պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն չմասնակցիլ երրորդ պետութեանց կողմէ իրենցմէ մէկուն դէմ ուղղուած որ եւ է թշնամական քայլի։*

Յօդ. 3.— *Երբ մէկ կամ աւելի պետութիւններ թշնամական շարժումներու սկսին պայմանադիր կողմերէն մէկուն դէմ, եւ ուզեն միւս կողմին հողերէն զօրք փոխադրել, զէնք, ռազմամթերք, պաշար, կենդանի եւ պատերազմական այլ պիտոյք անցընել, կամ նահանջող գունդերը փոխադրել, կամ ժողովուրդը գրգռելով իրենց նպատակին ի նպաստ գործածել եւ կամ զինուորական հետախուզութիւններ կատարել,* պայմանադիր այդ կողմը ստիպուած է զէնքով պաշտպանել իր չէզոքութիւնը։

Յօդ. 4.— *Պայմանադիր կողմերէն մէկը եթէ մէկ կամ աւելի պետութեանց կողմէ թշնամական արարքներու ենթարկուի, միւս կողմը ամբողջ ուժով պիտի աշխատի, կացութիւնը լաւ վիճակի մէջ դնելու համար։ Եթէ հակառակ այդ բոլոր ջանքերուն, պատերազմ ծագի, պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն կացութիւնը միասին քննել, երկու կողմին բարձրագոյն շահերուն համապատասխան լուծման ձեւ մը գտնելու համար։*

Յօդ. 5.— Պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն չթոյլատրել ստեղծումը այօրինի կազմակերպութիւններու, որոնք նպատակ ունին միւս կողմի երկրին հանգիստն ու անդորրութիւնը խանգարել եւ կամ կառավարութիւնը փոխել։ Նոյնպէս բնակութեան արտօնութիւն չպիտի տան այն անձերուն կամ կազմակերպութիւններուն որոնք նպատակ ունին փրոփականտով կամ ուրիշ որ եւ է միջոցով պայքարիլ միւս երկրին դէմ։

Յօդ. 6.— *Պայմանադիր կողմերը համաձայն են որ տնտեսական գործակցութեան պայմանները կարելի եղածին չափ կարճ ատենէն ճշդուին։*

Յօդ. 7.— *Այս դաշնագրին յանձնառութիւններէն դուրս, իւրաքանչիւր կողմ ամբողջովին ազատ է ամէն յարաբերութիւն պահելու միւս պետութեանց հետ։*

Յօդ. 8.— *Այս դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ կարելի եղածին չափ կարճ ատենէն պիտի փոխանակուի Թէհրանի մէջ։ Վաւերացումէն անմիջապէս վերջը ի զօրու պիտի ըլլայ եւ հինգ տարի պիտի տեւէ։ Եթէ չջնջուի, դաշնագիրը ինքնին մէկ տարի եւս կ'երկարաձգուի։ Ջնջումը տեղի ունենալէն վեց ամիս յետոյ միայն զօրու է։*

Դաշնագիրը պատրաստուած է Էնկիւրիի մէջ, 1932 *նոյ.* 5*ին, երկու օրինակ։*

⁂ *Բարեկամութեան դաշնագիրը չորս յօդուածէ կը բաղկանայ։ Առաջին յօդուածին մէջ կ'ըսուի թէ հաստատուածը «տեւական բարեկամութիւն» է։ Երկրորդ յօդուածը կը ճշդէ թէ երկու կողմին դիւանագիտական ներկայացուցիչները եւ հիւպատոսները փոխադարձաբար պիտի վայելեն ամէնէն նպաստաւորեալ ազգին իրաւունքները։*

Այս դաշնագիրը Էնկիւրիի մէջ պատրաստուած է 1 *նոյ.* 1932*ին։*

Ըմբոստութիւն Հիթլերեան շարքերուն մէջ

Ծանր ըմբոստութիւն մը ծագեցաւ հիթլերական շարքերուն մէջ, դրամական անձկութեան պատճառով։ Քասէլի «հարուածային վաշտերը» ռոճիկ չեն ստացած ամիսներէ ի վեր։ Միւս կողմէ, վաճառականները մեծ քանակութեամբ համազգեստներ եւն. տուած են ապառիկ եւ վերջերս պահանջեցին որ գոնէ մէկ մասը վճարէ։ Քասէլի վաշտապետը ստիպուեցաւ ծախել 300 կենդինար գետնախնձոր, որ մթերուած էր ձմրան համար։ Հիթլէր իմանալով, պաշտօնանկ ըրաւ վաշտապետը։ Ասոր վրայ զինուորները ըմբոստացան։ Կ'ըսուի թէ 600 հոգի հեռացած են շարքերէն։

Հիթլէր խեղդուած է պարտքերու մէջ որոնց գումարը կը հասնի 12 միլիոն մառքի։ Կը յուսար ելք մը գտնել իշխանութեան գլուխ անցնելով, սակայն ձախողեցաւ։ Անցեալ հոկտեմբերին կարեւոր նպաստներու կը սպասէր, բայց յուսախաբ եղաւ։

ԱՅՍՕՐ, ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ, «ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ»

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՎԷՊ ՄԸ ՍԻՐՈՅ, ԱՐԿԱԾԻ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԱՒԵՐՈՒ

Այսօր, Դ. էջին մէջ, կը սկսինք հրատարակել մեր նոր թերթօնը, «*ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ*», որ իբրեւ շարժանկար կը ներկայացուի Փարիզի սինեմաներուն մէջ։

Սարսռազդեցիկ և արկածալի պատմութիւնն է այս կախարդական կնոջ մը, որ խռովայոյզ կեանք մը ունեցած է պատերազմի շրջանին, յարաբերութիւններ մշակելով բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու հետ եւ որ իբրեւ լրտես գնդակահարուեցաւ Փարիզի մէջ, Վէնսէնի անտառը, 1917 հոկտեմբեր 15ին։

Բազմաթիւ են այս արկածախնդիր կնոջ մասին եղած հրատարակութիւնները։

Քանի մը տարի առաջ, անոր ամէնէն վաւերական պատմութիւնը գրեց իր հայրենակիցը, հոլանտացի Շարլ Հէյման։ Գիրք մը որ թէեւ կենսագրական ուսումնասիրութիւն է, բայց կը կարդացուի վէպի մը պէս։

Իսկ մեր հրատարակութիւնը (անգլերէն) ինքնապէս վէպ մըն է, Մաթա Հարիի կեանքին բոլոր ելեւէջներով, — կապելաներէն եւ պարասրահներէն մինչեւ քաղաքական բեմը, մինչեւ նախարարներու առանձնասենեակը։

Վէպի հանգամանքը պահելու համար, հեղինակը ծածկանուններով կը յիշէ դերակատարները։ Այսպէս, Մաթա Հարին ալ, որ նմանապէս կեղծանուն է, կը կոչուի «Լիան Սոնրէլ», արուեստագէտի անունով՝ «Մատա Կարաս»։

Է. ՊԷՐՆՇԹԱՅՆ ՄԵՌԱՒ

Էտուարտ Պէրնշթայն, Գերմանիոյ ընկերվարութեան վեթերանը, մեռաւ կիրակի օր, սրտի հիւանդութենէ։ 83 տարեկան էր։ Ասպարէզը սկսաւ իբրեւ դրամատան պաշտօնեայ, բայց շատ չանցած մտաւ քաղաքական կեանքի մէջ։ 1872էն ի վեր անդամ էր ընկերվարական կուսակցութեան։ Առաջին անգամ երեսփոխան ընտրուեցաւ 1902ին, յետոյ 1906ին, 1920ին եւ 1928ին։ Այնուհետեւ քաշուեցաւ, տարիքի բերումով։ Մինչեւ վերջին շունչը մնաց հաւատարիմ կուսակցութեան սկզբունքներուն։ Ամբողջ վաթսուն տարի Պէրնշթայնի կեանքը խառնուած է Գերմանիոյ ընկերվարութեան կեանքին հետ։ Երիտասարդութեանը սերտ յարաբերութիւններ ունեցած էր գիտական ընկերվարութեան հիմնադիրներուն, Քարլ Մարքսի եւ Էնկէլսի հետ։ Բայց, հակառակ Պէպէլի եւ Կաուցկիի, կը քննադատէր Մարքսի վարդապետութիւնը։ Եւ այսպէս, Գերմանիոյ ընկերվարութեան ծոցին մէջ հաստատեց վերաքննական ձգտումը։ Իր բանավէճը՝ Կաուցկիի հետ՝ մեծ ուշադրութիւն գրաւեց ընկերվարական բոլոր շրջանակներուն մէջ։

Պէրնշթայն ակադեմական տեսաբան մը չէր, այլ անողոք պայքարող մը եւ վարիչ մը։ Ժամանակին բուռն պայքար մղած է Պիզմարքի եւ հակընկերվարական օրէնքներուն դէմ։ Նոյն իսկ այդ օրէնքներուն ջնջումէն յետոյ, Պէրնշթայն չկրցաւ Գերմանիա մտնել, որովհետեւ Վիլհէլմ Բ.ի կառավարութիւնը կը վախնար իր հմայքէն։

Հանգուցեալը գործօն դեր ունեցած է նաեւ բոլոր հայանպաստ շարժումներուն մէջ։

ԳՈՒՍԱՆ «վարդապետ», որ խայտառակ պայմաններու մէջ կարգալոյծ հռչակուած էր Պոլսոյ Կրօն. ժողովին կողմէ, Էջմիածինէն արտօնութիւն ստացեր է քահանայագործելու Պոլսէն դուրս ո՛ր եւ է տեղ։

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ Իտալիոյ մէջ 956,357էն բարձրացաւ 1 միլիոն 38,757ի, որոնց 290,000ը միայն նպաստ կը ստանան։ Մեծագոյն թիւը, 313,583, կը պատկանի շինութեանց եւ յարակից արհեստներու։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

ՀԱՍԱ՞Ծ Է ԴՐԱՄԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽՃԱՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Խորհրդային Միութեան մէջ առաջնութիւն տրուեցաւ մեքենայ, վայրաշարժ, մեքենաշարժ արօր, ինքնաշարժ, բեռնաբարձ պատրաստելիք գործարաններու շինութեան. նաեւ մեծ ձուլարաններու եւ բոլոր մետաղներու քծուարներէն (minerai) մետաղը զատելիք հալոցներու, այսինքն առաջնութիւն այն բոլոր ձեռնարկներուն՝ որոնք նախապայման են ուրիշ ճարտարագործութեանց ստեղծումին: *Երբ երկրին մէջ կարելի է շինել հիւսուածեղէնի ճիւղի մեքենաները, այլ եւս այդ ճիւղն ինքնին կը զարգանայ, առանց տարաշխարհի մեքենային սպասելու:*

Բոլոր այս մեծ, իրապէս արդիական եւ կատարելագործեալ միջոցներով զինուած ձեռնարկութիւնները կեդրոնացուցին Ուրալեան մեծ շղթային ետին, հանքերով հարուստ շրջանը:

Եթէ նախանիւթի մօտիկութիւնն անհաշիւ առաւելութիւններ կը ներկայացնէ, բայց Խորհրդային Միութեան մեծ ճարտարարուեստն այսպէս այս շրջանը կեդրոնացնելու շարժառիթը կը բխի ռազմագիտական նկատումներէ ու հաշիւներէ:

Եթէ չեմ սխալիր, Լէնինն է որ ըսած կ'ըլլայ.—

«Աշխարհն անզօր կը մնայ մեր դէմ, եթէ կարենանք՝ արդիական պատերազմի մը պարտադրած պաշտպանութեան միջոցներովը զինուած, քաշուիլ անդրուրալեան շրջանը, Ուրալեան շղթան մեզի վահան ընելով»:

Մեծն Պետրոսի կտակին դէմ յանդիման՝ նոր կտակ մը թերեւս:

Իրողութիւն է, սակայն, ինչպէս գրով ու խօսքով կը յայտարարէ Նիքըրպոքըր, թէ օգտագործելով մեր օրերու արհեստագիտութեան անսահման կարելիութիւնները, մեր ճարտարարուեստի այս հսկայ ձեռնարկութեանց շատ կարեւոր մէկ մասը կրնայ շուտով վերածուիլ ռազմանիւթի ու զէնքի գործարաններու: Ինքնաշարժի ու վայրաշարժի գործարանները պիտի կրնան հրասայլ, զրահապատ ինքնաշարժներ հայթայթել, մեքենայի յատուկ եղողներն ալ թնդանօթ, եւայլն, եւայլն:

Ահա թէ ինչու, գոնէ առաջին հնգամեակը խորհրդային միութեան կեանքի ու մահուան խնդիրը կարելի է նկատել:

Ահա թէ ինչո՛ւ կարմիր վաճառամարտը (տըմփինկ) եկաւ իրար անցընել դուրսի աշխարհն ու փութացնել տագնապը: Ահա թէ ինչո՛ւ, առուտուրի պատմութեան մէջ չտեսնուած կեդրոնացումով մը՝ արտաքին առուտուրի պաշտօնատունը՝ բնակչութեան բերնէն ամէն բան խլեց՝ ծախելու համար դուրսը, վճարելու համար իր յանձնառութիւնները: Ու պիտի շարունակէ ընել այնպէս, տակաւին ատեն մը: Ահա թէ ինչո՛ւ, հակառակ սպասուածին, չինեւճափօն խնդրին մէջ Խ. Միութիւնն այնքան կրաւորական մնաց:

Ինչ կը վերաբերի իր դէմ պոյքոթի մը վախին, որ շեշտուեցաւ մանաւանդ երբ շատ կը խօսուէր, կը գրուէր «համեւրոպական միացեալ պետութիւններու» կազմութեան մը մասին, պարզ ցնորք է, քանի որ Եւրոպան շատ հեռու է նման միացեալ գործունէութեան մը գետինն ու կարելիութիւնն ունենալէ: Ոչ միայն երկրէ երկիր վէճերն աւելի քան երբեք սուր են, այլ շահերը զորս իւրաքանչիւր երկիր, կամ իւրաքանչիւր երկրի ճարտարարուեստ կ'ունենայ խորհրդային ապրանքներ ստանալով՝ շատ ուժով ազդակներ են, բաւական՝ արգիլելու որ արդի եւրոպական ճարտարարուեստը միանայ... չծախելու պայմանով:

×

Անցնինք հին աշխարհի մնացած մասերն ու նոր աշխարհ: Ի՞նչ կը սպասէ ճամբորդին ըստ մամուլի, եւ ինչ կը գտնէ: Անշարժութեան մատնուած տնտեսութեան հասած հացահատիկ: Յետպատերազմի ամէնէն մեծ մարմաջ մը վարակած է ամէն մէկ երկիր, ամէնէն մեծէն մինչեւ ամէնէն պզտիկը: Հունգարիայէն մինչեւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները, բոլորն ալ կը ձգտին ինքնաբաւ ըլլալու թէ՛ տնտեսապէս, թէ՛ ռազմապէս, թէ՛ քաղաքական մարզին մէջ: Ինքնաբաւութեան կամ ինքնատիրութեան (autarchie) *այս մոլուցքն է որ վեր ի վայր շրջած է մարդկութեան բնականոն աշխատանքը, աշխատանքի արդիւնքներու փոխանակութիւնը: Ամէն մէկ երկիր իր կլիմային ու հողին ընծայած առաւելութիւններուն օգտագործումին միայն մասնաւորուելով, հին օրերու ազատ փոխանակութեան դարձի մը հաւանականութիւնը հեռացուած է: Նոյն այդ ինքնատիրութեան խենդութիւնն է որ մաքսերու, արտօնութեանց, վիզաներու, հարցաքններու, խնդրագիրներու, պարիսպներ քաշած է երկրէ երկիր մարդու ու ապրանքի շարժումին դէմ, մինչդեռ կեանքի միւս ու աւելի բնական ճամբաները, գիտութիւնը, արհեստագիտութիւնը, օդանաւը, անթելը, հեռախօսը, ինքնաշարժը աւելի ու աւելի կը մօտեցնեն, աւելի ու աւելի ներխուժում, մէջ ընդ մէջ շարժում ու փոխանակութիւն կը պարտադրեն: Հետեւա՞նքը — անգործներ, միլիոններով, տասնեակ միլիոններով: Եթէ իրենց ընտանիքներով հաշուենք, հարիւրաւոր միլիոններով: Ցորենլցող գործարաններ, պատրաստ ուտող, չարտադրող ազգաբնակչութիւն, անօթութեան արշաւներ, գործադուլ, ցոյց, թափօրներ, անոնց դէմ մեքենական հրացան կամ ջրացան, մանաւանդ գնդացիր:*

Բայց ինքնատիրութիւնը ասով իսկ սնանկացած է: Ինքնաբաւութեան կամ ինքնատիրութեան վարկածը բնութեան դէմ է, դէմ կեանքի օրէնքներուն, մանաւանդ մեր «քաղաքակրթութիւն» *կոչած կեանքին օրէնքներուն:*

Ու դրամատիրական կարգուսարքը, մտավախ, կը դողդղայ՝ խորհելով թէ այս անգործ ամբոխները վաղը կրնան իրականացնել Ռուսիոյ օրինակը, ու երբ դարման մէկ կողմէ կ'ապրեցնէ զանոնք, նպաստ ու հաց կուտայ,— տեսակ մը վերադարձ աշխատանքի յաւելեալ արժէքին, միւս կողմէ գնդացիր կը հանէ անօթութեան արշաւներուն կամ ուրիշ ցոյցերուն դէմ: Ու մէկ գնդացիրը բաւական կ'ըլլայ որ տասնեակ հազարներ ցրուին, անզօր:

Արդ, ասով իսկ, աւելորդ է մեր օրերու վախը, աշխարհի բոլշեւիկացումէն: Քանի հին թէ նոր աշխարհի միւս մասերուն բանուորները, անօթիները միշտ աւելի լաւ հագուած են ու աւելի կուշտ քան խորհրդային Միութեան իրենց բախտակիցները, *որքան ատեն որ նաեւ այդ անօթութեան բանակները գնդացիր չունին*, որքան ատեն որ իրենց պիտի հասցուի նուազագոյն այլ բաւարար նպաստ եւ օգնութիւն, *դրամատիրական կարգուսարքը կրնայ հանգիստ քնանալ:*

Մանաւանդ որ, ինքնաբաւութեան ու ինքնատիրութեան սնանկութիւնն ալ կ'արագացնէ դարձը աւելի բնական պայմաններուն:

Ամերիկայի մէջ նոր ուղղութեան մը իշխանութեան անցնիլը՝ առաւելապէս մաքսային պատնէշներու վերացման խոստումովը ճամբայ գտաւ: Եւրոպայի երկիրներն ուզեն չուզեն պիտի հետեւին նոր շաւիղին.— թեթեւացում եթէ ոչ ջնջում մաքսային պատնէշներու:

Կեանքի ու տնտեսութեան օրէնքներու բերումով՝ պիտի գայ հանդարտ բարդաւաճումի, բնական աշխատանքի շրջանը:

Եթէ այսօր, Ռուսիոյ վիճակն աւելի դժնդակ է քան ուրիշ երկիրներունը, պատճառը վարչաձեւին մէջ չէ, այլ համաշխարհային տագնապին, որ ընդհանուր է բոլոր երկիրներուն, եւ Ամերիկայի, եւ Եւրոպայի, եւ Ռուսիոյ: Չէ՞ որ մեր օրերու տնտեսական բարդ դրութիւնը համայն մարդկութիւնն իրարու կը կապէ: Ռուսիոյ արդի մասնաւորապէս դժնդակ կացութեան մէջ քիչ չափով կը գործեն իրեն յատուկ պատճառները, այսինքն օտարներուն վճարելու համար պարտադիր զոհողութիւնը երկրին բնակչութեան, ու թափը որով աշխատանքը քալեցնել կ'ուզուի: Նաեւ ամէն յեղափոխութեան հետ անբաժան՝ արժէքներու անհաշիւ փճացումը:

Վաղն է, ապագան, որ թերեւս պատճառ տայ սիստեմի կառչողներու մտահոգութեան: Եթէ ապաւինինք տնտեսագիտական օրէնքներու մօտաւոր ճշդութեան, եթէ նկատի առնենք տնտեսական կեանքի ելեւէջներու վիճակագրական տուեալները — գոնէ այն ժամանակին ընթացքին — ուրկէ ի վեր աշխարհի մէկ մասը վստահելի վիճակագրութիւն ունի, կարելի է նախատեսել նոր տնտեսական ու ընկերային տագնապ մը՝ որ պիտի գայ 1945-1950*ի ատենները:*

Այդ ատեն, սակայն, աւելի կնճռոտ պիտի ըլլայ տագնապը: Խորհրդային Միութեան հսկայական հարստութիւնները սկսած պիտի ըլլան օգտագործուիլ, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները անցած դարու վերջին կիսուն: Նիքըրպոքըր պատճառ չի գտներ չհաւատալու թէ Ռուսիոյ արդի վարչաձեւը պիտի շարունակուի: Ենթադրելով այդպէս, այդ ատենները արդէն չորրորդ կամ հինգերորդ հնգամեակ մըն ալ կտրուած անցած պիտի ըլլայ: Հաշուելով նոր գիւտերն ու անոնց արդիւնքները բոլոր կողմերուն համար, միշտ խորհրդային Միութիւնը պիտի ունենայ նոր շահագործուող հարստութիւններու գերազանց առաւելութիւնը:

Զմոռնանք նաեւ կազմակերպութիւն մը որ նոր է տնտեսութեան պատմութեամբ զբաղողներուն համար. այն է արտաքին առեւտուրի ամբողջապէս մէկ վարչութեան մէջ կեդրոնացումը: Կեդրոնացումի ու հետզհետէ ամբողջական կեդրոնացումի ձգտումը անծանօթ չէ արդի տնտեսութեան: Ամէն մարդ գիտէ չափել ուժը պղնձի ամերիկեան թրըսթի մը կամ Սթէնտըրտ Օյլի մը: Լաւ. ցարդ կեդրոնացումի առարկան եղած է միշտ մէկ ճիւղ, մէկ տեսակ բերք, մէկ տեսակ ապրանք, կամ շատ շատ այդ գլխաւոր տեսակին անմիջապէս կապակից քանի մը ուրիշներ: Պիտի կրնայի՞նք չափել այն տարողութիւնը զոր կրնայ ստանալ Խորհրդային Միութեան պէս երկրի մը բոլոր բերքերուն արտաքին փոխանակութեան գործին մէկ վարչութեան ձեռք կեդրոնացումը: Առանց վաճառամարտի, առանց թշնամական կամ քաղաքական նպատակներու մասին խորհելու, մտածենք թէ ինչ ահարկու մրցորդ մը կը դառնայ ան՝ հիմակ իսկ վախն ի վախ ապրող դրամատիրական կարգուսարքին, պարզապէս գործադրելով բանաւոր առեւտուրի օրէնքները

Մթերումի, մատուցումի, շուկայ հանելու, գնի, ապրանքէ ապրանք՝ իրարու մէջ շահ ու վնաս հաւասարակշռելու առեւտրական տարրական կիրառումներ, զայն կը դարձնեն իրական եւ ինքնակալ դիկտատոր մը՝ աշխարհի ամբողջ շուկաներուն մէջ:

Չափեցէք նաեւ նշանակութիւնն այն իրողութեան որ միշտ 150 *միլիոնի հասնող — վաղը դեռ եւս շատնալիք — սպառող զանգուածի մը տեւական շուկան պիտի ունենայ այդ միակ վարչութիւնն իրեն զօրավիգ:*

Յամենայն դէպս, ոչ Նիքըրպոքըր, ոչ ալ մենք մէկն ու մէկը մարգարէական տեսողութիւն ունի, ըսելու համար թէ այդ նախատեսուած թուականին իրապէս պիտի կործանի՞ դրամատիրական կարգուսարքը կամ այս մեր խաղաղելիք չունեցող աշխարհը:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՒ ԶՈՀԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Աշխարհի վրայ չկայ ժողովուրդ մը, որ դարերէ ի վեր իր սեփական հայրենիքին մէջ ազատ ու անկախ ապրելով հանդերձ, չունենայ աշխատանք՝ ամէն մարզի մէջ, չունենայ գործ՝ ամէն ճակտի վրայ — կրթականէն մինչեւ վերաշինականն ու ռազմականը — չունենայ զոհաբերութեան անհրաժեշտութիւն ու կարիք:

Անշուշտ ազգէ ազգ կը տարբերին աշխատանքի եւ զոհաբերութեան չափանիշները, եւ բնական ալ չէ որ համահաւասար եւ համարժէք ըլլան անոնք, ինչպէս բնական չէ, որ նոյն ժողովուրդի ամէն մէկ անհատը միեւնոյն կարողութիւնը երեւան բերէ: Բայց անոնք կան, գոյութիւն ունին եւ ազգերը հասած չեն ու պիտի չհասնին այնպիսի մակարդակի մը, որ ալ արհամարհելի ըլլան աշխատանքն ու զոհաբերութիւնը, ֆիզիքական թէ նիւթական: Անձերը կրնան զերծ մնալ այս բնական օրէնքէն իրենց ժառանգած գանձերով կամ մարմնական թերութիւններով, բայց ազգերը, հաւաքականութիւնները, երբե՛ք:

Ճիշդ է որ ամէն ժողովուրդ տարիներ շարունակ միեւնոյն արագութեամբ կամ դանդաղութեամբ չի գործեր: Կրնան գալ ժամանակներ, երբ անհրաժեշտ է հայրենիքի պաշտպանութեան կամ ժողովուրդի փրկութեան համար, բարձրացնել աշխատանքի թափը եւ զոհաբերութեան ոգին: Կրնան գալ, կրկին, շրջաններ երբ կարելի է բնականոն կերպով, առանց նեղուելու կատարել աշխատանքներ եւ քաղաքացիական պարտաւորութիւններ:

Հայ ժողովուրդը, անկասկած, այսօրուան վիճակէն աւելի վատթար եւ անմխիթար կացութեան մէջ գտնուած է, բայց անցուցած է դառնութեան բաժակը: Հայ ժողովուրդը, իր դարաւոր գոյութեան ընթացքին, մի՛շտ ալ աշխատած եւ զոհաբերած է, եւ մի՛շտ գերիվեր չափերով: Նոյն իսկ՝ երբ «մենք ալ թագաւորներ ունէինք»:

Աշխատանքի եւ զոհաբերութեան այս նշանաբանը նոր չէ: Ընդհակառակն, ան կը բխի մեր պատմութեան ակունքէն ու դարերուն մէջէն կուգայ կը հասնի մեզի:

Հայ ժողովուրդը, հայրենիքէն ներս թէ դուրս, շատ ու շատ, եւ ամէն տեղ, եւ ամէն ճակատի վրայ «անելի»ներ ունի: Անելիքներ՝ որոնք գործող ձեռքերուն կը սպասեն:

Կ'ապրինք, դժբախտաբար, այնպիսի տխուր ու անհրապոյր շրջան մը, ուր չունինք մեր շուրջ խանդավառող բաներ, չունինք քաջալերիչ արդիւնքներ ու գործեր, որոնք խթանէին մեզ, գրգիռ ըլլային մեզի, ու մենք ալ աւելի եռանդագին եւ աւելի ինքնանուէր աշխատէինք ու գործէինք:

Բայց այս պարագան, բայց այս ճշմարտութիւնը, ո՛չ միայն պէտք չէ թուլցնէ ու վհատեցնէ մեզ, այլ ընդհակառակն, պէտք է գործի մղէ ու լծէ, եւ, ամէնքը հաւասարապէս, որովհետեւ մեր այժմու կեանքին պահանջները այնքա՜ն շատ են ու բազմազան, որ ամէնէն համեստ Հայուն աջակցութիւնն անգամ կրնայ օգտակար ու բարերար ըլլալ: Գործերը եկեր մեզի կը փնտռեն, որ ճամբէն ալ քալենք մեր դէմը կ'ելլեն, ու մենք վախկոտօրէն կը խուսափինք: Կամ չափազանց համեստութիւն է այս, որ կը վախնանք թէ տակէն չենք կրնար ելլել կամ պարտականութենէ խուսափում:

Մէկդի ձգենք, երբեմն երեւան եկող սա մեր վտանգաւոր համեստութիւնները կամ մեր կարողութիւններու ստորագնահատումները, քիչ մը հաւատք ու վստահութիւն ունենանք մենք մեր վրայ, ու չվախնանք պատասխանատուութենէ:

Մեր շատ մը միութիւնները վարողները 3—4 հոգիներ են յաճախ, հակառակ անոր որ միութեան անդամներու թիւը երբեմն 100ը կ'անցնի: Շատեր, յաճախ, գիտակցօրէն ժողովի չեն գար, վախնալով որ գործի մը կը լծուին կամ... վարչական անդամ կ'ընտրուին:

Ներելի՞ է, գիտակցօրէն, այսպէս վարուիլ: Մի՞թէ, կարգ մը հայրենակիցներ, ա՛յնքան ամլացան ու այլասերեցան իրենց խիղճով ու զգացումներով: Հապա ի՞նչ պիտի ընէին, երբ ստիպուած ըլլային իրենց կեանքը զոհաբերելու: Օրինակ պէտք չէ՞ առնենք անցնող սերունդէն, որոնցմէ հազարաւորներ, կամաւոր կերպով տունտեղ ձգեցին, կին ու զաւակ լքեցին, հանգիստ ու վայելք արհամարհեցին ու հրացանը ուսած՝ լեռ բարձրացան: Ի՞նչպէս բաղդատել ու համեմատել անոնց գերագոյն զոհողութեան հետ, սա մեր տարրական ու չնչին, ամսավճար մը տալէ խուսափելու այպանելի օրինազանցութիւնը:

Յետոյ, այս մռայլ շրջանին է որ, ո եւ է աշխատանք իր օգուտն ու արժէքն ունի: Երբ վաղը հայ ժողովուրդի պայմանները փոխուեցան, կը փոխուին նաեւ պահանջն ու գործը:

Այս օրերուն, որ եւ է ազգային գործիչ, որ ստիպուած է ներկայ ըլլալ ժողովի մը, կամ շրջան մը այցելել բանախօսելու համար, ուրիշ ըսելիք չունի, բայց միայն յիշեցնել ու թելադրել որ, ամէն մէկ անդամ կատարէ իր բարոյական եւ նիւթական պարտականութիւնները միութեան կամ կուսակցութեան հանդէպ: Աշխատանք եւ զոհաբերութիւն. ուրիշ ըսելիք չունինք մենք, մեր այս շրջանին:

Գաղթահայ ցիրուցան Հայերը ինչքան ալ դժնդակ ու աննախանձելի պայմաններու մէջ գտնուին, եւ ինչքան ալ ապրուստի բեռը շատ ծանր ճնշէ իրենց յոգնած ուսերուն, երբեք պէտք չէ տրտնջեն երբ իրենց կը դիմուի, ո եւ է ազգային նպատակի մը իրականացման համար, իրենց համեստ այլ գնահատելի օգնութիւնը խնդրելով:

Երբ բախտաւոր ժողովուրդներ իրենց հայրենիքին մէջ, կը հպատակին այս փրկարար նշանաբանին, Հայը առանց տրտնջալու պէտք է փարի անոր, եթէ դադրած է — ո՛չ թէ մտադրած է, այլ՝ վճռա՛ծ է — ապրիլ ու գործել:

Աշխատանքի եւ զոհաբերութեան շրջան է, երբեք պէտք չէ դժգոհինք: գրաստներու պէս պիտի կրենք ազգին բեռը: Շատեր կան, որ քանի մը միութիւններու անդամագրուած են միանգամայն: Երբեմն ասոնցմէ ոմանք կը սրտնեղին:

— Եղբայր, հո՛ս տուր, հո՛ն տուր: Կը բաւէ՛, պէ:

— Չի՛ բաւեր, սիրելիս, չի՛ բաւեր: Մի՛ տրտնջար ու տո՛ւր: Եւ, հաւատա՛ որ կարիքը ծո՛վ է, իսկ քու տըւածդ կաթիլ մը միայն:

Թէ՛ պիտի աշխատինք, թէ՛ պիտի տանք, եթէ կ'ուզենք ապրեցնել մեր սիրած կուսակցութիւնը կամ միութիւնը: Պիտի տանք գիտակցօրէն, յօժար կերպով, միայն դժգոհելով որ, աւելին չենք կրնար ընել, աւելին չենք կրնար տալ:

Պիտի աշխատինք՝ առանց ակնկալութեան, պիտի տանք՝ առանց փոխարինութեան: Շատ անգամ մեր զոհողութիւնները պիտի կորսուին ու արդիւնքը պիտի չկարողանանք վայելել շուտով, բայց անվհատ եւ յուսալից պիտի գործենք:

Մեր կուսակցութիւնն ու ա՛յն միութիւնները, որոնց օգտակարութեան մասին համոզուած ենք, պիտի պահենք ու պահպանենք, որովհետեւ անոնք մեր այս մթին կեանքին մէջ պլպլուն ճրագներ են, որոնց բարակ ու երերուն լոյսին անգամ պէտք ունինք: Պիտի չզլանանք մեր ձէթը, որպէս զի չմարին, չմարին ու մութին մէջ չձգեն մեզ, մինչեւ որ ծագի Հայոց փառաւոր արեւը:

ՄԱԼԿԱՐԱՑԻ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ, ՈՐ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

Հինէն ի վեր, մարդիկ կ'իջնէին Ֆրանսայի միջնաշխարհին լեռնաշղթայէն դէպի դաշտերը, որ կը դառնան լերան շուրջը: Մարդկային այդ ալիքները նախ պատերազմիկներ էին, որ կ'արշաւէին ու կ'ասպատակէին: Յետոյ՝ խաղաղ աշխատաւորներ: Թէեւ բնակչութեան նօսրացումը նուազեցուց հոսանքը լեռն ի վար, բայց եւ այնպէս կը շարունակուի տակաւին: Օվերնիայի եւ Լիմուզէնի շրջաններուն համար աւանդութիւն դարձած է երթալ աշխատանք փնտռել Փարիզ, Սպանիա, Հարաւ. Ամերիկա: Իսկ Սէվէնցիները, իջնելով բարձրերէն, կը մտնեն Ստորին Լանկըտոքի դաշտը, հունձքի եւ այգեկութքի եղանակին:

Բոլոր ասոնք եղանակի գաղթեր են, որովհետեւ երբ կ'աւարտի աշխատանքը, աշխատաւորները կը վերադառնան իրենց լեռները, ուր կ'անցընեն ձմեռուան ամբողջ եղանակը եւ գարունը:

Ալպեան լեռներն ալ կատարած են նոյն դերը, հինէն ի վեր: Օվերնիացիներուն եւ Լիմուզէնցիներուն նման, Սավուացիները, բոլորը, սովորութիւն ունէին ձգելու իրենց բնակավայրերը՝ դրամ վաստկելու երթալու համար Փարիզ կամ Թորինօ: Երկար տարիներէ ի վեր, Պարսելոնէթի հովտին բնակչութեան մէկ մասին համար աւանդութիւն դարձած էր երթալ հաստատուիլ Մեքսիկա, ուր մեծ յաջողութիւն գտան հիւսուածեղէնի առուտուրին մէջ:

Այսօր տակաւին մոռցուած չէ այդ աւանդութիւնը: Մեքսիկա հաստատուած Ֆրանսացիներուն չորս-հինգերորդը Պարսելոնէթցի գաղթականներ են: Չկայ գաղթականներու կարեւոր համախմբում մը, ուր չգտնէք Պարսելոնէթցիներ: Անոնք որ կը հաստատուին Մեքսիկա, կը կանչեն ուրիշներ, եւ այսպէս շարունակ կը տեւէ գաղթային հոսանքը այս երկու երկիրներուն միջեւ, իրարմէ այնքան հեռու,— Ստորին Ալպեաններէն մինչեւ Մեքսիկա:

Միայն լեռնային այս բնակավայրերը չեն, որ կատարած են այս դերը: Նոյն դերը խաղցած են գրեթէ բոլոր շրջանները, ուր բնակչութիւնը խիտ է, այնքան որ դժուար է ապրիլ միայն երկրին արտադրութիւններով: Նոյն դերը խաղցած են նաեւ այն շրջանները, որոնց բնակչութիւնը նօսր ըլլալով հանդերձ՝ ինքզինքը օտարական կը զգայ, որովհետեւ երկրակալ ուրիշ ժողովուրդի մը քաղաքական տիրապետութեան ենթարկուած՝ անկից կը բաժնուի իր բարքերով, իր աւանդութիւններով, իր լեզուով եւ իր կրօնքով:

Առաջին խումբին մէջ յիշենք Գերմանիան եւ Իտալիան, իսկ երկրորդ խումբին մէջ՝ Լեհաստան, Իրլանտա, Հայաստան: ԺԹ. դարուն, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ժողովուրդները այնքան արագ աճեցան ու բազմացան, որ, հակառակ տնտեսական զարգացման թափին, չկրցան ապրիլ իրենց հողերուն վրայ, այնպէս որ ստիպուեցան փնտռել աւելի հարուստ եւ բնակչութեամբ նօսր շրջաններ, ուր հաստատուեցան մաս մը իրենցմէ:

Անոնք մասնաւորաբար հաստատուեցան անդր - Ատլանտեան վրայ: Վերջին դարակիսուն, որ պատերազմէն անմիջապէս առաջ կ'իյնայ, մարդկային ալիքներ, հետզհետէ աւելի խտացեալ, Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն հեռացան եւ գացին դէպի Նոր Աշխարհ:

Ամէն տարի հարիւր հազարներով Գերմանացիներ անցան Ատլանտեանը: Մեծ մասը ցրուեցան Միացեալ Նահանգներու մէջ, մասնաւորաբար Միսիսիփիի վերին հովիտը, ինչպէս նաեւ մեծ լիճերուն հարաւային կողմերը:

Մարդկային գետին ալիքները համախմբուեցան այնտեղ ճիշդ Ֆրանսացիներուն պէս: Արդարեւ Միացեալ Նահանգներուն մէջ ներկայիս կը հաշուեն 12 միլիոն Գերմանացիներ:

Միացեալ Նահանգներու այս մասին մեծ քաղաքները, Սինսինաթի, Մինիափոլիս, Սէն-Փոլ մասամբ գերմանական քաղաքներ կը նկատուին: Կէօթէի կամ Պիզմարքի լեզուն այնքան յաճախակի կը գործածուի այնտեղ, որքան Շէյքսփիրի լեզուն:

Իտալական գաղթահոսանքին գետաբերանը աւելի մօտիկ է բաղդատմամբ,— Նիւ-Եորքի մէջ, ուր հաստատուած են հարիւր հազարաւոր Իտալացիներ, հսկայ քաղաքին մէջ ստեղծելով իրենց համար փոքրիկ Իտալիա մը: Այնտեղ կը լսուի Նափոլիի, Թոսքանայի եւ ուրիշ իտալական բարբառներ: Drug-Store *(դեղարան)ներու տեղ բացուեցան* trattorie*ներ, ուր յաճախորդները կը գտնեն աւանդական խմորեղէնները եւ ձուկով ապուրը: Խանութներուն բոլոր նշանատախտակները իտալերէն են:*

Սակայն 1914*ին պատերազմը դադրեցուցած ըլլալով գաղթը եւ* 1924*ին Միացեալ-Նահանգներու կառավարութիւնը արգելիչ միջոցներ ձեռք առած ըլլալով ներգաղթին դէմ, հոսանքը կարեցաւ: Նիւ-Եորքի իտալական գաղութը չի թարմանար այլեւս երկրի արեան յարատեւ հոսանքով մը: Եւ այն Իտալացիները, որոնք իրենց ճամբորդութեան ընթացքին Նիւ - Եորքէն կ'անցնին, ցաւով կը դիտեն որ եանքիներու մայրաքաղաքին մէջ ստեղծուած իրենց փոքրիկ Իտալիան հետզհետէ կը կորսնցնէ իր ազգութիւնը: Նորահաս սերունդը սկսած է ոչ միայն խօսիլ անգլերէն, այլ եւ ամէնքը կը նախընտրեն անգլերէնը քան իտալերէնը: Վերջապէս սկսած է իւրացնել երկրին ապրելու եղանակը սնունդը եւ ժամանցի ձեւերը: Ծննդավայրն է ահա որ իր վրէժը կը լուծէ բնաշխարհէն: Նոյն այս երեւոյթին հանդիպատես կ'ըլլանք բոլոր գաղութներուն մէջ:*

Իտալական թերակղզիէն կը մեկնէր ուրիշ հոսանք մըն ալ դէպի հարաւային Ամերիկա, մանաւորաբար դէպի Արժանթին:

Այս գաղթականներէն մաս մը կը վերադառնար երկիր՝ երբ լրանար աշխատանքը, որուն համար եկած էին, այսպէս օրինակ հունձքը: Իսկ միւս մասը կը հաստատուէր երկրին մէջ: Այսպէս է, որ Արժանթինի մէջ գոյութիւն ունին իտալերէն խօսող գաղթականներու կարեւոր համախմբումներ:

Ուրեմն պարզապէս ժողովրդագրական օրէնքն է, որ Գերմանացիներն ու Իտալացիները մղած է հեռանալու իրենց երկրէն:

Հարցը այդպէս չէ, սակայն, Իրլանտացիներուն, Լեհերուն, Կաթոլիկներուն, Հրեաներուն եւ Հայերուն համար, որոնք, ԺԹ. դարու ընթացքին եւ Ի. դարու սկիզբը զանգուածօրէն հեռացան իրենց երկիրներէն, ազատելու համար ոչ միայն թշուառութենէն, այլեւ հալածանքներէն, կամ գէթ կարենալ պահելու համար ազգային իրենց անհատականութիւնը, որ վտանգի տակ կը գտնուէր:

Մօտաւորապէս 1848 *տարուընէ սկսեալ, Իրլանտացիները զանգուածօրէն գաղթեցին դէպի Ամերիկա: Իրլանտա նօսրացաւ յօգուտ Նոր Աշխարհի, քանի որ իր բնակչութեան թիւը, ԺԹ. դարուն, 8 մի-*

լիոնէն իջաւ 4 միլիոնի, տարբերութիւնը մեկնած ըլլալով Ամերիկա:

Այս գաղթը դադրեցաւ շնորհիւ ընդհ. պատերազմին եւ Իրլանտայի ազատագրութեան: Եւ սակայն Իրլանտացին կը շարունակէ մնալ կարեւոր տարրերէն մին ամերիկեան ժողովուրդներու խճանկարին մէջ:

Լեհաստան կը գտնուէր նման կացութեան մը մէջ: Այնպէս որ, Ազատութեան արձանին շուրջը, լեհական հոսանքը խառնուեցաւ իտալական եւ իրլանտական հոսանքներուն: Ահա թէ ինչո՛ւ Նիւ-Եորքը լեհական մեծ քաղաք մըն է նոյն ատեն:

Լեհաստանի ազատագրութիւնը չդադրեցուց այս շարժումը, ճիշդ ինչպէս եղաւ Իրլանտայի համար, որովհետեւ Լեհաստան խուռն ժողովուրդ ունի, եւ ազատ երկիր ըլլալով հանդերձ՝ չի կրնար սնուցանել իր բոլոր բնակիչները:

Լեհաստան, ուրեմն ներկայիս ալ կը նկատուի ժողովուրդներու շտեմարան մը: Միացեալ-Նահանգներուն մէջ, ուր 1924ի օրէնքով միայն դանդաղեցաւ ներգաղթը, կը հաշուեն 4,500,000 Լեհեր:

ԼԷՈՆ ԱՊԱՆՍՈՒՐ

(2)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՈՒՐՔԵՒԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊԸ

Թուրք մամուլը կը շարունակէ սիւնակներ նուիրել Եգիպտոսի հետ ծագած միջադէպին:

«Վագըթ»ի Էնկիւրիի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ.—

Այս տարի, Անգարա Փալասի մէջ, արտաքին գործավարին կողմէ տրուած հացկերոյթը քիչ մը երկար տեւեց, մինչեւ կէս գիշեր: Միեւնոյն ատեն, խալքին ալ պանդոկին մէկ սրահին մէջ պարահանդէս մը կազմակերպած էր: Այնպէս որ համազգեստ չունեցողներն անգամ կը նեղուէին, այնքան տաք կ'ընէր:

Հացկերոյթէն յետոյ, Կազի փաշան արարողապետին միջոցաւ բոլոր դեսպաններուն կը հաղորդէ թէ ինչպէս անցեալ տարի, այս անգամ ալ ուզողները կրնան հանել իրենց համազգեստը: Այս միջոցին, Կազի փաշան հրաւիրեալներուն հետ սեղանէն կ'ելլէ եւ դէպ ի պանդոկին մեծ սրահը կ'երթայ: Ճամբան կը հանդիպի Եգիպտոսի դեսպանին, եւ խորհելով որ կրնայ նեղուած ըլլալ, կ'ըսէ թէ կրնայ իր փէսը հանել: Դեսպան Ապտիւլմէլիք Համզա պէյ ալ կը հանէ:

Եգիպտոսի նման բարեկամ երկրի մը ներկայացուցչին հանդէպ ցոյց տրուած այս շահագրգռութենէն կարելի՞ է բարեհաճութենէն (իլթիֆաթ) տարբեր իմաստ հանել:

Այսպէս է որ, յաջորդ օրը երբ եգիպտական դեսպանը իրեն կ'այցելէ, Թէվֆիք Րիւշտի պէյ կը յիշեցնէ բարձր բարեհաճութիւնը զոր Կազի փաշան նախորդ գիշերը ցուցուցած է անոր անձին մասին: Արտաքին գործավարը շեշտած է թէ այդ բարեհաճութիւնը մասնաւոր համակրանքի արդիւնք է: Դեսպան Ապտիւլմէլիք պէյ ալ կ'ըսէ թէ Թէվֆիք Րիւշտի պէյի այդ յայտարարութիւնը կը գոհացնէ զինքը, եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ:

Ինչպէս կը տեսնուի, մէջտեղը ցաւալի ոչինչ կայ, թերեւս գոհունակութիւն պատճառող բարեհաճութիւն մը կայ: Այլապէս, եգիպտ. դեսպանը անկասկած պաշտօնապէս մեր կառավարութեան պիտի յայտնէր դէպքը, յետոյ իր կառավարութեան պիտի տեղեկագրէր: Մինչդեռ ո՛չ մէկը բաց է:

Երկու շաբաթ յետոյ, Անգլիոյ աշխատաւորական ընդդիմադիր կուսակցութեան օրկանը «Տէյլի Հէրալտ», կը հրատարակէ լուր մը որով ամբողջովին կը խեղաթիւրէ իրողութիւնը: Որպէս թէ հանրապետութեան նախագահը ազդարարած է հանել փէսը, դեսպանը չէ ուզած եւ ասոր համար մեկնած է: Յաջորդ օրը կառավարութիւնը թէեւ ցաւ կը յայտնէ դեսպանին եւ միջադէպը կը փակուի, բայց լուրը Եգիպտոս կ'արձագանգէ եւ գէշ տպաւորութիւն կը գործէ:

Անկէ յետոյ է որ եգիպտական կառավարութիւնը գործի կը սկսի եւ իր դեսպանէն բացատրութիւն կ'ուզէ: Կը թուի թէ դեսպանն ալ ըսած է. «Այդ տեսակ բան մը եղաւ, բայց ատոր համար ցաւ յայտնուեցաւ ինծի եւ խնդիրը փակուեցաւ»:

Ասոր վրայ, եգիպտ. կառավարութիւնը կը գրէ 21 նոյ. թուակիր իր ծանուցագիրը որ դեկտ. 3ին Էնկիւրի հասաւ:

Ինչպէս կը տեսնուի, միջադէպին ծագումէն ճիշդ 23 օր յետոյ ձեռնարկ կը կատարուի: Այն պարագան որ ձեռնարկը այսքան ուշ եւ դեսպանին փափաքին հակառակ կատարուեցաւ, ցոյց կուտայ թէ անպատճառ խնդիր ստեղծելու մարմաջ մը կայ գործին մէջ:

"Շատ բան չեմ ուզեր"

Քրոնիկագիր Փէյեամի Սաֆա կը գրէ այս խորագրով.—

Այլ եւս ձեզի ձանձրացուցիչ կը թուին սա խօսքերը — «Ընդհանուր մակարդակը հետզհետէ կ'իյնայ: Ժողովուրդին ընկերային, բարոյական կրթութեան նայող, անով զբաղող չկայ: Գիտական եւ արուեստի աշխարհին կաթուած իջած է: Համալսարանը անդամալոյծ է: Կարդալու արժանի երկեր չկան: Լսելու արժանի ոչ մէկ նուագահանդէս, այցելելիք ոչ մէկ պարահանդէս, ոչ մէկ «կալըրի», տեսնելու արժանի ոչ մէկ թատերգութիւն կը գտնենք»:

Գրեթէ մեր բոլոր գրագէտներուն գրիչներէն ցայտող կարգ մը դժգոհութիւններէն սկսա՞ք ձանձրանալ: Ես ալ, անգամ մը եւս, ձեզի միեւնոյն յանկերգը պիտի կարդամ — Այո՛, հանրութեան ընկերային, բարոյական կրթութեան նայող ու կարեւորութիւն տուող չկայ: Այո՛, կարդալու արժանի գրքեր քիչ են: Այո՛, լսելու արժանի նուագահանդէս, այցելելիք ցուցահանդէս, դիտելու արժանի թատերգութիւն չկայ: Անցեալները երեսփոխան-գրագէտ մը յեղափոխութեան եւ յաղթանակի տարեդարձերուն հանրութեան խանդավառութիւնը քիչ կը գտնէր, ատտուան թերթերէն մէկուն մէջ գրած յօդուածով պարզապէս կը հայէր, կը մաշէր: Միեւնոյն գրագէտը թող գայ, ու Բերայի գարեջրատուններէն մէկուն մէջ Մարիքա հանըմին դէմը հանրութեան ի՛նչքան խանդավառուիլը թող տեսնէ:

Ընդհանուր մակարդակ բաժնիս, այսօր, ահաւո՛ր է, ահաւո՛ր:

Պաշտօնական պարբերաթերթի մը մէջ փրոֆէսօր կոչուած անձ մը ամենապարզ փիլիսոփայական տեսակէտները տակնուվրայ ընելով՝ սխալ թարգմանութիւններ կ'ընէ, թերթերը, արուեստի էջ վերնագրին տակ անարժէք գործեր կը հրատարակեն, եւ ոչ մէկ գիտական արժէք ունեցող շարք մը ստորագրութիւններ արուեստի, գրականութեան, փիլիսոփայութեան, քննադատութեան եւայլնի մասին մտքեր, յօդուածներ կը մրոտեն: ... Հարիւրաւոր էջեր կը կարդաք ու մէկ հատիկ իրական կարծիք, խօսք, սա, նա, ոչինչ կը գտնէք: Բերայի բոլոր սինէմաները, ձեր առջեւ միշտ սա տեսարանը կը պարզեն, — մերկ զիստեր, «թանկօ»ներ, «քանթօ»ներ, մարմրուն նայուածքներ, կոտրտուքներ, քըմայքներ...: Ու ամէն ոք արբշիռ է: Պոլիսը կը զուարճանայ: Լա՛ւ: Բոլորս խնդանք, զուարճանանք, խմենք, պարենք, կատակենք, հօրա՛ քաշենք: Բայց, քիչ մըն ալ մարդկութեան եւ երկրին յառաջացման յատուկ խնդիրներու մասին մտածենք: Ասոնց մասին մտածել եւ զանոնք զգացնել տուող գրքեր, նկարներ, նուագ.. Յետոյ, կրկին կը խմենք, կը խնդանք, կը զուարճանանք: Ես այս գործերուն մէջ այդքան անփորձ ու վայրի մարդ մը չեմ: Միայն արբենանք: Հա՛յ, հա՛յ: Էյվալլա՛հ: Բայց, քիչ մը մտաւոր կեանք, քիչ մը, քիչի՛կ մը, հատիկի մը չափ:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Փոքր գիւղի մը հոգերը

— :-: —

ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Նորակառոյց եկեղեցւոյ հիմնարկութեան առաջին օրէն շարժում մը սկսաւ գիւղիս մէջ: Կազմուեցաւ յանձնախումբ մը եւ կրթասէր «Արարատ» միութիւնը: Եկեղեցւոյ սրահին շինութեան աւարտման նախօրեակին իսկ, գիտակից երիտասարդներ «Արարատ» միութեան կողմէ գրաւոր եւ ի վերջոյ անձնապէս դիմումներ կատարեցին Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ վարչութեան, սրահը օր առաջ տրամադրելու համար գիւղիս պզտիկներուն իբր դասարան – մանկապարտէզ: Թեր ու դէմ խօսակցութիւններէ յետոյ, պզտիկները ամբողջ ամառուան արձակուրդը փողոցները անցուցին: Ի վերջոյ լուր առինք թէ սրահը տրամադրուած է Փարիզի Բարեգործականի մասնաճիւղէն եւ Պ. Արամ Զարըքը գիւղս ղրկուած է իբրեւ ուսուցիչ: «Արարատ» միութիւնը ընդառաջ գնաց ձեռնարկին եւ Բարեգործականի հինգշաբթի օրերու դասընթացքէն զատ հաստատեց, շաբթուան մնացեալ հինգ օրերուն համար մանկապարտէզ մը, երեքէն վեց տարեկան պզտիկները հոն հաւաքելով, քանի որ Բարեգործականի դասընթացքէն (հինգշաբթի) միայն Փրանսական վարժարան յաճախողները կ'օգտուէին: Սակայն այս կրկնակ ձեռնարկները փոխանակ երկուքին միացումով իրար լրացնելու եւ գործը տեւականացնելու, ահա կուգան իրար չէզոքացնել, չեմ գիտեր ինչո՞ւ: Թերեւս հայ կեանքի քրոնիկ մէկ հիւանդութեան կրկնութիւնը, պիտի ըսենք:

Բարեգործականի Փարիզի մասնաճիւղին անդամները գիւղս կուգան քանի մը անգամ, մասնաճիւղ մը կազմելու եւ կը յաջողին իրենց ձեռնարկին մէջ: «Արարատ» միութիւնն ալ իր աջակցութիւնը կուտայ: Սակայն մանկապարտէզի գործը փոխանակ քաջալերուելու, կը գտնեն նոյն իսկ աւելորդ եւ տրամադրութիւն կը յայտնեն վճարել «Արարատ» միութեան դրամսեղանի եւ այլ ծախքերը եւ Բարեգործականի անունով պահել միայն հինգշաբթի օրերու դասախօսութիւնները: Բնական է Միութիւնը չուզեր փակել մանկապարտէզը եւ ետ ղրկել մանկապարտիզպանուհին եւ երեսունէ աւելի պզտիկներ, որոնք այնքան փափաքով հոն կուգային:

Ժողովուրդի սրտին այնքան մօտ այս օգտակար ձեռնարկը չքաջալերելէ զատ, Բարեգործականը կը դադրեցնէ դեկտեմբերի վերջէն սկսեալ իր դասընթացքները, ինչպէս նաեւ Պ. Արամ Զարըքի սահմանուած ամսավճարը, պատճառաբանելով թէ գիւղիս մէջ արդէն «Արարատ» միութիւնը կայ որ կը պահէ մանկապարտէզ եւ կը կազմակերպէ դասախօսութիւններ:

Արդ՝ հարց կուտանք, — Բարեգործականի մասնաճիւղը եթէ այս որոշումը կուտայ խնայողութեան նպատակով, այդ չէր կրնար ըլլալ միայն Առնուվիլի համար եւ այն ալ տարուան կիսուն: Արդեօ՞ք կը կարծեն թէ Առնուվիլի գաղութը աւելի բարեկեցիկ եւ հարուստ է միւսներէն: Եթէ նորակառոյց եկեղեցի մը ունինք, անոր ալ մատակարարումը յանձնուեցաւ տեղացիներուս: Փարիզի վարչութիւնը գիւղիս մէջ քանի չափ անդամներ արձանագրելով, անոնց մէջէն հոգաբարձութիւն մը կազմեց որ պիտի ջանայ եկեղեցին ինքնապահ դարձնել, հոգալով քահանային, քարտուղարին ամսականները եւ յարակից ծախքերը:

Պ. Պ. Խմէրեան, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետը, վերջին խորհրդակցական ժողովին մէջ կ'ըսէր թէ կրօնական միութիւնը յանձնառութիւն ունի միայն ապահովել հայ առաքելական եկեղեցւոյ պաշտամունքին կիրարկումը հայ համայնքին մէջ, ձգելով ուրիշ միութիւններու կրթական գործերը, անշուշտ ակնկալելով Բարեգործականին: Եթէ Բարեգործականն ալ ձեռնթափ կ'ըլլայ իր իսկ տուած հիմնական մէկ որոշումէն, ուրեմն նորէն աշխատաւոր, խոնարհ դասակարգն է որ իր լումաներով պիտի ստանձնէ իր պզտիկներուն հայեցի դաստիարակութեան հոգը: Ցաւալի է որ՝ ամէն մէկը իր գլխուն գործելու կը ձգտի, փոխանակ զանազան միութիւնները մայր միութեան մը վերածելու: Եւ ահա գէշ օրինակը կուտայ «մայր» միութեան համբաւը վայելող Բարեգործականը, իր պատեանին մէջ քաշուելով...

Տաճատ

ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԵՆ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻՆ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր
(Հէքեաթ եւ Բանաստեղծութիւն)
ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Մատենաշար ՅԱՌԱՋ, Թիւ 1

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...
(Հիւծախտաւորի մը կեանքէն)
ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
Մատենաշար ՅԱՌԱՋ, Թիւ 2

ՄԱՄՈՒԼ

Ներգաղթի համար

Պուքրէշի «Արազ»ը կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 դեկտ.).

— «Պ. Շահվերտեանի ներկայութիւնը մեր գաղութին մէջ՝ անգամ մը եւս այժմէական կը դարձնէ ներգաղթի հարցը:

Չենք կարծեր որ աշխարհի երեսը գտնուի Հայո՛ւ զգացումով Հայ մը՝ որ չբաղձայ Հայաստանի շէննալուն, ոչ ալ Հայ մը՝ որ դէմ ըլլայ ներգաղթին: Հայաստանը շէննալու համար պէտք ունի իր զաւակներուն քրտինքին, անոնց որ հոն են հիմա ու կը տքնին ամէն տեսակ զրկանքներու կուրծք տալով, ու անոնց՝ որ ցրուած հազար խորթ ափերու վրայ ամէն օր կաթիլ կաթիլ կը հատնին, օտարին համար վատնելով իրենց քրտինքը:

Ամէն Հայ դէպ ի իր հայրենիքը, — Հայաստանը այսպէ՛ս կը շէննայ:

Մենք դէմ ենք սակայն այն փերեզակներուն որոնք շահու աղբիւր դարձուցած են ներգաղթի գործը, եւ որոնք օրն ի բուն սուտ սուտ կ'երդուըննան հայրենիքի անունով՝ առանց իրենց սրտին մէջ պուտ մը սէր ունենալու դէպ ի այդ հայրենիքը: Բոլոր այն բախտախնդիրներուն՝ որոնց ներսը ոչ մէկ սրբութիւն կը բնակի, եւ որոնք սակայն կ'երդնուն կեղծ նշանաբաններու անունով, վտանգին ատեն դասալիք եւ տքնելու անընդունակ:

Հայրենիքը միայն տքնողներուն ու տքնելու համար իրեն դիմողներունն է:

Մեզ կը զզուեցնէ հետեւաբար պոռչտուքը որով կ'աղմկեն Հայաստանէն փախչողները: Մեզ համար դասալքութիւն է հայրենի հողը լքել խորթ գտնելով անոր ռէժիմը եւ տաժանելի՝ կեանքի պայմանները հոն: Ով որ կ'երթայ Հայաստան՝ պէտք է հոգին պատրաստած ըլլայ ամէն զրկանքի, ամէն տքնութեան, որովհետեւ վարդեր քաղելու չէ որ կը տանին զինքը: Եթէ կրնայ աչք գոցել Լէնինի գրկած կարգերուն ու անոնց պարտադրած լուծին, եթէ կրնայ տոկալ ու չվախնալ աշխատանքէն՝ ինչ ալ իրեն բաժին իյնայ հոն, եթէ կը նախընտրէ իր հողին վրայ զրկուիլ՝ քան թէ մուրալ օտար դուռներու առջեւ, այն ատեն միայն թող խառնուի ներգաղթի կարաւաններուն: Ու երբ ոտք կը կոխէ հայրենի հողը՝ ա՛լ ներելի չէ զանիկա լքել:

Չգիտենք դեռ՝ Ռումանիայէն ներգաղթ պիտի ըլլա՞յ թէ ոչ: Բայց ով որ պիտի երթայ Հայաստան՝ պէտք է այժմէն կշռէ կեանքը որ հոն իրեն կը սպասէ: Ըմբռնէ թէ կ'երթայ աշխատանքի մասնակցելու եւ ոչ թէ վայելելու կեանքը: Այլապէս իրեն ալ կը սպասեն այն միեւնոյն յուսախաբութիւնները՝ զոր կրեցին Յունաստանէն Հայաստան մեկնողները, որոնք լորձնաշուրթն փառաբանութեամբ չգնաւ մտան՝ անիծելով երէկուան սրբութիւնները, բայց առաջին իսկ զրկանքին՝ փախան Հայաստանէն»:

Մ. ՌԱՖԱՅԷԼԵԱՆ ԿՏԱԿԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱ՞Ծ

12 ՄԻԼԻՈՆ ԼԻՐԷԹ ՊԱՐՏՔ...

ԽՄԲ.— Միլանէն ստացած ենք հետեւեալ գրութիւնը, հրատարակութեան խնդրանքով.—

Միլանի Մուրատ – Ռափայէլեան նախկին Սանուց Միութիւնը իր վերջին ընդհ. ժողովին մէջ քննեց խոր ցաւով այն ճգնաժամը որուն ենթակայ է Մուրատ – Ռափայէլեան կտակը, վերջին տասնեւհինգ տարիներու ընթացքին գոյացած ծանր պարտքերու պատճառով: Այդ պարտքերուն իրականութիւնը հաստատուած էր Միութեան վարչութեան կողմէ կատարուած քննութեամբ: Ընդհ. ժողովը, ազգային այս կարեւոր կտակին յոռի կացութեան առջեւ պարտ կը զգայ, մղուած յարգանքի եւ երախտագիտութեան զգացումներէ հանդէպ երկու բարերարներուն եւ աշխարհի մեծ Մխիթարեաններուն, հայ մամուլի միջոցաւ խնդրել ուղղել Մխիթարեան Միաբանութեան որպէս զի հաճի հրապարակաւ բացատրութիւն տալու հետեւեալ ծանրակշիռ հարցերու մասին.—

1) Ի՞նչպէս գոյացած է առ նուազն տասներկու միլիոն լիրէթի հսկայական պարտքը Մ. Ռ. շուրջ քսանեւչորս միլիոն գնահատուած հարստութեան վրայ:

2) Ինչո՞ւ ներքին յանձնաժողով մը չէ կազմուած պարտքին պատճառները քննելու, պատասխանատուութիւնները ճշդելու եւ դարման մը փնտռելու համար, անոր այդքան մեծ համեմատութիւններ ստանալէն առաջ:

3) Ո՞ր օրինական, կամ բարոյական հիման վրայ Միաբանութեան Աբբան կտակին հանդէպ իր վայելած վարչական իրաւունքները զիջեր է Վատիկանէն նշանակուած եւ օտար անձերէ կազմուած յանձնաժողովի մը:

4) Ի՞նչպէս կը բացատրուի սա զուգադիպումը, որ պարտքերը սկիզբ կ'առնեն Վատիկանի վանքին ներքին գործերուն առաջին միջամտութենէն (1916) քիչ վերջ:

5) Ի՞նչ միջոցներ ձեռք առած է Միաբանութիւնը որպէս զի օտարներու անիրաւ եւ վնասակար միջամտութիւնը վերջ գտնէ:

6) Մ. Ռ. կտակին կիսով փճացման իրականութեան առջեւ պարտական չէ՞ր Միաբանութիւնը ազգային բարեգործական հաստատութեանց խորհուրդին, օգնութեան եւ գործակցութեան դիմելու:

7) Չէ՞ր կարծեր Միաբանութիւնը որ կտակին շուրջ տեղի ունեցած և ունեցող յոյժ ցաւալի դէպքերը պարտք կը դնեն իր վրայ անոր էութեան ու մատակարարութեան մասին պարբերական մանրամասն հաշուետուութիւն մը հրատարակելու «Բազմավէպ»ի մէջ, որպէս զի միաբանները, նախկին սաները եւ հայութիւնը ամբողջ տեղեակ ըլլան իրենց այդ կարեւոր հաստատութեան կացութեան:

8) Եւ վերջապէս չէ՞ կարծեր Միաբանութիւնը որ, եթէ այդպիսի հաշուետուութիւն մը հրատարակած ըլլար վերջին տասնեւհինգ տարիներու ընթացքին, անհամար հարուածներու տակ հեծող մեր ազգին խնայուած պիտի ըլլար այս միւս հարուածը՝ որ է Մ. Ռ. կտակին կսկծալի վիճակը:

Մուրատ – Ռափայէլեան
նախկին Սանուց Միութեան
Վարչութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (6)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՑ ԱՌԱՍՊԵԼ)

— Oh... Aram... Regarde-donc le Bonhomme Noël!

— Mais non, Diran... c'est le père Lustucru!

— Moi, je parie que c'est le marchand de sable!

Ու լակոտներու բազմութիւնը մեծցաւ. Հայու լամուկներ ամէնն ալ. աղուորիկ աղուորիկ աչքերնին պիշ պիշ մեզի յառած, փրցուցին վարնաւոն մը որ օտար դպրոցէն բերած էին...

— Հայհոյեցէք, Հայու լամուկներ, բայց գէթ հայերէն հայհոյեցէք... կ'ըսէի խորովի. բայց գէթ Կաղանդ Պապա՞ն ալ չէք ճանչնար սա ծերուկին մէջ...

Յուսախաբ, շփոթահար նահանջեցինք քովընտի փողոց մը...

Բաց պատուհանէ մը, երգ մը թեւառաւ, իջաւ, թափառեցաւ մեր ուսին, մետաքսեայ, ճրճռուն ձայն մը որ կը կոչէր.

«Եանապլարըն աթէշինտէն տուտապլարըմ եանըյօ՛ր...»:

Ու զիմացէն ուրիշ ձայն մըն ալ, խեղդուկ աքլորի կանչին պէս, սկսաւ ճզզալ, ճզզա՛լ ու տզզալ...

«Հօյրա՛ն... հօյրա՛ն... փէրիշա՛ն»:

Ճղակոտոր բառեր, որոնք կը ճգնէին փրթիլ փայտէ սրտէ մը ու պատմել երեննաեայ թռչնքերու յուզմունքը...:

Ծերուկին զաղահար աչքը հանդչեցաւ ուսիս. իր մատներէն մէկը մէջ կ'անցնէր վա՛զ մը, քրտինք մը. իր ձեռքին ծանրութիւնը կը տարածուէր մէջս տխուր մտածումի մը նման, որ կը հեծեծէր...

«Վա՛յ քեզ, մեծաաքանչ դու լեզու... վա՛յ քեզ... դու հեշտ բարբառ մայրական...»:

Փախա՛նք, փախա՛նք, ապաստանեցանք քովընտի փողոց մը...

Բայց ահա դուռ մը կը բացուի. ահա աղջիկ մը որ կը նայի մեզի, կը ժպտի, գլուխով նշան կ'ընէ, կը հրաւիրէ մեզ ներս...

Պահ մը չեմ ըմբռներ. կանգ կ'առնենք տատամսոտ. կը նայիմ պատն ի վեր. աջիս ձախիս պատուհաններ կը բացուին... Աղջիկներ են, Աստուա՛ծ իմ, ուսերնին բաց, թեւերնին հոլանի... իրենց ակնարկը, թաց խխունջի նման կը փակի մեռբուս, աղնտուք մը կուտայ ինծի...

Ծերուկին ակնարկը կը կախուի պահ մը պատերէն. յետոյ ինծ կը յառի հարցումով մը.

«Ո՞վ են այս միանձնուհիները...: Ո՞ր աղանդին կրակը կը պահեն վեստեան այս կոյսերը...»:

— Անցնինք, Տէր իմ, կը մրմնջեմ իրեն. ասոնք ցայգաթիթեռներ են... մայթերու պարիկներ... կոյսեր են արդարեւ, որ կը հսկեն, կը խառնշտկեն հեթանոս մոխիրը մարդոց մէջ... Ճպտուինք, Տէ՛ր իմ, փախինք այս փողոցներէն...:

Մեր շուրջը, անոնք կը շարունակէին իրենց փաղաքուշ հրաւէրը. կը խօսէին ծանօթ ու անծանօթ բառերով. նշանացի, լռին ակնարկներով, կամ Փրովանսի ջերմիկ ձայնով մը.

— Եկէ՛ք, եկէ՛ք մեզի...

— Եկո՛ւր, սիրունս, եկո՛ւր աղուորս...

— Ու դուն ալ, ճգնաւոր, դուն ալ անապատական, դուն ալ եկո՛ւր...

— Յոգնած էք ու փոշոտ. մենք պիտի հանգչեցնենք ձեզ. գինիով ոտքերնիդ պիտի լուանք... մեր մազերով պիտի չորցնենք սրունքնիդ...

— Եկէ՛ք, Նափալի նարինջներ ունինք...

— ... Քանանու թուզեր...

Ակեւոր ուղեկիցս պռստեց յօնքերը, շրթունքները կը դողային. վրիպանքի, հիասթափութեան, զայրոյթի տենդ մը կ'ուռեցնէր իր քունքի երակները. խուճապահար, ան քղանցքները վեր առաւ. քայլերը իրար կ'անցնէին. ան կ'ուզէր փախիլ այդ անհիւրընկալ փողոցներէն, ուր կը կարծէր մխրճիլ տղմուտի մը մէջ, ապականիլ ու խեղդուիլ մոայլ դոհքի մը խորը: Ոչ, ոչ, ապահովաբար իր տեղը չէր այդ... Կռնակ դարձուց փողոցներու այդ բաւիղին... Իր մտածումը կ'արձագանգէր իմ մէջ հնչեց ահազանգի մը նման.

«Անց յետս իմ, սատանա...»:

. . . .

Իջանք այսպէս Գանըպիէռի ուղղութեամբ:

Այլ եւս յոգնած էինք, վհատ ու տատամսոտ: Կէս օրը անցեր էր. ժամը լռեր էր բոլորովին երկնքի մշուշին մէջ, որու ժապաւէնները ու հիւսկէնները կը կախուէին քաղաքին վերեւ:

Պողոտաներու մէջէն կը սահէր մարդկային ալիքը, աննպատակ ու անփոյթ. յորձանքէն կը տարուէինք մենք ալ, գրեթէ անտեսուած, բոլորովին ուղեկորոյս...:

Ալ կը զգայի որ իր ներկայութիւնը ծանր կը կշռէ ուսերուս. անխորհուրդ ու ինքնամատոյց պատրաստակամութեամբ ինքզինքս տրամադրած էի այդ ծերուկին. ալ անհնար էր զատուիլ իրմէ, լքել զինքը. պատուհասի մը, ճակատագրի մէկ որոշումին նման ան կը հետեւէր քայլերուս. ու ես զինքը կը տանէի, իր ծանրութիւնը կը բաժնէի ուսիս վրայ, գիտակցութեանս մէջ, մինչեւ խղճմտանքիս խորը...:

Այն ատեն յանկարծ ներշնչում մը լուսաւորեց զիս. սեղմեցի ձեռքը. ըսի.

— Երթանք, Տէր իմ, երթանք Փատտօ... հոն կը կանգնի հայկական Կաթողիկէն... Ո՞ւր կրնան մեզ աւելի լաւ ընդունիլ քան մեր հայրերուն տաճարին մէջ, զոր կանգներ է բարեպաշտ ու աստուածավախ մի ոմն... Այո՛, երթանք Փատտօ...

Ի՞նչ կրնար ընել ան, ծերունին, եթէ ոչ համակերպիլ, հետեւիլ ինծ, քալե՛լ, քալե՛լ, գտնելու համար բաց դուռ մը, հիւրընկալ դաւիթ մը. այնքա՛ն պզտիկ, աննշան անկիւն մը պէտք էր իրեն հանգչելու, համբերելու համար:

Կրկին առինք հանրակառք. — մարդկային հեղեղը կ'օրօրէր մեր կառքը. ճեղքեցինք տուներու, վաճառանոցներու, թաղերու կուտակում մը. Մարսիլիան կը խուժէր մեր շուրջ, տեղի կուտար, կը թանձրանար, կը նօսրանար...

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձանները

ՍԷՆ ՄԻՇԷԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը 8ին, 32, Ավընիւ Կօպլէնի սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Վիէն, Յ. Մ.— 140:
Կոմէյ, Գ. Տ. Խ.— 50:
Լա Կարէն, Թամ.— 35:
Մարսէյլ, Գործ.— 881.60:
Սէն Թ'Էթիէն, Գործ.— 54.40:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Վարշաւիա, Մ. Գ.— 100:
Սկսանք ղրկել Դեկտ. 16էն:
Իսի լէ Մուլինօ, Ա. Մ.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 16էն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ներկայով կուգամ հրապարակաւ իմ սրտագին շնորհակալութիւնս յայտնել Տօքթ. Եաղուպի որ կնոջս մահացու մէկ հիւանդութիւնը բժշկական խիստ ճարտար եւ բացառիկ գործողութեամբ մը դարմանեց եւ զայն փրկեց ստոյգ մահէ մը:

Արամ Աւետիսեան

Անիէռ, 19 դեկտ. 1932

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

"ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ,,

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Անկարելի պիտի ըլլար գրել Լիան Սօնրէլի կենսագրութիւնը: Չկայ դէպքերու որոշ յաջորդականութիւն մը, որպէս զի այդ աշխատանքը ստանձնողը հաւաքէր ու կարգի դնէր զանոնք: Ամէն տեղ է ան — Պաթավիա, Թանկոր, Փարիզ, Մատրիտ, Լոնտոն ու յետոյ յանկարծ կը կորսուի: Այսքան միայն կարելի է ըսել իր մասին: Թերեւս անխուսափելի էին այդ անհետացումները՝ նկատի ունենալով իր վարած կեանքը:

Ճօրճ Լըմըգիւրիէն երեք տարբեր առիթներով տեսած էր զայն Փարիզի մէջ, բայց այդ հանդիպումները անցողակի ակնարկ մըն էին միայն անոր կենցաղին վրայ: Այդքանն իսկ կարելի չէ ըսել ծովակալ Կոթհօրնի հետ 1917ին Լոնտոնի մէջ իր ունեցած տեսակցութիւններուն կամ Թօրինկթըն Սքուէրի հիւրանոցին մէջ՝ Տիկին Տիւլէնձի հետ իր ունեցած կարճատեւ ծանօթութեան մասին:

Եւ սակայն, կարելի է ուրուագծել զայն շատ տարտամ կերպով եւ տալ ընդհանուր տպաւորութիւն մը որ եթէ նկարուած ըլլար կտաւի մը վրայ, պիտի գրաւէր ուշադրութիւնը՝ զարմանք յառաջ բերելով անոր ետին ծածկուած գաղտնիքներուն մասին:

×

Ճօրճ Լըմըգիւրիէն այնտեղ էր այդ իրիկունը՝ Պէրթի փողոցի այն հաստատութեան մէջ ուր Փորէլ առաջին անգամ ըլլալով բազմութեան կը ներկայացնէր Լիան Սօնրէլը:

Փորէլի հաստատութիւնը ակումբ մըն էր այն իմաստով որ ժամադրավայրն էր ամէն գիշեր միեւնոյն մարդոց — արուեստագէտներու, գրողներու եւ Մօնմարթրի թափթփուքներուն: Անոնք որ աղջիկ ունէին միասին կը բերէին: Աղջիկ չունեցող կա՞ր: Սակայն հանրային հաստատութիւն մը չէր ան, թէեւ մասնաւոր արտօնութիւն ստացած էր եւ պատասխանատու էր իշխանութիւններուն: Ուզողը ներս կը մտնէր ու կը նստէր, եթէ ազատ սեղան գտնէր:

1910ի նոյեմբերի վերջերը, իրիկուն մը Փորէլ ներկայ էր այդ երկար սրահին մէջ որուն տակը օթօպիւսի ձիերուն ախոռն էր: Ձեռքը բռնած էր ապակիէ ծնծղայ մը որուն կը զարնէր ամէն անգամ որ ըսելիք մը ունէր իր յաճախորդներուն: Երկար սրահին մէջ տարօրինակ կը հնչէր ծնծղային ձայնը եւ մարդի մը ճեղքէն ներս թափանցող արեւի բարակ ճառագայթի մը տպաւորութիւնը կը թողուր ան: Ուղեղիդ կը հասնէր նախ այդ ձայնը ինչպէս բարձրաձայն խօսակցութիւնը — ամէն մարդ բարձրաձայն կը խօսէր Փորէլի ակումբին մէջ — յետոյ աստիճանաբար կը տարածուէր ան. լռութիւն կը տիրէր, խօսակցութիւնները կը դադրէին:

Խորհրդաւոր բան չկար այս բոլորին մէջ:

Այդ գիշեր Փորէլ երեք հարուած տուաւ ծնծղային. աղմուկն ու խնդուքը մարեցան սրահին մէջ: Փորէլ յայտարարութիւն մը պիտի ընէր:

— Պարոննե՛ր, երեք շաբաթէ ի վեր կապելայ չունէինք:

Սպասեց կարծես որ մեկնութիւններ տային այդ մասին. ո՛չ ոք բերանը բացաւ: Փորէլ շարունակեց.

— Անցեալ շաբթու Մարսէյլ գացի, գիտէ՛ք:

Ներկաները սկսան խնդալ ու չկրցաւ շարունակել իր խօսքը:

Ամէն մարդ գիտէր Փորէլի կանոնաւոր բացակայութիւններուն պատճառը: Մարսէյլի մէջ ան ունէր սիրուհի մը որ չէր ուզեր Փարիզ գալ. իսկ ինք, գործը եւ կին մը ունէր Փարիզի մէջ ու չէր ուզեր Մարսէյլ ապրիլ: Ամէն անգամ որ կռիւ մը կը պատահէր տունը, Տիկին Փորէլ որ կը պահէր տոմարները եւ կը վարէր ակումբին սրճարանի բաժինը, կառքին մէջ կը նետէր իր ամուսինը եւ Կառ տը Լիոն տանելով կ'ըսէր «գնա՛» եւ համբոյր մըն ալ կը դնէր անոր այտերուն: Տիկինը կը սպասէր քարափին վրայ մինչեւ որ շոգեկառքը ճամբայ ելլէր. յետոյ կը վերադառնար Պէրթ փողոցը, պայծառութիւն մը դէմքին վրայ որ նշմարելի չէր երբեք ամուսնոյն ներկայութեան:

Երբ ծիծաղները դադրեցան, Փորէլ շարունակեց.

— Մարսէյլ գացի. Բէ տիւ Մօնտի վրայ սրճարանէ մը ներս մտայ. այնտեղ աղջիկ մը տեսայ որ կը պարէր:

Աչքերը փակեց Փորէլ. լուռ ու մունջ կեցաւ պահ մը. յետոյ մատները տանելով շրթունքներուն՝ իր սեւ մօրուքին մէջտեղէն՝ ուտելիքի մը մնացորդը դուրս քաշելու ձեւով, համբոյր մը փրցուց ու նետեց, վերը, օդին մէջ: Գիտէր այդ կեղծ շարժումներուն արժէքը. քիչ անգամ կ'ընէր այդ ձեւերը:

— Աղջիկը այդ սրճարանը բերող մարդը ինծի ըսաւ. «Ի՞նչ կուտաս, Փորէլ». ըսի «այսքան». ան ըսաւ «այսքան»: Աղջիկը կեցած, աչքերուն տակէն ինծի կը նայէր: Ցետոյ, յանկարծ, չեմ գիտեր ինչու համար, «շատ լաւ» ըսի եւ հետս միասին բերի. այստեղ է ան հիմա:

Ոչ ոք կրնար ուրանալ անոր խանութպանի աճպարարութիւնը: Իր փոքր ու մտերմական ձեւերուն մէջ, Փորէլ մեծ մարդ մըն էր:

Իր խօսքը աւարտելէ ետք, Փորէլ նայեցաւ նուագապետին եւ վեր բարձրացնելով մատները, նշան մը ըրաւ անոր: Ջութակահարները սկսան նուագել արեւելեան եղանակ մը:

Անշուշտ փորձ ըրած էին անոնք նախապէս եւ Փորէլ ու նուագապետը պէտք եղած պատրաստութիւնները տեսած էին ինչպէս միշտ: Սրահին վարի ծայրէն վարագոյրները բացուեցան: Բեմ չէր անոնց ետին ծածկուածը այլ տեսակ մը մենախուց: Բեմի յարմարութիւն չունէր չեղակի գերաններու տակ փռուած այդ սրահը:

Գետինը նստած էր աղջիկ մը՝ սրունքները խաչաձեւ: Առաջին ակնարկով Ճօրճ շատ մեղմ հետաքրքրութիւն մը ունեցաւ միայն: Վարժուած էր ան Փորէլի թատերական ցուցադրութիւններուն որոնք շատ անգամ տափակութիւններ էին:

Կրունկներէն մինչեւ մէջքը Թրքական թափանցիկ անդրավարտիք մը հագած էր ան: Մէջքէն վեր փաթթուած էր կէս — մութ, կէս — փայլուն երիզով մը զոր ահաւասիկ սկսաւ կամաց կամաց զատել իր մերկ մարմինէն: Մետաղէ շինուած ուսնոցի մը կը նմանէր այդ երիզը: Օձ մըն էր:

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
21 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2066 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՆԱՍՏԱ՞Ն ԹԷ ՇԱՀԱՍՏԱՆ

Զարաբաստիկ հով մը, նորէն, Ս. Ղազարի գլխուն։

Մեզմէ առաջ, ամբողջ մէկ սերունդ զբաղեցաւ այս հաստատութեան կռիւներով եւ ներքին գործերով։

Մեր օրով, ամբողջ քսան տարի նոյն հարցերը քրքրուեցան Պոլսոյ մամուլին մէջ։

Եւ ահա, քանի մը տարուան լռութենէ յետոյ, նոյն չարագուշակ երեւոյթներն ու չչուկները՝ Մխիթար Աբբայի ձգած ժառանգութեան մասին։

Կարդացէք, անշուշտ, Մուրատ-Ռափայէլեան նախկին Սաներու Միութեան բաց նամակը՝ երէկուան «Յառաջ»ի մէջ։

Միութիւնը իր վերջին ընդհ. ժողովին մէջ քննելով այն տագնապը որուն մատնուած է Մ. Ռափայէլեան կտակը, իբրեւ հետեւանք «վերջին տասնըհինգ տարիներու ընթացքին գոյացած պարտքերու», հրապարակաւ կ'ուղղէ ութ հարցումներ, որոնք չափազանց խռովիչ են։

Այդ հարցումներէն կ'իմանանք հետեւեալ ծանրակշիռ իրողութիւնները.—

1. Տասներկու միլիոն լիրէթի պարտք մը գոյացած է, մօտ 24 միլիոն գնահատուած հարստութեան մը վրայ։ (Ինչպէ՞ս)։

2. Վենետիկի Աբբահայրը կտակին հանդէպ իր վայելած վարչական իրաւունքները յանձներ է Վատիկանէն նշանակուած եւ օտար անձերէ կազմուած յանձնաժողովի մը։ (Ինչո՞ւ)։

3. Պարտքերը սկիզբ կ'առնեն Վատիկանի առաջին միջամտութենէն (1916) քիչ յետոյ։

4. Միաբանութիւնը կտակի մասին ո՛ր եւ է հաշուետուութիւն չէ հրատարակած վերջին տասնըհինգ տարիներու ընթացքին։

5. Կտակը կէս առ կէս փճացած է։ (Տես առաջին կէտը)։

Ուրեմն,— 1. Հսկայական հարստութիւն մը հալեր է Ս. Ղազարի մէջ եւ մենք նոր կ'իմանանք,— 2. Վատիկան ոչ միայն խախտած է վանքին ինքնավարութիւնը, այլ եւ հետզհետէ ամրացուցած՝ իր միջամտութիւնն ու տիրապետութիւնը, արհամարհելով ամբողջ ժողովուրդի մը հանրային կարծիքը։

Գիտենք որ մասնաւորապէս Վենետիկի վարդապետները սովորութիւն չունին պատասխանելու հրապարակային հարցումներու։ Եթէ շատ նեղես, գրաբար լուտանքներ կը տեղան։

Կ'ուզէինք սխալած ըլլալ այս պարագային, նոյն իսկ իրենց բարիքին համար։

Որովհետեւ, «Թշնամի»ն ներսէն է այս անգամ,— բուն իսկ Մ. Ռ. սաներէն։

Միութեան շրջաբերականը, խմբագրուած՝ այնքան փափկանկատութեամբ, շատ բան չըսեր տակաւին։

Բայց, մատնանշուած իրողութիւնները այնքան խօսուն են եւ ծանրակշիռ, որ վաղը պարզ հարցումները կրնան փոխուիլ հարցապնդումներու։ Կրնան բոլորովին պղտորել միտքերը, եւ Ս. Ղազարի նիւթական տագնապին վրայ աւելցնել բարոյական տագնապ մը եւս։

Օրուան այս ժամուն, ո՞վ հաճոյք պիտի զգար այդպիսի ողբերգութենէ մը։

Սեւ գի՞ծ կը պակսի հայկական հորիզոնին վրայ...

Կարճ խօսքով, Մխիթարեան Միաբանութեան եւ անոր իսկական բարեկամներուն ճիտին պարտքն է՝ հրապարակաւ պատասխանել դրուած հարցումներուն։ Լուսաբանել հանրային կարծիքը։

Եւ այդ պարտականութիւնը պէտք է կատարեն լրիւ։ Վաւերական փաստերով ու թուանշաններով։ Ոչ թէ ընդհանուր խօսքերով կամ սովորական ժխտումներով։

Վաղը, եթէ տագնապը սաստկանայ եւ յանգի «հրապարակախատ գայթակղութեան» մը, Միաբանութիւնը ո՞ւր պիտի զարնէ իր գլուխը։ Չէ՞ որ միշտ կարօտ է հանրութեան համակրանքին եւ աջակցութեան։

Արդ, հանրութիւնը լոյս կը պահանջէ, ամէն բանէ առաջ։

Լոյս՝ մատնանշուած հաշիւներու մասին։

Լոյս՝ Վատիկանի յարաճուն ոտնձգութեանց մասին։

Լոյս եւ լոյս՝ վանքին իրական կացութեան մասին։

Մենաստան մը, որ այնքան ծառայութիւն եւ տեւական վաստակ ունի հայկական մշակոյթի զարգացման մէջ, չի կրնար դառնալ շահաստան, այս կամ այն յանձնաժողովին ձեռքը։

Վատիկանը, իբրեւ հոգեւոր իշխանութիւն, ինչքան ալ իրաւասութիւններ ունենայ, չի կրնար խախտել դարաւոր հաստատութեան մը կազմական կանոնագիրը։

Ուրիշ խնդիր, եթէ վանքին վարիչները իրենք տեղի-անտեղի ընդ առաջ կ'երթան, պարզապէս հաճոյք պատճառելու համար իշխանութեան մը որ կը սիրէ ձեռք երկարել մինչեւ յետին անկիւնը։

Միաբանութիւնը մինա՞կ է մնացեր։

Բայց ինչո՞ւ ինքն իր ձեռքով կը թուլցնէ կապերը՝ ժողովուրդին հետ, կ'արհամարհէ հանրային կարծիքը, լքծուն հաճոյակատարութիւնը չփոթելով հոգեւոր՝ կանոնական կապի մը հետ։

Անատօլո՞ւ կը գտնուինք թէ Իտալիա...

Սովորական ճշմարտութիւն է,— մենք շատ անգամ իրաւունքներ կը կորսնցնենք, մեր գլխուն փորձանքներ կը բանանք եւ օտար միջամտութիւն կը հրաւիրենք կա՛մ գիտակցօրէն, կամ ապիկարութեամբ։

Վենետիկը բացառութիւն չի կազմեր այս ճամբուն վրայ։

Վկայ՝ վերջին քսան տարիներու պատմութիւնը։

Ս. Ղազարը այս վիճակին չէր հասներ, եթէ աւելի արթուն եւ աւելի կորովի շարժէր ժամանակին։

Բայց թողունք պատմութիւնը եւ կանգ առնենք այսօրուան իրականութեան վրայ, սպասելով հարցումներու պատասխանին։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ո՞ՐՆ Է ԶԱՐՄԱՆԱԼԻՆ

Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանի զեկոյցին առթիւ, Պ. Մալէզեան իր շողոմարար ոճով ներկայացնելէ յետոյ բանախօսը, ըսեր է.

— Կը գտնուինք այնպիսի ժամանակի մը մէջ ուր ազգին կէսը ստիպուած է համոզել միւս կէսը թէ՝ հայրենիք ունինք, ազատ եւ անկախ...

Մեղքը՝ պատմողին վիզը։

Իսկ ես կը զարմանամ որ Պ. Մալէզեան, նախկին փաստաբան, չի հասկնար թէ մարդիկ դժուար կ'ըմբռնեն վերացական ճշմարտութիւնները։ Մանաւանդ սա բանաստեղծական թռիչքը,— «ազատ եւ անկախ հայրենիք։ Այն ալ բոլշեւիկեան թաթին տակ։

Ի՞նչպէս կը պահանջեն որ ազգին կէսը համոզուի թէ ազատ հայրենիք ունինք, երբ Պ. Մալէզեան ինք չըմբռներ թէ այդ նոյն կէսը տնանկ է եւ թշուառ, եւ չի կրնար հանդուրժել որ 8—10,000 ֆրանք ամսական վճարուի վարիչ պատուիրակի մը։

Թոշակ մը, որուն կէսը կրնար փառուորապէս ապահովել ձախողած փաստաբանին քաղքենի ապրուստը, իսկ միւս կէսը՝ հինգ հազար մանուկ փրկել Յունաստանի կամ Սուրիոյ մէջ։

ՎԱՐԱԶ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏ ՄԸ ՄԵՌԱԾ

ԻՐ ՔՈՅՐԸ ԵՒ ՔԵՌԱՅՐԸ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ

Ցաւով կ'իմանանք թէ արտաքին գործերու պաշտօնատարներէն Պ. Նշան Գալըպեան դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր զաւակը, Նուպար, 28 տարեկան։

Դժբախտ երիտասարդը եւ իր քեռայրն ու քոյրը, Տէր եւ Տիկին Գամէր Պաղտատլեան ինքնաշարժով մը Փառի Փլաժ կ'երթային շաբաթ օր, երբ կառքը ճամբէն դուրս ելլելով ծառի մը զարնուեցաւ եւ կրակ առաւ։ Նուպար գլուխէն զարնուելով անմիջապէս մեռաւ, իսկ Տէր եւ Տիկին Պաղտատլեան եւ շարժավարը վիրաւորուած ըլլալով, հիւանդանոց փոխադրուեցան։

Վիրաւորուած է հինգերորդ ուղեւորն ալ, դարձեալ Հայ։

ՍԵՒ ԾՈՎԷՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Սեւ ծովը Միջերկրականի կապող առաջին կառախումբը Մերսին հասաւ Սամսոնէն։

ԲՈԼՈՐ ՕՏԱՐ ԴՐԱՄՆԵՐԸ՝ ՀԱՅՑԻ ՀԱՄԱՐ

Յունաստանի նախորդ կառավարութեան օրով պատրաստուած ու խորհրդարանէն վաւերացուած օրէնքի մը համաձայն, դրամատուններու մէջ օտար դրամ ունեցողները տոլարը հարիւր դրախմիի հաշուով, դրախմի պիտի ստանային։ Այս օրէնքը բազմաթիւ դժգոհութիւններու տեղի տուած ըլլալով, Վէնիզելոսի կառավարութիւնը գործադրութեան չդրաւ։

Նոր կառավարութիւնը առաջին օրէն զբաղեցաւ այդ խնդրով եւ կազմեց յատուկ յանձնախումբ մը, որ միջին ճամբայ մը գտնէ թէ օրէնքը գործադրելու եւ թէ պետութեան վարկը պահելու մտօք։ Յանձնախումբը իր եզրակացութիւնը յանձնած է վարչապետին։ Հաւաստի տեղեկութեանց համաձայն, յանձնախումբը կ'առաջարկէ տոլարը հաշուել 145 դրախմի, փոխանակ 100ի եւ դրամատուններու մէջ անհատներու պատկանող բոլոր օտար դրամները յանձնել Յունաստանի Դրամատան, հացի պահանջին գործածուելու համար։

Կ'ըսուի թէ դրամատուններու մէջ մօտաւորապէս 30 միլիոն տոլար կը գտնուի, այսինքն 1700 միլիոն դրախմի։ Եւ որովհետեւ դրամատունները բացարձակապէս կ'ընդդիմանան այս կարգադրութեան, առարկելով թէ այդքան դրախմի վճարելու ի վիճակի չեն, կառավարութիւնը կը խորհի արժեթուղթեր հրապարակ հանել, դիւրացնելու համար դրամատուններուն գործը։ Այս մասին վերջնական որոշում տրուած չէ տակաւին։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հուվըր կ'առաջարկէ վերաքննել

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Երկուշաբթի օր, նախագահ Հուվըր ամերիկեան խորհրդարանին մէջ կարդաց երկար պատգամագիր մը, միջազգային կացութեան եւ մասնաւորապէս պատերազմական պարտքերու մասին։

Պ. Հուվըր նախ ընդհանուր ակնարկ մը նետեց համաշխարհային տնտեսական տագնապին վրայ, պարզելով գիներու անընդհատ եւ անսովոր անկումը, որուն հետեւանքով պարտականները չեն կրնար վճարել իրենց պարտքերը։ Իսկ պահանջատէրերը՝ մտահոգ ապագայի մասին, չեն կրնար ուրիշ նպատակները յատկացնել դրամագլուխները։ Այս պարագաները աչքի առջեւ ունենալով, ամերիկեան կառավարութիւնը հաւանեցաւ մասնակցիլ համաշխարհային խորհրդաժողովի մը, որ պիտի ջանայ դարմաններ գտնել։

Յետոյ բացատրելով թէ սպառազինութեանց յարաճուն յաւելումը գլխաւոր պատճառներէն մէկն է ելմտացոյցներու անհաւասարակշռութեան, նախագահը անցաւ պատերազմական պարտքերուն.

— Պատերազմական պարտքերու խնդիրը այսօր չի կրնար անջատուիլ համաշխարհային կացութենէն։ Ես անձնապէս կը կարծեմ թէ անոր կարեւորութիւնը չափազանցուած է, բաղդատելով ուրիշ տնտեսական ուժերու հետ։ Սակայն եւ այնպէս, դրամական չեչտուած անկումի պահերուն, կարգ մը պետութիւններ չեն կրնար վճարել, եւ, կարգ մը պարագաներու մէջ, խոշոր գումարներու փոխանցումը ծանրօրէն կ'ազդէ փոխանակութեան հրապարակին եւ ազգային դրամին վրայ։ Ինչպէս գիտէ խորհրդարանը, պարտական գլխաւոր պետութիւնները խնդրեցին յետաձգել դեկտեմբերի վճարումները եւ խորհրդակցութիւն մը կատարել, վերաքննութեան մը ձեռնարկելու համար։ Մենք մերժեցինք յետաձգումը, որովհետեւ մեր կարծիքն այն է թէ պիտի չքացնէր կնքուած համաձայնութեանց ամբողջութիւնը եւ պիտի խափանէր մինչեւ հիմա հետապնդուած ազգային քաղաքականութիւնը։ Իւրաքանչիւր ազգի հետ անջատ-անջատ նկատի առնել այդ պարտաւորութիւնները՝ պիտի ստեղծէր այնպիսի կացութիւն մը ուր պարտքերուն դիմաց պիտի դնէին գերմանական հատուցումները։ Այդպիսի քաղաքականութիւն մը ոչ միայն պիտի նշանակէր ժխտել ստորագրուած յանձնառութեանց անհատական հանգամանքը, այլ պիտի յանգէր գերմանական հատուցումներու բեռը բեռցնելու ամերիկացի հարկատուին վրայ։ Անարդար պիտի ըլլար ուրիշ զոհողութիւններ պահանջել ամերիկացի ժողովուրդէն, առանց կարգ մը փոխարինութիւններ ապահովելու։ Մեր ազգային շահը կը պահանջէ չընդունիլ այդ գործողութիւններուն որ եւ է մէկը եւ որոշում տալ միայն այն ատեն երբ այս քաղաքական եւ տնտեսական խնդիրները մանրամասնօրէն կ'ուսումնասիրուին եւ կարելի եղածին չափ գոհացուցիչ լուծումի մը կը յանգին։

Թող թոյլ տան, սակայն, ըսելու, թէ բաց ի մէկ երկրէ, պարտքերու վճարման համար անհրաժեշտ տուրքերը մէկ քառորդով չեն անցնիր այն տուրքերը որ սահմանուած են զինուորական ծախքերուն։ Որովհետեւ իրենց սպառազինութեանց պահպանումը կը հարկադրէ մեզ մեծապէս աւելցնել մեր զինուորական ծախքերը, որոնք այժմ շատ աւելի են նախապատերազմեան շրջանէն։ Ամերիկեան ժողովուրդը բնականաբար կը խորհի թէ պարտքերու ջնջումէ հեռու՝ մեր զինուորական ծախքերը թեթեւցնելէ, պիտի ծառայէ տրամադրելի գումարներ ձգելու, որոնք արտասահմանի կողմէ պիտի գործածուին ուրիշ զինուորական նպատակներու։ Կրնամ ըսել նաեւ թէ Մ. Նահանգները ուրիշ որ եւ է ազգէ կրկնապատիկ աւելի զոհողութիւն ըրած են, հաւանելով մորաթորիոմի, որուն շնորհիւ տնտեսական փլուզումէ փրկուեցան շատ մը ազգեր։ Այս բարեացակամութիւնը պէտք չէ իբրեւ չքմեղանք կամ առիթ ծառայէ նոր զոհողութիւն մը պահանջելու մեզմէ։ Ծանօթ են իմ տեսակէտներս։ Ես չեմ կրնար նախատեսել պարտքերու ջնջում։

Իբրեւ եզրակացութիւն, Պ. Հուվըր առաջարկեց մասնաւոր յանձնաժողովի մը քննութեան ենթարկել ամբողջ խնդիրը։

Փոքր Համաձայնութիւնը կ'ամրապնդուի

Փոքր Համաձայնութեան անդամակցող պետութեանց արտաքին նախարարները դեկտ. 18ին եւ 19ին ժողով գումարեցին Պելկրատի մէջ, աւելի ամրապնդելու համար իրենց յարաբերութիւնները։ Այս առթիւ նկատի առին զինաթափութեան եւ պատերազմական պարտքերու խնդիրները եւ եկան այն եզրակացութեան թէ Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները որքան սերտօրէն գործակցին, այնքան աւելի պիտի շահին ու պիտի նպաստեն Միջին Եւրոպայի խաղաղութեան։ Այս առաջադրութեամբ, որոշուեցաւ մնայուն խորհուրդ մը կազմել երեք պետութեանց արտաքին նախարարներէն։

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ զօր. Միրնով, ծովակալ Կոլչաքի յաղթականը, ինչպէս եւ նախկին գործավարներ Էյմոնտ եւ Տոլմաչով ձերբակալուած եւ աքսորի դատապարտուած են, ընդդիմացած ըլլալով կառավարութեան քաղաքականութեան։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, 94 ուսանողներ ձերբակալուած են, խմբագրած, տպած եւ ցրուած ըլլալով թռուցիկներ որոնց մէջ կ'ըսուի թէ Ռուսաստանը կը գտնուի աղէտի մը նախօրեակին, ուտեստի չգոյութեան հետեւանքով։

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ ԿԸ ՄԵՂՄԱՆԱՅ

Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին յունուար 23ի նիստին յետաձգուեցաւ անգլեւպարսիկ վէճին քննութիւնը, համախորհուրդ Անգլիոյ եւ Պարսկաստանի ներկայացուցիչներուն։

Անգլիա կարելի կը գտնէ նոր բանակցութեանց վերսկսումը. եւ նախկին ուժգնութեամբ չի պնդեր իր պահանջներուն վրայ։

Նոր ցոյցեր Իտալիոյ դէմ

Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ նոր ցոյցեր տեղի ունեցան երկուշաբթի օր, Իտալիոյ դէմ։ Ուսանողները բուռն ճառեր խօսեցան, բողոքելով Իտալացիներու կողմէ կատարուած հակասերպ ցոյցերուն դէմ։ Ցուցարարները յետոյ փորձեցին թափօր կազմել եւ իտալական դեսպանատուն երթալ, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց։

Դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ

Ռումանիոյ մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան դաշնագիրներու վերաքննութեան, աւելի ճիշդ՝ Հունգարիոյ դէմ։ Քրայովայի մէջ ահագին բազմութիւն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԷԿ ԵՐԴՈՒՄԸ

93,000 ՍԹԵՐԼԻՆ ԱՐԺԷՑ

Թուրքեւֆրանս. խառն դատարանը դեկտ. 13ին վերջացուց իր նստաշրջանը, 13 դատի մասին որոշում տալով։ Դատերէն մէկը կը պատկանէր Սաւառնակի ընկերութեան եւ 93,000 սթերլինի հետ կապ ունէր։

Ընդհ. պատերազմէն առաջ, նախկին Նաւատորմի ընկերութիւնը մարտանաւեր կ'ապսպրէ ֆրանսական Օկիւթին Նօրման ընկերութեան, եւ իբրեւ կանխավճար՝ 93,000 սթերլին կը վճարէ։ Սաւառնակի ընկերութիւնը, որուն փոխանցուած էին հաշիւները, խառն դատարանին առջեւ դատ բացած էր ֆրանս. ընկերութեան դէմ, պահանջելով շինել մարտանաւերը կամ վերադարձնել կանխավճարը։

Դատավարութեան միջոցին, Սաւառնակի ընկերութիւնը չկրցաւ փաստաթուղթերով հաստատել թէ 93,000 ոսկի վճարած է։ Ասոր վրայ երդում առաջարկուեցաւ ֆրանսական ընկերութեան ներկայացուցչին, որ երդում ըրաւ թէ իրենք չեն առած այդ դրամը։ Դատարանն ալ Սաւառնակի ընկերութեան դէմ որոշում տուաւ։

Միւս կողմէ, Օկիւթին Նօրման ընկերութիւնը իր կարգին դատ բացած է թուրք կառավարութեան դէմ, ըսելով թէ պատերազմէն առաջ ան մարտանաւեր ապսպրած է իրեն եւ իբրեւ կանխավճար 90,000 սթերլին տուած է։ Ընկերութիւնը կ'ուզէ որ թուրք կառավարութիւնը վճարէ մնացեալ գումարը եւ առնէ մարտանաւերը։

Խառն դատարանը զբաղեցաւ նաեւ այս գործով եւ որոշեց որ նորվեկիացի մասնագէտ Սֆօթ Հանսէն քննէ թէ նախապէս ապսպրուած մարտանաւերուն յատակագիծերը կը համապատասխանե՞ն ներկայ գիտական պահանջներուն։

ՀԵՐՔՈՒՄ ՄԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԱՍԻՆ

Անտիոքի մամուլի դիւանը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակած է.—

Ալէքսանտրէթի սանճագին մէջ կարեւոր փոփոխութեանց եւ նոյն իսկ այդ հողամասին Թուրքիոյ յանձնուելուն մասին շրջան ընող զրոյցները անճիշդ եւ անհիմն են։

Պաշտօնապէս կը յայտարարուի թէ երբեք խորհրդակցութեան առարկայ չէ եղած փոխել Ալէքսանտրէթի սանճագին կազմական կանոնագիրը որ կը համապատասխանէ հոգատար իշխանութեան քաղաքականութեան։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Սուրիոյ մարզպանութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակած է.—

Պ. Փոնսօ Ժընեւի մէջ պարզեց Սուրիոյ 1931 եւ 1932 տարիներու քաղաքական կացութեան յեղաշրջումը, 1932ին Լիբանանի մէջ ձեռք առնուած միջոցները եւ Թուրքիոյ հետ վերջերս կնքուած գոհացուցիչ համաձայնութիւնը կալուածներու հարցին եւ Ալէքսանտրէթի, Հալէպի եւ Նիսիպինի երկաթուղիի շահագործութեան մասին։

Գալով Սուրիոյ, Պ. Փոնսօ Հոգատարութեանց Յանձնաժողովին յայտնելէ յետոյ կազմակերպչական ծրագրին գործադրութիւնը, Դամասկոսի խորհրդարանական հաստատութիւններուն աշխատութեան պայմանները եւ սուրիական կառավարութեան հետ ունեցած իր առաջին շփումներէն կրած տպաւորութիւնը, յայտնեց ֆրանսական կառավարութեան մտադրութիւնը՝ դաշնագրի մը կնքումով դիւրացնելու Սուրիոյ յեղաշրջումը դէպ ի անկախութիւն եւ անդամակցութիւն Ազգերու Դաշնակցութեան, համաձայն Ազգաժողովի Ուխտի 22րդ յօդուածի նախատեսութեանց եւ Հոգատարութեանց Յանձնաժողովի Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ներկայացուցած տեղեկագրին։

■■■

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ոսկին 85ի բարձրացաւ առջի օր. յետոյ իջաւ 84.65ի եւ փակուեցաւ 84.95ով։ Շաբաթ օր 84.75 էր։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Նոր Թուրքիոյ տնտեսական եւ ընկերային կեանքի ուշագրաւ նորութիւններէն մէկն է համագործակցական շարժումը։

Ֆէսին ու փաթթոցին տեղ քասքէթ դնող, աղայութենէ էֆէնտիութեան բարձրացող Թուրք գիւղացիին շատ նախնական տնտեսութիւնը եւս հարկ էր փոխել։

Ու ասիկա աննշան կամ դիւրին փոփոխութիւն մը չէր։ Զանգուած մը, որ դարեր շարունակ ցաներ, վարեր, ու, երկինք նայելով, «ալլահ քէրիմ տիր» ըսեր է, պիտի մտնէր իրեն դրկից կամ գիւղակից անձերու հետ հաւաքական աշխատանքի մը։ Երբ նկատի առնենք որ Թուրքիոյ մէջ, մինչեւ յեղափոխութիւն, առեւտրական ընկերութիւններու թիւն անգամ համեմատաբար քիչ էր, որով եւ՝ տնտեսական գործակցութեան գաղափարն ու վարժութիւնը ընդհանրացած չէր, կարելի կ'ըլլայ ըմբռնել թէ՝ Թուրք հասարակ ու յետադէմ գիւղացին համագործակցութեան մը քաշելը այնքան դժուար էր, որքան՝ ֆէսէն անջատելը։

Այսու հանդերձ, Էնկիւրի յաջողեցաւ սկիզբ մը դնել ու, տրուած ժամանակին համեմատութեամբ, նախատեսուածէն աւելի ընդարձակել շարժումը։

Նման շարժում մը, սակայն, անկարելի էր ընդհանրացնել ամբողջ երկրին մէջ։ Որովհետեւ, կեդրոնական Անատոլուէն անդին, օրինակ, ժողովուրդը մինչեւ այսօր գրեթէ անընտել է կեդրոնի մտաւոր, մշակութային, ընկերային և տնտեսական կեանքին ու նորութիւններուն։ Ընդարձակ տարածութիւնները, հաղորդակցութեանց միջոցներուն չգոյութիւնը եւ բնակչութեան նուազութիւնը (ինչ որ աւելի կը նուազեցնէ շփումը) տնտեսական – ընկերային տեսակէտէ որ եւ է փոփոխման արգելք եղած են Էնկիւրիէն անդին ինկած վայրերուն մէջ։

Ուրեմն, համագործակցական շարժումը հարկ էր սկսիլ հոն, ուր համեմատաբար աւելի լաւ տնտեսութիւն կար։ Իսկ այդ շրջանը Եգէականն էր։ Այսինքն՝ Իզմիրը իր շրջականերով։

Շրջան մը, որ երկրին ամենաշատ արտադրողն է, ամենաշատ արտածողը եւ ամենախիտ գիւղացիութիւնը ունի, — սպառող տարրը։

Եւ որովհետեւ ստանալէ առաջ հարկ է տալ գիւղացիին՝ զայն կապելու համար այդ շարժման, Էնկիւրի ամէնէն առաջ հիմնեց վարկային համագործակցականներ՝ Երկրագործ. Դրամատան հովանաւորութեան տակ։ Անգամ մը հիմը դրուած էր անոր, երբ ծայր տուին միւսները, — արտադրողականներն ու սպառողականները։ Այս վերջինները, սակայն, առաւելապէս քաղաքներու մէջ ծնունդ առին, քանի որ առեւտրական բնոյթ ունին։ Համագործակցական շարժումը իր առաջին օրերու յաջողութիւնը կը պարտի երկու գլխաւոր պատճառներու, — ա) Սկզբնաւորութեան տարիներուն Իզմիրի կամ ընդհանրապէս Եգէականի շրջանը ապրեցաւ առատութեան եւ լաւ արտածումներու շահաբեր տարիներ։ Գիւղացին ձեռքը դրամ հասաւ. նոյն տարիներուն, սակայն, երկիրը ցնցուած էր յետադիմականներու դէմ եղած խռովութիւններէն ու ամէն հրահանգի առջեւ գլուխ կը ծռէր բնակչութիւնը։ բ) Գիւղացին, Թուրքիոյ մէջ, միշտ ալ ճանճրացած է իր վարկատուներէն, դիզուած տոկոսներէն, չվերջացող պարտքերէն։ Համագործակցականը, փոխադարձ օգնութեան այդ շարժումը կրնար հող շահիլ, եթէ, սակայն, արմատացած թերահաւատութիւնը չքանար։

Այսպէս կամ այնպէս, Իզմիրը առաջին քայլը առաւ ու պետական խողովակով շարժումը տարածուեցաւ։ Այդ տարածման մէջ գլխաւոր դեր կատարեց, նաեւ, Խալքը։ Այդ շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերը լծուեցան աշխատանքի, քարոզչութիւն ըրին, օրինակ դարձան, նախաձեռնարկ եղան եւ, մէկ երկու տարուան ընթացքին, համագործակցականներու թիւը շատցաւ։

Եւ սակայն, ինչպէս ամէն գործի, հոս եւս դժգոհութիւնը չուշացաւ։ Առ հասարակ տնտեսական հաւաքական աշխատանքի անընտել, կանոնաւորութեանց անտեղեակ, եւ չարաշահումի վարժ, Թուրք մարդը, մանաւանդ երբ որոշ դիրք ունէր այդ գործին մէջ, սկսաւ մատը խաղցնել։ Սկիզբի տարիներուն, ոչ կանոնաւոր հաշիւ կրցան ընել, ոչ տոմար, ոչ ալ ելք ու մուտք։ Այնքան, որ երբ Մուսթաֆա Քէմալ, Ըսմէթ – Ֆէթհի պայքարի եւ ընտրութեանց օրերուն, Իզմիր ու շրջակաները հանդիպեցան՝ ժողովուրդին դժգոհութիւնները լսելու համար, Խալքէն թէ դուրսէն բազմաթիւ տեղեկագիրներ տրուեցան իրեն՝ գլխաւորաբար համագործակցականներուն դէմ։

Այդ հարցը եկաւ եւ Խալքի համագումարին, որ, կարուկ հրահանգներու կարգին, բանաձեւեց շարժման աւելի զարկ տալու իր որոշումները։

Եւ որպէսզի կարելի դիւրութիւնները տուած ըլլան, համագործակցականներուն իր օժանդակութիւնը բերաւ եւ պետութիւնը։

Այսպէս, վարկային համագործակցականները, օրինակ, զերծ են՝ համաձայն իրենց մասին գծուած օրէնքին՝

1.—Գործառնութեանց տուրքերէն։

2.— Դրամագլուխի եւ պահեստի գումարներու յատուկ տուրքերէ եւ պետական ծախքերէ։

3.— Փոխառութեան, փոխատուութեան, վճարումի եւ այլ գործառնութեանց յատուկ պատրաստուած պաշտօնաթուղթերու եւ աղերսագրերու վրայ դրոշմաթղթէ եւ նամակադրոշմի ծախքէ։

4.— Իրենց տետրակներուն, համաձայնագրերուն, մուրհակներուն վաւերացման համար (ծերոց ժողովի կամ նոտարի կողմէ) որեւէ ծախքէ։

Նման դիւրութիւններ տրուած են, նաեւ, միւս տեսակի գործակցականներուն։

Անոնց կազմութեան համար նախատեսուած է հետեւեալ ձեւը.— Գիւղերու մէջ երեսուն հոգի, քաղաքներու մէջ վաթսուն հոգի կրնան կազմել գործակցական մը։ Բաժնեգինը, նուազագոյն, 20 ոսկի է. առաւելագոյն՝ 500։ Բաժնետէրերը, իր ունեցած բաժիններուն մէկ չորրորդը կանխիկ, մնացեալը 5 տարուան ընթացքին պիտի վճարէ։ Բոլոր անդամները (վարկայինին մէջ) իրարու երաշխաւոր են։ Ուրեմն, գործակցականի անդամները, ընդհ. շղթայաւորումով մը, իրարու կապուած են։

Աւելորդ է ըսել թէ այս բոլորը գզալապէս կ'ազդեն գիւղացիին տնտեսութեան, ըմբռնումներուն, արտադրութեան, նոյնիսկ կենցաղին ու ընկերային վիճակին վրայ։ Սկզբնական շրջանի բոլոր անկանոնութիւններն ու չարաշահութիւնները պատճառ մը չեն՝ Թուրքին մասին մեր ունեցած եւ յաճախ մեզ համար վնասակար ու նոյնիսկ վտանգաւոր դեր կատարող մեր նախապաշարումներուն առաջնորդուելու եւ եզրակացնելու համար թէ... չի քալեր։ Ո՛չ։ Կրնայ կաղ, կրնայ ծուռ, կրնայ ծիծաղելի ձեւերով ըլլալ, իր սկզբնաւորութեանը մէջ, բայց տեւականացումը միշտ բան մը կը փոխէ, ու մեզ կը պարտադրէ փոխելու, նաեւ, ամէն ինչ մութ տեսնելու մեր վարժութիւնը։ Լաւին՝ լաւ, ու գէշին՝ գէշ ըսելու եւ ասիկա՝ բացառապէս մեր շահէն թելադրուած — եւ իրատես ըլլալու մեր բաղձանքին համար է որ երբ, օրինակ, կրթական հարցի մասին ենք խօսած, ամբողջ խեղճութիւնը ջանացած ենք տալ՝ իր բովանդակ մերկութեամբ։

Ահա, օրինակ, Պալըքէսիրը։ Հոն համագործակցական շարժումը նոր ծնունդ առաւ,— 1931ին։ Առաջին տարին կազմեցին 9 համագործակցականներ։ Ձմեռը դադար առաւ շարժումը։ Հարկ եղաւ սպասել եղանակին։ 1932ին ծնունդ առին 12 նոր համագործակցականներ։ Գումար՝ 21։ 1931ի համագործակցականները շահակիցներուն ըրած են 60,000 ոսկիի փոխառութիւն։ Այս տարի՝ 160,000 ոսկի։ Պալըքէսիրի (քաղաքին մէջ) կայ համագործակցական մը, գործի սկսաւ 61 անդամով եւ 7550 ոսկիով։ Այսօր ունի 35,000 ոսկի դրամագլուխ։ (Դրամագլուխ կը կոչեմ այն գումարը, զոր ցոյց կուտան բաժնեգիններու արձանագրութիւնները, որոնք քանի մը տարիներու ընթացքին պիտի վճարուին)։

Իզմիրը, իր գիւղերով, աւելի մեծ ցանց մը ունէր։

Այս շարժումը, ուրեմն, օրէ օր ծաւալելով, գիւղացին կը վերածէ սեղմ, շղթայուած կամ միակամ զանգուածի մը։ Ան, նոյնիսկ, միջամուխ կ'ըլլայ անոնց ներքին վէճերուն, կը լուծէ Թուրքիոյ մէջ այնքան յաճախադէպ արօտավայրի տարակարծութիւնները։ Եւ, ինչ որ ամենակարեւորն է, զանոնք կը փրկէ փոխատու – վաշխառուներու ճանկերէն։ Օրինակ, այդ շրջանի Բէյփազար գիւղին մէջ փոխատուները մէկ ոսկիին մէկ ամիսը 5—10 ղրշ. տոկոս կ'առնէին։ Մէկ տարուան մէջ, ուրեմն, 100 ղրշ.ը... 120 ղրշ. պէտք է տայ։ Առոր իբրեւ հետեւանք, հողեր, կենդանիներ վաճառքի կը հանուէին ու գիւղացին կը թշուառանար։ Այսօր, եթէ Թուրք գիւղացին ամենախեղճ վիճակի մը մատնուած է, պատճառը միայն տնտեսական տագնապը չէ, այլ՝ տոկոսաւոր պարտքերու այդ դրութիւնը, որ առնուած վեց ոսկին տարիներու ընթացքին... 600 ըրած է, ու մարդը անկարող եղած է մէջքը շտկելու։

Ուրեմն, եթէ նկատի ունենանք որ համագործակցական շարժումը նախ կ'ազատէ Թուրք գիւղացին այդ բազդրեալ ու բարդեալ պարտքերու ծանր բեռէն, կը փրկէ զայն սեփականազրկումի վտանգէն, ամբողջական տէրը կը դարձնէ իր վաստակին, որով եւ՝ նիւթապէս կը կազդուրէ զայն,— ինչ որ երկրին տնտեսութեան զարգացման մեծ ազդակ մըն է—, բարելաւելով զայն նիւթապէս, մղած կ'ըլլայ աւելի արտադրելու, եւ, այս բոլորէն անջատ, տնտեսական այս գործակցութիւնը կը ստեղծէ, նաեւ, ընկերային նոր ու նախամեծար վիճակ մը, պարզ կ'ըլլայ թէ Էնկիւրի ինչու այդքան ուժ կուտայ այդ շարժման, գործի լծելով նոյնիսկ Խալքը։ Ու, նոյնիսկ, հրաւիրելով հայազգի փրոֆ. Տոտոմեանցը՝ գիւղերու մէջ դասախօսելու նպատակով, մինչ ան, ինչպէս յայտներ էր «Յառաջ»ի հետ ունեցած իր մէկ տեսակցութեան ընթացքին, համաձայներ էր երթալ եւ բայց... հայերէն խօսիլ։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Ե.

Սիրելի՛ Ցամիկ,

Որչափ ուրախ եմ որ ընտանիքի եւ տան պարտաւորութիւնները եւ անոնց միօրինակ զբաղումները բնաւ չեն սահմանափակեր միտքդ։ Ժամանակին և կորովիդ լաւագոյն մասը կեանքի այդ նուիրական տաճարին յատկացնելով հանդերձ՝ յօգուտ աւելի լայն շրջանակի մը գործելու բուռն եռանդ մը կը մրրկէ քեզ, միշտ լաւագոյնը սորվելու հոգեկան անզուսպ պահանջի մը զուգահեռ։ Աւելի կատարելագործուելու եւ ամէն օգտակարութիւն ալ աւելի կատարեալ եւ աւելի գեղեցիկ ընծայելու հազուագիւտ ձգտումով։

Ներկայի պահանջներու առջեւ, մանաւանդ անոնք որ ո եւ է արդարացում չունին միօրինակ եւ սահմանափակ շրջանակէ դուրս չհանելու, չյահագործելու միտքի ու սրտի բնածին յատկութիւնները՝ պէտք է ձգտիլ միշտ աւելի կատարելագործուած նորին։ Հոն է որ կը սուրայ կեանքն ինքնին, քանի ալ աւելի կը գիտակցի զրկանքներու եւ դժբախտութիւններու խորութիւններուն, քանի աւելի կը հրահրի ծարաւ մը փրկուելու կապանքներէ, տենչը կեանքի եւ հանգիստ վայելքի։

Ամէն ժամանակներու մէջ ալ եղեր են այս տենչերը, բայց ոչ ներկայ չափով։

Մարդկութիւն ե՞րբ այսքան մեծ գարհուրանքներ է ապրեր տարիներ շարունակ, ե՞րբ այսքան երկար տարիներ սարսափելի անստուգութեան մղձաւանջը չարչարեր է զինքը անընդհատ, ինչպէս այս վերջին շրջանին։ Այս բոլորը մեծագոյն խթանը եղեր են աւելի ուժեղ գործունէութեան մղելու միտքերը։ Նոյնիսկ յոյլ ու ծոյլ ուղեղները ցնցուեր սթափեր են տարրական պահանջներու ստիպման առաջ, նոր կեանք մը ստեղծելու, ապրելու, չմեռնելու համար։

Մեքենաներու տիրապետութեան այս շրջանը դէպի իրեն կը ձգէ մարդկային բոլոր անշարժ մնացած ընդունակութիւնները եւ որոնք կամայ ակամայ կը սկսին ըմբռնել այդ շունչին զօրութիւնը, զգալով որ անկէ բաժնուած մնալը մահուան դատակնիքն է իրենց գոյութեան հարցին։

Մտքով եւ հոգիով բարձրանալու եւ կատարելագործուելու ցանկութիւնն ու սլացքը գեղեցիկ խոյեալ մը, պաշտում մըն էր առաջ, իսկ այժմ ժամանակի պահանջն ալ նոյնը կը պարտադրէ, նոյն իսկ կեանքի ապահովութիւնը ունեցողներուն համար։

Այս ուժեղ ձայնն է ահա որ կը կանչէ քեզ նմանները։

Սովորական մանր աշխատութիւններն ու հոգերը, եթէ նոյնիսկ բոլոր ժամանակդ եւ ուժերդ սպառին օրուան մէջ, չեն բաւարարեր թռիչքներուդ, որքան ալ նուիրուած ըլլաս ընտանեկան բարօրութեան։

Կը հաւատամ որ, Ցամիկս, քու բոլոր ներքին պայքարներուդ եւ խռովքներուդ էութեան խորքը այդ մեծ թռիչքն է, որովհետեւ դուն եւ նմաններդ չէք ուզեր գերի դառնալ միայն ձեր նեղ շրջապատին, կ'ուզէք ընդարձակել ձեր գործունէութիւնը, ուրիշներուն ալ բաժին հանել ձեր երջանկութիւններէն, բնազդօրէն ցանկալով միշտ աւելի մեծին ու լաւագոյնին։

Ճշմարիտ գեղեցկութիւնը հոգիներու։

×

Այս խորհրդածութիւնները մղեցին զիս շատ հեռուները, կարդալով վերջին նամակդ ուր ի միջի այլոց ցոյց կուտաս հոգւոյդ մայլ պատկերը, մտերիմ տրտունջ մը կեանքէդ. մինչ դուն, կեանքով զեղուն ուրախ թռչնիկ, քու ուժեղ թեւերդ կը ձգտին լայն հորիզոններու ըմբռնումին։

Եւ ինչ զուգադիպութիւն, նամակդ կուգար ուժգին հակազդեցութիւն մը բերելու ճիշդ այն պահուն ուր ես բոլորովին տարբեր իրադարձութիւններու թարմ տպաւորութեան ճնշումին էի ենթարկուած։

Նոյն օրերու ընթացքին Կ. Խաչի մասնաճիւղ մը կազմուելու գործին առիթով՝ խորապէս ազդուած էի անհատներու թէ ըմբռնումներու հակոտնեայ պատկերներով, սակայն դրածներդ կրկին թեթեւցուցին պահ մը մթագնած սիրտս։

Քեզ նմաններդ կը զանգատիք որ նեղ կուգան ձեր տան պատերը, թէ նոր ուսումներու, նոր պարտականութիւններու հմայքը կ'ոգեւորէ ձեզ իր կանչով դէպի նոր հորիզոններ։ Ժամանակի պահանջի ոգին ուժեղ զանգով սթափեցուցեր է ձեզ։ Բողոք մըն է ձերինը, արդար ու գեղեցիկ։ Բայց կը հաւատաք որ շարժման ու ժխորի մեր այս անհանգիստ իրականութեան մէջն իսկ քնացողներ կան դեռ։ Մարդիկ որ չեն ուզեր նոյնիսկ հոգեկան ճիգ մը ընել դէթ մտածելու, թէ դժբախտներ կան եւ որոնց վիճակը թերեւս պիտի կարենային թեթեւցնել՝ պարզապէս իրենց ձեռքը կարկառելով։ Հիւանդ մը, թշուառ մը որ ինկեր է ճամբուն վրայ եւ ուժ չունի ոտքի ելլելու, մինչ իրենք կրնան կաթիլ մը ջուր եւ կամ պատառ մը հաց տալ զինքը կազդուրելու համար, եւ կամ բռնել ձեռքէն որ գէթ ոտքի ելլէ։

Եթէ այդպիսիները ջիղը չունին իրենցմէ դուրս տարբեր բանի մասին խորհելու, եթէ չեն ուզեր կարելի օգտակարութիւնն ունենալ, գէթ չվնասէին...

Բայց ահա՛ հակառակ պատկեր մը կուգայ խանդավառել բոլոր էութիւնդ։ Ան ալ հայուհի մըն է զոր դուն լաւ կը ճանչնաս եւ նամակիդ հետ եկաւ միեւնոյն օրերուն։ Ան իր մեծ հոգերն ունի, վաղուան անստուգութեանը միացած. ճմրան ցուրտ մտածումը պինդ փակեր է օտարութեան սառին, եւ իր սրտին մէջն ալ մեծ վիշտ մը անշէջ. բայց յոգնաբեկ ճակատը կը լուսաւորուի, աչքերը կը վառին, երբ գործունէութեան նոր ասպարէզ մը կը տեսնէ, օգնութեան գեղեցիկ գործ մը եւ իր սեռին յարմար։

Կ. Խաչ եւ կամ նման բարեգործական անուն մը կը հրահրէ զինքը եւ մարդկային հոգւոյ վեհութիւնը կը տեսնես յանկարծ։ Կը ստանձնէ պարտաւորութիւնը առանց խտրութեան, բաւական է որ գիտէ նպատակին մեծութիւնը։ Կը ճանչնայ անոր բոլոր դժուարութիւնները եւ ճամբու փուշերը։ Ան շատ յաճախ է անցեր այդ ճամբէն, բայց օգտակար գործ մը կատարելու գաղափարը մեծ ալիքներու նման կ'ուռի, կը փրփրի իր կուրծքին մէջ, եւ նետուած է արդէն անոր մէջ, այլեւս ոչինչ կը կասեցնէ զինքը եւ կը զգայ որ ինք բարձրացած է իր աչքին։

Ահա հայ կինը։

Առոր է որ կը ձգտիս դուն, սիրելի՛ Ցամիկ։ Երջանիկ չե՞ս որ նուիրումի այս մարմնացումները դեռ շատ են մեր մէջ եւ բոլորն ալ երիտասարդ հոգիներ։

Քեզ համար ուրեմն միշտ ասպարէզ կայ գործունէութեան, միայն ձեւը պէտք է գտնել սկսելու համար, միշտ առաջնորդուելով որոշ նպատակէ մը։

Այդտեղ արդէն գոյութիւն ունեցող հանրօգուտ միութիւններէն մէկուն գործակցէ, անշուշտ լաւագոյնին եւ նպատակայարմարին եւ աւելի ուժեղացուր զայն։ Առողջ միտքդ եւ գործելու կամքդ լաւագոյն ազդակներն են արդէն՝ կեանքը պարապ չանցընելու եռանդիդ։ Իսկ մեծ թէ փոքր զոհաբերութիւններու ընծայած երջանկութիւնները միայն նուիրուածներն են որ կրնան ըմբռնել։

Եւ այլեւս դժգոհ մրմունջ մը չպիտի լսեմ մէջդ թէ իզուր կ'անցնին օրերս։

ԱՆԱՀԻՏ

ԱՊԱԳԱՅ ՌՈՒՍԻԱՆ

Մարսէլ Մոնթառօն, որ վերջերս Ռուսիա էր այցելած, «Մառիան» պարբերաթերթին մէջ կը հրատարակէ իր տպաւորութիւնները, որոնցմէ մաս մը թարգմանաբար կուտանք ստորեւ.

— Կը տեսնէ՞ք, կ'ըսէր ինծ երիտասարդ թարգմանը որ կ'առաջնորդէր մեր խումբը, մենք շատ հարուստ ու շատ աղքատ ենք։ Աղքատ ենք, որովհետեւ ոչ հագուստ ունինք, ոչ բաւարար խանութ, ոչ բաւարար չափով սպառողական արտադրութիւն, ոչ ալ փոխադրութեան բաւականաչափ միջոցներ։ Մենք գիտենք թէ ինչեր կը պակսին մեզի, եւ թէ ինչեր պիտի պակսին, ապահովաբար, դեռ երկար ատեն։ Մենք մոլեր չենք։ Մոգական գաւազանով կարելի չէ ընկերային նոր կարգ մը կառուցանել։ Մենք ընթացք տուինք ամէնէն կարեւորին։ Մեքենաշարժ արօրներն ու ելեկտրակայանները աւելի օգտակար էին քան կերպասները։ Բայց, մենք հարուստ ենք, որովհետեւ տէրն ենք ապագային ու երիտասարդութեան...

Մենք կ'անցնէինք Մոսկուայի փողոցներէն։ Ու ես չէի կրնար աչնարկս հեռացնել այս եռուն եւ յաճախ ցեխոտ փողոցներէն, որ այս քաղաքին կուտան ասիական ընդարձակ գիւղի մը հսկայական երեւոյթը։ Չեմ կարծեր յայտնութիւն ընել՝ ըսելով թէ՝ այս փողոցները տգեղ են եւ նոյն իսկ բաւական գէշ պզդող։ Այդ կարմիր դրօշները, Լէնինի ժանեկազարդ այս նկարները, հնգամեայ ծրագրի իրականացումները պանծացնող այս մեծ ատաղձանաչափերը չեն որ պիտի կարենան զուարթացնել շէնքերու այս գորշ ճակատները, ցցապատերը եւ մարդկային ամբոխներով պաշարուած խանութները։

Վասնզի հոս, ամէն կողմ պոչ կը բռնեն, — համագործակցականին առջեւ, թրամվէյի կայանը, Կարմիր Հրապարակի դամբանին առջեւ, ճաշարանը, սինէման։ Ու համակերպող եւ գէշ հագուած ամբոխի մը մշտատեւ այս սպասումը Մոսկուային կուտայ պաշարման վիճակի մէջ եղող եւ զինուորներով ու կարգախօսներով լեցուն քաղաքի մը դիմագիծը։

— Պաշարման վիճա՛կ, կատարելապէս, — կը հաստատէ մեր շնորհալի թարգմանչուհին։ Այս բառը չի նեղեր մեզ։ Արդարեւ, մենք դեռ եւս պատերազմի մէջ ենք։ Տնտեսական պատերազմ, ընկերային պատերազմ. պատերազմ մը, որուն յաղթանակը գին չունի, որովհետեւ նպատակադրած է մարդը ազատագրել կեանքի պայքարէն։ Պիտի ուզէի՞ք որ մենք այս պատերազմը տանէինք պարելով հանրային հրապարակներուն վրայ։

— Կը հասկնամ. բայց եթէ ներկան աւելի ծանր զոհողութիւններ կը պահանջէ...

Պատասխան չստացայ։ Երիտասարդ աղջիկը, որուն աչքերը բոցավառեր էին ուրախ հպարտութեամբ մը, քաղաքին արուարձաններուն մէջ մխրճուող ինքնաշարժին ապակիներուն ետեւէն ինծ ցոյց կուտար բանուորական նոր տուներուն հսկայ ու սպիտակ զանգուածները։ Կրազիւսէ շէնքերու հոյակապ մէկտեղում մը՝ ցցուած հին թաղամասերու փայտեայ ու աղիւսէ խրճիթներուն միջեւ։

Ի՛նչ շինարաններ, որոնք իրենց կռաններու աղմուկով կը լեցնեն մթնոլորտը։ Ինքնաշարժը կը գլորէր խոռոչներու միջեւ եւ ուժեղ ցնցումներ մեզ իրար կը զարնէին։ Բայց, կարմիր դրօշները կը վէտվէտէին նոր շէնքերու ճակատները։

— Աճապարենք, կ'ըսէր թարգմանչուհին, մինչեւ նախաճաշ շատ բաներ ունիմ ձեզի ցոյց տալիք։

Ժամը 3ն էր։

Այդ օրը մենք տեսած էինք միայն Յեղափոխութեան Թանգարանը (ամբողջ յեղափոխական շարժումը՝ Պաքունինէն մինչեւ Լէնին, մէկտեղուած, թուագրուած, ու դրուած ցուցափեղկերու մէջ), Թրամվէյի բանուորներու ակումբը, սէնտիքաներու պալատը, կարմիր բանակի օջախը, ելեկտրակայանը։ Ցայտագիրը դեռ կը նախատեսէր այցելութիւն մը ձգախէժի գործարանի բաժինները։ Յօդուածագիրը կը խօսի, այս տեղ, տղոց դարմանատունէն, տիրող մաքրութենէն, առողջութեան մասին կատարուած մեծ քարոզչութենէն, ու կը շարունակէ.—

Այս վարժարանը օրական 1800 աշակերտ կ'ընդունի, երկու խումբով, որոնց 89 առ հարիւրը գործատուներու բանուորներուն տղաքն են։ Տասնըչորս տարեկանէն սկսեալ, տղան գործատուն կ'երթայ՝ ուսումնասիրելու համար այն արհեստը զոր ընտրած է եւ կամարն որ իրեն լաւագոյնս կը յարմարի։

Ոչ ոք կը թողու վարժարանը առանց ունենալու իր ձգտած ճակատագիրը։ Մտած ատենին՝ բոլորին հաւասար բախտ մը կը սպասէ։ Ելած ատեն՝ բոլորը իրենց տեղերը ունին ընկերութեան մէջ։ Այդ տեղին կարեւորութիւնը կը փոխուի ամէն մէկ անհատի արհեստին կամ պաշտօնին արժէքին համաձայն։

Տնօրէնը, որ՝ հակառակ իր աղեբեկ քունքերուն՝ դեռ երիտասարդ է, տխուր իր ժպտուածքովը կ'ըսէ.

— Աւա՛ղ, դեռ բաւականաչափ տեղ չունինք։ Պէտք է շինել, դեռ պէտք է շինել...

Կ'անցնիմ ճաշարանէն, ուր բոլոր փոքրերուն համար տաք կերակուր կը պատրաստեն, յետոյ՝ առատաղեալ վարդագաւիթէն, ուր փոքրիկներ հաւաքական շարժումներ կ'ընեն տնօրէնուհիի մը հսկողութեանը ներքեւ։

Ոչ մէկ ճոխութիւն. բայց, բաւական պատշաճ հագուած են այս կարմիր տղաքը — մանչ ու աղջիկ խառն — որոնց ինքնագիր թերթը ինծ ցոյց կուտան պատին վրայ։ Կարծիքներ կամ նկարներ՝ դպրոցէն ներս փոքր դէպքերու մասին, հարցումներ, պատասխաններ, ծաղրանկարներ, ուր կը մարզուի սովետական ապագայ քաղաքացիներու եռանդը։

Թարգմանչուհին անխոնջօրէն կը բարձրանայ յարկերէն ի վեր ու կ'իջնէ։ Աւելի հեռուն՝ ահաւասիկ 150 տղոց համար մանկարան մը։

Ձեզ կը դիմաւորէ ռետինի լաւ հոտ մը։ Մանկատունը բաց է առտուան ժամը 7էն մինչեւ երեկոյեան 5։ Իրենց աշխատանքէն վերջ, մայրերը կուգան հոն՝ փնտռելու համար իրենց փոքրերը, որոնք, սպասումի այդ պահուն, խմբուած Ստալինի նկարին տակ, քառակուսի փայտերով կը կառուցանեն Տնիէպրոսթրոյի անցարգելը, — հնգամեայ ծրագրին գլուխ-գործոցը։ Որովհետեւ, իր աչքերը հազիւ բացած կեանքին վրայ, տղան իր առջեւ ունի Լէնինի անդրին ու կարմիր դրօշ մը։ Աւելի վերջ, երբ կը ներկայացնեն թշնամի դրամատէրը՝ կանանչաւուն խրտուիլակի մը երեւոյթով, գլխուն զետեղած բարձր գլխարկ մը։ Երբ կարդալ սորված է, իրեն իբրեւ ճարակ, — գերագո՛յն վարձատրութիւն, — խորհրդային Ռուսիոյ ելքի ու ցորենի վերջին վիճակագրութիւնները։ Այս բոլորէն յետոյ, մենք կը զարմանանք թէ սովետները չեն կասկածիր ապագայի մասին՝ այն սերունդներուն ի տես, զորս իրենք կը պատրաստեն եւ զորս կը խմորեն ուզածնուն պէս։

Պ. Մոնթառօն, ծանօթութիւններ տալէ վերջ թէ՝ խորհրդային Ռուսիոյ մէջ մեծ հոգածութիւն ցոյց կուտան ծննդաբերութեան նկատմամբ, թէ՝ օրէնքը կինը չորս ամիս ազատ կը թողու, վճարելով անոր օրավարձերը, կրկին կ'անդրադառնայ տղոց ու կը գրէ.—

Երեք տարեկանին, փոքրիկը կը թողու մանկատունը՝ մտնելու համար մանկապարտէզ կամ դպրոց։ 14ին՝ աշկերտութիւնը կը սկսի։ Ու հոնտեղ է որ կ'աճի եւ անոնցմէ որ ռէժիմը կը զօրահաւաքէ իր ապագայ պաշտպանները, իր լաւագոյն յենակները, — պիոնէրները։

Տասներկուքէն տասնեւհինգ տարեկան պատանիներ։ Եւ արդէն իսկ մարդեր են՝ ծնօտներով եւ արտակարգօրէն ձգտուած նայուածքներով։

Ես զանոնք տեսայ գիշեր մը, — Մոսկուա մեր այցելութեան վերջին գիշերը։ Անմոռանալի վայրկեաններ։ Գէշ լուսաւորուած թաղամասի մը փողոցին մէջ, մեռել մը դիմաւորեցի։ Փոքրիկ ճերմակ մեռելակառք մը, առանց վերնամասի։ Կարմիր դագաղ մը՝ բրդակներով։ Ու, գիշերուան մէջ, մահերգի մը սգազգած շեշտերը։ Քանի մը կարմիր զինուորներ կամ սէնտիքայէ մը քանի մը ընկերներ, նաեւ՝ բարեկամներ՝ մինչեւ գերեզմանը։ Եւ յանկարծ, այս ընդարձակ սրահը, ուրկէ ներս կը մտցնեն զիս, երեք հարիւր տղաք, մանչ ու աղջիկ, կարմիր փողկապներով, ականջ տուած են ճառին իրենցմէ մէկուն, որ տասներեքամեայ ստահակ մըն է, բայց խմբագրի մը նման լուրջ է։ Անոր ետեւ, ամպիոնին վրայ, կանանչ գորգով մը ծածկուած սեղանի մը առջեւ, ուրիշ տղաք նստած են։ Ոչ մէկ ժպիտ իրենց անմօրուս դէմքին վրայ, զորս կը տժգունեցնէ լամբին լոյսը։

Կը հակիմ դէպ ի թարգմանչուհին.

— Ի՞նչ կ'ըսէ երիտասարդ ճառախօսը։

— Իր ընկերները կը հրաւիրէ աշխատիլ եւ ուսանիլ։

— Իսկ այս աղջնա՞կը:

— Ձեզի կը հարցնէ թէ՝ ճի՞շդ է որ անարդ դրամատէրները կը ծեծեն պզտիկ տղաքը:

Այժմ, մեծկակ երիտասարդ մը տեղ գրաւած է ատեանը: Հանրային կրթութեան գործավարութեան պատուիրակն է: Կակուղ օձիքով շապիկ մը ունի, կիսաբաց, կաշիէ բաճկոն մը եւ մօյկեր:

— Իմ սիրելի ընկերներ, դուք բախտը ունիք աշխարհ եկած ըլլալու այն շրջանին, երբ ձեր նախնիքները իրենց արիւնը կը թափէին՝ ձեզի համար լաւագոյն ապագայ մը պատրաստելու նպատակաւ: Ջանացէք զձեզ արժանի ցոյց տալ այդ զոհողութեան ու այդ գաղափարին: Դուք աշխարհի մեծագոյն երկրին ուղեղներն ու ջիղերն էք: Դուք գալիք հունձքերուն կարմիր հանտերն էք: Քաջութի՛ւն, երիտասարդ ընկերնե՛ր: Դուք, վաղը, պիտի դառնաք այն անընկճելի ուժը, որ պիտի աւլէ համաշխարհային դրամատիրութիւնը:

Ինծ թարգմանեցին, իրարու ետեւէ, պաշտօնական պատուիրակին խօսքերը եւն.:

Նուագախումբը նուագեց Միջազգայինը: Յետոյ երգ մը բարձրացաւ. երգ մը որ յանգաւորուած ու ձայնաւորուած էր քայլերգի մը նման: Ատիկա պիոնէրներուն երգն է.—

Աշխատէ, աշխատէ՛ քու մեքենայիդ,
կռթնած ճիգիդ ու քու հուժկու բազուկիդ,
երիտասարդ պիոներ, գործատանդ շարքերէն
դուն պէտք ես ըլլալ առաջիններէն···

Գլուխներուն վերեւ արմաւենիներու նման կ'օրօրուին կարմիր պաստառները: Փոքր ձայներ իրարու կը պատասխանեն: Յետոյ, տղաքը բոլորը մէկ հանդիսաւորապէս կը ցցուին Լէնինի նկարին դէմ՝ որ՝ իր ձգտուած բազուկով՝ այդ երիտասարդութիւնը կը հրաւիրէ իր գործին հետեւիլ···:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Խնայողութեան շաբաթը

ՏԵՂԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՈՎ
ՊԻՏԻ ՓՐԿԵՆ ԵՐԿԻՐԸ

Դեկտ. 12ին սկսաւ «խնայողութեան շաբաթ»ը, որ հաստատուած է երեք տարիէ ի վեր, երկրին տնտեսութիւնը զարգացնելու համար: Եւ հանդէս մը տեղի ունեցաւ Էնկիւրիի մէջ, ուր ճառեր խօսեցան վարչապետը եւ ուրիշներ: Ըսմէթ փաշա բացատրելով խնայողութեան օգուտները, ըսաւ.

— Ընկերներ, վերջին տարիներուն, ազգ. խնայողութեան գաղափարը այլեւս ամէն ազգի համար նկատուած է իբրեւ բոլոր ցաւերուն միակ դարմանը: Եւ ամէնէն հարուստէն մինչեւ ամէնէն աղքատ երկիրներու մէջ, ամէն տեղ բարձրաձայն կ'աղաղակեն.— Ամէն առթիւ տեղական ապրանք առէք, ասկէ զուրս ուրիշ միջոց չկայ: Որպէսզի անգործները գործ գտնեն, աղքատները հաց ունենան, անհրաժեշտ է ուշադրութիւն դարձնել թէ կիներուն եւ այրերուն գործածած ապրանքները տեղակա՞ն են: Պետական բոլոր հաստատութիւնները, ազգ. բոլոր կազմակերպութիւնները պէտք է չորս բանան իրենց աչքը, իրարու խրատ տան, իրար լուսաբանեն: Ասիկա այլեւս ճարտարութիւն մը չէ, այլ անհրաժեշտութիւն մը: Ապրելու եւ շնչելու համար առաջին պայմաններէն մէկն է: Եթէ ամէն հայրենակից մէկ ընտանիք համոզէ որ իր ուտելիքն ու հագնելիքը տեղական նիւթերով ապահովէ, չէք կրնար երեւակայել թէ Թուրքիան մօտիկ ապագայի մէջ ի՜նչ մակարդակի պիտի հասնի:

Ընկերներ, անհրաժեշտ կը սեպեմ ըսել թէ այս պարտականութիւնը մասնաւորապէս կ'իյնայ մեր կիներուն, կին հայրենակիցներուն: Եթէ մեր աղջիկներն ու հանըմները պարտականութիւն սեպեն տեղական նիւթերով ապահովել իրենց ուտելիքն ու հագնելիքը, երկու տարի չանցած, այս երկու գետնին վրայ մենք պէտք չպիտի ունենանք չիւղ մը անգամ դուրսէն բերելու:

Անթալիոյ երեսփոխան Րասիհ պէյ հոս դիտել տուաւ.— Փաշա, Միլլի պայքարի ատեն իրենց ուսերուն վրայ ռազմամթերք կրող մեր կիները, այս գետնին վրայ ալ լիովին պիտի կատարեն իրենց պարտականութիւնը:

Վարչապետը յետոյ շեշտեց թէ կարգ մը արտածելի ապրանքներու համար պէտք չէ սպասել որ արտասահմանէն գնորդ ներկայանայ, այլ կարելի եղածին չափ երկրին մէջ սպառելու է: Այս կարգէն են թուզը, չամիչը, կաղինը, ձէթը եւն.:

«Տնտես. ձեռնարկներու մէջ, ամէն բանէ առաջ ապահովութիւն պէտք է: Արդ, ներքին, արտաքին, ինչպէս նաեւ ազգ. դրամին ապահովութեան տեսակէտով, Թուրքիան առաջ գացած է: Բոլոր տագնապները դիմագրաւելու գլխաւոր միջոցն է մեծ եռանդով աշխատիլ, վստահութիւն ունենալով մեր անձին եւ երկրին ապագային վրայ:

Նորէն կը կրկնեմ, եթէ մեր տիկինները գոնէ ապահովեն տեղական ապրանք ուտելն ու հագնիլը, մարդուս աչքը հիմակուընէ կը խաղայ, երբ կ'երեւակայէ քիչ ատենէն երկրին հասնելիք բարձր ու առաջադէմ մակարդակը»:

Խօսեցաւ նաեւ Քեազիմ փաշա, ազգ. ժողովին նախագահը:

— «Երեք տարի առաջ գրեթէ միակն էինք այս ճամբուն բռնող: Իսկ այսօր կը տեսնենք որ աշխարհի գրեթէ բոլոր ազգերը մեր ճամբուն կը հետեւին:

Ամէն ազգ կ'ըսէ. «Միշտ եւ ամէն բանէ առաջ իմ երկրին ապրանքը»: Անգլիոյ նման երկիր մը անգամ, որ ճանչցուած էր իբրեւ ազատ առեւտուրի կողմնակից, մաքսային պատուարներ հաստատեց, իսկ Օթթավայի համաձայնութեամբ մաքսային միութիւն հաստատեց ամբողջ կայսրութեան մէջ:

Այսօր աշխարհի մէջ ոչ մէկ տեղ գործարանները այնքան սպառում ունին որ գիշեր ցերեկ աշխատին: Մինչդեռ Թուրքիոյ գործարաններուն մեծ մասը 24 ժամ կ'աշխատին եւ նորէն չեն կրնար գոհացնել երկրին պահանջը: Թուրքիա տագնապի երկիր մը չէ, այլ շինարարութեան եւ զարգացումի երկիր մը: Մեծ ճարտարարուեստի երկիրներու մէջ ոչ ոքի միտքէն կ'անցնի նոր գործարաններ բանալ, մինչդեռ Թուրքիոյ մէջ ամէն տարի նոր նոր ծխնելոյզներ կը սկսին մխալ: Եւ այդ բարեբեր շարժումը դեռ տարիներ պիտի տեւէ, մինչեւ որ Թուրքիա դադրի հում նիւթ արտադրող երկիր մը ըլլալէ, այլ դառնայ ճարտարարուեստական բարձր երկիր մը:

Հայրենակիցներ, «տեղական ապրանք գործածէ» նշանակութիւնը, ահա այս բարձր իտէալին համար հրաչակուած է: Պէտք չէ ըսել թէ «իմ գընելիք 3-4 մէթր օտար կերպասէն ի՞նչ կ'ելլէ»: Եթէ տեղական կերպաս առնենք, ասկէ նոր գործարան մը կ'ելլէ:

Բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ, բժիշկները կը յանձնարարեն չամիչ, թուզ, կաղին, նարինջ ուտել: Պէտք չէ թողուլ որ մեր այս առատ բերքերը ոչինչ գինով ծախուին: Այս բուժիչ պտուղները առատօրէն ուտելու ենք ճաշարաններու, սրճարաններու եւ մեր տուներուն մէջ: Այս ձեւով նպաստած կ'ըլլանք թէ մեր առողջութեան եւ թէ արտադրողներուն: Պտուղի շաբաթը մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերած է եւ վակոններով չամիչ, թուզ եւ կաղին կը դրկուին երկրին բոլոր կողմերը:

Հայրենակիցներ, 1930ին դրամատուններու մէջ պահ դրուած խնայողութիւններուն գումարը մէկ միլիոն ոսկիէն քիչ մը աւելի էր: 1931ին արդէն 38 միլիոնի ցատկած է այդ գումարը: Շատ կարճ ատենէն, պէտք է 50 միլիոնի բարձրանայ: Ասոր համար կը բաւէ որ ամէն թուրք տարին մէկ ոսկի խնայէ: Վստահութիւն ունենանք ազգ. դրամատուններուն եւ անոնց յանձնենք մեր խնայողութիւնները»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ?

Այս միջոցին Թուրքիոյ մէջ ամէնուն բերանն է անուն մը, Եունուս Էմրէ, որ կը համարուի առաջին թուրք բանաստեղծը: Տասնըհինգ տարի առաջ, մարդ չէր գիտեր իր անունը: Թուրք ուսումնականները մեծ արժէք չէին տար իր տաղերուն, թէեւ աւելի քան վեց հարիւր տարի անոնք արտայայտիչն եղած էին Անատոլուի ժողովուրդին տենչերուն: Ժամանակակից էր Տանթէի, բայց հարկ եղաւ սպասել մինչեւ 1918, մինչեւ որ երեւան հանուեցան իր արժանիքները:

Որոշ տեղեկութիւններ չկան իր կեանքի մասին: Ծանօթ է միայն որ տէրվիշ մըն էր, եւ լման քառասուն տարի իր տիրոջը ծառայեց իբրեւ փայտահատ: Այնուհետեւ ներշնչում ունեցաւ եւ սկսաւ պերճախօս եւ իմաստուն տաղեր արտադրել, թէեւ կատարելապէս անուս էր, ինչպէս կ'ըսէ աւանդութիւնը: Եւ անմիջապէս ժողովրդականացան իր երգերը: Իր մահէն (1307) մէկ դար յետոյ, այդ երգերը կ'երգուէին ամէն տեղ, թէ եւրոպական եւ թէ ասիական Թուրքիոյ մէջ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Բանախօսութիւն մը հայաջինջ սարսափներու մասին

ՊՈՐՏՕ, 12 դեկտ. (յապաղած).— Ֆրանսայի կաթոլիկ միսիոնար ընկերութիւնը (Լ'Էօվր տ'Օրիան) այս տարի երկու միլիոն ֆր. հանգանակած ըլլալով, կ'երեւի իր գործունէութիւնը ընդլայնած է, մասնաւորապէս փրոփականտի համար:

Փարիզէն մեր քաղաքը եկան ծովային նախարարութեան բարձր պաշտօնատարներէն Պ. Թիպիլըրի, ծովային սպայ Պ. Ձ. Խանդաթեան, Պ. Յակոբեան, Հ. Թորոսեան եւ Հ. Կըլէմէս:

Դեկտ. 3ին, Salle de Guyanneի մէջ կազմակերպուած էր դասախօսութիւն մը «Արեւելքի Ազգերը»: Դասախօսն էր Պ. Թիպիլըրի, հովանաւորութեամբ Սէնթ Անտրէ մայր եկեղեցիին գերապայծառ Սօժիօրի: Ներկայ էին նաեւ քաղաքապետարանի երեք պաշտօնեաներ: Բոլոր Հայերը փութացած էին ներկայ ըլլալ: Սրահը նեղ կուգար բազմութեան (ֆրանսացի), բացումը կատարուեցաւ «Երկինքը ամպել ա»ով զոր մեներգեց Պ. Յակոբեան: Պ. Թիպիլըրի խօսեցաւ մէկուկէս ժամ, Արեւելքի ազգերու վրայ, մասնաւորապէս ծանրանալով Հայերու վրայ: Միայն կարեւոր մասերը կուտամ: Վերլուծելով Մերձաւոր Արեւելքի ազգերու մշակոյթները, Հայը ներկայացուց Արեւելքի ճնշուած ազգերուն մէջ իբրեւ ամէնէն քաղաքակիրթը ու մշակոյթի բարձր մակարդակի տիրացողը: Հայ կինը վեր դասեց վարքով ու նկարագրով շատ մը ազգերու կիներէն: Յետոյ պատմեց թէ Տէր-Զօրի մէջ եւ այլուր, Հայերը ինչ բարբարոսութիւններու կ'ենթարկուէին Թուրքերու կողմէ, թէ ինք աչքովը տեսած է Թուրքերը ինչպէս քարիւղով կ'այրէին իրենց զոհերը, թէ ինչպէս մօրականերու շալկիններու տակ կիսամեռ կը ձգէին, ծերերն ու անկարները ժայռերէն վար՝ ու գետերը կը նետէին, թէ ինչպէս անմեղ մանուկները սուինահար կ'ընէին··· այս բոլոր վայրագութիւնները, մոռացութեան տուաւ քաղաքակիրթ աշխարհը, ինչպէս պատերազմէն առաջ կատարուած ջարդերը: «Եւ սակայն, հակառակ հայ ժողովուրդի մէկ երրորդը կոտորուելուն, անոնք յամառօրէն կազմակերպուեցան, մինչեւ որ իրենց հանրապետութիւնը ստեղծեցին, թէեւ երկար չտեւեց···

Պատերազմի շրջանին Հայերը մեծ թիւով զոհեր տուին համաձայնականներուն: Ափսո՛ս որ դաշնակիցները իրենց խօսքերը դրժեցին: Ինչպէս, այս ժողովուրդի կրած տառապանքներն ու զրկանքները իր գագաթնակէտին հասած են յանուն քաղաքակրթութեան ու քրիստոնէութեան: Մենք կ'ուզենք որ այս ժողովուրդը ազատագրուի՝ ու տէրը դառնայ իր պատմական հողերուն»:

Որոտընդոստ ծափերու մէջ վերջացուց իր դասախօսութիւնը, յետոյ Պ. Յակոբեան երգեց «Իմ չինարի եարը», փակումը կատարեց գերապայծառը: Կ'արժէր որ «Արարատ» միութիւնը ծաղկեփունջ մը նուիրէր օրուան դասախօսին, Պորտոյի Հայերու երախտագիտութիւնը յայտնելով:

Յետոյ լուսաւոր նկարներ ցուցադրուեցան, մասնաւորապէս Սուրիոյ տեսարաններէն, տարագրուած Հայերու ոսկորները ցոյց տրուեցան: Դասախօսը անձամբ հաւաքած ու մաքրած է մաս մը ոսկորներ:

⁂ Կիրակի օր ալ Սէնթ Անտրէ մայր եկեղեցիին մէջ ձայնաւոր պատարագ տեղի ունեցաւ, հայ կաթոլիկ ծիսակատարութեամբ: Պատարագեց Հ. Թորոսեան, երգեցողութեամբ 80 հոգինոց երգչախումբի մը որ ղեկավարեց Պ. Յակոբեան: Ֆրանսացի դպիրներ «Հայր մերը», «Սուրբ սուրբ»ը եւ մեղեդիներ երգեցին յաջողութեամբ:

Թղթակից

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆԸ.— ՈՒՐ Կ'ԵՐԹԱՅ ԹՈՒՐՔԻԱՆ: Գրեցին՝ Ռ. Տօնապետեան եւ Ռուբէն: Յառաջաբան՝ Վ. Նաւասարդեանէ: Մատենաշար «Յուսաբեր»: Գահիրէ: 1932: Գին 30 սէնթ: Կեդրոնատեղի՝ «Յուսաբեր» գրատուն, 4 Chara Kamel, B. P. 424. Le Caire (Egypte).

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձին առթիւ գրուած խմբագրականի մը մէջ (23 նոյ.).

— «Այլեւս անտարակուսելի է, որ մեր պետական քաղաքական ձախողանքի անկիւնադարձը տեղի ունեցած է Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի միջեւ, 1920 Ապրիլին, ստորագրուած գաղտնի զինակցութեան հետեւանքով:

Եթէ այն ատեն տակաւին շատերու համար տարակուսելի էր յեղափոխական Մոսկուայի եւ Թուրքիոյ Ջարդարար փաշաներու միջեւ զինակցութեան մը կարելիութիւնը, այժմ արդէն ամէն տարակոյս փարատած պիտի ըլլայ, քանի որ, բացի բազմաթիւ այլ փաստերէ, Մոսկուայի կառավարութիւնը հրատարակած է սպիտակ գիրք մը, ուր բացէ ի բաց կը խոստովանի իր զինակից Թուրքին տրուած բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնները, այնքան առատաձեռնօրէն, սկսեալ 1920 թուականէն, երբ սեփական երկրին — Ռուսաստանի մէջ, սովի հետեւանքով միլիոնաւոր մարդիկ ճանճերու նման կը կոտորուէին:

Մեր ձախողութեան անկիւնադարձը սկսաւ 1920ի հայ-թրքական պատերազմէն, որ պատրաստուեցաւ երկու զինակիցներու փոխադարձ համաձայնութեամբ՝ Պաքուի այսպէս կոչուած՝ «Արեւելեան խորհրդաժողով»ի օրերուն, նոյն տարուան օգոստոս ամսուան ընթացքին:

Մեր ձեռքին տակ ունինք բոլոր փաստերը, որոնցմով կ'ապացուցուին նաեւ հայանուն բոլշեւիկ ղեկավարներու մասնակցութիւնը, Հայաստանի դէմ պատրաստուած դաւադիր պատերազմին, «հայ բանուորական եւ գիւղացիական զանգուածը Հայաստանի հանրապետական կառավարութեան, կամ իրենց բառով «Դաշնակ»ներու բռնակալ լուծէն ազատելու» ցանկութեամբ:

Այս բոլոր դաւերէն յետոյ, նոյն դժբախտ օրերէն ի վեր, հանրային ուշադրութիւնը շփոթեցնելու յատուկ նենգ դիտաւորութեամբ, հայանուն բոլշեւիկ ղեկավարները եւ անոնց վարձկաններն ու բարեկամները յաճախ կը կրկնեն, թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը առաջարկեց միջամտելու Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, սակայն Հայաստանի կառավարութիւնը մերժեց ընդունիլ:

Ճշմարիտ է որ նման առաջարկ մը եղած է Մոսկուայի կողմէն նախքան պատերազմը, սակայն առաջին մերժողը եղած է Թուրքիա, յետոյ, Մոսկուայի նպատակն էր Հայաստանի կառավարութեան պատռել տալ Սեւրի դաշնագիրը, յետագային հեշտութեամբ իրագործելու համար իր նենգ ծրագիրները, որոնց ոգին կը բխէր Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի թաքուն զինակցութեան պայմաններէն:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս պրոյցը հրապարակ դրուած է պարզապէս դժբախտութեանց պատասխանատուութիւնը ուրիշներու ուսին նետելու դիտաւորութեամբ:

Դիտելի է որ, երբ հրապարակաւ կը քննուին այս խնդիրները, Հայաստանի խորհրդային իշխանաւորները աւելի մեծ ջղայնոտութիւն ցոյց կուտան քան Մոսկուան եւ Էնկիւրին. գող սիրտը դող, կ'ըսէ հայկական առածը:

Այն օրերէն ի վեր կը շարունակուի մեր քաղաքական ձախող վիճակը: Լեռնային Ղարաբաղը, 219 հազար հայ բնակչութեամբ, ձեւական ինքնավարութեամբ մը, կը մնայ «Ատրպէյճան»ի գերիշխանութեան տակ: Բորչալուի եւ Ախալքալաքի զուտ հայկական գաւառները նուէր տրուած են Վրաստանի: Դէպի Պարսկաստան միակ դուռը, Նախիջեւանի գաւառը Երեւանի նահանգին արեւելեան մէկ մասով՝ նոյնպէս կը մնայ Ատրպէյճանի (իմա՛ Թուրքիոյ) գերիշխանութեան տակ: Կարսի, Արտահանի եւ Սուրմալուի գաւառները տրուած են Թուրքիոյ: Հայաստանի մնացեալ մասին մէջ ինքնավարութեան պարզ խաբկանք մը:

Այս պատկերները աչքի առջեւ ունենալով է որ հայ քաղաքացին պիտի երթայ տօնելու «Խորհրդային Հայաստանի անկախութիւնը»:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Անցեալ կիրակի կէսօրէ ետք Կավօի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ երիտասարդ դաշնակահարուհի Օր. Ժանէթ Ճամպազի աշակերտներուն ունկնդրութիւնը, ծնողքներու եւ երաժշտասէր մտաւորականներու կոկիկ բազմութեան մը առջեւ:

Մատաղատի աշակերտներ, աղջիկ թէ մանչ, կարգով անցան ստեղնաշարին առջեւ եւ նուագեցին դասական գեղեցիկ կտորներ Ֆրանքէն, Շումանէն, Հէնտէլէն, Կուիկէն, Շոփէնէն, ցոյց տալով թէքնիքի եւ երաժշտական հասկացողութեան իրենց լաւագոյն յատկութիւնները, զորս մանկամարդ ուսուցչուհին կրցեր էր կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին ներշնչել իրենց:

Աշակերտներու ունկնդրութենէն վերջ հաճոյք մը եղաւ լսել Օր. Ազատեանը, որ երգեց երկու կտորներ Մոցարթէն եւ Մասընէէն, եւ Տիկ. Գեւոնեան, որ երգեց երկու հայ գեղջկական երգեր Կոմիտաս վարդապետէն:

Օր. Ճամպազ Փարիզի հայ երաժշտական թարմ ուժերէն է եւ իր տաղանդը հետզհետէ համակրանք կը շահի: Իսկական նուագահանդէս մը չէր, բայց նուագի այս ցերեկոյթը գնահատելի յաջողութիւն մը կը բերէր:

Ունկնդիր

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»

Ստացանք Բ. հատորին 1, 2, 3 եւ 4 պրակները,— «Արիւնի ճամբով»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (7)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Իջանք Փրատոյի լայն պողոտան. քանի մը քայլ եւս ու անհաւատալի երեւոյթ մը յայտնուեցաւ մեր աչքին. Էջմիածինը գտանք մեր դիմաց, այո, էջմիածնական կաթողիկէն՝ Փրատոյի վրայ··· Մեր միամիտ գաղթականի խանդավառութիւնը լայնցուցած էր մեր ակնարկը. կանգնած էինք երկիւղած, պատրաստ ծունր դնելու, համբուրելու սրբատաշ այդ քարերը. սրբատաշ, սպիտակափառ որմերուն վրայ կարծէք արեւ ծաթեր էր, անտեսանելի արեւ մը սա մառախլապատ երկինքին տակ. ինկարոյր յիշատակներ կը բարձրանային մեր մէջէն ու Հայոց նորակերտ եկեղեցիին շուրջը կը տարածուէին լուսապսակի մը նման... Պողոտայի աղմուկին, ինքնաշարժերու փողերուն հանդէպ մենք խուլ ու մունջ, տարուած էինք լսելու ղօղանջներ, շարականներ···

— Ահա՛, ահա՛··· հոն միայն կրնանք մտնել առանց հարցնելու··· երթանք, մեր յոգնած սրունքները, մեր յոգնած հոգին փռենք սա վէմին վրայ··· «Ես եմ վէմը, թող ինծի կառչի ձեր կեանքը···»:

Մեր հոգին՝ խունկով ու մոմով լեցուն, մեր ափերը՝ պատրաստ՝ աղօթելու կամ համբուրելու, կանգ առինք ուրեմն Հայոց տաճարին շրջափակին առջեւ: Անվերապահօրէն հրեցի դուռը, ինչպէս պիտի մտնէի պապենական տունէ մը ներս: Բայց դուռը փակ էր. կղպուած···

Ու ներսէն փակ էր Հայոց տաճարին մայր դուռը, փակ՝ քովընտի դռները, փակ՝ պատուհանները, քարերը··· Հոյլ ու համր արձանի մը նման շէնքը ամփոփուած էր ինքն իր մէջ, բազուկները ծալած կուրծքին վրայ: Մեր բաղկատարած կոռովին ան կը հակադրէր իր մարմարեայ կուրծքը. հայկական ոճին ժանեակները կը ծածկէին անտրոփ, անբաբախ սիրտ մը···

Անհամբերութեամբ հնչեցի զանգակը: Թափառական ուղեկիցս թափ կուտայ ցցեւտին ծալքերը. հոս, այս դրան առջեւ ան կ'ուզէր թողուլ փոշին աշխարհի բոլոր քառուղիներուն որոնցմէ անցած էր ինք···

Կը հնչեմ զանգակը անգամ մըն ալ. ու անգամ մը եւս, աւելի ուժգին, ջղաձգօրէն ···

Ծերուկը զարմացած լինելու երեւոյթն ունի. ո՞վ պիտի իրաւունքը ունենայ փակ պահելու դուռը, երբ տանուտէրն է որ կը հնչէ···

Վերջապէս շրջափակին խորէն կ'երեւի կին մը. սրտնեղ արտայայտութիւն մը, որ թէեւ լուռ, բայց մեր երեսին պոռալու ձեւ մը ունի. «Ո՞վ էք, ի՞նչ գործ ունիք հոս··· կ'արժէ՞ որ ձեզի համար խանգարեմ աղանդերս, սուրճս, կամ կէս օրուան հանգիստս···»: Իր սեղմ ակռաներուն տակ կը տեսնեմ բառերը, օտար բառերը, որ իր կոկորդին կառչեր են. ակնարկը լեցուն ատրճանակ մը, ուղղուած մեզի···

Օտարուհի մըն է անկասկած, դռնապանուհին···

Ամենախաղաղուչ ակնարկով մը կը ջանամ կոչ ընել իր կիրակնօրեայ տրամադրութեան··· համոզուած եմ թէ մեր փափաքը, ծերուկ ուղեկցիս վիճակը ներկայացնելու պէտք չունի. կնոջ բարկութիւնը կը մեղմանայ զարմացումի ու հեղնանքի զգացումով մը. կ'ըսեմ իրեն.

— Չէ՞ինք կրնար այցելել Հայոց տաճարը··· նահապետ մը ահաւասիկ, որ հեռուէն կուգայ, յոգնած է, հոգեսպառ ու պէտք ունի···

— Non... impossible... կը պոռթկայ երկաթեայ ցանկապատին ետեւէն կինը··· le patron... Mr. Korassan... ordre... défense absolue... et patati... et patata...

Դարձուց անգամ մըն ալ բանալին կղպանքին մէջ. ու հեռացաւ:

Մնացինք լայն պողոտային վրայ. քալելէն յոգնած էի. ներբաններուս տակ կը զգայի երակներուս տրոփիւնը. ծերուկը, ալ կորաքամակ, կռթնած էր ինծի. ու հոգին կը կքէր աչքերուն խորը··· կանգնած էինք երկու վռնտուած զաւակներու նման, որոնց երեսին չի բացուիր Հացին ու Բանին դուռը. կը դիտէինք Հայոց տաճարը. երկնքի գորշ մշուշը իջած էր մինչեւ կաթողիկէն. խաչը կը մնար անտեսանելի. շոգենաւի մը նման ան կը ճեղքէր տմոյն ալիքներ, կը հեռանար մեզմէ, կը հեռանար ալ աւելի, մեզ կը թողուր օտար ափի մը վրայ, զմեզ, երկու յանցապարտ էակներս···

— Փախի՛նք, ըսի, ծերուկ մարդուն··· թող չտեսնեն մեզ հոս, փակ դրան առջեւ··· թող չմտածեն թէ մեր տունն անգամ չի բացուիր մեր առջեւ, փախի՛նք···

Ուղեկիցս կաղն ի կաղ փորձեց քալել, հետեւիլ ինծ. աչքերը ետ դարձած, չէին կրնար բաժնուիլ այդ քարերէն յիշատակէն. իր խնդուքէն սակայն ոսկեղինիկ բարբառը կը պղպջար. աւետարանական համարներ կ'արձանագրուէին իր մագաղաթեայ դէմքին վրայ. ան կը խոկար, ան կը վրդովուէր, անոր ծանր մտածումները կը յաճախէին զիս···

··· «Վայ ձեզ դպրաց եւ Փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի փակէք զարքայութիւն երկնից առաջի մարդկան. դուք ոչ մտանէք, եւ որոց մտանենն՝ չտաք թոյլ մտանել:

··· «Վայ ձեզ դպրաց եւ Փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի նման էք գերեզմանաց բռելոց, որ արտաքոյ երեւին գեղեցիկք, եւ ի ներքոյ լի են ոսկերօք մեռելոց և ամենայն պղծութեամբ...»:

Որովհետեւ օրը կը վաղաժամէր, ես խանգարեցի իր տէրունական ընդվզումը եւ ըսի.

— «Ինչո՞ւ չերթանք տեսնելու Սրբազանը»:

Թափառականը քարշ տուի ետեւէս. իր բոպիկ ներբանները, ճամբու փոշիէն ու փուշերէն յետոյ, ճանչցան նաեւ պողոտաներուն սալաքարը, խճաշաղախը, կուպրը. չխնայեցի իրեն. իր անտրտունջ հայրութիւնը ետեւս ձըգած, առաջնորդեցի մինչեւ Սթանիսլաս Թորան փողոց, ուր կը յուսայի գտնել Առաջնորդը:

—Սրբազանը Պոմօն է, հաղորդեցին մեզի: Հոն պիտի գտնէք զինքը. ժողովուրդը մատուռ կը կանգնէ. գացեր է օրհնելու քարն ու ջուրը··· Գացէ՛ք, գացէ՛ք,··· թի մը հող ալ դուք նետեցէք շաղախին մէջ··· Առէք թիւ 72ը...

×

Արդէն իրիկուան դէմ···

Ժամը՝ մտահոգ, ժամը՝ շուարուն. կիրակին պղտոր ջուր մը, որ կը յորդի պողոտաներուն վրայ. Մարսիլիան ողողուած է մարդկային տխրութեամբ··· Պզտիկ, երկչոտ կաթիլներ կ'իյնան երբեմն երբեմն հանրակառքեր ապակիէն···

Կը սուրանք. կը թաւալինք: Քաղաքը կը սպառի: Արուարձաններ կը տարածուին դաշտին վրայ: Տուներուն, ճղճիմ ծառերու տեսլերեւոյթը կը վերածուի սեւեռուն պատկերի մը···

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

մը մասնակցեցաւ երկու խոշոր միթինկներու։ Եաշի մէջ ալ վիթխարի միթինկ մը գումարուեցաւ, ուր մետրապոլիտը վրէժխնդրական ճառ մը խօսեցաւ։

Անօթութիւնը ինչեր ընել կուտայ

Քանի մը օրէ ի վեր, բազմաթիւ յարձակումներ կը գործուին Պերլինի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ, նպարեղէնի խանութներուն դէմ։ Երկուշաբթի օր կարեւոր թաղի մը մէջ 14 հոգի մտան վաճառատուն մը եւ պոռացին․ — «Անօթի ենք»։ Յետոյ աւարի տուին կարագը, երշիկները եւ պահածոյ ուտելիքները։ Ուրիշ տեղ մը, քառասուն սագեր յափշտակուեցան։ Պերլինի երկու գլխաւոր թաղերուն մէջ ջարդուփշուր եղան կօշիկի մեծ վաճառատան մը մասնաճիւղերուն ցուցափեղկերը։

⁂ Աշխատանքի միջազգային գրասենեակը տեղեկագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն ամբողջ աշխարհի գործազուրկներուն թիւն է առ նուազն 30 միլիոն․ իսկ աշխատավարձի կորուստը՝ աւելի քան 100,000,000,000 զուիցերիական փրանք կամ 4,000,000,000 ստերլին։

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ․ Հ․ Դ․

ՍԷՆ ՄԻՇԷԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը վաղը Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը 8ին, 32, Ավընիւ Կօպլէնի սրճարանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Մարմինը, սահպողաբար ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու ընկերները, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները խիստ նկատողութեան կ'առնուին։

ՄԱՐՍԷՅԼի «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 49 րիւ Նասիոնալ, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Ընտանեկան խնջոյք - պարահանդէս

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս Կիրակի երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտեան մէկը
Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տան մէջ

ԸՆՏԻՐ ՃԱԶՊԱՆՏ — ՊԱՐԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

Նոյն օրը տեղի պիտի ունենայ Տան բացման հանդէսի առթիւ ծախուած տոմսերու պարգեւաբաշխութիւնը։

Մանրամասնութիւնները մասնաւոր յայտագրով տեղւոյն վրայ։

Տօնական օրերու ձեր գնումները վերապահեցէ՛ք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Դեկտեմբեր 23, 24 եւ 25ին, Ուրբաթ, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը, ժամը 2—7

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիքներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով։

ՊԻՒՖԷ, ԺԱՄԸ 5—7, ՊԱՐԵՐ

Երեկոյթ - Պարահանդէս

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ
Սալ Լիւսիէնի մէջ 13, Rue d'Issy, Billancourt
կը խօսի ՏԻԿ՚Ն ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

Կը նուագէ ԵՓՐԱՓ նուագախումբը։ Հայկական պարեր, խմբերգ, արտասանութիւն, խաղեր՝ Հայ Արիներու կողմէ եւ նուագ։

Հաղորդակցութիւն.— փորթ տ'Օթէյէն եւ փորթ տը վէրսայլէն առնել 23 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Point du Jour։

Գեղարուեստական երեկոյթ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

15 Յունուար ժամը ճիշդ 15ին

ՍԷՒՐԻ «ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ» ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ — 26, rue Troyon. Sèvres

Գիներ՝ 20, 10 եւ 5 ֆրանք։

Ծանօթ.— Տոմսերը պիտի ծախուին ներկայացման օրը։

ՀԱՆԴԷՍ-ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ի պատիւ ԱՐԺ. Տ. ՎԱՀԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԽՈՅԵԱՆԻ

ԻՐ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՑԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

իր հայրենակից Տրապիզոնցիներու եւ Պոլսեցի համակիրներու կողմէ

15 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3.30 — 7.30

VICTOR HUGO սրահին մէջ, 46bis, rue St. Didier
(Métro: Victor Hugo)

Բանախօսութիւն, գեղարուեստական բաժին — ճոխ եւ ձրի պիւֆէ

ՄՈՒՏՔ 15 ՖՐԱՆՔ

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Շ. Եղբ.— 210։
Անիէռ, Է.— 105.
Սարսէլ, Ղ. Ն.— 35։
Փարիզ, Մ. Փ.— 75։
Փարիզ, Գ. Գ.— 140։
Փարիզ, Մ. Դ.— 35։
Շալէթ, Գ. Պ.— 85։
Շալէթ, Թ. Ժ.— 35։
Բլէռմոն, Եազ.— 45։
Սէն Մօրիս, Գործ.— 117.10։
Անիէռ, Ա. Ա.—140։
Պէլֆոռ, Ե. Տ.— 50։
Փարիզ, (9) Ն. Հ.— 140։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Վառնա, Կ. Աֆ.— 100 ֆր.։ Սկսանք ղրկել Դեկտ. 16էն։
Անիէռ, Ա. Ա.— 35։ Սկսանք ղրկել Դեկտ. 18էն։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Այս տեսարանը կը յիշեցնէր Սիրք Մէտրանոյի ներկայացումները բայց տարբեր էր անոնցմէ։ Օձը գրեթէ որ եւ է դեր չունէր ներկայացման մէջ։ Հագուստ մըն էր ան պարզապէս զոր իր վրայէն նետեց պարելէ առաջ։ Օձը մերկացուց աղջիկը այն աստիճան որ ձորճ աչքերը բաց՝ սկսաւ դիտել ․ամբողջ օրը մերկութիւններ նկարած էր ան։

Սրահին մէջ կը տիրէր խոր լռութիւն մը երբ աղջիկը հետզհետէ կը քակէր իր ոլորուն զգեստը։ Փորէլ հասկցաւ անմիջապէս որ իր յաճախորդներուն հաճոյք պատճառող նորութիւն մը բերած էր այս անգամ։

Աղջիկը ոտքի ելաւ ու վիզէն բռնելով վեր բարձրացուց կենդանին։ Յետոյ, հանեց իր գլուխը։ Վիզը նուրբ սիւնի մը ձեւը առաւ իր ուսերէն վեր. մերկ կուրծքը կը փայլէր լոյսին տակ ու այդ դիրքին մէջ սողունին բերանը տարաւ իր շրթունքներուն եւ համբուրեց զայն։

Օձին լեզուն անոր այտերուն վրայ խաղացող մազի թելի մը նման սկսաւ լզել զայն։ Աղջիկը ուրիշ շարժում չըրաւ, նետեց սողունը կողովին մէջ եւ մարմարէ կամ փղոսկրէ արձանի մը նման կեցաւ, սպասելով կարծես որ ընդունին զինքը այնպէս ինչպէս որ էր կամ մերժեն։

Թերեւս անիկա Ճորճի միակ պատեհութիւնն էր հասկնալու համար այդ աղջիկը։ Ան զգաց թէ հնդկական պարը որ յաջորդեց առաջին տեսարանին, բոլորովին անբաղդատելի էր անոր հեթանոս ու խրոխտ կեցուածքին հետ։ Հեզնոտ բան մը կար այ դիմացուածքին մէջ դէպ ի մարդկային խառնուածքը իր ունկնդիրներուն եւ բարձրութիւն մը որ չէր կրնար մեղել զանոնք լլիրշ թելադրութեանց։

Նոյն արհամարհանքը նաեւ իր անուշան, բայց յաջող պարին մէջ։ Իր ամէն մէկ շարժումը, մարմնոյն իւրաքանչիւր խաղը հեգնանք մըն էր ուղղուած բոլոր այնսըրբութիւններուն դէմ որոնց կը կառչին մարդիկ։ Կը խնդար բոլորին վրայ — թէեւ մասնաւոր ուրախութիւն մը չկար իր դէմքին վրայ — ու այդ ծիծաղը կը ցնցէր ներկաները։ Աւելի վճռական դրոշմ մը կար այդ ծիծաղին մէջ։

Հով մը ունէր այդ աղջիկը որ պաշտամունքի կը հրաւիրէր դիմացինը։ Կեցած էր ան իր վրայ կեդրոնացող կապելայի լոյսերուն տակ զորս Փորէլ պատրաստած էր իր ներկայացումներուն համար։ Ցայտնութիւն մըն էր ան. կը ցուցադրէր ոչ թէ իր կարողութիւնը կամ նոյն իսկ գեղեցկութիւնը, այլ անասելի բան մը որ կը ծնի մարդուն մէջ եւ կը քշէ զայն անմատչելիին եզերքէն։

Այսքան կարելի է ըսել բացատրելու համար այն տպաւորութիւնը զոր ան ստեղծեց 1910ի Նոյեմբերի այդ գիշերը Պէրթ փողոցի կապելային մէջ։ Պիտի կրկնէր ան այդ տպաւորութիւնը աւելի ուշ, պատերազմէն անմիջապէս առաջ, Փարիզի խուռներամ բազմութիւններուն առջեւ որ պիտի գային տեսնելու զինքը։

Ինչ որ ալ ըլլար իր հանգամանքը, ապահովաբար իր կենցաղը շրջապատող խորհրդաւորութիւնը օգտակար դեր մըն է որ կը կատարէր այդ տեսակէտէն։ Անկասկած ոչ մէկ մարդ կրցած էր հետեւիլ անոր կեանքին բոլոր անցուդարձերուն։ Կ'երեւար անգամ մը ու յետոյ յանկարծ կ'աներեւութանար։

Մարսէյլի քարափի սրճարանին մէջ անիկա երեւցաւ Ճորճ Լըմըղիւրիէին եւ միւսներուն Նոյեմբերի այդ գիշերը՝ Պէրթ փողոցին մէջ։

Որոտընդոստ ծափերով դիմաւորեցին զինքը այդ առաջին ներկայացման։ Գաւաթները զարկին սեղաններուն. պոռացին, աղմկեցին եւ ոտքերը գետին զարնելով ու «bis bis» կանչելով ողջունեցին զայն, երբ վարագոյրին օղակները կը սահէին երկաթէ ձողին վրայ։

Երբ Փորէլ դուրս ելաւ յայտարարելու համար որ ներկայացումը չպիտի կրկնուէր յաջորդ գիշերէն առաջ, վար առին զինքը։ Եւ սակայն Ճորճ տրամադիր չէր, միւսներուն պէս, դարձեալ տեսնելու աղջիկը։ Այնպիսի տպաւորութիւն մը ձգած էր ան իր վրայ որ չէր ուզեր անոր կրկնութիւնը. կը վախնար որ եթէ նորէն տեսնէր զայն, պիտի անհետանար այդ տպաւորութիւնը։ Սրահին անդիի ծայրը քանի մը հոգի մէկ կողմ հրելով Փորէլը, բացած էին վարագոյրը։ Ճորճ կը դիտէր իր նստած տեղէն. պարապ էր մենախուցը։ Առաջին անգամն էր որ Ճորճ կ'ըմբռնէր աղջկան աներեւութանալու կարողութիւնը։ Աղջիկը չկար. կողովն ալ այնտեղ չէր։ Զորս կողմէն կը հարցնէին Փորէլի թէ ո՛ւր կը բնակէր պարուհին։ Փորէլ պատասխան չէր տար։

Սովորաբար ամէն դերակատար որ գոհ կը ձգէր երախաներու նմանող այդ ներկաները, բազմութեան մէջ կը մտնէր ներկայացումէն յետոյ եւ կը պարէր ու կը խմէր անոնց հետ։ Փորէլի հետ իր ունեցած յաջողութիւնը աւելի մեծ պիտի ըլլար, եթէ աղջիկը մօտենար այդ մարդոց, վերցնէր անոնց առջեւէն պօքն ու փքթի վէռը. թող ապսէնթ առնէին եւ կամ պատուասիրէին զինքը շամփանեայով։

Բայց Փորէլ տեղի չէր տար։ Մերժեց աղջիկը բազմութեան մէջ բերել։ Պատին կռթնցուցին զանիկա եւ սկըսան հրել իրենց մարմնին ամբողջ ծանրութիւնով։ Եւ սակայն Փորէլ չտուաւ աղջկան հասցէն։

Ինչո՞ւ փոխուած էր այս մարդը։ Սկսա՞ծ էր արդեօք մոռնալ իր արհեստին ամէնէն նախնական անհրաժեշտութիւնները. աղջիկը կախարդա՞ծ էր զայն. կ'ուզէր իրե՞ն վերապահել պարուհին։

Այս զրպարտութիւններուն վրայ Տիկին Փորէլ դուրս ելաւ խոհանոցէն փքուռոյց եւ պոչը վեր բարձրացուցած կատուի մը պէս, փրկելու համար իր ամուսինը։

— Պարոննե՛ր, ան կրնայ սիրուհի մը ունենալ Մարսէյլի մէջ. բայց եթէ միւսը այստեղ գայ, սա երկար եղունգներովս կը փորեմ անոր աչքերը։

Փրկուած էր Փորէլ։ Նստաւ՝ շրջապատուած իր յաճախորդներէն որոնք իրարու ետեւէ պօք հրամցուցին անոր։ Սկսաւ պատմել Մարսէյլի սրճարանին մէջ իր ըրած գիւտին մանրամասնութիւնները։

Ճորճ մօտեցաւ Փորէլի գլխուն հաւաքուած բազմութեան. այնտեղ էին Փինէ, Կրէկուառ, Տըլէռ եւ ուրիշներ։ Շատ հետաքրքրուած էր. առաջին անգամ հեռուէն լսեց աղջկան անունը — Լիան Սոնրէլ։

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

22 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2067

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը, շարունակելով իր հէքեաթները՝ վերջին տասը տարուան անցքերու մասին, կը բացատրէ թէ իրենց կուսակցութիւնը կանգնած էր Խ. Հայաստանի կողքին։ Իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը,

«Պահելով իր «յեղափոխական»ի իրաւասութիւնը, պիտի փորձէր շարունակել արտաքին միջամտութեամբ (գործակցութեամբ վրացի մենշեւիկներու, ատրպէյճանցի մուսավաթականներու, Թուրքերու եւ ուրիշներու) Անդրկովկասը անջատել Խ. Միութենէն եւ ստեղծել թէ՛ «անկախ» եւ թէ՛ «միացեալ» Հայաստան»։

Եւ դեռ աւելի ծանր, անքաւելի մեղք մը.

— «Այդ նոյն խարխափումն էր որ քիչ յետոյ Դաշնակցութիւնը կը մղէր վերոյիշեալ օտար կազմակերպութիւններու հետ միասին ստորագրել ծանօթ «տէֆլարասիոն»ը, որով Անդրկովկասը թրքական գերիշխանութեան տակ պիտի երթար փնտռելու իր ժողովուրդներու անկախութիւնը... եւ բախտաւորութիւնը... Այդ «տէֆլարասիոն»ն էր որ Պոլսոյ մէջ երկու կուսակցութիւններու գործակցութեան համար սկսած երկարատեւ բանակցութիւններու ընթացքին կը ստիպէր Ռ. Ա. կուսակցութիւնը իբր նախապայման՝ պահանջել եւ ընդունիլ տալ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որ հրաժարի արտաքին միջամտութիւններու հետապնդող բախտախնդրութիւններէ»։ (*«Ապագայ»*, 17 *դեկտ.*)։

Ինչպէս ամէն հարցի մէջ, այստեղ ալ բոլոր բարի գործերն ու արժանիքները կը պատկանին ռամկավարներուն, իսկ Դաշնակցութեան բաժին կը մնայ միայն սխալներու եւ մեղքերու հաւաքածոյ մը։

Հարցում մը. — Վերի տողերը գրած ատեն, ռամկավար պաշտօնաթերթը աչքի առջեւ ունեցա՞ծ է տասնամեայ պատմութեան արձանագրութիւնները։ Գոնէ իրենց ստորագրած փաստաթուղթերը։

Եթէ ունեցած չէ, կը նշանակէ թէ ոճիր – արկած գրելու պէս խմբագրական կը թխէ։ Իսկ եթէ ունեցած է, — սուտ կը խօսի։ Առ նուազն կը խեղաթիւրէ։

Արդարեւ, բոլորովին ուրի՛շ բան կ՚ըսեն պատմութիւնը եւ ստորագրուած թուղթերը։

Մենք արտօնուած չենք հրատարակելու ստորագրուած թուղթերը։ Որքան գիտենք, անոնց խօսքն անգամ չպիտի ըլլար։

Բայց, քանի որ ռամկավար կեդր. վարչութիւնը յարմար կը դատէ ե՛ւ բանակցութիւնները յիշել ե՛ւ անոնց ոգին խեղաթիւրել, թող թոյլ տան պզտիկ անզգուշութիւն մը։

Նախ որ, ակնարկուած «տէֆլարասիոն»ը (1921 *յունիս* 10), *ստորագրուած է ոչ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, այլ Հ. Հ. Պատուիրակութեան կողմէ։ Դաշնակցութիւնը իր խօսքն ըսած է այդ մասին, եւ նոր ըսելիք չունի։*

Յետոյ, այդ յայտարարութիւնը եղած է այնպիսի ատեն մը, երբ ոչ Թուրքիան իր կամքը քալեցնելու վիճակին հասած էր, ոչ Դաշնակիցները իրենց վերջին խօսքն ըսած էին, ոչ ալ ո՛ր եւ է հոսանք, մէջն ըլլալով ռամկավարները, վերջնապէս յուսահատած էին Եւրոպայէն։ Բոլորն ալ կը յուսային մինչեւ... Լօզան (1924 *օգոստոս*)։

Այդ յայտարարութիւնն ալ, իր կարգին, միջոց մըն էր ազդելու յետագայ բանակցութեանց վրայ։ Վաւերագիր մը ուր, առաջին անգամ ըլլալով, կովկասեան հանրապետութեանց ներկայացուցիչները կ՚ընդունէին թէ հայ ժողովուրդը հողային պահանջներ ունի Թուրքիայէն։

Արդ, Պոլսոյ բանակցութիւնները, Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ ռամկավարներուն միջեւ, կատարուած են 1921*ի վերջերը, եւ յանգած՝ երեք համաձայնագիրներու, —* 1921 *դեկտ.* 20, 1922 *յունուար* 6 *եւ յունուար* 18։

Այդ համաձայնագիրները կը շօշափեն այն բոլոր խնդիրները որ այսօր ալ սեղանի վրայ են, —Հայկական դատ, Խ. Հայաստան, գաղութներ եւն.։

Իսկ յատկապէս կովկասեան յայտարարութեան համար, համաձայնագիրը (1922 *յունուար* 6), *կը պարունակէ բանաձեւ մը, որ եթէ ամբողջութեամբ հրատարակուի, ամէնէն առաջ... Խ. Հայաստանի «անկաշառ բարեկամները», ռամկավարները պիտի զարմացնէ։*

Անշուշտ ռամկավար կեդր. վարչութիւնը իր ձեռքին տակ ունի համաձայնութեան պատճէնը, եւ կրնայ դարակէն հանել ու կարդալ։

Եւ կարդալով, անշուշտ պիտի անդրադառնայ թէ իրենց պաշտօնաթերթը ոչ միայն սուտ կը խօսի, այլ եւ զուեհիկ խուժանավարութեան մը կը դիմէ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան վզին փաթթելով «արտաքին միջամտութիւններու հետապնդող բախտախնդրութիւններ»։

Եթէ օտար միջամտութեան խնդիր կայ համաձայնութեան մէջ, — ռամկավարներն ալ ստորագրած են։

Եթէ բախտախնդրութիւններ հետապնդուած են, այդ օրերուն, ռամկավարներն ալ միասին են եղած։

Արդարեւ, բուն Կովկասի վերաբերեալ համաձայնագրին մէջ (1922 *յունուար* 6), *որ կը բաղկանայ երեք յօդուածներէ, չկայ մէկ տող կամ բառ, որ ապացուցանէ թէ ռամկավարները իբրեւ նախապայման « պահանջեր եւ ընդունիլ տուեր են » հրաժարում՝ «արտաքին միջամտութիւններու հետապնդող բախտախնդրութիւններէ»։*

Ընդհակառակն, կայ պարբերութիւն մը, որ փաստօրէն կ՚ապացուցանէ թէ ռամկավարները պահանջեր են դաշնակից պետութիւններու «եւ ի մասնաւորի Անգլիոյ հովանաւորութիւնը»։

Եթէ իրենց սիրտը մաքուր է, թող բարի ըլլան հրատարակութեան տալու համաձայնագիրը, ամբողջութեամբ։

Իսկ եթէ պիտի խուսափին, կը նշանակէ թէ... խուժանավարութեան մէջ անգամ կէս ճամբան կը մնան։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ՝ Մերսինի Գազանլը գիւղին բնակիչները որոշեր են այսուհետեւ ոչ թէ արաբերէն, այլ թուրքերէն խօսիլ։

Անոնք որ արաբերէն կը խօսին, տուգանքի պիտի դատապարտուին եւ գոյացած գումարը գիւղական սնտուկին պիտի յատկացուի։

Եթէ չեմ սխալիր, մեր գաղութին մէջ ալ, տեղ մը, քանի մը տարի առաջ որոշուած էր տուգանքի դատապարտել այն Հայերը որ թուրքերէն կը խօսին։

Այսպիսի օրինակ մըն ալ կը յիշեմ յունահայ կամ պուլկարահայ գաղութէն։

Բայց այս բոլորը կաթիլ մը ջուր են, այն թրքաբարբառ յորձանքին մէջ որ վարակեր է մեր բոլոր գաղութները, Փարիզէն մինչեւ Ամերիկա։

Մտիր ո՛ր եւ է հայաշատ սրճարան կամ փողոց, եւ զսպէ բարկութիւնդ, եթէ կրնաս։

Մանաւանդ երբ կը տեսնես որ աւելի շատ երիտասարդներ են վարակեալները։

Սեռական հիւանդութեան մը պէս, թրքախօսութիւնն ալ երիտասարդական ախտ մը դարձեր է։ Թէեւ տասը տարի է որ բաժնուեր ենք Թուրքիայէն։

Մերսինը սահմանակից ըլլալով արաբախօս երկիրներու, արաբերէնը տեղական լեզու կը համարուի։

Բայց ահա արաբախօս գիւղի մը բնակիչները — թուրք — Մ. Քէմալի կուսակցութեան կը դիմեն եւ կը յայտարարեն.

— Մենք այլ եւս արաբերէն չպիտի խօսինք, այլ թուրքերէն։

Եւ խօսքէն գործի անցնելով, կ՚որոշեն տուգանքի դատապարտել զանցառուները։

Չեմ սպասեր որ Փարիզի, Լիոնի, Մարսէյլի կամ ուրիշ գաղութներու թրքախօս Հայերն ալ դիմեն... Դաշնակցութեան, նոյն յայտարարութիւնն ընելու համար։

Բայց, գոնէ չե՞ն կրնար իրարու մէջ ուխտ ընել, յանուն ազգային արժանապատուութեան, քաղաքական գիտակցութեան եւ լեզուի զարգացման։

Մե՞նք առաջ գացեր ենք թէ Թուրքը։ Նոյն իսկ ազգային արժանապատուութեան տեսակէտով։

Անո՞նք են որ չեն փոխուած թէ մենք։ ՎԱՀԷ

ՎԱԹՍՈՒՆ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԱՆՕԹՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՆՈՒԱԾ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Դեկտ. 13ին, 60ի մօտ հայ աշխատաւորներ, Պէյրութի զանազան թաղերէն Ազգ. Առաջնորդարան դիմելով, տեղեկացուցին իրենց ողբերգական վիճակը տիրող անգործութեան երեսէն։ Յայտնի եղաւ որ օրերէ ի վեր իրենց ընտանիքները անօթի կը սպասեն եւ իրենց բոլոր ճիգերը գործ գտնելու համար՝ ապարդիւն անցած են։ Անոնք յայտնելէ վերջ թէ այլ եւս քաղաքի մէջ շինարարական աշխատանքներ չեն մնացած առաջուան պէս, խնդրած են որ ազգային իշխանութիւնը դարման մը գտնէ իրենց դժբախտ վիճակին, այլապէս անօթութեան ճիրաններուն մէջ պիտի փճանան։

Առաջնորդը մէկիկ մէկիկ գրած է անոնց անունները եւ խոստացած է ազգային վարչութիւնը բացառիկ ժողովի մը հրաւիրել՝ ելք մը գտնելու համար։

ՀԱՅ ՎԱՐԺՈՒՀԻ ՄԸ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

Պէյրութի ոստիկանական տեղեկագիրէն կ՚իմանանք որ Պուրճ Համուտի ազգային վարժարանի ուսուցիչներէն Օր. Վալանթին Պէշիշեան, բարկութեան նոպայի մը մէջ հարուած մը կուտայ Յովսէփ Հոբեան անուն 9 տարեկան աշակերտի մը երեսին։ Յովսէփ հազիւ քանի մը ժամ ապրելէ վերջ կ՚աւանդէ հոգին, իսկ վարժուհին կը ձերբակալուի։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Սերպեր եւ Իտալացիներ դէմ դիմաց

ՆՈՐԷՆ ԹՇՆԱՄԱԿԱՆ ՑՈՅՑԵՐ

Երեքշաբթի օր պատկառելի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Թրիէսթէի մէջ, նախագահութեամբ Ֆաշական կուսակցութեան Բ. ընդհ. քարտուղարին, Մարփիքաթիի։ Հանդէսը սարքուած էր ի յիշատակ Թրիէսթէի հայրենասէր Օպէրտանի յիսնամեակին։ (Օպէրտան կախուած է Աւստրիացիներուն կողմէ)։ Թափօրը, առաջնորդութեամբ ընդհ. քարտուղարին եւ տեղական իշխանութեանց, գնաց այն բանտը ուր արգելափակուած էր Օպէրտան եւ այն վայրը ուր կախաղան բարձրացաւ։ Յետոյ ուղղուեցաւ դէպ ի Ռոսինիի թատրոնը, ուր Պ. Մարփիքաթի ճառ մը խօսեցաւ ընդհանուր խանդավառութեան մէջ։

Ճառախօսը չէշտեց թէ ոչ մէկ բան, ոչ իսկ վերջերս վենետիկեան առիւծներուն արձաններուն վրայ կատարուած յարձակումները (կ՚ակնարկէ Սերպերու ցոյցին) չեն կրնար պակսել Ադրիականի իտալական դրոշմը։ Յետոյ յիշեցուց թէ Մուսոլինին էր որ, այն ատեն զինուոր, Թրիէսթէի դրաւումէն անմիջապէս յետոյ, առաջին անգամ տօնեց, 1918 դեկտ. 20ին, Օպէրտանի յիշատակը, Թագաւորին այցելութենէն քանի մը ժամ առաջ։

Նոյն օրը, եւ միեւնոյն առիթով, Սերպերուն դէմ ցոյցեր կատարուեցան Հռոմի եւ Անքոնայի մէջ։ Մայրաքաղաքին մէջ ուսանողները փորձեցին Թափօր կազմել եւ ուղղուիլ դէպ ի սերպիական դեսպանատունը, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց եւ կարգ մը ձերբակալութիւններ կատարեց։ (Մինչեւ հիմա այս ցոյցը կը կատարուէր աւստրիական դեսպանատան դէմ)։

**** Մեծ յուզում կը տիրէ Եուկոսլավիոյ մէջ, այս ցոյցերուն առթիւ։ Երեսփոխան մը եւ երկու ծերակուտականներ որոշած են հարցապնդում ուղղել կառավարութեան։ Երեքշաբթի օր քանի մը հարիւր ուսանողներ ցոյց կատարեցին Չեխոսլովաքիոյ դեսպանատան առջեւ, փառաբանելով Փոքր Համաձայնութիւնը եւ նախատելով Իտալիան։ Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ, վիրաւորելով քանի մը ուսանողներ։*

Փոքր Համաձայնութեան որոշումները

Թերթերը կը գրեն թէ՝ Փոքր Համաձայնութեան վերջին խորհրդաժողովը յանգած է հետեւեալ եզրակացութեանց. — Ռումանիա, Չեխոսլովաքիա եւ Եուկոսլավիա չպիտի վճարեն իրենց պատերազմական պարտքերը, եթէ չստանան Հունգարիայէն եւ Պուլկարիայէն։ Զինաթափութեան առթիւ, միացեալ ճակատ պիտի կազմեն, որպէս զի երբ Գերմանիան հաւասարութեան իրաւունք ստանայ, նախկին թշնամիները չկարենան վերազինուիլ։ Երեք պետութիւնները բոլորովին համաձայն են ամէն գնով ընդդիմանալու դաշնագիրներու վերաքննութեան։ Իտալիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը չպիտի նորոգուի, եթէ Հռոմ պահանջէ աւելցնել նոր յօդուած մը, որուն համաձայն Ռումանիան չէզոք պիտի մնայ, երբ վէճ մը ծագի Իտալիոյ եւ երրորդ պետութեան մը միջեւ։

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Նախագահ Հուվըր միջոցներ կը խորհի յանձնաժողով մը կազմելու, պարտքերու վերաքննութեան համար, բայց յոյս չկայ որ յաջողի։ Իր պատգամագիրը մեծ տպաւորութիւն չգործեց Եւրոպայի մէջ, որովհետեւ իր օրերը համրուած են, իսկ բուն նախագահը, Րուզվէլթ, չուզեր ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Պ. Րուզվէլթ հակառակ է յանձնաժողովի մը կազմութեան եւ կ՚ուզէ որ անջատ բանակցութիւններ կատարուին իւրաքանչիւր կառավարութեան հետ, որպէս զի միւս պետութիւնները ճակատ չկազմեն Մ. Նահանգներուն դէմ։ Միւս կողմէ, նոր նախագահին տեսակէտով, պատերազմական պարտքերու խնդիրը կապ չունի տնտեսական խորհրդաժողովին կամ զինաթափութեան հարցին հետ։ Պ. Րուզվէլթ ջախջախիչ մեծամասնութիւն շահած ըլլալով նոր խորհրդարանին մէջ, կ՚ուզէ պահել իր ազատութիւնը, փոխանակ կաշկանդելու Պ. Հուվըրի կողմէ, որ երեք ամիս միայն պաշտօն ունի։ Եթէ նոր նախագահը յամառի այս տեսակէտին մէջ, Պ. Հուվըրի ծրագրած յանձնաժողովը չպիտի կրնայ դրական գործ կատարել։ Ինչ ծրագիր ալ պատրաստուի, կրնայ ջուրը իյնալ մարտ 4ին, երբ պաշտօնի կ՚անցնին նոր նախագահն ու խորհրդարանը։

Մէկ խօսքով, յոյս չկայ իրական բարւոքման. մանաւանդ որ, եթէ բանակցութիւնները սկսին 1933 մարտ 4էն յետոյ, հազիւ կրնան վերջանալ մինչեւ յունիս, երբ հասած կ՚ըլլայ պարտքերու վճարման նոր պայմանաժամը։

Օդանաւ մը ինկաւ տանիքին վրայ

ԵՐԿՈՒ ՀՈԳԻ ԱՅՐԵՑԱՆ, ՔՍԱՆ ՀՈԳԻ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ

Օդանաւի զարհուրելի արկած մը պատահեցաւ երեքշաբթի օր, Փարիզի շրջակաները, Անթոնիի մէջ (Փորթ տ՚Օրլէանէն 15 վայրկեան հեռու)։

Յաճախ կը պատահի որ օդանաւեր շատ ցածէն սաւառնելով բազմամբոխ թաղերու վերեւ, կ՚ենթարկուին ծանր արկածներու, փորձանք դառնալով նաեւ բնակիչներու գլխուն։ Այս տեսակէտէն, Փարիզի հարաւային շրջանը ամէնէն աւելի վտանգուած է քանի մը տարիէ ի վեր, գտնուելով երեք կայաններու ճամբուն վրայ (Օրլի, Վիլլաքուպլէ եւ Իսի – լէ – Մուլինօ)։

Միայն Սոյի շրջանին մէջ, երկու տարուան մէջ չորրորդ արկածն էր որ պատահեցաւ երեքշաբթի օր։

Զինուորական օդանաւերու տորմղիկ մը ճամբայ ելած էր Վիլլաքուպլէէն դէպ ի Լիոն։ Օդանաւերէն մէկուն վարիչն էր յիսնապետ Տէպէօրի, որ առտուան ժամը 10.30ին կը թռէր Անթոնիի վերեւ, հազիւ 300 մեդր բարձրութեան վրայ։ Յանկարծ օդանաւը խանգարուելով իջաւ եւ գնաց ինկաւ տունի մը վրայ, թեւերը ջախջախուած, դեկը դէպ ի երկինք ուղղուած, շարժանիւը ճաշասրահին մէջ առկախ։ Վարիչը վայրկենապէս ածխացած, մեռած էր։ Քսան վայրկեան յետոյ, պէնզինը դուրս ժայթքելով, բռնկեցաւ եւ բոցերուն մէջ վառեցաւ պառաւ մը, 70 տարեկան։ Հրկիզումէն առաջ, բազմութիւն մը խռնուած էր տունին բոլորտիքը, եւ երբ պէնզինը բռնկեցաւ, ահռելի խուճապ մը ծագեցաւ։ Քսան հոգի, որ օգնութեան հասեր էին, վիրաւորուեցան։ Հազիւ կարելի եղաւ փրկել քանի մը մանուկներ, որոնք ողջ ողջ պիտի այրէին։ Պառաւը իր երկու թոռնիկները ազատելէ յետոյ, նորէն տուն մտած էր, դրամն ալ փրկելու համար, երբ տեղի ունեցաւ պայթիւնը։

ԱՄԲՈՂՋ ԱՐԺԱՆԹԻՆ ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

Պուէնոս Այրէսէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց ամբողջ երկրին մէջ, երեսուն օրուան համար։ Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարել ամէն կողմ։ Բռնուած են բազմաթիւ փաստաթուղթեր՝ ծրագրուած դաւադրութեան մասին։ Միայն մայրաքաղաքին մէջ ձերբակալուած են 184 անձեր։

Համաձայնութիւն Օսմ. պարտքերու մասին

ՀԱՐԻՒՐԻՆ 7ՈՒԿԷՍ ՏՈԿՈՍՈՎ. 895,435,000 ՖՐԱՆՔ

Փարիզի եւ Էնգիւրիի լուրերը կը հաստատեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է Օսմ. պարտքերու մասին։

Ընդունուած պայմաններու համաձայն, վճարումը թրքական դրամով պիտի ըլլայ։ Դրամագլուխը 895 միլիոն 435,000 ֆրանք է, տոկոսը՝ հարիւրին 7ուկէս։ Բաժնեթուղթերը 10 տարի չպիտի վերածուին (*քօնվէրսիօն – թահվիլ*)։ Վճարումները պիտի կատարուին ֆրանս. ֆրանքով կամ Վարչական Խորհուրդին յառաջիկային ցուցնելիք երկրորդ կայուն դրամով մը։

Արեւելեան երկաթուղիներու ընկերութեան պարտաթուղթերը պիտի շարունակուին շրջաբերութեան մէջ մնալ։

Թրքական բաժնեթուղթերուն իբրեւ երաշխաւորութիւն՝ մաքսային հասոյթները ցոյց տրուած են։ Տարեկան վճարները 1 յունիս 1933 թուականէն սկսեալ պիտի վճարուին։

Յառաջիկային պիտի ճշդուին թէ ներկայ բաժնեթուղթերը ի՞նչ համեմատութեամբ պիտի փոխուին նոր բաժնեթուղթերով։

Միւս պետութեանց բաժիններուն վրայ բաժնետէրերուն ունեցած իրաւունքները ամբողջովին վերապահուած են։

Թուրքիա անմիջապէս պիտի փոխէ թրքական դրամով պահուած այն գումարները որոնք կը գտնուին Պոլսոյ Հանրային Պարտքերու Վարչական Խորհուրդին ձեռքը։

Վերջնական պայմանագրին բնագիրը, Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ վաւերացուելուն պէս, բաժնետէրերուն պիտի յանձնուի, ընդունելու համար։ Բաժնետէրերը այդ ժամանակ պիտի տեղեկանան պայմանագրին պարունակութեան։

ԱՆՀՆԱԶԱՆԴ ՈՐԲԻ ՄԸ ՊԱՏՃԱՌԱՒ 200 ԿՈՅՐ ՈՐԲԵՐ ԱՆՕԹԻ ԿԸ ՄՆԱՆ

«Ազդակ»ի մէջ կը կարդանք.— Ղազիրի կուրանոցին մէջ, ուր մօտաւորապէս 200 հայ կոյր որբեր կը պատսպարուին եւ տարիներէ ի վեր կը վայելեն Զուիցերիական Բարեգործ. Ընկերութեան մը պաշտպանութիւնը, ծանր անկարգութիւն մը պատահած է վերջերս։ Կոյր մը, անկարգութեան մը պատճառաւ, որբանոցի տնօրէնութեան կողմէ հրաման կը ստանայ հեռանալու հաստատութենէն։ Սակայն տրուած հրամանը ոչ միայն չի գործադրուիր, այլ անկարգապահ որբը 10 օսմ. ոսկի կը պահանջէ տնօրէնէն, այլապէս սպառնալով «բռնի միջոցներ»ու դիմել։

Քրիստոնեայ տնօրէնը մեղք կը համարէ կառավարութեան միջոցներով անոր հեռացումը եւ նեղուած կը փակէ որբանոցը, 150է աւելի կոյրերը երեսի վրայ ձգելով։ Չորս օր այսպէս իրենց վիճակին ձգուելէ վերջ կոյրերը, տնօրէն Մր. Վէյզըր կ՚որոշէ դիմում կատարել Ազգ. Առաջնորդարան։ Առաջնորդը իսկոյն խնդիրը կը ներկայացնէ ներքին տնօրէնութեան եւ կը խնդրէ որ անկարգապահ կոյրը հեռացուի Ղազիրէն։ Ներքին տնօրէնն ալ անմիջապէս պէտք եղած հրահանգը կը ղրկէ Ղազիրի կառավարութեան։

ՔՐԷՏԻ ՖՕՆՍԻԷԻ 15 դեկտ. 1932ի վիճակահանութեան մէջ 50,000ական ֆրանք շահեցան հետեւեալ երեք թիւերը.— 361,615 (1886ի շրջաբերութիւն), 456,014 (1903), 170,889 (1911)։

ԻԲՐԵՒ ԴԱՒԱՃԱՆ տասը տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ գերման զինուոր մը, որ 1915 ապրիլին ֆրանսական հրամանատարին լուր տուած էր թէ Գերմանացիները յարձակում պիտի կատարեն հեղձուցիչ կազով։ 1920ին անգամ մը բռնուած, բայց ազատ արձակուած էր, մինչեւ որ նոր փաստեր գտան։

ՓԱՍՏԵՐ ԵՒ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածը, որուն հեղինակն է վստահելի ընկեր մը, կ'արտատպենք «Յուսաբեր»էն, յապաւելով միայն վերջաբանը:

Զուզեցինք երկու մասի բաժնել, որպէս զի ընթերցողները, եւ մանաւանդ մեր հակառակորդները կարենան կարդալ մէկ շունչով եւ... խորհրդածել. —

Հայկական բարենորոգումներէն խնդրոյն շրջանին է, Կ. Պոլսոյ Ազգ. Երեսփոխանական ժողովոյ յուղումնալից նիստերէն մէկը: Մթնոլորտը ջղագրգիռ՝ ժողովէն ներս եւ դուրս: Հակառակ անոր որ համազաշնակցական մոլուցքը իր թափը կորսնցուցած է, Հնչակեան, Ռամկավար, կղերական եւ այլն՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ իրենց կազմած լէկեայն, անդրի Դաշնակցութիւնը ի զօրու կը պահեն, մինչդեռ Թուրքը՝ ոչ թէ մասնաց աբանքէն, այլ հայերի հաւատարիմ ցուցուցմով կը դիտէ, կը լրտեսէ մեզ, պատեհ առիթին տալու համար «շնորհաց հարուածը»:

Աջակողմը՝ Հնչակեան, Ռամկավար, այլ, կղերական՝ խոշոր հարուած մը տալու պատրաստուած է ձախակողմի խմբակցութեան՝ իմա՝ Դաշնակցութեան: Անիկա կը պահանջէ Ազգ. Երեսփ. ժողովէն արտաքսումը Պէշիկթաշի երեսփոխան Միհրդատ Հայկազնի՝ որ իբրեւ նոյն թաղեցի պաշտօնակից Նահապետ Անակեան Ակումբին անդամներուն եւ ժողովուրդէն մէկ մասին հետ թաղին Մուխթար Յարութիւն Մկրտիչեանի դէմ:

Աջակողմը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կը պարտադրէ իր կամքը եւ Միհրդատ Հայկազն ժողովասրահը կը թողու հալածուած գնծագին ծափերով, յաղթական բացագանչութիւններով աջակողմին:

Այդ օրը Ազգ. Երեսփ. Ժողովը՝ իր աջակողմով՝ Հնչակեան, Ռամկավար, այլ եւ կղերական՝ համանուանց համազաշնակցական Յարութիւն Մկրտիչեանը՝ Հնչակեան, բայց միանգամայն... գաղտնի ոստիկանապետներէն՝ միւտէնեէլ եւ մուգայյէտ՝ Կ. Պոլսոյ ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին Հայկական ճիւղին:

Յարութիւն Մկրտիչեան հայկական տարագրութեանց շրջանին երեւէն վար առաւ Հնչակեան քօղը եւ եղաւ յայտնի պաշտօնեան Թուրք ոստիկանութեան: Բարձրացաւ աստղ ոստիկանութեան ի վարձ իր բարւոք ծառայութեան. արդարեւ ան էր որ մի առ մի կենսագրած էր Պոլսոյ եւ գաւառի բոլոր յայտնի դէմքերը, օգտագործելով հայերէն բոլոր հրատարակութիւնները՝ թերթ, հանդէսներ, դասագրքեր եւ... Տարեցոյցեր:

Անիկա նախ քան տարագրութիւնները իբրեւ Հնչակեան կը մասնակցէր կուսակցական ժողովներու, թաղին հանրային գործերուն, եւ անշուշտ իր դիտածները, լսածները, տրուած որոշումները կը տեղեկագրէր Թուրք ոստիկանութեան, որովհետեւ անիկա Հնչակեան եղած էր ոչ թէ Հնչակեան ըլլալու համար, այլ լաւագոյնս կատարելու համար ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին Հայկական ճիւղին մէջ իր ունեցած պաշտօնը:

ԱՅՍ ՄԷԿ.

×

Ազգ. Երեսփ. Ժողովոյ գրեթէ մըշտնջենական ատենապետն էր Հմայեակ Արամեանց, Հնչակեան գործիչ, եւ հռետոր, եւ հրապարակագիր, իսկ ընդհ. պատերազմին յայտնի եղաւ թէ ի՛նչ... էր նաեւ:

Հայկական սարսափներուն իր ընկերները կախաղան բարձրացան, կամ ջարդուեցան առանձին առանձին, կամ զանգուածաբար, իսկ ինք՝ որ ձերբակալուած էր Թալէաթի դէմ մահափորձով ամբաստանուածներուն հետ, ոչ միայն բանտէն արձակուեցաւ, այլ մնաց Պոլիս, եղաւ տնօրէն Կէտիկ փաշայի Ազգ. վարժարանին, փոխարինելով իր ընկերը՝ որ աքսորուած էր Այաշ եւ ջարդուած:

Այս մարդը՝ իբրեւ միւտէնեէլ եւ մուգայյէտ ոստիկան՝ իր մէկ պաշտօնակցին երկրորդ ձերբակալութեանը ոստիկանատուն հրաւիրուեցաւ, հաստատելու համար անոր ինքնութիւնը:

Հմայեակ Արամեանց նախ քան իր ձերբակալութիւնը արդէն Թուրք ոստիկանութեան պաշտօնեայ է՞ր թէ ոչ, չէ հաստատուած, բայց տարագրութեանց ընթացքին չորս տարի եղած է ոստիկաններէն քաղաքական բաժնին Հայկական ճիւղին: Եթէ ոչ մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, առնուազն անկէ յետոյ իր կուսակցութիւնը մատնած եւ իր ամբողջ տեղեկութիւնները իբրեւ ընդհ. ժողովի դիւանի անդամ հաղորդած է իր պատկանած ոստիկանական իշխանութեանց:

Այս մարդը՝ 1908-1914 վայելեց անընդհատաբար քուէն Ռամկավար, աղա եւ կղերական եւ Հնչակեան խմբակցութեան, իբրեւ Հնչակեան:

ԱՅՍ ԵՐԿՈՒ:

×

Սամուէլ Թումաճեան, Հնչակեան, Հնչակեաններու կողմէ մէպուսութեան թեկնածու իր կուսակցութեան կողմէ Սըվազէն Տօքթ. Տաղաւարեանի դէմ:

Հնչակեաններու Քոնսթանցայի գոնկրէսէն ընտրուած Հնչակեան կեդրոնական վարչութեան անդամ, մասնակցած է միջկուսակցական խորհրդակցական ժողովներու, անդամակցած է ապահովութեան խորհուրդին:

Հնչակեան պետերու ձերբակալութեանց ատեն ազատ թողուած է, մինչդեռ ինք անծանօթ մը չէր Թուրք կառավարութեան, մանաւանդ որ անոր հետ խօսակցութիւններ ունեցած էր իբրեւ Հնչակեան կուսակցութեան կեդր. վարչութեան ներկայացուցիչ, կամ պատուիրակ այս կամ այն խնդրոյ շուրջ խօսակցելու համար:

Թէեւ Կ. Պոլսոյ տարագիրներուն առաջին կարաւանին հետ Չանկըրը քըշուեցաւ, բայց արտօնուեցաւ Պոլիս դառնալու, մինչդեռ իր Հնչակեան աքսորակից ընկերները խումբ խումբ տարուեցան դէպի անծանօթ սպանդանոցներ:

Պատերազմին ամբողջ տեւողութեան մնաց Պոլիս, մնալով սիրելին Կ. Պոլսոյ ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին Հայկական ճիւղին պետ Րէշատ պէյի: Ասոր ալ իբրեւ կառավարիչ Պոլսոյ փոխադրուելէն վերջ մնաց մարդը Թուրք ոստիկանութեան:

Զինադադարի շրջանին մնաց Պոլիս, ոմքած եւ աչհարեկ: Չեմ գիտեր թէ՝ զինադադարի այդ շրջանին չարունակե՞ց մնալ... Հնչակեան: Հրանդ Գալիկեան եւ Ժիրայր Միրզախանեան որ այժմ Հայաստան են, այս մասին իրենց եղած հարցման մը պատիպատ պատասխաններ տուած են: Սամուէլ Թումաճեան՝ կիւրինի այս անպիտան պաւակը՝ քեմալական յաջողութիւններէն տարիներ վերջ հրապարակ ելաւ... Սուրիա՝ ուր Լիբանան թերթը հիմնեց, այս նպատակին տրամադրելով... դրամ զոր չունէր: Սուրիոյ մէջ թերթ հիմնելն է՞ր միայն իր միսիոնը, թէ ան ուրիշ պաշտօն ալ ունէր: Հաւանականը՝ երկրորդն է: Լիբանանով սկսած գործը շարունակեց գրքոյկով մը՝ հրատարակուած իր անունով իսկ, եւ որուն մէջ կը ջանայ հաստատել Թուրք կառավարութեան այն թէզը թէ՝ Թուրքերը անպարտ են հայկական ջարդերուն համար, եւ այդ ջարդերուն պատասխանատու ենք մենք՝ Հայերս:

Ա. Նիկոլ Էնկիւրիի կեղծ անունն է: «Սուրիա եւ մենք» գրքոյկը էնկիւրիի երկասիրութիւնն է: Այս գրքոյկը տպագրուած է Պոլիս: Էնկիւրի զայն կը ցրուէ իր միջոցներով, ինչպէս որ ան անցեալ տարի էնկիւրիէն իր միջոցներով ցրուած էր Սամուէլ Թումաճեանի վերոգրեալ գրքոյկը: Այդ գիրքը ես ստացեր էի ուղղակի Թուրքէ մը՝ որ զայն բաշխած էր նաեւ ուրիշ Հայերու:

Մութ կը մնայ թէ՝ Ա. Նիկոլ կեղծ անունին տակ պահուած էնկիւրիի «Սուրիա եւ մենք» ջարդահրաւէրը անձնապէս որո՞ւ գործն է:

Բայց մութ մնացած այս կէտը արգելք մը չէ որ պարզ չտեսնենք թէ՝ ի՛նչ տիպար է ինքը Սամուէլ Թումաճանը՝ նախկին անդամ Հնչակեան կուսակցութեան կեդր. վարչութեան, եւ իբրեւ այդ՝ անդամ միջկուսակցական խորհրդակցական ժողովներու, եւ անդամ ապահովութեան խորհուրդի:

ԱՅՍ ԵՐԵՔ:

Հայկական բարենորոգմանց շրջանին է. Ակնունի Եգիպտոս եկաւ, եւեւէն հասաւ Ազմի պէյ: Այդ օրերուն Գահիրէ կ'ապրէր Արշաւիր Եասեան եւ կը պաշտօնավարէր Գալուստեան վարժարանի մէջ իբրեւ... ուսուցիչ: «Եգիպտոսի հին Հնչակեաններէն մէկը կասկած կը յայտնէ իրենց երիտասարդ ընկերոջ նկատմամբ: Քննութիւն կը բանան իր դրամական աղբիւրներուն մասին եւ կը հաստատեն թէ՝ Թուրք կառավարութեան ղրկած չէքերը դրամատունէն գանձելով կ'ապրի երիտասարդ Հնչակեանը, բայց չեն կրնար անոր արտաքսումը, կամ չէզոքացումը որոշել տալ, այլ, ընդհակառակն, իբրեւ Եգիպտոսի պատգամաւոր կը մասնակցի Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Քոնսթանցայի քոնկրէսին»:

Կ'ուզեմ հոս շեշտել որ չակերտներու մէջ առնուածները ճիշդ ու ճիշդ բառերն են Հնչակեանի մը: Ազմի պէյ՝ Թուրքիոյ ընդհ. ապահովութեան տնօրէնը, Պոլիս դարձաւ, Արշաւիր Եասեանը՝ իր գործակալը՝ Հնչակեաններու քոնկրէսին ղրկելէ վերջ:

Ազմի պէյ ներկայ էր այդ քոնկրէսին իր... Հնչակեան հաւատարիմ պաշտօնեայով:

Արշաւիր Եասեան Քոնսթանցայէն Պոլիս վերադարձին հաստատուեցաւ Պապը Ալիի պողոտային վրայ պանդոկի մը մէջ սենեակ մը վարձելով եւ ապրեցաւ... այլեւս իբրեւ ոչ — Հնչակեան, այլ իբրեւ յայտնի ոստիկան:

Մնացեալը գիտէք:

ԱՅՍ ՉՈՐՍ:

×

Զինադադարին ձեռքերնիս հասաւ, ի միջի այլոց, հայկական տարագրութեանց շրջանին Թուրքի մը կողմէ Մուխպիրը Սատըգ ստորագրութեամբ ոստիկանութեան ուղղուած ժուրնալ մը՝ ուր Հայ մը կ'ամբաստանուէր իբրեւ էշխասը մուզիրրէտէն: Րէշատ պէյ այս ժուրնալը մակագրած է «պէբայը թահգիգաթ Սէրգիս Ֆիրուզ էֆէնտիյէ»: Ինչ որ կը նշանակէ թէ Կ. Պոլսոյ ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին Հայկական ճիւղը Սարգիս Ֆիրուզ անունով Հայ պաշտօնական ոստիկան մը ունի:

Հազիւ քանի մը շաբաթ անցեր էր, Կիլիկիոյ ազգային վերին մարմիններուն կողմէ իբրեւ պատգամաւոր սոյն մարմնոյն՝ Պոլիս եկաւ Սարգիս Ֆիրուզ Տիկին Զապէլ Եսայեանի հետ: Սարգիս Ֆիրուզ իբրեւ Հնչակեան յաջողեր էր մանել Ատանայի ազգային վերին մարմիններուն մէջ:

Իրաւունք ունիմ հաստատ եւ անհերքելի փաստ ընդունիլ թէ՝ Սարգիս Ֆիրուզն ալ՝ ընդհանուր պատերազմի ընթացքին Թուրք ոստիկան՝ պատերազմը դադրածին պէս, իբրեւ Թուրք գործակալ ղրկուեցաւ Ատանա եւ, որպէսզի կարենայ լաւագոյնս կատարել իր պաշտօնը, դարձեալ մտաւ Հնչակեան շարքերուն մէջ եւ իբրեւ Հնչակեան ներկայացուցիչ մտաւ Կիլիկիոյ ազգային վերին մարմիններուն մէջ. եղաւ բանագնաց Կիլիկիոյ համար եւ իր միջոցաւ Թուրք կառավարութիւնը ներկայ եղաւ Կիլիկիոյ ազգային մարմիններուն խորհրդակցութեանց, ինչպէս նաեւ անիկա՝ Թուրք կառավարութիւնը, տեղեակ եղաւ մանրամասնօրէն Կիլիկիոյ պատգամաւորութեան կատարած բանակցութեանց:

Զինադադարի շրջանին Պոլիս հրատարակուող Հնչակեան «Երկիր» թերթի խմբագիրներուն՝ Հրանդ Գալիկեանի եւ Ժիրայր Միրզախանեանի լուր ղրկեցինք իրենց աշխատակից Տիգրան Զաւէնի հետ թէ՝ «իրենց ընկերը՝ Սարգիս Ֆիրուզ՝ որ իբրեւ Կիլիկիոյ պատգամաւորութեան անդամ Պոլիս է Տիկ. Զապէլ Եսայեանի հետ, Թուրք ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին հայկական ճիւղին Միւպէննէլ վէՄուգայէտ պաշտօնեան է:

Պատասխանը առինք, «մենք չենք խառնուիր, Սապահիզիլին գրեցինք»:

Սարգիս Ֆիրուզ քեմալական յաջողութիւններէն վերջ անցեր է Սուրիա եւ եղեր է Անթալիա թերթին Թուրքերէն բաժնին խմբագիրը:

ԱՅՍ ՀԻՆԳ (*):

ՌՈՒԲԷՆ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

(*) «Յուս.».— Ինչպէս յայտնի է, Յարութիւն Մկրտիչեան, Հմայեակ Արամեանց եւ Արշաւիր Եասեան շանսատակ եղան Դաշնակցութեան ձեռքով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԼԻՍԶՕՐՆԵՐԸ ԵԿԱՆ ՈՒ ԳԱՑԻՆ

Պատասխանելով Հօկի Ռումանիոյ Կեդր. վարչութեան հրաւէրին, Պ. Դանուշ Շահվէրտեան եւ իր քարտուղարը՝ Գարտաշեան, Պուքրէշ եկան, Ռումանիահայէն ալ ներգաղթ մը կազմակերպելու համար:

«Քաղաքացի» Դ. Շահվէրտեան, ինչպէս կը սիրեն կոչել իր խնկարկուները եւ Գարտաշեան Պուքրէշ հասան ղեկտ. 8ին:

Թէեւ Ռումանիա ոչ մէկ յարաբերութիւն ունի խորհրդային կառավարութեան հետ, այսուհանդերձ շնորհիւ պատկան իշխանութեանց մօտ եղած բարեխօսութիւններուն, կարելի եղած էր թոյլտուութիւն ստանալ:

Հոս ալ, ինչպէս Պուլկարիա, գաղտնի եւ յայտնի ոստիկաններ քայլ առ քայլ հետեւեցան «քաղաքացի»ներուն: Անոնց ամէն մէկ շարժումը յայտնի էր ոստիկանութեան եւ իւրաքանչիւր այցելուի անունը արձանագրուած:

Ինչ որ ալ ըլլար, համայնավար մըն էր եկողը եւ ապահովութեան տեսչութիւնը աչալուրջ հսկեց, որպէսզի լիազօրները իրենց գլխէն վեր բաներով չզբաղին... քանի որ «Շահվէրտեան Ազգերու Դաշնակցութեան Գաղթականական օֆիսի մասնաւոր լիազօրն է», ինչպէս գրեցին ոմանք թերթերը:

Շահվէրտեանի այցելութիւնը որոշ աշխուժութիւն ստեղծեց Հօկի շրջանակին մէջ: Իրարանցում, այցելութիւններ, թռուցիկներ, դասախօսութիւն, դրամ, ատաղձ, գամ, թէյասեղան, հացկերոյթ ու ներգաղթ...

— Օ՛, Հայաստանէն մարդ եկած է.

Ուրբաթ ժամը 4—7 միութիւններու ներկայացուցիչները բարի գալուստ մաղթելու կ'երթան:

Իրիկուան համար սարքուած է դասախօսութիւն մտերիմներու շրջանակին մէջ եւ միայն Հօկի անդամներու համար: Քանի մը տեղեկութիւններ կուտայ Հայաստանի մասին եւ կը հայհոյէ իրենց տանջող մղձաւանջին՝ Դաշնակցութեան դէմ:

Շաբաթ օր, հիւրը կ'երթայ Քոնսթանցա, միշտ իր խնկարկուներու եւ ոստիկաններու չքախումբով:

Քոնսթանցայի Հօկերը, խառվեր են կեդր. վարչութեան եւ չեն ուզեր յանձնել 40,000 (քառասուն հազար) լէյի գումարը, առարկելով որ կեդր. վարչութիւնը զանոնք պիտի գործածէ Պուքրէշի մասնաճիւղի պարտքերը գոցելու...

Շահվէրտեան կ'երթայ հաշտեցնելու յոյսով ու բնականաբար փողերը վերցնելու համար:

Քոնսթանցայի մէջ ալ միութիւններու ներկայացուցիչները բարի գալուստ մաղթելու կը ներկայանան, որ տեղի կուտայ փոքրիկ բայց շատ ինքնատիպ միջադէպի մը: Ներկայացող մարմիններու կարգին կը գտնուէին նաեւ Հնչակեան եւ Ռամկավար կուսակցութեանց ներկայացուցիչները: Իրենք զիրենք կը ներկայացնեն ու երբ անունը կուտան իրենց ներկայացուցած մարմիններուն, մեր հերոսը կը յարէ՝

— Ի՞նչ է դա— կուսակցութիւննե՞ր, ես էդպէս բան չեմ ճանաչում— մենք իբրեւ «սօցօլիցա» կը ճանաչենք միայն Դաշնակցութիւնը ու նրանց դէմ է մեր պայքարը...

Այս դէպքը քիչ մը փորի ցաւ պատճառած ըլլալու է մեր Քոնսթանցայի աղբարիկներուն: Բայց վնաս չունի. այսքան արհամարհանքին եւ անիրաւութեան քով աւելիա բան մը չէ:

Վերջապէս, ներգաղթի լիազօրը, դրամը գանձելով, կը դառնայ Պուքրէշ:

Կիրակի է: Շահվէրտեան պիտի խօսի. նիւթն է «Խորհրդային Հայաստան եւ գաղութները»: Ժողովուրդը կըդիմէ սրահ, մասնաւորաբար վարձուած այս դասախօսութեան համար: Բազմութիւնը շատ է: Եկած են բոլորը լսելու հայրենիքի բարեբերին խօսքերը: Ահա եւ լիազօրը, նոյն ինքն քաղաքացի Շահվէրտեան «ես արիւնից չեմ վախենում»ի քաջածանօթ հեղինակը:

Կը սկսի, կամաց, թեթեւ, սրտնեղած կարծես որ զինքը ստիպած են ճառ խօսելու հասարակութեան առջեւ:

Պ. Դասախօսը դարձաւ, դարձաւ եւ եկաւ դտաւ Դաշնակցութիւնը: Իրար խառնեց Դրօշակն ու Մայիս 28, «Մեր հայրենիք»:— Հանրապետութեան օրով Հայաստանի մէջ մէկ հատ լօքօմօթիւ կար, իսկ հիմա Երեւանից օրական 3 գնացք են մեկնում. եռագոյնը խորհրդարանին կողմէ ընդունուած չէր, այլ կուսակցութիւնն էր պարտադրած զայն ժողովրդին: Գրականութիւն չկար, դպրոց չկար ու շարք մը հակասական ու պատմական անճշդութիւններ, որոնք հաւաքուած հասարակութեան մէջ դժգոհանքի եւ գանգատի տեղի տուին.

— Խնդրենք նիւթին անցնէք, կը բացականչէն յանկարծ սրահին մէկ անկիւնէն:

Հրմշտուք ու աղմուկ: Հասարակութիւնը իրար կը խառնուի: Մթնոլորտը ելեկտրականացած է ու անխուսափելի է բախումը, սակայն շնորհիւ միջամտութիւններու եւ ոստիկաններու, կարելի կ'ըլլայ մեկուսացնել բողոքող ուսանողը ու կը վերահաստատուի տեսակ մը անդորրութիւն:

Պ. Շահվէրտեան կը դիտէր անտարբեր ու գոհ, իրեն համար այլեւս այնքան հաճելի այս տեսարանը ու կը շարունակէ...
բոլոր իր ուսերով միասին.

Կը վերսկսի, այլեւս չերկնցներ ու կը դադրեցնէ հայհոյանքները: Կ'անցնի բուն նիւթին ու Հայաստանի արդիւնաբերութիւնը, ճարտարարուեստը, մշակոյթը, հնգամեայ պլան. եւն. տեղեկութիւններ որոնք աւելի գեղեցիկ եւ մանրամասն գրուած են մեր գաղթահայ թերթերուն մէջ:

— Առ այժմ Ռումանիայէն ներգաղթ պիտի չըլլայ. դուք Ռումանահայերդ հարուստներ էք, Յունահայերուն հետ համեմատելով: Պէտք է նախ եւ առաջ զանոնք տանինք հայրենիք, բայց մինչ այդ մեզի տուէք դրամ ու նորէն դրամ, որպէսզի չէնքեր շինենք, բնակարանի սով կայ Հայաստանի մէջ:

Վերջացուց իր դասախօսութիւնը ու եռեւի գոնէն անհետացաւ, միշտ ոստիկաններու ընկերակցութեամբ:

Նոյն օրը տեղի ունեցաւ թէյասեղան մը ի պատիւ երկու քաղաքացիներուն: Այդ առթիւ ներկայ հիւրերէն կը հաւաքուի կոկիկ գումար մը որ ուղղակի պիտի ուղարկուի հայրենիք, բնակարաններ կառուցանելու համար: Գոնէ այդպէս կը հաւատեն դրամը հաւաքողները: Դեկտ. 13ին «քաղաքացիները» վերադարձան Պուլկարիա, վերջացնելու համար պուլկարահայ ներգաղթի գործը:

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

« La Chason d'une nuit »

(Films Osso)

Անցեալ երեքշաբթի առաւօտ, Moulin - Rougeի չքեղ սրահին մէջ խռնուած հրաւիրեալները, հաղուագիւտ առիթը ունեցան անվերապահօրէն ծափահարելու «Osso»ի առաջին անգամ ներկայացուցած նոր ժապաւէնը, որ երկրորդն է «Meilleur Liste»ի շարքին:

Հազուագիւտ արդարեւ իր ներկայացուցած գեղարուեստական արժէքով—խնամուած ամենափոքր մանրամասնութիւններուն մէջ իսկ դերակատարներուն խելացի ընտրութեամբ եւ անոնց ներկայացուցած կարողութիւններով, նիւթին հաճելի, գրաւիչ եւ մտացի, նուրբ բախտատեղծական տրամադրութիւններէն սկսած մինչեւ զուարթ զաւեշտի մը սիրուն հեգնոտ քմծիծաղը:

Անշուշտ խաղին յաջողութեան գըլխաւոր եւ յանկուցիչ հրապոյրը կը կազմէր հերոսը, երգիչ մը, որուն քաղուզօական տիրապետող ձայնին թովիչ զօրութիւնը, շնորհը անմիջապէս ստեղծեցին սրահին մէջ գերազանցօրէն հաճելի մթնոլորտ մը, ուրկէ հանդիսատես հասարակութիւնը դժկամակութեամբ բաժնուեցաւ:

Jean Kiepuraի ձայնը, խաղը, մարմնական ներդաշնակ կազմը, տպաւորիչ եւ արտայայտիչ դէմքը — գլխաւոր տարրերը շարժանկարի արուեստին— այդ մթնոլորտի ստեղծումին անփոխարինելի ազդակներն էին:

H. G. Clouzot գիտցած էր Von Cube եւ Josephի Scenarioն ֆրանսերէնի վերածել գնահատելի ճարտարութեամբ եւ ճաշակով:

Մանօթ եւ սիրուած դէմքերու տաղանդ մը հաճելի միջադէպերու ընթացքին ցուցադրեց P. Brasseurի Charlotte Lysesի, Clara Tambourի, Magda Schneiderի Ch. Lamyի, Lucien Barouxի բումներուն մէջ վերայիշեալները դըրեն չափի եւ ըմբռնումի այնպիսի նրբութիւններ, որոնց առջեւ սրահը յաճախ ցնցուեցաւ հաւանութեան ծափերով:

Anatak Litvak կրցած էր հեղինակներուն սիրուն «Մէկ գիշերուան երգը» ընդլայնել կտաւին վրայ՝ իտալական լճերու զմայլելի հորիզոններուն, հեռապատկերներուն, վերջալոյսներուն, համայնապատկերներուն միջտ յանկուցիչ տողանցումով, անթերի եւ վայելուչ ճաշակով մը միջանկելով ծիծաղելի կացութիւններ, բաղադրելով երազը կտաւին հոգեկան վերացման բոպէ՝ արտառոց ու ծիծաղելի զաւեշտի մը պահուն:

Նիւթը զուարթ թիւրիմացութեան մը շուրջը կը դառնայ: Բախտախնդիր մը ճամբորդութեան միջոցին կը ծանօթանայ նշանաւոր երգիչի մը՝ որ կ'ատէ ցոյցերը եւ աղմուկը, որ կ'ուզէ անճանաչելի անցնիլ:

Իր հասած քաղաքը ան կը ճանչցուի արդէն անունէն:

Առաջին թիւրիմացութիւնը կ'ըստեղծուի քաղաքապետին կողմէ, որ կը կարծէ հիւրընկալել եւ մեծարել իսկական երգիչը՝ երբ իր դիմացը ունի անոր բաղդախնդիր ընկերը:

Երգիչը կը քաջալերէ այդ սխալը, ինքզինքը ներկայացնելով իբրեւ երգիչին քարտուղարը:

Եւ զուարճալի թիւրիմացութիւններու շարքը կ'երկարի, հետզհետէ բարդուելով, մանաւանդ երբ քաղաքապետին աղջիկը կը սիրահարի կեղծ երգիչին:

Ինչպէս ըսի, J. Kiepura իր արտակարգ հնչականութեամբ եւ ծաւալով օժտուած ձայնով գերազանցօրէն գեղարուեստական արժանիք մը դրոշմած է ժապաւէնին վրայ, պատկերներու եւ երաժշտութեան կրկնակ հաճելի տարրերով: Շատերուս համար այդ անունը յայտնութիւն մը եղաւ:

Վերջերս ցուցադրուած բազմաթիւ միջակութիւններու եւ անճաշակ արտադրութիւններուն մէջէն «La Chanson d'une nuit»ն կը բարձրանայ երփներանգ ու ներդաշնակ, հաղուագիւտ կատարելութիւններով, կրելով ստեղծագործող վայելուչ եւ սուրբ ճաշակի մը վաւերական կնիքը:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ՝ ԻՐԵՆՑ ԱԿՆՈՑՈՎ

ՈՂՋՄՏՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԴՐԱԿԱՆԸ

Թուրք թերթ մը, վերջին օրերը, յեղափոխութեան, կրօնքի, ընկերութեան, ընտանիքի, կեանքի մասին հարցումներ կ'ընէ ու պատասխանները կը հրատարակէ:

Պատասխանողներուն մէջեւ կան այնպիսիներ, որոնք 20րդ դարու կեանքը չեն ուզեր ապրիլ, կը սպասնան դատի ու դատաստանի նստիլ իրենց հօրը հետ, կեանքէն ու ապագայէն կը վախնան, եւ վերջապէս կան ալ որ այսօրուան երիտասարդութիւնը հիւանդ կը գտնեն:

Այս վերջիններէն մին կը գրէ.— «Տնտեսական տագնապին դէմ, ինքզինքս ուժեղ եւ կարող կը զգամ»:

Բայց, քիչ մը վարը.— «Կը հարցընէք թէ կեանքէն կը վախնամ, թէ չեմ վախնար: Այո՛, կը վախնամ»:

Տող մը եւս.— «Երիտասարդութիւնը հիւանդ կը գտնեմ ու կը վախնամ»:

Ու աւելի վարը.— «Վստահ եմ որ այսօրուան հիւանդ երիտասարդութիւնը վաղը պիտի ստեղծէ եւ ապրեցնէ: Այսօրուան երիտասարդութեան երակներուն մէջ՝ յեղափոխութեան ոգեւորիչ եւ մղիչ արիւնը կը պակսի»...

Օհօ՜, ուրեմն վաղը ծնցնելիք եւ ապրեցնելիք արիւնը ...չկայ եղեր:

×

ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Եուսուֆ Զիայի մէկ տողէն.—

«Մեր լեզուին մէջ՝ «Ժամանակը ոսկի է» առած մը կայ: Մինչդեռ, մեր օրերուն՝ ժամանակը կեղծ դրամի չափ ալ արժէք չունի: Օրինա՞կ կ'ուզէք,— Մեր ժամացոյցները մէջտեղն են,— Պոլսոյ մէջ տեսա՞ք երկու ժամացոյց որոնք միեւնոյն ժամը ցոյց տան: Եւ սակայն, ասոր՝ ամէնէն ծիծաղելի՞ք ըսեմ, լալի՞ք ըսեմ՝ ամէն պարագայի ամէնէն տարօրինակը համալսարանի դրանը վրայ կը տեսնեմ.— զոյգ դըռնակին զոյգ ժամացոյցին նայեցէք. անոնց միջեւ միշտ երկու, երեք, չորս, հինգ, վեց, նոյնիսկ երբեմն եօթը վայրկեան տարբերութիւն մը կը տեսնէք: Մեր համալսարանի դուրսի դըռնէն սկսող այս այլայլութիւնը արդեօք որ եւ է մէկուն ուշադրութիւնը չէ՞ գրաւած... մէկ բոպէ իսկ պարապ ժամանակ չունեցող գիտութեան մարդիկը, ըստ մեր գիտցածին, դրամին կարեւորութիւն չեն տար, բայց ժամանակին կարեւորութիւն կուտան»:

ԹՈՒՐՔ ԹԱՏՐՈՆԸ

Ֆէլէք Պիւրհանէտտին պէյ Միլլիէթի մէջ ըսելէ վերջ թէ գիշեր մը «Տարիւլպէտայի»ի թատրոնը գացած ու դիտած է, երկարօրէն կուտայ իր տպաւորութիւնները եւ ի միջի այլոց կ'ըսէ.

— «Քանթօնի աղջիկներ կան, 8-10 հատ: Անոնց մէկ կողմերը մերկ են, միւս կողմերը ծածկուած... քանի որ պիւտճէն նեղ էր, այդ աղջիկներէն չորսը հանէին դուրս, մնացեալ չորսը թող լաւ հագուեցնէին եւ կարծեմ տըղաքն ալ անօթի փորով կը խաղան, որովհետեւ խեղճերուն փորերը մէջքերուն փակեր են... ես՝ մութին մէջ, կարծեցի որ անոնց մէջքերուն ճերմակ պաստառ փաթթած են, մինչդեռ անոնք ալ մերկ են եղեր... «սինէմայի աստղ», «սինէմայի աստղ», խօսքերէն չիտակը բան չհասկցայ: Աստուած օրհնէ «Տարիւլպէտայի»ն... այդ գիշեր այդ ալ հասկցայ... «աստղ» ըսածնին՝ հինգ ոտքով սանդուղ մը ունեցող խաւաքարտէ աստղի մը մէջ խոզի պէս ուռած աղջիկ մըն է... Քիչ մը շատ ճնկած չորս անձեր բեմին ամէնէն մօտիկ օթեականներէն մէկը նս—

ներ՝ իրենց պեխերը կ'ոլորեն կը կենան···

Բեմին վրայ՝

— Աստղը պիտի ելլէ, աստղը պիտի ելլէ — լուր կուտան, բայց աստղը ուշացաւ: Օթեակի չորսէն մէկը յանկարծ պոռաց·

— Հասկնանք ամմա, աղա պէյ, սա աստղը ե՞րբ պիտի ելլէ···

— Էֆէնտիմ, այս գիշեր ամպոտ է··· կարծեմ աստղ պիտի չելլէ···

Աղջիկները զայրացած·

— Ի՞նչ, մենք աստղը տեսնելու համար այս օթեակը եկանք···

Վասֆի պէյ (դերասան)·

— Սխալ, էֆէնտիմ, սխալ, Հոս Թէֆէպաշի (Փըթիշան) է···

Հա՛ա··· պիտի մոռնայի: Մէջտեղը ադեկ մը կար, միշտ կուլար, միշտ լեզուն դուրս կը հանէր··· սար անոր վրայ կը թքնէր··· անառակութիւն կ'ընէր··· Ժողովուրդին մէջ կը մտնէր··· հրշէջներու սանդուղին վրայ կը բարձրանար··· եօ–եօ կը խաղար··· Ժողովուրդն ալ կը ծափահարէր··· գայն որ տեսայ, ներսս «ճը՞ղ» ըրաւ: Ուրեմն, ես ալ երբ փոքր էի, դերասան էի ու լուր չունէի···

Ամէնէն աւելի խօշիս գացող տեսիլը Վասֆի Րիզային եւ Պէտիա Հանըմին անկողնի տեսիլն էր··· Պէտիհա Հանըմ յոյն աղջկան դերը կատարելապէս կը կատարէ: Ան ինչ կոտրտուք, ան ի՛նչ ճիլվէ··· Վասֆի Րիզան ալ ծունկերէն կապուած ճերմակ վարտիքով անոր չափ փայլուն ընդդիմութիւն մը ցոյց կուտար: Հակառակ առոր կինը բռնուած է··· ըստ ընկերոջս՝ Վասֆի Րիզա՝ Ֆրանսացիներուն sexe - appeal ըսած տկարութիւնը ունի եղեր··· ես չէի հասկցած···:

Դերասանի մը հարցուցի,

— Եղբայր, սա Պարսիկի արտասանութիւն ըրաւ էր· բայց, ակնոց ինչո՞ւ դրեր, ակնոցով Պարսիկ տեսա՞ծ ես:

— Իրաւունք ունիս··· բայց, խաղին փայլը աչքերս կը շլացնէ··· բժիշկը յանձնարարեց···

— Աման, ըսի, քեզի բան մըն ալ հարցնեմ: Այս խաղը զըռնեցուցիչ բան մըն է, բայց մէկ քանի տեղերը չհասկցայ··· կեցած տեղերնիդ, երբ որեւէ կապ չկայ, սա Թէնիսի երգն ու Թէնիսի խաղը ո՞ւրկէ հանեցիք···

— Հա· ատիկա գիս եւս հետաքրքրեց: Յետոյ իմացայ որ հեղինակ ու եղանակաւորող, որոնք երկու եղբայրներ են, ունին երրորդ եղբայր մը որ Թէնիսի սիրահար է··· Ան իր եղբայրներէն խնդրեր է որ նոր պատկերախաղին մէջ անպատճառ Թէնիսի տեսարան մըն ալ դնեն, եւ անոնք ալ դրեր են···, ըսաւ ու հետաքրքրութեանս գոհացում տուաւ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԵՐԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ· գրեց՝ Տօքթ· Գ· Կ· Թապուրեան: (Փրոֆէսոր Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանի ատամնաբուժական վարժարանի): Տպ· «Ազդակ», Պէյրութ: 1932: Պատկերազարդ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Միասնիկեան Գրադարան

Արդէն տասը տարին բոլորեց Միասնիկեան Հանրային գրադարանը, որ ներկայիս ունի աւելի քան 800,000 հատոր գիրք: Գրադարանէն օգտուած են մօտ մէկ միլիոն ընթերցողներ, 900,000ը հայերէն լեզուով: Բաւական ճոխ է հայկական բաժինը, որ ունի 30,000 հատոր: Ճոխ են նաեւ կովկասագիտական եւ Մերձաւոր Արեւելքի գրականութեան բաժինները: Գրադարանն ունի նաեւ հազուագիւտ գիրքերու մթերք մը,— Առաջին անգամ տպուած (1512) հայերէն գիրքը, առաջին անգամ տպուած վրացերէն գիրքը, եւայլն:

Սկսած են հիմնել մասնաւոր շէնք մը, ուր պիտի տեղաւորուի այս հանրային գրադարանը:

Նոյեմբերի վերջերը, Երեւանի այս հանրային գրադարանին հիմնադրութեան տասնամեակին առթիւ տեղի ունեցաւ հանդէս մը:

Այս առթիւ կառավարութիւնը 20,000 հատոր գիրք նուիրեց գրադարանին:

Գրադարանին տնօրէնն է Ս· Մարկոսեան:

Նոյեմբեր 25ին Երեւանի Մարքսիզմի եւ Լէնինիզմի կաճառին մէջ տեղի ունեցաւ յիշատակի երեկոյ մը, նուիրուած փրոֆ· Լէոյի:

Երեկոյթը բացաւ Ս· Մարկոսեան, որ ներկաները հրաւիրեց մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել Լէոյի յիշատակը:

Յետոյ խօսեցաւ Դր· Սիմոնեան, որ ներկայացուց Լէոյի կեանքն ու գործը եւ այս առթիւ յայտնեց թէ Լէօ խոջայական կապիտալի մէջ փորձեր է կատարած վերլուծելու տնտեսական կեանքը մեր պատմութեան մէջ:

Իսկ Ս· Ցակոբեան ներկայացուց Լէոյի գործին գրական գեղարուեստական բաժինը:

Հայկ. Հանրագիտարան

Որոշուած է կազմել հայկական հանրագիտարան մը, որ պիտի բաղկանայ 12-15 հատորներէ, իւրաքանչիւր հատոր 70 տպագրական տետրակէ: Հանրագիտարանին բովանդակութեան առնուազն կէսը պիտի յատկացուի հայ ընկերային կեանքի եւ մտքի պատմութեան: Խմբագրութեան ժամանակ, պատմութեան ընկերային եւ մշակութային հարցերը պիտի բացատրուին համաձայն Մարքս–Լէնինեան տեսաբանութեան:

Գործը պիտի կոչուի «Հայկական խորհրդային Հանրագիտարան», որուն խմբագրութեան մէջ կը մտնեն Ա· Խանջեան, Պ· Մկրտիչեան, Զ· Աշրաֆեան, Դ· Սիմոնեան, Հ· Գիւլէքէօխվեան, Ա· Ադոյեան, Ն· Ստեփանեան, Տ· Մուշեղեան, Կ· Ղազարեան, Ա· Յովհաննէսեան, Ե· Յովհաննէսեան, Ա· Մելիքեան, Ս· Կասեան, Եուզբաշեան, Պ· Քալանթարեան, Ն· Դարաղեան, Ղեւոնդեան, Լ· Արխաեան, Ա· Գուլոյեան, Ա· Եղիազարեան, Զ· Եսայեան, Տէր–Աստուածատրեան: Գլխաւոր խմբագիր նշանակուած է Դ· Սիմոնեան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Աշուղ-Ղարիբ»ը Տեսինի մէջ

ՏԷՍԻՆ, 18 դեկտ· (Յառաջ)·— Դեկտ· 17ին, Շաբաթ իրիկուն Հ· Յ· Դ· Տան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Աշուղ – Ղարիբ»ի ներկայացումը, ղեկավարութեամբ դերասանուհի Տիկին Ե· Բաղալի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի ու Լիոնի կարգ մը սիրողներուն: Երաժշտական բաժինը կը ղեկավարէր ընկ· Ա· Գ· Մելքոնեան:

Կը ցաւինք ըսելու թէ «Աշուղ – Ղարիբ»ի խաղարկութիւնն ալ անցաւ անյաջող, եթէ չհաշուենք երկու խաղացողների որոշ յաջողութիւնը — Տիկ· Բաղալ (Սանամ) եւ Պ· Ալէմեան (Գիծ –Մանուկ) դերերու մէջ:

Խաղին անյաջողութեան բուն պատճառը դարձեալ դերերու անյարմար բաշխումն էր: Եւ այս անգամ աւելցած էր նաեւ նիւթին կրճատումը: Իսկ յարգելի դերասանուհին, ամենամեծ սխալը գործած էր, Ղարիբի մօրը, քրոջ եւ Սանամի ծառային դերերը կեդրոնացնելով մէկ անձի վրայ (այն ալ առաջին անգամ բեմ ելած եւ ամօթխած Տիկին մը): Իսկ տարազը բոլորովին անբնական:

Լաւ է որ յետագային այս վրիպումները չկրկնուին, փոխան փայլուն «ռէքլամ»ներուն:

Վեհունի

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՍԱԼՆՈՅ ՁՈՐԻ (ՊԻԹԼԻՍ) ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՍ

Սալնոյ Ձորի հայրենակցական միութեան Փարիզի մասնաճիւղը ունեցաւ իր այս տարեվերջի անդամական ընդհանուր ժողովը: Նախկին վարչութիւնը իր շրջանը լրացած նկատելով, տուաւ իր հրաժարականը եւ իր մէկ տարուան բարոյական եւ նիւթական գործունէութեան զեկուցումը: Յետոյ տեղի ունեցաւ նոր վարչութեան մը ընտրութիւնը, հետեւեալ հայրենակիցներէ՝ Պ· Պ· Գ· Դաւիթեան (ատենապետ), Ա· Յակոբեան (ատենադպիր), Ա· Պետիկեան (գանձապահ), խորհրդականներ՝ Ս· Ղազարեան եւ Մ· Տէր Գրիգորեանը Սալնոյ Ձորի Հայրենակցական միութիւնը կոչ կ'ընէ բոլոր շրջանի հայրենակիցներուն որ կը գտնուին Փարիզ եւ արուարձանները, արձանագրուիլ մեր միութեան, բերելով իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը:

Հայրենակիցներ, Սալնոյ Ձորի հայրենակցական միութիւնը մէկ տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի Փարիզի մէջ: Դեռ շատ մը հայրենակիցներ կան որ իրենք զիրենք հեռու կը պահեն եւ չեն ուզեր մասնակցիլ միութեանս աշխատանքին:

Զափազանց համեստ է մեր նպատակը եւ յստակ պիտի ըլլայ մեր գործունէութիւնը: Ցանուն մեր անթիւ հերոս նահատակներուն եւ կորուստի մատնուած մեր ներկայ սերունդին, պէտք է կարճ կապել սին վէճերը, որոնց հետեւանքով մենք այսքան ետ ենք մնացեր:

Պէտք է բոլորս ձեռք ձեռքի տալով անդամակցինք միութեան: Արդէն ունինք մեր ծրագիր – կանոնագիրը որ բխած է ներկայ պայմաններու պահանջներէն:

Յ· Գ·— Միութեանս հասցէն է Mr. Hagopian, 17 rue de Paris, GENTILLY, (Seine).

Վարչութիւն

ՍՈՒՐԻՈՅ ԽՆԴԻՐԸ ՄԻՇՏ ԱՆՈՐՈՇ

Պէյրութի մամուլի տեսչութիւնը դեկտ· 13ին իր մօտ հրաւիրեց լրագրողները, բացատրութիւններ տալու համար Սուրիոյ կացութեան մասին:

Լրագրողները հետեւեալ հարցումները ուղղեցին եւ ստացան համապատասխան բացատրութիւնները·

— Մօ՞տ է Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի կնքումը:

— Զեմ կրնար ժամանակորոշել, սակայն կը տեսնեմ որ այդ կախում ունի Սուրիական կառավարութեան եւ ժողովուրդին ցոյց տալիք ընթացքէն: Անշուշտ դուք գիտէք որ Ֆրանսա մեծ պատասխանատուութիւններ ունի, մանաւանդ երբ հոգատարութիւնը դաշնագրի փխուի:

— Կրնա՞նք հասկնալ թէ որքա՞ն կը տեւէ հոգատարութեան վերացումը դաշնագրի կնքումէն վերջ:

— Այս հարցումին չեմ կրնար պատասխանել, սակայն Սուրիան երբ տնտեսապէս ի վիճակի ըլլայ եւ կարենայ ինքնապաշտպանութեան միջոցները ապահովել, ի հարկէ ինքնավար եւ անկախ կը դառնայ·

— Սուրիական դաշնագիրը Իրաքի դաշնագրին պէ՞ս պիտի ըլլայ:

— Իր գլխաւոր գիծերով Իրաքի դաշնագրին պիտի նմանի, իսկ մասնաւոր գիծերուն մէջ կը տարբերի:

— Կնքուելիք դաշնագիրը Սուրիոյ ներկայ սահմանները պիտի պահէ՞:

— Հաւանական է որ ներկայ սահմանները մնան:

— Սուրիական Միութեան գաղափարը պաշտպանողներ կան· անոնք կ'ուզեն որ Ալեւիներու երկիրն ու Ճէպէլ Տրիւզը միանան Սուրիոյ, արդեօք Պ· Փօնսօ կը մտածէ՞ անոնց միացումը:

— Զեմ գիտեր թէ Պ· Փօնսօ այդ մասին ի՞նչ կը մտածէ, սակայն կարելի չի թուիր այդ պարագան, մանաւանդ այդ երկու երկիրները ունին իրենց առանձին կառավարութիւնը:

— Իսկ ի՞նչ պիտի ըլլայ Լիբանանը:

— Մարզպանը միայն Սուրիոյ մասին խօսեցաւ· Լիբանան ունի իր սահմանադրութիւնը, սակայն կարելի է փոփոխութիւններ ըլլան:

— Մարզպանը Հոգատարութեանց յանձնաժողովին հետ որոշում կայացո՞ւց դաշնագրի հիմունքներուն շուրջ.

— Զեմ կարծեր:

— Սուրիոյ եւ Լիբանանի կացութեանց միջեւ կապ մը կա՞յ:

— Ոչ:

— Ի՞նչ կը մտածէք թուրք թերթերու Լիբանանի եւ Սուրիոյ մասին գրածներուն շուրջ·

— Բացարձակապէս անհիմն են այդ գրութիւնները:

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Լիբանանի ներկայ անբնականկացութեանմասին· պիտի շարունակուի՞ այսպէս:

— Շատ դժուար է այս հարցումին պատասխանը· հազիւ Մարզպանը կրնայ գիտնալ թէ մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս կացութիւնը:

— Մարզպանը վերադարձին Լիբանանի մէջ ո եւ է փոփոխութիւն պիտի մտցնէ՞:

— Հաւանական է:

Մօտ մէկ ժամ տեւող այս տեսակցութենէ վերջ, լրագրողները դուրս ելան, առանց որոշ գաղափար մը կազմելու դաշնագրի եւ Սուրիոյ ու Լիբանանի ներկայ կացութեան շուրջ:

ՄԱՄՈՒԼ

Երկու պատկեր

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (10 դեկտ·)·

— «Ռուս տարագրութիւնը արտասահմանի մէջ քանի մը պարբերականներ կը հրատարակէ· ասոնց մէջ ամէնէն տեւականը, ամէնէն ճոխն ու ազդեցիկը եղաւ Փարիզ հրատարակուող «Սովրեմեննիա Զապիսկի» (Ժամանակակից Յիշատակներ) պարբերականը, խմբագրութեամբ չորս ականաւոր սոցիալիստ – յեղափոխականներու: Պարբերականի խմբագրութիւնը կուսակցական կազմ ունէր, սակայն կուսակցական բնոյթ չունէր ինքը ձեռնարկը: «Ժամանակակից Յիշատակներ»ը օթեւանը դարձած էր ռուս յառաջադէմ մտքի ամէնէն ընտիր ներկայացուցիչներու,— գրական, իմաստասիրական, ընկերաբանական, քաղաքական եւայլն: Պարբերականը — բազմարովանդակ ու ծաւալուն գործ մը — լոյս կը տեսնէր իւրաքանչիւր երեք ամիսը անգամ մը՝ ճշմարիտ բերկրանք բերելով իր ընթերցողներուն: Ռուս տարագրութիւնը, որ ոչ րակեալ զանգուած մըն է, իր ամբողջութեանը մէջ, թիւով շուրջ մէկ միլիոն, հազիւ կարողացաւ այս ձեռնարկը պահել, եռամսագրի ձեւով:

Անցեալ նոյ· 30ին, Փարիզի մէջ, արտակարգ հանդիսաւորութեամբ տօնուած է պարբերականի յիսնամեակը: Սխրանք նկատելով 50 թիւերու հրատարակութիւնը, ռուս յառաջադէմ ընտրանին, առանց ուղղութեանց եւ դաւանանքներու խտրութեան, որոշած է խանդավառ ցոյցով տօնակատարել այս մեծ յաղթանակը: Աւելի քան 300 ծանօթ անուններ — «ազը ռուս տարագրութեան»— գլխաւորութեամբ եւրոպական համբաւի տիրացած հանրահռչակ դէմքերու, նոյ· 30ին խմբուած եւ մեծարած են ռուս «հաստ պարբերական»ը:

Այժմ դառնանք դէպի տուն:

Հեռաւոր Ամերիկայի մէջ կը տօնակատարուի «Հայրենիք» ամսագրի 10-ամեակը: Պարբերական մը, որուն ետին կեցած է ոչ թէ ռուսական հսկան, այլ բաղդում անգամ բաղդում ձեւերով ծուատուած հինաւուրց «ածու»ն:

Մեր տարագրութեան տակ ունինք 120 հատոր գիրք,— 120 վառ ջահեր, որոնք տեւաբար լոյս տալու համար կրակ առած են հայ մտքի ու հոգիի անշէջ հնոցներէն:

Անզուգ ճգնութեամբ, աւելի քան 320 գրիչներ, 120 ամիս շարունակ տքնած ու երկնած են այս 120 հատոր գիրքերը, անոնց մէջ ամփոփելով ինչ որ ցեղը ունի վսեմ ու քանքարաւոր տարագրութեան մէջ:

Ճշմարիտ հրաշագործութիւն, որուն ընդունակ չեղաւ անգամ երկրի իշխանութիւնը, որ կուռան ունի հայրենիքի մէջ եւ միջոցներ ունի իր տրամադրութեան տակ:

«Հայրենիք»ը եղաւ չքեղ մէկ գործը Հ· Յ· Դաշնակցութեան, սակայն ան երբեք խստօրէն կուսակցական ձեռնարկ չդարձաւ: «Հայրենիք»ի հայրենանուէր օթեւանին տակ տեղ գտան ցեղին բոլոր հայրենապաշտ ու շնորհալի գրիչները, ցեղային ամբողջ հարստութիւն մը կուտակելով 120 ընտիր հատորներու մէջ:

Մեր պատմութեան մէջ մենք երբեք «Հայրենիք» չունեցանք,— ահա այն հրաշքը, որ գլխաւորութեամբ Հ· Յ· Դաշնակցութեան գործեց հոգմակոծուած տարագիր հայութիւնը:

Պահ մը ենթադրեցէք, սակայն, թէ հետեւողութեամբ ռուս ընտրանիի, մենք եւս կ'ուզենք տօնակատարել մեր ցեղի այս փայլուն յաղթանակը, երկու ջերմ բառ ըսելու համար Հ· Յ· Դ· Ամերիկայի Կ· Կոմիտէին՝ որ ձեռնամուխ եղաւ այս գործին, եւ «Հայրենիք»ի խմբագրութեան՝ որ գլուխ հանեց այս հսկայ աշխատանքը:

Կը խորհի՞ք սակայն, որ այնքան ջերմ ու խանդավառ բերկրանքով հարիւրաւորները պիտի խմբուէին ընդհանուր սեղաններու շուրջ, առանց ուղղութեանց եւ դաւանանքներու խտրութեան, ինչպէս եղաւ Փարիզի մէջ, մեծարանքի իրենց բաժինը բերելու համար գործի մը, որ միայն անուանապէս եղաւ դաշնակցական, մինչ իր էութեամբ, իր բովանդակ 120 հատորներով համաձուլուած մնաց ցեղի եւ հայրենիքի պատմութեան»:

ԾԻԾԱՂ

— Տօքթէօր, ոտքերս կը ցաւին եւ չեմ կրնար հանգիստ քալել:

— Տիկին, օթօ մը առէք:

— Բայց կը վախնամ որ արկածի մը հանդիպելով, բոլորովին տունս մնալու կը դատապարտուիմ:

— Հոգ մի ընէք, տիկին, այն ժամանակ ես կուգամ կը գտնեմ ձեզ:

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ… ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Հայ մանկլաւիկ մը կը գուշակէ թէ ինչ կը փնտռենք· կ'առաջնորդէ զմեզ:

Այսքան ամուլ ու յուսախաբ որոնումներէ վերջ, պիտի կարենա՞մ ապաստան մը գտնել սա ծերուկին· կը դանդաղի, կը չորորայ, քայլերը քարշ կ'երթան· մուրացկանի մը վախը, կասկածը, համակերպութիւնը սառեցուցեր են իր դէմքը, բոլոր լոյսերը մարած, ան կը դիմէ անորոշին անդատապարտութեան· կը դիմէ հանդստեան, մոռացումի յետին կայանը, ուր կը սպասէին ամենայն ինչ··· Այդպէս էր իր երեւոյթը եւ կը մեղքնայի զինքը· իմէ կը ծածկէի ակնարկներս··· կը հետեւինք մանուկին: Անձրեւի պզտիկ կաթիլները կ'աճապարեն, կը յամենան, կը պատրաստուին ցնծատօնի մը:

— «Ահա՛ մեր տեղը··· Ահա մեր մատուռը», կ'ըսէ տղան:

Կեցած էինք արդարեւ լայն, չփոթ դետնի մը վրայ· թէեւ կիրակի, թէեւ դրեթէ երեկոյ, թէեւ անձրեւի կաթիլներ, բայց բազմութիւն մը լծուած էր գործի· դիմացնիս տեսանք անմիջապէս շէնքը, նորակերտ տունը· միայարկ, ընդարձակ սրահ մը ապահովարար· չորս պատեր՝ կարմիր տանիքի մը տակ···

Բայց ահա Սրբազանը, դիմացնիս, ծառին ներքեւ:

Կը մօտենանք· կ'ողջունենք զինքը· կը ծանօթանանք իր խօսակիցներուն···

Մարսիլիոյ Առաջնորդը, իր խօսակիցները պէտք չէին տեսներ հարցափորձելու, գիտնալու թէ ո՞վ է սա անծանօթ հիւրը· լռելեայն յայտնատեսութեամբ կը բացատրեն թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս ան կրնայ հետեւիլ ինձ, մինչեւ այստեղ···

Ու Սրբազանը խանդավառութեան բառերով ու շարժումներով կը ներկայացնէ գործը, աշխատանքը, սա գտած մարդիկ··· իր ձայնը սրտէն կուգայ· տաք է ու կը տաքցնէ զմեզ ալ:

— «Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք··· կ'ըսէ ան մեզ··· Ահա չորս շաբաթ, ամէն կիրակի հոս կուգամ···Գիտէ՞ք ինչու··· պարզապէս թարմանալու, եռանդիս ու հաւատքիս մէջ վերածնելու համար···

Ի՞նչպէս կարելի է չհիանալ սա Գօմօնցիներուն վրայ··· Զորս շաբաթ առաջ ոչինչ կար հոս, սա հողին վրայ· հողն անգամ մնացեր էր երեսի վրայ··· Գօմօնցիները որոշեցին ու գնեցին մէկ օրէն··· գնել ու գործի սկսիլ, գործի սկսիլն ու գրեթէ վերջացնելը չորս շաբթուան խնդիր եղաւ··· չորս շաբա՜թ··· խօսք չէ··· Ու ահա գործը· ահա շէնքը՝ կանգուն· ահա Գօմօնի մատուռը, դպրոցը, Տունը··· Գալ կիրակի պիտի օծենք ու պիտի վերջանայ···»:

Ու Սրբազանը խրախուսանքի խօսքեր կը սփռէ աջին ձախին··· քարշ կուտայ մեզ շէնքէն ներս··· աշխատաւորներ սիմանի խաւը կ'անցնին ու կը ծեփեն գետնամածը··· դուռը եւ պատուհանները բաց են տակաւին···

Սրբազանը կը խօսի···

«··· Ու ո՞վ կանգնեց այս շէնքը, գիտէ՞ք··· ի՛նքը, ի՛նքը, Գօմօնցի՛ն··· ժողովուրդը···

«Դո՛ւրս նայեցէք անգամ մը··· տեսէք սա բազմութիւնը··· ամիսէ մը ի վեր, ամէն օր, բայց մանաւանդ կիրակիները, այս այսպէս է··· ամէնքը կը վազեն· տարեց ու երիտասարդ, մինչեւ իսկ տղաներ նուիրուեր են գործի· հոգւով մարմնով··· Տեսնելիք, չմոռցուելիք բան է··· Ի՞նչպէս չհիանալ, չհաւատալ այս ժողովուրդին···

«Կրնայի՞ք երեւակայել· դուրսէն գործաւոր մը իսկ չեն առած: Ամէնը իրենց գործն է: Հիմերը իրենք փորեցին· կոնակովնին քարը բերին· պատե՞րը՝ իրենց գործն է· տանի՞քը՝ իրենց գործն է··· Լաստակերտին վրայ, տեսնելիք բան էր պզտիկ տղոց աշխատանքը··· մրջիւնի պէս··· քար, կղմինտր, ցեխ կը փոխադրէին··· Վերջապէս, ի՞նչպէս հասկցնեմ ձեզ, ամէնուն քրտինքով մկրտուած են այս պատերը··· Ու այս ամէնը չորս շաբթէն··· կարելի՞ է չհաւատալ այս մարդոց, այս հայերուն ու այս զաւակներուն···»:

Սրբազանի խանդավառութիւնը անսպառ էր ու վարակիչ: Բայց իրիկունը կը մաղուէր երկինքէն վար· օդը կը բուրէր ցեխ եւ անձրեւ··· Մեր շուրջը շրջանակ մը կար թաղականներու, խօսքը անց մարդերու:

Այն ատեն ծռեցայ եւ Սրբազանին ականջին փսփսացի·

— «Կարելի չէ՞ արդեօք ծերունի ուղեկիցս հոս վար դնել··· մախաղը լեցուն է Ե· դարով··· կրնայ մատուռին երէց ըլլալ··· Ծաղկոցին ալ՝ վարժապետ··· ի՞նչ կ'ըսէք»:

Սրբազանը դարձաւ Գօմօնցիներուն·

— Ի՞նչ կ'ըսէք, բարեկամներ··· Մեր մատուռին քահանա՞յ, դպրոցին ուսուցի՞չ··· Բայց ահաւասիկ, ահաւասի՛կ Մարդը···

Աչքերը, հոգիները դարձան ալեզարդ ծերուկին··· Կը մսէր, կը դողդղար անիկա:

Անձրեւին խոնաւութեամբ մազերը իրար փակած էին· երկար թեզանիքը իր ոսկորներուն ձեւն առած էր· գըթութեան շարժում մը ունեցանք ամէնքս ալ անոր հանդէպ:

Տարեց մը այն ատեն առաջարկեց·

— «Սրբազան··· պիտաճէնիս նեղ է ու այժմ··· Այս շէնքը չլմնցուցած, ու այժմ կանուխ է Տէրտէրի մասին մտածել··· բայց կարծեմ իրեւ Տնտես կրնանք վար դնել զինքը··· Տնտես մը, որ ցերեկը հսկէ, գիշերը պահպանէ մեր շէնքը···»:

Այս առաջարկը կը գոհացնէ ամէնքը· մերժում մըն էր ու համաձայնութիւն մը միանգամայն· կը հաշտեցնէր իրենց հաշիւները իրենց խղճմտանքին հետ· ինչպէս կարելի էր բաց երկինքին տակ թողուլ սա ծերութիւնը, երբ իրիկունը կը ծանրանար ու կը խեղդէր աշխարհը· անձրեւին տակ դողդղացող սա էակին մէջ մեղմէ ամէն ոք կը մըսէր ու կը թրջէր···

Անիկա ձայն չհանեց· քալեց շէնքին կողմը· հովը կը ծփացնէր իր սպիտակ քղանցքները· ան իրիկուան մթնշաղին մէջ երեւոյթը ունէր դրօշակի մը որ կ'երթայ բարձրանալու գրաւուած բերդի մը բարձունքին···

Ես հետեւեցայ իրեն:

Կանգ առինք դրան առջեւ:

Մարդիկ, աշխատաւորներ քաշուած էին այլեւս· Գօմօնի անաւարտ շէնքին առջեւ մնացեր էինք առանձին· ես ու իմ անանուն ու անպատմելի ուղեկիցս···

Ըսի իրեն· «Ի՞նչպէս պիտի անցընես գիշերներդ այս չորս պատերուն միջեւ··· Հովը մինչեւ լոյս պիտի կաղկանձէ սա բաց դռնէն ներս··· Խաւարը շղթի թեւերով պիտի թեւածէ գլխուդ վերեւ··· ոչ լոյս ունիս··· ոչ կրակ···»:

Հակառակ մութին, կրցայ տեսնել թէ իր աչքերը լեցուեցան երկինքով· դէմքը ճառագայթեց ներքին ջերմութեամբ· ան վեր կը նայէր, հեռուն կը նայէր, կը նայէր ցուրտին եւ խաւարին իրականութենէն անդին··· Ան ըսել կ'ուզէր ինձ···

«Ի՞նչ փոյթ քեզ եւ ինձ ցուրտը եւ մութը··· չէ՞ որ կէս գիշերուան խաւարն անգամ կրնայ լոյս տալ ինձ··· Չէ՞ որ աստղերուն բիւրեղեայ ջերմութիւնն անգամ բաւական է տաքցնելու ոսկորներս···»:

Այն ատեն, բաժանումի բոպէն հնչեց մեր միջեւ:

Տարօրէն զգայնութիւն մը կը սուլէր ականջիս մէջ· լեզուս դառն էր խղճահարութեան ու տարակոյսներու պալարանով···

Բայց դերագոյն սաւղութիւն մը գիս կ'ամոքէր, կը սփոփէր···

«Տէ՛ր, ըսի հրաժեշտի պահուս, Տէր, ահա ուրեմն առկայծ ճրագներ մեր դիմացը, մեր շուրջը, դաշտին վրայ··· Մարդիկ, մանուկներ ու երախաներ··· Մարդկային այդ բնանկարին վերեւ այս մատուռը կը կանգնի օրհնաբեր ծառի մը նման··· Ահա ուրեմն վերջին, գերագոյն ապաւէնը, զոր կը փնտռէինք առաւօտէն ի վեր···

Ու հիմակ, Տէր, անդարձ սա մեկնողիս ըսէ, կ'աղաչեմ, ըսէ՛··· ո՞վ ես դուն···»:

Լռութեան խոր հեւքին նման, սրտիս բաբախումին չափ յստակ ու ուժգին, լսեցի իր ձայնը, իր անտարակուսելի պատասխանը·

— Ոգին եմ ես···

Այն ատեն ճանչցայ, ըմբռնեցի զինքը:

Խաւարը թանձր էր մեր շուրջը· օտար երկինքը կաթիլ առ կաթիլ, կը մաղուէր մեր գլխուն···

Բայց ես տեսած էի զինքը, Ոգին, Ցեղին Ոգին: Ա՛ն որ ընկերացած էր ինձ, իմ մտածումներուս, քայլերուս···

Ալ կը բաժնուիմ· կը քալեմ փողոցներէն մինակ· կը վերադառնամ քաղաք:

Բայց այնտեղ, այն չորս պատերուն վրայ, զոր Գօմօնի ժողովուրդը բարձրացուց չորս շաբաթէն, կը հսկէ հիմակ Անիկա···

Արթուն աչքը Անոր, որ ինքզինքը կոչեց՝ ՈԳԻՆ:

Փ· ՍԱՆԱՍԱՐ

(Վերջ)

Յ.

Փարիզ եւ գաւառներ

Հ. Յ. Դ. ԵԻՐ. Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

Հ. Դ.

խորհրդակցութեան մը համար ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՄԱՐՍԷԼԻ եւ ՊՈՒԼ-ԲՈՂՈՆԻԻ Կոմիտէներէն մէկ-մէկ ներկայացուցիչ, վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ave. des Gobelins, սրճարանի վերնայարկը:

ՊԵԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» Կոմիտէի ժողովը վաղը, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Fbg. du Temple: Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Մարմինը, սովորութեան ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու ընկերները, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անպայմանօրէն: Բացակաները խիստ նկատողութեան կ'առնուին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 49 Բիւ Նասիոնալ, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Ուրեմն Փրանսուհի մըն էր ան. շատ զարմացաւ: Ո՛չ միայն անոր տարազն ու ներկայացումը, այլ անոր դէմքին արտայայտութիւնը ենթադրել տուած էին իրեն թէ աղջիկը արեւելեան աշխարհէն կը կրէր իր երակներուն մէջ:

— Աղտոտ, փոքր սրճարան մըն էր, կը պատմէր Փորէլ երբ ձորճ մօտեցաւ: Սիրուհիս ըսաւ ինծի. «Գնա Լառօքի սրճարանը, բայց երկար չմնաս այնտեղ»: Գացի. աղտոտ տեղ մըն էր. գետինը ծածկուած էր աւազով որ կը կրճտար ոտքերուդ տակ. ծովերուն վրայ աշխատող մարդիկ կային այնտեղ. օղեր ունէին իրենց ականջներէն կախուած. սեւամորթներ, դեղին մարդիկ, ամէն տեսակէն ալ կար. բոլորը կը թքնէին տախտակամածին վրայ եւ իրենց ոտքերով կը սրբէին. քաղաքավար մարդ քիչ կար: Սրճարանը նուագախումբ չունէր. մարդ մը նստած էր միայն դաշնակին առջեւ, սրահին մէկ անկիւնը: Ծխախոտ կը ծամէր ու կը նուագէր միաժամանակ: Դրան մէջէն երեւցաւ Լեան Սոնրէլը. յայտարարութիւն չկար: Անիկա նստաւ աւազին վրայ և սկսաւ իր մարմինին վրայէն քակել օձը, ինչպէս տեսաք քիչ առաջ: Քանի մը հոգի դարձան ու նայեցան: Դաշնակահարը կը նուագէր եւ կը թքնէր միշտ. իր թուքը աղջկան գլխուն վրայ կ'անցնէր: Մերկ էր աղջիկը, մօրէ մերկ. ոտքի ելաւ եւ համբուրեց սողունը, ինչպէս քիչ առաջ: Քանի մը հոգի եւս սկսան դիտել: Տեսած էին այդ տեսակ բաներ՝ Արեւելքի մէջ: Լեան ո՛չ միայն գեղեցիկ էր, այլ եւ բան մըն ալ աւելի: Բարձերուն վրայ գտնուած դէմքերուն չէր նմաներ անոր, գիտէք, եւ յետոյ...

Բայց այդ մարդիկը աւելի գեղեցիկ կիներ տեսած էին Փորթ Սայիտի, Քօլօմպօյի կամ Շանկայի մէջ: Դարձան, նայեցան ու յետոյ անդին դարձուցին իրենց աչքերը: Միայն մէկ հոգի անցաւ սրահին մէջտեղէն եւ եկաւ աղջկան մօտ. գիտէք, տեսած էր անտեսանելին... Բայց ան ալ չէր հասկնար... Նայեցաւ աղջկան երեսին եւ սեղմեց անոր ոտինքներուն ծայրերը:

Փորէլ ընդհատեց իր խօսքերը եւ յետոյ շարունակեց.

— Աստուած իմ, տեսած էի կայծակը որ կ'իյնայ ծառի մը վրայ. ծառը պատառ պատառ կ'ըլլայ ու կը մեռնի աչքիդ առջեւ. այս մարդն ալ մեռաւ: Աղջիկը որ բռնած էր սողունին վիզէն, անոր գլուխովը ուժգին հարուած մը տուաւ մարդուն բերնին. արիւն եկաւ օձին բերնէն ու մարդուն շրթունքներէն: Ա՛լ հոն չէր աղջիկը. դուռը գոցուեցաւ ուժգնօրէն. ամէն մարդ ետեւ դարձաւ:

Դաշնակահարէն զատ մարդ չէր մընացած: Դաշնակահարը սկսաւ նուագել քիչ մը աւելի բարձր ու երգել. իսկ մարդը այնտեղ էր բերանը արիւնով լեցուն:

Փորէլ կեցաւ եւ իր չուրջը նայեցաւ: Առաջին անգամն էր որ լսեցին անոր աներեւութացումներուն մասին: Փորէլ խմեց գարեջուրը՝ գաւաթին վրայէն սրահին մէջ պտտցնելով իր նայուածքը: Տեսաւ իր չուրջիններուն հետաքրքրութիւնը. աւելին կ'ուզէին լսել ու շարունակեց.

— Մօտս կանչեցի Պ. Լառօքը եւ ըսի. «Դուն գործի մարդ մը կ'երեւաս»: Հասկցաւ միտքս ու գլխ տարաւ ներսը սենեակ մը. հոն էր աղջիկը՝ Լեան Սոնրէլը: Վանդակի մէջ դրուած բան մըն էր կարծես. ոտքերը գետնին զարկաւ, բայց յանկարծ հանդարտեցաւ ու եկաւ մօտիկ ընել: Հարցուցի Լառօքին թէ ո՛ւրկէ գտած էր զայն: Ըսաւ որ Փօնտիշէրիէն եկող նաւէ մը դուրս ելած էր ան: Աղջիկը գլխու նշանով մը հաստատեց: Երրորդ կարգով ճամբորդած էր: Զաւակ մը ունէր ու կը բնակէր Մարսէյլի վարնոց թաղերը՝ սենեակի մը մէջ: Ամէն անգամ որ Լառօքի տեղեկութիւնները ճիշդ էին, աղջիկը գլխու նշան մը կ'ընէր. երբ սխալ բաներ ըսէր ան, կը քաշէր անոր թեւէն: Կարծես համր էր, թէեւ ես իմացայ իր բառերը այդ մարդուն հետ՝ սրճարանին մէջ. եւ ի՛նչ ձայն... Բայց երբ հարցուցինք թէ ի՞նչ կ'ընէր Փօնտիշէրիի մէջ, պատասխան չտըւաւ: Երբ հարցուցինք զաւակին մասին, փակեց շրթունքներն ու աչքերը եւ իր դէմքը ա՛լ գոց դուռ մըն էր կարծես: Յետոյ հարցուցի Լառօքին թէ որքան կ'ուզէր. ըսաւ «այսքան». ես ըսի «այսքան». գլուխը թօթուեց ան եւ ըսաւ «այսքան»: Յետոյ տեսայ որ աղջիկը աչքերը բացած ինծի կը նայէր: Ձեմ կրնար նկարագրել: Այնպէս մը զգացի որ կարծես թէ դումարը արժէք չունէր ինծի համար եւ ըսի. — Շատ լաւ: Դուրս եկայ ու վերադարձայ սիրուհիիս մօտ:

×

Փորէլի կապելան յաճախորդ հրաւիրելու համար մասնաւոր նշանագիր մը չունէր: Սեւ դուռ մը կար մոխրագոյն պատի մը մէջ: Կը հրէիր դուռը ու կը մտնէիր: Աւելի դրաւիչ չէր անոր ներսը: Մութ ճամբայ մը՝ շէնքին տակ, կ'երկարէր վար, դէպ ի ախոռին բակը: Կաղի լապտեր մը անդիի ծայրէն աղօտ կերպով կը լուսաւորէր խորտուբորտ քարերով ծածկուած այդ ճամբան: Ա՛լ կը գտնէիր ուղղութիւնդ. այդքան: Չէիր տեսներ աղբոտ ջրակոյտերը: Բակին միւս կողմը խարխուլ, փայտաշէն եւ սանդուղի մը աստիճանները յիշեցնող շէնք մը, որ կ'առաջնորդէր քեզ ախոռին վրայ հաստատուած Փորէլի կապելան, ներդաշնակ էր ընդհանուր շրջապատին: Այդ շրջապատին աններդաշնակ չէր նաեւ ախոռին կենդանիներուն բար... բայց ոչ վատառողջ հոտը:

Անշուշտ սրճարանը յաճախողները չէին հետաքրքրուեր անգամ ձիերով բաց ի, թերեւս կրէկուառէն որ կը նկարէր զանոնք: Այնպէս որ ատոր... կութիւն անգամ չէին ըներ ... ներկայութեան: Փորէլի կապելան ... նոյնացած էր իրենց մտքին մէջ, ... աղբահոտ մթնոլորտին հետ. յատկանշական էր նաեւ աղմուկը այդ շրջապատին: Երբ ձիերը կը զարնէին ... րենց ոտքերը, առտուան մօտ, սալայատակի քարերուն, անոնց հանած ձայնը կ'ամբողջացնէր պատկերը: Սա վորական է այդ բանը բոլորը վայրերուն համար որոնք իրենց յատուկ դրոշմ մը ունին: Տրլէն որ կը նար յանդիր չինել, քիչ մը երաժիշտ էր ու քիչ մըն ալ խենդ, երգ մը շինած էր այդ ձայնին վրայ: Գիտէք թէ ձին երբ կը սկսի ոտքերը գետնին զարնել գիշերը, ի՛նչ կանոնաւոր ... ներդաշնակ հարուածներ կ'իջեցնէ:

Թարգմ. Փ. Մ.

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 23 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
23 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2068 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ինչպէս երեւցաւ մեր յաջորդական խմբագրականներէն, Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը կը շարունակէ ջուր ծեծել, վերլուծելով անցեալ տասնամեակի անցուդարձը:

Իր նպատակն է եղած՝ ապացուցանել թէ Ռ. Ա. կուսակցութիւնը սկիզբէն իսկ գտաւ շիտակ ճամբան, կանգնելով Խ. Հայաստանի կողքին: Իսկ Դաշնակցութիւնը ոչ միայն խարխափումէ խարխափում գլորեցաւ, այլ եւ. —

1) «Միացեալ եւ անկախ Հայաստանի դրօշը գաղութահայութեան աչքին շողացնելով, հետապնդեց Հայաստանի մէջ դաւադրական – ապստամբական գործունէութիւն»:

2) «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավարները տարիներով փայփայեցին Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներսէն ու դուրսէն պայթեցնելու եւ գաղութահայութիւնը խորհրդային Հայաստանէն հեռացնելու իրենց ծրագիրները»: (*«Ապագայ», 14 դեկտ.*):

3) «Պահելով իր «յեղափոխական»ի իրաւասութիւնը, պիտի փորձէր շարունակել արտաքին միջամտութեամբ (գործակցութեամբ վրացի մենշեւիկներու, ատրպէյճանցի մուսավաթականներու, Թուրքերու եւ ուրիշներու) Անդրկովկասը անջատել Խ. Միութենէն եւ ստեղծել թէ «անկախ» եւ թէ «միացեալ» Հայաստան»: (*«Ապագայ», 17 դեկտ.*):

Մենք ալ, մեր կարգին վերլուծելով այս ժամանակներու մեղադրանքները եւ ուրիշ գաղտասուքներ, ուզեցինք հաստատել թէ ռամկավար պաշտօնաթերթը սուտ կը խօսի եւ խուժանավարութեան մարզանքներ կը կատարէ:

Հիմա կարգը իրենցն է, մէջտեղ դնելու փաստերը:

Մանաւանդ որ, տասը տարի է անցեր, եւ ամէն միջոց ունին ստուգումներ կատարելու:

Եթէ միայն բարի ըլլան նոյնութեամբ հրատարակութեան տալու Պոլսոյ համաձայնութիւնը (1921 դեկտ. 20, 1922 յունուար 6 եւ յունուար 18), ամէն ինչ կը պարզուի: Ե՛ւ մեր անքաւելի մեղքը ե՛ւ իրենց անմեղունակ առաքինութիւնը:

Սպասելով այդ «ժէսթ»ին, հարցը քննենք ուրի՛շ ուղղութեամբ մը:

×

Անշուշտ կսկծալի է որ, տասը տարի վերջն ալ, կը գտնուինք միեւնոյն չարաբաստիկ հարցականին առջեւ, — կարելի՞ պիտի ըլլա՞յ, վերջապէս, գոնէ հիմնական հարցերու մասին, գործակցութիւն հաստատել երկու գլխաւոր հոսանքներու միջեւ:

Չկա՞յ գետին մը, ուր ձեռք ձեռքի տան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ ռամկավարները, քիչ մը պայծառութիւն, քիչ մը կենդանութիւն յառաջ բերելու համար գաղութներու մէջ:

Ամբողջ աշխարհ չէզոքութեան, բարեկամութեան, գործակցութեան, ոչ – յարձակման դաշինքներ կը կնքէ, թէ ներքին ապահովութեան եւ խաղաղութեան համար:

Իսկ մենք որ, իբրեւ արմատախիլ խլեակ, իբրեւ պարտուած եւ ուժասպառ մնացորդ, հարիւր անգամ աւելի կարօտ ենք խաղաղութեան եւ գործակցութեան, մենք ինչո՞ւ չենք յաջողիր գտնել միացման գիծ մը...

Դեկտ. 9ին, ուրիշ ռամկավար պաշտօնաթերթի մը, «Պայքար»ի մէկ խմբագրականին առթիւ, յիշեցինք թէ՝ 1931 օգոստոսէն ի վեր 6—8 ամիս խօսակցութիւններ, բանակցութիւններ կատարուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ ռամկավար կեդր. վարչութեան միջեւ: Բոլոր այն հարցերու մասին որ միտք ու սիրտ կը տանջեն տասը տարիէ ի վեր:

Ըսինք, նաեւ, թէ բանաձեւեր մշակուած են բոլորի մասին: Անշուշտ փոխադարձ համաձայնութեամբ:

Արդի՞ւնքը, — նորէն ռամկավարներուն կ'իյնայ պատասխանել:

Մինչ այդ, կարելի՞ էր հարցնել թէ ի՛նչ բանի կը ծառայեն Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթին յիմարապատումները:

Այդ հէքեաթներո՞վ է որ պիտի պայծառանայ մթնոլորտը:

Այդ ցնդաբանութիւննե՞րն են որ պիտի բերեն «միտքերու հանդարտութիւն ու խաղաղութիւն», որպէս զի կարելի ըլլայ խորհիլ «ծրագրի եւ գործի մասին», համաձայն «Պայքար»ի պահանջին:

Եթէ մեր թերթերն ալ մեղք ունին, խօսինք նա՛եւ այդ մասին:

Բայց, բանակցութիւններէն անմիջապէս յետոյ, ռամկավար կեդր. վարչութեան պաշտօնաթերթին բռնած ընթացքը՝ կրնայ չքմեղացնել շատ մը վրիպումներ, եթէ կան:

Կը բաւէ մէկ ժամ յատկացնել թղթատելու «Ապագայ»ի վերջին վեց ամիսներու հաւաքածոն: Եւ պիտի տեսնէք որ, ռամկավար կեդր. վարչութիւնը ոչ միայն խուսափած է պայծառութենէ, պատասխանատուութեան գիտակցութենէ, այլ եւ կարելին փորձած է, միտքեր պղտորելու, հին վէրքեր քրքրելու, եւ կանխակալ կարծիքները արմատացնելու համար:

Այդ բոլորը կ'ապացուցանեն թէ՝ ռամկավարները ուխտեր են մատ մատի չզարնել, ելք մը գտնելու համար տիրող անելին:

Եւ ընդհակառակն, չինարար գործ կը սեպեն գրուանի տակ պահել ճրագը: Հայրենասիրութեան դաս տալ ուրիշներուն, իրական մեղքեր պարտկելու ծածկամտութեամբ:

Եւ այս բոլորին տրամաբանական արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ, մինչ ուրիշները կը գործեն, համաձայն իրենց հայեցողութեան, ռամկավարներուն «իմաստութիւնը» վերջ ի վերջոյ կը յանգի — բան մը չընելու երանաւէտ անգործութեան:

Անգործութիւն մը որ կը խանգարուի միայն ուրիշներուն «մեղքերը» փնտռելու կամ մեղքեր հնարելու անճարարութեամբ:

Երանի՛ թէ սխալած ըլլայինք:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՀՈՍ, ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՀՈՆ

Այսօր, ուրբաթ, կը բացուի Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչին «բարենպատակ վաճառքը» (պազառ):

Վաճառքը պիտի շարունակուի շաբաթ եւ կիրակի եւս, հաճելի անակնկալներով:

Սովորութիւն եղած է, ամէն անգամ, յիշեցնել այս կարգի ձեռնարկները, որպէս զի ուշադրութենէ չվրիպին:

Արդ, ժողովուրդ մը որ հարիւր տարի հիւանդանոց պահեց ու կը պահէ Պոլսոյ մէջ, ինկապէս յորդորի պէ՞տք ունի, աջակցելու համար Կ. Խաչին:

Հիւանդներ կան, մանաւանդ երիտասարդներ — թոքախտաւորնե՛ր — որոնք ուրիշ ապաւէն չունին բայց միայն Կ. Խաչը:

Մանուկներ կան ցիրուցան, լքուած՝ ազգային իշխանութեանց կողմէ եւ դատապարտուած՝ օտարացման:

Հայերէն կ'ուզեն սորվիլ, եւ Կարմիր Խաչն է որ կա՛մ վարժուհին պիտի հոգայ, կամ ծաղկոցի մը ծախքը:

Եւ կան բազմաթիւ թշուառներ, որոնք ամէն դուռ կը զարնեն, բայց ամէնէն աւելի Կ. Խաչին վրայ կը ծանրանան:

Ի՞նչպէս հասնիլ այս բոլորին, առանց անդամավճարի, նուէրի, հանդէսի կամ «բարենպատակ վաճառքի»:

Մանաւանդ որ, տօնական օրեր են, եւ ինչպէս բախտաւորները, թշուառներն ալ անակնկալներու կը սպասեն:

Բազմազա՛ն են պահանջները: Բայց ոչինչ:

Կաթիլ մը հոս, կաթիլ մը հոն, — առուակներ կը կազմուին:

Եւ գործնական է ու մատչելի՝ «բարենպատակ վաճառքը»:

Ոչ միայն Կ. Խաչին, այլ եւ ձեր տօնական հոգերը պիտի թեթեւնան, քանի որ պիտի կրնաք ամէնէն սիրուն կաղանդչէքները գտնել՝ բաղդատաբար աւելի աժան:

ՎԱՀԷ

ՄԵՂՄԱՑՈՒՄՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Գերմանիոյ վարչապետը, Զօր. Շլայխէր, երեք – չորս շաբաթ արձակուրդ տալով խորհրդարանին, կը շարունակէ վարչական եղանակով կարգադրել շարք մը խնդիրներ:

Այսպէս, հրամանագրով մը մեղմացուց անցեալ յունիսին եւ օգոստոսին հրատարակուած բացառիկ օրէնքները՝ խռովարարներու դէմ: Ջնջուած են արտակարգ ատեանները, որոնք պիտի դատէին ահաբեկչական գործերը: Մահապատժի փոխարէն, բանտարկութեան պատիժ պիտի սահմանուի անոնց որ կը դաւադրեն պետութեան, հանրապետութեան նախագահին կամ վարչաձեւին դէմ: Պիտի պատժուին նաեւ անոնք որ «նախատալից յարձակումներ» կ'ընեն բանակին դէմ: Կը վերահաստատուի ժողովներու եւ ցոյցերու ազատութիւնը, պայմանաւ որ ոստիկանութիւնը շարունակէ իր հսկողութիւնը: Գալով մամուլի ազատութեան, դադարման պիտի դատապարտուին միայն այն թերթերը որոնք իրենց հրատարակութիւններով կը վտանգեն պետութեան ապահովութիւնը կամ կը դաւաճանեն երկրին շահերուն:

Միւս կողմէ, ընդհ. ներում պիտի շնորհուի: Շաբաթ օր 15,000 բանտարկեալներ պիտի արձակուին, Ծընունդի առթիւ:

ՆՈՐԷՆ ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ...

Երեքշաբթի իրիկուն Ֆիլիպէի մէջ Մակեդոնացի Լատիվսկի (Միխայլովի խմբակէն) սպաննեց Կոցեւը, որ կը պատկանէր հակառակորդ խմբակին: Մարդասպանը ձերբակալուեցաւ:

⁂ Երկուշաբթի գիշեր անծանօթներ 14 ռումբ նետեցին սերպիական Զայչար քաղաքի զօրանոցին վրայ: Ռումբերէն 12ը պայթեցան առանց վնաս պատճառելու: Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ռումբերը Մակեդոնական յեղափոխականներու կը պատկանէին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ռուզվէլթ քաժնուեցաւ Հուվըրէն

Կ'ՈՒԶԷ ԱՌԱՆՁԻՆ ԼՈՒԾԵԼ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Մ. Նահանգներու նոր նախագահը վերջնապէս մերժեց Պ. Հուվըրի գործակցութեան առաջարկը: Հեռագիր մը ուղղելով Հուվըրի, յայտնեց թէ ինք արդէն առանձին ծրագիր մը պատրաստած է պարտքերու հարցի մասին եւ ընտրած՝ իր մասնագէտները, որոնց պիտի յանձնէ գայն, երբ իշխանութեան գլուխ անցնի յառաջիկայ մարտին: Մասնագէտներէն մէկն է Եընկ, որ կազմեց գերմանական հատուցումներու ծրագիրը, իսկ միւսը՝ մեծահարուստ Ամերիկացի մը, որ միլիոններ չինած է սակարանին մէջ, պատերազմի ընթացքին եւ անդամ է տնտեսական բարձրագոյն խորհուրդին:

Պ. Ռուզվէլթ նախ կը մերժէ մանաւոր յանձնաժողով մը կազմելու առաջարկը. յետոյ՝ կը մերժէ գործակցիլ Հուվըրի՝ այդ յանձնաժողովին անդամները նշանակելու համար. երրորդ՝ որոշած է առ այժմ ո՛ր եւ է բան չընել, պարտքերու մասին որ եւ է անմիջական ձեռնարկ յապաղեցնելու կամ խափանելու համար: Յետոյ, համաձայն չէ այն տեսակէտին թէ պարտքերու խնդիրը կապ ունի զինաթափութեան կամ համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովին հետ: Իրեն համար՝ պարտքերու խնդիրը բոլորովին անջատ է միւս բոլոր միջազգային խնդիրներէն եւ պէտք է լուծուի դիւանագիտական բանակցութիւններով:

Այս պատասխանին վրայ, հաւանական է որ Հուվըր եւս կ'նայ մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմելու ծրագրէն, կամ շարունակէ իր անհատական քաղաքականութիւնը:

Նոր դաշինքին ծրագիրը

Փօլ Պոնքուրի դահլիճը երէկ խորհրդարանին առջեւ կարդաց իր ծրագիրը, որ ամէն բանէ առաջ կը յիշէ պարտքերու խնդիրը, յայտնելով թէ կառավարութիւնը նոր բանակցութիւններ պիտի կատարէ այս մասին: Ծրագիրը մանաւորապէս կը ծանրանայ զինաթափութեան հարցին վրայ: Կառավարութիւնը կարելին պիտի փորձէ, որպէս զի խորհրդաժողովը չձախողի: Գալով երկրի ելմտական վիճակին, յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ շուտով պիտի ներկայացնէ, առաջարկելով վերակազմել գործադրկութեան նպաստներու դրութիւնը, համաձայն տագնապին ծաւալման եւ գործազուրկներու պէտքերուն: Պիտի առաջարկէ, նաեւ, հաւաքական պայմանագիր հաստատել գործատէրերու եւ պաշտօնեաներու միջեւ:

Իտալիա եւ Եուկոսլաւիա դէմ դիմաց

Չորեքշաբթի օր հարցապնդումներ եղան Եուկոսլավիոյ Ծերակոյտին մէջ, հակասերբ ցոյցերու եւ Մուսոլինիի ճառին առթիւ: Արտաքին նախարարը խօսք առնելով, յայտարարեց.

— Մուսոլինիի ճառը դժնդակ տպաւորութիւն գործեց մեր վրայ: Եուկոսլաւիա կ'ուզէ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել Իտալիոյ հետ, բայց մեր երկրին մէջ հաստատուած իտալացի փոքրամասնութիւնները, որոնք մեր կառավարութեան պաշտպանութիւնը կը վայելեն, պէտք է յարգեն մեր օրէնքները: Ինչ կը վերաբերի Թրօքի միջադէպին, սրճարանի պարզ վէճ մըն է ուր Եուկոսլաւ մը եւ Իտալացի վիրաւորուեր են: Ճիշդ է որ Իտալացին մեռաւ քիչ յետոյ, բայց բժշկական տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ այդ մահը հետեւանք է փութկոլի մրցումի մը առթիւ ստացած հարուածի մը եւ թէ վիրաւորը կը տառապէր աղեթափութենէ: Ինչ կը վերաբերի Թրոկիրի վենետիկեան առիւծներուն խաթարման, ցաւալի է, բայց այդպիսի դէպքեր կատարուած են նաեւ Իտալիոյ մէջ, եուկոսլաւ յիշատակարաններու դէմ: Պէտք է յայտարարեմ թէ Իտալիոյ Ծերակոյտին մէջ եղած արտայայտութիւնները աննախընթաց են միջազգային յարաբերութեանց պատմութեան մէջ: Ներկայ ժամանակներու մէջ, աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է գլուխը սառն, ջիղերը հանդարտ եւ աչքերը բաց պահել: Իտալիոյ մէջ պատրուակներ փնտռուեցան գիտակցօրէն առելութիւն յարուցանելու համար Եուկոսլավիոյ դէմ: Այդպիսի գրգռումներու հանդէպ մենք պիտի պահենք մեր հանդարտութիւնը, բայց եւ վճռական պիտի ըլլանք մեր երկրին նուիրական շահերը պաշտպանելու համար:

Նախարարէն յետոյ ծերակուտականներն ալ խօսք առնելով, դատապարտեցին Իտալիոյ ընթացքը: Դիտել տուին թէ Փաշական կառավարութիւնը պատրուակներ կը փնտռէ, Տալմացիան գրաւելու համար: Յիշեցին թէ Թիրոլի եւ Իսթրիոյ մէջ հարիւրաւոր գերմանական եւ սերպիական յիշատակարաններ քանդուած են Փաշականներուն կողմէ: Խրուաթ ծերակուտական մը շեշտեց թէ Իտալիոյ ծրագիրը շատ պարզ է, — Եուկոսլավիոյ վրայ ձգել ամբողջ մեղքը, ծածկելու համար իր իսկ պատրաստութիւնները Եուկոսլավիոյ դէմ:

Նախկին Խտիվը ինչո՞ւ կը պտտի

Գահիրէէն կը հեռագրեն թէ Եգիպտոսի, Պաղեստինի եւ Սուրիոյ մամուլին մէջ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է նախկին Խտիվ Ապպաս Հիլմիի այցելութիւնը այդ երկիրներուն մէջ: Կ'ըսուի թէ Ապպաս Հիլմի կապ ունի եւրոպական սեղանաւորական խմբակի մը հետ եւ հողեր պիտի գնէ Պաղեստինի մէջ: Ուրիշներ ալ կը կարծեն թէ նախկին Խտիվը կ'ուզէ միջնորդել եւ հաշտութիւն հաստատել Արաբներուն եւ Հրեաներուն միջեւ:

«Թայմզ» առանց մեծ արժէք ընծայելու այս զրոյցներուն, ուշագրաւ կը գտնէ Ապպաս Հիլմիի այցելութիւնը, մանաւանդ որ դեռ վերջերս գացած էր այդ միեւնոյն երկիրները:

Անգլօ-պարսիկ վէճը

Պարսկաստանի արտաքին նախարարը հեռագիր մը ուղղելով Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին, կը յայտնէ թէ իր կառավարութիւնը քարիւղի մենաշնորհը ջնջած ատեն երբեք միտք չունէր վէճ մը ստեղծելու Անգլիոյ հետ եւ թէ սկիզբէն ի վեր իրենք տրամադիր են արդար համաձայնութեան մը գալու Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան հետ: Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ Պարսկաստան մասնաւոր պատուիրակներ պիտի ղրկէ Ժընեւ, եւ երբեք չպիտի առնէ ո՛ր եւ է քայլ որ կրնայ ծանրացնել կարծեցեալ վէճը:

Ինչպէս գրած էինք, Անգլիան ալ տրամադիր է խորհրդակցութեան մը գալու: Խնդիրը պիտի քննուի յառաջիկայ յունուարին:

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԽԱՅՏԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լոնտոնի ոստիկանութիւնը առջի օր ձերբակալեց 49 երիտասարդներ եւ վեց կիներ, ինչպէս եւ անոնց ապաստանած տան տէրը: Երիտասարդները, որոնք բոլորն ալ 17—25 տարեկան են, մեծ մասով կնոջ տարազ հագած էին, «գայթակղեցի ցուցադրութիւններով» եւ հոլանի: Ոստիկանութիւնը երկար ատենէ ի վեր կը հետապնդէր այս չնաշխարհիկ խումբը, որ բոյն դրած էր բարեհամբաւ թաղի մը մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՎԱՃԱՌՔԸ
ԱՅՍՕՐ, ՎԱՂԸ եւ ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՏԵՍՆԵԼ ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ

ՆՈՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը հեռագրեն դեկտ. 21 թուականով.— Երկրաշարժի ուժգին ցնցում մը զգացուեցաւ այս առտու Սելանիկի եւ Խալքիտիքի մէջ:

⁂ Ցնցումներ զգացուեցան նաեւ Մ. Նահանգներու կարգ մը մասերուն եւ Քանատայի մէջ:

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ ՄԸ

Անընկարագրելի տառապանքներէ յետոյ, առջի օր մեռաւ Տոքթ. Ժոռժ Հարէ, որ իր կեանքը նուիրած էր Ք. ճառագայթներու կատարելագործման: 58 տարեկան էր: 1930ին, անդրմանիշակագոյն ճառագայթներու գործողութիւններէն վնասուած ըլլալով, աջ ձեռքին մատնեմատը կտրեցին: Երկու տարի վերջը, հարկ եղաւ հանել աջ անութին ջղակծիկը: Վերջապէս, 1932 յուլիս 3ին, ամբողջ թեւը կտրեցին, կեանքը փրկելու համար: Նախագահ Տումէրի ուշադրութեան յանձնուած ըլլալով իր անձնուիրութիւնը, Պատուոյ Լեգէոնի աստիճան ստացաւ: Հակառակ իր տաժանելի գոյութեան, մարտիրոսի մը համբերութեամբ կը տոկար եւ միշտ նոր գիւտերու մասին կը մտածէր: Բարեկամներ կը յորդորէին որ քիչ մը հանգիստ առնէ:

— «Հանգի՞ստ, դեռ այնքան ընելիքներ ունիմ»:

Իր մահը խոր սուգի մատնած է ոչ միայն գիտնականները, այլ եւ Փարիզի հիւանդանոցները, ուր այնքան անձնուիրութեամբ կը գործէր տարիներէ ի վեր:

ՀԻՆԳ ԲԺԻՇԿՆԵՐ ԿԱՏՂԵՑԱՆ

Պուքրէշէն կը գրեն թէ Չէրնաուցիի (Պուքովինա) մէջ հինգ բժիշկներ կատաղութենէ բռնուեցան, երբ կը դարմանէին աղջիկ մը: Շուն մը խածած էր այս մանկամարդուհին, որ մեռաւ չարաչար տառապելով:

Հինգ բժիշկները հիւանդանոց փոխադրուեցան:

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՍԿՍԱՒ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Ուքրայնեան շրջանի հացահատիկի մթերման վարիչներէն 17 հոգի արտաքսուեցան համայնավար կուսակցութենէն, համաձայն վերջերս որոշուած զտման օրէնքին: Ասոնց անունները հրատարակուեցան սեւ ցանկի մը մէջ: Ամբաստանուած են կը խաբէին կուսակցութիւնը եւ կը ձախողեցնէին հացամթերման ծրագիրները:

Խորհրդային մամուլը այս առթիւ կը գրէ թէ եղածը պարզ սկզբնաւորութիւն մըն է, եւ թէ վերստուգիչ յանձնաժողովները շարմաղէ պիտի անցընեն բոլոր շարքերը, որովհետեւ «կուսակցական անդամատետրը ունեցող թշնամի մը աւելի վտանգաւոր է քան կուլակ մը»: Կարգ մը տնօրէններ ոչ միայն արտաքսուած, այլ եւ ձերբակալուած են, իբրեւ դասակարգային թշնամիներ:

Մաքրագործումը սկսած է նաեւ ճարտարագործական կեդրոններուն մէջ: Խորհրդային թերթերը կը գրեն թէ ուտեստի գողութեամբ եւ ուրիշ յանցանքներով ամբաստանուած պաշտօնեաներէն շատերը կուսակցութեան անդամներն են որոնք չարաչար կը գործածեն իրենց առանձնաշնորհները, իրենց անձնական շահերուն համար:

ԹՈՒՐՔԵՒԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊԸ.— Ապտիւլ Մէլիք Համզա, Էնկիւրիի եգիպտական դեսպանը, յայտարարեց թէ փէսի միջադէպէն ի վեր (29 հոկտ.) ինք ո՛ր եւ է յայտարարութիւն չէ ըրած մամուլին եւ թէ սուտ են թուրք մամուլին կողմէ իրեն վերագրուած խօսքերը:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

«Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օր»ուայ առթիւ գրած յօդուածիս մէջ, («Յառաջ» Հոկտեմբեր 18), Դաշնակցականներիս բաժանել էի չորս սերունդների եւ մի ակնարկ էի նետել առաջին երեք սերունդների գործունէութեան ժամանակաշրջանի վրայ, խոստանալով առանձին յօդուածով խօսել չորրորդ սերնդի մասին, որ Թրքահայաստանի մեծ եղեռնի եւ Ռուսահայաստանի խորհրդայնացման պատճառով դեգերելով օտար հորիզոնների տակ, մտել է շատերն էլ չարունակում են մտնել Հ. Յ. Դ. Դրօշակի տակ։

Այսօր պիտի խօսիմ յատկապէս այդ սերնդի ներկայ անելիքների մասին։

Շնորհիւ ստեղծուած քաղաքական դժնդակ պայմանների մէջ եւ թէ մեզ վիճակակից մեր դրացի տարագիր ժողովուրդներին վիճակուած է առժամապէս գաղութներում մնալ կրաւորական դերի մէջ եւ միեւնոյն ժամանակ աչալուրջ հետեւիլ մեզ հետաքրքրող քաղաքական բոլոր անցուդարձերին եւ լրջօրէն պատրաստուիլ վաղուայ Մեծ Գործի համար։

Արդ, ի՞նչ պարտականութիւն ունին գաղթահայ այն երիտասարդները, որոնք հաւաքուելով Հ. Յ. Դ. դրօշակի շուրջը, կ՚ուզեն գործօն մասնակցութիւն ունենալ մեր ազատագրական պայքարին մէջ։

Մինչեւ Ռուսիայում կամ Թուրքիայում յեղափոխական շարժում եւ կամ պատերազմ սկսուելը, մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները պէտք է լրջօրէն աշխատեն երկու ուղղութեամբ։

Մէկ կողմից պէտք է հնար եղածին չափ հետեւեն գիտութեան այս կամ այն ճիւղին, մանաւանդ մեքենական եւ քիմիական ճիւղերին, վասն զի այս դարը մեքենայի եւ քիմիայի դարն է։ Վաղուան մեր ազատագրական պայքարի համար հասարակ զէնք բռնողներից աւելի մեզ պէտք են լինելու ամէն տեսակ մասնագէտներ, որպէս զի մեր սեփական մասնագէտներով թէ մեր հայրենիքի թշնամիների դէմ կարողանանք պայքարել, թէ մեր աւերակ հայրենի քաղաքներն ու գիւղերը վերաշինել եւ թէ պետական մեքենան արագօրէն կարգի դնել։

Դժուար է գուշակել վաղուայ մեր պայքարի միջոցներն ու ձեւերը, քանի որ չենք կարող հաստատապէս ասել, թէ ե՞րբ, ո՞րտեղից, ի՞նչ շարժումներից է սկսուելու, ի՞նչ տեսակ շարժում է լինելու, ո՞րքան է տեւելու, այդ շարժման ընթացքին ի՞նչ տեսակ նորանոր խնդիրներ են մէջտեղ գալու եւ մինչեւ վերջնական յաղթանակը ի՞նչ տեսակ փոթորիկների միջից ենք անցնելու։

Նախատեսել այս բոլորը ո՛չ մի մահկանացու չի կարող, ինչպէս որ ոչ ոք չկարողացաւ գէթ մօտաւորապէս գուշակել այն բոլոր տակնուվրայութիւնները, որոնց տեղի տուեց վերջին մեծ պատերազմը։ Միայն թէ բոլորիս համար էլ պարզ է, որ մինչեւ մեր ազգային անկախութիւն ձեռք բերելը, դեռ եւս չա՛տ երկար ու տատասկոտ ճամբայ ունենք կտրելու, որի համար մեր հայրենասէր երիտասարդութիւնը հէնց այժմուանից պէտք է լրջօրէն պատրաստուի։

Օգտուելով ներկայ ժամանակաւոր խաղաղ դրութիւնից մեր երիտասարդներից նրանք, որոնք հնարաւորութիւն ունեն, պէտք է աշխատեն միջնակարգ եւ բարձրագոյն կրթութիւն ստանալ, զանազան արհեստներ եւ լեզուներ սովորել, իսկ նրանք որ լծուած են չարքաշ աշխատանքի, պարտաւոր են իրենց ազատ ժամերը նուիրել ինքնազարգացման եւ ոչ թէ սրճարանների մէջ վատնել թուղթ խաղալով, տափակ, անձոռնի զրոյցներով և բամբասանքներով, ինչ որ վայել չէ գաղափարական մարդկանց։

Օրինակի համար, ֆրանսաբնակ մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները պէտք է կանոնաւոր հետեւեն «Յառաջ»ին, ուրեղ օրը օրին արձանագրւում են գաղութների, խորհրդային Հայաստանի եւ Թուրքիայի բոլոր անցուդարձը։ Չպէտք է բաւականանալ միայն վերջին հեռագրական լուրերը աչքէ անցկացնելով եւ կամ վէպերն ու բանաստեղծութիւնները միայն կարդալով, ինչպէս ոմանց սովորութիւնն է, այլ ընդհակառակն, գլխաւոր ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնացնել խմբագրականների, յօդուածների եւ գաղութներից ու հայրենիքից ստացուած թղթակցութիւնների վրայ, որպէս զի կարենանք իրազեկ լինել ա՛յն բոլոր կարեւոր խնդիրներին, որոնց շուրջն է պտտւում մեր ազգային անիւը։

Մեր կուսակցական օրկանները աշխարհիս չորս կողմերից օրուայ դէպքերի մասին լուրեր արձանագրող թերթեր չեն միայն. այլ եւ մեր ազգային, մշակութային, քաղաքական ու տնտեսական կարեւոր խնդիրները քննելու եւ լուծելու աշխատանոցներ են, որոնց մասին ոչ միայն պէտք է իրազեկ լինել, այլ եւ ուժերը ներածին չափ այդ աշխատանքներին մասնակցիլ։

Բաց ի տեղական «Յառաջ» օրաթերթից մեր երիտասարդ ընկերների ու համակիրների սեպուհ պարտականութիւնն է հետեւիլ մեր կուսակցական կեդրոնական օրկան «Դրօշակ»ին եւ մեր ներկայ՝ իրականութեան մէջ լոյս տեսնող ամէնէն արժէքաւոր եւ բովանդակալից «Հայրենիք» ամսագրին, որ ունի գրական, ընկերային եւ քաղաքական հարուստ բաժիններ։

«Հայրենիք»ի խմբագրութիւնը այս տասը տարուայ ընթացքին լոյս է ընծայել 120 ամսագիրք, որոնց մէջ, ի միջի այլոց, հրատարակուել են եւ շարունակւում են հրատարակուել շատ հետաքրքրական եւ թանկագին յուշեր մեր ազատագրական շարժման հետ առնչութիւն ունեցող կարեւոր դէպքերի ու դէմքերի նկարագրութիւններով։

Պէտք է աշխատել նոյնպէս հետեւիլ «Հայրենիք» եւ «Ցուսարեր» օրաթերթերին, որոնց աշխատակցում են նոյնպէս մեր լաւագոյն մտաւորականները։

Լոյս տեսնող գրքերից առաջին հերթին պէտք է կարդալ այն գիրքերը, որոնց մէջ շօշափւում են մեր ազատագրական շարժման հետ կապ ունեցող խնդիրները. օրինակ, ընկերներ՝ Ս. Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւնը», Զարեւանդի «Միացեալ եւ Անկախ Թուրանիա», Ալ. Խատիսեանի «Հայաստանի Հանրապետութեան ծագումն ու զարգացումը», Օն. Մխիթարեանի «Վանի Հերոսամարտը», Միք. Վարանդեանի վերջերս լոյս տեսած զոյգ գրքեր «Մուրատ» եւ «Հ. Յ. Դ. Պատմութիւնը», ինչպէս նաեւ այն բոլոր գրքերը, որ լոյս են տեսնում Հ. Յ. Դ. մարմինների հրատարակութեամբ։

Շատերը մեզանից ի վիճակի չեն դրամով ձեռք բերել բոլոր մեզ հետաքրքրող թերթերն ու գրքերը, բայց, ինչպէս ասում են՝ — փնտռողը կը գտնէ։ Կարելի է օգտուել գրադարաններից եւ ընկերներից։

Բաց ի կարդալուց եւ ուսումնասիրելուց, մեր երիտասարդները պէտք է աշխատեն գրիչ շարժել սովորել, աշխատակցելով մեր թերթին։ Լաւ կը լինէր որ իւրաքանչիւր երիտասարդ ունենար իր յուշատետրը, ուրեղ արձանագրէր ամփոփ կերպով իր առօրեայ անցուդարձը եւ ապրումները։ Ապագային այս յուշատետրերը կարող են արժէքաւոր դեր կատարել թէ իրենց հեղինակներին եւ թէ հանրութեան։

Պէտք է աշխատել թղթակցութիւններ եւ յօդուածներ գրել մեր ազգային, քաղաքական եւ ընկերային հարցերի մասին, չբաւականանալով միայն հանդէսների եւ ներկայացումների նկարագրութեամբ, կամ թէ անպատճառ վէպ, պատմուածք եւ բանաստեղծութիւն գրելու մարմաջով տարուել, ինչ որ մեր գաղթահայ կեանքում համաճարակի բնոյթ է ստացել։

Ներկայ քաղաքակրթական դարում մեր հայրենիքի շահը պահանջում է մեր բոլորից, զինուել գիտական սպաշարով եւ անվերջ պայքարել։

Շնորհիւ մեր երկրի աշխարհագրական եւ քաղաքական աննպաստ պայմանների եւ թուով գերազանց հակառակորդ պետութիւնների եւ ազգերի, մեր հայրենիքի շահը պահանջում է, որ մենք մեր հակառակորդներից գերազանցենք մեր որակով, այլապէս մեր ազատագրութեան պայքարի ընթացքում շատ մեծ ձախորդութիւններին կ՚ենթարկուենք։

Եթէ մեր ժողովուրդը մինչեւ հիմա կարողացել է իր գոյութիւնը պահել եւ իր ազգային պայքարը շարունակել, այդ պէտք է վերագրել մեր մի շարք գրական յատկութիւնների եւ քաղաքակրթութեան մակարդակի։

Մեզանից քանակով աւելի մի շարք ազգեր են եկել եւ անհետ կորել են, որովհետեւ զուրկ են եղել գրական յատկութիւններից։

Մեր հայրենիքի շահը պահանջում է որ իւրաքանչիւր գիտակից հայ երիտասարդ անվերջ զինուի քաղաքակրթական բոլոր բարիքներով։ Որքան որակով բարձր շատ հայրենակիցներ ունենանք, այնքան աւելի շատ կը շահի թէ մեր բազմիցս տակնուվրայ եղած հայրենիքը եւ թէ մեր տառապած ժողովուրդը։ Մեր ամէնէն մեծ թշնամին տգիտութիւնն է, խաւարն է։

Բաւական չէ լինել հայրենասէր եւ քաջ, պէտք է ունենալ նաեւ լուսաւոր միտք։ Քիւրդն էլ հայրենասէր է եւ քաջ. բայց շնորհիւ իր տգիտութեան մեզ շատ լաւ ծանօթ է նրա ներկայ աննախանձելի վիճակը։

Եթէ շարքային զինուորները հմուտ չեն զինավարժութեան, գիտակից եւ պարտաճանաչ իրենց վրայ դրուած պարտականութիւնները կատարելու մէջ — հրամանատարը որքան էլ տաղանդաւոր լինի՝ ծանր խոչընդոտների կը հանդիպի իր գործունէութեան ընթացքին։

Թէ զօրքը եւ թէ զանգուածը որքան լաւ կազմակերպուած լինեն եւ գիտակից ու պարտաճանաչ, այնքան աւելի դիւրին կը լինի իրենց առաջադրուած նպատակին հասնելը։

Մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները իրենց ուժերը ներածին չափով պէտք է մասնակցին հանրային եւ քաղաքական պայքարին։ Երէկ մեր հայրենիքում մեր թշնամիները բարբարոսաբար կոտորում էին մեր ժողովուրդին եւ առեւանգում մեր քոյրերին. այսօր քաղաքակիրթ ազգերը քաղաքավարի ձեւերով մեր մատաղ սերունդն են ձուլում իրենց մէջ եւ մեր երիտասարդ – երիտասարդուհիներին իրենց հետ կապում՝ օրէնքով եւ խաչ ու խաչվառով, «ամուսնական կապերու» թակարդով։

Երէկուայ բարբարոս թշնամիների դէմ մենք ստիպուած էինք զէնքով ու դրահով պայքարել. այսօրուայ մեզ հիւրընկալողների դէմ իրենց պէս պարտաւոր ենք քաղաքակիրթ միջոցներով մրցիլ։ Վասն զի ինչպէս երէկուայ սպանուածներն ու առեւանգուածները մեզ համար ազգային կորուստ էին, նոյնպէս էլ այսօրուայ օտարների մէջ ձուլուածները ազգային կորուստ են։ Այս է պատճառը, որ այսօրուայ գաղթահայութեան նշանաբանն է — Հայը հայ պահել։

Օտար երկնքի տակ ապաստանած մեր վտարանդի զանգուածները հողային վէճ չունեն տեղացիների հետ։ Մեր միակ վէճը մեր մատաղ սերունդին հրապուրիչ միջոցներով մեզնից խլելն է, որ երկու դէպքում էլ՝ շատ քիչ բացառութեամբ մենք ենք կորցնում։ Մեր այս ձեւի պայքարը աւելի արդիւնաւէտ դարձնելու նպատակով, մեր երիտասարդները պէտք է ուժ տան մեր ազգային – քաղաքական եւ մշակութային այն բոլոր ձեռնարկներին, որոնց նշանաբանն է Հայը հայ պահել, լինի դպրոց, ծաղկոց, մատուռ, եկեղեցի, թատրոն, ակումբ, Կարմիր Խաչ, մարզական, սկաուտական, հայրենակցական, Տիկնանց, Օրիորդաց, Երիտասարդաց, Կրթասիրաց, Թատերասիրաց, Սպայից, երաժշտական, երգեցիկ եւ հայրենասիրական եւն.։

Ահաւասիկ գաղթահայ մեր երիտասարդների վրայ դրուած այսօրուայ գլխաւոր պարտականութիւններից մէկը եւս։ Իսկ վաղն էլ անշուշտ աւելի լուրջ եւ ծանր պարտականութիւններ են դրուելու, ոչ միայն Հայը հայ պահելու նշանաբանով, այլ եւ Հայը անկախ հայրենիք ունենալու մեր հին եւ գլխաւոր նշանաբանով։

Ինչպէս որ պետութիւնները զէնքի ընդունակ բոլոր երիտասարդներին մարզում, պատրաստում են գալիք պատերազմների համար, նոյնպէս էլ մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները պէտք է մարզուեն, պատրաստուեն իրենց ուժերի ներած չափով — թէ այսօր գաղութներում եւ թէ վաղը մեր հայրենիքում — մասնակցելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան պայքարին։

Պէտք է իմանան մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները թէ ի՞նչ է արուել մինչեւ հիմա, ի՞նչ ուղիներով են ընթացել մեր ազատագրական պայքարը, ո՞րտեղ եւ ինչո՞ւ ենք յաղթել կամ պարտուել։ Մինչեւ այժմ տեղի ունեցած բոլոր դէպքերի պատմութիւնը ուսումնասիրելով է որ մեր ներկայ Չորրորդ սերունդը, հին Երեք սերունդների հետ ձեռք ձեռքի տուած եւ «Մեր Հայրենիք»ը երգելով վաղը պէտք է գործօն մասնակցութիւն ունենայ մեր ազատագրական պայքարի մէջ։

ԲԵՆՈ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Շատեր կը մոռնան որ ամէն մէկ զանկ չի կրնար միաժամանակ գլուխ մը ըլլալ։

** Կինը չի ձգտիր պահել այրը. ան կը ձգտի, աւելի շատ, պահել անոր սէրը։

** Շատերու համար, հանրային կեանքը կը նշանակէ միայն մէկ բան, իրենց «ես»ին պատւոյը։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Իր հիմնուած օրէն երբեք համակիր չեմ եղած հայ կիներու ղեկավարած այս կազմակերպութեան։

Բնազդական կասկած մըն էր իմս, որ ահա կ՚արդարանայ։

Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչը հիմնուած է, կարծէք մասնաւոր դիտումով ապացուցանելու համար հայ մարդուն անճարակութիւնը եւ անձեռնհասութիւնը։ Ցոյց տալու, մեր աչքին խրելու սա ճշմարտութիւնը թէ հոն ուր միակ՝ այրերս, անկարելիութիւններ կը տեսնենք եւ կը ձախողինք, իրենք՝ հայ կիները, կը յաջողին, գրեթէ առանց ճիգի, սակէ, մատի թեթեւ հարուածով։

Ահա թէ ինչու անկարելի է սիրել իրենց Կարմիր Խաչը, տեսակ մը հայելի որուն մէջ ամէն հայ մարդ ստիպուած է ինքզինքը տեսնել... անճարակ ու ձախաւեր կեցուածքով։

Հեռուէն հեռու հետեւած եմ Ֆ. Կ. Խաչի անդամուհիներուն գործելակերպին։ Անգամ մը ներկայ էի դաշտահանդէսի մը, իրենց կողմէ սարքուած, ուրկէ երկու հարիւր ֆրանք հասոյթ ունեցան։ Կարծեցի թէ «հօնկուր–հօնկուր» պիտի լան։ Զարմանք, այնպէս գոհ էին ձեռք բերուած նիւթական ճգճիմ արդիւնքէն, որուն համար շաբաթներով տքներ էին, «սիւրփրիզ»–ներ պատրաստեր, կողովներով բեռ կրեր, «տօմպա»ներ եփե՜ր...։

Արդիւնք, երկու հարիւր ֆրանք...

Մենք, այրերս վերջնականօրէն պիտի յուսահատէինք եւ այդ երկու հարիւր ֆրանքն ալ պիտի տանէինք անկիւնի սրճարանը, անով մեր յուսահատութիւնը խեղդելու գարեջուրի ծովի մը մէջ։

Տեսեր եմ աւելի համեստ գումարներու առջեւ իրենց ճառագայթող ժպիտը։

Գաւաթ մը թէյ, մէջը չորս կտոր շաքար, լիմոնի շերտ մը... 75 սանթիմ, հազիւ կէսը զուտ շահ։

Ի՞նչ կրնային ընել այս փշրանքներով եւ կաթիլներով գաղթահայ կարիքներու ծովին դիմաց։ Ապահովաբար ոչինչ կամ ասոր մօտ բան մը։

Կը կարծէ՞ք։

Ա.— Դպրոցներ Կրընոպլի, Ալֆորվիլի, Վիէնի եւ Տէսինի մէջ։

Բ.— Բժշկական օգնութիւն, Իսի լէ Մուլինոյի հոծ հայութեան մէջ՝ կաթ, դեղ, բաժիօ, բժիշկ եւն.։

Գ.— Թոքախտաւորներու օգնութիւն, դրամով, ուտելիքով, հագուստով, մանաւանդ այս ամէնէն աւելի թանկագին բանով մը՝ քրոջ մը անկեղծ գուրգուրանքը եւ լուսաւոր ժպիտը «ազիլ»ներու անկիւնը կամ ցուրտ սենեակի մը մէջ պառկած երեսուն լքուածներու։

Դ.— Պաշտպանութիւն երախաներու, անտէր, հիւանդ, որբ։

— Անցեալ տարի 120,000 ֆր. հազիւ կրցանք ծախսել այս գործերուն համար, ինչ ընենք մեր միջոցները համեստ են։ Վեց հարիւր անդամուհի ունինք, երբ ամիսը հինգ ֆր. ի վճարում կ՚ընեն...։

— Բաւական հեռու էք 120 հազարէն, մնացեալը՞...

— Ֆրանսայի մէջ 14 մասնաճիւղ ունինք, տարին գոնէ մէկ հանդէս կուտայ իւրաքանչիւրը, կ՚աշխատինք այդ ձեռնարկներով դրամ շահիլ։

— Եթէ բոլոր ձեռնարկներն ալ 75 սանթիմնոց թէյո՞վ է, կը հեգնեմ։

— Այո՛, կ՚ըսէ Կարմիր Խաչուհին շատ լրջօրէն, 75 սանթիմներով կը կազմուի մեր պիւտճէն, վախնամ չըհասկնցաք 75 սանթիմին։ Այս չարթու երեք օր «պազար» սարքեր ենք, պըտուղ եւ կաղանդի նուէր կը ծախենք հրապարակի գիներէն աժան։ Զեղչ, այդերէկ չենք վիճանիր նպաստ եւ նըուէր խնդրելու։ Ընդհակառակն՝ շահ մըն ալ ձեր դրպանը կը դնենք, միայն թէ մեզմէ գնեցէք։ Գոնէ ա՛ս ըրէք։

— Այսինքն զուրը երեք ֆրանք ծախուած տանձը երկուքով պիտի ծախէք եւ նորէն շա՞հ պիտի ընէք։

— Ճիշդ այդպէս։ Կը ճգէ Օ. Խաչիկը, հասկցնելով որ այրերէ կազմուած եւ ղեկավարուած Հայրենակցականները, Կրթասիրացները, Բարեգործականները իրենց ըրածին կէսն ալ չեն ըներ, հակառակ 3 ֆրանքնոց տանձը 6ի ծախելնուն։ Ո՛ւր մնաց 2ի ծախելը։

Հետաքրքրական չէ՞ երեքօրուան մէջ գոնէ մէկ անգամ այցելել տեսնելու համար այս հրաշքը որ կը մօտենայ եօթը ձուկով եօթը հազար մարդ կշտացնելու հրաշքին։ Երեքի առնուածը երկուքով ծախել եւ դրամ շահի՛լ։

Իրողութիւն մը կայ սակայն, զոր կարելի չէ ուրանալ։ Ստիպուած ենք գոնէ մեր մէջ, կամաց ձայնով խոստովանիլ։ Իրենց պահած դպրոցները եւ իրենց խելքով կառավարած նպաստի գործը անհամեմատ լաւ է մերիններէն, հակառակ որ յաճախ խոշոր եւ հմուտ Միութիւններու տուած ենք մեր կօնակը, իսկ իրենք՝ 75 սանթիմնոց թէյասեղաններու։

Ո՞ւր է զաղտնիքը։

Լ. Մ.

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱ ՏՂՈՑ...

Յուզումի գերագոյն վայրկեաններ կան, տարապայմանօրէն տխուր ու խորախորհուրդ, երբ բանականութիւնը տեղի կուտայ զգացումի յարաճուն մակընթացութեան առջեւ, ամբողջ էութիւնդ կ՚ալեկոծի։ Կը բռնկի։ Անզօր կատաղութեամբ մը կ՚ըմբոստանայ։

Ու երբ ուզես մտածումներդ թուղթին յանձնել, կամ բարեկամի մը մըտերմիկ շունչին, բառերը կը կորսնցնեն իրենց սովորական իմաստը։ Կը դառնան դատարկ ու սնամէջ։ Եւ կը զգաս անզօրութիւնը անոնց։

Ամէն երեկոյ, երբ կ՚անցնիմ լուսացնցուղ սա մայթերէն, մտալլկումի ու հոգեկան բեկումի այս տարօրինակ տպաւորութիւնը կ՚ունենամ։

Սա մայթերը քաղաքին... սեփականութիւնը, քաղքենի մեղկութեամբ, անանուն ու անտարբեր, ինչո՞ւ չըսել նաեւ դիւային քրքիջով առաջացող սա ծովածաւալ բազմութեան։ Կամ խանութներու գլխաւոր սրճարաններուն ցուցափեղկերուն առջեւ, բանդրօսիկ ժպիտը շրթներուն, դեգերող սա ինքնամատոյց կիներուն...

Եւ ճակատագիր... պարտադրուած սեփականութիւնը նաեւ, Հայու սեւ ու թախծոտ աչքերով, գլխաբաց, յաճախ բոկոտն սա տղոց՝ գաղթաշխարհի սերունդին։

Ո՞վ չէ տեսած զանոնք։ Լրագիրներու տրցակ մը թեւերուն տակ։

Ո՞վ չէ լսած կանչը անոնց։ Յաճախ ըմբոստ ու աղերսական։ Radical! Soleil!!

Աղաղակը անոնց, մարդկային արդարութեան երեսին նետուած անէծքն ու անարգանքն է աղիողորմ։

Ու եղբայրացած են բոլորը բոլորը... մեծ ու պզտիկ։ Հինգէն մինչեւ տասը տարեկանը։ Տառապանքի խորախորհուրդ եղբայրակցութիւնը Եւրոպայի սրտին վրայ։

Ու կորեցէք, անցէք սա բազմութիւնները, պիտի հանդիպիք անոնց։ Վարանոտ շեշտ մը քայլերուն մէջ, կ՚ուզեն թերթ մը, թերթ մը հրամցնել անցորդներուն, սպառնական նայուածքին տակ իրենց տեղացի մրցակիցներուն։ Եւ այսպէս շարունակ։ Երեկոյէն մինչեւ կէս գիշեր։ Եւ բաւէ թէ ի՞նչ կը շահին։ Ոչինչ, գրեթէ ոչինչ։

Հարցուցէք անգամ մը դուք ձեզի։ Ստամոքսի պայքարը այս տղոց համար միջո՞ց մըն է թէ նպատակ։ Եւ ապահովաբար նպատակ։ Երբ գիտենք թէ հիմա, շատեր կ՚ապրին ուտելու համար, իսկ շատեր ալ կ՚ուտեն ապրելու համար։

Հոգիս կը կսկծայ... Արդեօք վերջնապէս պիտի խորտակուի՞ թաքուն թռիչքը անոնց Հայու հոգիներու...

Ո՞վ կրնար երեւակայել, որ պուրակներու այս վայրի տատրակները, յաւիտենական անբաժանելիները, մեր տանիքներու տաքուկ քիւերուն, այնքան վաղաժամօրէն պիտի նետուէին, կեանքի տաղտուկի յաւիտենական յորձանքին մէջ։

Ո՞վ կրնար երեւակայել, որ օր մը այս ազնիւ թռչունները պիտի հրաժարէին, հայրենի երդիքներու արեւոտ խաղաղութենէն, եւ ուղեմոլոր, փոթորիկի թռչուններ պիտի դառնային, անսահման, բայց դաւադիր ու լպրծուն տարածութիւններու վրայ։

Պատկերազարդ ողբերգութիւնը գաղթաշխարհի սերունդին։

Զուր չէ որ իմաստասէրը, դարեր առաջ կը գրէր։ «Զաւակները ձերը չեն, այլ ժամանակին»։

Եւ ժամանակը այս տղոց համար եղաւ անբնական, հիւանդագին, ընկճող ու անկատար։

Եւ վաղը ապահովաբար, արտաքին պայմաններու կամ շրջապատի անմիջական ազդեցութեանը տակ, այդպէս ալ անկատար պիտի կազմուի իրենց ներքին մարդը։ Նկարագիրը։ Վաղուան հայ մարդը։

Որքան մեծ պիտի ըլլար ճիգը, համատարած հետաքրքրութիւնը, համադէպ սա տղոց, երբ ուսուցանէինք անոնց, փոթորկալի կեանքը անցնող սերունդներուն։

Եւ երբ գիտակից դարձնենք զանոնք ըմբռնելու, գեղեցկութիւնն իրենց տառապանքին։ Ու վիշտէն, ցաւէն ու լացէն, պիտի ծնէր եւ ուռճանար, վաղուան արի ու ընդվզող հայ մարդը։

×

Ու այսպէս, ամէն երեկոյ, երբ կ՚անցնիմ լուսացնցուղ սա մայթերէն, լիահագագ կանչը սա տղոց հոգին կը փոթորկէ։ Փոթորիկ մը, որ չի բացատրուիր, այլ միայն կը զգացուի։

Եւ ես կ՚ուզեմ փախչիլ, փախչիլ սա մայթերէն, կանչին արձագանգն ականջիս, դէպի անզօրութիւնը գիւղերուն...

Հ. ՏԷՐ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Մարսէյլ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բոյսեր, որ ձգախէժ կուտան

Ձգախէժ (կաուչու) հայթայթելու հարցը մէկն է այն կարեւոր հարցերէն, որոնք կը զբաղեցնեն ճարտարագործական բոլոր երկիրները, մանաւանդ ինքնաշարժներու շինութեան համար։

Հայաստան ձգախէժի հարցը լուծելու համար երկու ճամբայ ունի։

Նախ օգտուիլ երկրի վայրի բոյսերէն։

Երկու բոյսեր, ճարճատուկ (chonrille) եւ գողի (խորհ. Հայաստանի մէջ զուզի գրուած է, ապահովաբար տըպագրական սխալ, ուրիշ անունով սեւ բոխ, scorsonère) ծանօթ են իբրեւ ձգախէժ արտադրող բոյսեր։

Ճարճատուկը տարածուած է միջին Ասիոյ լայնածաւալ աւազուտներուն վրայ։ Գիտական կազմակերպութիւնները վերջին մէկ տարուան մէջ ճարճատուկի շահագործման յատկացուցին 13 միլիոն րուբլի։ Երբ միջատները վիրաւորեն այս բոյսը, կը ծորի մեծ քանակութեամբ խէժ, որ կը կարծրանայ օդին մէջ։ Այդ խէժը 25 առ հարիւր համեմատութեամբ ձգախէժի կը վերածուի։

Գիտաշխատական եւ բուսաբանական թանգարաններու կողմէ արշաւախումբ մը Հայաստանի մէջ եւս վերջերս երեւան հանեց ճարճատուկի բուսադաշտեր, մասնաւորաբար Ախտալայի մէջ եւ Սեւանի լճին Գոմէնի ափը։ Այժմ ծանօթ են ճարճատուկի երկու տեսակներ, (chondrilla joncea եւ chondrilla paucifera)։

Գողին, ինչպէս ձգախէժի արդիւնաբերութեան մասնագէտներէն Ալբեն կը յայտնէ, լաւորակ ձգախէժ կուտայ եւ կը գտնուի Միջին Ասիոյ մէջ, Գողի կը գտնուի նաեւ Հայաստանի մէջ, ուր ծանօթ է նաեւ «Սարի ծամոն» անունով։ Մասնաւորաբար Սուխոյ Ֆանտանի եւ Արգաքենդի շրջաններուն մէջ, ուր այնքան տարածուած է, կը կոչուի «Բոլի ծամոն»։ Հայ գիւղացին անկից կը շինէ յայտնի ծամոնը, բերնի ձիւթը։

Ձգախէժի արդիւնաբերութեան միւս ճամբան է գվայուլայի մշակութիւնը։

Միացեալ Նահանգները, չունենալով արեւադարձային կլիմային ընտանի ձգախէժաբեր բոյսեր, իրենց ձգախէժի պահանջը կը լրացնեն Մեքսիկեան գվայուլա բոյսին մշակութեամբ։

Թէեւ շատ խէժային կաթ չէ տար այս կուսախոտը, որ կը կոչուի գվայուլա (parthénium argentatum), ամերիկացիները այնպիսի մեթոտով մը կը մշակեն հիմա, որ 25 առ հարիւր համեմատութեամբ ձգախէժ կ՚արտադրէ։ Գվայուլան ազնուացնելու իրենց այդ մեթոտը գաղտնի կը պահեն Ամերիկացիները։

Կարելի՞ է գվայուլա մշակել Հայաստանի մէջ։ Ճիշդ է թէ ցուրտի չի դիմանար, սակայն Անդրկովկասի մէջ փորձեր կը կատարուին գվայուլայի մշակութեան համար։ Ու եթէ կարելի չէ մշակել Երեւանի դաշտին մէջ, իր մշակութիւնը մեծ յոյսեր կը ներշնչէ Մեղրիի շրջանին մէջ։ Այս բոյսը չորասէր (xérophile) է, կը մշակուի առանց ոռոգման։ Յաջողութեան մեծ յոյսերով այժմ փորձեր կը կատարուին Ղարաբաղի Թարթառի շրջանին մէջ։

Գովական Դիլիջանը

Դիլիջանը, համանուն շրջանի կեդրոնական այդ քաղաքը, նշանաւոր մնալու եւ հռչակ վայելելու բազմաթիւ պատճառներ ունի։ Բանաստեղծները երգեր են Դիլիջանի սաղարթախիտ անտառը, հիւծախտաւորները գովեր են բուժիչ օդը։

Ամառը Արարատեան դաշտէն ու Կուր գետին հովտէն Դիլիջան կը թափին հազարաւոր մարդիկ, հանգստանալու, բժշկուելու, կամ վայելելու...

գաւական Դիլիջանի բնութիւնը:

Եկողներէն ոչ ոք բնակարան կը բերէ միասին, որովհետեւ անթիւ սենեակներ կան Դիլիջանի մէջ:

Աշնան, երբ կը մեկնին հիւրերը, Դիլիջանի ուսուցչութիւնը կը շարունակէ ապրիլ սենեակէ զրկուած, աստանդական:

Ահա փաստեր: Դիլիջանի ուսուցիչներէն Աճէմեան, Յովհաննէսեան, Բուչարեան եւ Կարապետեան սենեակ չունին բնակելու: 500 դիմում են կատարեր, 150 անգամ կուեր, ու երբ իրենց սենեակ չեն գտեր, արշաւեր են մանկապարտէզին վրայ: Ուսուցիչ Կարապետեան հիմա կը բնակի սենեակի մը մէջ, որ քիչ մը մեծ է անշուշտ լուցկիի տուփէն: Իսկ Հայոց լեզուի դասատուն ո՞ւր կը բնակի, ո՞վ գիտէ:

Երբ այս տխուր կացութիւնը կը պարզեն ան որ անկ է, կը պատասխանուի.

— Վարժապետ են, մի կերպ եօլա կը գնան (Խորհ. Հայաստան, 22 նոյեմբեր):

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Ռուսական «Ֆեդերացիա» հրատարակչական ընկերութիւնը որոշեց պատրաստել գրական մատենաշար մը 40-50 հատորներէ բաղկացած, «Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներու գրականութիւնը» խորագրին տակ: Առաջին առթիւ լոյս պիտի տեսնեն ուկրայնական, ռուսական, վրացական, հայկական, թրքական, թաթարական, հրէական ժողովածուները, ինչպէս նաեւ Միջին Ասիոյ գրողներուն գործերը: Խմբագրական կազմին անդամները ներկայիս կ'աշխատին յիշեալ ժողովուրդներու երկիրներուն մէջ, նիւթ հաւաքելով ու դասաւորելով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ս. Հ. Միութեան Ե. տարեդարձը

ՎԻՐԻԷՕ ՍԻՒՌ ԳՈՒՏՈՑ, 18 դեկտ. — Սթանտըլի Հայր. Միութեան հանդէսը տեղի ունեցաւ Usine Favotի սրահին մէջ, կիրակի կէսօրէ վերջ: Ժամանակէն առաջ կոկիկ բազմութիւն մը լեցուած էր սրահը մեր հայրենակիցներով:

Բեմին աջ եւ ձախ կողմը կը ծածանէին Ֆրանսական դրօշը եւ տարագիր եռագոյնը, իսկ բեմին ճակատը կը ծածանէր Միութեանս նարնջագոյնը եւ կանանչ դրօշը:

Հանդէսը բացուեցաւ նախագահութեամբ Պ. Կ. Վարդէրեանի: Վարագոյրը բացուեցաւ խումբ մը փոքրիկներով եւ երգուեցաւ խմբերգ «Մեր Հայրենիք»ը: Նախագահը առաջարկեց յոտնկայս յարգել նահատակներու յիշատակը: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Պ. Մ. Գասպարեանը որ բացատրեց օրուան նշանակութիւնը, շեշտելով թէ Հայր. Միութեան գոյութիւնը անհրաժեշտ է օտար ափերու վրայ, փրկելու համար նորահաս սերունդը: Այս առթիւ կազմակերպուած է գիշերային դասընթացք մը, նորահաս սերունդը վարժեցնելու համար մեր մայրենի լեզուին եւ հայրենի աւանդութեանց:

Յետոյ տեղի ունեցան խմբերգներ որոնց կը մասնակցէին Պ. Պ. Ս. Զօպանեան, եւ Մարտիրոս Կէօրեան, ընկերակցութեամբ ջութակի: Բարեկարգութեան կը հսկէր Պ. Ա. Խուպեան: Երգուեցան «Բարով եկար սիրուն կռունկ», «Երկիւղ չունիմ»: Արտասանութիւններ եղան Պարոններու եւ օրիորդներու կողմէ.— Ց. Փարատեան (Երբ որ եար մը ունենամ), Կ. Պալքճեան (Խաղաղութիւն ձեզ), Հ. Փափազեան (Գութը), Ծ. Փափազեան (Որբը), Ս. Վարդէրեան (Նոր տարին), Մ. Կէօրեան (Հայը չի ձուլուիր): Յետոյ ներկայացուեցաւ «Կօշկակարին անյարմար աշակերտները» (Մ. Գասպարեանէ): Հանդէսը փակուեցաւ «Բամ Փորոտան»ով:

Հանդիսականները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ:

Միեւնոյն ատեն գաղութիս մէջ կազմակերպուած է Սթանտըլի Հայր. Միութեան ֆութպոլի խումբ մը 6 նոյեմբերին: Առաջին մրցումը տեղի պիտի ունենայ դեկտ. 25ին, կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2ին էքիփ տը Վիրիէօյի դէմ:

(Կնիք մասնաճիւղի)

Ցիրուցան Հայեր

ԻՒԶԷՍ, 16 դեկտ. (Յառաջ).—Իւզէսէն տասը քիլօմէթր հեռու, Remoulien շոգեկառքի կայարանին երկայնքին ի վար, բլրակի մը վրայ, անտառինու այգիներու շրջանակին մէջ, փռուած է ընդարձակ ու երկյարկանի շէնք մը, Panary, հեռուէն նշմարողը երբեք չի կրնար երեւակայել թէ հոն կայ հայկական օջախ մը:

Գործի բերումով, պատահաբար կ'անցնիմ այդ շրջանակէն: Հետաքրքրութեամբ կ'ուզեմ հասկնալ շէնքին ներքին կեանքը:

Վարանումով մը, կը մտնեմ սէմէն ներս, ակնարկ մը կը նետեմ շուրջս: Անձայն ու հանդարտ է: Ոչ մէկ կենդանի շարժում: Լռութիւնը կը խանգարեն միայն բակին մէջ խմբուած հաւերն ու աքաղաղները եւ հինգէն տասը տարեկան երկսեռ մանուկներու խումբ մը:

Սրտայոյզ տեսարան մը կը բացուի աչքիս առջեւ: Պահ մը յետոյ մանուկները կը բոլորուին շուրջս: Առողջ, կայտառ, ժպտուն են բոլորն ալ: Անոնց գեղեցիկ սեւ աչքերը, վարդակարմիր այտերը կը մատնեն որ Հայ են: Մանուկներէն մէկը համարձակ եւ մաքուր հայերէնով մը կը պոռայ.

— Հայ է, Հայ:

Հոգիս կը փոթորկի, ի տես այդ պատանի բարեկամիս: Ահա ուրեմն ցեղին կենդանի վկաները, հայրենիքէն մղոններ հեռու, օտար երկնքի տակ, լեռան մը գլուխը...

Ակնթարթի մը մէջ հետաքրքիր ու մանկական անմեղ ակնարկներու տարափին տակ պահ մը կը մնամ շըւարած ու անխօս:

Ուրիշ տղայ մը կը հարցնէ.

— Պարոն, դուք «Arménien» էք:

Վարանոտ այո մը դուրս կուգայ բերնէս: Արտասովոր փոփոխութ մը կը սկսի անոնց մէջ, նոյն պատանին աւելի ոգեւորուած իմ Հայ ըլլալու հանգամանքէն, կը հարցնէ.

— Պարոն, դուք եկաք մեզի Հայերէ՞ն սորվեցնելու:

Բռնազբօսիկ «ոչ» մը դուրս կուգայ բերնէս, լուռ են բոլորը: Կը զգամ որ իմ ժխտական պատասխանս վիրաւորեց անոնց զգայուն սիրտերը: Կը փութամ փոխել խօսակցութեանս նիւթը.

— Ո՞ւր են ձեր ծնողքը:

Հազիւ խօսքը վերջացած, ահա դռնէն ներս կը մտնէ, 35ամեայ միջահասակ կին մը: Մինակ կը մնամ, հոն բոլորը կը հաւաքուին կնոջ բոլորտիքը:

Կը մօտենամ տիկնոջ եւ տեղեկութիւններ կը քաղեմ:

Սկիզբները, 15—20 հայ ընտանիքներ, Էսկիշէհիրի շրջանէն, քանի մը տարիէ ի վեր կ'աշխատին Ֆրանսացի այգեպանի մը քով: Շնորհիւ իրենց աշխատասիրութեան ու խաղաղ կեանքին, կը վայլեն փաթրոնին եւ դրացիներուն համակրանքը:

Այր եւ կին լծուած են այգեմշակութեան, գոհացուցիչ օրավարձով: Ասկէ դուրս, ունին անասնապահական սեփական գործեր, հաւ, աքաղաղ, նապաստակ, խոզ որոնցմէ կը ստանան գոհացուցիչ եկամուտ մը: Թէեւ անջատուած ազգային կեանքէ, բայց ոգին կենդանի է միշտ: Առողջ մանուկներ եւ պատանիներու խումբ մը կը վխտայ այգիներու երկայնքն ի վար: Կը խօսին հայերէն, կ'երգեն հայերէն: Մեր գաւառացի ու աւանդապահ հայրենակիցները փափաքած են որ իրենց զաւակները մեծնան հայ, դաստիարակուելին ազգային կրթութեամբ: Այդ գաղափարը հաւաքարար տեղեկացուցած են Ֆրանսացի կալուածատիրոջ, որ բարեացակամ մարդ մըն է: Պատրաստակամութիւն յայտնած է, իրենց փափաքին գոհացում տալու համար, տրամադրել մանկապարտէզի ուսուցիչի բնակարանի համար շէնք մը, նաեւ, ամսական որոշ եւ տեւական գումար մը:

Մէկ երկու ազգանուէր երիտասարդներու ջանքերով, ձեռնարկը կը յաջողի: Մանկապարտէզին բացումը կը կատարուի պաշտօնապէս, եւ դպրոցը կը շարունակուի քանի մը ամիսներ: Լաւ շրջանէ մը յետոյ, վարժուհին կը մեկնի պարագաներու ստիպումով:

Կուգայ երկրորդ մը եւ հազիւ քանի մը ամիս մնալով, կը մեկնի առարկելով թէ լեռան գլուխն է:

Ահա այսպէսով կը վերջանայ եռանդով սկսուած ձեռնարկ մը:

Եւ սակայն, մեր աշխատաւոր հայրենակիցները չեն յուսահատած: Կ'աշխատին պահել լեզուն եւ աւանդութիւնները, միշտ կը հետաքրքրուին ազգային անցուդարձերով եւ հայ մամուլով, իսկ կրօնական ծէսերն ու մկրտութիւնները, կատարելու համար կը հրաւիրեն Վալանսի հոգեւոր հովիւը: Դժբախտաբար մինչեւ հիմա ազգային որ եւ է մարմին կամ անհատ կամ թերթ չեն հետաքրքրուած, բացի «Յառաջ»էն որ քանիցս արձագանգը եղած է անոնց կեանքին:

Ներսէս Մանուկեան

Փրոֆ. Տոտոնեանց Եուկոսլաւիոյ մէջ

ՊԵԼԿՐԱՏ, (Յառաջ).— Մեր գաղութն ալ բախտն ունեցաւ լսելու տիեզերահռչակ փրոֆէսօրին մէկ դասախօսութիւնը: Դասախօսութենէն առաջ, Պ. Գ. Մրճիկեան ներկայ հասարակութեան ներկայացուց յարգելի փրոֆէսօրը:

Համագործակցութիւնը, ըսաւ փրոֆէսօրը շատ դարեր առաջ գոյութիւն է ունեցեր հայ ժողովուրդի մէջ, որոնք շնորհիւ այդ համագործակցութեան, հայրենի հողէն հեռու, օտար աշխարհի մէջ կրցեր են տնտեսական բարձր դիրքեր ձեռք ձգել:

Համագործակցութիւնը նոյնիսկ գոյութիւն է ունեցեր հայ գեղջուկի խոնարհ յարկի տակ, ուր մեր ցեղին ազնիւ զարմուհիները իրարու օգնելով կը հայթայթէին իրենց պիտոյքները: Պուլկարիոյ մէջ, Ֆիլիպէ, երեսուն տարի առաջ, ամէն քայլափոխի կը հանդիպէիր հայ վաճառականներու, բայց այժմ ոչ, պատճառն այն է որ Հրեաները, հաստատուելով այդ քաղաքին մէջ եւ կազմելով համագործակցութիւն, գրեթէ գրաւեր են հրապարակը: Այժմ, Հայերը զգալով իրենց սխալը Պ. Հալաճեանի ջանքերուն շնորհիւ, կազմեր են համագործակցական ընկերութիւն մը, որ կարճ ժամանակի մէջ բաւական յաջողութիւն է գտեր: Համագործակցութիւնը միայն տնտեսական հողի վրայ չէ կարելի դնել, այլեւ մտային ու հոգեկան: Այսպէս անհատները համագործակցական դետնի վրայ կը կազմակերպեն դասախօսութիւններ, թատերական ներկայացումներ, գրական ասուլիսներ, այնպէս որ մէկ ցեղի պատկանող անհատներ, մէկզմէկու աւելի կը մօտենան եւ կ'ամրանայ հայրենիքի սէրը: Ինծի պատահեցաւ նոյն բանը, Պուլկարիոյ մէջ ներկայ գտնուեցայ հանդէսի մը, ուր Հայուհի մը արտասանեց մեր թէ ռուսահայ եւ թէ թրքահայ բանաստեղծներէն, որոնք այնքան ազդեցին իմ վրաս, որ ես որոշեցի իմ կեանքիս վերջին օրերը անցընել իմ ազգի մէջ, ըլլալ անոր օգտակար: Ես ալ Հայ եմ, դաստուորդ եմ, բայց կեանքի զանի ալիքները զիս քշեր էին բուն հայրենիքէս հեռու օտար աշխարհ:

Աշխատեցէք միանալ իրարու եւ կազմել համագործակցականներ:

Յարգելի փրոֆէսօրը իր դասախօսութիւնը աւարտեց բուռն ծափերու մէջ:

ՎԱՆԷ ՍԱՆԻԱ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆութպոլ

ՓՐԻՎԱ.—Ուրախ եմ հաղորդելով տեղ. Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպոլի խումբին տարած յաղթանակը U. S. Privadoiseի դէմ:

Թէեւ օտար միջավայրի մը մէջ կը գտնուէինք եւ ներկաները կը փափաքէին մեր պարտութիւնը տեսնել, հայ տղաքը կրցան յաղթական ելլել շնորհիւ այն կամքին ու կորովին, որ Հայուն է:

Խաղը սկսաւ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 1.50ին, 18 դեկտ. Փրիվա հակառակորդին դաշտին վրայ: Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 0ի դէմ 0ով, իսկ երկրորդ կիսախաղին 20 վայրկեան անցած՝ հակառակորդին բերդը երկու անգամ ծակած էինք արդէն, որմէ վերջ յաջողեցան մէկ նշանակէտ մը շահիլ: Խաղին վերջաւորութեան մօտեցած էր՝ երբ յարձակողականով մը յաջողեցանք երրորդ նշանակէտը շահիլ, որով խաղը վերջացաւ 3ի դէմ 0ով:

Յոյս ունինք նոր յաջողութիւններ շահիլ:

Գ. Պօյաճեան

Արախս խումբը

ՍԷՎՐԱՆ.— Գիւղիս Արաքս ֆութպոլի խումբը նոր յաջողութիւն մը եւս ձեռք բերաւ յաղթելով C. A. Bourgetի (2) խումբին, 1ի դէմ 0ով:

Արաքս միութիւնը, ֆութպոլի նոր եղանակէն ի վեր կանոնաւոր մրցումներ ունեցաւ եւ հետաքրքրութիւն յառաջ բերաւ Սէվրանի մէջ իր նորահաս ֆութպոլիստներով:

ՄԱՄՈՒԼ

«Ի՞նչ պէտք է ընենք»

Սօֆիայի «Ազատ խօսք»ը իր կարգին վերլուծելով ռամկավար «Պայքար»ի վերջին մէկ խմբագրականը, որ այս խորագիրը ունէր, դիտել կու տայ (13 դեկտ.).

— «Մեզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով: Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպաստ ու անխորհուրդ կերպո՞վ պիտի գործենք, թէ՞ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք ո եւ է պատահականութեան հանդէպ:

Այս հարցումը, ինչպէս կը տեսնէք շատ ուշացած է: Ան պիտի տրուէր եւ անոր պիտի պատասխանուէր շատ առաջ, 1914ին, 1917ին, 1920ի աշնան կամ, գոնէ, 1922ին... Բայց, լաւ է ուշ քան երբեք: Լաւ է որ գէթ հիմա, հայ կուսակցութեան մը ոչ անկարեւոր մէկ օրգանը, սթափումի նշաններ ցոյց կու տայ եւ հրապարակ կը դնէ մեր կեանքի մեծագոյն հարցումը՝

— Ի՞նչ պիտի ընենք:

Մեծ այս հարցումին պատասխանը Դաշնակցութիւնը տուած է ոչ միայն իր գերագոյն ժողովներու որոշումներով, այլեւ իր քաղաքական, հանրային ու զուտ ներքին կազմակերպական գործով: Ու ոչինչ կայ ծածուկ եւ ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ Դաշնակցութեան գործն ու մտածումը ներկայ ծանր կացութեան եւ վաղուան անակնկալներուն հանդէպ: Ու նաեւ Դաշնակցութիւնը պատրաստ եղած է ու պատրաստ է հիմա ալ, որեւէ հայրենանուէր կազմակերպութեան հետ գըլուխ գլխի քննութեան ենթարկելու մեր կեանքի բոլոր հարցերը, պատասխանելու ի՞նչ պէտք է ընենք հարցումին եւ միացեալ ուժերով կամ «կազմ ու պատրաստ» դիմագրաւելու դէպքերուն ու «պատահականութիւններուն»:

«Ծրագրի ու գործի մասին խորհելու համար, կ'ըսէ ռամկավար «Պայքար», առաջին ու ամէնէն էական պայմանն է մտքերու հանդարտութիւն ու խաղաղութիւն»: «Այսօր, կ'աւելցնէ ռամկավար թերթը, դժուար է գտնել հայ գաղութ մը, անկիւն մը, ուր եկեղեցիի, դպրոցի, թաղականի ու տիրացուի խնդիր ու պայքար չյուզուի»:

Ու, կարգ մը սովորական ու անհամ մեղադրանքներու իր տուրքը տալէ յետոյ, ռամկավար «Պայքար» կ'եզրակացնէ՝

«Հերիք այս ջղագրգռութիւնը, թող հանդարտին եւ խաղաղին միտքերը, որպէսզի կարենանք մեր գլխուն ճարը խորհիլ»:

Այս դեղահատները, որ վերջին թիւով կը հրամցուին ռամկավար թերթին կողմէ, իրապէս Դաշնակցութեանն եղած են, տարիներ շարունակ ու ամէն առիթով առաջարկուելով հայ հիւանդ կեանքին ու մասնաւորապէս ռամկավարներուն, որոնք առանց անոնց համն ու ազդեցութիւնը գէթ անգամ մը փորձելու, ետ մղած են զանոնք, առնուազն «հաշիշ» համարելով...

Սակայն, մենք համոզուած ենք այդ «հաշիշ»ի բուժիչ զօրութեան: Մենք խորապէս հաւատացած ենք, որ ան ոչ միայն պիտի չթմրեցնէ հայ կեանքը, այլեւ ընդհակառակն, նոր կազդոյր պիտի տայ մեր ժողովուրդի հիւանդ օրգանիզմին, սթափումի, իրատեսութեան, նոյնիսկ համերաշխ գործակցութեան պիտի մղէ հազարաւոր մոլորեալներ: Մենք անկեղծօրէն հաւատացած ենք նաեւ որ, այս ընդհանուր ջղագրգռութեան հանդարտեցումի եւ մտքերէ աւելի կիրքերու այս ահաւոր փոթորկալից դադարի պահուն, ոչ միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ «մեր գլխուն ճարը խորհիլ», այլեւ իրապէս փրկել այս ժողովուրդը եւ ներքին իրերակերութենէ, եւ արտաքին հալածումէն դաւերէ, եւ ընդհանուր աղէտէ՝ Հայաստանէն մինչեւ ամենահեռաւոր գաղութը»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Դիւրութեան համար, Մարսէյլի մեր ընդհ. գործակալ Պ. Գ. Ծերիկեանի յանձնած ենք առկախ հաշիւներու գանձումը:

Կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն, ամէն հաշիւ փակել մինչեւ 1932 Դեկտեմբեր 31:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Դաշտին վրայ ներկաներուն կէսէն աւելին Ֆրանսացիներ են, որոնք սիրով կուգան քաջալերել մեր տղաքը:

Որքան ուրախ պիտի ըլլային այս երիտասարդները՝ երբ տեսնէին թէ գիւղիս հայութիւնը կը հետաքրքրուի իրենցմով, մէկուկէս ժամուան յոգնութեան փոխարէն քանի մը քաջալերական խօսքեր բաւ պիտի համարէին իրենց:

Ներկաները անդիտակցաբար օգնած պիտի ըլլան նաեւ իրենց ֆիզիքականին, հեռու մնալով սրճարաններու եւ սենեակներու ապականած օդէն:

Ժիրայր Լօրէն

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

⁂ Երանի անոնց որ չեն վախնար իրենց անձէն:

⁂ Մուհամմէտ չէ կրցեր ճանչնալ կիները: Ի՞նչպէս կրնար ճանչնալ խեղճը, երբ ընդամէնը... չորս կին ունէր:

⁂ Մարդիկ նպատակներ ունին կեանքի մէջ. կիները՝ փափաքներ:

⁂ Երբ այն կը սիրէ, չի կրնար մըտածել: Կինը կրնայ մտածել միայն երբ կը սիրէ: Ու կինը կրնայ մտածել միայն այն ատեն երբ կորսնցուցած է իր ... խելքը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ՄԱԹԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԷԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Ախոռէն բարձրացող այդ ազդանշանին վրայ կը դադրէին խօսակցութիւնները միաձայն: Եւ հետեւելով ձիուն սմբակներուն ձայնին, բոլորը մէկ կը սկսէին զարնել իրենց ոտքերը ու միանուագ կ'երգէին Տըլէսի անչափ ոտանաւորը.—

Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!
La vie est brève,
La nuit est longue
Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!

Ու այդպէս կը շարունակէին սուր ձայներ հանելով. երբեմն արագ, երբեմն դանդաղ՝ համաձայն իրենց սմբակաւոր առաջնորդին: Զաւեշտական էր տեսարանը այն իմաստով որ միութիւն մը ստեղծուած էր բարկացած կենդանիին ու այդ մարդոց մտքին միջեւ. երգը որուն մէջ տեղ ունէին երբեմն չափազանց լկիրչ տողեր, կը վերջանար իւրաքանչիւր տունէ ետք միեւնոյն յանկերգով.

Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!

Շատ համեստ կերպով զարդարուած էր կապելան: Քանի մը նկարներ միայն կը տեսնուէին այնտեղ զորս արուեստագէտները տուած էին Փորէլին, իբրեւ վճարում իրենց առկախ մնացած հաշիւներուն:

Երբեմն, ինչպէս Միջինքին, «Ռէվէյոն»ին կամ Նոր Տարիի նախօրեակին, կապելան զարդարուած կ'ըլլար ձգախէժէ շինուած օդապարիկներով կամ թուղթէ դրօշակներով: Ընդհանրապէս, սակայն, անիկա շեղակի գերաններուն տակ երկարող սրահն էր միայն, առանց ուրախ – ըլւարթ վայր մը ըլլալու յաւակնութեան: Հաճելի միջավայրը կը ստեղծէին միայն իր սովորական յաճախորդները:

Փորէլի կապելան յանպատրաստից բան մըն էր, չէք կրնար տեսնել Փարիզի մէջ անոր նմանը: Մարդ չէր գիտնար նախապէս թէ ինչ պիտի հըրամցուէր իրենց: Գիշերները շարունակ Փորէլ ներկայացում չէր ունենար երբեք: Չէին փնտռեր անոնք Պա-Թա-Քլանի աղջիկներուն սրունքները, որոնք առաջուընէ ցուցադրուած պիտի ըլլային արդէն պաստառներուն վրայ:

Որքան ատեն որ անպակաս էր այդ ընկերական ոգին իրենց մէջ, չէին դանդաղեր երբ ներկայացում չկար: Փորէլ չէր կրցած ճարել հրապուրիչ մէկը: Ան գիտէր որ եթէ առաջին հանդիպած աղջիկը ներս բերէր, յաճախորդները սուլելով սրահէն դուրս պիտի հանէին զայն եւ ինք ստիպուած պիտի ըլլար վճարել աղջկան մէկ շաբաթականը, պարապ տեղը:

Անբախտ դերասանուհի մը եկած էր օր մը իր առաջին ներկայացումը տալու. ոտքի ելլելով ընդհատեր էին անոր երգը եւ սկսած էին երգել իրենց դժոխային յանկերգը՝

Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!

Ամէնէն քաջ սիրտ ունեցող դերասանուհին անգամ չպիտի համարձակէր շարունակել իր երգը այդ յանկերգէն յետոյ:

Ամէն մարդ միասին կը բերէր իր աղջիկը: Տատամսիլ կարելի չէր, պէտք էր պարել: Սրահը տրամադրուած էր իրենց այդ բանին համար:

Պատերուն տակ շարուած էին սեղանները որոնց շուրջը նստած՝ կը ճառէին արուեստի յախուռն ծրագիրներու մասին եւ թեթեւամիտ քննադատութիւններ կ'ընէին:

Ապագայապաշտ արուեստը նորութիւն էր այդ օրերուն: Ըսողներ կային որ կեանքին վրայ պէտք է նայիլ բոլոր անկիւններէն. ոտքի տակ կ'առնուէին ընդունուած ու նուիրագործուած սովորութիւնները: Նոր շարժում մը սկսած էր: Խումբ մը նկարիչներ կային այնտեղ որոնք եռանկիւնաչափներ կը կոչուէին. այս տեսակ շարժումներ չէին կրնար ճանչցուիլ առանց մասնաւոր պիտակի մը: Փինէ մէկն էր այդ խումբէն:

Կապելային այդ շրջանի յաճախորդներուն ամէնէն ողջմիտը Ճորճ Լըմըլիւրիէն էր. հարազատ Ֆրանսացի մը չըլլալո՞ւն հետեւանք էր ատիկա արդեօք: Կըրնոպլէն եկած էր, ուսումը առած էր Իրլանտայի մէջ ուր կը բնակէր իր ծնողքը: Կատաղութիւնը որով ան կառչած էր Գեղեցիկին մասին իր ունեցած համոզումներուն՝ կը հաւասարէր այն այլանդակութիւններուն զորս կը տեսնէր իր շուրջը:

Շատ ալ դիւրին չէ հասկնալ թէ ինչու համար Ճորճն էր որ ամէնէն աւելի պիտի տարուէր Լիան Սոնրէլի հրապոյրներէն:

Կը թուի թէ այդ աղջիկը աւելի խորհրդանշանը պէտք է ըլլար եռանկիւնաչափներուն քան Ճորճին: Պարծանք մըն էր անոնց համար ըսել որ իրենք պէտք չունէին հելլէնական արուեստէն մնացած գիծերու, ձեւի կամ գոյներու ներդաշնակութեան:

— Գեղեցկութիւնը, կը պոռային անոնք Պէրթ փողոցի սեղաններուն վըրայ, գոյութիւն ունի մարդոց մտքին մէջ. աւանդութիւն չկայ. պէտք է բարեշրջուի Արուեստը. ինչպէս տեսական բարեշրջման մէջ է Գիտութիւնը:

Սեղանին վրայ ելած եւ հացի երկար գաւազան մը օդին մէջ շարժելով, Փինէ կը պոռար իր սոսկալի ձայնով,

— Այնշթայն տակնուվրայ ըրաւ ծանրութեան օրէնքները, ես, Փինէ, պիտի քանդեմ Զեւսի բոլոր նախապաշարումները:

Եւ սակայն Լիան Սոնրէլ տգեղ աղջիկ մը չէր: Փարիզի մէջ իրենց մարմինը ցուցադրող բոլոր կիներուն մէջ (եւ պէտք է ընդունիլ որ Փարիզ ճաշակ ունի) չկար հաւանաբար մէկը որ ունենար Լիան Սոնրէլի շնորհն ու գեղեցկութիւնը. նուրբ էր ան ու մանաւանդ ճկուն: Կարելի չէր դիտել անոր գեղեցիկ թեւերն ու չզգալ անոնց մէջ գրկուելու տենչանքը: Թերեւս այդ էր, այդ գրգռութիւնն էր պատճառը որ անխուսափելիօրէն իրեն կը հետեւէին աչքերով:

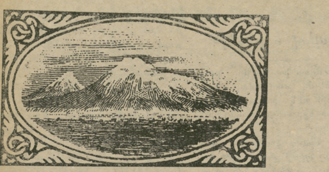
Փորէլ կիներու արտաքին երեւոյթին մասին ճշմարիտ Ֆրանսացիի պէս կ'արտայայտուէր, երբ կ'ըսէր թէ Լիան Սոնրէլի դէմքը մարդ հաճոյքով չէ որ կը դնէ իր բարձին վրայ:

Այդպէս են Ֆրանսացիները. կեղծիք չեն դներ այս տեսակ խնդիրներու մէջ: Աշխարհի մէջ անոնք տեղ մը յատկացուցած են կիներուն ու չեն վարանիր յայտնելու թէ որն է այդ տեղը կամ երբ յարմարագոյն ժամը զանոնք հոն դնելու:

Խելացի մարդ էր Փորէլ ու չափաւորութիւն դրած էր իր խօսքերուն մէջ. կասկած կարելի չէր ունենալ իր ազգութեան մասին, չէր բաւականացեր այդքանով ու աւելցուցեր էր.

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ

Mon SABOUNDJIAN

39, Rue de Trévise 39, Paris (9)

Téléph: Provence 05-91 Métro: Cadet

Արեւելեան անուշեղէններու, կարկանդակներու ու պէսպէս միրգերու պալատ մըն է «Ա Ր Ա Ր Ա Տ» նպարեղէններու մեծ վաճառատունը՝ ուր պիտի գտնէք Ձեր քիմքին համապատասխան ամէն տեսակէ ընտիր նպարեղէններ։

ԾՆՈՒՆԴԻ եւ ԿԱՂԱՆԴԻ առթիւ արտակարգ զեղչուած գիներով կը ծախենք առաջնակարգ չոր պտուղներ։

Վաճառատանս բոլոր ապրանքներուն ցուցակը (prix courant) *իրենց նոր գիներով տպագրուած, տրամադրելի է մեր բոլոր յաճախորդներուն։*

Պահանջեցէք զայն Ձեր գնումները ընելէ առաջ։

Ց.

Փարիզ եւ շրջակաները

Հ. Դ.

Հ. Յ. Դ. ԵԻՐ. Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ *խորհրդակցութեան մը համար ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼԻ եւ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ կոմիտէներէն մէկ-մէկ ներկայացուցիչ, այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,* 32, Ave. des Gobelins, *սրճարանի վերնայարկը։*

ՊԷԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» կոմիտէի ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Fbg. du Temple*։ Կարեւոր օրակարգ։*

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը *8.30ին*, Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» Ակումբին մէջ, St. Martin d'Hérés, Chemin de la Plaine. Croix Rouge։ կարեւոր Օրակարգ: Նոր շրջաբերականներ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատերերով: Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ԼԻՈՆԻ Մարտինը, ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Ջաւարեան եւ Ռոստոմ *խումբերու ընկերները, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները խիստ նկատողութեան կ'առնուին։*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը *8.30*ին, 49 րիւ Նասիոնալ, Պատանեկան միութեան սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Ընկերական թէյասեղան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ սարքած է Նոր Տարիի առթիւ զուտ ընկերական հանդիպում—թէյասեղան մը որ տեղի պիտի ունենայ 26 դեկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 33 Պուլվար Լոնչան, Սալոն Լոնչանի մէջ։

Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ։

Տօնական օրերու ձեր գնումները վերապահեցէ՛ք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Այսօր եւ դեկտ. 24 եւ 25ին, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը, ժամը 2—7

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիքներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով:

ՊԻԻՖԷ, ԺԱՄԸ 5—7, ՊԱՐԵՐ

8րդ եւ 9րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ — 8րդ եւ 9րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF *սրահը*, 6bis, Rue Campagne Première, Métro: Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

24 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

եւ 25 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

կը ներկայացուի Շիրվանզադէի յայտնի տրամ 4 արար

ՆԱՄՈՒՍ

Կը մասնակցին Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ, Պաղտասարեան, Պետրոսեան, Փառանձեմ: *Օրիորդներ՝* Պետրոսեան, Մելինէ: *Պ. Պ.* Գազանճեան, Թոշոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Պաղտասարեան, Սանճագ, Սրապեան եւյլն.։

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ — *Բեմադիր՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆ*

Տոմսերը կը ծախուին

Դրատուն՝ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ եւ Ճաշարան՝ ՖԼՕՐԻԱ.

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ 3, 5 ԵՒ 10 ՖՐԱՆՔ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԹՈՔԱԽՏԱՒՈՐ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ

Այս Կիրակի երեկոյ ժամը կէսէ մինչեւ առաւօտ

Brébant Marseillais*ի սրահներուն մէջ*

Կը նախագահէ՝ Գր. ԵՊՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, նուագ, զուգերգ, հարսնաւի պարեր եւ անակնկալներ։

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՊՈՒՍՏԱՔԵԱՆ

եւ

ԸՆԿ. ԱՐԱՄ ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆ

Ամուսնացած

Ս. Մարկրիթ (Մարսէյլ) Դեկտ. 18

ԿԱՂԱՆԴԻ եւ **ԾՆՈՒՆԴԻ** առթիւ մի՛ մոռնաք գոհարավաճառ-ժամագործ *ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ*ի հասցէն *261, Fbg. St. Martin, Paris (10e)*: Արժէքաւոր նուէրներ եւ *100*ին *10* զեղչ: (*Métro: Louis-Blanc*):

Բացէ կիրակի օրերը։

Նոր Տարին կը մօտենայ, փութացէք անգամ մը այցելել՝

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՀԱԼԱՃԵԱՆ

7, Rue de Tracy Tel. Louvre 28-23

(Métro: St. Denis *եւ* Réaumure)

Նոր Տարիի առթիւ ստացած ենք արեւելեան չոր միրգեր, ընտիր օղի եւ թարմ նպարեղէններ:

Փութացէք օգտուիլ առիթէն, բացառիկ զեղչ Նոր Տարիի առթիւ բոլոր ապրանքներու վրայ:

Ուշադրութիւն մեր գիներուն՝

1. Սուրճ	9	*Ֆր. Լիվր*
2. Քաշէր պանիր	8	*Ֆր. Լիվր*
3. Կեսարիոյ պաստրմա	12.50	*Ֆր. Լիվր*
4. Ճերմակ պանիր	6	*Ֆր. Լիվր*
5. Ձիթապտուղ	3	*Ֆր. Լիվր*
6. Ընտիր օղի	19	*Ֆր. Լիթր*

Անգամ մը այցելեցէք՝ համոզուելու համար։

Livraison à domicile

9

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

6 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեզի. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ հանրածանօթ երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԷՆ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

Վաղը, Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — *25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին*

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է։

կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ։

ՏՕՆԱԾԱՌ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Սէն Լուի Սկաուտական տօնածառի հանդէսը տեղի կ'ունենայ այս շաբաթ երեկոյ, ժամը 7.30ին դպրոցի սրահը:

Պաշտօնական տողանցք ժամը 7ին:

Մուտքը ազատ է:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

J U R I S C O N S U L T E

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare, Paris (9e) — Tél. Pigalle 67-69

կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կու տայ **certificats de coutume**ներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17—19: Նաեւ ժամադրութեամբ

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Յանձն կ'առնէ կատարել գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու:

կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց:

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30. Allemagne.

Photo - Belsunce

1, Rue Tapis Vert, 1, ՐԻՒ ԹԱՓԻ ՎԷՐ

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՀԱՐԻՒՐԻՆ 15 ԶԵՂՉ

Միակ Հայ լուսանկարչատունը որ գեղարուեստական Հայ հասարակութեան գոհացում կրնայ տալ իր ամենավերջին կատարելագործուած ելեկտրական լոյսերով:

Քարթ տ'իտանթիթէ՝ 5 *ֆրանք*, Անգործներու՝ 4 *ֆրանք*:

Քարթ փոսթալ՝ 12 *հատը եւ մէկ նկար մեծցուած՝* 25 *ֆրանք*:

ԿԱՂԱՆԴԻ առթիւ կը պատրաստենք մասնաւոր փիլմներ:

Մէկ անգամ յաճախեցէք եւ գոհ պիտի մնաք:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնասուած կերակուրներ

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու դիւրութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trévise *Բոնսթանթինօփլը նպարավաճառատան մէջ։*

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կարող են օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն։ Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN,,

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême

մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրօններ

Նոր Տարիի առթիւ նուէր մը

ՄԻ՛ ՄՏԱԾԷՔ ԹԷ ԻՆՉ ՆՈՒԷՐ ՊԻՏԻ ՏԱՔ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Ուղղակի դիմեցէք Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ

26, rue Lesage, Paris (19) — **Métro: Belleville**

Tél. Ménil. 61-85

Ուր պիտի գտնէք ամէն տեսակի *հայերէն, յունարէն եւ թուրքերէն* նոր ստացուած փլաքներ:

ԲՈԼՈՐ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐԸ, ԴԻՒՐՈՒՍՈՅՑ ՄԷԹՈՏՈՎ

ՊԱՐԳԵՒ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆ

Ա. մրցանակ փարիզի փրօֆէսէօրներու *1932*ի միջազգային մրցումէն

(Չորս անգամ վկայեալ)

ԿՈՒՍՏԱՅ — *ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԴԱՍԵՐ ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ*

Դրել՝ 88 Bould. de Port Royal Paris (5)

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՈՒՃԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն *8*, առտուները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր։

Métro St. Michel *կամ* Maubert-Mutualité

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ՝ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ

հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. — Métro Pigalle — Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12։ Առաւօտները ժամադրութեամբ։

ԴԵՐՁԱԿ — ԿԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, *մէթրօ* Cadet — Paris (9)

Ճոխ մթերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր ու վայելուչ, տնտեսական տագնապին առթիւ հարիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ։

Տօքթ. L. ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌ

(Հայերէն կը խօսի)

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ԲԺԻՇԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

I.— 41, Rue des Ecoles, Les Lilas (Seine). Métro: Porte des Lilas. Tél. Villette 08 - 23: *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 14 - 17։

II.— 28, Avenue Marceau, Courbevoie (Seine)։ *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 10 - 12։

կ'այցելէ եւ կ'ընդունի հիւանդներ ժամադրութեամբ:

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ՆՈՒԻՐԷ

T. S. F. PHONOS SEVA

ՖՕՆՕՆԵՐ 150 *ՖՐԱՆՔԷՆ ՍԿՍԵԱԼ*

206, RUE LAFAYETTE, PARIS (10)

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մէտայլ ֆրանս. առողջապահ. նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59-54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ Ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, լուսանկարում (**radiographie**), գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ուլտրաձայնային դարմանում (**radiothérapie profonde**), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻի բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար **pneumothorax**ի գործողութիւն: Հակաշիւծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քննական թելադրական եւ ֆրէօտեան մէթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդաբերական եւ վեներական հիւանդութիւններու համար:

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ սերքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54:

Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 24 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
24 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2069 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԾՈՒԽՆ ՈՒ ՇԻՏԱԿԸ

Յօդուածաշարքի մը մէջ, որուն վերջինը լոյս կը տեսնէ այսօր, մեր աշխատակիցը, Ս. Թաթուլ, դրի առած է կարգ մը վիճելի դիտողութիւններ:

Ուզեցինք լայնօրէն տեղ տալ իր մտածումներուն, որպէս զի անգամ մը եւս պարզուի այն ուղեգիծը որուն կը հետեւի դաշնակցական մամուլը, ներգաղթի եւ մանաւանդ փախուստի դէպքերուն առթիւ:

Իր վեց յօդուածներուն հանգոյցն է վերջինը: Խտացումը՝ իր տեսակէտին եւ մանաւանդ այն «մեղք»ին որ կ'իյնայ դաշնակցական մամուլին վրայ:

Կրկին եւ կրկին շեշտելով ներգաղթին արժէքը՝ իբրեւ քաղաքական պահանջ, մեր աշխատակիցը կը ձգտի հակասութեան մէջ բռնել մեզ:

Կը կարծէ թէ՝ «փախստականներու մասին եղած իրարանցումը» կը վնասէ ներգաղթին: Նոյն իսկ Դաշնակցութեան ԺԱ. Ընդհ. Ժողովի բանաձեւին:

— «Հոս, այս գետնին վրայ է ահա, որ իմ համոզումով կը մոլորին մեր կարգ մը օրկանները, իրենց պատասխանատու ղեկավարներովը:

Հոս է, այս ընդհանուր իրարանցումին մէջ, որ յաճախ սովորական դարձած երեւոյթներու գերագնահատութեամբ կը մոռցուին ուրիշ իրողութիւններ եւ պահանջներ»:

Արտատպենք նաեւ իր եզրակացութեանց վերջին կէտը (Զ.)·

— «Չքաջալերել փախուստի դէպքերը, ինչ որ ալ ըլլան անոնց տուն տուող պատճառները»:

Կը կարծենք թէ մեր աշխատակիցը, իր վերլուծումներովն իսկ, յանգած է շփոթ եզրակացութեան մը:

Շփոթ՝ անոր համար որ, մինչ կ'ընդունի Հայաստանի չարն ու բարին պարզելու անհրաժեշտութիւնը, վարանումներ ունի, երբ հարցը փախուստի մասին է:

Նախ ճշդենք իր մէկ թիւրիմացութիւնը, — մեզի ծանօթ չէ ո՛ր եւ է «իրարանցում», վերջին փախուստներու առթիւ:

Այո՛, յունահայ ներգաղթէն անմիջապէս յետոյ, աջէն ձախէն լուրեր, նամակներ սկսան տեղալ, եւ մեր թերթերը արձանագրեցին զանոնք:

Յաճախ լոյս տեսան սովորական անցքեր ալ:

Իր վերջին ամիսներու ընթացքին, ամէնէն աւելի ՅԱՌԱՋն էր որ հրատարակեց օրը օրին հասած տեղեկութիւններ՝ որբերու փախուստի մասին: (Չափազանց բծախնդիր ընկերներ դիտել տուին թէ փախստական խումբերն անգամ կը թուագրենք, — 5րդ կարաւան, 8րդ, 9րդ եւն.):

Բայց, այս բոլորին մէջ, մեր ընկերը ո՞ւր տեսաւ «իրարանցում»:

Ս. Թաթուլի մէկ ոտքը ՅԱՌԱՋի խմբագրատունն է: Ընկերը միշտ առիթ ունի տեսնելու թէ ինչպէս անխնայ գրաքննութեան կ'ենթարկուին Հայաստանի կացութեան մասին հասած գրութիւնները: Թէ ի՛նչպէս կը ջնջուին ցնցող բառերն ու բացատրութիւնները, ձգելով միայն փաստերը:

Եւ յետոյ, ամէն անգամ որ փախուստի դէպք մը պատահեր է, մեր մամուլը անխնայ ճաղկած է: Երբեմն խորապէս խոցոտելով փախստականներուն սիրտը:

Երեւի իր աչքէն վրիպած են, օրինակ, «Յուսաբեր»ն ու «Նոր Օր»ը:

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ փախուստի դէպքերը «քաջալերելու» խնդիր ալ չկայ:

Բայց, այս բոլորը մանրամասնութիւններ են:

Բուն խնդիրը այս է, — Հայաստանի կացութեան մասին հասած դժնդակ տեղեկութիւնները պիտի հրատարակուի՞ն թէ ոչ:

Փախուստի դէպքերը արձագանգ պիտի գտնե՞ն, թէ լռութեան պիտի դատապարտուին, համաձայն ռամկավարներու քաղաքականութեան:

Ս. Թաթուլ չի կրնար խուսափողական պատասխան տալ այս հարցումին:

Իր յօդուածաշարքն ալ այդպիսի եզրակացութեան չի յանգիր:

Ընդհակառակն, միշտ կը շեշտէ բացասական երեւոյթները արձանագրելու, վերլուծելու, Խ. իշխանութեան բարբարոսութեանց դէմ պայքարելու անհրաժեշտութիւնը:

Ինքն ալ այդ գործն է կատարած լման չորս տարի, մնայուն բաժնի մը տակ, — «Մեր հայրենիքէն ներս եւ դուրս»:

Արդ, եթէ այս է մեր ուղեգիծը — եւ ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ — այն ատեն, ուզենք – չուզենք, պիտի կատարենք մեր պարտքը, առանց տարուելու զանգուածին տրամադրութիւններէն: Առանց հետաքրքրուելու թէ ի՛նչ կ'ըսէ փողոցէն անցնող մարդը:

Մենք կը հաւատանք թէ՝ ոչ մէկ դաշնակցական խմբագրի միտքէն կ'անցնի կեր հայթայթել զանգուածի ամբոխային տրամադրութեան:

Բայց, երբ վրդովիչ դէպքեր տեղի կ'ունենան, երբ քանի մը ամսուան ընթացքին հարիւրի մօտ երիտասարդներ իրենց կեանքը վտանգելով կը փախչին, երբ ուրիշ հարիւրաւորներ բանտ կ'իյնան, բողոքած կամ փախուստի ճամբուն վրայ բռնուած ըլլալով, երբ տարիներով նոյն երեւոյթները կը կրկնուին միեւնոյն ձեւերով, — մենք պարտաւոր ե՞նք արձանագրել եւ վերլուծել: Անշուշտ ստուգելով փաստերը:

Մանաւանդ որ, Դաշնակցութենէն եւ դաշնակցական մամուլէն դուրս, միւսները քար կտրած են: Քարը կը ճաթի, մատնանշուած բարբարոսութեանց առթիւ, բայց անոնք ոչ իսկ լսել կ'ուզեն: Եւ եթէ պատմես ու գրես, քեզ կը հռչակեն «թշնամի հայրենեաց»:

Թէ այս տարրական պարտականութիւնը կը վնասէ ներգաղթին, — քիչ մը չափազանց... փափկանկատութիւն է: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼՍԷ ԵՐԳԻԴ, ՊԱՆԴՈ՛ՒԽՏ

Այսօր, շաբաթ, եւ վաղը, կիրակի, ցնծատօն է Մարսէյլի համար:

Հազիւ մէկ տարուան գոյութենէ եւ տքնաջան աշխատանքներէ յետոյ, Երաժշտական Միութիւնը կուտայ իր տարեկան մեծ համերգը, ղեկավարութեամբ երիտասարդ երաժշտագէտ Վարդան Սարգսեանի:

Կոմիտասի այս տաղանդաւոր աշակերտը առաջին անգամ չէ որ Մարսէյլ կը հանդիպի, հայկական երգը վերակենդանացնելու համար:

Բայց, առաջին անգամն է որ այսքան հոգեւին փարելով գործին, կը հիմնաւորէ սքանչելի ձեռնարկ մը:

Առաջին այցելութեան, գրեթէ յուսահատած էր, թեկնածու եւ... ձայն փնտռելով:

Մէկ տարի յետոյ, երեւան կուգայ որ Մարսէյլը ե՛ւ երգող ունի ե՛ւ ձայն:

Ի՞նչպէս հասան այն եօթանասուն երգիչներն ու երգչուհիները, որ այս իրիկուն պիտի թնդացնեն Սալոն Մասիլիայի սրահը:

ՅԱՌԱՋի թղթակիցները պարբերաբար նկարագրած են թէ ի՛նչպէս, օրուան տաժանքէն յետոյ, այդ երիտասարդներն ու օրիորդները միջոց գտած են հետեւելու նաեւ երգի ու երաժշտութեան:

Արդա՛ր է որ, Երաժշտական Միութեան եւ անոր երգչախումբին ճիգը պսակուի հոծ բազմութեան մը յորդառանքովը:

Դէպ ի երգը, դէպ ի հայկական երգը, լուալու համար ձեր հոգիները, որ այնքան կարօտ են կազդոյրի եւ ներշնչման:

Ահա եօթանասուն արական եւ իգական ձայներ՝ բեմին վրայ, ցնծութեան կամ ցասումի ելեւէջներով:

Ահա Օր. Թորոսեանը, սպասում՝ հայրենի կանչի մը օրօրումներով:

Գնա՛ եւ լսէ երգդ, պանդո՛ւխտ:

Ուրիշները երգելով մեռան:

Դուն որ կ'ապրիս, ինչո՞ւ չապրիս քու հարազատ երգերովդ: Քաղաքէ քաղաք: Եւ մանաւանդ ա՛յս պողոտաներուն վրայ... ՎԱՀԷ

ԹԱՒՐԻԶԻ ՃՐԱԳՈՐԾՆԵՐԸ ԲՌՆՈՒԱԾ

Թաւրիզէն կը գրեն մեզի դեկտ. 10 թուականով. — Վարդանեանի սպանիչները ձերբակալուեցան: Մէկը իր նախկին ծառան է, Նախիջեւանի Ալիաբատ գիւղէն, երկու տարի առաջ եկած միւսը՝ Սեպուհ, հինգ ամիս առաջ եկած:

ՄԻԼԻՈՆՆԵՐ՝ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Առջի օր գրած էինք թէ 30 միլիոն գործազուրկներ կան ամբողջ աշխարհի մէջ, համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան Աշխատանքի Գրասենեակի տեղեկագրին, որ յունուար 10ին պիտի ներկայացուի մասնաւոր խորհրդաժողովի մը, աշխատանքի ժամերը կրճատելու համար:

Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ բոլոր կառավարութիւնները ալ ահագին գումարներ ծախսած են, գործազուրկներուն օգնելու համար: Պելժիա ծախսած է 22 միլիոն ֆրանս. ֆրանք՝ 1930ին, իսկ 260,150,000 ֆր.՝ 1931ին: Գերմանիա՝ 6906 միլիոն ֆրանք՝ 1928ին, 17,838 միլիոն՝ 1931ին: Անգլիա՝ 4377 միլիոն 500,000 ֆրանք՝ (51,500,000 ստերլին) 1924ին, 10 միլիառ 800,000,000 ֆրանք (120 միլիոն ստերլին) 1932ին: Իտալիա՝ 44 միլիոն 278,000 ֆրանք 1924ին, 151,436,000 ֆրանք՝ 1930ին: Հոլանտայի մէջ ալ ծախքերը քառապատկուած են վերջին եօթը տարիներու ընթացքին: Զուիցերիոյ մէջ 1925ին ծախսուած էր 12 միլիոն 818,000 ֆրանս. ֆրանք, իսկ 1931ին՝ 186 միլիոն 487,000 ֆրանք:

ԶԱՐՕ ԱՂԱ, ծանօթ հարիւրամեան, նիւթական անձկութեան մատնուած ըլլալով, վերահաստատուեցաւ իր պաշտօնին մէջ, իբրեւ բարապանապետ Պոլսոյ քաղաքապետութեան:

Ֆ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՎԱՃԱՌՔԸ՝ ԱՅՍՕՐ ԵՒ ՎԱՂԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ՝ ԱՅՍՕՐ ԵՒ ՎԱՂԸ

(ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱԼ ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՆԱՒԹԱՄՈՒՂԸ ԿԸ ՇԻՆՈՒԻ ԱՐԱԳՕՐԷՆ

ՎԵՑ ՀԱԶԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐ ԱՅՍ ՏԱՐԻ

ՔՍԱՆ ՀԱԶԱՐ՝ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՏԱՐԻ

«Թայմզ»ի մասնաւոր թղթակիցը երկար թղթակցութեամբ մը կը պարզէ Մուսուլի նաւթամուղի (փայփ – լայն) շինութեանց վիճակը: Մօտ 1200 մղոն երկայնութեան մը վրայ պիտի հաստատուին քարիւղատար խողովակներ, Քէրքուքէն մինչեւ Միջերկրական: Մայր գիծը պիտի հասնի մինչեւ Հայֆա, իսկ ճիւղ մը պիտի երկարի դէպ ի Տրիպոլիս:

Ծրագրին գործադրութիւնը կը ներկայացնէ բազմապիսի դժուարութիւններ, որովհետեւ ճամբուն մեծ մասը անապատ է եւ ժայռ: Խողովակները, որոնց իւրաքանչիւրը իբր մէկ թոն կը կշռէ, կը փոխադրուին ինքնաշարժներով, դէպ ի որոշուած վայրը: Երկրաչափները ճամբայ մը շինած ատեն, կը հետեւին ամէնէն դիւրին հետքերուն, կարելի եղածին չափ խուսափելով արգելքներէ: Նաւթամուղի շինութիւնը այդպիսի դիւրութիւն չի տար: Ճամբան պէտք է յառաջ երթայ ուղիղ գծով: Հետեւաբար, ինքնաշարժները ստիպուած են լեռ ու ձոր կտրել, ժայռերու եւ աւազուտքներու մէջէն անցնիլ, հետեւելով գծուած քարտէսին: Իւրաքանչիւր տասը եարտային ստիպուած են կենալ եւ խողովակ մը ձգել եւ երբ բեռը հատնի, պէտք է վերադառնան միեւնոյն ճամբով, ուրիշ մը բերելու համար: Իւրաքանչիւր ճամբորդութեան ատեն բնականաբար հեռաւորութիւնն ալ կ'աւելնայ: Երբ խողովակները կը հասնին, խումբ խումբ բանուորներ անմիջապէս կը փորեն գետինը, զանոնք զետեղելու համար: Կը փորեն ժայռեր, կը փորեն փխրուն քարակոյտեր: Յաճախ կը պայթեցնեն ուժանակներով: Բանուորները հաց կ'ուզեն, ջուր կ'ուզեն. կառքերը՝ քարիւղ եւ նորոգութեան յատուկ նիւթեր: Այս բոլորը՝ անապատին մէջ:

Իբր 120,000 թոն ծանրութեամբ խողովակներ պիտի տեղափոխուին ու զետեղուին այս պայմաններուն մէջ: Յետոյ, անհրաժեշտ է հազար մղոն երկայնութեամբ հեռախօսի թելեր հաստատել, հետեւելով ճամբուն:

Այժմ 6000 բանուորներ կ'աշխատին: Յառաջիկայ տարուան կիսուն բանուորներու թիւը պիտի հասնի 20,000ի: Ծախք նախատեսուած է տասը միլիոն ստերլին:

Աշխատանքները միաժամանակ յառաջ կը տարուին չորս կէտերէ, — Քէրքուքէն, Ֆաթայէն (Տիգրիսի վրայ), օգտուելով երկաթուղիէն, Մաֆրաքէն (Անդրյորդանան), հետեւելով Հիճազի գծին եւ Տրիպոլիսէն (Միջերկրականի վրայ):

Հուվըր յուսահատեցաւ, մինակ մնալով

Ինչպէս գրեցինք, Պ. Րուզվէլթ, Մ. Նահանգներու նոր նախագահը, մերժեց ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել պատերազմական պարտքերու կարգադրութեան համար:

Այս վճռական պատասխանին վրայ, Պ. Հուվըր մէկդի դրաւ մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմելու ծրագիրը: Յետոյ, հրատարակութեան տուաւ Րուզվէլթի հետ փոխանակուած նամակները: Րուզվէլթ իր առաջին նամակին մէջ կը յայտնէ թէ զինաթափութեան, պարտքերու եւ տնտեսական խորհրդաժողովի խնդիրները անջատ հարցեր են, թէեւ իրարու հետ կապուած՝ վերջնական լուծման մը պարագային: Զինաթափութեան մասին նոր նախագահը համանութիւն կը յայտնէ Հուվըրի քաղաքականութեան, բայց կը կարծէ թէ բաւական ժամանակ պիտի անցնի, մինչեւ որ գործնական ելքի մը յանգի: Պարտքերու մասին, Րուզվէլթ կ'ըսէ թէ եթէ ո՛ր եւ է երկիր կ'ուզէ բանակցիլ, պէտք է պատեհութիւն ընծայել: Բայց պէտք է իւրաքանչիւր պարագայ առանձին քննել եւ յանձնառութեան տակ չդնել նոր իշխանութիւնը:

Գալով համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովին, Րուզվէլթի կարծիքով այդ խնդիրը պէտք չէ ընկղմել զինաթափութեան եւ պարտքերու մասին կատարուած խօսակցութիւններով: Եւ մերժելով ո՛ր եւ է յանձնառութիւն, կ'առաջարկէ մարտ 4ին յետաձգել պատուիրակներու ընտրութիւնը, երբ ինք իշխանութեան գլուխ կ'անցնի:

Մէկ խօսքով, նոր նախագահը կը մերժէ ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ո՛ր եւ է հարցի մասին, եւ կ'ուզէ որ պրպտումներ կատարուին, նիւթեր հաւաքուին:

Փոլ Պոնքուր վստահութիւն շահեցաւ

Երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր լսելով նոր դահլիճին յայտարարութիւնը, վստահութիւն յայտնեց 215ի դէմ 365 ձայնով:

Երէկ հաղորդած էինք այդ յայտարարութեան գլխաւոր գիծերը: Պարտքերու մասին, յայտարարութիւնը լաւատես է, բայց անհրաժեշտ կը գտնէ ծայրայեղ խոհեմութիւն՝ նոր բանակցութեանց առթիւ, նկատի ունենալով Երեսփ. ժողովին վերջին բանաձեւը (12 դեկտ.): Գործազրկութեան մասին, կառավարութիւնը պիտի շարունակէ նախորդին քաղաքականութիւնը, միեւնոյն ատեն ուսումնասիրելով նոր միջոցներ եւ աշխատանքի լաւագոյն բաշխում կատարելով: Այս առթիւ անհրաժեշտ կը գտնէ միջազգային ծրագիր մը: Պիտի ներկայացնէ օրինագիծ մը, հողագործութիւնը, եւ մասնաւորապէս ցորենի հրապարակը պաշտպանելու համար: Ամէն ջանք պիտի թափէ հաւասարակշռելու ելմտացոյցը, մէկ ամսուան համար առժամեայ ելմտացոյց մը պահանջելով: Զինաթափութեան հարցին առթիւ, լռելեայն ընդունելով Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, դիտել կուտայ թէ պիտի հսկեն որ այդ իրաւունքը չյանգի վերազինման մը, «անհամապատասխան՝ թէ՛ խորհրդաժողովի նպատակին եւ թէ դաշնագիրներուն»:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԳԱՆՁԵՐԸ

Անգլ. թերթ մը կը գրէ թէ պարսկական կառավարութիւնը որոշած է Լոնտոնի կամ Փարիզի մէջ ծախել կարգ մը արքունի հարստութիւններ: Մէկը՝ նոր գահն է, զարդարուած՝ 40,000 թանկագին քարերով, որոնց արժէքը վեց միլիոն ստերլին գնահատեր էին ֆրանսացի եւ հոլանտացի մասնագէտներ: Միւսը՝ 60 սանթիմեդր տրամագծով երկրագունդ մըն է, որուն վրայ իւրաքանչիւր երկիր նշանակուած է տարբեր քարերով:

Լուրը պաշտօնական չըլլալով, պէտք վերապահութեամբ ընդունիլ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Դեկտ. 9ին Սուրիոյ վարչապետ Հագգը պէյ Ազմ հասած է Անտիոք եւ ընդունուած մեծ պատիւներով: Սանճագի կառավարիչն ու մարզպանութեան պատուիրակը դիմաւորած են վարչապետը:

Հետեւեալ օրը, Հագգը պէյ Ազմ այցելած է Ալէքսանտրէթ: Ժողովուրդը քաղաքէն դուրս մեծ պատրաստութեամբ ընդունած է եւ մեծ պատիւներ ընծայած: Դպրոցական աշակերտներ, ոստիկաններ, ժանտարմաներ պատիւի կեցած են: Քաղաքի մուտքին առջեւ Քաղդէացիներու պատր. փոխանորդը ֆրանսերէն ճառ մը խօսած եւ բարի գալուստ մաղթած է, շահեկան դրուագներ պատմելով Ալէքսանտրէթի հին պատմութենէն: Պատր. փոխանորդը թուելէ վերջ զանազան ժողովուրդներու տիրապետութեան շրջանը Ալէքսանտրէթի վրայ, յիշած է նաեւ Հայոց Լեւոն թագաւորի գրաւումն ու Հայերու երկարատեւ տիրապետութիւնը: Թրքական տիրապետութեան խամրեցնող շրջանը յիշելով, ցոյց տուած է Թուրքերու յետամնացութիւնը:

Պատր. փոխանորդը, ամենավերջը, հրաւիրած է ուշադրութիւնը սուրիական պետական մեծ մարդուն եւ խնդրած որ աննկատ չթողուի այս պատմական մեծ քաղաքը որ Սուրիոյ ամենագլխաւոր դուռը պիտի ըլլայ:

Վարչապետին ի պատիւ եղած ցոյցերուն իրենց լայն մասնակցութիւնը բերած են նաեւ Հայերը:

Դեկտ. 11ին վարչապետը վերադարձած է Հալէպ:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, դեկտեմբերի կիսուն գործազուրկներու թիւն էր 5,604,000, ինչ որ կը նշանակէ յաւելում 249 հազարի: Անցեալ տարի դեկտեմբերի առաջին կիսուն գործազուրկները աւելցած էին 290,000, ընդհանուր թիւը բարձրացնելով 5,349,000ի: Իսկ ամենաբարձր թիւը կը ներկայացնէր մարտի տեղեկագիրը, — 6,129,000:

Կառավարութիւնը 500 միլիոն մարքի (25 միլիոն ստերլին) գումար մը դրաւ աշխատանքի լիազօրին տրամադրութեան տակ, անմիջապէս գործ ճարելու համար գործազուրկներուն:

9000 ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ ՄԷԿ ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԷՋ

Սպանիոյ կրթական նախարարը զեկուցում տալով խորհրդարանին մէջ, յայտնեց թէ 7000 նոր դպրոցներ բացուեցան անցեալ տարի, իսկ 2580 ալ՝ այս տարի:

Այժմ քաղաքապետութիւնները պարտաւոր են գետին մը տրամադրել իւրաքանչիւր դպրոցի համար եւ հոգալ ծախքին 25 առ հարիւրը: Աղքատ քաղաքապետութիւնները կրնան 5 առ հարիւրը միայն նպաստել, իսկ հարուստները մինչեւ 60 առ 100 օգնած են: Միեւնոյն ատեն մասնաւոր դասընթացքներ բացուած են ուսուցիչներու համար: Վերջին հրաւէրին 15 հազար հոգի պատասխանած էին, բայց միայն 5000 հոգի ընտրուեցան: Մինչ Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի մէջ ուսուցիչներու թոշակները կը զեղչեն, Սպանիոյ մէջ թէ ուսուցիչները կ'աւելցնեն եւ թէ անոնց թոշակները:

Հանրապետական իշխանութիւնը միեւնոյն ատեն բացած է գիւղական գրադարաններ, որոնց թիւը այժմ կը հասնի 1143ի, 146,000 հատոր գիրքով: Հաստատուած են, դարձեալ, շրջուն թատրոններ եւ թանգարաններ: Կառավարութիւնը չափազանց գտնելով համալսարաններու թիւը, որոշած է ջնջել առ նուազն երկուքը, եւ անոնց տեղ հաստատել միջնակարգ վարժարաններ:

228 ՆՈՐ ՕԴԱՆԱՒԵՐ պիտի շինէ Ամերիկա, վեց ամիսէն, 300 միլիոն տոլար տրամադրելով: Այժմ 1277 օդանաւ ունի:

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

(ԱԿԱՆԱՏԵՍԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ)

ԹԱՒՐԻԶ.— Ուղարկում եմ նոր Հայաստանէն ճողոպրած մէկ մտաւորականի՝ Հ. Մ.-ի գրածը երկրում տիրող այլանդակութիւնների մասին։

Մենք նրան չլսեցինք եւ գրի չառանք ոդպէսզի մեր հակառակորդները չասեն թէ շինծու է, այլ թողինք իրեն ականատեսին իր ձեռքով գրելու եւ պատմելու այն ամէնը ինչ որ իր աչքով տեսել է ու զգացել։ Մեր յարգելի բարեկամը խոստացել է պարբերաբար գրի առնել եւ մամուլի սեփականութիւնը դարձնել, այն բոլորը որ լուսաբանում է խորհրդային Հայաստանի կեանքը։

ԹՂԹԱԿԻՑ

Խորհրդային երկիրների մասին գրողը, բնականաբար սկսում է կոլխոզներից, սովխոզներից, մեքենա-տրակտորային կայաններից, «սոցիալիստական շինարարութիւնից», վերջապէս սոց. մրցումից եւ հարուածայնութիւնից, որովհետեւ խորհրդային իշխանութեան գործունէութեան առանցքը կազմում են այս ձեռնարկները։

Ներկայիս սակաւաթիւ գիւղեր են մնացել Խորհրդային Միութեան մէջ, որտեղ կոլխոզ չլինի, իսկ կոլխոզ չեղած գիւղերում՝ լինում է սովխոզ։

Բոլշեւիկները ի լուր աշխարհի իրենց մամուլում կամաւոր են յայտարարել կոլխոզ կազմակերպելու նախաձեռնութիւնը։ Եւ սակայն՝ վա՜յ այն գիւղացուն, որ անհատ կը մնայ, առաջին հերթին նրան կը սպառնան աքսորով եւ բանտով. իսկ եթէ անհատ գիւղացին չի զիջում միանալու կոլխոզին, նա դատապարտւում է աքսորի։

Կոլխոզը, իր առաջին իսկ կազմակերպման օրից խլում է գիւղացիներից՝ գիւղին մօտիկ գտնուած հողերը. իսկ գիւղացիներին քշում դէպ ի լեռներ, ըմբոստներին հալածում է ամէն տեսակ միջոցներով։ Ահաւասիկ սրանով է բացատրւում թէ ինչո՞ւ բոլշեւիկները կոլխոզ կազմելու գործում, որոշ յաջողութիւն են ունեցել։

1930 թուին բոլշեւիկները յաջողութիւն չունեցան, որովհետեւ իրենց զէնքը ուղղեցին ընդհանուր գիւղացիութեան դէմ, իսկ այժմ նրանք նոյն զէնքը գործածում են, սակայն աւելի խորամանկ, աւելի քօղարկուած եւ որ գլխաւորն է, առանձին-առանձին ոչնչացնում են կոլխոզնիկներին։

Իրապէս կոլխոզնիկ գիւղացին աւելի վատթար կացութեան մէջ է քան միջնադարեան ճորտը։ Նրա ձեռքից «կամաւոր» կերպով խլուած է իր հողը, անասունը եւ որպէս զի նա կարողանայ քարշ տալ իր թշուառ գոյութիւնը՝ պէտք է անյապաղ կատարէ կոլխոզի «նախագահ»ի եւ կոմբջիջի քարտուղարի բոլոր հրամանները։ Նա չգիտէ թէ ինչ բան է ժամը։ Նրա ժամը արեւածագը եւ արեւամուտն է։ Նա առաւօտեան դեռ արեւը չծագած պէտք է մեկնի դաշտ՝ աշխատելու մինչեւ արեւամուտը, որից յետոյ պէտք է մեկնի գիւղ, սակայն իրաւունք չունի իր տունը գնալու, որովհետեւ կոոպերատիւը ապրանք է ստացել պէտք է ժողով լինի՝ որոշելու թէ ինչպէս բաժանեն ստացուած ապրանքը։ Ի հարկէ ժողովի ինքնակոչ տէր ու տիրականն է կոմբջիջի քարտուղարը, որի խօսքը օրէնք է եւ որոշում։ Նա պաշտօնապէս յայտարարում է «ընկերներին» որ ստացուած է մեծ քանակութեամբ ապրանք, բոլորից բաժին կը հասնի, ժողովից չգնաք։ Բայց սպասեցէք, առաջին հերթին ապրանքը տրւում է հարուածային կոլխոզնիկներին, որոնք «բանդիտների» (աւազակ) դէմ գնում են կռուելու։ Ստացուած է երեք զոյգ կօշիկ. կոմբջիջը որոշել է մէկ զոյգը ինձ տալ (քարտուղարին), մէկ զոյգը կոլխոզի նախագահին, իսկ մէկ զոյգն էլ կոմսոմոլի քարտուղարին։

— Ո՞վ է դէմ, կը հարցնէ կոմբջիջի քարտուղարը։

Ո՞վ կը համարձակի ասելու, որ ես դէմ եմ։ Ի հարկէ ոչ ոք։

Ստացուած է շաքար, որ պիտի տրուի բոլորին, անխտիր, իւրաքանչիւրը պիտի ստանայ 100 գրամ. իսկ հարուածայինները՝ մէկ քիլօ։

— Ո՞վ է դէմ, նորից հարցնում է կոմբջիջի քարտուղարը։

Լռութիւն։

— Բոլորդ համաձա՞յն էք։

Նորից լռութիւն...

— Ընկերներ, չնայած որ մեր շաքարի նորման մէկ տարով ուշացել էր, սակայն սրանից յետոյ այլ եւս չի ուշանայ, բոլորդ ժամանակին կը ստանաք ձեր բաժին շաքարը։

— Իսկ կտո՞րը (կերպասեղէն), մեր երեխերքը մերկ են, դողդղալով հնչում է մի մեռելային ձայն։

— Կտոր չկայ, բայց շուտով կը ստանանք, պատասխանում է կոմբջիջը։

— Ո՞ւր էք փախչում, ժողովը դեռ վերջացած չէ։ Սպասեցէք, մոռացայ ասել, կոոպերատիւների անդամավճարը աւելացած է 30 առ հարիւրով, պէտք է փող վճարէք եւ ապա շաքար ստանաք։

— Փող չկայ, պատասխանում է մի ձայն դրսից։

—Բանտարկեցէք, այդ ո՞ր հակայեղափոխականն էր, որ գիւղացիութեան մէջ կուլակային պրովակացիա է մըղում, ասում է կուսբջիջի քարտուղարը փրփուրը բերնին։ Ես փողի անուն չտուեցի, ես միայն տոկոս ասացի, փող չենք վերցնում, պետութեան հարկաւոր է՝ հաւ, ձու, իւղ, բուրդ, բամպակ, որպէս զի մենք «սոցիալիզմ» կառուցանենք։ Փող պետութիւնը շատ ունի։ Դէ՛հ, գնացէք ժողովը վերջացաւ։

— Կատարածու, յայտարարիր անհատ գիւղացիներին, որ վաղը նրանցից ոչ ոք աշխատանքի չգնա, ժողով կայ, շաքար պիտի տանք անհատներին, հրամայում է կուսբջիջի քարտուղարը։

Հրամանը իսկոյն կատարւում է։ Առաւօտեան վաղ կոլխոզնիկները գընում են դաշտ, իսկ անհատները գալիս են դպրոցի շէնքը ժողովի, խանգարելով դպրոցի պարապմունքները։

Գործի վրայ է կուսբջիջի քարտուղարը, մօտ երկու ժամ լենինիզմից, ստալինիզմից, սոցիալիզմից ճառելուց յետոյ, նորից յայտարարում է.

— Ընկերներ, գիտեմ, որ մէկ տարի է շաքար չէք ստացել, բայց կեցցէ՛ ընկեր Ստալինը, մեր կոոպերատիւը շաքարով, կտորով լցուել է, հարուածայիններին մենք բաւարարեցինք, մնացիք դուք, ձեզ էլ կը բաւարարենք միայն մի պայմանով՝ որ մտնէք կոլխոզի մէջ, թէ չէ ոչ շաքար կը ստանաք, ոչ կտոր եւ ոչ էլ հող։ Վաղ թէ ուշ, պիտի գրուէք, այժմ գրուեցէք, համաձա՞յն էք։

— Ընկեր քարտուղար, ես աշնան կը գրուեմ, այժմ ոչ, դողդղալով ասում է մի գիւղացի։

— Դու գրուես էլ մենք չենք ընդունի, մենք գիտենք թէ դու ո՞վ ես, դու կուլակ ես եւ մի քանի գիւղացիներ էլ առել ես քու ազդեցութեան տակ։ Քեզ եւ քեզ պէսների համար կոլխոզում տեղ չկայ։ Հինգ կուլակներ կան մեր գիւղում, ընկերներ, մնացածները պէտք է գրուեն, իսկ ովքեր չեն գրուել, կարող են չգրուել. ընկեր Ստալինը ասել է, որ կոլխոզը կամաւոր է, սակայն՝ չգրուողներից հողը կ'առնենք եւ մթերումների պլանը կ'աւելացնենք։ Ով չի մտնում կոլխոզ, թող մատ բարձրացնէ...

Տիրում է լռութիւն։

— Ուրեմն, բացի «կուլակներից» բոլորդ համաձայն էք։ Շատ լաւ, ռապորտ (տեղեկագիր) ուղարկենք ընկեր Խանջեանին, որ մեր գիւղը համատարած է, ասում է կուսբջիջի քարտուղարը։

— Իսկ շաքա՞րը, կտո՞րը... հարցնում է գիւղացիներից մէկը։

— Շաքար ու կտոր կը ստանաք այն ժամանակ, երբ երեք ամիս կոլխոզնիկի ստաժ կ'ունենաք։ Զգնաք, սպասեցէք, մեր գիւղին հետեւեալ պլանն է եկել— 500 փութ պանիր, 1500 ոչխար, 2000 փութ ցորեն, 2500 փութ գարի, 5000 փութ խոտ եւ կոոպերատիւի անդամավճարի յաւելում 5000 ռուբլի։ Այս պլանը մենք պէտք է կատարենք, եւ գերակատարենք, սակայն սա այս տարուայ պլանը ամբողջովին չէ, այլ առաջին կւարտալն է, երկրորդ կւարտալը (քառորդ) գալոց ամառն է, իսկ երրորդ կւարտալը աշնանը, ասում է կուսբջիջի քարտուղարը։

— Ամբողջ գիւղը եթէ վերցնենք 1500 ոչխար չի ունենայ, մենք ինչպէս երեք անգամ 1500 ոչխար տանք, ասում է մի գիւղացի։

— Բանտարկեցէ՛ք այդ կուլակ, դաշնակ, բանդիտ հակայեղափոխական պրովակատորին։

Եւ իսկոյն բանտարկում են խեղճ գիւղացուն, որ պիտի յանձնուի Չեկային, որպէս այդպիսին։

Խորհրդային գիւղում այսպէս են վարւում գիւղացիներին հետ բոլշեւիկները։ Այսպէս են նրանք կազմակերպում իրենց «կամաւոր» կոլխոզները։ Եւ միայն այս է խորհրդային ստրկացած գիւղացու ամբողջ կեանքը։ Ո՛չ...։ Մտէք խորհրդային սեւէ գիւղ եւ ի՞նչ կը տեսնէք,— գիւղացին այնքան է սարսափած կոմունիստ լրտեսների բռնութիւններից, որ ամէն անծանօթի լրտես է ընդունում։ Նա փողոցում քայլելիս պէտք է համր լինի, նոյնիսկ վախենում է իր սեփական ստուերից, որ նոյնպէս կարող է մատնել իրեն։ Խորհրդային գիւղում պատերն անգամ ականջ ունին, իսկ նրա երախաները մերկ են բառին բուն նշանակութեամբ։ Կիսաքաղց եւ վտիտ ու դժգոյն մարմնով սողում են գետնի վրայ։ Երախան տեսնում է, որ իր հայրը չի կարող տաքացնել իր մարմինը, եւ անգիտակցաբար նզովում է իր հօրը եւ պաշտում գարնանային արեւը, որից միայն կը տաքանայ իր թըշուառ մարմինը։

Գիւղացու շալվարը կէսը սպիտակ կէսը սեւ կտորից է, որովհետեւ ըստ նորմայի մէկ մեդր կտոր է հասնում մի տարուայ ընթացքում։

Մտէք գիւղացու տուն, նա հաւաքում է իր պանիրը, հացը, բուրդը հաւկիթը եւ իր իսկ ձեռքով մեկնում, հայթայթում կոոպերատիւներին։ Հետեւապէս իր քրտինքի արդիւնքը յանձնում իր բռնաւորին, այլապէս բռնաւորը պատրաստ է կտրելու իր գլուխը։

Մտէք գիւղացու ախոռը, կը տեսնէք որ նա անասունների հետ լուռ մրմնջում է աղօթք.

— Աստուած, ես մեր հոգին առ, ես մեզ ազատիր էս զլում կրակից։

Դարձեալ մտէք մութ նկուղներ եւ կը տեսնէք որ երկուսից երեք գիւղացի փսփսում են իրար ականջի — Աստուծով կ'ազատուենք այս կրակից...։

Մտէք խեղճ գիւղացու տուն, նա վաղուց է շաքարի համը մոռացել, որովհետեւ այժմ նա որպէս դեղ է գործածւում։

Ապա նայեցէք գիւղացու հագուստներին որոնք կեղտի մէջ փտել են, իսկ միջատները բոլշեւիկների այդ հաւատարիմ դաշնակիցները, միասին ծծում են ստրկացած գիւղացու արիւնը։

Հարց էք տալիս, ինչո՞ւ հագուստները չէք լուանում։

— Միթէ՞ դուք երկրի տնտեսութեան հետ ծանօթ չէք։ Սապոն չկայ, ընկեր, պատասխանում է թշուառ գիւղացին։

Մտէք գիւղի դպրոցը, այնտեղ կը տեսնէք ձեզ ծանօթ գիւղի կուսբջիջի քարտուղարին, որ պահանջում է, որպէսզի աշակերտները պարտաւորուեն իրենց ծնողներին կոլխոզ մտցնել, իսկ եթէ նրանք չկարողանան իրենց ծնողներին համոզել, պարտաւոր են նրանցից բաժանուել, որովհետեւ այդպիսի ծնողները դասակարգային թշնամիներ են, որոնց պէտք է անխնայ ոչնչացնել։ Բայց ծնողներից բաժանուելուց առաջ, աշակերտները պէտք է լսեն թէ իրենց ծնողները ինչ են ասում, խորհրդային պետութեան եւ կոլխոզի մասին, որոնց մասին նոքա պարտաւոր են տեղեկացնելու։ Այն աշակերտները, որոնք իրենց ծնողներից տեղեկութիւն չեն յայտնի, դպրոցում չեն կարող սովորել եւ հետեւապէս կը հեռացուեն։

— Ձեր ծնողներից Աստծուն հաւատացող կայ, եւ փաստերով կ'ապացուցանեմ, որ մենք, բոլշեւիկներս աւելի զօրաւոր ենք քան թէ ձեր ծնողների պաշտած Աստուածը, հապա ասէք, «Աստուած, մեզ հաց տուր»։ Երեխաները կրկնում են։ Այժմ ասէք, «ընկեր Ստալին, մեզ հաց տուր»։ Մանուկները կրկնում են...

Այս խօսքերը ասելուն պէս, երդիքից կուսբջիջի արբանեակ կոմսոմոլները հաց են թափում վերեւից երախաների գլխին։ Եւ երկրի իշխանաւորը հպարտացած սքանչելի «յաղթանակով» բացականչում է.

— «Մենք այսպէս կ'ապացուցանենք Աստուծոյ չլինելը»։

Անկարելի է մէկ-մէկ թուել այն բարբարոսութիւնները, որոնք կատարւում են ռուս եւ նրա հարեւան ժողովուրդի գլխին կարմիր վամպիրները։

Ամէն օր բոլշեւիկեան սանձարձակութեանը քաւութեան նոխազ կը դառնան բազմաթիւ անմեղ գիւղացիներ, բանուորներ եւ մտաւորականներ։

Ո՞ւր են Սիսեանի Մազրա գիւղի Յովհաննէս Պարոնեանը, Շաղաթոյի Սողոմոնը, Անգեղակոթցի Ալեքսանը, բժիշկ Հէքիմեանը, Բաշքենդցի Սարգիսը, Գեօզալդարայի ամբողջ երիտասարդութիւնը, Նախիջեւանի շրջանի բազմաթիւ գիւղացիները։ Սրանք բոլորը անմեղ մարդիկ էին որ զոհ գնացին կատաղած չէկիստների բարբարոսութեան։ Այս բոլորից յետոյ իրաւունք չունի՞նք ասելու, որ միջնադարեան ճորտը աւելի լաւ վիճակի մէջ էր քան Ռուսաստանի ներկայ գիւղացին, լինի նա կոլխոզնիկ կամ ոչ-կոլխոզնիկ միեւնոյն է, քանի որ բոլշեւիկները հաւասարապէս յափշտակում են նրանց ճակատի քրտինքը եւ բռնաբարում նրանց բոլոր իրաւունքները։

Միթէ կարո՞ղ է խաղաղութիւն տեսնել մի երկիր — նոյնիսկ ամբողջ աշխարհը— եթէ տակաւին 150 միլիոն ժողովուրդ տնքում է մի բուռն աւազակների երկաթեայ կրունկի տակ։

Տողերիս գրողը ունեցել է մեծագոյն դժբախտութիւնը ապրելու այդ մղձաւանջի տակ եւ ազատուելու միակ միջոցը համարել է փախուստը։

Թող փորձեն բոլշեւիկները հերքել այս փաստերը։ Նրանք կը պատասխանեն ինչպէս ուրիշ հանգամանքներում։

Հ. Մ.

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՎՃԻՌԸ

— · · —

Մեր այս շարքին առաջին մասով յիշեցինք թէ Դաշնակցութիւնը իր վերջին երկու ընդհանուր ժողովներու մէջ, առանձին կարեւորութեամբ քննած է ներգաղթի հարցը։

ԺԱ. ընդհանուր ժողովին (1929) այս խնդրին քննութիւնը եւ հանուած վճիռը աւելի կարեւոր են, նկատի ունենալով անցեալի փորձերն ու քայլերը— եւ Խորհրդ. իշխանութեան դիրքը։

Այդ շրջանին էր, որ արտագաղթի հոսանք մը ծայր էր առեր Հայաստանէն դէպի դրացի երկիրները եւ Խորհ. Միութեան միւս մասերը։ Այս շարժումին մէջ բոլշեւիկեան իշխանութիւնը ոչ միայն չէր խորշեր հակամիջոցներու մասին, այլեւ ուղղակի եւ անուղղակի զարկ կուտար շարժումի ծաւալման։ Մասնաւորաբար ջանք չէր խնայուէր նօսրացնելու արեւմտահայ զանգուածը, իբրեւ անբարեյոյս տարր «համայնավար իշխանութեան» համար։

Այս ուղղութեամբ քայլերը, եւ սովորական դարձած փախուստի դէպքերն ու ներքին ցնցումները, մասնաւորաբար Չեկայի ահարեկումները արտասահմանի մէջ ստեղծեր էին կացութիւն մը, նման այս օրերուն։

Մէկ կողմէ կը կրկնուէր բարձրաձայն ներգաղթի պահանջը, իսկ միւս կողմէն կը ստեղծուէր թշնամական տրամադրութիւն մը Հայաստանի դէմ։

Շահագործումներ շատ եղան մասնաւորաբար այս գետնին վրայ։ Դաշնակցութեան դէմ ուղղուեցան ոչ միայն համայնավարութեան եւ անոնց արտասահմանեան բարեկամ կազմակերպութիւններու զէնքերը, այլ եւ բոլոր մութ ուժերը, որոնք ամէն գնով դէմ էին Հայաստանի ուժեղացման։

Դաշնակցութեան ներգաղթի պահանջը փորձեցին ներկայացնել իբրեւ «կեղծիք», «խաբէութիւն», միամիտ ու հաւատաւոր բազմութիւններու դէմ։

Որովհետեւ — կը տրամաբանէին այդ ատենուան հերոսները — եթէ Դաշնակցութիւնը իրաւես յետին հաշիւներով չէ որ ներգաղթի պահանջը կը դնէ, ապա ուրեմն պէտք չէ շարունակէ «թշնամական» դիրքի մէջ մնալ Հայաստանի հանդէպ։

Որքան ալ խախուտ եւ անարժէք էին այս կարգի առարկութիւնները, ճշմարտութիւն մը կար, որու վրայ պէտք է որ սեւեռենք մեր ուշադրութիւնը։

Դաշնակցութենէն դուրս հայ անկուսակցական տարրը, հակառակ Դաշնակցութեան բոլոր պաշտօնական եւ անպաշտօն յայտարարութիւններուն, չուզեց կամ չկրցաւ գնահատել մեր ընդդիմադիրի կեցուածքը։ Տիրող միտայնութիւնը Դաշնակցութիւնը նկատեց թշնամի խորհրդային իշխանութեան, եւ ապա Հայաստանին։

Հազար փորձ ու բացատրութիւն, զատել Հայաստանն ու իր իշխանութիւնը, ընդդիմադրութիւնն ու թշնամութիւնը անցան ապարդիւն։

Եթէ այս քարացած տրամաբանութեան մէջ կարեւոր բաժին մը պէտք է տալ մեր վատոգի հակառակորդ հոսանքներու տեսական աշխատանքներուն, բաժին մըն ալ պէտք է հանել մեր մամուլին, ուրիշ խօսքով մեզի։

Խոստովանինք, որ մեր պայքարը չգնաց միօրինակ եւ ներդաշնակ։ Յաճախ անտեսուեցան մասնաւորաբար ժամանակի, միջավայրի եւ շրջապատի պահանջն ու տրամադրութիւնները։

Այս վրիպումը եթէ թոյլատրուած էր երէկ, այսօր այլ եւս անհնար է կրկնել, որովհետեւ տարածութիւնը որ կը բաժնէ անցեալը ներկայէն — իր մէջ կ'ամփոփէ տասը տարուան կեանք մը։

Ըլլալով քաղաքական կուսակցութիւն, մենք պարտական ենք դիտել որքան այսօրը—իր լաւ ու գէշ գոյներուն մէջ, նոյնքան եւ աւելի վաղը, իր հաւանականութիւններովը։

Եւ վերջապէս պարտաւոր ենք տարբերել անկազմակերպ զանգուածէն, միշտ նկատի ունենալով մեր ձեւակերպողի եւ ղեկավարի դերը։

Որովհետեւ եթէ այս տեղ ես դեր կատարելու ըլլայ ժողովրդական զանգուածը, կրնանք անվարան պնդել թէ որ եւ է իրական աշխատանք հնարաւոր չէ կատարել։

Անկազմակերպ զանգուածին համար որուն ծրագրի տեսական գնահատութիւնը տարբեր բան է, իսկ գործնականը բոլորովին ուրիշ բան։

Օրինակ — եթէ ան ջերմօրէն կողմնակից է ներգաղթի պահանջին, եւ խանդավառ ու զոհաբերող, միեւնոյն վերաբերմունքը, տրամադրութիւնը չի կրնար պահել, այդ պահանջին դժուար եւ տխուր այս կամ այն դարձուածքի պատահարին։ Զախողութիւնը իր անմիջական արտայայտութիւններովը կը խափանէ զանգուածներու պայծառատեսութիւնը, տեղի տալով անոր մէջ բոլորովին հակառակ տրամադրութիւններ։

Կուսակցութիւններու դերը այս պարագաներուն է մասնաւորաբար որ կը գնահատուի։

Այս պարագաներուն է, որ կուսակցականը գիտակից իր հանրային պատասխանատուութեան ձայնին, կուրծք պէտք է տայ երերուն տրամադրութիւններ եւն.։

Այս նկատումներով ալ մեր դիրքն ու վերաբերմունքը ներգաղթի հարցի մասին — ինչպէս եւ գնահատութիւնը այդ խնդրի զանազան գործնական կողմերու մասին — չի կրնար եւ պէտք չէ անտեսէ հետեւեալ կէտերու պարզ ու վճռական տրամադրութիւնները։

ա) «Շարունակել տարագիրները Հայաստան համախմբելու ջանքերը իբրեւ հիմնական քաղաքականութիւն։

բ) Անդուլ պայքար մղել խորհրդային իշխանութեան բացասական քաղաքականութեան դէմ ներգաղթի եւ արտագաղթի քաղաքականութեան մէջ։

գ) Ամէն կերպով հակազդել արտասահմանեան այն հոսանքներուն, որոնք խորհրդային իշխանութեան ապիկարութեան հետեւանքով առժամապէս աննախանձելի պայմաններուն մէջ ինկած գաղթականներու յուսախաբութիւնները կամ արտաքին վտանգներու երկիւղը միջոց կը դարձնեն տարագիր հայ ժողովուրդի ուշադրութիւնը Հայաստանէն դէպ ի ուրիշ կողմ դարձնել»։

Արդ, փախստականներու մասին եղած իրարանցումը չի՞ հակասեր այս բանաձեւին։

Հոս այս գետնի վրայ է ահա, որ իմ համոզումով կը մոլորին մեր կարգ մը օրկանները, իրենց պատասխանատու ղեկավարներովը։

Հոս է այս ընդհանուր իրարանցումին մէջ որ յաճախ սովորական դարձած երեւոյթներու գերագնահատութեամբ կը մոռցուին ուրիշ իրողութիւններ եւ պահանջներ։

Վրիպումն ու տատանումը այս ուղղութեամբ՝ կը հարուածեն ոչ միայն ներգաղթի մեր ընդհանուր քաղաքականութիւնը, այլ եւ մեր կուսակցութեան վարկն ու հմայքը։

Եզրակացնենք.—

ա) Ներգաղթը ինչպէս երէկ, աւելի քան այսօր կը ներկայանայ իբրեւ կարեւոր քաղաքական պահանջ մը, իբրացուած բովանդակ հայ ժողովուրդէն։

բ) Ներգաղթը կը ներկայանայ նաեւ իբրեւ կարեւոր միջոց մը գաղթահայութեան ինքնապաշտպանութեան ծանր պայքարին։

գ) Գաղթահայութեան բոլոր օրկանները, եւ մասնաւորաբար Դաշնակցութիւնը պայքարելով խորհ. իշխանութեան արտագաղթի եւ ներգաղթի դէմ ցոյց տուած բացասական քաղաքականութեան դէմ, պէտք է լայնօրէն օգտագործեն այս ուղղութեամբ յառաջ եկած ամէնէն աննշան յաջողութիւնները։

դ) Գնահատելով ներգաղթի մասնակի ձեռնարկները, պէտք է շարունակել Հայաստանի իրական եւ անաչառ ծանօթացման աշխատանքը, առաջնորդ ունենալով միշտ Հայաստանի եւ ներգաղթի շահերը։

ե) Մղել գաղթահայութիւնը կատարելու իր պարտքը նիւթապէս եւ բարոյապէս ներգաղթի գործնական աշխատանքներու մէջ, ստեղծելով այդ գործունէութեան համապատասխան պայմաններ։

զ) Չքաջալերել փախուստի դէպքերը, ինչ ալ որ ըլլան անոնց տուն տուող պատճառները։

Եւ վերջապէս այս բոլորէն զատ կարեւորն ու հիմնականը այն է, որ մենք իրապէս գնահատենք այն ինչ որ կ'ուզենք ու կը պահանջենք։ Այս գիտակցութիւնը կը խնայէ մեզի ոչ միայն ծայրայեղութիւններէ եւ անզգոյշ շարժումներէ, այլ եւ բոլորովին աննպատակ եւ վնասակար քայլերէ։

Դաշնակցութիւնը իր պարզ ու վճռական որոշումներով տուեր է մեզի հնարաւորութիւն քալելու շիտակ եւ առանց տատանումի, եթէ կարողանանք թօթուել օրուան ազդեցութիւններն ու գաղջ տրամադրութիւնները։

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ԽՄԲ.— Պիտի արտայայտուինք այս յօդուածաշարքի մասին։

Երկաթուղիներու Բարեկարգումը Իտալիոյ մէջ

— :-: —

ՄԻԼԱՆ, 19 դեկտ.— Պատերազմին հետեւանքով, վակոնները ու շոգեկառքերը մաշած, երկաթուղիները լքուած՝ առանց անհրաժեշտ նորոգութիւններու, անկարգապահութիւնը համատարած, պետութիւնը դատապարտուած տարեկան 25—30 միլիոն լիրէթ վճարելու, իբրեւ հատուցում վնասուած ու գողցուած ապրանքներու,— ահա Իտալիոյ պետական երկաթուղիներու վիճակը 1922ին։

Այս խառնակ եւ բնականաբար վնասակար վիճակին վերջ դնելու համար, պէտք էր դիմել կտրուկ միջոցներու։ Անշուշտ դիւրին գործ չէր 250 հազարնոց պաշտօնեաներու բանակին մէջ վերահաստատել կարգապահութիւնը, եւ հանդարտ մտքով լծուիլ աշխատանքի, նոր ծրագիրներ մշակելու ու իրագործելու ու սաւառնակներու գործածութեան արագ աճումը սպառնական դարձուցած էին։ Աւելորդ չէ յիշել որ երկաթուղիները երկրի մը երակները կը նկատուին, եւ հակառակ փոխադրութեան միջոցներու զանազանութեան, կը մնան միակ կատարելագործուած ու աժան միջոցը երկար ճամբորդութիւններու, եւ ծանր ու մեծաքանակ ապրանքներու տեղափոխութեան համար։

Իտալիոյ նոր իշխանութիւնը լծուեցաւ աշխատանքի լրջութեամբ ու բոլորին ծանօթ վճռականութեամբ։ Առժամապէս երկաթուղիներու մատակարարութիւնը յանձնեց լայն իրաւասութիւններով լիազօրի մը, որ երկու տարուան ընթացքին մաքրագործեց մթնոլորտը, պաշտօնեաներուն թիւը իջեցուց 150 հազարի, վերահաստատեց կարգապահութիւնը եւ յարգել տուաւ ժամացոյցները։

Այս գործը կատարող լիազօրը, եթէ չեմ սխալիր վիրաբոյժ մըն էր։ Տարօրինակ զուգադիպութիւն։ Ներկայիս ութ տարիէ ի վեր, բոլորովին առողջացած այս մատակարարութիւնը կը գտնուի նախարարի մը ձեռքը, որ մեծ պատերազմի հերոս մըն է, եւ ծանօթ է նաեւ իբր արհեստագէտ մարդ։

Քանի մը թիւերով ներկայացնենք այժմ կատարուած գործը։

16518 քիլոմեթր երկայնութիւն ունեցող երկաթուղիները արմատապէս նորոգուած, 339 քիլոմեթր նոր գիծեր զետեղուած, պետութեան կողմէ վճարուած վնասուց հատուցումը իջած տարեկան երկու միլիոն լիրէթի, ըննորհիւ քաղաքապահ զօրքի հսկողութեան վակոններուն մեծ մասը նորոգուած, իսկ շոգեմեքենաները փոխանակուած, նոր ու աւելի արագ մեքենաներով։ Եթէ պետութիւնը մտահոգուած չըլլար երկրին տնտեսական վիճակովը, կարող էր գոհանալ կատարուած գործով։

Իտալիան իր երկաթուղիներուն համար հանքածուխը կը ներածէ արտասահմանէն, Անգլիայէն, Գերմանիայէն եւ Ռուսիայէն։ Միլիոններ են որ ամէն տարի կը հեռանան երկրէն։

Այս դրամին մեծագոյն մասը երկրին մէջ պահելու նպատակով, պետութիւնը ձեռնարկեց երկաթուղիներու ելեկտրականացման, ջրաելեկտրական կայաններու միջոցաւ։ Ութ տարուան ընթացքին ելեկտրականացած գիծերը կը հասնին 4050 քիլոմեթրի, ինչ որ տարեկան 6 հարիւր հազար թոնօ հանքածուխի պակաս ներածում ըսել է, որ դրամի վերածելով կը ներկայացնէ 90 միլիոն լիրէթի պատկառելի գումար մը։ Այսօր Իտալիոյ ելեկտրականացած երկաթուղիներու ընդհանուր երկայնութիւնը կը հասնի 6300 քիլոմեթրի։

Աշխատանքը դեռ չէ աւարտած, եւ

ապագայ 4 տարուան ընթացքին կատարուելիք ելեկտրականացումներու համար, պետութիւնը 1200 միլիոն լիրէթ յատկացուցած է։ Երբ այս ծրագիրը իրականանայ, Իտալիոյ պետական երկաթուղիներու ցանցին հարիւրին 41ը ելեկտրականացած պիտի ըլլայ։

Կատարուած խնայողութեան անմիջական օգուտը զգաց ժողովուրդը, երբ հաստատուեցան ամառնային ժողովրդական կառախումբերը, որոնք հարիւրին 75 զեղչով, կարելիութիւն կուտան բոլոր քաղաքացիներուն ճամբորդելու Իտալիոյ մէջ, ճանչնալու իրենց երկիրը, ինչ որ ըսել է սիրելու իրենց հայրենիքը։ Այս կառախումբերով, Միլանէն Վենետիկ եւ վերադարձի համար կը վճարուի 18 լիրէթ, մինչդեռ ոչ ժողովրդական կառախումբերով, միեւնոյն ճամբորդութիւնը կ'արժէ 108 լիրէթ։

Միլանի հայ գաղութին անդամներէն շատեր օգտուած են այս կառախումբերէն, որոնց մէջ տիրող կարգապահութիւնը ու ճամբորդներու ուրախ տրամադրութիւնը խանդավառած է զիրենք։

Ահա թէ ինչպէս խրձականութիւնը «կ'երթայ դէպի ժողովուրդը», ինչպէս խոստացաւ Մուսոլինին իր Նափոլիի ճառով։

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

Բրիւսէլի Հայ Տիկնանց Միութիւնը

ԲՐԻՒՍԷԼ. — Բրիւսէլի Հ. Տիկնանց Միութիւնը հիմնուած է 1922ին։ Իր կազմութեան առաջին տարիները, տեղական կարիքներէ զատ, իր նպաստներուն մեծագոյն մասը յատկացուցած է արտասահմանի ազգային բարեսիրական նպատակներու, սակայն վերջին տարիներուն՝ գաղութին յառաջացած պէտքերը օրէ օր զգալի ըլլալով, ստիպուած է ամբողջութեամբ նուիրուիլ տեղական կարօտութիւններու ամոքման։ Այս նպատակով, 1931–1932 տարիէն վերջը յատկացուցած է 20,558,80 ֆր. պ. ի գումար մը։ Իսկ 1924 յուլիսէն մինչեւ 1932 ապրիլի վերջ, եղած է՝

Մուտք՝ պարահանդէսներէ, անդամավճարներէ եւ բացառիկ նուէրներէ՝ 161.493,50 ֆրանք պ.։

Ելք՝ Նպաստ որբերու, ուսանողներու, ներգաղթի, Հայաստանի աղէտեալներու համար (1925), 147.985 ֆր.

Ներկայիս որդեգիր ուսանողներու եւ կարօտ ընտանիքներու յատկացուած գումարը ամսական կը յանգի 1400 ֆրանքի։ Այդ Միութեան պիտանէն անբաւարար ըլլալով, դոհացում տալու համար գաղութիս բազմատեսակ կարիքներուն, Տիկնանց վարչութիւնը դէկտ. 11ին կազմակերպեց թէյասեղան — երեկոյթ մը, որ տեղի ունեցաւ Résidence Palaceին մէջ, մասնակցութեամբ Բրիւսէլի եւ Անվէրսի հայրենակիցներուն։ Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս երեկոյթը փայլուն յաջողութիւն մը ունեցաւ թէ նիւթական եւ թէ բարոյական տեսակէտով։

Այս առթիւ կ'արժէ մատնանշել պարագայ մը՝ որ պատուաբեր է հայ տիկիններուն համար։ Այսպէս, թէ Բրիւսէլի եւ թէ Անվէրսի մէջ գրեթէ միշտ հայ տիկիններն են որ գործօն ու ազգօգուտ դեր մը ստանձնած են ազգային բարեսիրական ձեռնարկներու մէջ։

Հ. ՏԷՐՈՍԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԲԱԺՆԵՑՈՒՑԱԿԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆՊԱՍՏԵՑ

Թուրքիոյ արտածման օֆիսը հրատարակած է վիճակագրութիւն մը, որ ցոյց կուտայ Թուրքիոյ արտածումներու քանակն ու արժէքը։ Այս վիճակագրութիւնը պատրաստուած է լուսաբանելու համար թէ բաժնեցուցակի (քօնթէնժան) դրութիւնը նպաստա՞ծ է արտածման թէ ոչ։ Ծանօթ է որ, Ֆրանսայէն սկսած այս դրութիւնը կիրարկուեցաւ շատ մը երկիրներու մէջ։ Ու բաժնեցուցակը, ամէն երկրի մէջ ալ, ներածումը նուազեցնելէ զատ, արտածումն ալ նուազեցուց։

Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսէ տեղեկագիրը, ճիշդ հակառակն է պատահած։ Պէտք է յիշել որ երբ նոր տնտեսական գործավարը գործի գլուխ անցաւ, բաժնեցուցակի խստութիւնը նուազեցուց եւ որդեգրեց թաքասի (ապրանքի փոխանակում ուրիշ երկիրներու հետ) դրութիւնը։

Թուրքիոյ մէջ բաժնեցուցակը սկըսաւ 1931 նոյ. 16ին։ Վիճակագրութիւնը ցոյց կուտայ 1932ի առաջին 9 ամիսներուն եւ 1931ի առաջին 9 ամիսներուն Թուրքիոյ ըրած արտածումները դէմ առ դէմ։ Այսպէս.—

ԱՐՏԱԾՄԱՆ ՔԱՆԱԿ

Ամիս	1932, քիլօ	1931, քիլօ
Յունուար	60,463,051	43,360,428
Փետրուար	53,667,064	41,298,968
Մարտ	59,808,210	50,658,157
Ապրիլ	46,314,794	38,655,717
Մայիս	53,899,794	50,747,008
Յունիս	38,602,675	44,314,978
Յուլիս	34,732,504	51,577,688
Օգոստոս	44,073,354	46,233,419
Սեպտեմբեր	77,568,044	60,945,599
Գումար»	469,129,550	427,790,572

Ուրեմն, արտածման ի նպաստ, ինը ամսուան մէջ, տարբերութիւնն է 41 միլիոն 338,978 քիլօ։

Աւելցնենք, սակայն, քիլօ կամ քանակի այս յաւելումը չէ բերած արժէքի յաւելում մը, որովհետեւ ապրանքներուն գիները ինկած են։ Այնպէս որ աւելի քիլօ արտածուած է, բայց պակաս դրամ ներածուած է։

Համաձայն նոյն վիճակագրութեան, սակայն, ներածումը զգալապէս նըւազած է։ Այսպէս ինը ամիսներու ընթացքին (1931) 101,165,359 ոսկիի արժէքով 346,435,779 քիլօ ապրանք ներածուած է։ Իսկ բաժնեցուցակէն վերջ, ինը ամսուան ընթացքին (1932) 64,826,720 ոսկիի արժէքով 273,600,683 քիլօ ապրանք։ Ուրեմն, բաղդատմամբ նախորդ տարուան ինը ամիսներուն, այս տարի 36,338,639 ոսկիի պակաս ապրանք ներածուած է։

Վիճակագրութիւնը չըսեր թէ ո՛ր տեսակի ապրանքներէն ինչքան պակաս ներածուած է, ստուգելու համար որ տեղակա՞ն ապրանք գործածուած է, թէ, տագնապի հետեւանքով, սպառումը քիչ եղած է։

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՍՈՅԹԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ

Պոլսոյ 1931ի եկամուտի պիւտճէն 11,512,073 ոսկի նախատեսուած էր։ Պակսած է 863,013 ոսկի։ Դպրոցական եկամուտը 150,613 ոսկի աւելի ըլլալով, պիւտճէի մուտքը հասած է 10 միլիոն 799,673 ոսկիի։ Կուսակալութեան բաժնի եկամուտը կազմող 4 միլիոն 139,299 ոսկիին տեղ, գանձուած է 3,750,120 ոսկի։ Բաց մնացած է 389 հազար 170 ոսկի։ Քաղաքապետութեան հասոյթն ալ 6,499,770ի տեղ 5 միլիոն 503,932 ոսկի եղած է։ Անկէ ալ՝ 995,837 ոսկիի բաց մը։

Ցանձնաժողովը իր տեղեկագրին մէջ կ'ըսէ. — «Իր ջանքերուն մէջ լիակատար յաջողութիւն ունեցող հաշուակալութիւն մը պէտք է գանձման 95 առ հարիւր տոկոս մը ապահոված ըլլայ։ Ստիպողական պատճառներով, մեր եկամուտին տեւական նուազումին դիմաց, գանձումը կարելի գիծերը պէտք չէր անտեսել եւ ջանք թափելու էր. մինչդեռ, կ'երեւի որ շուրջ 700,000 ոսկի չէ գանձուած, ինչ որ լաւ նիշ մը չէ հաշուակալութեան դիւանին համար»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Տօնածառ

ՎԻԷՆ, 21 Դեկտ. (Յառաջ).— Վիէնի երկու շրջաններու, Փօնթէվէկ եւ Խարէզէնի դպրոցական մարմիններու կողմէ կազմակերպուած էր տօնածառի հանդէս որուն ճոխ գեղարուեստական բաժինը ամբողջութեամբ կը պատկանէր երկու շրջաններուն դպրոցներու խառն աշակերտութեան։ Սեփական սրահի չգոյութեան պատճառով, քիչ մը կանուխ տեղի ունեցաւ, փոխանակ ճիշդ Ծնունդին հանդիպելու։

Դեկտ. 18ին Կիրակի կէս օրէն վերջ ժամը 2.30ին Վիէնի Սէրքլը Կաթոլիկ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հանդէսը։ Ժամանակին խուռն եւ երկսեռ բազմութիւն մը սրահի ամբողջ նստարանները գրաւած էին։

Օրուան նախագահը՝ Պ. Յ. Մկրեան հանդէսը բացուած յայտարարելով, հրաւիրեց ջութակահար՝ Պ. Լ. Փօյաճեանը որ իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էր հանդէսին։ Յաջողապէս նուագեց «Բամ Փարատան»ը, որ հանդիսականներուն կողմէ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։

Յետոյ Պ. Մկրեան ոգեւորուած խօսք բազմութեան ներկայութենէն, քանի մը գեղեցիկ խօսքեր ուղղեց ծնողքներուն եւ բոլոր հասարակութեան։ Շեշտեց թէ ներկայ ժամանակի այժմէական պահանջն է հայերուս համար գիտելիք եւ դաստիարակութիւն։ «Նոր սերունդը կրթել, դաստիարակել բարոյապէս, նկարագրի բո, որ յատկութիւններով։ Օրինակներ առնել ազգերու կենցաղէն, մասնաւորապէս ընդօրինակել անոնց լաւագոյն կողմերը. եւ հաւաքաբար լծուիլ ազգային կրթական գործին զարգացման, որ միակ նեցուկն է նորահաս սերունդի ագգապահպանման։ Հայրենակիցնե՛ր, միութիւն, համերաշխութիւն անհրաժեշտ են ամէն ժամանակէ աւելի, նորահաս սերունդին գէշ օրինակ չհանդիսանալու համար։ Նուիրական պարտականութիւն է մեզ համար, մեր յաջորդներուն ձգել լաւ տպաւորութիւններ եւ լաւ յիշատակներ։ Մեր նախնիքները մեզի ձգած են գեղեցիկ աւանդներ, զանոնք լաւագոյն կերպով փոխանցենք մեր նորահաս սերունդին, որ վաղը մեր երախաները մեզ չանիծեն»։

Յետոյ բեմը բացուեցաւ պարզելով գեղեցիկ տօնածառը։ Երեք փոքրիկ հրեշտակներ, իրենց յարմար ճերմակ հագուստներով (Մ. Պարոնեան, Մ. Ղուկոյեան, եւ Ա. Մկրեան» իրենց թեւերն երկարած էին դէպի տօնածառը, իսկ փոքրիկները խումբը թնդացուց տարեմուտի մանկական երգ մը։ Զափէն աւելի գեղեցիկ էր տեսարանը։ Յետոյ Օր. Վ. Նալպանտեան մաքուր հնչումով մը արտասանեց «Մաղթանք հանդիսականներուն»ը։ Խումբ մը փոքրիկներ արտասանեցին «Բարի եկայք»ը։ Տրամախօսեցին՝ Մ. Նաճարեան եւ Խ. Անտոնեան «Բոկիկը»։ Զուգերգեցին՝ Ռ. Զաքարեան եւ Ա. Նաճարեան «Մոլի ու աշխատաւորը»։ Միեւնոյն ժամանակ խումբը կ'երգէր ու կը գովաբանէր աշխատասիրութիւնը։ Արտասանեցին Ա. Մկրեան «Պէպէք»ը, Ս. Ասլանեան «Աղքատիկ աղջիկը», Պէյլէրեան «Կաղանդը եկաւ»։ Խումբ մը փոքրիկներ յաջողապէս ներկայացուցին մանկական «օփերէթ» մը։ Որմէ վերջ կրկին արտասանեցին՝ Մ. Ասլանեան «Կաղանդչէքը», Շ. Ճիլէեան «Մեր օրերը», Կ. Սարգսեան «Տօնածառին»։ Եւ խումբը միասին կ'երգէր «Ինչ բարի է, բաւ որ» Տրամախօսեցին՝ Գեղամ Պարոնեան եւ Կիւլէնկ Զարդարեան «Կարկրդակը»։ Մեներգեց՝ Փ. Թերզեան «Կաթնավաճառուհին» յարմար տարազով, որմէ վերջ միեւնոյն նիւթի շուրջ խումբը կ'երգէր միշտ։

Գեղարուեստական բաժինին առաջին մասը լրացած ըլլալով, աճուրդի դրուեցաւ տօնածառը, որուն կնքահայր եղաւ Պ. Կ. Վարդապետեան, միանուագ վճարելով 60 ֆրանք։ Եւ գրեթէ բոլոր ներկաներու մասնակցութեամբ, քիչ ժամանակուան մէջ գոյացաւ 398 ֆրանք, եւ չահեցաւ՝ Պ. Կ. Անտոնեան, գումարը բարձրացնելով 418 ֆրանքի։ Տօնածառին հետ միասին աճուրդի դրուած էր նաեւ սինի մը թէյանոց։

Աճուրդէն վերջ, սկսաւ երկրորդ մասը։ Տրամախօսեցին՝ Ա. Մարգարեան եւ Հ. Շահպազեան «Ճամբորդները»։ Գ. Թէրզեան եւ Լ. Մուրատեան՝ «Հարստանալու ճամբան»։ Արտասանեց՝ Ա. Պալյաճեան «Հայրենիքը»։ Խումբ մը փոքրիկներու կողմէ՝ ներկայացուեցաւ Յ. Պարոնեանի «Բաղաքավարութեան վնասներէն» արար մը։ Նոյնպէս խումբ մը փոքրիկ օրիորդներու կողմէ եղան՝ հայկական գեղեցիկ երեք պարեր, շատ յարմար հագուստներով։ Պարերն էին, «Ուրախ տղայ, սպիտակ աղջիկ», «Վանայ քաղաք»ը եւ «Մածուն բերեմ սիրհէք», բոլորն ալ նոր Վիէնի հայութեան համար։ Պարերուն համար կարելի է ըսել հանդէսի ամենագեղեցիկ մասը կը կազմէին։ Ինչպէս բսի, գեղարուեստական բաժինը ամբողջութեամբ կը պատկանէր երկու շրջաններու աշակերտութեան, բոլորն ալ կատարեցին առանց թերութեան եւ ծափահարուեցան հանդիսականներու կողմէ։ Պարերուն կը մասնակցէին նուագով Պ. Լ. Փօյաճեան (ջութակ) եւ իրենց ուսուցչուհին՝ Օր. Ռ. Գաբրիէլեան, (մանտոլինով)։ Գեղեցիկ փանթէզի մը արտասանեց՝ Պ. Վահրամ (Ն. Պէչիկթաշլեան) ծեծայ պատճառելով հանդիսականներուն։ Ամէնէն վերջ, կաղանդ պապան բեմ եկաւ յարմար հագուստով, եւ իր նուէրները բաժնեց 64 փոքրիկներուն, որոնց բոլորն ալ հաւաքուած էին բեմին վրայ, մրջիւնի նման։ Հանդէսը լրացած ըլլալով, նախագահ Պ. Մկրեան շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ ժամը 6ին ժողովուրդը մեկնեցաւ, շատ ուրախ տրամադրութեամբ։

Անշուշտ հանդէսի յաջողութիւնը կը պարտինք ուսուցչուհի Օր. Ռ. Գաբակէօթեանի։ Իսկապէս գնահատելի են իր թափած ճիգերը։ Աւելի քան մէկ-մէկուկէս ամսուան աշխատանքով մարդեց ու վարժեցուց փոքրիկները, սորվեցուց պարեր, տրամախօսութիւններ, արտասանութիւններ եւ զանազան խաղեր ու խմբերգներ, որոնք բոլորն ալ լաւ կերպով վարժուած էին, եւ գրեթէ բոլորն ալ նորութիւններ էին մեզի համար։

⁂ Դպրոցները կանոնաւոր կերպով կը շարունակեն իրենց գասընթացքները։ Կ. Խաչի մասնաճիւղը եւ Կէմէլկէկի Հայ. Միութիւնը միշտ կանգնած են դպրոցներու կողքին եւ իրենց ձեռքէն եկածը չեն խնայեր։ Կէմէլկէկի Հայ. Միութիւնը որ Խարէզէնի շրջանին դպրոցի հիմնադիրն եղած է երեք տարի առաջ, մինչեւ այսօր ալ միշտ նեցուկ հանդիսացած է եւ գրեթէ միակն է Վիէնի Հայ. Միութիւններուն մէջ եւ կը գուրգուրայ կրթական գործին վրայ, ինչպէս Արարկիրի Հայ. Միութիւնը Լիոնի մէջ։

⁂ Հանդէսի միջոցին, Պ. Յ. Մկրեան յայտարարեց որ Սեբաստացի երիտասարդ մը կը գտնուի Վիէնի քաղաքին մէջ քանի մը օրէ ի վեր, որ Ֆրանսայէն արտաքսման դատապարտուած է։ Այս առթիւ ժողովուրդը սրահէն մեկնելու առթիւ Կ. Խաչը գանձանակ մը դրաւ դրան վրայ։ Մեր հայրենակիցները իրենց լումաներով գոյացուցին՝ 75 ֆրանք 35 սանթիմ, յանձնուելու համար յիշեալ երիտասարդին որ բանտէն պիտի արձակուի ամսոյս 25ին։

Պալ — Աղբիւր

ՄԱՄՈՒԼ

Երկրորդ տասնամեակը

Աբէմբի «Նոր Օր»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 դեկտ.).

— «Պայքարի երկրորդ տասնամեակի սեմին վրայ կեցած ենք։ Տասը տարի անցաւ այն օրէն ի վեր, երբ հարկադրուեցանք Արեւելքը ձգել, Արեւմուտքի մէջ հաստատուելու համար։ Տառապանքը, յուսալքումը, անհիմաստ վէճերու, վարանումի տասը երկար տարիներ, զօրաւոր մէջկոյթ ունեցող երկիրներու եւ ազգերու մէջ։

Հայաստանը բոլորիս համար սփոփանք մը եղաւ գաղութահայ անապատին մէջ։ Մեր յուսախաբութեան պահերուն սիրտ առինք ու խանդավառուեցանք անոր գոյութենով։ Եւ սակայն պզտիկ մխիթարութիւն մը չէր հայրենազուրկ բազմութիւններուն համար։

Ինչո՞ւ այսպէս անցաւ տարագրութեան առաջին տասնամեակը։ Որովհետեւ այսպէս ցանկացին համայնավարներն ու ռամկավարները ուրկէ՞ այդ ցանկութիւնը։ Դաշնակցութիւնը քայքայելու մոլեգին տենչէն։

Ցաջողեցա՞ն։ Ոչ, 1922ին Դաշնակցութիւնը հազիւ կրնար երերալ, շարքերը նօսրացած էին, ընդհանուր հիասթափութիւն կար, Հայաստանի տղեկին հետեւանքով, կազմակերպական մեքենան խանգարուած էր։ Ռամկավար-պոլշեւիկ ճիպոտը միացուց ցանուցիր Դաշնակցականները, պարզ այն պատճառով, որ պլոքը չէր յաջողած Դաշնակցութեան տեղը բռնել մեր կեանքին մէջ։ Ու սկսաւ վերակազմութեան աշխատանքը։ Դաշնակցութեան դերը վերջացած չէր։ Ուրեմն նոր գործ ու ճիգ։

1923ին, ամբողջ Յունաստանի մէջ 72արձանագրուած ընկերներ ունէինք։ Այսօր արդէն կեդրոնական կոմիտէութիւն կայ, այսինքն ուժեղ տասնապատկուած է։

Ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա, թէ Դաշնակցութիւնը աւելի զօրացած է վերջին տասնամեակին, զարգացած դանդաղ, ուժեղ կազմակերպութիւն։ Այսինքն, կազմուած օրէն ի վեր, առաջին անգամն է որ Դաշնակցութիւնը այսքան լաւ խնամուած, կազմակերպուած մեքենայ ունեցաւ։

Ուրեմն, համայնավար—ռամկավար պլօքին հաշուած ճիպոտը հակառակ արդիւնք տուաւ։ Հիմակ երկրորդ տասնամեակին կ'անցնինք։

Դժբախտաբար, պատճառներ չկան լաւատես ըլլալու։ Ընդհակառակն աւելի բուռն ու ճակատագրական ընդհարումներու հաւանականութիւններ կան։ Ռամկավարները կը յամառին սխալ ճամբուն մէջ, կը յամառին արհամարհել տարագիր հայութեան ցաւերն ու կարիքները։ Իսկ համայնավարները միշտ իրենց դերին մէջ են։ Մենք խօսք չունինք անոնց մասին։

Կը տեւէ՞ այս վիճակը, պիտի տեւէ, հաւանաբար երկրորդ տասնամեակին ալ։ Ու զարմանալ պատասխանատուները պիտի ըլլան ռամկավարները, որոնք գաղութներու կազմակերպութեան վաւերական թշնամիները եղան։

Մեզի կը մնայ երկրորդ տասնամեակին աւելի լաւ կազմակերպուիլ, յամառօրէն հետապնդելու հայկական դատը եւ արժեցնելու եթէ հնարաւոր է, մեր չարչարուած ժողովուրդին իրաւունքները։ Դաշնակցութիւնը երբեք չպիտի չեղի այս ճամբէն, մինչեւ որ հայութիւնը իր ամբողջական հայրենիքին տէրը չդառնայ»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՍ ՄԸ

ՍԵՆԹ ԷԹԻԷՆ.—Բոլորին ուշադրութեան է դատաստանին կ'ուզենք յանձնել տեղւոյս Խանակիլ Հօկին Հայրենասէր խաղը։

Թշնամականները ուզեցին խանգարել Միութեանս սարքած ներկայացումը, պահանջելով սրահէն ճակատը ծածանող մեր ազգային դրօշակը վար առնել։

Բայց, Բելգեններս լաւ դաս մը տուինք։ Բելգեններէն միայն խեղճ ու կրակ տղայ մը, որ Հօկճի էր, միւս օրն իսկ Միութենէս արտաքսուեցաւ, հաստատուելով որ լրտես եւ դաւաճան է մեր Միութեան։

Մեր հայրենակցականը չկրօ հողի վրայ հիմնուած, ազգօգուտ եւ հայ ժողովուրդին նուիրուած Միութիւնն է, որ կը պատսպարէ նման հայամերժ մարմին մը բոլոր խաղերը։

Հ. Հայրապետեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փօթթօլի Ա. Խումբը, վաղը Կիրակի, ժամը 2.30ին կը մրցի C. A. Bourgetի զօրաւոր խումբին դէմ՝ Route de Flandre Le Courneuve (Թրամվէյ 52 կամ Փօրթ տը լա Վիլլէթէն եւ կամ Ժօռէսէն, իջնել Meules Norton)։

Մարզասէր հասարակութիւնը կը հրաւիրուի քաջալերելու իր հայրենակիցները։

Ցանձնախումբ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

— Բայց եթէ գիտնայի՛ք... Օ՛հ, անշուշտ, եւ սակայն...

Ձօրճ հասկցեր էր այդ խօսքերուն իմաստը, միւսներէն առաջ։

Փինէ որ իր զօրաւոր ձայնէն զատ ունէր նաեւ ուժեղ անհատականութիւն մը, ինչպէս նաեւ արմատական գաղափարներ Արուեստի մասին, մօտեցաւ աղջկան, յաջորդ գիշերն իսկ։

Անցաւ սրահին մէջէն ծանօթ յանկերգը հրթունքներուն վրայ, շակեց ինքզինքը եւ զգուշութեամբ խոնարհութիւն մը ըրաւ անոր. իր կարմիր՝ Մօնմարթրեան մօրուքը փռուեցաւ իր կուրծքին վրայ։

— Օրի՛որդ, պոռաց ան, ես նկարիչ մըն եմ. կը քանդեմ արուեստը որպէսզի ապրի ան։ Պիտի նկարեմ ձեզ յանուն ճշմարտութեան. ցոյց պիտի տամ ձեզի թէ դուք ինչպէս կը քանդէք մարդոց հոգիները։

Այսքան միայն ըսաւ։ Աղջիկը գնաց Փինէի աշխատանոցը՝ Պէքըրէլ փողոցին մէջ։ Բայց, երբ երեք անգամ անոր առջեւը նստելէ ետք տեսաւ իր նըկարը, այնպիսի ապտակ մը իջեցուց անոր քթին բերնին որ կարծես բան մը պակսեցաւ Փինէի անհատականութենէն։

Ետանկիւնաչափներէն զատ ամէն մարդու համար այլանդակ էր այդ նըկարը. տժգոյն էր մորթը եւ արիւն չկար անոր տակ. անկողիններու ծածկոցին նմանող բան մըն էր ան. հարիւրներով այդ տեսակ նկարներ կը տեսնէք արդիական արուեստի ցուցահանդէսներուն մէջ։

Ո՞ր անկիւնէն դիտած էր աղջիկը, այդքան արտառոց կերպով նկարելու համար։ Եթէ իր կազմը յարմար ըլլար անպարարական մարդանքներու, կրնայինք ենթադրել որ թերեւս ան բարձրացած էր վառարանին քարին վրայ, կռնակը տուած էր պատին եւ այդ դիրքին մէջ նկարած էր զայն։

Ձեր աչքերէն խոյս կուտար Լիան Սօնրէլի գեղեցիկ մարմինը, այդ կըտաւին վրայ։ Ծուռումուռ հեռանկար մըն էր ան։ Ոչ ոք պիտի տեսնէր աղջիկը այդ ձեւին մէջ, առանց մագլցելու բարձր դիրքի մը վրայ։ Եւ սակայն իմաստ մը կար այդ նկարին մէջ։ Անիկա աւելի կը քանդէր կինը ձեր աչքին առջեւ, քան թէ կը նուաստացնէր խեղճը։

Անհնար էր, այդ նկարը տեսնելէ ետք, տակաւին խանդավառուիլ այդ աղջիկով։

Բայց անտարակոյս անիկա տեսիլքն էր աղջկան. ճշմարտութիւն մը կար անոր մէջ։ Փինէ իր տեսողութեան անխիղճ թափանցումով ջախջախած էր անոր գեղեցկութիւնը։ Նկարը այլանդակօրէն նման չէր աղջկան եւ սակայն դիւային պատկերացումն էր անոր։

Բաւական չէր ապտակը։ Լիան Սօնրէլ թքաւ անոր երեսին։ Թերեւս այդ սովորութիւնը ստացած էր Մարսէյլի արճարաններէն։

— Արուեստագէտի տե՞ղ դրած ես ինքզինքդ, ճչաց աղջիկը. աղտոտ մարդ, խայտառակ...

Ո՛րքան ուրախ էր Փինէ այդ ընդունելութեան համար։ Պահեց կտաւը, վախնալով որ աղջիկը զայրացած գուցէ յարձակէր անոր վրայ. տարաւ զայն իր աշխատանոցը եւ ցոյց տուաւ ամէնուն։ Ձօրճ տեսաւ այդ նկարը եւ նըրամիտ ակնարկութիւն մը ըրաւ.

— Ձես կրնար մարդկային բնութիւնը իջեցնել քու մակարդակիդ. դուն մարդկային ցեղը չես. մարդ մըն ես պարզապէս. ճշմարտութիւնը միայն մէկ անձի սեփականութիւնը չէ։

Հաւանաբար այդ վայրկեանէն եւքն էր որ Ձօրճի մէջ արթնցաւ աւելի խորունկ հետաքրքրութիւն մը դէպի Լիան Սօնրէլը։ Երկու շաբաթէ ի վեր Պէրթ փողոցն էր ան։ Այդ տասնըհինգ օրուան ընթացքին Փօրէլի կապելան լեցուն էր ամէն գիշեր։ Կիները կ'ատէին այդ աղջիկը։

Նշանակալից էր այդ պարագան։ Կը վախնային որ Լիան Սօնրէլ իրենց ձեռքէն պիտի խլէր այն շնորհները որոնց իրաւունք ունէին միայն իրենք։ Բուռն փափաք մը զգացին զայն մէջտեղէն վերցնելու։ Անիկա կ'արթնցնէր մարդոց գերագոյն տենչանքները եւ հրապուրելու այն ինքնուրոյն կարողութիւնը որ սեփական էր իրեն, պարտութեան կը մատնէր բնութեան անհասանելի խորհուրդները։

Այո՛, անիկա երախայ մը բերած էր հետը Արեւելքէն։ Փորէլ խօսած էր իրենց այդ մասին։ Իր խորհրդաւոր կեանքին մէկ սրոշ շրջանին մէջ, ան ալ ուրիշներուն պէս, տեղի տուած էր բնութեան պահանջներուն։ Բայց այդ պարագան ալ բաւական չէր եղած փոխելու այդ կիներուն կարծիքը իր մասին։ Կրնար զաւակ մը ունեցած ըլլալ. թերեւս ունէր երկվեցեակ մը զոր ի վիճակի էր տակաւին պահելու Մօնմարթրի այն աղտոտ թաղերուն մէջ ուր կ'ապրէր. չէին հետաքրքրուեր ատով ու, առանց վարանումի, կը դատէին զայն ինչպէս որ էր։

Հոգ չէ թէ հոմանուհիներ էին այդ կիները առանց բացառութեան. ամուսնացած կին չկար իրենց մէջ։ Այդ աղջիկը սպառնալիք մըն էր սեռերու հոգեբանական այն վիճակին դէմ որով կիները իրենց եսեւէն կը տանին այրերը։

Իսկապէս նշանակալից էր այդ կիներուն ատելութիւնը։

Կոկորդալիր խնդացին անոնք, երբ իմացան թէ Փինէ նկարած էր զայն. իրենցմէ քանի մը հոգի ծափահարեցին նոյնիսկ, երբ տեսան նկարը։

— Ահաւասի՛կ, ան է, ըսին ու խնդացին անզգօրէն։

Տարբեր ժամանակաշրջանի մը անոնք պիտի կրնային բոլորուիլ կառափնատին շուրջը եւ դիտել Փինէն՝ դահիճը որ կտրելով աղջկան գլուխը, պիտի նետէր կողովին մէջ, անոնց աչքերուն առջեւ.

— Ահա այն կինիկը որուն թելը կը քակուի...

Թերեւս այս բառերով ակնարկեցին սողունը, ո՞վ գիտէ. ամէն պարագայի մէջ իրենց տեսակէտն էր ատիկա։ Կասկած չկայ որ Ձօրճ բան մը աւելի տեսած պիտի ըլլար։ Իր օձահմայ կինը, թէեւ իր առաջին աշխատութիւններէն մէկը, ցոյց կուտար ներշնչուելու բնածին կարողութիւն մը։ Որ եւ է զգացումի մը տպաւորութեան տակ չէր նկարած զայն. իրեն յատուկ տեսակէտներ ունէր ճշմարտութեան մասին։ Գեղեցիկ չէր Լիան Սօնրէլ այդ նկարին մէջ։ Ահաւասիկ անոր խոշոր բերանը որուն վրայ կը տեսնես նուրբ հեգնանք մը, բայց անձնատուր՝ կեանքի սարսափ ախորժակներուն։

Թարգմ. Ժ. Մ.

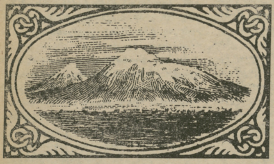
(Շարունակելի)

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

28 Յունուար Շաբաթ գիշեր, Hôtel Moderneի հոյակապ սրահներուն մէջ Place de la République

Ձոխ յայտագիր — Պարի եւ ծպտեալներու մրցումներ — Երկու մեծ նուագախումբ — Ղեկավարութեամբ Պարի Փրոֆէսէօր՝ Պ. ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ

ԾԱՆՕԹ.— Ծպտեալները պարտաւոր են ներկայացնել լուսանկարները մրցումին կարենալ մասնակցելու համար:

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ

Mon SABOUNDJIAN

39, Rue de Trévise 39, Paris (9)

Téléph: Provence 05-91 Métro: Cadet

Արեւելեան անուշեղէններու, կարկանդակներու ու պէսպէս միրգերու պալատ մըն է «Ա Ր Ա Ր Ա Տ» նպարեղէններու մեծ վաճառատունը՝ ուր պիտի գտնէք Ձեր քիմքին համապատասխան ամէն տեսակէ ընտիր նպարեղէններ:

ԾՆՈՒՆԴԻ եւ ԿԱՂԱՆԴԻ առթիւ արտակարգ զեղչուած գիներով կը ծախենք առաջնակարգ չոր պտուղներ:

Վաճառատանս բոլոր ապրանքներուն ցուցակը (prix courant) *իրենց նոր գիներով տպագրուած, տրամադրելի է մեր բոլոր յաճախորդներուն:*

Պահանջեցէք զայն Ձեր գնումները ընելէ առաջ:

Յ. Հ. Դ.

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր, շաբաթ իրիկուն ժամը *8.30*ին, Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» Ակումբին մէջ, St. Martin d'Hérés, Chemin de la Plaine. Croix Rouge: կարեւոր օրակարգ: Նոր շրջաբերականներ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի կ'առնուին:

ԼԻՈՆԻ Մարմինը, ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լեոնի քրիստափոր, Ջաւարեան եւ Ռոստոմ *խումբերու ընկերները, վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները խիստ նկատողութեան կ'առնուին:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան միութեան վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Պուլվար Օտտոի մասնաճիւղի բոլոր ընկերները այս երկուշաբթի առաւօտ ժամը *10*ին իրենց հաւաքատեղիին մէջ:

Ընկերական թէյասեղան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ սարքած է Նոր Տարիի առթիւ զուտ ընկերական հանդիպում—թէյասեղան մը որ տեղի պիտի ունենայ 26 դեկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 33 Պուլվար Լոնշան, Սալոն Լոնշանի մէջ:

Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ:

Ընտանեկան խնջոյք - պարահանդէս

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտեան մէկը

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տան մէջ

ԸՆՏԻՐ ՃԱՇՊԱՆՏ — ՊԱՐԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

Նոյն օրը տեղի պիտի ունենայ Տան բացման հանդէսի առթիւ ծախուած տոմսերու պարգեւաբաշխութիւնը:

Մանրամասնութիւնները մասնաւոր յայտագրով տեղւոյն վրայ:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԹՈՔԱԽՏԱՒՈՐ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ

վաղը կիրակի երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտ

Brébant Marseillaisի սրահներուն մէջ

Կը նախագահէ՝ Գր. ԵՊՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, նուագ, զուգերգ,

Հարսնառի պարեր եւ անակնկալներ:

Տօնական օրերու ձեր գնումները վերապահեցէ՛ք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Այսօր եւ դեկտ. 24 եւ 25ին, Շաբաթ եւ կիրակի օրերը, ժամը 2—7

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիքներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով:

ՊԻՒՖԷ, ԺԱՄԸ 5—7, ՊԱՐԵՐ

8րդ եւ 9րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ — 8րդ եւ 9րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Métro: Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

24 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

եւ 25 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

կը ներկայացուի Շիրվանզադէի յայտնի տրամ 4 արար

Ն Ա Մ Ո Ւ Ս

Կը մասնակցին Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ, Պաղտասարեան, Պետրոսեան, Փառանձեմ: *Օրիորդներ՝* Պետրոսեան, Մելինէ: Պ. Պ. Գազանճեան, Թօշուեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Պաղտասարեան, Սանճագ, Սրապեան եւլն.:

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ — *Բեմադիր՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆ*

Տոմսերը կը ծախուին

Գրատուն՝ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ եւ Ճաշարան՝ ՖԼՕՐԻԱ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ 3, 5 ԵՒ 10 ՖՐԱՆՔ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ եկեղեցւոյ տնօրէնութեան առթիւ Թաղ. Խորհուրդը որոշած է ազգայիններու ցանկութեամբ, մատաղ մը կատարել վաղը, Կիրակի, եկեղեցիին պարտէզին մէջ: Փարիզի հոգեւոր հովիւն ալ հրաւիրուած է պատարագելու եւ օրհնելու մատաղը:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ժեններ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12,2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ համբաւաւոր երաժշտագէտ Ռ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԷՆ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

Այսօր Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — 25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է:

Կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ:

ՄԻ՛ ՄՈՌՆԱՔ այցելել Նոր տարւոյ եւ Տօներու առթիւ

Համբաւաւոր Պոլսեցի ժամագործ-ոսկերիչ

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆԻ

(MAISON E. CHARLES) *Հիմնուած* 1869

29 rue Mathis, — Métro Crimée

Tél. Nord 56-97 — Tram. 50 եւ 52, Autobus AJ եւ AV

Կը գտնուին ամէն քսակի մատչելի, *զրպանի, թեւի, շղթայի, պատի եւ զարդուցիչ ժամացոյցներ, գոհարեղէններ եւ տնական սպասներ, 100*ին *10*էն մինչեւ *20* իրական զեղչ *եւ Նոր տարւոյ առթիւ սիրուն նուէրներ:*

Խղճամիտ *նորոգութիւն ժամացոյցներու:* Չափաւոր գիներով *նորոգութիւն, շինութիւն եւ փոփոխութիւն գոհարեղէններու:*

Կը գնենք *պլաթին, ոսկի, արծաթ եւ թանկագին քարեր:*

Կիրակի օրերը *եւս* բաց է *վաճառատունը:*

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԵՐՇԻԿԻ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏԻ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՍԹԷՔԵԱՆ

46 RUE DE BAIGNOIR, MARSEILLE

Հայրենակից, եթէ կ'ուզես համով հոտով, թարմ եւ մաքուր երշիկ *(սուճուխ)* եւ ապուխտ ունենալ, ուղղակի դիմէ մեր վաճառատունը, ուր պիտի գտնես ճոխ մթերք մը երշիկի եւ ապուխտի, մեր սեփական գործարանին մէջ պատրաստուած: 5 Villa Chalet Rosier de la Platrière, St. Julien, Marseille:

Կը ծախենք մեծաքանակի գնով: Ահա նմոյշ մը՝ ապուխտին քիլոն 14 ֆրանք, երշիկին քիլոն 12 ֆրանք:

Նոր Տարիի առթիւ նուէր մը

ՄԻ՛ ՄՏԱԾԷՔ ԹԷ ԻՆՉ ՆՈՒԷՐ ՊԻՏԻ ՏԱՔ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Ուղղակի դիմեցէք Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ

26, rue Lesage, Paris (19) — Métro: Belleville

Tél. Ménil. 61-85

Ուր պիտի գտնէք ամէն տեսակի *հայերէն, յունարէն* եւ *թուրքերէն* նոր ստացուած փլաքներ:

Բ Ո Ւ Ր Դ Ե Ր

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար:

Միշտ պատրաստ ունինք *50000* քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ Թիւ *2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40* եւ հաստ մանած բուրդ *(grosse laine)*: Ամէն տեղէ աժան գին:

Դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու դիւրութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trévise *Թոնսթանթինօփլը նպարավաճառատան մէջ:*

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կրնան օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN,,

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême

Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրոններ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉ

Maison ALBERT

17, Rue Damesme — Métro: Tolbiac

ԿԱՆԱՆՑ, ԱՐԱՆՑ ԵՒ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

Հայերու համար մասնաւոր զեղչ եւ կաղանդի առթիւ նուէրներ:

Խնամուած եւ մաքուր աշխատանք:

ԿՕՇԻԿ ՇԻՆՈՂ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑՆԵՐՈՒ

ԵՒ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒ ԵՒԱՅՆ

ինչո՞ւ աւելի վճարել, երբ կարելի է աւելի աժան գնել, զեղչելով միջնորդէքը: գնման մէջ եղած շահը ամէնէն իրականն է:

Կը յայտնենք փոքր արհեստանոցներու տէրերուն եւ կօշկակարներու որ իրենք սուղ կը գնեն, որովհետեւ իրենց գնումները փոքրաքանակ են: Մենք մեր գործարանին մէջ ԿԸ ԾԱԽԵՆՔ ՈՒՂՂԱԿԻ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ, որով կրնաք օգտուիլ մեծաքանակի գինէն, ինչքան փոքր ըլլայ ձեր գնումին քանակը:

ՄԵՐ STELLA ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ Trépointeը [ՄԻՋԱԿԱՇԻ)

պատրաստուած է տեղական կաշիէ եւ մասնաւոր եղանակով:

Մասնաւոր «Trépointe ferme» ամէն մեծութեամբ, ամէն գոյնով եւ ամենաաժան գինով, վասնզի չէք վճարեր միջնորդէք:

ՈՒՐԵՄՆ ԳՆԵՑԷՔ ՈՒՂՂԱԿԻ ՄԵՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆԷՆ

«TREPOINTE STELLA»

14 Quai de Rive Neuve, Marseille Tél. Dragon 24—44

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ

Հ ի ւ ա ն դ ու թ ե ա ն ց

34 Bld. de Clichy, Paris. — Métro Pigalle — Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Տօքթ. L. ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌ

(Հայերէն կը խօսի)

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ԲԺԻՇԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

I.— 41, Rue des Ecoles, Les Lilas (Seine). Métro: Porte des Lilas. Tél. Villette 08-23: *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 14-17:

II.— 28, Avenue Marceau, Courbevoie (Seine): *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը* 10-12:

կ'այցելէ եւ կ'ընդունի հիւանդներ ժամադրութեամբ:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Հրաւէր բոլոր փափկաճաշակներուն

Ճաշարան Գ Ա Ռ Լ Օ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անխերի սպասարկութիւն:

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

Photo - Belsunce

1, Rue Tapis Vert, 1, ՌԻՒ ԹԱՓԻ ՎԷՐ

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՀԱՐԻՒՐԻՆ 15 ԶԵՂՉ

Միակ Հայ լուսանկարչատունը որ գեղարուեստաէր Հայ Հասարակութեան գոհացում կրնայ տալ իր ամենավերջին կատարելագործուած ելեկտրական լոյսերով:

Քարթ տ'իտանթիթէ՝ 5 *ֆրանք,* Անգործներու՝ 4 *ֆրանք:*

Քարթ փօսթալ՝ 12 *հատը եւ մէկ նկար մեծցուած՝* 25 *ֆրանք:*

ԿԱՂԱՆԴԻ առթիւ կը պատրաստենք մասնաւոր փրիմներ:

Մէկ անգամ յաճախեցէք եւ գոհ պիտի մնաք:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH
(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286
Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՃԱՄԲԱՐ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 25 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
25 Décembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2070 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԱԿԱ՞Ն ԹԷ...

Վերջին խօսակցութիւն մը եւս՝ Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթին հետ, որ կը սիրէ անուշի կապել, երբ հարցերը կը դնեն չէչոտկի:

Իբրեւ պատասխան մեր երեք խմբագրականներուն, ուր այնքան հիմնական խնդիրներ շօշափեր եւ լուսաբանութիւններ պահանջեր էինք, «Ապագայ» շտապեր է գրի առնել նոր խմբագրական մը, երէկ իսկ, շաբաթ: Խորագիրը՝ «Յաւելուածական»:

Թոյլ տուէք որ կոչենք՝ «խուսափողական»:

Որովհետեւ, ռամկավար պաշտօնաթերթը ամէն բանի մասին կը խօսի այդ խմբագրականին մէջ, բայց կը խուսափի մեր յստակ դրուած հարցերուն պատասխանէն:

Եւ որովհետեւ հաւատաքննութիւնն ալ մաս կը կազմէ ռամկավար ռազմագիտութեան, մէջտեղ կը դնէ նոր խնդիր մը, — ինչո՞ւ չենք հերքնկալած Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանի զեկոյցները:

— «Բայց դաշնակցական թերթերու լեզուն կ'այրի, եթէ ականատեսի մը խանդավառիչ վկայութիւնը իրենց ընթերցողներուն տացնեն. մինչ իրենց էջերը լայնօրէն կը բացուին «սեփական թղթակից»ներու, օտարներու հաղորդած զուժական լուրերու առջեւ: Մենք կ'ոգեւորուինք Հայաստանի մասին արտասահման հասած դրական տեղեկութիւններով, իսկ անոնք ... տեղ կուտանք անոնց, իսկ անոնք կ'ոգեւորուին ժխտականներով» («Ապագայ», 24 դեկտ.):

Պատասխան. — ՅԱՌԱՋի ներկայացուցիչը Պ. Կիւմիւշկէրտանէն ուզեր է զեկուցման բնագիրը, եւ ան յայտներ է թէ «Ապագայ»ին տուած է:

Արդ, ՅԱՌԱՋը, իբրեւ օրաթերթ, չէր կրնար երկու շաբաթ սպասել, որպէս զի ռամկավար օրկանը լրացնէ եւ ինք արտատպէ:

Եթէ Պ. Կիւմիւշկէրտան կ'ուզէր հասարակութեան լայն խաւերուն ծանօթացնել իր տպաւորութիւնները, պէտք է արդար ըլլար բոլոր թերթերուն հանդէպ:

Մենք չա՛տ պիտի ուզէինք մեր ընթերցողներուն հաղորդել նմանօրինակ «խանդավառիչ» վկայութիւններ, հակառակ մեր «ժխտական» տրամադրութեան, որ, դժբախտաբար, կը բխի ոչ թէ թռուցիկ տպաւորութիւններէ, այլ տասը տարուան դառն իրականութենէն:

Ռամկավար պաշտօնաթերթը ի զո՛ւր (ոչ թէ ի զուր տեղ) կը փորձէ դատաւոր կանգնիլ այս հարցին մէջ, երբ մէջտեղ կը բերէ ՅԱՌԱՋի հաւաքածոն, իր «Հայաստան»ի բաժինով: Սեւով ու ճերմակով:

Բայց քանի որ այդ յաւակնութիւնն ունեցեր է, հարցնենք մեր կարգին.

— Ռամկավար թերթերու լեզուն կ'այրի՞, եթէ, պատահաբար, արձանագրեն նաեւ Հայաստանէն հասած սեւ լուրերը, — ձերբակալութիւն, աքսոր, փախուստ, սախական բռնութիւններ եւ անասելի թշուառութիւն:

Թուրքը մեր կուսակցական կալուածը չէ: Ոչ ալ Դաշնակցականներ են փախստականները:

Եւ անոնք, փախստականները, որբ կամ գաղթական, ռամկավար թերթերուն ալ կը ղրկեն իրենց ականատեսի վկայութիւնները: Բայց, ռամկավարները ուխտած են միայն լաւը տեսնել եւ անտեսել, լռութեան դատապարտել անպարտկելի չարիքները:

Այդպէ՞ս կը թելադրէ իրենց «հայրենասիրութիւնը», որ քիչ մը շատ կը նմանի Թուրք թերթերու հոգեբանութեան, — Ամա՞ն, Թագաւորը չբարկանայ... ժողովուրդը չյուզուի...

X

Այս բոլորը՝ իբրեւ փակագիծ, թէեւ սերտ կապ ունին յարուցուած հարցերուն հետ:

Արդ, ո՞ւր է «Ապագայ»ի պատասխանը այդ հարցերու մասին:

Տեղ մը կը կարդանք.

— «Մեր խմբագրական յօդուածաշարքին մէջ թէ Ռ. Ա. կուսակցութեան եւ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայի մասին չէինք խօսած, այլ [illegible] մը գիծերով բացատրած էինք երկու կուսակցութիւններու որդեգրած հակադրութիւնները «Հայաստանի խորհրդայնացման առաջին տարիներուն մէջ» մասնաւորապէս»:

Այս նախադասութենէն կը հետեւի՞ թէ՝ ռամկավար պաշտօնաթերթը ակամա՛յ խուժանավարութիւն կատարած է, Հ. Յ. Դաշնակցութեան վերագրելով, —

1. «Դաւադրական – ապստամբական գործունէութիւն» Հայաստանի մէջ:

2. Հայաստանի խորհր. իշխանութիւնը «ներսէն ու դուրսէն պայթեցնելու» ծրագիր: («Ապագայ», 14 դեկտ.):

3. Ձեռնարկ՝ արտաքին միջամտութեան, «գործակցելով Վրացի մենշեւիկներու, տարպէյճանցի մուսավաթականներու, Թուրքերու եւ ուրիշներու»:

4. Համաձայնութիւն՝ վերոյիշեալ օտար կազմակերպութեանց հետ, որով «Անդրկովկասը Թրքական գերիշխանութեան տակ պիտի երթար փնտռելու իր ժողովուրդներու անկախութիւնը եւ... բախտաւորութիւնը»:

5. Հրաժարում՝ «արտաքին միջամտութիւններու [illegible]դող բախտախնդրութիւններէ», ռամկավարներու առաջարկով: («Ապագայ», 17 դեկտ.):

«Յաւելուածական»ը չի լուսաբաներ այս կէտերը: Ու մանաւանդ, բոլորովին մութին մէջ կը ձգէ 1922 յունուար 6ի Փարիզ համաձայնութիւնը, որուն ամբողջական հրատարակութիւնը պահանջեր էինք, իբրեւ բանալին ամբողջ հանգոյցին:

Եթէ կը խուսափին բնագրէն, թող գոնէ բարի ըլլան պատասխանելու թէ՝ այդ համաձայնութեան մէջ կը գտնուի՞, իբրեւ նախապայման, կովկասեան դաշնագրի, պահանջել «դաշնակից բոլոր պետութիւններու եւ ի մասնաւորի Անգլիոյ հովանաւորութիւնը»:

«Յաւելուածական» մը եւս պարտ էք, եղբա՛յր «Ապագայ»:

Ծ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

2000, 300 ԵՒ 100

—o—

Երկու շաբաթ առաջ, հայ դերասաններ Փարիզի մէջ ներկայացուցին «Նասրէտտին Հօճա»ն:

Իրազեկներ կը պատմեն թէ իտալերէնէ հայերէնի թարգմանուած խաղ մըն է այս եւ բուն անունը՝ «Շուարած վարժապետը»:

Տարիներ առաջ, հանգուցեալ Մանուկեան տեսնելով որ խաղը չի բռնուիր, անունը կը վերածէ «Նասրէտտին Հօճա»յի: Լեզուն ալ՝ թուրքերէնի:

Այդ «գիւտ»ն է որ Ամերիկայէն փոխադրած են Փարիզ:

Ու մինչ բուն հայկական ներկայացումները համրանքով բազմութիւն կ'ունենան, «Նասրէտտին Հօճա»ն ինքզինքը ծափահարել կուտայ... երկու հազար ունկնդիրներու:

Այսպէ՛ս են մեր բարքերը:

Նոյնքան «ռէքլամ» զուտ հայկական թատրոնի մը համար՝ հազիւ քանի մը հարիւր հոգի կը հաւաքէ:

Բայց «Նասրէտտին Հօճա»ն եւ «Արշըն Մալ Ալան»ը տուն – տեղ եղած են մեր սիրտերուն մէջ, եւ կը քշեն կը տանին հազարներով: Իրար հրմշտկել տալով եւ ապակիներ կոտրտելով:

Անցեալ կիրակի, երկու հայկական ներկայացում կար միեւնոյն ժամուն: (Տգեղ մրցակցութիւն մը որուն պատասխանատուն... կը փնտռուի):

Ժողովրդական թատրոնը «ասեղ ձգելու տեղ չկար», ինչպէս կ'ըսեն:

Բայց, մի՛ հրճուիք: Սրահը այնքան փոքր է որ, թխելով – սեղմելով 250—300 հոգի հազիւ կ'առնէ:

Միւս ներկայացման — հազարնոց սրահ մը — ներկայ են եղեր... հարիւր հոգի:

(Վէճ մըն ալ այս մասին, — մէկը կը հաշուէ՝ 50, ուրիշ մը՝ 150: Թո՛ղ ըլլայ 100 կամ 300):

Եզրակացութի՞ւնը, — հայկական թատրոն երթալ՝ կը նշանակէ ազգասիրական, բարեգործական տաղտուկ: Իսկ «Նասրէտտին Հօճա»ները քաջալերել՝ հայրենակցական պարտականութիւն:

Եթէ անիրաւ եմ, նորէն փորձեցէք, միեւնոյն օրը «Նասրէտտին Հօճա» եւ, օրինակ, «Հին Աստուածներ» կամ «Նամուս» ներկայացնելով, հաւասար մեծութեամբ սրահներու մէջ:

ՎԱՐԱԶ

ՈՍԿԻ ՊԻՏԻ ՇԻՆԷՐ ԴԱՏԱՐԱՆ ԻՆԿԱՒ

Ուրբաթ օր, Փարիզի պատժական ատեանին առջեւ սկսաւ դատավարութիւնը լեհ Տունիքովսկիի, որ երկար ատենէ ի վեր կը զբաղեցնէ գիտական աշխարհը եւ... ոստիկանութիւնը:

Այս մարդը, որ ինքզինքը փրոֆէսէօր կը կոչէ, յուր հանած էր թէ կրնայ ոսկի շինել: Ըլլալով զաւակը վաւերական գիտնականի մը, շատեր հաւատացած եւ մեծագումար դրամ տրամադրած էին: Այսպէս, կրցած էր մինչեւ մէկուկէս միլիոն փրանքի դրամագլուխ մը ապահովել: Կոմս Սոպանսքի իր տրամադրութեան տակ դրած էր 540,000 փրանք: Հոլանտացի վան Հէօզ՝ կէս միլիոն, ելեկտրա – քիմիական տարրալուծարաններ հաստատելու համար: Ուրիշ կոմս մը յանձըն առած էր 350,000 փրանք նարել: Վերջապէս սեղանաւորական ընկերութիւն մը փոխ տուած էր 75,000 փր.:

Տունիքովսկի ատեն մը փակուեցաւ քիմիական աշխատանոցի մը մէջ, որպէս զի ապացուցանէ իր... ոսկեղէն փորձերը: Քանի մը անգամ պայմանաժամ տուին: Յետոյ կասկածները աւելցան եւ վերջապէս բանտարկուեցաւ, իբրեւ խաչագող:

Ուրբաթ օրուան դատավարութեան ընթացքին, ընդհ. դատախազը յայտարարեց թէ ամբողջ եղածը խաբեբայութիւն է: Թէ Տունիքովսկի լման երկու տարի չըլլալիք բաներ խոստացեր եւ մէկուկէս միլիոն փրանք շորթեր է: Վկաներէն մէկը յայտարարեց թէ «գիտնականը» այնքան տգէտ է որ, նոյն իսկ պակաւորի քննութիւն չի կրնար տալ:

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ ալ, շաբաթ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքիա օդային ուժերն ալ կը զօրացնէ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Ազգ. Մեծ Ժողովի անդամներէն խումբ մը առաջարկած է օդանաւային նախարարութիւն հաստատել Թուրքիոյ մէջ: Կառավարութիւնը նկատի առած է այս առաջարկը եւ օրինագիծ մը կը պատրաստէ: Ներկայիս օդանաւային վարչութիւնը կապուած է ազգ. պաշտպանութեան գործավարութեան:

Անգլօ-պարսիկ վէճը պիտի լուծուի

Պարսկական կառավարութիւնը պատուիրակ նշանակեց դատական նախարարը եւ Փարիզի նախորդ դեսպան Հիւսէյին խանը, որոնք Ժընեւ պիտի երթան, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին առջեւ պաշտպանելու համար անգլօ-պարսիկ վէճը:

Երկու կողմէն ալ տրամադրութիւնները մեղմացած են եւ յոյս կայ որ համաձայնութիւն գոյանայ յունուար 23էն: Մինչ այս մինչ այն, բանակցութիւնները կը շարունակուին պարսկական կառավարութեան եւ քարիւղի ընկերութեան միջեւ: Հաւանական է որ իրաւախոհութիւն գոյանայ հետեւեալ պայմաններով. — 1. Պարսկաստանի բաժինը հարիւրին 16էն բարձրացնել 24ի. — 2. Պարսիկներ դնել քարիւղի ընկերութեան բարձր պաշտօնէութեան մէջ. — 3. Քարիւղի ընկերութիւնը պէտք է համակերպի պարսկական օրէնքներուն եւ վճարէ եկամուտի տուրքը եւ ուրիշ հարկեր:

Հազարը ցնծա եւ կ'ազատիս

Գրած էինք թէ խորհրդային իշխանութիւնը որոշած է փրկանքով անցագիր տալ անոնց որ կ'ուզեն արտասահման տեղափոխուիլ: Վերջին լուրերու համաձայն, այս գործը յանձնուած է «Ինտուրիստ»ին (պետական կազմակերպութիւն մը որ օտարներու երթեւեկով կը զբաղի):

Ինտուրիստի արտասահմանի ճիւղերուն հաղորդուած է թէ գաղթելու դիւրութիւնը չի վերաբերիր բանտարկեալներուն եւ աքսորականներուն: Անոնց համար առանձին պայմաններ կան եւ իւրաքանչիւր պարագայ զատ – զատ պիտի քննուի: Իսկ ազատ քաղաքացիները կրնան գաղթել վճարելով 500 ոսկի րուբլի (50 սթերլին) ընչազուրկներուն համար, հազար րուբլի՝ ունեւորներուն: Դեկտ. 13ին «Իզվեստիա» հրատարակեց Ինտուրիստի պաշտօնական ազդը, որ կ'ամփոփէ գլխաւոր ձեւակերպութիւնները եւ կ'ըսէ թէ նշանակուած փրկանքը (500 կամ հազար րուբլի) «անցագրի գինն է»:

Նոր կրճատում պարէնի

Մոլոտով եւ Ստալին հաւաքաբար ազդարարութիւն մը ուղղեցին, շեշտելով թէ պարէնի նոր դրութիւնը, որ պիտի գործադրուի յառաջիկայ յունուար 1էն, չի նշանակեր յաւելում, այլ կրճատում: Գլխաւորապէս պիտի զեղչուին պարենատոմս ունեցողներուն թիւը եւ շատեր ալ որ կալսում ունին անոնցմէ, պիտի զրկուին: Նոր տոմսերու բաշխումը պիտի սկսի դեկտ 28ին: Միեւնոյն ատեն կը ծանուցուի թէ կառավարութիւնը այլ եւս կաթ, կարագ եւ պանիր չպիտի գնէ, այլ յունուար 1ին անոնց տեղ պիտի հաւաքէ կաթնատնտեսութեան արտադրութիւններ, իբրեւ յաւելուածական տուրք: Իւրաքանչիւր գիւղացի տարեկան պիտի տայ 10—60 կալոն կաթնեղէն, կով գլուխ: Կարգ մը հաւաքական տնտեսութիւններ աւելի մեծ չափով պիտի տան: Այս նոր կարգադրութիւնը յարեւնման է միսի տուրքին: Կառավարութիւնը 15 կոպէկ որոշած է կաթին լիտրը, ինչ որ հրապարակի գնին ոչ իսկ մէկ տասներորդն է:

Ռումանիա եւ Եուկոսլաւիա համաձայնեցան

Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարարները որոշեցին վաւերացնել 1929ին մշակուած բոլոր պայմանագիրները, որոնք 26 հատ են եւ կը լուծեն երկու երկիրներուն միջեւ եղած վէճերը:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս համաձայնութեան, ճիշդ այն պահուն երբ լարուած են Իտալիոյ եւ Եուկոսլավիոյ յարաբերութիւնները:

Ծխաձակ կազ՝ Վիեննայի մէջ

Ուրբաթ օր մեծ խուճապ յառաջ եկաւ Վիեննայի Թղթատարական խնայողութեան սնտուկի պաշտօնատան մէջ: Յանկարծ թանձր ծուխ մը լեցուց սրահը: Բազմութիւնը խուճապի մատնուած, սկսաւ փախչիլ: Կարելի չէր շնչել:

Անմիջապէս օգնութեան հասան հրշէջները, մասնաւոր դիմակներով: Կը կարծուէր թէ քաղաքական ցոյց մըն է եղածը. բայց ոստիկանութիւնը հաստատեց որ գողութեան փորձ մըն էր, ամերիկեան աւազակներու մեթոտով: Չարագործները որոշեր էին յափշտակել սեղաններու վրայ դիզուած թղթադրամները, օգտուելով խուճապէն: Միայն թէ սխալ հաշիւ մը ըրած էին: Նոր կատարելագործումի մը շնորհիւ, բոլոր դրասեղաններուն վրայ հաստատուած են ելեկտրական կոճակներ որոնց վրայ կոխելով շէնքին բոլոր դուռները անմիջապէս կը փակուին: Այնպէս որ, չարագործները գերի բռնուեցան շէնքին մէջ: Եթէ ձեռնարկը յաջողէր, պիտի կրնային 15 միլիոն շիլին թռցնել, որ պատրաստուած էր տօնական օրերու առթիւ:

Հինգ միլիառի նոր զանձատում

Ֆրանսայի ելմտական նախարարը առջի օր զեկոյց մը տալով Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, յայտնեց թէ ի հարկին արտօնութիւն պիտի խնդրէ հինգ միլիառ Ֆրանքի զանձատումս շրջաբերութեան հանելու, ելմտացոյցը հաւասարակշռելու համար: Վերջին երեք տարեշրջաններու բացն է 17 միլիառ, որուն 5067 միլիոնը կը ներկայացնէ 1932ի ինը ամիսներու նուազումը: Իսկ երկաթուղիներու բացն է 9—10 միլիառ: Անմիջական պէտքերու համար, անցեալ մայիսէն ի վեր 9 միլիառ Ֆրանքի փոխառութիւն կնքուած է:

Մայր կը սուրայ փողոցներուն մէջ

Ուրբաթ օր, Վերսայլի մէջ, ինքնաշարժ մը գետին տապալեց մայր մը եւ երեք զաւակները, — 7 եւ 5 տարեկան եւ 16 ամսուան: Երախաներէն երկուքը մեռան, (մէկը՝ մօրը գիրկն էր), իսկ մայրը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ: Իրբեւ պատճառ ցոյց կը տրուի փողոցի լոյսին անբաւականութիւնը: Ինքնաշարժը կը սուրար 15 քիլոմեթր արագութեամբ:

ՀԻՆԳ ՖՐԱՆՔՆՈՑ ԱՐԾԱԹ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

1928ին օրէնք մը քուէարկուեցաւ, որով 5, 10 եւ 20 փրանքնոց արծաթ դրամներ պիտի կոխուէին, թղթադրամները շրջաբերութենէ դադրեցնելով 1932 դեկտ. 31ին:

Վերջին տեղեկութիւններու համաձայն, այս գործողութիւնը յետաձգուած է 1934 դեկտեմբերին:

ՆԵՐԳԱՂԹ ԵՒ ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ

—.—

Բարեգործականի վերջին զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. —

Որոշուած ըլլալով Հայաստան փոխադրել շուրջ 1500 գաղթականներ եւս, որոնց 1000ը Պուլկարիայէն, դեկտ. 16ին Ֆրանսայէն Պիրէոն մեկնեցան 96 գաղթականներ (15ը Հասպուսցի), որոնց 47ը իրենց անձնական ծախքով, իսկ 49ին ծախքերը ամբողջովին հոգաց Միութիւնը ներգաղթի դրամէն: Նոյնպէս Գավալայէն եւ Տրամայէն փոխադրուեցին 45 ընտանիքներուն ծախքերը տրամադրեցինք:

Սոյն հինգերորդ կարաւանը Պիրէոնէն կը մեկնի, Սելանիկի եւ Պուրկազի գիծով, դեկտ. 27ին: Շոգենաւի եւ պարենաւորումի ծախքերուն համար Միութիւնը տրամադրեց 600 ոսկիի գումար մը, առ այդ պէտք եղած կարգադրութիւնները ընելով Ժընեւի Նանսէնեան Օֆիսին եւ քաղ. Շահվերդեանի հետ համախորհուրդ:

Մարսէյլէն մեկնող գաղթականները իրենց հետ Հայաստան կը տանին, իր վերջին կամքին համաձայն, մեծ հայրենասէրին՝ Մինաս Չերազի աճիւնը, որ պիտի ամփոփուի Նուպարաշէնի մէջ:

⁂ Կեդր. ժողովը լսելէ վերջ իր լիազօր – պատուիրակին՝ Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանի սրտապնդիչ զեկուցումները Նուպարաշէնի մասին, որոշեց 11,795 անգլ. ոսկիի նոր վճարում մը եւս ընել սոյն հայրենաշէն ձեռնարկին համար, զոր կառավարութիւնը յաջողապէս գլուխ հանելու համար ամէն հաւաստիքներ տուած է:

Վերջին 2-3 ամսուան միջոցին Նուպարաշէնի համար Երեւան փոխադրուած գումարներուն համագումարն է, դրամով եւ ապսպրանքով, 16,795 ոսկի եւ 28,760 տոլար:

⁂ Նոյնպէս Երեւանի կառավարութեան յանձնեցինք 1531 անգլ. ոսկիի թերիաշիւ մը, բարերար անդամ ողբ. Հանի Մկրտիչ Յովհաննէսեանի հիմնադրամէն, Նոր Խարբերդի մէջ վարժարանի մը շինութեան համար, որպէս Հ. Բ. Ը. Միութեան հիմնարկութիւն:

ԻՍԿ ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Կեդր. Վարչ. ժողովը իր վերջին նիստին մէջ քուէարկեց 1933 տարեշրջանի առժամեայ պիւտճէն, որուն մէջ կրթական ձեռնարկներու համար նախատեսուած է 4200 անգլ. ոսկիի գումար մը: Այդ առթիւ դարձեալ խրճայողութիւններ եղած են եւ նոր զեղչեր Փարիզի եւ Նիւ Եորքի բարձր պաշտօնէութեան թոշակներուն վրայ:

Միութեանս յառաջիկայ կրթական գործունէութեան մասին ամիսներէ ի վեր տեղի ունեցած ուսումնասիրութեանց հիման վրայ, պատրաստուած է կրթական ծրագիր մը որ պիտի ենթարկուի Կեդր. Վարչութեան նկատողութեան, յառաջիկայ տարուընէ սկսեալ գործադրութեան դնելու համար այն մշակութային կարեւոր առաջադրութիւնները որ պիտի կազմեն Հ. Բ. Ը. Միութեան գաղթահայ գործունէութեան առանցքը:

ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու օրուան մէջ՝ երրորդ եղբայրասպանութիւնը՝ Մակեդոնական կազմակերպութեան երկու թեւերուն միջեւ:

Կը թուի թէ Փրոթոկէրովի խմբակը, որ մինչեւ հիմա կրաւորական դիրք բռնած էր, իր կարգին յարձակողականի սկսած է:

Առջի օր գրեցինք թէ սպաննուած է Կոցեւ, երիտասարդ մտաւորական մը: Հինգշաբթի օր, Սոֆիայի մէջ սպաննուեցաւ ուրիշ մը, վաճառական Միտակով, որ կը պատկանի Միխայլովի խմբակին: Իսկ ուրբաթ առտու՝ սպաննուեցաւ Սոֆիայի կեդրոնական բանտին մատակարարը, Տուկով:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ազգ. դրամատունը կանոնագիր մը հրատարակեց որուն համաձայն ամէն նամբորդ որ իրեն հետ կը բերէ աւելի քան 20,000 լէվայի գումար մը, պուլկարական թղթադրամով, պարտաւոր է հասած օրն իսկ յայտնել թէ ի՛նչ բանի պիտի գործածէ:

ԼԷՕ
(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

Ա.

Լէօի անակնկալ մահն ինձ խորապէս յուզեց։

Գիտէի իր կեանքի վերջին տրտում տարիների դժւարութիւններն ու մոռացումի արժանի դրւագները։

Գիտէի, եւ այլ եւս խուսափ անտարբեր էի դէպ իր գոյութիւնն անգամ։

Զարմանալի է մարդը. ահա վրայ հասաւ մահը, ճակատագրական անէացումի անդարձ վայրկեանը, երբ նա չկայ այլ եւս, եւ նրան էլ երբեք տեսնելու չեմ, ու զգացածս ցաւն այնքան մեծ է, որ ահա գրիչ ձեռք առայ, արդարութեան ու արժանիքի խօսքն ասելու իր մասին։

Ո՛չ. չեմ հնազանդւում հինաւուրց առածի իմաստութեան, թէ՝ «Մեռածի մասին կամ լաւ՝ կամ ոչինչ»։

Գրած եմ այս տողերը մի հզօր անդրադարձումով դէպ ի իր մօտաւոր անցեալը, երբ տակաւին նզովածին պատերազմը չէր եկել պղտորելու ու պղծելու աշխարհն ախտավարակ, դարչահոտ մթնոլորտով եւ երբ հանրային գործիչը իր հոգու ու խղճմտանքի անկեղծ մղումին միայն հնազանդ՝ հարկադրւած չէր իր եսն ու մտածումները աքօղել անճանաչելի դառնալու համար, որպէս զի մի կտոր հաց ուտի։

Սրտի եւ հասարակական պարտք կ'ուզեմ կատարել այս տողերով։ Լէօի հետ մի քանի տասնեակ տարիների անտաւեր ու մտերմական յուշերով եմ կապւած, որոնք չեն կարող ջնջել անգամ իր կեանքի վերջը այնպէս անողորմօրէն նշաւակող վրիպումներով, ուր ինքն աւելի անգութ եղաւ դէպ իր անձը, քան ամենաոխերիմ թշնամին։ Ու յետոյ ինչ հզօր, ինչ գեղեցիկ է մահը, որ գիտէ զուրջ ու գձուձ իրականութիւնից զրթել մեր խեղճ էութիւնը, եւ բարձրացնել նրան վե՛ր, վե՛ր, մինչեւ յաւիտենականն ու անմահը։

Աւա՜ղ, ամէն մի մարդկային էակ, որ մի խորհրդաւոր եւ իրանից դուրս առաքելութեամբ աշխարհ եկած՝ լուռ ու հնազանդ ուխտաւորի պէս նկրտում է աստուածացումի, ու միշտ արեան սայթաքումներ ունի, խղճմտանքի ի՛նչ մութ չարչարանքներ, ի՛նչ անկումներ, բայց եւ ի՛նչ դիւթական ճիգերու խոյանք, ինչ բաղխումներ գեղեցիկի, արդարի ու ճշմարտութեան յաղթանակի համար իր այն կարճատեւ ու հեւքոտ վազքի ընթացքին, որ թշւառօրէն կեանք է կոչւում։

Եւ ահա հասնում է մահը, որի գրութիւնը մեծ լռութիւնն է եւ իմաստութն ու գեղեցկութիւնը դառնում ու դաժան գիտութիւնը, որ ժպտում է նիւթի փխրուն կատարելութիւնից ծառս ելած մեր խեղճութեան վրայ եւ հարկադրում է մեզ, իրերի, երեւոյթների խորքին սեւեռել մեր հայեացքը։

Օ՜, երբեք պէտք չէ անգթօրէն դատել մեռածը, մանաւանդ Լէօի պէս բազմակողմանի, բեղուն կեանք անցրած մէկը։ Ի՞նչպէս մոռանալ իր փառաւոր անցեալը. ի՞նչպէս նկատի չառնել իր վերջին տարիների ծանր ողբերգութիւնը։ Ո՞վ կ'ասի երբեք իր ներհուն ու մութ չարչարանքները այն պահուն, երբ իրար յաջորդող հիասթափումների տակ ընկճւած իր ծերութիւնը հարկադրւած էր դիտել ու հանդուրժել իր պաշտած ազգային իտէալների կործանումը, իր պաշտած աստուածների մահը։

Ո՞վ կ'ասի երբեք իր կրած ամենօրեայ դառնութիւնները, եւ իր ծածուկ, անզօր ցասումը։ Լէօի պէս մէկը մի՞թէ հնարաւոր էր, որ առանց տառապանքի ընդունէր իր սեփական կործանումը եւ անկումը։ Ո՛չ, այդ անհնարին է։ Վկայ՝ իր կէս դարի խօսքն ու գործը։

Արդար լինենք. վասն զի յօշոտւած, կաշկանդւած խղճմտանքը դատաստանից դուրս է... Այս դժնդակ, այս նզովք աշխարհում ամէն մի մարդկային էակ սիրելուց աւելի կարեկցութեան է արժանի։

Ես գրում եմ իմ գիտցած, գաղափարական, իսկական Լէօի մասին. մնացածը ինձ համար լոկ հողմավար մուխ է ու մշուշ, որ ոչ անուն ունի, եւ ոչ իմաստ։

×

Լէօի մասին գրելիս՝ անհնար է աչքաթող անել մեր դէմոսը, որ հայկական քաղաքակրթութեան ու մշակոյթի առաջին ու հզօր կռանն եղաւ միշտ եւ պիտի լինի այսուհետեւ։

Որչափ եւ մեր պատմութիւնը — բոլորն էլ եկեղեցական դասից — ճգնեն լոկ հայ ազնուականութեան ու կղերի ներբողն անել անցեալում, անուրանալի է, որ հայ դէմոսի ազդեցութիւնն ու կատարած դերը մեր մշակոյթի ու քաղաքակրթական մարզերում հսկայական է։ Ղազար Փարպեցու ծագումն ու իր փառաւոր գործը դրա լաւագոյն փաստն է։ Զգիտեմ, մե՞ր ոսկեդարի պլէադի աստղերը՝ Եզնիկ, Կորիւն, Դաւիթ, Խորենացի, Եղիշէ եւայլն... զաւակները չէ՞ն արդեօք մեր ժողովրդի խոնարհ խաւերի, այն համր ու անանուն զանգւածի, որի հոգին չգիտես ի՛նչ չքեղ կարելիութիւնների ծով է, յաւիտենական խորհուրդներով յաւերժապէս ալեկոծ։ Հայ շինականի, արհեստաւորի, մշակի զաւակներ չէ՞ին Վռամշապուհ արքայի, Սահ. Մեսրոպի ժողոված «մանկունս ընտրեալս, ուշեղս եւ քաջասունս, փափկաձայնս եւ երկարոգիս», որոնց համար այնքան հայրենապաշտ խանդավառութիւն ունի Մ. Խորենացին։

Երբեք չպիտի դադրեմ գոչելու, որ հայ ժողովուրդը հակառակ իր այսօրւայ նկուն, անօգնական վիճակին եւ իր վերելքի վեհագոյն ճիգի ձախողանքին, ոչ մի ազգի քաղաքակրթութեան առջեւ բերանաբաց մնալու պէտք չունի։ Դարերն այնպէս են յղկել, մշակել ու ազնւացրել իր հոգին, որ նա դարձել է նկիրական անտառներում կախւած մի դիւթական տաւիղ, որ ամենաթեթեւ հովից իսկ թրթռում եւ մեղեդիներ է հեգում։

Հազար հինգ հարիւր տարի առաջ լուսաւորութեան իր ոսկեդարը կերտող ցեղը կարող է բնաւ չյուսահատել իր ապագայից, անգամ ծանրագոյն ողբերգութիւնների ու փորձութիւնների օրերին. կը բաւէ, որ նա իր սեփական արժէքների յստակ ու խորունկ գիտակցութիւնն ունենայ։ Այս վերյուշը նրա համար, որպէս զի քէմալական Թուրքիոյ ներկայ ջղագրգիռ ու տարամերժ ոստիւնների առջեւ զարմանք ու հիացք ունեցող Հայը երբեք չմոռանայ, որ Թուրքը իրենից տասնեւհինգ դար յետ է եւ հետեւապէս հազար հինգ հարիւր անգամ վար։ Թող վազի, տեսնենք, ե՞րբ կը հասնի մեզ։ Եւ երանի՛ թէ հասնի, այն ժամանակ գուցէ մարդ դառնայ։

×

Դառնանք Լէօին։

Հայ դէմոսի ծնունդ է նա, եկեղեցու ամէնէն խոնարհ սպասաւորի՝ ժամկոչի զաւակ։

Մեր աշխարհում ժամկոչները համայնքի ամէնէն չքաւոր դասին են պատկանում, իրենց ապրուստը հայթայթելով ծխականների բարեացակամ շնորհներից։ Տիպը հանրածանօթ է. բարեմիտ, հաճոյակատար, ամէնքի առջեւ խոնարհ, քաղցրախօս զրուցընկեր, ալեխառն մազ ու մօրուքով մի ծերունի, որ միշտ հինցած հողաթափեր, եւ ննջեցեալներից մնացած հնամաշ զգեստներ ունի հագին։ Ամէնքի սիրելին է եւ ամենաանհրաժեշտ մարդը համայնքի։ Տիրացուի, տէրտէրի չափ բան գիտէ ժամասացութիւնից, բայց ցոյց չի տայ. միայն իր քթի տակ, ինքն իր համար կը մրմռայ դասերից լսող ընթերցանութեան ու սաղմոսերգութեան պահուն։ Գիտէ բուրվառը ժամանակին կրակ դնել, եկեղեցու մէջ խնկի անուշահոտութիւնը տարածել. սիրում է սրբազան հաստ մարխանները, սաղմոս, շարական տեղաւորել գրակալին եւ սեղանի վրայ, ջահակալները, սուրբերի առջեւ մոմերը վառ պահել, ապա զանգակների թելերը ժամանակին քաշքշել, միշտ աղօթքի մրմունջը շրթունքներին։ Ժամհարները սովորաբար անգրագէտ են։

Ահա մօտաւորապէս եւ Լէօի հայրը, Շուշեցի ծերունի Գրիգորը, ահա եւ այն միջավայրը, ուր փոքրիկ Առաքելը յաճախ ընկերանում է իր հօրը, եւ հաւանաբար օգնում նրան։ Այս չքաւոր, ծեր, անգրագէտ ժամկոչը սակայն իր ցեղային, հզօր ու անպարփակ կիրքն ունի լոյսի ու գրի համար։ Եւ նա մտմտում է ու վճռում, որ իր որդին ոչ թէ ժամհար, այլ ուսումով մարդ պիտի դառնի։ Ո՞ր տեղից լուսատենչ այդ տենդն իր մէջ. եկեղեցու լոյսե՞րն ու խորհրդաւոր գրքե՞րը, ուրի՞շ նրան, թէ իրեն համար մութ, անվերծանելի մնացած սաղմոսերգութիւնները։ Ի՛նչ իմանաս։ Լէօի հայրը եթէ միակը լինէր ուսման այդ բոցակէզ ծարաւով, դժւար չէր առեղծւածը բացատրել իր միջավայրի ու պարագաների յարուցած ներշնչումներով։ Բայց քանի քանիսը մեր ականաւոր գրագէտներից ու արւեստագէտներից մեր ժողովրդի խոնարհ խաւերից ելան։ Խօսքի, մտքի, ձեւի ու գեղի որքան վարպետներ ունինք հայ ժողովրդի ծոցից ծնւած որ սոսկ անհատական ճիգերով ու բնածին ընդունակութիւններով հայկական արեւի տակ իրենց արդար տեղը գրաւեցին։ Աղայեան ու Թումանեան, Խրիմեան ու Սրւանձտեան, Պռօշեան, Զարդարեան ու Թլկատինցի եւ քանի ուրիշները... Հապա՛ Րաֆֆի՞ն — հայ գրի իշխանը... Այս ցեղի հոգին մի հնոց է, որտեղից զանազան բոցեր են ժայթքում ջերմ, բարեբեր խուրձերով։

Հայ ժողովրդին կարելի չէ զարմացնել ոչ Դիկկենսների խոնարհ ծագումով եւ ոչ ամերիկեան «փայտաշէն խրճիթից Սպիտակ Տունը» բարձրացող նախագահներով։

Ազատի՛ր հայ ցեղը ասիական արիւնռուշտ զարհուրանքից, եւ տես թէ հայ շինականի, բանւորի, արհեստաւորի, հայ ժամկոչի ու գիւղի զաւակները մեր սեւաչեայ կրակ-պատանիները գիտութեան, արւեստի մարզերում ի՛նչ հրաշքներ կը կատարեն։

Ա՜հ, Թիւրք, ո՞ւմ էր պէտք, որ դու աշխարհ գայիր...

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՍՈԽԱԿՆԵՐԸ
(ՀԷՔԵԱԹ)

ԽՄԲ.— Յառաջիկայ շաբաթ լոյս կը տեսնէ Շ. Նարդունիի գիրքը, իբրեւ առաջինը ՅԱՌԱՋի մատենաշարին, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, (հէքեաթ եւ բանաստեղծութիւն)։ Նմոյշ մը տալու համար, հէքեաթ մը ահա։

— Մա՛յր, մա՛յր, ի՛նչ անուշ կ'երգէ սոխակը։

— Այո՛, նուան հատիկս, անո՛ւշ կ'երգէ սոխակը։

— Ի՞նչ կ'երգէ։

— Մտիկ մի՛ ըներ, զաւա՛կս, դի՛ր գլուխդ բարձին վրայ եւ քնացիր։ Երբ մեծնաս, կը հասկնաս։

— Ինչո՞ւ չի քնանար, ինչո՞ւ միայն գիշերը կ'երգէ։

— Քնացի՛ր, անմե՛ղս, քնացի՛ր։ Նայէ՛, մո՛ւշկ կը հոտի վերմակիդ տակ։ Ներս առ գլուխդ, որպէսզի քաղցր ջերմութիւնը օրօրէ միտքդ եւ քնանաս, աղուոր երազնե՛ր տեսնես։

×

Մեր գիւղին պարտէզներուն մէջ ընտանիք մը սոխակներ կան, որոնք, մայիսի գիշերները, անընդհա՛տ կ'երգեն, շատ քաղցր կ'երգեն։ Անոնց երգը այնքա՛ն անուշ է, որ նուաղում կը պատճառէ մտիկ ընողներուն։ Եւ մեր գիւղացիները կը հաւատան թէ սոխակները այդպէսով կը հմայեն ու կը կախարդեն գիւղին պատանիները, որոնք, թափանցելէ յետոյ մեղեդիին իմաստը, կը փոխակերպուին սոխակներու։ Ահա թէ ինչու մայրերը, գարնանային գիշերները, կը հսկեն իրենց քնացող զաւակներուն վրայ, որպէսզի չարթննան անոնք, մտիկ չընեն սոխակներուն ու չկախարդուին։ Վա՜յ այն մօրը, որ խոր քունի մէջ կը մնայ, վասնզի իր տղան, քաղցրախօս սոխակին ձայնէն արթննալով, պարտէզ պիտի իջնէ, թռչուններուն մեղեդիին ունկնդիր՝ պիտի կախարդուի եւ սոխակ պիտի դառնայ նոյն գիշերը։

Մայրերը կը վախնան նոյնիսկ պատմութիւնն ընելու այն պատանիներուն, որոնք, հազիւ արբունքի հասած, գիշեր մը սոխակի փոխակերպուեցան։

×

Մամիկս ինծի պատմեց, սակայն։

Գանգուր կը կոչուէր տղան, եւ աղջիկը՝ Ամպեր։ Զաւակներն էին երկու դրկից տուներու։ Փարթամ թզենի մը կը բաժնէր անոնց տուները, որոնց ետեւ կը տարածուէին ջուրի պէս խորո՛ւնկ պարտէզներ։

Գիշեր մը սոխակները կ'երգէին, քա՜ղցր, քա՜ղցր, շա՛տ քաղցր։

Գանգուր արթնցաւ եւ անմիջապէս ելաւ անկողնէն։ Գիշերազգեստով իջաւ պարտէզ։ Այնտեղ էր Ամպեր, ժամ մը առաջ արթնցեր՝ հասկնալու էր եկեր սոխակին երգը։

— Գանգո՛ւր, կը հասկնա՞ս թռչունին երգը։

Տղան գլխով պատասխանեց թէ չէր հասկնար։

— Եկուր մտիկ ընենք։

Գանգուր ձեռքը տարաւ Ամպերին, եւ ցանկապատին վրայէն իր կողմն անցուց զայն։ Քանի մը ճիւղեր, որոնց դպեր էր Ամպեր, բուռ մը ոսկի թափեցին գետինը եւ կրակի պէս այրեցին մթագոյն մարգագետինը։

Նախ շատ էին սոխակները։ Կարծես թէ բոլոր ծառերն ալ սրինգ չըներ էին իրենց ճիւղերը, որոնք կը սուլէին, ջուրի ձայներ կը հանէին, յետոյ տաւիղի թելերու պէս կը թրթռային ամէնը մէկ։

Գանգուր եւ Ամպեր նստան քով քովի, եւ իրենց ձեռքերը դրին մէկզմէկու ուսի վրայ։ Յետոյ իրենց գլուխը բարձրացուցին ծառերուն եւ մտիկ ըրին։

Խո՛ր էր գիշերը։ Վարդերը բացուեր էին հնոցի պէս։ Լուսինը աղջկան մը պէս կը լողար սպիտակ երկինքին մէջ։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— (Պահ մը մտիկ ընելէ յետոյ) Ի՛նչ անուշ է երգը, ափսո՛ս որ չենք հասկնար։

ԱՄՊԵՐ.— Պէտք է հասկնանք։ Մտիկ ընենք ուշադրութեամբ։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— Բառարանը...

ԱՄՊԵՐ.— Լռէ՛, կատակ մի ըներ։

Մտիկ կ'ընեն, լուռ եւ երկիւղած։ Հետզհետէ ձայները կը հատնին։ Պահ մը յետոյ երկու սոխակներ մնացին, միւսները լռեցին։ Մէկը կարծես կ'երգէր ջութակի վրայ։ Զա՜յն է, որ կը բարձրանա՜յ, կը բարձրանա՜յ, յետոյ երկար սարսուռներ կը յօրինէ եւ, յանկարծական լացի մը պէս, ձայնի այդ բարձրութիւնը կը փշրուի, կը թափի, կը տարտղնի։ Այն ատեն միւս ձայնը, լացող ու տերեւներուն մէջ փշրուող երգի խաղերուն հետ յարդարանք մը կատարելէ յետոյ, կ'ոստոստէ ծառէ ծառ, կը նետուի վեր, դէպի երկինք, եւ կը կարկաչէ աղբիւրի մը պէս միջոցին մէջ...։

ԱՄՊԵՐ.— Ի՛նչ անիմանալի մեղեդի...։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— Կարծես թէ ես հիմա կը հասկնամ։

ԱՄՊԵՐ.— Ըսէ՛, ինծի ալ ըսէ...։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— Կը թուի թէ գիշերուան քաղցրութեան մասին կը խօսին։

ԱՄՊԵՐ.— Թարգմանէ՛ ինծի։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— Սպասէ՛։ (Ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէ պահ մը։ Յետոյ կը սկսի թարգմանել, ականջը տուած թռչունին երգին եւ շրթունքները դրած՝ Ամպերի տաք քունքին մօտիկ։)

Խաղաղութի՛ւն խաղաղութի՛ւն
խաղաղութի՛ւն...։
Քա՛ղցր է գիշերը վարդի, ռեհանի եւ անանուխի հոտերով։
Ո՛վ գարուն, երբեք չպիտի քնանամ՝ երգելու համար քու գիշերներդ։
Վասնզի անոնց ծոցին մէջ՝ ես կը գինովնամ ամէն վայրկեան։
Խաղաղութի՛ւն խաղաղութի՛ւն
խաղաղութի՛ւն...։

ԱՄՊԵՐ.— Ի՛նչ զգայուն են այս թռչունները։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— (Կը թարգմանէ)։

Քնացող երկինքը իր սնդուսէ պատմուճանին բացուածքէն ցոյց կուտայ աղուոր ստինք մը։
Աստուծոյ լոյսը փոշիի է վերածուեր, որպէսզի ոչ ոք տեսնէ ստինքը։
Սակայն փոշին ձիւնի նման հանգչեցա՛ւ գիւղին վրայ։
Եւ երկրին վրայ եղողները կրնան տեսնել ստինքը, եթէ չըքնանան։

ԱՄՊԵՐ.— Հէքեաթի կը նմանի։ Իմ մամիկս երբեք նման հէքեաթ չի գիտեր։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— (Կը դողայ, տաք է ձայնը։ Կը շարունակէ թարգմանել)։

Սակայն քու ստինքդ, ո՛վ իմ սիրականս,— ի՛նչ փոյթ թէ պզտիկ են,— աւելի գեղեցիկ կ'երեւին։
Անոնք թուշեայ քակներու պէս են, եւ նաշիով լեցուն։
Իսկ քու այտերդ արքայական ոսկեդրամներու կը նմանին, քանի զանոնք կը համբուրեմ։
Երբ կը վազես մարգագետնին վրայ, մերկ կրունկներդ տեսնելով՝ կ'ըսեմ.—
Ահա երկու կաքաւներ, որ կը փախչին՝ ցածէն թռչելով։

ԱՄՊԵՐ.— Գանգուր, կ'ուզեմ լա՛լ, բարձրաձա՛յն լալ։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— Ինչո՞ւ։

ԱՄՊԵՐ.— Որովհետեւ այս երգը շա՛տ քաղցր է։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— (Գինով, ձայնը սարսուռի պէս արագ ու անուշ, կը շարունակէ թարգմանել)։

Մօտեցի՛ր, ո՛վ իմ սիրականս, մօտեցի՛ր, կտուց կտուցի տանք։
Թափահարէ՛ թեւերդ, սարսռա՛, հեծծէ՛։
Տե՛ս, սիրոյ դողը ի՛նչպէս նրուաղեցուց իմ ձայնս։
Պահը անո՛ւշ է, հեշտանքով ու կիրքով լեցուն։

ԱՄՊԵՐ.— Գանգո՛ւր, այնպէս ըրէ ինծի, ինչպէս թռչունը կ'ընէ։
(Կը համբուրուին)։
(Սոխակը կ'երգէ)։

ԱՄՊԵՐ.— Հիմա կարծես թէ ես ալ կը հասկնամ։ (Կը թարգմանէ, շրթունքը դարձուցած Գանգուրի շրթներուն։ Եւ անոնք, այսպէս, կը նմանին թռչուններու, որոնք բաներ մը ունին իրարու խոստովանելիք)։

Սէրն անո՛ւշ է, բայց իմ սիրականս աւելի անուշ է։
Ես անոր մօտն եմ ամէ՛ն գիշեր, ամէ՛ն գիշեր։
Գիշերն անուշ է, բայց աւելի անուշ է այն գիշերը, երբ ես կը խօսիմ սիրականիս հետ։
Խաղաղութի՛ւն խաղաղութի՛ւն
խաղաղութի՛ւն...։

ԳԱՆԳՈՒՐ.— (Փոխասացի պէս, կը թարգմանէ շարունակելով)։

Դուն ռեհանի տերե՞ւ ես ծամեր,
Գիշերը ռեհանի հոտո՞վ է լեցուեր,
Այսքան անուշահոտութիւն երբեք չեմ առեր,
Ահա թէ ինչո՛ւ գինով եմ դարձեր։

ԱՄՊԵՐ.— (Կը թարգմանէ)

Ես սիրոյ աղբիւր դարձայ,
Կը հոսիմ, կ'երգեմ գիշերն ի բուն։
Մօտեցո՛ւր շրթներդ ու խմէ՛,

«ՀԻՆԻ ԵՒ ՆՈՐԻ ՀԱՐՑԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ»

Ահա մի հարց, որ վերջերս այնքան տաք կերպով զբաղեցնում է արտասահմանեան հայ մտաւորականութիւնը։ Հարցը ինքնին նորութիւն չէ։ Երբ մի սերունդ հասունանում է, կամայ թէ ակամայ, նա իր տեղը պէտք է զիջի հասնող, մատաղ սերունդին, ու այդ փոխանցման շրջանին է ահա, որ սկսւում է մի տեսակ պայքար երկու սերունդների միջեւ։ Հինը, միշտ պահպանողական, սիրում է մնալ հաւատարիմ հին աւանդներին, հին հասկացողութիւններին ու սովորութիւններին։ Նա, կարծես փիլիքապէս չի կարողանում ընդունել որ եւ է փոփոխութիւն, որ կարող է աններդաշնակութիւն մացնել իր արդէն կազմաւորւած, ձուլւած ու կաղապարւած էութեան մէջ։ Նորը ընդհակառակն, տակաւին հալւած ու չեկացած վիճակի մէջ, իրեն ապրած դարին յատուկ գաղափարներով ու զգացողութիւններով լցւած, նոր ու տարբեր հոգեբանութեամբ առաջ է նետւում եւ ճակատը դէմ է տալիս հինի պարիսպներին։ Իր զգացողական աշխարհը տարբեր է, տարբեր են տեսակէտներն իր, հինի հասուն ու գեղեցիկ էութիւնը այլեւս չի բաւարարում իրեն, չի ոգեւորում, չի ապրեցնում, եւ չի ներշնչում ապագայի դեռ չգրւած ինչ որ ճշմարտութեան յոյսեր։ Կեանքը իր յարատեւ վազքով ապագայի եռեւից չհասաւ երբեք եւ սա միշտ հեռանալով մեզանից շարունակում է իր յաւիտենական ճառագայթներով փայլել, միշտ նորանոր յաղթանակներ խոստանալով մեր անվերջ ձգտող մտքին։

Ու նորերը հաւատում են, որ դեռ կան շատ նորանոր բաներ, չհասկացւած գաղտնիքներ, չլուծւած հանելուկներ, չգրւած գեղեցկութիւններ ու ճշմարտութիւններ, որոնց պէտք է հասնել... զգալ... ըմբռնել։

Եւ այս է յառաջդիմութեան ճամբան։

Բերրի ծառերի նման, թափւում են հինները հասուն եւ հիւթալի պտուղներն իրենց կռացած ճղներից, ոմանք թեւատարած, հովանի են դառնում հասնող սերունդին, գուրգուրում, փայփայում են նրան, իրենց ամուր բունը հաստատուն յենարան դարձնելով, ոմանք էլ մնում են դժգոհ։

Ու դարը փշրւում է դարին մէջ, շրջանները իրար են յաջորդում, միշտ նոր տարրեր աւելացնելով հինի թողած հարստութիւնների վրայ։

Հարցը նորութիւն չէ, այլ կրկնութիւն։

20րդ դարը այն շրջաններից է, ուր ընկումը շատ խիստ եւ կտրուկ կատարւեց։ Պատերազմը մէկէն դարձրեց ամէն ինչ, փոփոխութիւնը կատարւեց գլխապտոյտ առաջացնող արագութեամբ, մէկէն ամէն ինչ մթագնեց ու պղտորւեց ու դեռ երկար ժամանակ էր պէտք մշուշը ցրելու համար։ Նոր սերունդի համար ստեղծւեց չափազանց դժւարին կացութիւն. իրերի եւ երեւոյթների սահմանական զարգացման փոխարէն, ստացւեց պարապ մի անջրպետ, որի վրայ նոր սերունդը պէտք է իր շէնքը կառուցանէր։ Հայրերը մեռան եւ պապեր ու թոռներ դէմ դիմաց մնացին։ Այժմ դարը սակայն սկսել է կազմաւորւել, իրեն բնորոշ կերպարանքը ստանալ եւ իրեն յատուկ մշակոյթը ստեղծել։ Եւ այդ մշակոյթը դեռ շատ նոր բան ունի մեզ ասելու։ Այսպէս էր, որ 20րդ դարը բերաւ նորութիւններ եւ կեանքին ու կենցաղին, եւ տարազներին ու ճաշակին, եւ ըմբռնումին ու հասկացողութիւններին, եւ մշակոյթին ու արւեստին, այսինքն ճարտարապետութեան, երաժշտութեան, նկարչութեան, արձանագործութեան եւ գրականութեան։

Դեռ մինչեւ հիմա ընդհանուր մշակութային ասպարէզում կատարւած որ եւ է նորութիւն, արձագանգում էր մեզ մօտ 15—20 տարի յետոյ միայն։ Այսինքն մինչ ուրիշ ազգերի մօտ նոր մի շարժում հնութիւն էր դառնում արդէն, մեր արւեստի եւ գրականութեան մէջ նորանոր էին ծլւում ցանած սերմերը։ Այսպէս չեղաւ սակայն 20րդ դարում։ Զանազան քաղաքական դէպքեր եւ մեզանից անկախ հանգամանքներ, մեզ նախ նետեցին ընդհանուր հուր ու բոցի մէջ եւ յետագայում շաղ տւին քաղաքակրթութեան մեծ կեդրոնները։ Ստեղծւեցան միատեսակ զգացողութիւններ եւ մտածելակերպեր մեր, եւ մեզ հետ կողք-կողքի ապրող ու զարգացող քաղաքակրթւած ուրիշ ազգերի միջեւ։ Ժամանակակից հայ արւեստագէտը իրեն դարի հարազատ զաւակը լինելուց բացի, ոգեւորւում է, ազդւում է, ենթարկւում է իր շուրջ կատարւող նորութիւններին, այս նոր կեանքի տեմպին ու ռիթմին եւ մենք ուզենք թէ չուզենք, ըստեղծւում է արդի տարրերով շաղախւած արւեստ, որ ունի իր դարին յատուկ հասկացողութիւններ, զգացողութիւններ, ըմբռնումներ ու ճաշակ։

Զարմանալի պէտք է լինէր, եթէ 20րդ դարը նոր բան բերէր։ — Պատերազմը մէկ ամբողջ դար բեկեց։ Մեր աչքերի առջեւ ամէն ինչ փոխւեց, — երբեմնի գեղեցկութեան գաղափարները չքացան, մթագնեց հաւատը, մշշապատւեց յոյսը, խախտւեցին օրէնքները եւ հոգեբանութիւնը երերաց։ Յետ պատերազմեան քաոսի մէջ ձեւերը նոր կերպարանք ստացան եւ պարզ էր որ կեանքի նոր դիտարաններից նայելով գրական réalismeը նոյնպէս պէտք է կերպարանափոխւէր։ Պէտք է պարզւէր որ իրապաշտ դպրոցը մարդկութեան մի իրական կէտի չհասցրեց, նա մնաց միշտ մեր էութեան սահմանափակ մի ձեւը միայն, որ թշնամական դիրք է բռնել բոլոր մտաւոր եւ հոգեկան թռիչքների հանդէպ։ Réalismeի հիմքերը սկսան փլել։ Սրա փոխարէն ուժեղացաւ երեւակայութիւնը. — երեւակայութեամբ տեսնել զգալ այն ինչ որ չի տեսնւում իրականութեան մէջ։ Երեւակայութիւնն է, որ մեզ թոյլ է տալիս մտածել այն բանի մասին, որ կարող է պատահել։ «Եւ դա քիչ չէ քիչ — շատ թափանցելու համար սարսափելի արգիլւածի ծալքերի մէջ»։ Չէ՞ որ ողջ մարդկութեան համար արգիլւած, զարհուրելի անգթութեամբ արգիլւած մի բան կայ։ «Մարդը աւելի խարւած լինել չի կարող, քան է այսօր, — դառնալ բացարձակ գաղտնիքի մէջ»։ Առեղծւած է կեանքը եւ տիեզերքը մարդու համար։ Տուեալ պայմաններում, ի՞նչն է մնում ուրեմն աւելի իրական, քան ինքը երեւակայութիւնը։ Ո՞րն է այն կէտը, ուր նա խարում է մեզ եւ ուր սկսւում է գիտակցութեան ճշմարիտ յաղթանակը։ Հաստատելով երեւակայութիւնը սարկութեան, դա նշանակում է դադարել, յափշտակել իր ներքին

Որպէսզի բերնիդ մէջ թափիմ ու կարկաչեմ:

ԳԱՆԳՈՒՐ.— (Կը թարգմանէ)

կը մեռնիմ յօժար, չեմ ուզեր ապրիլ առանց սիրոյ...

ԱՄՊԵՐ.—(Իրարու բերնէ գողնալով երգը)

գարնան ջուրերուն կը յանձնեմ մարմինս, եթէ սիրել արգիլեն...

ԳԱՆԳՈՒՐ.— (Նոյնպէս)

վասնզի կեանքն առանց սիրոյ անվերջ տառապանք է...

ԱՄՊԵՐ.— (Նոյնպէս)

Մինչ սէրը քաղցր է, անուշ ինչպէս երազը:

ԳԱՆԳՈՒՐ.—(Ալ չի թարգմաներ) Ամպեր, խուսաբում կը զգամ: Անծանօթ ուժ մը բռներ է գիս, եւ երգելու կը մղէ: Վախնամ սոխակ դառնամ...:

ԱՄՊԵՐ.— Միասի՛ն, միասի՛ն, միասի՛ն...:

ՍՈԽԱԿԸ.— (Այս անգամ պատանիի ձայնով, աւելի մօտէն, աւելի մարդկային)

Օրհնութիւն թող թափի բոլոր
 այն սիրահարներուն վրայ,
Որոնք քեզի կուգան, ո՛վ խաղաղ գիշեր, մոգակա՛ն գիշեր, անճառելի՛ գիշեր:
Օրհնութի՛ւն, օրհնութի՛ւն, օրհնութի՛ւն...:

×

Ու այլ եւս չվերադարձա՛ն անոնք, կ՚ըսէր մամիկս, որովհետեւ սոխակ դարձան:

Եւ անոնք, ինչպէս նաեւ բոլոր պատանի սիրահարները, որոնք սոխակի փոխակերպուեցան մայիսեան գիշերներուն մէջ, կուգան ու կ՚երգեն մեր պարտէզներուն խորը, երբ մայրերը քնանան: Քաղցր տաղերով կը կախարդեն պատանիները, աղջիկ ու մանչ, որոնք արբունքի մօտեցած են:

Մեր գիւղին մէջ այսպէ՛ս կը շատնային սոխակները:

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Մարդիկ իրենց դժբախտութեան պատճառը միշտ ուրիշին կը վերագրեն, իսկ յաջողութեան պատճառը իրենց:

× Աշխարհի վրայ չորս բաներ կան որ չեն կրնար գաղտնի մնալ. — Գիտութիւնը, խենդութիւնը, հարստութիւնը եւ աղքատութիւնը:

× Ապագան գուշակելու համար, միշտ անցեալին վրայ խորհրդածելու է:

× Մարդիկ իրենց համար չարչարանք կը ստեղծեն, ուրիշներու երջանկութեան նախանձելով:

× Երբ բարեկամդ քեզ հանդէպ չափազանց կեղծ յարգանքներով կը խօսի, վստահ եղիր որ քեզ ծուղակ մը կը պատրաստէ:

× Բանէ մը չվախցողը աւելի անկարող է քան թէ ամէն բանէ վախցողը:

× Մարդոց երջանկութիւնը երազ է. միայն երազը կը մոռցուի, բայց երջանիկ օրերը կը յիշուին:

Մարքս, Էնկէլս, Լենին
ԵՒ... ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

—·—

Քարլ Մարքսի կենսագիրները, երբ խօսք կ՚ըլլայ անոր գրական ըմբռնումներուն մասին, կ՚ըսեն թէ Շէյքսփիրի պաշտող մըն էր անիկա. Գոց գիտէր, կը գրեն՝ ընկերվարական աւետարանի այս ստեղծիչին կեանքին հետեւողներէն ոմանք՝ ամբողջ էջեր Շէյքսփիրեան գործերէն:

Էնկէլսի համար կ՚ըսեն թէ իր ամէնէն դժնդակ տարիներուն ուշադիր հետեւող մը եղած է Կէօթէի ստեղծագործութիւններուն:

Անոնց յաջորդը եւ ռուսական յեղափոխութեան ստեղծիչը՝ Վլատիմիր Իլիչ Լէնին, մաքուր բանաստեղծութենէն չէր հեռանար, եթէ նոյն իսկ անիկա... պալատական ծագում ունենար: Իր կեանքի անբաժանելի ընկերուհին՝ Քրուփսքայան իր յիշատակներուն մէջ կ՚ըսէ.— «Սիպիր հասկցայ, որ Լէնին ինծմէ ոչ նուազ կարդացած էր Դասականները: Ու ոչ միայն զանոնք կարդացած էր, այլ եւ՝ կրկին կարդացած: Օրինակ՝ Թուրկենեւը: Ես ինծի հետ Սիպիր տարի Պուշկինը, Լէրմոնտովը, Նէքրասովը: Վլատիմիր Իլիչ զանոնք շարեց իր մահիճին շուրջ՝ Հէկէլին հետ, եւ զանոնք կրկին ու կրկին կարդաց: Կը յիշեմ, որ Սիպիր կը զտնուէր նաեւ Ֆաուստը՝ գերմաներէն լեզուով, եւ Հայնէէն բանաստեղծութիւններ: «Նոր արուեստը Իլիչին կը թուէր օտար, անհասկնալի: Անգամ մը մեզ Կրեմլին հանդէսի հրաւիրեցին (յեղափոխութենէն վերջ): Մեզ տարին առաջին կարգերը: Դերասանուհի Կանովսքայան կ՚արտասանէր Մայաքովսքիէն ու կը նայէր ուղղ Իլիչին, մինչ ան քիչ մը շուարեր էր, տատամսած, եւ թեթեւցած շունչ մը առաւ, երբ դերասանուհին փոխարինեց դերասան մը, որ կարդաց Չեխովի «Զարաչար գործածուածները»:

Կը թուի, որ համայնավարութեան այս առաջնորդներուն սէրը դէպի դասականները, աւանդականները, յաւիտենականներն ու քաղաքական ձգտումէ ձերծ բանաստեղծութիւնները մեծ դաս մըն է իրենց նուազ նշանաւոր հետեւորդներուն համար: Այսինքն, հերիք է որ իրենց գլուխները սեղմուած չըլլայ աղանդաւոր մոլեռանդութեան աքցանով. այսինքն՝ ըլլալով հանդերձ կուսակցականներ՝ չդադրին ըլլալէ մարդիկ: Մեր մէջ, օրինակ, եթէ համարձակիս հանդէսի մը կամ հաւաքոյթի մը Ահարոնեան, Րաֆֆի, Վարուժան կամ Թլկատինցի կարդալ, հում հում կ՚ուտեն քեզ...: Ու կը սկսին.— «Այս դրամատիրական կարգերու գինակիցները քաղաքական այս գործակալները, պուրժուաներու հովանաւորիչները, աշխատաւորութեան սպանիչները» եւլն.: Այս է բնորոշումը, զոր մեր համայնավարները եւ համայնավարամիտները կաղապարաձեւած են՝ մեր նախկին գրողներու մասին: Ու մարդ անկարող է անոնց մէջ ստեղծել ամենափոքրիկ հաճոյք մը կամ գնահատանքը՝ դէպի զուտ արուեստը:

ՄԻՏՔԵՐ ԱՐՈՒԵՍՏ
ԱՐՈՒԵՍՏԸ ՄԻՇՏ ԻՐԱԿԱՆ

Les Etudes պարբերականին մէջ Փ. տը Փարվիլեզ վերլուծման է ենթարկեր հարցարան մը, որուն արձագանգը տալինք այստեղ. — Ի՞նչպէս կը գրեն: Տը Փարվիլեզ կը քննադատէ գրագէտները խօսեցնելու այդ սովորութիւնը, եւ աւելի հետաքրքրական կը համարի գրագէտները խօսեցնել իրենք իրենց մասին:

Այս առթիւ դիտել կուտայ թէ շատ գրագէտներ ունայնութիւն կը հետապնդեն աշխատելով ծածկել իրականութիւնը:

— Ունայնութիւնը, ձեւամոլութիւնը, վերջապէս ինչ որ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ գրողին վրայ, կը մատնեն արուեստագէտին տկարացումը:

Գրողը պարտաւոր է ծառայել միայն ու միայն իրականին: Կը դառնայ արուեստին՝ երբ զայն գործիք կը դարձնէ իր եսամոլութեան: Տաղանդը կը նուազի՝ երբ ցուցադրութեան կը դնէ ինքզինք:

Երբ գրողը կը հրաժարի եսամոլիկ ցանկութիւններէ եւ կը ներկայացնէ իրականութիւնը, կը յաղթէ փորձութեան, որ կ՚աշխատի իր եսը դարձնել կեդրոն տիեզերքի:

ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՎԷՃԻՆ ԱՌԹԻՒ

Գրական մրցանակները, ամէն տարեվերջի այս եղանակին, կենդանութիւն կուտան Ֆրանսական թերթերուն եւ պարբերականներուն:

Այս տարի յարուցուած վէճերուն մէջ, հետաքրքրական է կարդալ Լիսիէն Տէքավի խօսքը:

Կոնքուրի Ակադեմիային այս անդամը, բանալով խմոն մը Կոնքուրի օրագիրը, կը կարդայ սա հատուածը.

— Կը կրկնեմ, հիմա (իր ծերութեան օրերուն) դիւրին չէ ինծի վէպ կարդալ, նոյն իսկ լաւագոյն վէպը: Եւ մեծ ճիգ մը պէտք է ինծի՝ ստուգելու համար որ եւ է վէպ: Այո՛, հիմա տեսակ մը սարսափ կը զգամ երեւակայութեամբ ստեղծուած գործերէն: Հիմա պատմական գործե՛ր միայն կը սիրեմ կարդալ, կամ յուշագրութիւններ: Նոյն իսկ կը կարծեմ թէ ամէնէն իրապաշտ վէպն իսկ ձեւաւորուած է իրականութիւնը:

Լիսիէն Տէքավ յետոյ կը յիշէ կատակը Կոնքուրի, որ կ՚ըսէ.

— Իմ գերագոյն փափաքս է, որ մրցանակը տրուի երիտասարդութեան, ինքնատիպ տաղանդներուն, միտքի եւ ձեւի ամէնէն յանդուգն եւ նոր փորձերուն:

Արդ, կ՚ըսէ Տէքավ, Ակադեմիայի անդամները ծերացած մարդիկ կ՚ըլլան միշտ, որոնց համար դժուար է կարդալ նոյն իսկ արժէքաւոր վէպ մը: Ի՞նչպէս կ՚ուզէք, որ անոնք կարդան թեկնածուներու բոլոր վէպերը, երիտասարդութեան տաք երեւակայութեամբ բարախուն գործերը, երբ, ինչպէս կը խոստովանի Կոնքուր, մարդիկ իրենց այդ ճերմակ տարիքին, ոչ կրնան ամփոփուիլ երկար ընթերցումի մը մէջ, ոչ ալ ախորժիլ երեւակայութենէն:

Կրնաք ուրեմն ըմբռնել թերութիւնները, որ տեղի կ՚ունենան գրական մրցանակներու բաշխումին առթեն:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴԵՂԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ձմեռը, որ «հիւծախտաւորներուն նշանածն է», ինչպէս կ՚ըսէր Ժան Ռիշփէն, հեղինակի մը թելադրեր է որ պրպտէ թէ, հին ատեն, մարդիկ ի՛նչ կը գործածէին, ցուրտին ու անձրեւին, դարմանելու համար իրենց թոքերուն բորբոքումը:

Փլաթինա (1481), կը գրէ ան, շաքար կը յանձնարարէր անոնց, որ թոքերու հիւանդութիւն ունին, որովհետեւ շաքարը ոչ միայն կը կակուղցնէ կուրծքը, այլեւ կը բանայ ձայնը, կը մեղմէ հազը եւ հարբուխը: Եթէ կը ցաւի ձեր կոկորդը, գուլպայ մը փաթթեցէք ձեր վզին: Եթէ գուլպան չազդեց, կը գրէ Լէմըրի, որ անդամ է Բժշկական Կաճառին, առէք մարդկային կղկղանք, չորցուցէք եւ փչեցէք կոկորդէն ներս: Շնչահեղձութեան լաւագոյն դարմանն է այն հեղուկը, որ պատրաստուած է չամիչի, թուզի, արմաւի, մատուտակի, ինչպէս նաեւ գինիով եւ քօսախոտի ջուրով լուացուած աղուէսի թոքի խաշածոյով:

Հիւծախտի լաւ դեղ էր խլուրդին ջուրը, որուն մէջ կ՚աւելցնէին չոր ծխախոտի ութ տերեւ եւ խոզի թարմ արիւն: Թոքատապի դէմ կը գործածուէր ցուլին կամ եզջերուին մէկ կողէն առնուած արեան փոշին:

Ցրտախածին (engelure) դէմ ալ կը գործածուէր մախաղը:

ՁԱՅՆԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Տաղանդաւոր դերասան Պետրոս Ադամեան կը տրտնջար, որ նկարիչը, քանդակագործը, բանաստեղծը կ՚ապրին յետ մահու շնորհիւ իրենց ստեղծագործութիւններուն: Դերասանն է միայն, կ՚ըսէր, որ կը կորսուի՝ երբ մեռնի:

Գիտութիւնը անմահութիւն տուաւ նաեւ դերասաններուն: Անոնց ձայնն ալ այսուհետեւ պիտի տեւէ դարերու ընթացքին:

Ֆրանսական ձայնագրական ընկերութիւն մը ձեռնարկած է disqueի վրայ առնել երկրին քաղաքական եւ մտաւորական մեծագոյն դէմքերու ձայները: Եւ արդէն սկսած են ծախել ձայները Լէոն Տօտէի, Անտրէ Թարտիէօյի, Փօլ Պոնքուրի, եւ ուրիշներ:

Եւ աւելի յանդուգն փորձով մը, նոյն ընկերութիւնը փորձած է, երկար ուսումնասիրութիւններէ յետոյ, վերահաստատել ձայնը անոնց, որ լուած են յաւիտենապէս: Շնորհիւ մատենագրական վկայութիւններու, ճշդուած են ձայները Շէյքսփիրի, Տանթոնի, Ռոպէսփիէրի, Պէթհովէնի եւ այսօր disqueեր կան, որ պատրանքը կուտան թէ ձեզի կը խօսի Համլէթի հեղինակը, կամ Ֆրանսական յեղափոխութեան դաժան մէկ ներկայացուցիչը:

ՓԵԹՐԱՐՔ ԵՒ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Ծանօթ է Մոլիէրի թշնամութիւնը բժիշկներուն մասին: Հեղինակ մը երեւան կը հանէ վաւերաթուղթ մը, որ կը հաստատէ Փեթրարքի պայքարը բժիշկներուն դէմ:

1352ին ժանտախտ ծագեցաւ Ավինեոնի մէջ եւ Պապը հիւանդ էր: Փեթրարք կը թելադրէր պապը փոխադրել Հռոմ: Բժիշկները կը հակառակէին: Այն ատեն բանաստեղծը գրեց հետեւեալ նամակը.

— Կը դողամ, տէ՛ր, իմանալով որ տենդ ունիք: Աւելի եւս կը դողամ, իմանալով որ բժիշկները շրջապատած են ձեզ: Անոնք հարուստներն հետապնդող ժանտախտը կը կազմեն: Ձեր թշնամիները համարեցէք բոլոր բժիշկները եւ յիշեցէք հին խօսքը, որ կ՚ըսէ.
—Turba medicorum perii.

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ
Բնակարանային տագնապ

Գրած էինք թէ Փարիզի Քաղաքապետական Ժողովին մէջ վիճաբանութեան դրուած էր հարցը թէ պէ՞տք է շարունակել բնակարաններու շինութիւնը: Ոմանք կ՚առաջարկէին եթէ ոչ դադրեցնել, գէթ դանդաղեցնել շինութիւնները, նկատի ունենալով որ տնտեսական տագնապը կը շարունակուի եւ շինուած բնակարաններն ալ պարապ կը մնան:

Անցեալ օր վերսկսան վիճաբանութիւնները, երբ Քոնթնօ պահանջեց շարունակել շինութիւնները նոյն թափով: Եւ յիշեցուց, որ բնակարան կը պահանջեն 15 հազար ֆրանսացի ընտանիքներ, որ չորս զաւակ ունին, եւ 8 հազար ընտանիքներ, որ երեք զաւակ ունին: Մինչեւ այժմ Աժան Բնակարաններու Շինութեան պաշտօնատունը կրցաւ բնակարան հայթայթել յիսուն հազար երախաներու, որոնց 35 հազարը տակաւին 16 տարեկան չկան: Շնորհիւ կատարուած շինութիւններուն, հազարաւոր ծնողքներ ազատեցան խցիկներէն եւ լոյսէ զրկուած, ապառողջ հիւղակներէ: Նոյն պաշտօնատունը շինեց նաեւ մանկատուներ, ստանձնելու համար հոգածութիւնը այն երախաներուն, որոնց ծնողքը ստիպուած են աշխատելու իրենց գործատեղիներուն մէջ: Նոյնպէս հիմնուած է մասնաւոր բժշկամանկավարժական տուն մը, ուր կը խնամուին յետամնաց ու պակասաւոր երախաները: Շինուած են նաեւ լուացարաններ եւ լոգարաններ: Այսպիսով կատարուած է նաեւ ոչ միայն ընկերային, այլ եւ առողջապահական գործ մը:

Քոնթնօ վերջացուց պահանջելով բնակարաններ շինել ոչ միայն Փարիզի մէջ, այլ եւ մայրաքաղաքին գինուորական նախկին գօտիին վրայ:

Օր. ԵՒԳԻՆԷ ՏԱՄԼԱՄԱԵԱՆ
եւ
ՀԱՅԿԱԶՆ ԱԲԷԼԵԱՆ
Նշանուած
Փարիզ 18 դեկտ. 1932

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ

Հ. Ը. Փ. Օ. հիմնադիր անդամները առաջին հաւաքոյթի մը մէջ, Ընկերութիւնը կազմուած հռչակելով, ընտրեցին Վարչական Խորհուրդը հետեւեալ անձերէ.—

Դ. Պ. Ռուբէն Բէրբէրեան՝ նախագահ, Արամ Ինճիճեան՝ դեր նախագահ, Միշել Վարանդի՝ ատենադպիր, Հրանտ Սամուէլ՝ դեր ատենադպիր, Օթօն Հէքիմեան՝ գանձապահ, Միշել Ջանշեան՝ դեր գանձապահ, Ռուբէն Թադէոսեան՝ հաշուապահ, Յովհաննէս Շատինեան, Տոքթ. Լ. Գրիգորեան, Արշակ Ջամալեան, Կաքէն Քրասիլնիքեան՝ անդամներ:

Վարչական Խորհուրդն իր անդրանիկ նիստին մէջ, նկատելով որ հիմնադիրներու ժողովը արդէն ճշդած է Ընկերակցութեան կանոնագրութիւնը, որոշեց Ընկերակցութեան կազմութիւնը հաղորդել պատկան նախարարութեան եւ անմիջապէս ձեռնարկել անդամագրութեան:

Կանոնագրութիւնը տպագրութեան տրուած է եւ մօտ օրէն տրամադրելի պիտի ըլլայ փափաքողներուն:

Ինչպէս ծանօթ է ընթերցողներուն, այս Ընկերակցութիւնը կ՚ապահովէ իր անդամակիցներու մահուան պարագային, անոր նախապէս ցոյց տուած անձին վճարել որոշ գումար մը, 4-5 հազար ֆրանք, յուղարկաւորութեան եւ այլ անմիջական ծախքերու համար:

Աւելի տեղեկութեան համար դիմել՝

Պ. Պ. Ա. Ինճիճեանի, 15, rue Jean Goujon, Paris (8), Մ. Վարանդիի, 60, rue de Provence, Paris (9), Հրանտ Սամուէլի, 61, rue Mr. le Prince, Paris (6):

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Չափազանց արդարութիւնը շատ անգամ մեծ անիրաւութիւն է:

× Իր գործելիք մեղքին գաղտնի մնալուն վստահ անձը կիսով մը պարտուած կը համարուի:

× Ամէն յանցանք հասարակ չէ. բայց, ամէն հասարակ բան յանցանք է:

× Խիղճը կը խօսի, շահը կ՚աղաղակէ:

× Երեսունը թեւակոխած ամէն կին քիչ մը կը մոռնայ թիւ համրելը:

եսից, իր էութեան խորքից, այն ինչ որ ճշմարիտ է:

Ասպարէզ նետուեցին ներաշխարհի եւ ինքնարուխ ստեղծագործութեան հարցերը: — Մեր արտաքին եսից բաց ի, տարիների ընթացքում դաստիարակութեան շնորհիւ կազմուած մեր անհատից բաց ի, կայ, գոյութիւն ունի մի ներքին ես, մի ներաշխարհ որ թաքնուած է մեր մէջ, որ մոռացութեան է մատնուած: Իսկական ստեղծագործ պէտք է մոռանայ իր շինծու եսը, պէտք է լսէ միայն իր ներքին ձայնին, եւ ստեղծագործէ ինքնաբուխ կերպով: Սկսան պարհաւորելի պայքար ակադեմիկ հասկացողութիւնների հանդէպ, որ սովոր էր արուեստի գործին մօտենալ իր սահմանած օրէնքներով, իր չափ ու կշիռով:

Այս բոլորը եկան արգիլելու réaliste գրողին հնարել մի հերոս, իր ցանկացած ու կանխապէս որոշած բնաւորութիւնը տալ նրան, իր ուզած դէպքերից ու պատահարներից անցնել եւ բաստեղծել տուեալ հոգեբանութիւն: Չէ՞ որ դէպքերը փոխելով կը փոխուեն եւ հոգեբանութիւնները: Կարեւորը ուրեմն հոգեբանութիւնը չէ, այլ հոգին ինքը, այլ այն որ մարդու իսկական էութիւնն է եւ որ անփոփոխ է, ինչքան էլ դէպքերը փոխուեն: Ամէն անհատի մէջ, խորքում, շատ խորքում, շինուած հոգեբանութեան ծալքերի տակ, արտաքին ու կարծեցեալ գոյութեան տակ, կայ մի թաքուն բան: Մի բան որ սակայն միշտ անփութութեան ու չտեսնելու է մատնուած եւ որ սակայն մեր իսկական էութիւնն է կազմում: Ահա սրա վրայ է որ պէտք է անդրադառնայ ներկայ արուեստագէտը,— մեր «թաքթաքուր եսի», մեր բուն իսկ հոգու վրայ: Իսկ ի՞նչ կայ աւելի դիւրին քան պատմութիւն շինելը: Եւ սակայն պատմութիւնը կեղծիք է մացնում գեղարուեստական երկի մէջ, որովհետեւ հեղինակը հնարում է այն, մեզ իր ցանկացածը ներկայացնելու համար: Ու ահա լցւում են էջեր, երբեմն հատորներ եւ ընթերցողը արդէն մոռանալով գեղարուեստը, կարդում է միայն իմանալու համար թէ ինչո՞վ է վերջանալու վերջապէս պատմութիւնը: Այստեղ է որ հոգեբանութիւնը անմիջապէս կապւում է դէպքերի հետ,— պէտք է ստեղծես դէպքեր, որպէս զի իմացուի թէ նկարագրած անձերը այս կամ այն դէպքում ինչպէս վարուեցին: Եթէ լաւ վարուեցին ուրեմն բարի են, ազնիւ են, եթէ վատ վարուեցին ուրեմն չար են, եսասէր են: Աւելի անճիգ չէ՞ տալ հոգին, մարդու իսկական էութիւնը պարզ, այնպէս ինչպէս որ կայ, ընտանիքի մէջ, բնութեան դէմ, տիեզերքի առաջ, անըմբռնելի խորհուրդների հանդէպ, իր ներքին, թաքուն աշխարհի անպատմելի ու անտեսանելի զգացմունքներով, իր խառնուածքով, իր ներքին ռիթմով, իր, ամէնքի աչքից խուսափող, հոգու հազար ու մի ծալքերով, մի խօսքով իր բնածին գոյութեամբ, իր իսկական էութեամբ:

Մեքենայի հզօր տիրապետութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ XX դարի ստեղծագործ մտքերի վրայ: Մեքենան միանգամայն փոխեց մեր կեանքի ռիթմը, մեր տեսողութեան ձեւը, այսինքն աւելացաւ նոր «պէրսպէկտիւ»ը, վերից վարը դիտելու «պէրսպէկտիւ»ը: Ստեղծուեց արագութիւն, տարածութիւնների կրճատում, մարդը դարձաւ մեքենայի գերին, en série աշխատող ստրուկ:

Լեզուն մեքենայի անմիջական ազդեցութիւնը կրեց իր վրայ. ստացուեց արագահոս, պատկերների եւ մտքերի ռիթմիկ ու թաւալգլոր յաջորդականութեամբ լեցուն լեզու, աւելորդ բառերից ազատագրուած նախադասութիւն, կարճ, կտրուկ, բովանդակալի, — խտացրած ոճ: Նոյնը եւ տարածուեց ձեւի վրայ, որ ճարտարապետական կառուցուածք ստացաւ եւ դարձաւ ինքնին մի նպատակ:

Ֆրանսական արդի գրականութիւնը իր մէջ կրում է այս կամ այն չափով արդիական բոլոր գաղափարները, կան գրողներ, որ բացարձակապէս նոր ձեւով են մօտենում արուեստին:— Յիշենք մի քանի ծայրայեղների, — Philippe Soupault, Desnos, Vitrac եւ ուրիշներ:

Եւրոպայի մէջ ապրող եւ սնուող հայ նոր գրողները մեծապէս ազդուել են իրենց շրջապատող մթնոլորտից (ու նաեւ նրանք եւս իրենց հերթին յետ պատերազմեան XX դարի զաւակներ են) եւ այսօր քիչ չէ թիւը այն գրողների, որ չաղախուած նոր տարերով, գալիս են իրենց տուրքը տալու հայ մշակոյթին: Այսպէս ոմանք պատկերների եւ մտքերի թաւալգլոր յաջորդականութեամբ, արագագոր լեզու ստեղծեցին (Շաւարշ Նարդունի, Նշան Պէշիկթաշլեան), ուրիշները ձեւի ճարտարապետական կառուցուածք մշակեցին կամ ոճի պատկերաւոր ու բովանդակալից խտացում տուին (Վիգէն Գլակ, Օհան Կարօ): Մի քանիսը ներքնաշխարհը պրպտելու դուրս եկան եւ ոմանց վրայ մեքենայի ռիթմիկ ազդեցութիւնը տարածուեց (Ն. Սարաֆեան): Ու դեռ կան ուրիշներ,—Շահնուր, Որբունի, Եղիշէ Այվազեան եւայլն: Ամենացայտուն ներկայացուցիչը սակայն Կոստան Զարեանն է, որ իր մէջ հաւաքել է թուած գրեթէ բոլոր տարրերը: Եւ այսօր Կ. Զարեանի ազդեցութիւնը նկատելի է նոյն իսկ հին գրողների վրայ:

Այս բոլորից յետոյ, երբ սեղանի վրայ դրւում է հինի եւ նորի հարցը, անհրաժեշտ է ի նկատի ունենալ մի հանգամանք, որ հինը 50—60 տարուայ պատմութիւն ունի իր ետին, ուր ժամանակը լայնօրէն թոյլատրել է նրան ստեղծելու կատարելութիւններ ու մնայուն գեղեցկութիւններ, մինչ նորը 10 տարուայ կեանք է ապրել միայն: Իր դարն իսկ դեռ լիովին չի կազմուել եւ իր վերջնական կերպարանքը չի ստացել: Այս հոսուն շրջանի մէջ արդէն իսկ շատ բան է կատարուած: Նորերը հաստատ նետեցին երկու դարագլուխների շէմքի վրայ, ուր խորտակւում էր մի աշխարհ, ուր տեղի էր ունենում փլուզում հոգեկան բոլոր արժէքների եւ ուր ծնւում էր սակայն մի ուրիշ աշխարհ եւ ստեղծւում էին նոր արժէքներ:

Այս բոլորից յետոյ, ամէն առթիւ, հինի ու նորի մասին խօսելիս բացարձակ յայտարարել, որ «նորը գոյութիւն չունի, այլ ինչ որ կայ դա հինի շարունակութիւնն է միայն», սա իսկապէս որ զարմանալի է: Պէտք չէ ժխտել այն ինչ որ կայ եւ ինչո՞ւ ժխտել:

Նորերը հաւատում են գալիքին, ինչ որ չգրուած գիրքեր են տեսնում իրենց առջեւ եւ դեռ չյայտնուած գաղթներ են երազում...

Վա՛յ այն ազգին, որ նորեր չունի:

ԼԱՍ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

*** Կին մը որ երբեք չէ համբուրուած այր մարդէ մը, անգրագէտ մըն է՝ սիրոյ եւ կեանքի մէջ:

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ԱՐԱՐԱՏ
Mon SABOUNDJIAN

39, Rue de Trévise 39, Paris (9)

Téléph: Provence 05-91 Métro: Cadet

Արեւելեան անուշեղէններու, կարկանդակներու ու պէսպէս միրգերու պալատ մըն է «ԱՐԱՐԱՏ» նպարեղէններու մեծ վաճառատունը՝ ուր պիտի գտնէք Ձեր քիմքին համապատասխան ամէն տեսակէ ընտիր նպարեղէններ։

ԾՆՈՒՆԴԻ եւ ԿԱՂԱՆԴԻ առթիւ արտակարգ գեղչուած գիներով կը ծախենք առաջնակարգ չոր պտուղներ։

Վաճառատանս բոլոր ապրանքներուն ցուցակը (prix courant) *իրենց նոր գիներով տպագրուած, տրամադրելի է մեր բոլոր յաճախորդներուն։*

Պահանջեցէք զայն Ձեր գնումները ընելէ առաջ։

“ՇԻՐԱԿ„

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ **Importation directe**

26 rue de Trévise, Métro: Cadet, Tél. Prov. 38—63

ՄԻԱԿ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄՈՎ ՀՈՏՈՎ **DUBEK** *ԹԱՐՄ ՍՈՒՐՃԻ*

Ձ ո խ մ Թ ե ր ա ն ո ց ա ր ե ւ ե լ ե ա ն ե ւ ե ւ ր ո պ ա կ ա ն

ամէն տեսակ ընտիր նպարեղէններու: Նոր տարիի եւ ծնունդի առթիւ

կանխաւ ստացած ենք ամէն տեսակ ընտիր չոր միրգեր։ Արագ եւ ուշադիր սպասարկութիւն

20% զեղչ տնտեսական տագնապին պատճառաւ փութացէք օգտուիլ. Livraison à domicile

---

Ընկերական թէյասեղան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Ց. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ սարքած է Նոր Տարիի առթիւ զուտ ընկերական հանդիպում–թէյասեղան մը որ տեղի պիտի ունենայ վաղը երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 33 Պուլվար Լոնշան, Սալոն Լոնշանի մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ
ԲԱՐԵՆՊԱՍՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԸ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Այսօր կիրակի ժամը 2—7

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիկներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով։

ՊԻՒՖԷ, ԺԱՄԸ 5—7, ՊԱՐԵՐ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF *սրահը,* 6bis, Rue Campagne Première, Métro: Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

կը ներկայացուի Շիրվանզադէի յայտնի տրամ 4 արար

Ն Ա Մ Ո Ւ Ս

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ 3, 5 ԵՒ 10 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

«Հայ_տրամ_Օփերէթ» խումբը ղեկավարութեամբ դերասան

Ս. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆԻ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ 50 ՀՈԳԻ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ	ԱՆՈՒՇ	ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ ՍՏ. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆԻ 15 ՀՈԳԻՆՈՑ ՕՐՔԷՍԹՐԸ

Օփերա 4 արար, 6 պատկեր

8 Յունուար կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին

Maison de la Mutualitéի *մեծ սրահին մէջ*

24 Rue St. Victor (5), Métro: Maubert-Mutualité

15 հոգինոց օրքէսթրը՝ ղեկավարութեամբ ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Գ. Արարիմ ՏԷՐ եւ ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ կը պարեն կովկասեան լեռնական պարեր։

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ՝ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻՆ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵՐԸ

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ **CONSTANTINOPLE**

ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ ԵՒ ՓԱՆՈՍԵԱՆ ԸՆԿ.

37 Rue Trévise, Métro Cadet **Tél. Taitbout 56—96**

Յատկապէս ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ եւ ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ ստացած ենք արեւելեան միրգեր եւ ամէն տեսակ նպարեղէններ Մասնաւորապէս զարկ տուած ըլլալով արեւելեան սուրճի առեւտուրին, յատկապէս կը յանձնարարենք մեր ԱՆԽԱՐԴԱԽ եւ ԸՆՏԻՐ ՍՈՒՐՃԸ։ Կը վաճառենք մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ՝ անմրցելի գիներով եւ մաքուր սպասարկութեամբ։

Livraison à domicile

Տէր եւ Տիկին Արմենակ Խրիմեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Խրիմեան եւ Զաւակը, Պ. Լեւոն Խրիմեան, Պ. Հայկազն Խրիմեան։ Այրի Տիկին Էլիզ Մութաֆեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Զարմիկ Խրիմեան եւ Զաւակը, Տէր եւ Տիկին Պազրճեան եւ Զաւակունք, Պ. Գրիգոր Վարդեան եւ Զաւակունք ինչպէս նաեւ իր պարագաները խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, մեծ մօր, տալոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՍՐԲՈՒՀԻ ԽՐԻՄԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ 23 Դեկտ. Ուրբաթ առաւօտ, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը, Երկուշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր բնակարանին մէջ՝ 98, rue de la Dhuys, Noisy-le-Sec, *ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Նուազի-լը-Սէքի գերեզմանատունը։*

Հաղորդ. միջոց.— Place République*էն առնել հանրակառք թիւ 95* B *եւ իջնել թէրմինիւս։*

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

Նոր տարին կը մօտենայ, փութացէք անգամ մը այցելել՝

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՀԱԼԱՃԵԱՆ

7, Rue de Tracy Tel. Louvre 28-23

(Métro: St. Denis եւ Réaumure)

Նոր Տարիի առթիւ ստացած ենք արեւելեան չոր միրգեր, ընտիր օղի եւ թարմ նպարեղէններ։

Փութացէք օգտուիլ առիթէն, բացառիկ զեղչ Նոր Տարիի առթիւ բոլոր ապրանքներու վրայ։

Ուշադրութիւն մեր գիներուն՝

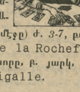
1. *Սուրճ*	9	*Ֆր. լիվր*
2. *Քաշէր պանիր*	8	*Ֆր. լիվր*
3. *Կեսարիոյ ապուխտ*	12.50	*Ֆր. լիվր*
4. *Ճերմակ պանիր*	6	*Ֆր. լիվր*
5. *Ձիթապտուղ*	3	*Ֆր. լիվր*
6. *Ընտիր օղի*	19	*Ֆր. լիթր*

Անգամ մը այցելեցէք՝ համոզուելու համար։

Livraison à domicile

գուշակուհի

ՏԻԿ. ՄԱՐԻԱ ՋԷՆԻ

կը բացատրէ անցեալը, կ'առաջնորդէ ներկային մէջ, կը գուշակէ ապագան, ըստ ձեռքի գիծերուն, աստղերու եւ քարտերու։ Ամէն օր (կիր.ն ալ մէջը) ժ. 3-7, բացի եշ.է: 62 Rue de la Rochefoucauld, բակին խորը, Բ. յարկ, աջ կողմ, Métro Pigalle.

ՌԱՄԿԱՎԱՐ - ԱԶԱՏԱԿԱՆ Կուսակցութեան տարեկան երեկոյթը այսօր, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.45ին Սօսիէթէ Սավանթի մէջ։ Մէթրօ՝ Օտէօն։ Գեղարուեստական ճոխ բաժին եւ բանախօսութիւն։ Մուտք՝ 5, 10 եւ 20 ֆրանք։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 **R, Rivoli,** մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. Métro Pigalle Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12։ Առաւօտները ժամադրութեամբ։

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière. մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ

Ճաշարան ԱԹԷՆՔ
Restaurant ATHENÈS

13 rue Serpente, Paris (5) ՄԷԹՐՕ՝ ՍԷՆ ՄԻՇԷԼ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԶԵՂՉ ԲՈԼՈՐ ՅԱՃԱԽՈՐԴՆԵՐՈՒ

5 ՖՐԱՆՔ *ԲԱՒԱԿԱՆ Է ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՃԱՇԸ ԸՆԵԼՈՒ, ԹԱՐՄ, ՄԱՔՈՒՐ եւ ՀԱՄԵՂ։*

Photo - Belsunce

1, Rue Tapis Vert, 1, ՐԻՒ ԹԱՓԻ ՎԵՐ

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՀԱՐԻՒՐԻՆ 15 ԶԵՂՉ

Միակ Հայ լուսանկարչատունը որ գեղարուեստական Հայ հասարակութեան գոհացում կրնայ տալ իր ամենավերջին կատարելագործուած ելեկտրական լոյսերով։

Քարթ տ'իտանթիթէ՝ 5 ֆրանք, Անգործներու՝ 4 ֆրանք։

Քարթ փոսթալ՝ 12 հատը եւ մէկ նկար մեծցուած՝ 25 ֆրանք։

ԿԱՂԱՆԴԻ առթիւ կը պատրաստենք մասնաւոր փիլմներ։

Մէկ անգամ յաճախեցէք եւ գոհ պիտի մնաք։

ՉԱԳՐԵԱՆ ԵՒ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

40, RUE D'ABOUKIR

Tel. Louvre 58-75 **Métro: Sentier**

վաճառատունս մեծաքանակի կողքին փոքրաքանակի ճիւղ մը հաստատած է նոյն գիներով, *մետաքսեղէնի, բուրդեղէնի* եւ *թաւիշի* ամենաճոխ տեսակներու նորոյթի վրայ։ Մէկ անգամուան այցելութիւնը կը բաւէ հաստատելու տեղւոյն վրայ մեր անհամապատասխան պայմանները։

ԾԱՆՕԹ.— Գօնֆէքսիոն շինողներու մասնաւոր գին։ Գաւառէն եկած ապրանքներու շուտով գոհացում կը տրուի։

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

J U R I S Ç O N S U L T E

Droit Français et International Privé

94, Rue St. Lazare, Paris (9e) Tél. Pigalle 67-69

կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumes*ներ*, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 *եւ* 17—19: *Նաեւ ժամադրութեամբ*

Հայերու ժամադրավայրը
ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Հրաւէր բոլոր փափկաճաշակներուն
Ճաշարան ԳԱՌԼՕ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

ՄԻ՛ ՄՈՌՆԱՔ այցելել նոր տարւոյ եւ ցօներու առթիւ

Հանրածանօթ Պոլսեցի ժամագործ-ոսկերիչ

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԵՐԵԱՆԻ

(MAISON E. CHARLES) *Հիմնուած* 1869

29 rue Mathis, **Métro Crimée**

Tél. Nord 56-97 **Tram. 50 եւ 52, Autobus AJ եւ AV**

Կը գտնուին ամէն քսակի մատչելի, *գրպանի, թեւի, շղթինէի, պատի եւ զարդուցիչ ժամացոյցներ, գոհարեղէններ եւ տնական սպասներ,* 100ին 10էն մինչեւ 20 իրական զեղչ *եւ Նոր տարւոյ առթիւ սիրուն նուէրներ:*

խղճամիտ *նորոգութիւն ժամացոյցներու* չափաւոր գիներով *նորոգութիւն, շինութիւն եւ փոփոխութիւն գոհարեղէններու:*

կը գնենք *ըլաթին, ոսկի, արծաթ եւ թանկագին քարեր:*

Կիրակի օրերը *եւս* բաց է *վաճառատունը:*

ՀԱՑԱԳՈՐԾ ԵՒ ԱՆՈՒՇԱՎԱՃԱՌ

ՍՏԵՓԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

75 Ave. de Verdun, Issy-les-Moulineaux, Seine, France, Tél. 166 Issy

Փնտռեցէք բոլոր նպարավաճառներուն մօտ մեր համեղ ՍԻՄԻԹՆԵՐԸ, որոնք իրենց թարմութիւնը կը պահեն մինչեւ 1 ամիս։

Մասնաւոր յանձնարարութեանց վրայ, մեր արդիական փուռին մէջ կը պատրաստենք՝ Լահմէճիւն, չէօրէք, պուղաչա եւ ամէն տեսակ եւրոպական եւ արեւելեան անուշեղէններ։

Կ'ընդունինք ապրանքներ գաւառներէ եւ արտասահմանէ։

Արագ առաքում։ 3 քիլօէն սկսեալ ապրանքները կը յանձնենք բնակարան։

ԲՈՒՐԴԵՐ

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար։ Միշտ պատրաստ ունինք *50000* քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ Թիւ *2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40* եւ հաստ մանած բուրդ *(grosse laine)*: Ամէն տեղէ աժան գին:

Դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH
(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286
Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ՄՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
27 Décembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2071 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԿԶԲՈ՞ՒՆՔ ԹԷ ՎԱՃԱՌԱՄԱՐՏ

Անկեղծօրէն խոստովանելով, բան չհասկցանք այն ազդարարութենէն որ հրատարակուած է այսօր, Գ. Էջ, Բարեգործականի Փարիզի մասնաժողովին ստորագրութեամբ։

Յայտարարութիւնը կ'ըսէ.—

1. Մասնաժողովը արդէն բացած է 8 դասընթացքներ, 350 աշակերտներով, եւ յառաջիկային պիտի բազմապատկէ, կարելիութեան սահմանին մէջ։

2. Մասնաժողովը չի կրնար ընթացք տալ այն խնդրանքներուն որ կ'ըլլան «զանազան մանկապարտէզներ հովանաւորող մարմիններէ կամ նորաբաց դպրոցներու հոգաբարձութիւններէ»։

Եւ, դաս մըն ալ տալով անոնց, կը թելադրէ որ գործի ձեռնարկելէ առաջ հաշիւ ընեն, չափեն իրենց ուժերը։

Ինչպէս ըսինք, բան չհասկցանք այս քիչ մը... միապետական ազդարարութենէն։

Բարեգործականի Կեդր. վարչութիւնը տակաւին անցեալ օր, պաշտօնական զեկոյցով մը, կը յայտնէր թէ 1933ի համար կազմած է 4200 անգլ. ոսկիի առժամեայ նախահաշիւ մը, եւ ունի կրթական կարեւոր առաջադրութիւններ։

Անշուշտ ընդհանուր ծրագիր մըն է այս, եւ կապ չունի Փարիզի մասնաժողովին հետ։

Բայց, այդ զեկոյցէն, ինչպէս եւ նախորդներէն չի՞ հետեւիր թէ Բարեգործականը, իր բոլոր ճիւղերով, ուժ պիտի տայ կրթական գործին։

Արդ, Փարիզի մասնաժողովը ի՞նչպէս ինքն իրեն թոյլ կու տայ խուսափիլ ո՛ր եւ է աջակցութենէ, եւ ընդհակառակն յանդիմանել, վհատեցնել ուրիշ միութիւններ որ ճար – ճարակ ըրած եւ մէկ – մէկ ծաղկոց բացած են։

Մասնաժողովը ինք դասընթացքնե՞ր բացած է։ Բարի։

Արդէն 350 աշակերտներ հայերէն, պատմութիւն եւ աշխարհագրութի՞ւն կը սորվին։ Հազա՛ր բարի։

Բայց, ի՞նչ յաւակնութիւն է այդ, — Ես կ'ընեմ արդէն, դուն մի ըներ։ Կամ եթէ կ'ընես, հաշիւդ գիտցիր, ինձմէ օգնութիւն մի՛ ուզեր։

Սկզբունքի խնդի՞ր է այս, թէ վաճառամարտ (տըմփինկ)։

Մասնաժողովը չի՞ գիտեր թէ տակաւին տասն անգամ 350 մանուկներ կան, որ կարօտը կը քաշեն հայերէնի եւ պատմութեան։ Առ նուազն։

Աւելի... առեւտրական հաշիւ մը։

Որքան գիտենք, Մասնաժողովը միօրեայ (հինգշաբթի) դասընթացքներ բացած է զանազան արուարձաններու մէջ, 200 ֆր. վարձելով ուսուցիչ մը կամ վարժուհի մը։

Միջին հաշուով, դասընթացքներուն կը յաճախեն 25 – 30 – 50 աշակերտներ։

Ամէն դասընթացքի բացման առթիւ, պայման կը դրուի որ Բարեգործականի մասնաճիւղ մը կազմուի։

Արդ, մենք թաղեր գիտենք ուր 150 — 200 մանուկներ պատրաստ են դպրոց յաճախելու։ Օրինակ՝ Փորթ տ'Իթալիի շրջանը։

Խումբ մը սրտցաւ հայրենակիցներ ձեռք ձեռքի տալով, յաջողեր են շէնք մը վարձել եւ ծաղկոց մը բանալ։ Անշուշտ հաշիւն ալ ըրած են, կէս ճամբան չմնալու համար։

Եթէ Բարեգործականը այս թաղին մէջ դասընթացք մը բանար 25 — 30 աշակերտի համար, պիտի վճարէ՞ր դասատուին ամսականը, — 150 — 200 կամ 300 ֆրանք։

Հիմա ինչո՞ւ դժուար կուգայ գոնէ երկու հարիւր ֆրանք յատկացնել արդէն հաստատուած մանկապարտէզի մը։

Իր ծրագրի՞ն կը վնասէ, թէ Փորթ տ'Իթալիի բնակիչները «հայ առաքելական» չեն։

Առնենք Առնուվիլի պարագան։

Բարեգործականը միօրեայ դասընթացք մը ունէր այստեղ։ Գիւղին «Արարատ» Միութիւնը տրամադրելի գտնելով ժամուն յարակից սրահը, կը հաստատէ շաբաթական հինգ օրուան դասընթացք։

Բարեգործականը, փոխանակ քաջալերելու, միանալու եւ իր ուսուցչին ամսականը (200 ֆրանք) այս ձեռնարկին յատկացնելու իբրեւ եղբայրական աջակցութիւն, տարուան կիսուն կը փակէ իր դասընթացքը եւ կը քաշուի հրապարակէն։ Ճիշդ խանութ փակելու պէս։

Ի՞նչ խորախորհուրդ գաղտնիք է այս որ չենք հասկնար։

Փարիզի մասնաժողովը անշուշտ ունի նախահաշիւ մը, տեղական պահանջներու համար։

Ամբողջ խնդիրը՝ այդ գումարին արդար և գործնական բաշխման մէջ է։

Եւ այստեղ է որ կ'անճրկի։ Աւելի ճիշդ՝ կը դժկամակի։

Մենք յաճախ թելադրած ենք որ Բարեգործականը ստանձնէ կրթական գործին հոգատարութիւնը։

Առանց այդ յանձնառութիւնն ստանձնելու, ան գնահատելի օժանդակութիւն կ'ընծայէ բազմաթիւ դպրոցներու։ Գիտենք։

Եւ կ'ուզենք հաւատալ թէ աւելի կանոնաւոր, նպատակայարմար ձեւի մը պիտի վերածէ այդ գործը։ Իբրեւ երկրորդ հիմնական աշխատանք՝ ներգաղթին հետ զուգընթաց։

Երբ այսքան պարզ է խնդիրը, ի՞նչպէս դրի կ'առնուի եւ հրատարակութեան կը տրուի այն յայտարարութիւնը որու մասին խօսեցանք արդէն։

Գոնէ Փարիզի մասնաժողովը ինքն իրեն թոյլ չպիտի տար ամիրայական դիրք բռնել այնքան խանդավառութեամբ բացուած կրթարաններու հանդէպ։

Որովհետեւ, եթէ Սքուէր Ալպոնիի երեւելիները չեն գիտեր, Փարիզի մասնաժողովին անդամները շատ լաւ գիտեն թէ ի՛նչ կը նշանակէ ծաղկոց մը բանալ Փարիզի մէջ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՍԷՐ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Պապը որոշեր է «Սուրբ տարի» հռչակել 1933ը, — 19րդ դարադարձ Քրիստոսի մահուան։

Անշուշտ մենք ալ պիտի մասնակցինք այս համաշխարհային սգատօնին, իբրեւ առաջին քրիստոնեաները։

Առանց սպասելու Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կոնդակին, որ կրնայ ուշանալ կամ... կարմրիլ, կ'առաջարկեմ.—

1) «Սուրբ Տարի»ն սկսիլ ոչ թէ 1933 ապրիլ 2էն, ինչպէս տնօրինած է Պապը, այլ 1933 յունուար 1էն։

2) Իբրեւ նախատօնակ եւ քաւութիւն, չհրատարակել ո՛ր եւ է նոր թերթ։

3) Եղած թերթերուն խմբագրութիւնը յանձնել էջմիածինէն, Երուսաղէմէն, Անթիլիասէն, Վենետիկէն, Վիեննայէն, Զմմառէն, Պորտէն եւ Պայպլ Հաուզէն նշանակուած խմբագիրներու։

4) Իբրեւ թերթօն՝ արտատպել Աստուածաշունչին զանազան գիրքերը, — Ծննդոց, Ելից, Մարգարէից, Սաղմոսաց, Երգ Երգոց, Գործք Առաքելոց, Յայտնութիւն Յովհաննու եւն.։ Կարելի է օգտուիլ նաեւ «Վարք Սրբոց»էն եւ «Յայսմաւուրք»էն։

5) Զանազան հանդիսութեանց առթիւ, ճառերու բնաբան առնել միշտ Աստուածաշունչէն։ Նոյնպէս արտասանութեան կտորները։

6) Մէկ տարի անգործութեան դատապարտել բոլոր քաղաքական կազմակերպութիւնները ու ազգային Միութիւնները։ Բաց ի ռամկավարներէն, որոնք ի ծնէ եւ դաստիարակութեամբ նախասահմանուած ըլլալով «բան մը չընելու» քաղաքականութեան, վտանգ չեն սպառնար խաղաղութեան։

7) Հայկական բոլոր ժողովները վերածել շաբաթական ժամերգութեանց եւ հսկումներու, «ծանօթ հաւաքատեղի» նշանակելով իւրաքանչիւր քաղաքի եկեղեցին։

8) Եղած-չեղած եկամուտները ղրկել էջմիածին եւ Երեւան, գաղութներուն համար բաւական համարելով «քաֆէ – բրէմ»ի մը գինը։

... Տասը տարի հառաչեցինք ու երգեցինք «ի սէր ազգութեան»։

Բայց, ո՛չ իսկ ծաղկոցի մը շուրջը կրցանք համաձայնիլ։

Մէկ տարի ալ «ի սէր Յիսուսի Քրիստոսի» հոլովենք։

Թերեւս Տէրը կ'ողորմի եւ ... կը փրկուինք։

ՎԱՐԱԶ

1933Ը՝ ՍՈՒՐԲ ՏԱՐԻ

Պապին կարգադրութեամբ, 1933ը «Սուրբ Տարի» պիտի հռչակուի, ըլլալով 19րդ դարադարձը Քրիստոսի մահուան։ (Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Քրիստոս մեռաւ 33 տարեկանին)։ Վատիկան որոշած է մասնաւոր հանդիսաւորութիւն տալ այս դէպքին, մանաւանդ հիմա որ աշխարհը խռովայոյզ վիճակ ունի։ Ամբողջ 1933ի ընթացքին պայքար պիտի մղուի հեթանոսութեան, անբարոյականութեան եւ հանոյասիրութեան դէմ (մեղքեր որոնցմէ զրկուած են, աւա՜ղ, վարդապետներն ու եպիսկոպոսները...)։ Ուրեմն, ամբողջ տարին աւելի մեծ չափով աղօթքներ եւ քաւութեան արարողութիւններ պիտի կատարուին։

Եւ որովհետեւ այս բոլորը մեծ պատրաստութիւններ կը պահանջեն, սուրբ տարին պիտի սկսի 1933 ապրիլ 2ին եւ պիտի վերջանայ 1934 ապրիլ 2ին։

Այս առթիւ Պապին խօսած ճառը ձայնարձակով լսուեցաւ աշխարհի բոլոր մասերէն։

ԲԱԺՆԵԳԻՆԴ ՎԳՎԶԳԵԼՈՎ
ՈՉ ԴՈՒՆ ԿԸ ՇԱՀԻՍ, ՈՉ ԱԼ ԹԵՐԹԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

35 կառմիրնեռու դատը Պոլսոյ մէջ

ԾԱՆՐ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԵՒ ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ

Դեկտ. 20ին վերջացաւ 35 համայնավարներու դատը, Պոլսոյ Եղեռնադատ ատեանին առջեւ։ Բոլորն ալ Թուրք են, բաց ի Տիկին Վիլատէն (Գերմանուհի)։ Դատապարտուեցան 17 հոգի, 4էն մինչեւ 7 տարի բանտարկութեան։ Դատապարտեալներէն երկուքը կիներ են, մէկը՝ մայր Տոքթ. Խամայիլ պէյի։ Կան եւ պաշտօնեաներ։

Նկատի ունենալով որ համայնավարները կրնան ցոյցեր կատարել, հարկ եղած միջոցները ձեռք առնուած էին դատական պաշտօնատան թէ՛ ներսը թէ՛ դուրսը, ցուցարարները անմիջապէս ձերբակալելու համար։ Եղեռնադատ ատեանին նրբանցքին վրայ բացուող դուռները գոցուած էին եւ ոստիկանական ջոկատներու կողմէ հսկողութեան տակ առնուած։

Երբ վճիռը հաղորդուեցաւ, դատապարտուած համայնավարները սկսան ցոյցեր ընել։ Անպարտ արձակուածներն ալ պոռացին. — Կեցցէ՛ Թուրք համբակեռութիւնը։

Ասոր վրայ, դատապարտուած համայնավարները ալ աւելի սաստկացուցին աղմուկն ու ցոյցերը։ Դատարանը լռութեան հրաւէր ուղղեց, բայց անոնք շարունակեցին աղմկել։ Ընդհ. դատախազին պահանջին վրայ, տեղեկագիր պատրաստուեցաւ ցուցարարներուն դէմ։

Արդելարան տարուած միջոցին ալ դատապարտեալները փորձեցին ցոյցեր ընել։ Նոյնպէս սանդուղէն վար իջած ատեն եւ ճամբան կը պոռային։ Պահ մը նոյն իսկ փորձեցին հաւաքուած բազմութեան խառնուելով փախչիլ եւ պայքարեցան ոստիկան – զինուորներուն հետ։ Բայց չյաջողեցան, որովհետեւ ընդհ. դատախազութիւնը նախապէս ամէն միջոց ձեռք առած էր։ Այս ցոյցերուն համար ալ տեղեկագիր մը պատրաստուեցաւ եւ որոշուեցաւ 10 հոգիի դէմ նոր հետապնդում կատարել։ Բանտի կանոնագրին համաձայն ալ պատիժ պիտի ենթարկուին ցուցարար դատապարտեալները։

⁂ Տիկին Վիլատ, միջազգային ոստիկանութեան ծանօթ համայնավար քարոզիչ մըն է։ Երկու անգամ Թուրքիա գացած է։ Գերմանիոյ մէջ ուսում առած Թուրք երիտասարդի մը հետ ծանօթացած է, իբրեւ պարուհի պտտած է Անատոլու եւ ուզած է համայնավարական քարոզութիւն ընել։

Համաձայնութիւն Օսմ. պարտքերու մասին

Արդէն հրատարակած էինք Օսմ. Հանրային Պարտքերու մասին գոյացած համաձայնութեան ամփոփումը։ Իր կարեւորութեան համար, կը ներկայացնենք նաեւ Վարչական Խորհուրդին այս առթիւ հրատարակած զեկոյցը.—

1.— Սկզբունքի համաձայնութեան մը յանգեցան բանակցութիւնները որոնք Փարիզի մէջ կը կատարուէին թուրք կառավարութեան ներկայացուցիչներուն եւ զանազան երկիրներու բաժնետէրերու պատուիրակներուն միջեւ։ Համաձայնագիրը փարաֆէ եղաւ դեկտ. 14ին, բայց կարելի է հիմակուընէ նկատի ունենալ որ Թուրքիա պիտի վերսկսի վճարել Օսմ. պարտքէն իրեն ինկած բաժինը։

2.— Համաձայնագրին համեմատ, Թուրքիոյ ընդհանուր բաժինը պիտի ըլլայ մօտ 895,435,000 ֆրանս. ֆրանք, որուն համար զուտ թրքական նոր արժեթուղթեր հրապարակ պիտի հանուին ի փոխարէն Օսմ. ներկայ արժեթուղթերուն։ Բացառութիւն կը կազմեն թրքական արժեթուղթերը (Լօ Թիւրք) որոնք պիտի շարունակեն շրջաբերիլ իրենց ներկայ ձեւով։

Նոր արժեթուղթերը հարիւրին 7ուկէս տոկոսով են, տասը տարի չպիտի կրնան փոխանակուիլ եւ պիտի վճարուին ֆրանս. ֆրանքով կամ երկրորդ կայուն դրամով մը զոր ազատօրէն պիտի որոշէ խորհուրդը, երբ պէտք տեսնէ։

Նոր արժեթուղթերուն եւ թրքական թուղթերուն (Լօ) տարեվճարը, որ երաշխաւորուած է Պոլսոյ, Ղալաթիոյ եւ Հայտար Փաշայի մաքսային հասոյթներովը, 670,550 թրք. հնչուն ոսկի է եւ պիտի տրուի 1 յունիս 1933էն սկսեալ։ Առաջին կտրօնը պիտի վճարուի 25 նոյ. 1933ին։

Ներկայ արժեթուղթերուն նոր արժեթուղթերով փոխանակումը տեղի պիտի ունենայ համաձայն այն առաջարկներուն որոնք յառաջիկային պիտի նշդուին, 13 յունիս 1928ի պայմանագրութեան տուած իրաւունքներու հիման վրայ։ Բաժնետէրերուն միւս պետութիւններէն ունեցած իրաւունքները կը մնան վերապահուած։

3.— Այս համաձայնագիրը գործադրելու համար, թուրք կառավարութիւնը անյապաղ պիտի սկսի օտար դրամի վերածել այն գումարները որոնք թրքական ոսկիով Պոլիս պահուած են խորհուրդին կողմէ։

Բանակցողները ներկայիս կը խմբագրեն վերջնական պայմանագրութիւնը, որուն պարունակութեան յետագային պիտի տեղեկանան բաժնետէրերը։ Այդ պայմանագրութիւնը 1933ի սկիզբը պիտի ներկայացուի Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ ժողովին, վաւերացուելու համար։

Այս վաւերացումէն յետոյ, պայմանագրութիւնը պիտի ներկայացուի բաժնետէրերուն, ընդունուելու համար։

Մակեդոնական ռումբ մը՝ Սերպիոյ դէմ

Պելկրատէն կը հեռագրեն.— Մակեդոնական կազմակերպութեան ահաբեկչական գործունէութիւնը կը շարունակուի վրդովիչ կանոնաւորութեամբ։ Կէվկէլիէն կը հեռագրեն թէ դեկտ. 24ի գիշերը մարդ մը, որ յաջողած էր անցնիլ սահմանը, ռումբ մը դրաւ երկաթուղիի գծին վրայ։ Ռումբը անմիջապէս պայթեցաւ, բայց մեծ վնաս չպատճառեց։ Պահակները անմիջապէս օգնութեան հասնելով, գտան ահաբեկչին դիակը։ Անծանօթը փախչիլ փորձած ատեն, ռումբէն զարնուած եւ ինկած էր։ «Կոմիտաճի»ի համազգեստ հագած էր եւ զինուած՝ երկու հրացաններով եւ ատրճանակներով։ Վրան գտնուեցան նաեւ ուրիշ քանի մը ռումբեր, որոնք չէին պայթած, ինչպէս եւ դժոխային մեքենայ մը։ Քննութիւնները կը շարունակուին, երեւան հանելու համար մեղսակիցները։

Գ. Կիւլպէնկեանի կաղանդչէքը Բերիական հանրային

«Վագըր» կը գրէ.— Թուրքիացի Տէր եւ Տիկին Կիւլպէնկեանները, որոնք շատ ուրախացած էին Թուրք գեղեցկուհիին առաջին հանդիսանալուն վրայ եւ Եւրոպայի մէջ շատ մը հացկերոյթներ տուին ի պատիւ մեր գեղեցկուհիին, իբրեւ կաղանդչէք շատ արժէքաւոր նուէր մը ղրկած են գեղեցկութեան թագուհի Քէրիման հանըմի։

⁂ «Ճիւմհուրիյէթ»ն ալ կը գրէ այս առթիւ.— Անցեալ տարի աշխարհի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ՇԱԲԱԹՆ Է ՓԱԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՌԿԱԽ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

Ամերիկայի հոգեւոր հովիւներէն Յովսէփ եպսկ. Կարապետեան էջմիածինէն դարձին Սելանիկ հանդիպելով, յաջողած է համերաշխութիւն գոյացնել գաղութին մէջ։ Որոշուած է անմիջապէս ձեռնարկել Թեմ. խորհուրդի նոր ընտրութեան, մասնակցութեամբ բոլոր հոսանքներուն։ Այս առթիւ երկու թերթերու խմբագիրներուն միջեւ բացուած դատերն ալ ետ առնուած են փոխադարձաբար։

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ

ԹԻՄՈՒՐԹԱՇ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

Նոր լուրերու համաձայն, անգլեւպարսիկ վէճը պիտի կարգադրուի առանց Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութեան։ Բանակցութիւնները կը շարունակուին Թէհրանի մէջ։

⁂ Թէհրանէն կը հեռագրեն թէ, պալատական նախարար Թիմուրթաշ հրաժարական տուած է։ Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, պաշտօնանկ եղած է Շահին կողմէ, անգլեւպարսիկ վէճին առթիւ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՃՈՒՄԸ

106,000,000Ը
ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ
163,000,000Ի

Համաձայն խորհրդային Միութեան առեւտրական սենեակի տեղեկագրին, Ռուսիոյ ժողովուրդը, որ 106,432,300 էր 1897ին, բարձրացած է 163 միլիոն 166,000ի։ Աճումը զգալի է խ. Միութեան բոլոր շրջաններուն մէջ։ Իբրեւ հետեւանք ճարտարագործութեան զարգացման, քաղաքներու բնակչութիւնն ալ զգալապէս աւելցած է 1926էն ի վեր։ Այժմ 148 քաղաքներ կան աւելի քան 20,000 բնակիչներով, 66 հատ՝ 40—100,000 բնակիչներով։ Այս վերջիններուն մէջ են խորհրդային երկու նոր քաղաքները, Մակնիտորսկ եւ Ստալինսկ, որոնք շինուեցան համաձայն հնգամեայ ծրագրին եւ որոնց բնակչութիւնը աճեցաւ արագօրէն։ Մակնիտորսկ քաղաքը, որ շինուած էր 50,000 բնակիչներու համար, այժմ ունի 250,000. իսկ Ստալինսկ, որ 80,000 հոգի պիտի ունենար, այժմ կը համրէ 200,000 բնակիչ։

Այս անօրինակ աճման առջեւ, բնակարանի պայմանները շատ գէշ են, մաքրութեան եւ առողջապահական տեսակէտով։

ՄԻՇՏ ՆՈՐ ՏՈՒՐՔ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ գործավարներու խորհուրդը որոշեց տուրք մը հաստատել ճաշացուցակներու վրայ, բոլոր ճաշարաններուն եւ պանդոկներուն մէջ։ Տուրքին համեմատութիւնն է 5 առ 100 ճաշարաններուն մէջ, իսկ 1 առ 100 պանդոկներու եւ կահաւորուած տուներու մէջ։

ԼԻՆՏՊԷՐԿԻ ԽՆԴԻՐԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

Նիւ Եորքի ոստիկանապետը անստորագիր նամակ մը ստացաւ։ Անծանօթը կը յայտնէ թէ պատրաստ է կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդելու Լինտպէրկի երախային առեւանգութեան եւ սպանութեան մասին, կարգ մը պայմաններով։ Նիւ Եորքի ոստիկանութիւնը մեծ կարեւորութիւն կու տայ այս նամակին։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահական ընտրութեանց վերջնական տեղեկագրէն կ'երեւայ որ մասնակցած են 39,734,351 ընտրողներ։ Պ. Ռուզվէլթ ստացած է 22,813,786 քուէ, Հուվըր՝ 15,759,266, Պ. Թոմաս (ընկերվարական) 881,951, Ֆոսթըր (համայնավար) 102,785 քուէ։

ԼԷՕ
(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

Բ.

Եւ այսպէս Շուշեցի ժամկոչ Գրիգորը իր օրապահիկը չարքաշօրէն ճարելու հոգսին համահաւասար իր մինուճար Առաքելի կրթութեան հոգսն ունի: Ո՞ւր, ի՞նչպէս. եղած չեղածը մի քաղաքային խղճուկ դպրոց, որ տեղից հազիւ գրագէտ են դուրս գալիս: Եւ ծերունի ժամկոչը բերանի հացը խնայելով՝ զաւակին այս դպրոցն է ուղարկում: Մի քանի տարի յետոյ, ուշիմ ու ջանասէր Առաքելը փայլուն կերպով աւարտելով դպրոցը, տանում է իր հետ տարրականից քիչ բարձր կրթութիւն: Նա պատանի է արդէն եւ հազիւ մի փոքր հայերէն ու նոյնքան էլ ռուսերէն գիտէ:

Այս է բոլորը: Մնացածը, որ ամբողջ յետագայ իր գրական-հասարակական գործունէութեան կրթական ատաղձն է, տարիների ընթացքում նա ձեռք է բերել մի միայն շնորհիւ մոլեգին ընթերցասիրութեան, իր բնական ուշիմութեան, իր արտաքոյ կարգի ջանասիրութեան, իր անհուն սիրուն դէպի գիրն ու դպրութիւնը, եւ մանաւանդ իր ապշեցուցիչ յիշողութեան, որ նա թարմ պահեց մինչեւ իր առաջացած տարիքը: Իր անհատական յատկութիւններով նա կարող է լաւ օրինակ լինել շատ հայ գրագէտների: Յայտնի է ընդհանրապէս, որ հայ գրչի մարդու ընթերցանութեան եւ ուսանելու կորովը շատ թոյլ է: «Հեղգ առ ուսումն եւ փոյթ առ ի վարդապետել»ը յատուկ է հայ գրագէտներից շատ շատերին. եւ այս պատճառով իրենց ստեղծագործական թափը սահմանափակ, եռանդը՝ կարճատեւ են, երկերը քանակով ու որակով աղքատ:

Հայ գրական անդաստանի մէջ ապշեցուցիչ բացառութիւն է Լէօի ընթերցասիրութիւնը: Աշխատանքի կորովն եւ ունակութիւնը, ուսանելու անսպառ տենդը, մի կատարեալ կիրք, որ իր իմացական կեանքի բոլոր օրերն ու ժամերն է բռնել: Նա ոչ միայն կարդում է, ինչ կարողանում է ճարել, այլ եւ իր յատուկ խնայողութիւնները ծախսելով նորանոր ընտիր հատորներ է ձեռք բերում. գրավաճառների լաւագոյն յաճախորդն եղաւ միշտ: Եւ Լէօի գրադարանը տակաւին ո՛չ մի հայ գրագէտ ունեցաւ. ինքնազարգացումի իր յամառ ու տոկուն աշխատանքների մէջ նա ղեկավար ու առաջնորդ չունի, բացի իր հոգու բուռն յափշտակութիւնը, միացած իր ցեղի հրաշագործ կրակին եւ իր անհուն սիրուն դէպի հայ գիրն ու հայ ժողովուրդը:

Իր գրական առաջին փորձերը նա սկսեց Շուշիում, ուր նախ Հայոց Հոգեւոր տեսչութեան, ապա պոստ-հեռագրատան փոքրիկ պաշտօնեայ էր: Գաւառական կեանքը յուզող խնդիրների մասին իր թղթակցութիւնները «Մշակ»ում ընդհանուր ուշադրութիւն են գրաւում: Գրելու տենդոտ ու ուժեղ մի ձեւ ունի, որ իւրն է եւ որ շօշափած ամենասովորական նիւթը դարձնում է ուշագրաւ: Ես յիշում եմ այդ ժամանակներից իր «Եօթ օր Ղարաբաղի լեռներում» ճամբորդական յօդուածաշարքը, կարծեմ «Մուրճ» ամսագրում լոյս տեսած, որ մինակ բաւական էր մի գրական անուն ստեղծելու: Քիչ անգամ մի գրագէտ այդքան փառաւոր մուտք կ'ունենայ գրական անդաստանը: Լէօն ամբողջապէս այնտեղ էր, այդ յօդուածների մէջ իր սիրով դէպի հայրենի բնութիւնը, դէպի հայ հողը, դէպի հայ ժողովուրդը, որ իր վիթխարի լեռների մռայլ ու խոհուն պատկերն է:

Առաջին իսկ գրութիւններից երեւում էր, որ երիտասարդ գրագէտը գաւառական կորած մի անկիւնը միայ չի կարող: Իր անհանգստութիւնը լայն է ու խոր, Ձգտում է դէպի հայ մտաւոր կեդրոնը, Թիֆլիս:

***

Հասարակական շարժումների լայն ծփանքով օրօրւում է ողջ կովկասահայ երիտասարդութիւնը ութսունական թուականների հէնց սկզբից: Բալկանեան պատերազմը (ռուս-թիւրքական 1877 թ.) եւ Բեռլինի Կոնգրէսի 61րդ ամուլ յօդուածը խորապէս յուզել են հայ առաջաւոր երիտասարդութեան մտածումները: Քաղաքական ու յեղափոխական գաղափարներ ամէնքի շրթունքին են. ասած ու գրածից աւելի՝ լռութեան մէջ նոր գործունէութիւն, նոր նպատակներ և ծրագրներ են յղացւում: Սէր դէպի լուսաւորութիւն ու ժողովուրդը, դէպ ազատութիւն յորձանուտ ալիքներով Ռուսիայից իջնում է դէպ հայկական իրականութիւնը, ու մեր ձախակողմեան տարրերը դրանցով զինուած՝ մութի մէջ աւելի յանդուգն, աւելի կորովի երազներ են հիւսում:

Րաֆֆին արդէն գրում է իր խանդավառիչ վէպերը. եւ Արծրունին լոյս է քարոզում: Թիւրքահայ ազատագրութեան շարժումը ծայր է տալիս, կերպարանաւորւում: Արծրունու ազատամտութիւնը սոսկ պատւանդան է յեղափոխական գաղափարների. բուն ղեկավարն ու վարիչը Րաֆֆին է իր վէպերով եւ Գամառ-Քաթիպան՝ իր բանաստեղծութիւններով:

Մի թիւրիմացութիւն, որ բաւական երկար դիմացաւ շնորհիւ լիբերալիզմի ստեղծած հանրային մտածումների շփոթին, վերագրեց Արծրունուն ազգային յեղափոխական միտումներ: Կովկասահայ երիտասարդութեան մէջ շատերն այդ պատրանքով տարւել են: «Մշակ»ի խմբագիրը սակայն ոչ յեղափոխական խառնւածքն ունէր, ոչ համոզումները եւ ոչ որ եւ է կամեցողութիւն: Նա ամենասովորական ազգային լիբերալ էր, չափազանց սահմանափակ գաղափարական հորիզոնով, որտեղից նա յաճախ ծուռ էր տեսնում ազգային իրականութիւնը, քանի որ անծանօթ էր հայ անցեալին, նրա պատմութեան: Հայկական խնդրում Արծրունու բռնած դիրքը շատ էլ չէր տարբերւում իր հակառակորդ Աբգար Յովհաննիսեանից որ իր «Արձագանգ»ով ճշտաւորապէս նոյն ձեւով Հայկական Դատի գաղափարի եռանդուն ջատագովն էր. բայց երբեք յեղափոխական որ եւ է շարժման: Եւ եթէ Արծրունի իր «Մշակ»ով Մակարի մահից յետոյ պէտք է Խրիմեանի կաթողիկոսական թեկնածութիւնը պաշտպան էր Աբգար Յովհաննիսեանն էլ նրանից առաջ, Գէորգ Դ.ի մահից յետոյ, Ներսէս Վարժապետեանի թեկնածութիւնն էր դրել ու պաշտպանել արտասովոր եռանդով:

Ո՛չ, հայկական հարցում Գ. Արծրունին շատ հեռու չէր պահպանողական Ա. Յովհաննիսեանից:

Հակառակ դրան, առաջաւոր, յեղափոխական երիտասարդութեան ամբողջ համակրանքն ու սէրը գնում է Արծրունուն: Բոլոր նրանք, որ վերելքի ավիւն ու գաղափարական տենդ ունին, եւ հայկական ազատագրութեան իտէալին են փարած, նրանց համար Արծրունին կը միայ անմրցելի մի ախոյեան, պաշտամունքի առարկայ դարձած կուռք, «Մշակ»ի հիմնադրութ՚իւնից (1872) մինչեւ իր մահը (1892): Երկու տասնեակ տարի նա պատգամախօս քուրմ է, մի յանդուգն վերանորոգիչ՝ որ եկած է ցնցելու եւ հիմն ի վեր դարձնելու հանրային մտածողութեան մաշած շէնքը:

Նա ունի մի շարք աչքի ընկնող յատկութիւններ, որոնց փայլը քննադատութեան տեղ չի թողնում:

Հայկական բարձր դասից, եւրոպական բարձր կրթութեամբ ու դաստիարակութեամբ, այդ ի բնէ արիստոկրատը, որ դեմոկրատիկ խիստ շեշտուած գաղափարներ ու ձգտումներ ունի, իր անհատական ու հանրային կեանքում հաւասարապէս շիտակ է ու առաքինի, բարոյական սկզբունքներից ու իր մէջ տեղ առած գաղափարական ըմբռնումներից մազի չափ չի շեղւել ոչ մի պարագայում: Անզիջող ու յամառ, մաքրակենցաղ ու բուռն, նա հմայում է երիտասարդութեան մանաւանդ իր հզօր եւ ոչնչի ու ոչ ոքի առջեւ չխոնարհւող իր անհատականութեամբ: Իր մարտնչող խառնւածքի պէս, իր գրիչը անողորմ է ու սուր, իր ոճը վայրագօրէն գրաւիչ, կտրուկ, խօսքը սրամիտ ու խայթող. Նա մշտապէս պայքարի մըտել է ամէնքի դէմ եւ իր բանակռիւները լի էին սպանիչ երգիծանքով, մանաւանդ «Ասիացի» ստորագրութեամբ իր կծու հեգնանքով հարուստ «ֆէլիէտոն»ների մէջ: Եւ այս բոլորը միացած իր հիմնած թերթի անւանը՝ «Մշակ», Արծրունուն տալիս են համաժողովրդական, փառաւոր լուսապսակ: Ի՞նչ փոյթ թէ նա հայերէն շատ ուշ է սովորել և առանց վարպետի, որ նա անծանօթ է ազգային իրականութեան, հայ պատմութեան, հայ անցեալին, որ իր ազատամիտ գաղափարների տարողութիւնն էլ շատ մեծ չէ. ի՛նչ փոյթ, «Մշակ» եւ Արծրունի տիրում են մտաւորականութեան սրտին եւ հոգուն:

Գր. Արծրունու այս խոշոր ժողովրդականութեան գաղտնիքը փնտռելու չէ միայն եւրոպական իմաստով դաստիարակւած ու յղկւած իր անհատականութեան եւ իր շիտակ խառնւածքին, իր առաքինի կենցաղին մէջ, ուր բարոյական ոչ մի խորշում չկայ, այլ մանաւանդ՝ հայկական հարցի յարուցած ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, որ անդիմադրելի հմայքով, սիրով, պաշտամունքով էր շրջապատում այն ընտրեալին, որու անունը հեռաւոր կամ մօտաւոր ձեւով կապւում էր Թրքահայ ազատագրութեան նւիրական գործը:

Գր. Արծրունին ամենաերջանիկ հայ գործիչն է որ առանց յետագայ ազգային թշուառութիւնների եւ հիասթափումների կսկիծն ապրելու իր կեանքի մինչեւ վերջին վայրկեանը՝ 1892 թ. դեկտեմբեր, մնաց հայ մտակից դասի լաւագոյն երիտասարդութեան մտքի եւ հոգու ղեկավար:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«Դաշնակցութեան Օր»ը Ռուսճուքի մէջ

ՌՈՒՍՃՈՒՔ (Ցառաջ). — Պուլկարահայ գաղութը, այս տարի, աւելի խանդավառութեամբ եւ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան տօնեց «Դաշնակցութեան Օր»ը:

Շաբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ երեկոյթ մը, դպրոցին մէջ: Փետրուարեան ապստամբութեան մասին գեղեցիկ բանախօսութիւն մը ըրաւ ընկ. Յ. Տէվէճեան: Երեկոյթը տեւեց մինչեւ ժամը 4:

Յաջորդ օրը, կրկին դպրոցի ընդարձակ սրահին մէջ, տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Ռուսճուքի ընտիր երիտասարդութիւնը ներկայ էր տօնակատարութեան:

Հանդէսը բացուեցաւ «Բնար» նուագախումբի կողմէ նուագուած ազգ. քայլերգով:

«Դաշնակցութեան Օր»ուայ նուիրուած արտասանութիւն մը ըրաւ ընկ. Սիմոն: Ընկ. Յ. Մուրատեան մեներգեց «Հայրիկ, հայրիկ»ը, Օր. Ռ. Սարգիսեան զգայուն շեշտերով արտասանեց Եավերովի «Հայեր» կերթուածը:

Հանդէսին կը նախագահէր ընկ. Թ. Հէքիմեան, որ ըսաւ թէ՝ «հակառակ անոր որ Դաշնակցութիւնը կը հալածեն ու կը ռմբաւեն, մեր կուսակցութիւնը քաջութիւնն ունի ներկայանալու հայ ժողովուրդին, եւ պարզելու իր տեսակէտները որոնք կը վերաբերին մեր կուսակցութեան քաղաքական ուղղութեան: Իսկ բոլոր անոնք՝ որ անդադար կը քննադատեն Դաշնակցութիւնն ու անոր ընդգրկած ուղղութիւնը, ի՞նչու հրապարակ չեն գար պարզելու իրենց ծրագիրներն ու տեսակէտները, եթէ ունին:

Ապա բեմ հրաւիրեց ընկ. Օ. Զարմունին, որ իր բանախօսութիւնը վերջացուց Սիամանթոյի մէկ նմանութեամբ, «Դաշնակցութիւնն է, Դաշնակցութիւնն է, Դաշնակցութիւնն՚ է, իր անունն է պայքար, եւ վախճանը յաղթանա՛կ»:

Ընկ. Յ. Տէվէճեան, որ Սոֆիայէն հրաւիրուած էր, խօսեցաւ փաստալից եւ հետաքրքրական ճառ մը օրուան խնդիրներու շուրջ:

Ընկ. Յ. Տէվէճեանի բանախօսութիւնը լաւ տպաւորութիւն թողուց ներկաներուն վրայ:

Թղթակից

ԾԻԾԱՂ

Թատերական «քննադատ»ը. — Բանի՛ս, աւելի լաւ է որ անձնասպանութիւնը փոխանակ թոյնի, հրացանի պայթիւնով մը ըլլայ:

Թատրոնի տնօրէնը. — Ինչո՞ւ:

Քննադատը. — Որպէսզի հասարակութիւնը աւելի ... ցնցուի:

***

— Տղա՛ս, ի՞նչ ըրիր քեզի տուած մէկ ֆրանքս:

— Հայրիկ, աղքատի մը տուի...

— Շատ գոհ մնացի, բարի զաւակս:

— ...որ շոքոլա եւ շաքարեղէն կը ծախէր:

ՋՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

«ՆՈՐ» ՓԱԿՈՒՍԾ «ՀԻՆ» ՎԷՃ ՄԸ

ՍԻՐԵԼԻ ՄԻՐԶԱ ՍԱՄՈՒԷԼ. — Անցեալ կիրակի չկրցայ նամակիդ «յետ-գրութեան»ը հրատարակել: Գուշակած ըլլալու ես պատճառը... տեղի չգոյութիւն:

ՅԱՌԱՋի խմբագիրը, ինչպէս տեսար, մեզ իջեցուցած էր թերթին նըկուղը՝ թերթօնի սիւնակներուն արանքը: Բախտաւոր ես որ իր երեսը չես տեսած, Միրզա՛: «Թարս» մարդ է, «Թա՛րս»:

Ամբողջ ուժովս մերժեցի նամակդ ՅԱՌԱՋի նկուղը իջեցնել: Անօգուտ:

— Վերը շատ կը տարածուիս կոր, պոռաց երեսիս: Ամբողջ կիրակին Միրզա՞դ մոխկ պիտի ընենք: Գլուխս տարիք: Տեղ չէր ձգեր կոր Օհան-Կարոյի «հայերէնի հնչական ընթութինե՛ր» յօդուածներուն, Լաոյի «Ագաթանգեղոս եւ Եզովբոս» բաղդատականին, Բալուեանի «Էթիւտներ սոխ ջարդելու մեքենաներու վրայ»ին: Տեղ չկայ նոյն իսկ Բենոյի «Լիրիքական բանաստեղծութիւն»ներ կամ Սասունիի «Գաղտնիք հակիրճ գրելու արուեստին»ը եւ կամ Խոնդկարեանի «Մարքսի ուտոպիական եւ տենդենցիօզ դէկլարացիաների իդէօլօգիան» զետեղելու:

Ի զուր բողոքեցի՝

— Միրզային մէկ բառը ծախու կ'առնէ աշխարհի բոլոր Ագաթանգեղոսները, Մարքսերը, մաքսաւորները, Եզովբոսները, սոխի մեքենաները, Թէքէեանի ոսկեյանգերը, Բենոյի լիրիքան, Մերուժան Պարսամեանի Մարքսն...:

— Ինչ կ'ուզես ըսէ՛ (երկու «ս»-ով): Կ'առնես Միրզադ: Կ'իջնես նըկուղ: Լալ եւ կրճտել ատամանց: Անդկացցես եւ գլուխ մի տեսցես: (Ընդհանրապէս գրաբար կը բարկանայ մեր խմբագիրը):

Որով, անցեալ կիրակի նամակդ իջեցուցի թերթին նկուղը, ծայրը ծայրին տեղաւորեցի, դուռը ամուր մը փակեցի: Դժբախտաբար նամակիդ պոչը՝ Յ. Գ.ը, դուրսը մնաց եւ... փրթաւ:

Ստիպուած ահա կ'արտագրեմ.

«Յ. Գ. — Հայաստանից վերադարձին սոսցայ «հին»երի եւ «նոր»երի հարցի շուրջ ձեր վիճաբանական ժողովների նկարագրականն: Բա՛ս, յիմարանա՛ս, էդքան բան ես գրել, ո՞նց մոռացել ես ամենավերջի ժողովի մասին գրել: Մեզ էղ՛ էր հարկաւոր:

Ի վերջոյ, ի՞նչ են եղել ձեր եզրակացութիւնները: Շուտով գրիր: Նոր գրող լինելու պայմանները որո՞նք են, յաջորդ պոստով հասցրու: Ես ու Միրզա Ղուկասի ազգական հարսն ու ջերջի Պօղոսն ու չիրէջի Սողոմոնն ու տիրացու Ցարութի խնամին՝ Սուրմաբաշին որոշել ենք «նոր գրող» դառնալ: Էլի ասում եմ, պայմաններն շուտ հասցրու: Կարեւոր ա: ՆՈՅՆ»:

Եւ կը պատասխանեմ:

×

Հինգ տարուան բանակռիւները յանգեցան վերջին մենամարտի մը Օր. Սիլլայի եւ Փայլակեանի միջեւ: Այդ ահաւոր կռիւին մէջ, որուն անզօր հանդիսատեսները եղանք քառորդ ժամ անընդհատ, ջարդուփշուր եղան հին ու նոր գրական եւ գիտական շատ մը սկզբունքներ, վարդապետութիւններ, քիթեր, ականջներ, աչքեր: Փետտուեցան մազեր, անջատուեցան մարմնոյ որոշ մասեր, օդը եղան տեսանելի եւ անտեսանելի հագուստներու ծուէններ քանդուեցան գրական բազմաթիւ դպրոցներու պատերը, դուները եւ պատուհանները:

Կռիւի դաշտէն խնամով հաւաքեցի կարգ մը սկզբունքներ որոնք հրաշքով անվնաս մնացած էին: Ատոնց շուրջ այլ եւս տարակարծութիւն չկայ, որով վերջնականօրէն կը կազմեն քուֆնուած պայմանները:

Հաստատուած է որ՝

ԱՌԱՋԻՆ. — Պէտք չէ ըսել «նոր գրող», այլ՝ արդիական գէր – արդիական եւ նիհար – արդիական գրող: Հոդ ի՞նչպէս պիտի որոշէք այս բաժանումները: Շատ դիւրին՝ եթէ հետեւիք մեր օրինակին: Մեր ակումբին մէջ զետեղեցինք կշիռ մը, տասանի, վրան նժարին սկաւառակը, տակը կողով մը եւ մէկիկ մէկիկ կշռուեցանք:

Օրէն, 150 քիլօ, գէր – արդիական Նախագահ, 60 քիլօ, արդիական: Կարա Օվան, 20 քիլօ նիհար – արդիական: Պէնոն Սերոբ, փետուր ծանրութիւն, դուրս նետուած: Անպէտիկ Ի-Սահակեան, փորձի համար գլուխը զատ կշռեցինք, 100 կրամ, մարմինը զատ՝ 100 քիլօ, գէր – արդիական:

Օր. Միլլա, կշռուած նոյն ձեւով, գըլուխը 100 քիլօ, մարմինը 100 կրամ, նիհար – արդիական: Փայլակեան, նոյն ձեւով պիտի կշռէինք մարմինը, Զինատան գացած էր, կէս օրուան ճաշ ընելու, իսկ գլուխը շատոնց է որ տեսնող չէ եղած: Իզապէլլա Եսեմեան (մեր գրականութեան երբեմնի Իզապէլլա Գաթօլիք Թագուհին, որ վերջերս կարմրուկ հանեց եւ ուղեղը ջրոտեցաւ), նստաւ կողովին մէջ, ծանրաչափ սանդը զերոյէն նետուեցաւ 500 քիլոյի, դարձաւ 20ի, բարձրացաւ 450 քիլոյի, տատանեցաւ, դողդղաց, սարսռաց (սանդը) եւ նժարը յանկարծ խորտակուեցաւ: Փորձերը յետաձգուեցան:

ԵՐԿՐՈՐԴ. — Արդիական կրնան ըլլալ մեր գրողները առանց տարիքի խտրութեան: Կրնաք հոդ «երիտասարդ» անուանել 70նոց չիրէջի Սողոմոնը: Միայն զգուշացէք, նոր գրականութիւն մշակելու պատրուակով չփորձէք թաժա կնիկ... առնել:

ԵՐՐՈՐԴ. — Արդիական գրող դառնալու համար պէտք է դուրս տալ կարճ նախադասութիւններ: Իւրաքանչիւրը երեք բառ: Աւելի արդիական երկու բառ վերջակէտ: Աւելի՛ աւելի՝ մէկ բառ վերջակէտ: Ամենաաւե՛լի՝ կէս բառ վերջակէտ, դարձեալ կէս բառ վերջակէտ: Մէկ խօսքով, Միրզաջան, գրականութիւն մը որ նման ըլլայ ծեծ կերած եւ լացող երեխայի խօսքերուն. «Շա – քար – եմ – ու – զում – չա – չա – չա – քա՛ր»:

ՉՈՐՐՈՐԴ. — Ձեր գրուածքին մէջէն պէտք է շարունակ մեքենայի ձայներ լսուին, տեղի – անտեղի: Օրինակ՝ «Բարիլուս, սանամէր, չրա՛խք, քէյֆդ ո՞նց ա, ջրա՛խ – ջրախ, ջըրա՛խ – ջրախ»: Առծուրարին վրէզ, չըխ – չըխ, կնքամէր: Մարդիս փորն ա ցաւում, վը՛զ... վըզ, վը՛զ... վըզ»:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. — Երբեք չյիշատակել հինցած, հակամօտէրն բառեր, պատկերներ, զգացումներ: Իսպառ փարել մասնաւորապէս լուսնթիւք էշը, սիրել բայը, վերջալոյսը, օրիորդ Արշալոյսը եւն.:

Օրինակ՝ արդիական մը պիտի սոսկար գրելէ. «Այնինչ վերջալոյսի շողերը վարդի թերթեր կը թափէին Կասպից ծովի մռնչող ալիքներուն վըրայ, որոնցմէ դուրս կը բերուին աղատ-մահիները, և իրենց խավեարը, օրիորդ Արշալոյս մեղմիւ մրմնջեց Միրզա Սամուէլի ականջին. «Սիրո՛ւմ եմ զքեզ...», եւ Միրզան իր կարգին պիտի մրմնջէր, երբ քովի պարտէզէն Բէյլ – Հօսէյնի էշը ահաւոր զռոցով խանգարեց սիրահար զոյգին մմայլելի հմայութիւնը»:

Այս տողերը արդիական գրիչ մը պիտի թափէին սա ձեւով.

«Ժամը 18: Հրդե՛հ — նանկրն վար: Կասպից ծով: Ալիքներ: Շառ՛փ: Շըռա՛փ: Շռ՛ռ: Ա՛փ: Ծով եւ աղատ-մահի: Աղատ – մահի եւ խավեար: Կը մրմնջէ Արոս Միրզաի վզակոթին վերեւէն. «Ինչ որ սուր ցաւ ալիքներու մէջ: Բէ՛զ համար: Զահրումա՛ր...»: Միրզաի խօսքը, ջը՛խ, կտրուած: Զուգ ջրհան մեքենան, մեքենայէտ Բէյլ – Հօսէյնի մեքենական պարտէզէն՝ զը՛ռռ... հա՛... զը՛ռռ: Փորի խիթը վերջացած: Երկուստեք»:

ՎԵՑԵՐՈՐԴ. — Պէտք չէ կրկնել հիներու գործածած եւ մաշեցուցած ձեւերը, նոյն իսկ ամենահասարակ արտայայտութեանց մէջ:

Օրինակ՝ պէտք չէ ըսել. «հացը – բերանը դրաւ» այլ «հացը քիթը դըրաւ», որովհետեւ ուտելու հինցած ձեւ է բերնով ուտելը: Պէտք չէ ըսել. «ուրախութենէն խնդաց եւ ցաւէն լացաւ»: Նոյն իսկ հինցած Հիւկօ մը պիտի կրնար այդպէս գրել: Մօտէրն մը պէտք է ըսէ «ուրախութենէն մազերը փրցուց եւ ցաւէն քահ – քահ խնդաց»: Կը կարծէ՞ք որ Օր. Միլլա պիտի ներէր ինքզինքին գրել. «Ոտքերս արագացնելով հեռացայ»: Որքա՛ն գռեհիկ: Սարկաւագներն անգամ ոտքով կը քալեն: Ընդհակառակն, պիտի ըսէր. «Գլուխս վար՝ գետնին, ոտքերս վեր՝ օդին, շտապեցի»:

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ. — Միրզաջա՛ն, հոդ չէ թէ գրութիւններուդ ոճը, նիւթը եւ կառուցուածքը Ղազէր Աղայի կամ Պատկանեանի օրերը յիշեցնեն: Կը բաւէ որ ամէն տեղ, ամէն վայրկեան խօսիս մօտէրնիզմէն եւ կրկնես. «Մենք՝ արդիականներս...»: Կրկնես օրը հազար անգամ, մինչեւ որ շուրջիններդ «դահլէն» տանիս եւ ընդունին, կամայ – ակամայ թէ արդիականներու ամենավերջին տպագրութիւնն ես:

Ահա՛ սիրելի Սամ, եօթնաբանեայ պայմանները «նոր գրող» դառնալու:

Շուրջդ կը հաւաքես բարեկամներդ եւ կը կարդաս: Ընդունողը մօտէրնիկացիայի ենթարկուած է: Խօսքերդ համոզիչ եւ շողշողուն ընելու համար հապճեպով «նոր» գրքեր թղթատէ եւ զանոնք չմարսած, նոյն իսկ չծամած, ունկնդիր բաջիներուն եւ մուխինեբուն առջեւ դուրս տուր: Անծանօթ մարդոց, կիներու, նորածիններու, նոյն իսկ բոյսերու եւ քաղաքներու անուններ սպրդեցուր իբրեւ վկայութիւն: «Նիկօլինի կ'ըսէ որ... Քամչաթկա վճռած է որ... Փամէթիկոտինծի յայտնեց որ...»: Եւ յաջողութիւնդ անվրիպելի է:

Նոյն իսկ եթէ չյաջողիս ուրիշները արդիականացնել, վստահ եղիր նորէն շահաւոր ես: Մարդիկ բերանաբաց եւ տեւէդ պիտի նային եւ հիացումով իրարու փսփսան.

— Ո՛նց գիտուն մարդ ա դառել շանորդին, ինչպէս բաներ ա ասում, մարդ գիժւում ա, գիժւո՛ւմ...: Ինչպէս մեծ-մեծ մարդկանց հետ նիստ ու կաց է արել, ջիլօ – քարար ա կերել, սեռս մեր ծակ – գլուխ Յորդանանի աղէն չլինի...: Ո՛նց մեծ մարդ ա դառել շանորդին...

Գիտե՞ս, Միրզա, քու ուզածդ ալ ադ է արդէն, եւ ոչ աւելին: Ատկէ անդին փառասիրութիւն չես ունեցած, ինչպէս հոս, մեզմէ շատերը:

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԷՆ

ԳԷՈՐԳ Ե՞ՐԲ ԴԱՐՁԱՒ «ՉԱՎՈՒՇ»
ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ե՞ՐԲ ԿՈՉՈՒԵՑԱՒ «ՓԱՇԱ»

—.—

Պէյրութի «Ազդակ»ին մէջ հանդիպեցայ Անդրանիկի կենսագրութեան, ուր կ'ըսէ թէ «Անդրանիկ փաշայութեան տիտղոսին հասած էր, եւ որպէս անոր լաւ զինակից Գէորգ՝ բատաւիճանի, 1901ին Ս. Առաքելոց վանքի կռուին, Քիւրտի մը կողմէ առաջին անգամ տրուեցաւ «Չաւուշ» անունը»:

Բոլորովին սխալ է: Նախ քան Առաքելոց վանքի կռիւը, արդէն Գէորգի Չաւուշ անունը շրջան կ'ընէր: Ի՞նչպէս եղաւ այս:

1894ի Սասնոյ մեծ ապստամբութեան ատեն, Գէորգի եւ իր ընկերներու ռազմանիւթը բոլորովին սպառած ըլլալով, Տալուորիկի շրջանը քարայրի մը մէջ կը ձերբակալուին Քիւրտերու եւ զինուորներու կողմէ եւ կը տարուին ընդհանուր հրամանատարութեան: Ճանապարհին, թէ՛ Քիւրտերը եւ թէ՛ զօրքերը միշտ կը ծեծեն Մուրատը (Պօյաճեան), իբրեւ ստաբական այդ երկրին մէջ: Գէորգ տեսնելով Մուրատի վիճակը, չի կրնար հանդուրժել եւ դառնալով իր ընկերներուն կ'ըսէ.

— «Տղե՛ք, կը տեսնէք, հասնողը միշտ Մուրատին է կը զարնէ, այսպէսով մինչեւ որ բանակին հասնինք, ծեծի տակ պիտի մեռնի: Լաւ է այս անգամ, ո՛վ որ Մուրատին զարկաւ, մենք ալ յարձակինք անոր վրայ, որպէսզի մեզ ալ ծեծեն և Մուրատ քիչ մը շունչ առնէ: Անխուսափելի է, որ Մուրատ մինակը ծեծուի եւ մենք այդ ծեծէն հաւասար բաժին չունենանք»:

Նոյն վայրկեանին, Սատօ անուն ոստիկան մը, որ Քիւրտ էր, կը յարձակի Մուրատի վրայ եւ կը սկսի հըրացանի կոթով զարնել: Գէորգ տեսնելով, անմիջապէս Սատոյի վրայ կը յարձակի եւ բռունցքով, անոր քիթը կը պատռէ: Միեւնոյն ժամանակ կը պոռայ.

— «Տղե՛րք, զարկէք, մեռնելէն առջին, ուրիշ տեղ չկայ, շատ շատ պիտի մեռնինք»:

Տղաքը ամէնքն ալ յարձակում կը գործեն, բայց Մուրատէն աւելի ծեծ կ'ուտեն:

Եւ այնուհետեւ ծեծը կը դառնայ հաւասար:

Երբ կը հասնին հրամանատարին, Սատօն իր վիրաւոր քիթը ցոյց տալով կը բողոքէ Գէորգի դէմ, եւ հրամանատարին կ'ըսէ. — «Բացի իր զարնելէն, հրամայեց որ միւսներն ալ զարնեն»: Հրամանատարը դառնալով Գէորգին՝ կը հարցնէ. — «Անունդ ի՞նչ է»:

Անունս «Գէորգ է», կը պատասխանէ: Հրամանատարը կ'ըսէ.

— «Գէորգ Չավո՛ւշ, այդպէս չէ՞, դուն սատնց չաւուշն ես, այս էֆէնտին ալ ձեր գոմանտանն է» (մատնանշելով Մուրատը):

Ահա՛, այս տեղն է, որ Գէորգ առաջին անգամ կը ստանայ «Չաւուշ» անունը, Թուրք զինուորականի մը բերնէն:

Այս պատմութեան իրազեկներն են Քօլոս Յովհաննէս, Ալվառինջու Սողօն եւ ուրիշներ, որոնք 1894ին վերջին-

եալ քարայրին մէջ կը ձերբակալուին Գէորգի հետ : Անոնց պատմելովն էր, որ 1897էն սկսեալ բերնէ բերան կը շրջէր Գէորգ «Չաւուշ» անունը :

Գալով Առաքելոց վանքի կռուին մէջ քիւրտի մը կողմէ Գէորգի «Չաւուշ» անուանուելուն, այդ Քիւրտը, վերեւ յիշուած եւ քիթէն վիրաւորուած ծանօթ Սատօն էր, որ այդ թուականէն 3—4 տարի առաջ, ստախօսութենէն հեռացուած էր : Այդ օրը երբ վանքի կռիւը կը սկսի, ինքն ալ կ'երթայ հոն, աւար մը փախցնելու, եւ երբ վանքի պարիսպներուն վրայէն Գէորգի ձայնը կը լսէ, անմիջապէս կը պատասխանէ . — «Գէորգ Չաւուշ, դո՞ւն ես» :

Վերջը մենք տեսանք թէ, այս Սատօն ինչպիսի հաւատարմութեամբ կապուած էր Գէորգին, ու մինչեւ ներքին դաշտի՛ քիւրտ աղաներուն մօտ թղթատարութիւն կ'ընէր եւ Գէորգի կողմէ յարաբերութիւն կը մշակէր :

Ինչ կը վերաբերի Անդրանիկի «փաշայութեան», Սասնոյ մէջ մէկ հատ «փաշա» կար, այն էր՝ ֆէտայիներու խմբապետ Աղբիւր Սերոբ : Երբ Խալիլ աղան դաւաճանօրէն կտրեց Սերոբ փաշայի գլուխը, Թուրքերը այդ փաշայութիւնը փոխանցեցին Խալիլին եւ իբրեւ արժանի վարձատրութիւն, Սուլթանն ալ իր կարգին պատուանշան մը նուիրեց : Իսկ Խալիլի գործակից Հիւսնի էֆէնտին ալ արժանացաւ «պէյ» տիտղոսին եւ պաշտօնով ալ եղաւ սէր – գօմիսէր :

Սերոբի մահէն վերջ, խումբը մնաց առանց խմբապետի : Ֆէտայիները կը ցանկային որ Հրայր գայ ու անցնի խումբին գլուխը, իսկ ոմանք ալ կ'ըսէին . — Քանի որ Հրայր չուզեր գալ, թող Համբարձումը ստանձնէ այդ պաշտօնը : Ուրիշներ ալ կ'ուզէին որ Գէորգ՝ ինքը ստանձնէ : Բայց Գէորգ իր եւ միւսներուն թեկնածութիւններէն առաջ, անպատճառ կ'ուզէր որ Անդրանիկ ըլլայ խմբապետ : Թէեւ Անդրանիկ իր հիւանդութեամբ այդ ատեն կատարեալ բեռ մըն էր խումբին վրայ, եւ միեւնոյն ատեն իր ռազմական փորձառութիւններով աւելի պակաս էր քան Գէորգն ու Համբարձումը, սակայն Գէորգ առանց նկատի առնելու այդ բոլորը, յանձն առած էր գործի հետ միասին Անդրանիկի կեանքի ապահովութիւնը եւս, եւ դայն կ'ընդունէր խմբապետ : Որովհետեւ բաց ի ընդհանուր գործի սէրէն որով Անդրանիկ ու Գէորգ իրարու հետ կապուած էին, ունէին նաեւ առանձին սէր մը :

Այդ թուականին Սասուն կային ֆէտայիներու կարգին երեք գլխաւոր դէմքեր, — Գէորգ, Համբարձում եւ Ցարութիւն : Անոնց իւրաքանչիւրը ունէր իրեն առանձին յատկութիւնները : Համբարձում՝ լաւ ժողովրդականութիւն վայելող ու կազմակերպիչ էր : Ցարութիւն կռուի մէջ հազար մարդու արժէք կը ներկայացնէր : Իսկ Գէորգ, Սասնոյ ամէն ծակ ու ծուկին ծանօթ, կռուի մէջ ամէնէն փորձառու, Քիւրտերը սարսափեցնող եւ անոնց հետ բարեկամութիւն հաստատող մարդ էր . մանաւանդ անոր ռեսուխ առջեւ ամէնը կը խոնարհէին : Ահա այս պայմաններու տակ էր որ Անդրանիկ միշտ մնաց նշանակալի խմբապետ մինչեւ 1902 թուականը, երբ Հրայր Ախլաթէն եկաւ Սասուն :

Գուցէ ընթերցողին պարզ չըլլայ թէ ինչ էր այն առանձին սէրը Անդրանիկի եւ Գէորգի մէջ : Մի քանի խօսքով պարզենք այս կէտը :

1897ին Աղբիւր Սերոբ Ախլաթէն եկաւ Սասուն եւ կարճ ժամանակ մը մնալէ յետոյ, վերադարձաւ Ախլաթ : Անդրանիկ տասնեակով մը մնաց Սասուն եւ գործեց Գէորգի հետ . իսկ տարի մը վերջ Գուրգէն, Սերոբ եւ միւսները երբ Սասուն իրարու միացան, այդ ատեն Սերոբի կողմէ պաղ վերաբերմունք կար դէպ ի Անդրանիկը, որուն պատճառը մութ էր : Միայն Գուրգէնի սպանութենէն 10—15 օր վերջ, Սերոբ, բոլոր ընկերներու ներկայութեամբ Անդրանիկին կ'ըսէ . — «Քու տեղ տասնապետ նշանակուած է Սեդրակ» : Անդրանիկ, կ'ուզէ հասկընալ թէ ի՛նչ է իր պակասութիւնը, բայց Սերոբ բարկանալով կ'ըսէ . — «Եթէ որ եւ է առարկութիւն ընես, քեզ Վան կ'ուղարկեմ» :

Այս կարգադրութիւնը Գէորգի վըրայ խորթ տպաւորութիւն կը թողու, որով կ'ուզէ հասկնալ թէ ի՛նչ է Անդրանիկի մեղքը : Բայց Սերոբի գլխուորները միաձայնութեամբ Գէորգի առաջարկը կ'ընդհատեն եւ կ'ըսեն . — «Մեր խմբապետին որոշումը որոշում է, ոչ ոք իրաւունք ունի հարց տալու» : Գէորգ տեսնելով որ այդտեղ Անդրանիկ ոչ մէկ ապացուցուած մեղք չունի, նեղուելով Սերոբին կ'ըսէ . — «Անդրանիկ, փոխանակ Վան երթալու, թող Սասուն մնայ, եթէ ձեր մօտ տեղ չունի, Սասուն անոր տեղ կայ» : Սերոբ՝ Գէորգի այդ յանդգնութեան վըրայ կը բարկանայ ու կ'ըսէ . — «Եթէ Անդրանիկէն չես բաժնուիր, քեզ ալ անոր հետ Վան կ'ուղարկեմ» :

Գէորգ այդ տեղէն վեց ընկերներով կը բաժնուի Սերոբէն : Իրեն հետ էր եւ Անդրանիկ : Անոնք 15 օր կը մնան բաժնուած ու կը բողոքեն Հրայրին : Սերոբն ալ իր կարգին կը տեղեկացնէ : Հրայր եւ Սուլուղցի Սերոբ կ'երթան ու մեծ դժուարութեամբ կը միացնեն : Այդպիսով կը փակուի Անդրանիկը Վան ղրկելու կամ տասնապետութենէ վար առնելու խնդիրը : Մինչեւ այդ Գէորգ մեծ սէր ունէր Հրայրի հանդէպ եւ կ'ենթարկուէր անոր հրահանգներուն : Իսկ ատկէ վերջն էր որ պատահեցաւ Գէորգի հօրեղբօր աղետալի մահը :

Ինչպէս ըսինք, Թուրքերն ու Քիւրտերը, Սերոբի փաշայութիւնը փոխանցեցին Բշարէ Խալիլ աղային :

Արդ, Գէորգն է որ կը պատմէ . — « Մենք մեր ուժերը ամփոփեցինք ու վրէժխնդրութեամբ լեցուած սկսանք հետապնդել Խալիլը : Եւ երբ յաջողեցանք Խալիլի գլուխը կտրել, կուրծքին կախուած պատուանշանը զոր Սուլթանը նուիրած էր, իմ ձեռքով կախեցի Անդրանիկի կուրծքին եւ ըսի . — Մեր Սերոբի փաշայութիւնը, Թուրքերը յանձնեցին Խալիլին, իսկ մենք ետ առնելով կը յանձնենք քեզ, այս օրուընէն դուն մեր փաշան ես :

Ահա թէ ե՞րբ, ի՞նչ միջոցներով եւ առաջին անգամ ուրո՞ւ բերնով որ Անդրանիկ կը ստանայ «փաշա» տիտղոսը :

Միւսները Անդրանիկէն պակա՞ս էին : Անշուշտ ոչ : Որովհետեւ Համբարձում, Գէորգ եւ Ցարութիւն, աւելի մեծ փորձառութիւններ էին ստացած, մանաւանդ Թուրք ջոկատներու հետ իրենց ունեցած չարունակական բաղխումներուն, սակայն Սերոբի խստութիւնները՝ հանդէպ Անդրանիկի ու Գէորգի, պատճառ էին դարձած փոխադարձ սէր մը ստեղծելու այդ երկուքին միջեւ : Եւ Գէորգ միշտ կը ձգտէր մղում տալ Անդրանիկի յառաջդիմութեան :

ՄՈՒՐԱՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կը վախնան օդային յարձակումէ

—·—

Հազիւ թէ մը շունչ առեր էին..

Թուրք թերթերն ու պետական շրջանակները վերջերս մեծ մտահոգութեան մը մատնուած են, — օդային վտանգը : Օդանաւային ընկերութեան Ե. համաժողովը, գումարուած Էնկիւրիի մէջ, առիթ մը եղաւ որ ժողովուրդին միտքը կանխապատրաստեն : Ցօդուածագիրներ բացէ ի բաց կը խոստովանին թէ Թուրքիա վտանգուած է, քանի որ օդային զօրաւոր տորմիղ չունի : Ալէտին Տավէր պէյ, որ զինուորական նիւթերու շուրջ կը գրէ, «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ (14 դեկտեմբեր) ստորագրած է յօդուած մը, որմէ կը քաղենք մաս մը : Տրուած բացատրութիւններէն ընթերցողը կ'ըմբռնէ արդէն որ յօդուածագիրը Թուրքիան նկատի ունի իր բերած օրինակներուն մէջ :

«Նկատի ունենանք պետութիւն մը, որ ցամաքի եւ ծովու կ'իշխէ, նկատի ունենանք ուրիշ պետութիւն մըն ալ որ զօրաւոր բանակ ունի բայց ծովային եւ օդային ուժերը տկար է : Իրարու հետ պատերազմող այս երկու պետութեանց միջեւ ցամաքային սահմանակցութիւն չկայ, միայն ծով կայ : Նախապէս՝ ծովուն իշխող կողմը թշնամիին հողին վրայ մեծ բանակ մը հանելով անոր բանակին հետ կռուելու ստիպուած էր եւ Զանաքքալէի մէջ եղածին նման, անոր պարտուիլը աւելի հաւանական էր : Հիմա, ծովուն իշխող կողմը հարիւր հազարնոց բանակով մը յարձակելու տեղ, իր ծովային եւ օդային տորմիղներով թշնամի ցամաքին պիտի մերձենայ աչքով ու դիտակով իսկ չտեսնուելիք չափով, քանի մը հարիւր օդանաւ պիտի թռցնէ եւ որովհետեւ նախապէս պիտի չգիտցնէ թէ այս յարձակումը երկրին ո՛ր կողմը պիտի ընէ, ճնշումի ձեւով ըլլալիք եւ կրկնուող իր այս յարձակումներով երկիրը տակն ու վրայ պիտի ընէ : Ցամաքէն՝ օդանաւով պաշտպանուիլը քիչ շատ դեր կը խաղայ, բայց վճռական միջոց մը չէ ան : Օդին մէջ օդային զէնքերով պէտք է կռուիլ : Այս երկու պետութիւններէն մէկը, օդին ու ծովուն մէջ տկար ըլլալուն, չի կրնար դիմադրել եւ շատ շուտով, ձեռքերն ու ոտքերը կապուած՝ կը պարտուի : Ցամաքի վրայ ուժեղ պետութիւնը եթէ ծովու վրայ ուժեղ չէ, բայց օդին մէջ ուժեղ է, թշնամի օդային ուժին կը դիմադրէ իր օդային ուժով : Բայց, օդային զէնքերով ուժով պետութեան հետ կռուիլ ընելը վտանգաւոր է : Որովհետեւ, օդային զէնքին դէմ ամենալաւ պաշտպանութիւնը յարձակումն է, այսինքն՝ փոխադարձել գիտնալը : Ով որ շատ կ'այրէ, շատ կը քանդէ, շատ կը սպաննէ՝ պատերազմը կը շահի : Ահա ծովով իրարմէ զատուած եւ հեռաւոր երկիրներու հետ պատերազմի մը պարագային մինչեւ հոն երթալու համար է որ նոր շինուած օդանաւերը օր օրի կը մեծնան եւ կը զօրանան :

« . . . Եւրոպայի քաղաքներէն շատերը, բայց մանաւանդ մեր քաղաքները օդային յարձակումներուն դէմ բոլորովին անպաշտպան են : Ի հարկէն՝ ապաստանելիք եւ պահուըտելիք մառաններ չկան : Մեր քաղաքներուն մէջ տուները իրար կցուած են եւ խիտ են : Կարգ կարգ տուներով խճողուած նեղ փողոցներ՝ ռումբերու համար ամենայարմար վայրեր են : Ըմէէթ փաշայի ուզածին նման՝ որպէս զի մեր ժողովուրդը պատրաստուի օդային պատերազմին, քաղաքներուն մէջ, նոր շէնքերու առաջին յարկերուն տակ պէթօնէ մառաններ շինելը պարտադիր պէտք է ընենք՝ օրէնքով մը : Անոնց տանիքները եւս պէթօնէ եւ միջին չափի ռումբերու դիմանալու չափ զօրաւոր պէտք է ըլլան : Տուներուն շուրջ — բոլորը պարտէզ շինելու է : Ժողովուրդը ստիպելու է որ կազի դէմ դիմակներ առնէ : Անոնց գործածութեան կերպերը եւ կազերը ժողովուրդին ծանօթացնելու է : Ատեն ատեն ալ օդային յարձակման դէմ պաշտպանութեան փորձեր ընելու է : Ռումբը եթէ ջուրի խողովակը պայթեցնէ, քաղաքը առանց ջուրի պիտի մնայ : Միջոցներ ձեռք առնելու է» :

Ցեղափոխութեան շարժանկար

—·—

Գրուեցաւ թէ, Ռուսիայէն Թուրքիա եկած է շարժանկարի մասնագէտ մը՝ Զարհի : Ցիշեալը յայտարարած է .

— « Թուրք եւ ռուս յեղափոխութիւնները ցոյց տալու կոչուած միացեալ շարժանկարին սէնարիօն գրեթէ պատրաստ է : Միայն, անոր պարունակելիք դէպքերուն շղթայաւորումը չէ լրացած : Շարժանկարը՝ նախ Անատոլուէն Պոլիս գալով, հոս՝ թշնամիին գրաւումը տեսնելէ վերջ իր մէջ ազգային արժանապատուութեան մէջ վիրաւորուած եւ կրկին Անատոլու անցնող հերոսի մը շուրջ պիտի ըլլայ : Այս մարդը պիտի մարմնացնէ Թուրք յեղափոխութեան ոգին : Հոս ես շատ լաւ դիմաւորուեցայ : Եւրոպական որ եւ է երկրէ աւելի շահագրգռեց զիս Թուրքիան : Այս շարժանկարին շնորհիւ, Թուրքիան աւելի մօտէն ու աւելի խոր հասկնալու պարտականութեան կոչուած եմ : Սա ալ աւելցնեմ, որ ձեզ եւ ձեր յեղափոխութիւնը հասկնալէ վերջ ձեզ չսիրել, խորապէս գնահատող զգացումներ չունենալ անկարելի է : Ձեր բոլոր նոր հաստատութիւնները տեսայ : Անոնք ինծի ցոյց կուտան թէ Թուրքիա դէպի ուր կը քալէ : Երբ եկայ, ինծ համար անորոշ պարագաներ կային : Նոյնիսկ, ձեր երկրի մասին կարգ մը սխալ մտածումներ ունէի : Իմ կարճ բնակութեանս ընթացքին այս անորոշութիւնը պայծառ հակումներու եւ մտածումներս ի նպաստ ձեզի փոխուեցան : Ռուսին՝ Թուրքը հասկնալը, օրինակ Փիէր Լօթիին, Քլոտ Ֆարէրին՝ Թուրքը հասկնալուն նման չէ : Անոնք Թուրքիան առասպելի երկիր մը, տէքօրի մը նման տեսնել եւ ցոյց տալ ուզեցին, կրնամ ըսել որ Եւրոպայի ոչ մէկ ազգը ձեզ՝ մեզի չափ կրնայ հասկնալ : Ո՞վ գիտէ, այս ժապաւէնը թերեւս աւելի կրնայ շօշափելի ձեւով ցոյց կրնայ տալ երկու ազգերու հոգեկան մերձեցումը» :

Մասնագէտ Զարհի՝ գրագէտ Րէշատ Նուրիի հետ գնաց Մուտանիա, Պրուսա, Պալըքէսիր, Իզմիր եւ Էսկիշէհիր : Այցելեց նաեւ Աֆիոն, Տումլուփունար եւ Սաքարիա՝ կռուի վայրերը : Անկէ՝ Էնկիւրի : Անոր կողմէ պատրաստուելիք սէնարիօն պիտի յանձնուի յանձնախումբի մը՝ առ ի քննութիւն : Ցանձնախումբին մաս կը կազմեն Եազուպ Գատրի, Րէշատ Նուրի եւ ուրիշներ : Զարհի յետոյ պիտի մեկնի Մոսկուա եւ միասին պիտի բերէ հարկ եղած մեքենաներն ու դերասանները : Պատերազմական վայրերը, զինուորական շարժումները, ժողովրդային զանգուածները ցոյցտուող մասերը Թուրքիոյ մէջ պիտի դարձուին : Պիտի մասնակցին նաեւ Թուրք դերասաններ : Ժապաւէնը ռուսերէն, Ֆրանսերէն եւ Թուրքերէն պիտի ըլլայ :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Պէտք է խաչակերել

— :-: —

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ.— Քղիի Հայրենակցական Միութիւնն, որու նշանաբանն է՝ ըլլալ միշտ հայ ժողովուրդին հետ եւ գործել միշտ անոր համար, իր համեստ ուժերով Սէնթ Էթիէնի թատերասէր հայ ժողովուրդին, հրամցուց խնամքով պատրաստուած ներկայացում մը :

Նկատի ունենալով, որ դերակատարները համեստ աշխատաւորներէ էին եւ իրենց քունէն քանի մը ժամ յատկացնելով փորձերուն՝ քով քովի եկեր էին, եւ նկատի ունենալով որ առաջին անգամն էր բեմ կ'ելլէին, պէտք է խոստովանիլ որ ներկայացումը սպասուածէն աւելի յաջող անցաւ :

Հանդիսականներն ուրախ եւ գոհ տպաւորութիւններով հեռացան : Լաւ էր, շատ լաւ էր, կ'ըսէին եւ խրախուսական ու համակրանքի խօսքերով իրենց գոհունակութիւնը կը յայտնէին :

Ներկայացման յաջող խաղարկութենէն աւելի, իմ համակրանքս կ'երթայ Քղեցիներու օրինակելի եւ գովելի համագործակցութեան, կարգապահութեան եւ ժողովրդանուէր խանդավառութեան :

Քղիի Հայրենակցական Միութիւնն ամէն ճիգ ու ջանք եւ զոհողութիւն յանձն էր առեր, որքան որ կարելի է, ներկայացումն յաջող անցնի եւ հանդիսականները գոհ մնան :

Թէեւ ցանկալի է, որ մանրմունր միութիւններու փոխարէն, ըլլար Սէնթ Էթիէնի հայութեան մէջ համագործակցական մէկ միութիւն՝ չէզոք հողի վրայ հիմնուած, բայց քանի որ առայժմ, դժբախտաբար, կարելի չէ, պէտք է ուժ տալ եւ քաջալերել բոլոր այն միութիւնները, որոնք հայ ժողովուրդի լուսաւորման ու յառաջդիմութեան կը սատարեն :

Հանդէսի բացման խօսքն ըսողին հետ պէտք է շեշտել, թէ «մարդիկ միայն հացով չեն ապրիր» այլեւ ուսում եւ դաստիարակութիւն պահանջելով :

Ներկայացման առաջին խաղն ընտանեկան կեանքէ առնուած իրական պատկեր մըն էր, երկրորդը խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն մը :

Դերակատարներէն յաջող էին տիկիններ՝ Վ. Սեդրակեան եւ Ս. Թոսունեան, եւ պարոններ Ա. Մովսէսեան, Մ. Թոսունեան եւ Ա. Էքմալեան :

Քղիին ձօնուած ուղերձ մը յաջողութեամբ եւ յուզիչ կերպով արտասանեց տիկին Անթառամ Թոսունեանը :

Հանդիսականներու մեծամասնութիւնը Դաշնակցականներ էին իրենց ընտանիքով : Կային նաեւ Հնչակեաններ եւ Ռամկավարներ, որոնք թէ լաւ եւ ուրախ ժամանց ունեցան եւ թէ իրենց ներկայութեամբ խրախուսեցին եւ քաջալերեցին՝ չէզոք հողի վրայ հիմնուած եւ հայ ժողովուրդին նուիրուած Քղիի Հայրենակցական Միութիւնը :

Ինչպէս ամէն ատեն, այս անգամ ալ հայ աշխատաւոր ժողովրդի համար եւ անոր օգտին, տրուած ներկայացումին Հօկճիները իրենց բացակայութեամբ կը փայլէին :

Մարդիկը Չին ու Մանչուրի պրոլետարիատը փրկելու համար հանգանակութիւններով, ճառամարտութիւններով եւ քամիին տալիք խօսքերով տարուած՝ ժամանակ չունին իրենց հայրենակիցներուն բարօրութեան մասին մտածելու :

Հայկական առածը կ'ըսէ . — «Ո՛չ մեր ժամն եկուր, ո՛չ ալ քու խունկն ու մոմը կ'ուզենք» :

Այդպէս պիտի ըսէինք, բայց թշուառականները, իրենց ստոր եւ սադայելական հրճուանքին համար անտեղի միջադէպ մը ստեղծելով, ուզեցին ներկայացումը խանգարել եւ Քղիի Հայրենակցականը վարկաբեկել : Ի պատիւ Քղեցիներու եւ իրենց Միութեան նախագահ Համբարձումի աչալրջութեան՝ անոնց խաղը չյաջողեցաւ եւ հանդիսականները չզգացին :

Ներկայացումէն յետոյ, երբ իմացուեցաւ Հօկճիներու խայտառակ խաղը, հանդիսականները մեկնեցան իրենց զզուանքը յայտնելով Հօկճիներուն :

Արգոս

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

—·—

Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Փարիզի մասնաժողովը պատիւ ունի ծանուցանելու թէ՝ տեղւոյս մէջ արդէն բացած է 8 հայերէնի, ազգ. պատմութեան եւ աշխարհագրութեան դասընթացքներ, շուրջ 350 աշակերտով, որոնք կը դեկավարուին եւ կը մատակարարուին իր ջանքերով : Յառաջիկային կարելիութեան սահմանին մէջ պիտի բազմապատկէ սոյն դասախօսութիւնները :

Մասնաժողովս ոչ մէկ հետեւանք կրնայ տալ այն կրթական խնդրանքներուն որոնք կ'ըլլան զանազան մանկապարտէզներ հովանաւորող մարմիններէ կամ նորաբաց դպրոցներու հոգաբարձութիւններէ, եւ ջերմագին կը խնդրէ որ գործի ձեռնարկելէ առաջ, անոր յաջողութեան կարելիութիւնները լրջօրէն նկատի առնուին :

Հ. Բ. Ը. Մ. Փարիզի Մասնաժողով

ԽՄԲ.— Պիտի խօսինք այս մասին :

ՏԻՏԱՂ

— Կը ցաւիմ որ քննութիւններուդ մէջ անյաջող ելած ես, քեզ խոստացած էի ինքնաշարժ մը նուիրել եթէ յաջողէիր :

— Հօրեղբայր, այդ մասին հոգ մի ընէք, ինքնաշարժ վարելու համար յաջող քննութիւն անցուցի վերջերս :

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՕՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Ազնուականութիւն մը կայ իր աչքերուն մէջ, բայց ներշնչումի պակաս : Եւ սակայն կը տեսնես ձեւի կատարելութիւն մը իր մարմնին նուրբ գիծերուն մէջ, երբ ան օձը տարած իր շրթունքներուն՝ կը համբուրէ դայն եւ թոյլ կուտայ որ սողունը լզէ իր այտերը : Այդ կատարելութիւնը, կը մտածէ Ճորճ, կարելի էր օգտագործել արտայայտելու համար այն գերագոյն տենչանքը զոր ան կ'արթնցնէր մարդոց հոգիներուն մէջ :

Այդ երկու շաբթուան ընթացքին, քանիներ աշխատեցան սեփականացնել այդ աղջիկը Փօրէլի կապելային մէջ : Թերեւս հակառակ ալ չէր ինք այդ բանին . չէ՞ որ աղքատ էր : Մարդ չէր գիտեր թէ որքան վճարած էր Փօրէլ անոր համար :

Բայց Փինէի հետ ունեցած իր փորձառութենէն յետոյ, իր շուրջիններէն բարձր մնալու գիտակցութիւնով, ան հեռու կը կենար այդ խառնիճաղանճ բազմութենէն որ հոն՝ Պէրթ փողոցի կապելային մէջ էր ամէն գիշեր :

Արդարեւ առաջին շաբաթը, Փօրէլ իր տանը ձեղնայարկին մէջ սենեակ մը տուած էր անոր : Բայց յետոյ աղջիկը քաշուած էր Մօնմարթրի մէկ անկիւնը ու քանի մը շաբաթներ անծանօթ մնացած էր իր հասցէն :

Աներեւութանալը յատկանշական բան մըն էր անոր համար . կը փախչէր, կը կորսուէր : Հաւանաբար ինք ալ անծանօթ էր իր այդ կարողութեան :

Ճորճն էր որ պիտի գտնէր անոր հետքը : Քիթը հոտ առած էր եւ անոր ետեւէն ղրկած էր զինքը : Շատ հաւանական է որ պատճառը Փինէի նկարը ըլլար : Կասկած չունէր, այդ նկարը տեսնելէն ետք, որ այդ տղան մասնաւոր մղում մը զգացած էր նկարելու համար այդ աղջիկը համաձայն իր տեսողութեան : Ինչպէս ամէն արուեստագէտ, Ճորճ չէր կրնար հանդուրժել որ ուրիշ մը կատարած ըլլար այն բանը զոր ինք կրնար ընել :

1911ի նոր տարուան սկիզբը գիշեր մըն էր : Կաղանդին իրիկունը Լիան առաջին անգամ ըլլալով մտեր էր կապելային բազմութեան մէջ : Ամէն մարդ բարեկենդանի հագուստ հագած էր . ցնծութեան մէջ էր սրահը :

Գոյնզգոյն խառնակոյտ մը սրունքերու, թեւերու, դիմակներու եւ դէմքերու, նետուած էր սրահին մէջ . թատերական հագուստներու տոպրակ մը, եթէ կ'ուզէք : Այդ խառնիճաղանճին մէջ հազիւ թէ կարելի էր զանազանել կիները այրերէն : Լիան կը պարէր ամէնուն հետ : Այդ ժխորին ու հրմշտուքին մէջ էր նաեւ Ճորճ՝ փաթթըռուած Լիան Սանրէյին : Հեռու էր միայն Փինէն :

Ճորճ հարցուցեր էր աղջկան թէ ինչ կ'ուզէր խմել : «Շամփանեա», պատասխաներ էր ան, առանց վարանումի եւ առանց նկատի առնելու անոր դրպանին վիճակը :

Փօրէլի կապելայի մէջ ընդունուած սովորութիւն մըն էր որ անգամ մը որ շամփանեայով պատուասիրէիր աղջիկ մը, ա՛լ իրաւունք մը կ'ունենայիր անոր վրայ ու ո՛չ մէկ պարկեշտ մարդ վէճի նիւթ կրնար ընել այդ իրաւունքը :

Որքա՞ն խնդացեր էր Փինէ անոնց սեղանին առջեւէն անցած ատեն : Չափէն աւելի լայն տափատներով տարազ մը հագած էր ան եւ իր յաղթանդամ մարմինը կը թուալէր սրահին մէկ ծայրէն միւսը :

Ճորճ շամփանեա հրամցուց աղջըկան, բայց ի՞նչպէս պիտի վճարէր հաշիւը : Աղջիկը պարեց իրեն հետ : Աժաննոց, ամէն օրուան հագուստ մը հագած էր եւ այնքան ալ ուշադրութեան արժանի երեւոյթ մը չունէր այդ բազմութեան մէջ : Գիտէ՛ր . ամէն կին գիտէ այդ բանը, երբ լաւ հագուած չէ :

Քանի մը պար դառնալէ յետոյ, աղջիկը բաժնուեցաւ : Ճորճ փնտռեց զայն բազմութեան մէջ, բայց չգտաւ . գացեր էր, ո՞ւր, Փօրէլն ալ չէր գիտեր . ինչպէ՞ս գիտնար . կրնա՞ր այդ թոհուբոհին մէջ, հետեւիլ ամէն մէկուն շարժումին : Բայց ո՞ւր կը բնակէր աղջիկը : Փօրէլ անոր հասցէն ալ չունէր . այդ ի՛նչ տարօրինակ պայմանագրութիւն էր . . .

— Կը կարծէ՞ք որ կրնամ նորէն ետ բերել, երբ պաւլվարներէն յափշտակէն զայն :

Յաջորդ գիշերը Լիան ներկայացում չունէր, սակայն Փօրէլ տուաւ անոր ընթրիքը խոհանոցին մէջ : Պայմաններէն մէկն էր այդ ճաշը : Լռութեամբ սկսաւ ուտել իր կերակուրը : Ամէն անգամ որ Տիկին Փօրէլի աչքը կը հեռանար անոր վրայէն, ուտելիքէն քանի մը պատառ կը նետէր իր գիրկը՝ թուղթէ տոպրակի մը մէջ, «ափարթըման»ը տանելու համար : Այդպէս կը կոչէր ան՝ Պլանշի փողոցի ձեղնայարկերէն մէկուն մէջ գտնուող իր սենեակը :

Ճորճ տեղեակ էր պայմանագրութեան այդ յօդուածին : Թաց գիշեր մըն էր . անձրեւ եկած էր ամբողջ օրը : Ջուրը գետի պէս կը վազէր տանիքներուն խողովակներէն : Թիթեղէ տանիքով ծածկուած մասնաւոր տեղ մը կար բակին մէջ ուր կը հաւաքէին ձիերուն աղբը, յետոյ ծախելու համար : Ճորճ սպասեց այնտեղ մինչեւ գալը : Աղջիկը իր ճամբան կը փնտռէր ջրակոյտերուն մէջէն ու անձրեւին տակ, երբ տղան դուրս եկաւ իր ապաստանէն : Հովանոց մը ունէր ձեռքը զոր առած էր իր դռնապանէն, իբրեւ նախապատրաստութիւն : Բացաւ զայն . աղջիկը եկաւ դարձաւ :

— Պիտի թրջիք, եթէ տուն երթաք այս անձրեւին, ըսաւ ան :

— Այն ատեն փոխ տուէք ինծի ձեր հովանոցը . կը վերադարձնեմ վաղը գիշեր :

Ճորճ խնդաց :

— Որպէսզի ե՞ս թրջիմ :

— Եթէ կ'ուզէք

Սակարկութեան սկսաւ :

— Գիտեմ ինչ ըսել կ'ուզէք, ըսաւ Ճորճ : Ես չեմ ուզեր հասկնալ թէ ուր կ'ապրիք դուք : Սակայն եւ այնպէս չպիտի ուզէի թաց-թաց ըլլալ որ եւ է մէկուն համար :

Միասին կ'երթանք իմ աշխատանոցս այս հովանոցին տակ . յետոյ դուք կ'առնէք հովանոցը եւ կ'երթաք ուր որ կ'ուզէք :

— Իմ ետեւէս չէ՞ք գար :

— Ոչ :

— Ուրիշներն ալ փորձած են ատիկա, ոմանք . . .

— Ես ձեր ետեւէն չեմ գար :

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

գեղեցկութեան թագուհի ընտրուելէ յետոյ, Քէրիման Հալիս հանըմ Փարիզի մէջ ծանօթացաւ Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան բաժնետէրերէն եւ աշխարհի ծանօթ հարուստներէն միլիառատէր Գալուստ էֆ. Կիւլպէնկեանի հետ։ Կիւլպէնկեան էֆ. մեր նախկին հայրենակիցներէն մէկն է։ Շատ գոհ մնացած ըլլալով ընտրութեան արդիւնքէն, ուզած էր իր ապարանքին մէջ հացկերոյթ մը տալ Քէրիման հանըմի եւ հօրը. բայց թագուհին եւ հայրը չէին կրցած հրաւէրին պատասխանել եւ նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնած էին։

Երէկ Տիկ. Կիւլպէնկեանէն նամակ մը եկաւ Քէրիման հանըմի։ Տիկինը կը յայտնէ թէ նոր տարուան առթիւ գոհարեղէն մը կը նուիրէ իրեն եւ կը խնդրէ որ ընդունի։ Քէրիման հանըմ նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնած է։

Մեր քննութեանց համաձայն, գոհարեղէնը տասը հազար ոսկի կ'արժէ եւ շինուած է Փարիզի ոսկերիչներուն կողմէ։

1933ը ճակատագրական տարի՝ Գերմանիոյ համար

Գոլպատեայ Սաղաւարտակիրներու նախագահը կոչ մը ուղղեց շարքերուն, նոր տարուան առթիւ։ Կոչը կ'ըսէ.

— 1933ի տարեմուտին, խօսք ուղղելով Գոլպատեայ Սաղաւարտակիրներու իւրաքանչիւր ընկերոջ, կ'ըսեմ. — Ամուր կեցիր երկաթի պէս, որովհետեւ կը մօտենայ վճռական տարին։ Հիմա է որ պէտք պիտի ունենանք Գերմանիոյ ազգային բոլոր ուժերուն։ Ան որ կը կարծէ թէ Գոլպատեայ Սաղաւարտին կարծր, խոհուն եւ գերազանց նկարագիրը ոչինչ ունի վիպաշունչ, թող չվարանի եւ երթայ մնայ ուրիշ աւելի խայտաբղէտ դրօշներու։ Բայց թող հիմակուընէ երթայ, թող երթայ դեռ ճակատամարտը չսկսած։ Պայքարի պահուն, հարկ է պաշտպանել իր դիրքը եւ կռուիլ մինչեւ յաղթանակ։ 1933ը վճռական տարին է։ Ի սէր Գոլպատեայ Սաղաւարտի պատիւին, հարկ է ապացուցանել թէ մենք ոչ միայն 14 տարի խօսած ենք ներքին եւ արտաքին փրկութեան համար, այլ եւ գիտենք դժնդակ աշխատանքով մը շահիլ այդ փրկութիւնը։

Ոսկի ոսկոյին հազար տախն

«Հորիզոն» կը գրէ (18 դեկտ.) .— Առջի օրուընէ ի վեր սկսած ազգ. դրամանիշի նոր անկումը երէկ եւս շարունակուեցաւ։ Այս անկումը կը վերագրուի՝ երկու օրէ ի վեր եղած խնդրանքներու շատութեան եւ օտար դրամներու սակաւութեան։

Երէկ, օտար դրամները կը ներկայացնէին հետեւեալ գիները. — Տոլար 205, թուղթ ստերլին 670, ոսկեդրամ ստերլին 1000, թրք. ոսկի 910 եւ Նափոլէոն 800 տրախմի։

⁂ Վարչապետ Պ. Ցալտարիս յայտարարեց, թէ որոշուած է անողոք կերպով ճզմել ազատ շուկան եւ հոն գործող շահադէտները, — ճզմել՝ եթէ նոյն իսկ զոհեր տրուին։ Կառավարութիւնը չի կրնար հանդուրժել կարգ մը մարդոց ընթացքին ազատ շուկային մէջ, քանի որ անոնք կը գործեն ուղղակի երկրին շահերուն դէմ։

Բացուած է բաժանորդագրութիւնը «ՀԱՅՐԵՆԻՔ» Ամսագրի

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ, ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ, ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳԻՐ, Տարեկան Բաժնեգին 5 տոլար

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳԻՐ եւ ՕՐԱԹԵՐԹը միասին 10 տոլար

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» Ամսագիրը հայ իրականութեան ամենափայլուն հանդէսն է, ժամանակակից մեր լաւագոյն եւ կարողագոյն գրողներուն։

Իր գրական եւ քաղաքական բաժինները անհրաժեշտ են հայ կեանքի մէջ։

Իր կանոնաւոր հրատարակութիւնը եւ տեւական կեանքը երեւոյթ մըն է անցեալ ու ներկայ մեր նման ձեռնարկներու կողքին։

Իր ծաւալը կը գէ կ'անցնի նախընթաց փորձերուն։

Իր գրական բաժինը մասնաւոր արժանացած է ամենաջերմ գնահատութեան։

Մեր քաղաքական — ընկերային կեանքին նուիրուած էջերը հարուստ ամբարանոց մըն են ներկայի եւ ապագայի համար։

«Հայրենիք» Ամսագիրը վստահելի եւ ապահով մտաւոր առաջնորդ մըն է, մշտապէս սեղանի վրայ բազմող բարեկամ մը, ունէ ատեն նոյն եւ հարազատ արտայայտութիւնն ունեցող ընկեր մը։

Նոր տարեշրջանի բաժանորդագրութեան ներկայ քէմփէյնին առթիւ «Հայրենիք» Ամսագրին իրենց բաժանորդագրութիւնները նորոգողներուն նուէր պիտի ստանան՝

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ւ Մ Ը

որ պիտի պարունակէ Խորհրդ. Հայաստանի եւ արտասահմանի մեր լաւագոյն գրողներու ամէնէն ընտիր, կարճ, համով հոտով պատմուածքները, որոնք պիտի ըլլան ընթերցանութեան ճշմարիտ խնճոյք մը եւ պիտի ունենան տեւական արժէք մեր գրադարաններուն մէջ։

ԱՄՍԱԳՐԻ ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

Այս ժողովածուէն զատ, Ամսագիրը պիտի հրատարակէ վերջին տասը տարուան ընթացքին «Հայրենիք» Ամսագրին մէջ երեւցած նիւթերու ցանկը, այբուբենական կարգով, հեղինակներու անուններով եւ թէ նիւթերու մասնաւոր դասաւորումով։ Նիւթերու ցանկն ալ արժէքաւոր գործ մըն է, որ կը դիւրացնէ ընթերցողներու կատարելիք աշխատանքը եւ պրպտումները։

Հ. Յ. Դ. ԴԻՒԱՆԻ ԹՂԹԵՐԸ

«Հայրենիք» Ամսագիրը յառաջիկայ տարեշրջանին պիտի հրատարակէ բացի իր սովորական աշխատակիցներու գրութիւններէն, մեր ժամանակակից պատմութիւնը շօշափող նոր փաստաթուղթեր, քաղուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ժընեւի դիւանատունէն։ Ասոնք կը ներկայացնեն մեծ շահագրգռութիւն։

ԱՄՍԱԳՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒ

Դարձեալ յառաջիկայ տարուան ընթացքին Ամսագիրը պիտի հրատարակէ բացառիկ թիւ մը, մեր սովորական եւ լաւագոյն գրողներուն աշխատակցութեամբ իր տասնամեակին առթիւ։

Հայրենակից բաժանորդներ,

Պահ մը կ'անդրադառնա՞ք թէ ո՛րչափ չնչին բաժնեգինի մը փոխարէն ձեզի կը տրուի այս հոյակապ ամսագիրը։ Ամերիկեան նման հանդէսները անգամ աւելի սուղ են։

Ձեր եւ մեր գրական, ընկերային եւ քաղաքական փոխադարձ շահերը կը պահանջեն որ ոչ միայն վերանորոգէք ձեր բաժանորդագրութիւնները, այլ եւ ջանաք յանձնարարել ձեր բարեկամներուն եւ ծանօթներուն, որ բաժանորդագրուին, նուիրեն եւ տարածեն զայն։

Այս անակնկալութիւնը մեր բարոյական իրաւունքն է։

Հարիւր եօթանասուն եւ վեց էջերէ բաղկացած այս պատկառելի հանդէսը կը մատուցուի ընթերցող հասարակութեան միմիայն տարեկան ՀԻՆԳ ՏՈԼԱՐԻ փոխարէն։

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տէսին, Ս. Բ.— 5։
Բան, Վ. Գ.— 35։
Մարսէյլ, Խ. Ն.— 70։
Պոնտի, Գ. Պ.— 150.
Սէն Ժէրմէն ան Լէյ, Տիկ. Ե. Տ. Օ.— 60 ֆրանք.
Գրոն, Զազ.— 70։
Գոլոմպ, Փաթ.— 35։
Պէքոն, R.— 70։
Մարսէյլ, Գործ.— 1031.60։
Փիէոֆէօ, Վար.— 50։
Մարսէյլ, Ֆ. Եէն.— 100։
Մարսէյլ, Ֆ. Պէլ.— 30։
Թուլուզ, Խազ.— 35։
Մարսէյլ, Պ. Փ.— 10։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Սէն Կրասիէնի եւ Արնուվիլի Հայ Կաթողիկէ Որբուհեաց տնօրէնութիւնը երախտագէտ շնորհակալութեամբ ընդունած է հետեւեալ դրամական նպաստները Օր. Էլիզ Իսկէնտէրի յուղարկաւորութեան առթիւ։

200 ֆր. Արնուվիլի Հայ Կաթողիկէ գաղութէն, 100 ֆր. Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հէքիմեանէ, 50 ֆր. Տիկին Բիզարէ, 75 ֆր. Տէր եւ Տիկին Գաբիյեօնէ։

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՔԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

28 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2072

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՏԵՆԷ ՄԸ Ի ՎԵՐ...

Ուշագրաւ երեւոյթներ՝ ատենէ մը ի վեր:

Երեւոյթներ՝ որ կը սպառնան դառնալ փոխանցիկ: Ինչպէս «կրիփ»ը՝ այս ամպամած պողոտաներուն վրայ:

Պոլսոյ մէջ, քանի մը Թշուառականներ, սկսեր են աւելի համարձակութեամբ արծարծել նոր նշանախօսք մը, — պէտք եղածին պէս «Թուրք» եղած չենք տակաւին: «Հին մտայնութիւնը կը շարունակուի»:

Հասարակ լրտես մը, Տոքթ. Գասապեան, իրարու ետեւէ նամակներ կը հասցնէ Թուրք թերթերուն, ապացուցանելու համար թէ Հայերը պէտք եղածին պէս իւրացուցած չեն Թրքութեան գաղափարները, որպէս զի կարենան վայելել անոր շնորհած իրաւունքները:

Ուրիշ մը, Արթաքի Ճէպէլի, որ «գիտական ուսումնասիրութիւններ կը կատարէ եղեր», բոլոր չարիքներուն աղբիւրը կը համարէ... Պատրիարքարանին գոյութիւնը, — «ազգային սապատ մը մեր օրկանիզմին վրայ»:

— « Ուրեմն Թուրքիոյ Հայոց պատրիարքութիւնը «լիքիտէ» պիտի ընենք: Այո, աւելորդ օրկան մըն է ան»: (11 դեկտ.):

Այս անգուգական շուշորթը, որ մէկ օրէն միւսը «մեծ մարդ», գիտնակա՞ն դարձաւ Թուրք լեզուական համաժողովին մէջ, նոր գիւտ մը ըրած է վերջին պահուն.

— Ո՛չ միայն Հայերը, այլ եւ Յոյները Թուրքերէն սերած են: Պիտի ապացուցանե՛մ, պէյ էֆէնտի... (Կարդալ քիչ անդին):

Չխօսինք միւս անորակելի սրիկաներու մասին որոնք ոտքի տակ առնելով ամէն սրբութիւն, օրը օրին նիւթ կը հասցնեն Թուրք թերթերուն, ծաղրելով, անարգելով, գրգռելով եւ մատնանշելով:

Այս բոլորը պիտի ծառայեն, անշուշտ, քէմալականութեան սիրտը շահելու եւ «անքոյթ նաւահանգիստ» հասցնելու Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին մնացորդը, որ իր շուքէն անգամ կը սարսափի:

Երեւի այս «ազգասիրական» մտածումն ունեցած են նաեւ Տէր եւ Տիկին Գ. Կիւլպէնկեան, Թանկագին գոհարեղէն մը ղրկելով Քէրիման Հալիս հանըմին, իբրեւ կաղանդչէք: Նուէր մը՝ զոր «Ճիւմհուրիյէթ» կը գնահատէ տասը հազար ոսկի:

Տասը հազար ոսկի թէ նոյնքան ֆրանք, — խնդիրը այդ չէ: Այլ՝ երեւոյթը:

Փա՛ռք Թանրիին, ո՛ր եւ է բանի պէտք չունին Յունաստանի, Սուրիոյ, Միջագետքի հայ գաղթականներն ու որբերը: Ամէնքն ալ երջանիկ են: Եւ մեր ազգին փառք ու պարծանք հարուստները կրնան գեղեցկութեան Թագուհիներ հիւրասիրել, կաղանդչէքներ ղրկել, սիրտ շինել եւ... դատ շահիլ:

Կրնա՞նք խառնուիլ: Դրամն ալ իրենցն է, կամքն ալ:

Ապա՛ւր են կերած բոլոր անոնք որ մեղադրեցին Պ. Գ. Կիւլպէնկեանը, երբ հրաժարեցաւ Բարեգործականի նախագահութենէն, տագնապալի պահու մը:

Ահա թէ ի՛նչ խորախորհուրդ, դիւանագիտակա՞ն գործերով կը զբաղի ան, հիմա որ ազատ են գլուխն ու ձեռքերը:

Ի՞նչ պիտի շահէիք, եթէ այդ կաղանդչէքին տեղ, տասը հազար ոսկիի կամ ֆրանքի պտուղ բաժնուէր հայ չքաւորներուն: Կամ Թուղթ — գրիչ, կօշիկ եւ գուլպայ գնուէր գաղթակայաններու բոպիկ աշակերտներուն: Կամ դարման գտնուէր խումբ մը հիւծախտաւոր երիտասարդներու:

Մինչդեռ, ահա Թուրք թերթերը խոշոր գիրերով կ՚աւետեն «նախկին հայրենակից Կիւլպէնկեան էֆէնտիի» կաղանդչէքը: Եւ անշուշտ, այսուհետեւ քաղցր աչքերով կը նային սիրելի հայ «վաթանտաշ»ներուն...

Մենք պատահաբար յիշեցինք այս քանի մը ցիրուցան լուրերը, իբրեւ յատկանշական երեւոյթ:

Կան, տակաւին, այլապէս շահեկան տեղեկութիւններ ու պատմութիւններ, որոնք մէկ բան կ՚ապացուցանեն, — Տ ե ղ ա տ ո ւ ո ւ թ ի ւ ն:

Արդարեւ, տասը տարուան պանդխտութիւնը, «Եւրոպան ճանչցած ըլլալու» գիտակցութիւնը, քաղաքական հորիզոնի անստուգութիւնը, տնտեսական յարաճուն տագնապը հետզհետէ բեկում յառաջ կը բերեն:

Ու շատեր կան որ կը հարցնեն, — «Կարելի չէ՞ լեզու գտնել»:

Կը ճանչնանք նոյն իսկ փորձ մարդիկ, որ կը կարծեն թէ Թուրքիա չգործադրեց հայ փախստականները «պէյաննամէ»ներով ներս առնելու հրամանագիրը, որովհետեւ... արտասահմանի հայերէն թերթերը կը շարունակեն թշնամական հրատարակութիւններ ընել Թուրքիոյ դէմ:

Որպէս զի չիյնենք ակադեմական բանավէճի մը մէջ, որ պիտի դառնար «պարապ վախտի խաղալիք», կ՚ուզէինք լսել բացորոշ առաջարկներն ու պատճառաբանութիւնները բոլոր անոնց, որ իրապէս կը հաւատան «լեզու գտնելու» հնարաւորութեան մը:

Անոնք պարտաւոր են ապացուցանել ո՛ր եւ է յոյս կամ հաւանականութիւն:

Այլապէս տարագիր բազմութեանց սրտին մէջ պիտի ըլլան բարոյապէս, եղծելով անոնց դիմադրական ոգին ու կորովը եւ բոշայական հոգեբանութիւն մը ներարկելով:

Անշուշտ խօսքը հասարակ Թշուառականներու մասին չէ:

Ո՛վ որ դեղագիր մը գտեր է «ազգ փրկելու» յաւակնութեամբ, պարտաւոր է հրապարակ իջնել: Ոչ թէ փսփսալ կամ հաչիւ նեբարկել դառնացած եւ դիւրահաւան անցորդներու:

Ցիշեցնե՛նք անդադար,— կը գտնուինք մեր պատմութեան ամենէն ճակատագրական մէկ շրջանին մէջ, եւ պարտաւոր ենք տասը հաշուել, ո՛ր եւ է քայլ առած ատեն:

Ոչ ցնորական շռայլաբանութիւն, ոչ ալ անպատիւ նահանջ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԴԱՄ ԵՒԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Փէքինէն կը հեռագրեն թէ տեղւոյն համալսարանին տեսուչը արգիլած է այսուհետեւ ուսանողներուն նստիլ կողք կողքի ուսանողուհիներուն հետ, մէկ դասարանի մէջ: Ոչ միայն արգիլած է, այլ եւ համալսարանը երկուքի բաժնելով, աջկանց բաժնին դրան առջեւ պահակ կեցուցած է զինուոր մը:

Այս ամէնը՝ վերջ տալու համար ծանօթ գայթակղութիւններու:

Սակայն յօժար չեն Եւաները եւ Ադամները:

Ուսանողները բուռն ցոյցեր կատարեցին, նոյն իսկ փորձեցին յարձակիլ պահակներուն վրայ, որոնք կը պաշտպանէին աղջկանց բաժնին դուռները:

Միւս կողմէ ուսանողուհիները բողոք բողոքի վրայ կը տեղան, ընդդէմ տեսուչին, որ կը զրկէ զիրենք վայելելու այրերուն քաղեկամութիւնը համալսարանական դրախտին մէջ:

Որքան գիտենք, այս երրորդ փորձն է, որ կը կատարուի: Առաջին անգամ Եհովան էր, որ հրեղէն սուրով հրեշտակ մը դրաւ դրախտին դրան առջեւ:

Ու երբ ատիկա օգուտ չըրաւ, միքրոպ մը դրաւ պահապան:

Երբ Եհովային հրեղէն սուրը չկրցաւ պաշտպանել, ոչ ալ միքրոպը, Փէքինի տեսուչին արգե՞լքը պիտի բաժնէ Ադամը Եւայէն:

ԱՐԱՋ

ՏՈՒՐՔ ՏՈՒՐՔԻ ՎՐԱՅ

Թուրքիոյ ներքին գործավարը օրինագիծ մը կը պատրաստէ, որով կարգ մը փոփոխութիւններ եւ յաւելումներ կ՚ըլլան քաղաքետական տուրքերու օրէնքին մէջ: Այս օրինագիծով քաղաքետութեանց հասոյթի նոր աղբիւրներ կ՚ապահովուին:

Օրինագիծը մասնաւորաբար կը շահագրգռէ հարստութեան տէրերը եւ կը հաստատէ 30 տեսակ նոր տուրքեր, որոնք Եւրոպայի մէջ կը գործադրուին արդէն: Ասոնց կարգին, կը խորհուի տուրքի ենթարկել պողոտաներու այն մասերը ուր օթօպիւսներ կը կենան, պողոտաներէն անցնող օդային կազի խողովակները, ելեկտրական թելերը, սիկարի տուփերը եւ հանրակառքի կայանները:

ՎԱՂՈՒԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԴԷՄ

Պերլինի մէջ յանձնախումբ մը կազմուած է, որ այժմէն միջոցներ կը փորձէ, քաղաքային բնակչութիւնը օդային յարձակումներու դէմ պաշտպանելու համար: Յանձնախումբին նախագահն է Պերլինի ոստիկանութեան վերատեսուչը: Իբրեւ պաշտպանողական միջոց մը, մօտերս Պերլինի հասարակութեան պիտի ներկայացուի ծրագիր մը նկուղներու համար շինուած փականաւոր պատուհաններու, որ կրնան դիմանալ կազերու եւ ռումբերու պայթման ազդեցութեան: Կը խորհուի նաեւ պաշտպանութեան կազմած մը տրամադրել իւրաքանչիւր բնակարանի: Պերլինի «Ապահովութեան եւ Օգնութեան» կազմակերպութիւնը 25,000 կամաւորներ ունի արդէն:

⁂ Զօր. Կրէօնէր, Գերմանիոյ նախկին պատերազմական նախարարը, յօդուածի մը մէջ կը պարզէ թէ վաղուան պատերազմին մէջ վճռական պայքարը պիտի մղուի օդին մէջ: Զօրավարը այլ եւս չի հաւատար ցամաքային բանակներու վճռական դերին եւ կ՚ըսէ թէ արհեստագիտութիւնը եւ թիւը արժէք ունին այսուհետեւ: Եւ ինքն ալ սարսափելով հեռանկարէն, անհրաժեշտ կը գտնէ զինաթափութիւնը, այլապէս նոր պատերազմը պիտի ոչնչացնէ արեւմուտքի քաղաքակրթութիւնը:

ԿՐՆԱ՞Ս Ո՛Ր ԵՒ Է ՕՏԱՐ ԹԵՐԹ ՍՏԱՆԱԼ ՈՉ ԹԷ ՄԷԿ ՏԱՐԻ, ԱՅԼ ՄԷԿ ՇԱԲԱԹ ՉՎՃԱՐԵԼՈՎ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պաթումի վարչութիւնը Հայաստանի յանձնուած?

Պոլսոյ թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնը կը քաղեն «Խ. Հայաստան»էն զոր դեռ չենք ստացած.—

Խորհր. Հայաստանի ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին փափաքին վրայ եւ Մոսկուայի կառավարութեան կարգադրութեամբ, Պաթումի նաւահանգիստի վարչութիւնը, ինչպէս նաեւ Սօֆթօրկֆլօթի (սովետական առեւտրական տորմիղ) սպասարկութիւնը յանձնուած է Հայաստանի կառավարութեան:

⁂ Ասկէ առաջ կարգ մը բողոքներ եղած էին թէ, ներգաղթի առթիւ, գաղթականներու եւ անոնց գոյքերու փոխադրութիւնը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի վերաշինութեան անհրաժեշտ շինուածանիւթերու առաքումը յապաղումներու կ՚ենթարկուի: Կը թուի թէ այս անպատեհութիւնը բառնալու համար է որ վերոյիշեալ կարգադրութիւնը եղած է:

Ելմտացոյցին բացը՝ 16,550 միլիոն փրանք

ՆՈՐ ԳԱՆՁԱՏՈՄՍԵՐ ՊԻՏԻ ՀԱՆՈՒԻՆ

Երէկ Երեսփ. ժողովը սկսաւ քննել ելմտական նախարարին ներկայացուցած օրինագիծը, որ կը պահանջէ առժամեայ նախահաշիւ մը քուէարկել եւ նոր գանձատոմսեր շրջաբերութեան հանել:

Առջի օր ելմտական նախարարը ընդարձակ զեկուցում մը տուած էր Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, որ իր հաւանութիւնը յայտնեց: Նախորդ ելմտական նախարարը 1931ի ելմտացոյցին բացը կը հաշուէր 12,100 միլիոն: Այժմ այդ գումարը բարձրացած է 16,550 միլիոն Ֆրանքի, որուն դիմաց մաս մը գումար ճարուած ըլլալով, բուն բացը կը մնայ 11,800 միլիոն: Կառավարութիւնը կ՚առաջարկէ հինգ միլիարի նոր գանձատոմս հանել, 7 միլիառէն 12 միլիարի բարձրացնելով արտօնուած գումարը:

Մակեդոնական եղբայրասպանութիւնը

Երկուշաբթի կէսօրին Սօֆիայի Թաղապետական պարտէզին մօտ Միխայլովի կուսակիցներէն Տանչօ Տիմիթրով ատրճանակի վեց հարուածներով սպաննեց Կէօրկի Սթաթիեւը, որ կը պատկանէր հակառակորդ խմբակին: Մարդասպանը ձերբակալուած ըլլալով, յայտարարեց թէ սպանութիւնը կատարած է Միխայլովի հրամանով:

Ինչպէս կ՚երեւայ, անընդհատ պիտի շարունակուի եղբայրասպանութեանց այս քստմնելի շարքը: Փրոթոկէրովի խմբակին օրկանը իր վերջին թիւին մէջ կը յանձնարարէ իր անդամներուն՝ հետեւիլ ակն ընդ ական քաղաքականութեան, մէկ զոհին տեղ թշնամի մը փճելով:

Նոյն օրը, Սօֆիայի մէկ փողոցին մէջ, տեղակալ մը սպաննեց դեր-տեղակալ մը, որ յիշեալ յօդուածը կարդալէ յետոյ, խոշտանգած էր իր եղբայրը:

Հաշիշի խնդիրն ալ Հայերու գլխուն փաթթուեցաւ

Ամիսներէ ի վեր, Ռումանիոյ մէջ հրատարակութիւններ կ՚ըլլան գաղտնի հաշիշի պատրաստութեան մասին, որու մէջ դժբախտաբար Հայերու անուններ ալ խառնուած են: «Ժուռնալ»ի թղթակիցը այս առթիւ կը գրէ Պուքրէշէն (26 դեկտ.).—

Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումով, 45 պայմանագիր երկիրներու մէջ արգիլուած ըլլալով թմրեցուցիչներու յատուկ տունկերու մշակութիւնը, Ասիոյ Նեղը մնացած մասնագէտները փորձած են ուրիշ երկնքի տակ մշակել զանոնք: Այսպէս է որ մասնագէտ Հայեր փորձեցին Պուլկարիա ներմուծել իրենց չարաշուք արհեստը: Բայց շուտով ձերբակալուեցան եւ խստօրէն պատժուեցան:

Վերջերս ռումանական ոստիկանութիւնը Քոնսթանցայի մօտ, Սօուդ Ալի Չէյի մէջ երեւան հանեց «քանապիս էնտիքա» ցանուած արտ մը: (Այս բոյսէն կը շինուի հաշիշը): Ոչ պակաս քան հարիւր հէքթար ցանուած է այս բոյսէն եւ ամենավերջին դրութեամբ մեքենաներ հաստատուած են, հաշիշ հանելու համար: «Քանապիս էնտիքա»ն շատ կը նմանի կանեփի. այնպէս որ սկիզբները մարդ չկասկածեցաւ այս ընդարձակ մշակութենէն: Երբ մասնագէտները սկսան փճացնել արու տունկերը եւ պահել էգերը, որոնցմէ կը պատրաստուի հաշիշը, կասկած ինկաւ քանի մը դրացիներու մտքին մէջ: Անմիջապէս տեղեկութիւն տրուեցաւ կառավարութեան, որ երեւան հանեց հաշիշի գործարանը եւ ձերբակալեց վարիչը, Մինաս անուն Հայ մը: Այս մշակութեան տարեկան արտադրութիւնը պիտի ըլլար 10,000 քիլօ, որ մաքսանենգութեամբ պիտի փոխադրուէր Աղեքսանդրիա եւ այնտեղ պիտի բաժնուէր թմրեցուցիչներու միջազգային մեծ վաճառորդներուն:

Ձերբակալուած Հայը յաջողեցաւ փախչիլ, շնորհիւ բազմաթիւ մեղսակցութեանց: Ան այժմ միայն արտին տէրը պիտի դատուի:

Թուրքիան ալ միջոցներ ձեռք կ՚առնէ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ՝ գործավարներու խորհուրդը ժողով գումարեց Մ. Քէմալի նախագահութեամբ, միջոցներ խորհելու համար թմրեցուցիչ դեղերու պատրաստութեան եւ գործածութեան դէմ: Ժողովը որոշեց Ազգ. Մեծ Ժողովին քննութեան յանձնել հետեւեալ միջոցները. — 1. Կարգադրել 1912ի, 1925ի եւ 1931ի միջազգային պայմանագրութեանց յարգելու խնդիրը: — 2. Արգիլել Պոլսոյ երեք մասնաւոր գործարաններուն վերաբացումը եւ խստօրէն խափանել թմրեցուցիչներու գաղտնի պատրաստութիւնը: Թմրեցուցիչներու միջազգային գործարանի մը միակ միջոցն է միայն բժշկական եւ գիտական պահանջները գոհացնելու համար: Մինչեւ որ կարելի ըլլայ հաստատել այդ միջազգային գործարանը, Թուրքիա պիտի ապահովէ գիտական եւ բժշկական պահանջներու համար պէտք եղած թմրեցուցիչներու շինութիւնը, գործարան մը հիմնելով երկրին ներսը, պետութեան հսկողութեամբ եւ իբրեւ մենաշնորհ: — 3. Հում ափիոնի արտաքին առեւտուրը իբրեւ մենաշնորհ յանձնել առեւտրական կեդրոնական գրասենեակի մը: — 4. Սահմանափակել ափիոնի արտադրութիւնը եւ հսկողութեան տակ առնել խաշխաշի մշակութիւնը, թոյլ չտալով որ գիտական եւ բժշկական նպատակներու համար պէտք եղած քանակութենէն աւելի ցանուի: — 5. Թուրքիոյ մէջ արգիլել ցանքը հնդկական կանեփին որմէ կը շինուի հաշիշը: — 6. Դատարան յանձնել գաղտնի արտադրութեան եւ մաքսանենգութեան գործերը, բացառիկ պատիժներ սահմանելով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Խենդն ըսաւ, խելօքն հաւտաց

« ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԹՐՔՈՒԹԻՒՆԸ »

«Ճիւմհուրիյէթ» կը հրատարակէ հանրածանօթ շոշորթի մը, Արթաքի Ճէպէլիի մէկ նամակը, Եռնուս Նատի պէյի կողմէ Քլոտ Ֆարէրի տրուած պատասխան յօդուածաշարքին առթիւ: Այս յօդուածներէն մէկուն մէջ, «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետը դիտել կուտար թէ Թուրքերը հազարաւոր տարիներէ ի վեր Անատոլուի մէջ ապրած են, նոյն իսկ տարբեր կրօններու հետեւանքով ուրիշ ազգ կարծուած Հայերը եւ Յոյները կասկած չկայ որ ծագումով Թուրք են: Պ. Արթաքի Ճէպէլի այս տեսակէտը կը հաստատէ իր հետեւեալ նամակով.

Շատ յարգելի Եռնուս Նատի պէյ էֆէնտիս,

Երէկուան «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ կարդացի Հիթիթներու մասին ձեր շատ շահեկան յօդուածը: Մինչեւ երէկուան չափ մօտ նկատուելիք ատեն մը, իբր Թուրք պատմութիւն կը կարդային կարգ մը առասպելներ որոնք հակառակութեան համար գրուած են: Այս պատճառով, այս նիւթին շուրջ որքան ալ գրուի քիչ է:

«Յօդուածին մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւնս գրաւած է այն գաղափարը թէ Թուրքերն ու Հայերը—մինչեւ իսկ Յոյները — ցեղակից են: Նոյնութեամբ կ՚ընդունիմ ասիկա:

«Այո, ոչ մէկ կասկած կը վերցնէ այն իրողութիւնը թէ Հայերը քրիստոնէացած Թուրքեր են: Այս նիւթին շուրջ ձեզի կը ղրկեմ գրութիւն մը որ թերթի սիւնակներու մէջ սեղմուելու չափ համառօտուած է: Եթէ յարմար տեսնէք, կրնաք հրատարակել: Այս յօդուածը մէկ էջն է այն ուսումնասիրութեանս զոր գրած եմ թուրք լեզուի բնասիրութեան մասին:

«էֆէնտիս աւելի զբաղեցնելէ զգուշանալով, այս առթիւ յարգանքներս կը յայտնեմ:

Արթին Ճէպէլի»

⁂ «Ճիւմհուրիյէթ» յաջորդ թիւով կը խոստանայ հրատարակել գրութիւնը:

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԴԷՄ

Դեկտ. 26ի առտուն ուժանակով լեցուած ռումբ մը գտնուեցաւ Գահիրէի երկրաչափական վարժարանի պարտէզին մէջ, ուր պիտի այցելէր Ֆուատ թագաւորը: Դաւը երեւան հանուած ըլլալով, թագաւորը կրցաւ նախագահել վարժարանին բացման արարողութեան:

Քանի մը շաբաթ առաջ ալ, դժոխային մեքենայ մը պայթած էր բրիտանական մարզպանի պաշտօնատան պարտէզին մէջ: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ այս ահաբեկչական արարքները կը վերագրեն «Վաֆտ» կուսակցութեան:

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ ՊԻՏԻ ԳԱՅ

Արտասահմանի կաթող. պատուիրակներուն Երեւան գտնուած միջոցին, ի պատիւ անոնց ներկայացուած են *Պէպօ*, *Խաթաբալա*, *Եկամուտաւոր պաշտօնը* եւ *Մեծապատիւ Մուրացկանները*:

Մայիսին, Պետ. Թատրոնէն խումբ մը, գլխաւորութեամբ Տիկ. Օլիայի, Եւրոպա պիտի գայ եւ յետոյ Ամերիկա պիտի երթայ, հայկական ներկայացումներ տալու համար:

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ դեկտեմբերի երրորդ շաբթուան ընթացքին, մաքսանենգութեան 25 դէպք պատահած է հարաւային սահմանին վրայ: Տեղի ունեցած ընդհարումներու ընթացքին, 58 մաքսանենգներ բռնուած են, մէկը վիրաւոր, մէկն ալ մեռեալ:

Մաքսանենգներէն գրաւուած են 500 քիլոյէն աւելի շաքար, 1000 քիլոյի չափ քարիւղ, 260 քիլօ մետաքսեղէն եւ բրդեղէն եւ 72 կենդանի:

ԼԵՕ
(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

Գ.

Ահա՛ իր իսկ վկայութեամբ Լէօի երկու ուսուցիչները — Գր. Արծրունի եւ Րաֆֆի: Եւ իր «Մելիքի Աղջիկ»ով Րաֆֆիի ազդեցութեան յեղափոխական ու գեղարուեստական հարկը տալով, ան մնում է ամբողջովին Գր. Արծրունու թովչանքի տակ, խորացնելով եւ նրա քարոզած լիբերալիզմը եւ հրապարակախօսական, մարտական եղանակները, որ այնպէս ընտանի ու աւանդական էին դարձել «Մշակ»ում, անգամ նրա հիմնադրի մահից վերջը:

Լէօն էլ իր ուսուցչի նման յեղափոխական խառնուածքից իսպառ զուրկ էր եւ նրա պէս մի ժամանակ, իր երիտասարդական շրջանում, յեղափոխական ձգտումների ու հակումների պատրանք էր ստեղծել մինչեւ իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրների շրջանում:

Այս պատրանքին երեւի հաւատաց նաեւ ինքը, Լէօն, երբ Քր. Միքայէլեանի խնդրանքին անսալով, Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրգան «Դրօշակ»ի մէջ մի օր կրակ ու բոց, շանթ ու ռումբ տեղացող մի յօդուած զետեղեց, կարծեմ միակը, որ դուրս է եկել նրա գրչի տակից: Այդ այն ժամանակներին էր, երբ Քր. Միքայէլեան շարունակում էր դեռ հաւատ ունենալ դէպի Լէօի յեղափոխական խառնուածքը, եւ նոյն իսկ լրջօրէն խորհում էր նրան Ժընեւ հրաւիրել, իբրեւ խմբագիր «Դրօշակ»ի:

Ո՛չ. Լէօն յեղափոխական գրիչ չէր և չէր կարող դառնալ, ինչպէս և իր ուսուցիչը՝ Գր. Արծրունի: Ու բնաւ տարօրինակ չեմ գտնում, որ մի օր յեղափոխութիւնը պանծացնող Լէօն վերջ ի վերջոյ նաւարկելով հանգիստ է առնում ժողովրդական կուսակցութեան, այսինքն չափաւոր լիբերալիզմի ծոցում: Դա իր իսկական տեղն էր սկզբից ի վեր, որ փնտռում էր եւ շատ ուշ գտաւ:

Ընդհանրապէս մարդկանց գաղափարական ու բարոյական արմատական կերպարանափոխութիւններին հանրային ասպարէզում, ես չեմ հաւատում: Դրանք ո՛չ այլ ինչ են, եթէ ոչ ինքզինքը պահելու ճիգեր: Մարդկային էութեան խորքերում հանգչող մի կերպարանք կայ, որ տակաւ առ տակաւ է երեւան գալիս կեանքի ճնշումի տակ, յաճախ ոչ միայն իր շրջապատի, հապա եւ իր իսկ զարմանքը շարժելով: Իւրաքանչիւր մարդկային էակ ինքն իր համար ամենօրեայ յայտնութիւն է, եւ նրա կեանքը մշտատեւ ներհուն չարչարանք ու պայքար է ներքին ու արտաքին գործօնների հակոտնեայ, իրար ժխտող գաղափարների, զգացմունքների միջեւ, մինչեւ որ տաժանելի երկուութիւնը դադարի եւ անհատը կերպարանաւորուի միաձոյլ արձանի պէս: Բախտաւոր են նրանք, որոնց այդ լինելութեան երկունքը լուծւում է իմացական կեանքի շէմքում, վաղ երիտասարդական շրջանում եւ որոնց բախտի անիւը թաւալւում է անշեղ մի անգամ ընտրած ճամբով դէպ ի կատարելութիւն:

Որպէս գրագէտ ու գործիչ, Լէօն այդ երկունքներից չեղաւ: Իր ընկերային ձգտումները, ինչպէս եւ իր գրական «ժանր»ը եղան յարափոփոխ, շնորհիւ իր անհաստատ խառնուածքի եւ հայ իրականութեան տարամերժ պայմանների:

***

Լէօն արդէն անուն հանած գրագէտ էր, երբ 1895 թւի նոյեմբերին, հրաւիրուեց «Մշակ»ի խմբագրութեան քարտուղար:

Հաւատացած եմ, որ դա իր կեանքի ամենաերջանիկ օրն էր:

Գր. Արծրունին արդէն երեք տարուց ի վեր վախճանած էր. (1892 թ. դեկտ.): Նրան յաջորդող խմբագիրը՝ Ալեքսանդր Քալանթար, մի պարկեշտ մարդ՝ բայց անգոյն եւ անշուք, ոչ միայն իր նախորդի կարողութիւնը չունէր, այլ եւ կարելի է ասել բացարձակապէս զուրկ է հրապարակախօսական կարողութիւնից, եւ հանրային կեանքի երեւոյթների այն սուր դիտողութիւնից, որ Արծրունու մեծագոյն արժանիքը եւ հմայքն էր կազմում: Ա. Քալանթար միայն պատուական գիտնական է, ուրիշ ոչինչ: Իր ընտրութիւնը իբր «Մշակ»ի խմբագիր նա պարտական է այնպիսի պարագաների, որոնք հեռաւոր առնչութիւն իսկ չունին գրականութեան հետ: Ալեքսանդր Գ. ցարի գահակալութեամբ ամբողջ Ռուսիայում ծայր առած վայրագ րէակցիան տակաւին շարունակւում էր օր աւուր տեւող ուժգնութեամբ, երբ «Մշակ»ի խմբագրապետի տեղը թափուր մնաց: Գրաքննական խստութիւնները ծայր աստիճանի էին հասել մասնաւորապէս ծայրագաւառներում: Ազատ խօսքը իսպառ խեղդուած էր, ու ազգային փոքրամասնութիւնների վրայ ռուսացումի դաժան քաղաքականութիւնն էր ծանրացած: Մասնաւոր հալածանքի էին ենթակայ մանաւանդ ոչ – ռուս մշակոյթը, լեզուն ու եկեղեցին: Գրաքննութիւնն աւելի եւ աւելի սեղմում ու կատարելապէս անհնարին դարձնում էր նորերի հրատարակութիւնը: «Մշակ»ի դիրքն եւս կառավարութեան աչքին խախտուած էր համարւում: Եւ ահա խափանումի վտանգը նախատեսելով, Արծրունու ժառանգները խորհեցան կառավարական շրջաններին հաճելի մէկը խմբագիր հրաւիրել: Ա. Քալանթար տուեալ պայմաններում ճիշդ օրւայ մարդն էր: Պետական պաշտօնեայ, միաժամանակ իր մեղմ, քաղցրաբարոյ, զգուշաւոր բնաւորութեամբ, մանաւանդ իր քաղաքական բարեյուսութեամբ, կարող էր գոհացնել ամենախստապահանջ գրաքննիչին: Պաշտօնապէս «Մշակ»ի դիրքն ամրացաւ Ա. Քալանթարի օրօք, բայց բարոյապէս թերթը սաստկօրէն տուժեց: Արծրունու տեղը միանգամայն բաց մնաց, նրա շիտակ, անզիջող, խարազանող յօդուածների տեղ երեւան եկան նոր խմբագրի անշուք, ճապաղ, անհրապոյր գրութիւնները:

Ընթերցողների հիասթափութիւնը կատարեալ է:

Ու ահա այս ցաւալի վիճակը կիսով չափ դարմանելու համար հրաւիրուեց Լէօն: Այս փաստն ինքնին նրա ձեռք բերած ժողովրդականութեան եւ իր գրական հռչակի լաւագոյն ապացոյցն էր: Հեշտ չէր «Մշակ»ի շէմքից ներս ոտք կոխել: Գր. Արծրունուն գործակից եղած իր վարիչները, Խ. Մալումեան, Յ. Տէր Մարկոսեան եւ Հ. Առաքելեան չափազանց նախանձախնդիր էին թերթի աւանդութիւններին եւ վարկին, որպէսզի աննշան մէկը իրենց աշխատակից հրաւիրէին:

Կարելի է ասել, որ Լէօի մուտքը Արծրունու թերթի խմբագրութեան մէջ՝ Կովկասում համահայկական երեւոյթ եղաւ եւ ամէն կողմից ողջունուեց:

Եւ մի օր, 1895 թւի նոյեմբերին Թիֆլիսում յայտնուեց Ղարաբաղի լեռներից իջած մի կատարեալ կոլոս: Բարձրահասակ էր նա, թիկնաւէտ եւ առնական, բայց գաւառական ձախլիկ շարժուձեւերով, որ նրան տալիս էր չգիտես ինչ մի առանձին գրաւչութիւն: Աւելացրէք դրան իր մեղմ ու հրապուրիչ ձայնը, մտացի, համակրելի դէմքը, մանաւանդ՝ իր անհունօրէն խոհուն, տրտում ու բարի աչքերը հարուստ ճակատի տակ եւ կ'ունենաք Լէօի պատկերը: Ու այնուհետեւ ամէն օր կարելի էր հանդիպել նրան որոշ ժամին «Մշակ»ի խմբագրատան փողոցում, թեթեւօրէն կորացած, մի հաստ գաւազան ձեռքին, հանդարտ ու խոշոր քայլերով անցնելիս, առանց աջ ու ձախ նայելու, որպէս խորունկ մտածումով բռնուած մէկը: Եւ իր այս դիրքն ու կեցուածքը ոչինչ ունէր արւեստակեալ կամ ի ցոյց մարդկան: Բնակարանից խմբագրատուն, ապա կէսօրին դէպ տուն իր խոկումների, իր մտքերի, իր գաղափարների որոճալու, դասաւորելու ժամն էր, ու նա անցնում էր միանգամայն անուշադիր դէպ իր շրջապատը, թաւ յօնքերի տակից խելացի ու խորունկ աչքերը գետին յառած, մինչեւ որ մի ծանօթ առջեւը փակէր եւ նրան ուշքի բերէր:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲՈՒԺԷ՞ ԲՈՐՈՏԻՆ ՎԻՐՔԵՐԸ

—·—

Ճափոնի կայսրուհին վերջերս 250 հազար եէն նուիրեց, բորոտութեան դէմ պայքար մղելու համար: Միեւնոյն ատեն բանաստեղծութիւն մը ձօնեց բորոտներուն: Այս բանաստեղծութեամբ, որ բարձրաձայն կը կարդացուի բոլոր ուրկանոցներուն մէջ, կայսրուհին իր խոր կսկիծը կը յայտնէ բորոտներու կրած տառապանքներուն համար եւ կ'ըսէ.

— «Ինչպէս կը ցաւիմ որ չեմ կրնար անձամբ այցելել ձեզի: Թող այս ոտանաւորը իմ սփոփանքս ըլլայ ձեզի»:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

«ՐԱՖՖԻ»Ն ԲԱՑԱՒ ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՍՐԱՀԸ

ՅԱՌԱՋի ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ թէ Պուքրէշի «Րաֆֆի» մշակութային միութիւնը ձեռնարկած էր սեփական հաւաքատեղիի մը շինութեան, քանի որ անդամներու թիւը օրէ օր կը շատնար եւ համակիրներու ստուար բազմութիւն մը կը շրջապատէր այս Միութիւնը:

Արդարեւ այս բաղձալի ձեռնարկը իրականացաւ 2—3 ամսուան տքնաջան աշխատանքէ յետոյ, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին Միութեան բոլոր անդամները եւ ընկերները, ոմանք իրենց դրամով, ուրիշներ ուղղակի աշխատելով:

«Քարէն հաց հանենք», ինչպէս կ'ըսէ ժողովուրդը: Առանց սանդիմի գործի սկսան ու շնորհիւ Միութեան անդամներու — մեծ մասամբ աշխատաւորներ — բացառիկ զոհաբերութեան կարելի եղաւ գլուխ հանել այս դժուարին գործը:

Մօտ 200,000 լէյ արժեց շինութիւնը: Սրահը ունի 17 մեդր երկայնք եւ 8 մեդր լայնք, օժտուած է յարակից սենեակներով ու բեմով մը: Շինուած է արդիական ոճով եւ ներս մտնողին վրայ հաճելի տպաւորութիւն մը կը գործէ:

Կիրակի, 18 դեկտ. ժամը 4ին, կատարուեցաւ հանդիսաւոր բացումը: Արտասովոր բազմութիւն մը կար: Երբ ուրիշ անգամներ «Րաֆֆի»ն այսպիսի հաւաքոյթներ կազմակերպէր, ժողովուրդը կուգար ու բերնէ բերան կը լեցնէր սրահը. իսկ այս անգամ չտեսնուած բազմութիւն մը կար: Բոլոր յարակից սենեակները լեցուելէ յետոյ, բազմութեան մէկ մասը մնացած էր դուրսը ու մագլցած պատուհաններն ի վեր, մտիկ կ'ընէր ճառախօսները, որոնք բարեբախտաբար պոռալով կը խօսէին ու կարելի կ'ըլլար որ դուրսը մնացածներն ալ լսէին:

Հանդէսի նախագահն էր ընկ. Յ. Ճ. Սիրունի որ ընկ. Գ. Քէշտենեանի հետ ձեռք ձեռքի այս գործին հոգին ու մարմինը կազմեցին ու ամենամեծ սատարողները եղան անոր յաջող ելքին:

Նախագահը բացաւ հանդէսը համառօտ ճառով մը: Ըսաւ թէ այս Միութիւնը կազմուած է ասկէ մէկուկէս տարի առաջ 5—6 երիտասարդներու նախաձեռնութեամբ, ղեկավար ունենալով ընկ. Գ. Քէշտենեան եւ կարճ ժամանակի մէջ հող գտաւ գաղութի կեանքին մէջ ու շուտով դարձաւ ամենածաւալուն եւ ժողովրդական Միութիւնը: Յետոյ իր շնորհակալութիւնը յայտնեց բոլոր անոնց որ իրենց գնահատելի օժանդակութիւնը բերին այս գործին:

Օրուան տօնին առթիւ շնորհաւորական հեռագիրներ եւ ուղերձներ կարդացուեցան: Շնորհաւորած էին Հ. Յ. Դ. Քոմիթէութեան կոմիտէն, Արաքս Կրթ. Միութիւնը ու բոլոր համակիր կազմակերպութիւնները: Յետոյ խօսք առին տեղւոյս միութիւններու ներկայացուցիչները, շնորհաւորելով ու պատշաճ մաղթանքներ ընելով:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ռումանիոյ շրջանին կողմէ խօսեցաւ ընկ. Ս. Սարունի, ուսուցչական մարմնի կողմէ ընկ. Յ. Պապիկեան:

Ընկ. Դրօ որ հանդէսին ներկայ էր, խօսք առաւ ու իրեն յատուկ տաք շունչով ու ոգեւորիչ խօսքերով վերջացուց, մինչ ներկայ հասարակութիւնը դղրդագին կը ծափահարէր: Խօսք առաւ նաեւ ընկ. Հրաչ Բանիկեան, որ մասնաւորապէս ծանրացաւ Ծահվերդեաններու տարած անմիտ քարոզութեանց վրայ եւ իր ուրախութիւնը յայտնեց որ Պուքրէշի պէս հայաշատ կեդրոնի մը մէջ ստեղծուեցաւ վերջապէս ներկայանալի սրահ մը:

Հանդէսին գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին մայրաքաղաքին լաւագոյն ուժերը. Պ. Տավիտէսքու երգեց ժողովրդին ամենասիրելի երգը, «Հայաստան»ը, Տիկին Արծրունի նուագեց դաշնակի վրայ, Օր. Ս. Սվաճեան պարեց կովկասեան պարեր: Անսպասելի յայտնութիւն մը եղան մեզ Պուքրէշի Հայերուս համար Օր. Սօնա Ձերչեանի արտասանութիւնները: Օրիորդը ունի առողջ ձայն եւ արտասանելու ինքնատիպ եւ նոր ոճ մը. բառերը կ'արտասանէ յստակօրէն եւ գիտէ զանոնք շեշտաւորել: Անվերապահօրէն կարելի է ըսել թէ ան իր հետ բերաւ նոր բան մը: Օր. Ձերչեան վերջերս հասաւ Պուքրէշ Փրոֆ. Տոտոմեանցի հետ Պուլկարիայէն, ուր ընկերացած էր անոր եւ միասին այցելած Պուլկարիոյ հայաշատ քաղաքները: Այնտեղ փրոֆէսէօրը իր գիտութեամբ եւ օրիորդը իր արուեստով խանդավառած էին ժողովուրդը: Օրիորդը աւարտած է Սոֆիայի conservatoireը: Պիտի մնայ ամիս մը եւս, մասնակցելու համար քանի մը ներկայացումներու եւ անկէ յետոյ մտադրութիւն ունի այցելելու Ֆրանսայի հայաշատ վայրերը, սկսելով Փարիզէն:

Հանդէսի վերջաւորութեան ներկայ հասարակութիւնը իր քաջալերանքի բաժինը բերաւ: Ամէն մարդ սրտաբուխ նուէրներ ըրաւ: Հաւաքուեցաւ 40,000 լէյի գումար մը, գորգեր, նըկարներ եւայլ անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Նոյն օրը գիշերը ժամը 10ին տեղի ունեցաւ ընտանեկան պարահանդէս մը, ընտիր նուագախումբի մը ընկերակցութեամբ: Ներկաները մինչեւ առաւօտ զուարճացան ու մեկնեցան լաւագոյն տպաւորութիւններով:

Րաֆֆիի վարչութիւնը որոշած է դասախօսութիւններ սարքել եւ ներկայացումներու շարք մը տալ, սիրողներու օժանդակութեամբ:

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ. — Տքնաջան կ'աշխատին այս տղաքն ալ, միակ մտահոգութիւնն ունենալով համախմբել մայրաքաղաքիս ամէն կողմ ցրուած հայ ուսանողութիւնը, որոնց թիւը արդէն բաւական շատցած է, մանաւանդ գաւառի ուսանողներու գալուստովը: Ուսանողներու մեծ թիւ մը կը կազմեն նաեւ տեղացի Հայերը, բայց անոնք մեծ մասով դուրս կը մնան Միութեան շարքերէն: Բնականաբար այս ուղղութեամբ մեծ աշխատանք թափուեցաւ, բայց մինչեւ այսօր դեռ գոհացուցիչ արդիւնք չէ ըստացուած. փորձուեցաւ կազմակերպել դասախօսութիւններու շարք մը, բայց անյաջող: Յայտնի եղաւ որ հայ ուսանողները եւ ընդհանրապէս բոլորը կը սիրեն զբաղիլ աւելի շատ պարերեկոյթներով ու թէյասեղաններով եւ երբ այդ ուսանողական վարչութիւնը տուաւ շարք մը այսպիսի երեկոյթներ, իբրեւ միջոց զանոնք իրար կապելու: Գոնէ այսպէս կը յայտարարեն իրենք ուսանողները: Ի՞նչ հրաշալի չքմեղանք: Վերջերս վարչութիւնը հրաժարեցաւ իր գործունէութեան շրջանը լրացած ըլլալով: Ընտրուեցաւ նոր մը, որուն մէջ կը գտնուին կարող ու փորձառու ուժեր ինչպէս Սրապիոնեան Երուանդ՝ նախագահ, Չիվիլեան Յակոբ՝ քարտուղար, Օր. Թովմասեան եւն.: Կը յուսացուի որ նորընտիր վարչութիւնը ջանք չպիտի խնայէ աւելի մեծցնելու միութեան անդամներու թիւը ու կազմակերպել, յատկապէս ուսանողութեան համար դասախօսութեանց շարք մը, նուիրուած մասնաւորապէս հայ կեանքին:

Կը մտածուի նաեւ Հայերէն չգիտցող ուսանողներուն համար Հայերէն լեզուի մասնաւոր դասընթացք մը բանալ:

ԵԶՆԻԿ

ԾԻԾԱՂ

Փոքրիկն Ալանը իր մօրը՝

— Մայրի՛կ:

— Ի՞նչ է աղջիկս:

— Բոլոր հրեշտակներն ալ կը թռչի՞ն:

— Այո՛, աղջիկս:

— Ուրեմն, ինչո՞ւ մեր սպասուհին չի թռչիր:

— Ինչո՞ւ թռչի աղջիկս...

— Բա՛ն... հայրիկս միշտ անոր «հրեշտակս» կ'ըսէ...

— Ե՛ս... ես կը թռցնեմ հիմայ զայն:

***

— Տէր եւ Տիկին X հո՞ս են:

— Ո՛չ, պարոն, հոս չեն:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս ժամուս հոս չեն ըլլար:

— Ինչո՞ւ կը պնդէք, կ'ուզէք որ իրե՞նք գան ըսելու որ հոս չեն:

***

— Օրիորդ, ծննդավայրէս հեռացայ սիրտս ձեզ բերելու համար:

— Շատ ազնիւ էք, պարոն, բայց չէր արժեր որ առանց պզտիկ բանի մը համար անհանգիստ ըլլայիք:

***

— Կեանքիս մէջ շատ մը բաղանիկ պատկերներ շինած եւ ծախած եմ, բայց միշտ աղքատ ապրած եմ:

— Բարեկամ, փոխանակ բաղանիկ շինելու միայն բաղը ծախէիք, հիմա հարստացած պիտի ըլլայիք:

***

— Ձեր հագած հագուստներուն շատ հաւնեցայ, եթէ կարելի է ձեր դերձակին հասցէն տայիք.

— Պայմանաւ որ իմս իրեն չտաք:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ, ՈՐ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

Ներկայիս նուազած է գաղթային հոսանքը, որ Լեհերը կ'առաջնորդէր, մինչեւ վերջին տարիները, դէպի Ամերիկա: Հիմա Լեհերը կ'ուղղուին ուրիշ երկիր մը, դէպի Ֆրանսա:

Աւանդական կապերը, որ երկար դարերէ ի վեր իրարու կը միացնեն Ֆրանսան ու Լեհաստանը, նպաստեցին գաղթային այս հոսանքին՝ շտկելու համար իր ուղղութիւնը դէպի Ֆրանսա: Նոյն ատեն, պատերազմէն յետոյ երբ վիրաւոր Ֆրանսան աշխատող ձեռքեր կը խնդրէր արտասահմանէն, անշուշտ Լեհերը պիտի գաղթէին Ֆրանսա:

Պատերազմէն առաջ, հազիւ 15 հազար հոգի կը հաշուէին Լեհերը, որ հաստատուած էին Ֆրանսա: Պատերազմէն անմիջապէս յետոյ, Սպիտակ Արծիւին հանրապետութիւնը Ֆրանսա ղրկեց մինչեւ 70 հազար Լեհեր: Գաղթային հոսանքին ակը կը գտնուի Փօզնանիոյ եւ Փոքր Լեհաստանի մէջ, Փօզնան, Ցեսթոչովա, ուրկէց կ'ուղղուի, անցնելով Թուրէն եւ Փարիզէն, Ֆրանսայի այն շրջանները, որոնք կը գտնուին Լուարի հիւսիսը:

Ոմանք կ'երթան հիւսիսի եւ Փա-տը-Քալէի ածխահանքերը, ուր անոնց թիւը կը հասնի ներկայիս 100 հազարի: Ուրիշներ ալ կ'երթան Լօրէնի, հիւսիսի եւ Փարիզի գործարանները: Եւ կան, որ կ'երթան աշխատելու երկրագործութեան մէջ:

Նախապէս մեկուսացած էին, ֆըրանսական արդիւնաբերական շըրջանակներու մէջ կորսուած, իսկ ներկայիս կը կազմեն հսկայ գաղութներ:

Մասնաւորաբար ածխահանքային կեդրոններու, ինչպէս նաեւ կարգ մը երկրագործական շրջաններու մէջ գոյութիւն ունին լեհական իրական գիւղեր:

Անոնց տուները կահաւորուած են շատ պարզուկ ձեւով մը,— պատուոյ աթոռ մը, Ցեսթոչովայի կոյսին պատկերը զոր կը պաշտեն բոլոր կաթոլիկ Լեհերը, պատերէն կախուած են գորշ կամ ճերմակ կտաւներ, որոնց վրայ նախշուն ասեղնագործութիւններ կ'արձանագրեն բարոյական կամ հայրենասիրական խօսքեր:

Իրիկունները, բոլոր այս տուները կը թրթռան երգերով եւ շարականներով: Կիրակի օրերը բոլորը կը փութան իրենց մատուռը, ուր կը պատարագէ լեհ քահանան: Գեղջկուհիները հագած կ'ըլլան իրենց աւանդական զգեստները,— շրջազգեստ եւ լանջազգեստ համակ կապոյտ կամ կանանչ, փաթթուած նախշուն ցփսիներու մէջ:

Լեհական այս գաղութներուն մէջ ֆրանսական դպրոցները հաստատած են դասարան մը, որ ունի լեհ ուսուցիչ:

Ուրեմն իրական փոքրիկ Լեհաստաններ են ասոնք, որ ստեղծուած են ֆրանսական հողին վրայ:

Ֆրանսական հողին մէկ անկիւնը կը գտնէք փոքրիկ Իտալիա մը, որ հաստատուած է Կարոնի հովտին մէջ: Լա-Կարոն, Թարն-Կարոն, Վերին Կարոն, Ժէր նահանգներուն բընակչութեան նուազման պատճառով կարելի չըլլալով շահագործել շրջանին հողերը, հարկ տեսնուեցաւ օտար հողագործներ հրաւիրել: Եւ առաջին առթիւ եկան Իտալացիները, որոնք իրենց երկրին կլիման գտան այնտեղ: Տասնեակ հազարներով Իտալացիներ նախընտրաբար հաստատուեցան այդ ոսկեղէն շըրջաններուն մէջ, ուր հիմա գոյութիւն ունին գիւղեր գրեթէ բոլորովին Իտալացիներէ բաղկացած:

***

ԺԹ. դարուն վերջերը եւ Ի. դարուն սկիզբը, մեծ գաղթերու օջախ դարձան օսմանեան կայսրութեան զանազան երկիրները, ճիշդ այն պատճառներով որ Լեհերը եւ Իրլանտացիները դուրս կը հանէին իրենց երկրէն:

Արդարեւ, մէկ կողմէ կրօնական հալածանքը, միւս կողմէ երկրին աղքատութիւնը ստիպեցին որ Հայերը, Սուրիացիները, Միջագետքցիները, Ալպանացիները բռնեն նոյն ճամբան, որուն կը հետեւէին, Փիւնիկեցիներէն սկսեալ, բոլոր Արեւելքցիները՝ ի խնդիր շահագործելու Հիսպերիդայի պարտէզները, հոն ուր մար կը մտնէ արեւը:

Հայոց գաղթին հետքերը կը գտնէք Միջերկրականի աւազանին եզերքը, Կեդր. Եւրոպայի հաղորդակցութեան մեծ ճամբաներուն վրայ, Դանուբի հովտին մէջ, անցնելով Կ. Պոլսէն, Պալքաններէն մինչեւ Աւստրիա, Զուիցերիա եւ Ֆրանսա, ուր, մասնաւորաբար Փարիզի եւ Մարսիլիոյ մէջ, հաստատուած են հայկական կարեւոր գաղութներ: Յետոյ Հայոց գաղթին գիծը կը հասնի Եւրոպայի ծայրամասը ու կը վերջանայ Ամերիկայի մէջ:

Սուրիացիներն ալ նախ հետեւեցան Հայոց գաղթի ճամբուն: Սակայն, հասնելէ յետոյ եւրոպական ցամաքամասին ծայրը, երկուքի ճղեցին իրենց ճամբան: Մէկ մասը անցաւ, Հայոց ճամբով, Ամերիկա: Աւելի խոշոր մասը շեղեցաւ դէպի հարաւ եւ Մարսէյլէն անցաւ Ափրիկէ:

Արեւմտեան Ափրիկէի ֆրանսական եւ անգլիական գաղութներուն, ինչպէս Լիբերիոյ եւ Մարոքի մէջ, Սուրիացիները իրենց մենաշնորհը դարձուցած են մանր առեւտուրը:

Ալպանացիներն ալ իրենց աչքը դարձուցած են Եւրոպայի եւ Ամերիկայի կողմը: Եւ այնպիսի զանգուածային ձեւով կը գաղթեն, որ ներկայիս արտասահմանի մէջ աւելի շատ Ալպանացի կայ, քան բուն իսկ Ալպանիոյ թագաւորութեան մէջ:

Իսկ Միջագետքի քրիստոնեայ Քաղդէացիները սկսած են, նախապատերազմեան շրջանէն ի վեր, քալել Սուրիացիներուն ճամբով,— նախ դէպի Կեդր. Եւրոպա, Ֆրանսա, յետոյ դէպի հիւսիս. Ամերիկա կամ մինչեւ Պրազիլիա:

Այս գաղթը կը շարունակուի մինչեւ այսօր: Սակայն մեծ մասն անոնց, որ կուգան Իրաքի թագաւորութենէն, կանգ կ'առնեն ֆրանսական Սուրիոյ մէջ, ուր, ինչպէս ֆրանսացի մարդպաններուն վերջին տեղեկագիրները կը հաղորդեն, Քաղդէացիներու ներխուժում մը տեղի կ'ունենայ կարծես:

ԼԵՈՆ ԱՊԱՆՍՈՒՐ

(Ց)

ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուղթի վրայ հաշիւներ

—·—

Տագնապէն ու անոր ստեղծած դժուարութիւններէն ազատելու համար, Թուրքիոյ մէջ ոմանք կը խորհին իրենց դրամին արժէքը իջեցնել: Սատրէտտին Էնվէր, Միլլիյէթի մէջ յօդուածաշարք մը ունի՝ «Մեր ապրանքներուն արժողութեան եւ փոխանակութեան գիները» խորագրով: Ստորեւ, թարգմանաբար կուտանք իր այդ յօդուածներէն յատկանշական մաս մը. —

Մենք ստիպուած ենք իջեցնել մեր ապրանքներուն արժէքները եւ չքացնել սղութեան ազդակները: Որովհետեւ, աշխարհի վաճառումի գիները շատ ինկած են: Անոնք որոնք հրապարակին քանակով ու որակով տէր են՝ աժան ապրանք կը վաճառեն: Օրինակ. — Այսօր, Պիրէոնի մէջ ռուսական հանքածուխը 18 շիլին է (այսինքն մօտ 360 ղրշ.), եւ վեց մասնավճարով կը վաճառուի: Յունաստան մօտ մէկ միլիոն թոնէն աւելի ածուխ կը սպառէ: Տագնապին պատճառաւ այս քանակը 40 առ հարիւր իջած նկատենք իսկ, Յունաստան Զօնկուլտաքի համար լաւ յաճախորդ մըն է: Ռուսական ածուխը Պոլսոյ նաւահանգիստը 21—22 շիլին է: Հոս հոն տարեկան 40—50 հազար թոնի գնորդ կայ: 60–70 միլիոն թոն արտադրող Ռուսիոյ համար անարժէք այս քանակները մեզի համար արհամարհելի չեն: Եթէ Զօնկուլտաք յանձնելու պայմանաւ մենք ի վիճակի ըլլանք մեր ածուխը 11 շիլինի ծախել Հունգարիոյ տարեկան 450,000 թոն սպառումին համար Ջեխոսլավիոյ ածուխին հետ ալ պիտի կարենանք մրցիլ: Նոյն իսկ, շատ մեծ քանակութեամբ ածուխ սպառող Իտալիոյ կրնանք այդ գինով ածուխ ծախել: Մինչդեռ, վերջին մէկ տարուան ընթացքին անգլիական ոսկիին 30 առ հարիւր անկումը՝ նո՛յն համեմատութեամբ սուղցուց մեր ածուխը: Ճիշդ է որ աշխարհի տագնապը Թուրքիոյ մէջ եւս կարգ մը ապրանքներու, բայց մանաւանդ սննդեղէններու գիները իջեցուցած է. բայց, այս անկումը ընդհանուր չըլլալով, այդ տեսակ ապրանքներ արտադրողները վնասի ենթարկուած են: Օրինակ, մինչ Հավլայի մէջ հացին գինը 20 ղր.էն աւելի էր՝

այսօր կէսէն աւելի իջած է։ Մինչդեռ 1 թօն ածուխի հաւասար եղող բանուորին օրավարձը եւ այլ ծախքերու համար այդ տարբերութիւնը չկայ։ Իր մէկ քիլօ ծախսող ապրանքը ծախող Թուրք գիւղացին՝ իր երկրին մէջ՝ անոնց կիսուն չափ չի կրնար իր պէտքերը հոգալ։ Ո՛ր կողմէն ալ նայինք, կը տեսնուի որ արտածման կարելիութեանց համար, մեր արտադրութիւնները աժան ապրանք ընելու աշխատելու ենք։ Որովհետեւ, վնասով ապրանք չենք կրնար ծախել։ Առեւտրական նոր ծեքծեքումներով՝ վաճառամարտը երկրին հարստութիւնը ձեւով մը սպառելէն զատ բան մը չըլլալու համոզումը կուտայ։ Արդէն, զայն կիրարկող երկիրներն ալ անոր հասցուցած վնասը՝ ուրիշ ձեւով գոցելու ետեւէ են. բայց, չէ ճշդուած թէ այդ չափն ու վնասը ի վերջոյ ի՞նչ ելք կ'ունենան։ Մեր ազգային հարստութիւնն ու տնտեսական կարգուսարքը եւ կազմակերպութիւնը թոյլ չեն տար առեւտրական այդ նոր ձեւը կիրարկելու փորձերը ընել։ Այդ պարագային, մեր վաճառումը ապահովելու եւ շատցնելու համար, արտադրումի ծախքերու իջեցնելու նպատակով ի՞նչ ընելու ենք։ Երկրին մէջ շրջաբերութեան մէջ եղած մեր դրամը՝ մեր ընդհանուր հարստութեան եւ մեր տնտեսական զարգացման արդիւք ըլլալու աստիճան քիչ է։ Հետեւաբար, — մեր դրամը աւելցնելու ենք։ Թուրքիոյ հարստութիւնը կրնայ այսօր շրջաբերութեան մէջ եղած թղթադրամին 2—3 անգամով աւելիին ապահովութիւն մը ըլլալ։ Որով, կարելի է մեր դրամին արժէքը իջեցնել...։ Եթէ թղթադրամի արտածումով երկրէն ներս կեանքը չի փոխուիր եւ կամ դուրս ելած դրամին փոխարէն, նիւթերու գիները հարիւրին 10—15 համեմատութեամբ կը բարձրանան, անդին մնացող հարիւրին 85ը երկրին ի նպաստ է։ Չէ՞ որ մեր կեանքի եւ նիւթի ապրանքներու գիները այդ համեմատութեամբ աժանցած կ'ըլլան։ Ահա սակայնը, որ ներքին կեանքին վրայ ազդեցութիւն չընելով, դուրսը ինկած եւ անգլիական ճարտարարուեստին եւ արտածման օժանդակած է։ Եւ որովհետեւ, կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առնելով ապահոված է արտածման եւ ներածման հաւասարակշռութիւնը, աւելի ներածումէն ալ վախնալիք պատճառ մը չունինք... Եթէ դուրսի ապրանքը երկիր սուղ մանէ, երկրին ճարտարարուեստին ծառայած կ'ըլլայ։ Մինչեւ հոս լա՛ւ... Բայց, դրամին անկումը կը բարձրացնէ զանազան նիւթերու գիները։ Երբ դրամը շատնայ եւ գիները բարձրանան, անվստահութիւն եւ խրարանցում կը ծնի...։ Երբ խնդիրը այդ ձեւը ստանայ, ոչ թէ օգուտ, այլ վնաս յառաջ կուգայ։ Նոյն ատեն, մեր այն դուրսի պարտքերը, զոր քամպիոյով տալու ստիպուած ենք, ասոնց վրայ բարդուելով, արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ ոչ մէկ օգուտ ձեռք կը ձգուի։ Որով, կը մնայ ոչ թէ դրամի անկման ձեռնարկել, այլ՝ ապրանքները սուղ արժեցնող կամ արտադրութիւնները սուղի ապրանք ընող ազդակները մէկիկ մէկիկ վերցնել։

Տնտես. գործավարութիւնը՝ երկրին ճարտարարուեստը յառաջացնելու համար պայքարի ձեռնարկած է, այս խնդիրը այդ ձեռնարկին ամէնէն կարեւոր ու ամէնէն դժուարին կողմն է։ Այս դժուարութեան մեծութեան առջեւ՝ սիրտերը եւ կամքերը ամուր բռնելով յաջողիլ պէտք է...։ Որովհետեւ, այդ յաջողութիւնը Թուրք ազգին ոչ միայն ներկային այլ եւ ապագային պիտի պատկանի։

Պարեկոյթ ազգ. տարազով

— :-: —

Վերջերս, Էնկիւրիի մէջ, ի նպաստ Թուրք որբախնամ ընկերութեան, Անգարա Փալաս պանդոկի սրահներուն մէջ ազգային տարազով պարեկոյթ մը տրուեցաւ։ Ներկայ էին վարչապետ Ըսմէթ եւ Քեազըմ փաշաները, երեսփոխաններ, գործավարներ եւ դեսպաններ։ Երկրին զանազան տեղերէն շքեղ տարազներ բերել տուած էին։ Թանգարանէն եւս զգեստներ առած եւ զանազան տիկիններու տրամադրուած էին։ 200էն աւելի ազգային տարազներ հագած թրքուհիներ՝ պարեկոյթին արտակարգ բնոյթ մը տուած էին։ Ըսմէթ փաշայի կինը կարմիր գոյն շատ արժէքաւոր զգեստ մը հագած էր։ Քեազըմ փաշայի տիկինը Պալըքեսիրէն բերել տուած էր զգեստ մը։ Խորհրդային դեսպան Սուրիցի կինը հագած էր Էնկիւրիի տարազ մը եւ վիճակահանութեան տոմսերու ստացման մեծ ջանք կը թափէր։ Այրերը եւս ազգային տարազ հագեր էին։ Գրագէտ Նէշրէթ Հալքը, երեսփոխան Ահմէտ Սիւրէյա, եւն. կարճ վարտիքներ հագած էին եւ ձէպքէնլի զէյպէքի տարազ ունէին։ Օրքէսթրը զէյպէքի եղանակը նուագեց եւ անմիջապէս շրջանակ մը կազմուեցաւ եւ մեծ ոգեւորութիւն ստեղծուեցաւ։

Խրիմեանի մահուան 25ամեակը Թիֆլիսի մէջ

—.—

ԹԻՖԼԻՍ, 19 դեկտ.— (Յառաջ).— Երէկ, կիրակի, հոս տօնուեցաւ Խրիմեան Հայրիկի, մահուան քսանհինգամեակը։ Առաւօտ, պատարագէն յետոյ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ՝ Թաղ. խորհուրդի կարգադրութեամբ։ Իսկ կէս օրէ վերջ, «Թրաքնոքի Եունաք»ի սրահին մէջ Վասպուրականցիներու Հայրենակց. Միութիւնը հանդէս մը կազմակերպած էր։

Հանդէսին նախագահը՝ Եր. եպ. Փէրտահճեան, բացումը կատարելով, խօսեցաւ Հայրիկի դերին, նկարագրին ու մտահոգութիւններու մասին։ Մանրամասնօրէն բացատրեց թէ ի՛նչ կորովի ընդդիմութիւն ցոյց տուած է ռուսական ոտնձգութիւններու ատեն։ Գթութեան Խաչի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներէն կազմուած երկսեռ երգչախումբը, ընկ. Գ. Փափազեանի ղեկավարութեամբ, երգեց «Տէր կեցո դու զՀայս»ը։ Պ. Զաւէն Փափազեան յստակ առոգանութեամբ մը արտասանեց «Իմ Իսրայէլս»ը։ Մխիթ. վարժարանի տնօրէն Հ. Հ. Ոսկեան ըրաւ Հայրիկին կենսագրականը՝ պատկերալից լեզուով մը, բնորոշեց անոր նկարագրին գլխաւոր գիծերը, ձգտումները եւ կսկիծները, որոնք ամբողջ ժողովուրդին էին միանգամայն։ Պ. Տիգրան Պարտիզպանեան յաջող կերպով երգեց «Հայրիկ, հայրիկ»ը, ու եղած պահանջին վրայ՝ «Հով արէք»ը, իսկ ընկ. Օննիկ Քէչեան «Հայրիկին» ուղղուած իր յաջող արտասանութեամբ ոգեւորեց բուռն ծափերուն. իբրեւ պատասխան Ա. Ահարոնեանէ ալ կտոր մը արտասանեց։ Պ. Զ. Փափազեան Յուլթակի ընկերակցութեամբ գծեց Հայրիկը։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակը վերջերս հրատարակութեան տուաւ վիճակագրութիւնը ներկայ տարուան երրորդ եռամսեակի գործազուրկներուն, որ արձանագրուած են բոլոր երկիրներուն մէջ։ Այդ վիճակագրութիւնը ցոյց կուտայ որ, բաղդատելով 1931ի նոյն եռամսեակի գործազուրկներու թիւին հետ, շատ աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն գործազուրկները այս տարի։

Կարգ մը երկիրներու մէջ տագնապը ծանրացած է, եւ կարգ մը ուրիշ երկիրներու մէջ ալ, ընդհակառակն, մեղմացած, ինչ որ մասամբ կը հաստատէ եւրոպացի տնտեսագէտներու կարծիքները։

Ահա տագնապը թիւերով.—

Գերմանիա սեպտեմբերին՝ 5 միլիոն 260,000, անցեալ յունիսին 5,670,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 4 միլիոն 214,000։

Անգլիա սեպտեմբերին՝ 2,946,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 2 միլիոն 810,000։

Իտալիա սեպտեմբերին՝ 964,000, անցեալ մայիսին 1,000,000, անցեալ տարի օգոստոսին 660,000։

Չեխոսլովաքիա սեպտեմբերին 460 հազար, անցեալ յունիսին 482,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 215,000։

Պելճիքա սեպտեմբերին 342,000, անցեալ ապրիլին 350,000, անցեալ տարի յուլիսին 168,000։

Ֆրանսա սեպտեմբերին 298,000, անցեալ յունիսին 374,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 54,000։

Աւստրիա սեպտեմբերին 270,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 196,000։

Լեհաստան սեպտեմբերին 218,000, անցեալ ապրիլին 360,000, անցեալ տարի օգոստոսին 255,000։

Հոլանտա սեպտեմբերին 160,000, անցեալ մայիսին 140,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 70,000։

Տանըմարքա սեպտեմբերին 95,000, անցեալ յունիսին 80,000։

Իրլանտա սեպտեմբերին 76,000, անցեալ յունիսին 36,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 21,000։

Շուէտ սեպտեմբերին 75,000, անցեալ մայիսին 80,000, անցեալ տարի օգոստոսին 46,000։

Քննելով այս թիւերը, կը տեսնենք որ ներկայ տարուան գործազուրկներու թիւը շատ բարձր է անցեալ տարուան գործազուրկներու թիւէն։ Այսուհանդերձ կարգ մը երկիրներու մէջ նուազած է անոնց թիւը։ Անցեալ յունիսէն ի վեր Գերմանիոյ մէջ նուազած է 400,000, Իտալիոյ մէջ 60,000, Չեխոսլովաքիոյ մէջ 20,000, Պելճիքայի մէջ 8,000, Ֆրանսայի մէջ 76,000, Լեհաստանի մէջ 138,000, Շուէտի մէջ 5,000։ Կը կարծուի որ ներկայ տարուան վերջին եռամսեակի գործազուրկներու թիւը աւելի եւս նուազած է, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, ուր այժմ 260,000 հոգի կը հաշուեն գործազուրկները։

Ընդհակառակն, կան կարգ մը երկիրներ, ուր հետզհետէ կ'աճի գործազուրկներու թիւը։ Օրինակ, Հոլանտա, Տանըմարքա, Իրլանտա, Անգլիա։ Պէտք է դիտել, որ տագնապը այնքան ալ ազդած չէ Հոլանտայի եւ Տանըմարքայի վրայ, նկատելով որ գործազրկութիւնը այդ երկիրներուն մէջ սկսած է 1930ի վերջերը, եւ երբեք առաջ։ Ընդհակառակն, Ֆրանսա, որ քանիցս գործազրկութեան տագնապներ ունեցաւ, ժամանակ մը արձանագրեց մինչեւ 374,000 գործազուրկներ։ Բնակչութեան թիւին հետ համեմատութեան դրուած պարագային, տագնապը աւելի ծանր կը ճնշէ Իրլանտայի, Պելճիքայի եւ Աւստրիոյ վրայ։ Արդարեւ, Աւստրիա, որ հազիւ 9 միլիոն բնակիչ ունի, ստիպուած է նպաստ տալու իր գործազուրկներուն, որոնց թիւը շատ ալ քիչ չէ Ֆրանսայի գործազուրկներու թիւէն, մինչ Ֆրանսա ունի 42 միլիոն բնակիչ։ Գալով Պելճիքացիներուն, ըլլալով հարուստ ժողովուրդ մը, համեմատաբար նուազ կը նեղուին տագնապէն։

Ահա ցուցակ մը, որ կը ներկայացնէ իւրաքանչիւր երկրի մէջ գործազուրկներուն թիւը բնակչութեան հետ համեմատութեան դրուած։

Գերմանիա 1 գործազուրկ 11 բնակիչի վրայ, Անգլիա 16, Պելճիքա 23, Չեխոսլովաքիա 30, Աւստրիա 33, Զուիցերիա 38, Իտալիա 40, Հոլանտա 50, Լեհաստան 130, Ֆրանսա 150։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Տօնածառ

ՎԷՆՍԷՆ, 26 Դեկտ.— Դպրոցասէրի Վէնսէնի եւ Շրջանի մանկապարտէզին վարչութեան կողմէ կազմակերպուած տօնածառի հանդէսը տեղի ունեցաւ Կիրակի ժամը 2.30ին, մանկապարտէզին սրահին մէջ։ Ներկայ էին 14 աշակերտներու ծնողքները, եւ հեռաւոր արուարձաններէն եկած համակիրներ։

Հանդէսը բացուեցաւ աշակերտներու մէկ երգով։ Յետոյ իւրաքանչիւրը մէջընդմէջ մեներգ եւ մանկական արտասանութիւններ ըրին։ Անշուշտ սոյն յաջողութիւնը կը պարտինք «Դպրոցասէրի» շրջանաւարտուհիներէն Օր. Մաքրուհի Զամանեանի թափած ճիգերուն։ Օրիորդը միայն երեք ամսուան ընթացքին շաբաթական հազիւ մէկ մէկ ժամ աշխատանքով վարժեցուցած է փոքրիկները։ Վարչութիւնը՝ սոյն Ծաղկոցը ծաղկեցնելու կոչ ուղղեց բոլոր ներկաներուն, իբրեւ մանիկ մը ազգապահպանման գործին։ Ներկաներէն, Պ. Եղիա Յակոբեան, շնորհաւորելով Վարչութիւնը, իր կարգին յորդորեց, միշտ վառ պահել պլպլացող կանթեղը։ Յետոյ մանկապարտէզին նուիրեց տասը ֆրանք։ Ներկաներն ալ մասնակցեցան եւ գոյացաւ կարեւոր գումար մը։

Ուսուցչուհին «Պիճինկօ» երգէն վերջ, հանդիսականները 6ին բաժնուեցան գոհ տրամադրութեամբ։

Այս առթիւ մասնաւոր երախտագիտութիւն՝ Դպրոցասէրի կեդր. վարչութեան որ այս կրթանուէր հանդիսաւորութիւնը վայելել տուաւ Վէնսէնի եւ շրջանի ժողովուրդին։ Խորին շնորհակալութիւններ նաեւ բոլոր հանդիսականներուն, որոնք նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս, քաջալերեցին նոր սերունդի փրկութեան նուիրուած ջանքերը։

Հանդէսին վերջաւորութեան վարչութիւնը ներկաներուն ուշադրութեան յանձնեց Դպրոցասէրին ծանօթ կոչը, եւ յորդորեց որ հրապարակ հանուած վիճակահանութեան տոմսեր գնեն եւ անդամագրուին, 53 տարուան հնոցը տագնապէ ազատելու համար։

Գր. Հատսեան

ՄԱՄՈՒԼ

Թուրքիա եւ Յունաստան

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ Թուրքեւհելլէն յարաբերութեանց մասին (21 դեկտ.).

— «Հելլէնօ-Թուրք բարեկամութեան մասին գրեթէ չխօսուիր այլեւս Աթէնքի մէջ։ Ցալտարիսի կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը ընդհանուր գիծերուն մէջ թէեւ տարբեր չէ Պ. Վենիզէլոսի քաղաքականութենէն, սակայն որոշապէս յայտնի է որ ժողովրդականները այն անվերապահ ու ծայրայեղօրէն ջերմ վերաբերումը չունին Էնկիւրիի հանդէպ, ինչ որ ունեցան Ազատականները։

Պ. Վենիզէլոս Յունաստանի դուռը լայնօրէն բացած էր Թուրքիոյ առջեւ։ Կնքուած առեւտրական դաշինքով, Յունաստան ամբողջովին յանձնուած էր Թուրքերու քմահաճոյքին։ Վերջին տարուայ վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան թէ Յունաստան մեծ գումարներ յատկացուցած է Թուրքիայէն գնումներ ընելու համար, փոխարէն ոչինչ ստանալով Ցալտարիսի կառավարութիւնը գործի գլուխ անցնելուն, անմիջապէս նկատի առաւ այս մեծ տարբերութիւնը, Թուրք կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելով անոր վրայ։

Թուրքեւհելլէն առեւտրական յարաբերութեանց զարգացումը ի վնաս Յունաստանի այնքան մեծ նշանակութիւն չունի բաղդատմամբ այս միւս համաձայնութեան, որ կը վերաբերի ծովային սպառազինութեան։ Մինչեւ 1928 Յունաստան նաւային գերակշռութիւն ունէր Թուրքիոյ վրայ։ Պ. Վենիզէլոս Էնկիւրիի մէջ ստորագրած համաձայնութիւնով գերակշռութիւնը փոխանցեց Թուրքերուն եւ այսօր փաստ է որ Յունաստան նաւային տեսակէտով կը գտնուի ստորադաս վիճակին մէջ։

Ներկայ կառավարութիւնը բնականաբար չկրնար գիծ քաշել Էնկիւրիի համաձայնութիւններուն վրայ, մինչեւ անոնց պայմանաժամին լրացումը (1935)։ Սակայն չի ալ կրնար չմտահոգուիլ Յունաստանի ապահովութիւնով, որ բախտին ձգուած է։ Կառավարութեան այս մտահոգութիւններէն անտեղեակ չէ Էնկիւրին, որովհետեւ անոնք յայտնուած են հրապարակաւ, այն օրերուն, երբ ժողովրդական կուսակցութիւնը ընդդիմադիր էր և խորհրդարանին մէջ իր քննադատութեան խօսքը ըսաւ հելլէնօթուրք բարեկամութեան մասին։

Պ. Վենիզէլոսի Թրքասիրական բարեկամութիւնը իր ազդեցութիւնը ունեցաւ նաեւ Յունաստանի ներքին կեանքին վրայ։ Թուրքերը բազմաթիւ առիթներով միջամտեցին Յունաստանի ներքին խնդիրներուն։ Օրինակ, անցեալ օգոստոսին, Փոքր Ասիոյ պարտութեան տասնամեակին առթիւ, ծանօթ զինուորական գրող Պ. Մոսկոփի՛թի յօդուածաշարք մը սկսաւ հրատարակել Աթինայիքա Նէա օրաթերթին մէջ, կծու ակնարկութիւններով։ Թրքական դեսպանին միջամտութեամբ յօդուածներու հրատարակութիւնը ընդհատուեցաւ, թէեւ կառավարական շրջանակները լաւ չի տպաւորուեցան դեսպանին միջամտութենէն»։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Դիւրութեան համար, Մարսէյլի մեր ընդհ. գործակալ Պ. Գ. Ծերիկեանի յանձնած ենք առկախ հաշիւներու գանձումը։

Կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն, ամէն հաշիւ փակել մինչեւ 1932 Դեկտեմբեր 31։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՏԷՍԻՆ.— Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Տէսինի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ 18 Դեկտ. Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Պ. Սմբատ Յակոբեանի բնակարանին մէջ։ Ժողովին նախագահն էր Բերովբէ Կարապետեան, քարտուղար՝ Սարգիս Աղաւեան։

Ժողովը ընտրեց իր նոր վարչութիւնը հետեւեալ կազմով.— Պ. Պ. Բերովբէ Կարապետեան՝ ատենապետ, Ռուբէն Կէնճոյեան՝ քարտուղար, Պետրոս Խամսեան՝ գանձապահ, խորհրդականներ՝ Պ. Պ. Սմբատ Յակոբեան եւ Յարութիւն Պետրոսեան։

Կը խնդրուի բոլոր մեր քոյր մասնաճիւղերէն ու հայրենակիցներէն նամակները եւ բոլոր թղթակցութիւնները ուղղել հետեւեալ հասցէին՝ K. Garabedian, 16, rue Coli, Décines (Isére):

(կնիք)

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ» տարեցոյցը, Ա. տարի։ 1933։ Տպ. Լիոն։ Գին՝ 10 ֆրանք։ Ամբողջ հասոյթը պիտի յատկացուի ազգապահպանման գործին։

ԱՐՓԻ, հայ ընտանիքին պարբերականը (պատկերազարդ)։ Ա. տարի, Թիւ 18։ Դեկտեմբեր 1։ Տարեկան բաժնեգին՝ 2 տոլար։

1933ին «Արփի»ն պիտի հրատարակուի մեծցած ծաւալով, 16ի փոխան 24 էջ, եւ ամիսը մէկ անգամ։

Հասցէ.— 78 Glanville, Ave. Allston, Mass. (U. S. A.). Կը գտնուի նաեւ «Յառաջ»ի մօտ։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԻ, ամսագիր Ա. տարի Թիւ 3։ Հիմնադիր տնօրէն՝ Տիկին Սիրան Սեզա։ Գին 4 ֆրանք։ Տարեկան բաժնեգին 50 ֆրանք։ Հասցէ.— Mme Siran Seza, B. P. No. 722, Beyrouth (Liban)— Փարիզի մէջ՝ գրատուն Հրանդ Սամուէլ։

ՍԻՈՆ, ամսագիր կրօնական, գրական, բանասիրական։ Թիւ 12, դեկտեմբեր 1932։ Պաշտօնական հրատարակութիւն Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան։

ԲԱԶՄԱՎԷՊ, հանդիսարան բանասիրական, գրական, գիտական, բարոյական։ Թիւ 12. դեկտեմբեր 1932։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Աղջիկը ընդունեց։ Դուրս հանեց ձեռքը եւ անցուց անոր թեւին ու այդպէս քալեցին. հովանոցին տակ անոնք աւելի մօտեցան իրարու։ Չխօսեցան երբեք։ Անձրեւին կաթիլները միօրինակ ձայն մը կը հանէին հովանոցին վրայ։ Երբ մօտեցան Ժօրժի տանը որ նկարները այդ երիտասարդին Լըփիք փողոցին մէջ էր՝ Մուլէն Ռուժի մօտերը, աղջիկը դուրս հանեց գլուխը հովանոցին տակէն։

— Տակաւին կանուխ է, ըսաւ Ժօրժ։

— Տակաւին թաց է, պատասխանեց աղջիկը։

Ժօրժ բացատրեց որ եթէ անիկա վեր գար՝ իր աշխատանոցը, անձրեւը կրնար շուտով դադրիլ։

— Ուրեմն ա՞յդ էր ձեր դաւադրութիւնը, հարցուց Լիան։

— Այսինքն, այո՛, երէկ գիշեր դուք անհետացաք. ձեզմէ պիտի խնդրէի որպէսզի գայիք իմ նկարներս տեսնելու։

— Իսկ ձեր նկարները որ եւ է կերպով կը նմանի՞ն Փինէի այլանդակութիւններուն։

— Ո՛չ, փառք Աստուծոյ։

Թերեւս իր հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար էր որ ուզեց տեսնել որ շամփանիա հրամցուցած էր իրեն եւ պարի ատեն հազիւ թէ դրկած էր զինքը։ Եւ կամ թերեւս, չէր հետաքրքրուեր անգամ այդ նկարներով ու պարզապէս, անոնց շնորհիւ հասկնալ կ'ուզէր անոր նկարագիրը։ Աչքին ծայրովը նայեցաւ անոր եւ առանց բառ մը արտասանելու, հետեւեցաւ անոր քայլերուն, սանդուղներէն վեր։ Բարձրացան երեք յարկ՝ լերկ տախտակամածներուն վրայէն։ Առաջին անգամը չէ որ աղջկան մը քայլերուն ձայնը կը լսէր ան իր տանը մէջ։ Ուրիշներ ալ եկած էին հոն։ Բայց զգաց որ տարբերութիւն մը կար։ Աւելի ափրական էր ու յստակ՝ Լիան Սոնբէլի քայլերուն ձայնը։ Ան ոտքերը կը դնէր սանդուղին մասներուն վրայ այնպէս մը որ կարծես իրաւունք մը ունէր քալելու անոնց վրայէն։ Երբ Ժօրժ բացաւ իր ձեղնայարկի սենեակին դուռը, աղջիկը մտաւ ներս, լուսաւոր նրբանցքէն դէպի այդ մութ սենեակը, առանց այն կեղծ վարանումին զոր ընդհանրապէս ցոյց կուտան փողոցի պոռնիկները։

Ժօրժ վառեց կազին կտուցը։ Կրակ կար տակաւին վառարանին մէջ ու տաք էր սենեակը։ Աղջիկը նստաւ բազմոցի մը վրայ, պատուհանին տակը, անհանդարտ շարժումներ ընելով եւ սակայն երեւութապէս գոհ այս անսպասելի հանգստութեան համար։

Սկսաւ խուզարկու նայուածք մը պտտցնել սենեակին չորս կողմը։ Փինէի աշխատանոցին չէր նմաներ ան։ Յայտնի էր թէ անիկա սենեակն էր մէկու մը որ կապուած էր իր գործին ու կ'ապրէր անոր հետ։ Փինէն — ըսեր է ան անցեալ օր — աղտոտ մէկն էր, խայտառակին մէկը...

Ժպտուն ու երբեմն ալ գլխու նշաններ ընելով, աղջիկը կը դիտէր Ժօրժը որ կը պատրաստուէր սուրճ եփելու։

— Կը կարծէ՞ք որ այստեղ պիտի մնամ, ըսաւ ան յանկարծ։

— Մինչեւ որ նկարներս տեսնէք։

— Ա՛հ...

Տարօրինակ էր այդ բացագանչութիւնը։ Ծիծաղ մը չէր, բայց զուարթ շեշտ մը կար անոր մէջ։ Լռողը լրութիւն պիտի վերագրէր աղջկան. իրապէս անկարելի էր հասկնալ այդ բառին իմաստը։

Ժօրժ բաժակ մը սուրճ տուաւ աղջկան եւ դարակներէն գիրքերը վար առնելու պէս, սկսաւ մէկիկ մէկիկ դուրս քաշել իր կտաւները, որոնք կուտակուած էին պատերուն տակ։ Գանգատեցաւ լոյսէն ինչպէս ամէն արուեստագէտ։ Արուեստագէտները կը նմանին երկրագործներուն որոնք միշտ դժգոհ են օդէն։ Երբ Աստուած լոյսը ստեղծեց, այնպէս մը ընելու էր որ ան միշտ յարմար ըլլար իր նկարները ցուցադրող արուեստագէտին։

Կտաւները դրաւ պատկերակալին վրայ. վար առաւ, դարձուց պատկերակալը ու այսպէս՝ քանի մը անգամ։ Աղջիկը նայեցաւ նկարներուն ու կրկնեց դարձեալ իր անհասկնալի բացագանչութիւնը.

— Ա՛հ...

Ի՞նչ ըսել կ'ուզէր. տղան երբեք չհասկցաւ։ Չէր կրցած հասկնալ այդ աղջիկը։ Բացառիկ իմացականութիւնով օժտուած մէ՞կն էր ան, թէ, ընդհակառակն, ունէր խորամանկութիւնը աղուէսին որ կը փորձէ դուրս գալ թակարդէն կամ գիշատիչ գազաններուն որոնք նեղ ճամբաներէն կը վազեն դէպի անտառը՝ իրենց որսին ետեւէն։ Ժօրժ ցոյց տուաւ իր նկարներուն ամբողջ հաւաքածոն։ Աղջիկը որ մինչեւ վերջ իր ծանօթ բացագանչութենէն զատ, բառ չէր արտասանած, նայեցաւ անոր երեսին ու ըսաւ.

— Պիտի նկարես զիս. չէ՞։

Լիան նստած էր պատուհանին տակը՝ բազմոցին վրայ. Ժօրժ նայուածք մը նետեց անոր աչքերուն եւ պատասխանեց.

— Այո՛։

Աղջիկը ոտքի ելաւ.

— Հիմա պիտի նկարես, այնպէս չէ՞։

— Ո՛չ հիմա. լոյս չկայ։

— Բայց նախ պիտի գծես, ածուխով, վրձինով չե՞ս գծեր։

— Ուրիշները կ'ընեն, ես չեմ ըներ։

Ուրեմն նախ գծէ, այո՞։

— Անշո՛ւշտ։

Լիան հանեց գլխարկը ու նետեց բազմոցին վրայ. հանեց նոյնպէս վերարկուն։ Տղուն առջեւը կեցած ու հանդարտօրէն դիտելով անոր աչքերը, սկսաւ մէկիկ մէկիկ հանել իր հագուստները։

— Բայց ո՞վ ըսաւ որ ձեզ մերկ պիտի նկարեմ։

Զարմացաւ աղջիկը։

— Զի՛ս պիտի նկարես, անշուշտ...

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

28 Յունուար Շաբաթ գիշեր, Hôtel Moderneի հոյակապ սրահներուն մէջ Place de la République

Ձրի յայտագիր — Պարի եւ Ծպտեալներու մրցումներ — Երկու մեծ նուագախումբ — Ղեկավարութեամբ Պարի Փրոֆէսէօր Պ. ԵՂԻՄՈՒՐԵԱՆԻ

ԾԱՆՕԹ.— Ծպտեալները պարտաւոր են ներկայացնել ափորները մրցումին կարենալ մասնակցելու համար:

Ով է Թիմուրթաշ

Հեռագիրները կը հաստատեն Պարսկաստանի պալատական նախարար Թիմուրթաշի հրաժարումը կամ պաշտօնանկութիւնը, որ մեծ տպաւորութիւն գործած է:

Պ. Թիմուրթաշ Շահին ամէնէն մտերիմ եւ ազդեցիկ խորհրդականն էր տասը տարիէ ի վեր եւ իրական վարիչը երկրին քաղաքականութեան: Սերած՝ մեծահարուստ գերդաստանէ մը, զինուորական կրթութիւնը ստացած էր Ռուսաստանի մէջ: Համոզումով հակառակ էր անգլիական քաղաքականութեան: Զինուորական ասպարէզին մէջ մտերմացաւ Շահին հետ որ իրեն յանձնեց նոյն իսկ իր զաւկին կրթութիւնը: Նուրբ դիւանագէտ է եւ քաջածանօթ՝ եւրոպական գլխաւոր լեզուներու: Յաճախ կ'երթեւեկէր Մոսկուա, Պերլին, Լոնտոն եւ Փարիզ:

ՍԱՀՄԱՆԷՆ ԴՈՒՐՍ

Սահմանէն դուրս հանուեցաւ ռումանացի պարուհի մը, Օր. Ալիս Պատեան, որ տուն-տեղ եղած էր Փարիզի ավնուապետական մէկ թաղին մէջ: Լաւ կը հագուէր, ձեռք-ձեռք հագուստ ապսպրած էր, մեծ մասը ապառիկ: Անցագիրն ալ կանոնաւոր էր, բայց աշխատելու իրաւունք չունէր. մինչդեռ պայմանաւորուած էր մօտերս բեմ ելլելու: Ոստիկանները արթնցուցին քնացած պահուն, եւ սահմանէն դուրս հանեցին վարչական եղանակով:

Տիկինը բողոքած է այս բացառիկ խստութեան դէմ:

ԵՐԵՔ ԱՄԻՍ ԲԱՆՏ՝ ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ ԳՈՂՆԱԼՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Գրած էինք թէ ոստիկանութիւնը ձերբակալած է էնիտեան անուն Հայ մը, որ ամբաստանուած էր թէ 1931 յուլիս 27ին Ժոռժ Պիզէ փողոցի յունական եկեղեցիէն գողցած է թանկագին աւետարան մը, արծաթ սկիհ մը եւ հաղորդութեան յատուկ դգալ մը:

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ առջի օր, եւ ամբաստանեալը դատապարտուեցաւ երեք ամիս բանտարկութեան:

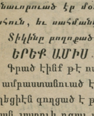
Մանրամասնութիւնները՝ վաղուան թիւով:

ԿԵՂԾ ՖՐԱՆՔ ՔՇԱԾ ԷՐ

Միեւնոյն օրը, հինգ տարի բերդարգելութեան դատապարտուեցաւ Ֆրանսացի մը, Ֆրանսուա Պուտրօ, որ տասը ֆրանքնոցներ քշած էր: Իր մեղսակիցները, որոնք չեն գտնուած, վերջերս վիրաւորած էին իր կինը եւ կը սպառնային իրեն, որպէս զի լռութիւն պահէ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ սկսաւ կրճատել պետական պաշտօնեաները: «Իզվեստիա» կը գրէ թէ Ուկրայնայի մէջ կրճատումները եղած են 38 առ հարիւր: Միայն Խարքովի մէջ արձակուած են 461 պաշտօնատարներ, իսկ 777 հոգի՝ Ուկրայնայի կեդրոնական վարչութիւններէն:

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ. Հ. Դ.

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ վռամեան, Մշօ, Մուրատ եւ Արխունեան խումբերը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Քէնտիրեանի ճաշարանը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

Ընտանեկան խնջոյք Նոր Տարուոյ առթիւ

նախաձեռնութեամբ՝

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ եւ հովանաւորութեամբ՝ ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԻՆ

Այս Շաբաթ իրեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Ընկ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆի ճաշարանը, 40 rue Pierre Corneille

Կը Նախագահէ՝ ընկ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

ԿԱՐԵՒՈՐ

16 էջնոց գիրքի փոխան (փայլուն թուղթ, տպագրութիւն, կազմ, եւ փոքրի ծախք միասին) կը պատրաստենք 175 ֆրանքի: Կը ղրկենք նմոյշ եւ մանրամասնութիւն: Երաշխաւորութիւն յանձնարարութեան տառացիօրէն գործադրութեան: Դիմել՝ Տպարան ՆՈՐ ՕՐ, 20, A. Voulis, Athènes, Grèce.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ նախկին Սանուց Միութեան ճաշկերոյթը տեղի կ'ունենայ ամսոյս 30ի ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, «Ֆլօրիա» ճաշարանը, 61, Rue Mr. le Prince, մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն-Միշէլ:

Օր. Մաննիկ Պէրպէրեանի սիրայօժար մասնակցութիւնը առիթ համարելով կը հրաւիրուին բոլոր սաները եւ համակիրները. կը խնդրուի վերաքիշեալ հասցէին երկտողով մը իմացնել յանձնախումբին.—

Association des Anciens Elèves du College Berberian.

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

95 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, զարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ձեռներ, հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՆՑԻԿ – ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅԿ. ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի մասնաժողովին կողմէ

Նախագահութեամբ՝ Պ. Գ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ

8 Յունուար Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 14էն մինչեւ կէս գիշեր Շան զ'Էլիզէի սրահներուն մէջ

79, Ave. des Champs Elysées (Paris 8)

Métro: Champs Elysées

Գեղարուեստական բաժին: Եւրոպական պարեր:

Նուագախումբ ղեկավարութեամբ Պ. **PIZZORO**ի

Մուտք՝ 25 ֆրանք

Դպրոցական հանդէս Կաղանդի առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին **Salle Patin**ի սրահին մէջ

114, Grand' Rue - Chaville

կը ներկայացուի՝ «ԶԱՎԱԼԼԸՆ»

Հայկ. երգեր եւ պարեր, նուագ, մանկական արտասանութիւններ եայլն.:

Մեներգ Օր. Ի. ՏԱՅԵԱՆԻ կողմէ

Մուտք՝ **3** ֆրանք

Հաղորդակցութեան միջոց.— Port St. Cloudէն առնել 1 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Ancienne Mairie:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊՈԼՍԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

7 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Rond-Point du Prodo, Château des Fleursի սրահներուն մէջ

գեղարուեստական բաժին, նուագահանդէս, «Թոմպոլա»:

Պար եւ տղայոց նուէրներու բաշխում:

ՄՈՒՏՔ.— Անդամներու՝ ձրի: — Ոչ-անդամներու՝ 10 ֆրանք: — Մինչեւ 10 տարեկան տղոց մուտքը ազատ է:— Ոչ Պոլսեցիներ կրնան մասնակցիլ:

ԾԱՆՕԹ.— Միութեանս տարեկան պարահանդէսը 1933 փետրուար 25ին: Բոլոր Միութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 29 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

29 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2075

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ՇԱՀՆ ՈՒ ՎՆԱՍԸ 1932ԻՆ

Ո՛րքան պիտի ուզէինք շեղիլ աւանդական սովորութենէն, — Տարեկան Տեսութիւն:

Եւ սակայն, «խորհուրդ մարդկան», կամք... պանդխտութեան:

Տասը տարին լրացաւ: Իսկ մէկ տարիէն միւսը՝ այնքան բախտորոշ, յաճախ կսկծալի երեւոյթներ կը պարզուին որ, բնազդաբար կը մղուիս մէկ տարին բաղդատել միւսին հետ: Գնահատել շահն ու վնասը: Սեւն ու ճերմակը:

Ահաւասիկ արեւմտեան Եւրոպան. ցամաքամաս մը ուր 70 – 80 հազար «մնացորդաց» կը հաշուենք:

Ի՞նչ նշանակելի փոփոխութիւններ տեղի ունեցան Ֆրանսայի եւ հարեւան երկիրներու հայկական գաղութներուն մէջ: Յառա՞ջ կ'երթանք թէ ետ: Ազգային ոգին կը ծիւրի՞ թէ կը զարգանայ: Տեղատուութի՞ւնն աւելի ուշագրաւ է թէ մակընթացութիւնը:

Փորձենք խտացնել, գրի առնելով միայն գլխաւոր գիծերը:

×

Անգլիա: Կայուն համրանք մը ունինք՝ Մանչէսթըրի եւ Լոնտոնի մէջ: Երկուքն ալ իրարու հետ մրցումի եկած՝ «բան մը չընելու» քաղաքականութեամբ:

Ներողութի՛ւն: Բանե՛ր մը կ'ընեն երկու գաղութներն ալ, անհատապէս կամ հաւաքաբար:

Բայց, տարուէ տարի աւելի պակաս: Հետզհետէ մոռացութեան տալով իրենք զիրենք:

Երկուքն ալ եկեղեցիներ ունին: Հոգեւոր հովիւ, Հոգաբարձութիւն, Տիկնանց եւն.: Եւ իրենց ամբողջ գործունէութիւնը ամփոփուած է այդ նեղ, չափազանց նեղ շրջանակին մէջ:

Անշուշտ մէկ պատճառը այն է որ, չունին բազմութիւն: Գաղթականութիւն: Բանուորութիւն: Այնպէս ինչպէս մեր գաղութը:

Եղած – չեղածը՝ հին, առեւտրական գաղթականութեան մնացորդն է, երկու քաղաքներուն մէջ ալ: Աւելի նօսրացած՝ տնտեսական տագնապին հետեւանքով:

Քանի մը տարի առաջ, երիտասարդական շարժումի կայծեր կը պլպլային Լոնտոնի մէջ: Այսօր հետք չէ մնացած այդ բոլորէն: Եւ տարին քանի մը անգամ հազիւ «ազգային – եկեղեցական» լուրեր շրջան կ'ընեն թերթէ թերթ:

Մէկ խօսքով, եղածը ինքն իր մէջ կը հալի, արդէն օտարացած ըլլալով ինչ որ կար իբրեւ նոր սերունդ:

Պելժիա: Դարձեալ ամփոփուած երկու քաղաքի մէջ, — Պրիւքսէլ եւ Անվերս:

Քիչ մը աւելի մխիթարական՝ բաղդատելով Անգլիոյ հետ: Բայց ետ գացած՝ ուրիշ տարիներու վրայ:

Այսօր ալ, եղած – չեղած շարժումը կը վարեն Տիկնանց Միութիւնները՝ երկու քաղաքներուն մէջ: Պարբերական հանդէսներ, երեկոյթներ սարքելով, ի նպաստ համահայկական եւ տեղական պէտքերու:

Պրիւքսէլն ունի ազգ. վարչութիւն մը, առօրեայ խնդիրներու կարգադրութեան համար: Իսկ Անվերսը՝ Երիտ. Միութիւն մը, բաւական աշխոյժ:

Գերմանիա: Կեդրոնը՝ Պերլին, 400ի համրանքով մը:

Քանի մը տարի առաջ, աւելի աչքերեւ էին կենդանութեան նշանները: 1931ին եւ մանաւանդ անցնող տարուան ընթացքին, աչքի կը զարնէ նահանջ մը: Յոգնութի՞ւն թէ թմրութիւն:

Պակաս չեն աւանդական հանդէսները, ապրիլեան սգահանդէսէն մինչեւ Մշակոյթի Օրը: (Անգլիոյ եւ Պելժիոյ մէջ, շատո՛նց մոռացութեան տուած են երկուքն ալ, մանաւանդ առաջինը):

Եթէ չենք սխալիր, կը շարունակուի նաեւ հայերէնի դասընթացքը՝ երախաները գերմանացումէ փրկելու համար:

Հունգարիա, Չեխոսլովաքիա, Աւստրիա: Միայն տասնեակներ՝ առաջին երկու երկիրներուն մէջ: Առեւտրական, պաշտօնեայ կամ արհեստաւոր: Հունգարիոյ մէջ՝ շատոնց լռած են՝ ազգային շարժումի տեսակէտով: Չեխոսլովաքիոյ մէջ՝ ափ մը ուսանողներ այլ եւս տարր չեն գտներ հանրային կեանք ստեղծելու: Աւստրիոյ գաղութը (Վիեննա 2—300), որ թմրած էր տարիներէ ի վեր, 1931ի ընթացքին ունեցաւ Երիտ. Միութիւն մը: Մնացեալը՝ Մխիթարեանց վանքն է:

Իտալիա: Վենետիկէն զատ, որ իր առանձին դերն ունի, Միլանը կը ներկայանայ իբրեւ բազմահայ եւ ուսանողական կեդրոն: (Ամբողջ Իտալիան կը հաշուէ 1200 — 1500 պանդուխտ):

Անկեղծօրէն խոստովանելով, աւելի տեղեկութիւն չունինք քան ինչ որ կը հաղորդուի տարեկան ժողովներով, — Ազգ. Մարմին կամ Ուս. Միութիւն:

Տարուան ընթացքին փակուած ըլլալով Մխիթարեանց Ուսանողարանը, կռուան մը եւս պակսեցաւ: Թէեւ, Միլանի համրանքն ու բարոյական ուժը ո՛ր եւ է իրաւունք չեն տար նահանջելու:

Զուիցերիոյ համար ոգեւորութեան աղբիւր մըն էր «Հայաստան»ը: Դպրոց մը եւ պատսպարան մը, ուր տասն մը մինչեւ հարիւր պատանիներ շող կը ցանէին:

Նիւթական աղբիւրները ցամքած ըլլալով, հաստատութիւնը կէս ճամբան մնաց, եւ կը դիմէ դէպ ի հաշուեյարդար:

Որքան գիտենք, սաներու երբեմնի քանակին մէկ չորրորդն իսկ չէ մնացած:

Ինչ կը վերաբերի բուն գաղութին, կծկուած է ինքն իր վրայ, Ժընեւի, Ցիւրիխի եւ Լոզանի մէջ:

Ի՞նչ կը հետեւի այս ընդհանուր ակնարկէն:

Նահանջ եւ խաւարում՝ մէկ տարիէն միւսը: Հետզհետէ աւելի ակներեւ: Ուրեմն եւ վրդովիչ:

Եւ հիմա դառնանք մեր տունը, — Ֆրանսա:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻ՞ՒՆ

Իրազեկ մը կը պատմէ.

— Անցեալ սեպտեմբերին ՅԱՌԱՋի այս էջին վրայ քար մը գլորած էիք Պ. Գ. Կիւլպէնկեանի դէմ, Թուրքիոյ (յետոյ աշխարհի) գեղեցկութեան թագուհին ճաշի հրաւիրած ըլլալուն համար:

Եղած դիտողութիւնը տեղին էր մանաւանդ անոր համար որ, Քէրիման հանըմի հայրը, նկարագրելով Պ. Կիւլպէնկեանի հրամցուցած սքանչելի՛ «փաթլիճան տօլմա»ն եւ «փիլաւ»ը, կ'աւելցնէր.

— «Բայց չէք գիտեր ի՛նչպէս զայրացայ եւ հայհոյեցի բարկութենէս, եւ գլխուն բան մը զարնելու եկաւ, երբ, Օսմանի մէջ, Պելճիքացի մեծահարուստ մը հարցուց մեզի, մեր բարեկիրթ ձեւերը տեսնելով.—«Դուք հայե՞ր էք...»: Բերնին չափը տուի»:

Բայց, լուսաբանութիւն մը:

Պ. Կիւլպէնկեան, որ շուտ կ'առնուի, այն ատեն վշտացաւ եւ նշդեց թէ՝ ինք չէ որ ճաշի հրաւիրած էր «Տիւնեա կիւզէլի»ն, այլ Պ. Մոռիս տը Վալէֆ, գեղեցկութեան մրցումներու կազմակերպիչը: Թէ երկուքն ալ Օթէլ Ռից կը բնակին, եւ Պ. տը Վալէֆ սեղան սարքած ըլլալով, զինքն ալ հրաւիրած էր: (Անշուշտ «փաթլըճան տօլմա»ն եւ «փիլաւ»ն ալ ան պատրաստած էր, իբրեւ մասնագէտ արեւելեան համադամներու...):

***

Սիրելի ընթերցող, այս «ճշդում»ը բան մը կը փոխէ՞ իրականութենէն:

Ենթադրենք թէ կը փոխէ, քանի որ «պատահմունք» է եղեր:

Իսկ սա վերջին նորութի՞ւնը, — Քէրիման հանըմը տասը հազար ոսկինոց (կամ ֆրանքնոց) զոհարեղէնով մը կաղնդելու փութկոտութի՞ւնը:

Ա՞յս ալ Պ. Մոռիս տը Վալէֆը յղացաւ:

Այստե՞ղ ալ թիւրիմացութեան մէջ ենք:

Եւ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ, այս «թիւրիմացութիւնները» միշտ միեւնոյն ձեւով տեղի կ'ունենան, — մոռնալով որ այնքան հայկական թշուառութիւններ տասը հազարնոցներու կը սպասեն...

ՎԱՐԱԶ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Սուրիոյ Երեսփ. ժողովի վերջին մէկ նիստին մէջ, ազգայնական երեսփոխան Ջէքի պէյ խաթիպ ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ երկրին փափաքները չիրականացնող դաշնագիր մը երբեք պիտի չկրնան ընդունիլ:

Անկէ վերջ, Պ. Լաթիֆ Ղանիմէ կարդաց Պ. Շապանիի մէկ նամակը, որով կը պահանջէ կառավարութենէն Պ. Փոնսոյի մեկնումէն առաջ տեղի ունեցող բանակցութիւնները դաշնագրին շուրջ: Պ. Շապանին ոտքի ելլելով, հարցուց կառավարութեան թէ՝ հաստատ կը մնա՞յ Միութեան տեսակէտին վրայ:

Կառավարութեան կողմէ Մազհար Ռըսլան փաշա պատասխանեց.

— Դաշնագրի շուրջ բանակցութիւնները տեղի պիտի ունենան Պ. Փոնսոյի վերադարձէն վերջ. երբ այդ բանակցութիւնները լրանան կը յայտնենք ժողովին: Կառավարութիւնը հաստատ կը մնայ իր յայտարարութեան վրայ:

Համաձայն Դամասկոսի թերթերու գրածներուն, Երեսփ. ժողովը կարդացած է դիւանի անդամներէն Պ. Մովսէս Տէր Գալուստեանի մէկ նամակը, որով երկուքուկէս ամիս արձակուրդ կը խնդրէր Ֆրանսա երթալու համար: Ժողովը միաձայնութեամբ համամտութիւն յայտնած է:

ԱՐԻՒՆՈՏ ԳԻՐՔԸ ԱՐԱԲ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԷՋ

Դամասկոսի «Էլ Քապա» ազգայնական թերթը սկսած է նոյնութեամբ հրատարակել «Սուրիա եւ Մենք» արիւնոտ գիրքին ամբողջական թարգմանութիւնը:

Աչքը լոյս բոլոր «Ա. Նիկոլ»ներուն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Արտօնութիւն տրուեցաւ հինգ միլիառ ֆրանքի գանձատոմս շրջաբերութեան հանելու

Երեսփ. ժողովը իր առջի օրուան նիստին մէջ, լսելէ յետոյ կառավարութեան բացատրութիւնները, քուէարկեց մէկ ամսուան ժամանակաւոր ելմտացոյցը եւ արտօնութիւն տուաւ հինգ միլիառ ֆրանքի նոր գանձատոմսեր շրջաբերութեան հանելու:

Կառավարութիւնը բաւական դժուարութիւն քաշեց, այս յաջողութիւնը ստանալէ առաջ: Ելմտական նախարարը պարզապէս վստահութեան խնդիր դրաւ: Երեսփոխան մը առաջարկեց արտօնել միայն երկու — երեք միլիառ: Նախարարը յայտարարեց թէ հինգ միլիառէն հարիւր սու պակաս չի կրնար ընդունիլ: Քուէարկուեցաւ նաեւ օրինագիծ մը, որով երկաթուղիներու վարչութիւնը 1300 միլիոն ֆր.ի պարտաթուղթ պիտի հանէ, իրենց բացը գոցելու համար: Իրականին մէջ երկաթուղիներու համար պահանջուած էր երկու միլիառ, իբրեւ առաջին արտօնութիւն՝ վեց միլիառի վրայ. բայց կառավարութիւնը կրճատելով իջեցուց մէկ միլիառ 300 միլիոնի:

Այս առթիւ ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ նոր պաշտօնեաներ չպիտի առնուին, եւ աւելորդ պաշտօնները պիտի ջնջուին:

Գիշերուան նիստին մէջ, Երեսփ. ժողովը 300 միլիոն ֆրանքի վարկ մը քուէարկեց, ցորենի հրապարակը ամուր պահելու համար:

Պարտքերու խնդիրը յետաձգուեցաւ

Իբրեւ հետեւանք Մ. Նահանգներու նոր նախագահին բռնած դիրքին, պատերազմական պարտքերու խնդիրը կը մնայ առկախ, մինչեւ 1933 մարտ 4, երբ իշխանութեան գլուխ կ'անցնի Պ. Րուզվէլթ:

Ուաշինկթընի Ֆրանսական դեսպանը երեքշաբթի օր ներկայանալով Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին, յայտնեց թէ Ֆրանսա հարկադրուած է յետաձգել բանակցութիւնները: Իսկ նախարարը մամուլին ուղղուած յայտարարութեամբ մը կը յայտնէ թէ Ֆրանսա պարտաւոր է վճարել դեկտ. 15ի պարտքը, ո՛ր եւ է նոր բանակցութեան ձեռնարկելէ առաջ:

*** Ամերիկայի փրոֆէսոր մը կ'առաջարկէ որ Եւրոպան Ամերիկայի յանձնէ իր գեղարուեստական գանձերը —նկար, արձան, ձեռագիր կամ հազուագիւտ գիրք— իբրեւ հատուցում պատերազմական պարտքերու... «Այս գանձերուն մեծ մասը արդիւնք են աշխարհակալութեանց կամ բանագրաւումներու», կ'ըսէ փրոֆէսորը:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, հետզհետէ կը շեշտուի նոր շարժում մը, «Ամերիկեան ապրանք գնէ»: Այս շարժումը կը ծաւալի մանաւանդ մեծ քաղաքներու մէջ, եւ ուղղուած է եւրոպականի, մասնաւորապէս Ֆրանսական արտադրութեանց դէմ: Նիւ Եորքի, Շիքակոյի, Ուաշինկթընի, Սինսինաթիի եւ Լոս Անճըլըսի մեծ վաճառատուները մեծ դժուարութիւններ կը քաշեն, ծախելու համար Ֆրանսական արտադրութիւնները, որովհետեւ կիները որոշած են միայն ամերիկեան ապրանք առնել: Օտար անուշահոտութեանց գիները ինկած են, բայց նորէն չեն ծախուիր:

Պուլկարիոյ դահլիճը հրաժարեցաւ

Երեք օրուան բանակցութիւններէ յետոյ, Մուշանովի դահլիճը հրաժարեցաւ, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով: Կը կարծուի թէ նորէն Պ. Մուշանովի պիտի յանձնուի նոր դահլիճին կազմութիւնը. թէեւ հողագործականները թեկնածու են իշխանութեան:

Նոր պայմանաժամ՝ առեւտրականներուն

Երեսփ. ժողովը առջի օր օրինագիծ մը քուէարկեց, որով մինչեւ 1933 ապրիլ, պայմանաժամ կուտայ այն առեւտրական վարձակալներուն որոնք իրենց վարձած շէնքերէն արտաքսուելու ենթակայ են, համաձայն 1932 յուլիս 12ի օրէնքին:

Պարսկաստանի գոհարեղէնները չպիտի ծախուին

Փարիզի պարսկական դեսպանատունը կը հերքէ այն լուրերը թէ ծախու հանուած են Պարսկաստանի գահուն երկու թանկագին գոհարեղէնները: Ինչպէս կը յիշուի, մենք ալ վերապահութեամբ հաղորդած էինք այս լուրը:

Անէն օր արիւն Սոֆիայի մէջ

Սոֆիայէն կը հեռագրեն դեկտ. 27 թուականով.— Տեղակալ Սիմէոնով առջի օր իր տունը հիւր ընդունեց շատ մը բարեկամներ, որոնց մէկ մասը ուսանողներ: Այս երիտասարդները աղմուկ հանած ըլլալով, դրացիներէն փաստաբան Տիմիթրով գանգատեցաւ: Ասոր վրայ վէճ մը ծագեցաւ եւ Պ. Տիմիթրով քանի մը ատրճանակ պարպեց օդին մէջ: Պ. Սիմէոնով պատասխանեց, թուրը քաշելով եւ գլուխէն ծանրապէս վիրաւորելով Պ. Տիմիթրովը: Ոստիկանները պահականոց առաջնորդեցին Պ. Սիմէոնովը եւ յետոյ արձակեցին, պայման դնելով որ յաջորդ օրը ներկայանայ: Երէկ, տեղակալը զինուորական ակադեմին կ'երթար, երբ ճամբուն վրայ հանդիպեցաւ փոխ-տեղակալ Տիմիթրովի, որ եղբայրն է վիրաւոր փաստաբանին: Վէճ մը ծագեցաւ երկուքին միջեւ եւ փոխ-տեղակալը ատրճանակը քաշելով, գետին փռեց Սիմէոնովը: Սպանութիւնը կատարուեցաւ խորհրդարանին առջեւ:

Այս դէպքն ալ կապ ունի մակեդոնիական վէճերուն հետ:

Լրտեսական ցանց մը՝ Ռումանիոյ մէջ

Պուքրէշի թերթերը կը գրեն թէ լրտեսական լայն կազմակերպութիւն մը երեւան հանուած է Պեսարապիոյ մէջ: Գործին քննութիւնը յանձնուած է Գ. զօրաբանակի զինուորական ատեանին: Արդէն իսկ շարք մը ձերբակալութիւններ կատարուած են:

Վերջերս ռումանական սահմանապահ զօրքը սպաննած էր խորհրդային սուրհանդակ մը, որ կը փորձէր անցնիլ Տնիէսթէր գետը, բեռնաւորուած՝ կարեւոր փաստաթուղթերով: Այս թուղթերէն կ'երեւար որ խորհրդային հպատակ մը հաստատուած է Պեսարապիոյ մէջ, իբրեւ վարիչ լրտեսական կարեւոր կեդրոնի մը: Այս մարդը, Տիմիթր Սփորիս, սպաննած էր քանի մը ռումէն պահակներ, կռնակէն դաշունահարելով եւ մարմինները գետը նետելով: Սպանութիւնը կատարելէ յետոյ, անցնելով գետը, խորհրդային իշխանութեանց կը յանձնէր իր հաւաքած տեղեկութիւնները:

Այս յայտնութեան վրայ, երեւան հանուեցան ուրիշ մարդիկ որ կը գործէին ի հաշիւ խորհրդային իշխանութեանց: Ասոնք իրենց տեղեկութիւնները

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ԴՐԱՄԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թրքական կառավարութիւնը, իբրեւ յաւելուած թուրք դրամի պաշտպանման օրէնքին, օրինագիծ մը ներկայացուց Ազգ. ժողովին: Օրինագիծը կ'առաջարկէ 3էն 6 տարուան բարձրացնել կառավարութեան տրուած իրաւասութեան տեւողութիւնը: Պատճառաբանեալ տեղեկագրին մէջ այսպէս կ'ըսուի.—

Հակառակ համաշխարհային տագնապին, մեր դրամին համար գործնական կայունութիւն մը ապահովուած է: Ոսկեդրամի վրայ հիմնուած թղթադրամներուն կարեւոր մէկ մասը, իբրեւ հետեւանք ընդհ. տագնապին, քիչ շատ ելեւէջներ կրեց: Այս պատճառաւ, շատ մը երկիրներու մէջ մեր ձեռք առած միջոցներուն նման եւ նոյն իսկ աւելի ծանր միջոցներ ձեռք առին:

ՀԱԼԷՊ ԲԱԺՆՈՒԻԼ ԿՈՒԶԷ ԴԱՄԱՍԿՈՍԷՆ

Հալէպի մէջ նոր շարժում մը ծնունդ առած է, որով կը պահանջուի Հալէպի բաժանումը Դամասկոսէն: Քաղաքին մէջ սկսած են ստորագրել հանրագրութիւններ, որոնք պիտի ուղղուին մարզպանութեան:

«Էլ Թէզատտիւմ» թերթը այս առթիւ կը գրէ.—

«Բաժնուիլ ուզողները այս անգամ հին դէմքերը չեն: Այն ատեն բաժանում պահանջողները դաւաճան անուանեցին. մինչդեռ հիմա նոր շարժման ղեկավարները անոնք են որ ժամանակին միութեան ջատագովներն էին եւ դաւաճան կ'անուանէին բաժանումի կողմնակիցները»:

«Էլ Ահրար» հաղորդելէ վերջ այս լուրը, կ'ըսէ.—

«Էլ Թէզատտիւմի գրածներէն կը հասկցուի որ այս անգամ բաժանում պահանջողները ազգայնականներն են, մինչդեռ ճիշդ չէ այդ տեսակէտը: Բաժանում պահանջողները երկրագործներն են ընդհանրապէս, որոնք երկար ատենէ ի վեր օգնութիւն կը հայցէին կառավարութենէն: Ձեռնարկին յաջողութեան համար, հանրագրութիւնները պտտցնողները Իպրահիմ Հանանոյի անունով կը ներկայանան: Սակայն Հանանօ տեղեկանալուն պէս կը պատռէ հանրագրութիւնները: Այս չի ցուցներ ի հարկէ որ Հանանօ եւ իր ընկերները ներկայ կառավարութենէն գոհ են: Ընդհակառակն, անոնք կը սպասեն Պ. Փոնսոյի վերադարձին, կառավարութեան դէմ նոր շարժումներ ստեղծելու համար»:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԱՐԳԻԼԵՑ ԱՆԱՏՕԼՈՒԻ ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՒՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Աթէնքի մէջ կարգ մը թերթեր սկսած էին իբրեւ թերթօն հրատարակել յուշերը այն անձերուն, որոնք գերի ինկան 1921—22 Անատօլուի պատերազմին: Արտաքին նախարար Ռալիս կանչեց թերթերու տնօրէնները եւ յայտարարեց թէ այս տեսակ հրատարակութիւնները անհաշտ են Թուրքիոյ եւ Յունաստանի անկեղծ բարեկամութեան:

Նախարարին այս բացատրութիւններուն վրայ, կառավարութեան համակիր թերթ մը յայտարարեց թէ չպիտի շարունակէ թերթօնին հրատարակութիւնը: Միւս երկու ընդդիմադիր թերթերն ալ վերջ պիտի տան իրենց հրատարակութեանց:

Թերթերը կը գրեն թէ Պ. Վենիզելոսն է որ նամակով մը թելադրեց կառավարութեան հարկ եղածը ընել, դադրեցնելու համար այդ հրատարակութիւնը, որ կրնայ խանգարել երկու երկիրներու անկեղծ յարաբերութիւնները:

Միւս կողմէ, Թուրքիոյ առեւտր. կցորդ Հալիտ Միտհաթ պէյ նամակով մը յայտնեց թէ այդ հրատարակութիւնները բացարձակապէս մտացածին են եւ կրնան վնասել երկու երկիրներու բարեկամական զգացումներուն:

ԼԷՕ

(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

(Դ. եւ վերջին մաս)

Խմբագրատանն եւս գրասեղանի առջեւ գրիչ բռնելուց յետոյ, նա անտարբեր էր անգամ դէպի ի շրջապատի անցուդարձն ու անխուսափելի ժխորը ելումուտք անող դրաշարների: Միեւնոյն ոգեւորութեամբ հարուստ աշխատանք նա կատարում էր իր բնակարանում հազիւ կերակրի սեղանից վերկացած, մանաւանդ գիշերները, հակառակ վաղուց հետէ իր տեսողութեան նուազումին, որին բնաւ ուշք չդարձրեց:

Թերթի մէջ նա որեւէ յատուկ բաժին չունի, եւ ոչ էլ հետեւում է գրական որեւէ սեռի. բոլոր բաժինները նրա առջեւ բաց են եւ բոլոր սեռերը հաւասարապէս մատչելի. նա եւ՛ հրապարակախօս է, եւ բանակռիւ վարող, եւ՛ քննադատ, եւ՛ պատմաբան, կենսագիր, գրախօսականներ, լուրեր կազմող եւ վիպագիր:

Սա արդէն չափազանց է եւ ցաւագինօրէն պիտի անդրադառնայ իր տաղանդի զարգացման յետագայ փուլերի վրայ: Լէօն «Մշակ»ի ստեղծածն է եւ նրա զոհը միաժամանակ, որեւէ գրական տաղանդ ու ձիրք, որքան եւ նա բազմակողմանի լինի ու խոշոր, չի կարող դիմանալ այդպիսի անողորմ աշխատանքի: Լէօն այդ զգում էր, բայց լծուած էր եւ յետոյ ... ապրուստի դաժան հարկը կար, մի կողմ հացի հոգսը: Ընթերցող հասարակութեան փոյթը չէր. նրան յարգում էին սիրով եւ նրա վրայ նայում որպէս Արծրունու մեծ աւանդութիւնների պահապանի: Միեւնոյն աշխարհից էր գալիս նա, մեծ կիրք եւ մեծ կամք դարբնող լեռներից, ուր մարդը երբեք թերի, անկատար չէ, եւ՛ չարիք եւ՛ բարիք գործելիս, անչափ է ու յամառ:

Եկած էր Լէօն բերելով իր ծննդավայրի խոհուն մասյլը, իր կուռ ու կոփածոյ մարմնակազմի պէս անսասան պայծառութիւնը, գործելու, աշխատելու անհատնում եռանդ, եւ սովորոյթներ, անպաճոյճ կենցաղ: Կրքոտ, անհերոդ Ղարաբաղցին նրա մէջ երեւան էր գալիս մանաւանդ իր բանակռիւների պահուն եւ վա՛յ իր հակառակորդին, Լէօն երբեք պայքարից չի ելնի առանց իր ընդդիմադիրին ջախջախելու: Եւ մի տարօրինակ հակադրութեամբ, որքան բուռն է իր հրապարակախօսական ոճը, եւ անդուլ իր գրչի որոտումները, նոյնքան բարի է, դիւրագգած իր մասնաւոր կեանքում, իր անձնական յարաբերութիւնների մէջ, ուր մեծամտութեան ու փառասիրութեան հետքը չկայ:

⁂

Լէօն «Մշակ»ում մնաց տասնմէկ տարի (1895–1906), եւ համեմատաբար այդ կարճ ժամանակաշրջանում նա լիապէս ինքնինքը գտաւ եւ վերջնականապէս հակուեց դէպի պատմութիւնը, որի համար բուն իսկ նա ի բնէ կոչուած էր:

Այն հետազօտութիւնը, որով նա յեգ գեղարուեստական գրականութիւնը, յատուկ ապացոյցն է, որ վէպը իր կեանքում լոկ դիպուած է, հակառակ իր «Մելիքի աղջիկը» գրուածքի յաջողութեան: Նրանից յետոյ նա սկսեց «Մշակ»ում մի այլ խոշոր վէպ («Հոգի մարդը»?) որ եւ անմիջապէս հանգրուանաւորեց, վասն զի պատմագրութեան տենդը բռնել էր նրան եւ դադար չէր տալիս: Եւ արդէն այդ շրջանում իր գրեթէ բոլոր երկերը բաց ի Ռուսահայ Գրականութիւնից, ինչպէս Ս. Մեսրոպ, Յովսէփ կաթողիկոս Արղութեան, Ստեփաննոս Նազարեան երկու հատոր, Գրիգոր Արծրունի, երեք հատոր, Հայկական Տպագրութիւն, երկու հատոր, գրեթէ բոլորն էլ աւելի կամ պակաս վերաբերում են պատմական այս կամ այն շրջանի ուսումնասիրութեան: Չեմ կարծում սխալուեմ, թէ ասեմ, որ այս հատորների վրայ կատարած աշխատանքներն էին, որոնք նրա պատմաբանական ճաշակը մշակեցին ու զարգացրին, ու նրա առջեւ դրին հայ հայրենիքի անցեալի ակնախտիղ տեսիլքները:

Նա ձեռնարկեց Հայոց Պատմութեան «Մշակ»ը թողնելուց յետոյ: Իր ծրագիրը որին ի մտայ ծանօթ էի, շատ լայն էր, . նա ընդգրկում էր ամբողջ հայ պատմութիւնը սկզբից մինչեւ մեր օրերը: Եւ իր ոչ մի երկը նրան այնքան չէր խանդավառել ու յափշտակել որքան իր պատմութիւնը: Այս հսկայ աշխատութեան մէջ իրեն ոչ պակաս օժանդակեցին իր մի շարք անձնական յատկութիւնները, իր անսահման սէրը դէպի իր հայրենիքն ու իր յիշատակարանները, մատենադարանները, հին փոշոտ ձեռագրեր, արխիւներ պրպտելու իր եռանդն ու հետաքրքրութիւնը, մանաւանդ, ինչպէս տեսանք, իր աշխատասիրութիւնը եւ արտաքոյ կարգի վառ յիշողութիւնը: Նրա գլխում կարծես փորագրւում էր ամենը՝ ինչ միանգամ իր աչքի տակից անցած է: Երբ 1908 Թուին, իր քառասնամեայ յոբելեանից յետոյ ծանր վիրաբուժական գործողութեան համար արտասահման անցաւ, իրեն ընկերացայ մինչեւ Փարիզ: Այստեղ նա ինձ ապշեցրեց Ֆրանսիական Մեծ Յեղափոխութեան արտաքոյ կարգի ծանօթութեամբ: Չը կար մի աչքի ընկնող հրապարակ, փողոց, յիշատակարան, արձան, որի առջեւ կանգնած, նա անմիջապէս խօսէր մանրամասներով պատմութիւնը չանէր: Նա առանց տեսնելու Փարիզը, գիտէր իր մասերի պէս, սակ շնորհիւ ընթերցանութեան եւ իր զարմանալի յիշողութեան:

Ինչ որ պակասում էր նրան ականաւոր պատմաբան դառնալու, դա սիստեմատիկ ու հիմնական կրթութեան պակասն էր, որ նա ձգնում էր լրացնել ինքնակրթութեամբ, անդուլ աշխատանքով: Հնարաւո՞ր էր այդ... Այս հարցի պատասխանը Հայոց Պատմութեան իր մեծածաւալ հատորն է, որ լոյս տեսաւ մեծ պատերազմին, ընդհանուր շփոթի ու խռովքի մէջ եւ այդ պատճառով միայն մնաց գրեթէ անուշադիր: Սովետական կուիները վրայ հասնելով՝ Լէօի այդ գործը յայտարարեցին «անախրոնիզմ»... եւ իր ամբողջ կէս դարու ազգային գրականութիւնը՝ «Թիւրիմացութիւն»:

Ինչ եւ նրա գրչին վերագրուի իր կեանքին վերջին բոլշեւիկեան ռեժիմի տակ՝ Լէօն Հայոց աշխարհի մտքի անդաստանում արդար, ջանասէր ու բարի մշակն եղաւ, որի անունը երախտապարտօրէն պիտի յիշեն սերունդները:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՄԱՐԴԸ ՄԱՐԴՈՒՆ ԳԱՅԼ

Սրտեր կան, որոնցմով մարդ կարող է ադամանդը կտրել:

× Ոճը մարդն է, կ՚ըսեն...: Բայց մի՞թէ այդքան հազուագիւտ են լաւ մարդիկը:

× Յաճախ, հանրային կարծիքը ամէնէն ամուր շղթան է ամուսնութեան:

× Երբ գաղափարապաշտը կը հարկադրուի դրպանը խառնելու, կը դառնայ, անմիջապէս, իրապաշտ մը...

× Երբ յուսահատը օժանդակութիւն կը փնտռէ, շուրջը միայն յուսահատներ կը գտնէ:

× Աղքատութիւնը կարելի պիտի ըլլար անհետացնել, եթէ հարուստները կարենային անոր վերացումով ա՛լ աւելի ... հարստանալ:

× Դժոխք՝ ա՞յս աշխարհէն վերջ... ի՜նչ հզօր երեւակայութիւն:

× Այո՛, այո՛, կա՛յ եւ պղատոնական սէր — բայց միայն ամուսիններու մէջեւ:

× Քիչեր են որ տաղանդով կը գրեն — բայց, մի՞թէ չա՞տ է թիւը անոնց, որոնք տաղանդով կը կարդան:

× Ոչ ոք կ՚ուզէ մեռնիլ: Այսուհանդերձ, ամէն ոք կ՚աշխատի իր ժամանակը սպաննել:

× Հանրային կարծի՜ք: Մենք անոր կը զոհենք ամէն բան՝ փրկելու համար մեր պատիւը: Երբեմն, նոյնիսկ, անոր կը զոհենք եւ մեր պատիւը:

× Իրարու ոչինչ կուտանք այնքան շռայլութեամբ, որքան մեր ձեռքերը — բայց՝ պա՜րապ...:

× Եթէ հարկ ըլլար դրամ դրկել երկինք՝ փոխանակ աղօթքի, այս աշխարհի մէջ պիտի ըլլային միայն անաստուածներ:

⁂ Ամուսնութիւնը, յաճախ, երկու սրտերու բաժանումն է:

⁂ Օրէնքներ կան, զորս հարկ է նստեցնել ամբաստանեալի աթոռին վրայ:

⁂ Ո՞րն է մեծագոյն ճոխութիւնը, — սի՛րտ ունենալը:

⁂ Մարդոց մեծ մասը յուղարկաւորութեան կ՚երթան ո՛չ թէ մեռեալներուն, այլ ողջերուն համար:

⁂ Հպարտութիւնը ճիշդ ա՛յնքան տեղ կը գրաւէ, որքան կը զիջի յիմարութիւնը:

⁂ Արդիական արուեստ կարելի է ունենալ այնքան, որքան գոյութիւն ունի արդիական բնութիւն:

Էմմանուէլ Վէրթհայմէր

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՇՆՈՐՀԸ

Դեկտեմբերի սկիզբը, Էնկիւրիի մէջ տեղի ունեցաւ Թուրքիոյ Երկրագործական Դրամատան ընդհ. ժողովը: Նիստին ներկայ էր Իսմէթ փաշան: Դրամատան ընդհ. տնօրէն Շիւքրի պէյ յայտնեց թէ՝ ներկաները կը ներկայացնեն 17 միլիոն ոսկիի բաժնեթուղթ, որով մեծամասնութիւն գոյացած է: Նախագահ ընտրուեցաւ Ազգ. Ժողովի նախագահ Քեազիմ փաշա: Կարդացուեցաւ ընդհ. տեղեկագիրը, որու համաձայն վերջին տարուան ընթացքին դրամատան գործառնութիւններուն ընդհ. գումարն է եղած 205,489,979 ոսկի 72 ղրշ., մինչ նախկին տարին եղած էր 34,494,309 ոսկի 14 ղրշ. աւելի. այսինքն՝ 239 միլիոն 978,288 ոսկի 86 ղրշ.: Գալով շահ ու վնասի հաշիւներուն, նախկին տարին անոնց գումարն էր 7,333,455 ոսկի. իսկ վերջին տարին շահ ու վնասի գումարը եղած է 6,613,071 ոսկի, այսինքն՝ 720,838 ոսկի 36 ղրշ. պակաս: Համաձայն նոյն տեղեկագրին, պայմանաժամը անցած պահանջներուն 38 առ հարիւրը գանձուած է, ինչ որ կ՚ընէ 13,291,810:

Նախորդ տարի դրամատան դրամագլուխն էր 26,232,600 ոսկի: Բաժնեգիններու նոր գանձումներով, այս տարի դրամագլուխը հասած է 26 միլիոն 748,500 ոսկիի: Ինչպէս կ՚երեւի, մեծ գումար մը չէ սակայն: Ուշադրութեան արժանի է հետեւեալ պարագան: Դրամատան տեղեկագրին համաձայն, պայմանաժամը լրացած պահանջներուն 38 առ հարիւրը — որ գանձուած է — 13,291,810 ոսկի է: Ուրեմն, 62 առ հարիւրը կը մնայ, ինչ որ մօտաւորապէս 23—25 միլիոն ոսկի կ՚ընէ: Եւ երբ նկատի առնենք որ այս պահանջները գանձելու մեծ դժուարութիւններ կան եւ գիւղացին ի վիճակի չէ վճարելու, պարզ կ՚ըլլայ որ դրամատունը չափազանց նեղ կացութեան մատնուած է: Ու որովհետեւ իր դրամագլուխը բաշխած է գրեթէ (*) ամբողջովին, ուրեմն այժմ գործածութեան դրուած կամ գործառնութիւններուն յատկացուած գումարները, որոնց գումարը, ինչպէս ըսինք, այս տարի հասած է 205,489,979 ոսկիի, իր քով պահ դրուած կամ իր միջոցաւ փոխանցուող գումարներն են:

Դրամատան ունեցած դրամագլուխին այս տագնապը կը բացատրուի անով որ, Կեդրոնէն տրուած խիստ հրահանգի մը համաձայն, վերջերս մասնաճիւղերը սկսած են պարտատէրներուն ունեցածը չունեցածը ծախել ծախծխել ու գանձել իրենց պահանջները: Ուզուն Քէօփրիւէն գրկուած թղթակցութիւն մը «Ճիւմհուրիյէթ»ի՝ որոշապէս կ՚ըսէր թէ՝ առանց աջ ու ձախ նայելու, դրամատան պաշտօնեաները կը ծախեն ու կը գանձեն: Թղթակիցը կ՚աւելցնէր որ Թրակիոյ մէջ, ուր ճակնդեղի ցանքը կայ եւ քիչ շատ դրամ կը ստանայ գիւղացին, մասամբ դիւրին է գանձումը. բայց եթէ նոյն խստութիւնը կը կիրարկուի միւս կուսակալութիւններուն մէջ ալ, պարտատէրին բանը բուրդ է: Երկրագործական Դրամատան այս խստութիւնը եւ գիւղացիին ու մամուլին դժգոհութիւնը նոր չէ: Տարիներ շարունակ այդ գանգատները կ՚ըլլան, բայց, դրամատունը կը շարունակէ նեղել, «փրցուցածը վաստակ» նկատելով: Ընթերցողը երբ նկատի ունենայ որ դրամատան ընդհ. ժողովին ներկայ եղած է վարչապետը, ու նախագահած է Քեազիմ փաշան, կ՚ըմբռնէ, արդէն, որ կառավարութիւնը կողմնակից է Դրամատան ի գործ դրած միջոցներուն, որովհետեւ ուրիշ ելք չկայ:

Տարեկան տեղեկագիրը լուռ կ՚անցնի կարեւոր կէտի մը վրայէն: Երբ կը թուէ եղած գանձումը եւ շահ ու վնասի գումարները, չի յիշեր թէ հաշուեփակի առթիւ պահանջներէն որ եւ է մաս անգանձելի նկատուա՞ծ է, եւ եթէ այո՛ ո՞րքան: Որովհետեւ, երբ եղած գանձումներուն մեծ մասը գանձուած է պարտատիրոջ կաշ կարասին, արօրը, եզը կամ արօր աճուրդի հանելով, կը նշանակէ որ չգանձուածին գոնէ փոքր մասը յուսատու չէ...:

Այս պարագան լռելեայն կը հաստատէ նաեւ ժողովին տուած մէկ որոշումը, որու համաձայն «Հողագործին եղած վարկերուն տոկոսն ու անկէ գանձուած յանձնաչէքը կ՚իջեցուի 9 եւ 10 առ հարիւրի»:

Սակի այս զեղչը նորութիւն մը չէ, ոչ ալ դիւրութիւն տալու փափաքի մը արդիւնքը: Արար աշխարհ տարի մը առաջ նուազեցուց սակը: Նոյն իսկ անպաշտօն ու անհատական դրամատուները: Թուրքիոյ Երկրագործական Դրամատունը, որ, իբրեւ թէ, հողագործին օգնելու նպատակն ունի, շատո՞նց բրած ըլլալու էր այդ զեղչը: Այո՛, բայց ի վիճակի չէր, քանի որ բացուած վարկերը տարիներով չէր կրնար գանձել, եւ, ամէն անգամ որ տոկոսը կը բարդուէր մայր գումարին վրայ, մէկ կողմէ գանձելը աւելի անկարելի կը դառնար, եւ, միւս կողմէ, սակի զեղչուած պարագային, դրամատան համար այդ գործառնութիւնը շահ մը ըլլալէ կը դադրէր: Ու խնդիրը ստացած էր «վար թքնեմ մօրուքս, վեր թքնեմ պեխս»ի վիճակը...

Եւ ահա, շնո՛րհ բրաւ ժողովը... «իջեցնելով» սակը, մինչ որ եւ է երկրի մէջ, իբրեւ պետական օժանդակութիւն, 9 տոկոսը վաշխառութիւն կը նկատուի այսօր:

Իրականին մէջ, արդէն, Թուրքիոյ Երկրագործական Դրամատունը ապագեղիկ անձերու համար շահագործումի հիմնարկութիւն մըն է: Այդ հաստատութիւնն էր որ սակէ առաջ կողոպուտի զանազան ձեւեր կիրարկեց: Փոխանակ դրամով վարկ բանալու, ծրարներով կտաւ տուաւ գիւղացիին՝ «գնա ծախէ եւ դրամովը արտդ ցանէ» ըսելով, մինչ գիւղացին օրինակ տասնի հաշուով առած կտաւը երբ շուկայ կը հանէր, 6—8ի հազիւ կրնար ծախել: Բարդեցէք առոր վրայ անխնայ դրուած տոկոսն ալ ու կրնաք եզրակացնել թէ պարտատէրը իր պարտքին հազիւ կէսը առած է իբրեւ դրամ: Իսկ այդ կերպով դիզուած պահանջ մը, որ եւ է դրամատան համար, միշտ անապահով դրամագլուխ մըն է...:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(*) Գրեթէ բոլ, որովհետեւ պահանջներու գումարին մէջ մտած է տարիներու տոկոսը: Վ. Ի.

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԵՍՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— «Թան»ի վերջին թիւին մէջ հրատարակուած է ուսումնասիրութիւն մը՝ Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկ. մենաշնորհին ջնջման առթիւ, որ մեծ յուզում պատճառեց Լոնտոնի մէջ:

Անգլեւպարսիկ վէճին կարեւորութիւնը, կը թուի թէ, կը կայանայ աւելի տնտեսական, զինուորական եւ դիւանագիտական բարդ ու ծանրակշիռ հարցերու մէջ, որ պիտի դրուին Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգին վրայ, քան խնդրոյ առարկայ ելմտական շահերու արժէքին մէջ: Արդարեւ, այդ հսկայ ձեռնարկը, որ կը սնուցանէ բրիտանական կայսրութեան դրահաւորները, յածանաւերը, սուզանաւերը եւ օդանաւերը, իր ելմտական արժէքովը չէ միայն, որ կարեւորութիւն կը ստանայ: Իր էութեամբ, իր դիրքով, զոր կը գրաւէ Հնդկաստանի ճամբուն վրայ, իր կազմական կանոնագրով, որ զինք կը դարձնէ բրիտանական ծովային նախարարութեան պաշտօնական մէկ կազմակերպութիւնը, Անկլօ - Փըրժըն Օյլ Քըմփէնին դարձած է մէկը կայսրութեան սիւներէն, կարեւոր տարր մը անոր ապահովութեան եւ բաղկցութեան:

20 Մայիս 1914ին, Բրիտանիոյ ծովային նախարարութիւնը, իր նաւատորմին պարենաւորման անկախութիւնը ապահովելու մտահոգութեամբ, ստանձնեց վերահսկողութիւնը այդ ընկերութեան վրայ, որ հիմնուած էր 1909ին՝ շահագործելու նպատակով այն մենաշնորհները, զորս 8 տարի առաջ ստացած էր Ուիլեըմ Նոքս տ՚Արսի, փոխարէն պարսիկ կառավարութեան վճարելով հարիւր հազար ֆրանք եւ խոստանալով իր արտադրութեան զուտ հասոյթին 16 առ հարիւրը: Այսպէսով բրիտանական ծովային նախարարութիւնը իր տրամադրութեան տակ կ՚ունենար աշխարհիս ամէնէն ընդարձակ քարիւղաբեր շրջանին մենաշնորհը: Այդ շրջանը, որ կը պարփակէր Պարսկաստանի — բացի հիւսիսային հինգ նահանգներէն — բոլոր քարիւղաբեր հողերը, աւելի մեծ էր քան Ֆրանսա եւ Գերմանիա միացեալ: Բրիտանական կառավարութեան երկու ներկայացուցիչները, — մէկը կը նշանակէր ծովային նախարարութիւնը, իսկ միւսը գանձային նախարարութիւնը, — իրաւունք ունէին վեթօ դնելու ընկ.եան այն բոլոր գործերուն վրայ, որոնք «կրնային ազդել զինուորական, նաւային կամ արտաքին քաղաքականութեան»: Երեսուն տարի պայմանաժամով՝ հայթայթման մասնաւոր պայմանագրութեամբ մը, կայսերական ծովային նախարարութիւնը կը դառնար նաեւ նորահաստատ ձեռնարկին գլխաւոր յաճախորդը, նոյն ատեն գլխաւոր բաժնեկիցը:

Այս կարգադրութիւնը որ գործն է օրուան ծովային նախարարին՝ Չըրչիլի նախաձեռնութեան, խիստ քննադատութիւններ յարոյց: Մասնաւորաբար Թայմզ ժառանգ կը թուէր այն խոր փոփոխութեան մասին, որ կրնար ծագիլ Անգլիոյ քաղաքականութեան մէջ, երբ նաւատորմին պարենաւորումը կախում ունենայ երկիր մը, որուն շուրջ իրարու կը բախէին օտար զանազան ազդեցութիւններ: Եւ կը յիշեցնէր թէ Լորտ Քիշնէրի խնդրանքով էր որ, անգլեւռուս համաձայնութեան մէջ (1907), Պարսկաստանի ներսը, անգլիական ազդեցութեան գօտիին սահմանները կրճատուած էին, դժուար ըլլալով պաշտպանել այդքան ընդարձակ հողամաս մը: Արդ, անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը իր մէջ կ՚առնէր նաեւ չէզոք գօտին, որ կը գտնուէր անգլիական եւ ռուսական գօտիներուն միջեւ: Ծովային նախարարութեան կնքած համաձայնագրով, ուրեմն, կ՚ընդարձակուէր գօտին, զոր հարկ պիտի ըլլար պաշտպանել: Եւ այդ պաշտպանութիւնը կը դառնար կենսական հարց մը կայսրութեան ապահովութեան համար: «Կայսերական ծովային նախարարութեան քարիւղի հորերը, կ՚եզրակացնէր Թայմզ, տեւական փորձութիւն մը պիտի դառնան մեր թշնամիներուն համար, դժուարութեանց շրջանին»:

Խորհրդարանին առջեւ, 17 յունիս 1914ին, Մաքտոնըլտ շնորհաւորելով հանդերձ Չըրչիլը, որ կ՚ուզէր «խորտակել» թրըսթներու մենաշնորհը, կը հաստատէր թէ համաձայնագրին արժէքը աւելի քաղաքական է քան տնտեսական: «Ով որ կարդաց Թայմզի յօդուածները, կ՚ըսէր, պէտք է համակուի զգուշութեամբ ամէն բանի մասին, որ կրնայ պատահիլ»: Ուստի կը հարցնէր թէ ռուս կառավարութիւնը տեղեա՞կ է, անոր հաճութիւնը ստացուա՞ծ է: Մաքտոնըլտ իրաւամբ կը վախնար, որ մի գուցէ առիթ կը տրուի Ռուսիոյ՝ ձեռք առնելու հակազդեցութեան այնպիսի միջոցներ, որ կրնան նպաստել յառաջխմելու Պարսկաստանի մէջ, վտանգելով Հնդկաստանի պաշտպանութեան գործը, «կապուած ըլլալով Պարսկաստանի, իբրեւ անկախ պատուար — պետութիւն, պաշտպանութեան հետ»:

Մաքտօնըլտ, համոզուած ըլլալով որ նման մենաշնորհները ի վերջոյ «հողային իրաւատացութեան» (acquisitions territoriales) կրնան փոխուիլ, կը վախնար որ ծովային նախարարութեան որոշումը կը խանգարէ Պարսից ծոցին շուրջ դժուարութեամբ հաստատուած եւրոպական ազդեցութեանց հաւասարակշռութիւնը, այդպէսով օր մըն ալ Անգլիան դնելով շատ դժուարին կացութեան մը մէջ: «Ահա, կ՚ըսէր Լոյտ Ճորճ, պատանդներ կուտանք Թուրքիոյ, Ռուսիոյ, Պարսկաստանի, պատանդներ զորս դժուար պիտի կրնանք ազատագրել ապագային»:

Պատերազմը պայթեցաւ վեց շաբաթ յետոյ:

Ու եթէ այդ պատերազմը լուծման կը դատապարտէր Ռուսիոյ դժգոհութիւնը, միւս կողմէ կը չքանար այն ապահովութիւնը, զոր Լոնտոնի դահլիճը կը կարծէր թէ ստացած է Գերմանիոյ եւ Թուրքիոյ կողմէ՝ կնքելով, պատերազմէն քանի մը շաբաթ առաջ, համաձայնագիր մը Միջագետքի քարիւղի շահագործման մասին մէկ կողմէ անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան, միւս կողմէ Տէօյչէ Պանքի եւ հոլանտական ընկերութեան միջեւ: Անգլիա այսպէսով կը ստիպուէր կազմակերպել դժնդակ եւ ծանրարժէք արշաւախումբ մը, վտանգելով նոյն իսկ արեւմտեան ճակատի կենսական նշանակութիւն ունեցող գործողութիւնները: Զօրավար Տըլամէն ցամաք հանելով իր փոքրիկ բանակը Պարսից ծոցէն, պարզապէս պաշտպանելու համար Աբադանի քարիւղի հորերը, կը ստիպուէր հետզհետէ պահանջել ստուար ուժեր, որոնք պիտի քալէին մինչեւ Մուսուլ կամ պիտի յառաջանային մինչեւ Պաքու (Dunsterforce):

Այս տարածուած ճակատին վրայ, որ երբեք չէր համեմատեր իր իրական ուժերուն հետ, Անգլիոյ պատիւը կը պահանջէր, որ կատարէր բոլոր ծախքերը: Խիզախ եւ յանդուգն ժէսթը, զոր ցոյց տուաւ Պարսից Շահը, այսօր կուգայ հաստատել եւ չափել խնդրին ծանրութիւնը:

1919ին, անգլիական բանակը կը տիրապետէր Կասպից ծովէն մինչեւ Պարսից ծոց քարիւղաբեր հսկայ հողամասի մը վրայ, երաշխաւորելու համար Հնդկաստանի պաշտպանութիւնը: Պարսկաստան, Ատրպէյճան, Վրաստան իրականին մէջ կը կազմէին բրիտանական հոգատարութեան ենթակայ երկիրներ: Անգլիացի սպայ մը, Oil Controller, կը հսկէր Պաքուէն Պաթում քարիւղի գծին վրայ: Իր մէկ մասնաճիւղին միջոցով (North Persian Oil), Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութիւնը իր ձեռքը դրած էր այն հսկայ մենաշնորհներուն վրայ, որոնք կը գտնուէին ռուսական ազդեցութեան նախկին գօտիին մէջ: Միւս կողմէ Պարսկաստան եւս, 9 օգոստ. 1919ի համաձայնագրով մը, կ՚ընդունէր «ծառայութիւնը անգլիացի փորձագէտներու, որոնք անհրաժեշտ էին պարսկական վարչական զանազան գերատեսչութեան մէջ»: Մասնաւորաբար, անգլիական կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէր իրաւունքը «պարսիկ կառավարութեան ծախքով՝ հայթայթելու սպայ, ռազմանիւթ եւ անհրաժեշտ ամէն իր, կազմելու համար կարգապահ ուժ մը, որ պիտի ապահովէ խաղաղութիւնը երկրին մէջ եւ սահմաններուն վրայ»:

Սակայն այդ թուականէն ասդին, Անգլիա կը նահանջէ շարունակ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐԻՒՂԻ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ

Ամէնէն նշանաւոր մասնագէտներու կարծիքին համաձայն, Ռուսիա իր տրամադրութեան տակ ունի քարիւղի ամենամեծ պահեստը: Աշխարհի պահեստէն — որ կը հասնի 7696 միլիոն թոնի — Ռուսիա ունի շուրջ 2882 միլ. թոն, 37,5%ը: Մնացեալ պահեստը բաժնուած է գլխաւորաբար Հարաւ. Ամերիկայի (1230 միլիոն թոն — 16%), Միացեալ Նահանգները (930 միլ. թոն – 12%), Պարսկաստան — Միջագետքի (765 միլիոն թոն – 10%) միջեւ:

Ռուսական պահեստին նշանակութիւնը աւելի մեծ կը դառնայ, եթէ նկատի ունենանք այն տարածութիւնը որ կը գրաւէ ան: Հիւս. Ամերիկեան Նահանգներուն մէջ, արտադրիչ շրջանը, ամերիկեան երկրաբանական հաստատութեանց համաձայն, շուրջ 860,000 հեքթար է: Ռուսիոյ մէջ, տարածութիւնը որ յատկացուած է քարիւղին, միայն 10,000 հեքթար է: Մինչեւ այժմ, Ռուսիոյ մէջ, քարիւղի ամենածանօթ ակերն են — Պաքու եւ Կրոզնի, ուր բնութիւնը իրա՛պէս առատօրէն ողողած է հողը՝ քարիւղով: Այս վայրերէն մաս մը տեղեր՝ շահագործման սկիզբը՝ տուած են մինչեւ 150,000 թոն քարիւղ՝ մէկ հեքթարէն, մինչ Ամերիկայի մէջ անոր կէսն ալ չի ստացուիր: Այսպէս, Քալիֆորնիոյ մէջ, տեղ տեղ, հեքթարէն առած են 4000 թոն, իսկ Թէքսասի մէջ մինչեւ 7500 թոն:

Ռումանիոյ մէջ, Մօրէնիի շուրջ եղած քարիւղի ակերը, որոնք երկրին ամբողջ արտադրութեան 33%ը կուտան, չեն կրցած 21000 թոնէն աւելի տալ մէկ հեքթարէն:

Ուրեմն, Ռուսիոյ քարիւղի արտադրութիւնը կ՚աճի շատ նպաստաւոր պայմաններու մէջ: Մինչեւ 1937 ռուսական քարիւղի արտադրութիւնը պիտի աւելնայ 250–300%: 1912ին 12 միլիոն թոն էր արտադրութիւնը: 1930ին շուրջ 19 միլիոն, իսկ 1931ին՝ 27,6 միլիոն թոն: Պէնզինի պատրաստութիւնը պատերազմէն առաջ 2,7% էր, 1930ին՝ 12%: 1913ին արտադրութեան միայն 60%ը կ՚աշխատուէր, 1931ին՝ 84%ը: Խողովակներու ցանցը, Ռուսիոյ մէջ, 1150էն բարձրացած է 2630 քիլոմէթրի, որոնցմէ միայն Պաթում-Պաքուն եւ Կրոզնի – Թուափսէն ունին 1450 քիլոմէթր երկարութիւն:

Այս մեծաքանակ արտադրութեան տեղաւորումի հարցը իր լուծումը կը գտնէ ներքին սպառման աւելնալովը, հողագործութեան մեքենականացումին արագ ընթացքովը, — թրաքթօրներու եւ ինքնաշարժերու շատնալը:

Բայց, ոչ միայն ներքին սպառման այլ եւ արտածման համար քարիւղը մեծ նշանակութիւն ունի: Հետեւեալ թիւերէն կը պարզուի թէ՝ Ռուսիա ի՞նչ քանակութեամբ քարիւղ արտածած է վերջին երեք տարիներուն —

1000 թօնով	1929	1930	1931
Անգլիա	803	973	1001
Իտալիա	571	826	972
Ֆրանսա	376	556	866
Գերմանիա	482	504	499

Ս. Մ.

Գրական նոր ուսումնասիրութիւններ Երեւանի մէջ

—·—

Բարեգործականի վերջին զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները՝ Մելքոնեան վարկի գործածութեան մասին .-

Լայն ծաւալ տրուած է ուսումնասիրութիւններու եւ հրատարակութիւններու։ Հայերէն լեզուի, գրականութեան եւ պատմութեան վերաբերեալ նիւթեր բաժնուած են գիտնականներու միջեւ. հետզհետէ ստացուող ձեռագիրները կ'ենթարկուին ինստիտուտներու քննութեան եւ գնահատման, եւ վերջնական խմբագրութենէն վերջ կարգով կը յանձնուին տպագրութեան։

1932 տարուան ընթացքին, Մելքոնեան Ֆոնտի Յանձնաժողովը իր տրամադրութեան տակ ունեցած է 715 մամուլ (ֆորմա) ձեռագիր, որ հաւասար է 11448 մեծադիր տպագրական էջի։ Այս ձեռագիրներէն 1932ին հրատարակուած են Յովհ. Յակոբեանի «Ուղեգրութիւններ»ը, Ա. հատոր, 510 էջ, Երուանդ Շահազիզի «Միքայէլ Նալբանդեանի Դիւանը», 384 էջ, Յակոբ Մանանդեանի «Մանր հետազօտութիւններ», 72 էջ, Սպ. Մելիքեանի «Կոմիտասի ստեղծագործութեան անալիզը», 32 էջ, Թ. Թորամանեանի «Շինութիւնները Հին Հայաստանում», 48 էջ։ Հ. Աճառեանի «Արմատական բառարան»ին վերջին հատորը լոյս կը տեսնէ մօտ ատենէն։

Մամուլի տակ են Մ. Աբեղեանի «Հայոց լեզուի տաղաչափութիւնը» եւ Ա. Խաչատրեանի «Հայաստանի սեպագրական շրջանի քննական պատմութիւն»ը։

Նախապէս հրատարակուած էին Աճառեանի «Արմատական բառարան»ին Ա.—Ե. հատորները, Յակոբ Մանանդեանի «Կշիռները եւ Չափերը հնագոյն հայ աղբիւրներում»ը, Մ. Աբեղեանի «Հայոց լեզուի տեսութիւն»ը, Երուանդ Շահազիզի «Հին Երեւան»ը, Երուանդ Լալայեանի «Դամբաններ Պեղումներ Խորհրդային Հայաստանում»ը։

Մանկավարժական Ինստիտուտի հայագիտական ամպիոնին նպաստելու համար Մելքոնեան Ֆոնտի գործադիր յանձնաժողովը 1932–1933 ուսումնական տարուան ընթացքին հայ գրականութեան ամպիոնին կից կը պահէ երկու «ասպիրանտ», Մկրտիչ Մկրեան եւ Յովհաննէս Մամիկոնեան։ Անկէ զատ, որոշուած է Մելքոնեան Ֆոնտէն նպաստել Մանկավարժական Ինստիտուտի հայերէն լեզուի եւ Հայաստանի պատմութեան ամպիոններուն, հետազօտական աշխատութեանց համար յատկացնելով 3500 ռուբլի։ Կատարուելիք հետազօտութիւնները պիտի հրատարակուին ապագային, անոնց գիտական արժէքը գնահատուելէ վերջ։ Մանկավարժական Ինստիտուտի գրադարանին մէջ Մելքոնեան Ֆոնտը կը պահէ աշխատակից մը, որուն պարտականութիւնն է ապսպրել հայագիտական ամպիոններու գիրքերու հայթայթման եւ ցուցակագրել հետզհետէ ստացուող հայագիտական գիրքերը։

Յանձնաժողովը սերտ գործակցութիւն եւ կապ հաստատած է Կուլտուրայի պատմութեան Ինստիտուտին հետ, եւ յանձն առած է Ինստիտուտին կատարած հայագիտական ուսումնասիրութիւններուն աջակցիլ եւ լրացած աշխատութիւնները հրատարակել Մելքոնեան Ֆոնտով։

*** 1932ի ընթացքին դժբախտաբար կարելի չէ եղած աւարտել գրադարանի շէնքին այն մասը որուն կառուցման ձեռնարկուած էր երկու տարի առաջ, սակայն ամէն միջոց ձեռք առնուած է յառաջիկայ գարնան սկսելու եւ ամրան վերջացնելու համար շէնքը (Մելքոնեան Ֆոնտի պահեստը օգտագործելով)։

Գրադարանին այս մասը կը պարունակէ գրապահեստը, հինգ յարկ, ուր կարելի է զետեղել աւելի քան կէս միլիոն գիրք, ընդարձակ ընթերցարանը, գիտական աշխատաւորներու առանձին սենեակները, եւն.։

Այս շէնքին միւս մասին կառուցումը յետաձգուած է առայժմ, մինչեւ որ հնարաւոր ըլլայ նիւթական միջոցներ ունենալ։ Սակայն ներկայ շէնքը կառուցուելէն յետոյ, բաւական լուրջ հարց մը կը ստեղծուի ընդհանուր սարքաւորման առթիւ։ Մասնաւորապէս հարկ պիտի ըլլայ ունենալ պողպատեայ գրադարակներ։ Նկատի ունենալով որ այնտեղ պիտի կեդրոնացուին մօտ 10,000 հին ձեռագիրներ, հին եւ հազուագիւտ հրատարակութիւններ եւ հայագիտական, կովկասագիտական եւ ընդհանրապէս գիտական գիրքեր, աւելի քան անհրաժեշտ է որ գրապահեստի բաժնին մէջ ոեւէ փայտեայ կարասի գոյութիւն չունենայ եւ գիրքերու դարակները ըլլան երկաթեայ եւ պողպատեայ։

Տրամին անդադար կ'իյնայ

—·—

ԱԹԷՆՔ, 20 դեկտ.— Կառավարութեան կարգ մը անդամները այն տեսակէտը կը պաշտպանեն, թէ ի վնաս մեր ազգ. դրամանիշին օտար դրամներու բարձրացումը պէտք է վերագրել կամ մեզի դէմ արտասահմանէն մղուած տնտեսական պատերազմին եւ կամ Յունաստանի մէջ գտնուող օտար ընկերութեանց, որոնք «շանժ»ի մեծ գումարներ գնելով հրապարակէն, կը բարձրացնեն օտար դրամանիշներու արժէքը։

Այս ընկերութիւնները, որոնք մեծագումար «շանժ» ունին իրենց տրամադրութեան տակ, կը հաշուեն թէ, տրախմին օրէ օր իյնալով, աւելի աժան գիներով պիտի գնեն մեր ծխախոտներն ու այլ արտածելի արտադրութիւնները։

Այս տեսակէտներուն իբրեւ հիմ կը յիշուի այն իրողութիւնը, թէ օտար դրամներու առաջին բարձրացումը տեղի ունեցաւ Սելանիկի մէջ։

*** Աթէնքի եւ Սելանիկի առեւտրական սենեակներու կողմէ հրատարակուեցաւ հետեւեալ զեկոյցը.

— «Աթէնքի եւ Սելանիկի առեւտրական սենեակները, արդար ցաւով մը կը դիտեն «շանժ»ին արագ ու յանկարծական բարձրացումը։

«Շանժի պահեստին տեսակէտով երկրին կացութիւնը ծանօթ էր եւ է։ Արտաքին պարտքերու տոկոսներուն 100ին 30ին համար անհրաժեշտ շանժը արդէն իսկ մեծ մասով առաջուընէ պատրաստ էր։ Ներածման առեւտուրը արդէն խիստ սեղմումներու ենթարկուեցաւ, այնպէս որ զգալի կերպով պակսած է արտածման ազդեցութիւնը շանժի մթերքին վրայ։

«Քանի որ ձեռք առնուած եւ առնուելիք շանժի վերաբերեալ եւ տնտեսագիտական այլ միջոցներով կը նախատեսուի արտաքին հաշիւներուն եւ պետական ելմտացոյցի հաւասարակշռութիւնը, պէտք է հակառակ ամէն բանի ցոյց տալ անհրաժեշտ պաղարիւնը, որու շնորհիւ դրամական կացութիւնը պիտի զարգանայ բնականոն ընթացքով։

«Եթէ հակառակ այս բոլորին կան արհեստով շահադէտներ, որոնք, ի վնաս երկրին ապօրինի շահեր հետապնդելով կը շարունակեն իրենց տրախմները օտար դրամներու վերածել, այդպիսիներուն համար գոյութիւն ունին բանտեր եւ օրէնքներ, որոնք անողոք կերպով կրնան գործել։

«Յունաստան շատ նեղ պարագաներու մէջ գտնուած է եւ ուրիշ անգամներ ալ տագնապալի շրջաններ բոլորած է։ Բայց ապրած է, որովհետեւ հաւատք ունեցած է իր երկրի ուժին եւ անոր տնտեսական հզօրութեան մասին։»

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈ.— Ա. Ե. Կ. Խաչի, Իսի-լէ-Մուլինոյի մասնաճիւղին դեկտ. 24ի ներկայացում-պարահանդէսը գերազանցեց շատ մը հանդէսներ, իր բազմութեամբ, տաքուկ մթնոլորտով եւ ներկայացման յաջողութեամբ։ Հակառակ տիրող անգործութեան եւ թշուառութեան (քանի որ գործազուրկները նպաստ չեն ստանար մեր շրջանին մէջ) բազմաթիւ հայ մայրեր փութացած էին իրենց փոքրիկներով բոլորուելու Կ. Խաչի շուրջ։

Տիկին Տէր Դաւիթեանի երեւումը բեմի վրայ նորութիւն մըն էր մեր շրջանին համար։ Ծափեր խլեցին իր յորդորները՝ հայ մանուկը հայ պահելու մասին։ Եռանդուն ճառ մը խօսեցաւ օրուան բանախօսը, տիկին Էլլէն Բիւզանդ։

Կազդուրիչ էր տեսնել ներկայութիւնը բազմաթիւ հայ երիտասարդներու։

Որքան աւելի հայ հասարակութիւնը, առանց սեռի ու հասակի խտրութեան գիտէ քաջալերել Կ. Խաչի շուրջ համախմբուած հայ մայրերու ու քոյրերու աշխատանքը, այնքան ամուր թումբեր կրնանք կազմել այլասերման դէմ։

Զանց առնելով դերակատարներու անունները, ըսենք որ բոլորն ալ յաջողութեամբ տարին իրենց դերերը։ Այս առթիւ վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց որ փայլ տուին հանդէսին յաջողութեան։ Մասնաւորաբար Պ. Զիլինկիրեանի որ ըլլալով ոչ-անդամ, ամէն զոհողութիւն ըրաւ եւ յաջողութեամբ կատարեց «Տայի Կարապետ»ի դերը։ Նոյնպէս «Եփրատ» նուագախումբին որ մասնաւոր զեղչով կը մասնակցի մեր հանդէսներուն։

Հ. Հրաչ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կեանքը Լա Սիոթայի մէջ

—·—

ԼԱ ՍԻՈԹԱ, 24 դեկտ. (Յառաջ).— Կրնամ ըսել թէ մեր գաղութին մէջ չկայ այր մարդ որ գործ չունենայ, բացի այն նորեկներէն որոնք մօտ 6—10 ամիսներ հազիւ հաստատուած են հոս եւ որոնց թիւը 3ը չանցնիր։ Սակայն եւ այնպէս կան շատ մը աշխատաւորներ որ հազիւ օրուան հացը ճարելու միջոցներ գտած են, 8 ժամ աշխատանքի փոխարէն։ Հայերու հարիւրին 95ը կ'աշխատին նաւաշինարանին մէջ, շաբաթը 48 ժամ։ Գործաւորը մէկ ժամի համար կը ստանայ 2.90—3.90, որով օրական 8 ժամի համար 23—26 Ֆր.։ Մատի վրայ կը համրուին անոնք որ ժամը 4 Ֆր. կը ստանան։

Բանուորները կը վախնան որ հոս ալ գործադրուի 100ին 10ի օրէնքը։

Կան նաեւ ատաղձագործարանի բանուորները, որոնք 8 ժամուան աշխատանքի համար կ'առնեն 23—28 Ֆր.։ Բացառութիւն են այն վարպետ գործաւորները որոնց օրականը 28—32Ֆր. է։

Գաղութին մէջ ունինք չորս հայ նպարավաճառ, նոր կամ հին գործերու տեսակի կօշկակարներ։ Կան նաեւ երկու վարպետ սափրիչներ, մէկ մսավաճառ։ Ոմանք սկսան զեղչեր ընել հայ յաճախորդներուն։

Գալով գաղութիս բարոյական կեանքին, դժբախտաբար պակաս չեն անհամ երեւոյթներ։

Քանի մը անհատներ կը փորձեն պառակտում սերմանել առաջնորդութեամբ Յակոբ Չէքէմեանի, բայց գաղութը արթուն է։ Յոյս կայ որ վերակազմուի Լսարանական միութիւնը։

Բան. թղթակից

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Անդրէասի եւ շրջանի Հայր. Միութիւնը արդիւնաւոր շրջան մը բոլորեց այս տարի, բաղդատելով անցեալ տարիներու հետ։

Վարչութիւնը հրատարակած է 1933ի պատի Օրացոյցը, մաքուր տպագրութեամբ եւ գեղազարդ, մտաւորականներու, հերոսներու եւ բարերարներու նկարներով։ Կ'արժէ ունենալ տունի համար, այս օրացոյցը, իբրեւ յիշատակ։ Օրացոյցը կը կազմէ 12 ամիսներու էջերը։ Մնացեալը յատկացուած է Միութեան անցեալ և ներկայ շրջանի գործունէութեան։ Այս օրացոյցով, միութեան նպատակը եղած է սերտ կապ հաստատել իր անդամներուն եւ հայրենակիցներու միջեւ։ Վարչութիւնը միշտ մղում կուտայ ցիրուցան հայրենակիցներու մարդահամարը պատրաստելու գործին։ Հայրենակիցներուն կը մնայ, քաջալերել եւ գնահատել, յառաջիկայ տարի քայլ մը եւս յառաջդիմելու համար։

Յ. Ա. Քէփէլեան

ՄԱՄՈՒԼ

Ուա՞ր կը բաժնեն...

—·—

Վերջերս Խարբերդի Սուրսուրի գիւղի վերաշինաց միութեան Փութաֆէքի (Մ. Նահանգներ) մասնաճիւղը, որ 4000 տոլար դրամ ունի, կ'որոշէ ձրիաբար մէկ-մէկ թոն ածուխ բաժնել քաղաքին բոլոր Սուրսուրցիներուն, չքաւոր թէ ունեւոր, թէ անդամներուն եւ թէ ոչ-անդամներուն։ Բացառութիւն կը համարուին միայն ամուրիները։

«Հայրենիք» խմբագրական մը նուիրելով այս հարցին, դիտել կուտայ (8 դեկտ.).

— «Ըստ երեւոյթին, այդ Միութեան վարիչները կը խորհին, թէ իրաւունք ունին իրենց մօտ պահ դրուած գումարին հետ վարուելու իրենց ուզած ձեւով։ Իրականին մէջ սակայն այդպէս չէ։ Որովհետեւ Հայրենակցական Միութեանց դրամները խումբ մը անհատներու սեփականութիւնը չեն, այլ կը պատկանին ամբողջ ազգին եւ եթէ այս կամ այն պատճառով չեն գործածուիր իրենց բուն նպատակին համար, պէտք է գործածուին այնպիսի կերպով մը, որ մօտ ըլլայ այդ նպատակին եւ ծառայէ ընդհանուր ազգային շահերու։

Որքան ալ ծանր ըլլայ ներկայ տնտեսական տագնապի ճնշումը, Հայրենակցականները պէտք չէ գայթակղին ու ձեռք տան իրենց գանձին՝ ոչ միայն իրենց մէջ բաժնելու, այլեւ նոյնիսկ աղքատներուն օգնութիւն ընելու համար։

Որքան աւելի նեղ են ժամանակները, այնքան աւելի պէտք է խստացնել հսկողութիւնը հանրային գումարներուն վրայ, որպէսզի ըստ կարելւոյն առաջքն առնուի զանազան անհատներու կամ խումբերու փորձութեանց եւ գայթակղութեանց։

Պէտք չէ թոյլ տրուի, օրինակ, որ Հայրենակցականներու վարիչները իրենց անձնական գործին մէջ շահագործեն Հայրենակցականներու գումարները։ Պէտք չէ թոյլ տրուի նոյնպէս, որ Հայրենակցականներու մօտ եղած տասնեակ հազարաւոր տոլարները երկար տարիներով անգործածելի մնան պանքաներու մէջ, առանց մայր հայրենիքին եւ ազգին ո եւ է օգուտ բերելու։

Եթէ Հայրենակցականի մը սկզբնական նպատակը ներկայիս ու թերեւս դեռ երկար ատեն անիրագործելի է՝ հին գիւղը, աւանը կամ քաղաքը Թուրքին ձեռքը գտնուելուն հետեւանքով, պէտք է գէթ Խորհրդային Հայաստանի մէջ շինարարական ձեռնարկի մը յատկացնել այդ դրամները։ Իսկ եթէ այս կամ այն պատճառով Հայրենակցականի մը վարիչները չեն ուզեր ընել այդ, պէտք է գէթ արտասահմանի մէջ գործածեն իրենց գումարները ամբողջ ազգին համար օգտակար եղանակով մը՝ օրինակ նպաստելով հայ որբերու հայեցի դաստիարակութեան, հայկական ճեմարաններու պահպանման կամ հայ բեկորները արտասահմանի մէջ հայ պահելու գործին։

Ցաւալի է, որ Հայրենակցական Միութիւնները բաղձալի չափով մը տեղեակ չեն պահեր մեր ամբողջ հասարակութիւնը իրենց ներքին անցուդարձերու մասին։ Մինչդեռ անոնք՝ կոչուած ըլլալով ծառայելու ազգին ու մայր հայրենիքին, պարտաւոր են հայ մամուլի միջոցով լայնօրէն եւ պարբերաբար ծանօթութիւններ տալ հանրութեան՝ իրենց գոյքի, իրենց գանձի վիճակին, իրենց տրամադրութիւններու եւ ձգտումներու մասին։

Այսպիսի ընթացք մը մեծապէս պիտի օգնէ ոչ միայն Հայրենակցականներուն՝ իրենց զանազան ձեռնարկները աւելի արդիւնաւոր ընելու համար, այլեւ հնարաւորութիւն պիտի տայ ամբողջ հասարակութեան բարոյական հակակշիռ բանեցնելու անոնց վրայ եւ մղելու զանոնք շարունակ ազգային շահերու համապատասխան ուղղութեամբ մը»։

ԾԻԾԱՂ

Նոր սպասուհին

—Աղջիկս, տարիքդ պզտիկ կ'երեւի, բայց ուրիշ տեղ ալ աշխատած ես եւ բարի վարուց վկայական ունիս։

— Այո՛, Տիկին, 12 հատի չափ ունիմ։

— Ուրեմն ուրիշ տեղ գործ գտէք, 13երորդը ես տալ չեմ ուզեր։ Այդ թիւէն կը խորշիմ։

Բանտին քահանան

— Քեզի ինչո՞ւ համար հոս բերին.

— Ահ, տէր հայր, մոռացութեան արդիւնք, մոռցեր էի որ մտած տունիս քովը պահականոց կար։

***

— Պարոն, երեք անգամ է որ կուգամ առնելիքս գանձելու։

—Ատոր մէջ ի՞նչ կայ զարմանալու, ես այդ դրամը ձեզմէ առնելու համար հինգ անգամ եկայ։

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

(ՏԱՐԵԳԻՐՔ)

—·—

«Կեանք եւ Արուեստ»ը չէ այն գիրքերէն որոնց պէտք է մօտենալ քննադատի, վճռողի հանգամանքով։ Տարեգիրքի մը շուրջ մտային մարզանքներ փորձելը անիմաստ կը նկատեմ։ Ինծ կը մնայ ուրեմն ներկայացնել եւ ծանօթացնել այդ հրատարակութիւնը։ Տեսակ մը գրական քաղաքավարութիւն, զոր կ'ընեմ հաճոյքով, նախ իբրեւ աշխատակից, ապա իբրեւ գրասէր որ գիտէ գնահատել ամէն ճիգ, մեր գրական գետնին վրայ։

«Կեանք եւ Արուեստ»ը կը թեւակոխէ ահաւասիկ երրորդ տարին։ Առանց յաւակնութեան, առանց աղմուկի, անիկա կը ջանայ մեր գրական կեանքին մէջ ստեղծել անկիւն մը, մտերիմ ու ինքնամփոփ անկիւն մը, ուր կան ժամադրութեան, տարին անգամ մը Բանի ու Բառի բարեկամներ։

Հայ մտաւոր կեանքի յաճախ ամայի տաճարէն ներս, ստեղծել համեստ խորան մը՝ նուիրուած մեր Անցեալին, մեր տոհմիկ արժէքներուն, յիշատակներու՝ որոնցմէ նշխարներ կը մնան այլ եւս։ Ինչպէս նախընթաց հատորներուն, ներկայ համարին մէջ ալ կը զգանք այն զուրգուրանքը, որով տարեգիրքը կ'ուզէ փոշիի կամ մոռացութեան աւերէն փրկել յետ մահու ժառանգը սիրուած գրողներու։ Այդ հին էջերը, անտիպ մասունքները տպաւորութիւնը կը թողուն գիրքերու խորը պահուած երբեմնի ծաղիկներու։ Թէեւ գալուկ եւ անկենդան, բայց վերյիշել կուտան մեզ նախկին ապրումներ. անցեալաբոյր տողի մը մէջ կը գտնենք երբեմն զգայնութիւնը մտային վիճակի մը, հոգեկան մթնոլորտի մը, որ ոչ եւս է ներկայիս, ոչ մեր մէջ, ոչ մեր շուրջը։

***

Գրական տեսակէտով «Կեանք եւ Արուեստ»ը պահպանողական է։ Բարեկամներու շատ անձուկ շրջանակ մը միայն բոլորուած է անոր շուրջ։ Երիտասարդ գրող մը ինքզինքը dépaysé պիտի զգար այնտեղ։ Այդ է պատճառը ապահովաբար որ անոնք կը խուսափին մտնելու տարէցներու ընկերութենէն ներս։

Իմ մասիս, «Կեանք եւ Արուեստ»ի կոչումը կ'ըմբռնեմ այսպէս.— Անիկա պէտք է ըլլայ հայելին եթէ ոչ համահայկական, գէթ ֆրանսահայ գրական շարժումին։ Այդպիսի շարժումի մը գոյութիւնը անուրանալի է. դէմքեր, գործեր ծնած են, կ'ապրին, իրենք կը զգացնեն, կը պարտադրեն։ Ինչո՞ւ չփորձել տարին գէթ մէկ անգամ համախմբելու բոլոր տարիքները միեւնոյն յարկին տակ։

«Կեանք եւ Արուեստ»ը, իբրեւ փարիզեան հրատարակութիւն, հնարաւորութիւնը ունի չփումներ ստեղծելու աջ թէ ձախ, երէկուան եւ վաղուան հոսանքներու միջեւ։ Հակոտնեայ, իրերամերժ գրողներն անգամ հոն գտնելու են չէզոք, նոյն իսկ բարեացակամ գետին մը։

Կը կարծեմ, շահեկան, անհրաժեշտ աշխատանք մը պիտի ըլլար այդ։ Կամուրջ մը ձգել խրամատին եւ բոլոր փոսերուն վրայ. ստեղծել չփման եզր մը հոսանքներու միջեւ։ «Կեանք եւ Արուեստ»ը լաւագոյն, յարմարագոյն մարդն է այդ ուղղութեամբ։ Ահա առաջադրութիւն մը, զոր պիտի փափաքէինք իրագործուած տեսնել քայլ առ քայլ «Կեանք եւ Արուեստ»ի յաջորդական թիւերուն մէջ։ Անշուշտ կը ճանչնամ արգելքները, մտայնութիւնները ծանօթ են ինծ. երիտասարդներու ուղղամտութիւնը հպարտ է եւ անհաշտ։ Բայց ժամանակը մթագոյն միջնորդն է ու հաշտարարը եթէ երբեք գիտենք օգնել անոր։

«Կեանք եւ Արուեստ» նախաձեռնած է այս տարի բանալու գիտական enquete մը.— «Ի՞նչպէս կը գրեն մեր գրագէտները»։ Հոդ կան շահեկան պատասխանները Զարդարեանի, Օշականի, Ռէնի, Զօպանեանի եւ Համաստեղի։ Հարցարանի դրութիւնը չափազանց ընդհանուր է եւ ընթացիկ ներապական մամուլին մէջ։ Ժամանակի պահանջ։ «Կեանք եւ Արուեստ» անշուշտ պիտի փորձէ նոյն հետազօտութիւնը բանալ մեր գրական կեանքի այլապէս կենսական հարցերու շուրջ։

***

«Կեանք եւ Արուեստ»ը հաւատարիմ է իր ծրագրին։ Այս տարի ալ կը ներկայանայ խնամուած, այլազան բովանդակութեամբ։ Տարեգիրք մը, իր բնոյթովն իսկ դատապարտուած է բովանդակելու կեղեւ, փոճոկ ու միջուկ։ Անցաւորն ու մնայունը կը ճակատին հոն։ Ինչպէ՞ս հաշտեցնել զանոնք. ինչպէ՞ս պահել ներդաշնակութիւնը.— Ահա՛ հարցը։

Պարսամեան Եղբայրները — ընդգծենք — յաջողած են պահել արդար միջինը. փոճոկին տակ կորսուած չէ ամենեւին հիւթն ու նիւթը։ Ընթերցողը, իր քմայքին ու տրամադրութեան համաձայն գոհացում մը գտնելէ յետոյ, չպիտի փորձուի երբեք տարուան հետ փակելու զայն։ Գիրքին արժէքը կ'անցնի իր սահմանը։

«Գեղարուեստ»ի գլուխին տակ, հայ արուեստագէտներու կենսագրութիւններու եւ նօթերու կարգին կը մատնանշեմ երկու ուսումնասիրութիւն. «Վակներ՝ սիրոյ երաժիշտ» (Ժան Մէրու), «Ուիլեըմ Շէյքսփիր» (Հրաչ Սարգիսեան)։

Տարեգիրքին ամէնէն հետաքրքրաշարժ բաժինը կը նկատեմ «Պատմութեան բանասիրութիւն» գլուխը։ Հայեցի հարցերու նախապատուութիւնը զգալի է այնտեղ։ Էջեր՝ զորս կը կարդանք ոչ միայն հետաքրքրութեամբ, այլ խանդաղատանքով։

Կարելի չէ յուզումով չկարդալ Եզեանցի կենսագրութիւնը, զոր այնքան կենդանի ու բաբախուն տողերով տուած է Սանասարեանի նախկին տնօրէնը, մեզի շատ սիրելի Պ. Գ. Աբուլեանը...։ Որքան պիտի փափաքէինք որ ան, երբեմն, տարիներու բարձունքէն մեզի քրքրէր յուշերու իր մատեանը...։

Նոյնքան ուշագրաւ գրութիւն մը ստորագրած է Լեւոն Մեսրոպ, «Պարսկական Արուեստի արշալոյսը»։ Ահաւասիկ մշակ մը որ գիտէ հաւատարիմ մնալ իր ակօսին ու խորացնել տեւականապէս։

Պարտք կը զգամ ընթերցողին յանձնարարել անպայման գիրքին 115 եւ 118րդ էջերը։ Ուշագրաւ եւ սրտցաւ տողեր արդարեւ, կը ճանչնա՞նք այն օտարները, որոնք հայ անցեալին տուած են կեանքի մը աշխատանքը եւ նոյնիսկ աւելին, իրենց սիրտը։

«Գիտութիւն» գլուխին տակ արժէքաւոր յօդուած մը ստորագրած է Տօքթ. Գրիգորեան, «Խենթերու արուեստ»ը, աշխատակցած են նաեւ Յովհ. Պալճեան, Թորոսեան, Տքթ. Ալլահվերտի որդի։

Յետոյ բաժիններ՝ որ անխուսափելի մասը կը կազմեն ամէն ինքզինքը յարգող տարեցոյցի (երգիծանք, գիրքեր, դէմքեր եւ մահեր ու յոբելեաններ)։

«Հայկական Կեանք»ի բաժինը կարելի էր ճոխ ընծայել։ Մայր երկրէն մինչեւ հեռաւոր գաղութները, հայ կեանքի համապարփակ մէկ պատկերը ներկայացնելը պիտի ըլլար հայ տարեգիրքի մը փառասիրութիւնը։ Հայաստանի ներզօր ճիգերու մասին, ո՛չ մէկ արձագանգ այս տարի. բայց չէ՞ որ,

«Մեր կարօտած սրտի համար ոչ մի
ուրիշ հեքեաթ չը կայ...»։

***

Տարեգիրքը կը ներկայանայ պատշաճ, վայելուչ արդուզարդով։ Արհեստագիտական մանրամասնութիւնները կը մատնեն բարեխղճութիւն չպիտի քաշուէի զայն անվերապահօրէն ներկայացնելէ քաղքենի սալոնէ մը ներս... եթէ այդ շրջանակի մարդն ըլլայի։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

կը հաղորդէին թղթատար աղաւնիներու միջոցաւ, որոնք Օտեսա կ'երթային։ Այս միջոցով բազմաթիւ զինուորական փաստաթուղթեր եւ ուրիշ գաղտնի տեղեկութիւններ ղրկուած էին Ռուսաստան։ Ոստիկանութիւնը յառաջ տանելով քննութիւնները, խուզարկութիւն կատարեց ամայի տան մը մէջ, որ իբրեւ թաքստոց կը ծառայէր։

Այստեղ բռնուեցան Սփորխի եղբայրը եւ Ռուս մը, որոնք պահուած էին հին փուռի մը մէջ։ Ասոնք սուրհանդակներ էին, որոնք գետը անցնելով, տեղեկութիւններ կը տանէին։ Ձերբակալուեցաւ նաեւ կին մը, ինչպէս եւ ռումանական բանակին յիսնապետ մը, որ նմանապէս թղթատարի պաշտօն կը կատարէր։

Թերթերը կ'ըսեն թէ լրտեսական ամենակարեւոր գործն է այս։ Փաստաթուղթերէն մէկուն վրայ նշանակուած էին Պեսարապիոյ բոլոր խմբագիրներուն անունները։

ՀԱՅ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլէն կը հեռագրեն թէ հայ բանուոր մը, Կիւլիամեան Վահան, որ կը բնակէր Սէնթ-Ան փողոցը, փորձեց անձնասպան ըլլալ, 52 մեդր բարձրութեամբ կամուրջէ մը ծով նետուելով, հին նաւահանգիստին մէջ։ Կարելի եղաւ փրկել երիտասարդը եւ փոխադրել Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցը, ուր շատ ծանր գտան իր վիճակը։

ՄԻՆՉԵՒ ՀՐԱԲՈՒԽԻՆ ԲԵՐԱՆԸ.— Իտալացի փրոֆէսէօր Փիրնէր յաջողեցաւ մտնել Սթրոմպոլի հրաբուխին խառնարանը։ Գիտնականը անկիզելի նիւթէ շինուած հագուստ մը հագնելով եւ նոյնճան անկիզելի պարանի մը կապուելով, սահեցաւ մինչեւ բոցավառ լաւան։ Հեղձամահ չըլլալու համար, միասին առած էր «օքսիժէն»ի կազմած մը։

ՆՈՐ ՇԱՐԺ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ.— Աթէնքէն կը հեռագրեն դեկտ. 27 թուականով.— Երկրաշարժի բուռն ցնցումներ զգացուեցան այսօր, Սելանիկի եւ ամբողջ շրջանին մէջ։

800 *ԶՈՀ՝ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ.*— Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ՝ Ծնունդի տօնին առթիւ, 311 հոգի մեռան եւ 500 հոգի վիրաւորուեցան, ինքնաշարժի արկածներու հետեւանքով։ Միայն 11 հոգի կան որ խեղդուած են, իսկ 8 հոգի՝ երկաթուղիի արկածներու զոհ գացած։

Յ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

Հ. Դ.

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ վռամեան, Մջօ, Մուրատ եւ Արղութեան խումբերը վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Քէնտիրեանի *ճաշարանը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։*

Ընտանեկան խնջոյք Նոր Տարւոյ առթիւ

նախաձեռնութեամբ՝

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

եւ հովանաւորութեամբ՝ *ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԻՆ*

Այս Շաբաթ իրեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Ընկ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆի ճաշարանը, 40 rue Pierre Corneille

Կը Նախագահէ՝ ընկ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

Դպրոցական հանդէս Կաղանդի առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին **Salle Patin***ի սրահին մէջ*

114, Grand' Rue - Chaville

կը ներկայացուի՝ *«ԶԱՎԱԼԼԸՆ»*

Հայկ. երգեր եւ պարեր, նուագ, մանկական արտասանութիւններ եւյլն.։

Մեներգ Օր. Ի. ՏԱՅԵԱՆԻ կողմէ

Մուտք՝ **3 ֆրանք**

Հաղորդակցութեան միջոց.— Port St. Cloudէն առնել 1 թիւ ճանրակառքը եւ իջնել Ancienne Mairie։

Ընտանեկան խնջոյք

Իզմիտցիներու «Իրերօգնութեան Միութիւն» տարեկան ընտանեկան խնջոյքը 8 Յունուար կէս օրէ վերջ ժամը 2էն մինչեւ 10, 13 rue Passet, *Լէօն Հիլանեանի ճաշարանին վերնայարկի սրահը։ Ճոխ պիւֆէ, Հայկական պարեր եւ անակնկալներ, զուտ հայկական միջավայր։ Կը նախագահէ* Պ. Յ. Գազազեան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Արմենակ Խրիմեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Խրիմեան, Պ. Պ. Լեւոն եւ Հայկազն Խրիմեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ եւ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին՝ *ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՍՐԲՈՒՀԻ ԽՐԻՄԵԱՆի* դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ նախկին Սանուց Միութեան ճաշկերոյթը տեղի կ'ունենայ Յունուար 30ի ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, «Ֆլօրիա» ճաշարանը, 61, Rue Mr. le Prince, *մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն-Միշէլ։*

Օր. Մաննիկ Պէրպէրեանի սիրայօժար մասնակցութիւնը առիթ համարելով կը հրաւիրուին բոլոր սաները եւ համակիրները. կը խնդրուի վերաշխեալ հասցէին երկտողով մը իմացնել յանձնախումբին.—

Association des Anciens Elèves du Collège Berberian.

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :•: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԿԸ ԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 30 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
30 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2074 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԸ՝ 1932ԻՆ

Իբրեւ իրական գաղութ՝ արեւմտեան Եւրոպայի մէջ՝ ունինք Ֆրանսան: Համրանքը՝ աւելի քան վաթսուն հազար:

Քանի մը տարի առաջ, աւելի որոշ թիւեր ունէինք: 1927ի գործադրկութենէն յետոյ, անդադար տեղափոխութիւններ կը կատարուին: Միւս կողմէ, ոչ մէկ ազգային մարմին հետաքրքրուած է մարդահամարով: Կամ եթէ փորձեր եղած են, կէս ճամբան մնացած են:

Այսպէս կամ այնպէս, վաթսուն հազարէն պակաս չէ ֆրանսահայ գաղութին համրանքը:

Ի՞նչ երեւոյթներ աչքի կը զարնեն այս գաղութին մէջ, 1932ի ընթացքին:

Ամէն բանէ առաջ՝ տնտեսական տագնապը, որ վրդովիչ համեմատութիւններ առաւ:

Մեր հոգեկան տառապանքին մէջ, այստեղ, քանի մը տարի առաջ ունէինք տնտեսական կազդուրման մխիթարութիւնը:

Ցնցում մը տեղի ունեցաւ 1926ի վերջերը, տեւելով մինչեւ 1927ի առաջին վեցամսեան: Եւ շատ մը երազներ փլան:

Մասնաւորապէս անելի մատնեցան անոնք որ, վստահ՝ իրենց բազուկին եւ ճակտի քրտինքին, ո՛ր եւ է բան չէին նախատեսած սեւ օրուան համար: Կը կարծէին թէ ո՛ր եւ է ատեն կրնան վաստկիլ եւ ուտել:

Ծանր դաս մը եղաւ այս միամտութիւնը, եւ մարդիկ սկսան ամփոփուիլ: Թէեւ ուշ էր:

Կարճատեւ բարելաւումէ մը յետոյ, տագնապը վերսկսաւ նոր թափով մը, 1931ի աշնան:

Անգլիական դրամին անկումը ազդեց բոլոր հրապարակներուն, ինչպէս հարեւան Ֆրանսայի վրայ: Մաքսային պատնէշները փակեցին ազատ ներածումը, եւ շատ մը ճարտարարուեստներ սահմանափակուեցան: Բանուորները կ'արձակուէին հարիւր հազարներով: Կառավարութիւնը արգիլեց հարիւրին տասնէն աւելի օտար բանուոր գործածել:

Եւ հայ բանուորը — ինչպէս ռուսը — ըլլալով գաղթականներուն գաղթականը, քանի որ չունի պաշտպան պետութիւն եւ հետեւաբար փոխադարձ պայմանագիր, դարձաւ «լքեալ գոյք»:

Գործատէրը միշտ շահ ունի հայ բանուորէն, որ աւելի զգոյշ է եւ ժրաջան: Ինչպէս եւ նուազ պահանջկոտ:

Յետոյ, կան տաժանելի գործեր որոնցմէ խոյս կուտայ տեղացին:

Բայց, ամէն բան գործատէրին կամքէն կախուած չէ: Կա՛յ հարիւրին 10ի օրէնքը: Կան ոստիկանական միջամտութիւնները՝ անկանոն թուղթերու համար: Եւ ուրիշ դժուարութիւններ:

Բարեբախտաբար, գործազրկութեան նպաստէն հաւասարապէս կ'օգտուին օտարներն ալ:

Եթէ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ հինգ հազար գործազուրկ հայեր հաշուենք, անոնց մեծագոյն մասը շաբաթական նպաստի մը սփոփանքն ունի: Շատ քիչ տեղերու մէջ հայերը — եւ ռուսերը — զրկուած են այս նպաստէն, կա՛մ վարչական անհասկացողութեանց, կա՛մ մեր ապիկարութեան եւ կամ տեղական վարկի անբաւականութեան հետեւանքով:

Միւս կողմէ, վարժուած ըլլալով տեղափոխութեանց, հայ աշխատաւորները խումբ – խումբ կ'անցնին քաղաքէ քաղաք, նոր գործ գտնելու:

Բայց, տագնապը կ'երկարաձգուի:

Կարելի է ըսել թէ Ֆրանսան երբեք այսքան ծանր կացութեան մը մատնուած չէր:

Թէեւ, այս անտանելի կացութեան մէջ ալ, նորէն ամէնէն բախտաւորն է, համեմատելով հարեւան երկիրներու հետ, — Անգլիա, Գերմանիա, Պելժիա, Իտալիա եւն.:

×

Այս պայմաններուն մէջ է որ, ահաւասիկ մէկուկէս տարիէ ի վեր, կը շնչէ ու կը գործէ ֆրանսահայ գաղութը:

Միշտ ձեռքը բաց՝ ո՛ր եւ է հանրային պահանջքի առջեւ, ան այսօր քաշուած է իր պատեանին մէջ:

Միայն ՅԱՌԱՋի միջոցաւ, երեք անգամ մօտ հարիւր հազարական ֆրանք վճարեց այս գաղութը, Շիրակի եւ Ֆիլիպէի շարժերուն, Անատոլուի բեկորներուն եւն. համար:

Իսկ այսօր, փորձեցէք ո՛ր եւ հանգանակութիւն Կ. Խաչի, Դպրոցասէրի, Բարեգործականի կամ ներգաղթի համար, — եւ կէս ճամբան կը մնաք:

Սիրտե՞րն են որ ցամքած են, թէ միջոցները սպառած:

Աւելի շատ՝ վերջինը:

Բնազդական վախ մը վարակած է բոլորը: Ամէնէն բախտաւորն ալ կը մտածէ, տասը ֆրանք տրամադրած ատեն: Տեղի տուած է նախկին ինքնավստահութիւնը. — «Նորէն կը վաստկիմ, նորէն կուտամ»: Եւ ընդհանրապէս կծկուած են անոնք որ միշտ ալ միջոց ունին վճարելու, ունենալով տուն – տեղ, սեփական գործ եւ հաստատուն եկամուտ:

Վկա՛յ՝ Փարիզի ժամուն եւ «ազնուական» դասուն հետ կապուած հաստատութիւնները, — Տիկնանց, Աղքատախնամ, Բարեգործական եւն.:

Նորէն աշխատաւոր բազմութիւններն են որ հոսուն կը պահեն եկամուտի աղբիւրները: Կը հասնին բազմազան պէտքերու, աւելի կամ պակաս շօշափելի գումարներով:

Եւ այս է պատճառը, եթէ Բարեգործականն ալ վար իջած է, անդամավճար հաւաքելու: Մինչդեռ, առաջ կը գոհանար իր հատընտիր անդամներով եւ վերէն կը նայէր բուն ժողովուրդին:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ՏԷՐ ՉԵՍ ԸԼԼԱՐ…

Մե՞ղք է երբեմն արձանագրել պատկերներ՝ Փարիզի ամենօրեայ կեանքէն:

Դրուագներ՝ պատկերազարդ խայտառակութեանց:

Անցի օր, տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը պատուախնդի՞ր ամուսնի մը, որ ապահարզան կը պահանջէր:

— Կինս զիս կը խաբէ. հետեւաբար եւ բնականաբար…

Երեւան եկաւ որ, մետասաներորդ ժամուն բնդված մարդուկը իրէ մատնանշած, հարբած է անհաւատարմութեան ճամբան, քաջալերական նամակներ ալ գրելով իր… աշխատակցին:

Արդարեւ, դատարանը ոչ միայն բերանացի խոստովանութեամբ, այլ եւ գրաւոր փաստերով հաստատեց թէ.—

1. Ամուսինը տեղեակ էր ամէն բանի:

2. Կնոջը յանձնած էր թուղթ մը ուր կ'ըսէր. — «Կատարեալ ազատութիւն կուտամ կնոջս, թէ իր վարք ու բարքին եւ թէ իր ապագայ արարքներուն համար: Հետեւաբար, ընդունելի չեն պոռնկութեան, յանցանքի կամ ուրիշ ո՛ր եւ է մեղադրանք որ կրնայ յարուցուիլ անոր դէմ՝ ամուսնալուծման համար»:

3. Ամուսինը նամակ մը գրած է իր կնոջ տարփածուին, ուր կ'ըսէ. — «Մնացիր կնոջս հետ: Ցտեսութիւն, սիրելիս, եւ յաջողութիւն»:

Դատարանը այս փաստերուն վրայ աւելցուց «նկատելով» մը եւս.

— «Նկատելով որ այս հոգեկան վիճակը վիրաւորիչ անտարբերութիւն մը կը ներկայացնէ իր կնոջ հանդէպ»…

Ուրեմն, «հետեւաբար եւ բնականաբար», մեր Պաղտասար աղբարը կորսնցուց ամէն իրաւունք:

Կորսնցուց կինը, դատը եւ երեք զաւակները:

Կորսնցուց, նաեւ, վաստակին մէկ մասը:

Որովհետեւ, դատական վճիռով, պիտի հոգայ իր վարձու կամ ծախու հանած կնոջ ապրուստը:

Չէ՞ որ յաջողութիւն մաղթած էր իր իսկ նշանակած… փոխանորդին:

Այսպէ՛ս է Փարիզը:

ՎԱՐԱԶ

ԸՆՀԱՐՈՒՄ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Թուրք թերթերը կը պատմեն թէ, Բալուի գայմագամութիւնը յաջողած է մաքսանենգներու մեծ խումբ մը ձեռք անցրնել:

Շաբաթ մը առաջ լուր կ'առնուի թէ մաքսանենգներու խումբ մը սահմանը անցնելով դէպի Տիարպէքիր պիտի ուղղուի:

Այս լուրին վրայ, ոստիկան զօրքի ջոկատ մը դարանակալ կը սպասէ Կիւլպահիրի դիրքերուն վրայ: Քանի մը օր այսպէս սպասելէ յետոյ, գիշեր մը, մութին մէջ կը նշմարեն որ ձիաւորներու խումբ մը կուգայ: Ձիերը ոտնաձայն չէին հաներ, իրենց ոտքերը թաղիքով պատատուած ըլլալով: Այն պահուն, երբ մաքսանենգ խումբը կիրճէն պիտի անցնէր, ոստիկան զօրքի կող մէ «կեցէք» հրամանը կը տրուի: Մաքսանենգները անմիջապէս ձիերէն վար իջնելով գետին կը պառկին եւ կը սկսին կրակել ոստիկան զօրքին վրայ: Փոխադարձութիւնը չուշանար եւ գիշերուան մութին մէջ, բուռն բախում մը տեղի կ'ունենայ:

Մօտ ժամ մը կը տեւէ բախումը, որու ընթացքին մաքսանենգներէն երեքը կը մեռնին, իսկ երկուքը կը վիրաւորուին: Թէեւ միւսները կը փորձեն փախչիլ, բայց ոստիկան զինուորները կը հետապնդեն զանոնք եւ կը ձերբակալեն փախչողներէն 4 հոգի եւս, մէկը ծանրապէս վիրաւոր վիճակի մէջ: Մաքսանենգներէն 8ը կը յաջողին փախչիլ իրենց ձիերով: Բախումի ընթացքին սպաննուած են նաեւ երկու ձիեր, իսկ ձեռք անցուած են 8ը, իրենց բեռներով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ԵՒ ՆՈՐԷՆ ԱՐԻՒՆ՝ ՍՕՖԻԱՅԻ ՄԷՋ

ՄԷԿ ՍՊԱՆԵԱԼ, ՀԻՆԳ ՎԻՐԱՒՈՐ

Ինչպէս կը տեսնէք, օր չանցնիր առանց մակեդոնական դէպքի մը:

Երէկ՝ հազիւ նկարագրած նոր սպանութիւն մը՝ Պուլկարիոյ խորհրդարանին առջեւ, իրիկունը կը հասնէր աւելի ծանր դէպքի մը լուրը:

Չորեքշաբթի օր, Երեսփ. Ժողովին նախագահը Թագաւորին ներկայացած էր, նոր դահլիճին կազմութեան մասին խորհրդակցելու համար: Խուռն բազմութիւն մը կը սպասէր դուրսը, լուր առնելու համար: Եւ ահա երկու մակեդոնացի ահաբեկիչներ, որսորդի պէս հագուած եւ հրացաններով զինուած, կրակ տեղացին «Մակեդոնիա» թերթի խմբագրին, Պ. Սիմէոն Եվթիմովի վրայ եւ ծանրապէս վիրաւորեցին զայն: (Ահաբեկիչները Փրոթոկերովի խմբակին կը պատկանին, իսկ զոհը՝ Միխայլովի):

Ոստիկանները սկսան հետապնդել յարձակողները: Գնդակներ արձակուեցան փոխադարձաբար: Յարձակողներէն մէկը անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Միւսը, բազմութեան մէջէն ճամբայ բանալով, կրցաւ քանի մը հարիւր մեդր անցնիլ, միշտ կրակ տեղալով եւ ռումբ մը նետելով հետապնդող ոստիկաններուն դէմ: Բարեբախտաբար ռումբը չպայթեցաւ: Վերջապէս, ինքն ալ վիզէն վիրաւորուելով ձերբակալուեցաւ:

Հետեւա՞նքը այս դէպքին, — Ոստիկան մը սպաննուած, ահաբեկիչներէն մէկը, «Մակեդոնիա» թերթին խմբագիրը եւ երկու անցորդներ՝ վիրաւորուած: Ծանրապէս վիրաւորուեցաւ նաեւ պատերազմական նախարարութեան մէկ պաշտօնեան: Գնդակ մը պատուհանը ճեղքելով հանդիպած էր պաշտօնեային:

Գերմանիա միշտ կը պահանջէ

Անցի օր, Գերմանիոյ անթել հեռագրի գործիքները լման կէս ժամ բանեցան, քաղաքէ քաղաք փոխանցելով ճառ մը, որ կը պահանջէ վերաքննել արեւելեան սահմանները եւ ջնջել Վիսթուլայի նրբանցքը (Տանցիկ): Ճառը նախ կը ներկայացնէր հատուածներ՝ օտար քաղաքագէտներու եւ հրապարակագիրներու կարծիքներէն, որոնք բոլորն ալ անհրաժեշտ կը գտնէին վերաքննութիւնը գերմանեւլեհ սահմանագլուխին, ի նպաստ Գերմանիոյ: Ունկնդիրները յետոյ լսեցին կարճ թատերախաղ մը որուն մէջ գիւղացի մը, բանուոր մը եւ մասնաւորական մը, իբրեւ խորհրդանշան, կը բողոքէին լեհական նրբանցքին դէմ (Տանցիկ) եւ կ'եզրակացնէին թէ Գերմանիա պէտք է պահանջէ բարեփոխել անպատուաբեր եւ անհանդուրժելի կարգադրութիւն մը:

Այս քարոզութիւնը սկզբնաւորութիւնն է ընդհանուր պայքարի մը, որ պիտի մղուի ի նպաստ գերմանեւլեհ սահմանագծի վերաքննութեան: Գերմանական մամուլն ալ, իր կարգին, ուժգնօրէն կ'արծարծէ այս խնդիրը:

Նոր խստութիւններ

ՍՈՎ ԵՒ ԲԾԱՒՈՐ ԺԱՆՏԱՏԵՆԴ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ՝ նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին կողմէ, որ ծանր հարուած մը պիտի ըլլայ դասակարգ մը քաղաքացիներու համար:

Համաձայն այդ հրամանագրին, բոլոր անոնք որ արտադրական աշխատանքի մը կապուած չեն, պէտք է վտարուին մեծ քաղաքներէն, — Մոսկուա, Լէնինկրատ եւ Խարքով: Կը թուի թէ այս հրամանագրով կ'ուզեն մեծ կեդրոններէն հեռացնել «լիշէնցի»ները — անոնք որ զրկուած են քաղաքացիական իրաւունքներէ՝ իրենց ընկերային ծագման պատճառով: Այսինքն, նախկին առեւտրականները եւ կուլակները (ունեւոր գիւղացի): Հրամանագիրը բացառութիւն կը համարէ հիւանդները եւ անոնք որ կարողութիւն չունին աշխատելու:

⁂ Խ. Միութեան բոլոր գաւառներէն Մոսկուա հասած տեղեկութիւնները կը ծանուցանեն թէ սովը կը տարածուի քիչ մը ամէն կողմ, անհամբերութեան մղելով բազմութիւնները: Արդէն իսկ խռովութիւններ ծագած են Քուպանի, Ուկրայնայի եւ Ուրալի շրջաններուն մէջ: Սովին հետ միասին, բծաւոր ժանտատենդն ալ կը ճարակի, մանաւանդ որ գիւղացիները օճառ չունին եւ աղտոտութեան դատապարտուած են: Համաճարակը մասնաւորապէս կը սպառնայ մեծ քաղաքներուն, եւ իշխանութիւնները կը կրկնապատկեն իրենց ջանքերը, պայքարելու համար: Օճառի տեղ կ'առաջարկուի գործածել ճարպոտ կաւ մը որ մասնաւորապէս կը գտնուի Ղրիմի մէջ: Խորհրդային թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս գիւտին, բայց ժողովուրդը ականջ չի կախեր: Քաղաքական բիւրօն մասնաւորապէս մտահոգ է սովի ծաւալումէն: Լիագումար նիստի մը մէջ, պարենաւորման գործավար Միկոյեան յատուկ յայտարարութիւններ ըրաւ Մ. Նահանգներուն հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Շեշտեց թէ երկար պայմանաժամով հինգ միլիոն թօն ցորեն գնելու ձեռնարկը ո՛ր եւ է դրական արդիւնք չէ տուած մինչեւ հիմա: Քաղաքական Բիւրօն որոշեց որ Միկոյեան իր կարելին ի գործ դնէ, ամէն բանէ առաջ ապահովելու համար ուտելիքը մեծ քաղաքներուն, ծանր ճարտարարուեստի գործարաններու բանուորներուն, պետական պաշտօնեաներուն եւ բանակին: Բայց, Բիւրոյին մէջ իսկ հաւատացող չկայ որ հայազգի գործավարը կարենայ գլուխ հանել այս անհնարին պարտականութիւնը: Այս պատճառով ալ, այժմէն կը խորհին միջոցներ ձեռք առնել հաւանական ըմբոստութեանց դէմ:

Ներքին անցագիրը կը վերահաստատուի

Մոսկուայի պաշտօնական գործակալութիւնը կը հեռագրէ դեկտ. 28 թուականով.— Կառավարական հրամանագիր մը կը հրամայէ անցագրի միօրինակ ձեւ մը հաստատել ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի ճշգրիտ մարդահամար մը կատարել քաղաքներու բնակչութեան, ինչպէս եւ նոր ձեռնարկներու մէջ աշխատող բանուորներու: Համաձայն այդ հրամանագրին, Խ. Միութեան բոլոր քաղաքացիները, սկսելով 16 տարեկանէն, որ հաստատուն բնակութիւն ունին քաղաքներու եւ շրջաններու մէջ, փոխադրութեանց բանուորները, հողագործական տնտեսութեանց եւ նոր ձեռնարկներու աշխատաւորները պարտաւոր են անցագիր ունենալ, իբրեւ միակ վաւերագիրը ինքնութեան: Այս գործին համար, կեդրոնական վարչութիւն մը հաստատուած է Քաղաքական Բաժնի պաշտօնատան մէջ (Չեկա): Վարչութեան նախագահն է՝ Պրոկոֆիեւ:

Մամուլը խօսելով այս հրամանագրին վրայ, կը բացատրէ թէ անոր նպա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ ՄՈՒՇԷՆ ԵՒ ՊԻԹԼԻՍԷՆ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Մուշէն ու Պիթլիսէն 60ի չափ գաղթականներ հասած են Տիարպէքիր, ծիւթական խեղճ վիճակի մէջ: Պատրիարքարանէն 150 ոսկիի նպաստ ղրկուած ըլլալով, հոգեւոր հովիւ Սիօն քահանայի կողմէ բաժնուած է անոնց:

ՄՈՒՇԻ ՄԷՋ ՏՂԱՔ ԿԸ ՄԵՌՆԻՆ

Մուշէն կը գրեն Սօն Փոսթային (22 դեկտ.) — Հարսանիքի պատճառաւ տղոց մահերը շատցած են: Օրական առնուազն երեք տղայ կը մեռնի: Մինչեւ այժմ մեռնող տղոց թիւը 200ը անցաւ: Մեր կուսակալութեան առողջապահական տնօրէնը առաջքը առնելու համար գիշեր ցերեկ կ'աշխատի: Բայց, Մուշի մէջ իրմէ զատ բժիշկ չկայ: Դարմանատուն կամ հիւանդանոց ալ չգտնուելուն, շատ դժուար է պայքարիլ համաճարակին դէմ:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ԿԸ ԳՆԷ ԱՆԳԼԻԱՅԷՆ

Լոնտոնի պարսկական դեսպանատունը կը հաստատէ թէ Պարսկաստան 50 զինուորական օդանաւ ապսպրած է բրիտանական գործարանի մը: Այս օդանաւերէն 18ը արդէն յանձնուած են եւ փորձի ենթարկուած: Միւս 32ը, որոնք մեծ մասով ռմբակոծման յատուկ օդանաւեր են, յարեւմտեան անգլիական բանակի օդանաւերուն, շուտով պիտի ղրկուին Պարսկաստան:

Միւս կողմէ, պարսկական կառավարութիւնը Լոնտոն ղրկած է զինուորական պատուիրակութիւն մը, որ պիտի գնէ ուրիշ կարգ մը օդանաւեր, զրահապատ ինքնաշարժներ եւ զինուորական անթել հեռագրի կազմածներ:

Պարսկական կառավարութիւնը կէս միլիոն ստերլինի գնումներ պիտի կատարէ անգլիական զանազան գործարաններէ:

ԻՍԿ ՄՈՍԿՈՒԱ՝ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՆԱՒԵՐ

Խորհրդային կառավարութիւնը 13 նաւեր գնեց գերմանական Լոյտէն, 54,000 թօն տարողութեամբ: Գերմանական ընկերութիւնը երեք տարի վարկ բացաւ Մոսկուայի, փոխարժէքը վճարելու համար:

ԹԻՄՈՒՐԹԱՇԻ ՅԱՋՈՐԴԸ

Թէհրանէն կը հեռագրեն թէ հաւանական է որ Թիմուրթաշի տեղ պալատական նախարար նշանակուի Ֆարուղի խան, արտաքին նախարարը:

Պ. Թիմուրթաշ կը մեղադրուի ոչ միայն անգլեւպարսիկ վէճին, այլ եւ ռուսեւպարսկական առեւտրական դաշնագրին եւ ազգ. դրամատան գործերուն առթիւ:

ԿՐԻՓԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ ԱՆԳԼԻՈՅ Ւ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

ՎԱԽԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ 45000 հոգի կրիփէ պառկած են 35 նահանգներու մէջ: Միայն Նիւ Եորքը 10,000 հիւանդ կը հաշուէ:

Համաճարակը վարակած է նաեւ Անգլիոյ շատ մը քաղաքները, մանաւանդ գաւառներու մէջ: Փորթսմութի մէջ թրդատարական հաղորդակցութիւնները մեծապէս խանգարուած են, պաշտօնեաներէն շատերը հիւանդացած ըլլալով: Անցեալ շաբթու 30 հոգի մեռան Պրրմինկհէմի մէջ: Հիւանդ պառկած են օդուղիւներու եւ թրամուէյներու ընկերութեան 600 պաշտօնեաները, հարիւր ոստիկաններ եւ 300 ցրուիչներ: Հիւանդութիւնը յաճախ թոքատապի կը յանգի:

Փարիզի մէջ ալ վախեր կան, մանաւանդ որ օդը ամպամած է եւ խոնաւ: Ազգային խնամատարութեան նախագահը յայտարարեց թէ քաղաքին առողջապահական վիճակը լաւ է, բայց պէտք է զգուշանալ:

ՍՏՐԿԱՑՄԱՆ ՆՈՐ ՕՂԱԿՆԵՐ

Ընթերցող հասարակութիւնը ծանօթացաւ ՅԱՌԱՋի չորսը օրուայ թիւի մէջ տպւած զարհուրելի նկարագրութեանը: Հայաստանից վերջերս փախած մտաւորականը պարզ ոճով ու կենդանի օրինակներով պատմում է այն քստմնելի պայմանները, որոնց մէջ ապրում է խորհրդային գիւղացին: Եւ այդ պատմութիւնը միանգամայն համապատասխանում է արտասահմանեան մեր մամուլի կողմից եղած բնորոշումներին: Այո՛, իրաւունք ունէին ալ ընդդիմադիր հոսանքի պարագլուխներ Բուխարին (Կոմինտերնի նախագահ), Րիկով (խորհրդ. կառավարութեան պետ) եւ Տոմսկի (արհմիութիւնների վարիչ), համարելով ստալինեան գիւղացիական քաղաքականութիւնը որպէս զինուորա-աւատական կարգերի վերահաստատում:

Խորհրդային կառավարութեան եւ կոմկուսի կեդր. կոմիտէի դեկտեմբեր չորսի որոշումը գալիս է հաստատելու, որ ստրկացման նոյն օղակներով շղթայւում է նաեւ խորհրդային բանւորը: («Խ. Հ.», դեկտ. 6):

Մոլոտովի եւ Ստալինի ստորագրութիւնը կրող նոր օրէնքը հիմնովին յեղաշրջում է բանւորների պարենաւորման գործը: Այսուհետեւ բանւորի սնունդ ստանալը պայմանաւորւում է աշխատանքի նոր կարգապահութեամբ:

Նոր օրէնքով, բանւորական կօօպերատիվ խանութները եւ օժանդակ տնտեսութիւնները յանձնւում են գործարանային վարչութիւններին: Դրա հետ մէկտեղ ընդլայնւում են գործարանային վարչութիւնների իրաւունքները, որոնք եւ հսկելու են բանւորների պարենաւորման ամբողջ գործին: Միայն վարչութիւններին է վերապահւում գնման գրքոյկների բաշխման իրաւունքը, որ կատարւելու է համաձայն ռաճիկացուցակների ու հաշւեգրքոյկների: Գրքոյկները լինելու են անուանական ու համարակալւած: Մէկ գործարանից միւսը փոխադրւող բանւորը պարտաւոր է յանձնել գրքոյկը նախկին գործարանի վարչութեանը՝ ստանալով համապատասխան վկայական: Գործարանից աշխատաւորը հեռացնելու դէպքում զրկւում է թէ մթերքի եւ ապրանքի տոմսերից եւ ունեալ գործարանի բնակարանից օգտւելու իրաւունքից: Բաշխման հաւասարեցման սկզբունքը չի կիրառւելու եւ ամէն մի գործաւոր պարենաւորւելու է համապատասխան կատարած աշխատանքի: Բաց ի այդ, գործարանային նախահաշւի սահմաններում նիւթական օգնութիւն է ցոյց տրւելու բանկոպների կօօպերատիվ տնտեսութեանը: Օրինազանցները պատասխանատւութեան են ենթարկւելու որպէս քրէական յանցաւորներ:

Առ այժմ այդ օրէնքը տարածւում է Խորհրդ. Միութեան սահմաններում գործող 259 ձեռնարկների վրայ: Իսկ արդիւնաբերական, գիւղատնտեսական եւ փոխադրական այն ձեռնարկների համար, որոնք չունին փակ բանւորական կօօպերատիվներ, կազմւած է յատուկ յանձնաժողով՝ մշակելու բանւորական մատակարարման նոր ձեւեր:

Առաջին հայեացքից թւում է, թէ այս օրէնքը ձգտում է միայն բանւորական պարենաւորումը նոր հիմունքներով կազմակերպելու: Սակայն, նոր որոշման լուրջ ուսումնասիրութիւնը բոլորովին տարբեր նպատակներ է դրսեւորում: Եւ դժւար է այդ ըմբռնել, առանց ծանօթանալու խորհրդային արդիւնաբերութեան զարգացման հետ առնչութիւն ունեցող մի շարք խնդիրների:

Առաջին հնգամեակը, եթէ չասենք, որ լիակատար անյաջողութեան մատնւեց, բայց եւ այնպէս սպասւած արդիւնքը չունեցաւ: Բոլշեւիկներն ամէն միջոց գործադրեցին յաջողութեամբ պսակելու առաջին հնգամեակը: Հնգամեակի քաղաքականութիւնը խորտակեց գիւղական տնտեսութիւնը, որի հետեւանքով տեղի ունեցաւ մթերքների սոսկալի նւազում: Միւս կողմից էլ, չնայած երկրի ճարտարարւեստացման, առաջացաւ ապրանքի սով: Դրան զուգընթաց, առեւտրի մենատիրութիւնը պետութեան ձեռքը կեդրոնացրեց երկրի պարենաւորումը: Գնալով խորհրդային դրամի արժէքն ընկաւ, որով, առանց այն էլ, շուկայում ոչինչ չէր կարելի ճարել: Ժողովրդի անբաւարար մատակարարումը ստեղծեց կեանքի դժւարին պայմաններ:

Բայց եւ այնպէս, չնայած այդ բոլորին, իշխանութիւնը որոշած էր անպայման գլուխ բերել հնգամեակը: Իսկ դա հնարաւոր էր միայն ժողովրդի անհուն զոհաբերութեան գնով: Սակայն, այդ զոհաբերութիւնը լինելու էր ոչ թէ ինքնաբուխ, այլ հարկադրաբար: Գիւղացին արդէն զոհաբերութեան բոլոր արտայայտութիւններն ունեցաւ: Իշխանութիւնը դրա շատ պարզ միջոցը գտաւ: Գիւղում հաստատեց «աւատական» կարգեր՝ դիմելով համատարած թալանի:

Նոյն հեշտութեամբ չլուծւեց բանւորութեան խնդիրը: Գործաւորը, բաց ի իր բազուկներից, ոչինչ ունէր տալու հնգամեակին: Իսկ այդ բազուկների արդիւնաւոր աշխատեցնելն իրենից է կախւած: Իսկ լաւ աշխատելու համար անհրաժեշտ են տանելի պայմաններ ու բաւարար սնունդ, որոնցից զուրկ է եղած խորհրդային բանւորը: Գործաւորներին զոհաբերութեան մղելու դիտումով սկսւեց ուժեղ պրոպականտ եւ յայտարարւեց «սոցմրցութիւն», աշխատանքի հարւածային դրութիւն ու մրցանակաբաշխում: Ի հարկէ, բանւորի կեանքի պայմանները դրանով չբարելաււեցին: Եւ սկսւեց չարիքը:

Նախ, բանւորներն իրենց աշխատանքի հանդէպ ցոյց տւեցին անտարբերական վերաբերմունք, որով ընկաւ աշխատանքի որակը եւ գործիքների աշխատունակութիւնը նւազագոյն չափերի հասաւ: Երկրորդ, տեղի ունեցաւ բանւորական ուժի մի չտեսնւած «հոսունութիւն»: Գործաւորներն անվերջ մէկ ձեռնարկից միւսն էին փոխադրւում՝ փնտռելով աւելի նպաստաւոր պայմաններ: Հեռացողներին փոխարինող նորերը, մինչեւ գործին ծանօթանալն ու գործիքներին վարժւելն, բաւական ժամանակ էր պէտք: Փորձառութիւն ձեռք բերելուց յետոյ էլ, նորից սկսւում էր հոսունութիւնը: Մինչ այժմ գործադրւած ոչ մի միջոց անզօր եղաւ վերացնելու այս վտանգաւոր երեւոյթը:

Այս չարիքի առաջն առնելու երկու միջոց կար, — կա՛մ բարելաւել գործաւորի աշխատանքի ու կեանքի պայմանները եւ կամ ստեղծել այնպիսի մի դրութիւն, որ գործաւորը հարկադրւած լինի մնալ իր տեղում: Առաջինն իրականացնել հնարաւոր էր միայն խորհրդային տնտեսական ներկայ քաղաքականութեան փոփոխումով: Մէկ բան, որ համազօր է խորհրդային ամբողջ սիստեմի խորտակման եւ ներկայ ղեկավարութեան փոխարինման:

Մնում էր երկրորդ ձեւը: Եւ դեկտ. 4ի օրէնքը բանւորին գործարանին մնայուն կերպով կապելու խնդիրն է լուծում: Սա էլ լուծւում է շատ պարզ ձեւով. — Համաձայն օրէնքի տրամադրութեան, պարենաւորման բոլոր միջոցները կեդրոնանում են գործարանային վարչութիւնների ձեռքը: Այդ նոյն վարչութիւններն էլ բաշխում են գնման գրքոյկներ: Այլ եւս բանւորը զրկւում է իր դասակարգային արտօնութիւնից՝ կօօպերատիվի գրքոյկից եւ հնարաւորութիւն չի ունենալու ազատօրէն շարժւելու աշխատած նոր գործարանի կօօպերատիվից օգտւելու: Այլ եւս կօոպ. բոլոր խանութները գործ. վարչութեան են ենթակայ: Իսկ վարչութիւնն էլ յայտարարում է՝ մթերք ու ապրանք կը ստանայ նա, ով կ'աշխատի իր գործարանում եւ շատ կը ստանայ նա, ով շատ կ'աշխատի. իսկ եթէ չի ուզում աշխատել, կարող է ընտանիքն առնել ու հեռանալ իրենց շէնքից: Այս դէպքում, գնման գրքոյկը ետ կ'առնեն եւ ոչ մի վկայական էլ չեն տայ, որով ուրիշ գործարան փոխադրւող բանւորը կը մնայ բնակարանից ու մթերքներից իսպառ զրկւելու հեռանկարի առջեւ: Որովհետեւ, մինչեւ չներկայացնի գրքոյկը յանձնելու վկայական, աշխատանքի չի ընդունւի եւ նորը չի ստանայ:

Իսկ բանկոպների կօօպերատիվ տնտեսութիւններին նախահաշւի սահմաններում օգնելու որոշումը, նորանոր նիւթական զոհողութիւնների դուռ է բաց անում: Ամէն ամիս պէտք է բանւորի ռաճիկից որոշ տոկոս պահեն այսինչ ճաշարանի կամ մթերանոցի շէնքը կառուցանելու, բանջարանոցները մշակելու, ճագարաբուծութիւնը լաւ կազմակերպելու եւայլն: Բանւորը, եթէ չի ուզում ընտանիքով միասին քաղցած մնալ, ստիպւած է համակերպւել: Կուշտ ուտելու համար պէտք է սոցմրցմանն էլ մասնակցի, հարւածային կարգով էլ աշխատի ու ենթարկւի բոլոր տեսակի քմահաճոյքների: Ոչ բողոքելու տեղ ունի եւ ոչ էլ հեռանալու ճար:

Խորհրդային բանւորի առաջ նոր օրէնքով խնդիրն այսպէս է դրւում,— եթէ ուտել է ուզում, ապա պէտք է համաձայն լինի ամէն ձեւի շահագործման:

ԱՇՈՏ – ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԽՄԲ. — Կը հրատարակենք այնպէս ինչպէս հաղորդուած է մեզի, վերապահելով մեր տեսակէտները:

Գրական Ակումբի 5րդ տարուան երրորդ եւ չորրորդ գրական երեկոները նուիրուած էին արտասահմանեան նոր գրականութեան: Զեկուցանողն էր Պ. Ա. Խոնդկարեան: Եռուն մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցան տաք վիճաբանութիւններ: Նկատի առնելով նիւթին այժմէականութիւնն ու հետաքրքրականութիւնը, բացառաբար այս անգամ պիտի տանք մանրամասն խօսողներուն կարծիքները:

Անմիջապէս ըսենք թէ, «հին»ի եւ «նոր»ի մասին առաջին անգամ չէ որ տեղի կ'ունենայ գրական վէճ: Հայ նորագոյն գրականութիւնը գուցէ արտադրած չէ այնքան էջ՝ որքան տըւաւ իր մասին կատարուած վիճաբանութիւնները քիչ մը ամէն թերթի եւ ամէն հանդէսներու մէջ: Նորագոյնին մասին արտայայտուեցան՝ Գ. Մխիթարեան յօդուածաշարքով մը «Ազդարար»ի մէջ. Ս. Վրացեան, Մկրտիչ Պարսամեան, Ն. Տէոտէկեւ «Հայրենիք» ամսագրի մէջ: Դարձեալ նորերու մասին այլազան յօդուածներ՝ «Յառաջ», «Յուսաբեր» եւ «Հայրենիք» օրաթերթերու մէջ. առանց նկատի առնելու նոյնպէս այն բազմաթիւ գրական վիճաբանութիւնները որոնք տեղի ունեցան Յարդգողի, Գրական Ակումբի նախանցեալ տարիներու եւ «Մենք»ի հրապարակային դասախօսութեանց ընթացքին: Յարդ այս բոլոր վէճերը չյանգեցան որոշ եզրակացութեան մը: Կարծիքները բաժնուած են երկու հակադիր կողմերու. խմբակ մը կը պնդէ թէ չկայ ոչ մէկ նորութիւն, թէ, ներկայ երիտասարդ գրականութիւնը տեսակ մը համատարած ջրհեղեղ է, ու քանի բաց ձգենք ագռաւները, պիտի երթան եւ դրացին դիակներու բզքտումով: Իսկ միւս կողմէն նորերը, գլխաւորութեամբ Շ. Նարդունիի, կը պնդեն ու կը պոռան թէ, վաղուց աղաւնին վերադարձեր է տապանը՝ կանաչ ճիւղ մը կտուցին:

Գրական Ակումբի վերջին երկու երեկոները նշանակելի էին մանաւանդ սա հանգամանքով, որ խօսք առնողներէն մեծագոյն թիւ մը ընդունեց ու բազմաթիւ փաստեր բերաւ ապացուցանելու համար, — թէ՝ գոյութիւն ունի երիտասարդ նոր գրականութիւն մը, ոչ կազմաւորուած վերջնական հանգամանքով, բայց հարուստ՝ ձեւի, ոճի, արագութեան ինքնատիպ եւ նորագոյն տարրերով:

Նախ զեկոյցը:

Ա. Խոնդկարեան.— Ի՞նչ կ'ուզենք հասկնալ «հին» եւ «նոր» ըսելով: Հին եւ նոր սերունդի՞, գրականութեան մասին գոյութիւն ունեցող հին եւ նոր ըմբռնողութեա՞ն, թէ՛ հին ու նոր գեղարուեստական գրականութեան մասին է խօսքը: Մեր մէջ այս երեք տարբեր հասկացողութիւնները իրարմէ չեն բաժնուիր: Ընդհակառակն, մարդիկ ապաւինելով «հին»երը եւ «նոր»երը ընդհանուր ու անորոշ վարկածին, կը շփոթեն վերոյիշեալ երեք, ըստ էութեան տարբեր երեւոյթները: Որպէս փայլուն օրինակ այս խառնաշփոթութեան, ահա ձեզի «Հայրենիք» ամսագրի վերջին թիւին մէջ տպագրուած Մկրտիչ Պարսամեանի յօդուածը: Հոդ, հեղինակը կ'արտայայտուի հաւասարապէս ե՛ւ հին ու նոր սերունդներու, ե՛ւ հին ու նոր գրականութեան եւ հին ու նոր գրական ըմբռնողութիւններուն մասին, վերջնականապէս խճճելով այն հիմնական հարցը, թէ կա՞յ արդեօք «հին» ու «նոր» հայ գրականութեան մէջ, եւ եթէ կայ՝ ապա որո՞նք են այդ երկու տարբեր ուղղութիւններուն բնորոշ յատկանիշերը: Իմ կարծիքովս, հինի եւ նորի հարցին մէջ պէտք է նախ եւ առաջ իրարմէ զանազանել ընկերային շարժումը գրական շարժումէն: Գերմանիոյ մէջ կայ հիթլէրականութիւն, որպէս «նոր»երու ընկերային – քաղաքական շարժում եւ կայ նաեւ գրական նոր շարժում: Ատոնք միեւնոյն բաները չեն եւ մէկզմէկ չեն ծածկեր: Այդ պատճառով, որ եւ է ազգի մէջ կարող է այդ շարժումներէն մէկը գոյութիւն ունենալ, իսկ միւսը՝ ոչ: Նոյն այդ պատճառով, երբ մենք կը դնենք հինի ու նորի հարցը, որպէս նախապայման, պէտք է շատ որոշ կերպով յայտարարենք, թէ՝ խօսքը կը վերաբերի գրականութեան: Բայց մեր մէջ կը շփոթեն եւ այն, թէ ի՞նչ պէտք է հասկնալ «նորը գրականութեան մէջ» սովորական արտայայտութեան ձեւին տակ: Կը պատահի որ, հայ գրողներու որոշ խմբակ մը իւրացնէ արտասահմանի մէջ ձեւ ու կերպարանք առած գրական «նոր դպրոց»ի մը գաղափարը եւ աշխատի անոր տարրերը քարոզել հայ մամուլին մէջ: Այսպէսով առաջ կուգայ նաեւ մեր մէջ գրականութիւն մը (գրական հրապարակագրութիւն) «նոր»ի մասին: Սակայն այդքանը բաւական չէ, որ մենք իրաւունք ունենանք ըսելու, թէ մեր մէջ ալ գոյութիւն ունի «նոր գրականութիւն», թէ մեր մէջ ալ կան նոյնպէս «նոր գրագէտներ»: Գրական նոր ուղղութիւն իրացնելը եւ իրեն գրական նոր դպրոցի կողմնակից յայտարարելը ուրիշ բան է, իսկ այդ նոր ոգիով գեղարուեստական երկեր կարենալ արտադրելը՝ ուրիշ: Պէտք չէ շփոթել նաեւ այս երկու հասկացողութիւնները մէկզմէկու հետ, ինչպէս ատիկա կ'ընեն «նոր»երու մասին յօդուած գրող մեր բոլոր հեղինակները ու մանաւանդ՝ իրենք զիրենք «նոր» համարող «Մենք»ականները: Արդ, կա՞յ այդպիսի նոր գրականութիւն մը մեր մէջ, եւ որո՞նք են անոր յատկանշական կողմերը: (Հոս դասախօսը նախ քան իր վերջնական պատասխանը տալը, կանգ կ'առնէ այն պատասխաններուն վրայ որոնք տրուած են մեր մամուլին մէջ իրենք զիրենք «նոր» կամ «նոր»երու կողմնակից համարող յօդուածագիրներուն կողմէ: Որպէս բնորոշ գիծ այդ պատասխաններու, Պ. Խոնդկարեան մատնանիշ կ'ընէ այն պարագան, որ գրեթէ բոլոր յօդուածագիրները կը խուսափին եզրակացութիւն – թանձրացումներէ, որոշ սահմանումէ: Կը խուսափին օրինակներէ, մանաւանդ անուններու (գրական երկի թէ հեղինակի) յիշատակութիւններէն: Թարմ օրինակ՝ Պարսամեանի յօդուածը: Հոդ չկայ մէկ հատիկ ցուցմունք թէ հայ գրականութեան ո՞ր երկը կամ ո՞ր գրողը կը պատկանի «նոր»երու կարգին: Պատճառը պարզ կը գտնէ թէ, բաւական է այդպէս փորձ մը՝ արդէն ակնյայտնի երեւան կուգայ հայ գրականութեան մէջ հինի եւ նորի բաժանման անհեթեթութիւնը):

Պակասաւոր են տրուած պատասխանները նաեւ ուրիշ կողմէ մըն ալ: Անոնց մէջ չկայ ընդհանուր կարծիք մը թէ, որո՞նք են նոր գրականութեան յատկանշական կողմերը: Վերցնենք, օրինակ՝ «Մենք»ը, որ շատերուն կողմէ դիմաւորուեցաւ որպէս «նոր»երու օրկան: Յիշեալ հանդէսին առաջին թիւին առաջին էջին վրայ տպագրուած յայտագրին մէջ նոր համարուող գրագէտները կը խոստովանին թէ անկարող են առաջադրել «ընդհանուր հանգանակ» մը, որ առ այժմ «պիտի փնտռեն» միայն իրենց մէջ «իւրաքանչիւրին մօտ նոյն ժողովուրդի զաւակներուն յատուկ հասարակաց գիծեր, ներշնչումներ ու մտահոգութիւններ», որպէս զի յետոյ՝ «ժամանակի ընթացքին» (ընդգծումը «Մենք»ինն է) «որոնեն ու կերպարանք տան ընդհանուր հանգանակի մը»:

Ըսել է «Մենք»ի «նոր»երը ոչ միայն չունին «ընդհանուր հանգանակ», այլ եւ դեռ չեն գտեր («կը փնտռեն») «հասարակական գիծեր, ներշնչումներ ու մտահոգութիւններ»: Ուրեմն ինչի՞ն շուրջն են միացած: Եւ շարունակութեան մէջ այդ «նոր»երը ցոյց կուտան որ այդ «միութեան» հիմքին մէջ չկայ մէկ հատիկ տեսակէտ, որ ընդհանուր ըլլայ իրենց համար: (Դասախօսը հոս մէջբերումներ կ'ընէ «Մենք»էն բազմաթիւ զիրար հակասող վարկածներու, օրինակ «Արեւելքի եւ Արեւմուտք»ի հարցը, իրենց բռնազբօսիկ եւ ծիծաղելի կեցուածքը հին գրական ժառանգութեան, ազգային տարրի ու զուտ արուեստի եւ նոյն իսկ դէպ ի հին գրագէտները ունեցած վերաբերմունքներուն մասին, տեղ մը զանոնք հնդկահաւերու կը նմանցնեն ու տեղ մըն ալ կը պաշտպանեն Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանն ու Ռ. Զարդարեանը եւն.):

Եզրակացնելով պիտի ըսեմ թէ, մեր մէջ ապացուցուած չէ նոր գրականութեան փաստը: Աչք մը պտտցնելով արտասահմանի մէջ երիտասարդ գրողներու կողմէ լոյս ընծայուած գրական երկերու վրայ, հոդ չեմ գտներ որ եւ է շեշտուած տարբերութիւն իրենց եւ հին գրողներու արտադրութեանց միջեւ: Ոչ ըստ ձեւի եւ ոչ ալ, մանաւանդ, ըստ բովանդակութեան: Եթէ ձեւի կողմէ կան քանի մը նորութիւններ, (Կ. Զարեանի ոճը, Շ. Շահնուրի արագատեմպ պատմելու ձեւը) բաւական չեն որպէս զի ատոնց վրայ հաստատենք գրական նոր երեւոյթի մը կամ նոր դպրոցի մը գոյութիւնը:

ՀԱՅԿԱՇԷՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԵՍՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ռուսիա վերադարձուց Պաքուն ու Պաթումը: Պարսկաստան ջնջեց 1919ի դաշնագիրը: Ոչ միայն անվաւեր հռչակուեցաւ North Persian Oilի մենաշնորհը, այլ եւ քանիցս պարսիկ կառավարութիւնը սկզբունքով նկատել տուաւ որ Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մասնակցութեան պարագան, — խոստովանուի այդ թէ ոչ, — կը բաւէ մերժելու համար ամէն խնդրանք, զոր ամերիկեան մեծ ընկերութիւն մը կը ներկայացնէր՝ ստանալու համար քարիւղաբեր հողերուն մենաշնորհը, ինչպէս ցոյց կուտայ թղթակցութիւնը, որ կատարուած է ամերիկեան եւ պարսկական կառավարութիւններուն միջեւ: Նոյն անվստահութիւնը պատճառ դարձաւ, որ մերժուի նաեւ South Persian Riflesի խնդրանքը, եւ նոյն անվստահութիւնը, վերջերս, ներշնչէ Շահը, որ ընդդիմութիւն ցոյց տայ անգլիական օդային գիծերուն համար կայանի մը հաստատութեան մասին պարսկական ծովեզերքին վրայ, այնպէս որ Հնդկաստանի օդային ճամբան հարկ եղաւ տեղափոխել Արաբիոյ ծովեզերքը: Երբ 10 մայիս 1927ին պարսիկ կառավարութիւնը որոշեց ջնջել քափիթիւլասիոնները եւ հաստատել մաքսային անկախութեան սկզբունքը, զոր ընդունեց Բրիտանիոյ դաշինքը 10 մայիս 1928ի դաշնագրով, միակ նշանակէտն էր Անգլիան: Ի զուր, սակայն, Անգլիա մենաշնորհներու հարցին մէջ տեղի տուաւ պարսիկ ազգայնական շարժման, քաշեց իր ուժերը Տուզդ Հայէն, կրճատեց Պուշիրի իր բանակը, լքեց շէյխ Խազալ Խանը, որ բրիտանական կառավարութեան եւ Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան հետ կնքած էր պաշտպանութեան դաշնագիր մը, թէեւ բանտարկուած կը մնայ Թէհրանի մէջ այն փորձէն ի վեր զոր կատարեցին իր ցեղախումբերը պահելու համար իրենց անկախութիւնը հանդէպ կեդրոնական կառավարութեան:

Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջումը տրամաբանական շարունակութիւնն է այս յաջորդական նահանջներուն: Կարելի չէ զայն համարել պարզ հետեւանք մը վէճերու, որոնք ելմտական հանգամանք ունին եւ կապուած են պարսիկ կառավարութեան պահանջին հետ: Ճիշդ է թէ համաշխարհային տնտեսական տագնապը (քարիւղի գիներուն վէջքը, անգլիական ոսկիին անկումը, արտադրութիւնը սահմանափակելու նպատակով քարիւղի տէրերուն հետ կատարուած բանակցութիւնները) սաստկացուց Շահին հակառակութիւնը, բայց ատոնք անմիջական պատճառներ են, որ նուազ ծանրակշիռ հանգամանք ունին, քան այն խորունկ պատճառները, որ մղեցին Շահը ուղղակի հետապնդել իր ծրագիրը՝ մերժել բրիտանական ծովային նախարարութեան իրաւունքները պարսկական ծովեզերքին վրայ, ինչպէս կրցաւ հեռացնել անգլեւհնդկական ուժերը եւ Անգլիոյ կապուած պարսիկ զինեալ տարրերը, ու մերժել կայանը օդային ճամբուն, որ կ'ապահովէ Հնդկաստանի եւ Անգլիոյ արագ հաղորդակցութիւնը:

Ապահովաբար Ս. Գէորգի հեծելազօրքը չկարենայ մինակը վերահաստատել, տեւական կերպով, կացութիւնը, որ կապուած է պարսիկ ազգայնական շարժման զարթօնքին, Ռուսիոյ աւանդական քաղաքականութեան եւ անգլեւամերիկեան որոշ մրցակցութիւններու հետ, առանց յիշելու գերմանական յաւակնութիւնները: Պարսկաստան հետեւեցաւ Թուրքիոյ եւ Աֆղանիստանի օրինակին: Պարսկաստան իր Մուսթաֆա Քէմալը կը համարէ Րիզա Խանը: Դժգոհութիւնը, զոր պատճառեց 1919ի անգլեւպարսիկ դաշնագիրը, ոստումի տախտակի դեր կատարեց պարսիկ նախկին խազախին, ձեռք ձգելու համար իշխանութիւնը 1921ի սկիզբը:

Րիզա Խան, անձնաւորելով պարսիկ ազգայնական շարժումը եւ երկար ատեն զսպուած իր ցանկութիւնները, կրցաւ հիմնել զինուորական դիկտատուրա մը եւ պահել գահը, զոր յափշտակած էր:

Ինչ որ կը վերաբերի խորհրդային Ռուսիոյ, այս վերջինը գիտցաւ անոր ակարութեան մէջ գտնել միջոցը նոր ազդեցութեան մը տիրանալու Պարսկաստանի մէջ:

Կայսրութեան փլուզումին օրերուն, Ռուսիա չէր կրնար խորհիլ հին վարչաձեւին շահած առանձնաշնորհներուն պաշտպանութեան մասին, ուստի լաւագոյն համարեց զոհացում տալ պարսկական ցանկութիւններուն՝ ինքնաբերաբար հրաժարելով քափիթիւլասիոններէն եւ Պարսկաստանի թողլով իր առնելիքները, մենաշնորհները եւ բոլոր տեսակի սեփականութիւնները: Այս ձեւով Ռուսիա համակրանք կը շահէր Պարսկաստանի մէջ, մինչ միւս կողմէ թշնամութիւն մը կ'արթնցնէր Անգլիոյ դէմ՝ դրդելով Պարսիկները պահանջել նման իրաւամերժութիւններ, որպէս զի, ապագային, ազատ գտնէ գետինը: Խորհրդային կառավարութիւնը կը մերժէ թէ մղած է Շահը ջնջել Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը հարաւային Պարսկաստանի մէջ, մինչդեռ չի ծածկեր թէ իր վէթօն դրաւ երբ ռուսական ազդեցութեան նախկին գօտիէն քարիւղաբեր հողեր կը տրուէին North Persian Oilի կամ Standardի: Այսուհանդերձ խորհրդային Ռուսիոյ մամուլին մեկնութիւնները բաւական որոշ ցոյց կուտան թէ ի՛նչ համակրանքով ողջունուեցաւ մենաշնորհին ջնջման լուրը Մոսկուայի մէջ: Անշուշտ, խորհրդային Ռուսիա չի խորհիր անցնիլ բրիտանական ծովային նախարարութեան տեղը Պարսկաստանի հարաւային գօտիին շահագործման հարցին մէջ, ոչ ելմտական եւ գիտական անհրաժեշտ միջոցները ունի, ոչ ալ նաւային եւ զինուորական ուժերը: Այժմ իրեն կը բաւէ ցնցումը, զոր կը պատճառէ Շահին ժէսթը: Սակայն եւ այնպէս կը մտածէ թէ այս ժէսթը կրնայ մղել բրիտանական կառավարութիւնը գնահատելու առաւել կամ նուազ բարեացակամ չէզոքութեան մը արժէքը, եւ խորհելու տնտեսական եւ ելմտական որոշ համաձայնութիւններու մասին:

«Քաղաքական դէպք մըն է այս, որ առաջին կարեւորութիւն ունի», կը գրէին Իզվեստիա եւ Պրավդա:

Ըստ խորհրդային մամուլին, անգլեւպարսիկ վէճը պիտի արձագանգէ ամբողջ Արեւելքի մէջ, խորացնելով ճեղքերը բրիտանական խարխլած կայսրութեան: Վէճը կարեւոր է անոր համար, որ Պարսից ծոցը մեծ նշանակութիւն ունի Բրիտանիոյ կայսրութեան համար, մանաւանդ հիմա երբ երկրին ներսը կը թուլնան քաղաքական եւ տնտեսական կապերը:

Այսուհանդերձ, թերեւս վէճը ելլէ ռուսեւանգլեւպարսկական հարցի մը շրջանակէն եւ ստանայ միջազգային հանգամանք: Մասնաւորաբար այն հետաքրքրութեան համար, որ ցոյց կուտայ Ամերիկա: Արդարեւ Ուաշինկթընի կառավարութիւնը, իր հողերուն քարիւղի պաշարը չսպառելու մտահոգութեամբ, կը քաջալերէ երկրին դրամատէրերը տիրանալ քարիւղի արտաքին աղբերու, ի գին ամէն միջոցի: Զէ՞ որ նման մրցակցութեամբ Ամերիկա կրցաւ Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութենէն փրցնել մաս մը բաժին Միջագետքի քարիւղի հորերուն մէջ: Ատիկա կը հաստատուի, երբ նկատի ունենանք որ Ամերիկայի ելմտագէտ խորհրդականներ կ'աշխատին Պարսկաստանի մէջ եւ վերջերս Ամերիկայի մեծ դրամատէրեր մասնաւոր տրամադրութիւն ցոյց տուին Պարսկաստանի տնտեսական վերականգնումին մասին: Ժընեւէն կը հաղորդեն նաեւ որ ամերիկեան շրջանակները հետաքրքրութեամբ կը հետեւին Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ Անգլիոյ դիմումին: Պէտք է յիշել նաեւ որ Ամերիկացիները 1920ին բանակցութիւն վարեցին ստանալու համար Պարսկաստանի հիւսիսային քարիւղաբեր գօտիին շահագործումը: Կամ իրագործումը ռուսական դիւանագիտութեան հին երազին,— շինել երկաթուղի մը Կասպեան ծովէն մինչեւ Պարսից ծոց:

Ծանր եւ բարդ հարց մըն է այս: Ու Մակտոնըլտի կը վիճակի զբաղիլ այն մտահոգութեամբ, զոր յայտնած էր 1914ին: Արդարեւ 9 դեկտ. 1932ին, Իրան թերթին մէջ յօդուածագիր մը կը գրէր.— «Պարսիկ կառավարութիւնը որոշեց տիրանալ այն իրաւունքներուն, որոնք խլուած էին իրմէ: Պարսիկ կառավարութիւնը, քաջատեղեակ ըլլալով միջազգային կացութեան, գիտէ թէ այդ կացութիւնը թոյլ չի տար Անգլիոյ, որ հրդեհ մը վառէ, որովհետեւ այդ հրդեհը կրնայ բոցավառել նաեւ ամբողջ աշխարհը»:

Արքայից արքան բրիտանական դիւանագիտութիւնն ու Գաղտնի Տեղեկատուութեան բաժինը դրաւ այնպիսի դժուարութեան մը առջեւ, որ աւելի ծանր է քան Աֆղանիստանի թագաւորին տապալման գործը:

ԱՆՐԻ ՌՈԼԷՆ

ԲԱԺՆԵԳԻՆԴ ՋԳՋԳԵԼՈՎ
ՈՉ ԴՈՒՆ ԿԸ ՇԱՀԻՍ, ՈՉ ԱԼ ԹԵՐԹԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Վարդի իւղի արտադրութիւնը

Վարդի իւղը Թուրքիոյ կարեւոր արտադրութիւններէն մէկն է։ Պլինիուս, իր բնապատմութեան մէջ կ'ըսէ թէ՝ ամենալաւ վարդերը Փոքր Ասիայէն բերուած են եւ թէ «վարդ»ը առաջին անգամ Անատոլուի մէջ բուսած է։ Թուրքիոյ մէջ, վարդի իւղի գործին սկսած է 1897ին։ 1910ին Թուրքիոյ վարդի իւղի բերքը 60,000 մսխալ, այսինքն՝ 2886 քիլօ եղած է։ Արժէքը՝ 7000 ոսկի։ Ընդհ. պատերազմէն առաջ, մէկ ունկիւ վարդատանը չուրջ 20 ոսկի չահ կը ձգէր։ Այդ պատճառով Իզմիրի եւ Պրուսայի կուսակալութիւններուն մէջ չատ մը վարդատաններ ծաղկեցուցած էին։ 1906ին՝ Թուրքիոյ վարդի իւղին մսխալը ուկեգրամ 16 ղրշ. էր. 1907ին՝ 21—22, 1909ին՝ 40, 1912ին 80—85, 1913ին՝ 55—60։

Պատերազմէն վերջ արտածումը չատ նուազեցաւ։ Վերջին տարիները միայն Սպարթայի եւ Պուրտուրի մէջ այդ գործով կը պարապին։ Արտածումը հետեւեալը եղած է, ըստ վիճակագրութեան մը.—

Տարի	Ոսկի	Քիլօ
1931	35,937	101
1930	65,039	159
1929	65,015	279
1928	50,623	114
1927	50,774	178
1926	113,946	354

Գլխաւոր գնորդներն են Ֆրանսա եւ Անգլիա։ Իսկ գլխաւոր մրցակիցը՝ Պուլկարիան, որ տարեկան միջին հաշուով 1400 քիլօ իւղ կը հանէ։ Թուրքերը կը խորհին քաճասի միջոցաւ արտածել։

Հողագործին վիճակը

Ուզուն Քէօփրիւէն կը գրեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի (17 դեկտ.).—

Երկրագործ. Դրամատունը անդադար կը դանձէ իր պահանջները։ Հանգի գործողութեանէ աղատ մնացած հողագործ հազուագիւտ է։ Դրամատունը վերջերս գաւառակի կեդրոնը եւս գանձումի սկսած եւ դիմած է եւմտական վարչութեան՝ հարիւրաւոր երկրագործներէ իր գանձումները կալուածային օրէնքի համաձայն ընելու համար։ Օսմ. Դրամատունը այս տարի երկար պայմանաժամերով վարկեր կը բանայ գիւղացիներուն։ Զորս գիւղեր, կալի շրջանին վճարելու պայմանաւ, 20,000 ոսկի առած են դրամատունէն։ Օսմ. Դրամատունը Թրակիոյ միւս գաւառակներուն եւ նահանգներուն մէջ ալ չատ լայն վարկ բացած է հողագործներուն։ Ըստւածին համաձայն, Ռոտոսթոյի եւ Գիրք Քիլիսէի գրեթէ բոլոր գիւղերուն՝ անոնց ուզածին չափ դրամ տուած է։

Ուշադրութեան արժանի է այն պարագան որ Օսմ. Դրամատունը՝ վաճառականէն աւելի հողագործական դետնի վրայ կը գործէ այժմ։ Բայց, Երկրագործ. Դրամատան ալ գլխաւոր դիրքին մէջ մնալը նոյնքան արժանի է ուշադրութեան։ Այս դրամատունը յառաջ եկած է գիւղացիներու դրամով։ Ուրեմն, գիւղացիին՝ դրամատունը եղող Երկրագործ. Դրամատան չգիմելը այդ դրամատան համար բարոյական մեծ վնաս մըն է։ Ուզուն Քէօփրիւէի նման հողագործական այս վայրին մէջ Երկրագործ. Դրամատունը քանի գիւղացի մտնել ելլելը գիտնալը չատ հետաքրքրական է։ Իսկ մանողներն ալ իրենց հին պարտքերը վճարողներն են։ Արդեօք դեռ չէ՞ եկած ատենը՝ Երկրագործ. Դրամատան ցոյց տալու իր իրական ճամբան։

ՆՈՐ ԴԱՒԱՆԱՆՔ ՄԸ

Նոր դաւանանքի մը հիմը դրած է Հ. Բ. Ը. Մ. Փարիզի մասնաժողովը, անշուշտ հետեւողութեամբ կեդրոնին։

— Եթէ կ'ուզէք որ ձեր թաղին մէջ հայերէնի դասընթացք մը կամ մանկապարտէզ մը բացուի, պէտք է արձանագրուիք Միութեան, ամսական հինգ ֆրանքով, կամ մասնաճիւղ մը կազմէք։ Այլապէս իրաւունք չունիք օգտուելու։

Ահաւասիկ, հայ ժողովուրդ, առիթն է օգտուելու։ Ամէն տեղ Բարեգործական մասնաճիւղ կազմելով դպրոց բացէք, հասած է փրկութեան ժամը։

Եղբա՛յր, սա «Յառաջ»ը բնաւ ձեզի միջոց չի տար բան մը ընելու։ Ուրկէ՞ խմացաւ, ինչպէս լսեց, ճիշդ ու ճիշդ բառերն ալ գտած է մարգարէի մը պէս. «Սկզբո՞ւնք թէ վաճառամարտ»։ Մենք երեք անձով չորս պատի մէջ, «Յառաջ»ի խմբագրատունէն չատ հեռու տունի մը մէջ նստած, նոր դաւանանքի երկու առաքեալներուն հետ կը խօսէինք։ Տակաւին մենք գործի չանցած, «Յառաջ»ը արդէն յայտարարեց։ Զարմացանք մնացինք։ Եւ քանի որ «Յառաջ»ը մէջտեղ դրաւ խնդիրը, պարտք կը սեպեմ մանրամասնութիւնը ծանօթացնել ամբողջ հանրութեան։

Քանի մը անգամ գրեցինք Փորթ տ'Իթալիի և շրջանի նորաբաց մանկապարտէզի մասին։ Սկզբնական շրջանին նեղութեան մէջ էինք, որովհետեւ մեծ թիւով աշակերտներ չէինք կրնար ընդունիլ։ Որպէսզի գործը գլուխ ելլէ եւ կարենանք աւելի մեծ թիւով փոքրիկներ ընդունիլ, դիմեցինք Հ. Բ. Ը. Մ. Փարիզի մասնաժողովին, նկատի ունենալով Բարեգործականի շռնդալից զեկոյցները որ կը տպուին տարին 12 ամիս, աւետելով.— «Բացինք, կը բանանք, պիտի բանանք»։

Ուրեմն, դիմելով խնդրեցինք նիւթապէս օժանդակել մեզ, սկզբնական շրջանէն։ Ամիսներ տեւեցին մեր թղթակցութիւնները։ Օր մըն ալ երկու լիազօր պատուիրակներ ներկայացան մեզի եւ ամբողջ հինգ ժամուան խօսակցութիւնը անցաւ ապարդիւն։

Լիազօր պատուիրակները բացէ ի բաց մեզի հետ սակարկութեան մտնելով, պայման կը դնէին թէ եթէ Բարեգործականի մասնաճիւղ կազմենք, կրնանք ձեզի վճարել ամիսը 150—200 ֆրանք. եթէ ոչ, բան մը չենք կրնար ընել։

Մինչդեռ կիներէ բաղկացած Դպրոցասէրը առանց պայմանի ու սակարկութեան թաղիս մանկապարտէզին տրամադրած է երկու վարժուհիներ, բոլորովին ձրի։ Նոյնիսկ վարժուհիները իրենց կէս օրուան ճաշը միասին կը բերեն։ Այլեւս եղբայրակցութիւնը կը ձգեմ ընթերցողին։ Ժողովրդական առածը կ'ըսէ.— «Եղունգ ունիս, գլուխդ քերէ»։ Նախ դուք ձեր դասերը սորվեցէք, գիտակցութիւն ունեցէք ձեր կոչումին, վերջը դաս տալու ելէք այն կրթական մնութիւններուն որոնք ամէն դժուարութեան կը տոկան, հինգ մանուկ աւելի փրկելու համար։

Մենք ձեզի դիմեցինք ոչ թէ մեր հաշիւին մէջ սխալած եւ կէս ճամբան մնացած ըլլալով, այլ 80 աշակերտի տեղ 100 եւ կամ աւելին փրկելու համար։ Երկրորդ, մենք այն կարծիքն ունինք թէ Բարեգործականը տէրն է իր շռայլած խոստումներուն։ Մեր միտքէն չէր անցներ թէ առեւտրական հաշուատուութեան մը հետ է մեր գործը եւ սակարկութիւն պիտի կատարուի։

Տ. ԳԱՀՎԷՃԵԱՆ

Անվէրսի Հայ Տիկնանց Միութիւնը

ՊՐԻՒՍԷԼ.— Քանիցս առիթը ունեցանք «Յառաջ»ի մէջ արձագանգ ըլլալու Անվէրսի Հայ Տիկնանց Միութեան բարւոք գործունէութեան։

Միութիւնը, հակառակ տնտեսական տագնապին հետեւանքով իր պիւտճէին նուազ վիճակին, չէ դադրած իր նպաստները յատկացնելու տեղական բազմատեսակ կարիքներուն։

Ասկէ զատ, Միութիւնը գիտակից իր կոչումին, կը շարունակէ միշտ հայերէն լեզուի դասախօսութիւնները Օր. Մ. Յովհաննէսեանի հսկողութեան տակ։ Դասախօսութիւնները ձրի են եւ հրապարակային, աշակերտներուն թիւը օրէ օր աւելնալու վրայ է։

Դեկտ. 18ին, Միութիւնը Վան Հէյլըմօնի սրահներուն մէջ, կազմակերպեց ցերեկոյթ-պարահանդէս մը, որ թէ՛ նիւթական եւ թէ՛ բարոյական տեսակէտով մեծ յաջողութիւն մը ունեցաւ։

Ցերեկոյթը ունեցաւ նաեւ գեղարուեստական բաժին մը, որ իր նրբութեամբ եւ այլազանութեամբ ջերմապէս գնահատուեցաւ ստարներէն։ Տեղական մամուլը գնահատական տողեր նուիրեց հանդէսին, վեր հանելով գործին նուիրականութիւնը եւ պարահանդէսին անթերի կազմակերպութիւնը։

Շնորհաւորութեան արժանի են մասնաւորապէս անձնուէր ու եռանդուն Տանկերը Միութեան ատենապետուհի՝ Տիկ. Իփէքճեանի, գանձապահուհի՝ Տիկ. Վրոյրի, եւ ատենադպրուհի՝ Օր. Մ. Յովհաննէսեանի։

Յաջողութիւն եւ յարատեւութիւն կը մաղթենք Միութեան անդամուհիներուն։ Ուրախալի է տեսնել թէ Պրիւսէլի եւ Անվէրսի գաղութին մէջ գրեթէ միշտ հայ տիկինները են որ յանձնառու են ազգօգուտ աշխատանքի, ինչ որ պատուաբեր է թէ իրենց սեռին եւ թէ իրենց պատկանած համայնքին։

Հ. ՏԷՐՈՍԻԿ

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վիէննա բնկ. Խաչիկ Զօպոյեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Յովսէփ Քասպարեանի, Անթիլիաս։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Թատրոն

ՎԻԷՆ, 26 Դեկտ. (ցառաջ).— Վիէնի մէջ ալ Կիրակի օր ներկայացուեցաւ «Աչուղ Ղարիպ» օպերէթը, ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի Տիկ. Բազալի։

Հազիւ 80 հոգի կար սրահին մէջ։ Ոմանք կ'առարկէին թէ, անյարմար օր է, որովհետեւ Խաչերէզին շրջանին մէջ, Ծնունդի առթիւ տօնածառ սարքուած էր միեւնոյն ժամուն, գործարանատիրոջ (Պ. Փասկալ) կողմէ, եւ այդ շրջանի բոլոր հայերը — որ Փասկալի գործարանը կ'աշխատին — այնտեղ գացած էին, իրենց երախաներուն համար նուէրներ առնելու։ Լաւ, բայց ո՞ւր էին մեր հարիւրաւոր երիտասարդները։ Պատասխան.— Մինչդեռ, պարահանդէս, եւ կամ «պլօթ»ին գլուխը կը գտնուէին։ Ինչպէս անցեալին մէջ չէր քաջալերուած դերասան Թրագոզը, նոյնպէս այս անգամ չքաջալերուեցաւ մեր երգչուհին։ Հին ախտ է,— գիտակցութիւնը չունինք քաջալերելու մեր արուեստագէտները, բայց, շաբաթական հարիւրաւոր ֆրանքներ կը ծախենք սինեմայի, պարի եւ «պլօթ»ի համար։

Տիկին Բազալին կը մասնակցէին սիրող ուժեր, Լիոնէն եւ Տէսինէն։ Հակառակ բեմին անյարմարութեան (ոչ «աէքոր» ունի եւ ոչ ալ կանոնաւոր վարագոյր մը), խաղը անցաւ յաջող. Ներկաները գոհ սրտով բաժնուեցան սրահէն։ Երաժշտական բաժինը կը վարէր յայտնի ջութակահար ընկեր Աւետիս Մելքոնեան, Լիոնէն։

× Նապին Գարահիսարի Արփնոտ Դաշտի «Արծիւ» Միութեան մասնաճիւղը հրաւէր ուղղած էր երեք քաղաքական կազմակերպութիւններու եւ 12 գաւառական միութեանց, հանգանակութիւն կատարելու համար ի նպաստ Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան։ Բոլորն ալ սիրով պատասխանած էին։ Խորհրդակցական ժողով մը գումարուելով, ընտրուեցաւ վեց հոգինոց յանձնախումբ մը։ Միեւնոյն ատեն սգահանդէս մը պիտի սարքուի։

Հանգանակիչ յանձնախումբը, Դեկտեմբեր 25ին Կիրակի օր, Փոնթէվէքի շրջանին մէջ կատարեց հանգանակութիւնը, եւ հաւաքեց աւելի քան 400 ֆրանք։ Հանգանակութիւնը պիտի շարունակուի նաեւ Եաստրէզինի շրջանին մէջ։

Պալ-Աղբիւր

ՏԻՏԱՂ

— Պարոն, հաճեցէք հարիւր ֆրանք փոխ տալ ինծի։

— Բայց ես ձեզ չեմ ճանչնար

— Ճիշդ այդ պատճառաւ էր որ դիմեցի ձեզի։ Զիս ճանչցողները չեն ուզեր այդ շնորհը ընել ինծի։

**

— Մարիամ, այս ի՞նչ խայտառակութիւն է, կարասիներուն վրայ այնչափ փոշի կայ որ, անոնց կրնամ գրել։

— Ա՛հ, տիկին, ի՛նչ աղուոր բան է կարդալ գրել գիտնալը։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ՑԱՒԸ

Պէյրութի «Ազդակ»ը իրաւամբ կը գանգատի խմբագրականի մը մէջ (21 դեկտ.).

—«Անուրանալի է անշուշտ որ մեր թերթերը եւրոպական հանդէսներու եւ օրաթերթերու ոչ ճոխութիւնը ունին եւ ոչ ալ խնամքը։ Հայ թերթը իւրաքանչիւր գաղութի մէջ լոյս կը տեսնէ բացառիկ ճիգերով եւ զոհողութիւններով։

Շատ հազուագիւտ են ինքնապահ թերթերը։ Մէկ կողմէ ձրի ընթերցանութեան վատթար սովորութիւնը, իսկ միւս կողմէ ժամուլի հանդէպ տիրող անտարբերութիւնը մեր ժողովուրդի մեծ մասին մէջ, կը վտանգեն ոչ միայն հայ թերթերու զարգացումն ու ճոխացումը, այլ ուղղակի կը վնասեն անոր գոյութեան եւ պահպանման։

Նիւթական ու բարոյական բոլոր մանաւոր եւ անհատական զոհողութիւնները բաւական չեն ապահովելու թերթի մը հրատարակութեան մեծածախս գործը։ Եթէ իւրաքանչիւր ընթերցող գոնէ իր կարդացած թերթին փոխարժէքը ճիշդ օրին չվճարէ եւ չաշխատի նոր ընթերցողներ գտնելու համար, դժուարութեանց կը հանդիպի թերթերու հրատարակութեան տաժանելի գործը։

Դժբախտաբար, հայ թերթերու ընթերցողներուն մէջ կը գտնուին մարդիկ, որոնք ամիսներ շարունակ կը կարդան թերթը ծայրէ ի ծայր, կը զգան պէտքը թերթին, օրին կը լրացնեն պակաս թիւերը, սակայն, հակառակ կրկնակի ազդարարութեանց, կը դանդաղին երբ կարգը կուգայ վճարումի։

Չեն խորհիր անգամ մը թէ՝ օրը օրին իրենց կարդացած թերթերը առհասին ծախքերով կը հրատարակուին, աշխատաւորներէն սկսած մինչեւ մելանն ու թուղթը կանխիկ վճարումով կը հայթայթուին, եթէ ընթերցողներն ալ կանխիկ չվճարեն, կամ մէկ օրէն միւսը երկարաձգեն իրենց վճարման ժամանակը, հրատարակիչները կը մատնուին անհամար դժուարութիւններու։

Եւ որո՞ւն ծանօթ չէ որ հայ թերթերու հրատարակիչները դրամատէրներ չեն։ Ամենաբախտաւորներն են անոնք, որոնք կրցած են ինքնապահ դարձնել իրենց թերթերը, առանց բեռ ըլլալու ուրիշներուն վրայ։

Կան ուրիշներ, ալ որոնք անհամբերութեամբ կը սպասեն թերթին, ծայրէ ծայր կը կարդան, կը գնահատեն ու քննադատեն, սակայն առանց փոխհատուցման։ Դժբախտաբար աննշմար թիւ մը չեն ներկայացներ ձրի թերթ կարդալու այս զզուելի ախտէն վարակուածները մեր մէջ։ Այս յոռի սովորութենէն տառապողները, մակաբոյծի պէս կը սպասեն մեր այս կամ այն բաժանորդին և յաճախ անոնցմէ առաջ ձեռք կ'անցընեն թերթը։ Թերթի մակաբոյծներ, որքա՛ն զզուելի են անոնք։ Մանաւանդ, երբ անոնք ի վիճակի են քանի մը թերթերու բաժանորդ ըլլալու եւ հաճոյքի համար կը վատնեն տասնեակներով բաժնեգիններ»։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Մատենաշար Յառաջ»ի Բ. հատորը,

ԱՐԵ՛Ի, ԱՐԵ՛Ի…

(ՎԷՊ)

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ

ԳԻՆ 10 ՖՐԱՆՔ

Քանի մը օրէն՝ Թիւ 1ը, — «ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր», Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻ

Դիմել խմբագրութեան։

ՏԻՏԱՂ

Թուրք դրամատուն մը ուզելով իր գործառնութիւնները աւելի կանոնաւորել եւ եւրոպական դրամատուն մը վիճակին հասցնել, Ֆրանսայէն դրամատան առաջնակարգ պաշտօնեայ մը հրաւիրած եւ տէր-տնօրէն կարգած էր։

Ֆրանսացին քանի մը օր յետոյ գրասենեակները պտոյտի կ'ելլէ, մօտէն քննել եւ ուսումնասիրելու համար։ Այդ միջոցին կը տեսնէ որ բաւական պաշտօնեաներ իրենց գործէն կը բացակային։ Ներկաներէն մէկուն կը հարցնէ պատճառը։

— Սա դիմացի սենեակն են, կը պատասխանէ.

Ֆրանսացին հոն երթալով կը տեսնէ որ գետին ծռած կը նստին ու կ'ելլեն։

— Ինչ զարմանալի բան, գործի ժամանակ մարմնամարզ չեմ հասկնար։

Պատասխան չեն տար.

— Ինչո՞ւ չէք պատասխաներ։

— Պարոն, մեր աղօթելու ժամանակն ըլլալով, մեր պարտականութիւնը կը կատարենք հանդէպ Ալլահին։

— Բայց այդ պարտականութիւնը կիրակի օր պէտք է կատարէք, երբ դրամատունը գոց է։

— Մենք քրիստոնեայ չենք, այլ մահմետական։

— Աշխարհի վրայ տեսնուած բան չէ գործի ժամանակ աղօթել եւ յաճախորդները սպասցնել։

Պաշտօնեաներէն մէկը, որ բաւական ֆրանսերէն գիտէր.

— Պարոն տնօրէն, մահմետականութենէ միայն այս մնաց մեր ձեռքը. գլխերը փոխուեցան, աղօթքն ալ որ հեռցայ, պէտք է քրիստոնեայ դառնալ։

ԿՐՆԱ՞Ս Ո՛Ր ԵՒ Է ՕՏԱՐ ԹԵՐԹ ՍՏԱՆԱԼ ՈՉ ԹԷ ՄԷԿ ՏԱՐԻ, ԱՅԼ ՄԷԿ ՇԱԲԱԹ ՉՎՃԱՐԵԼՈՎ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Այդ վայրկեանին էր որ առաջին անգամ ըլլալով, երբ աղջիկը կը նայէր իրեն, Ճորճ անոր աչքին վրայ տեսաւ տարօրինակ նշան մը. նոր կը տեսնէր աղջիկը խեկապէս։

2. ԼԸՓԻՔ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ

Լիան Սոնբէլ արագ կարծիք մը կազմած ըլլալու էր արդէն Ճորճի մասին, երբ տեսաւ անոր նկարները այդ գիշեր։ Արուեստէ հասկցողի մը կարծիքը չէր ան ապահովաբար։

Արուեստագիտուհի չէր ան. թէեւ կարելի է արուեստագէտ ըլլալ կեանքի մասին. իսկ ան ունէր այդ կարողութիւնը։ Բայց ինչ որ ալ եղած ըլլար իր կարծիքը կամ նպատակը երբ կը հանէր իր հագուստները տղուն գիշացը, յայտնի էր որ ան որոշած էր պատեհութիւն չտալ Ճորճին իր միտքը փոխելու։

— Գեղեցիկ է ձեր նկարչութիւնը, ըսաւ Լիան։

Իմաստէ զուրկ էին այդ բառերը գոնէ իբրեւ քննադատութիւն։ Բայց անկասկած նշանակութիւն մը ունէին անոնք, եթէ ան հասկցնել կ'ուզէր բան մը որ մտքին մէջ ունէր։ Փինէի հետ ունեցած փորձառութենէն յետոյ, կարելի էր ենթադրել որ աղջիկը չպիտի ուզէր այլ եւս որ եւ է գործ ունենալ այս արուեստագէտներուն հետ։ Եւ սակայն տարօրինակ էր այն պատրաստակամութիւնը զոր ցոյց տուաւ նկարուելու համար։

Անկասկած Ճորճի մէջ տեսած էր բան մը որ մղած էր զինքը չնորհելու իր յանկարծական բարեկամութիւնը անոր։ Ճորճ տարբեր անկիւնէ մը կը նկարէր. բայց այդ չէր միակ պատճառը։

Ճորճի La Charmeuse de Serpent (օձահմայ կինը) աշխատութիւնն էր որ պիտի առեղծէր այդ կապը անոնց միջեւ։ Ճորճ չէր կրնար երեւակայել այդ աղջիկը ուրիշ դերի մը մէջ. այդպէս ճանչցուած էր ան Փորէլի կապելային մէջ։ Կենդանի շունչ մը կար անոր մէջ, կրակուրոց արտայայտութիւն մը իր դէմքին վրայ. արեւ կար անոր արիւնին մէջ։

Այդ դիրքին մէջ նստեցաւ զայն, թեւերը վեր, գլուխը քիչ մը ետեւ ծռած. տուաւ անոր ուսնոց մը որ պիտի կատարէր օձին դերը։ Աղջիկը մօտեցուց զայն իր կիսաբաց շրթունքներուն որոնք զգացին անոր զգուանքը։

Հազիւ երեք վայրկեան կեցած էր այդպէս, երբ ըսաւ յանկարծ.

— Ինծի գեղեցիկ պիտի նկարես, այո՞. գեղեցիկ քու նկարներուդ պէս։

Ճորճ լռջութեամբ առաւ այդ խօսքը. Փինէ խնդալէն պիտի մարէր, եթէ իր տեղը ըլլար։ Ածուխին կտորը պըտըտցուց թուղթին վրայ քանի մը վայրկեան եւ յետոյ ըսաւ.

— Վստա՞հ ես որ գեղեցիկ ես…

— Մարմինս, այո՛, անշուշտ…

Լիան նայեցաւ տղուն, սպասելով անոր պատասխանին։ Ճորճ կը գծէր միշտ՝ խորասուզուած ինչպէս արուեստագէտ մը որ գիտէ հեռանալ նիւթական նկատումներէն ու կը տեսնէ միայն ճշմարտութիւնը որ կանգնած էր իր աչքերուն առջեւ։ Պատասխան չտուաւ։

— Չե՞ս կարծեր որ մարմինս գեղեցիկ է։

— Այո՛, հարկաւ։

— Ուրեմն նկարն ալ գեղեցիկ պիտի ըլլա՞յ։

— Հաւանաբա՛ր։

— Հաւանաբա՞ր…

— Այո՛, որովհետեւ գեղեցկութիւնը միայն գիծերու եւ ձեւի հարց չէ։

Իր խօսելու ձեւէն յայտնի էր որ կ'ուզէր շարունակել տակաւին։ Գծեց քանի մը վայրկեան եւս։ Անտանելի ձայն մը կը հանէր ածուխին կտորը այդ լռութեան մէջ։

— Փորէլի տղաքը՝ Փինէն եւ միւսները, գտած են ճշմարտութիւն մը։

Քանի մը գիծ եւս քաշեց ու յետոյ շարունակեց.

— Գեղեցիկին արմատը մարդուն մտքին մէջ է։ Գլուխդ ե՛տ։

Լիան չակեց գլուխը եւ մտիկ ըրաւ.

— Հողը որուն մէջ պիտի տարածուի այդ արմատը, ճշմարտութիւնն է։ Ամէն բան որ կը ձգտի միայն գեղեցիկին, առանց ճշմարտութեան, ցեխ է, ցեխ։

— Չեմ սխալիր, ըսաւ Լիան։

— Այսի՞նքն…

— Իտէալիստ մըն ես։

Ե՞րբ զգացիր էր այդ բանը։

— Ամօ՞թ է։

Աղջիկը խնդաց։

— Օ՛հ, Աստուած իմ։

Ճորճ բարձրացուց աչքերը, անսպասելի լոյս մը տեսնելու համար անոր մտքին մէջ։ Սուր հեգնանք մը կար անոր ձայնին մէջ։ Ճաթած յախճապակիի մը պէս հնչեց անոր ծիծաղը։ Ոչ մէկ ատեն գեղեցիկ չէր եղած Լիանի ձայնը։

— Չե՞ս հաւատար այդ տեսակ անիմաստ բաներու, հարցուց Ճորճ։

— Ո՛չ, երբե՛ք… յոգնեցա՛յ։

Լիան նստաւ վառարանին մօտիկը։ Ճորճ շալ մը նետեց անոր ուսերուն վրայ։ Զարմացաւ աղջիկը, որովհետեւ տաք էր սենեակը։ Ճորճ բացատրեց որ ամէն կին բծախնդիր է իր հանգստութեան մասին։

— Ճանչցած եմ կիներ որոնք անօթի մնացած են, որովհետեւ հաճոյք չեն գտած ուտելուն մէջ։

— Շատ կիներ նկարա՞ծ ես։

Ճորճ հարցուց թէ նայա՞ծ էր իր բոլոր կտաւները։

— Այո՛, նայեցայ. շատ մը կիներ. ու տակաւին խռչալի՞ստ ես…

— Ինչո՞ւ չէ։

Աղջիկը փաթթուեցաւ շալին մէջ, թօթուեց իր ուսերը եւ թեթեւ ժպիտ մը դրաւ շրթունքներուն վրայ։

— Անկարելի է, ըսաւ ան, այրերը բոլորն ալ իրարու կը նմանին. կիները նոյնպէս. գիտե՛մ։ Միայն սկիզբն է որ կը լսես թռչունին երգը, կը զգաս ծաղիկներուն հոտը, կը դիտես երկինքը ու կը տեսնես բարի Աստուածը որ ստեղծեր է ամէն բան. ի՛նչ գեղեցիկ է, կը գոչես. այո՛. ես ալ արցունք ունեցած եմ իմ աչքերուս մէջ։

Ճորճ հարցուց թէ կ'ուզէ՞ր նկարուիլ դարձեալ։ Լիան թօթուեց գլուխը ու կնճիռ մը դրաւ իր շրթունքներուն վրայ։ Նկարը չէր զինքը հետաքրքրողը. երբեք հետաքրքրուած չէր անով։ Հիմա աւելի կը հետաքրքրուէր Ճորճով, ինքն իրմով։ Իր նայուածքը ուղղուած էր հեռո՛ւն, դէպ ի անցեալը։

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

տակն է ճօսրացնել քաղաքները եւ մաքրագործել ընկերային անհարազատ տարրերը։ (Տես Ա. էջի լուրը)։

Հինգ միլիառի փոխարէն երեք միլիառ

Գրած էինք թէ Երեսփ. ժողովը պատրաստ է որ կառավարութիւնը հինգ միլիառ փրանքի նոր զանձատումներ շրջաբերութեան հանէ։

Ծերակոյտին ելմտական յանձնաժողովը իր կարգին քննելով այս օրինագիծը, 9ի դէմ 13 ձայնով երեք միլիառ փրանքի զեղչեց պահանջուած գումարը։ Ծերակոյտը երէկ բուռն վիճաբանութիւններ ունեցաւ այս առթիւ։ Եթէ չվաւերացնէ հինգ միլիառի պահանջը, դահլիճը պիտի հրաժարի։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ՀՌՈՄԻ փրանսական դեսպան նշանակուեցաւ Պ. տը Ժուվնէլ, Սուրիոյ նախկին մարզպանը, որ պիտի ջանայ բարւոքել փրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները։

400 *ՊԱՐՍԻԿ* ծովային սպաներ եւ նաւազներ Իտալիա պիտի երթան կատարելագործելու իրենց կրթութիւնը։ Նախապէս Անգլիա դիմած էին, բայց ընթացք չէր տրուած։

Ինչպէս կը յիշուի, Պարսկաստան վերջերս վեց թնդանօթակիրներ շինել տուաւ Իտալիոյ մէջ։

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ. Հ. Դ.

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մջօ, Մուրատ եւ Արղութեան *խումբերը այս երեկոյ, ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։*

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, Ուր. երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Քէնտիրեանի *ճաշարանը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։*

Ընտանեկան խնջոյք Նոր Տարւոյ առթիւ

նախաձեռնութեամբ՝
Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ
եւ հովանաւորութեամբ՝ *ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԻՆ*
վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ
Ընկ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆԻ ճաշարանը, 40 rue Pierre Corneille
Կը նախագահէ՝ ընկ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ *Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ*

Դպրոցական հանդէս Կաղանդի առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԿՈՂՄԷ
Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին **Salle Patin***ի սրահին մէջ*
114, Grand' Rue - Chaville
կը ներկայացուի՝ *«ՋԱՎԱԼԼԸՆ»*
Հայկ. երգեր եւ պարեր, նուագ, մանկական արտասանութիւններ եւլն.։
Մեներգ Օր. Ի. ՏԱՅԵԱՆԻ կողմէ
Մուտք՝ 3 ֆրանք
Հաղորդակցութեան միջոց.— Porte St. Cloudէն առնել *1* թիւ հանրակառքը եւ իջնել Ancienne Mairie։

Տօնածառ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղի կողմէ
Մասնակցութեամբ «Հայ Արի» գայլիկներու։
Այս երկուշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին,
183, rue Tolbiac (Métro Tolbiac)
Մանկական խաղեր, զուարճալիքներ։ Երախաներուն կը բաժնուի նուէրներ։
Մուտքը՝ ազատ է։

Պաշտօնով Ամերիկա հրաւիրուած եւ մեկնելու ստիպուած ըլլալով. չկրցայ անձամբ հրաժեշտ առնել բարեկամներէս։ Հրապարակաւ կատարելով այդ պարտականութիւնը, կը խնդրեմ այլ եւս նամակներ չղրկել Պէյրութի հասցէիս։

Աղօթարար
Յուսիկ քհնյ. Նախնիքեան

ԿԱՂԱՆԴԻ եւ **ԾՆՈՒՆԴԻ** առթիւ մի՛ մոռնաք գոհարավաճառ-ժամագործ *ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ*ի հասցէն *261, Fbg. St. Martin, Paris (10e)*։ Արժէքաւոր նուէրներ եւ *100*ին *10* զեղչ։ (*Métro: Louis-Blanc*)։
Բաց է կիրակի օրերը։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, զարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12,2—8, կիրակի 9—12։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

(Բարեգործականի գրասենեակէն)

Համաձայն մեր վերջին զեկոյցին, կարգադրած ըլլալով փնտռտուքի բարպասարկութիւն մը, կը խնդրենք մեր հայրենակիցներէն եւ գլխաւորաբար Հայրենակցական Միութիւններէն եւ Ազգ. վարչութիւններէն, որ Հաճին Միութեանս Ընդհ. Տնօրէնութեան կամ ուղղակի փնտռողներու հասցէին հաղորդել այն ամէն տեղեկութիւնները զոր ունին կամ կրնան քաղել հետեւեալ փնտռուած անձերու մասին։

1.— *Տիկին Էլմաս Վարժապետեան,* 20, rue de Bézon, Courbevoie (Seine) *կը փնտռէ իր զաւակը Յովհաննէս Վարժապետեան, թիթեղագործ, Զորումցի (Անգարայի կուսակալութիւն), որ թոռն է Արժ. Կարապետ քահանայի։ 18 տարեկանին, Շամմարի մէջ արար Մութլաք պէյի քով մնացած է։*

2.— *Կարապետ Մաճարեան, Սոֆիա փողոց,* 20 *Խասքովօ (Պուլկարիա) կը փնտռէ Սրապիոն Մաճարեանը,* 24 *տարեկան, Կեսարացի, որ* 1927*ին Ամերիկացիներու միջոցաւ Պէյրութէն Ֆրանսա բերուած է եւ տարի մը վերջ Լիոնի կողմերը գտնուած է։*

3.— *Հայկ Ատըեամանեան, Պաֆրացի, որուն հասցէն է Բրուսչանի (Ցունաստան), կը փնտռէ մայրը Կիւլփիֆաթ, եղբայրներն ու քոյրերը, որ* 1915*ի տարագրութեան ընթացքին Պաֆրայէն հանուած են ու մինչեւ Մալաթիա հասած։ Հոն, մայրը եւ իր երկու աղջիկները՝ Կիւլխաթեր եւ Վերժին ու փոքրիկ տղեկը Սարգիս առեւանգուած են քիւրտ պէյի մը կողմէ եւ տարուած Մալաթիոյ շրջակայ գիւղերը, իսկ Հրանտ ու Հաճի Խաչէր անուն երկու տղաքը մնացած են Մալաթիոյ Թրքական որբանոցը։ Տեղեկութիւն ստացուած է որ այս վերջին երկուքը զինադադարին կը գտնուէին Մալաթիոյ մէջ, Թուրքերու քով։*

4.— *Յակոբիկ Գ. Հաճի Մանուկեան Պրուսայի Սէօլէզ գիւղէն,* 10 rue St. Roche Saint Etienne (Loire)—France, *կը փնտռէ իր քոյրը Վարդուհի Հաճի Մանուկեանը, որ* 1916*ին, երբ* 12 *տարեկան էր, Ռէս-իւլ-Այնի մէջ Արաբներու քով սպասաւոր գացած է։ Հօրը անունն է Գերմանիկ, մօրը անունը՝ Պայծառ, որ* 1916*ին մեռած են Ռէս-իւլ-Այնի մէջ։*

5.— *Նշան Փիլոսեան, Ամասիացի,* 7 rue Montprison, St. Etienne (Loire), France, *կը փնտռէ իր մօրաքրոջ զաւակը Գրիգոր Ղազարոսեան, որուն հօր անունն է Ղազար եւ մօր անունը Սօֆիկ եւ որ* 1918*ին կը գտնուէր Տէր Զօրէն 3 օր հեռու, Սիմի գիւղը Շէյխ Սախոի տան մէջ։*

6.— *Պէկկիզար Փիլոսեան,* 7 rue Montprison, St. Etienne (Loire), France, *կը փնտռէ Ամասիացի Նիկողոս Էրզրումցեանը, որուն հօր անունն է Նշան եւ մօր անունը՝ Մարիամ, եւ որ տարագրութեան առեն կը գտնուէր Էրքիլէթ գիւղը։ Վերադարձողներ կը հաստատեն թէ ողջ է։*

7.— *Աբրահամ Աստուրեան,* 86 rue Rebeval, Paris (19), *կը փնտռէ Մարիամ, Սագուլ եւ Մելիք Քէմալեանները, որոնց հօր անունն է Պօղոս եւ մօր անունը՝ Պէյազ։ Ծնած են Մշոյ Արտոնք գիւղը։ Կ'ըսուի թէ մէկ երկու տարի առաջ Թուրքիայէն Սուրիա գաղթած են։*

8.— *Գրիգոր Գույումճեան,* La Roche Taille, par St. Uze, (Drôme) France, *կը փնտռէ իր զաւակը Եղիա Գույումճեանը, որ Իզմիրի աղէտին անհետացած է 21 տարեկանին։*

9.— *Գեր. Հ. Հմայեակ Վարդ. Կէտիկեան, Ս. Ղազար, Վենետիկ, կը փնտռէ Միհրան Կէտիկեանը, որդի Գրիգոր Կէտիկեանի, Տրապիզոնցի, ծնած* 1908*ին, որ* 1921*ին կը գտնուէր Կ. Պոլիս, Եափ Գուլէի որբանոցը եւ* 1924*ին Յունաստան, Սէրէսի մօտ, Մարոլիս անուամբ ծխախոտ մշակողի մը քով կ'աշխատէր։*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԷՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնս իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Տիկիններ՝ Խ. Պետրոսեան, Ս. Նշանեան Ն. Առաքելեան։ Պարոններ՝ Յ. Սարգսեան, Մ. Պետրոսեան, Ս. Փապուճեանին Միութեանս սրահի նորոգութեան եւ բեմի կառուցման համար իրենց տուած փոխառութեան համար։

Խորին շնորհակալութիւններս Պ. Բարթող Փափազեանի, Պ. Ալ. Քիրէճեանի, Պ. Յ. Սիմոնեանի, Պ. Ս. Մարգարեանի, Պ. Զ. Գոչեանի, Պ. Մ. Յակոբեանի եւ միւսներուն, որոնք ձրի աշխատելով դիւրացուցին սրահին շինութիւնը։

Շնորհակալութիւն նոյնպէս Պ. Դ. Փաշայեանի եւ Պ. Տաքէսի որ կէս օրավարձի աշխատութեամբ օգնեցին մեզ։

Շնորհակալութիւն նոյնպէս Պ. Յովհաննէս Փափազեանին որ 100 ֆրանք նուիրելով՝ կնքահայր եղաւ մեր նորակառոյց բեմին։

✕ Միութեանս կը նուիրեն 50 ֆր. Տէր եւ Տիկին Յ. Մութաֆեանները իրենց դուստր Բերուզ Մութաֆեանի ծննդեան առթիւ։ Նոյնպէս 50 ֆր. Տէր եւ Տիկին Ուստալուեան, իրենց դուստր Ալիս-Արաքսիի ծննդեան առթիւ։ Շնորհակալութիւններ։

(Կնիք)

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԷՆ

Վարչութիւնս իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ փարիզահայ հասարակութեան որ իր ներկայութեամբ եւ իր նուիրատուութիւններով ապահովեց Ընկերութեանս 27 նոյեմբերի պարահանդէսին յաջողութիւնը։

Այս առթիւ հաւատարիմ թարգմանը կ'ըլլանք մեր բազմաթիւ նպաստընկալներուն երախտագիտական զգացումներուն։

Ապահով ենք թէ գաղութիս մեր հայրենակիցները միշտ միեւնոյն համակրանքը եւ քաջալերութիւնը ցոյց պիտի տան հանդէպ ընկերութեանս՝ թոյլատրելու համար անոր ի գլուխ հանել իր դժուարին գործը։

Վարչութիւն

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ նախկին Սանուց Միութեան ճաշկերոյթը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30*ին, «Ֆլօրիա» ճաշարանը,* 61, Rue Mr. le Prince, *մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն-Միշէլ։*

Օր. Մաննիկ Պէրպէրեանի սիրայօժար մասնակցութիւնը առիթ համարելով կը հրաւիրուին բոլոր սաները եւ համակիրները. կը խնդրուի վերոյիշեալ հասցէին երկտողով մը իմացնել յանձնախումբին.—

Association des Ancienns Elèves du Collège Berberian.

ՏՕՆԱԾԱՌ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Վիէննէնի Հայ Կրթասիրաց երկսեռ Միութեան կողմէ։ Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ. Միութեան սրահին մէջ, 8 Avenue de Paris, *Վիէննէն։ Գեղարուեստական բաժին մինչեւ կէս գիշեր։ Նուէրներու բաշխում հայ մանուկներու։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր։ Մուտքը ազատ է։*

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Հայ Մայրերու Օր»ուան առթիւ, եկեղեցական եւ աշխարհական ու հեղինակաւոր անձնաւորութիւններու գնահատական նամակները, հայ կազմակերպութիւններու կարծիքները եւ թելադրութիւնները, հայ մամուլին կարծիքները եւ թելադրութիւնները, գրական բաժին՝ ծանօթ մտաւորականներու կողմէ, «Հայ Մայրերու Միութեան» խօսքը հայ մայրերուն, եւ ընդարձակ ծանօթութիւններ հայ գաղութներու մասին, եւլն. եւլն.։ Գինն է *10* ֆրանք ամէն տեղի համար։ Միակ կեդրոնատեղին է՝ 75, Ave. Berthelot, Lyon (Rhône) France։

Ամէն հայ ընթերցողներ, հաճեցէք հատ մը ապահովել մեր տարեցոյցէն, քաջալերելու համար Միութեանս ազգանուէր ջանքերը։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 31 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
31 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2075

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՐԽԱՓՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՃԻԳԵՐ

Մէկուկէս տարուան անտեսական յարատեւ տագնապը անշուշտ խորապէս պիտի ազդէր նաեւ ֆրանսահայ գաղութի հանրային կեանքին վրայ: Ինչպէս ազդած է, երեք տարիէ ի վեր, Ամերիկայի մէջ:

Արդարեւ, զգալապէս պակսած է նախկին ոգեւորութիւնը բոլոր ճակատներուն վրայ:

Կանգ չէ առած որ եւ է շարժում:

Բայց, չենք տեսներ նախկին ծաւալն ու խորութիւնը:

Չեն երեւար նախկին ձոխութիւնն ու կենդանութիւնը:

Սկսելով Փարիզէն, ցնցումին հազիւ կը տոկան ամէնէն ամուր եւ բախտաւոր հաստատութիւնները, — Բարեգործական, Տիկնանց, Կարմիր Խաչ, Ազգատախնամ, Եկեղեցի, Դպրոցասէր: Եւ կոչերը կը դիզուին կոչերու վրայ:

Այնպիսի վիճակ մը յառաջ եկած է որ, միեւնոյն փողոցին, յաճախ միեւնոյն խանութին մէջ իրարու կը հանդիպին զանազան հաստատութեանց հաւաքիչները, անդամավճար հաւաքելու կամ տոմսակ ծախելու համար:

Եւ մխիթարական է, նորէն, որ բոլորն ալ կը դիմանան: Կը տառապին, կը սղմեղին, սակայն ձեռնթափ չեն ըլլար:

Այս տեսակէտէն՝ յատկանշական է Դպրոցասէրին ճիգը՝ փրկելու համար յիսնամեայ հաստատութիւն մը:

Այս հաստատութեան եկամտացոյցն եղած է, 1930 – 31 տարեշրջանին, 552,541 ֆրանք: Մուտքի նուազումը՝ 291,880 ֆրանք:

1931 – 32 տարեշրջանին կրճատեր էին 100,000 ֆրանք, բայց նորէն բաց ունէին 175,000 ֆրանք, հաշուելով յոբելեանի հասոյթն ալ (60,000 ֆրանք):

Տիկնանց Կարմիր Խաչը եւ Ազգատախնամը քանի մը տարի առաջ 60 — 120,000 ֆրանք հասոյթ կ'ապահովէին տարեկան պարահանդէսներով:

Ահա երեք տարի է որ կ'անճրկին պարահանդէս կազմակերպել մինչեւ իսկ, եւ կը գոհանան երեկոյթներով, մինչեւ կէս գիշեր: Եկամուտն ալ՝ ոչ իսկ տասը հազարի կը յանգի:

Աւելորդ է խօսիլ Հայր. Միութիւններու մասին, որոնք լաւագոյն օրերուն ալ, չեն ունեցած հիմնական ծրագիր, եւ փառք արուած են, երբ կարելի եղեր է հոգալ ընթացիկ ծախքերը:

Պատկերը աւելի մռայլ է, անշուշտ, գաւառներու մէջ, — Տէսին, Լիոն, Վալանս, Վիէն, Սէն Շամոն, Սէնթ Էթիէն, Փոն տը Շէրիւի, Մարսէյլ, Նիս:

Ամէն տեղալ՝ եղածն է որ կը պահեն: Տեղ – տեղ՝ եղածն ալ վրայ տալին:

Մարսէյլ քաղաքը երրորդ տարին է որ դպրոց չունի:

Մինչեւ 1930ի ամառը, գոնէ 300 մանուկներ հայկական կրթութիւն կը ստանային: Կորսնցնելով վարձու շէնքը, եւ մինչ չգտնելով գնել նոր շէնք մը, բռնեցի փոխարէն տունին ճաւարն ալ վրայ տալի: Ինչպէս եւ եկեղեցին, որուն դիմաց, իբրեւ արխուր հեղնութիւն, իր շուքը փռած է ամուլ շքեղութիւն մը, — Փրատոյի նորակառոյց կաթողիկէն: (Փակ մնալու պայմանով...):

Բայց, կաղուրիչ երեւոյթ մը: — Մինչ կեդրոնները կ'անճրկին, կամ եղածն ալ կը կորսնցնեն բիւզանդական վէճերով, խոնարհ կայաններ, «ծայրամասերը» զարմանալի կենսունակութիւն մը կը ցուցնեն:

Այսպէս է որ, Մարսէյլի մէկ արուարձանը, Պոմոն, դպրոց եւ եկեղեցի շինեց ընդամէնը երկու ամիսէն, բոլոր յարմարութիւններով: Շէք մը, որ կրնայ ծառայել իբրեւ առաջնորդարան, եւ տեղաւորել 80 աշակերտ:

Ուրիշ արուարձան մը, Սէն Ժէռոմ, որ ծաղկոց մը ունէր եւ 80 աշակերտ, որչեց նոր շէնք մը շինել, 100 — 150 աշակերտի համար: Եւ այս՝ տանց վճարելու հինէն մնացած 8000 ֆրանքի պարտքին առջեւ: Ընդհակառակն, նոր ձեռնարկը դուռ բացաւ նոր հանգանակութեան մը եւ չորրորդ չարթուն արդէն գոյացած էր 15,000 ֆրանք:

Միեւնոյն եռանդը՝ միւս արուարձաններուն եւ գիւղերուն մէջ, եղածը պահելու կամ նոր բան մը աւելցնելու համար: (Կարտան, Սէն Լու, Սէնթ Մարկրիթ, Քան Օտտօ, Սէնթ Անթուան, Քամփանեը Ֆրէ եւն.):

Եւ նոյն պատկերը՝ ուրիշ քաղաքներու մէջ:

Տէսինը վերահաստատեց հայերէնի դասընթացքը: Լիոնի մէջ Արաբկիրի Հայր. Միութիւնը կը պահէ իր դպրոցը — միակը: Քանի մը քաղաքներ՝ Ռ. Մ.ին կը պարտին իրենց հայերէնի դասընթացքը: Գրընոպլ, Վիէն, Սէն Շամոն, Սէնթ Էթիէն — բոլորն ալ խոնարհ համրանքներ — թեւ առած են Ֆրանսահայ Կ. Խաչով: Նիսն ալ վառ կը պահէ իր ճրագը:

Նոյն ախոյանն ունինք նաեւ Փարիզի մէջ:

Երկու ծայրամասեր, Ալֆորվիլ եւ Կոնէս եւ Փորթ տ'Իթալի, ունեցան իրենց մանկապարտէզները: Պանեօ – Քաշան (հարաւային շրջան), ամէն ժամանակէ աւելի եռանդով փարած է իր ծաղկոցին: Ուրիշ երեք արուարձաններ, Ալֆորվիլ, Վէնսէն եւ Իսի լէ Մուլինօ, կը ձգտին միշտ վառ պահել ազգային ոգին: (Ալֆորվիլը կրնար դպրոց մը պահել, եւ սակայն...):

Կը նշանակէ թ՝ հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, աշխատաւոր բազմութիւնն ու երիտասարդական կազմակերպութիւնները կեցած են լուսաւոր հետքերու վրայ: Աւելի կամ պակաս, բայց յարատեւելու առաջադրութեամբ:

Անցնող տարինեւ մանաւանդ 1932ը, իրենց բազմազան տագնապներով, տեսակ մը նոր գուրգուրանք ներշնչած են:

Քանի կ'երկարաձգուի պանդխտութիւնը, այնքան կարօտը կը զգանք «մենք մեզի»

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... ԲԱՅՑ ԱՓՍՈ՜Ս ՈՐ ԵՐԱԶ ԷՐ

—.—

Անցեալ օր, ՅԱՌԱՋը պոլսական թերթէ մը վերապահութեամբ արտատպած էր լուր մը.

— Պաքումի նաւահանգստի վարչութիւնը եւ առեւտրական նաւատորմին սպասարկութիւնը յանձնուած է Հայաստանի կառավարութեան: Կամօքն՝ Մոսկուայի:

Պոլսական թերթը կը յիշէր թէ՝ լուրը քաղած է «Խ. Հայաստան»էն:

ՅԱՌԱՋը, տակաւին ստացած չըլլալով «Խ. Հայաստան»ի այդ համարը, հարցական մըն ալ կցած էր այս չափազանց... վիպաշունչ լուրին:

Յետոյ լսեցի որ, պոլսական ուրիշ երկու թերթեր ալ թեւ տալով իրենց երեւակայութեան, արտատպեր են միեւնոյն պատմութիւնը, «ճոխացեալ եւ յաւելեալ» մանրամասնութիւններով:

Նոյն իսկ թերթ մը լուրին աղբիւրը Անգլիա փոխադրած և վերագրած է ... «Մանչէսթըր Կարտիըն»ի:

Ի՞նչ է եղածը:

Հայաստանի տրուած է Պաքումի նաւահանգիստին եւ առեւտրական նաւատորմին ոչ թէ վարչութիւնը, այլ ... «շէֆ»ութիւնը:

Բոլշեւիկեան գիւտ մըն է այս ալ, «շէֆ»ութիւն: Իմաստը՝ բարոյական հովանաւորութիւն, աւելի սերտացնելու համար կապերը՝ շրջանէ շրջան եւ կազմակերպութենէ կազմակերպութիւն: Կարելի է թարգմանել՝ «կնքահայրութիւն»:

Ուրեմն, երազ մըն ալ ցնդեցաւ, Պաքումի նախճախուտներուն մէջ:

Ի՞նչ քանկագին դրամագլուխ Երեւանի թերթերուն համար, սիւնակ – սիւնակ «պատմա – մատերիալիստական տեսութիւններ թխելու արտասահմանի «բուրժուա – նացիոնալիստական տենդենցների» դէմ...

ՎԱՐԱԶ

ԿԸ ՓՈԽԵՆ ՈՒ ԿԸ ՓՈԽԵՆ

—.—

Թուրքիոյ ելմտական գործավարութիւնը նոր օրինագիծ մը կը պատրաստէ, յետնեալ տուրքերը հաշուեյարդարի ենթարկելու մասին: Օրինագիծը դիւրութիւններ պիտի տայ այն հարկատուներուն որոնք պարտք ունին պետութեան:

× Ելմտացոյցի յանձնաժողովը առարտեց շահատուրքի օրինագիծին քննութիւնը: Դեղագործներու դիմումին վրայ, յանձնաժողովը ջնջած է տետրակ բռնելու պարտաւորութիւնը եւ տեղը դրած է որոշ տուրք մը վճարելու դրութիւնը:

Արտակարգ ցանկէն դուրս հանուած են բժիշկները, միայն փաստաբանները եւ իրաւագէտ խորհրդականները թողուած են: 10,000էն նուազ բնակիչ ունեցող գիւղաքաղաքներու (գասապա) բժիշկները տուրքէ զերծ են:

Յայտագիր տալու կամ չտալու ազատութիւնն ալ ջնջուած է: Պարտաւորիչ կերպով յայտագրի ենթակայ են այն հաստատութիւնները որոնց խառն հասոյթը 2000 ոսկիէն աւելի է: Աւելի քիչ հասոյթ ունեցողներուն տուրքը պիտի նշդուի բաղդատական հիմերու վրայ:

Յանձնաժողովին որոշումով, նոր օրէնքը 1 յունիս 1933 թուականէն սկսեալ ի զօրու պիտի ըլլայ:

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ՎԿԱՅՈՒԱԾ ԵՆ

—.—

Չինական կառավարութիւնը հրամանագրով մը կ'արգիլէ պետական պաշտօնի կոչել այն ուսանողները որոնք իրենց ուսումը առած են խորհրդային համալսարաններու մէջ: Այս որոշումը տրուած է անոր համար որ, համայնավարական վարդապետութեամբ կրթուած ուսանողները Չինաստան վերադառնալով անմիջապէս պետական ծառայութեան մէջ կը մտնէին:

Մեծ դժուարութիւններ պիտի պատճառէ որոշման գործադրութիւնը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հայ երիտասարդ մը վիրաւորուած

ԵՒ ՀԱՅ ԳՈՀԱՐԱՎԱՃԱՌ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

ԹԻՖԼԻՍ, 26 դեկտ. (Յառաջ) .— Շաբաթ օր, պուլվար Ժեռեալի մը թաղման առեն, համայնավարներ ցոյց մը ըրին հրապարակը: Ոստիկանները միջամտեցին ու բաղխումի միջոցին, Սէօլէօզցի հայ երիտասարդ մը, Սրապ, ոստիկանի մը սուինէն վիրաւորուեցաւ կռնակէն ու հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Խեղճը ներգաղթի ցանկին մէջ արձանագրուած էր ու քանի մը օրէն պիտի մեկնէր Հայաստան:

Այս առաւօտ, ժամը 9ին, իր վաճառատան մէջ սպաննուած գտնուեցաւ գոհարավաճառ Պ. Վարդան Պապիկեան: Առաւօտ կուգայ խանութ, այնտեղ կը թողու իր աղջիկը ու յետոյ կ'երթայ կը բանայ իր միւս խանութը ու հոն կը սպաննուի: Յայտնի չէ թէ դէպքը ինչպէս տեղի ունեցած է ու ո՛վ սպաննած է զայն: Ստոյգ է միայն որ սափորով հարուածած են գլխուն: Իր խանութը կը գտնուի հրապարակին վրայ, բայց սպաննուելէն ու սպանիչին փախուստէն վերջ է որ գինքը գտեր են մեռած: Չեն դպած ոչ իր գրպանի դրամին ոչ ալ խանութի ապրանքներուն:

Պուլկարիոյ նախարարական տագնապը

ՍՕՖԻԱ, 26 դեկտ. (Յառաջ) .— Քանի մը ամիս առաջ, բաւական երկար բանակցութիւններէ վերջ, հանրային շինութեանց նախարար Պ. Եօրտանով իր տեղը տուաւ իր կուսակիցներէն Պ. Վ. Տիմովի: Դատական նախարար Պ. Վըրպէնով (ազգ. ազատական) խիստ հարցապնդման մը ենթարկուեցաւ ու ստիպուեցաւ հրաժարիլ: Այս առիթէն օգտուելով, Հողագործական կուսակցութեան նախարարները պահանջեցին նաեւ երկաթուղիներու նախարարութիւնը, ակնելով որ իրենք կը թողուն կրթական նախարարութիւնը, քանի որ այդ պաշտօնին համար յարմար մարդ չունին: Վարչապետն ու իր ընկերները մերժեցին: Ատ հաւասարակ, աջ տարրերը համաձայն չեն երկաթուղիներու նախարարութիւնը —երկրին ցանցը— յանձնելու Հողագործականներուն, մինչ այդ վերջինները կ'ըսեն թէ իրենք եւս պետական սկզբունքով կուսակցութիւն մըն են: Հողագործականները Սոպրանիէի մէջ ունին 79 երեսփոխան (268ի դէմ) իսկ կառավարական պլօքը ընդամէնը 157 երեսփոխան կը համրէ: «Որով կ'ըսեն անոնք, մենք մեծամասնութեան մէջ մեծամասնութիւն ենք ու ըստ այնմ աթոռ պէտք է տրուի մեզի»: Երէկ, կիրակի, խնդիրը մնացած էր անլոյծ: Գիշերը բոլոր նախարարները կ'երթան ազգային Թատրոն, ուր կը ներկայացուէր «Իսէյալ Այրը»: Այդ խաղին մէջ, վարչապետը երեսփոխանի մը գեղեցիկ բանախօսութենէն տպաւորուած, անոր կ'առաջարկէ նախարարական աթոռ մը, բայց, երեսփոխանը կը մերժէ: Այն ատեն, վարչապետին առաջարկը բերող անձը կ'ըսէ. — «Առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ մէկը որ կը մերժէ նախարար ըլլալ»:

Բեմին վրայ երբ այս յայտարարութիւնը եղաւ, հանդիսատես ժողովուրդը, նախարարական օթեակներուն դարձած, ուժգնօրէն ծափահարեց...

ՅԱՌԱՋ .— Ինչպէս գրեցինք, դահլիճը հրաժարած է արդէն եւ կացութիւնը աւելի ծանրացած: Նոր դահլիճը պիտի կազմէ Պ. Մուշանով:

Երեք հարիւր հոգի ձերբակալուած Սոֆիայի մէջ

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ դեկտ. 28ի դէպքին առթիւ (տես երէկուան «Յառաջ»ը), մեծ յուզում կը տիրէ քաղաքին մէջ: Կառավարութիւնը կտրուկ միջոցներ ձեռք առաւ: Նախընթաց գիշերուան ընթացքին ձերբակալուեցան երեք հարիւր Մակեդոնացիներ, երկու խմբակցութիւններէն ալ: Հաւանական է որ ուրիշ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ ալ կատարուին:

«Մակեդոնիա» թերթին խմբագիր Էֆթիմովի պահակներէն մէկը, որ վիրաւորուած էր առջի օրուան դէպքին մէջ, մեռաւ իր ստացած վէրքերուն հետեւանքով:

Ծերակոյտն ալ արտօնեց

ՀԻՆԳ ՄԻԼԻԱՐ ՖՐԱՆՔԻ ԳԱՆՁԱՏՈՄՍ ՀԱՆԵԼ

Հինգշաբթի օր Ծերակոյտն ալ, 6ի դէմ 242 ձայնով արտօնեց որ կառավարութիւնը հինգ միլիառ ֆրանքի գանձատոմս հանէ, անմիջական ծախքերու համար: Ելմտական նախարարը արդէն փաստահութեան խնդիր դրած ըլլալով Երեսփ. Ժողովին մէջ, կը մերժէր ընդունիլ ո՛ր եւ է կրճատում՝ իր պահանջած գումարէն:

350 միլիոն փոխ՝ Աւստրիոյ

Կառավարութիւնը վստահութեան խնդիր յարոյց նաեւ օտար փոխառութեան մը առթիւ: Աւստրիա հարիւր միլիոն շիլինի (350 միլիոն ֆրանք) փոխառութիւն մը պիտի կնքէ, համաձայն Ժընեւի պայմանագրութեան: Ֆրանսա կ'ուզէ երաշխաւոր ըլլալ: Բուռն վիճաբանութիւններ ծագեցան այս առթիւ, եւ 188ի դէմ 352 ձայնով ընդունուեցաւ կառավարութեան առաջարկը: Նախորդ վարչապետ Պ. Էռիօ ջերմապէս պաշտպանեց առաջարկը, դիտել տալով թէ՝ կամ պէտք է օգնութեան հասնիլ Աւստրիոյ դժբախտ ժողովուրդին, եւ կամ թողուլ որ ան ձուլուի Գերմանիոյ մէջ (անշլուս): Ազգայնական երեսփոխանները հակառակեցան, բայց ելմտական նախարարը եւ վարչապետ Պ. Փոլ Պօնքուր ուժգնօրէն պաշտպանեցին օրինագիծը: «Մեր գանձը չպիտի պարպենք, դրամ չպիտի տանք, այլ պարզ երաշխաւորութիւն մը որ թերեւս անհրաժեշտ ալ չպիտի ըլլայ»:

Ոսկեհանքն ալ մեկնի դրաւ ոսկին

Վերջապէս հաստատուեցաւ թէ՝ Հարաւ. Ափրիկէի կառավարութիւնն ալ ջնջած է ոսկեդրամի դրութիւնը: Այսինքն, պարտաւոր չէ ոսկեդրամով կատարելու իր վճարումները:

Ոսկեհանքի երկիրն է Հարաւ. Ափրիկէն, եւ սակայն, անտեսական պայմանները ահա զայն ալ կը դնեն Անգլիոյ վիճակին մէջ:

Այս կարգադրութիւնը պիտի ազդէ մանաւորապէս Անգլիոյ քաղաքականութեան վրայ:

Անգլօպարսիկ վէճը

Ֆարուղի խան, Պարսկաստանի արտաքին նախարարը, ունկնդրութեան ընդունելով անգլիական գործավարութեան մը ներկայացուցիչը, Անգլիոյ վրայ ձգեց անգլօպարսիկ վէճին պատասխանատուութիւնը: Դիտել տուաւ թէ անգլիական կառավարութեան միջամտութիւնը արգելք եղաւ բարեկամաբար վերջացնելու քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը: Թէ Պարսկաստան միշտ պատ-

(Հետեւեալ շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

—.—

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ այս տարուան հրաշտը ոչ միայն բոյսերու վնաս պատճառեց, այլ կենդանիներու եւ մարդոց ալ: Դեկտեմբերը լրանալու վրայ է եւ դեռ զօրաւոր անձրեւ չտեղաց Լիբանանի սահմաններուն մէջ: Այս պատճառով ալ, Պէյրութի մէջ թէ Լիբանանի միւս շրջաններուն մէջ հիւանդութիւնները սկսած են բազմանալ. մանաւանդ «տանկ» հիւանդութիւնը վերջերս անհամեմատօրէն աւելցած է Պէյրութի մէջ:

Ժանտատենդի դէպքերն ալ սկսած են շատնալ: Քաղաքապետութեան հիւանդանոցներուն մէջ հինգ վարակեալներ կը գտնուին ներկայիս: Ալմատ գիւղին մէջ, մէկ օրուան միջոցին երեք վարակման դէպքեր պատահած են:

Սուրի շրջաններուն մէջ ծաղկախտը սկսած է աւերներ գործել: Ֆուրուն գիւղին մէջ երկու վարակեալներ մեռած են: Առողջապահութեան Տեսչութիւնը մասնաւոր բժիշկներ դրկած է, գիւղացիները պատուաստելու համար:

× Տիրող անօրինակ ցուրտի հետեւանքով, հիւանդութիւնները սկսած են բազմանալ նաեւ Հալէպի մէջ: Վերջերս ժանտատենդի դէպքերը անհամեմատ շատցած են. վարակեալները եւ մեռնողները մեծ թիւ մը կը կազմեն: Նմանապէս վերջերս ծաղկախտի քանի մը դէպքեր պատահած են:

Բժիշկները կը թելադրեն անպայման պատուաստուիլ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ ՄԷՋ

—.—

Արաբկիրէն վերջերս Պոլիս հասած բնտանիք մը կը պատմէ թէ ներկայիս քաղաքին մէջ կը գտնուին 4—500 Հայեր, որոնց մեծամասնութիւնը արհեստաւորներէ եւ գործաւորներէ կը բաղկանայ: Ապրուստը աժան ըլլալով, տեղացիները լաւ կ'ապրին: Միայն թէ զրկուած են եկեղեցիէ եւ քահանայէ, եւ այս պատճառով մկրտութիւններ եւ կրօնական պսակներ չեն կատարուիր:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՎԵՐՆԱ՞Յ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ այսուհետեւ արեւելեան երաժշտութիւն չպիտի աւանդուի թուրք տղոց, այլ միայն արեւմտեանը:

Ալաթուրքա ըմբշամարտութիւնն ալ արգիլելու առաջարկ եղած է: Ինչպէս յայտնի է, ըմբիշները իւղ կը քսեն իրենց մարմնին վրայ եւ այնպէս կը զօտեմարտին:

ՄՈՒՐԱԼՈՒ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆ

Հունգարական թերթերը կը գրեն թէ կոմսուհի Ցիրաքի ոստիկանական տեսչութենէն արտօնութիւն խնդրած է ... մուրալու:

Տակաւին ութ տարի առաջ, կոմսուհին Աւստրիոյ ազնուապետական դասուն երեւելի դէմքերէն մէկն էր, եւ այսօր մուրալու վիճակին հասած է, իբրեւ հետեւանք մեծ հարստութեանց փլուզման:

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԽՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ԴԻՄԷ

Պերլինի մէջ կարգ մը օտար համայնավարներ, մասնաւորապէս չեխ եւ աւստրիացի, ոստիկանութենէն ազդարարութիւն ստացան թէ պիտի արտաքսուին, իբրեւ հետեւանք իրենց խռովարարական գործունէութեան: Միեւնոյն ատեն, ոստիկանութիւնը ետ առաւ գերման գրագէտի մը, Օրրօ Լէման Ռուսպուլտի անցագիրը: Այս գրագէտը ծանօթ է պատերազմին դէմ հրատարակած գիրքերով եւ խօսած ճառերով:

ՎԱՏԻԿԱՆՆ ԱԼ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՆԱՅ

—.—

Պապին որոշումով, այն օտարականները որ Վ[ատիկանի մէջ կ'ապրին, ...] տաւոր են [...] տալ, սկս[եալ 1933 յունուար 2էն: ...] Վատիկանի [...] մական հա[...] պիտի պա[...] րէն, իբրեւ [...]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱ ԵՒ ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Ճակատագրական դէպք մը 61րդ յօդուածի շուրջ

ԽՄԲ. — Այս գրութիւնը մեզի ղրկած է վաղեմի գործիչ մը, Աղասի, (հին հնչակեան), որ իր ժամանակին գործօն դեր կատարած է Զէյթունի կռիւներուն մէջ եւ այժմ բաշուած Փարիզի մէկ արուարձանը։

Կը հրատարակենք իր պատասխանատուութեամբ, իբրեւ հում նիւթ պատմութեան համար։ Անշուշտ Պ. Աղասի ունի ուրիշ կարեւոր յուշեր ալ, որոնք պիտի ծառայեն լուսաբանելու համար մեր պատմութեան ճակատագրական մէկ շրջանը։

ՅԱՌԱՋի գեկտ. 25ի թիւին մէջ կարդացի ազգային ուսուցիչ Մինաս Չերազի աճիւնին փոխադրութեան լուրը դէպ ի Երեւան, Նուպարաշէն գիւղին մէջ թաղուելու համար։

Անշուշտ ոչ ոք իրաւունք ունի մեռնողի մը փափաքին հակառակ ընթանալու, թաղուելու համար այնտեղ ուր ցանկացած է, բաց ի այդ գիւղի անուանատէրէն կամ անոր ժառանգորդներէն։ Բուն հարցը այդ չէ։

Ըսել կ'ուզեմ թէ՝ Նուպար փաշա Նուպար, Եգիպտոսի պետական հայազգի մեծանուն մարդը՝ իր կենդանութեան օրերուն՝ ոչ միայն չուզեց տեսնել Չերազն իր ներկայութեան, այլ եւ մերժեց անոր մուտքը իր տան սեմերէն ներս, ամբաստանելով զայն որպէս ազգային աղէտներու ապիկար եւ գոռոզ հեղինակներէն մէկը։

Զէյթունէն դարձիս, տարի մը վերջ, 1897ին, Փարիզ կը գտնուէի Նուպար փաշայի մօտ իր նահապետական օրերուն։ Ժամանակակիցներ կը յիշեն թէ որքան խոր գուրգուրանք եւ համակրութիւն մեզ անբաժանելի ըրած էին իրարմէ։ Ուստի բազմաթիւ էին Հայեր որ բարեխօսութեանս կը դիմէին, Նուպար փաշայէն օգտուելու համար։ Անոնց մէկն էր նաեւ Պ. Մինաս Չերազ, որ հօրս բարեկամն էր եղած եւ իմ անօրէնս, 1888էն մինչեւ 1889, Կեդրոնականի ուսանող եղած ատենս։ Իբրեւ երախտագէտ աշակերտ, պարտաւոր էի ձեռնտու ըլլալու իրեն։ Նոր փոխադրուած Լոնտոնէն Փարիզ՝ կը հրատարակէր իր L'Arménie ֆրանսերէն թերթը։ Գացած էր այցելութեան Նուպար փաշային որ պարզապէս մերժած էր զինքն ընդունիլ։ Նուպար որ կ'ընդունէր ամենապարզ Հայն իսկ, եւ իր անուշ խօսուածքով ու ազնուական շարժումներով կը գիւթէր զինքը տեսնողները, դուռը գոցած էր Չերազին առջեւ։

Պ. Չերազ փութացած էր զիս գտնել։ Պատմեց եղելութիւնը եւ խնդրեց որ բարեխօսեմ։ Յաջորդ օրը, ընթրիքէն առաջ նկատեցի որ փաշային գրասեղանին վրայ զետեղուած էր՝ նշմարուելու համար՝ Չերազի այցետոմսը։

Առիթէն օգտուեցայ եւ խնդրեցի գիտնալ թէ՝ «Պարոն Չերազը եկա՞ծ է»։

— Այո, ըսաւ, եւ մերժեցի ներս ընդունիլ զինքը։

— Ձեր վսեմութիւնը գիտնալու է սակայն թէ՝ Հայերուն սիրելի դարձած անձնաւորութիւն մըն է անիկա։

— Երանի՜ թէ ծնած չըլլար, յարեց գառնօրէն, եւ եթէ անոր անունը կրկնես, պիտի մերժեմ քեզ ալ ընդունիլ։

Ապշած եւ տխուր կը նայէի իրեն. չէի գիտեր ինչ ըսել։ Գաղտնիք մը կար որուն անծանօթ էի եւ կը փափաքէի թափանցել, բայց այլ եւս չէի համարձակեր։ Բարեբախտաբար, քանի մը վայրկեան վերջ յուզմունքը գաղած, քաղցրացած, բարի մարդը ինքնաբերաբար սկսաւ պատմել խնդիրը, որ ազգային յուժ կարեւոր գաղտնիք մըն էր։

— « Զաւակս, ըսաւ, ուրեմն մտիկ ըրէ որ պատմեմ։

« 1878 թուականին, Պերլինի վեհաժողովի ատենները, Փարիզ կը գտնուէի։ Ներսէս պատրիարք Վարժապետեանի ուղարկած չորս պատուիրակները եկած էին զիս տեսնելու, խորհուրդ եւ նպաստ խնդրելու համար։ Ես իրենց թելադրեցի որ պատուիրակութիւնը ինձ յանձնէին եւ ես բոլոր ծախքերն եւ աւելին իսկ ընելու յանձնառու կ'ըլլայի։ Ես իրենց ըսի թէ Սան-Սթէֆանոյի 16րդ յօդուածը կրնար գործադրուիլ, Հայաստանի ինքնավարութեան մասին, մինչեւ այն ատեն որ ռուսական պետութիւնը կը հաճէր անոր եւ ռուսական բանակը գրաւած կը մնար Կարինն ու Սեբաստիան։ Բայց Աւստրիա, Գերմանիա, միացած Անգլիոյ՝ առիպեցին Ռուսիան, որ պարպէր Հայաստանը։ Այժմ եթէ այդ պետութիւնները իրենք իսկ [illegible] տեսակ բարեփոխութիւն մը, Ռուսաստան ինք պիտի [illegible] անոր։ Թողուցէք ինձ, [illegible] ընդունիլ տալ եւ կիրարկել [illegible] ծրագիրս։ [illegible] պատուիրակներ [illegible]

քաֆիլտ եւ Սոլսպըրի, Պիսմարք եւ նոյն իսկ ռուսական պատուիրակները բարեկամներս են։ Գործ ունեցած եմ անոնց հետ. լաւ կը ճանչնան զիս ու կը սիրեն եւ ես կրնամ ընդունիլ տալ իմ չափաւոր ծրագիրս՝ Հայաստանի վեց նահանգներուն մէջ Դատարանական Բարեկարգութիւն. այսինքն դատաստանական հաւասարութիւն Հայերուն եւ Իսլամներուն մէջ։ Եւ ես իսկ յանձնառու կ'ըլլամ ներմուծել այդ բարեկարգութիւնները։ Անկէ ետք բոլոր մեր պահանջներուն գոհացում կուտայ եւ քանի մը տասնեակ տարիներ յետոյ մենք կը հարստանանք, կը խտանանք ու կը զօրանանք եւ հետզհետէ պտուղը կը հասուննայ եւ կը սպասենք քաղաքական յարմար առիթներուն քաղելու զայն։

« Հայ պատուիրակները համոզուեցան, հաճեցան եւ մեկնեցան Պերլին, ուրտեղէն պիտի հեռագրէին անյապաղ որ ես ալ ճամբայ ելլէի։ Սպասեցի հինգ օր, ութ օր։ Երկու շաբաթ վերջ նամակ մը ստացայ փոխանակ հեռագրի։ Ստորագրողն էր Մինաս Չերազ, քարտուղար հայ պատուիրակութեան։ Պարունակութիւնը լակոնական էր եւ այս։ — «Ազգը չի ճանչնար ձեզ իրեն ներկայացուցիչ եւ մենք ենք անոր պատուիրակները Պերլինի վեհաժողովին»։

« Տղա՛ս, սառած ջուր թափեցաւ վրաս։ Ահա այն օրէն ծնունդ առին մեր ազգին ներկայ աղէտները։ Բայց ես ի՞նչ ընեմ, ազգը ինքն էր որ անձնասպան ըլլալ ուզեց, Ներսէս պատրիարքի եւ Չերազի պարանով»։

Պատուական ծերունին յուզուած էր որոշապէս. չորս հինգ վայրկեան լռեց։ Նոյն միջոցին ներս եկաւ Տիկինը. խօսակցութիւնը լռած էր քովի սենեակէն։ Միջամտեց եւ միաբերան չքմեղացուցին պատուիրակութեան նախագահը, Խրիմեան Հայրիկը.

— « Ան բարի մարդ էր, ան շատ կ'ուզէր որ փաշան երթար Պերլին, բայց միւսները, մանաւանդ Չերազը, պատառ մը տղան (24 տարեկան էր այն ատեն) չուզեց»։

Չէր ներեր Չերազին ու Ներսէս պատրիարքին։

— « Տղաս, շարունակեց քիչ վերջ, այդ 61րդ յօդուածը մեզիբերաւ ոչ թէ բարեկարգութիւն, այլ մեզ դարձուց պատրուակ մը մեծ պետութիւններու ճանկերուն մէջ, Օսմ. կայսրութիւնը ի հաճոյս կողոպտելու համար։ Եւ որովհետեւ Թուրքերն այլ եւս անկարող են «ձին ծեծելու, փալանը կը ծեծեն», այսինքն մեզ կը ծեծեն»։

Այս առածին վրայ միջանկեալ պատմեց հետեւեալ շահեկան դէպքն ալ։

— « 1889ին Փարիզ էի. Ճէյմս Պրայս եւ Ժան Պուրսալի եկած էին զիս տեսնելու։ Ճէյմս Պրայս յայտնեց թէ միտք ունէին Anglo - Armenian Commitee մը կազմելու, Պերլինի 61 յօդուածը գործադրել տալու համար եւ կը փափաքէին որ իրենց օգնեմ։ Ես իրենց անորոշ պատասխան մը տուի եւ Ճէյմս Պրայսը հրաւիրեցի ճաշի, յաջորդ օրուան համար։ Զուզեցի գաղափարս յայտնել Ժան Պուրսալիի առջեւ որ իբր Հայ, մի գուցէ զգացումով շափէր եւ սխալ թարգմանէր մտածումներս։ Յաջորդ օրը Ճէյմս Պրայսին ըսի.

— « Երէկ ինծի գաղափար մը յայտնեցիք Անգլօ-հայկական Կոմիտէ մը կազմելու, 61րդ յօդուածը գործադրել տալու համար։ Ես ամբողջ հարստութիւնս կը տրամադրեմ, դուք միայն ինծի անկեղծօրէն ըսէք՝ եթէ Թուրքերը մերժեն 61րդ յօդուածի կիրարկումը, ձեր պետութիւնը մեր ազգին համար պատերազմ կը հրատարակէ՞։ Ըսաւ՝ «ո՛չ»։ Ուրեմն, ըսի իրեն, ես ալ ձեզի որեւէ կերպով չեմ կրնար նպաստել, վասն զի մեղք է մեր ազգին, զայն ջարդել կուտաք»։

***

Յաջորդ օրը Պ. Չերազ կը սպասէր ինծի որոշուած ժամադրավայրը։ Անոնց յայտնելու փաշային պատմածները, ըսի իրեն.

—«Դուք Նուպար փաշային որ եւ է վիրաւորական նամակ գրա՞ծ էք»։ Կմկմաց քիչ մը, վարանեցաւ եւ ըսաւ «ո՛չ»։

Սակայն կամաց կամաց երբ յայտնեցի թէ Պերլինէն նամակ մը գրած է

ինքը անկասկած, թէ կարելի չէր որ Նուպար փաշան սուտ խօսէր, պարտաւորուեցաւ խոստովանիլ իրականութիւնը։

— « Պ. Չերազ, ըսի, դուք պատուիրակութեան ոչ նախագահն էիք եւ ոչ փոխ - նախագահը. ի՞նչ էր պատճառը որ անոնք չստորագրեցին եւ դուք գրեցիք այդ տեսակ յախուռն եւ ամբարտաւան նամակ մը»։

—«Աղասի, պատասխանեց, աշակերտս եղած էք եւ կ'ուզեմ խոստովանիլ ձեզ ամբողջ իրողութիւնը։

« Նուպար փաշային առաջարկներուն համամիտ էինք եւ Պատրիարքարան տեղեկագրեցինք եւ հեռագրեցինք ծածկագրով։ Ներսէս պատրիարք մեզ հրահանգ ղրկեց թէ կը մերժէր ճանչնալ Նուպար փաշայի ներկայացուցչութիւնը։ Բայց ինքը ուղղակի գրած չէր անոր եւ կը հրամայէր մեզ իմացնել։ Մինչեւ հիմա զգուշացած էի յայտնելու մեր ժողովին մէջ եղած խօսակցութիւնը այդ մասին։ Խրիմեան Հայրիկ՝ որ մեր նախագահն էր, Պատրիարքին համամիտ չէր եւ ըսաւ. «Էլի դա մի մեծատուն մարդ է, ես նորա հետ դէչ մարդ չեմ ուզեր լինել, դուք գրեցէք եւ ստորագրեցէք։ Փոխնախագահ Նարպէյ սրբազան ըսաւ «Հայրի՛կ, եթէ դուն չես ստորագրեր, ես ալ չեմ ստորագրեր» եւ առաջարկեցին խորհրդական Պ. Ստեփան Փափազեանին, ան ալ պատասխանեց. «Հայրի՛կ, դուք նախագահ եւ նախկին պատրիարք եւ դուք Նար - Պէյ Սրբազան, արքեպիսկոպոս չէք ուզեր պատասխանատուութիւն ստանձնել այսպիսի ծանր խնդրի մը մէջ, ինչո՞ւ կ'ուզէք որ ես վարժապետի կոչս ստորագրեմ»։

« Այն ատեն Հայրիկ դարձաւ ինծի եւ ըսաւ.

— « Տղաս, Մինաս, դուն գրէ, դուն պատրիարքին սիրելի մարդն ես, դուն գրէ, քեզ բան մը ըսող չի լինիր»։

« Եւ ես ալ գրեցի ու ստորագրեցի»։

— Պարոն Չերազ, ըսի, վստահ եղէք որ այս գաղտնիքը ուրիշին չպիտի ըսեմ, բայց խնդրանք մը եւս ունիմ. արդեօք գիտէ՞ք թէ ինչու Ներսէս պատրիարք մերժեց նշանակել Նուպարը ազգին ներկայացուցիչ։ Կը կարծէ՞ք թէ այդ մասին որ եւ է դեր ունեցած է Սուլթան Համիտի խորամանկ դիւանագիտութիւնը, որ վախնալով Նուպար փաշայի կարողութենէն, ճնշում բանեցուցած ըլլայ պատրիարքին վրայ իր անուղղակի միջոցներով։

— « Չեմ գիտեր եւ չեմ կարծեր, ըսաւ, եւ սակայն ուրիշ պարագայ մըն ալ կայ զոր պէտք է բացատրեմ։

« Երբ Պերլին հասանք, երրորդ օրն իսկ հրաւէր ստացանք ճաշելու Գահաժառանգ Ֆրիտրիխ իշխանի(*) պալատը։ Իշխանուհին նոյն իսկ Հայրիկին աջը համբուրեց եւ սիրալիր հացկերոյթէ մը վերջ մեզ շատ յոյսեր ներշնչեցին եւ վերջին պահուն իշխանը յայտարարեց թէ պալատին դռները բաց են միշտ մեր առջեւ եւ որ եւ է նեղութեան պարագային կրնանք դիմել իրեն։

« Անմիջապէս Պատրիարքարան տեղեկագրեցինք. եւ ի՜նչ ծածկեմ մեղքըս, Նուպար փաշայի ծրագիրը այլ եւս անբաւական նկատեցինք եւ իրեն ալ պէտքը չզգացինք։ Դժբախտաբար, երկու օր վերջ Թուրք պատուիրակներն էին որ հացկերոյթի գացած էին նոյն պալատը եւ հաւանական է որ այն գիշերն իսկ ապագայ զինակցութեան հիմերը դրած եւ մեծ արտօնութիւններ ստացած էին Գերմանացիները եւ մենք լուր չունէինք բնաւ եւ մեր յոյսերով օրօրուեցանք։ Երկու շաբաթ վերջ երբ յուսախաբութիւններ նշմարեցինք, իշխանական պալատը դիմեցինք։ Նոյն բարապաններ որ մեզ ժպիտով ներս առաջնորդած էին, կոպտօրէն մեզ վռնտեցին դրան առջեւէն եւ նոյն իսկ խեղճ Հայրիկին աքացի մը զարկին»։

Ահա այս է Պերլինի վեհաժողովին գացող հայ պատուիրակներու հակիրճ պատմութիւնը։ Պատուիրակներէն մէկը միայն, որ տգէտ մըն ալ չէր, Խորէն արք. Նար - Պէյ, չուտ մը նշմարած ըլլալու էր գործուած սխալը եւ հաւանական է որ ինքն եղած է Ներսէս պատրիարքի գինիին մէջ ջուր խառնողը, որ հաշտուեցաւ Սուլթանին հետ։ Անշուշտ մութ կէտեր դեռ շատ կան, բայց առ այժմ ճշդել դժուար է։ Ֆիասկօն որոշ է եւ աղդած է Նար - Պէյ Սրբազանին հոգւոյն վըրայ։ Վասնզի յուզուած ըլլալու էր։ Ֆրիտրիխ իշխանի հացկերոյթէն յետոյ Հայրիկին ստացած աքացիին վըրայ է որ քերթած է իր լաւագոյն երգը.

— « Ո՛չ, եղբարք, ո՛չ, օտարներէն չկայ յոյս»։

***

— Պ. Չերազ, ըսի, խորապէս կը ցաւիմ որ եւ է ծառայութիւն չկարենալ մատուցանելուս համար. անկարելի է որ կարենաք Նուպար փաշան տեսնել։ Ղարաբաղցիի առատաձեռնութիւնն ու հայրենասիրութիւնը ունի, բայց ժառանգած է նաեւ անոր աններող յամառութիւնը։

Քիչ վերջ կատակելով ըսի.

— Սպասելու էք անոր մահուան. իր որդին Պօղոս փաշան մօր կողմէ Ակնցի է ձեզ պէս, անոր հետ կարելի է յարմարիք։

... Հեղնութիւն մըն է մահէն վերջ, Չերազը կցել Նուպար անունին։ Հեղնութիւն մը հանդէպ Նուպար փաշայի բուռն հայրենասիրութեան եւ անխարդախ հեռատեսութեան։

Եթէ այսօր ինձմէ կախուած ըլլար, կը թաղէի Մինաս Չերազի աճիւնը, իբր ուսուցիչ, էջմիածնի, Գէորգեան Ճեմարանի մէկ անկիւնը, եթէ ոչ, կը փոխէի Նուպարաշէնի անունը եւ կ'անուանէի զայն «Պօղոսաշէն»։ Վասն զի չեմ կարծեր թէ՝ երկինքի մէջն ալ՝ Նուպար փաշան ներէ Մինաս Չերազին։

ԱՂԱՍԻ

(*) Վիլհէլմ Բ. կայսեր հայրը եւ փեսան Անգլիոյ Վիքթորիա թագուհիին։

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Արտասահմանեան հայ գրականութիւնը զարգացման այն տեսակ աստիճանի մը վրայ է կանգնած, որ հազիւ կրնայ գրական սովորական երկեր արտադրել։ Միայն «հրաշք - տղաները» են (վունդերքինդ), որ ոտքի ելլելուն պէս կը սկսին նաեւ «շարլոթոն» պարել։ Արտասահմանի հայ գրականութիւնը այդ տեսակ «հրաշք - տղաներ» չունի եւ այդ պատճառով ալ մեր մէջ որակեալ գրականութեան խնդիրը կը պատկանի ապագայի երաժշտութեան։ (Խոնդկարեան)։

Հրանդ Բալուեան. — Ամէն անոնք որ դէմ կ'արտայայտուին մեր սերունդին, իրենց առաջին եւ հիմնական քննադատութիւնը կեդրոնացուցած են սա կէտին շուրջ թէ՝ նորերը միատեսակ մտածելակերպ չունին, իրենց դատումներուն եւ պահանջներուն մէջ իրարու հակոտնեայ են, հետեւաբար չունին որոշ գեղագիտութենէ մը առաջնորդուած գրական տեսակէտը։

Սա ճիշդ է, բայց ոչ բաւական՝ ժխտելու հայ նորագոյն գրականութեան մը գոյութիւնը։ Զգիտեմ թէ մեր նախորդ սերունդները ունեցա՞ծ են իրենց բոլորին կողմէ ընդունուած գրական տեսակէտ - հանգանակը։ Անտեղի է պահանջել այն՝ ինչ որ հայ իրականութիւնը, հայ միջավայրը չի կրնար տալ։ Մեծ մշակոյթի մը տիրացած ժողովուրդներն են որ կրնան արուեստի նորութիւն - դպրոցներ ըստեղծել, քանի որ գեղագիտական նորութիւն մը իրեն ենթահող պիտի ունենայ նոյնքան հասունցած, խաւ առ խաւ իրարու վրայ դիզուած մշակութային ամուր հիմք մը։ Արդ, մեր սերունդին տղաքը շատ լաւ զգացին թէ, գրական նոր շարժում մը ստեղծելու փորձի մը պարագային, որպէս նախնական աշխատանք, նախ պէտք էր մէ՛կ գրօշի, մէ՛կ գիծի, մէ՛կ խրճիթի տակ ամփոփուիլ, ճաշակի եւ մտածողութեան մօտաւոր միատեսակութիւն մը մշակելով կարենալ գրական հանգանակ մը ընդգծելու համար։ Այդ նպատակով կազմուեցաւ Ցարդգող գրական խմբակցութիւնը։ Նոյն նպատակով «Զուարթնոց» եւ «Մենք» հանդէսները։ Այս սկզբնական եւ շատ էական աշխատանքը կը պահանջէր աներեւակայելի ճիգ եւ զոհողութիւն, քանի որ մեր սերունդին տղաքը դատապարտուած են այլազան միջավայրերու եւ նոյնքան այլազան մշակոյթ ունեցող երկիրներու մէջ։ Ահա սա տարրական խմորն է որ չի շաղախուիր։ Ցեղոյ եսի զգացումը շատ բարձր է բոլորին մէջ, մէկզմէկու զիջիլ չեն գիտեր եւ արդիւնքը մէջտեղն է։ Քաղաքական բռնակալ ազդեցութիւններն ալ մեծ դեր են կատարած, երկու հայ անհատ համագործակցական աշխատանքի մը համար չէին կրնար իրարու մօտ գալ, կասկածը համատարած էր եւ մեր մէջ աճեցաւ անհատականը, ամէն մարդ ինքն իր մէջ, ներաշխարհային։

Հարցին մօտենանք տարբեր կողմէ մըն ալ։ Գրականութեան մէջ կը ծընին նոր շարժումներ՝ երբ գոյութիւն ունին նոր ներշնչման եւ նոր յոյզերու աղբիւրներ։ Աւելի ընդհանրացնելով՝ երբ նոր քաղաքակրթութեան արդասիքը կայ մէջտեղը։ Ցարդ եթէ նորերը չյաջողեցան իրարու մօտ գալով

գրական համեստ նոր շարժում մը տեսարանել, միւս կողմէ, անհատական աշխատանքներով արտադրեցին գործ մը որ բոլորովին նոր է մեր գրականութեան մէջ թէ իր ձեւով եւ թէ իր բովանդակութեամբ։ Կը չեշտեմ, ո՛չ համագործակցական աշխատութեամբ, բայց անգիտակցաբար իրենց տուած նոր տարրերը կարելի է հետզհետէ իրարու մօտ բերել եւ ձեւով մը բնորոշել այս սերունդին գրական ինքնուրոյն նկարագիրը։ Կատարուած աշխատանքը մեծ չէ տակաւին քանակով, բայց որակով՝ խիստ ուշագրաւ։

Ինչպէս գիտէք, տարիներ առաջ Իտալիոյ մէջ ծնունդ առած ապագայապաշտութիւնը հակազդեցութիւն մը կը բերէր նախապատերազմեան արուեստին դէմ։ Անիկա դէմ էր արուեստին կակղութեան եւ քմայքներուն։ Կը նախընտրէր թէ ապագան մեքենային էր, հետեւաբար արհամարհելով ծառ ու ծաղիկ, վերջալոյս եւ լուսնի թափթփուքներ, երգեց օդանաւը, անդրատլանտեան հսկայ շոգենաւերը, գթօնները, ընդհանուր արագութիւնը եւ մէկ բառով՝ մեքենան։

Մեր սերունդը սկիզբ առաւ 1922ին։ Այդ թուականը դարագլուխ մըն էր, քանի որ այդ օրերուն կը ձեւաւորուէր մեքենային գեղագիտութիւնը, ոգի կ'առնէր նոր արուեստի ոճ մը։ Անհատականը տեղի կուտար հաւաքական յուզումին առջեւ։ Ահագին անջրպետ կը բացուէր նախապատերազմեան եւ յետպատերազմեան արուեստներուն միջեւ։ Արուեստներու մէջ յեղաշրջման կ'ենթարկուէին ընդունուած հին ձեւերը։ Արագութիւն, նոր ռիթմ, նոր ոճ, ահա մեր սերունդին առջեւ ինքնաբերաբար գրուած երեւոյթները։

Եթէ Հայաստանի մէջ երիտասարդ գրողները սկսան ճիգով երգել հաւաքական աշխատանքը, թրաքթօրը, եւ մեքենան, հոս արտասահմանի մէջ մեր տղաքը գարու ոգին տուին ինքնարուեստ արուեստով եւ յուզումով։

Ահա մեր սերունդին ամէնէն տաղանդաւոր երիտասարդներէն մին, Նիկողոս Սարաֆեանը։ Իր «Անջրպետի մը գրաւումը» անուն գրքոյկով երգեց մեքենային նորաստեղծ կշռոյթը։ Իր «Ղուկաս Այաբենեան» եւ «Խարխուխէն հեռու»ին մէջ Կիրակոսը։ Մեքենային դարուն անուղեղ, գլխակորոյս, կամքէ զուրկ մարդիկը։ Նոյն երեւոյթը Զ. Որբունիին «Փորձը»ի հերոսին մօտ։ Միւս կողմէ Շ. Նարդունին եւ Ն. Պէշիկթաշլեանը իրենց ոճի արագութեամբը, մանաւանդ վերջինին մօտ։ Երբ կը կարդանք էջ մը Պէշիկթաշլեանէն, անկախ պատմելու իր արագութենէն, արդէն ոճը ձեզի հովի պէս կը քշէ առաջ։ Վերջապէս Շ. Շահնուրը իր վէպի նոր յատակագիծով։ Կարդացէք այն գլուխը երբ Փիէռ Նէնէթին հետ կը մեկնին գաւառ։ Ամբողջ երկաթուղիին կշռոյթը կը լսուի իր տողերուն մէջէն։ Փնտռեցէք այս տարրերը մեր հին գրողներուն մօտ։ Շատեր կան ինքնատիպ, արտայայտիչ իրենց դարուն, ինչպէս շատեր կան նոր, արտայայտիչ՝ մեր օրերու ոգիին։

Տիկ. Լաս. — Զուր է ձեր «զալմազալը» նորերու հանդէպ։Զգեցէք չունչ քաշենք, տակաւին հազիւ 4—5 տարի է որ տեղաւորուած սկսեր ենք գործ արտադրել ու պտիկս համեմատութեան կը դնէք ձեր աշխատութեան հետ, երբ բոլորիդ 40ամեայ կամ 50ամեայ յոբելեանները կը տօնենք...։ Այո՛, նոր ենք մեր ըմբռնողութեամբ, մեր ճաշակով եւ հասկացողութեամբ։

Խական. Նախ իրապաշտութեան տարրերը խորտակուած ենք մեր հոգւոյն մէջ։Մենք յուսախաբ սերունդ մըն ենք եւ չենք հաւատար ձեր նախկին ճշմարտութիւններուն։ Իրապաշտութիւնը մեզ չհասցուց կեանքի իրական կէտի մը, այլ ընդհակառակն մընաց մեր էութեան սահմանափակ մէկ ձեւը միայն։ Առոր փոխարէն աճեցաւ եւ ուժեղցաւ մեր մէջ երեւակայականը։ Երեւակայութեամբ տեսնել եւ զգալ այն՝ ինչ որ չի տեսնուիր իրականութեան մէջ։ (Իր տեսութիւնները արդէն հրատարակուած են «Յառաջ»ի մէջ)։

Ռ. Բերբերեան. — Գրականութեան մէջ տեսաբանելէ առաջ, պէտք է գործ արտադրել կամ երկուքը միաժամանակ։ Օտար միջավայրերու մէջ այդպէս կ'ընթանայ արուեստը։ Իսկ մեր մէջ շատ աղմուկ՝ յանուն ոչինչի։ Ինչքան լաւ պիտի ըլլար, եթէ մեր նորերը manifesteներէ աւելի գործ արտադրէին։

Ս. Վրացեան. — Որպէս զի հայ նորագոյն արժէքաւոր գրականութիւն մը ունենայ՝ անպայման պէտք է միջավայր ունենայ։ Դուք հայ հողէ եւ հայ ջուրէ կտրուած բոյսեր էք որ օտար արուեստակեալ թաղարներու մէջ կը շնչէք։

Հին միջավայրն է որ կը վերակոչէք (Համաստեղ, Նարդունի, եւն.)։ Նոր գրականութեան մէջ նոր գաղափարախօսութիւն չկայ։ Ինչ որ կ'արտածուի հետեւեալն է. — Պահել այն՝ ինչ որ կայ, հետեւաբար դուք նորերդ շատ աւելի պահպանողական էք քան ձեր նախորդ սերունդները։ Այդ պատճառաւ ալ մեր նորերը կառչած իրենց գործիքին՝ հայ լեզուին, շատ լաւ ուսումնասիրած եւ շատ լաւ իւրացուցած են զայն։ Մեր նոր գրողները բոլորն ալ լաւ գրել գիտեն, լաւ ոճ ունին։ Բայց ձեւի նորութիւն՝ բնաւ չկայ։ Շահնուրի մէջ ձեւի ոչ մէկ նորութիւն, «Միամիտի մը Արկածները»ուն մէկ տարբեր variationը։

Նորերը ինչ որ նորութիւն կ'ըսեն, արդէն վաղուց է որ եւրոպական արուեստներու մէջ վերջացած արձագանգն է որ այժմ կը հասնի իրենց։ Հայ իրականութեան մէջ կը սկսինք այն ատեն՝ երբ ուրիշներ վերջացուցած են։ Ալ աւելի ցաւալին. կ'առնենք այն՝ ինչ որ թեթեւ է, փրփուրներով կը սնանինք։ Նորերդ հաստ գիրքեր արտադրող հեղինակներ չէք կարդար, մակերեսն է որ կը շօշափէ՛ք քան թէ խորքը։ Ինչքան լաւ պիտի ըլլար, եթէ քիչ մըն ալ հայ կեանքի եւ հայ մատենագրութեան, պատմութեան ուսումնասիրութեամբը պարապէիք։

Բացագանչութիւն մը. — Դուք հիներդ ձեր պաշտած իրապաշտութիւնը հայկական ո՞ւր միջավայրէն եւ ո՞ր հասաը գիրքերէն առիք բերիք մեր մէջ...։

Հրաչ Զարդարեան. — Այս «հին»ի եւ «նոր»ի վէճին կարծես թէ կը մօտենանք ոչ առարկայօրէն։ Ըսենք թէ եթէ նորերը մեր գրականութիւնը տարած են քայլ մը առաջ՝ անիկա կը պարտին հիներուն, քանի որ մշակոյթը ոստումներ չի կրնար կատարել, եւ յառաջդիմութիւնը կը կատարուի օղակ առ օղակ։ Նշանակելի պարագայ մը. մեր նախորդ սերունդը հնարաւորութիւնը եւ միջոցները ունէր իր կատարած աշխատանքին տասնապատիկը աւելին կատարել, բայց չըրաւ. քանի որ մակերեսային սերունդ մըն էր եւ իրենց մէջ բարձրութիւններ չկային, բոլորն ալ իրարու կը նմանէին։ Խօսքըս իրապաշտ շարժման մասին է։ Բաշալեան, Զօհրապ, Արփիարեան մնացած են հոն՝ ուր ոչ էին։ Պիտի ընդգծեմ տարբերութիւնը որ կայ վիպագրութեան մարզին մէջ հին եւ մեր սերունդին միջեւ։ Առնենք իրենց գլուխգործոց «Կարմիր Ժամուց» կամ «Ոսկի Աքլորը»ը։ Ահաւոր հետեւողականութիւն մը այս երկու գործերուն միջեւ, կարդացէք սկիզբէն քանի մը թերթ ու արդէն կը նշմարէք թէ վերջաւորութիւնը ո՛ւր պիտի յանգի։ Այդքան խեղճուկ է այլաղորմելին։ Նոյնը Զօհրապի մօտ։ [illegible] այս դրութիւնը չէք գտներ մեր ո՛չ մէկ երիտասարդ վիպագիրին մօտ։ Ցեղոյ իրենց արտաբերած հերոսներուն հոգեբանութիւնը։ Կարծես նախ հոգեբանութիւն ըսուած տարը գոյութիւն չունի իրենց մօտ, արագին պզտիկ փոփոխութիւններ եւայլքան։ Պայմանադրականութիւն ինչքան որ կ'ուզէք եւ մանկական ձեւ, մեծ ծիծաղելիութեամբ։ Նորերն կրնան չտալ գլուխգործոցներ, բայցէն ալ տար խեղճութիւններ։

Կը սիրեմ այն ործերը որոնք ոճի նրբութիւններով հաւատալ կուտան ձեզի։ Աւելի հասկալի ձեւով մը, առնենք Ֆլօպէռի երու գործերը, «Սալամպօ»ն եւ «Մատամ Պօվարի»ն։ Առաջինը երբեք նորգործող, իսկ երկրորդը տոռր բոլորովին հակոտնեան այսինքն՝ հաւատալի։ Մեր նախորդ սերունդին վէպերուն իսկ նուաղ աստիճանի մը վրա հաւատալի չէ, այդ զմայլելի յատկութիւնը չունի, իսկ ընդհակառակն եր նոր գրողները ըստ նազդով գիտեն իրենց գործը մեզի հաւատալի դարձնել։

Նորերուն այս յառաջխաղացումը շատ աւելի արժէքաւոր է քան թէ հիներուն ամբողջ իրապաշտ շարժումը։

Օհան - Կար. — Մեր նորագոյն գրականութեան մէջ կը տեսնեմ ճշմարիտին հետամտումը։ Մեր նախորդ սերունդը լաց ողբերով կ'արտայայտէր (Վարուժան, Սիամանթօ)։ Նորերուն մէջ humour կայ քան թէ լաց, եւ անիկա շատ աւելի արժէքաւոր է, քանի որ հեգնանքը աւելի կը յուզէ քան թէ լացը։

Կ. Սասունի. — (Մեր երիտասարդ գրողները բաժնելով որոշ խմբաւորման իւրաքանչիւրին կուտայ իրենց

խական արժէքը, բոլորին մօտ ընդունելով ինքնատպութեան երակ մը։ Առաջին գիծին վրայ կը շարէ Կ. Զարեան, Պէշիկթաշլեան, Շ. Շահնուր, Շ. Նարդունի, Որբունի եւն.), որոնք ձեւի եւ լեզուի արագութեան ինքնայատուկ նկարագիր մը կը բերեն մեր գրականութեան մէջ։

Առանձին եւ մեծ խմբաւորում մը կը ներկայացնեն Օշական եւ Համաստեղ. իրենց նմանող բազմաթիւ երիտասարդ գրողներով, որոնք հայկական գրականութեան անմիջական շարունակողներն են, արուեստի եւ հոգեբանութեան խորութեամբ։

Միջին խմբաւորում մը կարելի է նկատել Ն. Սարաֆեան, Ե. Այվազեան, Տիկին Լաս, Օ. Կարօ, Ռ. Զարդարեան, որոնք նոր զգացողութեան տարր մը կ'աւելցնեն կեանքի սովորական ապրումներուն վրայ։ Այս համադրութեամբ, այս տասը տարուան գրական արտայայտութիւնները, իրենց վաւերական արժէքով անպայման նոր գրականութեան մը յատկանիշերն ունին։

ՀԱՅԿԱԶԵՆ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

—.—

Լոյսի շող մը մեր հոգիներուն,
կաթիլ մը ջուր յագեցնելու համար
մեր ծարաւը,
ու մենք պատրաստ ենք տալ թէ՛ արցունք թէ արիւն։

Շաբաթ երեկոյ եւ կիրակի ցերեկին «Սալօն Մասիլիան» կը հեւար ու կը քրտնէր հոծ բեռան մը տակ։ Մարսիլահայ գաղութը ոտքի էր կանգնած ու անօրինակ եռուզեռով մը, առանց յարանուանական խտրութեան, կուսակցական կամ ոչ, հին ու նորը իրար կը հրմշտկէին մուտքի դրան առջեւ, լուռ ու կարգապահ։

Սրահը 75 հոգինոց երգչախումբի մը համար շատ պզտիկ էր, սակայն վեհութիւնն ու շքեղութիւնը ներկաներուն կը պարտադրէր չծխել ու մեղմ խօսիլ իրարու հետ։ Բոլոր հանդիսականները բնազդօրէն թէ գիտակցաբար, զգացեր էին թէ երգահանդէսին մէջ լուռ ու կարգապահ պէտք է ըլլալ։

Միութիւնը հրաւիրած ըլլալով ֆրանսական թերթերու թղթակիցներն ու քանի մը գեղարուեստասէր անձեր, պատուոյ տեղ տուած էր անոնց, որոնք բոլոր հանդիսականներուն չափ հետաքրքիր՝ յայտագիրը բռնած անհամբեր կը սպասէին բացումին։

Յանկարծ երգիչները կը սկսին ներս գալ։

Նախ օրիորդները, ճերմակ համազգեստներով, ձայնի, ու յետոյ կարելի եղածին չափ հասակի կարգով կը շարուին քովէ քով, լուռ ու անշարժ։ Յետոյ պարոնները սեւ համազգեստներով, նոյն ձեւով եւ նոյն կարգապահութեամբ։ Այս գործողութիւնը կը տեւէ մօտ հինգ վայրկեան, ստեղծելով հաճելի ու հետաքրքրաշարժ տեսարան մը։

Հիմա 75 երգիչներու կուրծքերը կ'ելեւէջեն։ Կ'ուզեն վայրկեան մը առաջ երգել ու կը սպասեն ղեկավարին, որ, խումբը ճեղքելով հրապարակ կուգայ, պաշտօնական ու համեստունակ, կը խոնարհի ժողովուրդին առջեւ (Ծափեր)։

Վ. Սարգսեանի շարժումներուն եւ արտայայտութիւններուն մէջ կը տեսնես քնքոյշ մեղմութիւն մը, եւ երբեք չես կրնար երեւակայել թէ այդ պարզ արտաքինով ներկայացող հոգին, քիչ յետոյ պիտի դառնայ կախարդ մը, պիտի գրաւէ ամբողջ սրահը, մագնիսացնելով երգողներն ու ունկնդրողները հաւասարապէս։

Նախ՝ «Տաղ մայրենի լեզուի» քաղցրաքաղցր հնչիւններով, փառաբանութիւն եւ մաղթանք։ «Կեաց միշտ լեզու հայկական, կեաց ծաղկալից, ծաղկաւէտ»։ Մարդ կը հրճուի ու փառք կուտայ որ լեզու մը ունի այսպէս համակ սիրաշարժ»։

Յետոյ, սրբազան երգեր «Այսօր կանգնեցար», «Աղօթք տէրունական» եւ «Ալելուք»։ Սրահը կը վերածուի ուխտատեղիի։

Երգիչները շատ մօտ են ժողովուրդին։ Սակայն ձայները կուգան հեռուէն, մեղմ եւ խորհրդաւոր, իսկ ունկնդիրները գլխիկոր, երկիւղած, կարծես կ'աղօթեն։

Վայրկեան մը վերջ ներկաները մտքով կը փոխադրուին հայրենի դաշտը, ուր հայ մշակներն ու գեղջկուհիներ կ'երգեն Գութաներգն ու քաղհաներգը, կալերգը ու սայլերգը։

Միութեան երգչուհիներէն մին Շուշանիկ Աճէմեան առանձին կ'երգէ.

Մարալ գոմէշ նազ կ'անէ
Պօչը պտտէ թօզ կ'անէ։

Իսկ անակնկալ մը գլուխները յանկարծ վեր բարձրացնել կուտայ։ Փոխան գեղջուկ երկրագործի, խումբի մէջէն զօրաւոր ձայն մը կը բարձրանայ ու կ'երգէ.

«Հօլ արա եզօ ջան աղբէր
Թօլ արա եզօ ջան աղբէր»։

Այս ձայնը առանց կորսնցնելու, իր ուժգնութիւնը, անուշ էր եւ հաճելի։ Երգողը Կ. Գասէնճեան, դեռ պզտիկ է ու անհամարձակ, սակայն կրնայ լաւագոյն երգիչ մը ըլլալ, եթէ Վ. Սարգսեանի շունչը անպակաս ըլլայ։ Այս երկու ներդաշնակ մեներգներուն կը յաջորդէ խմբերգը, նոյնքան գեղեցիկ եւ հրճուեցնող՝

Դէ սիրուն ել,
Դէ ծիրան ել
Դէ դօկան ել, ել, ել։

Եւ ահա ծաղրերգը.—

Հինգ էծ ունիմ թել էծերով,
կաթ կը կթեմ պղինձներով,
Սէր կը չափեմ կալի չափով,
Եղ կը ճանեմ յուղի տկով։

Ի՞նչ գեղեցիկ կենդանի պատկեր։ Հայ գեղջուկ պառաւը որքան պարզութեամբ գովքը կ'ընէ իր հարստութեան եւ իր գործունէութեան։

Իսկ «Լուսնակն անուշ»ը ժողովուրդին զարմանքը հասցուց իր գագաթնակէտին ու խելայեղ ծափերով կրկնուեցաւ։ Հավիւը նորէն միեւնոյն պզտիկ տղան է, Կ. Գասէնճեանը՝

Լուսնակն անուշ հովն անուշ,
Շինականին քունն անուշ։

Ու խումբը անմիջապէս քառաձայն՝

Շախկըր շուխկըր քամարս
Պօյով սօյով իմ եարս
Արի աղբէր եար անենք
Զար բշնամուն քար անենք։

Միութիւնը երբեք դադար չտուաւ հանդիսականներուն։ Միայն խումբին մուտքն ու ելքը քանի մը վայրկեան կը խլէր։ Խմբերգները երկու անգամ ընդմիջուած էին յայտագրին մէջ մեներգներով ու դաշնակով։

Եւ ահա բեմին վրայ էր Հ. Թորոսեան, յատկապէս հրաւիրուած Փարիզէն։

Նախ երգեց Ninina berceuse քորսիկեան ժողովրդական օրօրը, յետոյ Aobo ռումանական սիրերգը եւ Նափոլիի ժողովրդական պարերգը։

Հանդիսականները բան չէին հասկընար այս երգերու լեզուէն, բայց Օր. Թորոսեան իր ձայնին թրթռացումով եւ աչքերու արտայայտութեամբ այնքան կ'ազդէր որ, բնազդօրէն ձեռքերը իրար կը զարնուէին այնքան ուժգին որքան հայկական երգերու միջոցին։

Մեր անման երգչուհին սրահը թրթռացուց նաեւ Սրուանձտեանցի «Սիրուհիս քեզ համար»ով, Կոմիտասի «Ես սարէն կուգայի»ով եւ մանաւանդ Վ. Սարգսեանի «Հօ՛յ Նար» ժողովրդական պարերգով։

«Հօ՛յ Նար, հօյ Նար հօյ Նար» կանչին հետ, հանդիսատեսները կարծես կ'ուզէին պարել, մանաւանդ երբ մեղմ ու զուարթաղէմ կ'երգէր՝

Ջուն էկեր էն սարերուն հօյ լէ լէ
Հալէր կաթէր ձորերուն հօյ լէ լէ
Գըլգըլէր մէջ կըժերուն, հօյ լէ լէ
Ելնէր եարոջ ուսերուս հօյ լէ լէ
Թափուէր շամամ ծիծերուն հօյ լէ լէ
Մալհամ կ'եղնէր խոցերուն հօյ լէ լէ
Նարըմ նարըմ հօյ նարըմ։

Շարունակական ծափերով Սարգսեանը կ'ուզեն տեսնել բեմին վրայ ու կրկին ու կրկին ծափահարել։

Հանդիստ եղիր, սիրելի Վահէ (Յառաջ), Մարսիլահայ գաղութէն 1200 հայրենակիցներ իրենց հոգիները լուացին հայ երգով, իսկ Երաժշտ. Միութեան բոլոր անդամներուն հետ միասին գաղութիս երգի ու երաժշտութեան սիրահար բոլոր հայրենակիցները բարի ճանապարհ մաղթելով, ըսին՝

— Ձեր ձայնը դալար, ձեր երգին ղուրպան։

Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

Մարսէյլ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Էրզրումէն քարեր

—.—

«Հաքիմիէթը Միլլիէ»ի խմբագիր Ֆալիհ Րըֆգը այս խորագրին տակ կը գրէ.—

Սեղանիս երկաթ թղթակալին վրայ կը կարդամ.— «Թուրք ճիգով ու Թուրք գիտութեամբ գլուխ հանուած Էնկիւրի - Կեսարիա երկաթուղիին բացման յիշատակ 29 մայիս 1927»։

— Այսքան հին յիշատակ մը գրասեղանիս վրայ ի՞նչ գործ ունի.— ըսելը կուգայ մարդուս,— Ուրեմն, օրեր կային երբ Թուրք ազգը նոյնիսկ Կեսարիա չէր կրնար երթալ շոգեկառքով։

Եթէ Օսմ. կայսրութիւնը չտապալելու միջոցները փնտռէր, առաջին գծերը դեռ 1827ին պիտի սկսէին շինուիլ Անատոլուի հողերուն վրայ։ 1927ին ոչ թէ Կեսարիա—Էնկիւրի գծին բացման խրախճանքը, այլ՝ Սարայ պուռնու —Հայտար փաշա առկախ կամուրջին վրայէն Դանուբ – Պասրա, Դանուբ—Սուէզ ճեպընթացներուն ինչպէս անցնիլը դիտելու համար գլխնիս իսկ բարձրացնելու պէտք պիտի չունենայինք։

1927էն իվեր հինգ տարի է անցած։ Հին չէ։ Մենք զայն հնցուցինք։ Որովհետեւ, 1932 դեկտեմբեր 15ին Էնկիւրիէն Սամսոն առաջին շոգեկառքը ղրկելնուս նման, 16ի ուրբաթ իրիկունը Սամսոնէն Սըվազ հանդիպելով Էնկիւրի եկող եւ կուրծքը եղեւիններով ծածկուած Թուրք վայրաշարժը դիմաւորեցինք։ Քանի մը ամիսէն, երբ Սամսոնէն Մերսին երթանք գանք, այս թուականն ալ պիտի հննայ։ Միջոցը նեղ է։ Դարձեալ մենք պիտի տեսնենք որ Թուրք գիծերը պիտի չհնուին կեսարիոյ երկաթներէն։

Օսմանեան կայսրութիւնը մեռաւ գնաց՝ միջին ու ներքին Անատոլու չորս հատ փայտէ անիւ չներմուծած։ Երկաթուղիներու դրամական ու շինութեան բեռը՝ տասը տարի զէնք կըրած միակ սերունդի մը ուսերուն վրայ ծանր է անշուշտ։ Բայց, քանդուող ու կորսուող հայրենիքի մը բեռէն աւելի ծանր չէ։ Մենք ստիպուած ենք արմատը Անատոլու եղող Թուրք տանը (երկրին) ազատագրումի գործերը բոլորը մէկ ընել՝ ամենակարճ ժամանակին՝ մարդկային ճիգին գերագոյն չափը ի գործ դնելով։ Մենք չենք կրնար մեր տղոց թողուլ այս հողը այնպէս ինչպէս մեզ թողուցին մեր հայրերը։ Որովհետեւ, այս հայրենիքին ազատագրիչ կոչուող ամենամեծ փաստը մենք իրացուցած ենք։ Ասանկ փառքերու պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնները՝ շահելուն չափ դժուար է պահելը։

Այդ պատճառաւ, Ազգ. Ժողովը ատենը մէկ կը հարցնէ կառավարութեան,— «Դեռ քանի՞ ամիս պիտի կենանք Սվազի կայարանը»։ Կուրծքը եղեւիններով ծածկուած վայրաշարժին դեռ ո՞րքան պիտի սպասէ Կարինը։

Անատոլուի քաղաքներն ու աւանները գիծ ու թեւ կ'երազեն։ Անոնց համար, հեռաւորութիւնը՝ Օսմ. կայսրութեան ատեն, ըմբռնում մը իսկ չէր։ Հիմայ, մէկ օրուան տաղնապ մըն է։ Երկրի մը մէջ, որեւէ երազի մը կառչիլ դիւրին է։ Բայց, զայն իրականացնելու կիրքը բաբախում կուտայ սրտերուն։ Իտէալներու՝ այս ձեւ ստացման ատեն, ինչ ալ ընենք քիչ կուգայ։ Եղածը անմիջապէս պատմութեան կ'անցնի։ Ոչ ոք կ'ուզէ գլուխը դարձնել եւ 1927ին նայիլ։ Աչքերը 1932էն անդին ուղղուած են։ Երբ պաշտօնեան վերջին կայարանին անունը կը պոռայ, ճամբորդները հարցնել կ'ուզեն.— «Լաւ, ասկէ վերջ ո՞ւրիշ երկրի մը հողերը ծայր կուտան»։

Անատոլուն քիչ ատենէն պէտք է դառնայ այս դարու երկիր մը ուր Թուրք սուրհանդակները եւ ճամբորդները գծին ձգած տեղէն թեւ կ'առնեն։ Զորս ոտքերն ու երկու անիւները մեզ ոչ միայն մեր դարուն չեն կրնար հասցնել, այլեւ անոր եղանակին ոտք յարմարցնելու իսկ հնարաւորութիւն չեն տար։ Ներկայ դարուն, ճամբայ ելլող մը իրիկուան կամ երկիր մը անդին եւ կամ կլիմայ մը անդին հասած կ'ըլլայ։ Այլեւս մէկ քաղաք անդին հասնելու յառաջացման չափը չէ մնացած։

Կ'ողջունենք Սամսոն – Էնկիւրի շոգեկառքը։ Ասիկա մեզի համար տօն մը ըլլալէ աւելի, մեր պարտականութիւնը ինչ ձեւով ու ինչ չափով կատարելնիս ցոյց տուող վերհսկողութեան դէպք մըն է։ Թուրքիան ամբողջովին նորոգելու, կառուցանելու եւ կապելու նման դիւրին գլուխ չելլելիք գործին յատուկ եւ ամէն օր ալ աւելի բոցավառուող մեր խանդին բաց աչքը այժմ Երզնկայի, Վանի եւ Էրզրումի կը նայի։ Ամենախուլ քաղաքին գիծ, ամենայետին ծովեզերեայ քաղաքին նաւահանգիստ, ամենայետին գիւղին ճամբայ, եւ վերջապէս Թուրքիոյ ամբողջ օդին թռիչք տալու օրը մինչեւ՝ այդ աչքը անքթիթ ու բաց պիտի մնայ։

Ողջո՜յն Միջերկրականին։ Ասիկա այժմէն իսկ տրուած բան մըն է։

Թուրքիոյ՝ բոլոր [illegible] քաղաքներովը «բարի՛ Էրզրում» ձայնէն թնդալիք օրուան կը սպասենք։

ՄԱՄՈՒԼ

Խուժանավարները

—..—

«Նոր երկիր», փարիզի հին հնչակեաններու շաբաթաթերթը, կը գրէ այս՛ խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 դեկտ.).

— «Հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները քանդելը իրենց ամէնէն շահաբեր պարտականութիւնը համարող Սեւացրէքեան Ուխտին եպերելի դպիրները, զրպարտութեան ու քսութեան զէնքերով զինուած, նո՛ր թափով մը առպարէզ իջած են՝ փրփրերախ վայրահաչութիւններով ռմբակոծելու համար գաղութահայութեան ամրակուռ բերդերը։

Մոսկուայի վարձկաններուն կողմէն արտասահմանի մէջ հրատարակուած բոլոր թերթերու իւրաքանչիւր թիւին մէջ, կաթիլ առ կաթիլ, ազգասպանութեան ու եղբայրատեցութեան թոյնը կը ներարկուի հայ պատուական աշխատաւորութեան երակներուն մէջ։ Իմփէրիալիստական պետութիւններու «լաքէներ» կը ներկայացուին այն՝ հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները, որոնք Ցեղին ազատագրութեան սրբազան դատին համար Լէոնիտասի սպարտական կտրիճները յիշեցնող անձնուրացներու լեգէոններ արտադրեցին, որոնք կառափնատներու բարձունքէն կամ սուլթանական ու ցարական զնտաններու խորերէն իրենց արձակած պատգամներով Ազատութեան եւ Անկախութեան անշէջ հուրը բոցավառեցին բիւր բիւրաւոր հայ հոգիներու մէջ.

Հայ ժողովուրդի գոյութեան դէմ արտաքին թշնամիէն աւելի վտանգաւոր են ներքին թշնամիները, որոնք ծառին արմատը կրծող որդերու նման կ'աշխատին հայ աշխատաւորութեան սրտէն պոկել՝ ազգային իտէալին համար անոր ունեցած հաւատքն ու յոյսը, որ դարեր ի վեր ընդունակ դարձուցած էին զինք սրբազան մարտնչումներու եւ հոյակապ խոյանքներու։

Խ. Հայաստանի ստեղծման համար պատ մը արիւն չթափած, սանթիմ մը չզոհած, այլ անոր անունն ու հմայքը շահագործող այս խուժանավարները շարունակ պատերազմի վտանգը կը պատցնեն հայ աշխատաւորութեան աչքերուն առջեւ, պատերազմ, զոր մեծ պետութիւնները եւ անոնց կառքին լծուած Հնչակ-Դաշնակ լաքէները կը դաւադրեն եղեր Խորհրդ. Միութեան եւ անոր մէկ մասը կազմող Խորհրդ. Հայաստանի դէմ.

Խ. Միութիւնը բարեկամական կամ ոչ-յարձակողական դաշնագիրներ ստորագրած է բոլոր կապիտալիստ եւ էմփէրիալիստ պետութիւններու հետ —Թուրքիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի, Լեհաստանի, Ճափոնի, եւն.— Խ. Միութիւնը խաղաղութեան ժամանակ 3 միլիոն եւ պատերազմի ժամանակ 20 միլիոն զօրք կրնայ հանել ռազմադաշտ։ Արդ՝ հայ թմբկահարները կրնա՞ն ըսել թէ ո՞ր պետութիւնն է, որ կը դաւադրէ յարձակիլ Խ. Միութեան եւ անոր անբաժան մասնիկը եղող Խ. Հայաստանի վրայ։ Ռումանիա՞ն, Պարսկաստա՞նը թէ Չինաստանը, քանի որ միացեալ բոլոր կապիտալիստական պետութիւններու հետ պատիւ համարած է դաշնագիրներ կնքել կոմունիստական Մոսկուան»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կեանքը Տէսինի մէջ

—.—

ՏԷՍԻՆ, 27 դեկտ. (Յառաջ).— Ասկէ տարի մը առաջ Հ. Յ. Դ. Տան շինութեան յանձնախումբի կողմէ հրապարակ հանուած վիճակախաղին սաթիւ, Հ. Յ. Դ. կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, դեկտ. 25ին կիրակի երեկոյեան տեղի ունեցաւ ընտանեկան խնճոյք-պարահանդէս մը, Հ. Յ. Դ. Ժողովրդային Տան մէջ։

Ճիշդ ժամանակին ներկայ էր պարասէր հասարակութենէն բաղկացեալ բազմութիւն մը, որ մինչեւ կէս գիշեր պարեց եւ ուրախացաւ ֆրանս. ճազի մը առաջնորդութեամբ։ Դադարի մը ընթացքին, կարգադիր յանձնախումբի կողմէն խորոված հաւ մը աճուրդի դրուեցաւ ի նպաստ բեմին կահաւորման։ Գոյացաւ կլորիկ գումար մը։ Շահողը եղաւ Պ. Կարապետ Գալուստեան (Սեբաստացի)։

Պարահանդէսի վերջաւորութեան՝ ներկաներէն ընտրուեցան 4—5 հոգի, որոնք կոմիտէի ներկայացուցիչի հետ սկսան քաշել պարգեւաբաշխութեան տոմսերը, որ տեւեց մօտաւորապէս 3 ժամ։

Որ եւ է քաղաքի մէջ յիշեալ տոմսերէն ունեցողները կրնան դիմել հետեւեալ հասցէին,—B. der Boghossian, 14 rue Nansen, Décines (Isère), յայտնելով իրենց թիւերը, ստանալու համար շահուած իրերը։ (Թղթատարի ծախքը իրենց հաշւոյն)։

× Յունուար 8ին Սեբաստիոյ նահանգի Ուսումնասիրաց միութիւնը կը ներկայացնէ «Անդրանիկ» թատերգութիւնը, որու հասոյթը պիտի յատկացուի ընկ. Վարդավառ Գուլաքսզեանին, որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ժրաջան եւ գործունեայ անդամներէն էր, սակայն երեք տարիէ ի վեր Լիոնի հիւանդանոցը ինկած էր ոտքի ցաւի պատճառաւ։ Բժիշկները անկարելի գտնելով դարմանել ցաւը, քանի մը ամիս առաջ կը կտրեն ոտքը, տեղը արուեստական ոտք մը դնելով։ Անշուշտ հասարակութիւնը այդ օրը հոծ բազմութեամբ մը պիտի փութայ դէպի թատերասրահը, քաջալերելու սոյն գովելի ձեռնարկը։

Վ.Խեւնի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

2. ԼԸՓԻՔ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ

Ճօրճ նայեցաւ աղջկան։ Ուրեմն կարելի էր այդքան մօտը ըլլալ մէկու մը եւ այդքան քիչ ճանչնալ զայն։ Աղջկան բիբերուն աղօտ լոյսին մէջ ծածկուած էր պատմութիւնը անոր կեանքին որուն մասին ոչինչ գիտէր ինք։ Լաոօքի սրճարանէն առաջ, խորհրդաւոր էր անոր գոյութիւնը, ինչպէս պատմեր էր Փօրէլ։

Խորհրդաւոր էր ինչպէս ներքին կենցաղը արքայազուններուն որոնց կը հանդիպինք փողոցներուն մէջ, երբ կ'երթան ներկայ ըլլալու պաշտօնական հանդիսութեանց։

Կը տեսնես զանոնք, կը տեսնես անոնց ժպիտը, կը լսես իրենց կամ իրենց վերագրուած խօսքերը եւ սակայն գիտես որ անոնք պարզապէս մարմնացումն են գաղափարի մը զոր կոչուած են ներկայացնելու զանազան առիթներու մէջ։ Իրականին մէջ անոնք այնպէս չեն ինչպէս կ'երեւան մեր աչքերուն եւ չեն խորհիր կամ վարուիր արքայավայել կերպով։ Զգայուն արտայայտութիւնն են անոնք նիւթին, քիչ մը աւելի բարդ ու զիւրազգած քան շունը որ պոչը ոտքերուն մէջէն առած, կը փախչի անոնց ձիերուն առջեւէն։

Ճօրճ գիտէր որ պարուհի մըն էր այդ աղջիկը, թերեւս առանց բարոյականի ու քիչ մը համարձակ։ Բայց ստուերն էր ան միայն անցեալին, շուք մը վարագոյրին վրայ։ Աղբիւրը ուրկէ կը ծնէր այդ ստուերը՝ անծանօթ էր իրեն. իսկ ինքը՝ Ճօրճ անծանօթ էր աղջկան։

Աղօտ ու անորոշ գաղափար մը ունէր թերեւս իր մասին, երբ կը յիշէր թռչուններուն երգը կամ արցունքը իր աչքերուն՝ Աստուծոյ տեսիլքին առջեւ. բայց ի՞նչ տեսած էր Արարիչէն, հարցուց Ճօրճ։

Լիան թօթուեց իր ուսերը շալին տակէն եւ ըսաւ.

— Վանքն էի. կոչում ունէի այդ բանին։

Ապշած երեւոյթ մը ստացաւ Ճօրճ։ Աղջիկը գլուխը երերցուց քանի մը րոպէ։ Նկարիչը զգաց որ եթէ շարունակէր հարցափորձել, պիտի խրտչեցնէր զայն։

Այդ թեթեւ խոստովանութիւնը ինքնաբուխ չէր։ Ի՞նչ տեսած էր Արարիչէն, հարցուցեր էր Ճօրճ եւ ստացեր էր այդ պատասխանը։

Ճօրճի մէջ կար ապահովաբար հետաքրքրութեան այն զգացումը զոր այրերը կ'ունենան, բացայայտօրէն անբարոյական կնոջ մը սայթաքման պատճառներուն մասին։ Իսկ Լիան Սոնրէլ անկասկած ունէր այն դառնութիւնը որ նշմարելի է այդ դասակարգի կիներուն մօտ, երբ կը սկսիս հետաքրքրուիլ իրենց անցեալով։ Հաճոյակատարութիւնը տեսակ մը պատմուճան է կարծես անոնց համար ու որ եւ է հարցաքննութիւն իրենց պատմութեան մասին, կը մերկացնէ զիրենք եւ իրենց ամօթխածութիւնը թոյլ չի տար դիտելու կուսական մերկութիւնը իրենց մարմիններուն։

Ասիկա պիտի ըլլար պատճառը Լիանի լռութեան, եթէ այդ աղջիկը առեւտուրի թանկագին առարկայ մը եղած ըլլար։ Բայց շա՛տ հեռու էր այդ ասպարէզէն։ Եթէ արհեստ էր իր փնտռածը, պէտք եղածէն աւելի յաճախորդ կար Փօրէլի կապելային մէջ։

Ճօրճ հասկցաւ սակայն որ այդպէս չէր։ Անծանօթ էր ան աղջկան յոյզերուն, բայց կը զգար որ ամօթխածութիւնը կամ զգայական զզուումը չէին որ փակած էին անոր շրթունքները։ Երիտասարդական գաղափարապաշտութեան դէմ անոր ունեցած թշնամանքին տակ, ծածկուած էր ներքին պայքար մը։ Տարտամ կերպով կը զգար որ տեւական, բուռն ատելութիւն մը կար անոր մէջ։ Որքան ալ երիտասարդ եղած ըլլար ատենին, որքան ալ յառաջացած ըլլար իր տարիքը հիմա, տակաւին այդ զգացումը, այդ բոցը կը տեսնուէր անոր աչքին մէջ։

— Կը կարծես որ ես Ֆրանսուհի՞ եմ, ըսաւ յանկարծ։

— Հապա՞։

— Ես Ֆրանսուհի եմ եւ Հոլանտուհի։ Վան Տէր Զէյն էր իմ մայրս. Ճավացի էր. Պաթավիա ծնած եմ։

Այդքանով գոհացաւ քանի մը րոպէ ու յետոյ շարունակեց։ Կարճ նախադասութիւններով զորս յանկարծ կ'ընդհատէր, ամէն անգամ որ իր նայուածքը կը հանդիպէր տղուն նայուածքին, կը դիտէր զայն ու կը գոհանար, ան սկսաւ շարունակել կիսկատար պատմութիւն մը։ Ճօրճ կը զգար որ աղջիկը արագ արագ կը դարձնէր էջերը այդ պատմութեան, որպէս զի ինք չտեսնէր ամէն ինչ։ Ցատկանշական է այդ վերապահութիւնը անոր մէջ։ Ճիշդ այն պահուն որ կը թուի թէ կը յայտնուի ան, շօշափելի կերպով կը մարմնաւորուի Ճօրճի մտքին առջեւ, ահաւասիկ կ'անյայտանայ յանկարծ։ Լուռ եւ հանդարտօրէն մըտիկ ընելով էր միայն որ Ճօրճ պիտի կրնար հետեւիլ անոր կեանքին տարօրինակ դրուագներուն։ Այդ դիրքին մէջ պիտի դիտէր թռչունը անտառին մէջ։ Խրախուսող բառ մը հոս, հետաքրքրութիւն ցոյց տուող բառ մը հոն, այդքան։ Բնութեան շշուկն էր այդ՝ պուրակին մէջ։ Չէր համարձակեր խանգարել զայն, բարձրացնելով իր ձայնը։

Ծնած Պաթավիա եւ վանք մտած տասնըհինգ տարեկանին. օ՜հ։ Բայց ստիպումով այնտեղ տարուած չէ, մի՛ մոռնաք։

«Կոչում ունէի կրօնական կեանքի համար» — իր բառերն էին ասոնք։

Կասկածիլ այդ մասին՝ պիտի նշանակէր խրտչեցնել աղջիկը որ անտառին անդորրութեան մէջ՝ ճիւղի մը վրայ նստած ու փետուրները յարդարող թռչունին նման անդիտակից զարդ մը կուտար իր կեանքին։ Սակայն տղան աւելի հետաքրքիր էր այդ վայրկեանին քան խոհեմ։ Աղջիկը ինքզինքը կը խաբէ, մտածեց ան. վիպականութիւն կը դնէ իր արտայայտուելու ձեւին մէջ։ Այդ փողփողուն ցուցադրութիւնը իր մարմնին՝ Փօրէլի կապելային մէջ ու այստեղ, իր աշխատանոցին մէջ — առանց ուզած ըլլալու տակաւին անոր ամբողջական նուիրումը—, աղջկան դաւանանքը թէ իր մարմինը իր էութիւնն իսկ էր, այս բոլորը չէին տար պատկերացումը մտքի մը որ երբ եւ իցէ գիտցած ըլլար խանդավառուիլ ու յափշտակուիլ Աստուծոյ նուիրումով։

— Այն օրերուն այդպէս կը խորհէիր, ըսաւ Ճօրճ. անշուշտ, կը հասկնաս հիմա որ երիտասարդական մարմաջներ էին ասոնք։

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

28 Յունուար Շաբաթ գիշեր, Hôtel Moderneի հոյակապ սրահներուն մէջ Place de la République

Ծոխ յայտագիր — Պարի եւ ծպտեալներու մրցումներ — Երկու մեծ նուագախումբ — Ղեկավարութեամբ Պարի Փրոֆէսէօր՝ Պ. ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ

ԾԱՆՕԹ.— Ծպտեալները պարտաւոր են ներկայացնել սփորները մրցումին կարենալ մասնակցելու համար:

բաստ է ուզղակի բանակցութիւններ կատարելու ընկերութեան հետ: Մանչեսթրաթէս չեշտեց թէ կառավարութիւնը չի կրնար եւ առնել միանշանակ վճռման որոշումը, իբրեւ նախապայման բանակցութեանց: Եւ, Թէհրանը յարմարագոյն վայրը կը նկատէ բանակցութեանց: «Մեր կառավարութիւնը իրաւունք ունէր չակելու երեսուն տարի առաջ եղած տխմար գործառնութիւն մը որուն պայմանները միակողմանի են եւ աննպաստ՝ Պարսկաստանի շահերուն»:

*** Այսօր Թէհրանէն ճամբայ կ'ելլէ այն պատուիրակութիւնը որ պիտի պաշտպանէ Պարսկաստանի տեսակէտը, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին առջեւ:

Ընտանեկան խնջոյք Նոր Տարուան առթիւ

նախաձեռնութեամբ՝

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

եւ հովանաւորութեամբ՝ ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԻՆ

Այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Ընկ. ԲԷՆՍԻՐԵԱՆԻ ճաշարանը, 40 rue Pierre Corneille

Կը նախագահէ՝ ընկ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՆՑԻԿ — ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅԿ. ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի մասնաժողովին կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ

Նախագահութեամբ՝ Պ. Գ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ

8 Յունուար Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր Շան զ'Էլիզէի սրահներուն մէջ

79, Ave. des Champs Elysées (Paris 8)

Métro: Georges V.

Գեղարուեստական բաժին: Եւրոպական պարեր:

Նուագախումբ ղեկավարութեամբ Պ. **PIZZARO**ի

Պարերու մրցումներ, առաջին եւ երկրորդ մրցանակներ

Մուտք՝ 25 ֆրանք

Դպրոցական հանդէս Կաղանդի առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԿՈՂՄԷ

Վաղը կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին **Salle Patin**ի սրահին մէջ

114, Grand' Rue - Chaville

կը ներկայացուի՝ «ՋԱՎԱԼԼԸՆ»

Հայկ. երգեր եւ պարեր, նուագ, մանկական արտասանութիւններ եւյլն.:

Մեներգ Օր. Ի. ՏԱՅԵԱՆԻ կողմէ

Մուտք՝ 3 ֆրանք

Հաղորդակցութեան միջոց.— Porte St. Cloudէն առնել 1 Թիւ հանրակառքը եւ իջնել Ancienne Mairie:

Տօնածառ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղի կողմէ

Մասնակցութեամբ «Հայ Արի» գայլիկներու:

Այս երկուշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին,

183, rue Tolbiac (Métro Tolbiac)

Մանկական խաղեր, զուարճալիքներ: Երախաներուն կը բաժնուի նուէրներ:

Մուտքը՝ ազատ է:

Մանկապարտէզի հանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԷՍԻՆԻ ՆՈՐԱԲԱՑ ԴՊՐՈՑԻ ԿՈՂՄԷ

Վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ.՝ թատերասրահին մէջ

Մանկական եւ ազգային երգեր, արտասանութիւններ, զուգերգներ եւ անակնկալներ երկսեռ մանուկներու կողմէ:

Կը ներկայացուի Պետրոս Դուրեանի

«ՍԵՒ ՀՈՂԵՐ»ը կամ «ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԱՆԿՈՒՄ»ը (երկու տեսարան)

Մուտք՝ 3 ֆրանք

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Գործ.— 881.60:

Լիոն, Գործ.— 300:

Բուրպըվուա, Ջ. Խ.— 140:

Ժընեւ, Տիկին Գ.— 95:

Պէքոն, Սօս. Բ.— 70:

Անիէռ, Ժ. Ղ.— 35:

Իսի-լէ-Մուլինօ, Ս. Մ.— 200:

Ռոմէնվիլ, Ա. Լ.— 400:

Բլամառ, Նիկ.— 70:

Վիէն, Տ.— 5:

Լիոն, Տ. Տ.— 70:

Անկիէն, Տ. Ջ.— 35:

Անկիէն, Մ. Պ.— 100:

Բլամառ, Ժ. Ա.— 35:

Սէն Թ'Օպան, Ջաւ.— 70:

Բանտիս, Յ. Մ.— 100:

Վիթրի, Յ. Ա.— 140:

Ռընած, Վ. Խ.— 105:

Նիս, Յ. Տ. Օ.— 30:

Շավիլ, Գ. Գ.— 70:

Փարիզ (15), Ե. Մ.— 60:

Վէրսէօն, Հ. Բ.— 140:

Անիէռ, Տիկ. Զ.— 70:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN